
HARVARD COLLEGE LIBRARY
VE RI TAS
ICELANDIC COLLECTION
FORMED BY KRISTJÁN KRISTJÁNSSON

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

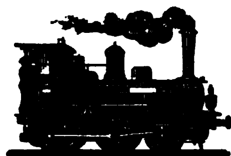
VII. ÁR. 1. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1901.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VII. ÁR.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1901.

EFNISYFIRLIT.

Prentvillur:

bls. 114. l. 27: mjallar fyrir l. mjallarfextir.
— 115. l. 6: en falli burt.
— 115. 2. l. að neðan: lík l. ólík.
— 118. l. 18: latnesknum l. latneskum.
— 118. l. 27: í gamankvæðunum, l. í hinum gamankv.

Kristnitakan á Íslandi.

Eftir prófessor, dr. *Finn Jónsson.*

Það hefur verið sagt, að það gegndi furðu, að önnur eins söguþjóð og Íslendingar skuli ekki eiga samfelda ritaða sögu sína, svo að nokkuru væri nýt. Vér eigum á voru máli ekki nema söfn og tildrög til sögunnar. Vér eigum heldur ekki — og það er næstum því enn minkunarlegra — dugandi ritgjörðir um vora mestu menn, nema aðeins örfáa. Það er ekki heldur nóg að tína saman það, sem stendur í ýmsum heimildarritum, — og væri þó góðra gjalda vert, ef það væri gert. Þegar litið er á bókagerð vora um þessar mundir, er ekki hægt að neita því, að það kemur ærið lítið út af bókum, en því meira af blöðum og tímaritum. Tímarit eru eða geta verið góð; blöðin mættu vel vera færri eftirsjónarlaust. Ef litið er á tímaritin — og þá einkum á Tímarit Bókmentafélagsins, þá er ekki því að neita, að það hefur flutt oss margar góðar, gagnlegar og sjálfstæðar rannsóknarritgjörðir, er snerta sögu lands vors. En það er þó furðanlegt, hve fáar þær eru, þegar þess er gætt, hve margt lítt merkt hefur fengið þar samastað, sem ekki var svertunnar vert, að minsta kosti ekki á þeim stað; — og þetta er því furðanlegra, sem mér er það kunnugt, að ritgjörðir af öðru og betra tægi hafa ekki komist að eða verið teknar aftur sökum dráttar eða undandráttar, og ruslið svo komist að. Manni verður að spyrja: hvað veldur þessari fátækt í bókagerð og ritgerðasmíð að því er snertir sögu lands vors? Það er auðvitað, að hér í söfnum er ýmislegt óprentað, sem menn í Reykjavík eiga erfitt með að ná í; og þó eru nú lánuð handrit héðan úr Árnasafni til Reykjavíkur. En söfnin í Reykjavík eru svo auðug og víðtæk, að þau geta látið í té efni í sjálfstæðar ritgjörðir hundruðum saman. Og nú er skjalasafnið er komið svo vel á laggirnar, ættu erfiðleikarnir að hafa rýrnað. Það sýnist þá reka að því, að það vanti mennina — og veit ég þó ekki, hvar

væri hægara að fá tóm til þess að nema og stunda bóklega iðn en í Reykjavík. Þar eru saman komnir svo margir lærðir menn, að leitun er á fleirum á jafnlitlum bletti. Þó eru þar einstöku menn, sem láta til sín heyra við og við. Því hefur stundum verið fleygt, að hinir yngri menn hefði einhvern ímugust á fornfræði og þesskonar. En hvort þetta er satt, veit ég ekki, og það er líka undir því komið, hver »fornfræðin« er. En hitt er víst, hvað sem sumir segja, að vér Íslendingar erum nú einu sinni með því fæddir og með því markinu brendir, að þykja mest koma til sögu og þesskonar fræða. Jafnvel þeir menn, sem mest nýjabrumið er á og ættu að vera fjarstæðastir handritagrúski og fornfræða-fágun, eru stundum komnir út í sögu og fornfræði, fyr en nokkur veit af, og rita langar bækur um. Ég minni á Landfræðissögu dr. Þorvalds Thóroddsens.

Ég geng að því vísu, að það séu aðeins þessi vísindi, og engin nema þau, sem Íslendingar geti framvegis, eins og hingað til, afrekað nokkuð í, er sjálfstætt sé og gott. Að einn og einn vekist upp í öðrum vísindum, efast ég ekki um, en þeir verða aldrei nema undantekningar. Enda liggur oss næst sjálfum að leggja sem mesta rækt og bezta við vora eigin sögu og vor eigin fræði. Það gera og allar aðrar þjóðir hver fyrir sig.

Einn af þeim fáu mönnum í Reykjavík, er af alvöru leggja stund á vísindi og bókagerð, er skólastjóri, dr. *Björn M. Ólsen*. Hann hefur ritað ýmislegt, bæði á dönsku og íslenzku, um rúnir á Íslandi til rits (á dönsku), ritgjörðir um Ara fróða og fleira, um Sturlungu (í Safni til sögu Íslands), og nú síðast um »Um kristnitökuna árið 1000 og tildrög hennar«, bækling í stóru broti með 108 blaðsíðum.

Það sem einkennir öll rit höfundarins, er fyrst og fremst góð þekking á heimildarritum, þar næst skilmerkileg og ljós skipun efnisins og greining, og í þriðja lagi lipurð í máli[1]) og allri ytri meðferð efnisins. Af öllum ritum hans þykir mér langmest koma til Sturlungu-ritgjörðarinnar og ber margt til þess. Auk þeirra eiginlegleika, er nefndir voru, ber þessi ritgjörð alstaðar vott um hugsunarrétta rannsóknaraðferð; enda er niðurstaða höf. að mestu rétt, en efnið er víða erfitt og flókið. Það er örsjaldan, að höf.

---

[1]) Einstöku sinnum bregður því fyrir hjá höf., að hann hefur danskar setningar í huga og þýðir þær.

fer lengra en hæfilegt er, t. d. þegar hann vill eigna nafngreindum manni þá og þá söguna. Þó að hægt sé að sanna, að hitt og þetta eða margt sé harðbendlað við þann og þann mann, er þó langt skref til þess, að sá hinn sami sé líka höfundur sögunnar. Lengra finst mér ekki vera hægt að fara en segja, að sá og sá hafi verið — líklega verið — einhver helzti heimildarmaður söguhöfundarins; en hann — heimildarmaðurinn — verður ekki fyrir því höfundur. Í öðrum ritgjörðum finst mér höf. oft beita rangri aðferð í rannsókn sinni og laðast til að sveigja orð heimildarrita í öfuga stefnu, í stað þess að skilja þau eins og mér finst liggja beinast við. — Þaraf sprettur meðal annars að miklu ágreiningur okkar á milli um Eddukvæðin —. Sömuleiðis vill höf. oft og einatt leggjast dýpra, en þörf er á; það er stundum eins og hann búi sér til huliðsblæju og ímyndi sér, að bak við hana liggi gull og gersemar, og svo er um að gera að rífa blæjuna í sundur, svo að dagsbrún vísindanna nái að komast inn. Til þess að geta það, þarf margar og margvíslegar tilgátur, margar skorður og stoðir þessum tilgátum til stuðnings. Alt er þá undir því komið, hvernig þessar stoðir eru, og er það ekki furða, þótt mönnum lítist oft misjafnt á þær — þegar farið er að treysta þær. Sumum kunna að þykja þær styrkar, en þá er eftir að vita, hverju afli þeir hafa beitt við þær. Tilgátur eru ólíkar í eðli sínu; sumar eru svo sennilegar, að þær eru teknar gildar að minsta kosti um svo og svo langan tíma; sumar hverfa þegar í stað. Það er ekki aðferð höf. eins að beita töluverðum tilgátum; margir fræðimenn hafa beitt og beita enn þessari aðferð — enda verður heldur ekki hjá henni komist. En aðalatriðið er það, að leiða ekki meira fram úr heimildarlindum, en sennilegt og skaplegt er, en það sannast hér sem oftar, að vandratað er meðalhófið. En það, sem ég dáðist einna mest að hjá þeim manni, er hér við háskólann var kennifaðir okkar beggja, höf. og minn, þótt ég nyti hans stutta stund, — ég á við gamla Maðvig —, var, að hann altaf og alstaðar tók það skýrt og skýrast fram af öllu, hvað stæði í heimildarritunum, hvað langt það næði — »hingað og ekki lengra«, — og svo vítti hann harðlega alt það vísindalega hrófatildur, sem einkum Þjóðverjar oft og einatt hafa hrúgað upp, um leið og hann sýndi fram á, að heimildarorðin gætu ekki verið með réttu óbilandi undirstaða svo mikilla kastala, eða þá að þau væru misskilin eða því um líkt. Ég get með sanni sagt, að hér í Danmörku er

þessi stefna ríkust, og vísindi Dana hafa miklu meiri blæ gætinnar dæmigreindar og vísindalegrar stillingar, mér liggur við að segja »heilbrigðrar skynsemi« — en flestra annara þjóða. Og eftir því ættum vér Íslendingar að líkja.

Í þessu nýja riti höf. hefur hann horfið aftur að sömu aðferðinni og hann hafði í riti sínu um rúnirnar, þ. e. reist alt of miklar og glæsilegar hugsunarbyggingar á grundvelli, sem er mjög langt frá því að vera jarðfastur. Af þessari orsök finst oss það skylda að ræða þetta rit og efni þess; það eru merkir tímar, sem hér er um að ræða, og það er alt of mikið í húfi til þess, að svo merkilegar skoðanir, sem höf. ber fram, séu látnar hlutlausar eða, það sem er enn verra, hafnar upp á hástól af þindarlausum lofkviðjöndum, er aðeins samsinna í blindni og vilja- eða getuleysi til þess að rannsaka ritningar rólega og óvilhalt. Það er einmitt sú versta baksletta, sem hver höfundur getur orðið fyrir, þegar það er haft í frammi við hann.

Kristnitökuritinu má skifta í tvent eftir efninu: frásögnina um, hvernig kristnin komst á eftir sjálfum heimildarritunum — og skýringar höf. sjálfs á viðburðum og skoðanir hans á því, hvað gerst hafi, eftir því sem hann gerir sér í hugarlund að verið hafi. Það sem höfundinum má segja til lofs, er, að hann greinir hvorttveggja þetta skýrt í sundur, svo að lesandinn er aldrei í vafa um, hvað sé hermt eftir heimildarritunum og hvað stafi frá hans eigin brjósti. Slíkt er góðra gjalda vert.

Heimildarritin eru fyrst og fremst Íslendingabók Ara fróða, er nokkurn veginn greinilega skýrir frá öllu saman. Þetta er elzta heimildarritið og Ari lifði svo skömmu eftir árið 1000, að frásögnin um viðburðina, er þá gerðust, hefur aðeins þurft að ganga um einn lið (kynlið) milli hans og þeirra manna er þá stóðu í mestum blóma. Höf. efar ekki, að það sé rétt, er Ari segir, en hann hyggur, að margt hafi gerst, »sem Ari skýrir ekki frá og Teitur kunni ekki frá að segja« (70. bls.) — að hann hafi mest vitað um Gissur hvíta og Hjalta — »en um starf annara höfðingja hefur hann [Teitur] vitað annaðhvort ekki neitt eða þá svo lítið, að Ara hefur ekki þótt það þess vert að taka það í hina stuttu bók sína« (71. bls.). Þessi hugsunarleið er nú þegar sýnishorn af aðferð höf. Það er eins og hann alt í einu stari svo fast á Teit sem heimildarmann Ara, að hann gleymi öllum öðrum heimildarmönnum hans, og Ari nefnir þó marga aðra, svo að

segja sinn af hverju landshorni; og það er eins og höf. gleymi því, sem Ari gefur sjálfur til kynna um ritsaðferð sína. Það er svo sem auðvitað, að Ari hefur ekki aðeins spurst fyrir, heldur og haft bezta tækifæri til þess að spyrjast fyrir hjá mönnum úr öllum landsfjórðungum, og þetta hefur hann eflaust gert; það sýnir rit hans sjálfs og orð hans bæði í formálanum og annarstaðar. Það er því heimildarlaust að segja, að Ari hafi ekki eins vitað um aðra höfðingja og um Haukdæli og viðburði árið 1000 og þar um bil, en annað mál er, að hann hefur ekki ritað alt, sem hann vissi, í bók sína. Önnur heimildarrit eru Kristnisaga, er þó skrifar allmikið upp úr bók Ara, Ólafs saga Tryggvasonar hin meiri, er hefur allmikið úr sögu Gunnlaugs munks, er rituð var að upphafi á latínu, og Ólafs saga Odds munks, en þar í er ekki mikið um þetta mál, því að það, sem stendur í hdr. 310 í Árnasafni, er beinlínis tekið úr Íslendingabók. Svo er sjálfstæður kafli í Njálu, kap. 100—5. Ýmislegt í þessum kafla er bersýnilega rangt og sumt illa ritað. Þessum kafla er að minni hyggju síðar skotið inn í Njálu, — það er margt því til styrkingar, að svo sé; hann stendur á röngum stað eftir tímatali sögunnar (og hafa því sumir viljað flytja hann til), og er sögunni alveg óviðkomandi í heild sinni; og þetta er mest um vert, því að söguhöfundar forðuðust það sem mest að taka upp þætti, er ekki komu sögunni beinlínis við. Það eru og fleiri innskot í Njálu en þessi kafli. Það er alveg þýðingarlaust fyrir höf. að fullherma, að það séu »engin rök« til þess að álíta, að kaflinn sé viðbót. Annað mál er það, hvort honum finnist þau nógu sterk eða ekki, og þá er að hrekja þau; en að neita tilveru þeirra, það er tilgangslaust. Þótt nú þessi kafli sé innskot, verður þó að taka hann til greina, því að hann er ekki allungur.

Eftir þessum ritum skýrir höf. frá kristniboðinu og kristnun landsins, og hermir söguna rétt og skilmerkilega, svo að fátt eða ekkert er að að finna.

Hann tekur til á kristnum landnámsmönnum og telur þá eftir Landnámu — þeir eru 8 og flestir börn eða frændur Ketils flatnefs, og eru því að tiltölu örfáir — og segir Landnáma, að kristni þessara manna hafi horfið fljótt úr ættinni, og að synir sumra þeirra hafi þegar reist hof og blótað. Þetta er alt og sumt, sem menn vita um þessa fyrstu kristnu menn á landinu; hvað örfáir þeir hafa verið, sést bæði á þessu, að hin langfróðasta bók og

fullkomnasta heimildarrit telur ekki fleiri, og svo ekki síður hinu, að þessir kristnu menn voru uppnefndir, kallaðir »kristnir« eða »fíflskir«; það sýnir, hve nýstárlegir og hve sjaldgætir þess háttar menn voru. Hér við bætist, að sögurnar eru í þessu efni í samræmi við Landnámu. Þvert ofan í alt þetta hefur höf. þor til að segja: »Vera má,[1] að fleiri landnámsmenn hafi verið kristnir en Landnáma og sögur vorar telja, og eflaust[1] má ganga að því vísu,[1] að ýmsir af hinum minni háttar mönnum, sem lítið bar á, hafi verið kristnir« — og svo er bent á ýmsa með orðatiltækjunum: »Líklegt er... ef til vill... má telja víst... eflaust (oft)... eigi er ólíklegt... getur vel verið« (3—5. bls.). Um þetta alt er aðeins það að segja, að höf. gengur hér lengra í getgátum sínum, en ástæða er til og þörf, og lengra en hægt er að standa við. Hvort t. d. einhverjir þrælar Auðar hafi verið kristnir er svo vita-þýðingarlaust í sögu kristninnar, að það var óhætt að sleppa þeim; hafi húsbændurnir verið heiðnir, hafa þrælarnir verið það ekki síður — »quales domini, tales servi« — og »eftir daga Auðar »spiltist trú frænda hennar«« segir höf. eftir Landn. Höf. játar nú — þrátt fyrir alla mögulegleikana — að »alt bendi til, að sá litli vísir« kristninnar »hafi brátt kulnað út af víðast hvar« — og þessu er ég alveg samþykkur.

Þessi »fyrsta kristni« landsins, sem að mestu eða öllu er horfin um 930, stendur þá í engu beinu sambandi við kristniboðin á síðasta hluta 10. aldar og sjálfa kristnitökuna. En mig furðar á því, að höf. skuli ekki benda á, að sögusögnin og meðvitundin um þessa kristnu menn, er barna[barna]börn þeirra lifðu um 1000, hafi kunnað að greiða götu fyrir hlýjum huga til kristninnar hjá niðjum þeirra, og verið á þann hátt ein af orsökunum til þess, að kristnin komst svo auðveldlega fram. Þetta væri rétt ályktun og er ekkert hægt að hafa á móti henni; af Landn. *vitum* við, að endurminningin um þessa menn hafði lifað alla tíð.

Að því er snertir hnignun heiðinnar trúar á Íslandi, hafa þar sjálfsagt verið sömu orsakir til sem annarstaðar á Norðurlöndum, og vísar höf. til rits K. Maurers, er skýrir ágætlega frá öllu þessu. Trúin á hin heiðnu goð og mátt þeirra var orðin veik, og hjá mörgum algjörlega horfin; mönnum stóð á sama, á hvað þeir trúðu. Margir trúðu á mátt sinn og megin. Hvað var að undra

---

[1] Gleiðletrað af mér.

það, þótt þessir menn létu eftir lánardrotnum sínum, konungunum, er löðuðu og lokkuðu, báðu og skipuðu mönnum nýja trú. »En ef ek skal á guð nökkut trúa, hvat er mér verra, at trúa á Hvítakrist en á annat goð« — sagði Gaukaþórir, og svo hafa margir hugsað. Samneyti við kristna menn, t. d. á Englandi, hefur líka átt mjög mikinn þátt í því, að mýkja hugi manna. Vitneskjan um, að öll Danmörk var orðin kristin jafnvel fyr en hinir fyrstu trúboðsmenn, Þorvaldur víðförli og Friðrekur biskup, komu til landsins, hefur hlotið að hafa haft geysimikil áhrif. Sumir af Íslendingum höfðu verið prímsigndir í útlöndum, t. d. Egill Skallagrímsson og Gísli Súrsson. Það sem að minni hyggju langmest studdi og flutti fram kristnina á Íslandi, var hið almenna kæruleysi í trúarefnum. Það þurfti því ekki nema nógu duglega, lægna og harðsnúna menn til þess, að kristna landið. »Aldinið var þroskað«. Það gerði heldur ekki lítið til, að hinn norski konungur stóð á bak við; það var »konungs erindi«, eins og sögurnar komast að orði,[1] er þeir Gissur og Hjalti fluttu árið 1000. Og menn sáu þá þegar, hve harðleikið konungur gat gert Íslendingum, ef þeir virtu erindi hans að vettugi. Ólafur Tryggvason hafði haldið eftir mörgum Íslendingum, höfðingjasonum, í gíslingu hjá sér; það má nærri geta, hvílík áhrif tíðindin um það hafa haft á hjörtu foreldra þeirra og frænda. Hér við bættist, að trúarboð Þorvalds og Friðriks hafði þegar haft töluverðan árangur — jafnvel kirkju var búið að reisa. Stefnir Þorgilsson hafði líka boðað trú og svo kom Þangbrandur, er skírði menn svo að segja um alt land. Það var því vel skiljanlegt, að svo færi sem fór árið 1000; það, að heiðingjar voru að nafninu til fleiri en hinir, var til lítils, þar sem forsprakkarnir hins vegar voru svo öruggir og kæruleysið annars vegar svo magnað. Það er auðséð, að margir, og það enda meðal höfðingjanna sjálfra, hafa undir niðri verið hliðhollir kristninni, að minsta kosti ekki á móti, og má telja tvö dæmi, sem eru vís. Þegar skáldið skoraði á Úlf Uggason að kveða níð um Þangbrand, færðist Úlfr skorinort undan því; hugarfar sitt sýnir hann ljóst með orðunum í sinni vísu: röng eru mál á gangi. Hitt dæmið er Snorri goði og

---

[1] Það er ein af getgátum höf., sem eru alveg gripnar úr lausu lofti, að Ólafur hafi viljað líka ná undir sig Íslandi (38., 82. bls.); ekki einn stafur í neinu heimildarriti fer í þá átt — og hví skyldu þau hafa þagað, ef svo hefði verið?

orð hans, sem þjóðkunn eru: um hvat váru guðin reið, er hér brann hraunit, er nú stöndum vér. Og það er víst, að báðir þessir menn voru óskírðir og að öllu útliti heiðnir, — Úlfr, því að annars hefði ekki heiðna manninum dottið í hug að skora á hann, og Snorri var vitanlega fyrst skírður árið 1000.

Samskonar »trúmaður« var Þorgeir Ljósvetningagoði; hefði hann verið heiðinn í anda og trúfastur, hefði hann náttúrlega aldrei gert það, sem hann gerði á þinginu 1000, og Hallur hefði aldrei snúið sér til hans, — en hin ágæta ræða hans hefur eflaust lagt smiðshöggið á málið; þegar hinn heiðni lögsögumaður snerist svo áþreifanlega í kristna flokkinn, var málinu þar með lokið. Það er einkennilegt, að hér er talað um tvo heiðna goða, sem auðsjáanlega voru kristninni hlyntir, og jafneinkennilegt er það, að heimildarritin nefna ekki einn einasta málsmetandi mann á nafn, er hafi verið verndarmaður heiðninnar — ekki einu sinni Runólf goða, er bezt hafði gengið fram í því að sekta Hjalta Skeggjason; en nú var sonur hans gisl í Norvegi, og hefur hann líklega ekki kært sig um að hafa sig mjög í frammi. — Það var hann, sem Hjalti sagði storkandi um: »gömlum kennum vér nú goðanum að geifla á saltinu«. Sömuleiðis má minnast þess, að sonur Guðmundar ríka var og gisl Ólafs Tryggvasonar. Mótstöðuflokkurinn — »heiðingjar«, er ritin kalla — var því höfuðlaus her. Aðrar og dýpri ástæður en þessar, er nú voru taldar, finst mér alls ekki við þurfa málinu til skýringar; þær eru fullnógar, til þess að skýra, hve greiðlega tókst til á alþingi árið 1000. Og heimildarritin gefa enga ástæðu eða átyllu til þess, að grafa eftir dýpri orsökum til þessa merka viðburðar.

Engu að síður hefur höf. ekki þótt þetta nóg, og reynir hann því til að finna aðrar ástæður, ríkari hvatir, eða með öðrum orðum pólitískar orsakir. Til þess að geta skýrt það, þarf höf. að fara frekara út í stjórnarsögu landsins og goðavaldið.

Árið 930 kom alþingi í fyrsta sinn saman og voru þá þegar frá upphafi lögrétta og dómstóll sitt í hvoru lagi, og voru þau sniðin eftir hinni norsku lögréttu, er reyndar var líka dómstóll; en hinum íslenzku lögsmiðum (eða lögsmið, Úlfljóti) hugsaðist það snjallræði, að greina löggjöf og dóma í tvent, af þeirri aðalástæðu, að þeir sáu, að sömu mönnunum var það alveg ókleift, að semja lög eða lagabætur og sýsla ýmislegt annað, er í lögréttu fór fram, og þar að auki hlýða á allar sakir og sakargögn og dæma — alt

á einum 14 dögum, er þingið stóð. Þessa greining hefur Vilhjálmur Finsen ómótmælanlega sannað. Eins víst er hitt, að tala lögréttumanna og dómenda var 36 — eins og í lögréttunni í Noregi. Þessi tala var svo rótgróin í huga manna, að engum hefur dottið í hug að vilja hafa aðra skipun, enda kemur aldrei nokkur óánægja með það fram í neinu riti. Þessir 36 lögréttumenn voru tómir goðar, en það voru fleiri goðar á landinu en 36. Það hafa því hlotið að vera frá öndverðu reglur gefnar um það, hverjir goðar skyldu vera lögréttumenn. Þeim hefur verið skift jafnt niður á hina ýmsu landshluta, er nefndir voru þing; þau urðu 12 og 3 goðar-lögréttumenn í hverju. Veldi þessara manna hét goðorð, og gekk í erfðir. Það er nú ljóst, að einhverjir goðar eða höfðingjar hafa frá fyrstu orðið út undan, og það hafa verið höfðingjar (goðar), sem gátu ekki komist að í lögréttu. En aldrei nokkuru sinni er þess með einu orði getið, að nokkur óánægja hafi verið hjá þeim, er eigi voru lögréttumenn. Og er það auðskilið. Skipulagið var, sem sagt var, svo samkvæmt hugsunarhættinum, að engum hefur komið til hugar að kurra. Og enginn vafi er heldur á því, að það hafa jafnan verið beztu mennirnir, sem voru lögréttumenn. Svona var fyrirkomulagið til c. 965. Á því ári urðu breytingar gerðar, er sérstaklega snertu varnarþing manna. Það er Ari, sem segir frá þeirri réttarbót; Þórðr gellir var frumkvöðull hennar, er Ari var frá kominn í beinan karllegg. Ari segir svo: þá var landinu skipt í fjórðunga, svo að 3 urðu þing í hverjum fjórðungi . . nema í Norðlendingafjórðungi voru 4 (ástæður sagðar til þess). Það er að skilja: þeim 12 þingum, er áður voru, var nú skipað svo, að þau urðu undirskifting landsfjórðunganna, er nú fyrst voru með lögum ákveðnir, en jafnframt voru sérstakar ástæður til þess, að Norðlendingafjórðungur fékk einu þingi meira en hinir. Nú varð því spurningin sú, hvernig átti að koma þessari þingatölu (13) heim við lögréttuskipunina og dómendatöluna, »dómnefnuna«, sem Ari kallar. Hann segir: »en þó skyldi jöfn dómnefna ok lögréttuskipun úr þeira fjórðungi, sem úr einum hverjum öðrum«. Það er mein, að Ara hefur orðið það á, að orða þetta svona — því að nú eru þessi orð hans ágreiningsefni. Frá hans sjónarmiði og hans samtíðarmanna hafa þau verið fullljós — og það er í rauninni nóg. Því að þau gera einmitt ráð fyrir því, að dómnefna og lögréttuskipun hafi þá (965) verið (eða orðið) sú hin sama, sem Ari þekti og var á hans tím-

um. En hún var sú, að dómendatalan var 36, en þeim skift í 4 fjórðungsdóma (sem líklega urðu þá til, þ. e. 36-manna dómstóllinn skiftist í fernt), eða með öðrum orðum: það var ekkert tillit tekið til fjórða þingsins í Norðlendingafjórðungi við dómnefnuna — hún var jöfn fyrir alla. Öðru máli var að gegna um lögréttuna. Þar var ekki slept fjórða, norðlenzka þinginu, — líklega, eins og höf. tekur fram, — af því að allir goðar þar þóttust eiga fullu kröfu til að verða lögréttugoðar og hafa krafist þess af kappi. Hinum hefur þótt þessi krafa áheyrileg og þeir hafa látið undan, en með því skilyrði, að hinir þrír fjórðungarnir fengju hver sína 3 menn á móts við 4. þingið norðlenzka, svo að nú urðu 12 menn úr hverjum fjórðungi lögréttugoðar — þeir 9 voru þó ekki taldir reglulegir goðar. En með þessu móti varð, eins og Ari segir, jöfn lögréttuskipun úr öllum fjórðungum. Vilhjálmur Finsen hefur rökstutt þessa skoðun svo snildarlega í riti sínu um »Fristatens Institutioner« (1888), að ég er fullkomlega sannfærður um gildi röksemda hans. Hann hefur þar líka fullkomlega sýnt og sannað, að það sem Grágás kallar goðorð »full og forn« eru goðorðin á tímabilinu 930—65.[1] Orðið *forn* var ekki hægt að hafa um nokkurt tímaskeið jafneðlilega sem einmitt um elzta tímabilið.

Það er nú af þessu auðséð, að það verða fleiri en áður, er taka þátt í landsstjórn, einkum að því er löggjöf snertir, og væri næst að álykta af þessu, að það hefði vakið almenna ánægju, að öll þingin voru jafnatkvæðarík — þar að auki voru 9 menn, sem fengu áhrif á löggjöfina —, án þess að nokkur misti neins í. Það er bágt að skilja eða hugsa sér, að nokkur óánægja hafi getað átt sér stað með þessa tilhögun, enda er það segin-saga, að þótt leitað sé með ljósi, finst aldrei svo mikið sem stafur, hvað þá heldur meira, af óánægju með hana eða goðavaldið, hvorki hjá höfðingjum né alþýðu. Það er því tómur hugarburður og tilbúningur, þegar höf. gerir ráð fyrir þesskonar óánægju. Og jafnrangt er það, þegar hann talar um, að þeir 39 goðar, »sem ofan á urðu« (um 965), hafi haft samtök »um að leggja undir sig landsstjórn og héraðsstjórn« (15. bls.). Hér var ekkert undir sig að

[1] Það, sem höf. 42. bls. færir á móti þessu í neðanmálsgrein, er ekki mikils virði; að skrifarar og redaktorar laganna á 12. öld skrifuðu, eins og þeim var tamast að tala, er auðvitað. Enda er það líka sjálfsagt, að þótt eigi væri fjórðungaskipun föst ákveðin fyrir 965, hafa þó þau 12 þing, sem áður voru, alveg svarað til þeirra, sem skiftust á fjórðungana. Orðatiltækið er því í rauninni rétt.

leggja; það voru sömu goðarnir, sem höfðu völdin eftir 965 sem áður, aðeins að 3 viðbættum, er þó fengu ekkert með dómnefnu að gera. Svona var þá höfðingjastjórn og goðorðaskipun alt til loka þjóðveldisins, og aldrei heyrist nokkur kurr um, að það ætti öðruvísi að vera, eða að ekki væri alt með feldu. Það var, eins og bent var á, svo rótgróið í meðvitund þjóðarinnar, að þessi skipun (talan) væri sú eðlilegasta, auk þess sem hún stóð á fornum söguleguum grundvelli. Höf. álítur nú, að það hafi komið seinna tímabil (í lok 10. aldar) — sem verður reyndar eftir hans stjórnarskipunarsögu ærið stutt —, er ný goðorð hafi myndast, er hvorki hafi verið full né forn, og segir, að Grágás tali beinlínis um þesskonar goðorð. Sjáum við nú til. Höf. á við hina alkunnu grein um fimtardóminn í Þingskapaþætti, sem er 43. grein í Konungsbók. Þar er verið að tala um skipun eða dómnefnu í þenna dóm, er stofnaður var að hyggju flestra árið 1004 — að minsta kosti ekki fyr, því að Ari segir, að Skapti lögsögumaður hafi »sett fimtardóm«, en hann var lögsögumaður 1004—30 —. Í greininni segir, að mann skuli nefna í dóminn »fyrir goðorð hvert et forna, 9 menn úr fjórðungi hverjum«, þ. e. elzta fyrirkomulagið, eða 36-talan er enn svo rík, að hún er lögð til grundvallar, ekki einu sinni 4. norðlenzka þingið kemur hér til greina, og er það alveg samkvæmt því, sem átti sér stað með hina (fjórðungs)dómana. Nú bætir greinin við: »goðar þeir, er in nýju goðorð hafa, þeir skulu nefna eina tylftina í dóminn«. Í dóminum áttu að vera eftir Njálu 48 (4 × 12), en þó áttu aldrei nema 36 að dæma í málum.

Höf. skýrir nú orð þessi svo, sem hér sé átt við goðorð, er hafi verið til áður en fimtardómur var stofnaður, og spinnur langt mál út af þessu, í sambandi við kristnitökuna. En allur þessi spuni er því miður efnislaus. Njála skýrir oss frá því, að Njáll hafi lagt það til, um leið og fimtardómurinn var settur á stofn, að tekin yrðu upp ný goðorð — þetta eru beinlínis orð sögunnar (97. kap. 76. línu, sbr. 113. og 114. l., og eru sum af þessum nýju goðorðum talin þar). Höf. vill, að hér sé »bersýnileg villa« í Njálu; en þetta getur hann reyndar ekki sannað. Nei, Grágás og Njála eru hér í fullu samræmi hvor við aðra. Grágás segir lögin, eins og þau voru eða hljóðuðu í framsögu lögsögumannsins, en ekki sjálf lagafrumvörpin; hér gat ekki staðið í Grágás t. d. »goðar þeir, er munu hafa hin nýju goðorð, er á að fara

að búa til«; um goðorð, er voru búin til út af sjálfum dómnum og handa honum, gat ekkert réttara eða annað yfir höfuð staðið í Grágás, en það sem þar stendur þann dag í dag. Það sem beinast liggur við er þá að skilja orðin svo, sem hin nýju goðorð séu þau, er mynduðust og urðu að myndast jafnframt því sem fimtardómurinn var stofnaður. Ekki þessu til styrkingar, heldur beinlínis til sönnunar eru svo orð og vitnisburður Njálu, sem að engu leyti eru tortryggileg.[1] Afleiðingin af þessu verður blátt áfram sú, að setning fimtardóms og upptaka nýrra goðorða útaf

[1] Höf. segir, að Njála láti »fimtardómssetninguna gerast nokkrum tíma *áður* en kristni var lögtekin«. Þetta kemur til af því, að höf. lokar augunum og vill ekki sjá, að kristniþátturinn í Njálu er innskot, og að það er þess vegna, að tímatalið villist. — Ég get ekki stilt mig um að rita hér nokkur orð um hina alkunnu klausu í 97. kap. Njálu um lögréttuskipunina. Það er eins og það líti út fyrir, að höfundur þeirrar klausu hafi ætlað, að breytingar hafi verið gerðar á lögréttunni um leið og fimtardómur var settur. Þessi klausa er óskilmerkilega rituð og skýrir að nokkru leyti frá lögréttunni eins og hún alla tíð var, að minsta kosti frá því um 965. Þar stendur »ok skal þá velja til þess« [ɔ: að sitja á miðjum pöllum] (goðabekknum) osfrv. Þetta hafa sumir skoðað sem Njáll hafi lagt það til, að aðallögréttumennirnir skyldu hér eftir (þ. e. eftir 1004) vera valdir (áherzlan lögð á þetta orð), og hefði þetta átt að vera til þess að hnekkja goðavaldinu. Þetta er nú svo rangt sem mest má verða. Það má nærri geta, hvort goðarnir sjálfir, sem áttu að greiða atkvæði um þessa breytingu, mundi nokkru sinni ganga að því, — og það má nærri geta, hvort spekingnum Njáli mundi nokkuru sinni hafa getað dottið önnur eins heimska í hug. Og þó á þetta að hafa fram farið(!), þótt allir viti, að það voru goðarnir einir, sem alla tíð skipuðu lögréttu, án þess að vera nokkuru sinni valdir til þess. Vilhj. Finsen hefur meistaralega sýnt, hve röng öll klausan er og álítur, að hún sé innskot og getur þess, að hana vanti í eitt handritið (G) — sama hafa útgefendurnir bent á í útg. 1875. Það er þetta atriði, sem ég vildi hér sýna frekar fram á. Í raun og veru mætti segja, að það væri marklítið, þótt eitt hdr. slepti henni. En gáum betur að. Handritin G og I, í konungsbókhlöðunni, eru hér um bil orðrétt eins — eins og sjá má af útg. —, en þó ekki lengur en aftur að 65. kap. hér um bil. Upp úr því verða þau aðskila, og I fylgist með hinum handritunum. Þetta er svo að skilja, að I er skrifað upp eftir 2 handritum, hvernig sem á því stendur, og hefur hið síðara verið skyldara þeim, er nú eru til, en því, sem upphaflega var ritað eftir. G hefur þar á móti stöðugt ritað eftir sama hdr., og í því hefur vantað þessa klausu — og það er einkar merkilegt, því að það hdr. hefur hlotið að vera gamalt og jafnvel eldra en nokkurt hdr. af Njálu, er nú er kunnugt. En einmitt þetta styrkir aftur mjög þá skoðun — og jafnvel sannar —, að klausan sé innskot frá lokum 13. aldar, og um leið tilbúningur afritara, og það er líka sú ættin, sem hún sver sig í að öllu leyti. — [Vérum getum með engu móti fallist á skoðun hins háttvirta höf. á þessum stað í Njálu og allra sízt að skýring próf. Maurers og dr. Rosenbergs á tillögu Njáls sé »svo röng sem mest má verða. Hún stefnir að vorri skoðun í alveg rétta átt, þó hún þurfi lagfæringa við, og munum vér ef til vill skýra það betur í sérstakri grein. RITSTJ.].

honum stendur í engu sambandi við kristniboðið og kristnitökuna; hún er öll um garð gengin á undan.

Sönnun höf. fellur því um koll; það er engin heimild í neinu riti til, er mæli með því, að ný goðorð hafi myndast fyrir árið 1000 og eftir 965 eða á síðustu árum 10. aldarinnar. Það sem stendur í Bandamannasögu um upptöku nýrra goðorða og höf. skýrir á sinn hátt, mælir heldur ekki með þessari skoðun. Í þeirri sögu stendur, »að þá (ɔ: um 1050) hafi það verið »mikill siðr at *taka upp* ný goðorð eða kaupa« og segir höf. að hér í felist »endurminningin . . . . um það, að einhvern tíma í fyrndinni[1] hafi« þetta »verið mikill siður«. Þessi ályktun er ekki alveg rétt. Það er auðvitað, að þetta er endurminning um hvað gerðist fyr og eflaust líka rétt frásögn um, hvað gerðist um 1050, að menn þá gátu keypt goðorð. En ef það er hægt að álykta nokkuð með réttu um tímatakmarkið upp á við, þá er það, að þessi »siður« hafi ekki fyr orðið til en í kristni. Annaðhvort það eða þá, að ekkert verði ráðið af þessum stað í þessari sögu.

Af öllu þessu er þá ljóst, að goðavald, goðaskipun og »pólitískar« ástæður er ekki hægt að færa fram sem orsakir til þess, að kristnin komst á og hve greiðlega það gekk. Það hvorttveggja stendur í engu innra sambandi hvað við annað. Hin fornu heimildarrit hafa engar stoðir að bjóða, er styrki, hvað þá heldur sanni, skoðun höf. Hún verður að falla.

Alveg það sama er að segja um skoðun og hugmynd höf. um, hvað gerst hafi sumarið 999 — um samtök kristinna manna — og 1000, að því er snertir fund þeirra við Vellankötlu; alt þetta á sér engan stað í heimildarritunum; það er því í raun réttri tómur skáldskapur, enda segir höf. sjálfur: »og skal ég nú skýra frá, hvernig ég hugsa mér[1] afstöðu viðburðanna« (80. bls.). Það er auðvitað, að skáldskapur er oft góður, en saga er betri, og það er saga kristninnar, sem þetta rit hefði eingöngu átt að flytja.

Um nokkur samtök kristinna manna á þingi og út um land 999 þegja öll heimildarrit eins og steinn, og því þykir mér líklegast, að þau hafi engin átt sér stað, og það er ekkert, er bendi á, að svo hafi verið. Þar á móti er sagt greinilega frá ferðum Hjalta og Gissurar ekki sízt alt í frá þeirri stundu, er skip þeirra sást fyrir utan Dyrhólmaey. Um sama leyti reið Flosi (Brennu-

---

[1] Gleiðletrað af mér.

flosi) um Arnarstakksheiði á leið til þings, og fékk hann að vita af mönnum, »er til þeirra höfðu róit«, hverjir það voru, og hann bar fregnina um komu þeirra til alþingis, svo að á þann hátt fengu allir að vita, að þeir voru við land. Svo er sagt berum orðum, að er þeir Gissur voru komnir til Vellankötlu við Ölfusvatn (að austanverðu við Þingvallavatn), »þá gerðu þeir orð til alþingis, at vinir þeirra ok venzlamenn skyldu ríða í mót þeim« — og þá fyrst komu vinir Gissurar, og riðu svo með þeim á þing, en óvinir þeirra höfðu ætlað — eftir að hafa fengið fréttina með Flosa — að verja þeim vígi þingvöllinn, en úr því varð þó eigi; þá vantaði auðsjáanlega foringjann Alt þetta stendur í Kristnisögu (þar aðeins um Flosa) og Íslendingabók Ara. Það er auðséð af þessu, að Ari hefur ekki vitað neitt um samtök eða fyrir fram ákveðinn fund, en orð hans sýna bezt, að hér er heldur ekki um neitt slíkt að ræða. Það er þá fyrst, að vinir Gissurar og venzlamenn ríða á móti honum, þegar hann er búinn að senda til þeirra. Alt bendir á, að ekkert hafi verið ákveðið áður; annars hefðu kristnir menn riðið beint til Vellankötlu og ekki á þingvöll — og beðið þar Gissurar. Þrátt fyrir þessa skýru sögu Ara og Kristnisögu lætur nú höf. þenna »Vellankötlufund« vera ákveðinn fyrir fram, og hann lætur Síðu-Hall boða til hans — »Það er eflaust [NB.] hann, sem hefur . . . látið út ganga skipun um alt land til hinna nýju höfðingja að vera komnir á ákveðnum degi í Vellankötlu « (83. bls.). Það er þetta og annað eins, sem ég kalla skáldskap. Og það skáldskap, sem er svo fjarri því að styðjast við eða vera í samræmi við heimildarritin, að hann er öllu fremur þvert ofan í þau.

Um ræðurnar á þingi vitum við nokkuð, einkum ræðu Þorgeirs. Um »pólitískar« ræður heyrist ekki eitt orð, og þó álítur höf. (á 94. bls.), að þær hafi átt sér stað — »að í umræðunum hafi komið fram af hálfu kristinna manna harðar ákúrur til goðavaldsins, sem sæti yfir allri landsstjórninni« osfrv. Þá hafi heiðnir menn neitað að taka kröfur kristinna manna til greina osfrv. En nú segir Kristnisaga aftur berum orðum, »at engir óvinir þeirra þorðu at tala móti þeim«. Það er nú bagalegt, að heimildarritin svona hvað eftir annað koma í bága við skoðanir höf. En þetta á nú heldur ekki að vera rétt hermt (sbr. umyrðin um Njálustaðinn með nýju goðorðunum), vegna þess, að orð Ara sýni, að það hafi fleiri talað, en hann segir að: »þat *bæri frá*, hvé vel þeir

[Gissur og Hjalti] mæltu«. Orðin eru skýrð svo, sem þeir hafi talað »langt um betur en aðrir« og þessir »aðrir« hafi því hlotið að tala líka. En þetta er röng skýring; orðin þýða blátt áfram »að það hafi verið frábært, hve osfrv. eða, að þeir hafi talað frábærlega vel« — eins og við segjum nú. Orðin gera alls ekki ráð fyrir því, að aðrir hafi talað. Ég er heldur ekki í neinum vafa um, að orð Kristnisögu eru rétt. Það er aftur og aftur það sama, sem vér sjáum, að her heiðingja var höfuðlaus.

Með þessu gæti ég látið staðar numið. Kristnisagan á þingi árið 1000 er svo ljós og opinská, að hún ein nægir, eins og hún er skráð í heimildarritunum. Það er líka einhver sú fegursta kristnitökusaga, sem veröldin á.

Ég hef nú því við að bæta, að ég vildi óska, að höf. hefði stilt sig um að blanda Völuspá inn í alt þetta mál (sbr. 10. og 56.—61. bls.). Þó að honum finnist vera hægt að koma henni þar að, þá er óvissan um aldur og átthaga kvæðisins jafnmikil fyrir því. Það má hann vita, að það er jafnhægt að setja kvæðið í samband við norska atburði og aldarhætti og enda hægara. Og það dugir ekki vitund, að hann hrópar: »Sýni þeir, sem halda því fram, að kvæðið sé ort annarstaðar, að það eigi sér þar eins góðan eða betri sögulegan bakhjarl«. Þetta er búið að sýna fyrir lifandi löngu. Að endingu skal ég þó geta þess, að það er mér algjörlega óskiljanlegt, með hve miklum þráa höf. fylgir því, að kvæðið sé ort af kristnum manni. Þótt það væri íslenzkt og ort á þeim tímum, sem höf. ætlar, er það alveg fráleitt, að kristinn maður sé höfundur þess. Slíkt er, hvernig sem annars á kvæðið er litið, mér liggur við að segja líkamlega ómögulegt. Þessi skoðun er tóm kredda eða kreddufesta, og hún kemur oftar við og það meinilla. Svo er t. d. um skýringuna á *bera* í níðvísunni um þá Þorvald og Friðrik: »Hefir börn borit | byskup níu | þeira er allra | Þorvaldr faðir«. Höf. segir að beinast liggi við »að skilja hana sem klúr brigzlyrði«. Þetta er hverju orði sannara. Þessi hugsun, að karlmenn stundum breytist í konur, hittist svo oft í fornöld, að enginn vafi er á því, hvernig orðin eiga að skiljast. Til allrar ógæfu vill höf. grafa dýpra og finnur í vísunni orðaleik og »skop um skírnina[1] og hugmynd kristinna manna um guðsifjar« (18. bls.). *Bera* á hér að geta merkt »að hefja að

---

[1] Gleiðletrað af mér.

skírnarbrunni«. Ég þarf ekki annað en benda á, hve óeðlileg þessi þýðing er — og hve óþörf. Skilning biskups eða söguritaranna sýnir þar að auk bezt, hve fjarstæð hún er. (»ek mátti vel bera börn þín eptir mér«). Lík er og orðskýring höf. á »gamall« (104. bls. n. m.) í setningunni »gömlum kennum vér nú goðanum osfrv.« Hann hyggur, að það orð geti hér þýtt »forn«, — til þess að fá mótsetningu til hinna »nýju« goða sinna, sem aldrei hafa til verið í þeirri merking, er hann vill. En »gamall« getur hér að eins þýtt »gamall að aldri«. — Svo vil ég benda á, að *aur-* í *aurgoði* (63. bls. n. m.) hefur verið dregið af *Aurunum* við Markarfljót (sbr. Íslands lýsingu Kr. Kålunds I, 264) og þykir mér það mjög sennileg skýring.

Ég hef nú skýrt hér nokkuð, hvað mér finst vera að getgátum höf. Mér sýnast þær í einu orði flestar óþarfar að sumu leyti, en að hinu leytinu andstæðar þeim heimildarritum, sem alt verður á að byggja. Og þau eru ekki af lakari endanum, þar sem er Ari og Kristnisaga, svo að ég nefni 2 þau helztu. Hins vegar er gott að ritið kom út, — það er gott, að deilt og rætt sé um málin; þau skýrast við það; rangar getgátur og skýringartilraunir gera skyldu sína, vekja andmæli, falla svo í valinn og hverfa, en sannleikurinn stendur eftir uppréttur og styrktur, ef til vill enn ljósari en áður.

Það er vissulega ekki til þess að hefja deilu við hinn heiðraða höfund, að ég hef ritað línur þessar, og ég vildi helzt, að einhver mér færari hefði orðið til þess. Ég veit, að hann skilur, að mér hefur ekki gengið annað til þess, en sú kappgirni, er falin er í því, að hver vill berjast fyrir því, er hann álítur réttast og sannast. »Hverjum þykir sinn fugl fagur« — mér ekki síður en honum sinn; og svo sendi ég honum hérmeð kveðju guðs og mína í þeirri vissu, að hann kunni því vel, sem hverjum höfundi má vera kærast, að rit hans séu rædd og skoðanir hans rannsakaðar, — en ekki annaðhvort bældar niður með þögn eða hafin til himna með efnislausu lofi.

Tímamót.

I.

Bæjarhérað liggur fram með H . . . firði austanverðum og er að austan takmarkað af Bæjarfjalli, sem liggur eins og skjólgarður austan við héraðið og hlífir því við hinum nöpru austan og landnorðan næðingum.

Hverjum vegfaranda, sem á heiðskírum júlídagsmorgni stæði á Bæjarfjallsbrún, þar sem bezt er útsýni, mundi þykja fagurt um að litast í Bæjarhéraði, þó ekki sé þar alstaðar sem björgulegast í fyrsta viðliti.

Fyrir neðan er Bæjarfjall, hátt og tignarlegt með hrikalegum klettabeltum og gróðurlausum melum. Millum klettanna og melanna eru hér og hvar skrúðgrænir grasblettir, sem veita skepnum Bæsveitunga ríkulegt fóður. Eftir mörgum lautum renna silfurtærir lækir, sem kátir hoppa stein af steini og smáskvetta ýrunum framan í sóleyjar, fífla og önnur litfögur blóm, sem búa hópum saman á lækjabökkunum, vefja sig alúðlega hvert að öðru og kinka svo vinalega kollinum að blessaðri morgunsólunni, sem sendir sína hressandi, vermandi geisla yfir láð og lög.

Þegar dregur frá fjallinu eru hallandi mýrarflákar, sem ná alla leið til sjávar. Neðst niður við sjóinn eru þeir orðnir að snöggum töðugresismóum, vegna þess að náttúran hefir smátt og smátt ræst bakkana fram og þurkað þá upp, en sjórinn við og við borið á og komið rækt í — fyrir alls ekki neitt. Og niður í fjörunni standa hraundrangarnir hrikalegir og brimbarðir fram við sjóinn, innan um hnöllótt, brimsorfið blágrýtið, — líkastir nátttröllum, sem hefðu dagað þar uppi í fyrndinni. Þegar þau hefðu staðnæmst þar til að verja land fyrir hinum »nýja sið«.

Hér og hvar á mýrarflákunum mæta auganu grænir smáblettir óafgirtir og margskæklóttir, til sýndar einna líkastir hvalþjóttu, sem um mörg ár hefir flækst fram og aftur um sjóinn,

þegar hún liggur skrælnuð og trysjótt í fjörunni, þar sem sjórinn loks hefir skilið hana eftir. Það eru túnin, sem afar og langafar Bæsveitunga hafa látið þeim í arf, með öllum mýrunum, þúfunum og lautunum, sem krakkarnir vilja svo ógjarnan missa á æskuárunum, þegar þau fara þar í feluleik, en sem þau óska lengst út í hafsauga, þegar þau á unglingaárunum fyrst fara að slá þar og raka, og geta ekki annað en bæði skorið og skilið eftir, og brjóta jafnvel stundum bæði ljá og hrífu.

Það leynir sér þó ekki fyrir ferðamanninum, að einn græni bletturinn í Bæjarsveit er stærri og skæklaminni en hinir. Það er bletturinn. sem liggur neðanundir hæstu fjallbungunni, þar sem undirlendið er einna mest. Það er túnið í Bæ.

Ef komið er heim að Bæ, er auðséð á öllu, að það er ekkert kotungsheimili. Þar eru tjölda mörg peningshús, sem »upp á gamla móðinn« standa á víð og dreif um túnið — til þess að það sé »hægra með áburðinn«, sögðu gömlu mennirnir. Við hvert hús eru tættur hálffullar af heyi, þótt í sláttarbyrjun sé, og á torfinu má sjá, að það muni hafa legið hreyfingarlaust um herrans mörg ár, svo er það orðið samgróið.

Heima við bæinn er stór hjallur með mikilli skreið, reisuleg smiðja og nokkurskonar byrgi, þar sem hlaðið er saman mörgum reiðingum; þar er ás til að hengja á reipi og beizli. Tvær skemmur eru þar og bæjarhús mörg, öll bygð í gamla stíl, en allstæðileg, og hvar sem litið er sést eitthvert merki um auðlegð og gamaldags dugnað, enda er það enginn smábóndi, sem á um þetta alt að véla. Það hefir lengi farið orð af auðnum og fyrirhyggjunni hans Sigurðar Árnasonar ríka í Bæ.

Sigurður gamli í Bæ var gildastur bóndi í héraðinu. Í æsku hafði hann byrjað bláfátækur að búa, en með mörgu móti haft lag á að græða og var nú undir kominn af öllu. Bær var að mörgu leyti hlunninda jörð, en fólksfrek; en hann komst oft létt útaf vinnuhjúahaldinu karlskepnan. Alla tíð hafði hann verið landseti, en með óvanalega góðum kjörum. Hafði sjálfur búið í hendurnar á sér, því þáverandi eigandi jarðarinnar, hann Þórarinn gamli, sem hafði alið þar allan sinn aldur og gat ekki vitað jörðina nema undir ráðdeildar manni, hafði sótt fast eftir að fá hann og það dregið Sigurð meira en almenningur vissi af.

Allvel þótti Sigurður greindur, en ekki hafði hann verið settur til menta í æsku, enda var hann tæpast bænabókarfær og ekki

gat hann klórað nafnið sitt, svo hægt væri að lesa það, undir þinggjörðina á vorin, þegar hann Thorlacíus sýslumaður, góðkunningi hans, gjörði honum það til geðs og ímyndaðrar virðingar, að hafa hann fyrir þingvitni. Tölustafi þekti hann tæpast né gildi þeirra, en góða grein kunni hann á því að telja saman á fingrum sér, það sem hann átti að fá frá öðrum fyrir skorpnar grásleppur, miður vel verkaða ýsuhausa eða annað þesskonar, eða hvað mörg pund af fúnum rudda hann hafði hjálpað hinum eða þessum um þetta eða þetta vorið og hvað mörg lambsfóður hann gæti fengið í staðinn, og aldrei hafði það heyrzt, að Sigurður hefði reiknað af sér, hversu margbrotnir sem þessir ýsu eða ruddareikningar höfðu verið. En hvað um það, þrátt fyrir alt og alt hafði hann oft verið sannnefnd hjálparhella sveitarbúa, þegar vorharðindin ætluðu »alt að drepa«, eins og einn karlinn komst að orði.

Ekki var Sigurði gamla vel við mentunina. Hann lét þó hlutlausa hina svokölluðu æðri mentun, og þó embættismanna synir gengju skólaveginn, það þótti honum gott og blessað. Það helgaðist alt af því eina, þessari stálhepni að eiga prest, lækni eða sýslumann fyrir föður og skárra en ekki neitt, þó það væru aðeins bókhaldarar í kaupstað. En þegar sléttir og réttir bændasynir voru að flana þennan skólaveg, það var óþolandi, þeir hefðu líklega getað unað við orfið eða árina eins og feður þeirra. Þó var Sigurði ekki jafnmeinilla við neina menn, eins og gagnfræðinga og búfræðinga. Sérstaklega urðu gagnfræðingarnir fyrir ónáð hans og ásökunum. Þeir voru »hálfmentaðir spjátrungar«, sem höfðu einungis fengið »nasasjón af mentuninni«. Og þetta hlaut að vera satt, Sigurður hafði sjálfur heyrt lækninn segja þetta einu sinni, þegar einn gagnfræðingurinn hafði gjörst svo djarfur, að finna eitthvað að framkomu hans.

Ástæður Sigurðar fyrir óvildinni til gagnfræðinganna voru nú bæði margar og mikilvægar, eins og nærri má geta.

Einn hafði dróttað að honum tíundarsvikum, annar, sem eitthvað þóttist eiga sín í að hefna, hafði í réttunum gjört gys að því í allra áheyrn, að þá um vorið hefði Sigurður sent nýja sýslumanninum einhverjar gjafir, til þess að reyna að koma sér inn undir hjá honum. Svona höfðu þeir margir orðið til að hnjóða í hann blessaðan bændaöldunginn, sannnefndan sómamanninn, og þó hafði fyrst kastað tólfunum núna, síðan hann Þórður á Hól fór að búa, einn gagnfræðingurinn enn.

Hann hafði að mestu leyti hrifið stjórntauma sveitarinnar úr höndunum á Sigurði og tekið þá til sín, og nú voru, minsta kosti, allir hinir yngri menn farnir að spyrja Þórð ráða, þegar eitthvað óvænt bar að höndum. Þeim þótti ekki ráð ráðið nema Þórður væri með. Um þetta gat Sigurður aldrei hugsað gremjulaust. Hann mundi öldina aðra, þegar hann hafði haft öll sömu völd í sveitinni og Þórður hafði nú, eða freklega það. Og þessi breyting, þessi lítillækkun, á gamalsaldri, að vera minna metinn en »ungur, óreyndur uppskafningur«, það var alt þessari »svo kölluðu mentun« að kenna og »skólaskröttunum«.

Ekki var furða þó Sigurði rynni í skap við þetta. Hann lét heldur ekkert færi ónotað, til þess að niðra skólum og þekkingu alþýðunnar og kendi »hálfmentunar-farganinu« um alt, sem aflaga fór.

Þórður Snorrason á Hóli í Bæjarsveit var ungur bóndi þegar saga þessi gerðist.

Snorri faðir hans var bláfátækur húsmaður þar í sveitinni og hafði aldrei komist hærra í lærdóminum, en að læra stóra stílinn í kverinu sínu. Honum hafði ekki dulizt, að gott mannsefni var í honum Þórði litla, því þó hann þætti nokkuð tannhvass og ódæll í uppvextinum, svo sem þegar hann, strákræfillinn sonur hans Snorra í kotinu, hafði dirfzt að segja prestsbörnunum, að þau hefðu vísvitandi rangt við í leiknum, þá sýndi hann það oft, að hann var allvel greindur og að hann mundi ekki láta hlut sinn framvegis, við hvern sem væri að skifta. Og oft þegar Þórður var hvað æstastur, brosti karl faðir hans í kampinn, klappaði á glókollinn sinn og tautaði, að oft yrði »góður hestur úr göldum fola.« Hann var aldrei orðmargur karlinn. Snorra sárlangaði til að láta Þórð læra til prests, en sá engin tök til þess. Aftur hélt hann, að það mundi takast að koma honum í gegnum þennan nýja alþýðuskóla, sem von var til að yrði stofnaður og svo margir ætluðu að leita til. Svo varð það úr, að þegar Þórður var 20 ára gamall, fór hann þangað og hafði sig áfram með því, að vinna fyrir sér á sumrum, og með því, sem Snorri miðlaði honum af fátækt sinni. Og hún var ekki árangurslaus skólaveran hans Þórðar. Það var ekki einungis að hann stæði sig bezt af öllum — var efstur þegar hann fór, — hann lærði líka margt annað, sem ekki var beinlínis kent í skólanum.

Hann sá margt nýtt, sem hann hafði aldrei séð áður og

til nytsemdar mátti vera. Með hverri línunni, sem hann las, mátti svo heita, sem fyrir honum opnaðist nýr heimur, fullkomnari og betri, en hann hafði áður þekt. Honum varð ljóst, að margir siðir og hættir, sem annarstaðar voru taldir óhafandi, voru enn við lýði heima í afskektu sveitinni hans. Honum þótti, sem það mundi vera óþrjótandi verkefni þar heima í Bæjarsveit, að umskapa hugsunarháttinn og siðina, og blóðið ólgaði og svall í æðum hans, þegar hann hugsaði til framtíðarinnar. Honum fanst þróttur sinn svo mikill, að hann mundi, líkt og Herkúles, sigra hverja þraut, sem á veginum yrði.

Með stöðugum umbótaásetningi og óbifanlegu sjálfstrausti kom hann svo úr skólanum eftir tveggja ára dvöl þar, og gjörðist farandkennari á vetrum í héraðinu, en var í kaupavinnu á sumrum.

Allir ungu mennirnir hölluðu sér brátt að Þórði, ekki svo mjög til að geta notið góðs af þekkingu hans, sem vegna þess, að hann kunni að dansa, brúkaði hvítt um hálsinn, var söngmaður góður og honum fylgdi hvervetna gleði og gaman, var yfir höfuð meiri áburðarmaður en alment gerðist. Og stúlkurnar keptust um að gefa honum hýrt auga og úthúðuðu svo náttúrlega hver annari fyrir að vera skotin. En sumir gömlu mennirnir, þeir sem voru »mest á eftir tímanum«, sagði yngra fólkið, tóku undir með Sigurði í Bæ, hristu höfuðin og sögðu: »Ja slík og þvílík býsn, nýir siðir koma með nýjum herrum; og ekki hafði hann faðir minn sæli það svona, og komst þó alt betur af en núna.« Og umferðakerlingarnar, sem einu sinni hér á árunum höfðu verið æskuvinur gömlu mannanna, mintust nú löngu liðinna sælla rökkurstunda og snerust í lið með þeim gegn þessum nýmóðins herra, honum Þórði á Hól, og hentu á lofti hvert orð, sem kom af vörum hans og vógu það svo á sínar hallfleyttu mannorðs-metaskálar, og stundum, ef þær héldu að vogin mundi hallast öðruvísi, en vera ætti, þá lögðu þær frá sjálfum sér svo sem eitt orð eða svo, auðvitað alveg meinlaust, en bara til uppfyllingar. Svo gengu þær bæ frá bæ og sögðu hvervetna frá eins og bezt þótti henta í þeim eður þeim stað. Þær voru ekki eigingjarnar eða sérplægnar, vesalingarnir, og ekki vonuðust þær eftir sögubita; enginn gat borið þeim það á brýn. Engin var þó jafnötul að koma orðum Þórðar á ferðina og bæta við frá sjálfri sér, þar sem henni þótti á vanta, eins og hún Manga gersemi, sem frá því fyrsta hún mundi til

hafði verið á vergangi í Bæjarsveit og jafnan verið kær vina Sigurðar í Bæ og Margrétar konu hans.

Það var í öndverðum júlímánuði, sumarið 18... Sólin skein í heiði og sendi brennheita geislana ofan yfir réttláta og rangláta. Fólkið, sem gekk að heyvinnu í sveitunum, var nýlega komið heim af túnunum til þess að borða miðdegismatinn og teygja ofurlítið úr þreyttum limunum að endaðri máltíðinni.

Vinnuhjúin í Bæ höfðu fengið sér ofurlitinn dúr á eftir miðdegismatnum. — Það var í því »laugardagsleti«. Það svaf nú alt sætt og rótt, nema einn vinnumaðurinn, sem lá aftur á bak í rúminu sínu og reykti.

En Sigurður gamli svaf ekki né hélt kyrru fyrir, fremur en vant var. Hann var á gangi úti á hlaðinu að líta eftir ýmsu, karlsauðurinn. »Þarna hefir stelpan hún Gunna þá hent hrífunni sinni,« tautaði hann um leið og hann tók hrífu í smiðjusundinu og lagði hana suður á skemmuvegginn hjá hinum hrífunum. »Henni hefir legið á að komast inn til að sofa. Og þarna er þá ljárinn hans Manga, honum hefði líklega verið nær að leggja hann á núna, heldur en að liggja reykjandi inni í bæli; svo verður strákurinn farinn til kindanna, þegar hann drattast út, svo það verður að taka fullorðinn karlmann til að snúa; svona er þetta unga fólk, það hugsar aldrei neitt um verkin, bara um að éta og sofa, snurfusa sig til og heimta kaupið.«

Meðan hann var að rausa þetta við sjálfan sig, gekk hann fram á hlaðið, þar sem reiðingunum var hlaðið saman og reipin og bandbeizlin héngu á ás, til þess að gá að, hvort ekki væri neinstaðar biluð ásauming á reiðingunum, hvort ekki væri taumlaust beizli, móttakalaus klyfberi, vantaði hagldarband, eða þess háttar; það varð alt að vera til taks, ef á þyrfti að halda.

Þegar hann um stund hafði athugað reiðskapinn, ætlaði hann inn að hotta á fólkið, en þá kom það út og rétt í sömu andránni heyrðist jódynur norðan fyrir bæinn og Þórður á Hóli þeysti heim á hlaðið.

Þórður hafði átt heimili á Hóli þessi 7 ár, síðan hann kom úr skólanum og fyrir 4 árum hafði hann gamli Jón fengið honum hana Önnu, einkabarnið sitt, og allar reiturnar til æfinlegrar umsjár; og þó Hólsbúið væri ekki stórt, þá var það góður stofn og jörðin stóð fyrir bótum, enda sýndi Þórður fljótt, að hann kunni með hvorttveggja að fara, því síðan hann tók við, haf ðihann varið

miklu fé í húsa- og jarðabætur, og þó hafði skepnum fremur fjölgað en fækkað, en ættsystkin gömlu Leitis-Gróu sögðu að ólýginn hefði sagt sér, að þær kringlóttu hans Jóns hefðu týnt tölunni.

Sigurður, sem var manna gestrisnastur og gjörði að því leyti jafnt við vini sem óvini, bauð Þórði þegar til stofu, og er hann hafði stungið Skjóna sínum inn í réttina, sem var í sundi á millum skemmu og bæjarhúsa, fóru þeir inn og slapp fólkið því í þetta sinn með óhýrt augnaráð. — Þegar þeir Þórður og Sigurður höfðu spurst almæltra tíðinda, inti Sigurður eftir, hversu langt ferðinni væri heitið, og kvað Þórður þegar komið á enda leiðarinnar, »og er það erindi mitt við þig,« sagði hann, »að komast eftir því, hvort þú munir ekki vera fáanlegur til þess, að liðsinna mér, og nokkrum öðrum, í því að koma á fót nokkurs konar framfarafélagi hér í sveitinni.«

»Eruð þið að hugsa um að stofna framfarafélag hérna ungu mennirnir?«

»Já, ég hef fært það í tal við nokkra, og það fleiri en unga menn, svo sem Jón í Veitu og Guðmund í Nesi, og eru þeir ekki fráhverfir því að vera með, enda vonast ég til, að gott málefni sigri, svo ég fái flesta eða alla með mér.«

»Heldurðu nú að það sé svo sérlega áríðandi að stofna þetta framfarafélag?« spurði Sigurður og var napurt háð í röddinni.

»Já, það blandast mér alls ekki hugur um, að það gæti orðið sveitinni til mjög mikilla þrifa, ef það yrði dálítið fjör í því, eða sýnist þér ekki margt þurfa umbóta hérna hjá okkur?«

»Jú, það veit hamingjan, og ekki hvað sízt þessir nýju siðir ykkar; ég sé ekki betur en að þið ungu mennirnir haldið í skakka stefnu; en hvað á nú annars að verða aðalstarf þessa þarfafélags ykkar?« sagði Sigurður og glotti við.

»Ég hafði hugsað mér,« sagði Þórður og saug fastan pípuna, sem hann var að reyna að kveikja í, en var hálfblind, »ef unt væri að haga því þannig, að allir félagsmenn greiddu eitthvert ákveðið tillag á ári, t. d. 1—2 krónur og af þeim peningum yrði svo helmingnum varið til þess, að kaupa fyrir ýmsar fræðibækur, sem svo yrðu látnar ganga um meðal félagsmanna til lesturs á kveldvökunum; hinn helmingurinn legðist í félagssjóð, að svo miklu leyti sem hann þyrfti ekki, til þess að borga með fundarhöld og

ritföng fyrir félagið. Þá var það og meining mín, að þeir félagsmenn, sem væru bændur, skyldu skuldbinda sig til að vinna, eða láta vinna, einhverja ákveðna dagsverkatölu að jarðabótum árlega og kæmu á hjá sér fjár og heyskoðunum á vetrum; það yrði stórt framfaraspor í búnaðinum, ef þetta kæmist á.«

»Ójá, satt er það, mikið á að gera, en ekki held ég, að mér væri hentugt að vera þarna með, ég yrði líklega fremur pennastirður við skrifstörfin.«

»Þú gætir þó sagt meiningu þína á fundum. Aðalfund ætlast ég til að félagið haldi einusinni á ári og svo að minsta kosti tvo aukafundi, sem meðfram séu skemtifundir, og við, sem yngri erum, gætum óefað lært margt af reynslu þinni í búskapnum, ef þú vildir skýra okkur frá henni á fundunum.«

»Já, þarna komstu með það! Skyldi ég ekki verða góður kennari,« sagði Sigurður og hló kuldahlátur. »Nei, Þórður, ég verð ekki þarna með, það þarf ekki að tala meira um það, enda sé ég ekki, að það sé svo sérlega vænlegt til bóta þetta félag ykkar. Það er satt, að það fer margt aflaga, en hverju er það að kenna, nema þessu nýjabrumi í ykkur; var ekki alt betra áður en þið komuð með ykkar svo kölluðu mentun og allar ykkar skriftir; þá áttu menn bæði í sig og á, og voru ekki hengdir fyrir skuldir, hvorki af kaupmönnum né öðrum. Og heldurðu það batni með því, að taka ný gönuskeið, eða þó þið farið að hrúga á nýjum útgjöldum og stofna nýja sjóði, eða kannske þið búist við að grípa peninga upp úr þessum bókum ykkar, eða haldið, að þær verði látnar í sig á vorin, þegar kaupmennirnir vilja ekki lána, og allir eru matarlausir, en enginn getur keypt.

Nei, því segi ég það, Þórður, þetta félag verður bara til ills eins; þar geta svo margir, sem vilja, fyrir mér orðið ginningarfífl, ég verð það ekki.«

Sigurður stóð upp og fór að ganga um gólf, til þess að fá aftur vald yfir hugsunum sínum; hann fann, að hann hafði orðið of heitur. En hvernig átti hann að þola það að heyra þennan nýja spillingarboðskap innan sinna veggja. Átti heimili hans, sem hingað til hafði komizt hjá allri tilbreytni, einnig að fá á sig nýmóðins snið. Hann sá í anda fjárskoðanamennina telja fjártegundirnar og bera saman við framtalsbókina, og vinnufólkið ganga að verkinu »með úr upp á vasann« og bækurnar við hliðina. Nei,

hann mátti ekki til þess hugsa og það skyldi heldur aldrei viðgangast.

Þegar Sigurður hafði stundarkorn gengið um gólf, rauf Þórður þögnina og sagði með hægð: »Heldurðu að þú hefir nú yfirvegað uppástungu mína nógu vel.« Hann vildi sízt af öllu hleypa meiri æsing í Sigurð, en þegar var orðið.

»Já, ég held ég hafi séð þau, þessi félög; þeir stofnuðu nú eitt í Dalnum í fyrra, og hann Friðgeir í Tungu, sem stóð fyrir því, hann hafði talað nógu fallega fyrir því, það vantaði ekki — en hvernig fór? varð annarhvor maður þar heylaus í vor og Friðgeir sjálfur varð að drepa aðra kúna, af því töðuna drap hjá honum, daginn sem hann var í dansleiknum á Hjalla. Nei, vertu ekki það barn að nefna þetta félag á nafn hér; ég er orðinn of gamall til að glæpast á slíku.«

»Það getur altaf komið fyrir, að menn verði heylausir og þurfi að drepa kýrnar sínar; eða dettur þér í hug, að það hafi stafað af félagsskap eða dansleikjum heyleysið hérna í sveitinni núna fyrir 17 árum, þegar allir gáfu upp nema þú?« sagði Þórður með áherzlu.

»Nú raunar var það nú ekki; en ef þeir hefðu verið komnir á þá dansleikirnir, þá hefði áreiðanlega allur sauðpeningur gjörfallið, því það fer ekki hjá því, þeir eru eiturmein þessir leikir.«

»Við skulum nú sleppa þeim, en tala meira um félagið,« sagði Þórður. »Hvort heldur þú að sé betra, að hafa þýfð eða alslétt tún, og hvað reynist þér um túngarðana, heldurðu að þú fengir jafnmikla töðu núna af túninu þínu og þú fær, ef þú hefðir aldrei girt það?«

»Veit ég það, Sveinki! Betra er að túnin séu slétt, og mikið ríður á að verja þau vel; en geta menn ekki gjört það, án þess að ganga í félög, karl minn? Jú ég held það,« sagði Sigurður og gekk að skáp í stofunni, tók út úr honum áttstrenda flösku fulla af víni og tvö staup og settist síðan niður á móti Þórði við borðið, sem stóð undir glugganum, og bauð honum að fá sér kaffi. Það hafði komið inn meðan hann var að þylja yfir hausamótunum á Þórði, og fengu þeir sér nú báðir samanvið úr flöskunni.

Þegar þeir höfðu sötrað úr bollunum, segir Þórður: «Hvað heldurðu að þyrfti mörg ár, til þess að gjöra öll túnin hérna í sveitinni slétt, ef sléttaðir væru 150 ferhyrningsfaðmar í túni á hverjum bæ árlega?«

»Það veit ég ekki, það er nú fyrir ykkur reikningsmennina að reikna það út!«

»Já, ég var nú líka að því núna um daginn, og mér reiknaðist svo til, að meðaltúnstærð hér í sveitinni mundi vera um 9 dagsláttur og það eru sama sem 8100 ferh. faðmar og þyrfti þá 54 ár, til þess að slétta þau öll, og eftir þann tíma fengist þriðjungi meiri taða af þeim, og meira en helmingi styttri tíma þyrfti til þess að vinna alt að þeim; og þó hefði það aðeins kostað hvern bónda að meðaltali 15 dagsverk í 54 ár og á helmingi færri árum hefði mátt girða þau öll, að vetrinum, að kostnaðarlausu, að heita má. Hefði það ekki verið þarflegt félag, sem hefði komið þessu áleiðis, eða hvað finst þér, Sigurður minn?«

»Jú víst hefði það verið, en það er nú ekki svo vel, að þau geri það gagn, félögin ykkar; þar gengur alt í dans og læti; og það get ég ekki þolað.«

»Það getur verið, að þess finnist dæmi, að þess konar félög hafi verið mynduð og hjaðnað niður aftur, en það sannar enganveginn, að öll félög þurfi að vera þannig löguð; og hvað viðvíkur félagsskapnum, sem ég hef verið að bollaleggja, þá hefir það aldrei verið meining mín, að koma á dansfélagi, heldur langaði mig til þess, að reyna að koma á stað einhverjum framförum í búnaði, af því mér virðist hann standa svo höllum fæti, búnaðurinn okkar, og það mest fyrir deyfð og framtaksleysi.«

»Varstu ekki áðan að minnast á að hafa tvo skemtifundi á ári, og var þá ekki meiningin að dansa og tralla?«

»Nei, alls ekki, aðalskemtunin ætlaðist ég til að væri samræður um ýms nauðsynjamál og svo söngur, því mér virðist sem söngnum sé fremur að fara aptur en fram hérna í sveitinni, og er það illa farið um jafnfagra íþrótt.«

»Á finst þér það,« greip Sigurður fram í; »já nú er ekki sungið neitt lengur, heldur beljar hver í kapp við annan, svo enginn söngur heyrist, og ekki um að tala að skilja eitt einasta orð; það var eitthvað annað í mínu ungdæmi.»

»Ekki veit ég nú hvort þetta er allskostar rétt hjá þér,« sagði Þórður með hægð; »en það veit ég, að hann gæti staðið fyrir bótum, söngurinn okkar. En hvað viðvíkur skemtaninni, þá getur vel verið, að sumir dönsuðu eitthvað, áður en farið væri burt aptur.«

»Já, átti ég ekki á von, að dansinn þyrfti að komast að, þar

eins og annarstaðar. En hvað á líka að gera við þessi tillög, þessar bækur og þennan sjóð? mér sýnist alt geta komist af án þess.«

»Ég, aftur á móti álít, að það sé alt mjög mikils virði. Ef einhver félagsskapur á að eiga sér stað, þá þurfa nú fyrst og fremst að vera tillög, því ekkert félag getur staðist, nema hafa fundi, en fyrir fundahöld þarf að borga.«

»Það er nú einn af nýju siðunum ykkar ungu mannanna, að selja alt ætt og óætt; þegar ég var ungur var ekki þessi sífelda sala, við gerðum öðrum greiða og þeir okkur aftur. Svo jafnaði alt sig; en nú er alt selt og þó eru allir á rassinum.«

Þórði fór ekki að lítast vænlega á með erindið, að fá Sigurð í félagið, en hann vissi, að honum reið á að fá Sigurð til að vera með; því þó Þórður væri búinn að ná töluverðum ráðum í sveitinni, vissi hann vel, að ef Sigurður drægist aftur úr, þá mundu líka flestir eða allir hinir eldri bændur draga sig í hlé, og þar á meðal presturinn, því hann var meiri vin Sigurðar en ungu mannanna; og ef félagið vantaði alla eldri bændurna, þá vantaði líka allan kraftinn. En Þórður var svo vel kunnugur Sigurði, að hann vissi, að hann gekst ekki fremur fyrir öðru en mannvirðingum, og enda þótt hann hefði hugsað sér að hafa mest ráðin í félaginu sjálfur, þá hugsaði hann sér nú að spila út sínu síðasta trompi gagnvart Sigurði og sagði því með mestu rósemi:

»Mér þykir slæmt, hvað þú ert fráhverfur þessum félagskap, Sigurður; ég hafði hugsað mér, ef þú fengist til að vera með, að fá þá að hafa hér fundastað fyrir félagið, að minsta kosti í byrjun; því bæði er það, að hér er miðdepill sveitarinnar bæði að vegalengd og öðru, og svo eru hvergi hæfileg húsakynni, nema ef þú vildir ljá stofuna hérna; það væri sjálfsagt að borga það. Þá hefðum við líka vissu fyrir því, að fá að heyra þínar skoðanir á málunum, ef fundurinn væri hér, og það þykir okkur mikilsvert.«

»En mér finst þýðingarlaust að vera að vefa þetta bókafélag inn í jarðabótafélagið, og ekki sé ég, að vetrarskoðanirnar ykkar geti orðið til neins gagns. Þær vekja aðeins óþarfa hnýsni; það er eins og þið haldið, að við stelum altaf svo eða svo miklu undan tíund, og viljið því altaf vera að skoða og telja,« sagði Sigurður og helti á staupið hjá Þórði.

Þegar Þórður hafði skolað hálsinn með helmingnum af inni-

haldi staupsins sagði hann og bar nokkuð ört á, því honum þótti vansæmandi fyrir sig það, sem Sigurður sagði um skoðanirnar: »Nei. Sigurður minn, skoðanirnar eru alls ekki gjörðar til þess, að leita þjófaleit, í þeim er ekkert hnýst eftir hverjir eigi skepnurnar eða hvað margt sé af hverri tegund, heldur hvort ekki sé farið of illa með þær eða menn séu of heytæpir og þurfi að fá viðbót. Það vekur samkepni milli bænda í því að fara sem bezt með og ganga vel um hey og eiga þau sem mest, og þessa álít ég sannarlega þörf. En hvað viðvíkur bókakaupunum, þá mundu einkum verða keypt þau rit, sem flyttu ritgjörðir um landbúnað eða önnur fræðandi málefni og þau kaup verða þægilegri fyrir marga en fáa. Heldurðu t. d. ekki, að bændurnir hérna í sveitinni stæðu betur, en þeir standa nú, ef þeir hefðu lært af einhverjum ritum að yrkja jörðina betur, en þeir gera, eða finst þér ekki Sigurður minn, að maturtagarðarnir þínir hafi borgað sig,« sagði Þórður og saup það, sem eftir var í staupinu.

»Jú, víst hafa þær borgað sig garðaholurnar mínar, en ætli þeir setji fremur upp garða letingjarnir, þó þeir lesi um það í bókum, að það borgi sig vel, fyrst þeir hafa ekki gjört það, þegar þeir hafa séð, hvað ég hef haft mikið upp úr þeim árlega. Ég held varla.«

»Þá hef ég samt trú á því,« sagði Þórður, »því af bókunum sjá þeir ekki einungis, hvað þeir græða, heldur líka, hvernig þeir eiga að fara að því að græða, og hvað lítið það kostar, en um það hafa þeir víst aldrei spurt þig og eru því algjörlega ófróðir um það alt saman.«

»Þetta getur verið, og mikil er trú þín, Þórður; en hvað ætlið þið að gera með sjóðinn? Ekki þó vænti ég að kaupa fyrir hann söngbækur og harmóníkur eða hvað það nú er kallað þetta, sem þið gargið á, þegar þið eruð að dansa, eins og þeir höfðu gjört í Dalnum.«

»Nei,« sagði Þórður og hló við, »en hitt var meining okkar, að kaupa fyrir hann ýms jarðyrkjuverkfæri, sem er nauðsynlegt að hafa, svo sem plóg, herfi og kerru og þesskonar, eftir því sem hann yxi, og lána svo félagsmönnum það endurgjaldslaust, nema taka borgun fyrir skemdir, ef nokkrar yrðu; svo mætti að líkindum í framtíðinni, þegar sjóðurinn væri orðinn dálítið að mun, veita úr honum styrk til jarðabóta.

Sigurður sat fyrst nokkra stund þegjandi, þar til hann stóð upp og sagði:

»Ég heyri að þú hefiur hugsað mikið um þetta, Þórður, og það þykir mér góðs viti, þegar ekki er flanað að því hugsunarlaust; en ekki er mér um að vera með, ég er orðinn of gamall fyrir þennan íélagsskap. Annað mál er það, að ég láti hann afskiftalausan og verði ekki á móti ykkur; og eins er þér velkomið að hafa hérna fyrsta fundinn, og það fyrir ekki neitt, því líklega ferðu ekki að hafa hann núna um hásláttinn.«

»Ég hafði ætlað mér að tala lítilfjörlega um það við kirkjuna, núna á morgun, en reglulegur fundur og félagsstofnun verður vitanlega að bíða næsta hausts og jafnvel vetrar.«

»Og það sýnist mér nú líka réttara; ekki munu verða ofmiklar heybirgðirnar hérna í Bæjarsveit, þó heyskapartímanum sé ekki varið í fundahöld og annað þesskonar óþarfa umstang.«

»Ég má þá vonast eftir liðsinni þínu,« sagði Þórður og lét sem hann heyrði ekki síðustu athugasemd Sigurðar, bæði við félagsstofnunina og uppihald þess; bezt þætti mér líka, ef það mætti vonast eftir þér sem fáanlegum skoðunarmanni, t. d. með honum Jóni í Veitunni, ef skoðanirnar komast á; við höfum ekki öðrum betri að skipa á bekk með þér en Jóni, hann er greindur og gætinn og hefir vel vit á skepnum.«

Sigurður var eins og ýmsir aðrir Adamsniðjar, að honum þótti lofið gott. Honum þótti undir niðri vænt um, að Þórður skyldi leita hjálpar hjá sér, og hann hugsaði sér til hreyfings að ráða meiru en minna. En að hann vildi fyrst alls ekki vera með, var af því, að þetta var nýtt; hugmynd vaxin upp af áhrifum þessara skóla; en þegar völdin og virðingin blöstu við, þó langt væri í burtu, þá fór hann að linast, en vildi láta dekstra sig, til þess á eftir að geta skemt sér við þá hugsun, að hafa svínbeygt ungu mennina og þannig náð sér niðri fyrir alt umliðið angur og armæðu, sem hann hefði orðið að þola fyrir þessa »uppskafninga«, og þess vegna sagði hann eftir litla stund:

»Það er nú bæði, að ég er orðinn gamall og hefi aldrei haft mikið vit á skepnum, enda þykir mér líklegt, að þið getið fundið annan hæfari til þessa en mig, eða því nefndirðu ekki sjálfan þig?«

»Vegna þess að ég hef ekki vit á því sem skyldi, ég er ekki fullnuma í fjármenskunni eftir 3 ára búskap. En hvað segirðu nú til með þetta alt saman, megum við ekki reiða okkur á það, að

þú verðir samferða í félagsskapnum og aðstoðir okkur eftir megni, bæði með því, að mæla fram með félaginu við kunningja þína og og lána fundarstað og svo að verða skoðunarmaður, ef það kemst nokkurntíma svo langt.«

»Það er nógur tími að tala um það, þegar þar að kemur, karl minn; en eins og ég sagði þér áðan, þá skal ég ekki verða meinsmaður félagsins að svo komnu, og fyrsta fundinn megið þið hafa hérna fyrir ekki neitt, það er nógur tíminn að fara að selja það, þegar félagið er komið á laggirnar. Það getur svo vel verið, að ég verði með seinna, enda þótt mér finnist, að þið þurfið ekki að sælast eftir mér; það er þó ætíð »falls von af fornu tré.«

»Hafa skal meðan haldà má, Sigurður minn,« sagði Þórður og hló við, stóð upp og bjó sig til ferðar.

»Nei, þér liggur ekkert á, Þórður, ég ætla að vita, hvort við fáum ekki bráðum í bollann aftur,« sagði Sigurður og gekk fram úr stofunni.

Stundu síðar kom hann aftur og sagði að kaffið kæmi »rétt strax«, og settust þeir þá aftur við borðið og töluðu um landsins gagn og nauðsynjar, verzlanina, unglambahöldin, hvernig gagn ærnar gerðu og þesskonar, þar til loks að Sigurður segir:

»Þið höfðuð verið að tala um þarna á hreppskilaþinginu í vor, að aftaka alveg flakkið, sem þið svo kallið, eða var það ekki?«

»Jú, til tals kom það, að setja þessar kerlingar heldur niður, en að láta þær flakka, eins og hingað til hefir verið, sér til skammar og öðrum til skapraunar.«

»O, segðu ekki þetta Þórður, hvaða skömm er það fyrir greyin, þó þær hafi ofan af fyrir sér með þessu móti, ekki verða þær léttari á hreppnum, þó þær verði teknar og settar á meðgjöf; það munar ekkert um að hýsa þær nótt og nótt, en enginn tekur þær alt árið, nema fyrir meðgjöf, og það getur orðið dálagleg upphæð með þeim öllum 3 eða hvað þær nú eru.«

»Já, þær munu vera 3, og ekki kalla ég það að hafa ofan af fyrir sér, að ganga ljúgandi á millum manna og breiða óhróðurssögur út um hina og aðra; og það er ég viss um, að það ósamlyndi, sem hefir vaknað hérna í sveitinni núna seinustu árin, fyrir söguburð þessara kerlinga, og sem að líkindum verður til þess að gjöra allan félagsskap ómögulegan, það kostar óbeinlínis meira,

heldur en tvöfalt framfæri þeirra allra,« sagði Þórður og var auðheyrð þykkja í röddinni.

»Já, ég veit nú ekki, hversu mikið er varið í þennan óbeina samlíkinga reikning ykkar ungu mannanna, en hitt veit ég fyrir víst, að útsvör bænda alment yrðu að hækka að mun, ef allir þeir ómagar væru komnir á sveit, sem nú hafa ofan af fyrir sér, hér og annarstaðar, með því að fara um,« sagði Sigurður, og í því kom kaffið, svo talið féll niður.

Þegar þeir voru búnir að drekka kaffið og Þórður hafði þakkað með handabandi, tók hann hatt sinn og hélt út á hlað, og fylgdi Sigurður honum; var nær náttmálum. En rétt þegar Þórður ætlaði að stíga á bak, segir Sigurður:

»Ég þarf líklega ekki að geta um það við þig, Þórður, að ég vil síður að það verði dansað mikið, þó þú haldir þennan fund hérna einhverntíma.«

Þórður huggaði hann með því, að það skyldi ekki verða gert, kvaddi hann síðan og sté á bak og lét Skjóna fara á kostum út tröðina.

Á heimleiðinni kom Þórður við í Veitu og sagði Jóni, að hann hefði von um að Sigurður í Bæ mundi framvegis fremur verða hlyntur hinu fyrirhugaða félagi, og þegar hann daginn eftir, sagði hinar sömu fréttir við kirkjuna, vakti það svo almenna undrun meðal yngri og eldri, að yngri mennirnir gleymdu að hælast um og hinir ympruðu ekki á neinum mótbárum, svo þar var mótmælalaust samþykt, að allir atkvæðisbærir hreppsbúar, skyldu eiga fund með sér, að Bæ, miðvikudaginn síðastan í sumri, til þess að setja félagið á laggirnar og voru frumkvöðlar þess í góðu skapi yfir vænlegum horfum.

II.

Það var óskemtilegt veður í Bæjarsveit sunnudaginn síðastan í sumri. Þokan grúfði niðdimm yfir fjallinu og sveitinni og rofaði aldrei til, nema ef vindhviða sópaði henni sem snöggvast frá á sumum stöðum, til þess að gera hana enn svartari annarstaðar.

Hráslagaleg, nöpur útnorðangola stóð af firðinum, um alt hérað, og smeygði sér inn um hverja gætt á húsunum, svo konurnar margvöfðu prjónaþríhyrnunum um hálsinn, til þess að halda á sér hita, og fötin á þeim, sem úti voru, lágu eins og blaut klessa, utanum líkamann; það var sannarlegt haustveður.

Það mátti líka sjá á Sigurði gamla í Bæ, þar sem hann sat á þeim rauða sínum og reið inn eftir veginum frá Bæ um héraðið, að honum hafði þótt hann ónotalegur og búist við að fá hann svalan í fangið heim aftur.

Hann hafði farið í stóra kápu, úr útlendu efni, er hann hér á árunum hafði tekið fyrir 2 fjórðunga af pestarkæfu hjá bláfátækum sjómanni af Suðurlandi, sem róið hafði í Bæ eina haustvertíð; maðurinn gat ekki borgað kæfuna með öðru.

Á höfðinu hafði hann afarstóra sauðsvarta vaðmálshettu og utanyfir samskeytin, þar sem mættust hettan og kápan, hafði hann margvafið móröndóttum fornum trefli, og lafði svo annar endinn, allur trysjaður, ofan á bringuna; hinum hafði hann stungið inn undir annan kápubarminn, og með því maðurinn var stór í sjálfu sér og búnaðurinn ekki sem snöggfeldastur, var ekki að undra, þó heimahundarnir á prestsetrinu Hofi yrðu ærið háværir, þegar þeir sáu hann álengdar í þokunni.

Prestsetrið Hof stóð við H... fjörð innarlega og hafði síra Sveinn verið þar prestur undir 40 ár.

Enginn sérlegur kennimaður hafði hann þótt, og sumir gárungarnir sögðu, að hann ætti ekki aðrar bækur, en gamalt rifrildi af Dónatus, skræður af kvæðum Hóratíusar og allvænan bunka af rotnum ræðum, eftir ýmsa presta, sem höfðu gengið til feðra sinna á undan honum:

Fastheldinn þótti hann við gamla siðu og ekki allur þar sem hann var séður. Mikil vinátta var með þeim Sigurði í Bæ og síra Sveini.

Þegar Sigurður kom í hlaðið, hittist svo á, að prestur kom út. Er þeir sáust, heilsuðust þeir með kossi og handabandi og þökkuðu hvor öðrum fyrir síðast.

Prestur bauð Sigurði þegar í húsaskjólið og sagði, að hann Sigurður sinn færi nú ekki lengra í dag; en Sigurður kvaðst hafa ætlað fram að Gili og svo heim, því á morgun gæti vel orðið verra veðrið; hann þyrfti líka að láta gera við syðsta naustið hjá sér, það hefði staðið ónotað núna síðustu árin og hefði hrunið í fyrra, en nú hefði Sigurður í Seilu nýlega beðið sig um uppsátur, og hann yrði að hafa þetta naust, því hin væru öll léð öðrum; og hann færi víst bráðum að koma, svo viðgerðin mætti ekki dragast lengur, en varla mundi verða mikið úr henni, ef hann

yrði ekki heima sjálfur, þeir væru ekki svo drífandi vinnumennirnir sínir.

Þegar þeir komu inn í baðstofuna, sagði prestur einum vinnumanni sínum að taka Rauð og gefa honum töðu, en með Sigurð fór hann inn í hús, sem var í öðrum enda baðstofunnar, og lokaði að sér.

Það var komið fram yfir nón, þegar þeir vinirnir komu aftur út á hlaðið; þar stóð Rauður altygjaður og beið húsbónda síns, en prestur tók í tauminn og gekk á stað suður götuna með Sigurði.

»Svo þér haldið að það sé áreiðanlegt, að það megi byggja á þessu, sem hún Manga gersemi, sagði konunni yðar eftir Þórði,« sagði prestur og leit til Sigurðar, sem gekk við hlið hans.

»Já, já, sei, sei, já hún er sannorð kerlingaranginn, enda er það ekki meira en annað af þessum ungu mönnum, þó þeir gorti yfir því að skjóta gömlu körlunum ref fyrir rass.«

»Það ríður líka á því, því ef þetta reynist alt slúður úr kerlingunni, þá gæti það, ef til vill, orðið hættulegt vopn, sem snerist í höndum okkar, svo að það greiddi þessu félagi þeirra braut, og þá væri ver farið en skyldi; en hafið þér augastað á nokkrum, til þess að halda uppi svörum með mér á fundinum; það getur orðið óþægilegt fyrir mig að standa einn uppi; hann kvað vera skratti tölugur þessi Þórður, og það dýrkar hann eins og dýrling, þetta unga fólk.«

»Já blessaðir verið þér, það er ófært,« sagði Sigurður og stansaði, því þeir voru þá komnir á túnfótinn. »Og einmitt þess vegna ætlaði ég fram að Gili, til þess að nefna það við hann Hafliða, að koma og verða á yðar máli; hann er skynsamur, og þá mun varla gruna, að hann verði þeim mótfallinn; þess vil ég biðja yður, prestur minn, að láta ekki uppskátt þetta samtal okkar; ég hafði lofað honum Þórði að verða ekki mótsnúinn, og það vil ég efna; en til allrar hamingju lofaði ég aldrei fundarstað nema í eitt sinn.«

»Það er sjálfsagt, Sigurður minn, að þetta tal verður okkar á milli; en haldið þér, að þér fáið Hafliða á Gili í lið með okkur; hann er vinur Þórðar á Hóli.«

»Það hefir enginn, sem hann hættir ekki,« sagði Sigurður og glotti.

»Og heldur vonast ég til, að hann verði á ykkar máli á fund-

inum, og verið þér nú blessaðir og sælir og þakka yður æfinlega fyrir mig.«

»Ekki að þakka, Sigurður minn, og farið þér ætíð vel,« sagði síra Sveinn og rak að Sigurði rembingskoss.

Sigurður sté svo á bak og reið í hægðum sínum fram að Gili. Hann lét hestinn lötra hægast fót fyrir fót, eins og honum riði lífið á að mæla vegalengdina í skrefum. Hann grúfði höfuðið ofan í bringuna, hóf það aðeins upp endur og eins, þegar hann þurfti að skirpa út úr sér mauktuggnu tóbaki, til þess að fá sér annað nýtt.

Í huga hans börðust metnaðurinn og löngunin til að koma félagsmynduninni fyrir kattarnef.

Reiðin og hatrið til Þórðar svall og ólmaðist í brjósti hans; við og við börðust varirnar og hann hreytti sundurlausum setningum á millum tannanna, út í þokuna og myrkrið . . . . . .

»Bölvaður strákurinn . . honum ferst að hæla sér . . . hann hafi narrað mig . . . . mér þótt upphefð að vera með, já svei . . . Nei, Þórður, það er ekki sopið kálið, þó í ausuna sé komið, karl minn. — Blessuð kerlingin hún Manga . . ef hún hefði ekki sagt mér þetta; ég ætti að muna henni það . . . Hafliði getur ekki borgað . . . ég skal neyða hann til að vera með . . hann má verða feginn . . . . 200 krónur, það er mikið fé . . ef ég þyrfti nú að bæta honum til . . . það er tilvinnandi . . . félagið á hausinn . . . Þórður á rassinn . . . hæli hann sér á eftir . . . Já, ég skal alt til vinna . . . sóminn í veði . . . ég ginningarfífl . . . nei aldrei — aldrei . . . heldur að borga . . . ég er nógu ríkur . . . nú jæja, ég er þá kominn alla leið.« Hann fór af baki, gekk að bæjardyrunum á Gili, barði og bað þann, sem kom til dyra, að segja Hafliða, að sig langaði til að finna hann. Hafliði var maður rúmlega fertugur, lágur og þrekinn, en fremur veiklulegur í andliti. Hann hafði búið á Gili síðan hann var 22 ára gamall. Aldrei hafði auðurinn heimsótt hann í búskapnum. Konan hans hafði alla tíð verið heilsutæp og börnin hlaðist á hann jafnt og þétt; nú lifðu 12 af 16. Með stakri reglu og framúrskarandi dugnaði hafði honum tekist að komast af, án þess að þiggja af sveit, enda höfðu margir orðið til að rétta honum hjálparhönd, því hann hafði notið almennrar hylli fyrir framkomu sína; þótti skynsamur vel, sanngjarn og greiðvikinn, það sem hann gat, og var í mörgu á undan samtímamönnum sínum. Að vörmu spori

kom hann fram, heilsaði Sigurði með virktum og bað hann að setja sig inn, en þegar Sigurður kvaðst ekki mega vera að því, en aðeins ætla að fá að tala við hann nokkur orð í einrúmi, var sem kæmi ósjálfráður titringur í andlitsvöðva Hafliða, líkt og kvíðahrolli slægi að honum, hann setti samt á sig gleðisvip og og sagði:

»Það er ekki hægt að tala um vandamál úti í þessu veðri, komdu heldur inn fyrir, það er þó lakur skúti, sem ekki er betri en úti.«

»Nei, þakka þér fyrir, Hafliði minn; ekki núna, en vænt þætti mér um, ef þú gætir skroppið með mér eitthvað heim á leið, ég þarf að spjalla um ýmislegt við þig, en er orðinn heldur naumt fyrir með tímann, eða hefirðu ekki neina dróg heima við?«

»Jú, hestarnir eru hérna rétt við túnið, svo ég skal fylgja þér hér út á göturnar,« sagði Hafliði, tók beizli ofan af uglu, sem var á þilinu og gekk á stað ofan túnið. Innan skamms kom hann með hrossið, snaraði hnakknum á og skrapp svo inn, að fá utan yfir sig. Þegar hann kom fram aftur, var hann með flösku og staup og bauð Sigurði, hvort hann vildi ekki fá sér »einn gráan«, og þáði hann það fúslega.

Þegar þeir svo voru komnir út fyrir túnið, hóf Sigurður máls:

»Hefirðu nokkuð hugsað þér, Hafliði minn, hvernig eða hvenær þú munir geta látið mig fá þetta lítilræði, sem ég á hjá þér?«

Það var auðséð á Hafliða, að þessi spurning kom ekki flatt upp á hann, hann hafði lesið hana út úr andlitinu á Sigurði, þegar þeir heilsuðust á hlaðinu, en þó gat hann ekki að sér gert, að hálfkippast við, þegar hann nú heyrði hana, og hann andvarpaði um leið og hann sagði:

»Ég veit nú varla, Sigurður, mér finst það nú meira en lítilræði, 200 krónur, það er engin smáræðis upphæð og ég er efnalítill, mér finst meira að segja heldur vera að ganga af mér; en ég veit að ég þarf að borga þetta ekki síður en aðrar skuldir,« og varð honum ósjálfrátt að leggja sérstaka áherzlu á orðin *þarf* og *síður*.

»Já, það held ég, það kemur ætíð einhverntíma að skuldadögunum, og ekki get ég altaf átt þetta hjá þér, ár frá ári; það er nú hálft annað ár, síðan þú fékst heyið; ég man nú raunar ekki gjörla, hvað það var mikið, ég er svo gleyminn, en það mun hafa verið eitthvað um 50 hesta og það ætluðum við víst á 150

krónur og svo voru víst 50 krónur frá því áður, fyrir eitthvað annað, jú, það mun vera rétt, það mun hafa verið 200 krónur, og þær áttu að vera á rentu minnir mig, eða var ekki talað um það?« sagði Sigurður og leit fast á Hafliða.

»Já, það mun hafa verið minst lítilfjörlega á það,« sagði Hafliði, án þess að líta upp, en hélt með annari hendinni um taumana, sem lágu slakir, í hinni hendinni hafði hann svipuna, sem hann neri fram og aftur um faxið á klárnum sínum. »En,« hélt hann áfram, »heyið var nú gamalt flóahey, eins og þú líklega manst og æði úrgangssamt, og er því nokkuð dýrt á 3 krónur hesturinn og svo voru þorskhausarnir, sem ég fékk hjá þér harða vorið, ekki sem beztir, og reyndar ekki fiskurinn heldur, það var mikið af honum ýsa, svo þú værir ef til vill fáanlegur til að sleppa rentunni, ef ég gæti einhvernveginn klofið að borga höfuðstólinn.

»Nei, Hafliði, rentunni get ég ekki slept; hvað er það líka, að borga svo sem 10 af hundraði, þegar menn þurfa að fá hlutinn og geta ekki borgað út í hönd, enda man ég ekki til,« sagði Sigurður og brýndi röddina, um leið og hann bandaði hendinni aftur fyrir sig, eins og af gömlum vana, »að þú talaðir neitt um, að það væri dýrt, þegar þú fékst þetta hjá mér, en það er oftast svo hjá ykkur, að það er gleymt, þegar gleypt er, og ekki var mér þægð í að selja þér þetta, nei þvert á móti, ég tók mér mikið í mein; svo launar þú mér með að gera þras út úr borguninni, en borgunina þarf ég að fá, og það sem fyrst« og var hann nú orðinn æði valdsmannslegur í rómnum.

Veslings Hafliði reið við hlið hans, niðurlútur og ráðleysislegur, líkastur a svipinn manni, sem staddur er í háska og sér enga undankomu von, ekkert fyrir annað en dauðann. Hann rendi huganum fram á veginn og sá, að ef hann yrði að borga þetta bráðlega, mundi búið ganga svo til þurðar, að hann gæti ekki haldið jörðinni lengur, og hvað lá þá fyrir honum með börnin hans 12 að tölu annað en sveitin, og það fór hrollur um hann, eins og honum rynni kalt vatn milli skinns og hörunds. Öllum þeim háðsyrðum, höggum og slögum, sem hann hafði séð rigna niður yfir ýmsa sveitarómaga, frá hinum og þessum, húsbændum og hjúum, brá nú sem leiftri fyrir í huga hans, og hann sá börnin sín, sem nú voru frjálsleg og þrifalega til fara, skyndilega breytast; hann sá þau í óhreinum og rifnum tötrum, gjóta glóðaraugunum út undan sér, eins og þau þyrðu ekki að líta upp, en ættu

sér ills von úr öllum áttum; honum fanst hann ekki geta hugsað til þess, hann varð að reyna eitthvað; en hvað? Enginn mundi vilja lána honum svona stóra upphæð, hann sá engin ráð, og vonleysisstuna leið upp frá brjósti hans, sem gekk upp og niður af harmi og hugarvíli.

Þeir höfðu nú riðið stundarkorn steinþegjandi og altaf hafði Sigurður starblínt á Hafliða; það var eins og hann byggist við að geta lesið úr andliti hans eitthvað það, sem sér riði á að vita, og hvorugur tók eftir því, hvernig golan fúl og köld þeytti regndropunum í andlit þeim.

Loks segir Sigurður, og var þá aftur orðinn blíður, sem bezti faðir:

»Heldurðu annars, Hafliði minn, að þú getir ómögulega borgað mér þetta núna?«

»Ég held ekki,« sagði Hafliði, svo lágt að varla heyrðist.

»Það kemur mér bagalega,« hélt Sigurður áfram, »ég var hálft um hálft búinn að dragast á það við hann Þórð á Hóli, að gefa svo sem 200 krónur til sjóðsstofnunar í þessu félagi, sem hann ætlar að stofna, og svo framarlega, sem félagið kemst á laggirnar, þá verð ég að efna loforð mitt, en ég hef ekki peningana til; mér heyrðist reyndar á honum síra Sveini mínum í dag, að hann mundi verða á móti þessu félagi, en ef það kemst á, þá þarf ég endilega að fá þessar 200 krónur frá þér, til þess að gefa þær þangað, öðruvísi get ég ekki staðið við það, sem ég hef lofað; en enginn skal geta borið mér pretti á brýn á gamals aldri. Ætlar þú annars að verða með í félaginu Hafliði?«

»Ég veit ekki, það má nú vera sama, hvort ég er með eða ekki,« sagði Hafliði, án þess að líta upp; »en ég held félagið verði gott, ef það kemst á.«

»Já, það er líklega, mér þykir verst að ég er orðinn svo gamall fyrir þennan félagskap; ef ég hefði verið yngri, hefði mér bara þótt gaman að honum; en ég vildi gjarnan að það yrði ekki af honum þessa daga, sem ég á eftir að hjara, sem líklega eru nú ekki margir, vegna þess að ég glæptist til að lofa honum Þórði um daginn, að vera með, en nú finn ég, að ég er ekki maður til þess, að vera þar að nokkru liði, en gagnslaus vil ég ekki vera í félaginu. En eins og ég sagði áðan, þá verð ég að vera með, ef það kemst á, því ég hef lofað því, og loforð mitt svík ég aldrei, hvað sem í boði er, það þekkir þú sjálfur, Hafliði minn.

Já, ég segi það satt, ég vildi gefa þó væru 200 krónur eða meira til þess, að geta séð um að þetta félag kæmist ekki á, núna fyrst um sinn, án þess nokkur vissi, að það hefði verið af mínum völdum, að það gekk ekki fram,« sagði Sigurður og hafði ekki augun af Hafliða, meðan hann sagði þetta.

Hafliða fór nú að gruna margt. Honum datt í hug að Sigurður ætlaði að nota fátækt sína og múta sér til að vera á móti félaginu, og hann hrylti við því, ef hann yrði nú að selja sannfæringu sína, hann, sem hafði hlakkað svo mikið til félagsins og bókanna; nei hann gat ekki hugsað til þess að vera á móti því; en þó, börnin, sveitin, var það ekki ennþá voðalegra.

»Hafðir þú hugsað þér að koma á fundinn, Hafliði minn?«

»Já, það ætlaði ég, hann Þórður nefndi það við mig í haust í réttunum og ég lofaði honum því.«

»Hefirðu lofað Þórði að hjálpa honum,« sagði Sigurður og var sem honum yrði felmt við.

»Nei, ekki hef ég lofað því, en ég hafði hugsað mér að verða félagsstofnuninni hlyntur, það sem ég gæti, en ég megna nú því miður lítið.«

»Það er svo,« og Sigurður beit á jaxlinn af gremju yfir því, að Þórður skyldi hafa orðið á undan sér að ná tökum á Hafliða, því hann vissi að næst síra Sveini mundi Hafliði sá langbezti, að undanteknum Þórði; en hann hugsaði sér, að Þórður skyldi þó, hvað sem öllu öðru liði, mega láta undan síga í bardaganum um Hafliða, hann skyldi verða sinn maður.

»Það er margt, Hafliði minn, sem er athugavert við þessi félög, ekki sízt fyrir hina efnaminni, bæði tímatöf og peningagjöld; þó þau séu ekki mikil, þá munar fátæklinginn um þau, og hræddur er ég um, að það yrði aldrei blessun í búi fyrir þig,« sagði Sigurður og klappaði á herðarnar á Hafliða.

Hafliði leit ekki upp og svaraði engu. Sigurði fór nú ekki að lítast á, að hann mundi komast að miklum samningum við Hafliða í þetta sinn; alt í einu lét hann eins og hann rankaði við sér og sagði:

»En hvað ég vildi segja, aðalerindið við þig, Hafliði minn, var að biðja þig að koma tímanlega á miðvikudaginn kemur út eftir til mín, svo ég geti spjallað dálítið við þig, áður en fundurinn byrjar og jafnvel beðið þig að skrifa nokkrar línur fyrir mig; en nú ætla ég ekki að ómaka þig lengra með mér, þú átt nú

orðið lengra heim en ég; eða hvað segir þú um að finna mig út eftir?«

»Jú, ég skal gjöra það,« sagði Hafliði, sem varð feginn að losast við Sigurð í bráðina; hann langaði til að vera einn með hugsanir sínar.

»Jæja, það er gott, og ég vonast til að þú komir tímanlega. Þú gætir líka hugsað um félagið þangað til, hvort þér finst það svo bráðnauðsynlegt að setja það upp núna strax. Mér er svo ant um sóma minn, að ég vildi gjarnan losast við að verða gagnslaust verkfæri í höndum annarra. En þess bið ég þig, Hafliði, að láta engan vita um þetta, sem ég hef rabbað við þig, ég skal sjá það við þig síðar, ef okkur semur um þetta, svo mér líkar,« og var nú æðimikil áherzla á orðum Sigurðar.

»Ég skal koma tímanlega og vel get ég þagað yfir samtali okkar.« Svo kvöddust þeir.

Sigurður lét Rauð halda í einum spretti, það sem eftir var leiðarinnar, enda var klárinn fús til þess, honum var orðið æði kalt. Þegar Sigurður hafði stungið Rauð inn og gefið honum, gekk hann ánægður til hvílu; hann vonaðist eftir að hafa náð undirtökunum á Hafliða, karlinn. Hann vissi, sem var, að Hafliði gat ekki borgað neitt af skuldinni og að hann mundi alt til vinna, að losast við hana. Hafliði reið til baka í hægðum sínum. Þegar hann kom heim, var alt háttað og sofnað, nema konan hans, sem beið eftir honum og vaggaði litlu drengjunum sínum tveimur, sem sváfu þar saman í vöggu og voru tæplega þriggja mánaða gamlir.

Hinn langþráði miðvikudagsmorgunn rann upp, en ekki skínandi bjartur og blíður, eins og svo margir höfðu óskað, heldur dimmur og kólgulegur.

Upp úr hafinu þeyttist bakkinn, hvítgrár og kafaldsfullur, í allskonar myndum, stundum var hann til að sjá eins og hrikaleg fjöll, með hnúkum og giljum; stundum varð hann eins og sléttur, þráðbeinn, heflaður veggur og svo þegar minst vonum varði, teygðu sig upp úr honum löng gráleit ský, sem tóku á sig »allra kvikinda myndir«.

Það dundi í sjónum og bylgjurnar æddu og hömuðust eins og þær vildu gleypa í sig alt, sem fyrir varð; þær ruddust hver á aðra og hurfu svo, risu svo upp á ný, með margföldu magni, ultu upp að landi og löðrunguðu klettana og fjörugrjótið svo duglega, að skellirnir og stunurnar heyrðust langar leiðir. Norðan-

rokið gerði líka sitt til að erta þær; þegar þær risu sem hæst, kom það, reif og tætti þær í sundur og þeytti úðanum langt upp á land, alveg eins léttilega og það hefðu verið ofurlitlir fífuhnoðrar, eða sinusalli, sem hefði legið á bersvæði; og þegar svo löðrið rak sig einhversstaðar á og staðnæmdist, þá komu snjókornin dansandi hvert á fætur öðru og drukku það í sig eins og bezti þerripappír; svo herti frostnepjan alt saman, svo snjórinn, sem lagðist eins og þunn hula yfir láglendið í Bæjarsveit, varð glerharður; það lá nærri, að það væri komið hjarn.

En þrátt fyrir rokið, frostið og kafaldið, var orðið allmargt um manninn í Bæ, þegar kom fram um miðjan dag á miðvikudaginn. Það var naumast, að aðkomufólkið komst alt fyrir í stofunni þar, hún var þó eitthvert stærsta herbergið, sem til var í hreppnum, 5 álnir á breidd og 7 á lengd, snöggum mun stærri, en óþiljaða þinghússkemman á Hofi, sem síra Sveinn hafði látið byggja fyrir nokkrum árum, fyrir 400 krónur, eftir því, sem hann sagði sjálfur, og lagt fram ærið fé frá sjálfum sér að auki, af eintómum kærleika, bara til þess að létta útgjöldin á aumingja fátæku bændunum, sem aldrei gátu borgað neitt verulegt framyfir hin lögboðnu prestgjöld; það vantaði sízt kærleikann og góðmenskuna hjá honum síra Sveini.

Stofan í Bæ var sem sagt orðin troðfull, og þrátt fyrir dragsúginn, sem lagði inn um rifuna á þilinu og óþéttaðan gluggann, var orðið baðheitt þar inni og svo þungt loft, að mönnum lá við köfnun.

Þar var margt af búlausum mönnum, ungum og gömlum, og allir bændur sveitarinnar, nema Hafliði á Gili og sjálfur Sigurður í Bæ; en þeir voru ekki langt undan landi; þeir höfðu setið frá því snemma um morguninn tveir einir inni í litla herberginu hans Sigurðar og læst svo ramlega að sér, að það var rétt fyrir mestu náð, að húsfreyja fékk að færa þeim mat og kaffi.

Það hafði flogið sem eldur í sinu um alla sveitina dagana á undan, að síra Sveinn mundi ætla að andmæla Þórði á Hóli og alla langaði til að heyra þá leiða saman hesta sína; meðfram vegna þess var fundurinn svo vel sóttur.

Þeir frammi í stofunni voru að skeggræða hver við annan um tíðina, hvað hann ætlaði að leggja snemma að núna, doðafárið í kúnum og þar fram eftir götunum; svo voru þeir að gæða sér á kaffi og brennheitum lummum, sem Margrét húsfreyja bar þeim,

en þeim hafði komið saman um að setja ekki fundinn fyr en þeir Hafliði og Sigurður kæmu fram, til þess að allir atkvæðisbærir menn sveitarinnar gætu verið við. Af því að félagið átti mestmegnis að verða búnaðarfélag, var það afráðið, að aðeins bændur skyldu hafa atkvæðisrétt um félagsstofnunina og eins um hinar búnaðarlegu framkvæmdir þess, ef það kæmist á. Þeir höfðu komið sér saman um þetta Þórður og presturinn og þá var nú svo sem ekki til mikils fyrir aðra að vera að malda í móinn; úrskurður þeirra beggja í sameiningu var sá dómur, sem ekki varð hrundið, eða svo var alment álitið.

Í sama bili og stóra átta daga verkið á þilinu í herbergi Sigurðar sló 2, stóð hann upp af rúminu, sem hann hafði setið á um hríð, og sagði: »Það er undir þér sjálfum komið, Hafliði, hvort þetta liggur fyrir börnunum þínum, eða ekki. Ef þú gengur að samningnum við mig, þá veiztu það, að þú mátt reiða þig á mig, en ef þú gerir það ekki, þá neyðist ég til að kalla skuldina af þér með rentum og renturentum, og þó ég sé ekki fróður, þá veit ég það, að skuldin er rétt og þú verður að gjalda hana; segðu því fljótt til, af eða á, því nú verðum við að fara fram úr þessu.«

Það var ekkert gleðibragð á Hafliða, þar sem hann sat á kistunni gegnt rúminu og sneri húfunni sinni milli handanna. Hann leit út eins og hann væri orðinn mörgum árum eldri, en síðasta sunnudag. Það hafði verið hörð barátta, sem hann hafði háð við sjálfan sig. Annars vegar ógnaði skuldagreiðslan, fjárþrotið og sveitin, en hins vegar var hið ginnandi tilboð Sigurðar, að sleppa skuldinni og greiða honum 6 ær eða þeirra virði í þokkabót, ef hann aðeins vildi selja sannfæringuna og berjast með hnúum og hnefum móti félaginu og þegja síðan til fulls um kaupskapinn.

Honum fanst það synd af sér, að tala móti sannfæringu sinni og spilla með því fyrir þörfu málefni; honum fanst að hann mundi ekki geta upp á nokkurn mann litið á eftir; en var það þó ekki enn meiri synd, að steypa öllum þeim, sem hann elskaði mest, í eymd og volæði; honum fanst sig hrylla enn þá meira við því.

»Hvað segirðu um þetta, Hafliði, ætlarðu að ganga að eða frá?« sagði Sigurður aftur, þar sem hann stóð á gólfinu og horfði lymskulegum rannsóknaraugum á Hafliða.

»Ég neyðist til að ganga að því,« sagði Hafliði; »en þú mátt

ekki vonast til að ég geti talað mikið á móti því, eins og á stendur fyrir mér. Það get ég ekki.« Um leið og Hafliði sagði þetta stóð hann upp og stundi þungan.

»Jæja, þá er alt gott og þú mátt reiða þig á mig, Hafliði minn, og nú skulum við fá okkur hressingu og fara svo fram;« og Sigurður helti á staup handa honum.

Hafliði rendi út úr straupinu, þakkaði og svo fóru þeir fram; og er allir stofugestir höfðu heilsað þeim félögum og þakkað Sigurði góðgjörðirnar, setti Þórður fundinn.

Hann talaði langt og snjalt, eins og hans var vandi.

Fyrst talaði hann um félagsskap alment, hversu hann létti undir með ýmislegt fyrir þeim, sem tækju þátt í honum og hversu illa þeir væru komnir, sem engan félagsskap þektu; fyrir þeim væri lífið sífelt stríð og strit án hluttekningar frá öðrum, allir yrðu að bera sínar byrðar einir, enginn væri til að lyfta byrðunum á þá, þeir yrðu að gjöra það sjálfir, hjálparlaust.

Því næst sneri hann sér að þeirra eigin fyrirhugaða félagsskap, og byrjaði á því að tala um samtök til búnaðarframkvæmda.

Hann mintist á búnaðinn. Hann væri erfiður og arðlítill, en gæti orðið betri, hægari og arðsamari, ef menn aðeins vildu sameina krafta sína til að velta steininum úr götunni, ef bændur vildu tengjast bræðraböndum og leggja allir samhuga hönd á plóginn. Þá vék hann orðum sínum að bókakaupahugmyndinni. Hann lýsti með hrífandi orðum því andlega myrkri, sem lægi eins og mara á þjóðinni, ekki sízt íbúum sinnar afskektu sveitar og hversu mikið væri í það varið, ef þeir fengju, þó ekki væri nema ofurlítinn bjarma, inn til sín; hversu mentunin væri ómissandi fyrir sálarlíf mannsins, alveg það sama fyrir sálina, sem sólarljósið fyrir líkamann. Og að lyktum skoraði hann á sveitunga sína, að hefjast nú handa, hrinda búnaði sínum áfram og umfram alt að reyna að mjakast út úr myrkurþoku vanþekkingarinnar út í sólarljós þekkingarinnar, »því í þokunni, í myrkrinu,« sagði hann, »verður alt eintómt ráðleysisfálm, en í dagsbirtunni vita menn hvað menn eru að gera.«.

»Satt er það mælskur er Þórður,« sagði einn og hnipti í sessunaut sinn. »Þótti þér það ekki skrambi gott lapm?« sagði annar, og allir ætluðu nú að fara að skrafa saman. En alt í einu þögnuðu þeir, því síra Sveinn á Hofi stóð upp til að tala.

Hann gekk að rauða borðinu, þar sem Þórður hafði staðið og

ræskti sig hátt og snögt, eins og hann var vanur að gera á stólnum. Það vissu allir, sem innu voru, að hann ætlaði að hrekja ræðu Þórðar; þeim þótti gaman að heyra, hvernig hann færi að því, og var auðséð á mörgum, að þeir bjuggust við, að það mundi ekki verða neinn hægðarleikur.

»Síra Sveinn má halda á öllu sínu, hann er svo fjári lesinn hann Þórður,« hvíslaði Gísli í Kotinu að Þorleifi á Barði, en svo hátt, að allir nærstaddir heyrðu, rétt í því að presturinn byrjaði. Síra Sveinn talaði hægt og skýrt, og ekki eins fjörugt eins og Þórður, hreif áheyrendurna minna, en orðum hans fylgdi þung alvara, svo allir hlutu að taka eftir.

Hann fór langt aftur í tímann, aftur á hetjuöldina, þegar dáð Íslandssona og dætra var hvað mest; hann sagði, að þá hefði verið búið betur en nú, þá hefðu menn verið að öllu sjálfstæðari en nú, og þó hefðu þá ekki verið nein félög og engir alþýðuskólar.

Það sem nú amaði mest að, væri kúgun og kvöl, þung útgjöld og litlar afurðir, þorri manna væri hættur að geta greitt prestgjöld sín, eins og venja hefði verið til, og lá við, að síra Sveinn klöknaði, þegar hann mintist á það og hugsaði til fyrri tímanna.

Þessir nýju alþýðuskólagortarar gerðu líka sitt til að auka þetta óstand. þættust of góðir, of mentaðir til að vinna, en vildu þó fá hærra kaup, en alment gerðist, fyrir sína litlu og lélegu vinnu; svo drægju þeir með sér alt annað vinnufólk, enda væri nú óðum að fara í vöxt iðjuleysi og sérhlífni vinnufólks, en jafnframt hækkaði það kröfurnar; af þessu leiddi hnignun landbúnaðarins. Svo vildu þessir vindbelgir, sem allra mest væru uppþembdir, slá sér upp með því, að stofna ný félög, auka við nýjum útgjöldum. Og þessi nútímamentun! hvað væri hún annað en villuljós, sem tældi dýrkendur sína af hinum þröngu vegum trúarinnar og kærleikans, tældi þá með fögrum falslitum út á hinn breiða veg vantrúarinnar og lastanna, sem að lokum endaði í vansælu. Og lestrarfélögin, hvað væru þau annað en gortaravindbóla, sem oftast mundu hafa þann einn árangur, að trufla sálarrósemi þeirra, sem í þeim væru, með því, að veita þeim aðgang að óþörfum, já jafnvel syndsamlegum bókum, sem annars yrðu ókeyptar og ólesnar. Og hvað þetta fyrirhugaða félag snerti, þá hefði hann sannfrétt, að frumkvöðull þess, sjálfur dýrlingurinn Þórður á Hóli, ætlaði sér beint

að nota það í sínar þarfir; hann hefði svarað því til, að þessir gömlu bændur væru ekki ofgóðir til að láta fáeinar krónur af hendi rakna, þeir væru nógu ríkir samt. Að lokum sagðist hann álíta það sína helgu skyldu sem prests og fræðara, að vera eindregið á móti þessum »nýmóðins vindbelgingi, hálfmentaðra uppskafninga, um félagsskap og annað þesskonar.«

Þetta, ásamt nokkrum frekari dylgjum til Þórðar, um undirferli og óhreinar hvatir, var aðalinntakið úr hinni löngu ræðu síra Sveins.

Þegar hann var hættur, fór sem oftar, þar sem margir eru samankomnir, að hver fór að spjalla við annan og meta hverjum þeirra hefði sagst betur, svo Þórður, sem ætlaði að svara presti komst ekki einu sinni að. En rétt í þessum svifum kom Sigurður inn með kertaljós í stórum látúnsstjaka og setti á borðið; á eftir honum kom konan hans inn með kaffið.

Þegar búið var að drekka kaffið, varð stundarhlé á orðaglamrinu og það notaði Þórður sér til þess, að hefja máls gegn ræðu síra Sveins.

Hann sýndi fram á dæmi annara þjóða, hversu félagsskapur og uppfræðing bæri alstaðar blessunarríka ávexti; benti á að, ef gagnfræðingar væru hneigðir fyrir iðjuleysi, þá væri það einmitt bændum sjálfum að kenna, sem hefðu alið þá upp við þann hugsunarhátt, að þeir, sem lærðu eitthvað til bókarinnar, ættu alls ekki að vinna; en sú hugsun þyrfti að breytast og mundi líka gjöra það, þegar uppfræðingin yrði almennari. Að lokum lauk hann máli sínu með því, að hvað síra Svein snerti, þá mundi honum ganga eitthvað annað en kærleikur til þess, að vera á móti félagsskap og alþýðumentun, mundi óttast, að með vaxandi þekkingu mundi mönnum smátt og smátt lærast að meta hæfilega hans prestslegu kosti og ekki sízt sjá, hverjar hvatir það væru, sem svo mætti segja að stjórnuðu öllum hans athöfnum; öðrum óhróðursdylgjum prestsins áliti hann sig ofgóðan til að svara. Þá sneri síra Sveinn sér á hæli, hló kaldahlátur og sagði svo hátt, að allir heyrðu í stofunni: »Heyr á endemi.« Hann var í sinni löngu embættistíð margbúinn að reyna, að einmitt þetta, að láta sjá á sér ljós merki um þykkju og fyrirlitningu, hafði meiri áhrif á sóknarbörn hans, en langar ræður; þau vildu ekki ganga í berhögg við prestinn sinn út úr smámunum.

Það var komið langt fram á kveld.

Engir höfðu haldið ræður síðan Þórður hætti, nema Hafliði, — Sigurður hafði rekið hann til þess — en ræðan hafði orðið stutt og aðalefni hennar, að menn skyldu hugsa sig um áður en þeir greiddu atkvæði. Þessi hugmynd væri ný og óþekt hér. Þótt ræða hans væri stutt, vakti hún almenna eftirtekt; menn höfðu ekki búist við þessari hugsun frá Hafliða.

Ekkert hafði gengið, bara hver þjarkað við annan og hávaðinn verið svo mikill, að tæpast var hægt að greina orðaskil. Þá kom einn inn í stofuna og sagði, að nú væri mál að búast til heimferðar; það væri komið allra bezta veður, nokkuð kalt, en kafaldslaust og glaða tunglsljós og liti út fyrir beitarveður að morgni.

»Það er bezt,« greip Þórður fram í, »að ganga fyrst til atkvæða um félagsstofnunina og fara svo.« Hann sá, að það var ekki um að tala að fá orðið oftar, fyrir hávaða og orðahnippingum.

»Viljið þér ekki gjöra svo vel, síra Sveinn, og koma hérna inn fyrir borðið og telja atkvæðin með mér?«

»Ja, jú, jú; það er ekki nema ofurlítil þægð fyrir sitt sannkristið sóknarbarn,« sagði síra Sveinn, leit alt í kringum sig og glotti.

Þegar svo Þórður hafði tínt alla búendurna úr og komið þeim innar í stofuna, inn fyrir vinnumannadraslið, sem ekki var atkvæðisbært, hrópaði hann hátt og snjalt: »Gefið þið hljóð, það á að ganga til atkvæða.« Og eftir að hann hafði kallað þetta upp nokkrum sinnum, þögnuðu loksins allflestir; einn þurfti þó að spyrja um húfuna sína, annar um trefilinn og vetlingana og einn heyrðist segja: »ætlar þú að greiða atkvæði með eða móti, Jón minn?« »A, ég veit ekki, karl minn,« sagði sá, er spurður var, »mér er alveg sama.« Rétt í sama bili kallaði Þórður hátt og skýrt:

»Þeir, sem eru með því, að reynt verði að stofna félag hérna í sveitinni, til þess að koma á fót sönnum framförum í búnaði og bóklegri þekkingu —«, »ekki er formálinn ljótur,« skaut síra Sveinn inn í, — »þeir geri svo vel og rétti upp hægri höndina.«

Margar hendur gægðust upp úr kollaþyrpingunni.

»Tuttugu,« sagði síra Sveinn.

»Og þeir sem eru á móti,« sagði Þórður.

Aftur komu hendurnar upp, Þórður rendi augunum eftir röðinni; »þeir eru líka tuttugu,« sagði hann svo.

»Jón í Kotinu greiddi líka atkvæði áðan og aftur núna, það verður að ganga til atkvæða aftur.« sagði síra Sveinn og hálfgerðum kvíðahrolli sló að honum, ef það nú yrði af því, þá ..... lengra gat hann ekki hugsað, hann varð að fara að telja þá, sem voru með. Aftur tuttugu, og gamli Sigurður í Bæ fremstur í röðinni.

»Og á móti,« sagði Þórður og hélt nú að hann mundi vinna.

Enn lyftust hendurnar upp; Þórður og síra Sveinn, töldu grandgæfilega og rétt þegar þeir ætluðu að kalla upp með töluna, bættist við ein hönd, mögur og þreytuleg, sem gægðist upp bak hinar allar.

»Tuttugu og einn,« flýtti síra Sveinn sér að segja — »félagsstofnunin er feld með atkvæðamun.«

»Seinna koma sumir dagar og koma þó, prestur minn,« sagði Þórður og beit á jaxlinn af gremju yfir úrslitunum.

Það var Hafliði á Gili, sem réð úrslitunum; hann hafði staðið bak við hina eins og í draumi og fyrst rankað við sér, þegar Sigurður í Bæ á elleftu stundu brá sér aftur fyrir, hnipti í hann og og urgaði: »Ætlarð' ekki að greiða atkvæði, eða á ég ....«

Það var eins og naðra hefði stungið Hafliða, hann flýtti sér að rétta höndina upp, læddist svo út og á stað án þess að kveðja.

Eftir það fóru allir, nema síra Sveinn, hann var nóttina og svaf í húsi hjónanna, eins og vant var.

Um kvöldið, þegar þeir vinirnir sátu yfir rjúkandi toddyglösum, »til þess,« eins og presturinn sagði, »að drekka úr sér ræmuna,« sagði hann við Sigurð:

»Ekki talaði Hafliði nú mikið á fundinum í dag.«

»Nei, nei, en það sem dugði,« sagði Sigurður, hallaði undir flatt og hrærði í glasinu sínu.

»En því voruð þér að greiða atkvæði með félaginu, Sigurður minn?«

»Ég vissi að það mundi verða felt fyrir því, svo ég vildi efna loforð mitt við Þórð, að verða heldur með en móti.« — »Já, þér munuð kunna betur við það, Sigurður minn, að efna orð yðar,« sagði síra Sveinn, hallaði sér aftur á bak, upp að þilinu, lygndi augunum, opnaði þau lítið eitt aftur og leit spekingslega upp í loftið og undur hægt þakklætis andvarp leið upp frá brjósti hans, upp til þess, sem nú í dag, eins og jafnan endrarnær, hefði gefið

honum þrek til að berjast fyrir hinu góða málefni, gegn villukenningum og spillingu hinna yngri tíma,

III.

Árin höfðu liðið, mörg, mörg, frá því að fundurinn var haldinn, sem að framan var getið um.

Margt hafði breyzt í Bæjarsveit á þessum árum. Margir, sem þá höfðu verið hnignir á efra aldur, voru nú ekki lengur á róli ofanjarðar, og aðrir nýir komnir í staðinn, sem voru betur lagaðir eftir kröfum og hugsunarhætti samtímans að hugarfari og hegðan, Meðal þeirra, sem komnir voru undir græna torfu, voru þeir síra Sveinn og Sigurður í Bæ.

Presturinn, sem kominn var í stað síra Sveins, og hvað sem hann nú hét, við getum kallað hann Pál, var ákafur gleðimaður, góðmenni og framfaragjarn og alment elskaður og virtur af sóknarbörnum sínum.

Þessi árin síðan hann kom í brauðið, hafði hann í framsóknarbaráttunni verið ötull fylgismaður Þórðar á Hóli, sem nú var orðinn hreppstjóri Bæsveitunga.

Þórður hafði ekki fremur en aðrir farið varhluta af áhrifum tímans. Hann var orðinn mjög breyttur; hár hans og skegg var hvorttveggja orðið hæruskotið að mun. og í enni var farið að votta fyrir raunarákunum.

Kæti hans var líka töluvert farin að minka, jafnvel ekki laust við að stundum dyttu í hann þunglyndisköst, ekki sízt þegar honum var andmælt; hann var, í seinni tíð, farinn að þola allan mótblástur ver en áður, og hvaðeina hafði meiri áhrif á hann. Margt hafði orðið til þess að vekja gremju hans, og ekki hvað sízt sviknar vonir um happasæl áhrif og góðan árangur af endurbótatilraunum hans.

Eins og fyr var getið, hafði ekkert orðið af félagsstofnuninni í Bæ um árið; en um þær mundir lét Þórður sér ekki alt fyrir brjósti brenna og horfði ekki í smávegis fyrirhöfn, til þess að koma sínu máli fram.

Hann hafði farið fram og aftur um sveitina, og safnað saman í félag flestum yngri bændum sveitarinnar og mörgum af búlausu fólki, og með tilstyrk þeirra og allmiklu fjárframlagi frá sjálfum sér hafði honum tekist að fá bygða dálitla stofu, áfasta við bæjarhúsin í Veitu, til þess að nota sem samkomuhús.

Jón hafði boðið honum að byggja fundarhúsið hjá sér, og hafði hann tekið fegins hendi við boðinu, því honum þótti Hóll of illa settur í sveitinni, til þess að hafa þar fundarstað. Veita var nær miðbikinu. Þá hafði Þórði ekki síður þótt vænt um, þegar Jón baust til að gefa 40 krónur til byggingarinnar, enda þótt hann gæti ekki skilið, hvernig Jón, sem naumast var bjargálnamaður, gat látið svo mikið af hendi rakna; en hvað um það, krónurnar komu sér vel og rausn Jóns varð gott vopn í höndum Þórðar, til þess að herja fé út hjá öðrum.

En það hafði gengið töluvert öðruvísi með félagið, en hann hafði óskað. Menn voru ekki farnir að læra að meta þekkinguna rétt, lögðu meiri áherzlu á það, sem í svipinn gat skemt augum og eyrum, og einmitt þess vegna varð hann þegar í byrjun að draga úr þeim félagsstörfum, sem miðuðu til sannra nota, en hafa meira um hönd af skemtunum, einkum danssamkomum, heldur en öðru, sem hann þó hefði fremur kosið.

Honum duldist raunar ekki, að af félaginu hefðu stafað ýmsar framfarir í sveitinni. Allir félagsmenn höfðu t. d. gert allmikið að húsa- og jarðabótum, söng hafði farið fram til muna, líkamsæfingar komist á, lestrarfýsn aukist og ýmsir siðir orðið mannúðlegri, einkum meðferð á hreppsómögum, sem víða mátti nú orðið heita góð.

En það var margt við þetta alt að athuga. Búnaðarframkvæmdirnar þóttu honum um of einhliða, daufar og tilbreytingalausar, slétturnar sléttaðar með sömu aðferð og garðarnir hlaðnir með sömu gerð ár eftir ár, enda þótt það hefði sýnt sig, að hvorttveggja gat á annan veg betur farið. Þó sárnaði honum mest, hvernig gekk með lestrarfélagið. Það vantaði ekki, að bækur væru keyptar og lesnar, en það var, eins og karlinn sagði, »öfugt samt«. Þær bækurnar, sem mest voru lesnar, voru: Þúsund og ein nótt, riddarasögur og útlendir eldhúsrómanar, af þeim, sem gátu fleytt sér í dönsku, sem nú voru orðnir allmargir; en fræðiritin lágu í kössum, ólesin af flestum. En til þess að halda félaginu við, varð hann að láta að óskum fjöldans, enda þótt þær gengju í öfuga átt við það, sem skynsemi hans sagði honum.

Þá sá hann líka glögt, að handavinna fór minkandi, iðjuleysi fremur í vöxt, og fíknin í að komast að hinum svo kölluðu »fínni verkum« var að verða að landfarsótt; ýms munaðarvörukaup voru og að aukast og þetta alt vó meira en upp á móti þeim arði, sem

unnar jarðabætur gáfu af sér, svo velmegun almennings gerði ekki meira en standa í stað. Hann sá nú um seinan, að hann hafði verið of tilhliðrunarsamur framan af við félagsmenn, og nú gat hann ekki lengur við ráðið.

Út af þessu öllu var hann orðinn mjög gramur, og stundum fanst honum hann kenna sér einhvers meins, sem hann gat ekki gjört sér grein fyrir, hvernig var lagað.

En hann huggaði sig stundum við það, að nú væru tímamót; hugsunarhátturinn væri að breytast. Einræningsháttur og smásálarskapur fortíðarinnar lægi nú í fjörbrotunum, en aftur væri að fæðast framgjarnari og frjálslyndari hugsunarháttur. Og þegar hann stóð úti heima hjá sér og sá álengdar rauða kvöldsólargeislana leika um nýja reisulega barnaskólahúsið í Bæ, þá færðist ofurlítill ánægjusvipur yfir andlit hans, og í huga sínum blessaði hann síra Pál, sem mest og bezt hafði stutt hann í framkvæmdinni að koma því til leiðar, að það yrði bygt.

Það var allra blessaðasta og blíðasta veður um réttirnar. Þórður hafði skroppið fram í Dali úr réttunum, til þess að ráða kennara við skólann, sem átti að byrja um veturnæturnar, og var nú snemma morguns kominn heim á leið aftur. Hann þurfti að hraða sér heim, því seinni part dagsins átti að reka geldféð inn, telja það og merkja, og þá vildi hann vera við.

Hann reið því liðugt, þegar hann kom á sléttu melana fyrir framan Gil. En þegar hann ætlaði að halda áfram út fyrir neðan túnið, var kallað heima á hlaðinu: »Hvaða asi er á þér, Þórður, ætlarðu ekki að bíða eftir okkur og verða samferða?«

Hann leit við og sá tvo menn koma heiman tröðina; annar var unglegur, hár og grannur, hinn lágur og lotinn og hafði hest í togi. Það voru þeir síra Páll á Hofi og Hafliði á Gili, sem ætlaði að flytja mötu til sona sinna tveggja, sem nú áttu í haust að róa hjá Gísla á Tanganum; hann var orðlagður fyrir að kenna unglingum sjóinn.

Þórður stanzaði hestinn sinn, sem vildi ólmur heim, heim til töðunnar og hrossanna — hugsaði klárinn. Þegar þeir voru komnir til Þórðar og þeir höfðu heilsast, sagði síra Páll:

»Þú« — Páll þúaði flesta sína sóknarbændur og lét þá þúa sig — »mátt vera mér þakklátur, Þórður, að ég lofa þér að verða okkur samferða; Hafliði ætlar að segja mér, hvern þátt hann hafi orðið að eiga í bardaganum gegn félaginu þínu, og að hlusta á

það, getur orðið betri skemtun, en að láta hestinn þjösnast áfram, það er að segja, ef þú hefir ekki heyrt það áður.«

»Nei ég hef ekki heyrt það,« sagði Þórður, sem nú reið í millum þeirra Páls og Hafliða, »og mér þykir gaman að heyra það, ég hef altaf haldið, að hann hafi látið stjórnast af hreinum hvötum og fylgt sannfæringu sinni; ég heyrði reyndar, að hann hefði ekki greitt atkvæði fyr en Sigurður heitinn hefði mint hann á það, en ég veit ekki hverju er að trúa, það er svo margt talað.«

Svo tók Hafliði til máls og meðan hestarnir lötruðu samsíða í mollunni og hengdu hausana niður, sagði Hafliði þeim frá öllu saman, hvernig það hefði atvikast, heimilisástæðunum, skuldakröggunum, kvíðanum fyrir að verða að þiggja af sveit og loks sálarstríði sínu út af atkvæðagreiðslunni; hann sagðist hafa óskað, að hann yrði líkamlega veikur þann dag, svo hann þyrfti ekki að vera í Bæ, en það vildi ekki lánast; svo faldi hann sig á bak við hina, og ætlaði með því að losast við að greiða atkvæði, en það gat heldur ekki lánast. »Og þegar ég rétti upp höndina,« sagði Hafliði, »og heyrði síra Svein sáluga kalla upp »21«, fanst mér sem ég hefði drýgt stórsynd, og flýtti mér út í kuldann og myrkrið, til að gráta, gráta yfir fátækt minni og vonzku mannanna.

Geturðu nú láð mér Þórður, þó ég hafi síðan ekki viljað vera með í félaginu? mér fanst ég ekki geta verið með, ég var hræddur við að þurfa oftar að greiða atkvæði gegn sannfæringu minni, og það gat ég ekki þolað, það fann ég glögt.«

»Það gerir ekkert til, héðanaf,« sagði Þórður; »félagið komst á og ég vonast til, þegar alt kemur til alls, að það hafi fremur gert gott en ilt; að minsta kosti vonast ég til, að skólinn, ef hann getur haldið áfram, verði blessun fyrir komandi kynslóðir, og hann er þó barn félagsins okkar, það get ég huggað mig við. Að öðru leyti á Jón í Veitu mestar þakkir skilið fyrir félagsstofnunina. því ef hann hefði ekki leyft að byggja fundahús hjá sér og hvatt menn jafnötullega og hann gjörði, og lagt sjálfur til sinn ríflega skerf, veit ég ekki hvernig hefði farið, að minsta kosti hefði það dregist.«

»Hægan, hægan, Þórður minn,« greip síra Páll fram í, »vertu ekki að hlaða öllum heiðrinum á Jón í Veitu; hann sagði mér sjálfur í gær, að það hefði verið Hafliða að þakka, hversu hann styrkti félagið, en hvernig það hefir verið lagað, frá því getur

Hafliði bezt sagt sjálfur, og nú skulum við kryfja manninn,« sagði prestur og hló.

»Það getum við gert, þegar við erum komnir heim að Hóli. Þið komið hvort sem er heim, og hérna á að beygja af veginum.«

»Ég verð samferða heim,« sagði síra Páll; »ég þurfti einmitt að finna þig heima upp á ýmsar skýrslur.« »En,« greip Hafliði fram í, »ég kem ekki heim, ég ætla að morra áfram.«

»Þá getum við orðið samferða út fyrir túnið og riðið heim þeim megin,« sagði presturinn. »Við megum ekki sleppa Hafliða núna, það mun ekki seinna vænna, að veiða hann, en núna þegar við erum tveir um hann einan, karlfauskinn.«

»Segðu okkur það þá, Hafliði minn,« sagði Þórður, og allir riðu þeir áfram götuna.

»Mér er sama, þó ég segi ykkur það, fyrst Jón hefir prettað loforð sitt að þegja,« sagði Hafliði. »Það var svoleiðis, að Sigurður heitinn lofaði mér, eins og ég sagði ykkur áðan, 6 ám, eða þeirra virði í viðbót við skuldauppgjöfina, ef ég gerði að hans vilja með atkvæðagreiðsluna, en ég vissi, að Jón í Veitu skuldaði honum 30 krónur í peningum, sem voru komnar í gjalddaga og hann gat ekki borgað; hann hafði sagt mér það sjálfur, svo ég fór til hans og bauð honum að eftirláta honum þessar 6 ær, ef hann vildi verða öflugur styrktarmaður félagsins og hann gekk að því. Ég hafði nú reyndar sjálfur þörf fyrir ærnar, málnytan var ekki mikil hjá mér á þeim dögum, fremur en núna; en mér fanst það fróun fyrir mig, að leggja þó þannig óbeinlínis svolítinn skerf til, eins og aðrir. Ég hugsaði sem svo, að eftirkomendurnir myndu þá fremur fyrirgefa mér brot mitt og dæma vægar um kjarkleysið og aumingjaskapinn,« sagði Hafliði og brá um leið hendinni upp að augunum, til að strjúka burt tárin, sem ætluðu að læðast ofan á hrukkóttu kinnarnar.

»Þú hefir sannarlega gefið meira af fátækt þinni, Hafliði minn, en allir aðrir,« sagði Þórður klökkur. »Og ég vona, að þínir skeri upp, þó síðar verði, fagran ávöxt af því, sem þú hefir sáð.« Um leið rétti hann Hafliða höndina til að kveðja hann, og reið svo í einum spretti heim á hlað, eins og hann vildi með því hrista frá sér gamlar, leiðinlegar endurminningar.

Eggert Levi.

Árni í Urðarbási.

Eftir sögnum norðan af Nesjum.

Í Urðarbási hann Árni bjó
við ægilegt hamra þil.
Á föngum þeim, er hann fékk úr sjó,
með fjölskyldu sinni lífið dró,
og annað var ekki til.

Og úteyg var konan og yfirlits grá,
sem eldblásin vikurhrönn,
með krókótt grátör á klökkri brá
og kröknaðar brosrósir vöngum á,
en holdlaus var höndin grönn.

Við arninn 'ún hnípti, er hráslaga-regn
og heljurnar treystu sinn mátt,
með örsogin brjóstin og úrvinda megn
í útslitnum tötrum, sem blésu gegn
í dragsúg úr dyragátt.

Og kaldinn við frostbólgnar hársrætur hneit
og hrímfölva á lokkana brá.
Í flúðinni gráu, sem brimskaflinn beit
og bárurnar sleiktu, hún mynd sína leit.
Hún vissi hvert vegurinn lá.

Hve börnin hans glúpnuðu og blésu í kaun,
er brauzt þeim vetur í mót.
En strits hans og vosbúðar voru það laun,
að vita þau klæðfá í hungurraun
og hafa' enga hjálpar bót.

Því öreiga klafi á hálsinum hékk
og hakan á bringunni lá.
Hann skrefaði þungan og skeifstígur gekk,
en skuldasnara' yfir höfði rekk,
sem klerkur og kaupmaður á.

Er leið undir daginn hann leit út að sjá,
um lægi hvað þá væri títt,
og kossi á vangann á konunni brá,
en krossmarki 'ins trúaða sjálfan sig á,
og bátnum á brekann fékk ýtt.

Þó tannhvassar holskeflur tækjust á loft,
það tók ekki á þor hans né ráð;
því hann hafði dauða í harðjaxla-hvoft
og heljar náklípur litið oft,
er slitu þau blóðstokkna bráð.

Hann greiddi róður úr grýttri vör,
þó grett væri blámynt Unn,
og hnýflinum stakk gegnum holboða-skör.
Í hrannirnar smó svo hinn borðlági knör,
og alla leið út á grunn.

Hann sat á miðum, þó sýldi bát,
og seiddi þorskinn á krók;
en hafði á skýjum og hrönnum gát;
þó hlypi í rok, eigi kom á hann fát,
en stiltur um stjórnvöl tók.

Í bylgjurnar rendi hann bátnum á ská,
þó brimlöðrið fyki yfir knör.
Hann flutti kerlingar kinnungnum á,
unz kendi staðar í mölinni grá,
og skilaði skipshöfn í vör.

Það hallar sumri og harðnar í tíð,
og hrímföl er jarðar brá;
á sjónhring fellur af hreggi og hríð,
og hrönnin brimsaltið vegur í gríð
við afskekta útkjálka tá.

Og veturinn kveður sinn volega brag,
að vanda með uppreiddum hramm;
og snjókoman ágerist dag eftir dag,
en dimmrödduð hafaldan nöldrar sitt lag.
Það sígur að sólhvörfum fram.

Er árdagur sólhvarfa' um andnesið fló,
í ögrinum landbáran fraus;
en Árni skaut kili og árum í sjó
mót illviðrisbakka, úr hafinu er dró,
— því bærinn var bjargarlaus.

Það ýldi í keipum og umdi í röng,
er Árni róðurinn jók,
— á fiskimiðin var lota löng —
í lagísnum stefnið á ferjunni söng,
og skriðinn af skútunni tók.

Þó tannhvassar holskeflur tækjust á loft,
það tók ekki á þor hans né ráð;
því hann hafði dauða í harðjaxla-hvoft
og heljar náklípur litið oft,
er slitu þau blóðstokkna bráð.

Og hrímgráa bliku á himininn dró
frá hálendis sjóndeildar-baug,
er híalíns-belginn af himninum fló,
en helbleikri nágrímu á tindana sló,
og beint móti bakkanum flaug.

Hin sædrifna ferja er háskanum háð,
því hrönn skolar sýlaðan keip.
Og dauðinn í stormgerfi legst yfir láð
og lagar-hvel gjörvalt, og skimar að bráð,
úr hraðfleygum hnattroku sveip.

Er bálviðris-hrinan á brekunum skall,
um brimþýfið kjölurinn hnaut.
Við hásæti stormguðsins herblástur gall,
en holskeflan teygði sig, freyddi og svall,
og bátnum í brimsvelginn skaut.

Í Ránar kverkum er rámur gnýr;
hún rekur upp óhljóð mörg,
og fettist og grettist og brettir brýr,
en blágrárri froðunni hóstar og spýr,
og tannar hin tröllauknu björg.

Í hrinlúðrum stormsins við hnjúkana hvein;
við himininn særokan ber.
Og brimólgan tungunni blaðrar um stein,
og bátinn mylur við sýlda hlein,
og líkinu skolar á sker.

Í brekanum volkast bleikur nár
við brimsorfið skerja grunn,
með flentar nasir og flegnar brár;
en froðan smyr yfir blóðlaus sár,
og hreytist um hálfopinn munn.

* * *

En síra Páll reykjandi í sófanum lá
með síngirnis formálabók;
og úrfellis-bliku í augunum sá,
er inntekta-liðunum vangoldnu brá
á »réttlætis«-reizlu krók.

Hve eldurinn skíðið í ofninum sveið,
og yljaði' hinn goðfróða mann!
En hálfskrifuð ræðan á borðinu beið:
til barnsins í jötunni dróst hann á leið
í anda — en aldrei það fann.

Svo sneri hann aftur — en langeygur leit
á Lýginnar kræsingagjörð, —
því »ær hans og kýr« voru ávalt á beit
um allar jarðir í Staðarsveit,
og hugurinn hélt um þær vörð.

Þó nóttin sé önug, hún nærgætin laut
að náinum, stúrin og gljúp;
og stormurinn veinandi í steinunum þaut.
Við ströndina Unnur í kjöltu sér braut
hinn nærskorna náhvílu-hjúp.

Og sorgbitinn hamarinn situr hjá ná,
unz sólbjarminn fer yfir lönd.
Og hrannirnar gugna og hopa þeim frá;
með harmstunum þungum og tárvotri brá
þær kjökra við klettótta strönd.

Hve óttinn og gráturinn ekkjuna hreif,
er óviðrið brimgnýinn hóf,
og stormurinn mjöllina reytti og reif,
en rjúkandi sæbrekinn hamrana kleif,
og hleinunum hrímskikkju óf.

Er svefnværðin lokaði barnanna brá,
í bæn snerist ekkjunnar raust.
En örvænting kom yfir andvaka þrá,
er óveðrið birtist á hrímloðnum skjá:
»Vort herfang vér látum ei laust«.

Er birti, var drepið á bæjarþils-lás;
þar brá fyrir gestum tveim:
þeir stefndu Árna frá Urðarbás',
í umboði prestsins. En flogin var gás
á brott í hinn bláa geim.

Á sveitina ekkjan með afkvæmin fer
á öreigans skókreptu tám;
í grátskúrarofum hún sólina sér.
En séra Páll hempuna ranghverfa ber,
og snýr sér frá — kærleikans knjám.

Guðmundur Friðjónsson.

Ný aðferð við söngkenslu.[1]

Íslendingar eru ekki taldir söngþjóð, og víst er um það, að enn er tónlistalífið íslenzka á mjög svo ófullkomnu stigi, jafnvel í höfuðstaðnum sjálfum. Á síðustu árum eru þó auðsæjar góðar framfarir eins á þessu svæði andans sem öðrum. — En enn eru flestir íslenzkir tónlistamenn og söngmenn (og líka tónskáld) ekki nema viðvaningar; það er svo sem enginn á Íslandi, er geti stundað þessa fögru list nema að gamni sínu. En þó menn geri eitthvað

[1] Grein þessi er rituð á íslenzku af höfundinum sjálfum. RITSTJ.

að eins að gamni sínu, þá þurfa menn ekki þess vegna endilega að vera viðvaningar eða hreint og beint klaufar. — Reyndar eru það nú fæstir Íslendingar, sem hafa efni á því, að afla sér kenslu í söng eða hljóðfæralist; þeir ættu sem sé helzt að sigla, en það eru fæstir, sem geta það. Þó geta menn lært nokkuð heima, líka af bókum, að minsta kosti sem undirbúning undir verulega kenslu. En það er ekki margt ritað um þetta efni á íslenzku, enda er það mestalt úrelt eða beinlínis rangt.

Ég ætla þess vegna að rita fáein orð um söng eða öllu heldur um tónsköpunaraðferðina hans Müller-Brunows. Kannske gæti það orðið einhverjum að notum; því eflaust eru ýmsir söngnæmir og sönghæfir menn á Íslandi, sem gætu orðið vel að sér í söng og tónlist, ef þeir ættu kost á góðri tilsögn. Hana get ég að sjálfsögðu ekki veitt hér, og þessi grein á aðeins að vera tilvísun til annarra bóka um þetta efni og vekja athygli á þessari nýju aðferð.

Müller-Brunow var Þjóðverji, sem hafði mist rödd sína, en fann upp nýja aðferð, sem hann vildi lækna slíka veika rödd með. Hann ritaði bók um þessa aðferð »Tonbildung oder Gesangunterricht«. Sjálfur dó hann áður en hann sá ávöxtinn af þessu starfi. En Törsleff, danskur maður (nú í Kaupmannahöfn), sem líka hafði mist rödd sína, hefur fyrstur manna notað þessa aðferð, og hann læknaði verulega rödd sína. Hún er nú betri og fallegri en áður hún veiktist, þó hann sé ekki ungur. Annar maður, sem aðhyllist þessa aðferð, er G. Armin[1] í Leipzig. Á dönsku hafa ritað um þetta mál þeir Algot Lange, söngmaður (»Om sang«, Kbh. 1898) og Johan Bartholdy, tónskáld og söngkennari (»Hvorledes bliver jeg sanger«, Kbh. 1897).

Müller-Brunow sýnir í bók sinni, hvernig gamla aðferðin hlýtur að eyða rödd manna, af því að þessi aðferð er svo ónáttúrleg og alls ekki tekur tillit til þess, sem náttúran heimtar og beinlínis sýnir okkur. Og þar hefur maðurinn rétt að mæla; alt of fáir hafa verulega lært að syngja, og enn þá færri hafa haldið rödd sinni til lengdar eftir þeirri aðferð.

Sjáum, hvað sú gamla kenning segir. Einkennilegust er hér bók eftir Manuel Garcia »l'Art du chant« (einkum I. p., 5. kap.). Á íslenzku hefur Jónas Helgason gefið út lítið söngkver »Leið-

[1] Hefur nýlega gefið út bók um þessa aðferð.

arvísir um notkun á raddfærum mannsins«, sem er bygt á þessum gömlu skoðunum. Margt segir hann rétt, t. a. m. um byggingu raddfæranna. En sjálf notkun þessara raddfæra er með öllu röng hjá honum, eins og hjá meisturum hans.

Hann segir t. d. að menn eigi að þrýsta tungunni niður og tungubroddinum að tönnunum og úfinum að afturhlið koksins. Maður á að hafa munninn svo opinn sem mögulegt er, og barkakýlið á að hræra þannig, að það geti beint tóninum ýmist að hinum hörðu hlutum munnsins eða að þeim linu (rammvitlaust), og margt fleira segir hann rangt.

Alt þetta er mjög erfitt að gera, enda beinlínis hættulegt. Enginn maður getur sungið á þennan hátt. Eigi maður að þrýsta tungunni niður, er alveg ómögulegt að bera fram ýmisleg hljóð í málunum, og niðurstaðan verður að eins sú, að tónninn verður ófrjáls og ónáttúrlegur. Eigi maður að þrýsta úfinum að afturhlið koksins, verður sönghljóðið eflaust »smjör-hljóð«. — Söngurinn er í sjálfu sér náttúrlegur, og þá getur maður sjálfsagt ekki sungið á þennan ófrjálsa hátt. Lítum á fuglana. Syngur næturgalinn ekki fallega eða þrösturinn? Hann þekkja Íslendingar. Og halda menn, að þeir þrýsti tungunni niður eða þvíumlíkt? Halda menn að þeir setji sig þannig í stellingar? Og enginn góður söngmaður heldur allar þessar reglur; hann getur það beinlínis ekki.

Nei, menn hafa ekki tekið nógu vel eftir því, að röddin (bæði manna og dýra) er hljóðfæri, eins og öll önnur hljóðfæri, þau sem mennirnir hafa sjálfir búið til; og menn hafa þess vegna ekki séð, að það eigi að fara með hana alveg eins og með þau. Ennfremur hafa menn ekki tekið tillit til þess, að raddfæri dýranna eru bygð hérumbil eins og raddfæri mannsins, og menn hafa ekki séð, að dýrin nota þessi raddfæri sín betur og réttara, en maðurinn gerir alment. Við vitum allir, að hundur getur gelt heila nótt án þess að þreytast og án þess að verða rámur. Hvernig er þessu varið? því enginn maður getur sungið svo lengi án þess að þreytast. Það er ofur einfalt! Þegar hundur geyr eða kýr baular eða fugl syngur, þá skelfur alt dýrið af sjálfsdáðum, á alveg eðlilegan hátt. Það er: Allir vöðvar líkamans verða samtaka í að bera hljóðið (tóninn) þannig, að vöðvar barkans verði ekki einir um það og reyni of mikið á sig; allur líkaminn endurhljómar, er hljómbotn tónsins.

Röddin er sem sagt eins konar hljóðfæri, eins konar blást-

urhljóðfæri. Barkinn er sem sé líkastur orgelpípu og maginn er físibelgurinn. Það verður þess vegna að fara með röddina alveg eins og með orgelið. Þegar maður á að syngja einhvern tón, þá verður hann fyrst að fylla belginn (magann) með lofti; þessu lofti þrýstir hann aftur upp í gegnum hljóðrifuna, um leið og hann þenur raddböndin, meira eða minna. Þetta er nauðsynlegt, því þar sem orgelið hefur svo margar pípur, hefur maðurinn að eins eina, og verður þess vegna að þenja raddböndin eða lina á þeim, eftir því sem hann ætlar að syngja hátt eða lágt.

En það eru ekki pípurnar einar, er mynda tónana; allir hlutar orgelsins komast í sveiflun og verða samtaka í að veita tóninum hljóm. Þannig er það ekki nóg, að þenja út fiðlustreng að eins á milli tveggja fastra punkta, — sé þar engin hljómbotn, getur strengurinn ekki gefið hljómfagurt hljóð frá sér, getur naumast gefið nokkurn tón.

Alveg er eins með rödd mannsins (og dýranna). Þegar barkinn gefur tón frá sér, kemur hann höfðinu, brjóstinu, öllum líkamanum í sveiflanir, eða hann á að gera það. Þá fyrst fær tónninn sinn rétta hljóm.

En nú er það því miður orðið svo, að flestir nota ekki allan þennan hljómbotn, heldur að eins nokkurn hlut af honum. Í staðinn fyrir að láta tóninn eins og hrista allan líkamann, áður en hann fer út úr munninum, láta menn oftast tóninn fara beinlínis upp úr barkanum, gegnum munninn og út, án þess að láta tóninn fyrst leita uppi allan þann hljóm, sem er fáanlegur.

Við eigum nefnilega að leita uppi allar holur í líkamanum, og öll bein og fylla þau hljómi, einkum holur og bein í höfðinu og brjóstinu, en líka annarsstaðar, þar sem mögulegt er. Þennan hljóm eigum við að nota altaf, bæði þegar við syngjum og tölum. Því það er kannske oft einmitt óheppilegur framburður, sem hefur komið manninum til að nota raddfæri sín ranglega. Þannig er víst hinn danski hnykkur (»stød«) miður heppilegur fyrir skynsamlega og heilnæma hagnýtingu raddfæranna, enda hverfur hann alveg í söng. Auðvitað eiga Danir þess vegna ekki að leggja hnykkinn niður, þó hann sé kannske ekki sem fallegastur, en þeir ættu að draga úr honum og gefa samstöfunum svo mikinn hljóm sem unt er. Sumt getur líka verið í íslenzkunni, sem er miður heppilegt; þó er hún v st yfirleitt betur fallin til söngs en danskan. Það ríður á að bera orðin fram svo hljómfallega, sem unt er, og að skifta

hljóðstarfinu á svo marga vöðva, sem mögulegt er. Þeir vöðvar, sem eru óhæfilegir til þessa starfs, svo sem vöðvar barkakýlsins, koksins, munnhlutanna og andlitsins, eiga að vera svo rólegir sem hægt er. Vöðva andlitsins á maður að nota til svipbrigða, en ekki til sköpunar tónanna.

En á þetta minnist Leiðarvísirinn ekki einu orði. Þar er það munnurinn og kokið, sem eiga að mynda hljómbotninn; en niðurstaðan af því verður, að barkinn ofreynist. — Ekki heldur má þenja vöðvana áður en maður á að nota þá.

Hvernig lærum við nú alt þetta? Ég get hér að eins gefið mönnum nokkra hugmynd um þá aðferð, sem maður á að nota, til þess að læra að nota raddfæri sín rétt.

Við syngjum rangt; þá verðum við fyrst að hætta að syngja, við verðum að rífa niður gömlu tónana, áður en við getum skapað nýja. Við leitum uppi þann upphaflega (prímæra) tón, þann sem er okkur náttúrlegastur og sem ekki ofreynir okkur.

Við megum ekki sleppa tóninum styzta veginn út úr munninum, svo hann verði daufur og hljómlaus, heldur eigum við að færa tóninn í boga upp í gegnum höfuðið á móti ennisholunni og nefholunni og því næst ofan á varirnar. Um leið drögum við magann inn náttúrlega og frjálslega og þrengjum tóninn saman í öllum líkamanum (búknum). Þetta gefur tóninum stoð að ofan í höfðinu og að neðan í þindinni og brjóstinu. En til þess verðum við í fyrstunni að loka vörunum, þegar við æfum okkur, svo þær geti tálmað tóninum að fara beint út og neyði hann til að leita alls efnis og fylla það, áður en hann nær vörunum. Tennurnar eiga aftur á móti altaf að vera opnar.

Við æfum okkur með lokuðum munni hægt og varlega. Við byrjum með að stynja tóninum fram, um leið og við leitumst við að færa hann upp á móti enninu. Við eigum því næst eins og að sjúga tóninn inn og upp, og þó við seinna opnum munninn, má tónninn ekki fara út sem vindur. Höldum við t. a. m. ljósi fyrir framan munninn, má ljósið ekki blakta. Þá fyrst er öllum loftstraumnum breytt í hljóðöldur. Auðvitað sjúgum við ekki tóninn inn, heldur ímyndum við okkur það, af því að loftstraumurinn fer út eins og blástur, en tónöldur breiðast út í hringum eins og vatnið, þegar maður kastar steini út í það. Þegar tónninn hefur aflað sér nægilegs höfuðhljóms, þá á hann líka að leita að brjósthljómnum. En við verðum að vera gætnir og fara hægt, annars

er hætt við, að tónninn verði aftur ófrjáls og barkakreistur. Því höfuðhljómurinn er einkar vel fallinn til þess, að leysa tóninn upp úr barkanum, svo að tónninn eins og svífur yfir honum.

Því næstum förum við að syngja hálfopnum munni, eða tæplega það, einhverjar samstöfur, sem geta rekið tóninn upp í ennisholuna, netholuna o. s. frv. Til þess notum við samhljóðendurna, einkum *m* og *n*, af því að þau eru nefhljóð. Þó megum við ekki halda nefhljóminum á hljóðstafnum, sem fer á eftir, því það er ljótt. Það getum við gert seinna sem æfing, en að eins sem æfing. Syngjum við t. d. *mu*, fer *m* gegnum nefið, en *u* má ekki fara þá leið. Syngjum við einu sinni *mmmuuu*, og tökum um nefið, þegar við erum komnir að *u*, þá á *u* altaf að hljóma, annars er *u* nefmælt. Af hljóðstöfunum eru hinir dimmu beztir í fyrstunni, af því að munnurinn er þá ekki svo opinn.

Ég skal sem dæmi nefna nokkrar samstöfur, sem eru vel fallnar til æfinga. Við syngjum þær á einhverjum millitón t. d. **g** eða **a**:

mmu, *mumumu* —; *nnu*, *nnununu*; *bbu*, *bububu*; og þannig líka *mü*, *nü*, *bü*, *dü*; *vu*, *vü*, *vo*, *mo*, *no* o. s. frv. *mún mún*, *vún*; *momo*; *vövö*; *bumu* — *mubu*; *númú* — *múnú*; *bumüdóso*, *mudüsóbú*, *dusübómu*, *nusümódú*, *subóvosú*; *muðuso*, *ðumuso*, *somuðu*; *múó*, *múü*, *múo*, *múu*, *vúó* o. s. frv., *búó* o. s. frv., líka með *d*, *s* og *n*; *múvü*, *múbo*, *múnó*, *múdu*, *musü*; *njúngnjúngnjúng*, *múngmúngmúng*, *ðúngðúngðúng*; *ullullull*; *burnburnburn*; o. s. frv.

Því næst syngjum við regluleg orð líka í einum tón, og loksins getum við sungið smálög eða gamma. Gott er það líka að láta tóninn skríða krómatiskt upp og niður. Við getum líka rekið tóninn upp í höfuðið með að segja sterkt *hm* með loknum munni.

Kjálkar, tunga og barki eiga altaf að vera svo frjálsleg og róleg sem hægt er, Við megum sem allraminst hafa hugann á þeim. Við megum ekki þrýsta tönnunum saman, ekki heldur gapa hátt. Tungunni má ekki þrýsta að tönnunum, ekki heldur má maður beygja hana aftur. Til þess að gera hana mjúka og liðuga má syngja t. d. *dudu*, *ðuðu*. Hökuna má heldur ekki beygja niður.

Maginn er sem sagt belgurinn; við sjúgum loftið hægt í gegnum nefið (helzt ekki gegnum munninn), fyllum lungun, og maginn þenst út. Þá drögum við magann inn og rekum loftið hægt upp

í gegnum hljóðrifuna án þess að yppa öxlum eða þvíumlíkt. Maður á að gæta vel að andardrættinum, hann á að vera rólegur, og maður má ekki brúka meira loft en nauðsynlegt er. Í fyrstunni er bezt að æfa hann liggjandi. (Leo Koffler: »Die kunst des atmens«).

Það er eiginlega fyrst þá, er við erum komnir svo langt, að við verulega þorum að leita uppi brjósthljóminn, um leið og við förum að syngja á *a*, *æ*, *e*, *i*, *á*, *ö* o. s. frv., og syngjum hin hljóðin ljósara, þangað til við getum sungið öll hljóð eins og þau hljóma í málunum, að eins hljómfallegar. Og nú gildir einu, hvort við opnum lítið eða mikið, þegar við að eins ekki sleppum neinum hluta af hljómbotni okkar.

Þegar við höfum lært alt þetta, förum við að syngja söngva, og þá getum við líka lagt stund á söngkænsku og sálina í söngnum, en við megum þó aldrei sleppa þessum æfingum, sem eru nauðsynlegar til þess, að halda raddfærunum liðugum og mjúkum.

Þessi aðferð á bæði við karla og konur, og hún kannast ekki við það, sem menn kalla »registra«. Allir tónar, háir sem lágir, eiga að hafa sama hljóm.

Þetta er í stuttu máli aðalatriði þessarar nýju söngkensluaðferðar. Auðvitað er þetta, sem hér er sagt, ekki nóg til að læra að syngja. Betra er að kaupa einhverjar þær bækur, sem ég hef vísað til, og allrabezt er það náttúrlega, að fá sér einhvern duglegan kennara.

Nýja aðferðin hefur að sjálfsögðu fengið marga andstæðinga meðal eldri söngkennara, eins og alt nýtt. Þeir segja, að það sé engin nýjung, þetta, að vilja gefa tóninum hljómbotn í höfðinu. Það getur verið; en enginn hefur áður fundið upp skynsamlega og samstæðilega aðferð til að koma öllum þessum hlutum í sveiflanir, sem annars liggja rólegir og ónotaðir.

Nokkuð ofsafullir eru sumir þessir nýjungamenn reyndar, og það er víst ekki heppilegt, er nokkrir þeirra láta menn syngja *mumu, bubu* o. s. frv. í fleiri ár, áður en þeir fá leyfi til þess að opna aftur fyrir tóninum, svo að þeir loka tóninn alveg inni. og áður en þeir fá leyfi til að syngja söngva, svo þeir verða leiðir á miðri leið.

En sé þessi aðferð notuð með hófi og skynsamlega, hefur hún það fram yfir aðrar, að hún getur skapað góðan frjálsan tón, sem getur haldið sér í mörg ár.

Holger Wiehe.

Sjálfmentað tónskáld.

Það hefir þráfaldlega klingt í ferðasögum útlendinga frá Íslandi, að Íslendingar hefðu lítinn söngsmekk og væru yfirleitt engin söngþjóð. Þessi dómur er eðlilegur, þegar litið er til þess, á hverju stigi sönglistin stóð Íslandi fram um miðbik 19. aldar og jafnvel enn. En réttur mun hann þó varla í raun og veru. Að margir Íslendingar eru góðir raddmenn, er alkunnugt, enda er slíkt einkenni fjallaþjóða. Hvort söngsmekkurinn er að sama skapi, er erfiðara um að dæma, en hinar skjótu framfarir í sönglistinni hin síðari árin virðast þó benda í þá átt. Það mun því óhætt að segja, að eins hafi verið ástatt með söngsmekkinn eins og svo marga aðra hæfilegleika, og náttúrugáfur hjá Íslendingum, sem liggja í dái og ekkert ber á, af því enginn utanað komandi andvari hreyfir við þeim og vekur þá upp úr lognmollumókinu. Reynslan sýnir líka, að ýmsir Íslendingar, sem þó að eins hafa fengið litla nasasjón af söngmentun hjá öðrum, hafa á hinum síðari árum sýnt mikinn áhuga á sönglist og söngfræðum, og hafa þó allir orðið að stunda þetta í hjáverkum og auka þekkingu sínu af sjálfsdáðum og tilsagnarlaust. Svo mikið hefir meira að segja kveðið að áhuganum og viðleitninni, að allmargir hafa fengist við að semja sjálfir sönglög og mörgum tekist það öllum vonum fremur.

BJARNI ÞORSTEINSSON.

Einn af þessum svo að kalla sjálfmentuðu söngfræðingum er séra BJARNI ÞORSTEINSSON, sem nú mun mega telja einna fremstan íslenzkra tónskálda, þeirra er búsettir eru á Íslandi.

Séra Bjarni er fæddur 14. okt. 1861 og ólst upp hjá bláfátækum foreldrum á kotbæ einum í Hraunhrepp í Mýrasýslu. Árið 1877 komst hann inn í latínuskólann og útskrifaðist þaðan 1883. Lék honum þá mjög hugur á að sigla til háskólans og lesa þar annaðhvort lög eða málfræði, en gat það eigi sökum féskorts. Næstu 3 árin fékst hann við skrifstofu- og kennarastörf, en er ekkert greiddist úr með féföng til utanferðar, fór hann á prestaskólann haustið 1886 og útskrifaðist þaðan og vígðist að Hvanneyri í Siglufirði haustið 1888 og þar er hann enn prestur. 26. ágúst 1892 kvæntist hann Sigríði dóttur Lárusar sýslumanns Blöndals.

Undir eins og séra Bjarni var kominn til Reykjavíkur, tók hugur hans mjög að hneigjast að sönglistinni, og hin síðari árin í skóla (1881—83) naut hann tilsagnar hjá Jónasi Helgasyni í að leika á harmóníum. Mun það — að undanskildri söngkenslunni í latínuskólanum — vera sú eina tilsögn, sem hann hefir notið í sönglistarfræðum. En hann bætti drjúgum við þekkingu sína upp á eigin spýtur, enda var hann þegar á skóla- og stúdentsárum sínum farinn að fást við að raddsetja lög. Fyrsta lagið samdi hann 1883, annað 1884, þriðja 1886 og úr því fór þeim að fjölga. 1890 samdi hann 2 lög, er syngja átti á 1000 ára minningarhátíð á Akureyri það ár og önnur 2 (»Eitt er landið ægi girt« og »Enn er lítil lands vors saga«) fyrir þjóðminningardag Eyfirðinga 1898. Aðalverk hans, enn sem komið er, eru þó »Íslenzkur hátíðasöngur« og »Sex sönglög«, sem hann gaf hvorttveggja út í Khöfn 1899 (sbr. Eimr. VI, 135). Þykir hvorttveggja prýðilega vel af hendi leyst og þótti hinu fræga tónskáldi Dana prófessor Hartmann, er höf. hafði sent handritið til yfirlestrar, það furðu gegna, að maður, sem notið hefði jafnlítillar sönglegrar mentunar, skyldi hafa getað gert það svo vel úr garði. Hann segir svo í bréfi til höf. (2. apr. 1898): »Dersom De ikke selv havde sagt, at De aldrig har modtaget nogen Vejledning i Harmonilære, vilde jeg ikke have troet det. Med saa faa og ubetydelige harmoniske Ukorrektheder, som jeg end ikke har holdt det for Umagen værdt at fremhæve, har jeg i det Hele fundet Deres Harmonier korrekte og smagfulde . . . . . Forøvrigt er det mig en Glæde at erfare, hvilke smukke Resultater De alt nu har haft af Deres ihærdige Arbejde. Gid alt, hvad De i den Henseende foretager, ret maatte lykkes og

finde god Støtte.« — Hið fræga sænska tónskáld Gunnar Wennerberg kvað og hafa lokið lofsorði á hátíðasöngvana.

Þegar á skólaárum sínum tók séra Bjarni að safna íslenzkum þjóðlögum, og því hefir hann jafnan fram haldið síðan, þó hann hafi ekki átt kost á að ferðast svo um landið í þeim erindum sem skyldi. Á hann nú orðið býsna mikið safn af því tægi, og hefir hann þar unnið þarft verk, því margt þess konar gleymist og glatast með hverju árinu, sem líður. Árið 1899 sigldi hann með styrk af opinberu fé til Kaupmannahafnar, til þess að rannsaka íslenzk nótnahandrit, sérstaklega í safni Árna Magnússonar, og í sömu erindum brá hann sér til Stokkhólms og Uppsala. En tíminn mun hafa verið of naumur til þess að ljúka þeim rannsóknum. Í Khöfn kyntist hann dr. Angul Hammerich, kennara í sönglistasögu við háskólann, og hefir dr. Hammerich í ritgerð sinni um íslenzkan tvísöng minst séra Bjarna með miklum lofsorðum og þakklæti fyrir þá aðstoð og fræðslu, er hann hafi veitt honum, að því er snertir íslenzkan tvísöng.

Það væri óskandi að séra Bjarna gæfist kostur á að ljúka við þjóðlagasafn sitt og fá því komið á prent, því það gæti haft mikla þýðingu fyrir þjóðháttasögu landsins og líka orðið til þess að vekja eftirtekt annarra þjóða á oss. **V. G.**

Ritsjá.

BÓKASAFN. ALÞÝÐU II, 1.—2. Khöfn 1900.

1. **Þættir úr Íslendingasögu.** Alþýðubók eftir *Boga Th. Melsteð.* 1. hefti.

Það er ekki laust við að sumir hafi upp á síðkastið verið farnir að gjörast langeygðir eftir einhverri úrlausn frá höfundarins hendi, að því er snerti rit um sögu Íslands. Þeir, sem óþolinmóðastir eru, hafa jafnvel látið það opinberlega í ljósi, að þeir skildu ekki í því, hvað höfundurinn væri að hafast að. En allar þessar umtölur eru náttúrlega sprotnar af því, að þeir sáu ofsjónum yfir styrkslöttunum, sem rigndi yfir höfundinn þétt og nærandi eins og gróðrarskúr á vori. Þeir gættu þess ekki, að það er ekki auðhlaupið að því, að leiða í ljós það, sem í myrkrunum er hulið. Það þarf tíma til að kafa til grunns í öllum

þeim aragrúa af heimildarritum, sem hér liggja fyrir, og koma aftur upp í dagsbirtuna með hnefafylli sína af skínandi perlum, sem enginn hefur uppgötvað fyr og ekkert mannlegt auða séð. Höfundinum þótti ekki einhlítt að byggja sögu sína á rannsóknum annarra manna. Honum þótti of tilkomulítið að vera að japla á ályktunum þeirra Munchs, Maurers, Vilhj. Finsens, A. D. Jörgensens, Sars' o. fl. Eins og samvizkusömum og vandvirkum vísindamanni sómdi, bygði hann traust sitt fyrst og fremst á sinni eigin skarpskygni og hyggjuviti, og að því leyti sver hann sig í ættina við forfeðurna, sem trúðu á mátt sinn og megin. Hann lagði sitt eigið höfuð í bleyti, safnaði í sarpinn ár frá ári, velti fyrir sér viðburðasögunni og grannskoðaði menningarsöguna, og hérna liggur »bevísið«.

Satt að segja er búið að skrifa svo mikið um hið elzta tímabil í sögu Íslands og rannsaka það svo ýtarlega, og það af frægum og viðurkendum vísindamönnum, að höf. hefði ekki verið nein vorkunn á því, að gjöra þennan bækling dálítið myndarlegar úr garði. Hann fer á hálfgerðu hundavaði yfir söguna, drepur niður fingri hér og hvar eins og af tilviljun og tæpir á ýmsum skýringum og frásögnum, sem hann svo hættir við alt í einu. Merkilegt má það heita, hvað hann á bágt með að draga fram merginn málsins víða í frásögnunum, hvernig hann kynokar sér við að einkenna viðburðina og lífið, sem hann er að lýsa, djarflega og einarðlega. Frásögnin lötrar víða áfram dauf og fjörlaus. Hér er þó sannarlega nógu stórfengilegt efni fyrir höndum, til þess að gjöra bæði viðburðasöguþættina og menningarsögukaflana svo úr garði, að þeir festi sig í sálu lesandans. En hitt er þó merkilegast, að allvíða bryddir á ónákvæmni í frásögninni, þrátt fyrir öll þessi undirbúningsár, og er það þó helzt að varast í alþýðubók. Ég skal leyfa mér að benda hér nánar á einstök atriði.

Í kaflanum um breyting á landstjórninni í Noregi (bls. 9) er höf. að reyna að gjöra mönnum skiljanlegt ástandið í Noregi fyrir daga Haralds hárfagra. En það er lítið á frásögn hans að græða. Lesandinn er hér um bil jafnnær. Ég skil ekkert í því, að höf. skuli vera að telja eftir sér að lýsa nokkurnveginn greinilega fylkjastjórninni, stéttaskipuninni og fyrirkomulaginu yfir höfuð í Noregi, áður einveldið hófst. Það er þýðingarmikið atriði, því á því byggist að miklu leyti hið íslenzka þjóðveldi, eins og það var í upphafi. Í frásögnunum um landnámin (bls. 12—15) getur hann ekki annarra landnámsmanna en Ketils hængs og Skallagríms, og þykist ekki hafa rúm til þess. Ég veit ekki til hvers hann ætti að hafa rúm, ef ekki til þess, að skýra nokkurnveginn nákvæmlega frá mönnum þeim, mörgum hverjum stórmerkilegum, sem má skoða eins og feður og grundvöll hins íslenzka þjóðfélags. Ég er heldur á því, að sagnfræðingar annarra landa mundu ekki undir höfuð leggjast, að innræta þjóðinni þekkingu á hinum helztu þeirra manna, sem grundvölluðu þjóðfélagið, ef þeir ættu kost á að gjöra það eins rækilega og vér Íslendingar getum gjört. Ég fyrir mitt leyti álít Björn austræna, Þórólf Mostrarskegg, Unni djúpúðgu, Geirmund heljarskinn, Ingimund gamla, Sæmund suðureyska, Helga magra, Hrollaug Rögnvaldsson, Ketilbjörn gamla, Örlyg Hrappsson o. fl. vel þess verð, að þeirra sé getið. Það má óhætt fullyrða, að hvorki höf.

bókarinnar né kostnaðarmaður hefðu skaðast á því, að láta frásögnina vera hér fyllri og yfirgripsmeiri.

Kaflanum um trú og goðadýrkun (bls. 15) hefði höf. verið betra að sleppa, úr því honum gat ekki tekist betur við hann en þetta. Hverju barni er kunnugt um það, sem þar stendur. Höf. gjörir ekki minstu grein fyrir allri þeirri fegurð, sem felst í hinni fornnorrænu goðatrú, og honum verður ekki að vegi að benda á eina einustu af þeim háleitu og djúpu hugmyndum, sem koma fram í goðasögnunum. Ekki getur hann kent það rúmleysinu einu saman, því hann tilfærir lélegt ágrip af ferð Þórs í Jötunheima, sem vel hefði mátt missa sig. Það er ágætt dæmi upp á smekkvísi höf., að hann einmitt skyldi detta niður á þessa sögu, þár sem úr svo mörgum fögrum sögum er að velja.

Í kaflanum: »Úlfljótur löggjafi og lög hans; alþingi sett á stofn« (bls. 22) bryddir þegar í upphafi á ónákvæmni. Af frásögn höf. er það helzt að ráða, að Úlfljótur hafi verið hvatamaður að því, að koma á allsherjarlögum fyrir landið, og að hann hafi tekið upp hjá sjálfum sér að ráðast í það. Fyrir þessu er engin sönnun, og eftir frásögninni í heimildarritunum er eðlilegast að hugsa sér það þannig, að menn hafi verið búnir að ráða ráðum sínum um þetta og síðan komið sér saman um að fela Úlfljóti framkvæmdirnar í þessu efni Í sama kafla (bls. 27) stendur: »Lögsögumaðurinu var merkastur embættismaður í hinu íslenzka þjóðveldi«. Hann var það, því hann var eini embættismaðurinn. Hann einn hafði embættisvald sitt frá sjálfri þjóðinni, þar sem hann var kosinn af fulltrúum hennar á þingi (lögréttunni). Goðarnir höfðu ekki sitt vald frá þjóðinni, hvorki frá þjóðfélaginu í heild sinni né frá nokkrum hluta þess, og voru því ekki embættismenn þjóðarinnar. Þeir voru héraðshöfðingjar, vald þeirra var upprunalega sjálftekið og síðan arfgengt Vald lögsögumannsins aftur á móti var honum í hendur fengið af þjóðinni, og þess vegna gat þjóðin takmarkað það svo og einskorðað eins og hún gjörði. Utan þings hafði hann eins og höf. drepur á, ekkert frekar að segja, en hann sem einstaklingur gat haft, hvort sem hann var lögsögumaður eða ekki. Menn skirðust meira að segja við að trúa nokkrum af hinum ríkari höfðingjum fyrir lögsögunni, af ótta fyrir því, að þeir mundu vaxa mönnum yfir höfuð. Þeir hyltust til að velja til þess starfa menn, sem ekki áttu mikið undir sér og ekki gátu haft nein skaðvænleg áhrif á þjóðmálefnin.

Í kaflanum um goðana (bls. 31) farast höf. þannig orð, að eigi verður annað séð, en að aðalstarf þeirra hafi verið innifalið í guðsdýrkuninni. En svo var eigi á þeim tíma, sem hér er um að ræða. Höf. tekur það hvergi fram, hvorki í þessum kafla né síðar, er hann minnist á þingskipunina (bls. 39), að þing og dómar stóðu í sambandi við öll höfuðhof, og að aðalstarf goðans var í því fólgið, að veita þeim forstöðu og að annast héraðsstjórnina yfir höfuð. Við blótveizlurnar í hofunum voru nátengdir allir lögfundir, einnig dómþingin, og var það haldið undir umsjón og stjórn goðans. Í hofunum var varðveittur hinn helgi stallahringur, sem var roðinn blóði fórnardýranna og allir lögeiðar unnir að, og dómsvaldið í sakamálum stóð í hinu nánasta sambandi við hofið

og blótin, svo að í upphafi féllu hugmyndirnar goðorð, þing og lögsagnarumdæmi hér um bil alveg saman.

Í nokkurs konar yfirliti yfir söguöldina (bls. 35) tekur höf. sér fyrir hendur að benda á ástæðurnar til þess, að þetta tímabil varð svo söguríkt og merkilegt. En honum tekst alveg furðanlega að læðast í kring um aðalástæðuna, án þess að nefna hana, hvort sem það nú er af því, að hann hefur ekki sjálfur gjört sér grein fyrir henni, eða það er sprottið af einhverjum öðrum dularfullum rökum. Hann minnist ekki einu orði á uppeldi æskulýðsins, stöðu einstaklingsins í þjóðfélaginu eða lífskjör manna yfir höfuð, en einmitt í þessu er fólgið aðalskilyrðið fyrir þeim eiginlegleikum, sem gjörðu tímabilið svo glæsilegt, viðburðaríkt og fjörmikið. Það voru ekki höfðingjarnir einir, sem sátu í dómum eða tóku þátt í löggjöf landsins, heldur voru það því nær allir frjálsir menn, sem ekki voru beinlínis í annarra þjónustu, og þó höfðingjarnir hafi óefað ráðið mestu þar um, höfðu hinir þó að lögum óskertan rétt til að beita atkvæði sínu og áhrifum eftir eigin geðþótta. Meðvitundin ein um það, að geta óhindrað notið sín, að vera talinn jafngildur hinum beztu mönnum, þegar til opinberra þjóðmálefna kom, þótt hvorki væri auð né ríki fyrir að fara, hlaut að vekja sjálfsþóttann hjá mönnum. Hver sá, sem hafði eitthvað fram yfir aðra, hvort það var heldur líkamlegt eða andlegt atgjörvi, vissi með sjálfum sér, að hann gat bygt hinar djörfustu framtíðarvonir á þessum grundvelli; þjóðfélagið lagði engin hindrandi bönd á hann. Í sjálfræðinu átti veggirnin sér greiðan leikvöll. Alt miðaði til að vekja hjá einstaklingnum meðvitundina um hans eigið manngildi. Á þessari tilfinningu byggist fyrst og fremst og undir niðri hið stórfengilega líf söguealdarinnar; til hennar aðallega eiga kostir og lestir þessa glæsilega tímabils rót sína að rekja.

Í kaflanum um brennumálin (þingið mikla bls. 61) segir höf., að ekkert þing sé jafnfrægt og þingið 1012. Það getur verið, að summum teljist svo til, en heldur er ég á því, að fáir séu á þeirri skoðun. Mér fyrir mitt leyti finst enginn efi geta leikið á því, að þingið 1000, er kristni var tekin í lög á Íslandi, sé miklu merkara. Þegar um söguviðburði er að ræða, metur maður sögulegt gildi þeirra eftir þeim áhrifum, sem þeir hafa á líf þjóðarinnar eða einstaklingsins, en ekki eftir því, hve mikill gustur stendur af þeim eða hve mikið mönnum finst til um þá í fljótu bragði. Þegar um þing er að ræða, þá er það þingið ómótmælanlega merkast, er ræður til úrslita þeim málum, sem beina lífi þjóðarinnar inn á nýjar menningar- og framfarabrautir, en ekki það, sem er hávaðasamast. En setjum nú svo, að menn vilji meta sögulegt gildi þingsins eftir því, þá veit ég samt ekki nema þingið árið 1000 beri af hinu einnig hvað það snertir. Því miður er ekki skýrt jafn nákvæmlega frá því í fornritum vorum og þinginu 1012, en ég held að hver maður, sem annars hefur nokkurt ímyndunarafl, hljóti að fara nær um, hve tilkomumikið það hefur verið. Hér er um málefni að tefla, sem stendur í sambandi við hjartans helgustu tilfinningar, og sem einmitt þess vegna vekur óslökkvanlegra hatur í mannssálinni en nokkurt annað málefni, þar sem flokkarnir standa andvígir hvor á móti öðrum. Menn standa þar albúnir að slíta með sér þjóðfélagsbandinu,

og þegar svo er komið, þá er sannarlega voði á ferðum. Heiðnir menn efna til mannblóta til sigurs hinum forna átrúnaði, en höfðingjar kristinna manna bindast því heiti, að helga guði líf sitt um tíma og eilífð, til framgangs hinum nýja sið. En þrátt fyrir hið brennandi hatur, heift og ofstæki, er þó löghlýðnin svo sterk á báðar hliðar, að þeir bæla niður hinar æstu tilfinningar, beygja sín dramblátu og þverúðarfullu hjörtu undir ok þeirra laga, sem þeir höfðu sjálfir sett sér, og gangast undir að hlíta úrskurði gjörðarmanns. Í sannleika! ég þekki ekki það þing, hvorki á Íslandi né annarsstaðar í heimi, sem verðskuldi meira frægðarorð en þetta þing, og maður verður að vera jafn stirðhentur og B. Th. Melsteð, til þess að geta ekki gjört mönnum það ljóst.

Í þessum frásögnum um söguöldina hefur höf. yfirsést að skýra frá hinum helztu höfðingjum landsins, mönnum, sem höfðu djúp og víðtæk áhrif á sinn tíma, eins og t. d. Snorri goði, Gizur hvíti, Guðmundur ríki o. fl. Hann nefnir þá aðeins lauslega á nafn í sambandi við þau mál og viðburði, sem hann er að skýra frá, en gjörir sér ekkert far um að einkenna þá hvern fyrir sig. Yfir höfuð að tala er lýsing höf. á söguöldinni lítt fullnægjandi. Honum tekst alls eigi að gefa mönnum verulega ljósa hugmynd um þetta glæsilega og svipmikla tímabil. Þær einustu hliðar af menningarsögunni, sem hann skýrir viðunanlega frá, er fyrirkomulag alþingis (bls. 39) og kaupmenn og siglingar (bls. 80). Fyrri kaflinn gefur allgóða hugmynd um alþingi og dómaskipun, og hefur höf. verið búinn að glöggva sig á því atriði fyrir nokkrum árum (sbr. Um alþingi í »Þrjár ritgjörðir«, Kh. 1892). Lýsingunni á verzlun og siglingum hefur hann gjört svo hátt undir höfði, að hann hefur varið til hennar rúmum 6 bls. Stafar þetta líklega af því, að hann endur fyrir löngu fékk sérstakan styrk til að rannsaka það mál, og ætlar nú að kvitta fyrir hann. Ekki getur það verið af því, að þetta atriði sé merkara en svo mörg önnur atriði í menningarsögu þjóðarinnar. Þessir 2 kaflar og svo kaflinn um Gretti Ásmundarson og skóggang (bls. 72) eru langskýrastir og bezt sagðir, og hefði betur farið, að höf. hefði haft fleiri slíka. Þó hef ég dálítið að athuga við kaflann um kaupmenn og siglingar. Höf. getur þess (bls. 82), að til þess að ná virðingu manna, þurftu menn að hafa eitthvað til síns ágætis »Það gat verið ýmislegt, en fátt veitti meiri virðingu en auðæfi. Fyrir hreysti, vígfimi og andlegt atgjörvi máttu menn og verða frægir«. Já, ég held það svari því! Sögurnar okkar eru frá upphafi til enda skrifaðar til að vegsama hreysti, vígfimi og andlegt atgjörvi, en ekki auðæfi. Það mun vera örðugt að benda á nokkurn söguhetju, sem hafi unnið sér virðingu manna og orðið frægur fyrir auðæfin ein eða mest fyrir þau. Að því er þetta snertir, finst mér kenna ónákvæmni hjá höf., en í stuttum alþýðuritum, þar sem ekki er rúm fyrir víðtækari skýringar, verður að vega hvert orð nákvæmlega, til að girða fyrir allan misskilning.

Þá hefur höf. máls á tímabilinu 1030—1118, sem hann kallar friðaröldina. Fyrstu kaflarnir eru um útlenda biskupa, Ísleif Gissurarson, Gissur Ísleifsson og Jón Ögmundsson, og er mun betur gengið frá þessum köflum öllum, en köflunum í fyrra hluta bókarinnar. Þó

finst mér það á vanta, að höf. minnist á skólana í Haukadal og Odda, sem einmitt um þessar mundir stóðu með miklum blóma og eru stórfrægir orðnir fyrir þau áhrif, sem þeir höfðu á bókmentir vorar og vísindalíf. Líklega ætlar höf. að geyma sér þangað til seinna að geta þeirra, því óhugsandi er að hann gangi alveg fram hjá þeim.

Síðasta frásagan í heftinu um viðskifti Magnúsar konungs berbeins (hvers vegna ekki »berfætts« eins og Snorri kallar hann) við Gísl Illugason og Íslendinga, sem höf. telur eitt hið glöggasta merki upp á þjóðernistilfinningu Íslendinga, er óþörf. Það eru ótal mörg dæmi á víð og dreif í fornsögum vorum, sem sýna og sanna fult eins vel og þetta, að þjóðernistilfinningin var sterk og lifandi hjá Íslendingum alt frá þeim tíma, er þeir mynduðu hjá sér lögskipaða þjóðfélagsheild. Þeir taka sig út úr hvað eftir annað sem tiheyrandi sérstakri íslenzkri þjóð, óháðri og óviðkomandi Norðmönnum. Þeir finna glögt til síns íslenzka þjóðernis og eru upp með sér af því, og það er jafnvel ekki laust við, að töluverður þjóðakritur og metnaður sé á milli þessara tveggja frændþjóða oft og tíðum. —

Ég skal fúslega játa það, að það var brýn þörf á því, að gefa út sögubækling, sem væri aðgengilegur og læsilegur og við alþýðu hæfi. Ég skal einnig játa það, að það er allmikill vandi að leysa það starf vel af hendi. Það, sem þörfin aðallega krefur, er gott yfirlit yfir sögu Íslands, og ætti þar sérstaklega að leggja áherzluna á samhengið í sögunni. Meðan ekki er til yfirlitssaga, sem tengir saman viðburðina í eðlilegri röð og skipar þeim innbyrðis í rétt samhengi hverjum við aðra, eftir þýðingu þeirra og sagnfræðislegu gildi, eru slíkir söguþættir til lítils gagns, einkum að því, er kemur til fornsögu vorrar. Vér Íslendingar erum alt öðruvísi settir en aðrar þjóðir í þessu efni. Vér getum fengið hverjum óbreyttum alþýðumanni í hendur okkar elztu heimildarrit, og hann hefur þeirra full not. Þar á ofan eru þau rituð af svo mikilli snild, að fæstir þurfa að láta sér koma til hugar að rita jafnljóst og aðgengilega. Að vera að hrifsa úr þeim kafla og setningar, til að stinga inn í rit hjá sér til smekkbætis, eins og rúsínum í blóðmörskepp, er grautargjörð, sem ekki er bót mælandi. Þar að auki eru frásögukaflarnir hjá höfundinum valdir að ýmsu leyti af handahófi, og hann hefur gjört sér alt of lítið far um að binda söguþráðinn vandlega saman. Að því er tímabilið snertir, sem hér er um að ræða, er ég á þeirri skoðun, að það hefði verið betra fyrir höf. að velja frásagnirnar orðréttar úr Íslendingasögum, því engin frásögn kemst í hálfkvisti við þær, og tengja við þær inngangskafla hér og hvar til skýringar og uppfyllingar, og vænti ég að bókin hefði þá orðið aðgengilegri. Eins og hún er úr garði gjörð, er hún hvorki söguleg heild né vel valdir eða vel sagðir þættir.

Frá útgefandans hendi er bókin einkar vel úr garði gjörð og myndirnar góðar. Þó er það að athuga, að fuglsmyndinni í rósabandinu á bls. 21 svipar meir til uglu en fálka. *Jón Jónsson.*

2. **Lýsing Íslands.** Ágrip eftir *Þorvald Thóroddsen*, dr. phil. Önnur útgáfa, endurbætt.

Fyrsta útgáfan af þessari bók þótti góð bók, enda er hún fyrir

löngu uppseld, sem sýnir, hve mikilli hylli hún hefir náð. Þegar höf. samdi hana, hafði hann þó ekki átt kost á að ferðast um landið að neinu ráði. En síðan hefir hann ferðast um land alt, bygt og óbygt, og þannig getað með eigin augum kynt sér landslag og landsháttu. Má því nærri geta, að hann hefir nú staðið margfalt betur að vígi með að gera þessa lýsing sína vel úr garði, enda leynir það sér ekki, að hún er stórum endurbætt í ýmsum greinum, þó hún sé ekki mikið aukin að stærðinni til, sem hefði heldur ekki átt við, þar sem bókin er aðallega ætluð unglingum sem skólabók.

Efnisskifting bókarinnar er þannig, að fyrst er lýsing á landinu alment (bls. 1—74), straumum, loftslagi, landslagi, jöklum, hraunum, eldfjöllum, hverum, laugum, ám, vötnum o. s. frv. Enn fremur eru þar sérstakir kaflar um jarðveginn og jarðmyndun landsins, um jurtaríkið og dýraríkið. Síðari kaflinn er um íbúa landsins (bls. 75—119), fólksfjölda, atvinnuvegi, mentun, þjóðfélagsskipun o. fl. Síðast er lýsing á helztu bæjum og öðrum merkisstöðum á landinu. Í bókinni eru 39 myndir og uppdrættir og allur frágangur hinn bezti. Yfir höfuð er bókin hin eigulegasta, og sannast að segja, ætti hún að komast »inn á hvert einasta heimili.« V. G.

ALDAMÓT. IX. ár (1899). Winnipeg 1900. Það væri næsta eðlilegt, að »Aldamót« hefðu á liðnum árum unnið sér almennar vinsældir með hinum mörgu og góðu ritsmíðum, er þau hafa flutt lesendum sínum. Vér Íslendingar höfum ekki svo mörg tímarit um þessar mundir, og þau fáu, sem vér eigum, ættu því að sæta góðum viðtökum, sérstaklega ef þau eru góð og vel úr garði gjörð í alla staði; en það hafa »Aldamót« jafnan verið frá því fyrsta, er þau hófu göngu sína. Vér höfum nú fengið níunda ár þeirra. Þetta ár byrjar með fögru kvæði eftir séra V. Briem, er hann nefnir »Ísrael og Ísland«. Sem einkunnarorð fyrir kvæði þessu, hefur hann valið orð úr Biblíuljóðunum: »Ó þú Ísalands þjóð, guðs Ísrael norður í höfum«. Í kvæðinu rökstyður hann svo þessi orð sín, með því að sýna fram á, hvernig sögu Ísraelslýðs, að mörgu leyti, svipar til sögu þeirrar þjóðar, sem nú býr »norður við heimskaut í svalköldum sævi«.

Því næst kemur fyrirlestur eftir séra N. St. Þorláksson: »Að lifa«. Fyrirlestur þessi ræðir um það, hvernig menn eigi að lifa þannig, að líf þeirra hafi nokkurt sannarlegt gildi, og er það efni, sem hverjum hugsandi manni hlýtur að liggja alvarlega á hjarta. Ræðumaður bendir fyrst á, hvernig lífsfýsnin og lífslöngunin sé gróðursett hvervetna í hinni lifandi náttúru, svo að »alt, sem lifir, lifa girnir«.

Hann sýnir fram á, hversu eðlilegt það væri, að samfara þeirri lífsfýsn og lífslöngun væri ánægja með lífið, enda sé þessu líka í raun og veru svo varið hvervetna í ríki náttúrunnar, nema hjá oss mönnunum. En þar komi oft lífsóánægjan í stað lífsánægjunnar; lífsleiðindin í stað lífsgleðinnar. En ástæðan til þessa sé sú, að mennirnir skilji ekki hinn rétta tilgang lífsins, þekki ekki hin sönnu lífsskilyrði, og einmitt þess vegna þurfi þeir að læra »að lifa«. En þegar kemur til þess, að kenna mönnum það, þá dvelur ræðumaður of lengi við hin ósönnu lífsskilyrði. Æskilegt hefði verið, að ræðumaður hefði þegar

vikið að hinum sönnu lífsskilyrðum, og í sambandi við þau að eins stuttlega drepið á hin ósönnu. En margt er vel sagt í fyrirlestri þessum, og fátt er þarfara, en að leiða athygli manna að því, að nema þá list, sem erfiðust er, en jafnframt þýðingarmest, listina að lifa.

Því næst kemur: »Guðlegur innblástur heilagrar ritningar« fyrirlestur eftir séra Björn B. Jónsson. Fyrirlestur þessi fer í þveröfuga átt við skoðanir þær á sama efni, sem nú eru uppi víða meðal lærðra guðfræðinga í lúthersku kirkjunni, og vér Íslendingar höfum fengið framsettar í »Verði ljós«.

Þetta mikilvæga málefni, hefur þá í íslenzku kirkjunni verið rætt frá tveimur gagnstæðum hliðum. En þá vaknar líka eðlilega sú spurning: hvorum megin liggur nú sannleikurinn? Það verður ef til vill hlutverk 20. aldarinnar að svara þessari spurningu.

Þá kemur »Minning siðabótarinnar« ræða eftir séra Jón Bjarnason, og þótt ekkert sé annað en gott um ræðu þessa að segja, þá hefðum vér þó búist við meiru, þegar annar eins ræðusnillingur og séra Jón Bjarnason tók sér jafnmikilfenglegt efni fyrir hendur.

Því næst koma 5 kvæði úr »Palmblätter«, hinu fræga ljóðasafni eftir þýzka trúskáldið Karl Gerok, í íslenzkum búningi eftir Matthías Jochumsson. Séra Matthías hefur áður þýtt mörg kvæði eftir sama höfund, og á hann miklar þakkir skilið fyrir það. Það væri mjög ánægjulegt, ef vér Íslendingar með tímanum eignuðumst meginpartinn af þessu fræga ljóðasafni á tungu vorri. Og leyfum vér oss að óska þess, að séra Matthías Jochumsson í »Aldamótunum« haldi áfram þessu fagra starfi sínu, að gjöra hið mikla þýzka trúskáld þekt á meðal landa vorra. Þá koma »Afsakanir og autt rúm«, ræða eftir séra Jónas A. Sigurðsson. Það er lagleg ræða, en það er ekkert sérstakt við hana að öðru leyti En ræður finst oss, að ættu því að eins að vera teknar í »Aldamótin«, að þær að einhverju leyti séu frumlegar og sérstakar í sinni röð. Loks koma hinir venjulegu ritdómar eftir ritstjóra Aldamótanna, séra Friðrik Bergmann. Minnist hann þar á flestar nýjar íslenzkar bækur, sem út hafa komið á árinu. Ritdómar þessir eru mjög vel ritaðir, og margar bendingar eru þar gefnar, sem vert er að taka til greina.

Vér viljum að síðustu leyfa oss að vekja eftirtekt landa vorra á því, að ágóðanum, sem verða kann af sölu Aldamótanna, á að verja til styrktar hinni fyrirhuguðu skólastofnun Íslendinga í Vesturheimi. Þeir, sem vilja styðja að því, að íslenzk tunga og íslenzkt þjóðerni haldist sem lengst meðal landa vorra í dreifingunni vestra, ættu því að styðja þetta fyrirtæki, sem er svo þýðingarmikið í því tilliti. En það fá þeir á engan hátt fremur gjört en með því, að kaupa sjálfir Aldamótin, og greiða götu þeirra bæði hér og heima. **J. Þ.**

SWEDENBORG: UM HINA NÝJU JERÚSALEM OG HENNAR HIMNESKU KENNINGU. New York 1899. Enn eitt trúvinglsritið höfum vér fengið á íslenzku Það er eftir hinn alkunna trúvinglsmann Swedenborg, og hefur skólastjóri Jón A. Hjaltalín unnið það afreksverk, að snúa því á íslenzku. En með því að alt trúvingl er Íslendingum fjarri, þá má ætla, að ritlingur þessi falli ekki í góðan jarðveg,

og er bættur skaðinn. Það er annars undarlegt, að skynsamir menn skuli verja tíma sínum og kröftum til að þýða annað eins rit og þetta, þar sem nóg er til af öðru þarfara og betra. Og vér viljum vona, að þegar herra skólastjórinn næst tekur sér fyrir hendur að þýða bók af útlendu máli, þá verði hann heppnari í valinu. J. Þ.

Íslenzk hringsjá.

NYJAR ÍSLENZKAR UPPGÖTVANIR. Því fer betur að nú er farið að glaðna töluvert yfir náttúruþekkingunni á Íslandi, og ungir íslenzkir vísindamenn gjöra sitt til að halda uppi sóma landsins í þessu efni. Á hinum síðustu árum hafa Íslendingar ritað margar merkar ritgjörðir um náttúru Íslands, en þeirra er sjaldan eða aldrei getið í blöðum eða tímaritum. Í þessu efni er »Eimreiðin« heiðarleg undantekning. Það hefir hingað til þótt mikils vert, hafi fundist á Íslandi einhver tegund dýra eða jurta, sem ekki hefir fundist í því landi áður, en því merkara er það, þegar tegundir finnast, sem eru algjörlega nýjar fyrir vísindin og hvergi hafa fundist í heiminum áður. Bjarni Sæmundsson adjunkt hefir nærri Reykjavík fundið »hveljupólýp«, mjög einkennilegan, sem var svo ólíkur öðrum, sem áður þektust, að Bjarni varð að gefa honum nýtt kyns- og tegundarnafn og varð skírnarheitið *Auliscus pulcher*. B. S. hefir lýst dýri þessu (sem er af marglittu-flokki) á latínu og dönsku í »Videnskabelige Meddelelser fra Naturhistorisk Forening« Kbhavn 1899, bls. 425—427, og gjört myndir af skepnunni. Á sama stað hefir Bjarni ritað um ýmsa sjaldgæfa, íslenzka fiska og um beinhákarl. Helgi Jónsson hefir hin seinni ár ritað margar ágætar ritgjörðir um grasaríki Íslands og stórmikið aukið þekkingu vora um jurtalíf á Austfjörðum og Snæfellsnesi; hann hefir og fyrstur manna rannsakað vor- og haustgróður á Íslandi. Sérstaklega hefir H. J. fengist við að safna þarategundum og rannsaka þær, og var sú grein hinnar íslenzku grasafræði því nær alveg ókunn áður; mun innan skamms vera von á riti um þarafræði Íslands frá hans hendi. Meðal annars hefir H. J. fundið á Íslandi þarategund *(Rhodochorton islandicum)*, sem er ný fyrir vísindin, og að mörgu merkileg að eðli sínu; hinn ágæti, danski grasafræðingur dr. Kolderup-Rosenvinge hefir lýst þessari nýju tegund á frönsku í »Botanisk Tidskrift« XXIII. 1900.[1] Þá hefir enn fremur Helgi Pétursson gjört merkilegar jarðfræðis-athuganir á Suðurlandi, fundið ísrákað hnullungaberg og ísfægðar dóleritklappir milli móbergslaga, og er rannsókna hans annarsstaðar getið í þessu riti. H. P. hefir fyr ritað um jarðfræði Þjórsárdals, um Baulu, um ísaldarmenjar á Grænlandi o. fl. Það er sómi og ánægja fyrir oss Íslendinga, að vér eigum svo vel víga vísindamenn, sem engu síður en útlendir fræðimenn eru færir um að fást við örðugar vísinda-rannsóknir. Þegar öllu er á botninn hvolft, höfum vér

---

[1] Note sur une Floridée aérienne (Rhodochorton islandicum nov. sp.). Bot. Tidskr XXIII. bls. 61—81, með 17 myndum.

Íslendingar, frá því Eggert Ólafsson og Sveinn Pálsson voru uppi fram á þenna tíma, unnið miklu meira að náttúrurannsókn Íslands en allir útlendingar til samans. Þetta á líka svo að vera. Þá höfum vér lagt vorn skerf til alþjóðlegra vísinda, höfum sýnt, að vér erum sjálfbjarga og eigum tilkall til borgararéttar í heimi náttúruvísindanna, þó vér séum lítil þjóð og fámenn.

Blöðin íslenzku geta aldrei um störf íslenzkra vísindamanna, hvorki í fornfræði, málfræði eða náttúrufræði, og aðeins um örfáar bækur af þeim, er út koma; þyrfti þó ekki mikið rúm til þess að geta þess, sem gjört er. En ef ómentaður, enskur »túristi« lætur svo lítið að geta íslenzkrar þjóðar, eða íslenzkrar náttúru, er það undir eins lotningarfylst látið »á þrykk út ganga« (þó það sé eintóm vitleysa). Ef útlendingur ætti að dæma um menningarstig Íslendinga eftir blöðunum einum, væri hætt við, að hann fengi þá skökku skoðun, að vér værum andlega forpokaðir vesalingar, sem hvorki þektum vísindi né bókmentir, en værum altaf að rífast, oftast um hlægilega smámuni; og þó eru margar ágætar greinar í íslenzkum blöðum innan um. Þýzkur fræðimaður sagði eitt sinn við mig, að »það væri auðséð á íslenzku blöðunum, að hólmgöngur og einvígi ekki tíðkuðust úti þar«, og ég er líka hræddur um, að margur ritstjórinn fengi rifið skinn, ef hólmgöngur væru aftur í lög leiddar á Fróni.

Þær raddir heyrast nú oftar en fyr, að »bókvitið verði ekki látið í askana«, og er það satt frá þeirra sjónarmiði, sem hafa »asklok fyrir himin«. Ég hefi heyrt suma segja, að vér Íslendingar hefðum ekki »ráð á« að fást við vísindi, en þá höfum við heldur ekki »ráð á« að vera til. Vér höfum nú hímt á horriminni um margar aldir og höfum þó haft virðingu annarra þjóða. Hvers vegna? Sökum hinna andlegu starfa vorra; bókmentirnar hafa haldið oss upp úr svaðinu, án þeirra værum við bara skrælingjar. Nú þegar hið verklega er að lifna við hjá oss, megum við ekki gleyma hinu andlega lífi, sem við eigum alt að þakka. Kostnaður sá, sem þjóðin þarf að leggja til bókmenta og vísinda, svo þau haldist nokkurnveginn í horfinu, eru smámunir einir í samanburði við önnur útgjöld þjóðfélagsins, og þessir smámunir munu bera margfalda ávexti í bráð og lengd. Sú smáþjóð, sem ekkert leggur til alþjóðlegra vísinda eða alþjóðlegrar menningar, mun ávalt verða í fyrirlitningu hjá stórþjóðunum, hve vel sem hún annars er efnum búin. Ef vér Íslendingar viljum halda virðingu vorri og þjóðerni, er fyrsta skilyrðið, að vér hlynnum að hinum andlega gróðri, sem oft getur sprottið fagurlega úr hrjóstrugum jarðvegi, og er auk þess undirstaða allra farsællegra framfara. Vér ættum líka jafnan að hafa í huga, það sem Konungsskuggsjá segir: »ef úáran verðr á fólkinu eða á siðum landsins, þá standa þar miklu stærstir skaðar af; því at þá má eigi kaupa af öðrum löndum með fé hvárki siðu né mannvit, ef þat týnisk eða spillisk, er áðr var í landinu«.

Þ. Th.

HELGI PÉTURSSON: THE GLACIAL PALAGONITE-FORMATION OF ICELAND (í »The Scottish Geographical Magazine« 1900, bls. 265—293).

Eftir að búið var að prenta greinina um móbergið í þessu hefti Eimr.,[1] hefir hin vísindalega skýrsla Helga Péturssonar um rannsóknir hans sumarið 1899 komið á prent. Þar er ýtarlega og vel sagt frá hinum einstöku athugunum og er ritgjörðin að öllu samtöldu mjög vel af hendi leyst. Ályktanirnar, sem höf. dregur út af at-

[1] Bæði þessi og undanfarandi grein voru ritaðar í fyrra og áttu að koma í 3. hefti af VI. árg. Eimr., en sökum rúmleysis varð að láta þær bíða þangað til nú.
RITSTJ.

hugunum sínum eru þó eðlilega hinar sömu, eins og í hinni íslenzku grein, en framsetningin öll er miklu vægari, snotrari og liprari. Í ensku ritgjörðinni er líka getið um margt af því, sem vér höfum fundið að hér að framan, að höf. ekki nefnir í hinni íslenzku grein, og er það mikil bragarbót. Það hefði verið heppilegt, hefði þessi ritgjörð komið fyr út en hin íslenzka og að fleiri sannreyndar athuganir, sem höf. byggir á, hefðu komið fram í Eimreiðargreininni. Þótt vér af sömu ástæðum, sem fyr hefir verið greint, ekki föllumst á hinar víðtæku ályktanir um myndun móbergsins, þá erum vér höf. þakklátir fyrir hinar mörgu góðu lýsingar á jarðmyndun Hreppanna og vonumst eftir góðu áframhaldi. *Þ. Th.*

TVÆR SÖGUR FRÁ ÍSLANDI (»To Fortællinger fra Island«) heitir bók, sem málfræðingafélag eitt í Khöfn, »Selskab for germansk Filologi«, hefir gefið út (Khöfn 1900). Er það dönsk þýðing á sögunum »Upp og niður« og »Vonir« eftir *Einar Hjörleifsson* og hefir cand. mag *H. Wiehe* þýtt þær, sami maðurinn, sem þýddi sögur Gests Pálssonar hérna um árið. Er þýðingin hið bezta af hendi leyst, enda þýðandinn svo vel að sér í íslenzkri tungu, að hann bæði talar hana og ritar fullum fetum. Framan við þýðinguna er laglega ritaður inngangur, þar sem skýrt er frá aðaldráttunum í nútíðarbókmentum vorum og síðast yfirlit yfir æfiferil Einars Hjörleifssonar og ritstörf hans, og telur hann Einar fremstan allra núlifandi manna, er fengist hafa við að rita skáldsögur á Íslandi. Hann hælir og mjög stíl Einars og máli og getur þá ekki um leið stilt sig um að senda Guðmundi Friðjónssyni hnútu, þar sem honum meðal annars farast svo orð: »Og så hans (ɔ: Einars) sprog. Jævnt og naturligt, uden de kruseduller og skabagtigheder, som nogle af de yngre som Guðmundur Friðjónsson har lagt sig efter, for dermed at dække over det tomme intet«.

Sögur Einars hafa fengið mjög góðan dóm í dönskum blöðum og hefir meðal annars dr. *Georg Brandes* lokið lofsorði á þær, einkum söguna »Vonir«, sem honum þykir snildarleg, en í »Upp og niður« þykir honum ekki eins mikið varið og ýmsum öðrum. *V. G.*

FORNNORSK OG FORNÍSLENZK BÓKMENTASAGA. Af þessu mikla riti próf. *Finns Jónssonar* er komið út 1. h. af 3. bindinu (en kallað 4. h. af 2. b. á titilblaðinu). Er í því fyrst skýrt frá norskum og íslenzkum sagnaritum fyrir daga Snorra, síðan kafli um Styrmi fróða Kárason, þá um Snorra Sturluson sjálfan og um frænda hans Sturlu Þórðarson og að síðustu um sagnarit eftir þeirra daga fram að 1300. Er lýsing höf. á mannkostum Snorra og manneðli næsta ólík því, sem áður hefir tíðkast, og sjálfsagt að mörgu leyti réttari, þó ekki virðist laust við, að hin maklega aðdáun fyrir honum sem sagnaritara hafi stundum ef til vill leitt höf. til að gylla hann helzt til mikið sem mann, og finna jafnan nægar afsakanir og varnir gegn öllu, sem hingaðtil hefir verið fundið Snorra til foráttu. *V. G.*

HAUKSBÓK, hið alkunna ritsafn með því nafni, hefir nú verið gefin út í heilu lagi á kostnað »Hins kgl. norræna fornritafélags« og hafa þeir prófessor *Finnur Jónsson* og *Eiríkur* sál. *Jónsson* (fyrv. varaprófastur á Garði) búið hana til prentunar, og hinn fyrnefndi ritað langan og ýtarlegan inngang (139 bls.) um Hauk lögmann Erlendsson, sögu bókarinnar og lýsing á henni, innihald hennar og þýðingu. Bókin er safn af ýmsum ritum, er Haukr lögmaður Erlendsson († 1334) hefir safnað, afskrifað og látið afskrifa, og er sumt þýtt; flest þessi rit hafa áður verið út gefin einstök, en bókin hefir ekki fyr verið gefin út í heilu lagi. Helztu ritin eru: Land-

náma, Kristnisaga, Trójumannasaga, Bretasögur, Hemingsþáttur, Hervararsaga, Fóstbræðrasaga, Eiríks saga rauða og Skáldasaga; þar að auki ýms heimspekileg, helgifræðisleg, landfræðisleg og náttúrufræðisleg rit, samtals 20 rit. Bókin er mjög merkileg og útgáfa þessi af henni einkar vel úr garði gerð í alla staði; handritin, sem víða eru lítt læsileg, mjög nákvæmlega (stafrétt) afskrifuð og prentuð. Aftanvið eru skrár yfir mannanöfn (eftir Eirík) og staðanöfn o. fl. (eftir próf. Finn). *M. P.*

LANDNÁMABÓK er nýlega út komin (1900) á kostnað »Hins kgl. norræna fornritafélags« og hefir prófessor *Finnur Jónsson* búið þá útgáfu til prentunar og samið innganginn, sem er um handritin, uppruna bókarinnar og lýsing á henni.

Hér er hver bókin á eftir annarri, og er fyrst sú Landnámabók, er »ritaða Haukr Erlendsson eptir þeirri bók, sem ritat hafði herra Sturla lögmaðr, hinn fróðasti maðr, ok eptir þeirri bók annarri, er ritat hafði Styrmir hinn fróði, ok hafða ek (segir Haukr) þat ór hvárri, sem framar greindi, en mikill þorri var þat, er þær sögðu eins báðar, ok því ekki at undra, þó þessi Landnámabók sé lengri en nokkur önnur«. Síðan kemur Sturlubók, sem Sturla Þórðarson ritaði, en síðust er Melabók (brot), er samin mun (eftir tilgátum próf. Finns) af Snorra lögmanni Markússyni († 1313). Bók sú, er Styrmir hefir ritað, er töpuð. Auk þessara þriggja bóka eru ýmsir viðaukar (útdrættir úr öðrum fornritum) og nafnaskrár, og hefur stud. mag. Björn Bjarnason samið þá, sem er yfir mannanöfnin.

Útgáfa þessi er eins úr garði gerð og sú af Hauksbók og samsvara báðar kröfum tímans að vísindalegri nákvæmni og öllum frágangi, enda eru þær meðal hinna beztu, er til eru af nokkurum fornrita vorra. *M. P.*

SNORRA-EDDA er og nýlega út komin í nýrri útgáfu eftir prófessor *Finn Jónsson* (Khöfn 1900). Hefir tilgangur hans verið sá, að gefa hana út sem líkasta því, er hún kom frá Snorra eigin hendi, og hefir hann því rannsakað nákvæmlega og borið saman öll handrit hennar (sbr. Eimr. V, 233) og mun hann hafa náð tilgangi sínum. Þessi útgáfa hefir inni að halda Prologus (ɔ: formála Snorra), Gylfaginning, Skáldskaparmál og Háttatal, og auk þess 9 viðauka (Þórsdrápu, Gróttasöng, nafnaþulur o. fl.), lausavísur og kvæðabrot eftir Snorra, formála og nafnaskrá (með skýringum) eftir útgefanda. »Bragaræður« eru hér fyrsti kapítuli af Skáldskaparmálum, en »Eptirmáli« og allur þess háttar seinni tíma tilbúningur og viðbætir er ekki tekinn með, nema hvað sumt er sett í viðauka. Útgáfan er ekki með skýringum á textanum, en orðamunur handritanna er neðanmáls. Bókin er ágæt sem skóla-útgáfa og hennar full þörf, því að útgáfa Sveinbjarnar Egilssonar og Árnasjóðs-útgáfan eru báðar uppseldar, en útgáfa séra Þorleifs Jónssonar var aldrei úr garði gerð sem vísindaleg útgáfa. *M. P.*

UM ÍSLENZKAR NÚTÍÐARBÓKMENTIR er grein í tímaritinu »Hlídka« (Rijen 1900), sem rituð er á einhverju slafnesku máli, sem vér ekkert skiljum í, ekki svo mikið, að vér könnumst við nafnið á bænum (í hinum slafneska búningi), þar sem tímaritið er prentað. Ekki sést hver ritað hefir greinina, og eigi vitum vér heldur, hver sent hefir oss heftið, sem hún er í; en oss grunar að það muni vera séra Al. Koudelka í Nicolcic, sá er þýddi sögur Gests Pálssonar á böhmisku, því hann er kaupandi að Eimreiðinni, og greinin er mestmegnis um hana og þá höfunda, sem í hana hafa ritað, þó líka sé minst á ýmislegt fleira. Ritstjóri tímaritsins heitir dr. Pavel Vychodil. *V. G.*

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1901.

— ——

I. Vestur um land:

Skálholt	1		2		3		4		5		6	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	sept.	sept.	nóv.
rá Reykjavík . .	15	. .	13	. .	11	. .	23	. .	26	. .	26	. .
Reykjavík	. .	10	. .	6	. .	16	. .	22	. .	20	. .	1
á Akranesi . . .	. .	. .	. .	. .	11	14	23	20	26	. .	. .	. .
- Búðum	. .	. .	13	. .	11	13	23	20	. .	. .	. .	. .
- Ólafsvík	15	8	13	4	11	13	23	20	27	17	27	. .
- Grundarfirði .	. .	. .	. .	. .	12	13	24	20	. .	. .	. .	. .
												okt
- Stykkishólmi	16	8	14	4	12	13	24	20	27	17	27	30
- Hvammsfirði	. .	. .	15	. .	13	12	25	19	28	. .	. .	. .
- Skarðstöð . . .	. .	. .	. .	. .	13	11	25	18	. .	. .	. .	. .
- Flatey	16	8	15	3	13	11	25	18	28	16	27	28
Patreksfirði .	17	7	16	3	14	11	26	17	29	16	28	28
- Tálknafirði . .	. .	. .	. .	. .	14	10	26	16	. .	15	. .	. .
- Bíldudal	18	7	17	3	15	10	27	16	30	15	29	27
- Dýrafirði . . .	18	6	17	2	15	9	27	15	30	14	29	26
- Önundarfirði	18	6	17	2	15	9	27	15	30	14	30	26
- Súgandafirði	. .	. .	. .	. .	15	9	27	15	. .	. .	. .	. .
- Bolungavík . .	. .	. .	17	2	. .	. .	27	15	. .	. .	. .	. .
											okt.	
- Ísafirði	20	6	19	2	17	9	29	15	31	14	2	26
- Aðalvík	. .	. .	19	1	17	7	29	13	. .	. .	. .	. .
				maí								
- Norðurfirði .	. .	. .	19	31	. .	. .	29	12	. .	. .	2	24
- Reykjarfirði .	20	4	. .	. .	17	6	. .	. .	31	12	. .	. .
									sept.			
- *Steingrímsfirði*	21	4	20	31	17	6	30	12	1	12	3	23
- *Bitrufirði* . . .	. .	. .	. .	. .	18	6	30	12	1	. .	. .	. .
							ág.					
- Borðeyri . . .	23	4	22	31	20	6	1	12	2	12	5	21
- Hvammstanga	. .	2	. .	. .	20	4	1	10	. .	. .	. .	18
- Blönduós . . .	24	2	22	29	20	3	1	10	2	10	5	17
- Skagaströnd .	24	1	22	28	20	3	1	10	2	10	5	15
- Sauðárkrók .	25	1	23	28	21	2	2	9	3	9	6	14
- Kolkuós	. .	. .	. .	. .	21	2	2	9	. .	. .	. .	. .
- Hofsós	25	1	23	28	21	2	2	9	3	9	. .	. .
- Haganesvík .	. .	. .	. .	28	21	2	2	. .	. .	. .	. .	. .
		apr.										
- Siglufirði . . .	25	30	23	27	21	1	3	8	3	9	6	14
- Ólafsfirði . . .	. .	. .	23	27	. .	. .	. .	. .	3	8	. .	. .
- Dalvík	26	30	24	27	22	1	3	8	3	8	6	13
- Hrísey	. .	. .	24	27	. .	. .	3	8	4	8	. .	. .
- Hjalteyri	26	30	24	27	22	1	3	8	4	8	6	13
Akureyri	27	. .	24	. .	23	. .	5	. .	5	. .	8	. .
á Akureyri . . .	. .	30	. .	27	. .	1	. .	8	. .	8	. .	13

Athugasemd um **strandferðirnar.** Á Búðir, Ólafsvík, Blönduós, Haganesvík, rimsey, Kópasker, Hornafjörð og Vík koma skipin því að eins, að því verði við skomið. - Frá Reykjavík og Akureyri fara strandskipin jafnan kl. 9 árdegis. Á öðrum stöðum er sá agur tiltekinn í áætluninni, er skipin megi fara í fyrsta lagi, en félagið ber enga ábyrgð á, þótt þau inni að tefjast svo, að síðar verði farið. Viðstaðan á millistöðvunum verður svo stutt, semt unt er.

Áætlun um eimskipaferðir 1901 milli Kaupmannahafnar, Leith, Færeyja og Íslands.

Frá Kaupmannahöfn til Íslands

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
	Laura	Vesta	Laura	Laura	Ceres	Vesta	Laura	Ceres	Botnia	Vesta	Laura	Ceres	Laura	Vesta	Ceres	Laura	Vesta	Laura
frá Kaupmhöfn	15 jan.	1 marz	5 marz	14 apríl	27 apríl	11 maí	26 maí	11 júní	22 júní	2 júlí	9 júlí	27 júlí	13 ág.	6 sept.	15 sept.	27 sept.	15 okt.	16 nóv.
Leith	19 —	5 —	9 —	18 —	1 maí	15 —	30 —	15 —	26 —	6 —	13 —	31 —	17 —	10 —	19 —	1 okt.	19 —	20 —
Trangisvaag			11 —	20 —		17 —		17 —			15 —		19 —			3 —		22 —
Thorshavn	22 jan.		12 —	21 —		18 –		17 —	28 júní	8 júlí	16 —	2 ág.	19 —	12 sept.		4 —	21 okt.	23 —
Klaksvig	23 —		14 —	22 —		19 —		18 —	29 —		16 —	3 —*	20 —			5 —		24 —
Berufirði		9 marz								9 júlí								
Fáskrúðsfirði		9 —				21 maí				10 —							23 okt.	
Eskifirði		10 —				21 —				11 —		11 ág.		14 sept.			24 —	
Norðfirði		10 —						20 júní		11 —							24 —	
Seyðisfirði		12 —				22 maí		21 —		13 —		12 ág.		15 sept.	24 sept.		25 —	
Vopnafirði		13 —						21 —		14 —							25 —	
Húsavík		14 —						22 —		15 —		13 ág.					26 —	
Akureyri		17 —				24 maí		24 —		17 —		15 —			26 sept.		28 —	
Siglufirði		17 —								17 —							28 —	
Sauðárkrók		18 —				25 maí		24 júní		18 —		15 ág.			27 sept.		29 —	
Skagaströnd		18 -						25 —		18 —		16 —					29 —	
Blönduós		19 —								19 —					28 sept.			
Borðeyri										20 —								
Reykjarfirði		20 marz								21 —							30 okt.	
Ísafirði		22 —				27 maí		26 júní		22 —		18 ág.			30 sept.		1 nóv.	
Önundarfirði		23 —								22 —								
Dýrafirði		23 —				27 maí				22 —		18 ág.					1 nóv.	
Bíldudal		24 —								23 —							2 —	
Patreksfirði		25 —								23 —								
Flatey		26 —						27 júní		24 —								
Stykkishólmi		26 —				28 maí		27 —		24 —		19 ág.			1 okt.			
í Reykjavík	27 jan.	29 —	18 marz	25 apríl	6 maí	30 —	4 júní	28 —	2 júlí	25 —	20 júlí	21 —	23 ág.	18 sept	3 —	9 okt.	4 nóv.	29 nóv.
Til Vesturlandsins:																		
frá Reykjavík	31 jan.				8 maí		8 júní		4 júlí							12 okt		
Stykkishólmi					9 —		9 —									13 —		
Flatey					9 —		9 —									14 —		
Patreksfirði	1 febr.				10 —		10 —									15 —		
Bíldudal	2 -				10 —		10 —		5 júlí							16 —		
Dýrafirði	3 —				11 —		11 —		6 —							17 —		
Önundarfirði	4 —				11 —		11 —									17 —		
á Ísafirði	5				[illegible]		[illegible]		7 júlí							[illegible]		

	1. Laura	2. Vesta	3. Laura	4. Laura	5. Ceres	6. Vesta	7. Laura	8. Ceres	9. Botnia	10. Vesta	11. Laura	12. Ceres	13. Laura	14. Vesta	15. Ceres	16. Laura	17. Vesta	18. Laura
Frá Vesturlandinu																		
frá Ísafirði	6 febr.				13 maí		13 júní		9 júlí							21 okt.		
Dýrafirði																		
Bíldudal																		
Patreksfirði																		
Flatey																		
Stykkishólmi																		
í Reykjavík	8 febr.				15 maí		15 júní		10 júlí							23 okt.		
frá Reykjavík	12 febr.	3 apríl	23 marz	30 apríl	18 maí	6 júní	18 júní	3 júlí	12 júlí	31 júlí	25 júlí	26 ág.	29 ág.	24 sept.	9 okt.	26 okt.	10 nóv.	6 des
Stykkishólmi		4 —								1 ág.			30 —					
Flatey		4 —								1 —			30 —					
Patreksfirði		5 —								2 —								
Bíldudal		5 —								2 —			31 ág.					
Dýrafirði		6 —								3 —			31 —					
Önundarfirði		6 —								3 —								
Ísafirði		8 —				8 júní		5 júlí		5 —			2 sept.		12 okt.			
Reykjarfirði										5 —					13 —			
Borðeyri										6 —								
Blönduós								5 júlí		7 —					14 okt.			
Skagaströnd		9 apríl								7 —			2 sept.		15 —			
Sauðárkrók		10 —				9 júní		6 júlí		8 —			3 —		16 —			
Siglufirði		11 —						6 —		9 —					17 —			
Akureyri		13 —				11 júní		8 —		11 —			5 sept.		20 —			
Húsavík		13 —								11 —					20 —			
Vopnafirði		14 —				12 júní		9 júlí		12 —					21 —			
Seyðisfirði		15 —			21 maí	13 —		10 —		13 —			6 sept.		23 —			
Norðfirði		16 —								13 —					23 —			
Eskifirði		16 —			22 maí			10 júlí		14 —			6 sept.		24 —			
Fáskrúðsfirði		17 —			22 —					14 —					24 —			
Berufirði		17 —				13 júní				14 —					25 —			
Klaksvig	15 febr		26 marz	3 maí	23 maí		21 júní		15 júlí		28 júlí		8 sept.	27 sept.		29 okt.	13 nóv.	9 des
Thorshavn	16 —	19 apríl	27 —	3 —	24 —		21 —		15 —	16 ág.	28 —		9 —	27 —		30 —	14 —	10 —
Trangisvaag			27 —	4 —			22 —				29 —			28 —			15 —	11 —
Leith	19 febr.	22 apríl	30 —	7 —	27 maí	17 júní	25 —	14 júlí	18 júlí	19 ág.	1 ág.	31 ág.	12 sept.	1 okt.	30 okt.	2 nóv.	18 —	15 —
í Kaupmhöfn	24 —	27 —	4 apríl	10 —	1 júní	21 —	29 —	18 —	22 —	23 —	4 —	4 sept.	16 —	5 —	4 nóv	7 —	22 —	20 —

* Þaðan beina leið til Reykjavíkur, kemur þangað 6. ág., fer þaðan aftur 9. ág. suður um land til **Eskifjarðar.**

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1901.

———

II. Austur um land:

Hólar	1		2		3		4		5		6		7	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	ág.	sept.	sept.	okt.	[illegible]
Frá Reykjavík...	15	..	16	..	10	..	9	..	7	..	4	..	3	[illegible]
í Reykjavík.....	..	10	..	6	..	4	..	3	..	31	..	29	..	[illegible]
frá Keflavík.....	..	..	16	..	10	3	9	2	7	30	4	28	..	[illegible]
— Vestm.eyjum .	15	8	16	5	11	2	9	1	7	29	4	27	3	[illegible]
— Vík	..	..	..	..	11	2	10	1	8	29	..	..	..	[illegible]
								júlí						
— Hornafirði ...	16	7	17	4	12	1	10	31	8	28	5	27	..	[illegible]
— Djúpavog....	17	7	18	4	12	1	11	31	9	28	5	26	5	[illegible]
— Breiðdalsvík..	17	6	18	3	12	1	11	31	9	28	6	25	5	[illegible]
— Stöðvarfirði ..	..	..	..	..	13	1	11	31	9	28	..	25	..	[illegible]
						júní								
— Fáskrúðsfirði .	18	6	19	3	13	30	12	30	10	27	6	25	6	[illegible]
— Reyðarfirði ..	18	5	19	3	13	30	12	30	10	27	6	24	6	[illegible]
— Eskifirði	18	5	19	2	14	30	12	30	10	27	7	24	7	[illegible]
— Norðfirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	7	[illegible]
— Mjóafirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	7	[illegible]
— Seyðisfirði ...	21	4	22	2	16	29	15	29	13	26	10	23	10	[illegible]
— Loðmundarf..	..	..	..	..	16	27	..	27	13	..	..	..	..	[illegible]
				maí										
— Borgarfirði...	21	2	22	31	16	27	15	27	13	24	10	20	10	[illegible]
— Vopnafirði ...	21	2	22	31	17	27	15	27	13	24	10	20	10	[illegible]
— Bakkafirði ...	..	..	22	31	17	27	..	..	14	23	11	19	11	[illegible]
— Þórshöfn	..	..	23	30	17	26	16	26	14	23	11	..	11	[illegible]
— Raufarhöfn...	..	..	23	30	18	26	16	26	14	23	12	..	..	[illegible]
— Kópaskeri ...	..	1	23	30	18	..	..	25	15	22	12	..	..	[illegible]
		apr.												
— Húsavík	23	30	24	29	18	26	17	25	15	22	12	19	12	[illegible]
— Flatey	..	..	24	..	19	25	17	25	15	21	..	..	..	[illegible]
— Grímsey	..	..	..	..	19	25	17	24	..	..	..	..	..	[illegible]
— Grenivík.....	..	..	24	29	19	25	17	24	16	21	13	18	12	[illegible]
— Svalbarðseyri.	..	..	..	..	20	25	18	24	16	21	13	18	..	[illegible]
á Akureyri......	25	..	25	..	21	..	19	..	18	..	14	..	14	[illegible]
frá Akureyri....	..	30	..	29	..	25	..	24	..	21	..	18	..	[illegible]

Athugasemd um **ferðir milli landa.** Í Vestmannaeyjum verður komið við í hverri suður um land, bæði út og utan, svo framarlega sem því verður við komið. Eftir komu skipann Reykjavíkur sunnan um land verður einnig komið við í Hafnarfirði (nema í 12. ferðinni), þ nægilegan farm er að flytja þangað. Þegar sömu skilyrði eru fyrir hendi, geta skipin í þessum fer komið við á Akranesi, ef því verður við komið og full ástæða virðist til þess. — Frá Kaupman höfn fara skipin jafnan kl. 9 árdegis og frá Reykjavík kl. 6 síðdegis. Á millistöðvum er f fardagur tiltekinn, en farþegar mega búast við, að síðar kunni að verða farið. — Fargjald Íslands og útlanda er í 1. farrými 90 kr. (báðar leiðir 160 kr., nema milli Skotlands og Ísl 144 kr.) og í 2. farrými 60 kr. (báðar leiðir 100 kr.). Fyrir fæði greiðist á dag í 1 farrými 4 og í öðru farrými 2 kr. Hálfu minna fyrir börn.

EFNISYFIRLIT.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VII. ÁR. 2. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1901.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

Stærstu og ódýrustu birgðir i Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Islendinga.

GEYSISOFN (sîbrennandi) á 20 kr. og þar yfir.

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með eldunarhólfi og hristirist eða án þeirra, á **18 kr.** og þar yfir, er fást í meira en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar með steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á **20 kr.** og þar yfir; þær má og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án múrhleðslu. Skipseldavélar í þilskip. Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og fiskibáta má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíuofnum

GEYSISOFN (sîbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* úr smíða- og steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af alls konar stærð. Galvaníseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ósmeltar steikarpönnur og pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis hverjum þeim, sem lætur mig vita nafn sitt og heimili.

Góð boð.

Æfintýr eftir Einar Hjörleifsson.

Sálin vaggaðist meðvitundarlaus á öldum ljósvakans.

Svo þurfti Drottinn á henni að halda og snart hana með veldissprota sínum. Hún vaknaði af svefninum, er hún hafði verið í frá eilífð, og kom fram fyrir Drottin feimin og fagnandi, eins og unglingur, sem ort hefir fyrsta kvæðið sitt.

Og Drottinn sendi hana ofan á jarðríki. Þar átti hún fyrst að verða að ofurlitlu barni og svo sæta kjörum mannanna, unz æfiskeiðið væri á enda runnið.

Og hún lagði á stað til mannheima, gagntekin af eftirvæntingum, sæluvonum, eins og unglingur, sem leggur upp í fyrstu langferðina, eins og yngismær, sem á að fara að giftast manninum, er hún ann hugástum.

Eftir nokkurn tíma kom hún aftur fram fyrir Drottin, hrædd eins og hundelt lamb, lömuð eins og vængbrotin æður.

»Drottinn minn góður,« sagði hún. »Þetta þori ég ekki. Lofaðu mér heldur að sofna aftur.«

»Hvað þorirðu ekki?« spurði Drottinn.

»Ég þori ekki að leggja út í mannlífið. Það er eins og bráðófær á. Ég veit ekki, hvert það ber mig. Mér finst, ég muni drukna þar í örbirgð eða veikleika eða heimsku eða vonzku.«

»Þú skalt ekki drukna,« sagði Drottinn. »Ég gef þér einhver af lífsins æðstu gæðum.«

»Hvað gefur þú mér?« spurði sálin.

»Ég geri þig að karlmanni og gef þér konu, sem er yndi þitt og eftirlæti. Hvert orð af vörum hennar skal verða að fegurstu sönghljómum í eyrum þínum; hver hreyfing hennar skal verða yndisleg í augum þér, eins og þegar stráin svigna og vagga sér í morgunblænum; fákænska hennar skal verða að barnalegu,

engilhreinu sakleysi í huga þínum. Vakandi og sofandi skal þig um hana dreyma.«

Lofaðu mér heldur að sofna aftur,« sagði sálin. »Ástin fyrnist. Ég sá það í mannheimum. Eftir nokkur ár yrði hugur minn við alt annað bundinn. Annars væri ég ekki karlmaður.«

»Þá geri ég þig að konu,« sagði Drottinn, »og gef þér þann manninn, sem hjarta þitt þráir. Ljúfasta nautn þín skal vera að gera daga hans dýrðlega, vefja um hann ástríkinu, veita kærleikans lífsvatni inn í sál hans, láta sólargeislana leika sér alt í kringum hann, svo að hvergi beri skugga á.«

»Lofaðu mér heldur að sofna aftur,« sagði sálin. »Þegar hugur hans hverfur frá mér, mæni ég á eftir honum með tár í augunum og sorg í hjartanu. Annars væri ég ekki kona. Ég hefi séð það í mannheimum.«

»Vandfýsin ertu,« sagði Drottinn. »Þetta býð ég þó ekki öðrum en óskabörnum hamingjunnar. Samt ætla ég að bjóða þér það, sem enn betra er. — Ég gef þér kærleikann til allra manna. Að því einu skal þrá þín lúta, að fá gert alla menn vitra og góða. Hvern volaðan vesaling, hvern heimskan sjálfbirging, hvern miskunarlausan mannníðing skaltu elska eins oh sjálfa þig. Allar þínar hugsanir skulu vera hugsaðar fyrir aðra menn. Þú skalt gefa þeim alt, sem þú átt, auðæfin þín, fötin þín, matinn þinn, sálarfriðinn þinn.«

»Fæ ég þá líka að njóta ástríkis annarra manna?« spurði sálin.

»Nei,« sagði Drottinn. »Nú ertu að verða of heimtufrek. Ég er ekki að senda þig til himnaríkis heldur til mannheima. Þar getur ekki einu sinni guð almáttugur vakið ást á þeim mönnum, sem elska aðra. Því heitar sem þú elskar mennina, því sannfærðari verða þeir um, að þú sért annaðhvort fantur eða flón. Þeir rægja þig þá og svívirða á allar lundir, sjá ofsjónum yfir hverri spjör, sem þú hylur með nekt þína, hverju hlýlegu orði, sem mönnum verður af vangá að segja um þig, hverju ánægjubrosi, sem um varir þínar kann að leika. Krossfesti þeir þig ekki, þá er það af því, að þeir hafa ekki manndáð í sér til þess. — En alt þetta skaltu geta borið hugrökk og með ljúfu geði, af því að þú elskar mennina.«

»Lofaðu mér heldur að sofna aftur,« sagði sálin.

»Vandfýsin ertu,« sagði Drottinn. »Þetta býð ég annars engum.«

Og ásjóna miskunseminnar glúpnaði, því að Drottinn sá, að mannssálin vill ekki það, sem mest er í heimi, þá sjaldan það er á boðstólum.

»Ég verð þá að bjóða önnur boð,« mælti Drottinn. «Ég gef þér vald yfir mönnunum. Hvort sem orð þín eru vit eða óvit, skulu þau hafa í sér fólginn undralogann, sem kveykir í hugum mannanna. Hvert sem þú vilt með þá fara, skaltu komast það. Þeir skulu falla fram á ásjónur sínar fyrir þér, svo að andlitin verði öll moldug. Í duftinu skulu þeir engjast sundur og saman frammi fyrir þér eins og ánamaðkar. Þegar þú lætur lemja þá fastast, skulu þeir kyssa svipur þínar með mestu áfergju. Heitasta þrá ungmennanna skal vera sú, að fá að vera með þér, hvort sem þú ert að gera gott eða ilt. Og mæðurnar, sem vilja koma sonum sínum áfram í veröldinni, skulu ekki eiga aðra ósk innilegri en þá, að þeir fái að njóta þinnar náðarsólar, og að aldrei skulir þú láta börnin þeirra sæta andlegri né líkamlegri refsingu. Þú skalt dýrðleg verða með mönnum.«

Þá fleygði sálin sér fram fyrir hásæti Drottins, skalf af fögnuði og þakklátsemi og hvarf orðalaust til mannheima með þeim hraða, sem sálirnar einar geta farið.

Drottinn horfði á eftir henni andvarpandi.

»Hún er alveg eins og allar hinar mannssálirnar,« sagði hann við sjálfan sig. »Hún ympraði ekki einu sinni á því með einu orði, til hvers henni mundi auðnast að nota valdið.«

Afi og amma.

Ég man vel eftir afa og ömmu og var ég þó barn að aldri, þegar þau dóu.

Ég man einnig eftir líkkistunum þeirra úti í skemmunni. Þær voru geymdar uppi á bitum eða rám, sem lagðar voru á bita inn undir stafni og sáust vel, þegar komið var í dyrnar og horft inn, þó jafnan væri skuggsýnt í skemmunni.

Afi lét gera kisturnar 15 árum áður en hann dó.

Mér stóð stuggur af þessum einkennilegu smíðisgripum, sem hvergi áttu líka sína í búri né stofu. Þær voru ekki snertar, þó öll önnur ílát væru þvegin og viðruð á vorin. Það dró heldur ekki úr ugg mínum og ótta, að ég vissi til hvers þær voru ætlaðar — að afi og amma áttu að fara í þeim niður í gröfina — »dimmu gröfina ljótu«.

Ég man líka eftir guðsorðabókunum gömlu á hillunni yfir rúmunum þeirra. Þær voru bundnar í skinn, dökkmórauðar utan og innan og luktar aftur með látúnsspennum.

Afi og amma kunnu alla Passíusálmana utanbókar og auk þess mikinn fjölda versa og sálma á víð og dreif. Einkum var amma lærð á þessa vísu. Hún kunni ennfremur ógrynni rímnavísna og fjölda gamalla kvæða, sem nú eru gleymd og grafin.

Amma gaf mér Passíusálmana nokkrum tíma áður en hún dó; en aðra átti hún eftir, sem voru fornfálegri ásýndum. Þau gerðu þá ráðstöfun, að allar guðsorðabækurnar skyldu fara í kisturnar með þeim.

Og nú eru þær 3 álnir niðri í jörðunni: Passíusálmarnir, Gerhardíhugvekjur, Píslarsálmar, Krossskólasálmar, Vísnabókin, Dagleg iðkun guðhræðslunnar o. m. fl.

Ég sat oft í rökkrinu hjá afa og ömmu. Hún lagði mikla stund á að kenna mér fræði sín hin fornu: vers og bænir, vísur þulur, sagnir og æfintýr. Þetta líkaði mér vel, nema versin og bænirnar, sem mér leiddist að fást við, enda þurfti ég að læra þau orðrétt utanbókar. — En amma hafði lag á að hafa mig góðan. Hún sagði mér sögurnar og æfintýrin á eftir versunum og þótti mér vel til vinnandi, að læra versin, þar sem góðgætið kom á seinni skipunum.

Amma kunni líka ógrynni álfasagna og drauga. En hún vildi ekki segja mér þær. Einkum var henni illa við draugasögurnar; — »þessi bannsett vitleysa gerir krakka myrkfælna og hjartveika,« sagði hún. Stundum kvað hún rímur upp úr sér og þýddi jafnóðum kenningarnar.

Amma var ólík öllum konum, sem nú eru á lífi. Ég á ekki við andlitið, sem alt var hrukkótt, né augun, sem voru sollin og rauð; því að þær konur, sem nú eru á fótum, geta líkst henni að

þessu leyti, þegar elli og eldhúsreykur eru búin að jafna um þær fram á sjötugsaldur.

En þær verða aldrei eins og hún í vextinum.

Ég man sérstaklega eftir mjöðmunum á ömmu, hve miklar þær voru; enda var mjaðmagrindin búin að varðveita 11 börn og voru 4 þeirra tvíburar.

Amma gekk á engið, þó hún væri komin að falli, þegar högum hennar var þannig háttað um heyskapartímann. Stundum bar hún yngsta ungann á engið. Reyndar var engið stutt frá bænum og þurt. En engin skemtiganga hefir sú för verið, að afloknum búverkum. Þá knýtti hún sjali undir höndina annars vegar, en yfir öxlina hinum megin, og lét svo barnið koma í fatlann.

Það var því engin furða, þó amma yrði mikil um mjaðmirnar. Hún hefði eigi getað risað undir byrðum sínum að öðrum kosti.

Mér er einnig minnisstætt, hve framsett hún var á gamals aldri, og var hún þó hvorki meinlætafull né holdug. Ég man að pilsið var hafið upp að framan, en haldið lá laust á framsetunni og var lyklakippan hengd á haldið vinstra megin út undir mjaðmarspaðanum. — Amma hafði vagl á hægra auga.

Hún þótti vinnuhörð. En þó gekk hún fram fyrir vinnukonurnar, sem hjá henni voru, í hverri kvennraun, sem fyrir kom.

Líklega þætti búkonunum, sem nú eru, að sú kona færi ekki drjúglega með föng sín, sem skamtaði karlmanninum hangiketslanglegg, hálfan magál og bringukoll, auk annars fagnaðar í mat og drykk, eins og amma gerði á hátíðum og tyllidögum.

En vinnumennirnir, sem amma þroskaði, höfðu svo mikla krafta í kjúkum, að þeir hefðu getað kyrkt þá menn í greip sinni, sem kaffikonurnar eru nú að reisa á legginn.

Eg man fyrst eftir afa og ömmu að kvöldi dags og voru þau þá háttuð. Yfir rúmi þeirra var tveggja rúðna gluggi, sem hallaðist eftir þekjunni. Sparlak var fyrir rúminu, sem hékk á hvalbeinstölum, sem smeygt var á snæri upp undir rúmslánni. Framan við rúmið voru lausar fjalir í gólfinu, sem létu undan og sporðreistust, þegar stigið var á þær.

Þau voru ekki búin að draga rúmtjaldið fyrir rekkjuna og gekk ég þangað yfir þvert gólf frá vöggu minni, sem ég stóð við og

og hélt mér í af gömlum og ungum vana. Ég var nýlega farinn að ganga einn saman og hjálparlaus, klæddur rauðri blússu og vaggaði mikinn á bognum beinkramar-fótum. Þá var nýlega búið að byggja mér út úr ruggu minni; því að annar ennþá yngri kjúklingur þurfti endilega að fá kotið til íbúðar.

Amma var kvöldsvæfari en afi og var hún búin að hreiðra sig niður undir yfirsængina, þegar ég kom, og virtist vera sofnuð.

Afi lá á bakinu og sá í bert hóstið og viðbeinin. Hann var að lesa kvöldbænirnar og var í miðri bæn, þegar ég kom að rúminu. Hann hætti lestrinum, þegar ég tók mér í rúmbríkina, rétti allsnakinn handlegginn út undan fötunum og klappaði mér á kollinn.

»Blessaður litli stúfurinn,« sagði afi. »Blessaður stúfurinn, glókollur, boginfótur kominn til afa síns.«

Höndin, sem kom undan rúmfötunum, var stór og hörð viðkomu og svo krept, að lófinn komst ekki að hvirflinum. Handleggurinn var sinaber og æðarnar lágu augljósar utan á honum, og blámaði fyrir þeim framan af fingrunum og upp að öxlum.

Hann hafði röndótta skotthúfu á höfði, sem var sköllótt aftur á hvirfil, en ullhvítt hárstrý tók niður undan húfunni og lafði ofan á hálsinn.

Afi minn var langleitur og stórskorinn, nefið stórt og kjálkarnir miklir. Þeir höfðu margan harðfiskinn tuggið um dagana og kjötþjóttur óteljandi.

Þegar hann hafði klappað mér nokkrum sinnum á kollinn, seildist hann upp fyrir ömmu og niður undir sængurhornið, höfðalagsmegin, og dró þar upp sykurmola, sem hann stakk upp í mig.

Nú var amma risin upp við olnboga og sagði: Hvað segirðu nú?

Þá rétti ég fram munninn, en afi teygði sig á móti og lagði til brestinn í kossinn; því að þá list kunni ég ekki í þann tíma.

Hins vegar þótti mér kossinn vondur. Varir afa voru alsettar skeggbroddum, sem stungu mig sárt. Hann rakaði sig aldrei, en klipti sig stundum með skærum.

Afi tók til bænarinnar aftur, þar sem hann hafði hætt við hana, þegar ég sneri frá rúminu, las »Faðir vor« í hálfum hljóðum, signdi sig og dró síðan rúmtjaldið fyrir.

Þau signdu sig jafnan, þegar þau neyttu einhvers matarkyns, en ekki höfðu þau fyrir því, þegar um svaladrykk eða kaffi var að

gera. Þegar þau ætluðu að ganga til altaris, gengu þau fyrir hvern mann á heimilinu og báðu fyrirgefningar á hugsanlegum mótgerðum. — Þegar þau fóru til kirkju lásu þau »Faðir vor« og buðu góðar stundir þegar þau voru riðin út hlaði.

Afi var hraustur maður og sterkur, og eru margar sagnir til um afl hans og atgervi.

Sunnan við bæinn, þar sem afi bjó, rennur lækur, sem oftast er lítill, en getur orðið stór og straumharður í vorleysing og haustrigningum. Afi hlóð brúarstólpa að læknum og brúaði ræsið með hellu. Starfaði hann aleinn að verki þessu og er það órótað enn í dag. Sumir steinarnar í kömpunum eru alt að teningsalin á stærð, en hellan ferhyrningsfaðmur og þverhandarþykk; og má á þessu marka afl mannsins, sem handlék þessi byggingarefni.

Ég man eftir lambhúsinu, sem afi minn gekk um. Hann hirti lömbin, þangað til seinasta veturinn, sem hann lifði.

Ég fór oft í húsið með honum og man vel eftir búningi hans og limaburði. Hann var í einni prjónabrók, sauðsvartri, og var hún svellþæfð og húðþykk. Hettu bar hann á höfði, enga vetlinga á höndum, en smokka, sem náðu fram á handarbök. Hann var handheitur í bezta lagi. Afi var í hærra lagi, sívalur á vöxt og lotinn í mjöðmunum lítið eitt.

Ég fékk því að eins að fara í húsið með afa, að veður væri gott og þokkalegt færi. Var ég þá dúðaður með ullarneti um hálsinn og gerður strútur upp að nefi. Vetlingar voru settir á hendur mér, sem náðu upp undir olnboga. Þeir voru kneptir á bandflétting, sem lá yfir hálsinn og var þessi umbúnaður hafður til þess, að vetlingarnir skyldu ekki týnast.

Dyrnar á lambhúsinu voru svo sem 3 fet á hæð. Hurðin var lögð utan að stöfunum og fest þannig, að hvalbeinslokum var stungið í útslitnar skeifur, sem reknar voru upp og ofan í dyrustafinn.

Afi fór jafnan öfugur inn um dyrnar — á fjórum fótum, en skreið hins vegar út úr þeim.

Sjaldan fékk ég að fara inn úr dyrunum.

»Þú styggir lömbin,« sagði afi. Svo lagði hann hurðina lang-

setis utan að stöfunum og varð þá glufa ofan við, sem lýsti inn um í húsið.

Þegar afi var snúinn frá hurðinni, lagði ég hendurnar upp á hana og leit inn. Sá ég þá, að afi tók vönd undan rafti, eða ofan af vegglægju, og sópaði snjóinn af fótunum. Þetta gerði hann, þó varla sæist á tánum. Síðan sópaði hann garðann og lét moðið í belg, sem hann bar með sér undir hendinni. Þetta gerði hann, þó garðinn væri nálega sviðinn; lét svo belginn fram að hurð.

Þá þóttist ég veiða vel, ef ég fékk að bera belginn heim. Þegar stormur var, þorði afi ekki að sleppa honum við mig. »Vindurinn getur velt þér um koll og tekið belginn,« sagði afi. Stundum beið ég við dyrnar meðan afi gaf lömbunum. Fékk ég þá að bera belginn, þó stormur væri, með því móti, að afi hélt í hann til vara og lét mig ganga í skjóli sínu.

Hann hafði smokka úti og inni, en sjaldan vetlinga. Afi hafði snjóinn fyrir þvottavatn og þurku, en ekki þvoði hann sér daglega, nema um hendurnar, þegar hann hafði fjárhirðingu á hendi. Svo var hann nýtinn, að hann hirti hvert smávægi, sem varð á vegi hans, alt frá ullarlögðum í haganum, sem slæddust af fénu, og niður að vetlingsþumli og naglabroti.

Sennilegt er, að honum þætti óþarflega mikið borið í lambhúsið og kostað til þess, sem nú er búið að byggja á rústum hins, — ef hann mætti líta upp úr gröf sinni.

Gamla húsið var svo króamjótt, að varla var hægt að ganga aftan við lömbin, þegar þau stóðu við garðann, og var þó svo hátt í hann, að þau stóðu næstum því upp á endann. Axlarhæð smámennis var undir vegglægjur, en talið var að húsið rúmaði 40 lömb.

Nýja húsið er mannhæðarhátt undir vegglægjur. Krærnar eru 6 feta breiðar. Það er tvídyrað með þilstafni, gluggar yfir manngengum dyrum og 4 tréstrompar á mæni.

Og líkum stakkaskiftum hefir baðstofan tekið.

Afi átti einn vin, sem ég veit um. En þeir voru vinir í raun og sannleika.

Hann hét Sveinn og bjó á næstu jörð við afa og ömmu.

Sveinn var söngmaður og smiður; hafði forsöngvaratign í kirkjunni og við öll hátíðleg tækifæri í heimahúsum.

Hann smíðaði fyrir afa minn, það sem fyrir kom, og lagfærði búsgögn þeirra hjóna. Hann hafði smíðað líkkistur þeirra löngu fyrir mitt minni og er mælt, að karlarnir hafi verið ölteitir meðan surtlur voru í smíðum.

Þegar Sveinn kom til afa, heilsaði hann honum á þessa leið: »Sæll í guði og blessaður.« — »Blessi þig drottinn,« sagði afi. Báðir tóku ofan og kystust.

Sveinn var vitsmunamaður og hafði afi hann fyrir ráðgjafa, þegar vandamál bar að höndum.

Afi gerði orð eftir Sveini, þegar hann skyldi gefa dætur sínar og sátu þeir þá langa hríð á ráðstefnu.

Sveinn var eini gesturinn, sem tafði fyrir afa. Vanlega hélt hann áfram verki sínu, þó gestir kæmu, og eins þó hann spyrði þá almæltra tíðinda. Þegar Sveinn kom, brá hann út af venjunni.

Vanalega fóru karlarnir inn í skemmu afa míns, og sátu þar tímunum saman. Afi tók brennivínshálftunnu í sumarkauptíðinni og geymdi hana í skemmunni, og höfðu menn það fyrir satt, að karlarnir gleddu sig á tunnunni, þegar þeir dveldu í kofanum. Hins vegar gaf afi mörgum manni staup, sem bar að garði hans; því að þá var kaffið ekki orðið þjóðdrykkur, en brennivínspotturinn kostaði aðeins 16 skildinga.

Sveini þótti gott í staupinu og afa mínum sömuleiðis. En þeir voru hófsmenn í þeirri grein, eins og öllum öðrum. Afi gaf Sveini á pelaglasið, þegar hann fór heim til sín, einkum þegar hann kom í þágu afa míns, eða vann eitthvað fyrir hann. Stundum sendi hann Sveini í glasi á sunnudagsmorgna — þegar vel viðraði, þurkar gengu á sumrum, en hlákur á vetrum, eða góðviðri og jarðsæld. Þá lét afi lesa húslestur með mikilli guðrækni. En ef hríðar gengu á vetrum og óþurkar á sumrum, slepti hann lestrinum og var þá fálátur og þungur á brún. Þó lét hann jafnan lesa á hátíðum, hvernig sem viðraði, og sendi þá Sveini bláa fleyginn fullan af brennivíni. — Pelaglasið, sem fór milli þeirra, var blár »fleygur«. —

Afi las jafnan á Vídalín, þegar sunnudagalestrar voru hafðir um hönd. — Honum þótti alt annað guðsorð »dáðlaust«. En amma hafði mestar mætur á Hallgrímssálmum.

Afi mun hafa dreypt á brennivíni á hverjum morgni, þegar hann

var kominn á fætur. Mat sinn át hann á kvöldin — eða svo var hann vanur að gera á veturna. Uppáhaldsmatur hans var skyrmorkinn hákall, hangikjöt og magáll, en einkum baunaspað feitt með smjöri út undir.

Þegar hann fékk baunir, brytjaði hann kjötið í skálina og setti hana svo á lófa sinn. Stundum sagði hann, þegar hann hafði étið nokkra spæni, og leit um leið til ömmu: »Það eru engin mýkindi í þessu.« — »Það er nú og,« mælti amma, gekk fram og sótti smjörsneið á knífsodd og rendi niður í skálina.

Þegar hann var mettur, hallaði hann sér út af og sofnaði. Hann gat verið matarlaus í 2—3 daga. En svo gat hann étið á við 3 og varð ekki meint af. Þetta gat hann leikið fram að gamals aldri.

Afi og og amma dóu bæði í sömu vikunni. Þau lágu stutt og hafa að líkindum dáið úr lungnabólgu.

Ég man eftir þeim tíma, sem þau lágu. — Fólkið læddist á tánum um baðstofuna og enginn þorði að hósta né ræskja sig. Afi sendi eftir Sveini, þegar hann hafði legið 2 eða 3 daga. — Og kom hann þegar; settist á rúmstokkinn innan við sparlakið, en fótahluturinn sást fram undan.

Svona sat Sveinn gamli lengi dags og bifaðist hvergi. Karlarnir töluðu eitthvað hljótt og var enginn kvaddur til þeirra mála.

Þegar afa og ömmu elnaði sóttin, var sent eftir prestinum, til að þjónusta þau. — Ég var frammi við hjá heimilisfólkinu, þegar sent var eftir prestinum, og vissi hvað klukkan sló. Ég man að einhver sagði þá: »Já, nú held ég megi fara að taka þær svörtu ofan af bitunum.«

Þetta þoldi ég ekki, að það rættist, að afi og amma yrðu kistulögð og grafin í jörð, Tárin komu fram í augun. En ég vildi ekki láta fólkið sjá þau; fór því út í hesthúskofa og grét þar — lagðist upp í stallinn, svo ég skyldi síður finnast. —

Þegar presturinn kom, var búið að breiða að nýju yfir öll rúmin, sópa gólfið aftur, en fólkið var sparibúið. Allir voru hljóðir og með sorgblandinn hátíðasvip. Sveinn gamli talaði við prestinn, en enginn annar það sem heitið gat.

Afi lét sér hvergi bregða, þegar presturinn hélt skriftaræðuna. En amma flóði í tárum, Þegar hún saup á bikarnum, skvettist

út úr honum, svo mikill óstyrkur var á henni, hvort sem sóttin hefir valdið því, eða geðrótið, nema hvorttveggja hafi verið. —

Þegar þeim elnaði sóttin svo mjög, að einsætt þótti, að hún mundi draga þau til dauða, létu þau kalla alt heimilisfólkið til sín, til að kveðja það. — Sá atburður er mér harla minnisstæður, og stendur enn þá jafnskýrt fyrir hugsjónum mínum, eins og hann hefði skeð í gær. Fólkið safnaðist inn að rúminu og svo kvöddu gömlu hjónin einn og einn, — báðu fyrirgefningar á mótgerðum og kystu sérhvern að lokum.

Ég lá upp í rúmi meðan þessu fór fram, grúfði mig og grét í hendur mínar og neri augun.

Svo komu orð til mín frá afa, að ég skyldi koma. Mér þótti ilt að róta mér, enda hafði ég beyg í mér við rúm þeirra, síðan ég vissi, að þau myndu deyja. Ég var einnig hræddur um, að ég kynni að gera einhver afglöp. Altaf gengu klaganirnar yfir mér í fólkinu: »Strákur! getur þú ekki gengið hægar um? — Þarftu endilega að skella svona hurðinni? — En það fótatak! — Þú ert víst búinn að gleyma öllum sykurmolunum, sem afi og amma hafa troðið í þig. — Þú ert strákur, vondur strákur. — Þú ert víst lítið að hugsa um afa og ömmu.« —

Þó fanst mér ég læðast á tánum, þegar ég gekk um, og leggja hurðina hægt að stöfunum.

Ég gekk með hálfum hug að rúminu, Mér fanst dauðinn sjálfur vera innan við sparlakið og hræddist ég að nálgast hann.

»Blessaður stúfurinn. — ekki að gráta,« sagði afi og lagði máttvana höndina á höfuð mér. Svo mælti hann eitthvað hljótt fyrir munni sér. Eg held hann hafi lesið »Faðir vor« og Blessunarorðin yfir mér.

Svo tók hann dal og spesíu undan höfðalaginu og gaf mér. — »Nú förum við að skilja,« sagði afi. »Mundu nú eftir að vera vænn og góður drengur, og gleymdu ekki afa og ömmu.«

Ég var svo frá mér numinn, að ég vissi varla, hvað fram fór, og man því ekki nema fátt eitt. Amma hefir verið lengra leidd — enda dó hún fyr —, því hún hafði lítil afskifti af mér í þetta sinn. Þó man ég, að hún kysti mig og bað »guð að gæta mín alla tíma.« »Og mundu eftir að læra Hallgrímssálma og haltu við þig versunum.« Þetta man ég að hún sagði.

Þegar þau höfðu kvatt mig og beðið fyrir mér, læddist ég fram. Ég þoldi ekki að vera lengur í loftinu, sem var kringum

þessa banasæng. — Þegar ég lokaði hurðinni, heyrði ég að hóstakviðu setti að ömmu og að hún sagði, þegar hún náði andanum: »Jesús guðs sonur miskuni mér.«

Ég kom ekki inn, fyr en um kvöldið og var þá amma skilin við. — Ég var úti og neri augun — —. »Þú kærir þig lítið um afa og ömmu,« sagði öldruð kona, sem þar var á bænum. — »Sjaldan launa kálfarnir ofeldið. Þú ert þó svo stór strákur, að þú ættir ekki alveg að haga þér eins og villudýr.« —

Ég gegndi engu og lét ég þó sjaldan eiga hjá mér, þegar um orðaskifti var að gera.

Þá var ég 6 vetra, þegar þetta gerðist. —

Þegar jarðarförin fór fram, átti að útvega söngmenn Sveini gamla til hjálpar. En karl þakkaði fyrir. Hann sagði, að afi minn hefði beðið sig að syngja einan »og því lofaði ég og skal líka enda.«

Afi hafði ráðstafað ýmsu við Svein — gefið honum dreggjar, sem eftir voru í brennivíns-hálftunnunni, tekið til sálmana, sem syngja skyldi við jarðarförina, og borgunina handa grafarmönnum og presti. — Þegar jarðarförin var afstaðin, man ég, að fólkið sagði sín á milli: »Fallega söng Sveinn gamli í dag. Ojá, æfinlega er þó eitthvað hátíðlegt við það, þegar karlsauðurinn tekur lagið.«

Nú eru þau afi og amma búin að liggja mörg ár undir grænni torfu. Leiðið þeirra er tvíbreitt, en einkennalaust að öðru leyti. Þegar gröfin var ákvörðuð og tekin, var hún gerð eins og aðrar grafir, að því undanskildu, að skápur var gerður út undir fyrir kistu ömmu. En þá hrundi niður úr sneiðingunni hvað af öðru, og loksins varð gröfin tvíbreið.

Moldarkirkjan, sem þau eru grafin að, verður nú bráðum feld og kirkjugarðurinn rifinn — ef að líkindum lætur; því að þröng mikil er nú orðin þar í bygðinni. Moldinni úr kirkjurústunum verður þá jafnað yfir garðinn og þar með hverfa þessar menjar — þessar síðstu menjar afa og ömmu undir jafnsléttu aljafnaðarins.

En í hvert sinn, sem ég kem að leiðum þeirra, vakna ýmsar hugsanir og spurningar í huga mínum:

Skyldi þá nokkur kona líkjast ömmu framar? Skyldu þær gera við sauðamennina sína, eins og amma gerði — gefa þeim

flot að drekka og rjóma, þegar þeir koma heim frá fénu í hríð og frosti? — Munu þær verða eins brjóstgóðar og barnelskar eins og amma? Hún fór út á hlað, þegar spurningabörnin voru á ferðinni, bauð þeim inn, og ef þau vildu ekki stanza eða máttu ekki, færði hún þeim brauð og smér, sykur og mjólkurskán og nýmjólk að drekka.

Eða munu þær sýna af sér þrekraunir slíkar, sem amma sýndi, þegar hún gekk á engið vanfær með barn í fatla?

Og afi minn? — skyldu unglingarnir, sem nú eru í skólunum og lausamenskunni, verða jafnokar hans að hirðusemi, iðni og sparsemi? Skyldu þeir verða eins stórleitir og hann var eða þéttir í lund?

— Skyldi nokkur taka helluna af læknum, sem afi brúaði?

Guðmundur Friðjónsson.

Fyrirmyndarmaður.

Það er víða siður í útlöndum að leggja fyrir skólabörn þá spurningu, hverjum þau helzt vildu líkjast af samtíðarmönnum sínum, lifandi eða liðnum. Væri slík spurning lögð fyrir íslenzk börn, og miðað við síðasta fjórðung 19. aldarinnar, þá trúum vér varla öðru, en að mörgum sveinum yrði fyrir að svara: OTTÓ WATHNE. Það bæri að minsta kosti vott um mikinn þekkingarskort, ef annað yrði ofan á. Því það mun óhætt að segja, að fáir hafa uppi verið á Íslandi síðasta aldarfjórðunginn, er meiri ástæða hafi verið til að taka sér til fyrirmyndar alment, en einmitt Ottó Wathne. Hann var að sönnu ekki Íslendingur að uppruna, en hann var orðinn Íslendingur og bar hag Íslands og velferð fyrir brjósti sem sannur sonur þess. Og enginn getur haft sterkari og öflugri trú á framtíð landsins, en hann hafði. Það var gaman að heyra þetta íturvaxna glæsimenni útlista, hvað gera mætti á Íslandi og hvernig ætti að fara að því, að leysa allar miljónirnar, sem nú lægju bundnar í landinu og hafinu kringum strendur þess, úr læðingi sínum.

Hann sá nóg ráð til þess og sýndi líka í verkinu, að orð hans vóru meira en draumsjónagaspur. Þess vegna hlutu menn að sannfærast og ný trú, nýr dugur og ný framtakssemi að kvikna í brjóstum þeirra, er á hann hlýddu. Það var eins og einhver fornaldarvíkingur væri risinn upp, með svo óbilandi hugdirfð og

OTTÓ WATHNE.

trú á sigur, gull og gróða, að öðrum hlaut að fara að hitna um hjartaræturnar og hugsa um að kasta af sér doðakuflinum og vantraustinu á sjálfum sér og landinu sínu. Þessu hefir séra Matthías ágætlega lýst í eftirmælum sínum eftir Wathne. Þar segir meðal annars svo:

Eftir þúsund ára stríð
yngja komstu forna tíð,
yngja Hrólfs og Egils blóð,
afreksdug og hreystimóð.

Aldrei var af göfgum gerð
gæfulegri víkingsferð;
blessað með þér brosti vor,
blessan draup í hvert þitt spor.

Æskan kvaddi arinhlóð,
ellin sjálf fékk hreystimóð,
þjóðin fyltist þrá og von,
þekti Ólaf Tryggvason!

Allir kendu ægishjálm,
allir fornan skildu málm,
sáu, og sjá, að það varst þú,
þeim sem kveykti nýja trú.

Trú á eigin dug og dáð,
drengskap, vit og bjargarráð,
trú á Íslands tign og auð,
trú á meir en þrældómsbrauð.

Ekki: »Náð, náð, náð!«
heldur: »Dáð, dáð, dáð!«
var hans viðlag og ráð;
hann var hetja,
hans verk var með verkinu' að hvetja.

Ottó Wathne var fæddur í Mandal í Noregi 13. ágúst 1843 og tók þar skipstjórapróf, þegar hann var um tvítugt. Um það leyti kom hann fyrst til Íslands og fór þangað eigi allfáar ferðir sem timbursali. Er auðséð, að honum hefir fljótt litist þar allvel á sig og einkum á sjóinn og firðina í kringum landið, því um 1868 kemur hann til Seyðisfjarðar á tveim skipum, til þess að stunda þar síldveiði og bygði þá þegar lítið hús við voginn utan til við Búðareyri, sem síðan hefir verið við hann kendur. En með því að síldveiðin gekk ekki að óskum í það sinn, hvarf hann á brott aftur 1870. Leitaði hann þá til Englands og hafðist nú næstu 10 árin við í sjóferðum víða um heim. En 1880 leitaði hann aftur á fornstöðvar sínar á Íslandi og upp frá því hafði hann aðalstöð sína og heimili á Seyðisfirði alt til dauðadags. Má skoða hann sem einskonar landnámsmann þar og að miklu leyti sem höfund Seyðisfjarðarkaupstaðar. Því einmitt eftir komu hans tók þar að rísa upp bær, sem með ári hverju fór sívaxandi að folksfjölda, framtakssemi og dugnaði, sem allir játa, að mest og bezt hafi verið honum að þakka, þó fleiri góðir drengir styddu þar að, einkum þeir, er fetuðu í fótspor hans að meira eða minna leyti. Hann rak bæði þar og víðar á Austfjörðum afarmikla síldveiði og varð oft fengsæll. Hann setti á stofn bæði þar og víðar mikla verzlun með nýrri aðferð og gerði fyrstur tilraun með stórkaupaverzlun

innanlands. Hann kom á stöðugum eimskipaferðum bæði millum Austfjarða og útlanda og fram með ströndum landsins og það jafnt alla vetrarmánuðina sem annars, er aldrei hafði fyr verið. Hann reisti hús á Seyðisfirði, sem að allri gerð og útbúnaði er sögð fyrirmynd allra annarra íslenzkra húsa. Þar lét hann og gera bryggju, er eimskip geta við legið, og margt fleira gerði hann, er til framfara horfði, og varði miklu fé til ýmsra tilrauna, sem engan árangur höfðu, en stórgagn hefði mátt að verða, ef þær hefðu tekist (t. d. uppsigling á Lagarfljótsós o. s. frv.). Hin síðustu ár æfi sinnar var hann í félagi með öðrum farinn að gera tilraunir með fiskiveiðar á eimskipum.

Ottó Wathne var kvæntur íslenzkri konu, GUÐRÚNU Jónsdóttur, Oddssonar hafnsögumanns í Reykjavík, sem lifir mann sinn. Ekki varð þeim barna auðið, en fósturbörn höfðu þau tekið af frændum Wathne's.

Ottó Wathne dó í hafi á milli Íslands og Færeyja 15. okt. 1898. Var lík hans flutt til Seyðisfjarðar og jarðsett hinn 28. okt., og var hann hinn fyrsti, sem grafinn var í hinum nýja kirkjugarði bæjarins. Fór jarðarförin fram með mestu viðhöfn og lét bæjarstjórnin formann sinn leggja silfurkrans á kistu hans sem virðingar- og þakklætisvott bæjarbúa. En Þorsteinn skáld Erlingsson túlkaði tilfinningar þeirra í fögru kvæði, sem endar svo:

Sjaldan svo frækinn og fágætan mann
færðan til grafar vér sáum.
Fár var hér sárara syrgður en hann,
syrgður af háum og lágum.
Hvíldu þá, ættjörð, höfðingja þann
— einn af fáum.

Aðalþýðing Ottó Wathne's var fólgin í því, hve mikil fyrirmynd hann var, hve áræði hans og atorka hlutu að vekja dáð og dug hjá þeim, sem sáu hvernig hann fór að og hvernig honum blessaðist það. Hann kom til Íslands með tvær hendur tómar, en mátti eftir íslenzkum mælikvarða heita ríkur maður, er hann lézt, og var þó jafnan óspar á fé og eyddi miklu. Lífsstarf hans varð það, að sýna í verkinu, hvílík gullnáma hafið í kringum strendur landsins er, ef menn kunna að nota það. Þessu lýsir séra Matthías snildarlega í eftirmælum sínum, er hann kemst svo að orði:

Hann »kom og sá«,
og sjáið, hann sá:
Hér lá *hafið!*

»Við eigum ei fé, —
þú átt ekki fé,«
vér sögðum fyrst,
en hann svaraði byrst:
»Hér er *hafið!*

Alt hið auða,
alt hið snauða,
alt hið dauða
laugar og lífgar *hafið!*«

Hann »kom og vann«,
því hann sýndi með sann:
Að vér áttum,
að vér máttum
eiga *hafið!*

En þó það atvikaðist svo, að Ottó Wathne fengist að eins við sjóinn, hafði hann ekki minni trú á landbúnaðinum íslenzka, heldur brann hann af löngun eftir að sýna líka í verkinu, hve arðsamur hann gæti verið, ef hann væri skynsamlega rekinn. Þess vegna var hann kominn á flugstig með að kaupa Viðey, til þess að setja þar upp fyrirmyndarbú, og hefði ef til vill gert það, ef honum hefði orðið lengra lífs auðið. Það var mikill bagi, að Ottó Wathne fékk ekki tækifæri til að sýna, hve mikið má hafa upp úr landbúskapnum, því það er trúa vor, að ekki hefði hann þar orðið síður fyrirmynd en í sjósókninni, eftir því sem hann lýsti fyrirætlunum sínum.

Þó Ottó Wathne væri af öllum viðurkendur sem framúrskarandi maður og hefði unnið þeim landsfjórðungi, sem hann sat í, ómetanlegt gagn og jafnvel öllu landinu, þá fann landsstjórnin enga hvöt hjá sér til að sýna honum neinn opinberan sóma. En fyrir nokkrar átveizlur og rausn, er hann sýndi dönskum sjóliðsforingjum, og einkum Karli Danaprinsi, var hann sæmdur riddarakrossi dannebrogsorðunnar. Þess konar sæmd er á Íslandi helzt veitt fyrir átveizlur — eða þá fyrir ekkert. Þeir, sem skara fram úr að einhverju leyti, fá sjaldnast neitt af því tæginu.

En Austfirðingar kunnu betur að meta verðleika hans og reistu honum með almennum samskotum snotran minnisvarða á Seyðisfirði, og er á honum mynd hans úr bronzi og neðan undir hin alkunna vísa úr Hávamálum: »Deyr fé, deyja frændr« o. s. frv. Var minnisvarðinn afhjúpaður 15. ágúst 1900 að viðstöddum fjölda manns og flestum hinum æðstu embættismönnum landsins. Við afhjúpunina var sungið kvæði eftir séra Matthías Jochumsson, og er þar í meðal annars þetta:

Hrifnir vér horfum, —
hann er það sjálfur! —
Heill þér hinn frægasti
foringi vor!
Sannlega sjón þín,
svipur og gervi
minnir á menning,
manndóm og þor.

Ver nú á verði,
vinur og bróðir!
horf út á hafið
haukfránni sjón;
seið oss af sævi
sæmdir og gróða;
al upp til frelsis
Austurlands frón!

Hvert sinn er hraustum
hugur vill bugast,
biðji þinn svipur
sífelt sér hljóðs.
Lifendum ljóði
letur á grjóti
sæmdir og sóma,
sigur alls góðs!

V. G.

Eftirmæli.

I. EFTIR UNGAN MANN.

Í grátmyrkri liggur vort framtíðar frón
með fjöllin sín iðgrænu, háu,
og starfandi fossa og hagvirkan hug
og heiðarnar skógvöxnu, bláu.
Og sorglyndis-blikan er svört eins og bjarg,
er særinn í skammdegi vætir,
því annar hver maður, sem leggur sér leið
að landinu — Dauðanum mætir.

Ég veit það, að kraftur í kotinu býr,
sem kreppir sig, mókir og sefur,
að fátæktin gerir sig þvergötu-Þránd,
sem þrælkar hann, lamar og tefur;
en þegar hann rumskast: á landflótta leið
er lagt út í vestrænan bláma
— frá örníddu landi og ónumdum sæ,
sem erlendum víking' er náma.

Og heill sé því hverjum, sem hugsar um þig
og hlúir þér, aðþrengda móðir,
og þeim manni gef ég minn hlýjasta hug,
því hann er minn andlegi bróðir.
Og andi minn fylgir, fer með þér eins,
þó fallirðu og gangirðu á hnjánum
og loks, þegar höfuð þitt hnígur í mold,
er hugur minn yfir þér dánum.

Já, heill sé þér, vinur, þú hugsaðir um
og hlúðir að fátækri móður.
Og frá okkur ber ég þér fálitan krans
sem framliðnum, ástkærum bróður.
Ég veit þó hann fölnar og fúnar í jörð,
er framtíðin merki sitt hefur
með suðræna hlýju og bláskúra blik,
sem blómklæði jörðinni gefur.

Ég ræð ekki við það, að sjón mín er seidd
sveit minna örendu vina,
og yfir því lögmáli ber mér á brjóst:
að blómhnappur hver verður sina.
Já, svona eru kjörin þín, Fjallkona fríð
með faldinn við blástirnda heiði,
að þeir, sem að elska þig, oftast nær fá
í endurgjald — nábjörg og leiði.

Og enn gekk það svona, að fífillinn féll,
sem fósturjörð minni var krýndur,
og síðla mér gengur sá harmur úr hug
að hann er úr brekkuni tíndur.
En hins er að vænta, þó haustlegt sé nú,
að hlýni þó síðar og vori:
að brumknappur fæðist á bláklukku gröf
og blómstöng í sóleyjar spori.

II. FRÆNKA MÍN.

Að kvöldroðagullinu hugur minn hné
til haustnátta þessara daga,
og erfiði ströngu, er ársólin reis;
— í orlof ég fer nú til Braga.
En þess vegna hugur minn færist á flug,
að fótum þó kreptur sé skórinn,
að mér þykir frænka mín lágt vera leidd
í landinu utan við kórinn.

Mig skortir ei vilja, en get ekki gert
á gröf þinni minningar-prýði;
en leiði þitt gæti ég hækkað um hnaus
og hlúð þar að grasrót og víði.
Og til þín ég hvarfla nú svefnflótta sjón
um svartnættið andvöku-hljóða,
og set niður þunnskipað ljóðstafa-lim
um leiðið þitt, frænka mín góða.

Ég kyntist þér aðeins á flugi og ferð
— á flótta, sem óraveg treindist.
Hvert orð þitt var tvíeggjað, sárgjöfult sverð,
en sólskin í huganum leyndist.
Í brám þínum virtist mér hretský og húm
og haglél í sjáaldurs-baugum;
en innar og dýpra var tálleysu trú
og trygglyndis-dýrmæti' í augum.

Hve undarlegt sambland af örlyndishríð
og eldi frá brúnum og hvarmi,
en hins vegar gjöful, en getulaus hönd
og góðvilja-ylur og bjarmi.
Þú vantreystir öllum, en vildir þó gott.
Sem veðurnæm gnípa í frera,
er sólskin og stormvinda seiðir að brún,
mér sýndist þú, frænka mín, vera.

Við sjón minni blasir þín síðdegis-för
í sólgeislaskortinum forðum
á mannraunalandi í moldviðrisbygð,
við mætttumst og skiftum þar orðum.

Og ofmargan háðirðu áfellisdóm,
er elið af brám þínum hrundi;
en þeir voru bergmál frá brjóstsárri þrá,
er blíðuslit heitrofans mundi.

Með sáryrða-nepju um vegamóð vit
þú vékst þér á ganglúnum fótum,
með siggrunna lófa og sólbitna kinn
og sölnaðan haddinn frá rótum.
Hann sýndi þess vott, er á dagana dreif,
þau dægur, sem þú hafðir lifað,
þó atburður hver hefði á andlit þitt fátt
af æfisögn fjölbreyttri skrifað.

Og börnin þín reyndust sem blómgrösin veik,
er byljirnir haustlyndu hvína,
sem óðara visna og eru á burt
með ilminn og skrautliti sína.
Á kvöldstundu lífs þíns var kaldranalegt
um kofa þinn skjólveggja-snauðan,
því eitt fór í hernað með ágengri þjóð
en annað féll kvalið í dauðann.

Í fátækt á hrakningi fékstu þinn vöxt,
en fjölhæfar gáfurnar vóru,
og menningarþrár, sem í brjósti þú barst,
á barnsaldri trúnað þér sóru.
Frá draumóra-hálendi röðull þinn reis,
sem rakleiðis suð'r og upp flýgur.
Að vonbrigða-hömrum á vegleysu strönd
þú veizt nú að kvöldsólin hnígur.

Guðmundur Friðjónsson.

Myndbreytingar fóstursins.

Fósturfræðin, embrýólogía (af *embryon* = fóstur, *logos* = fræði), kennir oss um uppruna fóstursins, vöxt þess og hinar ýmsu breytingar, sem það tekur á undan fæðingunni eða áður en það skríður úr egginu. Þessi vísindagrein, sem nú er orðin mjög umfangsmikil, er að mestu leyti til orðin á umliðinni öld.

Reyndar höfðu menn þegar í fornöld og á miðöldunum reynt að gjöra sér grein fyrir, hvernig dýrin verða til, en þær hugmyndir, sem menn gjörðu sér um þetta, bygðust að mestu á getgátum og lausu hugmyndaflugi lærðra manna þeirra tíma. Munkarnir, sem á miðöldunum iðkuðu alls konar fróðleik, keptust við að skrifa langar og lærðar ritgjörðir um þetta efni; hver þóttist hafa rétt fyrir sér, en enginn gat sannað neitt, vegna þess að tilraunir og rannsóknir málinu til stuðnings vantaði. Sem dæmi þess, hve menn voru háfleygir á þeim tímum, má nefna munk, sem í löngu og lærðu riti leitaðist við að skýra, hversu María mey hefði orðið þunguð af völdum heilags anda.

William Harvey, líflæknir Karls I. Englakonungs († 1657), sá er fyrstur kom fram með rétta skýringu á blóðrás mannsins, flutti þá kenningu: að alt lifandi væri úr eggi komið *(omne vivum ex ovo)*. Reyndar gat hann eigi sannað það, að því er snerti spendýrin; til þess hafði hann eigi tæki, þareð egg þeirra eru svo smávaxin og það var fyrst löngu seinna að menn sáu, að hann hafði rétt fyrir sér.

Þær hugmyndir drotnuðu nú á 18. og fram á 19. öld, að í eggjunum væru dýrin fullsköpuð í allri sinni mynd, sveinbörnin væru þegar alskeggjuð, hrútarnir og hirtirnir hyrndir, aðeins væri alt í svo smáum stíl, að það væri ósýnilegt. Sæði karldýrsins hefði þau áhrif, að þessi smákríli færu að vaxa, á líkan hátt og utanaðkomandi áhrif koma í gang hugsunum í heila vorum, sem eru þar fyrir áður.

Albrecht von Haller, nafnkendur læknir og skáld á miðri átjándu öld, lét sér eigi þar með nægja, en hélt þeirri skoðun fast fram, að Eva hefði í upphafi veraldar haft inni að geyma alt mannkynið, bæði það, sem lifað hefur, og það, sem lifa mun fram að dómsdegi, og telst honum svo til, að 200,000 miljónir mannsmælingja sé það allraminsta, sem gjöra megi ráð fyrir að þar hafi

verið samankomnir, hver innan í öðrum. En ótætis erfðasyndin átti einnig bústað í Evu langömmu vorri; eftir þessari kenningu þótti nú auðsætt, að henni var lafhægt þegar í stað að ganga í skrokk veslings manneskjunum, sem þarna voru samansafnaðar í einni bendu.

Þegar smásjáin var fundin (Leeuwenhoek † 1723) opnaðist nýr og stærri sjóndeildarhringur, og menn urðu færir um að rannsaka ýmislegt, sem áður var ósýnilegt, þar á meðal fóstur og egg dýranna. Caspar Frederik Wolff († 1794) sýndi fram á það með nákvæmum rannsóknum, að hinar gömlu kenningar voru rangar; eftir að hann og Karl Ernst Baer, sem fyrstur fann egg konunnar með smásjánni (um 1830), höfðu gjört ýmsar mikilvægar uppgötvanir í fósturfræðinni, sem enn þá hafa gildi, hefur henni fleygt fram og hver nýjungin hefur rekið aðra alt fram á þessa tíma.

Ég vil nú í stuttu máli leitast við að skýra frá því helzta, sem fósturfræðingar vorra tíma kenna oss um, hvernig maðurinn og meginþorri allra dýra verða til.

Það er þá fyrst frá því að segja, sem flestum mun kunnugt, að samræði karldýrs og kvenndýrs er nauðsynlegt til þess, að fóstur myndist.

Æxlunarfæri kvenndýrsins eru útbúin með tveim eða fleirum eggjastokkum, en í þeim er aragrúi af eggjum, misjafnlega stórum hjá hinum ýmsu dýrum; vanalega eru þau örsmá, egg konunnar er t. d aðeins $^{1}/_{5}$ millímetra að þvermáli og því vart sjáanlegt með berum augum. Hænueggið virðist því vera risavaxið í samanburði við það; en hér er aðgætandi, að mestur hluti fuglseggsins er næringarefni, hlaðin utan um hið eiginlega egg, sem sést í stækkunargleri eins og lítill díll í eggjarauðunni. Egg dýranna eru annars hvert öðru lík, þau eru ein hnattmynduð frumla (*cella*) eða lítil blaðra fylt tærri kvoðu með fastari kjarna í miðju.

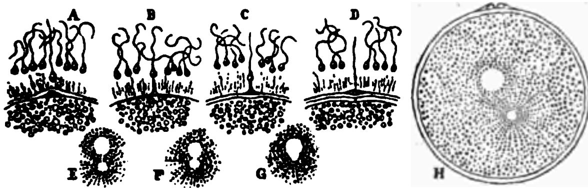
Sæðið, sem myndast í æxlunarfærum karldýrsins, er vanalega gráleitur vökvi. Skoði maður það með góðri smásjá, sést í því urmull af ofursmáum, en fjörugum, lifandi verum, sem nefnast sáðdýr (*spermatozoon*). Þau eru mismunandi útlits hjá hinum ýmsu dýrum. Sáðdýr mannsins eru svo bygð, að fremri hlutinn er spjótmyndaður, mjókkar svo að aftan og verður að langri þvengmyndaðri rófu. Í fremri endanum sést fastari kjarni, eins og í egginu, og eru þau ein frumla, en margfalt minni að vexti. Dýrin — ef dýr skyldi kalla — eru í sífeldri hreyfingu og synda áfram,

með því að baða til rófunni og hringa sig líkt og állinn. Þau geta lifað sjálfstæðu lífi í marga daga, ef þess er gætt, að hitinn haldist jafn og sæðisvökvinn gufi ekki upp.

Þegar sæðið kemst í náið samband við eggið, frjóvgast það, og fósturmyndunin byrjar. Þetta verður hjá lægri dýrum, t. d. krossfiskum, kröbbum, fiskum og froskum, með þeim hætti, að kvenndýrið verpir eggjunum (hrognunum) og karldýrið gýtur sæðinu (svilunum) yfir þau. Hjá æðri dýrum: skriðdýrum, fuglum og spendýrum frjóvgast eggið meðan það enn er í æxlunarfærunum. Fóstur spendýranna eru samvaxin líkama móðurinnar í fósturleginu, unz þau hafa fengið sína fullkomnu mynd og fæðast. Þannig verða þau aðnjótandi sömu næringar og allir aðrir líkamshlutar gegnum blóðrásina, og þurfa því eigi að halda á öllum þeim næringarefnum, sem fuglseggið og egg ýmsra lægri dýra eru útbúin með, sem ungast út eftir að þeim er orpið og þau eru losnuð úr næringarsambandi við móðurina.

Ef vér nú með góðri smásjá athugum alt, sem skeður, þegar sæði karldýrsins snertir eggið, þá sjáum vér, að alt frá hinum lægstu til hinna æðstu dýra verður það með líkum hætti. Auðveldast er að taka egg, sem frjóvgast í vatni fyrir utan líkamann, t. d. egg krossfisks, fiskhrogn eða froskegg, og hella yfir það sæði eða svilum, meðan maður skoðar það í smásjánni. Vér sjáum þá fyrst, að eggið liggur kyrt í sæðisvökvanum og umhverfis það aragrúi af sáðdýrum, sem eru þar á flakki með spriklandi sporði og stefna í allar áttir. En eftir stutta stund hafa þau öll breytt stefnu, fyrst þau, sem næst eru egginu, en síðan hin, sem fjær eru, jafnvel þau sem tiltölulega mega heita í mílna fjarlægð. Það er eins og eggið dragi þau að sér með einhverju huldu segulafli. Þau synda öll með hálfu meiri ferð en áður, og virðast keppast um sem í veðhlaupi, hvert verða muni fyrst að egginu. Þau, sem næst voru, ná auðvitað fyrst marki sínu, en hin koma fljótt á eftir og nú gjöra þau öll áhlaup að egginu úr öllum áttum, stanga það eins og hrútar og reyna að bora sér í gegnum himnuna, sem er utan um það. Himna þessi er í samanburði við hin litlu sáðdýr tiltölulega þykk og gjörir sóknina því erfiðari. — Meðan þessu hefur farið fram um hríð, liggur eggið grafkyrt og lætur sáðdýrin spreyta sig sem mest þau mega. Eitt af þeim er ötulast og lengst komið, virðist aðeins eiga eftir spölkorn, til að komast inn í helgidóminn, en kraftarnir eru hins vegar farnir

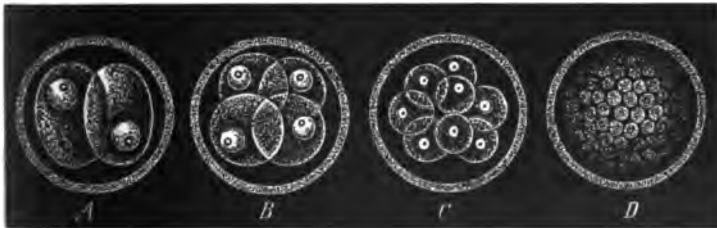
að þverra eftir alla áreynsluna og tvísýnt um úrslitin. Þá réttir eggið því hjálpandi hönd (sjá mynd 1. *A.*), það skýtur út ofurlitlum nabba til móts við það. Nú er eins og sáðdýrið límist að þessum nabba, sem síðan hverfur og um leið dregur það með sér inn í eggið (*B. C.* og *D.*). Aðeins þessu eina hlotnast sú hamingja, að komast inn, en eftir það myndast enn þéttari og öflugri himna utan um eggið, svo hinum aumingjunum, sem enn eru að reyna kraftana og vilja feta í fótspor hins fyrsta, er gjörður nauðugur sá kosturinn, að hætta og hvíla sig, því frá eggsins hálfu

1. mynd.

er engrar hjálpar framar að vænta. Þau virðast hafa oftekið sig á erfiðinu, því eftir skamma stund týnast þau og deyja.

En nú er að segja frá sáðdýrinu, sem inngöngu hlaut í eggið. Líkami þess leysist upp, það missir rófuna, og eftir verður aðeins kjarninn, sem áður er um getið; hann sameinast kjarna eggsins (sjá *H. E. F.* og *G.*). Þannig eru nú hinar tvær frumlur, sem

2. mynd.

áður voru sjálfstæðar, sáðdýrið og eggið, orðnar að einni frumlu með einum kjarna. Eggið er frjóvgað og fyrsti vísir til fóstursins er myndaður. Það tekur að vaxa á þann hátt, að eggið klofnar í tvo jafna hluta, við að kjarninn skiftist í tvent og myndar tvær nýjar frumlur, sem eru eins að byggingu (2. mynd *A*), þær klofna síðan aftur hver fyrir sig á sama hátt, og svo gengur koll af kolli,

að hver ný frumla fæðir af sér aðra, og vér sjáum, að í stað eggsins er komin hnattmynduð, samanhangandi þyrping af frumlum (2. mynd *D*). Þær eru í fyrstu allar jafnstórar og hver annari líkar, en smátt og smátt taka þær breytingum og eftir nokkra daga sjáum vér, að öll heildin, sem áður var hnattmynduð, hefur fengið alt annað útlit. Stöðugt myndast nýjar frumlur, við það að eldri klofna, sem raða sér ýmislega niður, til að byggja upp hin ýmsu ólíku líffæri, og þannig hleðst upp fósturlíkaminn, vex og tekur ýmsum myndbreytingum. Frumlurnar eru eigi lengur allar sama útlits, heldur eru þær mismunandi vaxtar og ýmislega lagaðar, alt eftir því, hvern líkamshluta þær mynda.

Það mun flestum kunnugt, að líkami hinna fullvöxnu dýra er bygður upp af fjölda mörgum frumlum öldungis eins og fóstrið. Hver þeirra lífir sínu lífi, en allar eru sameinaðar af blóðrás og taugakerfi og líkum lífsskilyrðum bundnar, þannig að sjúkdómur í aðeins nokkrum hluta þeirra hefur oftast í för með sér veikleika í öllum líkamanum.

Ef vér nú berum saman fóstur hinna ýmsu dýraflokka, þá verðum vér þess varir, að á yngsta skeiði eru þau hvert öðru lík, alt frá lægstu dýrunum upp til hinna æðstu og fullkomnustu, spendýranna; en fylgjum vér vexti þeirra, sjáum vér, að hin lægstu taka aðeins fáum breytingum, en því fullkomnara sem dýrið er, þess fleiri myndbreytingum tekur það í fósturlífinu. Þetta sést ljósast hjá hryggdýrunum.[1] Í fyrstu eru fóstur þeirra mjög fábreytt að útliti, aðeins samloðandi frumlusafn, og að því leyti svipuð ýmsum lægri dýrategundum, sem menn þekkja, og finna má í sjó og vatni.

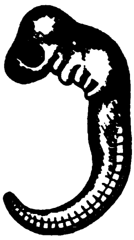
Á 3. mynd sjáum vér fóstur mannsins, 2—3 vikna gamalt, og til samanburðar við það fóstur ýmsra lægri dýra á líku skeiði. Þau eru hvert öðru svo lík, að varla sést nokkur munur. Að byggingu líkjast þau mest hinum lægri fisktegundum, eftri hlutinn er langur og mjósleginn, höfuðið stórt, með byrjun til augna og eyrna. Vér sjáum tálknop, sem vaxa og fullkomnast hjá fóstrum fiskanna, en hverfa hjá æðri dýrunum þegar lungun myndast í þeirra stað; taugakerfið, hjartað og blóðrásin líkist því fyrirkomulagi, sem helzt hjá fiskunum. Í stað nýrnanna hafa þau einkennilega kirtla, sem stöðugt haldast hjá fiskunum og seinna mynda þvagið.

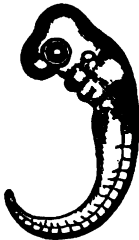
---

[1] Til hryggdýranna teljast: spendýr fuglar, froskdýr, skriðdýr og fiskar.

Hjá æðri dýrum hverfa þessir kirtlar og nýrun koma í staðinn. Eftir að fiskarnir hafa náð þessu stigi, taka þeir aðeins litlum breytingum í fósturlífi, en hin dýrin hætta eigi við svo búið, heldur halda áfram að breytast og vaxa.

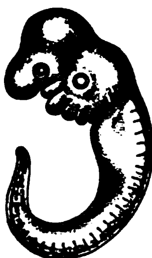
Lítum vér á næstu myndaröð (4. mynd), sjáum vér fóstur mannsins orðið mánaðargamalt, og því til samanburðar fóstur hinna sömu dýra sem fyr. Öll hafa þau breyzt töluvert; fiskurinn og salamandran hafa þegar að mestu leyti náð því útliti, sem þau síðar hafa, hin eiga enn þá langt í land. Enn þá vottar fyrir tálknopunum, en hins vegar eru útlimir komnir og rófan orðin

Fiskur.

Salamandra.

Skjaldbaka.

Hæns.

Svín.

Kálfur.

Kanína.

Barn.

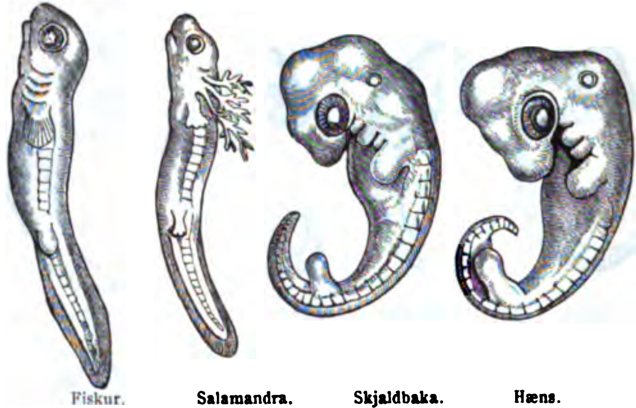
3 mynd.

greinilegri. Enn er erfitt að þekkja að fóstur manns og t. d. svíns, og að allri byggingu er það mjög svipað fóstri skjaldbökunnar og annarra skriðdýra.

Breytingarnar halda stöðugt áfram smátt og smátt, tálknopin hverfa og lungu koma í þeirra stað, nýrun myndast, meltingarfærin, hjartað og taugakerfið, í stuttu máli alt vex og breytist. Skoðum vér fóstur mannsins tveggja mánaða gamalt, er orðið augljóst, að úr því verður hvorki fugl né fiskur, en mjög svipar því enn þá til hundsfósturs á líkum aldri (sbr. 5. mynd). Að litlum tíma liðnum er þó munurinn orðinn svo mikill að ekki er um að villast. Meðgöngu-

tími konunnar er um 40 vikur. Mestan hluta þessa tíma notar fóstrið til vaxtar og fullkomnunar hinna einstöku líffæra, sem eru lengi að ná þeim þroska, sem þau hafa við fæðinguna.

Á seinni hluta fósturlífs er maðurinn mjög líkur fóstrum ýmsra apategunda. Líkaminn er allur loðinn og enn vottar fyrir stuttri rófu; hún er að vísu horfin við fæðinguna, en þó berum vér stöðugt menjar hennar í þeim fjórum rófuliðum, sem sjást á beinagrind vorri. Maðurinn fellir hárin að mestu á undan fæðingunni, en aparnir eru loðnir alla sína æfi.

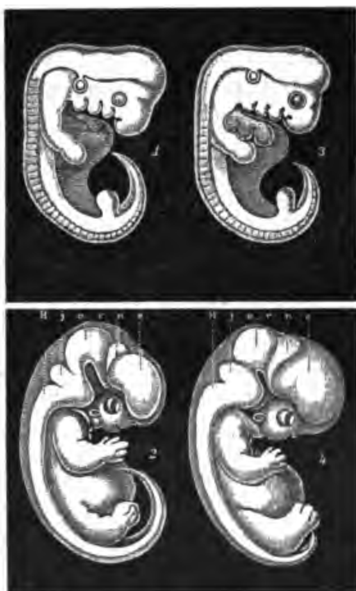
4. mynd.

Hinar fornu hugmyndir manna um, að dýrið væri þegar í egginu fullmyndað með öllum limum og líffærum, hefur orðið að víkja úr sessi fyrir þeirri kenningu, sem er miklu sennilegri, að dýrið sé í upphafi mjög ófullkomið, aðeins ein frumla, sem hafi klofnað í fleiri og fleiri, og þannig myndað fóstrið, sem síðan hefur vaxið og eftir ýmsar myndbreytingar náð því útliti og innri

byggingu, sem dýrið hefur við fæðinguna. Þessi kenning hefur það fram yfir hina, að hún byggist á nákvæmum rannsóknum, sem hægt er að sannfærast um, að séu réttar, fyrir þá, sem hafa þekkingu og tæki til þess.

Vér höfum fengið yfirlit yfir myndunarsögu hinna einstöku dýra og höfum séð, að þau verða eigi til í einu vetfangi, heldur smátt og smátt gegnum stöðuga framþróun.

Berum vér þetta saman við það, sem vér nú vitum um uppruna og vöxt dýraríkisins í heild sinni frá elztu tímabilum jarðarinnar, sem bera fyrstu menjar um dýralíf fram til vorra daga, þá sjáum vér einkennilegt samræmi. Í jarðlögunum hafa fundist fjölda mörg steingjörð dýr, beinagrindur og aðrar menjar um dýr, sem löngu eru útdauð; af þessum leifum getum vér gjört oss hugmynd um dýralífið á ýmsum tímum. Því eldri sem jarðlögin eru, þess ófullkomnari eru dýrin, sem þau hafa að geyma, en því yngri sem þau eru, þess fjölbreyttari og fullkomnari verða tegundirnar, og því nær sem dregur vorum tímum, því líkari verða dýrin þeim, sem nú lifa. Hinn nafnfrægi náttúrufræðingur Darwin († 1882) hefur af þessu leitt þær ályktanir og tilfært fjölda dæma og sannana, að öll dýr séu upphaflega af sama bergi brotin, að allir flokkar dýranna hafi kvíslast út frá sama ættstofni. Dýrin séu stöðugum breytingum undirorpin, að breytingarnar gangi í erfðir meira eða minna og að þannig myndist stöðugt nýjar og frábrugðnar tegundir. Þetta verði eigi með neinu óðflugi heldur smátt og smátt; á þeim stutta tíma, sem vér höfum tækifæri til að athuga náttúruna, virðist oss hún standa í stað, en þeirra smábreytinga, sem stöðugt eiga sér stað, gæti mikils á þeim langa tíma, ef til vill miljónum ára, sem dýr hafa lifað á jörðu vorri. Alt dýraríkið eigi ætt sína að rekja til einnar eða

1 og 2 hundsfóstur (6 og 8 vikna).
3 og 4 barnsfóstur (6 og 8 vikna).
5. mynd.

fleiri örsmárra lifandi vera, er líkar hafi verið að byggingu hinum lægstu frumdýrum *(protozoa)*, sem menn þekkja. En þau eru ein frumla líkt og eggið, klofna á líkan hátt og auka þannig kyn sitt. Smámsaman hafi þær tekið ýmsum breytingum, breytingarnar gengið í erfðir og þannig myndast nýjar tegundir og afbrigði, sem síðan gátu af sér nýjar og nýjar, og svo koll af kolli gegnum fleiri miljónir ára. Að vér nú ekki getum rakið hina ýmsu liðu í ættartölu hinna æðri dýra, liggur í því, að svo margir millumliðir eru undir lok liðnir. Fjöldinn allur af dýrum, er áður lifðu, eru nú útdauð vegna þess, að þau voru miður hæf til að geta staðist í baráttunni fyrir tilverunni. Meðal steingjörvinganna, sem fundist hafa í jarðlögunum, hafa fundist ýmsir þessara millumliða, og með hjálp þeirra hafa menn reynt að semja ættartölu fugla- og spendýraflokksins; en alt, sem fundist hefur, virðist benda á, að báðir þessir flokkar séu komnir af skriðdýrum, er áður hafa lifað, sem hins vegar eigi ætt sína að rekja til útdauðra froskdýra og fiska, en fiskarnir séu niðjar lindýranna.

Þetta virðist nú skýra þá gátu, sem annars er svo erfitt að skilja: Hvers vegna líkjast fóstur spendýranna á unga aldri svo mjög fóstrum fiska, froskdýra, skriðdýra og fugla, og hvers vegna hefur maðurinn og hin æðstu dýr í fósturlífinu svo mörg einkenni, sem síðar að mestu leyti hverfa, en sem stöðugt haldast hjá lægri tegundum spendýranna og hinum fyrnefndu lægri dýraflokkum?

Ekkert virðist sennilegra en að þessar stöðugu breytingar fóstursins séu ekki annað en stutt endurtekning á höfuðatriðunum í þeim breytingum. sem forfeður spendýranna á hinum umliðnu aldaþúsundum hafi verið undirorpnir á leiðinni til þroskunar.

Eins og áður er um getið, líkist fóstur mannsins á vissu skeiði öpunum; það virðist því styðja mjög þá skoðun, að vér séum komnir af öpum, og margar beinagrindur steinaldarmanna og útdauðra apa, sem fundist hafa á seinni árum, benda í sömu átt. Allflestir náttúrufræðingar eru og þeirrar skoðunar, en þó má það eigi heita fullsannað enn þá. Vér verðum að aðgæta, hve stuttur tími er liðinn síðan rannsóknir í þessa átt byrjuðu, og hversu óendanlega lítill sá hluti jarðarskorpunnar er, sem vísindin enn hafa kannað. Vér megum því eigi vera of heimtufrekir, heldur verðum vér miklu fremur að dást að því víðsýni, sem vísindamenn 19. aldarinnar hafa veitt oss í hinum ýmsu fræðigreinum.

Hvernig lífið upphaflega er til orðið, er oss hulið. Á miðöldunum héldu menn, að hin lægstu dýr kviknuðu af sjálfu sér, líkt og menn trúa enn víða heima á Fróni um lýs og flær. Ole Worm, háskólakennari í Kaupmannahöfn († 1654), mesti fræðimaður sinna tíma, hélt því jafnvel fast fram, að læmingjarnir — músategund, sem stundum kemur í afarstórum hópum ofan af fjöllum í Noregi og gjörir mikinn óskunda í bygðunum — myndist í skýjunum og rigni niður yfir réttláta og rangláta.

Þessi sjálfmyndunarkenning *(generatio spontanea)* hefur oft komið fram síðan, og ýmsir af lærisveinum Darwins, þar á meðal prófessor Haeckel, eru þeirrar skoðunar, að hin lægstu frumdýr geti stöðugt myndast, ef hin rétta blöndun myndunarefnanna er fyrir hendi. Þetta eru getgátur, sem enn þá hefur eigi hepnast að sanna.

Steingrímur Matthíasson.

Ritsjá.

MATTHÍAS JOCHUMSSON: JÓN ARASON, harmsöguleikur í 5 þáttum. Kostnaðarmaður: Skúli Thóroddsen. Ísafirði 1900.

Hann á löngum lífsferli og allmiklu skáldstarfi á bak að sjá, þessi prestur Braga og Jahve, þessi maður með hina »háu tóna«, — ef hann annars fýsir að líta til baka, sem reyndar er óvíst, enda ekki mikil ástæða til. Hann er nú 65 ára að aldri, en skáldgáfa hans er þó óbiluð. Sumir álíta jafnvel, að aldrei hafi honum tekist betur en einmitt núna síðustu árin. Raunar skipar »Jón Arason« ekki öndvegið meðal skáldrita hans — því ekki er ætíð jafnvel tónað í Bragahofi hans —, en hann mun þó vera bezta leikritið hans.

Af eldri leikritum hans er »Skugga-Sveinn« beztur. Aðalpersónan er sköpuð í anda íslenzkra þjóðsagna og leikurinn hefir eftir íslenzkum mælikvarða unnið allmikla hylli. Ég ímynda mér helzt, að það hljóti einmitt að stafa af því, að persónur leiksins eru gamlir kunningjar, sem menn kannast við annarstaðar að, og fólk hafi því haft gaman af að sjá þær á leiksviði. Hér í Danmörku mundu menn kalla »Skugga-Svein« alþýðu-gamanleik, ef til vill góðan alþýðu-gamanleik, en ekki áhrifamikinn skáldleik. Það er nóg af efni eða viðburðum í leiknum, en þá er líka hér um bil alt talið. Ekkert er gert til að láta lyndiseinkunnir aðalpersónanna umskapast. Að því leyti sem Skugga-Sveinn á í baráttu við hið lögbundna mannfélag, minnir leikurinn á »Ræningjana« eftir Schiller, en það er ekki samið með gremjutilfinning Schillers —

og heldur ekki séra Matthíasar. En í leiknum eru ýmsar hjápersónur vel sýndar: ágæt kerling, nokkrir stúdentar o. s. frv.

Aftur er Jón Arason sannarlegt mikilmenni. Hann hefir einu sinni áður hrifið séra Matthías, þegar hann orti kvæðið, sem hann lætur hinn aldna biskup flytja daginn, sem hann var höggvinn. Kvæðið er ljómandi.

Skáldleikurinn er um æfilok Jóns Arasonar. Hinn hálfsjötugi biskup hefir orðið fyrir rangsleitni af Danakonungi. Hann vill ekki þola »ríkra manna ofstopa« og býst til að verja rétt sinn. Allir höfðingjarnir í biskupsdæmi hans veita honum örugt fylgi og fremst af öllum synir hans, séra Björn og Ari lögmaður. Hann ríður til alþingis með 400 manna. Þar slær í harða sennu, en hinir lúthersku og konunghollu Sunnlendingar verða að lúta í lægra haldi fyrir afli Norlendinga. Jón Arason og synir hans láta samþykkja, að Gamlisáttmáli skuli gilda og á þeim grundvelli skuli allir byggja vörn sína. Frá alþingi ríða þeir í Skálholt, biskupssetur mótmælenda. Biskupinn þar, Martein Einarsson, hafa þeir þegar á valdi sínu og allir aðrir, prestar og höfðingjar, verða að lúta boði þeirra og banni. Svo greinilega hreinsar Jón Arason til á staðnum, að hann lætur grafa upp bein »villumannsins« Gissurar Einarssonar og jarðsetja þau utan kirkju. En þann, sem hann hefði átt að halda sem fastast, lét hann lausan. Gálaust loforð! — og hans hættulegasti mótstöðumaður, Daði Guðmundsson, gengur úr greipum honum. Jón Arason ríður nú heim til Hóla og ætlar nú líka að tryggja sig gegn þessum mótstöðumanni. En Daði verður fyrri til og ræðst á hann, er honum hefir ekki tekist að halda flokki sínum saman. Bæði biskup sjálfur og synir hans eru teknir höndum. En það er ekki hægt að dæma þá fyrri en næsta alþingi kemur saman, og nú er spurningin, hver eigi að taka að sér að geyma þá þangað til. Enginn vill verða til þess. Enginn þorir það. Þá segir séra Jón Bjarnason lágt og dimt: »Öxin og jörðin« — og svo er hinn gráhærði biskup og hans gjörvulegu synir teknir af lífi án dóms og laga meðan sívaxandi roði rís upp frá Heklutindum, sem verða rauðir sem blóð og virðast boða mikil tíðindi.

Þetta er í stuttu máli efni leiksins, sem í öllu verulegu þræðir viðburðasöguna eins og hún gerðist. En skáldleikurinn, sem höf. hefir smíðað úr þessu efni, er engan veginn gallalaus.

Fyrsti gallinn er sá, hve lítið nútíðarsnið er á leiknum, að því er snertir allar listareglur. Nánasta fyrirmynd séra Matthíasar að þessu leyti er augsýnilega Shakespeare, — enda hefir hann þýtt nokkur af leikritum hans. En af mikilmenninu enska geta menn ekki lært smámuni listareglanna; í þeirri grein yrði Henrik Ibsen betri kennari. Séra Matthías notar óft eintöl. Annar þáttur byrjar hjá honum með sýning, sem óljóst minnir á samtal þjóna andstæðinganna í »Rómeó og Júlía«; þær persónur, sem hér eru sýndar (Atli og Eysteinn), standa annars í engu sambandi við ganginn í leiknum. Í leikinn er fléttað inn gamansýningum, sem virðast hafa þann einn tilgang, að varpa dálítilli glætu inn í harmsögumyrkrið. Látum nú vera að persónur leiksins við og við fara að kveða ljóð — það er hvort sem er gamall og góður íslenzkur siður. En afarskringilegt verður það þó, þegar allur flokkurinn, áður en hann hefur alþingisreið sína, fer að syngja:

»Ríðum vér á alþing enn — alþing enn
fjögur hundruð fræknir menn — fræknir menn«.

Tilgangurinn er þó naumast sá, að flokkurinn eigi að æfa sig í að kunna að hegða sér í tónleik (opera). Hinir fornu söguritarar vissu vel, að orðið gat rist eins djúpt og sverðið. Síðan þeir rituðu hefir sverðið fallið mjög úr tízkunni; en orðsins neytum vér allir enn, og vér vitum, hve örðugt er að koma því vel fyrir sig; þess vegna hafa gagnhittin tilsvör mikinn kraft í sér fólginn og því verður lítið úr sverðshöggunum á leiksviðinu. Afrek Jóns Arasonar á alþingi og annarstaðar gera hann því ekki meiri mann í skáldleiknum.

Ekki vex hann heldur við það, að mótstöðumenn hans eru annaðhvort dáðlausir, vankaðir eða dulir og afskiftalausír. Menn sakna sýningar á borð við sýninguna í »Hákoni jarli«, þar sem andstæðurnar mætast af afli, er þeir þeir Ólafur Tryggvason og »hinn ríki« standa andspænis hvor öðrum.

»Jón Arason« er því ekki verk fullkomins og eiginlegs leikskálds, — en það er skáldverk. Það kveður mikið að hinum aldna biskupi. Bróður Birni og förukonunum, sem eru ómissandi persónur í leiknum, er skemtilega lýst. Séra Matthías getur líka lýst hinum djúpu tilfinningum eiginkonunnar (Helgu) fyrir bónda sínum og hreykni og þótta dótturinnar (Þórunnar) yfir föður sínum.

Þeir Danir, sem koma fram í leiknum, eru lítt aðlaðandi. Lárus Mule flýr jafnskjótt og á reynir; Kristján skrifari er reyndar hugrakkur maður, en á ekki nóg undir sér og verður hlægilegur sökum hrognamáls þess, sem hann talar. Það mundi hafa orðið stórvinningur fyrir skáldleikinn, ef sagan hefði hér gefið höf. kost á atkvæðameira manni. En lýsing mannsins er öll í skorðum eins og hún er, þó fullmikið kunni að vera borið í drættina.

Í leiknum eru sýningar, sem ekki gleymast, t. d. sú, er Ari lögmaður kemur heim til Hóla, þreyttur af ferðavolki og örmagna af svefnleysi, harmandi konu sína, sem hann getur ekki gleymt, og getur ekki ráðið við sjálfan sig, hvort hann eigi að fylgja föður sínum eða ekki. Sonarástin krefst að hann geri það, en honum ofbýður lögleysisástand landsins, og það heldur aftur af honum. Svefninn yfirbugar hann. Þórunn systir hans kemur inn og sér að hann sefur fast. Hún smeygir skauti á höfuð honum og stingur lyklakippu í hönd hans og kallar: »Viltu mjólk Ari? góða geitarmjólk?« Hann vaknar við orð hennar og eins ættræknistilfinningin við hin nístandi bituryrði hennar og móðganir.

Og tilsvörin eru oft hæfilega aflmikil. Hvað sem öðru líður, þá má sjá, að hér hefir skáldeyra heyrt mannshjörtu slá.

Olaf Hansen.

BENEDIKT GRÖNDAL: KVÆÐABÓK. Reykjavík 1900. XV + 379 bls. (Með mynd höfundarins).

Þó um víða veröld sé leitað, mun verða erfitt að finna eins fjölhæfan rithöfund og Benedikt Gröndal. Hann hefir samið orðabók yfir skáldamálið *(Clavis poetica ant. linguæ Septentrionalis)* sem lykil að hinni frægu orðabók föður síns, ritað bækur um dýrafræði, steinafræði og landa-

fræði, fjölda af ritgjörðum um heimspeki og fornfræði, ritgjörðir um Vesturheimsflutninga og Reykjavík, riddarasögur og rímur, háfleyg heimspekiskvæði, svo sem »Hugfró« og »Prometheus«, og meiningarlausar þulur. Hann hefir snúið Örvar-Odds sögu í söguljóð og þýtt Ilíonskviðu undir fornyrðalagi. Hann hefir fyrstur manna, að kalla má, ritað um fagurfræði á íslenzku. Og svo hefir hann ritað söguna af Heljarslóðarorrustu.

Kvæði Gröndals hafa hingað til verið á dreif um hin og þessi blöð og tímarit og smákver, og var því hin mesta þörf á að fá þau í einni bók. Nú er svo orðið og munu flestir fagna bókinni vel.

Því miður vantar hér þó ýmislegt. Stærri kvæðin úr »Gefn«, »Hugfró« og »Brísingamen« hafa ekki verið tekin upp í bókina, og heldur ekki Örvar-Odds drápa, Tólfálnakvæðið né Ragnarökkur (nema einstöku kaflar). En samt er í bók þessari nóg efni til þess, að lesandi getur fengið skýra hugmynd um, hvernig skáldskap Gröndals er varíð, og hvað langt hann nær.

Gröndal íklæðir hugsjónir sínar skrúðmeira máli en nokkurt annað íslenzkt skáld, og fer það oft vel, en stundum illa. Hann er ákafamaður og hættir við öfgum Gott dæmi þess er í »Brísingameni«, þar sem hann gerir ketti Freyju að tígrisdýrum; staðurinn er einkennilegur, og því set ég hann hér:

Glóandi augu gegnum loftið sveima
og geysa fram sem svipur loga-branda
sveiflaðar út um ókunnuga heima,
sem ölduhryggir milli landa líða
í löngum bugðum fram um ægis-geima,
og mjallar fyrir froðudrekar skríða,
svo mundu tígrar tveir um loftið æða
töfraðir grimdarseið með kerru fríða
og ekkert má þá hefta eða hræða.

Hér á þessum stað og víða í kvæðabókinni má nú segja, að of mikið sé af góðu gjört. En svo má og nefna aðra staði, þar sem Gröndal öllum mönnum betur hefir sýnt, hvað tíguleg og mikilfengleg íslenzkan getur orðið í kveðskap. Til dæmis mætti margt taka. Ég vil benda á suma staði í »Prómetheus«. Byrjun þess kvæðis er næstum því einstök í sinni röð í íslenzkum skáldskap:

Upp af foldar fimbulvíðum geimi
fjallið aldna rís úr heimi
og að skýjum ægigráum nær,
sól á víxl og svölum frostum slungið,
sveipað jökli, logum innan þrungið,
en við rætur dunar djúpur sær.
Kveður loft af hræfuglanna hljóði,
hrynja fossar út um dalamót,
brimlöðrandi blæs í jötunmóði
búri dimt við hamra fót.

Hér samlagast eitt af háfleygustu efnum, sem mannsandinn hefir hugsað sér, einhverri beztu formlegri meðferð, sem tunga vor á til (nfl. Promeþeifs sagan). Í þessu eina kvæði eru margir skáldlegir fjársjóðir. Í hvert skifti sem menn lesa það, munu menn finna eitthvað nýtt til að dást að. Sumar línur hér eru á við löng kvæði, t. d.:

»en enginn vindur öldur helgar bærði
undir vizkutrésins rót«.

En um það vil ég eigi fjölyrða hér. Ég vil einungis benda á, að í kvæðinu er miklu meira af skáldlegu hugmyndaflugi tiltölulega, en heimspekilegum rannsóknum um tilveruna. Gröndal hefir oft og einatt hleypt út í þesskonar rannsóknir, vanalega ríðandi á Pegasusi, og vanalega hefir klárinn þreyzt á hraungrýti heimspekinnar. Gröndal er ekki heimspekingur, sem yrkir, heldur skáld, sem þykir vænt um heimspeki, og vill láta gilda í hennar heim hugsjónir sínar og lög þau eða lögleysur, sem hann fylgir í heimi skáldskaparins. En Gröndal stendur fjarri vísindalegri heimspeki, það sést á annarri eins yfirlýsingu og hér fer á eftir: »Öll sú vizka, sem vér köllum hugsunarfræði, Logik, er dauft merki upp á skarpleik mannanna; og þeir sem kunna hana bezt, þeir hugsa líka verst og vitlausast. Þetta er margreyndur sannleikur«. (Gröndal í Gefn I (1870), bls. 80, í athugasemdunum við »Hugfró«).

Fá íslenzk skáld kunna að blanda saman gamni og alvöru eins vel og Gröndal. Eitthvert bezta dæmi þess er kvæði, eða öllu heldur samsteypa úr kvæðum, er nefnist »Gaman og alvara«, bls. 235—250. Kvæði þetta er svo einkennilega »gröndalskt«, að ég vona, að lesendur Eimreiðarinnar fyrirgefi mér, þó ég fari all-ýtarlega í það.

Það byrjar þá á því, að skáldið situr einn yfir bókum sínum, fjarri vinum og fósturjörð; og hann yrkir í tvíhendum:

»Sit ég nú hér og svo halda allir að sé ég að lesa
helgra histórium í — hér ei annað að fá.
Bænakver og Bónaventúra og Biblían helga,
alt er hér borðinu á — alt er ég búinn með það.
En hér er líka pappír og blek og praktugir pennar,
og, sem glóandi gull, gáfaði hausinn á mér.

. . . .

Það veit Drottinn, ég þarf ekki bækur! ég þeysandi sveima
glaður á guðlegum væng gegnum hið ferlega djúp«.

Og nú fer skáldið að lýsa sjónum sínum,

»sem mér að augunum æ óðfluga þrengja sér fram«.

Hér má eftir mörgu taka, og þá fyrst eftir því, hvernig öllu er hér snarað á pappírinn alveg umhugsunarlaust, undir eins og skáldinu vitrast ný sjón. Afleiðingin er þá auðvitað, að kveðandi og mál verða sumstaðar nokkuð flaustursleg. En höldum áfram með kvæðið. Næst á eftir tvíhendunum koma tvær vísur, sem lítil meining er í; þar eru tvö viðlög, bæði gömul en harla lík, annað: »Listamaðurinn lengi þar við undi«, en hitt: »CDEFGHI«. Þá kemur alvarlegt og háfleygt kvæði:

»Einn sit ég nú um nótt«, sumstaðar ljómandi fallegt og yndislegt og um leið ljóst, en sumstaðar allóljóst. En Gröndal þykist og þar fara hærra en svo, að allir geti fylgt sér:

Þú sem að leggur leið
lágan um jarðar stig,
lukt eru ljósin heið,
láttu' ekki trufla þig.

Aldrei þú fylgt mér fær
ferlegan hugar veg,
þangað sem höllin hlær
heiðrík og voðaleg.

En ég efa, að margir geti skilið, hvað Gröndal meinar með hinum dýrðlegu sjónum, er hann lýsir í næstu vísum. Má nefna til dæmis:

Svanhvítan sé ég stól
svífandi skýjum á,
nástrandar nærri sól
niflheimi liðinn frá.

Óttaleg ormaþröng
umgirðir styrkan fót
heiðrík um himins göng,
hljómar við lífsins rót.

Þegar svo skáldið er orðið þreytt á þessum bragarhætti, hefur það nýjan söng:

Annað ég opna hlið
álfheima salnum á,

betra þar sælu-svið
sólgeisla blundar hjá.

* * *

Því upp af svölum austursal
með undurljóma röðull stígur,
og bak við fjalla dimman dal
af dökkum himni máni sígur,
og stjarnan fríða fölnar og deyr,
og fegurðin hverfur og sést ei meir.

Og nú er haldið áfram. Skáldið minnist látinna vina, og byrjar með því þulu, alveg botnlausa og vitlausa, t. d.:

og upp yfir þessu
er ógnar fen
með jólakropps-messsu
frá Jakobsen;

o. s. frv.; eða:

Allons, enfants de la patrie
í þessu stóra generalfríi —
upp nú föðurlandsbörnin
mundi séra Árni segja,
og síðan deyja,
og skárri' er það kaffikvörnin!

eða: Gamlir graðir pípuleggir
gamla lektor hjá
og átján hundruð andarsteggir
Ástralíu frá
sitja þar með danska durga
Dorphs á Virgil saman urga;

o. s. frv. og annað enn vitlausara, ef hægt væri.

Svo koma nokkrar þunglyndisríkar, en fagrar vísur. Skáldinu er gramt í geði. Ekkert verður honum að gagni, hvernig sem hann syngur og minnist liðinna daga. Og nú finnur skáldið ráð til að bjarga sér úr vandræðunum:

Því lyftist ég á léttum himinvæng
um ljósan geim á silfurtærum bárum,
og bý mér mjúka, háa, helga sæng
sem haggast ei af neinum sorgartárum.

Nú býst lesandinn við einhverjum dýrðlegum hugsjónum. Hvernig skyldi vera hin »mjúka, háa, helga sæng«? Svarið kemur í næstu fjórum línum:

Slengdu þér duglega, sál mín, um geiminn,
sjóðandi kampavíns lífguð af yl!
Kærðu þig ekkert um helvítis heiminn,
hoppaðu blindfull guðanna til!

Og svo fer skáldið að segja frá morði, sem nýlega hafi fyrir komið í Lissabon. Sagan er tekin eftir hinni alkunnu sögu Edgar Poe's »The Murders in the Rue Morgue«. Efnið er það, að sjómaður hefir keypt og flutt heim með sér stóran apa. Einu sinni tekur apinn upp á því, að fara að raka sig, eins og hann hafði séð húsbónda sinn gjöra. Sjómaðurinn kemur að og ætlar að taka af honum hnífinn, en apinn hleypur þá út; sjómaður hleypur á eftir; apinn klifrar efst upp í hús þar nálægt og þýtur þar inn um opinn glugga; inni í herberginu er gömul kona og dóttir hennar. Drepur hann þær báðar og tætir líkin sundur, en sjómaðurinn kemur of seint til að bjarga þeim. Gröndal segir nú frá því, er líkin fundust, í vísnabókarstíl, og sjaldan hefir honum tekist betur;

t. d.:

Ein kvinna i Lisbons stoorum stad
stillt var med gjedid afmarkad,
i froomum fijtons anda.
Lofade drottenn dag og kvöld
og dimma noott med fijn aahöld,
og saungva sæt nam vanda. . . .

eða:

Af skored var sem yndesbloom
audarlijns höfud lijkt og hjoom,
og bloodgad beittum knijfe,
þar hvijlde kroppurenn i kuut,
sem kjoosarostur i snijtukluut,
svo var loked þvi lijfe.

eða lýsingin á líkinu:

Mörg flyksan laa, ei maatte sjaa
hennar daudsmaata annan;
i oonenn var su meyjan þar
med fæturnar
kijld fast med kraptenn sannan.

eða:

Yfervöld frijd med kongsens lijd
stoodu med hjartad frooma;
enginn gat neitt upp götvað breitt,
med gedid þreitt;
herrann hefur sinn tijma.

Svo kemur saga sjómannsins og er hún lakari; í fyrra kvæðinu reynir Gröndal ekki til neins háfleygis, en dálítið í síðara kvæðinu, en satt að segja er það of hrottalegt, til þess að geta verið vel fyndið. Óskandi væri, að hann hefði ort það kvæði líka í vísnabókarstíl, eins skemtilega tilgert og fyrra kvæðið var.

Kvæðasamsteypa þessi, sem nú hefir verið talað um, lýsir Gröndal fyrirtaksvel, hinum miklu kostum hans, hugmyndagnótt, fyndni og orðsnild, og göllum hans, hroðvirkni, stundum næstum því óskiljanlegri, og einhverju hrottalegu kæruleysi, sem stundum eyðileggur ágætiskvæði hjá

honum. Ljóðabréf hans eru mörg lík þessu, sambland af göfugum skáldskap og fúkyrðafyndni eða þulum, líkum þeirri, er nefnd var. Svo er t. d. Rímblað, bls. 291, og verða þar svipleg skifti:

En við sólheita suðurströnd
sígrænir meiðir laufin hneigja,
og fiskar eins og blossa bönd
í bláum straumi sporðinn sveigja.

Latur þar hvílir landsins son
laufgrænum undir kókospálma,
með biblíu, þrykta í Babílon,
og beljar fullur Davíðs sálma.

Annars er sumt í því bréfi, t. d. dönsku vísurnar bls. 298, samtölin 295—296 og og lýsingin á för Englandsdrotningar til Frakklands (sama og J. Hallgrímsson reit um) þannig úr garði gert, að furða er að Gröndal skuli hafa látið prenta það. Um »Þingvallaferð« (bls. 250—284) er það að segja, að margt er þar fyndið og vel sagt, en á milli er hún þó annað en skemtileg aflestrar. Þar er skýrt frá skemtiför, er Gröndal og nokkrir vinir hans, þar á meðal séra Matthías Jochumsson, fóru til Þingvalla 1878. Gröndal lætur ekki vel að yrkja undir hexametrum, enda hafa fáir leikið þá list svo vel færi á íslenzku. Hallgrímur Pétursson gat það, en síðar Jónas, Steingrímur og Hannes Hafstein. Annars verður víst flestum, er latnesknum skáldskap eru kunnugir, á, að bera þess konar ferðalýsingar saman við hina frægu lýsingu Hóratíusar á ferð þeirra Mæcenasar til Brindisí; og sé það gjört, er hætt við, að Hóratíus þyki flestum fremri að fyndni og orðsnild.

Gröndal hefir ort mikið um bjartari hliðar lífsins; ástir, vín og kvennfólk koma honum í guðmóð. Sjaldan eða aldrei held ég hann yrki innilega, en oft er hann andríkur og fyndinn í þeim kvæðum sem öðrum. Og í þessum kvæðum sínum er Gröndal ekki eins frumlegur og ólíkur öllum bræðrum sínum í skáldahópnum íslenzka, eins og hann er í gamankvæðunum. Sum drykkjukvæði hans eru þó einkar góð; einna bezt mun vera »Salve mi bone fons«, sem margir syngja, en ekki allir skilja — ég er ekki að hrósa Gröndal fyrir meðferð hans á útlendu tungunum, heldur fyrir góðan skáldskap og eldlegt fjör í kvæðinu. Kvæðið »Gleði« (bls. 112) er í rauninni ágætt kvæði, en skemmist af hrottalegu berserkjaviðkvæði: »Og svo renni ég út og ræski ég mig og ríf mig fyrir þig«.

Sum ættjarðarkvæði Gröndals eru aðeins skrúðvafnar langlokur, en sum fyrirtaksgóð. Hér vil ég fyrst og fremst nefna kvæðið »Sunnanför« (bls. 147). Skáldið er statt suður í Belgíu og heyrir stundardansinn í klukkuspilum kirkjuturnanna þar. Og mitt í dýrðinni suðrænu man hann eftir Íslandi:

Þegar ég nam það að líta,
þá komstú í huga minn,
gamla fanna foldin hvíta,
fjarri mér, og ísinn þinn!

Heldur vil ég hjá þér búa
hvellan laus við dansins óm
og á þína Æsi trúa
en hinn gamla suðr í Róm![1]

Þetta kemur frá hjartanu og er bæði íslenzkt og karlmannlegt. Manni þykir vænt um skáld, sem yrkja svona. Stundum kemur hann með heilsusamlegar hugvekjur um framfarirnar á Fróni og þá, er reyna að

[1] einkent af ritdómara.

koma þeim á. Hann hefir talsvert að athuga við margt þar. Honum finst lítill vera árangurinn af stjórnfrelsisbaráttu vorri, og ýmislegt af því, sem flestir munu telja landinu til mests gagns, finnur litla náð fyrir augum hans (»Aldamót«, bls. 331):

»Vér kveinum og æpum og köfnum í skólum,
kúgaðir mentunarfýsninni af«.

Eitt af beztu ættjarðarkvæðunum er »Ísland« (bls. 87). Þar eru meðal annars önnur eins kjarnyrði og þessi um vesturheimsfarir:

Þó örvænti margir og uppgefnir sé
og Ameríku þylji um gnóttir og fé —
hver vill því skeyta og skapa sér tár,
og skera úr sér hjartað, sem sló í þúsund ár.[1]

Hvassar hefir enginn blásið gegn vesturheimsförum.

Kvæðið »Vestan um haf«, kveðja til Norðmanna (bls. 217), er ef til vill ennþá kjarnyrtara; en hér eru það Íslendingar sjálfir, sem verða fyrir skellunum:

Hvað erum vér?
hjartveikir aumingjar, rétt eins og ber!
Finnum fjarran óm,
frelsis hvellan róm
bergmála hömrunum fornu frá,
þar feður vorir nutu æskudaga,
þar vígroða sló yfir valfallinn ná
og Valhöll glumdi hátt af strengjum Braga.

Fjallkonan fríð,
fórstu' aldrei áður í keppni og stríð?
Dáinn ertu, Jón!
Dáðlaus þjóð um Frón!
»Divide et impera« — Danskurinn hlær,
og dregur alt með hægðarleik í sundur.
Ljómar á Eiðsvelli morguninn mær —
en mörlandi þegir eins og hundur!

Fá eða engin íslenzk skáld hafa sagt þjóðinni svona hispurslaust til synda sinna.

Náttúrulýsingar Gröndals eru sumar skrúðmiklar í orðavali, en flestar efnislitlar og all-óljósar. Hann er hér yfirleitt ekki eins sjálfstæður og í ýmsu öðru. Himininn, stjörnurnar og sólin eru uppáhald hans, og fjöldi líkinga er dregin af þeim. Vil ég benda hér á kvæðið »Halastjarnan 1858« (bls. 78) sem gott dæmi þesskonar kvæða hjá Gröndal. Samt má þar sjá galla, sem stundum kemur fyrir hjá honum, nefnilega að einhverju dýrðlegu er líkt við eitthvað annað, sem í raun réttri er miklu óvirðulegra. Svo er t. d. í seinustu vísunni í kvæðinu:

---

[1]) einkent af ritdómara.

Eins og um bláa báru svífur
blásandi, sundfær hvala-þröng,
og fast með sporðum kólgu klýfur,
svo kolblá freyða sjávargöng:

eins hvínið þér í þúsund logum,
þjótandi ljós um himna djúp,
og í sólkerfa breiðum bogum
brennandi sveiflið Urðar hjúp.

Hér er hver líkingin út af fyrir sig afbragðsgóð, en samanburðurinn verður þó tæplega réttur eða skáldlegur. En stundum tekst Gröndal svo vel, að fáum hefir tekist betur á voru máli. Til dæmis má nefna byrjunina á »Prometheus«, sem áður er nefnd, og vísuna úr kvæðinu »Nótt« (bls. 82):

Leit ég í skuggdimmum
skýjum vaða
mána mæran
um miðnætti,

og ljóss-löður
á logskríns hvolfi
freyða vindvakið
sem víðis bárur.[1]

Margt íslenzkt skáld hefir ort um það, að tunglið veður í skýjum, en seinni helmingur þessarar vísu finst mér með því bezta, sem um það hefir verið sagt.

Annars væri óskandi, að einhver af fagurfræðingum vorum skrifaði bók eða langa ritgjörð um Gröndal og stöðu hans í bókmentum Íslands. Auðvitað kemur einhverntíma að því, að það verður gert. Hér í þessum ritdómi hefir mér aðeins verið auðið að benda lauslega á einstöku hliðar á skáldskap hans. En rit Gröndals eru svo margvísleg og sum af þeim svo merkileg, að þau eiga skilið, að mentavinir verji tíma og fyrirhöfn til að lesa þau og rannsaka, og síðan skrifa um þau og skýra þau. Gröndal þarf mjög víða skýringar við, stundum er hann óljós af háfleygi, stundum af hroðvirkni, oft af því, að hann þyrlar upp á pappírinn atvikum úr daglega lífinu, sem fáir þekkja. Næstu kynslóðir mundu meta mikils að fá skýringar yfir »Heljarslóðarorrustu« eða »Gandreiðina«. Ef til vill væri það skáldinu sjálfu næst að skýra þau rit. Óskandi væri líka, að annaðhvort Bókmentafélagið eða einhverjir aðrir vildu gefa út úrvalsrit Gröndals, bæði í bundnu og óbundnu máli. Mætti þar sízt af öllu sleppa sumum af hinum meinfyndnu fyrirlestrum hans og blaðagreinum, og gætu þau bindi orðið hin kærkomnustu ungum og gömlum, því þrátt fyrir ýms fúkyrði Gröndals til einstakra manna og stofnana, mun flestum þykja vænt um gamla meistarann. *Sigfús Blöndal.*

KRISTINN STEFÁNSSON: VESTAN HAFS. Ýmisleg ljóðmæli. Rvík 1900.

Höf. ljóðmæla þessara er Vestur-Íslendingur. Hann hefir verið búsettur í Winnipeg um mörg ár. Þar hefir hann ort flest kvæði sín.

Kvæði þessi eru 87 að tölu. Þau eru flest stutt. Meðal þeirra eru örfáar þýðingar. Málið á kvæðunum er í betra lagi, þegar tekið er tillit til þess, að höfundurinn hefir eigi notið mikillar mentunar. Auk þess er hann búsettur vestan hafs, þar sem daglega málið er blendingur af íslenzku og ensku. Ljóðmæli þessi eru prentuð í Reykjavík. Pappír og prentun er í góðu lagi.

[1] einkent af ritdómara.

Eigi hafa ljóðmæli þessi mikið skáldlegt gildi. Stundum velur höf. sér stór yrkisefni, t. a. m. »Djákninn á Myrká« og »Hildigunnur«. En hann hefir hvorki skáldlegt afl né næga mentun til þess að geta ort stórkvæði. þegar borin eru saman kvæðin »Hildigunnur« eftir Grím Thomsen og Kristin Stefánsson, þá kemur munurinn á stórskáldi og smáskáldi í ljós.

Höf. er góður hagyrðingur. Hann hefir allmikið vald á íslenzkri tungu. Mörg smákvæði hans eru vel ort, t. a. m. »Þrumuskúr« og »Vorský«. Bezt láta honum lausavísur. Í kvæðinu »Hríð« er t. a. m. þessi vísa:

»Stormur flýtir fannaburð,
í freðnum þýtur hrofum tómum,
frostið ýtir inn með hurð
alveg hvítum hélugómum«.

Ýmislegt er í ljóðmælum þessum, sem menn á Íslandi skilja eigi, t. a. m. í kvæðinu »Harður vetur«.

Kvæðið »Stökur« á bls. 58 er gott sýnishorn þessara ljóðmæla. Kvæðið er þannig:

»Refsinornin galdra gól,
gekk að friðar-ránum.
Aldrei þorsteinn eignast skjól
undir linditrjánum.

En svo er margra manna spá,
mótuð sannleik hreinum,
að friðskjól hafi fuglinn sá
fundið und stærri greinum.

Þegar hretin hraða sér
hvöss og útsynningur,
skýli betra ætíð er
eik enn skollafingur«.

Lík þessu eru flest kvæðin að því, er skáldlegt gildi snertir. *H. P.*

DAVÍÐS-SÁLMAR í íslenzkum sálmabúningi. Eftir *Valdimar Briem*. Rvík 1898.

það hefir dregist of lengi að geta um þessa bók í »Eimreiðinni«. Ritstjórinn hefir beðið mig að rita örfá orð um hana. Ég verð við bón þeirri, þótt ég sé á engan hátt fær til þess. Í »Kirkjublaðinu« 1893 tók ég það fram, að ég ber mjög mikla lotning fyrir séra V. Briem og virði hann mest allra íslenzkra skálda, sem nú eru uppi. Síðan hef ég lesið bæði »Biblíuljóð« hans og »Davíðs-sálma«. Við lestur þeirra hefir lotning mín og virðing fyrir honum farið vaxandi, en eigi minkandi. Mér er þess vegna ljúft að taka undir lofsyrði þau, er rituð hafa verið um sálma hans og andleg ljóðmæli.

Efnið í þessu sálmasafni V. B.s eru Davíðs-sálmar í ritningunni. Sálmaefni því verður eigi breitt til batnaðar. V. B. breytir heldur eigi

efninu. En það fær í höndum hans íslenzkan blæ, þar sem því verður komið við. Það er rétt og samhljóða meginreglum þeim, sem skáldið hefir sett sér. V. B. snýr alls eigi Davíðssálmum orðrétt í ljóð. Hann tekur aðeins aðalefnið úr hverjum einstökum sálmi og yrkir um það. Hann fylgir eigi ávalt jafnnákvæmt sálmaefninu. Stundum víkur hann ef til vill heldur langt frá því. En þess ber að gæta, að sumir beztu sálmar hans fara mjög langt frá orðunum í sálmasafni Davíðs, t. a. m. sálm. 150. Og fegurri sálm hefir V. B. aldrei ort um það efni.

Búningurinn á þessu sálmasafni V. B.s er eigin eign hans. Þar koma fram sömu snildarmerkin og á öðrum ljóðmælum hans. Kveðandin er ágæt. Og málið er mjög gott. Einstöku orð hef ég fundið, sem ég kann eigi vel við í snildarverki þessu, þótt þau hafi fengið hefð í íslenzku biblíumáli. En þetta eru smámunir, sem enga þýðing hafa.

Búningurinn á sálmunum í þessu safni V. B.s fer eftir efni sálmanna sjálfra. Í því tilliti skiftast sálmarnir í tvo aðalflokka:

1. Þegar sálmarnir eru að efninu til mestmegnis lýsingar, þá verða þeir í höndum V. B.s sönn snildarverk, fægðir gimsteinar. Málið er ágætt, kveðandin hljómfögur og samlíkingarnar forkunnar-fagrar. Sálmar þessir eru honum hjartfólgnastir. Hann vandar þá mest. Í þessu efni má benda á sálmana: 15, 18, 19, 29, 45, 46, 50, 93, 96, 98, 104, 105, 111, 114, 127, 137, 148, 150. Kristileg von breiðir ásthlýjan gleðiblæ yfir sálma þessa.

2. Þegar sálmarnir eru að efninu til mestmegnis bænir, þá er nokkru öðru máli að gegna. Sálmarnir eru auðvitað mjög vel ortir og kristilegir í öllu tilliti. En bænirnar eru eigi eins »brennandi í andanum«, eins og þær eru fagrar að búningnum til. Trúin er ekki eins áköf, eins og hún er skrautbúin. Iðrunin grætur eigi eins beiskum tárum, eins og hún er hrygg ásýndum.

Tvískifting þessi hefir komið í ljós í öllum sálmum V. B.s. Fegurð vonarinnar hrífur hann meir en kraftur trúarinnar.

Oft hefir séra Valdimar Briem verið líkt við Hallgrím Pétursson. Þetta er næsta eðlilegt, því þeir eru mestu sálmaskáld íslenzku þjóðarinnar. En þeir eru ólíkir, enda hafa þeir átt við ólík lífskjör að búa. Hallgrímur var skáld trúarinnar, en Valdimar er skáld vonarinnar. Þetta kemur fram í sálmum þeim, sem þeir hafa báðir ort um sama efni, t. a. m. í sálmunum 606 og 468 í íslenzku sálmabókinni (»Alt eins og blómstrið eina« og »Ég horfi yfir hafið«).

Séra Valdimar Briem er nú 53 ára að aldri. Það er óskandi og vonandi, að honum auðnist enn þá að auðga íslenzkar bókmentir að nýjum kvæðasöfnum. Skáldmæli hans eru Íslendingum til sóma og heilla. *H. P.*

BJÖRN JÓNSSON: ÍSLENZK STAFSETNINGARORÐBÓK. Reykjavík 1900.

Þegar blaðamennirnir tóku sig saman hér[1] um árið um að koma festu á stafsetningu í íslenzku, fagnaði ég þessu fyrirtæki, ekki sízt

[1] Réttritun höfundarins er breytt samkvæmt stafsetning Eimreiðarinnar, sem er hin sama og Blaðamannafélagsins. RITSTJ.

fyrir þá sök, að ég vildi tíu sinnum heldur, að tilraunin væri gerð á þennan hátt, en að stjórnin færi að vasast í þessu máli. Ég var hræddur um, að það kynni þá að fara líkt og hér í Danmörku, þar sem varla nokkur sál er ánægð með þá réttritun, sem hið danska kenslumálaráðaneyti hefir fyrirskipað. Að mitt nafn hefir ekki sést á prenti bendlað við blaðamannaréttritunina, kemur til af sérstakri ástæðu. Ég gat í flestum atriðum verið henni samþykkur; þótt ég væri í stöku atriðum á öðru máli, gat ég gengið að þeim, t. d. z-reglunni; það var mín ósk og vilji, að þessum bókstaf, sem er sá óþarfasti í öllu stafrófinu og ekki til annars en hins mesta trafala, væri útrýmt með öllu; ég g a t þó sætt mig við þá góðu byrjun, að zetunni var þó rýmt burt í einum orðmyndaflokkinum. En hitt gat ég engan veginn sætt mig við eða gengið að, að rita *é* fyrir *je*. Í framburði vorum nú er enginn munur á *j* í orðum sem *já* og *jeg*, *sjá* og *sje*; það er auðvitað, að hljóð allra stafa fær ýmislegan hljóðblæ eftir því stafasambandi, er hann stendur í, en engu íslenzku eyra heyrist »é« hljóða öðruvísi en *je*, og svo hefur það eflaust verið nú í mörg hundruð ár. Það skiftir engu, hvernig þetta hljóð er orðið til; það er nú orðið svo, eins og t. d. niðurlags-*r* *(hest-r)* er orðið að *-ur* — líka fyrir mörgum hundruðum ára. Að skrifa *-ur*, en *é*, er eitthvert það versta málssögu-ósamræmi, sem ég get hugsað mér; það er annars vegar að skrúfa útlit málsins svo sem fimm aldir aftur í tímann, án þess að hin minsta átylla sé til þess. Það eykur þar að auk þeim erfiðleiknum við, að *je* á að skrifa eftir sem áður í orðum sem *hyljendur*, og þó er engu meiri orsök til þess að rita þar *je*, heldur en í orðum sem *héðan*, *héðinn* o. fl., þar sem aldrei neitt *é* frá upphafi vega sinna hefir staðið. Það var þessi afkáraskapur — ég get ekki haft linara orð um það —, sem olli því, að ég gat ekki sett mitt nafn meðal þeirra, er aðhyltust blaðamannaréttritunina. En blaðamennirnir fóru líka rangt að. Þeir höfðu í þagnarhljóði búið til réttritun sína og komu svo til okkar og spurðu: *viltu eða viltu ekki*, í stað þess að r á ð f æ r a sig fyrst við sem flesta og svo athuga þau svör og mótbárur, er fram voru komnar, og svo þar á eftir að fella lykt á hvert atriði. Það getur vel verið, að niðurstaðan hefði orðið sú hin sama; þeir hefðu ef til vill ekki »tekið sönsum« með þessa »grillu sína«. En nú er aðeins fyrir mig og þá, sem kunna að vera á bandi með mér, að berjast af alefli fyrir því, að þessi é-grilla hverfi sem allrafyrst aftur þangað, er hún er komin frá af tómum misskilningi.

Næsta skref, sem blaðamennirnir hafa gert, er að gefa út orðlista eða »stafsetningarorðbók« — og var það mjög hyggilega stofnað og svo að segja sjálfsagt. Höf. er Björn ritstjóri Jónsson. Meðal blaðamanna var leitun á öðrum betri eða færari manni, þótt ekki sé hann málfræðingur. Kverið er rúmar 60 bls. og eru þar aðeins orðin nefnd í rettri stafrófsröð og einatt flokkuð saman eftir skyldleika. Þótt höf. hafi ekki gert grein fyrir meginreglu sinni, er það, finst mér, ljóst, að hann hefir lagt alúð á, að tína saman flest þau orð, er ætla mætti, að menn kynnu að flaska á (orð með *i*, *y*, *ei*, *ey*, *a*, *á (ang)* og þvíumlíkt). Ég hef borið orðasafnið á nokkrum stöðum saman við hinar meiri orðabækur, og ekki fundið neitt merkilegt orð, sem vanti. Og ég hef flett upp þeim og þeim orðum og fundið þau. Þó kann vel að vera, að

þar vanti sum orð; það verður reynslan að sína, og ef svo er, er hægt að ráða bót á gallanum í öðrum útgáfum. Hins vegar standa í kverinu nokkur orð, sem eru svo forn, að þeirra mátti vel missa, t. d. *remmiskíð*, *kylna* (er hefir eiginlega aldrei verið íslenzkt orð) osfrv., en heldur of mikið, en of lítið. Ég get því ekki betur séð, en að kverið geti komið að góðum notum, þeim sem þess þurfa. En það er ýmislegt annað, er að má finna, og það er einkum það, að það ber ósjaldan á því, að höf. er ekki málfræðingur, og að hann er að sumu leyti kreddufastur. Hann fer stundum skör lengra, en þörf var á, og lengra en tilgangur kversins heimilar. Höf. blandar stundum saman réttritun og orðmyndum; hann skoðar orðmyndir svo sem þær heyri undir réttritun, og gefur því reglur um, að svo og svo megi ekki rita. Ég á hér einkum við forn bæjanöfn. Það er varað við orðmyndum sem *Auðnar*, *Nesjar*, *Eiðar*, *Holtar* osfrv. Þetta tel ég mesta ókost kversins.. Þessar orðmyndir eru ef til vill 1000 ára gamlar, og eru eingöngu notaðar í öllum fornbókum og undantekningarlaust í alþýðutali fyr og nú. Það hafa verið lög í málinu, svo snemma sem hægt er að sjá, að þegar hvorugkyns orð voru gerð að eiginnöfnum (í fleirtölu), þá fengu þau (aðra) endingu, *holt* (flt.) varð *Holtar* osfrv Þetta er lögmál, sem ekkert þýðir að vilja nú að fara að raska; það hefir enginn heimild til þess og það er engin ástæða til þess. Það er ótölulegur orðagrúi í málinu, sem þá mætti líka fara að umskapa og eru komin jafnlangt frá hinni svo kölluðu »réttu« mynd sinni. Því þá ekki fara að skrifa t. d. Reykja*r*-vík; svo ritar Ari. Alveg sama er að segja um orðmyndir sem *Egli*. Það er lítið vit í því að heimta *Agli*, úr því allir segja hitt, alveg eins og allir segja *lykli*, en enginn *lukli*, enda er *Egli* margra alda gamalt mál. Þess konar orðmyndir eiga alveg eins mikinn rétt á sér eins og svo ótal margar aðrar, sem eru þeim hliðstæðar. Ég gæti nefnt margt fleira þess kyns, t. d. að höf. vill láta útrýma orðmyndum sem *keipréttur (keik-)*, *svigrúm* (f. *svif-)*, *kvenn-* (f. *kven-)* og því um líkt. Þótt það sé rétt, að *keik-*, *svif-* osfrv. kunni að vera eldri myndin, eru hinar nú einu sinni orðnar fastar og eru vel hugsunarréttar. Ósamræmi er það, að höf. ekki líka vill breyta *kuðungur* í *kúfungur* (sem er eldra). Heldur ekki skil eg neitt í því, hvers vegna nú á að fara að rita *trýði* f. *tryði*; *trýði* get ég rakið fram á 15. öld, en svo hverfur sú mynd. Alveg eins er með *lýréttur*. Fyrir 1000 árum sögðu menn aðeins *lýritr*. Jafnalgengar myndir sem *smér* og *ket* hafa jafnmikinn rétt á sér sem *smjör* og *kjöt*, ef ekki meiri. Hvað má þá ekki segja um *hrævar-eldur*; það orð gerir höf. enga athugasemd við.

Þessu máli náskylt er, að höf. lagfærir orð, er ekki eru fundin í fornbókum, en hann hyggur séu rangt »framborin« í alþýðumáli. En víðast hvar er mjög efasamt, hvort skýringin er rétt. Ég efast mjög svo um, að *tylli*-dagur sé komið í stað *tigli*-dagur, *greppa-* (eða *greppi-*. svo hef ég ætíð heyrt orðið) -trýni í stað *greypi*-tr.; annaðhvort er hér eignarf. flt. af *greppur* eða annað orð, sem nú er ekki til í voru máli. En hvernig ætti *greypi* að hafa breyzt í *greppi (greppa)*? Svo er og um orðið *tvíelleftur*, sem á að vera *tvíefldur*. Ég vil þó benda á, að orðið *tvíelleftur* (22 vetra, ɔ: á bezta skeiði) finst í fornu máli; getur

það ekki verið sama orðið? Eins efast ég um að það sé rétt, að *úlfliður* sé rangt fyrir *úln-liður*. Framburðurinn er *ulliður*; væri orðið *öln-* fyrri liðurinn, því er það þá ekki orðið að *ol-* eins og í *olbogi?* Hvað er á móti því að *úlfliður* sé rétt? Ég get talið sumt fleira af þessu tægi. Það hefir áður verið bent á, að *filungur, hangur* er rangt. — Ýmsar afleiðslur eru rangar, t. d. *frygð,* af lat. fructus.

Þetta, er hér hefir verið talið, kemur eiginlega lítið við aðaltilgangi kversins. Og höf. hefði getað komist hjá því flestu, ef hann hefði gætt þess, að greina orðmyndir, gamlar og góðar, frá réttritun. Það er kostur við kverið, að rangar orðstafanir eru settar á sinn stað og vísað til hins réttstafaða orðs, og það er kostur, að t. d. viðtengingarmyndir (*flyti, flygi* osfrv.) finnast á sínum stað í stafrófsröðinni. — Hins vegar get ég ekki séð, hver þörf var á að taka upp orð sem *farfi, lautinant,* í stað þess að brennimerkja (krossa) þau og vísa til íslenzku orðanna.

Finnur Jónsson.

FYRSTA BÓK MÓSE (GENESIS) í nýrri þýðingu eftir frumtextanum. Rvík 1899.

MARKÚSAR GUÐSPJALL í nýrri þýðingu eftir frumtextanum. Rvík 1900.

Báðar þýðingar þessar eru gefnar út af »Hinu íslenzka Biblíufélagi«.

Árið 1887 gjörði Biblíufélagið þá ákvörðun, að »hefja endurskoðun Biblíunnar, svo fljótt sem því yrði við komið«. En félagið gat eigi byrjað á endurskoðun þessari fyr en 1897. Þá var tekið til starfa. Nefnd var sett. Undir umsjón hennar fer endurskoðunin fram. Í nefndinni tóku sæti Hallgrímur biskup Sveinsson, Þórhallur lektor Bjarnarson og Steingrímur yfirkennari Thorsteinsson. Nefnd þessi er mjög vel og viturlega valin. Það er eigi hægt að skipa hana færari mönnum, eftir því mannvali, er kostur var á. Auðvitað tekur allangan tíma að endurskoða alla ritninguna. En óskandi væri, að verkinu yrði hraðað eins mikið og auðið er.

Við endurskoðunina »er frumtextinn hvervetna lagður til grundvallar, og sérhvað það leiðrétt, er rangt reynist, ónákvæmt eða óheppilega orðað í núverandi þýðingu«. . . »Leitast er við að láta þýðinguna fara svo nærri orðum frumtextans, sem eðli íslenzkunnar leyfir«. Þetta er meginregla endurskoðunarnefndarinnar.

Fyrsta bók Móse og Markúsar guðspjall eru fyrstu bækur ritningarinnar, er birtast í þessari endurskoðuðu, íslenzku þýðingu. Á þessum bókum sést, að þýðendurnir hafa hliðsjón af »hinni einkar nákvæmu og vönduðu ensku, endurskoðuðu þýðingu frá 1885«. Það er viturlega gjört. Þýðing sú er ágætur leiðarvísir.

Um þýðinguna sjálfa er komizt þannig að orði í »formálanum« fyrir fyrstu bók Móse: »Mesta áherzlu höfum vér lagt á það, að þýðingin sé nákvæm og trú, þannig að orð svari orði og málsgrein málsgrein í frumtexta og þýðingu, að því leyti sem unt er, og eigi sett það fyrir oss, þótt þýðingin fyrir þá sök víða kunni að þykja miður íslenzkuleg«. Í þessum orðum er bent á kost og galla þýðingarinnar.

1. Kostur þýðingarinnar er nákvæmni. Orð svarar orði og máls-

grein málsgrein í frumtexta og þýðingu. Fjölmargar leiðréttingar eru gjörðar á »ekki óverulegum göllum hinna eldri þýðinga«. Starf nefndarinnar er mjög vandasamt. Það er leyst af hendi með mestu nákvæmni og trúmensku, eftir þeirri meginreglu, sem nefndin hefir sett sér.

2. Í »formálanum« fyrir fyrstu bók Móse er einnig bent á galla þýðingarinnar. Þar er sagt, að þýðingin »víða kunni að þykja miður íslenzkuleg«. Ef mikil brögð verða að þessu, þá er það stór galli. En hér er að líkindum engin hætta á ferðum. Allir nefndarmennirnir eru kunnir að því að hafa mikið vald á íslenzkri tungu. Þeir virðast því geta hæglega séð um, að þýðingin verði bæði nákvæm og íslenzkuleg«.

Endurskoðunarnefndin hefir þýðingarmikið starf með höndum. Það verður óefað íslenzku kirkjunni til blessunar og heilla.

Þýðingin á fyrstu bók Móse og Markúsar guðspjalli er einkar nákvæm og vönduð að öllum frágangi. Það er auðvitað létt að þýða þessar tvær bækur ritningarinnar. Margar aðrar bækur hennar eru miklu þyngri Það er óskandi og vonandi, að þýðingin á öllum bókum ritningarinnar fari nefndinni eins vel úr hendi, eins og þýðingin á þessum tveimur bókum. Allir Íslendingar, er unna kristinni kirkju, óska nefndinni allra heilla. *H. P.*

MÓSEBÆKURNAR í ljósi hinna vísindalegu biblíurannsókna. Eftir *Jón Helgason.* (Sérpr. úr »Tímariti Bókmentafélagsins« XXI).

Í ritgjörð þessari færir höf. fram rök »hinna svo nefndu hærri biblíurannsókna« fyrir því,

»að Móse hvorki er né getur verið höfundur Mósebókanna,

að Mósebækurnar eru ekki sjálfstætt sagnarit, heldur samsteypa eldri rita, sem aðalhöfundur þeirra hefir tekið upp óbreytt að mestu, og loks

að Mósebækurnar í þeirri mynd, sem vér eigum þær nú, eru ekki framkomnar í heimi bókmentanna fyr en um miðbik 5. aldar f. Kr.«

Þessi rök hefir höf. tínt saman úr íslenzkum, þýzkum og dönskum ritum um þetta efni. Sjálfur hefir hann auðvitað eigi komið fram með ný rök. En hann raðar rökum þessum skipulega. Og málið á ritgjörðinni er gott. Á rökunum sjálfum ber hann enga ábyrgð. Þau eru »starf hinna svo nefndu hærri biblíurannsókna«.

Á 19. öldinni (um 1830—1860) beindust »hærri biblíurannsóknirnar« að nýja testamentinu. Fremstur þar í flokki var F. C. v. Baur. Hann lagði meginreglu heimspeki þeirrar, sem kend er við Hegel, til grundvallar við »biblíurannsóknir« sínar. Með »innri vitnisburðum« nýja testamentisins þóttist hann sanna, að flestar bækur þess væru eigi eftir þá höfunda, sem þær eru eignaðar. Skoðun hans var, að Páll postuli hefði að eins ritað 4 bréf í nýja testamentinu (Róm., 1. og 2. Kor., og Gal.). Allar aðrar bækur nýja testamentisins voru, að skoðun hans, ritaðar löngu eftir daga postulanna. Alt þetta reyndi hann að sanna með »innri vitnisburðum« nýja testamentisins. Baur var allra manna »lærðastur«, enda snerust guðfræðingarnir á mál hans í stórhópum. Í nafni vísindanna reyndu lærisveinar hans að ryðja þessum nýju skoðunum braut. Þeir kölluðu engan vísindamann, sem eigi fylgdi Baur í þessu máli. (Meðal Íslendinga var Magnús Eiríksson lærisveinn Baurs.

»Tímarit Bókmfél.« 1887). Mótstöðumenn Baurs tóku auðvitað til mótmæla, og urðu miklar ritdeilur um skoðanir hans.

En hver varð dómur sögunnar um skoðanir Baurs? »Innri vitnisburðir« hans reyndust gagnslausir og »ytri vitnisburðunum« fjölgaði ávalt eftir því, sem ritdeilurnar stóðu lengur. Lærisveinar Baurs urðu ávalt að hopa á hæl. »Hærri biblíurannsóknirnar« biðu algjörðan ósigur. það reyndist satt og áreiðanlegt, að bækur nýja testamentisins eru eftir þá höfunda, sem þær eru eignaðar. (Aðeins eru skiftar skoðanir um seinna bréf Péturs). Í þessu efni er mér óhætt að vísa til Jóns Helgasonar sjálfs.

þegar »hærri biblíurannsóknirnar« höfðu beðið algjörðan ósigur, að því er nýja testamentið snertir, sneru þeir sér að gamla testamentinu. Ritdeilurnar um það eru byrjaðar. En það er enn þá ekki hægt að sjá, hver leikslokin verða. Talsmenn »hærri biblíurannsókna« halda því fram, að bækur gamla testamentisins (t. a. m. Mósebækurnar) séu eigi eftir þá höfunda, sem þær eru eignaðar. þetta rökstyðja þeir með »innri vitnisburðum«, er þeir þykjast geta fundið í gamla testamentinu. Öllum »ytri vitnisburðum« (t. a. m. vitnisburðum fræðimanna Gyðinga í Talmud og vitnisburði frelsarans í nýja testamentinu) hafna þeir algjörlega.

Séra Magnús J. Skaftason, Únítaraprestur Vestur-Íslendinga varð fyrsti talsmaður þessara »hærri biblíurannsókna« meðal landa sinna. Í blöðum sínum »Dagsbrún« og »Lýsing« ritaði hann allmargar greinar um það efni. Auk þess þýddi hann og gaf út allstórt rit, er heitir »Rannsóknaröldin«. Höfundur þess er Thomas Paine. Og þýðing séra Magnúsar er prentuð í Winnipeg 1899.

Séra Jón Helgason skipar sér við hlið séra Magnúsar, að því er »hærri biblíurannsóknir« snertir. Hann hagnýtir sér rök séra Magnúsar, án þess að nefna nafn hans. En þetta kemur sjálfsagt af því, að trúarskoðanir þeirra eru ólíkar, þótt þeir séu sammála um »hærri »biblíurannsóknir«.

Málið um ritvissu gamla testamentisins er vakið. Því verður skotið fyrir dómstól sögunnar. Það verður óefað sótt og varið af miklu kappi. Guðfræðingar og vísindamenn skiftast í tvo flokka með eða móti ritvissunni. (Talsmenn »hærri biblíurannsókna« eru fámennir). Það getur dregist mörg ár þangað til þessu máli er lokið. Sagan ein leiðir í ljós, hver leikslokin verða.

Þessi ritgjörð Jóns Helgasonar um Mósebækurnar er sóknarskjal í málinu. Hann er málflutningsmaður annars flokksins (»hærri biblíurannsókna«). þess vegna skoðar hann málið að eins frá annarri hliðinni. Rök hans eru eigi fullsönnuð, og hann gengur fram hjá rökum mótstöðumannanna. *H. P.*

VERÐI LJÓS! Mánaðarrit fyrir kristindóm og kristilegan fróðleik. Reykjavík 1900.

Fyrsta kirkjulega tímaritið á Íslandi var: »Kirkjutíðindi fyrir Ísland«, er þeir Hallgrímur biskup Sveinsson og þórarinn prófastur Böðvarsson gáfu út (»Tjaldbúðin« V, bls. 36). það kom út á árunum 1878—1880.

»Kirkjublaðið« var annað kirkjulega tímaritið á Íslandi. Það hóf göngu sína í júlímánuði 1891. Ritstjóri þess var Þórhallur lektor Bjarnarson. Ritið var mjög margbreytt að efni og í alla staði ágætlega úr garði gjört. Sérstök einkenni þess voru kristileg auðmýkt, hógværð, lipurð og smekkvísi. Tímarit þetta hafði fyrir orðtæki: »Inn á hvert einasta heimili«. »Kirkjublaðið« vakti umræður um aðskilnað ríkis og kirkju á Íslandi. Þegar það fyrir nokkrum árum hætti að koma út, var eigi framar minst á aðskilnaðinn.

»Verði Ljós« er að nokkru leyti erfingi »Kirkjublaðsins«. En þó er allmikill munur á tímaritum þessum. »Verði Ljós« hefir tvo eða þrjá ritstjóra, en aðalritstjóri þess er prestaskólakennari *Jón Helgason*. Það hefir að líkindum fleiri kaupendur en »Kirkjublaðið« hafði. Til þess eru sérstakar ástæður. »Verði Ljós« styður málefni »Kirkjufélags Íslendinga í Vesturheimi« í öllum greinum. En að launum fyrir það fylgi útvegar kirkjufélagið tímaritinu kaupendur meðal kirkjufélagsmanna.

Efnið í þessum árgangi er allmargbreytt. Þar eru prédikanir, þýddar og frumsamdar ritgjörðir og frumort kvæði. Flest af þessu er kirkjulegs og kristilegs efnis. Margt er þar fagurt og vel sagt. Þar eru ljóðmæli eftir skáldin séra Valdimar Briem, séra Matthías Jochumsson og Helga heitinn Hálfdánarson. Auk þess hafa margir merkir Íslendingar ritað í þennan árgang, t. a. m. Hallgrímur biskup Sveinsson, Þórhallur lektor Bjarnarson og Eiríkur prestaskólakennari Briem. Yfirleitt er efnið í árgangi þessum tímaritinu til sóma og íslenzku kirkjunni til blessunar.

»Verði Ljós« hefir einn galla. Ritstjórinn virðist ekki enn þá hafa náð nægum andlegum þroska, enda er hann ungur maður. Þetta þroskaleysi kemur fram á ýmsan hátt:

1. »Verði Ljós« á eðlilega í höggi við menn af öðrum kirkjuflokkum. Þar stendur ritstjórinn mjög vel að vígi, t. a. m. að því er »aðventista« snertir. En honum hættir við að svara mótstöðumönnum sínum meir með stóryrðum en rökum. Auk þess gefur hann of oft í skyn, að hann sjálfur sé mikill vísindamaður. Þetta á eigi vel við í kirkjulegu tímariti.

2. Vinir ritstjórans hafa skrifað mikið lof um hann í »Sameiningunni« og »Aldamótum«. Þeir hafa kallað hann »höfuðprest Íslands« og sagt, að hann bæri af »öllum íslenzkum kennimönnum að snild og lærdómi«. Honum hefir fundist, að hann þyrfti að gjalda líku líkt. Hann sendir þess vegna í »Verði Ljós« öll lofsorðin aftur með vöxtum. Þessi persónulegi lofsöngur ritstjóranna sín á milli á alls eigi við í kirkjulegum tímaritum. Ritstjórar kristilegra tímarita mega eigi segja hver við annan: Hældu mér og ég skal hæla þér. Þeir eiga að gefa guði en eigi sjálfum sér dýrðina.

Þessi galli á »Verði Ljós« lagast, þegar ritstjórinn nær meiri andlegum þroska.

Allur ytri frágangur á »Verði Ljós« er mjög góður, eins og að undanförnu. *H. P.*

ALDAMÓT X. ár. Winnipeg 1900. Í þetta skifti byrja Aldamótin með »Prédikun á 900 ára afmæli hinnar íslenzku kirkju« eftir

ritstjórann, og er það mjög vel við eigandi, að byrja þennan árgang með því, að minnast þessa merkilega atburðar í sögu þjóðar vorrar. Fyrst er vikið að kristnitökunni sjálfri. Það er drepið á undirbúning hennar, baráttuna, sem henni var samfara, og hin góðu áhrif, sem hún hafði í för með sér. Hinum fyrsta kristindómi þjóðar vorrar er svo lýst í fáum orðum. Sú lýsing er, að vorri ætlan, helzt til of glæsileg. Að minsta kosti yrði hin mikla kristindómshnignun á Sturlungaöldinni næsta torskilin, væri sú lýsing með öllu rétt. Enda er og ekkert gert til að skýra þessa kristindómshnignun, þar sem minst er á Sturlungaöldina. Sú spurning er aðeins borin fram: »Hvernig stendur á því, að þessar ógurlegu hamfarir, brennur og blóðsúthellingar verða ekki svo lítilli þjóð að bana?« En henni er svarað á þann hátt, að það hafi meðfram verið kristindóminum að þakka, og er það óefað rétt athugað.

Kristnisaga þjóðar vorrar er svo rakin í fáum orðum alt til vorra daga. Það er minst á skynsemistrú 18. aldarinnar, og sagt um hana, að hún sé fyrir löngu orðin úrelt og hlægileg. Þetta finst oss ekki með öllu rétt. Skynsemistrú er ennþá ríkjandi meðal margra Íslendinga, bæði hér og heima, þótt hún komi kannske fram á dálítið annan hátt, en hin forna skynsemistrú.

Að síðustu er sú von látin í ljósi, að vér á hinni nýju öld munum ganga inn í heitara og hlýrra kirkjulegt loftslag. Ættu allir, sem unna kirkju og kristindómi, að styðja að því, að þessi von mætti ná sem mestri uppfylling á tuttugustu öldinni.

Því næst koma »Mótsagnir«, fyrirlestur eftir séra *Jón Bjarnason*. Fyrst í fyrirlestri þessum er drepið á mótsagnir þær, sem menn bæði að fornu og nýju hafa viljað finna í Biblíunni. Það er talið ískyggilegt, að einn af helztu merkisberum kristnu trúarinnar á Íslandi, skuli nú á síðustu tímum hafa tekið í sama strenginn, og talað jafnmikið um þessar mótsagnir og hann hefir gjört. Það er gefið í skyn, að slíkar mótsagnabendingar hafi ekki komið fram á hentugum tíma. Það eru samt ekki þessar mótsagnir, sem fyrirlesturinn aðallega ræðir um. Það eru aðrar miklu merkilegri og stórkostlegri mótsagnir; mótsagnir, sem ekki að eins liggja í hinum ytra búningi orðanna, sem hinir helgu rithöfundar hafa klætt trúarsannindin í, heldur í sjálfu innihaldi opinberunarinnar. Það er sýnt fram á, hvernig hinar kristilegu trúarhugsanir eru óskiljanlegar mannlegri skynsemi, og að jafnan verða mótsagnir fyrir henni, ef árætt er að rekja þær til enda. En jafnframt er leitast við að sýna fram á, að slíkar hugsunarfræðislegar mótsagnir engan veginn fá raskað sannleiksgildi kristindómsopinberunarinnar. Er það gjört með því, að benda á, að þessar mótsagnir séu nákvæmlega samskonar og þær, sem ávalt verða fyrir mannsandanum, þegar hann vill hugsunarfræðislega rannsaka hin ráðandi lífslögmál og heimstilveruna yfir höfuð að tala.

Í seinni hluta fyrirlesturs þessa er vikið að sambandi kristindómsins við jarðneska velgengni og heimsframfarirnar. Það er sýnt fram á, að enda þótt máske mætti ætla, að kristindómurinn væri jarðneskri velgengni og framförum til hindrunar, þar sem hann leggur svo mikla áherzlu á sjálfsafneitun, og virðist meta jarðneska fjármuni svo lítils, þá sé þessu þó engan veginn þannig varið. Þvert á móti lýsi það sér,

að bezt kristnu þjóðirnar séu mestu framfaraþjóðirnar, og jafnframt þær, sem við mesta velgengni eiga að búa. Þetta virðist mótsögn fyrir skynseminni, en engu að síður sé þessu þó svo varið.

Fyrirlesturinn endar með því að benda á fyrirheiti kristindómsins um hinn nýja himin og nýja jörð sem það, er varpi ljósgeislum frá guði sjálfum yfir hinar miklu mótsagnir heimstilverunnar og hinnar kristnu trúar.

Þetta er í fáum orðum efni þessa einkennilega fyrirlesturs. Vér getum trúað því, að margur, sem les þennan fyrirlestur, muni hrista höfuðið og spyrja: Hvernig fær nokkur maður ætlast til þess, að ég beygi mig fyrir slíkri lífsskoðun, sem þannig úir og grúir af mótsögnum? Og slík spurning væri næsta eðlileg, ef trúarhugmyndir kristindómsins í sínu insta eðli innihéldu óleysanlegar mótsagnir. En það er trú vor, að þessu sé ekki þannig varið, heldur verði slíkar mótsagnir fyrir skynsemi vorri að eins meðan vér dveljum hér og sjáum gegnum gler í ráðgátu, en hverfi með öllu, þegar vér fáum að sjá augliti til auglitis.

Því næst kemur: »Réttlætingin af trúnni«, umræðuupphaf á kirkjuþingi í Selkirk, eftir *Jónas A. Sigurðsson.* Réttlætingarlærdómur lúthersku kirkjunnar er hér framsettur skýrt og greinilega með stöðugum tilvitnunum í heilaga ritningu. Það er tekið greinilega fram, að verkfæri réttlætingarinnar sé trúin, hin sanna lifandi trú, sem lýsir sér í góðu líferni og ber andans sönnu ávexti. Að síðustu er minst á stefnumun þann, er virðist koma fram hjá postulunum Páli og Jakobi með tilliti til þessarar kenningar. Það er sýnt fram á, hvernig stefnumunur þessi er að eins á yfirborðinu, en hverfur þegar vel er að gáð. Því næst koma: »Hinar nýju biblíurannsóknir«, eftir ritstjórann. Er það ritdómur um ritgjörð séra Jóns Helgasonar í Tímariti Bókmentafélagsins: »Mósebækurnar í ljósi hinna vísindalegu rannsókna«.

Fyrst er efni þessarar ritgjörðar rakið í fám orðum. Bæði þeim, sem halda þessum nýju skoðunum fram, og þeim, sem þær aðhyllast, er ráðið til að fara varlega. Í fám orðum er sýnt fram á, hvaða þýðingu þessar nýju skoðanir hafa fyrir innblásturskenninguna og sjálft gamla testamentið. Það dylst ekki, að hér er, að ýmsu leyti, haldið fram öðrum skoðunum, en áður hafa birst í Aldamótunum um sama efni. En við því er ekkert að segja. »Tímarnir breytast og vér breytumst með þeim«.

Því næst koma: »Steinar«, fyrirlestur eftir *Stgr. N. Þorláksson.* Steinarnir eru hér látnir tákna erfiðleikana, sem fyrir verða í lífiu. Það er sýnt fram á, hvernig þeir geta orðið mönnum til góðs, að því leyti, sem þeir knýja þá til þess að leggja fram alla sína krafta í lífsbaráttunni.

Að endingu koma hinir venjulegu ritdómar eftir ritstjórann. Þeir eru skemtilega ritaðir að vanda. Þar er minst á flestar íslenzkar bækur, sem út hafa komið á árinu, og er það mikill kostur. Að ytra frágangi eru Aldamótin mjög vönduð. Þeir, sem kaupa þau, vinna því tvent í einu, eignast góða bók, og styðja fagurt fyrirtæki. *J. Þ.*

JÓN BJARNASON: MINNING KRISTNITÖKUNNAR Á ÍSLANDI fyrir níu öldum. (Sérpr. úr »Samein.« 1900).

Í byrjun prédikunar þessarar er stuttlega drepið á, hversu þýðingarmikill atburður kristnitakan hafi verið fyrir þjóð vora. Það er sýnt fram á, hvernig kristindómurinn þegar í stað varð andlegt súrdeig fyrir þjóðina, sem hafði sín blessandi og helgandi áhrif í för með sér. Hin vilta víkingslund stillist. Harðneskjan rénar. Hefndargirnin sefast. Þrælahaldið hverfur.

Jafnframt er það þó skýrt tekið fram, að hinn fyrsti kristindómur þjóðar vorrar hafi engan veginn verið fullkominn. Það sýni hvað ljóslegast víg Höskuldar Hvítanessgoða og Njálsbrenna, hin tvö voðahryðjuverk, er unnin voru á Íslandi 1011. En enda þar bregði þó fyrir birtu kristinnar trúar. Það vitna andlátsorð Höskuldar, og sálarstríð Flosa, þegar Hildigunnur bróðurdóttir hans skorar á hann að koma blóðhefndum fram á banamönnum hins látna.

Í fám orðum eru því næst tekin fram höfuðatriðin í kristnissögu þjóðarinnar. Það er sýnt fram á, að á þeim tímum, sem kristindómurinn hefir staðið í mestum blóma, hefir hið andlega líf þjóðarinnar einnig blómgast bezt

En síðasti og aðalkafli þessarar prédikunar gengur út á það, að kristindómurinn geti orðið súrdeig fyrir hina íslenzku þjóð með framúrskarandi lyftingarafli. Skilyrðin séu aðeins þau, að hann sé prédikaður rétt og hreint, og að allir þeir, sem honum veita viðtöku, sýni hin helgandi áhrif hans í gjörvöllu lífi sínu. Á þann hátt fær kristindómurinn smátt og smátt gegnumsýrt allt þjóðfélagið og unnið sigur á öllum andstæðum öflum. En að það sé síðasta markmið hans, hljóta allir þeir að kannast við, sem muna eftir dæmisögu frelsarans um súrdeigið.

J. Þ.

JÓN BJARNASON: GUÐSPJALLAMÁL. Prédikanir á sunnudögum og hátíðum kirkjuársins. Rvík 1900 (Sigurður Kristjánsson).

Höfundur prédikana þessara er einn af þeim mönnum, sem á síðari tímum hefir gjört mest að því, að vekja og glæða hjá þjóð sinni áhuga á trúarlegum og kirkjulegum efnum. Frá liðnum tímum höfum vér þess svo margan og órækan vott, en fegursti votturinn er þó óefað »Guðspjallamál«, prédikanasafn það, sem hann nú hefir gefið íslenzku kirkjunni á 900 ára afmæli hennar.

Vér viljum hér ekki fara út í neinn samanburð á prédikunum þessum og öðrum eldri íslenzkum prédikunum. Vér viljum að eins stuttlega benda á, að hverju leyti þessar prédikanir einkenna sig frá prédikunum þeim, sem vér hingað til höfum átt að venjast. Það, sem máske sérstaklega einkennir prédikanir þessar frá prédikunum þeim, sem vér hingað til höfum þekt, er það stöðuga tillit, sem hér er tekið til árásanna frá hálfu vantrúarinnar. Mjög margar prédikanir í þessu prédikanasafni verða því, að meira eða minna leyti, trúvarnarprédikanir. Þannig eru, auk margra fleiri, allar aðventuprédikanirnar trúvarnarprédikanir, þótt það kannske einna helzt gildi um prédikunina á annan sunnudag í aðventu, sem og að öðru leyti er einhver fegursta prédikunin í allri bókinni. Slíkar trúvarnarprédikanir eru nýlunda í íslenzkri prédikunarlist. En að sú nýlunda sé þörf og enda nauðsynleg, við það munu víst allir vinir kristindómsins kannast. Árásir vantrúarinnar, sem einnig á síðari tím-

um hafa gjört vart við sig á Íslandi, og vel má búast við, að láti síðar meir ennþá hærra til sín heyra, geta auðveldlega orðið mörgum kristnum mönnum, sérstaklega þeim andlega ósjálfstæðu, til ásteytingar, og þess vegna er einmitt nú brýn þörf á kristilegri trúvörn. Vér fáum því ekki betur séð, en að höfundur prédikana þessara hafi hér lagt fram sinn skerf, til að bæta út bráðri og brýnni þörf.

Það má einnig teljast einkennilegt fyrir prédikanir þessar, hvað hin gamla kirkjuárshugmynd skýrist og styrkist við lestur þeirra. Það er víða beinlínis gjörð grein fyrir því, hvernig það og það guðspjallið að efninu til svarar einmitt til þess tíma kirkjuársins, sem það tilheyrir, og á þar sitt rétta sæti. En þetta er mikill kostur; því það er engum vafa undirorpið, að hin gamla kirkjuárshugmynd getur orðið kristnum mönnum til stórrar trúarlegrar uppbyggingar.

Menn munu einnig veita því eftirtekt sem einkennilegu fyrir prédikanir þessar, að höfundur þeirra vitnar oft til skáldskapar, bæði í bundnu og óbundnu máli. Hvað ljóðaskáldskapinn snertir, þá eru menn reyndar áður vanir því, að prédikarar noti andleg vers og sálma í prédikunum sínum. En hér eru einnig notuð verzleg vers og kvæði, og það enda eftir skáld, sem sjálf standa ekki á grundvelli kristindómsins.

Í prédikuninni á fjórða sunnudag eftir þrettánda, þar sem talað er um sjóferð lærisveinanna, eru höfð yfir þrjú erindi, eftir enska skáldið Byron, tekin úr óð hans til hafsins. Í prédikuninni á þriðja sunnudag eftir trínitatis, er hin alkunna staka eftir Kristján Jónsson:

»Yfir kaldan eyðisand
einn um nótt ég sveima;
nú er horfið Norðurland;
nú á ég hvergi heima.

Sumum kann máske að virðast, að þessi staka sé of verzleg til þess, að hafast yfir í prédikun. En ef hún eftir sambandinu á vel við, þá er hún auðvitað í sínum fulla rétti.

En ljóðakveðskapurinn er ekki sú eina skáldskapartegund, sem notuð er í prédikunum þessum. Þar kemur einnig fyrir skáldskapur í óbundnu máli, skáldsögur. Af slíkum skáldsögum eru einna alþektastar »Faðirinn«, eftir norska skáldið Björnstjerne Björnson, í prédikuninni á fjórða sunnudag eftir páska, og »Móðirin«, eftir danska skáldið H. C. Andersen, í niðurlagi prédikunarinnar á fimta sunnudag eftir páska. Sú prédikun hljóðar um bænina í Jesú nafni, og hin fagra skáldsaga með hinni stuttu og laglegu heimfærslu eykur mjög áhrif þeirrar prédikunar. Það, sem annars gefur skáldsögunum sína miklu þýðingu, þegar þær eru heppilega valdar, er það, að tilheyrendurnir veita þeim sérstaklega eftirtekt og muna þær öðru fremur. En þegar þeir muna þær sjálfar, þá er að minsta kosti næsta eðlilegt, að þeir muni líka þá lærdóma, sem settir vóru í samband við þær. En þá er og, að vorri ætlan, tilganginum með skáldsögunum fullkomlega náð.

Hér kemur líka til greina einn hæfileiki höfundarins, hæfileiki, sem hann hefir þegið í ríkum mæli. En þessi hæfileiki er: hæfileikinn til að tala í líkingarmáli. Því verður ekki neitað, að margar líkingar höfundarins eru hreint meistaralegar. Vér kærum oss ekki um að leiða

mörg rök að því. Vér viljum að eins benda á tvær prédikanir, prédikanirnar á 21. og 24. sunnudag eftir trínitatis. Það mætti nefna miklu fleiri, en vér hyggjum, að þessar tvær muni nægja.

Höfuðkosturinn við prédikanir þessar er þó engan veginn innifalinn í því, sem hér á undan er talið. Hann er auðvitað innifalinn í því, að þær heita ekki að eins, heldur eru líka »Guðspjallamál«, það er að segja: þær innihalda fagnaðarerindi kristindómsins hreint og ómengað, eins og það er gefið oss og geymt í hinum helgu ritum guðspjallamannanna, án þess að nokkuð sé reynt að laga það eftir náttúrlegu hyggjuviti hins óendurfædda mannshjarta, eða draga úr kröfum þess á nokkurn annan hátt.

Ef vér ættum að benda á nokkrar prédikanir, sem oss finst mest um, þá viljum vér, auk þeirra áður töldu, benda á prédikunina á sunnudaginn í föstuinngang, og prédikunina á annan sunnudag í föstu. Hin síðarnefnda hljóðar um sársauka mannlegs lífs.

Niðurstaðan, sem höfundur prédikunarinnar kemst að í hugleiðingum sínum um þetta mikla alvörumál, er sú, að bak við allsherjarlögmál sársaukans leynist eitthvað meira en lítið gott, og það eðlilega af þeim ástæðum, að einnig þetta lögmál stendur í hendi hans, sem böli manns í blessun veit að snúa.

Það er annars eftirtektarvert, hversu höfundur prédikana þessara hefir opið auga fyrir sársauka mannlegs lífs, en það er hins vegar skiljanlegt, þegar þess er gætt, að prédikanirnar standa í sambandi við sársaukann mesta í hans eigin lífi.

En hann hefir ekki að eins opið auga fyrir sársaukanum í lífinu, hann hefir einnig opið auga fyrir því, hvaðan hjálp og styrk er að fá til að bera slíkan sársauka. En þá hjálp og þann styrk finnur hann að eins í fagnaðarboðskap frelsarans: »Komið til mín, allir þér, sem erfiðið og þunga eruð hlaðnir; ég vil gefa yður hvíld«. En það, að höfundur prédikana þessara í þessu mikilvæga málefni talar út frá sinni eigin lífsreynslu gefur auðvitað orðum hans aukið gildi.

Í prédikuninni á skírdag er lærdómurinn um kvöldmáltíðarsakramentið rækilega útlistaður. Það hefði, að vorri ætlan, engin vanþörf verið á því, að fleiri lærdómar kirkju vorrar, t. d. lærdómurinn um afturhvarfið og réttlætinguna af trúnni, hefðu verið jafnrækilega útlistaðir; því það er engum efa undirorpið, að einnig með tilliti til þeirra eru skoðanir sumra mjög á reiki. En í einni bók verður ekki á alt kosið.

Prédikunin á föstudaginn langa er einnig mjög fögur prédikun. Þar kemur enda fram meiri mælska en á nokkrum öðrum stað í bókinni. Sömuleiðis er prédikunin á 10. sunnudag eftir trínitatis mjög falleg prédikun.

Það mætti benda á miklu fleiri, en vér vonum, að þær, sem þegar eru taldar, muni nægja til þess, að vekja löngun lesandanna til þess að kynnast nánara prédikunum þessum.

Sumum kann ef til vill að finnast, að nokkur umtalsefni í prédikunum þessum, svo sem: æskan, undirbúningur undir æfistarfið (1. sd. e. þrett.); bjargræðismál almennings (7. sd. e. trín.); ágirnd og áhyggjur (15. sd. e. trín.), beri of verzlegan blæ. En öll þessi umtalsefni hafa þann kost, að þau sýna, hvernig kristindómurinn á að grípa inn í hið

daglega líf, þannig, að markmið hans verður ekki að eins það, að kenna mönnum að deyja, heldur líka hitt, að kenna þeim að lifa. En þessa atriðis hyggjum vér, að ekki hafi verið gætt sem skyldi í eldri prédikunum vorum.

Hvað formið snertir á prédikunum þessum, þá er það auðsætt, að höfundur þeirra hefir ekki gjört sér neitt far um að fylgja vissum listarreglum. Þannig verða menn t. d. hvað inngangа prédikananna snertir, varir við, að þeir eru stundum styttri, stundum lengri, og stundum kemur það enda fyrir, að byrjað er á sjálfu umtalsefninu, án nokkurs inngangs. En alt slíkt er að eins smámunir. Það, sem mest er um vert, er að prédikunin sé vönduð að framsetningu og frágangi, og að einhver viss aðalhugsun gangi sem rauður þráður í gegn um hana. En það á víst fullkomlega heima um prédikanir þessar. Vér viljum því vona, að þær vinni vinsældir landsmanna vorra, og að höfundur þeirra fái uppfylta þá ósk sína, sem verið hefir hans heitasta, þegar hann sendi þær frá sér, »að þær megi verða kristindómslífi þjóðar vorrar til stuðnings, fái laðað sálir lesendanna að guðs orði, hjálpað mönnum til þess að átta sig svo á hinum kristilegu trúarsannindum, að þeir í trú og tilbeiðslu beygi sig fyrir lávarði lífsins, drotni vorum Jesú Kristi«.

J. Þ.

SVAVA. Alþýðlegt mánaðarrit. IV. árg. Ritstjóri: *G. M. Thompson*. Gimli. Man. 1899—1900.

Að því er prentun og pappír snertir, tekur »Svava« smátt og smátt framförum. Samt er henni enn þá ábótavant í því efni, eins og að undanförnu. En það er lofsvert, að hún reynir að taka sér fram, þótt hún eigi á margan hátt við þröngan hag að búa.

Efnið í þessum árg. »Svövu« er, eins og venja hennar er til, mestmegnis þýðingar: Skáldsögur og greinar, þýddar, úr enskum tímaritum. Fáein lagleg kvæði prýða hana. Þau eru eftir J. Magnús Bjarnason, Jón Kjærnested og skáldkonuna Huldu.

Í þessum árg. »Svövu« er íslenzk skáldsaga, er nefnist: »Vísitazía. Saga eftir Guðmund Friðjónsson«. Um sögu þessa skal farið nokkrum orðum.

1. Ytri umgjörð sögunnar er mjög góð. Landlýsingar, loftlýsingar og veðurlýsingar eru víða mjög fallegar og skáldlegar. Málið er víðast hvar ágætt, þótt það sé stundum nokkuð »tilgerðarlegt«. Í þessum lýsingum er íþrótt höfundarins fólgin. Hann hefir mjög mikið vald á íslenzkri tungu og dregur oft ágætlega vel einstaka drætti í lýsingum sínum. En hann virðist stundum skorta þol og »smekkvísi«, til þess að sameina alla drættina í eina heild og mynda lýsingar, sem séu sönn snildarverk.

2. Innri umgjörð sögunnar er miklu lakari. Mannlýsingar hans eru mjög ófullkomnar. Þannig er alls engin lýsing af »biskupnum, sem vísiterar«. Það er talað í sögunni margt ilt um biskupinn á bak. Sjálfur kemur hann að eins einu sinni fram á sögusviðið, og þá er lýsingin á honum þannig: »Biskupinn reið í hlaðið með fylgd sinni« ... »Þegar biskup var stiginn af baki á hlaðinu, tók hann hattinn af höfðinu, hélt honum yfir kolli sér og heilsaði fólkinu. Allur lýðurinn hneig

að honum og rétti hendina«. Þetta er öll lýsingin á biskupnum, og er hún vissulega ekki á marga fiska.

3. Aðalefni sögunnar er lakast. Sagan heitir »Vísitazía« og á að sýna þýðingu þá, er biskupsvísitazíur hafi eða geti haft. Hér gat höf. valið um tvo vegi. Hann gat skipað sér í flokk kirkjumanna og sýnt fram á, að biskupsvísitazíur væru nauðsynlegar og hefðu mikla andlega blessun í för með sér. Hann gat einnig skipað sér í flokk mótstöðumanna kirkjunnar og sýnt fram á, að biskupsvísitazíur væru gagnslausar og hefðu andlega bölvun í för með sér. En höfundurinn fer hvoruga þessa leið. Aðalefni sögunnar snýst í höndum hans um heyþurk: Vegna komu biskups og vísitazíu hans í dal þeim (Langadal), sem sagan fer fram í, tefjast bændur frá að þurka hey sín í tvo daga (laugardag og sunnudag). Það varð orsök til þess, að hey þeirra urðu fyrir stórskemdum Næsti vetur var harður, og urðu bændur í heyþroti. Um þetta er biskupi kent. Sagan endar með þessum orðum: »En herra biskupinn má trúa því, að óþarfari gestur en hann hefir eigi stigið fæti sínum í Langadal, síðan þau gengu hér um garð: Svartidauði og Stórabóla«. Í þessu efni er biskup alveg saklaus. Hann vissi eigi fyrir, hvernig veður mundi skipast, þegar hann lagði á stað í vísitazíuferð sína. Hann gat eigi ráðið fyrir veðrum og veðrabreytingum.

Það er mjög fátæklegt hjá höf., að færa það sem aðalástæðu gegn biskupsembættinu og vísitazíum, að bændur verði að tefja sig frá heyskap einn dag á heilum mannsaldri, til þess að taka á móti biskupi.

Höf. virðist hafa alveg mistekist með sögu þessa, þótt lýsingar hans á landi, lofti og veðri séu mjög skáldlegar, eins og áður er bent á. Hann hefir sjálfur áður sannað, að hann getur samið betri sögu en þessi er. Það er því óskandi og vonandi, að honum takist betur í næsta sinn. *H. P.*

ALMANAK fyrir árið 1901. Auk þess: Safn til landnámssögu Íslendinga í Vesturheimi og fleira. Útgefandi: Ólafur S. Thorgeirsson. Winnipeg, Manitoba.

Blaðið »Lögberg« í Winnipeg hefir um fjölmörg ár gefið út íslenzkt almanak. Yfirprentari blaðsins, Ó. S. Þorgeirsson, hefir séð um útgáfu almanaksins seinustu 7 árin. Aftan við almanakið sjálft hefir hann bætt þýddum smásögum og ritgjörðum. Almanakið er vandað að öllum ytra frágangi. Í viðaukanum er margt skemtilegt og fróðlegt. Auk þess eru í þremur seinustu árgöngunum ritgjörðir, sem eru kallaðar: »Safn til sögu Íslendinga í Vesturheimi«. Um »safn« þetta skal farið nokkrum orðum.

Útgefandinn (Ó. S. Thorgeirsson) er prentari »Sameiningarinnar« og »Lögbergs« og undir umsjón ritstjóranna (séra Jóns og Sigtryggs) gefur hann safn þetta út. Þeir, sem rita í safnið, eru flokksmenn ritstjóranna. Af því leiðir eðlilega, að safnið verður flokksrit: Það sýnir sögu Vestur-Íslendinga frá sjónarmiði ákveðins flokks. Margt er auðvitað rétt og satt í riti þessu. Það lýsir hag fyrstu íslenzku innflytjenda til Vesturheims og landnámi þeirra. En aðalgallinn á söguriti þessu er, að það er eindregið flokksrit. Sögunni er hallað, þegar talað er um

framfaramál Vesur-Íslendinga. Einstaka mótstöðumenn eru lagðir í einelti, t. a. m. séra Páll Þorláksson (»Tjaldbúðin« V. bls. 44—45).

Í Almanaki þessu (1901) er meðal annars ritgjörð um »landnám Íslendinga í Argylebygð« eftir Björn bónda Jónsson. Björn Jónsson er ákafasti fylgismaður »Lögbergs« í Argylenýlendunni. Og þess vegna er hann fenginn til að semja ritgjörð þessa. Stækasta flokksfylgi kemur og fram í ritgjörðinni. Flokksfylgið lýsir sér í því, að mótstöðumenn »Lögbergs« í pólitík eru eigi nefndir á nafn, þótt sumir þeirra hafi unnið mikið að framfaramálum nýlendunnar. Hér skulu nefnd tvö dæmi: Guðmundur Símonarson var fyrsti maður í Argyle-nýlendu, er keypti þreskivél. Hann náði þannig þreskingaratvinnu nýlendunnar úr höndum þarlendra manna í hendur íslenzkra manna. Í safninu eru oft raktar ættir Vestur-Íslendinga til heldri manna á Íslandi eða í Danmörku. Það er gjört Vestur-Íslendingum til sóma. Það er auðvitað í alla staði rétt. Guðmundur Símonarson er hálfbróðir dr. Valtýs í Khöfn. Samt sem áður er Guðmundur eigi nefndur á nafn í ritinu, af því hann er mótstöðumaður »Lögbergs« í pólitík. Í bænum Baldur í nýlendunni hefir verið íslenzkur verzlunarmaður um mörg ár, Kristján Benediktsson að nafni. Hann er öllum mönnum að góðu kunnur og mjög vinsæll maður. Ásamt þarlendum húsbónda sínum hefir hann afarmikil viðskipti við nýlendumenn. Hann er eigi nefndur á nafn, þar sem minst er á verzlun nýlendunnar, af því að hann er mótstöðumaður »Lögbergs« í pólitík. *H. P.*

MJÖG LÍTILL SKÁKBÆKLINGUR heitir kver eitt, sem oss hefir verið sent. Ekki sést hver höfundurinn er, en þar sem bæklingurinn er »prentaður í Flórens um aldamótin 1901«, þá hyggjum vér að fullyrða megi, að hann sé saminn af hinum góðkunna prófessor *W. Fiske*, sem er allra manna fróðastur um alt það, er að skáktafli lýtur. Er því góður að honum nauturinn, enda frágangurinn allur hinn prýðilegasti. Er þar fyrst skýrt frá uppruna skáktaflsins og sögu þess, og þess getið, að það hafi á 12. öld borist til Englands og þaðan til Íslands og verið tíðkað þar þegar í ungdæmi Snorra Sturlusonar, en til hinna Norðurlandanna hafi það ekki borist fyr en nokkru seinna. Því næst er skýrt frá mannganginum og aðferð við leikina og að lokum ýmsar skákreglur og kendir nokkrir sóknar- og varnarleikir. Á lausum miða er þess getið, að bæklingurinn fáist hjá »Taflfélaginu« í Reykjavík. Þar fáist og skákritið »*Í uppnámi*«, og komi út af því 4 hefti á ári.[1] Hjá ritara félagsins *Pétri Zófoníassyni* geti menn enn fremur fengið skákborð og ýmiskonar skákmenn. *V. G.*

---

[1] Vér höfum nú fengið 1. hefti af þessu riti og er það prýðisvandað.

Nokkur ljóðmæli.

I. EF ÉG VÆRI LÆKUR.

Væri ég lækur
lítill og sprækur,
skyldi ég taka lífið létt;
hæna' að mér blómin,
hlæja' úr mér róminn,
fá mér síðan frískan sprett

II. TIL SKÁLDS.

Ljúfi fugl hjá freðnum stein,
fögru gæddur hljóði,
ef ég þekti öll þín mein,
eflaust gréti' eg blóði.
Gleymt er ei, hve söngst þú sætt,
söngst burt hrygð og kvíða.
Gæti' eg vinur böl þitt bætt,
böl ei skyldir líða.

Sólskinsleysi, söngfugl minn,
sízt má flugið þyngja.
Ótal hlusta' á hljóminn þinn,
hættu' ei við að syngja.
Þrautseigur og þolinn vert,
þraut ef verður reyna,
kveddu þó að kaldur sért,
kveddu heita steina.

Syngdu mildi' í manna geð,
mannkyns óvin buga;
komdu heita kraftinn með,
kveddu eld í huga.
Syngdu um líkn: að líknin er
ljós í öllum nauðum,
svo að öll við unnum þér
í það minsta — dauðum.

III. TIL VORSINS 1892.

Þessi langi vetur vor
vekur stranga pínu.
Hvað mig langar, ljúfa vor,
liggja' í fangi þínu.

Þar ég hlýði' á þýðan klið,
þegar síð á kveldi
roðnar hlíðin vafin við
vors af blíðu-eldi.

Komdu hart að hita geð,
hafðu að skarti blómin,
komdu bjarta brosið með,
blíða hjartans óminn.

Út með dröngum ómar kátt,
er þú göngu sýnir,
mér hafa löngum látið dátt
lóusöngvar þínir.

Vermdu hnúka' og blásin börð,
blíða hjúkrun gefðu,
alt hið sjúka' og auma' á jörð
örmum mjúkum vefðu.

Vetur deyr, hve drekk ég þá,
og dögum eiri ljósum,
ilminn reyr og feðming frá,
fjólu' og eyrarrósum.

IV. VORKOMA 1896.

Þína iðju' er yndi' að sjá,
elfur ryðjast harðar.
Velkomin gyðja vorsins há,
velkomin niðjum jarðar.

Okkur það er inndæl sýn,
öll þín laða sporin,
er þú glaða gyðjan mín
geng'r í hlað á vorin.

Ó, hve líka þú ert þráð,
það eru' ei ýkjasögur.
Engin er slík um okkar láð
yndisrík og fögur.

Fugla kvæði er unan ein,
unir hver gæðum sínum.
Er sem græði öll vor mein
ilmur af klæðum þínum.

Breiðist dúkur blóma' um völl,
bárur strjúka þangið.
Taktu sjúka' og okkur öll
upp í mjúka fangið.

Blíðusvör þín séu ör,
sálarfjöri' ei týnum,
meðan gjörir kær vor kjör
koss af vörum þínum.

V. VETRARKOMA 1895.

Senn fáum við æði kaldan koss,
úr kjöltunni slæðir fjúki
hann vetur, sem læðist leynt að oss
á ljósleitum klæðisdúki.

En að þér ei hót þú oss fær hænt,
þú ert illur og ljótur sýnum,
en það er þín bót, að vorið vænt
vex upp af rótum þínum.

Þótt nöldrið þitt heyra hljótum vér,
við hjal þitt ei eirir nokkur.
Í borgunum fleiri fagna þér,
þú færir þeim meira' en okkur.

Í salina flytur þú fögnuð inn,
þar fegurðin situr og snildin.
Þeir finna' ekki vitund fjandskap þinn,
er faðmar þá hitinn og mildin.

En oss hér ei varðar útlent svall,
í óheillaskarð það lokkar.
Ó, vertu' ekki harður, heilla-kall,
í hrjóstuga garðinn okkar.

Já, vertu nú bjartur, vinur, í ár,
og volæðið svarta lægðu.
Ó, komdu' ekki hart við sjúkra sár,
og sárunum hjartans vægðu.

VI. TIL GLEÐINNAR.

Hve elska' eg þig gleði, með geislana þína,
án gleði' er ég aumlega stödd.
Þá sólbros þitt skín inn í sálina mína,.
þar syngur hver einasta rödd.

Þú opnar hið bezta, sem eðli mitt geymir.
og upp ljómar dimmustu göng,
því ljósið og hitinn að hjarta mér streymir,
og hugurinn fyllist með söng.

Hve vil ég þá öllu því lifandi líkna
og lofa því gleðina' að sjá,
hve vil ég þá mannkyn af misgjörðum sýkna
og mildinni konungdóm fá.

Að sorgir og mótlæti mannkynið bæti,
þá meining ég hreint ekki skil.
Ef velviljuð gleðin að völdunum sæti,
þá væri' ekki harðýðgi til.

Þá væri' engin ólund með armæðuþrasið,
né öfundin vesæl og blind;
þá væri' ekki látgæðis lámenskufasið,
hin leiðasta heimskunnar mynd.

Því elska' eg þig gleði, með andlitið bjarta,
þú eykur mér krafta og þor;
þinn bústað sem oftast mér hafðu í hjarta,
þú huga míns syngjandi vor.

VII. UM SKÁLD.

Meðan glóð í gígnum er,
gáski' í blóði ungu,
munu ljóð þín leika sér
létt á þjóðar tungu.

VIII. VÍSUR.

Þá athuga fljóðin, hvað mest sé í móð,
og menn huga' að gróðanum sínum,
en konurnar sjóða og sýsla við jóð,
ég sit hjá þeim ljóðunum mínum.

Ég gefst upp að leita' að þér hluttekning heit,
þú hjálpræði neitar mér þínu,
og umheimi' ei skeyti, því veröldin veit
ei vitund af heitinu mínu.

Ég girnist ei fá meira', en auðnast mér á,
því ákveðna má ekki bifa.
Ó, gæti hún dáið, mín þunglynda þrá,
ég þreytist að sjá hana lifa.

IX. TIL VONARINNAR.

Litla vonin ljúf og góð,
lífs míns huldi kraftur!
Gröf við þína' eg grátin stóð,
en guð þig vakti' upp aftur.

Vélin hugar stirðnuð stóð,
stanzaði innri kraftur,
sálar minnar misti' eg hljóð,
með þau komstu aftur.

Enn þú lifir, elskan góð,
andar frá þér kraftur.
Kom þú hér, mitt hjartablóð
helgað skal þér aftur.

Ó, nú finn ég ólga blóð,
innra lifnar kraftur:
Gleði' og vonar hörpuhljóð
hug minn fylla aftur.

X. HVAÐ MIG LANGAR.

Hugur minn þarf án sinnu sinna
sinni vinnu, sem deyðir andann.
Líf þar inni er minna og minna,
minna finn ég það dregur andann.

Andann svangan ég sit og kúga,
sólargangurinn úti lækkar,
hvað mig langar að fljúga, fljúga,
fljúga þangað, sem hugsjón stækkar.

XI. ELDUR OG ÍS.

Þó að hálum hylji ís
harkan ál og voga,
inn í sálu ekki frýs,
ef að bál þar loga.

Kalt er veldi veraldar,
vantar feld, er hlífi.
Hugur eldlaus ekki var,
af því held ég lífi.

Ef ei nærist innra bál,
auðn þar væri' og dauði.
Ég þarf læra' að loka sál,
leyna kærum auði.

Auga margt og öfund sér
að eins svartan skuggann,
hversu bjart sem innra er,
opni' eg hjartans gluggann.

XII. AFTURGENGIN ÁST.

Sé konuhefndin hræðileg,
menn hljóta' að skilja það,
að raun sé óumræðileg,
sem ruddi henni' af stað.
Þeir ættu' að heyra urg af þjöl,
sem yddir konu hefnd,
þeir ættu' að takast á við kvöl,
sem ást í fyrstu' er nefnd.

Því það er hún, það heiftarfarg,
hin hryggilega sjón,
sem gerir barn að brennivarg,
og breytir konu' í ljón.
Hún eitt sinn svaf í ungum hug,
svo afarheit og stór.
Menn vöktu hana' og hófu' á flug,
svo hátt í loft hún fór.

»Hún flýgur hátt«, þeir hlógu dátt,
og hertu flugið meir,
svo féll hún lágt, er misti mátt,
og meira hlógu þeir;
hún vægðar aldrei böðla bað,
þeir brostu' að sinni fremd;
en afturgengin ást er það,
sem er nú kölluð hefnd.

XIII. VONIRNAR DAUÐAR.

Ellin nú varla veitir grið
varnir má kalla snauðar,
í valinn er fallið vænsta lið,
vonirnar allar dauðar.

Ólöf Sigurðardóttir.

Dansinn og dauðinn.

»Hvernig er veðrið?« spurði Anna á Bakka einn sunnudagsmorgun rétt fyrir þorrann, um leið og hún reis upp í rúmi sínu.

»Það er norðanhríðarveður«, svaraði Rósa systir hennar ólundarlega. Hún var nýkomin á fætur og hafði litið snöggvast út úr bæjardyrunum.

»Er hann svo vondur, að við getum ekki farið til kirkju?« spurði Anna aftur.

»Ég veit það ekki«, svaraði Rósa. »Raunar er nú ratandi, en það er harðneskjuveður«.

»Hvað gerir það til, ef við getum ratað«, sagði Anna, og þreifaði undir koddann eftir nærpilsinu sínu.

»Það er ekki víst, að við fáum að fara«, sagði Rósa.

»Ójú«, sagði Anna. »Mamma skiftir sér ekki af því, en pabbi verður í húsunum, og veit ekkert af því«.

»Máske það komi heldur ekkert fólk til kirkjunnar, svo að ekki verði messað«, sagði Rósa.

»Já, en það átti að halda söngæfingu í kvöld«, svaraði Anna, »og ég er viss um, að stúlkurnar af næstu bæjunum koma. Það verður auðvitað dansað, svo við verðum fyrir alla muni að fara«.

»Eruð þið að hugsa um að fara til kirkju í dag?« spurði Sigurlaug, móðir þeirra systra. Hún kom inn í þessu bili, og hafði heyrt seinustu orðin.

»Ójá, hálft í hvoru«, sagði Anna.

»Viljið þið nú vera að því, hróin mín?« sagði Sigurlaug. »Veðrið er svo vont núna, og þið fóruð til kirkju á sunnudaginn var, svo þið gætuð nú komizt af með að heyra lesturinn heima í þetta skifti«.

»Já. Við kunnum hann nú«, svaraði Anna, »og svo langaði okkur til að vera á söngæfingunni í kvöld«.

»Jæja, hróin mín«, sagði Sigurlaug. »Veðrið er nú heldur að skána, og það er ekki víst, að það verði mikil hríð í dag. En þú verður þá að fara að komast á fætur, Anna. Það er orðið svo framorðið«.

»Sérðu það ekki, mamma, að ég er að klæða mig«, sagði Anna, og stóð á fætur í rúminu. »Við náum að minsta kosti í seinni blessunina«.

Það vóru fleiri stúlkur í sókninni en þær Bakkasystur, sem báru áhyggju vegna veðursins þennan morgun, því þær voru æðimargar, sem höfðu fastráðið að ganga í guðs hús og heyra guðs orð, ekki síður þennan dag en aðra sunnudaga. Þær voru farnar að verða svo einstaklega kirkjuræknar ungu stúlkurnar í Staðarsókn, að menn voru farnir að taka til þess. Þær fóru út í vonzkuhríðar, og köfuðu klofsnjó eins og hestar, og það var ekki dæmalaust, að séra Páll fengi þá ánægju að messa yfir tómum yngismeyjum, að undanskildum meðhjálparanum og organistanum, sem voru sjálfsagðir, og svo fáeinum hræðum af heimilinu. Auðvitað kom engum til hugar að lasta þessar tíðu kirkjuferðir, því þær sýndu, að öflugt og fjörugt trúarlíf ríkti meðal hinnar ungu kynslóðar, en þó voru skiftar skoðanir um þetta mál, eins og oft vill verða. Sumir sögðu, að þessi framúrskarandi kirkjurækni væri alls ekki sprottin af frábærri guðrækni, heldur ætti hún rót sína að rekja til skemtananna og dansins á Stað, því það var orðinn siður þar, að unga fólkið lyfti sér ofurlítið upp eftir messu og dansaði. Þar voru venjulega fleiri eða færri kenslupiltar á vetrum, ungir og fjörugir, og höfðu þeir komið á dansinum, því þeir tóku sér nærri að sitja hreyfingarlausir mánuðum saman og rýna í lærdómsbækurnar, enda hafði enginn mælt á móti svo meinlausri og fagurri skemtan. Reyndar hafði séra Páll gamli aldrei leyft dansinn, en hann hafði ekki amast við honum heldur, og ekki bannað stóra skálann, enda var hann lítið notaður á vetrum, þótt ull væri geymd í honum á vorin og amboð á sumrin. Þegar fram í sótti varð dansinn að fastri venju, rétt eins og hann væri einn hluti af guðsþjónustunni, og það kom jafnvel fyrir, að eitthvert fólk kom til að dansa, þótt það væri ekki svo margt, að messufært væri.

Það var fremur fátt fólk við Staðarkirkju þennan sunnudag. Frostið var tíu stig eða meira, og hríðardruslurnar löfðu alveg ofan í höfuðin á mönnum. Margir sögðu að það liti út fyrir blindöskuhríð.

Presturinn var nýkominn upp í stólinn, þegar þær Bakkasystur komu inn í kirkjuna, svo þær létu sér nægja með að sitja í krókbekk, en það marraði svo ámátlega í dönsku skónum þeirra, að séra Páli varð alveg ósjálfrátt að líta upp úr blöðum sínum.

Messugjörðin var ekki mjög löng í þetta skifti, en samt var farið að setja að sumum stúlkunum þegar úti var. Að minsta kosti voru sumar þeirra farnar út úr kirkjunni, en þær, sem eftir

voru, biðu ekki einu sinni á meðan organistinn var að lúka við útgöngusálminn, eins og þær voru þó vanar að gjöra. Það var líka farinn að heyrast hljóðfærasláttur úr stóra skálanum, enda var farið að rökkva. Áður en langt um leið, var skálinn orðinn troðfullur hringinn í kring, því menn voru orðnir því vanir, að raða sér út við veggina eins og kindur á jötu, svo að miðjan væri auð og til taks, hvenær sem á þyrfti að halda.

Og þess var ekki langt að bíða. Hljóðfærið gall við, og þá hófst dansinn. Fyrst dönsuðu tiltölulega fáir, en þeim fjölgaði altaf, þangað til alt var komið á iðulausa hringferð, sem stundum varð að endalausri þvögu. Þegar frá leið, tóku sumir sig út úr þvögunni, námu staðar út við veggina, og fóru að þurka af sér svitann með vasaklútunum sínum, en menn voru lítið orðnir sveittir ennþá. En hvað það var notalegt, að geta hitað sér svona, jafnskjótt og komið var úr kirkjunni. Hitatilfinningin gagntók sál og líkama, og mönnum fanst guðs orð, sem þeir höfðu hlýtt á í grimdarhörku, eins og þiðna og verða nú fyrst að tilætluðum notum.

»Ætlarðu að fara strax?« spurði Rósa á Bakka Guðrúnu á Melum, sem fór að láta á sig sjalið eftir fyrsta dansinn.

»Ég held það«, svaraði Guðrún. »Hann er heldur að dimma, og það er ekki að vita, nema hann bresti á, þegar minst varir«.

»Heldurðu það? Hann verður ekki svo vondur, að ekki verði ratfært í tungsljósinu. Þú ættir að bíða eftir söngnum«.

»Það verður enginn söngur í kvöld. Ég spurði hann Gísla að því áðan, og hann hélt, að organistinn væri farinn«.

»Farinn?«, tók Rósa upp eftir henni. »Það er ómögulegt. Hann hefir ekki kvatt«.

»Það er satt, en ég þori ekki að slæpast lengur«.

»Eruð þið að fara, dúfurnar mínar?« spurði Sigríður í Nesi, sem kom að í þessu. Hún var að vísu gift kona, en hún var barnung, og ekki orðin leið ennþá á glaum og gleði lífsins, enda var hún vön að slá í einn hring með unga fólkinu, þegar hún kom til kirkju, áður en hún fór af stað.

»Ekki ætlaði ég nú strax«, gegndi Rósa, og lagaði á sér svuntuna.

»Mér sýnist það«, sagði Sigríður. »Það er nokkuð til háttatíma enn, svo það liggur ekkert á«.

Svo fóru þær allar saman að dansa, því nú mátti heita, að

dansinn byrjaði fyrst. Hitt hafði að eins verið inngangur. Það var dansað og dansað, og menn vissu varla seinast, hvort menn voru að dansa eða hvort menn voru að líða í loft upp langt burt frá öllum áhyggjum og andstreymi þessa lífs; en þegar svo var komið, hertu menn sig ennþá meira við dansinn, eins og menn væru að því komnir að ná einhverju hnossi. Úti fyrir hvein vindurinn, og hríðin buldi á gluggunum, en enginn sinti því, og það var eins og meðvitundin um muninn á vistinni úti og inni æsti tilfinningar manna ennþá meira en hreyfingin og hljóðfærið, og kæmi mönnum til þess að hendast ennþá harðara áfram alveg ósjálfrátt.

Nú komu vasaklútarnir sér vel, því nú var fólkinu farið að volgna. Margir urðu fegnir að hvíla sig um stund, og notuðu þeir tækifærið til þess að tala við náungann í hálfum hljóðum úti í skálahornunum; var auðséð, að þar bar eitthvað skemtilegt á góma, því kvennfólkið hló í klúta sína, en karlmennirnir brostu; en óðara en mæðin var runnin, og bráðustu forvitninni var fullnægt, og nokkrar sveitaþvaðurssögur voru komnar á kreik, þá var farið að dansa aftur, dansa og dansa og dansa.

Þegar klukkan var orðin átta, varð einhverjum litið út, og sagði hann, að nú væri komin óratandi stórhríð. Menn litu hver til annars steinþegjandi, og var eins og hrollur færi um suma gestina, líkt og þegar tilfinníng sú, sem nefnd er samvizkubit, gerir vart við sig. En þessi óþægilega tilkenning leið frá aftur þegar í stað, og menn fóru að bera sig saman um, hvernig bezt yrði ráðin bót á þessu óhappi. Menn sögðust ekki skilja, hvernig því gæti verið varið, að hríðin hefði skollið á svona snögglega, og loksins kom mönnum saman um, að hver yrði að vera þar, sem hann var kominn, enda fór veðrið altaf versnandi og varð seinast svo grimt og ofsalegt, að enginn mundi eftir öðrum eins ósköpum.

Áður en langt um leið, var farið að dansa aftur, eins og ekkert hefði í skorist, til þess að það, sem eftir var af kvöldinu, yrði ekki ónýtt, en þó þurftu gestirnir, sem flestir voru forsjálar meyjar, að skjótast frá sem snöggvast, ein eða tvær í einu. Þær sögðust kunna betur við að biðja um húsaskjól en að setjast upp alveg þegjandi. Nú vildi svo til, að prestsdóttirin var ekki heima, og komu jungfrúrnar sér varla að því, að bera bænir sínar upp við prestinn, og þá var ekki annars kostur, en að biðja Signýju gömlu, ráðskonuna, að ganga á milli; en Signý var orðin gömul og gleðilaus

og fremur stirð í lund, enda kvaðst hún ekki eiga húsum að ráða á Stað, og yrðu menn að snúa sér til prestsins sjálfs.

Séra Páll sat í lestrarkompunni sinni, og var að lesa í Alþingistíðindunum, þegar Bakkasystur komu inn til hans. Þær urðu fyrstar.

»Nú, þið eruð þá hérna enn«, sagði séra Páll, þegar þær höfðu heilsað honum. »Hafið þið verið á aftansöng hjá álfunum í kvöld?«

»Ónei! Ekki vorum við það«, svaraði Anna vandræðaleg á svipinn.

»Ekki vænti ég, en hvað er ykkur nú á höndum?«

»Við vorum að hugsa um að biðja yður að lofa okkur að vera í nótt. Það er komin öskrandi stórhríð«.

»Rétt er nú það. Það var annars við búið, að svo mundi fara. Já, ekki held ég, að ég fari að reka ykkur út í opinn dauðann, því þá fæ ég ekki þá ánægju að messa yfir ykkur á sunnudaginn kemur«.

»Þakka yður fyrir«, sagði Anna.

Svo fóru þær systur að dansa og gleymdu alveg hríðinni. Þær höfðu fengið húsaskjól, svo þær voru úr allri hættu. Nú mátti veðrið æsast og frostgrimdin vaxa. Það kom ekki mál við þær.

Skömmu seinna var klappað á kompuhurðina hjá presti.

»Hver skyldi nú koma?« tautaði prestur. »Kom inn«.

Það voru þær Miðhúsasystur, Margrét og Marta.

»Ætli þér vilduð ekki gjöra svo vel, að lofa okkur að hírast einhversstaðar inni í nótt?«, spurði Margrét.

»Jú, það vil ég gera«, svaraði prestur.

»Hann er orðinn svo fjarskalega vondur, að við treystum okkur ekki til að rata heim«, sagði Marta.

»Hann kvað vera orðinn það«, sagði prestur, og fletti við blaði. »Hann hefir það til að vera hrekkjóttur við ungu stúlkurnar á sunnudagskvöldin«.

Þær þökkuðu fyrir gistinguna og flýttu sér í dansinn.

Eftir litla stund var barið á kompuhurðina.

»Skyldi það ætla að láta svona í alt kvöld?«, sagði prestur. »Kom inn«.

Nú kom Guðrún á Melum. Það hafði einhvern veginn dregist fyrir henni að fara, áður en hríðin skall á.

»Ég vænti, að það sé ekki gott um að fá að liggja inni í nótt, prestur góður?« sagði Guðrún.

»Því ekki?« spurði prestur.

»Vegna þrengsla«.

»Þröngt mega sáttir sitja«, sagði prestur, »enda skil ég ekki í, að það verði mjög þröngt um ykkur í stóra skálanum«.

»Nei, þar er ekkert þröngt«, svaraði Guðrún og fór.

Enn var barið.

»Nú, þessu ætlar aldrei að linna«, tautaði prestur. »Kom inn«.

Það var Jónína í Götu, sem inn kom.

»Það er komið í ilt efni fyrir mér«, sagði Jónína.

»Það er og«, sagði prestur.

»Ég treysti mér ekki heim«.

»Nú, ekki öðruvísi?«

»Ég var það flón, að fara ekki jafnskjótt og úti var«, sagði Jónína.

»Já, það er faraldur að þeirri flónsku núna«.

»Skyldi það vera mögulegt að fá að kúra einhversstaðar inni í nótt?«

»Því skyldi það ekki vera mögulegt?« sagði prestur. »Meðan kofarnir springa ekki utan af hrúgunni, þá er öllu óhætt«.

»Hvernig gekk það?«, spurði María í Holti, sem mætti Jónínu í bæjardyrunum, þegar hún kom frá prestinum.

»Það gekk ágætlega«, svaraði Jónína.

»Ég vissi ekki af þér, þegar þú fórst. Annars hefði ég orðið þér samferða«.

»O, það er ekkert blessuð. Hann var eins og lunga«.

»Hver kemur þar?«, spurði María. »Nú, það ert þú, Stína litla. Hefir þú beðið um að lofa þér að vera?«

»Nei, sagði Stína litla.

»Æi, góða, komdu með mér. Ég kann betur við að hafa einhvern með mér«.

»Já«, sagði Stína litla, og svo fóru þær til prestsins.

»Gott kvöld«, sögðu þær, um leið og þær luku upp hurðinni.

»Það hefir nú komið hér áður«, sagði prestur, og lagði Alþingistíðindin frá sér.

»Við komum eins og aðrir til að beiðast gistingar«, sagði María.

»Já, aldrei þykja guði sínir of margir«, svaraði séra Páll. »Ég

hefi nú náð tangarhaldi á átta jungfrúm á tæpum klukkutíma. Ætli mér takist ekki að fylla tuginn?«

»Jú. Það munu vera tíu eða ellefu stúlkur aðkomandi«, svaraði María, og leit niður fyrir sig.

»Já, það má ekki minna vera«, sagði prestur. »Mér veitti heldur ekkert af að fá einar tuttugu júngfrúr eins heitar og rjóðar og þið eruð, því ég er orðinn kulsækinn, ekki síður en Davíð konungur«.

Rétt á eftir kom Signý gamla inn til prestsins.

»Ég veit svo sem ekki, hvar ég á að láta allan þennan kvennfólkssæg sofa í nótt«, sagði hún.

»Nú, það verður að búnka því einhvern veginn niður«, sagði séra Páll. »Þrjár geta verið í rúminu hennar Bjargar. Svo er bezt að búa um mig hérna á legubekknum, og þá er hægt að troða fjórum stúlkunum í mitt rúm. Því, sem eftir er, verðið þið að skifta milli ykkar«.

»Já. En er ekki eitthvað af piltum aðkomandi?«

»Ég veit það ekki, en ekki verða vandræði úr því, þótt svo sé, Þeir eru víst ekki margir«.

»Á ég að gefa öllum þessum fjölda mat?«

»Ekki hjálpar að láta fólkið deyja úr sulti«.

»Ég held það gerði lítið til, þó það gengi ögn inn á því kviðurinn. Það gat étið heima hjá sér«, tautaði Signý gamla um leið og hún fór fram úr kompunni.

Prestur svaraði því engu, og fór að ganga um gólf.

Klukkan var orðin tólf, þegar hætt var að dansa, og menn fóru að hátta, því menn höfðu lyft sér ofurlítið upp eftir kvöldmatinn, á meðan verið var að búa um í rúmunum.

»Þetta hefir verið blessað kvöld«, sagði Anna á Bakka við Mörtu í Miðhúsum, þegar hætt var. Dansinn hefir sjaldan gengið svona fjörugt«.

»Já. Það hefir legið óvenjulega vel á mönnum í kvöld«, svaraði Marta.

»Ætlið þið ekki að koma á sunnudaginn kemur?«

»Jú, ef veður leyfir, En þið?«

»Jú. Það veit hamingjan«.

Svo fóru menn að sofa, en þeir voru margir, sem ekki varð svefnsamt, því það var eins og hljóðfæraslátturinn ómaði enn í eyrum manna. Auk þess sótti einhver ókyrð á tilfinningarnar og

endurminningin um það, sem við hafði borið um kvöldið, blakti fyrir hugskotssjónum manna eins og vafurlogi. Loksins sigraði þó svefninn, og menn féllu í væran blund, eins og þeir, sem hafa góða samvizku og fullkomna meðvitund um, að þeir séu guðs börn.

Morguninn eftir var talsvert kóf með jörðunni, en sást til lofts upp úr, og var vel ratandi bæja á milli. Menn hugðu að stúlkunum væri óhætt heimleiðis, enda var sumum þeirra orðið órótt, því þær vissu, að foreldrar þeirra hlutu að hafa orðið hræddir um þær.

»Hvaða þústa er þarna á Sæunnarholtinu?« sagði Rósa á Bakka við systur sína, þegar þær voru komnar heim undir túnið á Bakka.

»Ég veit það ekki«, svaraði Anna. »Það er eins og liggi þar maður«.

»Hver veit nema einhver hafi orðið þar úti í nótt?« sagði Rósa, og blóðið stökk út í kinnarnar á henni.

«Guð minn góður!« kallaði Anna, »og það svona skamt frá bænum. Það er líklega hann Sigurður. Hann gerði ráð fyrir að koma heim í gærkvöld«.

»Eigum við ekki að vita, hvað það er?« spurði Rósa.

»Æ! mig hryllir við því, ef það skyldi vera dauður maður«, sagði Anna.

Rétt í þessu kom hundur heiman frá bænum, og þektu systurnar, að það var Smali gamli. Hann hljóp fyrst að þústunni, þefaði að henni og rak upp ámátlegt væl. Því næst hljóp hann til systranna, og flaðraði upp um þær ýlandi og skrækjandi. Svo hljóp hann að þústunni aftur og fleygði sér niður í fönnina. Systurnar höfðu staðið við á meðan, en þegar hundurinn settist að hjá þústunni, var eins og þær gætu ekki stilt sig um að vita, hverju þetta sætti. Þær gengu báðar í áttina, en alt í einu námu þær staðar, og sögðu báðar í einu: »Það er maður«.

Þær sáu traðk á Sæunnarholtinu, eins og maðurinn hefði verið að ganga þar fram og aftur sér til hita. Það var eins og hann hefði annaðhvort ekki vitað, hvar bærinn var, eða ekki treyst sér til að ná honum, og lagst svo loksins fyrir þarna á holtinu.

Systurnar færðu sig nær manninum, þangað til þær áttu að eins fáein skref eftir, en þá var eins þær ætluðu að hníga niður.

Þær litu þegjandi hvor upp á aðra, og hendurnar á þeim féllu afllausar niður með síðunum. Þær þektu dauða manninn. Það var faðir þeirra.

Já. Faðir þeirra hafði farið af stað um kvöldið í hríðinni að leita að dætrum sínum. Móðir þeirra hafði orðið svo hrædd um þær, því hún hafði beðið þær að koma ekki mjög seint heim, og búist því við, að þær mundu hafa verið komnar af stað, þegar hríðin skall á. Þau hjónin höfðu verið ein heima um daginn, svo faðir þeirra hafði orðið að fara einn út í hríðina, en vilst eflaust, og fundið ekki bæinn aftur. Hann hafði svo látið fyrir berast á Sæunnarholtinu, og andast þar um nóttina.

Ekkjan tók grátþrúngin á móti systrunum. Hún hafði vakað alla nóttina, og beðið grátandi fyrir dætrum sínum, sem gengu í guðs hús, til að fræðast og bæta ráð sitt, og fyrir manni sínum, sem gekk í dauðann fyrir þær, meðan þær voru að — dansa.

H. G.

Hringhenda.

Altaf galar ofsahríð
yfir bala og hnjótum.
Öll er falin fjallsins hlíð
fram að dalamótum.

Ægishallar út í brún
oftast valla rofar.
Flóka mjallar hærir hún
hnjúkum fjalla ofar.

Nepjan þiljar iðu og ál.
Yfir hyljum grænum
sópa kyljur svellin hál;
svifta byljir snænum.

Bylgjan syngur; háreist hrönn
hrín á þingi vinda.
Kyljan dyngir fyllu af fönn
framan í bringu rinda.

Strokur gráar húsin hrjá,
hrímga skjái sparka;
ýlustráin hljóða há,
hringi á snjáinn marka.

Dauðinn hóar hátt við sjó,
hleypur flóann kringum;
lætin óa út' í mó
öllum snjótitlingum.

Löngun stúrin líður önn;
ljúfum dúrum hallar.
Rjúpan lúrir lögð í fönn,
læst í búri mjallar.

Bárugangur bítur stein,
bjargatanga mótar.
Sýldum drang og svalri hlein
sær í fangi rótar.

Norðri andar kalt í kvöld,
kosti stranda grennir.
En fyrir handan vetrar völd
vorsól gandi rennir.

Skemdir gjólu bætir bezt
blær, er rólar suður,
þegar að stóli þorra sezt
þýður sólmánuður.

Roðna hnjótar, blána börð,
bleytur móta vegi;
belja fljót, en blómguð jörð
brosir móti degi.

Hreytinn hvarmur hefur brá,
er Harpa barminn sýnir.
Út í bjarmann eigra þá
allir harmar mínir.

Lopnir fingur færa sig
af fölskvabingnum inni.
Ég skal hringa og hjúfra mig,
Harpa, að bringu þinni.

Kuldaþjóstinn keyri eg braut
— kólguróstur linna —
munargjóst og meginþraut
milli brjósta þinna.

Guðmundur Friðjónsson.

Latínunámið.

(Eftir prófessor *R. B. Anderson*)

Við höfum nógu lengi þjáðst undir hinu þunga oki Rómverja, sem legið hefir á hálsi vorum í ýmsum myndum. Það má skoða sem fjötra, smíðaða af hinum rómversku keisurum, sem bagla í höndum hinna rómversku páfa, sem vendi í höndum rómverskra skólameistara. Gotar slitu fjötra hinna rómversku keisara, Lúter og Þjóðverjar brutu bagla hinna rómversku páfa, en allar hinar tevtónsku þjóðir hafa í mestu undirgefni kyst á vönd hins rómverska skólameistara, þótt einmitt hann væri hættulegastur allra þessara þriggja: banvænt spjót hulið í höndum flugumanns að launvígi.

Rómverjar voru ræningjaþjóð, bæði að því er snertir stjórnarfar þeirra og bókmentir. Já, meira að segja sjálfir hinir rómversku rithöfundar segja okkur, að hinn guðdómlegi höfundur borgarinnar, Rómúlus, hafi verið *ræningjaforingi;* að herguðinn Mars hafi verið faðir hans, og að vargynja (= *rángirni*), stigin niður af fjöllunum til að svala þorsta sínum, hafi runnið á hljóð barnsins og fóstrað hann undir fíkjutré,

kjassað hann og sleikt, sem væri hann hennar eiginn sonur, og að barnunginn hafi þýðst hana og elt eins og móður sína. Þessi Rómúlus byrjaði sín miklu afreksverk með því, *að drepa bróður sinn skilgetinn*. Þegar út leit fyrir, að kvennskortur mundi verða í hinni nýju borg, tók hann það til bragðs, til þess að búa svo um hnútana, að bærinn gæti náð vexti og viðgangi og liði ekki undir lok, að hann lét það boð út ganga til allra þorpa þar í grendinni, að haldin yrði stórkostleg hátíð í borginni, og vóru þar meðal annars sýndir hinir hryllilegu skylmingaleikir. Meðan gestirnir, sem áttu sér einskis háttar von, höfðu ekki augun af leiknum, ruddist sægur rómverskra unglinga inn á Sabína, gripu hinar yngstu og fegurstu af konum þeirra og dætrum og námu þær nauðgar brott með ofbeldi. Það tjáði ekkert, þó foreldrar og eiginmenn mótmæltu sterklega þessu broti á gestaréttinum. Þessi sami Rómúlus endaði sitt hetjufræga lífsskeið þannig, að hann var myrtur af vinum sínum, eða, að því er aðrir segja, tættur í sundur í ráðhúsinu. Víst er um það, að Rómverjar myrtu hann, og lýstu því síðan yfir, að hann væri verndargoð borgarinnar. Þeir tignuðu þannig sem guð — og kölluðu Kvírínus — þann mann, sem þeir gátu ekki þolað sem konung. Sama lygin og sú, er þeir sögðu, að Rómúlus (sem þeir höfðu myrt) hefði verið numinn upp til himins, sama lygin var, að því er rómverskum rithöfundum segist frá, stöðugt kend Rómverjum af Númu Pompilíus og öðrum sabínskum og etrýskum prestum. Og þessi fræðsla var grundvöllurinn undir goðafræði þeirra. Saga Rómúlusar er í rauninni saga Rómaborgar í smærri stíl.

En þrátt fyrir þetta og margt fleira, sem með réttu má tilfæra á móti Róm og latínunni, höfum við þó eiginlega ekki ráð á, að kasta tungu og bókmentum Rómverja algerlega fyrir borð. Saga þeirra var of merkileg til þess. Auk þess var mörgum ritum rubbað upp á latínu á miðöldunum, og latnesk tunga hefir haft svo mikla og augljósa þýðingu fyrir enskar bókmentir og fyrir vísindin, að enginn vel mentaður maður getur vel komist af án hennar. Það, sem vér því með allri tilhlýðilegri virðingu höfum á móti, er, að gera hana að *grundvelli* fyrir allri mentun, *uppala lærisveininn* svo að segja á latneskri tungu, sögu og bókmentum; að næra og laga hið viðkvæma hjarta og huga eftir *rómverskum hugsunarhætti*, — að gera unglinginn þannig bæði í mentunarlegu og siðferðislegu tilliti þræl, reyrðan rómverskum hlekkjum, þar sem vér, hinar frjálsbornu gotnesku þjóðir, niðjar Þórs og Óðins, ættum að leggja hyrningarsteininn til mentunar vorrar og fá fyrstu áhrif vor frá vorum eigin forfeðrum. Tréð á að fá næringuna frá sínum eigin rótum; og vér Ameríkumenn erum hin yngsta og öflgasta grein af hinu fræga gotneska tré, hinum fagra og göfuga Yggdrasil í hinni norrænu heimssköpunarfræði; en hinar voldugu rætur þess trés liggja niður til Engilsaxa, Norðurlandabúa og Þjóðverja. Ef við eigum að geta skilið manninn fullkomlega, verðum við að athuga vel líf barnsins; og ef við eigum að geta skilið sjálfa oss sem þjóð, verðum við að stunda fornsögu okkar og fornaldarbókmentir, og gagnkynna okkur hina hugmyndaríku og spádómsauðgu bernsku hins tevtónska kynþáttar. . . . Næst eftir ensku og engilsaxnesku verðum við að stunda þýzku, mæsogotnesku og Norðurlandamálin, og þá sérstaklega íslenzku, sem er hinn

eini *lifandi* lykill að sögu miðaldanna og hinum fornnorrænu bókmentum. Hún er eina tungan, sem nú er töluð næstum óbreytt, og ef við kunnum hana, getum við lesið rit miðaldanna. Við megum með engu móti gleyma, að við eigum tevtónskar fornmenjar, sem við stöndum í afarólíku og miklu nánara sambandi við, en við Grikkland og Rómaborg. Og Norðmenn eiga fornar bókmentir, sem fræðimaðurinn verður að kynna sér grandgæfilega, ef hann á að geta skilið sögu miðaldanna. Þegar vér þannig höfum látið okkar eigin tevtónska kynþátt njóta réttar síns, þá getum við snúið athygli okkar að fornþjóðunum kringum Miðjarðarhafið. . . . Eins og íslenzkan á norðurhjara Evrópu er hinn *lifandi* lykill að miðöldunum og hinum frægu forrnnorrænu eddum og sögum, eins er nýgrískan á suðurhjara hennar sú *lifandi* tunga, sem kemur okkur í kunningsskap við anda Hómers, Heródóts, Demosþeness og Platós. Og þannig hafa nornirnar eða örlagagyðjurnar, sem ráða forlögum manna og þjóða, prjónað eða öllu heldur ofið okkur saman við Grikki, og því meira sem við rannsökum þroskun og framfarir þjóðanna og menning þeirra, því skærar mun sá sannleiki leiftra fyrir hugskotssjónum vorum, að gríska og íslenzka eru tveir silfurhærðir öldungar, sem halda í höndum sér tveimur gulllyklum, — önnur að fjársjóðum fornaldarinnar, en hin að fjársjóðum miðaldanna; önnur að fjársjóðum suðurhluta Evrópu, en hin að fjársjóðum norðurhlutans. En við verðum að hrinda af okkur hinu rómverska ánauðaroki.

V. G.

Íslenzk hringsjá.

ÍSLENZK LJÓÐAGERÐ. Þess var getið í Eimr. í fyrra (VI, 153), að dr. G. Brandes hefði í ritgerð sinni í »Tilskueren« kvartað yfir vanþekking Dana á nýíslenzkum bókmentum og meðal annars bent á hið mikla rit Poestions »Isländische Dichter der Neuzeit« sem dæmi þess, hve mikill munur væri á Þjóðverjum og Dönum í því efni. Og í öðrum ritgerðum skoraði hann líka á menn að þýða íslenzk ljóðmæli á dönsku.

Við þessari áskorun hefir skáldið *Olaf Hansen* orðið — einn þeirra, er voru í stúdentaförinni til Íslands síðastliðið sumar — og er nú nýútkomin bók eftir hann, sem heitir »**Ny-islandsk Lyrik**, Oversættelser og Studier«, og hefir »Selskab for germansk Filologi« kostað útgáfu hennar.

Efnisskipan bókarinnar er þannig, að fyrst er stuttur formáli, þar sem hann segir að tilgangurinn hafi verið sá, að gefa mönnum dálitla hugmynd um tilfinninga- og hugsanalíf Íslendinga á 19. öldinni. En náttúrlega hafi hann í þessu safni orðið að sleppa mörgum skáldum, sem hann þó hefði óskað að taka með (t. d. Kristján Jónsson, Jón Ólafsson, Einar Hjörleifsson o. fl.). En hann hafi heldur kosið að hafa

fleiri kvæði eftir færri skáld, en hið gagnstæða: að hafa skáldin fleiri, en færri kvæði eftir hvert þeirra. Í vali sínu og lýsingum kveðst hann og hafa gert sér far um að vekja eftirtekt á því, sem sér fyndist mest einkenna hvert skáld um sig, og vænti hann, að hann hafi í öllu verulegu hitt á hið rétta, þó honum sé ljóst, að dýpra megi leggjast og gera drættina miklu skýrari. — Þá kemur snoturt kvæði frumkveðið, eftir O. H. sjálfan, þar sem hann lýsir glímu sinni við »guð málsins«, sem hann vildi ekki sleppa (fremur en Jakob forðum) fyr en hann blessaði hann og gæfi honum gnótt hljóðstafa og stuðla og þýða kveðandi.

Sjálf bókin byrjar með alllöngum inngangi (18 bls.) og er þar fyrst drepið á, hve mikla þýðingu fornrit Íslendinga hafi haft fyrir danskar bókmentir. Þetta viti allir og játi, en fæstir hafi nokkra hugmynd um hinar nýrri bókmentir Íslendinga, sem þó séu svo mikils virði og svo einkennilegar, að vert sé að kynnast þeim. Bendir hann þar meðal annars á, að talsverður munur sé á tilfinningalífi íslenzkra skálda og danskra, og nefnir sem dæmi þess meðferðina á »Des Mädchens Klage« eftir Schiller, sem Oehlenschläger hafi þýtt á dönsku, en Jónas Hallgrímsson á íslenzku. Hann bendir og á, hve lítið beri á dönskum áhrifum á Íslandi, og að, þegar Thorvaldsen sé fráskilinn, þá hafi minning að eins tveggja danskra manna verið haldið á lofti í íslenzkri ljóðagerð, nefnilega Jörundar hundadagakóngs og Rasmusar Rasks. Og þó sé öðru nær en að Íslendingar séu vanþakklátir. Honum hefir reyndar í þessu efni sést yfir konungana Kristján VIII. og Kristján IX., sem sannarlega hefir að maklegleikum verið minst með lofi í íslenzkum ljóðum, hins fyrra fyrir endurreisn alþingis og hins síðara fyrir stjórnarskrána. Þá er og kafli um Rask og þýðingu hans fyrir íslenzkar bókmentir, um Eggert Ólafsson, Jón Þorláksson o. fl.

Því næst koma sýnishorn af kvæðum íslenzkra skálda á 19. öldinni og jafnframt getið hinna helztu æfiatriða þeirra og hvað þau einkum hafi til síns ágætis hvert um sig, eða hvað mest einkenni þau. Þau skáld, sem lýst er og kvæði þýdd eftir, eru þessi: Bjarni Thórarensen (6 kvæði), Jónas Hallgrímsson (5, auk brots úr Gunnarshólma), Jón Thóroddsen (3), Grímur Thomsen (5), Benedikt Gröndal (7), Páll Ólafsson (10, auk fleiri brota og lausavísna í lýsingunni), Steingrímur Thorsteinsson (8, auk brota í lýsingunni), Matthías Jochumsson (5, auk brota í lýsingunni), Hannes Hafstein (5) og Þorsteinn Erlingsson (3, auk brots úr Jörundarkviðu í innganginum).

Það mun jafnan verða svo með kvæði, að sínum augum lítur hver á silfrið, og mun því vandi að velja svo að öllum líki. En vér fáum ekki betur séð, en að O. H. hafi verið mjög heppinn í vali sínu, bæði með að velja falleg kvæði og þau, er sérstaklega einkenna hvert skáld. Og lýsingar hans á skáldunum eru merkilega góðar, jafnstuttar og þær eru. Vér viljum t. d. nefna lýsing hans á Ben. Gröndal, sem er betri en nokkuð, sem áður hefir verið skrifað um skáldskap hans, og rituð af meira skilningi.

Og svo eru sjálfar þýðingarnar. Þær eru yfirleitt svo vel gerðar, að mestu furðu gegnir. Þær eru bæði nákvæmar og þó náttúrlegar og aldrei neitt misskilið. Er auðséð, að O. H. hefir svo mikið vald á móðurmáli sínu, að leitun mun á öðru eins. Hann leikur sér að því að þýða heil kvæði með höfuðstöfum og stuðlum og þræða þó orð íslenzka kvæðisins. Hann þýðir og hrynhendu með aðalhendingum og skothendingum, t. d. »Sé ég hendur manna mynda« (Eimr. VI, 43):

Ud over Have Taletraade
trukne af Hænder vidt sig spænder.
Lande sammen let de binder,
levende Ord over Verden fore.

Stærkere binder — större Under —
Strængene Guden selv har udspændt,
solstærk tvandt han, fast dem fæsted
fyldte af Sjæl og Guddomsmæle.

Og honum verður heldur ekki skotaskuld úr að þýða sextánmælt með frumhættinum, t. d. Haustvísu Páls Ólafssonar »Land kólnar. Lind fölnar«:

Vinden isner, Linden visner,
Sindet græmmes, Landet hæmmes,
Vældet fryser, Fjældet lyser,
Skibe sluges, Høet bruges.
Slagen Kraften, Dagen Aften,
Nøden strænges, Natten længes,
lange Tider, mange lider,
Søen ryger, Sneen fyger.

Sem dæmi þess, hve vel er þýtt má nefna »Blessuð vertu sumarsól«:

O Sommersol, saa signefuld!
Du svøber Høj og Dal i Guld,
De høje Fjælde, Søer blaa
forgyldes ligesaa.
Og Fosse, Bække, Bølger, Aa'r
sig boltre i dit gyldne Haar.
Nu falder Lokkens hede Spind
om Jøklens hvide Kind.

Eða þá »Heim er ég kominn og halla undir flatt«:

Her er jeg igen med Humøret som saa,
for Hjærnen og Maven er sløje.
Jeg drak mig saa fuld, kan I hænge jer paa,
at alt løb i ét for mit Øje.

Eða »En — hefðum við átt að sökkva i sæ« (Skúli fógeti):

Men — skulde vi end til Bunds, maaske
i Land vi dog drive kunde.
Jeg vilde da helst, at Folk skulde se,
vi ej var lurvede Hunde.

Nógu gaman er líka að sjá hvernig ferskeytlu Páls Ólafssonar fer danski búningurinn:

Jeg har solgt den unge »Rød«,
Angren ej mig sparer.
Det kommer der af Pengenød
og Hang til vaade Varer.

Bókin er prýðilega útgefin og allur frágangur vandaður, nema prófarkalesturinn hefði getað verið betri. Munu allir Íslendingar kunna bæði höf. og útgáfufélaginu miklar þakkir fyrir hana. *V. G*

HALLGRÍMUR PÉTURSSON (1614—1674), »the great sacred poet of Iceland: His hymn on Death done into English by *Eiríkr Magnússon* A. M.« Rit

þetta er ensk þýðing í ljóðum af sálminum: »Alt eins og blómstrið eina«. Þýðingin er mjög nákvæm, það er aðalkostur hennar. Það væri óskandi, að höfundurinn léti hér eigi staðar numið. Yfirleitt farast honum þýðingar bæði úr íslenzku á ensku og úr ensku á íslenzku mæta vel. Þær hafa allar þann mikla kost til að bera: að vera nákvæmar. *H. P.*

GRÓA EÐA EDDA (»Groa eller »Oldemoder«, dramatisk Skildring fra Islands Forfaldsperiode«) heitir skáldleikur einn nýútkominn eftir danska skáldið *Holm Hansen*, sem áður hefir ritað sögur frá Íslandi (t. d. »Vikingeblod«). Skáldleikur þessi fer fram á 13. öld, nokkru eftir dauða Snorra Sturlusonar, þegar frelsi landsins er á förum og er Gissur Þorvaldsson látinn koma þar fram; en annars eru allar aðrar persónur leiksins tilbúnar og skapaðar í gervi tíðarandans, eins og höfundurinn hefir skilið hann. Aðalpersónurnar eru á aðra hliðina Gissur og mágur hans Hólabiskup ásamt fylgikonu hans Steingerði, og á hina fóstursonur biskups Eiríkur Skaggason og félagar hans, sem gera uppreist og mynda harðsnúinn flokk til að verja frelsi landsins, undir forustu Eiríks, sem nemur brott dóttur biskups Gullveigu. Leggjast þeir út á fjöll og þar hvetur hin gamla forneskjunorn Gróa eða Edda þá til stórræðanna. En þeir verða að lokum ofurliði bornir, Eiríkur Skaggason fellur og Gullveig er skotin eiturör í brjóstið, en nokkrir flýja af landi burt, og Gróa þylur hinar verstu bölbænir og formælingar (eins konar »Buslubæn«) yfir Gissuri sem banamanni þjóðfrelsisins. — Ritið ber vott um talsverða þekkingu á íslenzkum bókmentum og þjóðsögum og ýmsar sýningar og einstök atriði eru dágóð, en annars er hugarflugið nokkuð gandreiðarkent og mikið listagildi eða sögulegt hefir leikurinn varla. *V. G.*

HALLFREÐUR VANDRÆÐASKÁLD heitir annar nýr skáldleikur eftir bezta ljóðskáld Dana *Holger Drachmann*. Er leikurinn í 5 þáttum og fer hinn fyrsti fram á Íslandi, annar og þriðji í Noregi, en hinn fjórði á ey einni í Grikklandshafi. Mjög er vikið frá sögu Hallfreðar og langmestur hluti efnisins skapaður af höfundinum sjálfum. Og því, sem þó er tekið úr sögunni, t. d. ástasambandi Hallfreðar og Kolfinnu, breytt eftir eigin geðþótta. Yfir höfuð er leikurinn meira bygður á hugarflugi en sögulegum grundvelli og gildi hans minna, en við hefði mátt búast af jafngóðu skáldi og Drachmann er. En framan við leikinn er ljómandi fagurt inngangskvæði, sem er einskonar lofsöngur um Ísland sem land sögunnar, dáðar og drengskapar — og hinna voldugustu náttúruafla. Væri gaman að fá það kvæði vel þýtt á íslenzku, jafnsnillilegt og það er. *V. G.*

ÞRJÚ ÍSLENZK KVÆÐI eftir Stgr. Thorsteinsson hefir frøken *Cæcilia Thorberg* (dóttir Bergs sáluga Thorbergs landshöfðingja) þýtt á dönsku og hafa þau komið út í myndablaðinu »Hver 8. Dag« VII, 19 (10. febr. 1901). Eru það kvæðin: »Sofandi kystur«, »Hundaþúfan og fjallið« og »Efra og neðra«. Hafa þýðingarnar tekist vel og þó ekki lítill vandi að þýða t. d. annað eins og »Hundaþúfan og fjallið«. *V. G.*

ÍSLENDINGASÖGUR Á DÖNSKU. Bókaverzlunin »Det nordiske Forlag« í Khöfn hefir nýlega byrjað að gefa út 3. útgáfu af hinum alkunnu þýðingum *N. M. Petersens* á hinum helztu Íslendingasögum (»Islændernes Færd hjemme og ude«) og hafa þeir háskólakennararnir dócent *Verner Dahlerup* og prófessor *Finnur Jónsson* tekið að sér að sjá um útgáfuna, en skáldið *Olaf Hansen* þýðir vísur þær, sem fyrir koma í sögunum. Í safni þessu eru sögurnar: Egla, Laxdæla, Njála, Gunnlaugs saga Ormstungu, Eyrbyggja og Gretla. Á undan þýðingunni er fróðlegur inngangur eftir

N. M. Petersen um íslenzka náttúru og staðhætti og enn fremur skýrt frá aðaldráttunum í sögu landsins á landnáms- og söguöldinni. En ýmislegt er þar að athuga, sem vænta hefði mátt, að útgefendurnir hefðu leiðrétt, og hefir dr. Valtýr Guðmundsson bent á ýmislegt af því í ritdómi um þessa nýju útgáfu í »Berlingske Tidende« 1. nóv. 1900.

Þá hefir og »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« gefið út þýðingu á *Ólafs sögu Tryggvasonar* í Heimskringlu eftir Snorra Sturluson. Þýðingin er eftir dr. *Fr. Winkel-Horn,* sem áður hefir þýtt fleiri íslenzkar sögur. En með því að þýðandinn dó áður en farið var að prenta þýðinguna, hefir dr. *Valtýr Guðmundsson* verið fenginn til þess að endurskoða þýðinguna og bæta við skýringum á stöku stað. Hann hefir og ritað allýtarlega ritgerð um skip Norðurlandabúa á víkinga- og söguöldinni, bygging þeirra og annan útbúnað, og er sú ritgerð prentuð aftan við þýðinguna og í henni 7 myndir til skýringar efninu. Sú ritgerð hefir og verið gefin út sérstaklega með titlinum: »Nordboernes Skibe i Vikinge- og Sagatiden« og kostar hún 25 aura.

V. G.

UM FORNÍSLENZKT RÍMTAL hefir þýzkur vísindamaður *Gustav Bilfinger* ritað fróðlega bók, sem heitir: »Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen«, og vill hann þar sanna, að hið norræna rímtal sé ekki frumlegt, heldur hreint og beint tímatal kristinna manna, og jafnvel slíkir hátíðisdagar sem fyrsti sumar- og vetrardagur, miðsumars- og miðsvetrardagur eigi rót sína að rekja til kristilegs tímatals. Prófessor *Finnur Jónsson* hefir skrifað ritdóm um bókina í »Zeitschrift für Deutsches Alterthum etc.« (1900), og álítur hann að höf. hafi að mestu leyti tekist að sanna það, sem hann ætlaði sér, en hefir þó eigi alllítið að athuga við ýmislegt í ritinu. En fleira er þar athugavert að vorri hyggju og óvíst, að allar sannanir höf. reyndust öruggar, ef betur væri á reynt. *V. G.*

UM ARA FRÓÐA (»A Father of History«) hefir *W. A. Craigie,* M. A. í Oxford ritað langa og fróðlega grein í »Scottish Review« (júlí 1900), þar sem hann skýrir frá æfiatriðum hans og þýðingu hans og einkennum sem sagnaritara.

V. G.

UM LÖGBERG hið forna hefir dr. *Kr. Kålund* ritað grein í »Aarb. f. nord. Oldk. og Historie« 1899, þar sem hann skýrir frá þeim mismunandi skoðunum, sem fram hafa komið um legu þess og á hverju þær byggist. Kemst hann að lokum að þeirri föstu niðurstöðu, að Lögberg hafi verið vestan Öxarár, á austurbarminum á Almannagjá, nærri Hlaðbúð og skamt frá götuskarðinu inn í gjána — að öllum líkindum á berghamrinum rétt fyrir sunnan götuna. *V. G.*

UM ÓÐIN OG ÞÓR í Noregi og á Íslandi á 9. og 10. öld hefir prófessor *Finnur Jónsson* skrifað grein í »Arkiv för nord. Filologi« XVII, þar sem hann vill sýna fram á, að sú skoðun sé ekki rétt, sem margir hafa haldið fram, að Óðinn hafi á þessum tíma ekki verið orðinn höfuðguð nema hjá höfðingja- og hermannaflokknum, en alþýðan hafi tignað Þór sem hinn æðsta guð sinn. Próf. Finnur sýnir fram á, að enginn slíkur stéttamunur hafi átt sér stað, að þess konar munur á goðadyrkun manna hefði getað af því risið. Þór hafi að sönnu upprunalega verið höfuðguðinn og kunni í einstaka héraði að hafa verið tignaður framar öllum öðrum goðum. En Óðinn hafi þó þegar um 800 verið orðinn höfuðguð, þó Þór hafi staðið honum nokkurnveginn jafnfætis — Vér getum þó ekki séð, að sannanir próf. F. J. séu nægilega öflugar til þess, að hrinda öllum vafa. Sumt af því, sem hann tilfærir, virðist beinlínis benda í gagnstæða átt. *V. G.*

HANDRITASKRÁ mikla og vandaða hefir bókavörðurinn við safn Árna Magnússonar, dr. *Kr. Kålund,* nýlega gefið út á kostnað Árna-Magnússonar-sjóðsins, og eru í henni talin öll fornnorsk og íslenzk handrit, sem til eru í kgl. bókhlöðunni í Khöfn og á háskólabókasafninu, að undanskildu safni Árna Magnússonar, og loks þau handrit, sem bæzt hafa við það safn á árunum 1894—99. Handritaskrá þessi er eins konar viðbætir við hina miklu handritaskrá yfir Árna-Magnússonar-safnið eftir sama höfund, er út kom á árunum 1888—94 (í 2 stórum bindum, um hálft 16. hundrað bls.), enda sniðið alveg hið sama og jafnprýðilega frá henni gengið í alla staði. Er þar nákvæm lýsing af hverju handriti og skýrt frá innihaldi þess og sögu. Framan við sjálfa handritaskrána er ágæt ritgerð (um 60 bls.) um söfnun og varðveizlu norrænna handrita.

Þá hefir og dr. *Vilh. Gödel,* aðstoðarmaður við kgl. bókhlöðuna í Stokkhólmi, samið skrár yfir öll fornislenzk og fornnorsk handrit, sem eru í bókasöfnunum í Uppsölum (sú skrá kom út 1892) og Stokkhólmi (af þeirri skrá eru komin út 3 hefti í »Kongl. bibliotekets handlingar« 19—21) og eru þær sniðnar eftir skrám dr. Kålunds.

Allar þessar skrár eru til ómetanlegs hags fyrir þá, sem vilja leggja stund á fornbókmentir vorar, og þær sýna betur en nokkuð annað, hversu nauðsynlegar þær hafa verið, og hvílíkur grúi af handritum hefir fluzt út úr landi voru, því flest eru þessi handrit þaðan komin, enda var lítið eftir skilið. En víðar hafa handrit vor frá oss flækst, en til þessara safna, og væri nú vel, ef ein skráin bættist enn við, er væri um þau norræn handrit og bókfellsblöð, er geymd eru í söfnum annarstaðar, t. d. á Englandi, Skotlandi, Íslandi, í Noregi og víðar. *M. Þ.*

UM ÍSLENZKAR VENJUR OG ÞJÓÐTRÚ viðvíkjandi barnsburði, meðferð ungbarna og ýmsu, er þar að lýtur (»Isländischer Brauch und Volksglaube in Bezug auf die Nachkommenschaft«) hefir heilbrigðisráð dr. *Max Bartel* í Berlín ritað alllanga ritgerð í »Zeitschrift für Etnologie« 1900 (2. og 3. hefti). Hefir hann samanskráð og sundurliðað allar þær kreddur og kerlingabækur, sem að þessu lúta og hann hefir fundið í íslenzkum þjóðsögum og munnmælum (einkum safni Jóns Árnasonar), en auk þess hefir hann fengið skýrslur frá 11 mönnum núlifandi, og eru tilvitnanir allar mjög nákvæmar. Efninu er laglega niðurskipað og ritgerðin skemtileg að lesa. Mörg hinna íslenzku orða eru misrituð, en fátt misskilið. Höf. á þakkir skilið fyrir að vekja athygli manna á oss Íslendingum og þjóðsiðum vorum og bjarga um leið þessum þjóðtrúarkreddum frá algjörri gleymsku, því að þær hafa töluvert gildi fyrir þá, er skygnast vilja inn í sálar- og menningarlíf þjóðar vorrar. *M. Þ.*

SAGAN AF GRÍSHILDI GÓÐU hefir nýlega verið þýdd á þýzku af dr. *H. v. Lenk,* bókaverði í Vínarborg, og hefir hann ritað nokkur inngangsorð framan við þýðinguna. *V. G.*

MYNDUN MÓBERGSINS Á ÍSLANDI. Um hina ensku ritgerð cand. mag. Helga Péturssonar um þetta efni (sbr. Eimr. VII, 74—5) hefir dr. *Þorvaldur Thóroddsen* skrifað langan ritdóm í sænska tímaritð »Geol. Fören. i Stockholm Förhandl.« XX, 7 (1900) og heldur hann þar fram svipuðum skoðunum og í ritgerðum sínum í Eimreiðinni (VI, 161—69 og VII, 74—5), þó hann af auðskildum ástæðum hafi haft meira vísindasnið á þessum ritdómi sínum, en við gat átt í Eimreiðinni. *V. G.*

UM JARÐSKJÁLFTANA Á ÍSLANDI árið 1896 hefir dr. *Þorvaldur Thóroddsen* skrifað ritgerð í þýzka tímaritið »Dr. A. Petermanns Geogr. Mitteilungen« (1901) og fylgir henni ágætur uppdráttur bæði yfir landskjálftasvæðið og landið alt, sem sýnir stefnur og takmörk jarðskjálftanna. *V. G.*

UM ÞÓRSDRÁPU Eilífs Goðrúnarsonar hefir prófessor *Finnur Jónsson* ritað langa grein í »Oversigt over det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger« 1900. Er þetta afartorskilda kvæði þar fyrst prentað stafrétt eftir handritunum og því næst skýrt vísu fyrir vísu. Að lokum er það prentað með almennri réttritun og þeim leiðréttingum, sem höf. hefir stungið upp á í skýringum sínum, og síðan dönsk lesmálsþýðing á öllu kvæðinu. *V. G.*

UM NOKKUR BRAGLISTARATRIÐI HJÁ FORNSKÁLDUNUM (»On some Points in Skaldic Metre«) hefir *W. A. Craigie,* M. A. í Oxford skrifað alllanga og mjög lærða ritgjörð í »Arkiv f. nord. Filologi« XVI, 341—384, þar sem hann sýnir fram á ýmsa galla á bragfræði prófessors Sievers' og setur fram nýjar bragreglur, sem hann styður með miklum fjölda af dæmum úr kvæðum fornskáldanna, og virðast sannanir hans svo öflugar, að erfitt mun verða þeim að hnekkja. *V. G.*

UM ÍSLENZKA SÖNGLIST (»Studier over islandsk Musik«) hefir kennari i sönglistarsögu við háskólann í Khöfn dr. *Angul Hammerich* skrifað mjög fróðlega ritgerð í »Aarb. for nord. Oldk. og Historie« 1899, bls. 273—316, þar sem hann meðal annars sýnir fram á, að tvísöngurinn íslenzki sé af útlendum rótum runninn og sé sami söngurinn og tíðkast hafi annarstaðar í Norðurálfunni kringum árið 1000. Í ritgerðinni er mikill fróðleikur, sem vert væri fyrir alla þá, sem fást við íslenzka sönglist, að kynna sér. *V. G.*

UM JURTAGRÓÐUR Á SNÆFELLSNESI (»Vegetationen paa Snæfellsnes«) hefir cand. mag. *Helgi Jónsson* ritað langa grein í »Videnskabel. Meddelelser fra den naturhist. Forening i Kbhavn« 1900 (sbr. »Nýjar ísl. uppgötvanir«, Eimr. VII, 73). *V. G.*

ÍSLENZK RIT Á ÞÝZKU. M. phil. *Carl Küchler* hefir þýtt á þýzku af sögum séra Jónasar prófasts Jónassonar bæði »Hungurvofan« (Das Gespenst Hunger) í »Die Romanwelt« VII, 9—10 (Berlín 1899) og »Gletni lífsins» (Launen des Lebens) í »Weser-Zeitung«, nr. 19257, 19261 og 19263 (Bremen 1900). Báðar þessar þýðingar ásamt þýðingu á »Brot úr æfisögu« eftir sama höfund hafa svo komið út í einu lagi sem III. bindi af bókasafninu »Bibliothek nordischer Meister-Erzähler« (Leipzig 1900). — Auk þess hefir herra Küchler ritað ýmsar greinar um íslenzk rit og málefni, t. d. »Schwert und Krummstab« í »Neuer Parnass« II, 20—21 (Berlín 1899), »Isländische Dichter in Deutschland« í »Internationale Litteraturberichte« VI, 7 og 9—11 (Leipzig 1899), »Ein isländisches Drama in Deutschland« í sama tímariti VI, 19—20 og »Englische Frevelthaten« í »Jade-Zeitung«, nr. 284 (Varel í Oldenburg 1899). *V. G.*

RITGERÐIR UM ÍSKENZK EFNI. Í »Fränkischer Kurier«, nr. 452 (5. sept. 1898) hefir dr. *August Gebhardt* í Nürnberg ritað grein um sögu holdsveikinnar á Íslandi og hinn nýja holdsveikraspítala þar (Das neue Leprosenhaus auf Island«). Í »Mitth. d. k. k. Geogr. Gesellschaft in Wien« 1898 (10.—11. h.) hefir hann og ritað yfirlitsgrein yfir jarðfræðisrannsóknir dr. Þorvalds Thóroddsens á Íslandi (»Siebzehn Jahre geologischer Forschung auf Island«) og í sama riti 1899 (7—8. h.) hefir hann ritað grein um Hlíð í Kollafirði og héraðið umhverfis, þar sem flothylki Andrées fanst 14. maí 1899 (»Ein par Bemerkungen über den Fundort der Andréeschen Schwimmboje Nr. 7«). *V. G.*

EFNISYFIRLIT.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VII. ÁR. 3. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1901.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

Stærstu og ódýrustu birgðir í Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Íslendinga.

GEYSISOFN (síbrennandi) á 20 kr. og þar yfir.

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með eldunarhólfi og hristirist eða án þeirra, á 18 kr. og þar yfir, er fást í meira en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar með steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á 20 kr. og þar yfir; þær má og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án múrhleðslu. Skipseldavélar í þilskip, Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og fiskibáta má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíuofnum

GEYSISOFN (síbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* úr smiða- og steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af alls konar stærð. Galvaniseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ósmeltar steikarpönnur og pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis hverjum þeim, sem lætur mig vita nafn sitt og heimili.

Íslenzk þröngsýni.

Saga frá Winnipeg og Nýja-Íslandi.

Það stóð yfir fjölmennur fundur hjá bændum í bygðinni, þar sem Jón bóndi Jónsson á Strympu í Nýja-Íslandi átti heima. Aðalmálefni fundarins var að ræða um að fá járnbraut lagða inn í nýlenduna.

»Það hefir verið stungið upp á því af Árna Sveinssyni á Teigi,« sagði forseti, »og stutt með skörulegri ræðu af Jóni Jónssyni á Strympu, að járnbraut skuli lögð inn í nýlenduna. Eru fundarmenn reiðubúnir að greiða atkvæði, eða vilja þeir ræða málið betur?«

»Þeir, sem eru því samþykkir, að járnbraut sé lögð inn í nýlenduna,« byrjaði hann aftur, þegar hann sá, að enginn tók til máls, »geri þá svo vel að greiða atkvæði á þann hátt að rétta upp aðra höndina.«

Það réttu allir upp aðra höndina og sumir báðar. Tillagan var samþykt í einu hljóði.

»Þá liggur næst fyrir fundinum að íhuga, hvaða ráð séu vænst til að fá járnbraut lagða hingað. Slíkt hlýtur að kosta ærna peninga, og þó vér séum allir af vilja gerðir, þá getum vér ekki af eigin rammleik lagt hingað járnbraut.«

»Ég sting upp á því, að við skorum á fylkisstjórnina að leggja fram peninga til að byggja brautina«, sagði einn af fundarmönnum. »Hún er ekki afgóð til þess, helvítis stjórnin.«

»Eg sting upp á því,« sagði annar, »að fundurinn kjósi nefnd til að finna stjórnina og fá hjá henni peninga til brautarinnar.«

»Og ég sting — ég styð uppástunguna,« sagði sá þriðji.

»Og ég samþykki hana,« hrópaði sá fjórði.

»Ekki að tala nema einn í einu,« sagði forseti. »Þeir, sem eru því samþykkir, að fundurinn kjósi nefnd til að finna stjórnina

að máli og fá hjá henni peninga til að byggja brautina fyrir, geri svo vel að rétta upp hendurnar.«

Það vóru allir með því að kjósa nefnd.

»Þá vil ég stinga upp á því, að fundurinn kjósi Jón Jónsson á Strympu til að fara þessa ferð,« sagði Árni á Teigi.

»Styður nokkur uppástunguna?« spurði forseti.

»Drengilega studd af mér,« sagði Grímur Grímsson. Hann var nágranni og vinur Jóns.

»Og mér líka,« sagði annar.

»Það þarf ekki nema einn stuðningsmann,« sagði forseti. »Það er stungið upp á því og stutt, að fundurinn kjósi Jón Jónsson á Strympu til að fara til Winnipeg og fá hjá stjórninni peninga til brautarinnar. Þeir, sem eru því samþykkir, geri svo vel að greiða atkvæði á sama hátt og áður.«

Tillagan var samþykkt, en heldur dræmt.

»Um leið og ég rís á fætur,« sagði Jón og stóð upp, »svo sem til að þakka fundinum fyrir þann heiður, sem hann sýnir mér með því, að senda mig til stjórnarinnar svo sem annan þjóðfulltrúa, þá vil ég spyrja fundinn, í hvaða stöðu eða formi ég á að fara. Það er kunnugra, en frá þurfi að segja, að þegar menn senda sína beztu og vitrustu menn á fund þeirra, sem völdin hafa, þá senda menn ýmist nefnd eða bænarskrá. Nú fer ég til stjórnarinnar og segi: »Okkur þarna norður frá vantar járnbraut, og ef þið ekki látið okkur fá hana, þá setjum við ykkur á boruna við kosningarnar«. Og ef hún þá segir við mig: »Samkvæmt hvaða heimild talar þú þannig«? Þá svara ég því, að góðir bændur í Nýja-Íslandi hafi í einu hljóði kosið mig, en ég verð að geta sagt, hvort þeir hafi sent mig sem nefnd eða sem bænarskrá. Kjósi fundurinn mig sem nefnd, þá fer ég sem nefnd, nefnilega, en annars sem bænarskrá.« Og hann settist aftur niður, en fundarmenn vóru seinir til svars, því þeir vissu varla, hvernig þeir áttu að snúa sér í þessu nýja vandamáli.

»Við sendum bænarskrá hérna um árið, og hún kom að engum notum,« sagði einn.

»Og við höfum sent nefnd, og hafði hún ekki mikið fyrir ómakið,« sagði annar.

»Ég vil helzt,« sagði sá þriðji, »að hann fari sem Jón Jónsson, bóndi á Strympu. Hann mun vita, hvernig hann á að haga orðum sínum við stjórnina, þó hann fari sem Jón Jónsson.«

»Ég sting upp á því, að hann fari sem nefnd,« sagði Grímur. »Því það er svoleiðis, að fari hann héðan frá okkur af fundinum sem Jón Jónsson, þá kemur hann fram fyrir þá sem Jón Jónsson. En sé hann nefnd, þá gefur það honum nefnilega meira valdið; nefnilega, að valdið kemur frá okkur, og því vil ég, að hann fari sem nefnd með valdi frá okkur; sko! það er nefnilega, að þegar hann talar við þá herrana í Winnipeg, þá hefir hann valdið; það er svoleiðis, og við gefum honum valdið nú á þessum fundi, og því er það mín uppástunga, að við gefum honum vald til að tala við þá sem járnbrautarnefnd nú á fundinum. Ég nefnilega sting upp á því, að við gefum honum valdið nú á fundinum.«

»Þetta er ný uppástunga,« sagði forseti. »Þeir, sem eru því samþykkir, að Jón fari að finna stjórnina sem nefnd með valdi frá þessum fundi, geri svo vel að rétta upp hendurnar.«

Það réttu flestir upp hendurnar og þar með var tillagan samþykt. Og eftir að fundurinn hafði samþykt aðra tillögu þess efnis, að járnbrautarnefndin skyldi fara til Winnipeg með fyrstu ferð og vera launuð af almenningsfé, lýsti forseti yfir því, að málið væri komið í æskilegt horf, og í það skiftið væri ekki hægt að hrinda því betur áfram, en gert hefði verið.

Síðan var fundinum slitið.

Hús Jóns á Strympu stóð í litlu, hringmynduðu rjóðri á hæð einni, nálægt hundrað faðma frá vesturströnd Winnipegvatns. Samt hafði Jóni ekki unnið það þrekvirki að höggva og hreinsa það rjóður. Það gerði annar maður, og hans nafn er nú gleymt. Hann dvaldi þar að eins einn vetur, og síðan eru tuttugu og tvö ár. Hann kom þangað beina leið frá Íslandi um haust, fullur af kjarki og von og agentasögum og tók sér hér bólfestu. En fyrsta veturinn, sem hann dvaldi hér, átti hann við svo mikla örðugleika að stríða, að hann misti allan kjark, og allar hans björtu framtíðarvonir hurfu sem dögg fyrir morgunsól. Lífsviðurværi var raunar nóg þann vetur, því stjórnin sá honum og fjölskyldu hans farborða, en bólan heimsókti hann, deyddi tvö börnin hans og lamaði hann sjálfan, svo að hann vildi ekki vera þar lengur, en fór burt úr nýlendunni og burt úr ríkinu ári síðar. En til minnis

um veru sína skildi hann eftir húskofa, hlaðinn upp úr sívölum trjábolum, eins og þeir komu úr skóginum. Í þakinu var ekki annað en furuviðarlim og mold ofan á. Og svo hafði hann hreinsað blett umhverfis húsið, sem svara mundi tveimur dagsláttum að stærð, upp úr gildum og þéttum skógi, og borið og dregið á sjálfum sér — því um vinnudýr var ekki að tala — viðinn og limið saman í rastir. En svo fór hann um vorið, og alt hans erfiði varð honum að engum notum. Fjögur ár stóð kofinn í eyði, og þá kom áðurnefndur Jón þangað, ásamt Ásdísi konu sinni, og settist þar að. Síðan vóru nú liðin 17 ár, og þau vóru nú bæði orðin hnigin á efri aldur. Gamli kofinn var fyrir löngu eyðilagður, og Jón búinn að koma sér upp öðru húsi, að sönnu bjálkahúsi eins og hinu fyrra, en vandaðra að öllu. Bjálkarnir vóru nú höggnir utan og geirnegldir á hornum, og í staðinn fyrir jarðlím, sem áður var haft til að fylla með rifurnar, þá vóru þær nú fyltar með kalki. Það var »önnur útgáfa« af húsum nýlendumanna. Rjóðrið hafði ekki stækkað á þessum 17 árum, sem Jón bjó þar. Trjástofnarnir höfðu að sönnu fúnað, og þegar þeir vóru orðnir fúnir, þá ýmist féllu þeir um koll af sjálfu sér, eða kýr Jóns vóru svo óvarkárar að slá þá um með hölunum, því Ásdís lét þær ætíð ganga í túninu, eftir að gras fór að sölna á haustin. Ásdís var »mesta rausnar- og sómakona«, að því sem Jón sagði sjálfur frá, og henni var það að þakka, að þau skröltu áfram. Jón var svo önnum kafinn að tala við nágranna sína um stjórnmál eða hver önnur mál, sem vóru á dagskrá, að hann hafði ekki tíma til að sinna mikið búskapnum.

»Það er enginn vafi á því,« sagði hann, þegar hann kom heim af fundinum, uppveðraður yfir því að vera orðinn járnbrautarnefnd, »það er enginn vafi á því, að okkar stærsta velferðarspursmál« — — —

»Varstu nokkuð að tala við mig?« spurði Ásdís, sem var yfir í hinum enda hússins. Það lét svo hátt í kaffikvörninni, að hún heyrði ekki, hvað hann sagði.

»Ég sagði, að það væri enginn vafi á því, að okkar stærsta velferðarspursmál« — —

»Þitt stærsta velferðarspursmál ætti að vera að hirða um konuna og heimilið og reyna að hafa eitthvað í þig og á, en hvorugt hefir þú gert hingað til.«

Það var vel á minst. Matnum gleymdi Jón ekki fyr en í

síðustu lög, en í þetta skifti hafði áhuginn fyrir þessari nýju stöðu borið hærri hlut. Nú rankaði hann fyrst við því, að hann var matþurfi.

»Já, ég þyrfti líka eitthvað að nærast á. Það er svekkjandi að sitja á fundum og halda langar ræður um þungskilin málefni.«

»Þú getur étið graut — hann er þarna í pottinum — og mjólk er niðri í kjallara, ef þú vilt. — — Það hafa víst verið heyrandi ræður, sem þú fluttir á fundinum! Þér hefði verið sæmra að sitja heima og dytta í skörðin, sem uxinn hans Gríms er tvívegis búinn að brjóta í girðinguna.«

»Grímur er vænn maður,« sagði Jón og stóð sig sem hetja, »og uxinn hans skal friðhelgur, hvar sem hann finst í minni landareign. Hann flutti í dag langa og vel hugsaða ræðu á fundinum, um að ég væri kosinn sem járnbrautarnefnd til að fara og fá peninga hjá stjórninni í Winnipeg, og nú er ég nefnd og fer sem nefnd.«

»Kjósa þig fyrir járnbrautarnefnd! Já, guð veri fjandanum náðugur! Í flestu þykir mér þið ætla að fara að rázkast. Ég held þér og ykkur væri sæmra að hirða betur um konuna og kýrnar, en þið gerið, þær kynnu þá að gera dálítið betur gagn, en að vera að rázkast í járnbraut og öðru, sem þið skiljið ekkert í.«

Þetta féll Jóni illa að heyra. Honum fanst það ekki eiga við, að tala þannig um jafnmikilsvert mál. »Það eru nú þín orð, Ásdís mín,« sagði hann, »og mér bregður ekki við að heyra slíkt; en það mun sannast á mér, það sem Þorsteinn heitinn á Yxnabakka sagði, að enginn er spámaður metinn í sínu föðurlandi. Á neyðarinnar tímum kjósa þjóðirnar sína vitrustu og beztu menn til að reka erindi sín. Var ekki Jón Sigurðsson kosinn til að tala máli þjóðarinnar við kónginn, líkt eins og ég er nú? Nú hef ég nefnilega verið kosinn nefnd, og ég fer og segi við stjórnina: 'Okkur þarna norður frá vantar járnbraut', segi ég. 'Við vinnum baki brotnu.« — —

»Svei attan! þú skyldir þá nenna að færa mér vatn í fötu eða höggva spýtu í eldinn, nema ég segi þér það. — Ætlarðu annars að gera við girðinguna, eða á uxinn að éta upp hvert strá úr túninu?«

Jón gat ekki fengið af sér að fara að gera það. »Nú kalla að önnur háleitari störf en að gera við girðingar og reka út uxa. Ég á að

fara strax í kvöld, því báturinn siglir í nótt. En mig tekur sárast að skilja þig eftir eina og mannlausa í húsinu.«

»Ég hefi þá verið ein fyrri og bregður ekki við það.«

»Ef þú lendir í vandræðum með beljuna, þá settu hana inn í garðinn, þangað til ég kem aftur.«

»Berðu ekki kvíðboga fyrir mér eða henni. Við getum séð um okkur sjálfar.«

»Netið verðurðu að draga upp; þú getur ekki strítt í að hugsa um það.«

»Ég hefi hugsað einsömul um net fyrri og skrölt fram á þenna dag.«

Jón sá, að hún þóttist fær í flestan sjó án hans hjálpar, svo hann braut upp á nýju umtalsefni.

»Ég held ég verði svo að biðja þig, Ásdís mín, að láta mig fá hinar strigabuxurnar. Maður verður þó alténd að ganga liðlega til fara, þá einu sinni að maður kemur í höfuðstaðinn.«

»Skyldi þér ekki æða á. Buxurnar hanga þarna á snaganum, ef þig vantar þær. Þú ætlar þó ekki að rjúka á stað í kvöld undir nóttina.«

»Báturinn fer í nótt, og jafnmikilvægt málefni og þetta þolir enga bið. Ég er búinn að hugsa það alt út. Neðri endinn á brautinni á að sjálfsögðu að vera hér á Strympu. Það er ekki amalegt að hafa hann hérna á hólnum fyrir vestan, sem aldrei kemur deigur dropi úr lofti. Ég segi við stjórnina« — — —

»Æ, vertu ekki að þessu masi. Úr því þú ætlar að fara þessa ferð, þá reyndu að haga þér svo, að enginn geti sagt, að tengdasonur hans Þorsteins á Yxnabakka hafi komið fram sér og sveitinni til vanvirðu.«

Þegar Jón loksins var ferðbúinn, var liðið af sólarlagi, og stjörnurnar vóru farnar að koma í ljós á austurloftinu. Hann varð að fara fótgangandi tvær mílur vegar þangað, sem báturinn var. Svo kvaddi hann Ásdísi sína og gekk niður túnið ofan að vatninu, því hann vildi heldur ganga með fram því, af því skuggsýnt var. Á malarkambinum staðnæmdist hann og horfði heim til sín. Ásdís stóð enn í dyrunum og horfði á eftir honum, og kötturinn, sem sat á tómri tunnu hjá húsinu, virtist einnig horfa til hans. Haninn var fyrir löngu sofnaður. Hann hafði aldrei

þessu vant sezt upp á fjósið, sofnað þar og dreymt, að hann væri að heyja einvígi við hanann frá næsta bæ og hefði sigur. Upp úr því vaknaði hann, rogginn yfir sigrinum, baðaði út vængjunum og galaði hvað eftir annað. Jón heyrði hanagalið og rankaði þá við því, að hann hefði heyrt, að hanagalið boðaði feigð, ef maður heyrði það, þegar maður leggur frá heimili sínu í langferð. Kannske það færi nú svo, að hann sæi Ásdísi aldrei aftur. Honum kom til hugar að snúa við, kveðja hana betur, en hann gerði, og biðja hana að forláta, ef hann hefði ekki alténd hagað sér, sem góðum eiginmanni sæmdi, og lofa henni því, að láta hana aldrei sækja vatn eða kljúfa eldivið, þegar kalt væri, eða sækja beljuna í bleytu og flugum út í skóg. En hann harkaði af sér og fór hvergi. Hann gæti líka alveg eins gjört það, þegar hann kæmi aftur.

Það var yndislegt og rólegt kvöld, eins og þau einatt eru miðsumarkvöldin í Manitoba. Fram undan lá vatnið spegilslétt, nema hvað í stöku stað sló á það vindgárum, því norðvestan andi var. Í loftinu sveimuðu þúsundir og aftur þúsundir af mýflugum *(mosquitos)*. Þær þektu Jón, og það virtist, að þær hefðu hugmynd um, að hann væri að fara í langferð, því þarna söfnuðust þær eins og torfa utan um hann og skemtu honum með sínum þýðu og viðkvæmu söngröddum. Það hafði enga þýðingu, þó hann sópaði andlitið og berði sér á bak og brjóst, þær fylgdu honum eins fyrir því; þeim fanst hann Jón eiga annað eins að þeim, eins og þó þær fylgdu honum til strandar, þá einu sinni hann fór í langferð. Því trygðatröll eru þær, það mega þær eiga.

Og enn einu sinni leit hann yfir heimili sitt, sem hann var nú að yfirgefa í bráðina — fyrsta skifti á 17 árum. Enn þá horfði Ásdís og kisa á eftir honum. Kúna gat hann ekki séð, en á klukknahljóðinu heyrði hann, að hún var að jórtra í næði fyrir utan garðinn. Haninn var hættur að gala; það var honum líka óeðlilegt að gala að næturlagi. Skógurinn luktist hringmyndaður umhverfis og myndaði koldimma brún við dagsglætuna í vestrinu. Lengra út í skóginum heyrði hann uglu skrækja og aðra svara enn lengra burtu. Froskarnir voru byrjaðir að syngja kvöldsálminn, og hinn urgandi rómur þeirra lét illa í eyrum Jóns. Hann sneri við, heimili hans hvarf honum þegar, og hann gekk hægt og seint suður ströndina. Hin þýðingarmikla Winnipegferð hans var byrjuð.

II.

Á sléttlendinu í Manitoba á vesturbakka Rauðár, »þar sem áin odda setur«, stendur Winnipeg, og þangað víkur nú sögunni. Það var fjórum dögum, eftir að atburðir þeir gerðust, sem sagt er frá hér að framan, að eimlestin frá þorpinu Selkirk kom brunandi inn að járnbrautarstöðinni í Winnipeg, nálægt klukkan fjögur síðdegis. Á meðal farþeganna var Jón á Strympu, klæddur í sínar betri buxur og kominn til bæjarins sem járnbrautarnefnd Ný-Íslendinga. Hann var einn síns liðs í lestinni, hafði komið með seglbát til Selkirk, og góðfúsir landar þar tekið vel við honum, látið hann lifa »vellystingum praktuglega« um kvöldið og nóttina og komið honum í lestina um morguninn. Nú var hann kominn til Winnipeg, og þegar fólkið fór út úr vögnunum, fylgdist hann með fram á gangstéttina, sem var troðfull af fólki. Sumir vóru komnir þangað til að taka á móti vinum og kunningjum, sem nýkomnir vóru til bæjarins; aðrir æddu fram og aftur, eins og um lífið væri að tefla, og litu ekki við nokkrum manni. Lestin, sem flutti Jón þangað, var óðar horfin eitthvað burt, og önnur kom þjótandi að vestan, og drundi hátt í henni eins og í gömlu nauti. Hann hrökk saman og forðaði sér upp að veggnum á húsinu. Það var járnbrautarstöðin sjálf, geysimikið múrhús, sem sneri frá austri til vesturs, og eitt af því, sem einkendi það framar öðrum byggingum, var hvað það var orðið óhreint og svart af kolareyk, sem dag og nótt og ár eftir ár lagði á það frá lestum þeim, sem gegnum bæinn fóru. Ekki svo að skilja, að það væri eina byggingin, sem kolareykurinn hafði svert, því flestar byggingar í grendinni vóru með sama marki brendar; jafnvel gluggatjöldin á stóra hótelinu, sem stóð andspænis járnbrautinni, vóru orðin svört af kolareyk. Jón varð hálfruglaður innan um allan þann hávaða og skarkala, sem þar var, og hvarflaði vestur með húsinu. Þar var stór pallur, og þar var hægt að draga andann fyrir þrengslum. Þar stóð hann um stund og litaðist um. Vestur undan sá hann breitt stræti, sem lá eins langt, og hann gat séð, bæði norður og suður, og með fram því hverja stórbygginguna við hlið annarrar. Og á táunum báðumegin við strætið var sami fólkstraumurinn, og allir virtust æða áfram án þess að líta til hægri eða vinstri. Það var ekki svo merkilegt, að fólkið heilsaði hvað öðru, þegar það mættist — sem Jón var þó altíð vanur að gera, þegar hann mætti manni. Inn á

á miðju strætinu sá hann liggja tvöfalda járnbraut, en miklu veigaminni en þá, sem hann kom með. Og eftir þessum sporbrautum þutu vagnar með fárra mínútna millibili; en hvað það var, sem knúði þá áfram, hafði hann enga hugmynd um, því engir hestar gengu fyrir þeim, og engin eimreið rann á undan þeim, en upp úr þeim lá skott eða rófa, sem straukst við gildan vírstreng, er lá yfir strætinu. Og þegar hann fór að aðgæta betur, sá hann, að yfir strætinu lá vefur af vírstrengjum, ýmist strengdir hver í annan eða í stólpa, sem reknir vóru niður fram með táinu. En það var honum óskiljanlegt, hvað allur sá strengjavefur átti að þýða. Það mátti svo heita, að hér væri kominn nýr himinn og ný jörð, svo ólíkt var alt því, sem hann hafði vanist. Himininn allur þaninn með vírstrengjum og niðri á jörðunni alt á þjótandi ferð og flugi. Gufuvagnar brunuðu áfram, og hinir vagnarnir með rófuna virtust ekki gefa þeim mikið eftir. Fólkstraumurinn upphafs- og endalaus, og innan um alla þvöguna margir tugir af hestum og vögnum. Alt æddi áfram, alstaðar var líf og hreyfing, alt virtist stefna í einhverja átt, stefna að einhverju takmarki, sem Jón sá hvergi.

Þá heyrði hann alt í einu einhvern segja við sig: »Manor Hotel«, og ekki nóg með það, heldur stakk sá hinn sami miða í lófa hans með sömu orðum á. »Manor Hotel« endurtók hann og tók í handlegginn á Jóni og dró hann lengra fram á pallinn. Þá sá hann, að framan við gangstéttina stóð skrautlegur vagn með tveimur hvítum gæðingum fyrir. Nú skildi hann, hvernig í öllu lá: — Stjórnin hafði náttúrlega sent þenna mann með skrautlega vagninn og hvítu hestana, til að sækja járnbrautarnefndina og flytja hann á fund þeirra. Hann áleit sjálfsagt að fara með manninum og var nærri kominn að vagninum, þegar hann heyrði einhvern á bak við sig ávarpa sig og segja: »Komdu sæll!«

Jón snerist snögglega við. Hann varð fegnari, en frá verði sagt, að vera ávarpaður á íslenzku, og aldrei hafði honum heyrst íslenzk tunga eins hljómfögur og nú

»Komdu blessaður,« sagði hann, »hver sem þú ert.«

Aðkomumaður tók í hönd hans mjög alúðlega og sagði: »Er það járnbrautarnefndin frá Nýja-Íslandi, sem ég hefi þann heiður að ávarpa?«

»Sá er maðurinn,« sagði Jón. »En hvernig vissir þú með leyfi, að ég mundi vera á ferðinni sem járnbrautarnefnd?«

»Okkur var símritað frá Selkirk í gærkvöldi, að Ný-Íslendingar hefðu kosið þig fyrir járnbrautarnefnd, og þú mundir koma hingað í dag. Og þegar stjórnin frétti það, skipaði hún mig sem sendiherra að fara og mæta þér hér, taka við þér og fylgja þér á sinn fund á ákveðnum tíma.«

Þetta líkaði Jóni vel að heyra. »Svo ég fer þá ekki með þessum,« sagði hann og benti á ökumanninn, sem stóð hjá þeim og var nú farinn að bera kvíðboga fyrir að missa herfang sitt.

»Nei. Komdu með mér.«

Þeir gengu suður aðalstrætið að austan og skildu ökumanninn eftir með sárt ennið. Jóni þótti vissara, að gjöra þessum nýja félaga sínum frekari grein fyrir ferð sinni.

»Það er svoleiðis,« sagði hann, »að okkur þarna norður frá vantar járnbraut. Við erum búnir að vera járnbrautarlausir í tuttugu ár, og nú þurfum við að fá járnbraut. En stjórnin verður að hlaupa undir bagga og hjálpa okkur til að fá hana, og geri hún það, þá hjálpum við henni drengilega aftur. Þú skilur dönskuna,« sagði Jón og hnippaði í félaga sinn.

Hvort sem hinn skildi dönsku eða ekki, þá réð hann í, hvað Jón var að fara.

»Við Íslendingar þurfum að bera okkur vel og ganga eftir rétti okkar,« hélt Jón áfram. »Við þurfum að láta þá ensku vita af því, að við erum Íslendingar, og að norræna hetjublóðið rennur í æðunum. Það er, eins og einhver merkur maður sagði í ræðu, sem hann hélt yfir ykkur hérna á Íslendingadegi, að við þurfum að bera okkur vel og vera hnarreistir. 'Við þurfum að vera hnarreistir við enskinn', segir hann, 'og láta hann vita af því, að við séum Íslendingar og niðjar hinna fornu víkinga'. Er ekki rétt?«

»Jú, það mun vera eitthvað líkt þessu.«

»En hvað er að tarna,« spurði Jón og staðnæmdist við búðarglugga, þar sem líkkistur vóru fyrir innan. »Hvaða kassar eru þetta?«

»Þetta eru líkkistur,« sagði félagi hans. »Þessi svarta kista er handa fullorðnum manni — nærri mátuleg handa þér. Þessi litla, hvíta kista er handa barni.«

»Já, nú gengur fram af mér. Flest þykir mér þeir selja hérna. að selja líkkistur. Og þær munu kosta peninga. Hvað kosta þær mikið?«

»Þær eru með alls konar verði frá fimm og upp í fimtíu doll-

ara. Á ég að spyrja um verðið? Kannske þú viljir kaupa líkkistu?«

»Ég að kaupa líkkistu! Ég held síður, raunar er ég ekki mikill smiður, en ég vona þó, að þegar Ásdís mín deyr, þá get ég sjálfur klambrað saman líkkistu utan um hana — og annað þarf ég ekki á líkkistu að halda.«

»Já, þér mun verða eitthvað úr því.«

»En hvaða yfirskrift er þetta?« spurði Jón og benti á letrað spjald, sem stóð yfir dyrunum.

»Kaupmaðurinn er þar að auglýsa varning sinn.«

»Og gerir það á spjaldi. Hvað þýðir annars þessi yfirskrift?«

Hinn þýddi yfirskriftina, sem hljóðaði þannig:

MR. A. MILLFORD, líkkistusmiður og grafari.

Líkkistur smíðaðar eftir máli og gjört við gamlar kistur.

Því næst héldu þeir áfram, unz þeir komu suður á móts við ráðhús bæjarins. Fram undan ráðhúsinu, á umgirtum grænum grasfleti, stendur minnisvarði yfir þá hermenn, sem féllu í uppreisn þeirri, er Indíánar gerðu í Norðvestur-Kanada. Efst á minnisvarðanum stendur myndastytta af hermanni, sem styðst fram á byssu sína.

»Hvað gerir hann þarna uppi þessi,« spurði Jón. Það var ekki laust við, að honum væri farin að förlast sjón, og sá óglögt, hvort það var maður eða stytta.

»Þetta er bæjarvaktarinn okkar,« svaraði hinn. »Ef ófrið ber að hendi, þá lætur hann okkur vita það með því að hleypa úr byssunni.«

»Öldungis rétt. Og hún flytur líklega spölkorn.»

»Héðan og norður i Nýja-Ísland og kemur aldrei við jörðina.«

»Þá er hún eins og selabyssan, sem eg átti á Litlu-Strympu. Ljómandi verkfæri hreint, enda var hún gefin af konungi. Ég var barnungur, þegar Danakonungur sendi nokkrar byssur í sýsluna, sem átti að úthluta til ungra manna. Ég fékk eina og átti hana allan minn búskap.«

Í þessu gekk velbúinn maður fram hjá þeim. Hann þekti fylgdarmann Jóns og talaði við hann nokkur orð á ensku.

»Bíddu mín hér eitt augnablik,« sagði hann við Jón. »Ég kem strax aftur.«

Þeir hurfu þar inn um stórar dyr, en Jón stóð eftir á táinu. Honum varð starsýnt á bæjarráðhúsið, þar sem það blasti við andspænis honum. Hann var að virða fyrir sér turnana upp af því, þegar hann alt í einu heyrði háan og hvellan klukknahljóm skamt frá sér.

»Hver þremillinn,« sagði hann og hrökk saman. »Eru þeir að hringja til messu núna?« Hann leit upp í loftið til að sjá, hvað tíma liði, og var orðinn áttaviltur. »Sólin í hánorðri,« sagði hann. »Alt er það öfugt hér frá því, sem er á Strympu.«

Svo fór hann að íhuga, hvaða dagur var. Það var föstudagur, svo ekki gat guðsþjónusta verið þann dag. Það hlaut að vera eitthvað annað.

Klukknahringingin hélt áfram, og hann fór að skygnast betur eftir, hvaðan hún kæmi. Vestur undan ráðhúsinu sá hann lága og fremur kumbaldalega byggingu með einum litlum turni. Þaðan kom hljóðið. Nú fór fyrir honum eins og fyrir Móse, þegar hann sá þyrnirunnann loga, honum lék forvitni á að skoða þetta betur. Og af því byggingin var örskamt þaðan, gekk hann yfir um strætið.

Þangað var heldur ekki amalegt að koma. Umhverfis bygginguna og langt út frá henni stóðu raðir af hestavögnum, flestir eða allir hlaðnir með mat. Í sumum vóru jarðepli, rófur, næpur og ótal tegundir af garðávöxtum, sem hann bar engin kensl á, þrátt fyrir 17 ára dvöl sína í Manitoba. Á öðrum vögnum var ostur og smjör, og á sumum vóru heil sauðaföll eða heilir svínaskrokkar. Hér og þar vóru menn í óða önn að taka af vögnunum og bera inn, og aðrir komu út með ýmislegt matarkyns og báru burt. Það sá Jón, að margar dyr vóru á húsinu, og af því fólkstraumurinn var alt af út og inn, var honum forvitni á að vita, hvað fram færi innan veggja, og gekk því inn. Og sú sjón, sem hann sá, þegar inn kom, hafði þau áhrif á hann, að hann saup hveljur. Matur, ekkert nema matur uppi og niðri og á allar hliðar. Inn eftir endilangri byggingunni lá breiður gangur, og í gegnum aðrar dyr andspænis sá hann út á strætið hinumegin. Á báðar hendur vóru borð úr hvítum marmara, og á þau var haugað þessum líka litlu ósköpum af alls konar mat og kræsingum. Nautakjöt, sauðakjöt, svínakjöt, kálfakjöt, lambakjöt, langar, alifuglar, jarðepli, smjör, næpur, rófur, agúrkur, grasker eins stór og nautshöfuð, alt þetta var í hrúgum, hvar sem litið var. Og ekki nóg með það, heldur héngu heilir og hálfir skrokkarnir af nautum, sauðum og svínum með fram

ganginum alla leið gegnum húsið. Og alt af var fólk að koma og fara, sumir að kaupa og sumir að selja. En bak við marmaraborðin vóru nokkrir menn, sem helzt virtust afhenda og taka á móti, allir klæddir í snjóhvít föt frá hvirfli til ilja. Slíka sjón hafði Jón ekki séð á æfi sinni. Þessi fádæmi af bezta mat á allar hliðar og þessar hvítklæddu, saklausu verur, sem liðu eins og englar fram og aftur. Honum fanst, hann hlyti að vera kominn í himnaríki.

Og af aðdáun yfir öllu þessu gætti hann sín ekki og rak höfuðið í stórt sauðarkrof, sem hékk á snaga við ganginn. Krofið hristist, en hékk þó uppi, og einn af þeim hvítklæddu hrópaði: »*God damn*«, sem náttúrlega kom Jóni ekkert við. Hann fór að aðgæta þenna sauðarskrokk betur. Það var ætur biti; ekki þurfti að efast um það. Slík þó líka síða! Vissir tveir þumlungar á þykt eða meira. Jón var fjárbóndi bæði að fornu og nýju, en síðan hann fór frá Íslandi, hafði hann ekki séð slíkt krof, að undanskildu krofinu af kollótta hrútnum, sem hann skar haustið áður. Það var skepna, sem vert er að minnast á. Kominn af höfðingjum langt fram í ættir; Ásdís gat rakið ætt hans í beinan karllegg upp til þess kollótta, sem Gestur í Haga keypti og fékk fyrstu verðlaun á sýningu. Hann átti líka ekki amalegt í uppvextinum, hrúturinn sá, því Ásdís lét hann ganga í túninu og gaf honum mjólk og mat, eins og hann vildi. Hann lifði heiðarlegu lífi. og sómasamlega skildi hann við heiminn, þegar hann loksins, gamall og saddur lífdaga, fór héðan til sælli bústaða. Skrokkurinn vó hundrað og þrjú pund, og það á danska vog, og mörinn stóð vel veginn fjórðung, og nýrnamörinn þó ekki talinn með, því Jón lét hann fylgja skrokknum í kaupbæti, því ekki var því láni að fagna, að þau hjónin mættu éta hann sjálf. Hann fór í sama hræsvelginn og allar aðrar vörur þeirra, í kaupstaðinn, fimm cent pundið móti uppsprengdum vörum, kaffið sex pund á dollar og tóbakið tíu cent platan, og aðrar nauðsynjavörur eftir því. Svo fór Jón að hugsa um, hve mikið kaupmaðurinn mundi hafa grætt á hrútnum. Talsvert hlaut það að hafa verið, því það var ekki einleikið, hve mikill uppgangur var á verzlan hans í seinni tíð.

En þessar hugleiðingar hans fengu skjótan enda við að sjá félaga sinn ganga inn í markaðinn. Þegar hann kom auga á Jón, gekk hann rakleiðis til hans.

»Nú, þú ert þá hérna,« sagði hann. »Eg var hræddur um, að þú værir tapaður.«

»Ekki hætt við, að Jón gamli hlaupi á fjöll. Mikil fádæmi eru hér af öllu matarkyns! Hvaða hús er þetta?«

»Það er kjötmarkaður bæjarins.«

»En því vóru þeir að hringja áðan?«

»Það hefir verið eldur uppi einhversstaðar í borginni.«

»Er það mögulegt? Skal sá eldur verða hættulegur?«

»Ekki held ég; en komdu nú með mér. Eg var þarna að tala við mann, sem er stjórninni handgenginn. Hann sagði mér, að hún væri í svo miklu annríki í dag, að hún gæti ekki veitt þér sómasamlega viðtöku. En á morgun klukkan tíu vill hún fá þig á sinn fund, og vonast eftir að geta gert þig ánægðan.«

»En hvar hitti ég hana?«

»Ég vitja þín laust fyrir klukkan tíu í fyrra málið og fylgi þér á fund hennar.«

»Það þyki mér vænt um, því ég er ókunnugur hér í borginni. En hvert erum við að fara nú?«

»Ég er að fylgja þér á borðingshús, hið bezta og ódýrasta í öllum bænum. Þar verður þú í nótt, og þangað vitja ég þín í fyrra málið.«

»Jæja. Mér þykir nú annars vænt um að fá hvíld, það sem eftir er dagsins. Þó margt sé hér að sjá, þá mun ég meta meira að næra mig og sofna. Það er þreytandi ferðalag þetta.«

»Það þykist ég vita. En hér erum við, því þetta er húsið — að eins steinsnar frá markaðinum. Hér skalt þú vera rólegur, þangað til ég vitja þín.«

Hann barði svo á dyrnar, en enginn gegndi. Hann beið stundarkorn og barði svo aftur. »Það er heldur kurteist fólkið hérna að láta menn standa lengi úti,« sagði hann og setti í hurðina roknahögg með fætinum. Það hreif. Dyrnar opnuðust, og húsráðandi sjálfur kom út og heilsaði þeim. Er hann heyrði, hvernig á stóð, sagði hann Jóni að koma inn. Hann gerði það og kvaddi fylgdarmann sinn. Síðan var honum fylgt inn í borðsalinn, sem var í miðju húsinu, og beðinn að setjast. Ein kona var þar inni, og þóttist Jón vita, að það væri forstöðukonan sjálf og væntanleg matmóðir sín.

»Ég hefði gjarna viljað leggja migsem fyrst,« sagði hann, er hann

hafði setið stundarkorn þegjandi. »Ég gat lítið sofið í nótt sem leið.«

»Maturinn kemur klukkan sex,« sagði hún og gekk fram í eldhúsið, og Jón heyrði, að hún fór að tala við aðra stúlku.

»Hver er komin?« spurði hún.

»Ekki veit ég það. Ég spyr ekki hvern mann að heiti, sem kemur inn hingað til að éta.«

»Hvaðan er hann?«

»Úr Nýja-Íslandi.«

»Þá er bezt að bera á borð kýrkjötið, sem þeir leifðu í dag. Það er þó alténd fullgott í Ný-Íslending.«

Jón heyrði þetta og fanst fátt um. Að sönnu var það ekki siður hans, að slá hendinni á móti góðu kýrkjöti, en að bjóða honum kjöt, sem var fullgott fyrir Ný-Íslending, en ekki fyrir Winnipegmann, var meiri vanvirða en svo, að hann gæti þolað slíkt. Og hann fyltist hetjumóði og ásetti sér að sýna Winnipegmönnum það, að hann væri maður, sem gæti haldið uppi heiðri og sóma sveitar sinnar, hvar sem hann væri staddur. Ekki skyldi munnbiti af kýrkjötinu koma inn fyrir hans varir, hvað sem það kostaði. Sveitungar hans höfðu sýnt honum þá tiltrú að kjósa hann sem fulltrúa sinn, og hann ætlaði að muna þeim það með því, að halda uppi heiðri þeirra í einu og öllu.

Eftir klukkan sex um kvöldið fóru borðmennirnir í húsinu að koma. Flestir vóru það daglaunamenn, sem um þetta leyti ársins höfðu atvinnu við að grafa ræsi undir strætum í bænum. Þeir komu hver af öðrum, útataðir af mold frá hvirfli til ilja, en allir virtust þeir ánægðir, og ekki vóru þeir þreytulegir að sjá.

Máltíðin fór rólega fram. Kýrkjötið var borið á borð og sérstaklega beint að Jóni. Hann stóð sig sem hetja, gaf því ilt auga og þverneitaði að bragða það. Hinir, sem til borðs sátu, þektu óvin sinn frá fornu fari og ónáðuðu það ekki.

Þegar máltíðinni var lokið, varð Jóni það fyrst fyrir að fá sér í nefið. Pontan hans var mesta gersemi, rend úr harðri eik, og utan um hana vóru grópaðir fjórir þræðir úr snúnum silfurvír. Hann setti langa tóbaksröst á handarbakið og hampaði pontunni, svo allir gætu séð djásnið.

»Þú ert nýkominn frá Nýja-Íslandi. Er ekki svo?«, spurði einn þeirra, sem inni vóru.

»Hjó,« sagði Jón og saug upp í aðra nösina meira en hálfa röstina.

»Það er víst býsna *töff* leið. *Fílarðu* ekki illa eftir *trippið* að norðan?«

»Ha!« sagði hann og lét flakka uppi hina nösina það, sem eftir var á handarbakinu.

»Ég spurði, hvernig þú fílaðir eftir trippið.«

»Hvernig ég hvað?«

»Hvernig þú fílaðir eftir trippið.«

»Trippi,« sagði Jón og skildi nú loksins, hvað þessi náungi var að segja. »Við komum vatnsveg að norðan. Vegirnir hjá okkur eru ekki í því lagi, að hægt sé að brúka hross um þetta leyti ársins. Stjórnin fer sér hægt að því, að gera við vegina, þó við séum að ámálga það við hana. En nú skal til skarar skríða á morgun.«

»Nokkuð hefir þó stjórnin gert fyrir ykkur. Er ekki svo?«

»Fjandinn ætli það sé. Peðrað fáeinum mútugjöfum hingað og þangað, sem alt verður að engu. Við fáum ekki tíunda partinn af því, sem við eigum að fá, og höfum aldrei fengið. Við eigum hjá henni stórfé, og annaðhvort skal hún út með það, eða við látum hana kenna á því betur.«

»Hvernig víkur því við, að þið eigið hjá henni stórfé?«

»Veiztu það ekki? Hefir hún ekki áttatíu cent í nefskatt af hverjum Íslending? Og hvað fáum við af því? Slík ódæmi, sem það gerir af peningum á ári, og nú er það búið að safnast saman í tuttugu ár. Það er sem ég segi, það er orðið stórfé. Það hefir alt verið reiknað út norður frá af manni með fimm tölustöfum. Tökum okkur Ásdísi mína: Það eru áttatíu cent á ári nefnilega fyrir mig, og áttatíu cent á ári fyrir Ásdísi. Það eru liðugir tveir dollarar á ári, eins og hveitipokinn kostar. Það eru nefnilega áttatíu cent á ári. Er ekki rétt?«

»Það mun láta nærri. Ég heyri, að þú ert talsvert inn í pólitík.«

»Ójá, lítið eitt. En kunna þótti ég norður þar að tala um pólitíkina. Manni lærist það í þessum sífeldu kosningum.«

»Það mun alt ganga vel hjá ykkur þar nyrðra,« sagði annar. »Þið hafið sveitarstjórn, skóla, prest og kirkjur. Er ekki svo?«

»Sveitarstjórn höfum við, og fari hún í snjóhvítan andskotann. Gerir ekki annað en heimta af okkur skattana, og ekki eru pen-

ingar fyrir hendi til að borga með. Hún er í standi til að ganga í búin og selja alt undan okkur. Þungar þóttu álögurnar, ég man svo langt, seinustu árin, sem ég var í Yxnadalshreppi, en ekki er það betra hér, þó þetta eigi nú að heita í þeirri góðu Ameríku.«

»Sveitin heldur þó uppi barnaskólum hjá ykkur.«

»Það vænt' ég hún geri — að nafninu til; enda fáum við að kenna á því með skattana. Og börnin læra ekki annað en ilt eitt og verða letingjar á skólunum.«

»Ertu nú ekki nokkuð harður í dómum, Jón?«

»Ekki hætis baun Ég segi, að þau læri ilt á skólunum og verði svo löt og gikksleg, að ekki er hægt að nota þau til neins. Mér sýnist vera sama lagið með mentafólkið hér, eins og á Íslandi — það legst í gikkshátt og leti, þegar það kemur á skólana. Mér sýnist menn geta búið eins vel án þessarar miklu skólamentunar, og komist höfum við Ásdís mín fram á þenna dag, og var okkur ekki kent annað enn að stauta og draga til stafs. Búið gat líka faðir minn allan sinn búskap á Litlu-Strympu, og var hann ekki skólagenginn, og gaf þó Árni prófastur honum þann vitnisburð, að enginn bóndi í sveitinni fóðraði betur lömbin sín en hann.«

»En máske hann hefði getað orðið prófastur sjálfur, hefði hann verið skólagenginn.«

»Það hefði hann getað, því ekki vantaði gáfurnar. En það var og er nógu mikið af prestum landi og lýð til tjóns, þó hann bættist ekki við.«

»Svo þú ert þá enginn prestavinur heldur. Hafið þið ekki prest?«

»Ónei! Hvorki getum við haldið prest fyrir fátæktar sakir, og þurfum hans ekki heldur með.«

»Svo þér finst þá ekki nauðsynlegt að hafa prest.«

»Ekki ber ég á móti því, að það sé ekki viðkunnanlegra að hafa prest til að skíra og« — — —

»Og gifta,« gall einhver við.

»Nei. Þeir gifta sig ekki hjá okkur. Ef þá vanhagar um þess háttar, þá fara þeir hingað til bæjarins. Það er eins og ég sagði, að það er kannske liðlegra að hafa prest til að skíra og jarðsyngja, en svo getur maður gert það sjálfur.«

»En finst þér ekki nauðsynlegt að hafa þá til að uppfræða

börnin, þó ekki sé til annars?« sagði sá, sem varði málstað prestanna.

»Ekki held ég það. Þau læra nóg ilt á skólunum, þó prestar bætist ekki við.«

»Ég heyri, að þú ert reglulegur prestahatari. Eru margir þar nyrðra eins og þú?«

»Ég veit ekki. En hitt veit ég, að við kærum okkur ekki um prest.«

»En nú skulum við skoða þetta öðruvísi,« sagði hinn, sem ekki vildi hætta við svo búið. »Setjum nú svo, að þú værir veikur og kominn í andlátið. Þú veizt, að á banasænginni líta menn öðruvísi augum á lífið, en meðan menn eru heilbrigðir. Ef þú lægir nú fyrir dauðanum, hverrar stéttar mann mundir þú þá helzt vilja hafa hjá þér?«

»Ekki veit ég tarna, en óvíst þyki mér, að ég mundi annan fremur kjósa en Pétur lækni. Hann hefir fengist við lækningar í mörg ár og hepnast hreint prýðilega, því ég tel ekki, þó hann gæti ekki læknað kúna hjá honum Grími í fyrra, því hún var ólæknandi. Við, ég og Grímur, fórum báðir innan í hana, og það var svo sem auðséð, að hún gat ekki lifað, hver sem sá þá skepnu innan. Þarna vóru lungun alveg tærð í sundur, og gallið eins stórt og í stærsta hesti. Það var — — —

»Þú skilur ekki, hvað ég á við. Það væri þýðingarlaust fyrir þig að hafa lækni hjá þér, ef þú værir kominn í andlátið, því þá mundi enginn læknir geta hjálpað þér. Hvernig var það, þegar faðir þinn lá banaleguna? Kom ekki Árni prófastur til hans?«

»Ónei! Hann nefnilega lá aldrei neina banalegu.«

»Hvað segir þú? Lá hann aldrei banalegu?«

»Ónei. Hann hrapaði fyrir björg á heimleið úr kaupstað, og var talað hann hefði ekki verið algáður.«

»Var það svo? En hann hefir samt verið trúrækinn maður.«

»Það mátti nú segja,« sagði Jón og viknaði við. »Hann var mesti trúmaður alla sína æfi. Las á hverju kvöldi frá veturnóttum til langaföstu, fyrst í Stúrmi og síðan í Pétri biskupi, eftir að hann kom á gang. Æfinlega borgaði hann skilvíslega til prests og kirkju, og ég heyrði Árna prófast oft segja, að enginn fóðraði lömbin sín betur en hann Jón sinn á Litlu-Strympu. Og harðindaveturinn þá tók hann af prestinum sex lömb og fjóra geldinga, og gaf þeim frá því í fyrstu viku þorra og fram í fardaga. 'Ég

ætla ekki að setja yður neitt fóðrið á þessum rjúpum' sagði hann við séra Árna, þegar hann afhenti honum geldingana um vorið. Þar er eftir þér að lýsa, Jón minn', segir hann; 'þú safnar þér með því fjársjóð þar, sem mölur og ryð fær ekki grandað.' Já, það mátti nú segja, hann var innilegur trúmaður, og honum á ég að þakka, að ég varð nokkurn tíma að manni.«

»En finst þér þá ekki, að það væri réttara af þér, að fylgja dæmi hans og styðja prest og kirkju?«

»Ég væri ekki frá því að fóðra fyrir hann lamb eða kálf, eins og heima; en þegar þeir vilja ekkert nema peninga, þá nennir maður ekki að vera að því.«

Í þessu kom vinnustúlkan til þeirra. »Þú þarna maður,« sagði hún við Jón, »komdu með mér. Mig *vantar* að sýna þér, hvar þú átt að sofa, því ég er að fara út.«

Við það endaði samtalið. Jón fylgdi henni upp stiga, og þar vísaði hún honum til sængur í herbergi í norðurenda hússins og yfirgaf hann síðan. Hann fór að litast um í þessum nýja bústað sínum, en þar var fátt merkilegt að sjá. Eitt rúm, borð með könnu og þvottaskál á og einn brotinn stóll var alt, sem sást þar inni. Einn gluggi var á herberginu móti norðri. Jón opnaði hann og leit út til að sjá, hvort nokkuð nýtt bæri fyrir augað. Það, sem hann sá, var nýstárleg sjón fyrir hann. Hann sá þaðan ofan yfir allstóran hluta bæjarins; norður, austur og vestur var röð við röð af stórum og smáum byggingum. Til austurs vóru risavaxin hús, sem hvergi sá út yfir, en til vesturs og norðurs vóru þau ekki eins stórvaxin. Alllangt burtu í norðvestri sá hann gufuvagnana þjóta fram og aftur með látlausum hvin, pípnablæstri og óhljóðum, og í kvöldkyrðinni stóðu reykjarstrókarnir hátt í loft upp, og mynduðu síðan dimmrautt reykjarský yfir norðvesturhluta bæjarins — rétt eins og þeir væru með góðum vilja en veikum mætti að hindra bæjarbúa frá að sjá heiðan himininn, sem breiddist eins og stórt tjald út yfir borgina, og Jóni fanst hann aldrei hafa séð hann fegri en það kvöld. Á því var enginn vafi, að alt var hér stórkostlegra en á Strympu, útsýnið meira og víðtækara, sjóndeildarhringurinn stærri og bjartari; himininn sjálfur virtist miklu lengra burtu, en þó um leið skírari og bjartari, en hann hafði vanist nyrðra. Auðvitað fanst honum það alveg náttúrlegt, að það væri hærra upp í himininn þar í sjálfri höfuðborginni heldur en á Strympu, og út úr því fór hann að íhuga, hvað sjóndeildar-

hringurinn hans á Strympu var stór. Það var fljótséð: Stórskógur á þrjá vegu nálægt fjörutíu faðma frá kofanum, en þó að sönnu sæist fram á vatnið á einn veginn, þá notaðist það útsýni ekki, því skógurinn bar það ofurliði. Því varð ekki neitað, að þröngsýnið var þar mikið, það gat ekki heitið, að það sæist nema upp í heiðan himininn. En hér var eins og himininn steyptist út yfir alla jörðina og allan alheiminn. Og þegar hann lét hugann svífa í norðurátt, fanst honum hann sjá bygð sína liggja í doðamóki, hulda í eilífri þoku, sem enginn stormur megnaði að reka á flótta, en sjálfr var hann nú kominn þangað, sem þokan náði ekki til, og útsýnið var víðtækara og skírara, og himininn stærri og bjartari og lengra frá jörðunni; en svo fanst honum, að þegar hann færi þaðan aftur, þá yfirgæfi hann víðsýni og sólskin, en færi aftur inn í skógarrjóðrið á Strympu, þar sem þrönga útsýnið var, og þokan eilífa grúfði yfir — — —

Sólin var fyrir stundu gengin undir og farið að verða skuggsýnt. Og nú var kveikt á rafmagnslömpunum, sem settir vóru á háar stengur hér og hvar með fram götunum. Jón sá alt í einu tvö stór ljós, annað bar við himininn í vestri, en hitt var í norðri og sást fyrir ofan húsþökin. Jafnfalleg ljós hafði hann ekki séð fyrri á æfi sinni. »Ljómandi stjörnur eru þetta,« sagði hann. »Svona fallegar stjörnur hef ég aldrei séð á Strympu.«

Og er hann hafði skemt sér tímakorn við að horfa á þessar fallegu stjörnur, fór svefninn og þreytan eftir ferðina að sigra hann, svo hann lokaði glugganum og bjóst til sængur. Þá veitti hann því eftirtekt, að hvítu kalkveggirnir í herberginu skriðu krökkir af pöddum, sem hann bar fyrst ekki kensl á, en sá þó fljótt að vóru veggjalýs. Það vóru líka þriflegar skepnur. Honum þótti einhver munur að sjá þær eða systur þeirra, sem skriðu um veggina á Strympu og varla sást blóðdropi í. Það var líka munur á æfinni, sem þær áttu. Þar nyrðra höfðu þær í tuttugu ár búið við sult og seyru, og ekki haft annað að nærast á en fjörlaus og úttaugið gamalmenni, en hinar frá barndómi alist upp og lifað í allsnægtum og eftirlæti hjá íslenzka heldra fólkinu og yngismeyjum þar í borginni; það var sízt að undra, þó þær væru bústnar og sællegar.

Og út úr þessu leiddust hugsanir hans að öðru háfleygara efni. Í seinni tíð hafði hann heyrt marga halda því fram, að nautgripakyn Ný-Íslendinga væri í mestu afturför, og bráð nauðsyn

væri að endurbæta það. Búnaðarfélagið í bygð Jóns hafði rækilega rætt málið á hverjum fundi síðastliðin þrjú ár, en lengra hafði það vitanlega ekki komist, enda vóru margir, sem sögðu slíkt óþarft mál. Jón var einn af þeim. Hann kvaðst ekki geta séð, að Skjalda sín væri nokkri vitund minni vexti en hún Grána móðir hennar, og báðar væru þær góðar mjólkurkýr og mestu þrifaskepnur. En hvað tuddann snerti, þá væri hann mesti efnisbraddi, og líklegur til að verða sveitinni til sóma, ef honum entist líf og heilsa til.

En nú sannfærðist hann um það, að ef nautgripum sínum hefði á síðasta áratug hnignað jafnmikið og veggjalúsunum, þá væri sannarlega engin vanþörf á að endurbæta kynið. Og hann einsetti sér að verða forsprakki allra kynbótahreyfinga þar nyrðra, og halda langa og skáldlega ræðu á næsta búnaðarfélagsfundi málinu til stuðnings, og hafa veggjalýsnar í Winnipeg fyrir texta, og sjá svo, hvort ekki mætti hrinda málinu áfram.

Það leit annars ekki út fyrir, að honum yrði svefnsamt um nóttina; en þegar komið var fram yfir miðnætti, festi hann loksins svefn og vissi síðan hvorki í þenna heim né annan, fyr en hann vaknaði eftir kl. 8 næsta morgun. Hann heyrði, að niðri í húsinu var glamrað í diskum og hnífum, og þóttist vita, að morgunmatur væri á ferðinni, og skollinn mátti vita, nema mathákarnir þar væru búnir að éta alt það bezta. Hann fór á fætur, það var ekki seinna vænna, snaraði sér í fötin og ofan. Niðri var fáment, því daglaunamenn vóru flestir farnir til vinnu sinnar, og matborðið bar þess greinilegan vott, að þeir höfðu farið hermannlega að og hroðið alt, sem þeir náðu til.

En eldabuskan bar aftur mat á borðið, og Jón settist til borðs ásamt fjórum öðrum. Honum smakkaðist grauturinn vel og tæmdi diskinn á örstuttum tíma. Eldabuskan var alt af á þönum eins og fiðrildi kringum borðið, að rétta þeim það, sem þá vanhagaði um, bera frá þeim diska og færa þeim aðra. Jón langaði í meiri grautarspón og ásetti sér að fara bónarveg að henni.

»Góa mín,« sagði hann og þreif í kjólinn hennar, þegar hún þaut framhjá, »ætli þú vildir ekki gera svo vel og gefa mér dálítið meiri grautarspón á diskinn?«

»Góa« tók diskinn og fór, en kom aftur að vörmu spori með þá harmafregn, að grautur væri ekki til.

Það þótti Jóni heldur efnilegt. Alt var það á eina bókina

lært hjá þeim þar bænum. Fyrst að vanvirða hann kvöldið áður með kýrkjötinu, og bæta nú gráu ofan á svart með því, að láta hann ekki fá nema einn disk af graut. Mikil þó déskotans nánös gat forstöðukonan verið! Þarna heimtaði hún náttúrlega peninga fyrir matinn, og gat þó ekki einu sinni látið hann hafa nógan graut. Satt var það, að ekki drupu gullhringar af búinu á Strympu, en það mátti Ásdís eiga, að hún lét sjaldan graut skorta, og mundu þó fáir ætla, að henni færist betur en núverandi matmóður Jóns.

Jæja, hann varð að sætta sig við einn disk af graut, en hann gerði alt, sem í hans valdi stóð, að jafna reikningana við hina réttina, sem á borðinu vóru. Það stóð heima, að þegar hann hafði lokið máltíðinni, þá kom félagi hans frá því kvöldið áður. Með honum vóru tveir herrar, sem Jón hafði ekki séð fyrri.

»Nú Jón,« sagði hann, »áður en við göngum fram fyrir stjórnina *vantar mig* að gera þig kunnugan þessum herrum. Þeir ætla að verða okkur samferða til stjórnarinnar og styðja málstað þinn. Þetta. herrar mínir, er járnbrautarnefndin frá Nýja-Íslandi, Mr. Jón Jónsson á Strympu. Hann er framfaramaður mikill og einn af forkólfum sveitar sinnar.«

»Mér þykir vænt um að sjá ykkur, «sagði Jón. »Ég heyri, að þið hérna eruð okkur velviljaðir, og ef svo ber undir, að þið verðið á ferðinni nyrðra, þá farið ekki framhjá Strympu. — — Var það annars ekki kátlegt lagsm, að mér skyldi gleymast að spyrja þig að heiti í gær? Hvað heitir þú með leyfi?«

»Ég heiti — kallaðu mig Jón, því ég heiti það.«

»Sæll nafni. Það er gott og gamalt íslenzkt nafn, og ég er hreykinn bæði af því að heita Jón og vera Íslendingur. — — Svo þið ætlið allir að fylgja mér á kon— á fund stjórnarinnar?«

»Já, komdu með okkur.«

Þeir gengu síðan allir út og austur strætið, unz þeir komu að horninu á Aðalstrætinu og markaðstorginu. Jón þekti sig þar vel frá því daginn áður. Lengra gengu þeir ekki, heldur fóru þeir inn í rafmagnsvagn, sem þegar þaut af stað með þá á fljúgandi ferð suður Aðalstrætið. Það var nýmóðins ferðalag fyrir Jón. Hann horfði alt í kringum sig og út um gluggana, en gat ekkert séð, hvað það var, sem knúði vagninn áfram. Á báðar hliðar vóru óslitnar raðir af stórbyggingum og hvergi skarð í, nema þar sem strætin lágu austur eða vestur frá Aðalstrætinu. Alt í einu beygði vagninn snögglega til hliðar og byrjaði nú ferð sína vestur Broad-

way. Jón sá, að hér vóru öðruvísi byggingar en norður í bænum. Húsin vóru strjálli. ekki eins tröllsleg eins og með fram Aðalstrætinu, en öll eða flest ljómandi falleg. Hann var kominn í þann hluta bæjarins, sem heldra fólkið bjó í. Það leit líka út fyrir, að fólkið hér hefði ekkert að hugsa eða gera, nema að prýða híbýli sín. Grænir grasbalar vóru kringum flest húsin, og þeim aftur skift sundur í aðra smærri reiti, sem vóru alþaktir ótal tegundum indælustu blóma með öllum upphugsanlegum litum. En eitt var þö undarlegast. Víða vóru langar raðir af plöntuðum trjám, furu, álmvið, sykurvið, ösp og fleiri viðartegundum, sem Jón sá daglega heima hjá sér, en kom aldrei til hugar að líta við. Með flest vóru þeir jafnsérvitrir, Winnipegmenn. Að vera að skreyta heimili sín með trjátegundum, sem spruttu norður í Nýja-Íslandi. En ekki var því að neita, að fallegt var að sjá þessar raðir af plöntuðum trjám, og hann ásetti sér að reyna að planta nokkur furutré fyrir framan gluggana heima hjá sér og vita, hvort hann gæti ekki orðið jafnsnjall þeim í Winnipeg.

Og nú sá hann alt í einu tvær feykilegar stórar múrbyggingar standa hvora andspænis annari við strætið. Þegar vagninn kom á hlið við þær, stöðvaðist hann, og fylgdarmenn Jóns stóðu upp ásamt honum og fóru út úr vagninum og stefndu þegar að annari byggingunni. Það var þinghúsið, og þar eru stjórnarskrifstofur fylkisins. Umhverfis þinghúsið var stór, rennsléttur flötur, og umhverfis flötinn var óslitin röð af plöntuðum trjám. Jón leit yfir flötinn og gerði í huganum áætlun um, að í meðalgrassprettuári mundi stjórnin fá kýrfóður af töðu, eða máske handa kú og kálfi, ef vel áraði. En ekki var slíkt til að grobba af, því af túninu á Strympu fékk hann þó góð tvö kýrfóður af beztu töðu sumarið áður, og þetta sumar bjóst hann við að fá heldur rífara, því tíðin hafði verið góð.

En nú vóru þeir komnir að þinghúsinu og gengu upp að efri dyrum og inn. Þegar inn kom, fóru þeir enn upp á annað loft, þá gegnum löng göng og loks staðnæmdust þeir frammi fyrir skrifstofudyrum.

»Bíðið þið nú hér,« sagði leiðtogi hans,« á meðan ég geng inn til að vita, hvort ráðherrarnir vilja veita okkur áheyrn.«

Hann hvarf inn um dyrnar og lokaði þeim. Þetta var skrifstofa ráðherra opinberra starfa. Hann sjálfur og annar ráðherra

til vóru þar nú inni og sátu sinn í hvorum legubekk og höfðust ekki að. Fylgdarmaður Jóns heilsaði þeim kunnuglega.

»Járnbrautarnefndin frá Nýja-Íslandi er komin og óskar að tala við yður um brautarlagning norður.«

»Ja, rétt,« sagði ráðherra opinberra starfa, og á andliti hans skein bæði háð og alvara. »Hvernig fórum við að við þessa nefnd, sem þeir sendu til okkar um árið?«

»Við lögðum yfir hana blessun vora og létum hana fara í friði heim aftur,« sagði hinn ráðherrann.

»En þessar bænarskrár — hafa þeir ekki verið að senda okkur bænarskrár?«

»Þær liggja allar í salti.«

»Jæja. Við skulum ekki láta nefndina bíða. Látið hana koma inn, og veitum henni sómasamlega móttöku.«

Einni mínútu síðar stóð Jón frammi fyrir þessum mönnum, sem hann hafði ferðast hundrað mílur enskar í hita og flugum til að tala við. Fyrst hafði hann haldið, að hann mundi eiga að tala við hóp af mönnum, en fylgdarmenn hans höfðu sagt honum, að það væri aðallega einn maður eða mest tveir, sem hann ætti erindi við, þó fleiri úr stjórnarráðinu yrðu vafalaust viðstaddir. Og þá hafði hann hugsað sér þenna eina mann, er mest valdið hafði sem stóran, afarstóran mann, og því brá honum nokkuð í brún, þegar hann sá ráðherrana. Þeir vóru rétt eins og aðrir menn. Annar þeirra var raunar í hærra lagi en hreint ekki svo, að í nokkurn samjöfnuð kæmist við það, sem Jón hafði gert sér hugmynd um. Hinn gat varla kallast meðalmaður á vöxt, en góðlegur og þó höfðinglegur var hann. Þeir heilsuðu Jóni, eins og hann væri gamall og nýr vinur þeirra.

»Nú skalt þú tala við ráðherrana og beittu nú allri þinni orðsnild og mælsku,« sagði fylgdarmaður hans »Við skulum þýða orð þín og sjá um, að þau tapi ekki meiningu.«

»Það er þá nefnilega svoleiðis lagað, mínir hávelbornu,« sagði Jón, »að okkur þarna norður frá vantar járnbraut. Við höfum lengi fundið til þess, að okkur vantar járnbraut, og nú viljum við fá hana og höfum sjálfir hrundið málinu drengilega áfram. Við höfum nefnilega haldið fund og samþykt, að járnbraut skuli lögð inn í nýlenduna. En svo kemur það til að kosta meira, en við getum vel mist, og því var ég, Jón Jónsson á Strympu, kosinn með öllum atkvæðum til að finna ykkur hérna að máli, og fá

ykkur til að leggja fram sem þarf í viðbót. Við höfum lauslega aðgætt skuldaskifti okkar og höfum fundið það út, að reikningarnir standa svoleiðis, að við eigum heldur tilgóða hjá ykkur en hitt, eða sem svaraði því að leggja brautina norður. Ég treysti ykkur til að snúast vel við í þessu, því ég hefi altaf sagt það og segi enn, að þó þeir séu að hnjóða í ykkur, þá eruð þið í rauninni allravænstu menn, og hafið margt vel til okkar gert. Það hefðu sumir látið það vera að fara að senda agent gagngert til Íslands, eins og þið gerðuð, til að sækja reiðhest og hrút, en þið sýnduð, einmitt með því, að þið eruð menn, sem kunnið að meta það, sem nýtilegt er hjá þjóðinni. Ykkur er það líka óhætt, því að við erum menn, sem launum það, sem vel er gert til okkar, enda höfum við oft hjálpað ykkur, þegar þið hafið komist í hann krappan. Við erum menn, sem vert er að hafa fyrir vini. Við erum niðjar hinna fornu, frægu kappa, sem bygðu Noreg og Ísland, og hvergi létu hugfallast, þó blóðið væri runnið úr æðum þeirra. Enn þá er hetjuandinn hinn sami. enn þá lifir hugprýði og hreysti, dáð og drengskapur, þrek og þor hjá okkur Íslendingum. Enn þá rennur sama hetjublóðið um æðarnar eins og fyrir þúsund árum, þegar Gissur og Geirr, Gunnar, Héðinn og Njáll stóðu upp í lögréttu á alþingi. Það er mikils virði fyrir ykkur að hafa oss, hina beztu og vitrustu menn af þjóð vorri fyrir vini, því við erum menn, sem hvorki erum tvöfaldir í dag né á morgun. Við erum niðjar feðra vorra og eigum að vera hnarreistir, þegar við tölum við enskinn. Vóru ekki Gyðingar hnarreistir, þegar þeir vóru að rekja ættartölu sína fram til fornhetjanna og sögðu, Abraham gat Ísak, Ísak gat Jakob, Jakob gat þá Júdas Ískaríot og bræður hans. Og er það ekki eins göfugt, segi ég, þegar við rekjum ætt vora fram til hinna göfgustu manna, og segjum til dæmis Jón Jónsson, Jónssonar bónda á Litlu-Strympu í Yxnadalshreppi, Eiríkssonar, Þórðarsonar, Grímssonar kambans, Ketilssonar flatnefs, Bjarnarsonar bunu, Grímssonar hersis úr Sogni. Það er göfug þjóð, sem telur slíka menn, og ég segi það og hefi alt af sagt, að þó við séum búnir að yfirgefa okkar kæra Ísland, Fjallkonuna, sem í þúsund ár hefir staðið einmana norður í höfum og alið okkur á brjóstum sínum með eldi og ís, þá erum við enn þann dag í dag niðjar feðra vorra. Er það ekki rétt,« spurði hann og leit drembilega í kringum sig, »erum við Íslendingar ekki niðjar feðra vorra?«

Jú, það var alveg rétt. Enginn mótmælti því. Ráðherrarnir hlýddu á með athygli, og eftir að hinir höfðu svikalaust þýtt orð Jóns og kryddað ræðu hans með nýjum hugmyndum frá þeim sjálfum, hélt hann þannig áfram.

»Það er, eins og ég segi, að okkur þarna norður frá vantar járnbraut. Við erum þarna hjálparlausir og kúgaðir, og kaupmenn og sveitarstjórnin sjúga úr okkur alla dáð. Þungar þóttu álögurnar, ég man svo langt, seinustu árin, sem ég bjó í Yxnadalshreppi, en ekki hafa þær verið léttari hérna í Kanada Þegar agentinn ykkar hélt fundinn góða veturinn, áður en ég fór að heiman, þá segi ég si sona við hann: 'Ætli kaupmennirnir kúgi okkur ekki þar eins og hérna', segi ég. 'Nei,' segir hann, 'í Kanada þekkist engin kúgun, hvorki af hendi kaupmanna né annarra'. En ég skal segja það, að þó Nauzzsen faktor þætti selja dýrt, þá var hann þó mesta lipurmenni í aðra röndina og hafði mann af sér með góðu. Aldrei skyldi það bera til, að hann reiddist við nokkurn mann. Ég man það, að síðasta haustið, sem ég bjó á Litlu-Strympu, lagði ég inn hjá honum nokkur sauðarföll — ljómandi falleg, því fé var í beztu holdum um haustið — og þegar ég var búinn að taka út helztu nauðsynjavörur, svo sem kaffi, sykur og tóbak, þá segi ég rétt si sona við Nauzzsen: 'Nú þyrfti ég, Nauzzsen minn góður, að biðja yður að hjálpa mér um fáeina dali í skildingum, alt af eru álögurnar að þyngjast, og svo eru þessi ódæmi, sem ganga til prests og kirkju'. Þá byrjar hann að klóra sér í höfðinu, ganga um gólf, hrista höfuðið nokkrum sinnum, og segir síðan með mestu hægð: 'Nu har jeg ikke Penge, Jón'. 'Veit ég það, Nauzzsen minn góður', segi ég, 'en ég vona þó, að þér sjáið aumur á mér í mínum vesaldóm og líknið mér einhverja ögn. Landskuldina vill prófasturinn fá borgaða annaðhvort í beinhörðum peningum eða gömlum sauðum, því þó gamli kirkjumáldaginn heimili bóndanum á Litlu-Strympu að borga landskuldina í smjöri, þá þverneitar hann að taka við smjöri frá okkur Ásdísi minni, og skil ég ekki, hvað til kemur', segi ég. En hvernig sem ég ámálgaði þetta, þá hélt hann áfram að ganga um gólf og sagði alt af með sömu hægðinni: 'Nu har jeg ikke Penge, Jón — har ikke Penge', og svo var ég að smá-ympra á þessu, þangað til ég sé, að hann fer að klóra sér á bak við hægra eyrað. Þá hætti ég, því þegar hann fór til þess, var ekki viðkomandi að hafa út úr honum skilding. 'Við skulum þá láta það

vera sona', segi ég. Þá glaðnaði yfir honum og hann segir, »Du er en snild Mand, Jún, — en snild Mand, Du kommer nok med ull í vor', og þegar ég fór, þá gaf höfðinginn mér fulla flösku af konjaki, alveg gefins. Svona vóru nú kaupmenn á því fyrirlitna Íslandi, og nú skal ég segja ykkur, hvernig verzlunin er nyrðra og vita, hvort ykkur finst það betra. Í haust sem leið lagði ég inn til kaupmannsins dálítið af bezta kjöti, og átti heldur inni en hitt. Og þegar ég fór, þá segi ég við hann: 'Nú verð ég að biðja þig að hjálpa mér um peninga upp í skattinn; sveitarstjórnin mun vilja fá hann borgaðan á réttum tíma, eins og vant er'. Þá snýst hann önugur við og segir: 'Ég hefi enga peninga! Það eru litlar peningatekjur í þessum horhnútum og ullarhnytjum, sem þið eruð að koma með í búðina. Eða þá smjörið! Þó það sé nú líka verzlunarvara eða hitt þó heldur, smjörið frá Strympu'. 'Og ekki þarft þú', segi ég með hægð, 'að hafa í skimpingum smjörið frá Strympu, því alt það smjör, sem þú hefir fengið þaðan, hefir verið fullgott ofan í þig og þitt hyski, því Ásdís mín er mesta hreinlætis- og myndarkona, eins og allar þær Yxnabakka-systur vóru'. Og ég þarf ekki að fjölyrða það, að því lengur sem ég bað hann, því verri varð hann, og seinast fór ég út í styttingi án þess að fá cent. Ég hefndi þess líka á sveitarstjórninni og borgaði aldrei skattinn. Og hvað sýnir þetta? Við erum kúgaðir eins og heima eða ver, segi ég; og þessu léttir aldrei af, fyr en járnbraut kemur. Þá koma fleiri kaupmenn, og hinir hætta að kúga okkur og gefa okkur peninga fyrir kjötið. Við þurfum að fá járnbraut, segi ég. Er ekki rétt?«

»Jú, ég hefði sagt það,« byrjaði hann aftir eftir litla þögn, »ég hefði sagt, að við ættum að fá járnbraut. Og ég vona, mínir herrar, að ég taki ekki upp of mikinn tíma frá ykkur, — því ég veit, að þið munuð hafa talsvert að gera — þó ég minnist enn á eitt eða tvö atriði máli þessu til stuðnings. Það er, eins og þið vitið, að við Íslendingar erum meiri fiskimenn og stjórnmálamenn en nokkur önnur þjóð í heimi. Því þó ég byggi allan minn búskap á Norðurlandi, þá reri ég suður í 14 ár og þekti vel höfðingjana í Reykjavík og talaði oft við þá um erjur okkur við Dani, því danskurinn er mesta helvítis blóðsuga. En mein okkar hérna er sama og þar, að við stundum fiskinn of mikið en landið of lítið. »Það er til lítils fyrir þig að vera að fiska, Jón,« segir Ásdís mín við mig, »því á vorin ertu búinn að éta upp allan fiskinn. Það

væri nær fyrir þig að gera landinu til góða, þess sæi þó dálítinn stað«. »Hvernig á ég að gera landinu til góða,« segi ég, »þegar járnbrautina vantar«, segi ég. 'Það er til lítils að ryðja skóginn', segi ég, 'eða sá í jörðina, þegar engin er járnbraut', segi ég. 'Við gerum það smátt og smátt, eitt í einu, það verður alt að ganga eftir röð og reglu', segi ég. 'Fyrst þarf járnbrautin að koma, síðan kornhlaðan, síðan þreskivélin, síðan gufuvélin, síðan sjálfbindarinn, síðan sáningarvélin, síðan plógurinn og seinast herfið. Og þegar alt þetta er fengið, þá förum við að gera landinu til góða og hætta við fiskinn. Það er nefnilega, herrar mínir, svo margt líkt hér og heima, að ég get vel um hvorttveggja talað. Það er alveg þar eins og hér, að við stundum fiskinn og stjórnmálin of mikið. Þegar Jón alþingismaður hélt fundinn á Yxnabakka, þá hélt Þorsteinn heitinn ræðu og sagði: 'Við þurfum annars meira með', segir hann, 'en að heimta, að kóngurinn búi í Reykjavík og hafi þrjá ráðgjafa eða gosa'; við þurfum að slétta túnin, skera fram mýrarnar og gera upp vegina. 'Við stundum fiskinn of mikið', segir hann. 'Við þurfum að auka landbúnaðinn og fiska með eimskipum', segir hann, 'og gera Reykjavík að stærstu borg í heimi', segir hann. 'Og þegar svo er komið, þá getum við líka farið að fjölga fólkina í landinu meira, en við gerum, og annaðhvort gengið alveg undan kónginum, eða skyldað hann til að flytja kóngsríkið til Reykjavíkur og búa þar.' 'Þetta er alveg satt, Þorsteinn minn', segi ég, 'þér er trúandi til að koma orðum að því'. Og eins er því varið með okkur hérna. Við stundum fiskinn of mikið, af því okkur vantar járnbrautina. Og nú, herrar mínir, læt ég hér við lenda, og vil að endingu geta þess, að það er vilji vor alla og samþykki, að endinn á brautinni, nefnilega neðri endinn, sé og eigi að sjálfsögðu að vera á Strympu og hvergi annarstaðar. Það mælir alt fram með því líka: Stór hæð rétt fyrir vestan fjósið, sem ég væri til með að láta með góðum kjörum, og ljómandi að sjá fram á vatnið. Þið munið það, að endinn á að vera á Strympu. Og nú vil ég heyra, herrar mínir, hvað mikið þið viljið hjálpa okkur, svo ég geti sagt þeim frá því, þegar norður kemur.«

Fylgdarmenn hans lágu ekki á liði sínu með að þýða, það máttu þeir eiga. Og eftir að þeir höfðu hjálpast að, að þýða síðasta hlutann af ræðu Jóns, talaði ráðherra opinberra verka nokkur orð úr sæti sínu, sem hinir þýddu fyrir Jóni.

Í fyrsta lagi þakkaði hann fyrir þann heiður, sem Ný-Íslendingar sýndu sér og stjórn sinni með því. að senda mann til að ræða við þá jafnmikilsvarðandi málefni. Það sýndi, að þeir hefðu traust á stjórn fylkisins, og þess trausts vildi stjórnin reynast verðug. Ný-Íslendingar hefðu ætíð verið óskabörn hennar, og ekkert væri henni kærara en að sjá brautina lagða norður, og það væri hún reiðubúin að styrkja með ráðum og dáð, hve nær sem tækifæri gæfist, og það mætti hann segja þeim nyrðra. En nú sem stæði væri ómögulegt neitt að gjöra, því fyrst yrði að gera samning við eitthvert félag um að leggja brautina norður. Þegar það væri fengið, mundi stjórnin athuga betur, hvað hægt væri að gera. Hann hældi Jóni mikið fyrir mælsku og kvað sér ekki koma á óvart, þó hann ætti eftir að verða foringi sveitar sinnar Og að endingu bað hann Jón að flytja sína beztu kveðju og vináttuorð til allra þar nyrðra, og hann vonaði eftir vináttu þeirra og aðstoð framvegis.

Þetta þótti Jóni gott svar. »Segðu höfðingjanum, að hann megi treysta mér og okkur,« sagði hann. »Hann hefir gert góða ferð mína, og þess skulum við láta hann njóta, þegar í nauðirnar rekur.«

Nú stóðu ráðherrarnir upp, kvöddu Jón mjög alúðlega og endutóku, hve mikil ánægja þeim hefði verið að sjá hann. Síðan skildu þeir, og Jón og félagar hans fóru burt sömu leið, og þeir komu, en nú tóku þeir ekki rafmagnsvagninn, heldur gengu ofan Broadway, og fóru inn á fyrsta hótel, sem þeir komu að, og gæddu Jóni þar sómasamlega á mat og víni og sögðu, að stjórnin vildi svo vera láta.

Það hallaði af miðjum degi, þegar þeir fóru þaðan. Jón var í bærilegu ástandi og góðu skapi. Þeir gengu norður Aðalstrætið og sýndu honum á leiðinni eins mikið af dýrð bæjarins, og þeir gátu. Þegar kom norður á hornið á Portage Avenue, þóttust þeir þurfa að gera lykkju á leið sinni og vildu skilja þar við hann.

»Héðan af getur þú ekki vilst,« sögðu þeir. »Þú gengur hérna upp strætið, *törnar* norður fyrsta stræti, *krossar* tvö stræti, *törnar* upp það þriðja og heldur áfram, þangað til þú kemur að þessu númeri,« og þeir fengu honum miða með númeri rituðu á; »það er húsið sem þú *lifir* í. Þar skaltu bíða, því við ætlum að *kalla* þar í *eftirnónið*, og taka þig með ofan í bæinn aftur.«

Jú, Jón gat fundið húsið; það var ekki hætt við öðru. Síðan yfirgáfu þeir hann þar og fóru leiðar sinnar. Hann stóð eftir þar á strætishorninu og litaðist um. Eftir nokkra stund gekk hann á stað vestur Portage Avenue að norðanverðu. Þegar hann var skamt kominn áleiðis, bar hann að rauðu múrhúsi. Hann leit þar inn um glugga og sá, að þar inni var drykkjustofa. Gestgjafinn var að skenkja mönnum vín við drykkjuborðið, og á bak við hann var flöskum hlaðið í hálfhring neðan frá gólfi og upp undir loft. Í samsætinu inni á hótelinu hafði hann drukkið tvö eða þrjú vínstaup, og það var nóg til þess, að hann langaði í meira.

Hann lét það vera sitt fyrsta verk að vita, hvernig sakir stæðu milli sín og pyngjunnar. Það var í henni nokkuð af silfri — óhætt að fá sér staup þess vegna. En svo flaug honum í hug, að það yrði fallegur lestur, sem hann fengi hjá konunni, ef hún kæmist að því, að hann hefði verið að drekka. Hann áleit betra að eiga ekkert við það og gekk burt. En mikið hundalíf var nú annað eins, að mega ekki fá sér á eina flösku, þá eitt sinn hann kom í höfuðstaðinn, eftir að hafa unnið hjá Ásdísi með trú og dygð í 17 ár, kúgaður af kaupmönnum og sveitarstjórn, úthúðað af konunni, kvalinn af mýbitinu, knúður til að vinna og þvælast ár eftir ár í steikjandi sólarhita, í helliregni, í grimdarhörkum, þegar nefið ætlaði að frjósa, ef hann stakk því út úr dyrunum, alt til að halda lífinu í þessum sauðkindum og nautum, kúnum og konunni, kaupmönnum og sveitarstjórn — skárra væri það helvítið, ef hann mætti ekki fá sér á eina flösku! Ásdís þyrfti ekkert að vita af því, og þó svo væri, þá kæmi henni það ekkert við.

Hann sneri aftur að dyrunum og lauk upp. Þá heyrðist honum Ásdís tala til sín, eins og hún var vön, þegar hann átti að gegna fljótlega: »Jón! Jón!« Hann stanzaði með höndina á lásnum. »Ég heyri og hlýði, Ásdís mín,« sagði hann, og sneri frá í annað sinn og gekk hægt vestur strætið.

Hvað kom nú Ásdísi það annars við, þó hann fengi sér sopa á einni flösku? Hann var þó alténd sjálfs síns herra í þessari ferð, og það var annaðhvort, þó hann létti dálítið á sér byrði lífsins. Honum fanst líka hann eiga það skilið, eftir að hafa rekið erindið jafnvel, og hann gerði. Nærri ósjálfrátt sneri hann við og gekk á ný að dyrunum. Að sönnu þóttist hann aftur heyra rödd konu sinnar, en hann hlýddi nú ekki lengur þessari aðvarandi Ás-

dísar-rödd og fór inn. Gestgjafinn hallaðist fram á borðið. Jón gekk þangað og benti á vínflösku, sem var á bak við hann. Hann sneri sér við, tók flöskuna og lagði hana á borðið og sagði »dollar«. Það skildi Jón. Dýr var nú sopinn, þriggja pela flaskan á heilan dollar. Hann borgaði flöskuna, tók hana og fór út.

Sólin var að færast á suðvesturloftið og sendi brennheita geisla yfir höfuð Jóns, þar sem hann stóð þarna á táinu fyrir framan Drotningarhótelið. Honum leizt ekki á að vera þar til frambúðar og gekk yfir strætið, settist þar í forsælu framan á gangstéttina og fór að skemta sér við flöskuna. Honum smakkaðist vínið vel. Það var einhver munur á því eða þessu gutli, sem þeir vóru að færa mönnum um kosningarnar. Hann saup einn sopann eftir annan, rendi þeim hægt niður til að njóta þess sem bezt. Og við hvern sopa fanst honum hann yngjast upp, og nýtt líf færast um sig allan. Hann fór að hugsa um góða og gamla daga, þegar hann var ungur og frískur og ódrepinn — áður en hann giftist Ásdísi, þegar hann var vinnumaður á Yxnabakka og reið út um sveitina á sunnudögum með fulla brennivínsflösku upp á vasann.

Og hann drakk meira og meira. Æskufjörið færðist aftur í allan hans líkama, og hetjublóð forfeðranna fossaði gegnum æðarnar. Tigulega klæddir herrar og skrautbúnar dömur gengu framhjá honum, en hann leit ekki við þeim; hann var alsæll við vínflösku sína og umhugsun um frægð sína og feðranna. Höfuð hans þyngdist; herðarnar bognuðu, eins og byrði lægi á þeim, þokuhnoðrar svifu fyrir augu hans, en þrátt fyrir það fanst honum lífið svo létt, að hann sveiflaði hálftómri flöskunni nokkrar sveiflur og fór að syngja um frægð feðranna:

»Enn þá liff-ir andinn fo-horni,
enn þá liff-ir dáð og hre-ysti.«

Þá fór hann alt í einu að hugsa um, hvernig Ásdís mundi nú taka á móti sér, þegar hann kæmi heim. Mikil raggeit gat hann verið, slíkur maður, að láta hana þvæla sig fram og aftur eftir vild sinni. En auðnaðist honum að koma heim, skyldi hann sýna henni það, að hann var húsbóndi á heimilinu en hún ekki. Sjálf skyldi hún mega bera inn eldivið, sækja vatn og kveikja upp eldinn á morgnana, hann hafði öðrum háfleygari störfum að gegna en að vera að því. En — hver var þetta? Kom ekki Ásdís þarna kjagandi ofan strætið? Sem hann var lifandi maður,

það var hún og engin önnur. Hann var viss með að þekkja hana, hvar sem fundum þeirra bar saman. Auðvitað var þessi kona betur búin, en líkindi vóru til um Ásdísi á Strympu; en Jón var ekki að fást um slíka smámuni og ekki heldur um það, hvernig það gat átt sér stað, að hún væri komin þangað. Nú var tækifærið, og ekki seinna betra, að gera út um það, hvort þeirra ætti að vera húsbóndi á heimilinu framvegis. Hún kom nær og nær og leit ekki við honum. Það var eftir henni. Henni þótti líklega skömm til koma að sjá hann sitja þarna framan á gangstéttinni með flösku í hendinni, og ætlaði því að fara framhjá. En henni varð ekki kápan úr því klæðinu.

Hann stóð upp. Það ætlaði ekki að ganga vel, því hann hefði vímu yfir höfðinu, og fæturnar vildu fara sinn í hvora áttina. Honum tókst þó að slangra til hennar, um leið og hún fór framhjá, og þreif óþyrmilega í hana.

»Ásh-dísh,« hrópaði hann og drafaði í honum. Hún snerist illa við og lét það vera sitt fyrsta verk, að reka honum duglegan löðrung. Það var henni líkt. En hitt kom honum á óvart, að hún fór að verða heldur hámælt og það á einhverri framandi tungu, og óðara var kominn hópur af mönnum utan um þau, og einn þeirra — Jóni sýndist ekki betur, en hann hefði gylta hnappa a barminum, eins og sýslumaðurinn var vanur að hafa — tók í öxl hans því þó líka heljartaki, að hann misti af Ásdísi sinni og sa hana óljóst hverfa í mannþröngina. En jafnvel þó svo væri komið. þá slepti hinn ekki takinu, heldur fór að toga hann áfram með sér ofan strætið.

Þá var honum öllum lokið. Það var fullhart að missa af Ásdísi, þar sem hann ekki ætlaði að gera henni neitt, nema gera út um það á friðsamlegan hátt, hvort þeirra ætti að vera húsbóndi á heimilinu. En að þvæla hann svona áfram og halda honum rígföstum, það var meira, en hann gæti þolað.

Norræna hetjublóðið kom nú heldur en ekki í góðar þarfir. Ekkert um að gera, nema að vera nógu hnarreistur og gefa enskinum duglega á hann og sýna, að hann var niðji feðra sinna.

»Vil dú slásh upp á gúdd Íslandskmann, dú svínabest,« hrópaði hann og sveiflaði handleggnum í hálfhring aftur fyrir sig. Höggið reið aldrei af, því handleggurinn var stöðvaður, áður en hann fór lengra, en til allrar hamingju reyndi hinn ekki til að endurgjalda höggið. Nauðugur var hann drifinn áfram; það vóru

ekki tiltök að komast úr járngreipum heljarmannsins. Hann sá óljóst langar, himinháar raðir af stórbyggingum til beggja handa og heyrði skröltið í hesta- og rafmagnsvögnum. Hann vissi, að hann var togaður áfram, lengra og lengra, innan um endalausa hringiðu af körlum og konum. Svo reis upp fyrir framan hann múrbygging, há eins og fjall; þar var hann leiddur inn og ofan stiga og inn í læst herbergi undir gólfinu. Þar datt hann út af og var sofnaður eftir fá augnablik. Hann hafði heiðarlega rekið erindið, og fengið nú að starfslaunum hvíld og húsnæði undir verndarvæng lögreglunnar. G. E.

Söngur og söngkensla á Íslandi.

Það hefir aldrei leikið orð á því, að við værum góðir söngmenn, Íslendingar. Það er þó ekki af því, að okkur sé hljóðavant; hitt er það heldur, að við kunnum ekki að fara með þau. Það er víst, að við höfum ekki að upplagi lakari hljóð en aðrar þjóðir, jafnvel betri, að minsta kosti að því er hljóðmagnið snertir.

Um ráðsmann Stefáns Þórarinssonar, amtmanns á Möðruvöllum er sagt, »að hans hljóð hafi tekið yfir alt bæði að hæð og fegurð«, þegar myglan var farin úr hálsinum á honum (hann lét í meisana handa kúnum). Og um fjósakarlinn er þess getið, að hafi haft »mikil hljóð en nautstirð«. En það er óþarft að telja upp einstök dæmi. Raddmenn ganga um heima ljósum logum, og allir þekkja fleiri eða færri, bæði eldri og yngri.

Fjallaþjóðir hafa að jafnaði betri hljóð og hreinni en þær, sem búa í fjalllausum löndum, af því að loftið er þar betra; en allir vita, hvernig það er á Íslandi. Málin hafa og stórmikil áhrif á röddina. Tökum til dæmis sænska og enska tungu. Sænskan er hreimmikil og þroskar hljóðin, enskan er hreimlítil og illa fallin til söngs; enda er og munur á söngrödd Svía og Englendinga. Einnig að þessu leyti stöndum við vel að vígi, því þó að menn kvarti oft yfir því, að ilt sé að syngja íslenzkuna, þá er það ástæðulaus hótfyndni og ekkert annað. Hins vegar fara þeir óþarflega

frekt í sakir, sem ekkert vilja að sungið sé heima á útlendum tungum. — Annaðhvort er, að Islendingar eiga þá að fara með öllu á mis við flest það, sem til er bezt af söngljóðum í heiminum, eða að skáldin verða að gera söngtextunum betri skil, en þau hafa gert hingað til. Ekkert þeirra hefir lagt nokkra rækt við þá, svo að teljandi sé, nema Steingrímur Thorsteinsson. En eitt vil ég benda á hér, sem mér finst öll þörf á að leiða athygli manna að: Það er til fjöldi af íslenzkum lögum, sem aldrei eru sungin. Það eru gefin út sönghefti á Íslandi tugum saman, og þó ber ekki við, að nokkurt íslenzkt þjóðlag komist þar »á hornið«. Jafnfögur söngljóð eins og t. d. »Ólafur reið með björgum fram«, »Svíalín og hrafninn«, »Bára blá« o. fl. eru hvergi til raddsett fyrir 4 raddir. Þetta eru þó lög, sem hver þjóð mundi halda á lofti og telja sóma að eiga. Á Íslandi verður mönnum aldrei að vegi að hafa þau yfir, nema ef vera kynni í samsætum meira og minna bjöguð og raddsett, eins og andinn blæs söngmönnunum í brjóst í það og það skiftið.

Íslendingar eru raddmenn, en það er ekki nóg, þó að röddin sé í góðu lagi. Röddin er verkfæri í hendi söngmannsins, sem er ónýtt út af fyrir sig, ef illa er á haldið. Og að Íslendingar fari illa með hljóð sín alment, því verður ekki neitað. Það er þó fjarri því, að þeir séu ósöngnæmari en aðrir menn; en söngurinn er list, og það er með hann eins og aðrar listir, menn læra hann ekki fyrirhafnarlaust og af sjálfsdáðum. Það er misskilningur, er menn ætla, að sumir séu söngmenn frá fæðingu, en öðrum varnað þess að ná nokkrum réttum tón. Mér er nær að hyggja, að hvorttveggja sé jafnvitlaust. Þeir, sem ekki eru öðru vanir, hafa gaman af að heyra viðvaninga syngja, en þeim, sem öðru venjast og annað betra þekkja, er það til lítillar ánægju. Og að því er hitt snertir, þá er svo sem auðvitað, að menn hafa misgóð hljóð að upplagi, en það er enginn maður svo raddlaus til, að hann gæti ekkert sungið, ef ekki vantaði kunnáttu og æfingu.

Í formálanum fyrir »Messusaungs og Sálma Bók«, sem prentuð var í Leirárgörðum 1801, kemst Magnús Stephensen þannig að orði: »Þad er ljótt bædi ad heyra og sjá, þegar saungvarar kúga upp skræki á stangli med uppblásnum ædum á høfdi og øllu andliti af ofraun —; en svo sem þetta er oft um of, svo er þad allt eins um van, þegar saungurinn verdur ad ólundar rauli í lægstu nótum«. Hann lítur svo á, að menn hafi engan heimil

á hljóðunum, ýmist belji menn alt, hvað af tekur, eða »rauli í lægstu nótum«.

Og til skamms tíma hefir sú skoðun verið ríkjandi heima, að sá væri mestur söngmaðurinn, sem »hæst« syngi. Á skólaárum mínum varð ég oft var við leifar af henni í söngfélögum í Reykjavík, þar sem ætla mætti þó, að söngþekking og söngsmekkurinn væri skárstur. Þá menn hefi ég þekt þar, sem léku það að list og vana, að hvíla sig eina og eina ljóðlínu, til þess að geta því betur náð sér niðri á þeim næstu. *Piano* og *pianissimo* þektust þar ekki. Þau vóru sungin *mezzo forte*. *Mezzo forte, forte* og *fortissimo* táknaði, eins sterkt og unt er. Þetta er svo öfugt, sem orðið getur, því ekkert prýðir margraddaðan söng eins og það, að tilbreytni (»*nuance*«) sé í söngnum; ef hún er engin eða ónóg, þá er ekkert eða lítið í sönginn varið, því heita má, að hann standi og falli með þessu. Hitt, að hver kosti kapps um að láta sem mest á sér bera, það verður aldrei vítt um of. Í kórsöng á hver rödd að samlagast annarri svo, að engin heyrist sérstök; ef fjórraddað er sungið, þá á svo að heyrast, sem fjórir syngi, hve margir sem það kunna að vera. Fyrrum þótti sá bestur, sem »hæst« hafði; nú er kominn tími til að kveða þá kenningu niður.

Það er langt, síðan farið var að fást við söngkenslu á Íslandi. Í Hólaskóla og Skálholtsskóla var nemendum kendur söngur eftir Grallarasöngfræðinni (*Appendix* Þórðar biskups Þorlákssonar, aftan við VI. útg. af Grallaranum, 1691). Þeir lærðu lög við sálmana með öllum þeim »hnykkjum og rykkjum og dillandi viðhöfn«, sem þá og seinna tíðkaðist. Og fram á daga Péturs Guðjóhnsens má kalla, að ekkert væri sungið á Íslandi annað en sálmalög og rímnalög. Í Reykjavíkurskóla eldra og Bessastaðaskóla lagðist söngkenslan niður, en þegar skólinn var fluttur til Reykjavíkur aftur, þá var byrjað á henni að nýju, og frá þeim tíma hefir hún haldist þar við, þó hún sé höfð út undan og lítill sómi sýndur. Nú mun söngur vera kendur í skólum víðast hvar um land.

Og þó á Ísland engan söngkennara og hefir aldrei átt. Það, sem kent er í skólum, er ágrip af almennri söngfræði, þar sem mest rækt er lögð við kensluna og margrödduð sönglög. Ég legg hér engan dóm á, hvort þetta er rétt eða röng aðferð. Ég fer ef til vill frekar út í þá sálma síðar. En þetta er ekki söngkensla í orðsins þrengri merkingu, því hún er einkum

fólgin í því að auka og bæta hljóðin og temja þau svo, að þau hlýði eigandanum afdráttarlaust.

Forn-Grikkir voru söngmenn. Þeir sungu við sorgleiki sína og við pýþisku leikina. Þaðan kom sönglistin til Rómaborgar, og frá Ítalíu barst hún um allan hinn mentaða heim. Það er mælt, að Hílaríus páfi hafi komið fyrsta söngskóla á stofn í Rómaborg, á 5. öld. Seinna fjölgaði þeim svo, að söngskóli var við hverja kirkja. Þannig varð kirkjan máttarstoð sönglistarinnar fram undir lok 16. aldar, en þá kemur óperan til sögunnar. Kirkjan sá í þessu sinn hag, því að hin einföldu, alvarlegu lög, sem sungin voru í kirkjunum, gerðu messurnar hátíðlegri og áhrifameiri.

Það ganga miklar sögur af hinum gömlu ítölsku söngkennurum, en menn vita ekkert um, hvers konar aðferð þeir hafa notað, því að um það er ekkert skrásett til.

Það eru til afarmargar söngkensluaðferðir. Og á seinni árum hafa menn fundið upp nýjar aðferðir, sem helzt lítur út fyrir, að muni bera þær eldri ofurliða. Aukin þekking og reynsla bendir á nýjar brautir. Og þó að nýju aðferðirnar séu að ýmsu leyti frábrugðnar hver annarri í smáatriðum, þá ber þeim saman um þetta tvent, að gamli skólinn, sem kendur er við Garcia[1], sé ófær og að tónsköpunin sé undirstaða allrar söngkenslu.

Og það er ekki að ástæðulausu, þó að gamla skólanum sé fundið margt til foráttu. Ég vil því til sönnunar benda á, að sú aðferð er svo óeðlileg, sem framast má verða, og samkvæmt henni er byrjað þar, sem sízt skyldi, á því sem erfiðast er viðfangs. Þannig vóru nemendurnir látnir gapa, meðan munnvikin héldu, og spýta eða tappi rekinn inn á milli tannanna, tungunni þrýst niður með skeið þannig, að geil var eftir henni miðri, barkakýlið átti að renna upp og niður allan háls, eins og með þyrfti, og munnurinn settur í margs konar stellingar eftir því, hvaða hljóðstaf átti að syngja og fleira þessu líkt. Það má nú geta sér til um, hve þægilegt muni vera að breyta oft um munnstöðu í sama orðinu, ef hratt er sungið. Hitt, sem ég nefndi, þarf engra athugasemda við frá minni hálfu. Það er svo mikil fjarstæða, að um það getur engum blandast hugur. Einn af lærisveinum Garcia

[1] G. var af spænskum ættum, en lifði mestan hluti æfi sinnar í París. Hann var frægur söngkennari á sínum tíma, og hafði víðtæk áhrif á alla söngkenslu fram á vora daga.

segir svo frá fyrsta söngtímanum: »Ég varð að reka höfuðið aftur á bak, eins langt og ég kom því, þangað til munnurinn vissi á móti lofti, því næst átti ég að gapa, eins og ég gæti, og syngja hljóðstafinn *a* eins sterkt, og mér væri frekast unt. Garcia sagði, að nú væri annaðhvort að duga eða drepast«. Þetta er vægast talað óeðlileg kensluaðferð. Og hér er farið aftan að siðunum og byrjað á því, sem verst er viðfangs, að syngja opna hljóðstafinn *a*. Öllum yngri söngkennurum ber saman um, að það sé beinlínis hættulegt fyrir hljóðin. Af þeim, sem þessu halda fram, nefni ég t. d. þá Arlberg, Müller-Brunow og Algot Lange,

Röddin er verkfæri í hendi söngmannsins; en hverju verkamaðurinn fær á veg komið, fer mjög eftir því, hvernig búið er í hendurnar á honum. Enginn maður hefir svo góð hljóð að upplagi, að ekki megi við þau bæta hreimfegurð og styrkleika. Því er tónsköpunin undirstaða allrar söngkenslu; hún er það, sem á að byrja á.

Ég veit ekki til þess, að neitt hafi verið ritað um söngkenslu á íslenzka tungu, að fráteknum bæklingi Jónasar Helgasonar (»Leiðarvísir um notkun á raddfærum mannsins«), fyr en grein eftir Holger Wiehe, »Ný aðferð við söngkenslu«, kom út í VII. árg. Eimreiðarinnar 1. hefti. Söngkver Jónasar var góðra gjalda vert á sínum tíma, en það er bygt á gömlum skoðunum, sem verða að víkja fyrir öðrum nýrri og betri.

Þar á móti er grein Holger Wiehes sniðin eftir þeim nýrri (aðferð Müller-Brunows). Aðalkjarni þeirra kenninga er þetta:

1) Öll söngaðferð á að vera eðlileg. Það á ekki að setja raddfærin í óþarfar og óeðlilegar stellingar, reka fram totuna, renna barkakýlinu upp og niður hálsinn o. s. frv., því að það er til ills eins.

2) Það á ekki að ofþyngja einstökum raddfærum, t. d. raddböndum, því að við það veikjast þau og slitna löngu fyrir tímann.

3) Það á að nota alt það af líkamanum, sem til verður náð og getur veitt röddinni hreim, verið »hljómbotn tónsins«, bæði brjóst og höfuð.

Enginn getur sagt: Mín aðferð er rétt, en aðferðir allra annarra eru rangar, því margir vegir liggja til Rómaborgar, eins og

þar stendur. En að þetta sé takmarkið, sem að ofan er greint, það finst mér, að allir ættu að geta orðið á eitt sáttir um.

Þessar nýju kenningar hafa þó orðið söngkennurum og öðrum að ágreiningsefni, en svo er um allar nýjungar, sem koma í bága við eldri skoðanir. Sumir eru svo fastheldnir við það, sem gamalt er, að þeir fallast aldrei á nokkra nýbreytni, þó að hún sé bygð á sólskærum sannleika. Aðrir leggja sleggjudóma á mál, sem þeir bera ekkert skynbragð á, og dást svo að sinni eigin skynsemi. En aðrir ganga á hólm við mennina en ekki málefnin o. s. frv. Hins vegar spillir það og oft fyrir nýjungunum, að talsmenn þeirra ganga lengra, en hæfilegt er. Og vera má, að hér hafi það átt nokkurn þátt í ágreiningnum.

Það er enginn hægðarleikur, að kenna mönnum söng með bóklegri fræðslu svo, að verulegt gagn sé að. Mér er næst að ætla, að það sé ekki vinnandi vegur. Sá, sem ætlaði sér að læra söng án annarar tilsagnar, mundi þurfa um margt að spyrja, og svo margt vafasamt mundi hann reka sig á, að hann yrði ráðþrota. Þar við bætist, að það er erfitt að heyra gallana á sínum eigin hljóðum, því að gamall og langur óvani sljóvgar tilfinningu og smekk og gerir það að verkum, að menn taka ef til vill ekkert eftir því, þó að eitthvað, jafnvel verulegt, sé að. Smekkurinn fyrir réttri tónsköpun og fögrum hreim eykst við tilsögn góðs kennara; framan af er hann meira eða minna ófullkominn hjá flestum eða öllum. Þannig má vera, að menn syngi flátt eða fram í nefið eða með kverkunum eða ólíkum hljómblæ á háum og djúpum tónum, þó að þeir veiti því sjálfir enga eftirtekt. Það þarf ekki mikið að vera til þess, að verra sé en ekki. Þetta lagfærir góður kennari; á annan veg er það ekki hægt.

Ég er þó Holger Wiehe þakklátur fyrir það, að hann hefir tekið sér fyrir hendur að rita um þetta efni, því að margt segir hann, sem gæti komið mönnum að góðum notum, ef þeir hefðu vilja á að breyta eftir.

Ég ætla að lokum að leyfa mér að gera stuttar athugasemdir við það, sem mér finst athugavert í grein hans og ég hefi rekið mig á.

Höf. segir á bls. 58: »Röddin (bæði manna og dýra) er hljóðfæri« og neðst á sömu bls. líkir hann henni við »blásturhljóðfæri«. Þetta er hugsunarrangt. Röddin sjálf (hljóðið) er ekki hljóðfæri. Það, sem myndar röddina (raddfærin), mætti kalla

hljóðfæri. Á sömu bls. neðarlega kemst höf. þannig að orði: »Allir vöðvar líkamans verða samtaka í að bera hljóðið (tóninn)«. Þetta er ekki alls kostar rétt. Sumir vöðvar eru óhæfir til þess, enda segir höf. sjálfur efst á bls. 60: »Þeir vöðvar, sem eru óhæfilegir til þessa starfs« (ɔ: hljóðstarfsins). Enn fremur stendur á bls. 58: »Allur líkaminn endurhljómar, er hljómbotn tónsins«. Hér tekur höf. óþarflega djúpt í árinni, því að linir hlutar líkamans endurhljóma ekki. Hann telur það og »rammvitlaust« hjá Jónasi Helgasyni, er hann segir, að tóninum eigi að beina ýmist að hinum hörðu eða linu hlutum munnsins; en það er rangt af því, að linu partarnir eru ekki hljómbotn. Efst á bls. 59 segir höf.: »Maginn er físibelgurinn« og neðar: »Þá verður hann fyrst að fylla belginn (magann) með lofti«, og enn segir hann á bls. 61 neðarlega: »Maginn er sem sagt belgurinn«. Þetta er »rammvitlaust«. Þegar maður dregur að sér andann, þá fyllist brjóstið (lungun) af lofti en ekki maginn, og það loft, sem kemur titringi á raddböndin, svo að hljóð (frumtónninn) myndast, það er frá lungunum, en ekki neðan úr maga. Æfingasamstöfurnar sumar á bls. 61 þurfa skýringa við. Ég veit t. d., að menn muni standa höndum uppi, er þeir eiga að syngja samstöfurnar *mmu*, *nnu* o. s. frv. Og hvað merkir *ü* í samstöfunum *mü*, *nü* o. s. frv.? Ef *ü* táknar hér *y*, hvers vegna setur höf. þá ekki *my*, *ny* o. s. frv.? *Ü* þekkjum við Íslendingar ekki, nema þeir af okkur, sem einhverja nasasjón hafa af þýzku.

Þrátt fyrir þessa og aðra smágalla, sem á greininni kunna að vera, þá á höf. þakkir skilið fyrir hana. Hún ætti þó að verða til þess að opna augun á mönnum fyrir því, að það þarf meira en að reka upp rokur og skafa innan eyrun á náunganum með hljóðum, til þess að syngja svo sem heimtað er þar, sem sönglistin er annað en kák eitt.

Sigfús Einarsson.

Ritsjá.

LÖGFRÆÐINGUR. IV. árg. Akureyri 1900. Fremst í þessum árgangi er ritgerð um »hundraðatal á jörðum« eftir ritstjórann sjálfan, amtmann *Pál Briem*, og er hún bæði fróðleg og mjög eftirtektarverð. Aðalefni hennar er að sýna, að kúgildi hafa að fornu alls eigi fylgt jörðum á Íslandi sem lögfylgjur þeirra, en um 1100 hafi sumir verið farnir að taka upp á því, að láta lausafé og meðal annars málnytukúgildi fylgja þeim. Þegar svo var ákveðið í lögum, að menn mættu taka hærri leigu af málnytukúgildum en öðru lausafé, þá hafi það orðið til þess, að landsdrotnar hafi alment farið að láta leiguliða sína taka við kúgildum ásamt jörðunum. Og þegar tímar liðu fram, hafi þetta orðið svo vanalegt, að ýmsir hafi farið að telja kúgildin lögfylgjur jarða, unz þessi venja hafi orðið löghelguð á 19. öldinni. Því næst er og sýnt fram á, að jörðinni hafi að fornu fylgt öll nauðsynleg hús, og að landsdrotnar hafi átt að leggja við til húsa, er þau þurfti að byggja upp. Breyting á þessu hafi fyrst orðið eftir siðabótina, er konungur hafði tekið undir sig jarðeignir klaustranna. Konungur hafi þá eigi viljað leggja við til húsa á klausturjörðum og því ákveðið, að leiguliðar skyldu sjálfir byggja húsin að öllu leyti á eigin kostnað. Á næstu 100 árum hafi þetta svo orðið venja á öðrum leigujörðum. En eftir það hafi jarðarhúsum farið að hnigna, en leiguliðar hafi, eins og eðlilegt var, talið alt það eign sína, sem þeir höfðu lagt til og þeir gátu úr þeim rifið. Jarðarhúsin hafi því týnt tölunni, og ýms nauðsynleg hús á jörðum hafi orðið eign leiguliða.

Þá sýnir höf. og fram á, að hið forna hundraðatal á jörðum sé blátt áfram komið upp á þann hátt, að menn hafi metið jarðir til verðs. Á það hefir líka ritstjóri Eimreiðarinnar bent fyrstur manna í ritgerð, sem höf. vitnar í. En með því sú ritgerð var aðallega um annað efni, vóru þar ekki fram færðar nægilega öflugar sannanir fyrir þessu. En amtmaðurinn hefir nú rannsakað þetta langt um betur og fært full rök fyrir því, að þessi skoðun sé rétt, og er oss það mikið gleðiefni. Skoðun amtmannsins á hundraðatali jarða er aðeins í einu atriði frábrugðin þeirri skoðun, er vér höfum áður látið í ljósi, og þar hefir hann að öllum líkindum réttara fyrir sér, að minsta kosti að því er Sturlungaöldina snertir. En að öðru leyti er munurinn enginn, ef rétt er að gáð. Höf. sýnir fram á, að upprunalega hafi það verið nokkuð á reiki, við hvað dýrleiki jarðanna var miðaður. Stundum hafi hann verið miðaður við verðaura, en stundum við álnir og jafnvel við kúgildi. En þegar tíundarlögin vóru sett (1096), þá hafi menn átt að meta jarðir til 6 álna *aura*. Hundraðatal á jörðum í 6 álna aurum hafi og fundist á mörgum jörðum; en auk þess hafi það líka átt sér stað, að menn hafi miðað við þriggja álna aura, unz það hafi að lokum rutt sér til rúms, að hundraðatal jarðanna hafi eingöngu verið miðað við *álnir*. Þetta hafi átt sér stað á síðari hluta 12. aldar og

á 13. öldinni, og svo hafi þetta hundraðatal jarða í álnum haldist fram á þennan dag. En nú hafi samkvæmt tíundarlögunum eigi þurft að tíunda kirkjueignir, og þegar kirkja hafi átt nokkurn hluta í jörðu, þá hafi *tíundarhundruð* jarðarinnar orðið annað en *dýrleikahundruð* hennar, og eins hafi menn stundum farið að virða jarðir óhæfilega hátt til arfs og giftumála. Þetta hafi meðal annars leitt til þess, að menn hafi farið að gleyma, að hundraðatal jarðanna var upprunalega miðað við verð þeirra. Menn hafi svo ekkert skilið í, á hverju hundraðatal jarða bygðist. Flestar jarðir hafi verið orðnar leigujarðir, en gengið lítt kaupum og sölum, og menn hafi því eigi getað gert sér í hugarlund, að það væri miðað við verð jarðanna. Þá hafi menn búið sér til þá falskenningu, að hundraðatalið væri miðað við það, hversu mörgum kúgildum (hundruðum) jörðin gæti fram fleytt, og sú skoðun sé enn ríkjandi meðal manna og hafi gert Íslandi afarmikið tjón. Fyrst og fremst hafi afarmiklu fé verið varið til þess, að fá jarðir metnar til hundraða, án þess að nokkur árangur yrði af því, og þegar jarðamat loks var gert um miðbik 19. aldar, þá hafi orðið ýmsar misfellur á því, sem að sumu leyti hafi stafað af hinum röngu ímyndunum manna um hið forna mat á jörðum til hundraða. Þrátt fyrir þetta hafi þó engin almenn breyting fengist á jarðamatinu, og það þó að margar jarðir hafi gengið úr sér, en aðrar hækkað mjög í verði síðari hlut 19. aldarinnar. Þetta hafi auðsjáanlega stafað af því, að menn hafi óttast alla þá fyrirhöfn, sem jarðamat mundi hafa í för með sér, ef fara ætti eftir því, hve miklu jörðin framfleytti, auk þess sem menn hafi auðsjáanlega óttast, að slíkt handahófsmat mundi að meira eða minna leyti verða óréttlátt. En ef hundraðatal jarða aftur á móti sé miðað við verð þeirra, þá sé lítil ástæða til að ætla, að matið verði ranglátt. Fyrst og fremst sé verðmælirinn þá hinn sami um land alt, en ekki eins og kúgildin, sem eru miklu verðmeiri í einu héraði en öðru, og jafnvel í sama héraði, og í annan stað sé margt, sem hægt sé að miða við: söluverð, virðingar til veðs, skifta, arfs, leigumáli o. s. frv. En ef nú svo skyldi til takast, að menn vildu fara að meta jarðir á Íslandi til dýrleika, þá sé í raun réttri tóm sérvizka að vera að halda í hið forna hundraðatal. Þegar verðmælirinn breyttist þannig, að hann varð venjulega álnir, þar sem áður hafði venjulega verið eyrir, þá hafi fornmenn einnig breytt hundraðatalinu þannig, að það var talið í álnum, en ekki í aurum. Nú á dögum sé verðmælirinn ekki lengur alin, heldur króna og eyrir. Þess vegna sé nú eðlilegast að meta dýrleika á jörðum í krónum og aurum.

Þetta er aðeins kjarninn eða aðalefnið í þessari ágætu ritgerð, en þá er þó ekki nema hálfsögð sagan. Þá vantar allar röksemdirnar og ýmsan annan fróðleik, sem hún flytur; en í því efni verðum vér að vísa til ritgerðarinnar sjálfrar.

Þá er næst ritgerð um »dagsverk til prests« eftir sama höfund, og er þar rakin saga dagsverksins frá því á 14. öld, er þess er fyrst getið, og alt fram á vora daga. Hefir sú ritgerð eigi alllitla réttarsögulega þýðingu og skýrir ýmislegt, sem flestum mun áður hafa verið óljóst.

Þriðja ritgerðin er um »mentun barna og unglinga« eftir sama

höfund, og er hún ekki síður merkileg en hinar tvær. Sá hluti þessarar ritgerðar, sem hér birtist, er þó aðeins »inngangur«, en framhaldið mun eiga að koma í næsta árgangi. Þessi »inngangur« er 46 bls., og ber þar margt á góma og fleira, en frá verði skýrt í stuttu máli, og ættu því sem flestir að kynna sér ritgerðina sjálfa, því á henni er mikið að græða. Fyrst fer höf. nokkrum orðum um mentunarleysi manna á Íslandi, og er hætt við, að sumum kunni að þykja hann nokkuð svartsýnn í því efni, en þó óvíst, að hann sé það um skör fram, ef rakið er til róta. Hann sýnir og, að Íslendingar verji minna fé árlega til mentamála en nokkur önnur siðuð þjóð, jafnvel 5—6 sinnum minna en Færeyingar. Hann segir, »að í mentamálum alþýðu ráði réttnefnd andleg horkóngapólitík og að íslenzka þjóðin sé af öllum þjóðum í Norðurálfunni, að Tyrkjum einum undanskildum, mestur andlegur horkóngur« (bls. 89). Margir haldi því fram, að bókvitið verði ekki látið í askana, en þessu sé ekki þannig varið, nema menn vilji rígbinda sig við bókstafinn í þessari setningu. Vinnan sé undirstaða velmegunarinnar, en til þess að hafa gott verksvit, þurfi menn að hafa þekkingu. Meðan þjóðirnar standi á lágu stigi, ímyndi menn sér, að heilbrigð skynsemi sé nægileg, en ef menn vilji komast á hærra stig, þá þurfi mentun og fróðleik, hvort sem er að ræða um ræktun jarðarinnar, aflann úr sjónum eða iðnaðinn. Þetta komi af því, að andinn sé æðri en líkaminn, og það sé andinn, sem ráði yfir hendinni, en ekki höndin yfir andanum. Þegar menn því tali um, að þjóðin þurfi fyrst að verða efnuð, og svo geti hún mentað sig, þá se það alveg eins og menn segðu við fátækan sjúkling: »Þú hefir engin efni á að leita þér lækninga. Fyrst þarftu að verða dálítið efnaður, og svo geturðu leitað þér lækninga og keypt þér meðul á eftir«. Því næst sýnir höf. með dæmum frá öndvegisþjóðum Norðurálfunnar, að einmitt þegar mest hafi að þeim krept, þá hafi þær sannfærst um, að bezta ráðið til að hefja sig úr niðurlægingunni væri aukin mentun barna og unglinga, aukin skólamentun. Og þeim hafi líka orðið að því. Reynslan hafi sýnt, að þetta var rétt. En ef nú einhver kæmi fram með þá tillögu, að Íslendingar legðu fram af almannafé 2—3 kr. til mentunar barna og unglinga (»svo að vér kæmumst þangað með tærnar, sem Færeyingar með tilstyrk Dana hafa nú hælana«), þá mundi tortrygni landsmanna þegar hefja mótmæli gegn því og finna til ýmsar ástæður eftir því, hver tillöguna bæri fram Og svo mundi systir hennar, vanþekkingin, koma til liðs við hana og segja, að bókvitið verði ekki látið í askana, menn megi ekki missa börnin frá vinnunni, og álögur landsmanna séu svo þungar, að engu megi við þær bæta, ef menn eigi ekki algerlega að sligast undir þeim. En nú sýnir höf., að kvartanir manna um þungar álögur séu á engu bygðar, þegar miðað er við álögur annarra þjóða. Þegar talin séu saman öll opinber gjöld (til sveitarsjóða og landssjóðs), þá komi rúmar 14 kr. á hvern mann, en í Danmörku komi á hvern mann af samskonar gjöldum kr. 46,67, á Englandi kr. 74,36, á Prússlandi kr. 83,24 o. s. frv. Af þessu megi sjá, að Ísland standi í þessu efni langt fyrir neðan önnur siðuð lönd; Danir beri þrefalt hærri og önnur lönd alt að því sexfalt hærri gjöld að tiltölu við mannfjölda. Þetta sýni eins og fjárframlögin til mentamála, á hverju stigi

Íslendingar standi í siðmenningu, því að ljóst sé, að þeim mun minni byrðar sem menn leggi á sig til þess, að efla heill þjóðarinnar, því meir líkist menn villimönnum, sem engin gjöld hafa. Ekki dugi að berja við fátækt Íslendinga, því fátæklingar í öðrum löndum beri fullkomlega sinn skerf af byrðum þeirra.

Þá snýr höf. sér aftur að mentunarleysinu og þeim hleypidómum alþýðu, sem af því stafi, og nefnir ýms dæmi því til sönnunar. Því næst nefnir hann, hvað ætti helzt að kenna börnum og unglingum, og hvernig þeirri kenslu ætti að vera hagað í ýmsum greinum. En aðaltillögur höf. um fyrirkomulag skólanna munu koma í síðari kafla ritgerðarinnar í næsta árgangi, og mun margur, sem lesið hefir þennan »inngang«, bíða með óþreyju eftir að sjá þær.

Fjórða ritgerðin í þessum árg. er um »dómstóla og réttarfar« eftir sýslumann *Klemens Jónsson*, og er hún alþýðlega rituð og getur komið almenningi að góðu haldi. Síðast er svo ritdómur um eitt útlent lögfræðislegt tímarit eftir útgefandann sjálfan.

»Lögfræðingur« er fyrirtaks tímarit, sem maklega er styrktur af landsfé Oss er ekki kunnugt um, hve mikið hann er keyptur og lesinn, en vér gætum bezt trúað því, að hann hefði ekki náð mikilli útbreiðslu. Mönnum mun þykja hann nokkuð þur og kannske óþarflega hótfyndinn. En hvernig sem um það kann að vera, þá er hitt víst, að hann ætti að vera lesinn af sem allraflestum og enginn, sem nokkuð vill hugsa alvarlega um landsmál, getur án hans verið. Ok ekki trúum vér öðru en að þeim, sem »hafa vit í vösum«, þyki nautn í að lesa hann.

V. G.

HALLGRÍMUR MELSTEÐ: FORNALDARSAGAN. Khöfn 1900. VIII + 227 bls.

Lengi hefir verið hin mesta þörf á góðri íslenzkri fornaldarsögu, sem gæti flutt námfúsri alþýðu áreiðanlegt yfirlit yfir menningar- og stjórnarsögu fornþjóðanna. Fornaldarsaga Páls Melsteðs átti mikinn þátt í því að vekja og glæða huga manna og námfýsi þeirra fyrir sagnfræði. Einkum var það hér hin mikla frásagnarlist og málsnild höfundarins, sem gjörði bókina öllum kærkomna. En á henni voru þó ýmsir gallar; skoðanir þær á mönnum og atburðum, er þar var haldið fram, verða margar hverjar að teljast vafasamar og úreltar, og annar stór galli var sá, að á menningarsögu þjóðanna var þar varla minst. Þetta var eðlilegt, þegar litið er til þess, hvernig á þeirri bók stóð, að hún er tekin eftir danskri bók, sem auðvitað náði ekki hærra en flestar danskar sagnabækur á þeim tíma, er hún var rituð, en það var ekki hátt, því dönsk sagnaritun yfirleitt hefir verið mjög bágborin, þangað til nú á síðari hluta 19. aldarinnar.

Hallgrímur Melsteð landsbókavörður hefir reynt að bæta úr þessum skorti með nýrri fornaldarsögu, sem Bókmentafélagið hefir gefið út. Bók þessi er einkar-merkileg og í alla staði þess verð, að henni sé athygli sýnd, því enda þótt ýmislegt megi að henni finna, er enginn vafi á því, að hún fullnægir miklu betur þeim kröfum, er nú eru settar um slík rit, en saga Páls Melsteðs. Í útlendum bókmentum yrði hún líklegast talin of afturhaldssöm og fylgin fornum skoðunum; nú á

dögum fleygir öllu fram, og sagnfræðinni ekki hvað minst. En í íslenzkum bókmentum er bók þessi allmikið framfararit, borin saman við önnur rit um sama efni, sem til eru á voru máli.

Að því er snertir málfæri bókarinnar, er það allskrúðmikið og mikið vantar á, að það jafnist við málið á ritum Páls Melsteðs. Af prentvillum er talsvert, en flestar þeirra hafa síðar verið leiðréttar í »Þjóðólfi«. Í formála bókarinnar nefnir höfundur heimildarrit sín, og eru þau flest merk og góð, en sum úrelt og lítt nýt. Vænt hefði mér þótt að sjá Gibbon, Grote og Duruy nefnda þar, en Becker og Bäckström hefðu þá mátt missa sig að mestu leyti.

Eins og getið var áður, má ýmislegt að bókinni finna. Hér skal nú bent á nokkur atriði. Bls. 2—3 er því haldið fram, að »á framfaraferli þjóðanna séu þrjú stig, einsatkvæðismálin, samsetningarmál og beygingarmál«; þessi stig eiga þá að taka við hvert af öðru og einsatkvæðismálin að vera á lægsta stiginu. Þetta þótti nú áður góð latína meðal samberandi málfræðinga, en nú munu flestir á alt öðru máli. Í öllum málum er hneiging til að verða einfaldari og einfaldari, losa sig við föll, beygingar, löng orð og óreglulega setningaskipun. Einmitt máli því, sem höf. nefnir, kínversku, er þannig varið, að það upphaflega var margra-atkvæðamál, en hefir smásaman breyzt í einsatkvæðismál og kastað burt beygingum. Nokkuð líkt, en í minna stíl, á sér stað á vorum dögum í ensku og fleiri málum (sbr. e. *cab* úr *cabriolet*, *photo* úr *photograph*, *mob* úr *mobile* o. s. frv.). Bls. 4 stendur af misgáningi, að Fönikar hafi verið Kamsniðjar, eða svo finst mér verða að skilja staðinn, en á bls. 10 stendur auðvitað hið rétta, að þeir hafi verið Semsniðjar. Um Egyptaland hefði mátt skrifa meira af því, er vér vitum með vissu, en sleppa sumu, sem vafi leikur á. Bls. 10 er því haldið fram, að letur Föníka sé milliliður milli hebreska letursins og hins gríska. Þetta er vafasamt; það er auðvitað satt, að Grikkir fengu letur sitt þaðan, en það eru líka mikil líkindi til, að Gyðingar hafi fengið letur sitt þaðan. Bls. 17 stendur: »Manu-lögin eru ritin á sanskrít, en Vedabækurnar á hinu svonefnda Veda-máli«; þetta eru ekki tvö mál, heldur er »Veda-málið« aðeins sanskrít á eldra stigi. Bls. 20 er æðsti guð Persa kallaður Ormadz; svo ætti ekki að rita nafnið, heldur annaðhvort Ahuramazda, sem er réttast, eða Ormuzd, sem er vanalegast. Fleiri austurlenzk nöfn í bókinni mætti og ef til vill rita nákvæmar. Bls. 28 stendur: »Þar sem grísk tunga gekk, fanst hellenskum manni hann vera sem heima«; áður er ekki getið um orðið Hellenar eða hellenskur (hellenskur er óþarft). Leitt er að sjá á bls. 29 málleysuna eða prentvilluna »Akkilles frá Fþía«. Á bls. 30 er sagt, að fjöldi kappa hafi látið líf sitt í Trójustríði, þar á meðal Hektor, en ómögulegt er að sjá það á sambandinu, hvort Hektor hefir verið grískur eða Trójumaður. Annars hefði vel mátt tala meira um Hómerskvæði og uppruna þeirra, sem menn nú vita talsvert um. Kaflinn um trúarbrögð Grikkja er of stuttur, og ýmislegt er þar vafasamt. Á bls. 32 er upptalning á allegoriskum guðdómum, sem sumir hverjir aðeins vóru til í ímyndun skálda og goðfræðinga, og aldrei vóru dýrkaðir nokkurstaðar á Grikklandi. Verra er það, að í þessum kafla er ekkert minst á, hvernig Grikkir hugsuðu sér tilveruna eftir dauðann. Á bls. 37 er gamla sagan

um það, að Tyrtæos hafi verið sendur frá Aþenuborg til að storka Spartverjum, en hún er með öllu ósennileg. Ef til vill hefir hann verið innfluttur Íóni eða Aþeningur, ef til vill borinn og barnfæddur Lakverji; nokkur af kvæðum hans eru ort á mállýzku Íóna, en önnur á mállýzku Dóra. Flestum grískum skáldum vóru báðar mállýzkurnar tamar. Frá ástandinu í Aþenuborg á undan löggjöf Drakóns mætti segja ljósar, og eins frá löggjöf Drakóns og Sólóns. Enn fremur þyrfti að taka það fram, á hvaða tíma þetta gerist. Við löggjöf Drakóns og Sólons er hvorki nefnd öld eða ár. Þar sem minst er á einvaldsstjórn í grískum borgum, bls. 42, væri þörf á því að skýra málið betur og meðal annars benda á það, hvernig hún oftast nær studdist við lægri stéttirnar. Bls. 43 er sagt, að Æólar hafi hrokkið frá Pelopsey til Lesbos og Litlu-Asíustranda; hér ætti að geta þess, að víst er, að mjög mikill hluti Æóla þar eystra var kominn frá Norður-Grikklandi, einkum Þessalíu. Bls. 44 er svo lýst nýlenduborgum Grikkja á Sikiley og Ítalíu: »Með því að þjóð sú, er þar var fyrir, var náskyld Grikkjum, var hægt um vik fyrir hana að taka þá í borgaratölu eða bandamanna í borgum sínum«. Þetta er mjög vafasamt. Á Suður-Ítalíu og Sikiley bjuggu margar þjóðir og sumar þeirra mjög fjarskyldar, eða jafnvel óskyldar Grikkjum, og við vitum, að grísku borgirnar áttu í sífeldum stríðum við innlendu þjóðirnar og drotnuðu yfir þeim með harðri hendi, enda vóru sumar þessar nýlendur lítið annað en ræningjabæli, sem kúguðu nágrennið miskunnarlaust. Frásögnin um Persastríðin er einkar-góð; þó kann ég ekki við orðið Laugahlið sem þýðingu á Þermopýlai, þó það í sjálfu sér sé réttara en Laugaskarð, sem nú er komið inn í málið og engin þörf á að útrýma. Bls. 56 er talað um sigurboga í Aþenuborg á dögum Periklesar. Þeir þekktust ekki á Grikklandi fyr en löngu seinna. Bls. 57 hefði þurft að tala nákvæmar um tilraun þá, er Aþenumenn gerðu til að mynda ríkjasamband á Norður-Grikklandi og Þúkídídes segir frá í fyrstu bók sinni. Á sömu bls. er getið friðarins milli Persa og Grikkja. Menn efast nú um, hvort nokkur formlegur friður hafi saminn verið, og talsverðar líkur eru fyrir því, að stríðið hafi smásaman fallið í dá. Lýsingin á Kleóni (bls. 59) er í samræmi við flesta eldri sagnaritara, en nú á dögum hallast menn að hinu, að hann hafi haft marga kosti til að bera sem stjórnmálamaður, þó hann stundum færi með öfgar. Bls. 61 er talað um Sikileyjarförina, og hefði hér verið þörf á að geta þess, að hugmyndin um útríki á Sikiley er eldri en Alkibíades; Aþeningar vóru hér háðir verzlunarpólitík forfeðra sinna. Bls. 69 er sagt um Grikki þá, er austur fóru með Kýrosi: »Auk þess urðu þeir[1] foringjalausir, því að Tissafernes jarl drap þá[1] með prettum«. Þetta er hálfstirt; hverja drap Tissafernes? Grikki eða foringjana? Auðvitað sést það á meiningunni, að hann drap foringjana, en það afsakar ekki ónákvæmni málsins. Á bls 71 er sagt frá upphefð Þebumanna. Hér þarf að taka það skýrt fram, að það atkvæði í Antalkídasarfriðnum, að öll grísk ríki skyldu vera sjálfstæð, miðaði beinlínis að því, að leysa Boiótasambandið, og þá um leið rýra vald Þebuborgar, og enn fremur koma í veg fyrir slík ríkjasambönd framvegis, er Spartverjum

[1] Einkent af ritdómara.

stæði geigur af. Bls. 74 hefði verið full ástæða til að lýsa falanx Makedóna, sem lesendur alment ekki þekkja, þó á nafn sé nefnt. Bls. 84 er það tekið fram sem einkenni Grikkja yfirleitt, að hjá þeim hafi verið frjálsleg lýðstjórn. Svo var þar víða, en langt frá því alstaðar, og þar sem sú »frjálslega lýðstjórn« var, var hún bygð á þrælahaldi, niðurlægingu og kúgun þeirra, er máttu sín minna, en hinir frjálsu lýðstjórnendur sjálfir. Á sömu bls. stendur: »Millistigið milli söguljóða (epos) og söngljóða eða hörpuljóða (lýrík) var hin svonefnda elegía«; með þessu er því þá haldið fram, að söguljóð séu eldri en söngljóð. En sannleikurinn er sá, að söngljóðin eru eldri; þannig er t. d. fullsannað, að á undan kvæðum Hómers hefir gengið mikill söngljóðaskáldskapur, kappakvæði, bænir, danskvæði o. fl., sem svo Hómerskvæðin að miklu leyti byggja á. Beint áframhald þessa skáldskapar síðar meir eru söngljóð Æóla. Meðal skáldanna, sem nefnd eru bls 85, má ómögulega gleymast Símonídes frá Keos. Þar sem talað er um leikment Grikkja, þyrfti líka að segja eitthvað um uppruna hennar og enn fremur drepa á þau aðaleinkenni hennar, er greina hana frá leikment nútímans. Lýsingin á skáldinu Evripídesi er varla rétt; hann er að mörgu leyti líkari Æschýlosi en Sófoklesi, og stendur framar þeim báðum, hvað sumt snertir. Æschýlos mun vera háfleygastur, Sófokles mestur listamaður, en Evripídes sá, er bezt kann að hrífa oftast nær. Að því er snertir gleðileikina, þarf að lýsa þeim nákvæmar og sýna, hve ólíkir þeir vóru öllu því, er við nú köllum því nafni. Annars er Aristófanesi vel lýst. Á bls. 91 er farið nokkuð lauslega yfir kýrenæiska skólann; það þarf enn fremur að taka vel fram sambandið milli þess skóla og Epíkúrs, sem síðar hefir svo afarmikla þýðingu. Annars er ein aðalaðfinning, sem má gjöra við þennan kafla bókarinnar um vísindi, skáldskap og listir Grikkja, en hún er sú, að víða er sagt frá á svo skrúðmiklu máli, að vafi mun á, hvort alþýða manna getur fylgst með. Bls. 106 er talað um bókmentir Grikkja á Alexandríutímanum og sagt, að þá hafi engin stórskáld verið meðal þeirra. En rétt áður er búið að nefna Þeókrítos, og við vitum, að aldrei hefir gleðileikaskáldskapur þeirra komist á hærra stig en einmitt þá, þegar Menandros lifði og varð, ef svo má kalla, faðir gleðileika nútímans. Elegíuskáldið Kallimachos, sem þá var uppi, töldu bæði Grikkir og Rómverjar með stórskáldum. Bls. 109 er talað um Messíasarspádómana svokölluðu hjá Vergilíus; málfræðingar á vorum dögum munu þó ekki vilja viðurkenna, að þar sé átt við Krist. Annars getur það hraparlega misskilist, sem stendur neðarlega á sömu bls., að »þúsundir andlega volaðra manna« hafi viðurkent Krist sem frelsara sinn. Svo tvíræð orð ætti að varast. Bls. 117 er vafasöm útlegging að kalla *circus maximus* skylmingavöll, því sjaldan var skylmst þar, heldur á forum á þeim tímum, en síðar í hringleikhúsunum *(amphiteatrum)*; en vel hefði mátt halda orðinu paðreimur yfir circus maximus, því »hippodromos« í Miklagarði, sem það orð er dregið af, var ekki annað en eftirmynd af Circus maximus í Róm. Bls. 121 er sagt frá löggjöf Decemvíranna í Róm. Hér er frásögnin því miður bygð of mjög á gömlum kenningum. Nú á dögum eru flestir ásáttir um það, að hér hafi verið til meira ætlast, en að Decemvírar hefðu löggjöfina eina á hendi. Ríkið var sem sé orðið of stort

og stjórnarstörfin of margvísleg fyrir þá fáu embættismenn, er áður vóru; til þess því að fá nógu mannmarga stjórn og um leið koma festu á gamlar venjur og lög, eru Decemviri settir. Líklegast er, að þeir hafi aldrei til Grikklands komið, þó grískir rhetórar síðar héldu því fram, samkvæmt þeirri aðalskoðun sinni, að Rómverjar hefðu lánað frá Grikklandi alt, sem gott var og nýtilegt hjá þeim. Nú fór svo, að Decemviri misbrúkuðu vald sitt, og gamla stjórnin komst á. En menn finna aftur, að hún er ónóg. Þá eru kosnir síðar »hermannaforingjar með ræðismannsvaldi«, og gengur allvel. En loks verður þó úr, að menn breyta ræðismannsvaldinu, stofna dómstjóraembættið og auka síðar við öðrum embættum, eftir því sem þörf var á. Annars er ekki alveg nákvæmt það, sem sagt er um dómstjórana. »Homines novi« bls. 123 þýðir varla »menn af lágum stigum«, heldur menn af þeim ættum (enda þótt göfgar væru), þar sem enginn áður hafði orðið aedilis eða náð í æðra embætti (»kúrúlskt embætti«). Efst á næstu bls. stendur, að félagslíf Rómverja hafi að því leyti verið óeðlilegt, »að ekki var nógu hægt að afla sér fjár né valda með iðnaði eða friðsamlegri atvinnu«. En að öllum líkindum var það þó auðveldara þar, heldur en í nokkru ríki fyr eða síðar, þangað til nú á síðustu öldum. Það eru ótal dæmi til þess, einkum á keisaratímanum, að menn af lágum stigum og blásnauðir vinna sér auð og völd með »friðsamlegri atvinnu«. Neðst á sömu bls. er talað um persónulega borgararéttinn (»civitas sine suffragio«) og hann talinn sem mikil hlunnindi; hér finst mér sem Madvig hafi rétt að mæla, þar sem hann (Den rom. Stats Forfatning og Forvaltning I, bls. 33—41), heldur fram, að civitas sine suffragio hafi verið hér um bil það harðasta, sem þá gat hent, er á vald Rómverja gengu, því hlunnindin vóru lítil eða engin, en kvaðirnar miklar. Bls. 126 þarf að segja frá, hvað »jus Latinum« er; það er skýrt sem hin »æðstu persónulegu réttindi« en það er mjög ónákvæmt eins og það, sem sagt er um municipia rétt á eftir. En auðvitað er það hinn mesti vandi í stuttri bók, að segja ljóst frá, en þó svo að nægi. Bls. 128 standa orðin: »hin lýðvaldslega þjóðsamkoma«, sem ég vona að sé prentvilla fyrir »alþingi« eða eitthvað þvílíkt. Bls. 135 er sagt, að Varró hafi ekki fengið fleiri heri til forustu eftir að hann beið ósigur við Cannæ. Þetta er ekki rétt; Varró stjórnaði her í mörg ár eftir það; árið 212 er sagt, að hann hafi fengið framlengd hervöld sín um öll árin, sem þá vóru liðin frá orustunni við Cannæ (sjá Livíus XXV, 6), og síðar er hann sæmdur ýmsum heiðursstörfum (Liv. XXIII, 32 sýnir, að hann stýrði her 215; sbr. enn fremur Liv. XXX, 26; XXXI, 11; XXXI, 49). Varró hefir vafalaust verið með duglegri mönnum, er Rómverjar áttu þá á að skipa, en gæfumaður var hann ekki að sama skapi. Bls. 139 er orðið »fjandgranni« sem ég man ekki eftir, að áður hafi sést á íslenzku; orðið er ágætt og vert þess að halda því á lofti. Þar sem sagt er frá skoðunum Catós um Karþagó, þarf að skýra frá því, hvernig á þeim stóð, betur en gjört er. Verzlunarpólitík Rómverja er ef til vill flestu merkilegri í sögu þeirra[1]. Bls. 144 er aftur blandað saman

[1] Það er ekki rétt, að Cató hafi ákært sjálfur Scipiónana; það gerði M. Naevius og nokkrir aðrir, en vera má, að Cató hafi staðið á bak við.

Circus og Amphiteatrum, sem eru allólík. Bls. 146 er talað um riddarana sem nýjan flokk. Það er þó vafasamt, hvort svo má kalla flokk, sem má rekja aftur á konungatímann. Að Maríus hafi verið af bóndaætt, munu nú fáir trúa. Að því er snertir bandamannastríðið, hefði verið þörf á að taka betur fram, hvað um var barist og hvaða þýðingu stríðið hafði; meðal annars hefði mátt nefna, að oskiska, mál Samníta, varð ríkismál sambandsmanna; ef þeir hefðu sigrað, myndum við nú í skólum okkar líklegast læra það mál í stað latínu. Óljóst finst mér vera málið bls. 168, þar sem sagt er, að Lúcúllus hafi notið auðæfa sinna »með íþróttlegri smekkvísi«. Sama mætti segja um nokkrar setningar á bls. 171, svo sem: »Eins og Cæsar stofnaði hið voldugasta ríki . . . eins var hann af náttúrunnar hendi búinn hinum ríkulegustu hæfilegleikum« eða: »unnið hylli hins spilta múgmennis« (fremur ljóst, en stirt). Þar sem sagt er frá útlegð Císerós, ber þess að geta, að hún var mestmegnis af pólitískum ástæðum, svo að Clódíus varð þar verkfæri í annarra höndum, er þóttu návistir Císerós óþarfar. Höf. dáist mjög að Cæsari, sem og má, en stundum hrósar hann honum fyrir ýmislegt, sem ekki á við, svo sem bls. 175: »Cæsar sýndi sína miklu andans yfirburði með því, að hann aflaði sér hermanna, er sýndu ósigrandi hugrekki«; það hafa margir skussar og heimskingjar gert líka. Bls. 176 segir svo frá vígi Clódíusar, að næst liggur við að halda, að hann hafi verið drepinn í Rómaborg; svo var þó eigi, sem kunnugt er. Bls. 179 er sagt, að Cæsar hafi meðal annars orðið æðsti prestur, er hann kom aftur til Rómaborgar eftir sigra sína; það varð hann löngu áður. Bls. 182 er minst á son Cæsars og Kleópötru, en varla mun nokkur heilvita maður í Rómaborg hafa hugsað sér, að Cæsar mundi láta hann erfa ríkið, og þó einhverjir hefðu hugsað slíkt, þá má ómögulega telja það sem eina af aðalástæðunum til óánægjunnar með Cæsar. Endirinn á kaflanum um Cæsar er stirðari en þyrfti. Þá erum við komnir niður að keisaratímanum, einhverju merkilegasta tímabili í sögu mannkynsins. Því miður hefir höf. gert þennan kafla mjög stuttan, einkum síðari hluta hans, og er þó sannarlega ástæða til að vera langorður um sumt þar. Það þarf að rannsaka vel og skýra ljóslega frá aðalástæðunum til hnignunar Rómaveldis og vaxtar kristinnar trúar. Það þarf að tala miklu ítarlegar um þjóðmenning Rómverja á þeim tíma; hin »botnlausa spilling«, sem áður var vant að tala um að hefði átt sér stað þá, var miklu verri annarstaðar fyr og síðar. Enn fremur vantar gott yfirlit yfir breytingar á stjórnarfarinu; yfirlitið bls. 188—191 er ónákvæmt og sumt vafasamt í því. T. d. staða og samsetning öldungaráðsins þyrfti að skýrast betur, og hefði verið ágætt tækifæri til þess bls. 193. Orðið »augustus« má ómögulega þýða »hinn hái«, sem á vora tungu vekur alt aðrar hugmyndir. Tíberíusi keisara er lýst miklu ver, en hann á skilið; menn leggja nú lítinn trúnað á hirðþvaður Suetóns um líf hans á Caprí. Varla er trygt að staðhæfa það, að postularnir Pétur og Páll hafi verið drepnir í Róm á dögum Nerós. Það er líklegt, en ekki meira. Bls. 202 er sagt, að Títus hafi látið byggja »hin heitu böð« (thermæ) í Róm. En nú eru í Róm margar slíkar stofnanir, sem ýmsir keisarar bygðu, og má því eigi svo að orði komast. Um Domitían má segja sama og Tíberíus, að honum er lýst

ver en skyldi; hann var grimmur maður, en dugandi stjórnari. Í kaflanum um bókmentir Rómverja var sjálfsagt að nefna Varró meðal hinna »bókmentalegu stórmenna«, sem höf. minnist á. Lýsingin á Hóratíusi er rétt og góð, en einstöku stirð orðatiltæki finnast þar, svo sem þá er »odæ« er þýtt »hörpu-ljóðskveðskapur«. Sama má segja um lýsinguna á Tacítusi, nema hvað hún er sumstaðar næstum því eins óljós og Tacítus sjálfur; hvað þýðir t. d. »harmsögulegur verknaður«? (bls. 210). Er það sama og »tragisk Virkning« á dönsku? Á sömu bls. er Lúkían nefndur heimsspekingur, en varla má kalla hann svo. Á bls. 219 þarf nauðsynlega að skýra frá kenningum Aríusar, betur en gert er. Frá þjóðaflutningunum er heldur lítið sagt og mætti vera meira. Sá tími er alt of merkilegur til þess, að hlaupa eins fljótt yfir hann, og gert er í Thrige og öðrum slíkum bókum, er höf. hefir sniðið bók sína eftir. Meðal annars þarf að sýna, hvaða áhrif menningin rómverska hafði á aðkomuþjóðirnar, og hvernig ástandið varð í einstökum landshlutum. Enn fremur mætti drepa nokkuð á bókmentir þeirra tíma, sem eru miklu betri, en menn alment halda. En höf. nefnir hvorki Claudíanus eða Ammíanus Marcellínus á nafn, hvað þá heldur Boethíus, sem reyndar heyrir til miðöldunum að því leyti, að hann deyr á dögum Þjóðreks konungs.

Þetta er nú í stuttu máli það, sem mér helzt finst ábótavant við bókina; sumum kunna að þykja aðfinningar mínar nokkuð margar, en í raun og veru, þegar að því er gætt, hvílíkt vandaverk hér er um að ræða, er ekki á slíku að furða. Flestar þeirra má rekja til þess aðalatriðis, að höfundurinn hefir stuðst sumstaðar við úreltar bækur eða réttara sagt bækur, er halda fram úreltum skoðunum. En miklu víðar heldur höf. einmitt því fram, sem vísindi nútímans algerlega samþykkja. Þessi bók er, þegar öllu er á botninn hvolft, bezta fornaldarsagan, sem til er á íslenzku. Allir þeir, sem hafa átt því láni að fagna að kynnast hr. Hallgrími Melsteð persónulega og þekkja lærdóm hans og andríki, munu taka undir með þeirri ósk minni, að hann í næstu sagnaritum sínum hiki sér ekki við að halda einarðlega fram sínum eigin skoðunum, en hætti að telja sig bundinn við skoðanir útlendra höfunda, sem einu sinni þóttu góðir, en nú síður en svo. Og vonandi er, að ekki líði á löngu, áður en hann aftur getur gefið bókmentum okkar eins þarft rit og þetta.

Sigfús Blöndal.

BÚNAÐARRIT. Útgefandi: *Búnaðarfélag Íslands.* 1. (14.) ár. Reykjavík 1900.

Hermann búfræðingur Jónasson byrjaði árið 1887 að gefa út »Búnaðarrit«. Hann hélt því áfram í 13 ár með mesta dugnaði. Af samverkamönnum hans má sérstaklega nefna Sæmund Eyjólfsson (dáinn 18. maí 1896). Hann var útgefandi »Búnaðarritsins« ásamt Hermanni seinustu árin, sem hann lifði. Auk þess ritaði hann í »Búnaðarritið« margar ágætar ritgerðir. Þær bera allar vott um víðtæka þekking á sögu og hag landsins og glögt auga fyrir öllu því, »sem ábótavant er í íslenzkum búnaði«. Allar eru þær ritaðar af einlægri ættjarðarást og sterkri »trú á framtíð Íslands«. Hermann hafði og marga aðra góða

samverkamenn. Rit hans var einkar-þarft og gagnlegt íslenzkum bændum og sjálfum honum til sóma. Búnaðarfélag suðuramtsins tók »Búnaðarriti» Hermanns mjög vel. Það keypti árlega af ritinu »svo mörg eintök, sem nam alt að 400 kr. og lét félagsmönnum það eftir ókeypis«.

Árið 1899 komst Búnaðarfélag Íslands á fót, og er nú »Búnaðarrit« Hermanns orðin eign þess. Framkvæmdarstjórn félagsins heldur ritinu áfram með óbreyttu nafni.

Þessi fyrsti árgangur (sem í raun og veru er 14. árgangur) er í 2 heftum.

Fyrsta ritgerðin er: »Yfirlit yfir störf búnaðarfélags suðuramtsins« eftir *H. Kr. Friðriksson*. Ritgerð þessi (sem er skift milli beggja heftanna) er stutt ágrip af sögu búnaðarfélags suðuramtsins (1837—1899). Höfundurinn var sjálfur forseti félagsins og stýrði málum þess með alkunnum dugnaði í fjölmörg ár (1868—1899). Hann var þess vegna manna færastur til semja yfirlit þetta, sem hefir mikið sögulegt gildi fyrir búnað Íslands á 19. öldinni.

Auk þess eru í »Búnaðarritinu« þessar ritgerðir:

»Nautgriparæktin í Danmörku« eftir *Sigurð Sigurðsson*. Í ritgerð þessari færir höf. fram ástæður fyrir því, að nautgriparæktinni hefir á seinustu árum fleygt áfram í Danmörku. »Það, sem einkum hefir stutt að framförum nautpeningsræktarinnar og flýtt fyrir þeim, er þetta: 1. Sýningar á nautgripum. 2. Búnaðarfundir. 3. Kynbóta-félög. 4. Skýrslur og töflur yfir arð og tilkostnað nautgripa eða kúpeningsins«. Ritgjörð þessi er góð og þörf bending til Íslendinga um það, að þeir geti lært afarmikið af Dönum, að því er nautgriparækt snertir.

»Frá Norðurbotnum« eftir *Einar Helgason*. Grein þessi er stutt lýsing á búnaði og landi í Norðurbotnum. Þannig eru nefnd nyrztu héruðin í Svíþjóð með fram Helsingjabotni.

»Landbúnaðurinn á síðasta þingi« (1899) eftir *Þórhall Bjarnarson*. Höf. bendir á, að þingið 1899 hafi verið »langörlátasta þingið við landbúnaðinn«, en samt sé búnaðarstyrkur Dana tiltölulega miklu hærri en íslenzki búnaðarstyrkurinn. Og auk þess er »hjá Dönum alt í bezta blóma undir«. Höf. sýnir fram á, hvernig styrknum er varið: Til búnaðarfélaga, búnaðarskóla, kenslu í mjólkurmeðferð, »gróðrar tilrauna«, rannsókna á byggingarefnum landsins og leiðbeiningar í húsagerð o. s. frv. Yfirleitt er styrknum varið mjög vel. En það þarf á miklu fé að halda. »Allir vér, sem elskum landið og viljum græða það, verðum að krefjast margfalt stærri framlaga til landbúnaðarins, vitandi það og játandi, að framfarirnar eru hjóm og hégómi, ef sjálft landið verður eigi ræktað«. Höf. er fullviss um, að landbúnaðurinn á Íslandi fái ávalt meiri og meiri styrk hjá alþingi, meðan þess er þörf. Það er óskandi og vonandi, að þetta rætist. Ritgerð þessi er vel ritin. Hún ber vott um einlæga ættjarðarást, eins og alt sem höf. ritar.

»Helztu ritgerðir í búnaðarritum *Hermanns Jónassonar*«. Þessi grein er skrá yfir helztu ritgerðir, sem eru prentaðar í »Búnaðarritinu« 1887—1899. Þær eru 46 að tölu.

»Um karbólsýrubaðið« eftir *H. Kr. Friðriksson*. Eins og kunnugt er, hefir höf. ritað mjög mikið um fjárkláðalækningar. Hann

heldur því fram í smágrein þessari, að karbólsýrubaðið sé »áreiðanlegasta, handhægasta og ódýrasta« baðið gegn fjárkláða.

»Um búnaðarskóla í Noregi« eftir *Sigurð Sigurðsson* frá Langholti. Ritgerð þessi er fróðlegt yfirlit yfir sögu og störf búnaðarskólanna í Noregi. Hún er í 5 köflum: 1. Upphaf búnaðarskólanna. 2. Búnaðarháskólinn. 3. Fyrirkomulag skólanna, eins og það er nú. 4. Væntanlegar breytingar á þeim 5. Aðrir skólar, er stunda annað nám í sambandi við landbúnaðinn. Höf. gerir grein fyrir tilgangi ritgerðar sinnar, með þessum orðum: »Það er enginn efi á því, að vér getum lært mikið af Norðmönnum, bæði að því er snertir búnaðarskólana og fyrirkomulag þeirra, og margt annað fleira um búnaðinn. Ættum vér því að færa oss reynslu þeirra í nyt, að svo miklu leyti, sem ástæður vorar leyfa og hér á við«. Þetta er sannmæli. Það er vonandi, að ritgerðin stuðli að því, að þessum tilgangi verði náð.

»Um gaddavírsgirðingar« eftir *Vilhj. Briem.* Í smágrein þessari færir höf. full rök fyrir því, að gaddavírsgirðing sé bezt til að verja tún (og engjar) fyrir ágangi skepna. Kostir girðingarinnar eru: »Hún er ódýr í byrjun, þarf sáralítið viðhald og veitir örugga vörn«.

»Leiðarvísir um meðferð mjólkur« eftir *Hans Grønfeldt Jepsen.* Ritgerð þessi er alllöng (86 bls.) og í alla staði einkar-þörf. Hún er ágætur leiðarvísir um meðferð mjólkurkúa, meðferð mjólkur, smjörverkun, ostagerð o. s. frv. (Hún er og prentuð sér og kostar 50 aura). Hver einasti landbóndi á Íslandi ætti að kaupa hana og færa sér orð höf. rækilega í nyt. Vegna hvers? Vegna þess, að hún flytur reynslu þeirrar þjóðar, sem líklega stendur öllum þjóðum framar, að því er meðferð mjólkur og smjörgerð snertir. Í því efni geta Íslendingar eigi fengið neina betri kennendur en Dani. Það yrði stórmikill hagur fyrir Ísland, ef »smjörgerðin íslenzka yrði dóttir dönsku smjörgerðarinnar«. Þá yrði íslenzkt smjör ágætur kaupvarningur.

Að síðustu er og í »Búnaðarritinu« skrá yfir bæklinga og helztu ritgerðir, »er snerta búnað og atvinnumál« og prentaðar vóru 1899 (auk þeirra ritgerða, er birtust í »Búnaðarritinu« og landbúnaðarblaðinu »Plógi« 1899).

Aðalefnið í þessum árgangi »Búnaðarritsins« bendir Íslendingum á það, að þeir þurfa margt að læra af ættfrændum sínum á Norðurlöndum (Dönum, Norðmönnum og Svíum). Þeir eru okkur fremri í öllum búnaði, eins og eðlilegt er. En þeir eru og Íslendingum fremri að ættjarðarást og trú á framtíð föðurlanda sinna. Í því efni ættu og Íslendingar að taka ættfrændur sína á Norðurlöndum sér til fyrirmyndar.

Búnaðarfélagið hefir stórt hlutverk fyrir höndum: Að efla landbúnað á Íslandi. Þar er mikið að vinna og mikið líka í aðra hönd. Ísland er enn þá lítt ræktað land. En þegar það er orðið vel ræktað, þá geta »að minsta kosti tífalt fleiri lifað í landinu, en nú eru þar — og lifað þó miklu betra lífi en nú« (»Eimreiðin« 1900 bls. 203). Allir Íslendingar, sem unna ættlandi sínu, ættu að styrkja Búnaðarfélagið á allan hátt, svo það geti komið sem mestu til leiðar í þarfir Íslands.

Prentun og allur frágangur á »Búnaðarritinu« er í mjög góðu lagi.

H. P.

HENNING JENSEN: BERNSKA OG ÆSKA JESÚ. Þýtt hefir *Vilhjálmur Jónsson*. Reykjavík 1901.

Bók þessi er »skráð fyrir leikmenn«. Málið á henni er létt og lipurt. Í henni eru nokkrar örnefnalýsingar. Þær eru greinilegar og vel samdar.

Höfundurinn var einu sinni prestur í Danmörku. En hann varð »únítar« og slepti prestskap. Gerðist hann síðan ritstjóri smáblaðs eins í Kaupmannahöfn. Blað þetta er óvinveitt kristindómnum. Þessi bók höf. er rituð með meiri gætni en trúmálagreinar þær, er blað hans flytur.

Svo er með höf. þenna eins og marga trúbræður hans, að hann er bundinn mörgum trúargreinum (dogmer), sem hann hefir sjálfur tekið sér.

1. Höf. trúir því, að Jesús hafi verið aðeins maður, sonur Jósefs og Maríu. Hér »gengur hann út frá því sem gefnu«, er hann einmitt ætlar að sanna.

2. Höf. fylgir »hinum svo nefndu hærri biblíurannsóknum«. Sérstaklega heldur hann fram skoðunum þeirra F. C. Baurs og D. F. Strauss. Og hann fræðir eigi lesendur sína um það, að skoðunum þeirra hefir verið hrundið fyrir langa löngu. Auðvitað hefir höf. enga hugmynd um kristindómsmál hjá öðrum þjóðum en Dönum og Þjóðverjum (t. a. m. Englendingum og Vesturheimsmönnum).

3. Ritsmíði þetta kemur alveg í bága við vísindalega rökleiðslu. Frásöguna um »bernsku og æsku Jesú« byggir höf. á guðspjöllum þeirra Matteusar og Lúkasar, en sjálfur heldur hann því fram, að öll aðalatriðin í frásögnum þeirra séu ósönn. Frásagnir guðspjallamannanna lagar hann síðan í hendi sér eftir eigin hugþótta. Skoðanir sínar rökstyður höf. eigi með sögulegum sönnunum heldur með ósönnuðu hugarsmíði. Þessi aðferð höf. er í alla staði alveg röng og hefir ekkert vísindalegt gildi.

4. Rökleiðsla höf. er venjulega »argumentum e silentio«: Það, sem einhver höfundur getur e i g i um, það veit hann eigi. Það, sem t. a. m. Matteus getur eigi um í guðspjalli sínu, hefir hann hann eigi vitað. Slík rökleiðsla hefir ekkert vísindalegt gildi.

Höf. segir, að Jesús hafi aðeins verið maður, sonur Jósefs og Maríu Þetta er alveg gagnstætt heimildarritum höf. sjálfs (Mt. 1,18-25 og Lk. 1,26-38). Höf. rökstyður þessa skoðun sína með ýmsum orðum í nýja testmentinu: »Er hann ekki sonur timbursmiðsins«. »Er þetta ekki Jesús sonur Jósefs« o. s. frv. En höf. gætir þess ekki, að þessi orð vóru töluð af þeim mönnum, sem vóru óvinveittir frelsaranum. Orðin eru einmitt færð til bókar í nýja testamentinu til að sýna fram á, að þeir hafi ekki þekt Jesú.

Höf. segir, að Jesús hafi verið fæddur í Nazaret. Þetta er alveg gagnstætt heimildarritunum. Guðspjöllin taka skýrt fram, að hann var fæddur í Betlehem.

Höf. trúir því, að frásögurnar um »bernsku og æsku Jesú« séu óáreiðanlegar sögusagnir, er hafi myndast smátt og smátt. Hann gleymir að geta þess, að María »geymdi öll þessi orð í hjarta sínu«. Guðspjöllin gefa sjálf í skyn, að frásögurnar um bernsku og æsku Jesú séu komnar frá móður hans. Og betri heimild er eigi hægt að hugsa sér.

Það er hvorki staður né rúm til að ræða nákvæmar um rit þetta í »Eimreiðinni«. Í öllum aðalatriðum hefir höf. óefað rangt fyrir sér. Rökum hans, sem flest eru tekið frá Strauss og Baur, hefir verið hrundið fyrir löngu.

Ritið er vel þýtt. Prentun og allur frágangur á því er í góðu lagi.

H. P.

SUNNANFARI, mánaðarblað með myndum. VIII. ár. Ritstjórar: *Björn Jónsson* og *Einar Hjörleifsson*. Rvík 1900. Eftir langa og harða útivist, sem margir munu hafa skoðað sem strand, rendi skeið »Sunnanfara« aftur í landsýn með vorskipunum í maímánuði árið sem leið, og þótti nú blása miklu byrvænlegar en áður, enda stóðu nú nýir menn við stýrið. Það sá líka á, því þótt hann byrjaði sigling sína 4 mánuðum síðar en til stóð, hafði hann þó svo hraða ferð, að hann hafði lokið öllum 12 ferðum sínum í árslok. Hann er sem sé nú aftur orðinn mánaðarblað, eins og hann var í upphafi, og er nú næsta álitlegur bæði að efni og búningi. Í hverju blaði eru nokkrar myndir af merkum mönnum (einkum íslenzkum), stöðum og húsum og eru þær alls rúmar 40 í þessum árgangi. Hefir prentun myndanna tekist svo prýðilega, að þær standa útlendum myndum fyllilega á sporði, enda hefir ekkert verið til sparað, að hafa pappír og svertu sem vandaðasta. Og að því skapi er efnið fjölbreytt og hugðnæmt, þótt ekki sé þar um annan eins undirstöðumat að ræða, eins og t. d. í »Lögfræðingi«, sem ekki er heldur við að búast, þar sem markmiðið er alt annað. »Lögfræðingur« er vísindalegt fræðirit, en »Sunnanfari« er aðallega skemtiblað, þótt hann hafi jafnframt ýmsan fróðleik að færa.

Auk fjölda af æfisögum merkra manna og annarra greina, er fylgja myndunum, eru í þessum árgangi nokkrar stuttar skáldsögur, sumpart frumsamdar og sumpart þýddar, t. d. »Flugan« eftir Einar Hjörleifsson, »Gætileg skipstjórn« eftir norka skáldið Alexander Kielland og »Presturinn« eftir enska sagnaskáldið Conan Doyle. Þá eru þar og sögur af Bólu-Hjálmari og ýmsar vísur eftir hann Þar eru og ýmisleg ljóðmæli eftir Einar Hjörleifsson, Stgr. Thorsteinsson, Guðmund Magnússon o. fl. Af öðrum greinum má nefna kjarnmikinn og smellinn fyrirlestur (»Þar hafa þeir hitann úr«) eftir Guðmund Finnbogason, »Ferðarollu Magnúsar Stephensens konferenzráðs« og »Frá hirð Friðriks konungs VII.«, sem mörgum mun þykja gaman að lesa. Þá eru og ritdómar um nýjar bækur og ýmsar aðrar smágreinar um bókmentir og annað fleira.

Eins og af þessu má sjá, er »Sunnanfari« mjög eigulegt blað og jafnast fyllilega við útlend myndablöð af líku tægi. Er því vonandi, að vinsældir hans verði svo miklar, að hann fremur sjái sér fært að færa út kvíarnar, heldur en hitt. *V. G.*

SKÓGARNIR Í FNJÓSKADAL. Eftir *Sigurð Sigurðsson* frá Draflastöðum (Sérpr. úr »Andv.« 1900).

Norðuramtið veitti höfundinum styrk til að rannsaka og skoða skógana í Fnjóskadal. Ritgerð þessi sýnir árangurinn af rannsóknum hans.

Það er skoðun höf., að í Fnjóskadal hafi á landnámstíð verið »á undirlendinu og upp í miðjar hlíðar stórvaxinn skógur af björk og reynitrjám, 25—35 álna háum« . . . »Fyrir ofan miðjar hlíðar hefir skógurinn orðið smávaxnari, og að síðustu aðeins viðarrunnar og fjalldrapi. Gróðurinn efst í fjöllunum hefir verið líkur því, sem nú er.« Höf. segir, að á landnámstíð hafi um 25,000 vallardagsláttur verið vaxnar stórum skógi í Fnjóskadal.

Höf. hefir sérstaklega rannsakað skóga á 5 jörðum í Fnjóskadal. Skógurinn á þeim er alls um 1500 vallardagsláttur. Meginhluti skóganna er ungur. Elztu trén eru »60—80 ára, og eru hin elztu komin á fallanda fót«. »Stærsta hríslan er 13 álnir og 4 þuml., en þvermál hennar er við rótina 12 þuml. Hún mun vera 80 ára gömul«.

Allur þessi skógur er björk. Auk þess vex þar allmikill gulvíðir á einum stað. »Víðirrunnarnar ná yfir hér um bil 53 vallardagsláttur«. Sumstaðar eru runnarnir 2—5 álna háir. Enn fremur eru þar örlitlar menjar um reyni, sem »fyr á öldum mun hafa vaxið í Fnjóskadal«.

Fnjóskdælingar hafa haft mikil not af skógunum. »Rauðablástur hefir verið þar mikill. Kolagerðin hefir og verið afarmikil, alt fram að síðustu tímum, jafnvel mest eftir það að skógarnir tóku að þverra annarstaðar, því þá vóru kolin seld og flutt langar leiðir. Raftviður hefir og verið seldur í aðrar sveitir.« Sauðfé og geitum hefir verið beitt í skógana. Árið 1899 nam skógarhögg á 4 jörðum (Lundi, Vöglum, Hálsi og Belgsá) í Fnjóskadal alls 250 (viðar)hestum.

Höf. segir: Allar »frásagnir (um skógana í Fnjóskadal) sýna fyllilega, að dalurinn hefir verið miklu meira skógi vaxinn fram á síðustu öld heldur en nú. En hver er svo orsök eyðileggingar skóganna? — *Óhyggileg meðferð*«. Þetta á óefað við alla skóga á Íslandi. Þeir hafa minkað eða eyðst vegna »óhyggilegrar meðferðar«. Það er landsmönnum sjálfum að kenna, að Ísland er nú orðið mjög skóglítið land.

Úr skógleysi Íslands má bæta með »hyggilegri meðferð«. Það má friða skógarleifar þær, sem enn þá eru óeyddar víðs vegar um land. Það má gróðursetja og rækta skóg á Íslandi. Höf. færir ljós rök fyrir því, að skógrækt getur orðið mjög arðsöm á Íslandi.

Ritgerð þessi er vel og skipulega ritin. Höf. flytur engar órökstuddar getgátur um skóga og skógrækt á Íslandi. Hann færir rök fyrir skoðunum sínum með mestu gætni og varfærni. Allar slíkar ritgerðir eru kærar hverjum manni, sem hefir »trú á framtíð Íslands«.

H. P.

FISKIRANNSÓKNIR 1899 eftir *Bjarna Sæmundsson* (sérpr. úr »Andvara« 1900).

Ritgerð þessi (sem er skýrsla til landshöfðingjans) er um 3 arkir að stærð. Hún er í þremur köflum. Fyrsti kaflinn er um fiskiveiðar við Vestmanneyjar. Höf. lýsir sjónum við eyjarnar, útveg eyjabúa, »fiskitegundum þeim, er veiðast við eyjarnar« o. s. frv. Hann sýnir fram á, að það hafi orðið »miklar breytingar til hins betra á fiskiveiðum í Vestmanneyjum á síðustu árum«. Og hann segir, að »þær breytingar hafi orðið samfara nýrri aðferð við veiðarnar, sem sé þeirri, að

menn hafa tekið upp lóðarbrúkun á vetrarvertíð« . . . »Til hnekkis fiskiveiðum í eyjunum er beituskorturinn. Úr því mætti bæta mjög, ef menn hefðu íshús, sem geyma mætti síld í, ef hún yrði veidd eða fengin að« . . . »Ískjallarar ættu að minsta kosti að vera til í hverri veiðistöð, til þess að geyma síld úr íshúsum í um hríð, eða þá aðra beitu, ef það mætti«. Höf. segir, að Vestmanneyjar séu »eftir legu þeirra að dæma mjög vel fallnar til að vera stöð fyrir fiskiþilskip, þar sem þær liggja svo nærri ágætum fiskimiðum til beggja handa«. En gallinn er sá, að það vantar góða höfn. En væri »góð höfn við eyjarnar og íshús, þá lægju þær einnig vel við, til þess að stunda þaðan heilagfiskiveiðar og senda aflann ísvarinn á útlendan markað«. — Annar kaflinn er um ferð höf. með einu af botnvörpuskipum félagsins »Ísafoldar« (Vídalínsfélagsins). Hann fór þá ferð til »að sjá veiðiaðferðina, fiskitegundir þær er fengust« o. s. frv. Höf. lýsir svo veiðiaðferðinni. Hann telur það »mjög áríðandi fyrir fiskiveiðar vorar, að eftirlitið (með botnvörpungum) verði framvegis fullkomnara en nú er, þar sem að eins er eitt skip. Það veitti naumast af þremur, sem væru hér árið um kring«. — Þriðji kaflinn er um reknetaveiðar: Að veiða síld í reknet. »Nokkrir þilskipaútgerðarmenn í Reykjavík og nágrenninu mynduðu félag vorið 1900, til þess að gera tilraunir til að veiða síld í reknet í þeim tilgangi, að afla síldar til beitu«. Höf. telur, að tilraunir þær, sem félagið hefir látið gera með reknetaveiðar, hafi »gengið fram yfir allar vonir«. Hann getur »eigi betur séð, en að hér sé um atvinnugrein að ræða fyrir oss, sem ætti að geta orðið eins ábatavænleg og þorskveiðarnar, ef vel væri á haldið«. — Að síðustu er dálítil grein um »merking á murtum o. fl.«

Þessi ritgerð er mjög fróðleg og greinileg. Hún er í alla staði þess verð, að útgerðarmenn og fiskimenn veiti henni athygli.

H. P.

EINAR HJÖRLEIFSSON: ALÞÝÐUMENTUN HÉR Á LANDI. Erindi flutt að tilhlutun Kennarafélagsins í Rvík 20. apríl 1901. Sérprentun úr Tímariti Bókmentafélagsins 1901.

Það er sannarlega gleðilegt að sjá og heyra, að á síðustu árum virðast fleiri og fleiri meðal vor Íslendinga vera að komast að raun um, að meginþorri íslenzkrar alþýðu stendur á sorglegu lágu mentunarstigi. Það er gleðilegt, því að það gefur von um að bætt verði úr bölinu, þótt það sé á hinn bóginn sorglegt að komast að þeirri niðurstöðu, að svona skuli vera ástatt. En »þektu sjálfan þig!« Vilji menn bæta sína bresti, verða þeir að þekkja þá, og hin fyrsta vizka er að þekkja sína fávizku.

Það hefir lengi farið orð af því, hversu vel mentuð þjóð Íslendingar væru, og oft hafa útlendingar, sem ferðast hafa um landið, borið oss Íslendingum gott orð að því leyti. Margir Íslendingar hafa líka bæði í ritum og ræðum reynt meira til fullvissa þjóð sína um, að hún sé á háu mentunarstigi í samanburði við aðrar þjóðir, en að menta hana að nokkru. »Aftur á móti líta aðrir svo á, sem mentun vorri sé ískyggilega ábótvant og vér stöndum langt að baki frændþjóðum vorum« segir höf., og er hann einn í þeirra flokki. Þessa skoðun sína

styrkir höf. og styður með ýmsum dæmum, sem hann tilfærir. Lestrarkunnáttan, — sem sumir álíta mentun, en hún er aðeins mentunarfæri, — er ófullkomin, og ýmislegt virðist benda til, að lestrarfýsnin sé ekki mikil, einkum það, að nú er nærri ómögulegt að gefa út nýtar og góðar bækur á íslenzku, þar sem enginn vill kaupa þær. Allmargir kaupa að vísu blöðin, en margir þeirra munu stinga þeim ólesnum bak við sperruna, enda er á sumum lítið að græða. Kvennmenn hafa »enga ánægju af og engan skilning á þeim málum, sem í blöðunum eru rædd«, og »mjög mikill hluti karlmanna botnar ekkert í því, sem í blöðunum stendur. Það er sama sagan eins og um bækurnar«. Áhugaleysi og samtaksleysi í öllum efnum sýnir og ljóslega, hversu lítill hinn andlegi þroski þjóðarinnar er.

Oss vantar undirstöðuna, barnafræðsluna. Oss vantar góða barnakennara. »Yfirleitt eru allsendis óvaldir menn að fást við barnakenslu hér á landi.« Oss vantar kenslubækur og kensluáhöld tilfinnanlega. Þegar þessu er svona varið, eru þeir barnaskólar, sem til eru, auðvitað ekki góðir, og enn verri er sveitakenslan eða umferðarkenslan, sem flest börn á landinu njóta, þótt þau njóti ekki langrar kenslu: 1—12 vikur, flest 1—4 vikur aðeins!

Vér verðum að auka alþýðumentun vora, og þá er fyrst og fremst að bæta barnakensluna og byrja á því að afla oss góðra kennara. Vér verðum því að gera kennaraskólann verulega góðan, lengja námstímann, herða á kröfunum, og svo er að bæta barnaskólana og fjölga þeim í sveitunum og bæta kjör barnakennaranna. Verði ekki hægt að hafa svo skóla í sveitum, að börnin geti náð til þeirra og komist heim að kvöldi, þá leggur höf. til, að komið sé upp skólum, sem börnin geti hafst við í að öllu leyti um skólatímann, og er sú tillaga mjög góð. Þeir, er að börnunum standa, gætu lagt matvæli á borð með þeim. Skólahúsin og kennarana ætti landsjóður að leggja til og sveitasjóðirnir kennaralaunin. Þegar vér svo höfum fengið góða skóla með góðum kennurum, þá er að leiða í lög skólaskyldu og svo er að fá mentamálastjórn, til þess að sjá um öll vor kenslu- og mentamál, hafa nákvæma umsjón með skólunum, kennurunum við þá og öllu, er þar að lýtur. Eðlilegast finst höf., að í þessari stjórn séu stiftyfirvöldin og svo einn umsjónarmaður, sem ynni alt aðalverkið fyrir nefndarinnar hönd.

Það er heppilegt, að Kennarafélagið og Bókmentafélagið hefir þannig vakið máls á þessu stórmálefni, og það er vonandi og æskilegt, að bæði alþingi og stjórn taki málefnið að sér, og að fleiri og fleiri einstakir menn berjist fyrir alþýðumentun vorri, svo að vér með tímanum stöndum ekki frændþjóðum vorum að baki að því leyti.

M. Þ.

ÍSLENDINGASÖGUR 28. og 29. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Kostnaðarmaður: Sigurður Kristjánsson. Rvík 1900.

Í þessum heftum eru tvær sögur: Grettis saga og Þórðar saga Hræðu. Grettis saga er talin einhver ágætasta, þjóðlegasta og skemtilegasta sagan af öllum Íslendingasögum.

»Formálinn« fyrir Grettis sögu hefði ef til vill mátt vera dálítið efnismeiri, að því er snertir munnmæli um Gretti. Það væri gott að safna

munnmælum þessum saman á einn stað. Sum þeirra hafa ef til vill sögulegt gildi.

Sumstaðar eru í sögum þessum prentvillur eða dálítil fljótfærni. Þannig er t. a. m. vísa Þormóður Kolbrúnarskálds, sem prentuð er í Grettis sögu á bls. 84, eignuð Gretti í vísnaskýringunum aftan við söguna.

Þeir Valdimar Ásmundarson og Sigurður Kristjánsson eiga þökk og heiður skilið fyrir útgáfur þessar af Íslendingasögum. Það er gjafverð á sögunum, og prentun og allur frágangur er yfirleitt í bezta lagi. Það er óskandi og vonandi, að Íslendingasögurnar komist inn á hvert einasta heimili á Íslandi. Þær vekja ást og styrkja trygð til lands og þjóðar. *H. P.*

HAUKUR, alþýðlegt skemti- og fræðirit. III. ár. Útgefandi *Stefán Runólfsson*. Ísafirði 1900.

Aðalefnið í árgangi þessum eru tvær þýddar skáldsögur: »Töframærin« og »Morðið á Jörfa«. Sögur þessar eru eigi sem bezt valdar. Þær líkjast sögum þeim, sem venjulega eru settar »neðan máls« í erlendum dagblöðum. Þær eiga eigi sem bezt við í skemti- og fræðiriti.

»Haukur« flytur og í árgangi þessum nokkrar góðar smásögur, fróðlegar smágreinar, »fróðleiksmola«, skemtilegar skrítlur og greinar um bindindi. Alt þetta er að mestu leyti þýtt.

Auk þess er ýmislegt frumsamið í »Hauki«. Þar eru »Íslandsljóð« Hannesar Hafsteins, ágætt ættjarðarkvæði. Þar er og lag eftir Helga Helgason við versið: »Þið þekkið fold með blíðri brá«. Þá má og nefna ferðasögu »Hauks« kringum Ísland (Kringsjá). Ferðasögunni fylgja myndir (eftir ljósmyndum Björns Pálssonar). Myndirnar eru eftir öllum vonum, að því er prentun snertir. Allur frágangur á »Hauki« er í góðu lagi.

Þessum árgangi »Hauks« fylgir ágætt blaðahylki (mappe) til þess að geyma blaðið í. Útgefandinn á þakkir skildar af kaupendum fyrir þennan handhæga og sjaldgæfa kaupbæti. *H. P.*

MATTEUSAR GUÐSPJALL í nýrri þýðingu eftir frumtextanum. Reykjavík 1901.

Í »Eimreiðinni« þ. á. bls. 125 er minst á biblíuþýðing þá, er »Hið íslenzka Biblíufélag« hefir með höndum. Þar er og getið um þýðinguna á fyrstu bók Móse og Markúsar guðspjalli. Nú hefir félagið látið prenta þýðingu á Matteusar guðspjalli. Það er lítið kver að stærð, og verðið er aðeins 15 aurar. Allur frágangur er vandaður. Kverinu fylgja dálitlar skýringar og athugasemdir.

Endurskoðunarnefndin, sem sér um þýðinguna á ritningunni fyrir fyrir hönd félagsins, virðist af fremsta megni kappkosta að vinna verk sitt bæði fljótt og vel.

Að öðru leyti bendi ég á það, sem ég hefi áður sagt um þessa nýju þýðingu á ritningunni (í »Eimreiðinni« og í »Berlingske Tidende« í maí þ. á.). *H. P.*

HAFSTEINN PÉTURSSON: TJALDBÚÐIN V—VII. Khöfn 1900.

Í heftum þessum eru greinar um söfnuði Íslendinga vestan hafs: Argyle-söfnuði, Winnipegsöfnuð og Tjaldbúðarsöfnuð, afdrif Tjaldbúðarsafnaðar og viðskifti hans við kirkjufélagið þar, söguritun þess og innflutningsmál. Greinar þessar skýra fyrir oss margt, er gerst hefir meðal landa vorra í Ameríku, og þær hafa þýðingu fyrir þá, er vilja kynna sér ástand Íslendinga þar. Í VII. heftinu er mjög kröftug og kjarnyrt bindindistala, er ber ljósan vott um hina alkunnu mælskusnild höfundarins. *M. Þ.*

HRÓI HÖTTUR (Robin Hood). Ensk þjóðsaga í íslenzkri þýðingu eftir *Halldór Briem*. Þjóðsögurnar um Robin Hood hafa ávalt verið í mestu metum hjá alþýðu manna á Englandi, þótt þær hafi lítið sögulegt gildi. Þær eru mjög skemtilegar. Íslenzka þýðingin á þjóðsögum þessum er lipur og mjög vel af hendi leyst, þótt hún sé ekki alstaðar nákvæm. Í bók þessari eru nokkrar vísur. Þær hefir skáldið séra Matth. Jochumsson þýtt. Prentun og allur frágangur er í bezta lagi. *H. P.*

HIÐ ÍSLENZKA GARÐYRKJUFÉLAG. Rvík 1900.
Kver þetta er mjög lítið að vöxtum. Í því eru nokkrar smágreinar um garðyrkju. Þær eru allar liprar að máli og mjög þarfar að efni. Garðyrkja er mjög arðsöm á Íslandi. Það ætti að stunda hana miklu víðar, en gjört er. *H. P.*

Við Enarevatnið.

(Eftir *Jónas Lie*).

Ungi Fjallfinnurinn, Elis átti að ganga að eiga dóttur Matthíasar Vuolafs. Það var einkamál foreldranna, er hvortveggja vóru manna auðugust að hreindýrum.

Elis og Silla fundust á hverju sumri, þegar foreldrar þeirra höfðu tjöld sín út við fjörðinn og hreindýrin áttu að drekka sjó.

Þar höfðu þau leikið sér og farið saman í berjamó út um lyngholtin. Meðan þau vóru lítil, var þeim lofað að gefa hvort öðru hreinkálfa, en þegar þau fóru að komast á legg, færði hann henni perlubönd úr kaupstaðnum og skinn af mörðum og mjallrefum, sem hann skaut á veturna. Þegar verið var að

flytja hreindýrin, hlóðu þau hvort öðru vörður innan um heiðarnar úr viðarhríslum og grjóti. En allan liðlangan veturinn varð Elis að dvelja í jarðkofanum uppi á fjöllum og þráði þá öllum stundum þann tíma, er sólin kæmi og hann fengi aftur að sjá Sillu sína með svörtu augun, hana, sem var svo örsnör í hugsunum, lundkát og léttfætt, svo að jafnan varð lítið úr tímanum, er þau vóru saman.

Þegar að því leið, að flytja skyldi á fjöllin aftur, fór Elis í kaupstað til bæjarins Alten og hafði með sér skinn, tungur, hvannir og ber. Hann keypti þar kaffi og aðrar nauðsynjavörur, og svo keypti hann líka gullborða, litþráð, klúta og ýmislegt annað, sem hann vissi, að Sillu mundi þykja vænt um, og boðlegt var dóttur Matthíasar Vuolafs.

En því var nú einu sinni svo varið með Elis, að hann var manna fríðastur sýnum, svo að hvar sem hann kom, þá voru allar stúlkur ólmar eftir honum; það skein út úr augunum á þeim. En hann var stór upp á sig og lét, sem hann sæi þær ekki. Hugur hans stóð þar til, er Silla var.

Einn sunnudag var hann staddur í kirkjunni í Alten. Þar sá hann unga grannvaxna stúlku, sem sat rétt fyrir framan prédikunarstólinn.

Hann þóttist aldrei hafa séð slíka fegurð á æfi sinni. Hún var svo björt yfirlitum og nettvaxin sem björk um Jónsmessuleyti, augun tindruðu sem blátær lækur, hárið sítt og gulbleikt á lit, hendurnar sem á barni, svo hvítar og smáar, — rétt eins og þær væru alt of góðar til að snerta við nokkru, sem jörðunni við kemur.

Henni varð litið til hans, og hún brosti, rétt eins og hún sæi, hvað hann var að hugsa. Þegar hún fór út úr kirkjunni, leit hún þrisvar sinnum við og horfði á hann.

Það var sýslumannsdóttirin, sögðu menn.

* * *

Næsta sinn, er tjöldin stóðu út við fjörðinn, var Elis fámáll og fór helzt einförum langt inn um haglendið meðal hreindýranna.

Þegar hann sneri heimleiðis síðla á hinum björtu sumarkvöldum, hagaði hann svo ferðum sínum, sem hann væri hræddur um, að einhver sæti á vegum sínum. Honum sveið það næstum,

þegar Silla starði á hann þessum svörtu, spyrjandi augum .... Hún var sem kveinandi fugl, er reyndi að rjúfa kyrðina.

Skömmu áður en þau áttu að skilja um haustið, sat Silla fyrir honum eitt kvöld með Múftí við hlið sér. Hún grét og barmaði sér:

Hún hefði þráð hann meira þetta sumar, er tjöldin stóðu í sömu víkinni við fjörðinni, en nokkru sinni áður á vetrardögunum löngu! ....

Nú stoðaði ekki framar að hlaða vörður eða rista merki í trjáberkina; augu hans væru blinduð af illum anda. Sér fyndist hún vera sem rjúpa í snöru. ...

Upp frá þeim degi gjörðist Elis enn þunglyndari en áður.

Næsta sumar fór hann ekki með föður sínum til fjarðarins, heldur dvaldist einn með hjörð sína uppi á landamærum Rússlands.

Oft lá hann þarna á fjöllunum og fanst sem hann heyrði grátþrungnar stunur, eins og kveinstafi Sillu.

Stundum þóttist hann líka sjá inn í kirkjuna í Alten. Það var eins og sunnudagsmorguninn forðum; sólin skein inn um rúðurnar og stafaði geislum á stólsætið, þar sem sýslumannsdóttirin sat.

* * *

Sumarnótt eina um Jónsmessuleyti lá hann einn í tjaldi sínu undir birkivöxnum ási við Enarevatnið, þar sem farfuglahópar komu saman hvaðanæva úr löndum.

Meðan hann nú lá þarna í þungum hugsunum, kom til hans grönn ag nettvaxin stúlka með gljásvart hár og settist við beð hans. Hún var í grænu, gullbryddu klæðispilsi og bol með rauðum bringudúk og hafði spent gullbelti um mittið.

Hún grúfði sig niður að honum, svo að hann fann hlýjan andardráttinn á andliti sér. Og er hann reyndi að loka augunum, til þess að losast við sjón þessa, mælti hún:

»Líttu upp, Elis; það eru til stúlkur, sem geta jafnast á við sýslumannsdótturina!«

Hún benti honum út um dyrnar á nokkrar svartar kýr, feitar og föngulegar, og bláullað sauðfé. Það gekk um í stórhópum á völlunum niðri við vatnið. Hún kvaðst eiga þetta alt saman og auk þess fjöldann allan af hreindýrum.

Hún talaði svo liðugt og heillandi og var alt af að biðja hann að koma með sér. Hún starði í augu honum svo náið, að hvarmar þeirra komu saman; augu hennar voru dökk og djúp, — það sindraði úr þeim sem úr húsbruna í svartnætti. Hún var móleit á hörund og hörundið mjúkt sem silki, er hann fann það við kinn sér.

Meðan Elis lá þarna í hitanum og gat ekki á heilum sér tekið, — hann hafði þó ef til vill sofnað stundarkorn —, kom önnur stúlka, enn þá fegri en hin fyrri.

Hún var í bláum kyrtli með undarlega breytilegum litblæ; á fótunum hafði hún fallega skó, sem úr voðfeldu silfri eða spegilfögru síldarhreistri; hárið var ljóst og féll laust niður um bakið í rafgulum lokkum, eins og þegar sólin skín á haflöðrið.

Hún benti honum með litlu, hvítu hendinni sinni og bað hann að líta út fyrir tjaldskörina.

Þarna stóð þá Enarevatnið reist á rönd sem geysistór spegill, laugaður logaskini miðnætursólarinnar. Við vík eina glampaði á hús með gullsteindu þaki; þar gat að líta fjöldann allan af naustum og skemmum sem í kaupstað; og á höfninni fram undan ströndinni flaut bátur við bát, skip við skip, þar reis sigla við siglu. En fram með fjörunni stóðu skreiðarhjallar, svo langt sem augað eygði.

Honum sortnaði fyrir augum, og það var sem svipirnir færu sístækkandi.

Eldur brann úr augum dökkleitu stúlkunnar; en ljóshvika mærin drap titlinga; það var sem naprar, hárbeittar hnífseggjar stæðu úr augum hennar; og rafgula hárið lék í freyðandi bylgjum. Báðar þustu að gættinni

Þar lenti þeim saman. Dökkleita mærin læsti greipunum sem klóm í fjandkonu sína, og svo barst leikurinn niður hólinn með hörðum sviftingum.

Niðri á vatninu sá Elis kynlegan bardaga! . . . . . Stór kvennörn hafði læst klónum í hrygginn á laxi einum miklum; en laxinn var ofjarl hans. Þeir geystust eftir vatnsfletinum, sem kólfi væri skotið, og höfðu ýmsir betur; — og þannig hélst leikurinn, unz þeir hurfu fjarska.

Samdægurs hvarf Elis með hjörð sína af þeim stöðvum.

* * *

Eina nótt, er Elis var aftur staddur við Enarevatnið, þóttist hann sjá hámessugjörð í Altenkirkjunni, greinilegar en nokkru sinni áður. Sýslumannsdóttirin sat handar í stólsætinu; hún leit við og við til hans og skygði með hendinni sinni litlu fyrir augun, til þess að verjast sólarbirtunni; og svo kinkaði hún brosandi kollinum.

Stundu síðar kom hún eins og svífandi í loftinu, grúfði sig sig yfir hann og horfði inn í augun á honum. Hárið féll í bylgjum til beggja hliða. Hann fann andardrátt hennar, — það var sem svalur og hressandi andvari frá vatninu á heitri og bjartri sumarnóttinni; hún skifti litum; það var sem breytilegum sólbjarma brygði á andlit hennar; og augun urðu alt af dýpri og dýpri, — þau hrifu alt með sér sem blástreymið stríða . . . .

— Daginn eftir lá Elis í Enarevatninu, undir hamrinum skamt fyrir neðan tjaldið, Enginn gætti hreindýranna.

En í laufhlíðinni út við fjörðinn grét Silla og kveinaði angurvær á kvöldin. *B. B.* þýddi.

Skýið.

(Eftir *Percy Bysshe Shelley.* Þýtt úr ensku).

Ég blómunum þyrstu flyt úðaregn, yzt
úr úthafi' og straum,
og skyggi svo létt á laufin, er þétt
liggja' hádegisdraum,
af vængjum mér skek ég vordögg er vek ég
hinn væna blómknappa fans,
sem við móðurbrjóst kær hafa vaggast í værð
er hún vindst kringum sólina' í dans;
yfir haglinu' eg ræð og það hrynur úr hæð
og hvítlitar völlinn glaðan,
og í regninu þeysandi það upp ég leysi
og í þrumum fer hlæjandi þaðan.

Snjó sálda' eg mér frá nið'r á fjöllin há
og fururnar stynja þá hljótt,
og um nótt sérhvert sinn er hann svæfillinn minn
er eg sef í faðm stormsins svo rótt;
höll minni há, efst turnunum á
situr Elding, leiðtogi minn,
í fjötrum kreptar, í hvelfingum hneptar
hamast þrumur með öskurróm sinn;
og hægt og í ró yfir hauður og sjó
mér heldur minn leiðtogi æ,
því af ást mun hún hrífast til andanna' er svífa
djúpt undir þeim dimmbláa sæ;
yfir hól, yfir klett, yfir læki svo létt,
yfir láglendi' og vötnin blá,
hvert sem fer hún í draum, undir fjalli eða straum
felst andinn, er vill hún ná,
og í himninum hám og hans brosunum blám
ég mig baða', er hún rignir sér þá.

Og sólrisu-andinn með eldvængi þanda
og augu sem stjarnglóðin rauð
hleypur merlandi snar á mitt máttuga far
er morgunstjarnan skín dauð,
sem á háfjallaklett, sem er hrikt og skvett
er hann hristist í skjálfta lands
getur örnin kvik setið augnablik
í árljóma gullvængja hans;
er frá skínandi sjó andar sólsetrið ró
og sælu í ljóshýrum blund,
og úr upphimins djúpi í eldrauðum hjúpi
hnígur aftaninn niður á grund,
að mér vængina' eg dreg, kyr sem dúfa sit ég
og dvel mínu' í hreiðri um stund.

Og hið hringbúna fljóð hlaðið hvítri glóð,
heitin Mánadís jörðunni á,
líður glæstari' en gull yfir gólf mitt líkt ull,
sem golurnar miðnætur strá;

þegar fætur hún ber, sem alls enginn sér
  en englarnir heyrt einir fá,
yfir tjald mitt, og ef rifa verður á vef
  vilja stjörnurnar gægjast og sjá,
og ég hlæ þeim á móti' er þær þyrlast og þjóta
  sem þúsundir gullbýja' á sveim,
stækka rifuna' á faldi míns stormbygða tjalds
  þar til stirnir á vatnanna heim,
eins og himinbrot stór steypist gegnum minn kór
  og sé stráð þar af tunglinu og þeim.

Eg legg eldbelti um stólinn þars situr sólin,
  um sæti mánans dreg perlubönd,
og í eldfjöllum dimmir, stjörnur sundlar og svima
  er sveiflast fáni minn í hvirfilbyls hönd;
frá standbjargi í standbjarg, sem brúandi band
  yfir beljandi, hvítan mar
sólgeislaþétt eins og þak er ég sett
  og þau eru súlurnar;
og mitt sigurhlið hátt, þar sem held ég þrátt
  með hvirfilbyl, eld, snjó og flóð,
er við vagnstól minn standa lofts blýbundnir andar,
  er boginn með miljónaglóð,
hans litina hýru ófu himinbál skír,
  niðri hló þá hin regnvætta slóð.

Dóttir vatnsins ég er og hauðursins hér
  og himinsins fósturmey,
ég smýg gegnum löndin og bylgjunnar bönd,
  ég breytist, en aldrei ég dey;
því er regnið er frá og flekk má ei sjá
  um hið fríða himintjald,
og hvelfingu blá byggja vindarnir þá
  og blíðsólar glitrandi vald,
að gröf minni æ þeirri altómu' eg hlæ
  og úr úða-hellunum sný,
sem barn úr kvið fer ég, sem andi' úr haug er ég
  upprisin, og byggi' alt á ný.

Sigfús Blöndal þýddi.

Bleikála.

Það var ljóta gestarellan á Völlum daginn fyrir þjóðhátíðina, og allir áttu sama erindið.

Svo stóð á, að faðir minn átti bleikálótta hryssu, tvítuga og tannlausa. Hún var mesti gallagripur og gerði bæði að bíta og slá, þótt bitið væri raunar tiltölulega meinlaust, þar sem merin var alveg tannlaus. Auk þess hætti Bleikálu til að ausa, þegar maður var kominn henni á bak, og aldrei hafðist hún svo út úr hlaðvarpanum, að hún hoppaði ekki margar hestlengdir aftur á bak. Það var, eins og hún ætlaði að kasta manni upp á Stórahnúk. Bleikála var heldur aldrei höfð til reiðar, og kom því flatt upp á alla, að hún skyldi verða annað eins keppikefli, og raun bar vitni.

Þegar ég var að enda við að klæða mig um morguninn, var barið að dyrum. Ég fór til dyra og sá, að Stína á Eyri var komin.

»Sæli nú,« sagði hún. -- »Komdu sæl,« svaraði ég.

»Er faðir þinn heima?« — »Nei.«

»Hvar er hann?« — »Hann er fram í firði.«

»Ætlar margt héðan á þjóðhátíðina á morgun?« — »Það tel ég sjálfsagt.«

»Ætli að Bleikálu verði riðið?« — »Ég veit það ekki.«

»Kemur faðir þinn heim í dag?« — »Já.«

»Þá kem ég aftur seinna. Vertu nú sæll-« — »Vertu sæl.«

Þegar ég var nýkominn inn, var barið aftur. Ég fór til dyra. Gunna í Vík var komin og bar þegar upp erindið:

»Ég ætlaði að vita, hvort ég gæti ekki fengið hana Bleikálu lánaða á þjóðhátíðina á morgun. Hvernig skyldi það ganga?«

»Það veit ég ekki. Pabbi er ekki heima.«

»Nú, er hann ekki heima?« — »Nei.«

»Það þarf ef til vill að halda á Bleikálu á morgun?« — »Eg veit það enga ögn.«

»Ég ætla þá að koma aftur seinna í dag. Kemur faðir þinn seint heim?« — »Ekki held ég það.«

Svo fór Gunna, en ég settist inn í stofu og fór að skrifa

sendibréf, sem átti að fara með strandferðaskipinu. Þegar ég hafði skrifað nokkrar línur, var enn barið. »Það ætlar að verða gestkvæmt hérna í dag,« hugsaði ég með mér og fór til dyra. Það var Ásta á Hamri, sem komin var.

»Skilaðu til hans pabba þíns, að ég vilji finna hann «

»Það er mér ómögulegt. Hann er ekki heima.«

»Hvaða skolli var það. Ég ætlaði að biðja hann að lána mér hana Bleikálu gömlu á þjóðhátíðina á morgun.«

»Rétt er nú það.«

»Ég ætla þá að fá að finna hana móður þína.«

Móðir mín þorði ekki að lána Bleikálu, en Ásta bað hana þá að lána sér sjalnál og mórautt silkislipsi, sem hún átti, til þess að ferðin yrði ekki alveg til ónýtis, og fékk hún hvorttveggja.

Ég hélt áfram að skrifa bréfið, en þegar ég var hér um bil hálfnaður, var barið að dyrum. »Einn af átján,« hugsaði ég, »að biðja um Bleikálu,« og fór út. Steini á Hóli var kominn með eitt blað af »Ísafold«, en jafnframt með boð frá systur sinni að fá Bleikálu á þjóðhátíðina. Hún var ekki föl frekara en áður, og fór Steini en kvaðst mundu koma aftur seinna um daginn.

Nú leið stundarkorn, og lauk ég við bréfið, en þegar ég var að skrifa utan á umslagið, buldu bylmingshögg á þilið. »Hvaða ósköp ganga á?« hugsaði ég og hélt áfram að skrifa utan á, en þegar ég var rétt að enda við það, var barið aftur og enn þá gríðarlegara en í fyrra skiftið. Ég stóð upp í hægðum mínum og lauk upp stofunni, en gesturinn var þá kominn inn að eldhúsdyrum, og var það Anna á Klöpp. Hún hitti móður mína, og bar skjótt upp erindi sitt, svo skjótt sem andardráttarfæri hennar leyfðu það, því hún var fjarskalega móð, og leit út, eins og hún hefði hlaupið á millum bæjanna í einum spretti. Móðir mín sagðist ekki þora að lána Bleikálu, og svo væri henni alls ekki reitt sízt fyrir kvenfólk. »Og sei sei jú,« sagði Anna. »Mér er sama, hvaða trunta það er, bara ef ég kemst á þjóðhátíðina. Pabbi hefir nú reyndar lofað að fara sjóveg með okkur, en okkur þykir miklu meira gaman að fara ríðandi, og þá getum við líka orðið samferða Bakkafólkinu.« »Ég er hrædd um, að þú gætir ekki orðið neinum samferða, ef þú ríðir Bleikálu«, sagði móðir mín. »Ójú! Það er lafhægt að pipra hana upp,« sagði Anna. Mér lá við að segja, að það væri að minsta kosti hægt að pipra

hana upp að aftan, en í því var riðið í hlaðið, og var þar komin Þorbjörg, unga konan á Bakka.

»Þú ert þá hérna Anna litla,« sagði hún. »Hefirðu fengið þér hest á þjóðhátíðina?«

»Nei. Það er enginn hægðarleikur, virðist mér.«

»Já. Það segirðu satt. Ég hefi farið yfir um á og til og frá að reyna til að fá einhverju bikkju handa henni Helgu hjá mér, en þegar það tókst ekki, kom mér til hugar, að henni Bleikálu hérna yrði líklega ekki riðið inn eftir, og þá vissi ég, að þið munduð lána mér hana, svo ég skrapp hingað til að vita það.«

»Maðurinn minn er nú ekki heima, og ég þori ekki að lána hryssuna,« sagði móðir mín.

»Svo, ekki heima?« Jæja! Ég ætla þá að senda hann Skúla hingað seinna í dag til að vita um þetta. Fer annars margt héðan á þjóðhátíðina?«

»Ég veit ekki, hvað margt fer?«

»Þið þurfið ef til vill alla hestana og Bleikálu líka?«

»Það veit ég ekki, en hitt veit ég, að þó að hér væru tíu Bleikálur, þá gætu þær allar fengið að koma á þjóðhátíðina.«

»Hefir þá verið beðið um þessa einu, sem til er?«

»Já. Það hafa komið einir fjórir eða fimm í dag að biðja um hana, en ég þori engum að lána hana, fyr en maðurinn minn kemur heim, enda er ómögulegt að hafa hana til reiðar.«

»Iss jú. Menn verða öllu fegnir, heldur en að þurfa að sitja heima.«

»Heldur vildi ég sitja heima en að þurfa að ríða Bleikálu, því það verður líklega ekki svo skemtilegt að vera á þessari þjóðhátíð.«

»Jú. Víst verður gaman að vera þar,« sagði Anna. »Það á að leika á lúðra og syngja og dansa, og nógar verða veitingarnar.«

»Það er þá betra að hafa eitthvað til að kaupa fyrir,« sagði móðir mín.«

»Ég held, að maður eigi þá fyrir því, þó maður eyði svo sem tveimur, þremur krónum,« sagði Þorbjörg, »og það segi ég satt, að heldur vildi ég ríða henni Bleikálu en þurfa að sitja heima. Já! Ég ætla að senda hingað í kvöld til að vita, hvað Bleikálu líður. Ég má ekki stansa núna, því eg þarf að skjótast ofan í Vík til að vita um treyju, sem verið er að sauma fyrir mig.«

»Ég var að hugsa um að biðja þig að lána mér sjalnálina þína, silfurnálina, ef þú þyrftir ekki á henni að halda,« sagði þá Anna við móður mína, en móðir mín hafði lánað silfurnálina sína, og hún átti ekki nema eina, svo Þorbjörg og Anna urðu báðar að fara svo búnar.

Ég hálfkendi í brjósti um blessaðar stúlkurnar, að þær skyldu þurfa að fara svona erindisleysu, hver eftir aðra, og það segi ég satt, að hefði ég átt nógar Bleikálur og nógar silfurnálar, þá hefðu þær staðið þeim til boða, en því var ekki að heilsa.

Ég hafði nú frið um stund, og faðir minn kom heim, eins og til stóð, en rétt eftir nónbilið byrjaði önnur umferðin. Þá kom allur hópurinn í sömu röð og áður og í sömu erindagerðum, nema að Steini á Hóli flutti mér nú enga »Ísafold«, og nú mintist enginn á silfurnálina. Aumingja-fólkið hafði hlaup og lítið kaup í þetta skifti eins og fyr um daginn, því faðir minn hafði lánað Bleikálu manni, sem hann átti von á um kvöldið. Hún var höfð heima við túngarð, og sleikti í sig eltingarskúfana, sem uxu utan í garðinum, í mestu makindum. Þó var eins og hún reisti eyrun lítið eitt, þegar biðlarnir gengu fram hjá henni, eins og hún væri að stríða þeim.

Maðurinn, sem átti að fá Bleikálu, kom ekki um kvöldið, en frændi okkar kom og gisti hjá okkur um nóttina. Um morguninn var hestur hans strokinn, svo honum veittist sú ánægja að sitja á Bleikálu á þjóðhátíðina, því ekki var kostur á öðrum hesti, og það er sannast að segja, að ekki var Bleikála jungfrúleg, þegar hún fór af stað. *H. G.*

Henry Ward Beecher.*

Háttvirti forseti. Heiðraða samkoma. Konur og menn.

Fyrir tveimur árum (1892) dó frægasti prestur Englands, C. H. Spurgeon. Á kirkjuþingi 1892 hélt ég tölu um hann. Hún er prentuð í 2. árgangi »Aldamóta«. Einmitt um sama leyti komst ég lítið eitt í kynni við Jónatan (Uncle Sam), eins og kunnugt er (»Tjaldbúðin« III, bls. 3—21). Við töluðum margt saman og fórum í mánnjöfnuð með mönnum Jónatans og Jóns Bola. Ég spurði hann að því, hvort hann á 19. öldinni hefði átt í preststöðu nokkurn jafnoka Spurgeons. Jónatan brosti við og mælti: »Hefir þú aldrei heyrt nefndan Henry Ward Beecher. Ef í mannjöfnuð skal fara, þá er mér óhætt að skipa honum mót Spurgeon.« — Með því að ég hefi áður talað um Spurgeon, finst mér skylda mín að tala um Beecher.

Árið 1638 kom »púrítana«-hópur frá Englandi til Vesturheims undir forustu séra Jóns Davenport's og settist að í New Haven. Þeir flýðu vestur um haf, til þess að geta þjónað guði sínum í næði og friði. Í hópi þessum var Hannah Beecher. Hún var ekkja. En með því að hún var dugleg yfirsetukona, þá fékk hún að fara með flokknum yfir hafið. Sonarsonur hennar, Nathaniel að nafni, átti konu af velskum ættum og með henni son einn, er Davíð hét. Feðgar þessir, hver fram af öðrum, vóru járnsmiðir og rammir að afli. Davíð Beecher var og auk þess mesti gáfumaður, námfús og víðlesinn. Hann kvæntist 5 sinnum og átti mörg börn. Ein kona hans var af skozkum ættum. Með henni átti hann (1775) son einn, er varð víðfrægur maður: Lyman Beecher. Í æðum hans rann þannig enskt, velskt og skozkt blóð.

Lyman Beecher varð maður þríkvæntur. Fyrsta kona hans hét Roxana Foote. Hún var komin af manni þeim, sem forðum bjargaði Karli I. Englakonungi og faldi hann í eik. Sakir þess var hann tekinn í tölu tignarmanna og hafði eik að skjaldarmerki. Einn af forfeðrum hennar var og Andrew Ward. Hann fluttist 1630 vestur um haf (til Boston) á skipinu Arbella. Þeir Wardarnir vóru merkismenn, kunnir að dugnaði bæði í hernaði og stjórnmálum. Lyman Beecher og Roxana Foote giftust 1799. Börn þeirra, 8 að tölu, grétu við banasæng hennar (1816). Öll vóru börnin einkar-efnileg. Tvö þeirra hafa orðið stórfræg. Annað var stúlka, Harriet að nafni. Hitt var drengur. Um hann tala ég í kvöld. Nafn hans var Henry Ward Beecher.

H. W. Beecher er fæddur 24. júní 1813 í Litchfield í Connecticut. Arfgengi hans var mikið og fagurt. Af föðurfrændum sínum erfði hann hraustan líkama og frelsisþrá »púrítana«. Af föður sínum erfði hann málsnild, áhuga og dugnað. Af móðurfrændum sínum erfði hann göfugmensku og höfðingskap, fögur einkenni fornenskra aðalsmanna.

* Örstutt ágrip af tölu, sem ég hélt í Winnipeg 1. marz 1894. Hér er prentaður aðeins fyrri hlutinn af ágripi þessu. *H. P.*

Af móður sinni erfði hann líkamlega fegurð, skáldlegt hugmyndaflug, undurnæma fegurðartilfinning og barnslegt trúnaðartraust á guði. H. W. Beecher var aðeins 3 ára, er móðir hans dó. Hann þekti seinna andlegt gildi hennar af bréfum, er hún hafði ritað föður hans. Minning móður sinnar elskaði hann með eigi ósvipuðum tilfinningum og katólskur maður hugsar um María mey.

1810—1826 var Lyman Beecher prestur í Litchfield. Eftir dauða fyrstu konu sinnar kvæntist hann Harriet Porter. Hún reyndist honum góð kona og bezta stjúpmóðir börnum hans. Svertingi einn, Charles Smith að nafni, var lengi vinnumaður hjá presti. Hann var mjög guðhræddur maður. Litli H. W. Beecher hændist mjög að honum. Þannig byrjaði í æsku sveinsins vinahugur sá, sem hann ávalt bar til svertingja. Uppeldi hans í kristilegu tilliti var þannig: Móðirin hafði vakið tilfinning hans, stjúpa hans kendi honum að hlýða, svertinginn kendi honum bænir og vers og faðirinn æfði skilning hans. Bærinn Litchfield, æskufóstra hans, var sveitabær, auðvitað margfalt betri og hreinni í siðferði en stórborgir landsins. Það var frelsisbær. Þar var í frelsisstríðinu mulið í sundur málmlíkneski af Georg III. Englakonungi og byssukúlur steyptar úr því. Það var skólabær og dálítill mentabær. Það var hæðóttur fjallabær, 1000 fet yfir sjávarmál. Landið umhverfis var einkar-fagurt, alsett skógum, fögrum engjum og skrýtt alls konar jarðargróða. Börn prestsins vóru mörg og öll efnileg. Æska þeirra leið í saklausri skemtun, söng og barnaleikum. Þar af kom glaðlyndið, sem jafnan fylgdi þeim.

H. W. Beecher virtist í æsku eigi vera andlega bráðger. Lengi fram eftir var málfæri hans mjög óskýrt. Hann var í hverjum barnaskólanum á fætur öðrum, en bóklegar framfarir hans urðu mjög litlar. Hann vildi ávalt vera að leika sér og réð eigi við sig fyrir æskufjöri. Samt urðu allir þess varir, að hann skorti enga tegund gáfna, ef aðeins væri hægt að halda honum til bókarinnar. Þegar hann var 10 ára að aldri, háði hann fyrstu kappræðu sína við einn skólabróður sinn í áheyrn skólans. Hann vann sigur í kappræðunni, þótt andmælandi hans væri miklu eldri.

Þótt bóknám hans gengi ekki að óskum á árum þessum, þá nam hann samt margt, er hafði stórmikla þýðing fyrir alt líf hans. Og bókin, sem hann las og lærði, var bók náttúrunnar. Hann elskaði hæðirnar kringum Litchfield. Þar þekti hann hvern hól, hverja laut, hvert tré, hvern stein. Hann elskaði skóginn og skógarblómin, hlýddi á söng fuglanna, eltist við íkornana og önnur smádýr skógarins. Hann varð fjallabarn, skógbarn, blómabarn. Þar af kom heilbrigði hans, samlíkingar frá náttúrunni, blómaást og blómskrúð orðanna. Stormurinn hvínandi í trjánum kendi honum margbreyttar raddir. Trén vöktu hugsun hans um breytingar lífsins: Ber og blómlaus í febrúar, laufguð í maí og hlaðin ávöxtum í september. Sunnudagurinn var haldinn mjög helgur í húsi föður hans. Þar lærði drengurinn að elska sunnudaginn og alt það, sem helgi dagsins færir með sér.

Árið 1826 flutti Lyman Beecher sig til Boston og var þar prestur í 6½ ár. Honum varð þar afarmikið ágengt. Meðal þeirra manna, er hann þar vakti til lifandi trúar, var mælskumaðurinn mikli, Wendell

Phillips. H. W. Beecher kom nú með föður sínum 13 ára að aldri til Boston. Fjalladrengurinn yfirgaf hæðirnar sínar og skógana og sá nú í fyrsta sinni hafið og skipin. Sjórinn heillaði hann, dró hann til sín með ósigrandi afli. Mjög féll honum illa að þurfa að vera í skóla. »Skólinn þar var honum þur og vatnslaus Sinaí-eyðimörk«. Eftir ráðum föður síns tók hann að lesa æfisögur sjógarpanna. Honum fanst svo mikið um Nelson, að hann einsetti sér að verða sjómaður. Faðir hans sagði honum, að hann yrði þá fyrst að vera í skóla, svo að hann þyrfti eigi að verða háseti, heldur gæti orðið flotaforingi eins og Nelson. Þetta ráð dugði. Drengurinn sætti sig við skólalesturinn. Og faðir hans vonaði, að hugur hans mundi með tímanum hverfa frá sjómenskunni; hann mundi verða prestur, eins og móðir hans hafði beðið á banasænginni. — Hún bað guð að láta alla syni sína verða presta. Bæn hennar var heyrð.

17 ára gamall kom H. W. Beecher í Amherst-latínuskóla (1830). Þar gekk nám hans ágætlega. Hann var vinsæll í skólanum, kátur og skemtilegur. Þá fóru og að koma í ljós andleg einkenni hans. Skólaritgerðir hans á móðurmálinu vóru frábærar að fegurð, fullar af nýjum hugsunum, sem hann hafði eigi úr neinum bókum. Hann var orðheppinn og málsnjall. Í skóla hélt hann fyrstu tölu sína gegn þrælahaldi. Hann var gamansamur. Einu sinni kom einn kennarinn inn í herbergi hans til að finna að einhverju við hann. Kennari þessi var hár maður og mjög fótleggja-langur. H. W. Beecher tók mjög vel á móti gesti sínum. Hann hafði fengið sér mjög lágfættan stól og vísaði gestinum þar til sætis. Kennarinn átti mjög erfitt með að sitja í stóli þessum. Og varð úr þessu hlátur meðal nemenda.

Á 2. skólaári sínu festi hann sér Miss Eunice White Bullard (fædd 6. ágúst 1812). Hann var bindindismaður í skóla og flutti bindindistölur fyrir fé Fyrir 1. tölu sína fékk hann 5 dollara. Þá keypti hann bók handa stúlkunni sinni. Fyrir næstu tölu fékk hann 10 dollara. Þá keypti hann festarhring handa heitmey sinni. Við og við tókst hann á hendur kenslu í barnaskólum, til þess að geta sjálfur haldið áfram námi sínu. Hann fór og að safna bókum, einkum ritum skálda og mælskumanna.

Nýjum prestaskóla var komið á fót um þessar mundir nálægt Cincinnati. Lyman Beecher var fenginn til að stýra skólanum. Þegar H. W. Beecher var orðinn stúdent, þá fór hann að lesa guðfræði við skóla þennan. Faðir hans átti í miklum trúardeilum bæði í Boston og Cincinnati. H. W. Beecher studdi auðvitað málstað föður síns. En trúardeilur þessar vöktu brátt hjá honum óbeit á allri þráttan um sérstök trúaratriði, eins og seinna kom í ljós. Í trúarlegu tilliti fór hann jafnan einförum. Meðan hann var í prestaskólanum, voraði í hjarta hans. Efinn, sem hafði haft hald á honum í 2 ár, hvarf og trú hans á guð og frelsarann varð sterk. Maímorgun einn fagran urðu umskifti þessi í hjarta hans. Guð er honum ástrík móðir, er hryggist yfir syndum hans og gleðst yfir betrun hans. Kristur er honum vinur og bróður. Meðal kennaranna við skólann var Calvin E. Stowe. Hann varð brátt alúðarvinur H. W. Beecher's og kvæntist seinna Harriet systur hans. Hún gerði nafnið Stowe heimsfrægt.

1837 tók H. W. Beecher embættispróf í guðfræði. Sama ár fékk hann köllun frá söfnuði einum í Lawrenceburg í Indiana. Í söfnuðinum vóru aðeins 20 manns, 19 konur og 1 karlmaður. Launin vóru 250 dollarar um árið. Hann vildi nú kvænast heitmey sinni. En föður hans þótti laun hans of lítil til að reisa bú. Þá svaraði hann föður sínum þessum alkunnu orðum: »Jeg vil kvænast henni, þótt við höfum aðeins norðurhlið af kornaxi einu að lifa á.« Brúðkaupið var síðan haldið. Þau bjuggu sjálf til brúðarkökuna, Hann tíndi steinana úr rúsínunum og hrærði eggin. Hjá söfnuði sínum hafði hann mörg störf á hendi. Hann var prestur, safnaðarfulltrúi, umsjónarmaður kirkjunnar o. s. frv. Söfnuðinum þótti hann í fyrstu nokkuð ungur að aldri. En fyrsta prédikun hans hertók hjörtu allra, er heyrðu. Þar var hann 2 ár prestur.

1839 tók H. W. Beecher köllun frá söfnuði einum í Indianapolis. Hann fór þangað og var þar prestur í 8 ár. Í Lawrenceburg hafði hann numið þá íþrótt að fá menn til að hlusta á sig, en í Indianapolis lærði hann að hafa áhrif á menn. Hann las mikið og vann mikið. Í fyrstu fanst honum, að sér væri bezt að hætta við prestskap, kaupa bújörð og verða bóndi. En svo uppgötvaði hann, hvernig hann átti að prédika. Kennendur hans vóru frelsarinn sjálfur og postularnir í nýja testamentinu. Hann tók postulann Pál sér til fyrirmyndar. Og varð hann nú brátt mjög frægur prédikari í Indianapolis og öllum nálægum héruðum.

Deilurnar um afnám þrælahaldsins vóru nú byrjaðar í Bandaríkjunum. H. W. Beecher var beðinn að tala um það efni. Hann flutti þá 3 tölur gegn þrælahaldi. Þær vöktu mesta uppþot. Nokkrir sögðu sig úr söfnuði hans sakir þeirra. En ágætur maður einn komst þá svo orði: »Ef allir prestar töluðu þannig, þá mundi þrælahaldið fljótt verða úr lögum numið«. Einu sinni ámælti hann auðmanni einum fyrir fjárbrögð. Maðurinn dregur upp skammbyssu, gengur að honum og segir: »Tak þú undir eins orð þín aftur, eða jeg skal skjóta þig þegar í stað.« »Skjóttu,« svaraði Beecher. Hinum fellust hendur og lét byssuna síga. Í Indianapolis flutti Beecher »tölur til ungra manna« gegn iðjuleysi, drykkjuskap, spilafíkni o. s. frv. Tölur þessar eru víðfrægar. — Hann var mjög fljótur til svars og hnittinn í orðum. Það sýnir saga ein frá þessum árum: Hann reið yfir á. En hesturinn kastaði honum af sér. Beecher féll á kaf í ána og varð alvotur. Næsta dag hitti hann einn góðkunningja sinn, er var »baptista«-prestur (»baptistar« dýfa þeim, sem skírast eiga, niður í vatnið). Prestur þessi vildi spreka honum til og sagði, að Beecher væri nú skírður »baptista«-skírn. Hesturinn hefði skírt hann með því að kasta honum af sér á kaf í ána. Beecher svaraði tafarlaust: »Þessi skírn er ólík skírn ykkar »baptista«. Hestur skírði mig en ekki asni«.

Í Indianapolis dó einn af sonum Beecher's, kornungur að aldri. Honum og konu hans félst mikið um það. Hún var mjög heilsulítil um þessar mundir og þoldi ekki loftslagið í vesturríkjunum. Það var því eigi um annað gera fyrir Beecher en flytja sig til austurríkjanna. Tveir söfnuðir sendu honum köllun. Annar þeirra var í Boston. Það var gamall, frægur og fjölmennur söfnuður. Hinn söfnuðurinn var að

myndast í Brooklyn. Hann komst á fót 13. júní 1847 og tók sér nafnið Plymouth Church. Safnaðarmenn vóru aðeins 21 að tölu. Beecher vildi auðvitað »eigi byggja ofan á annarlegan grundvöll«. Sakir þess tók hann köllunni frá söfnuðinum í Brooklyn.

Eigi spáðu menn góðu fyrir Beecher. Jafnvel faðir hans réð honum frá því að fara til Brooklyn. Menn héldu, að honum væri of vaxið að keppa við prestana í Brooklyn og New York. Auk þess væri hann móti þrælahaldi. Það hlyti að afla honum óvinsælda. Beecher var reyndur í guðfræði, áður en hann tók við embætti, eins og venja var til. Svör hans vóru nokkuð einkennileg. Meðal annars var hann spurður að því, hvort endurfæddir, trúaðir menn gætu »fallið aftur úr náðarstöðunni.« Hann svaraði: »Mér var kennt, að það gæti eigi orðið, og ég trúði því, þangað til ég sá, hvernig kristnir menn héðan úr austurríkjunum breyta, þegar þeir koma vestur. Síðan hefi ég verið dálítið efablandinn í þessu efni.«

11. október 1847 prédikaði Beecher í fyrsta sinni fyrir söfnuði sínum í Brooklyn. Menn réðu honum að fara gætilega. Hann mætti ekki hreyfa við þrælahaldinu. Beecher fór auðvitað ekki að ráðum þeirra. Við fyrstu prédikun sína lýsti hann yfir því, að hann ætlaði sér að prédika gegn syndum þjóðarinnar, hverju nafni sem þær nefndust. Hann ætlaði sér ekki að hlífa þrælahaldinu. Afarmikil aðsókn varð að kirkju hans. Menn og konur streymdu inn í söfnuðinn hópum saman. Kirkja safnaðarins brann 1849. Þá var reist ný kirkja. Hún tók yfir 3000 manns. Hér um bil jafnmargir urðu í söfnuðu hjá honum. Auk þess taldi fjöldi manna (um 12,000) kirkju Beecher's »andlegt heimili sitt«, þótt þeir væru eigi ritaðir í söfnuðinn. Í sambandi við kirkjuna vóru 3 sunnudagsskólar. 3000 börn vóru í skólum þessum, þegar flest var.

Þegar austur til Brooklyn var komið, fór konu Beecher's að batna heilsan. Hún varð allhraust heilsu og lifði mann sinn. Árið 1849 var Beecher sjálfur veikur alllangan tíma. Sakir þess gaf söfnuðurinn honum hvíldarleyfi. Hann fór þá (1850) til Norðurálfunnar sér til heilsubótar og var þar nokkra mánuði. Seinna tók og söfnuðurinn annan prest (séra S. B. Halliday), til þess að létta undir með honum. Árið 1851 lagði Lyman Beecher niður embætti sitt í Cincinnati, fór til sonar síns í Brooklyn og var hjá honum til dauðadags (1863).

Henry Ward Beecher var prestur þessa safnaðar (Plymouth Church), þangað til hann dó 8. marz 1887.

Hafsteinn Pétursson.

Íslenzk hringsjá.

SKÓGARLEIFAR OG TRJÁPLÖNTUN Á ÍSLANDI (»Skovrester og Nyanlæg af Skov paa Island«) heitir löng ritgerð (með 11 myndum af íslenzkum trjám og runnum), sem kandídat í skógræktarfræði *C. E. Flensborg* hefir ritað í »Tidsskrift for Skovvæsen« XIII (1901). Skýrir hann þar frá ferð sinni og rannsóknum á Íslandi sumarið 1900, er hann gerði fyrir tilmæli hins góðkunna höfuðsmanns í sjóliði Dana, *C. Ryders*, sem sýnt hefir svo lofsverðan áhuga á að græða skóg á Íslandi.

Fyrst er stuttur inngangur, þar sem höf. skýrir frá tildrögunum til ferðar sinnar, og því næst tekur hann að skýra frá þeim skógarleifum, sem nú finnist á Íslandi. Getur hann þar þess meðal annars, að vel geti verið rétt, það sem sögur vorar segja, að landið hafi á landnámsöldinni verið »viði vaxið millum fjalls og fjöru«. Alt láglendið og dalirnir muni hafa verið skógi vaxnir upp í hlíðarnir, en fjöllin og hálendið skóglaust. Að vísu hafi skógurinn mestmegnis verið smávaxinn, en þó geti vel verið rétt, að sum tré hafi verið svo stór, að úr þeim hafi mátt smíða skip, eins og fornritin segi að fyrir hafi komið. Hann skýrir svo frá ferðum sínum um Þingeyjar-, Eyjafjarðar-, Skagafjarðar-, Húnavatns-, Borgarfjarðar-, Árnes- og Rangárvallasýslur, lýsir þeim skógarleifum, er hann hafi séð, og getur um, hverjir staðir honum virðist bezt fallnir til skógræktar. En annars álítur hann, að hér um bil alstaðar megi græða skóg, ef rétt sé að farið og áhuginn nógur. Þá lýsir hann þeim trjáplöntunartilraunum, er þegar hafi verið gerðar af honum sjálfum og öðrum, nefnilega á Þingvöllum, gróðrarstöðinni og görðum í Rvík, görðum og gróðrarstöð á Akureyri, trjáplöntuninni á Grund í Eyjafirði og á Hálsi í Fnjóskadal. Gefur hann þar ýmsar mikilsverðar leiðbeiningar viðvíkjandi plöntuninni og hvers einkum beri að gæta við hana.

Að síðustu er kafli um framtíðarskógrækt á Íslandi, og ræðir þar fyrst um nytsemi skóganna. Þeir muni ráða bót á hinum mikla eldiviðarskorti og þannig verða til stórmikils stuðnings fyrir landbúnaðinn, því þá megi nota alt tað til áburðar. Úr skógunum muni og mega fá nokkurt byggingarefni og til verkfæra og smíðisgripa. Skóggræðsla í hlíðunum muni og aftra skriðum, snjófljóðum og áköfu vatnsrensli í vorleysingum. Þeir muni og á láglendinu verða til skjóls fyrir bæi og tún og binda jarðveginn, svo að moldin geti ekki feykst burt og gróðrarflesjur orðið að melum, eins nú eigi svo víða sér stað. Og margt fleira þessu líkt nefnir hann, sem gott leiði af skógunum. Þá koma ýmsar reglur og skýringar um, hvernig haga skuli skógræktinni og að lokum nokkur niðurlagsorð um afstöðu Íslendinga til skógræktartilraunanna, og hver úrræði séu til að gera þær almennar. Eigi nokkuð verulegt að verða úr tilraununum, verði landsstjórnin og þingið að styðja þær, bæði með fjárveitingum og með löggjöf, til þess að varðveita hinar eldri skógarleifar og vernda nýja skóga gegn eyðileggingu. Danir veiti árlega $^1/_2$ miljón til trjáplöntunar á Jótlandsheiðum. Eins verði Íslendingar að veita fé til trjáplöntunar, eftir því sem efnin leyfa. Það ætti að stofna skógar- eða plöntunarfélög um alt land, t. d. eitt í hverri sýslu undir forustu sýslumannsins og plöntunarfróðs manns, og svo ætti að sameina öll þessi félög undir eina sameiginlega yfirstjórn. Fyrst um sinn verði nauðsynlegt að fá útlendan skógræktarfræðing til þess hafa á hendi yfirumsjón með öllum trjáplöntunum landsins, en jafnframt sé nauðsynlegt að sjá nokkrum Íslendingum fyrir fræðslu í skógrækt, svo þeir geti annast hinar einstöku trjáplantanir víðs vegar um landið. — Ritgerðin er yfirleitt mjög fróðleg, og á höf. miklar þakkir skildar fyrir hana.

V. G.

BEATRICE HELEN BARMBY: GÍSLI SÚRSSON: A drama ballads and poems of the old Norse days and some translations. Westminster 1900.

Höfundurinn, Miss Barmby, hafði lært íslenzku af sjálfri sér. Hún hafði ávalt mesta yndi af íslenzku og íslenzkum bókmentum. Henni auðnaðist eigi að leggja seinustu hönd á ritverk þetta. Það er gefið út eftir dauða hennar. F. York Powell, háskólakennari í Oxford, hefir ritað »formála« fyrir bókinni. Honum farast mjög vel orð um Miss Barmby. — Bókin er í þremur hlutum:

1. Fyrsti hluti bókarinnar er leikrit: *Gísli Súrsson.* Powvell líkir leikriti þessu

við eldri leikrit Ibsens. Getur verið, að það sé of mikið sagt. En óhætt er að fullyrða, að leikrit þetta er í alla staði ágætt rit.

Persónurnar, sem allar eru teknar úr sögu Gísla Súrssonar, eru: 1. Þorkell Súrsson; 2. *Gísli* bróðir hans; 3. Þorgrímur (goði) sonur Þorsteins þorskabíts; 4. Vésteinn Vésteinsson; 5. Gestur (enn spaki) Oddleifsson; 6. Börkur (enn digri) bróðir Þorgríms; 7. Eyjólfur (enn grá) sonur Þórðar gellis, frændi Þorgríms og Barkar; 8.—9. Bergur og Helgi synir Vésteins; 10. Þórdís systir Þorkels og Gísla, fyrst kona Þorgríms og seinna kona Barkar; 11. Ásgerður kona Þorkels; 12. *Auður* kona Gísla og systir Vésteins; 13. Guðríður fósturdóttir Gísla og Auðar.

Höf. fylgir vandlega sögunni, að því er lyndiseinkunnir persónanna snertir. Sagan er í öllum aðalatriðum rétt skilin. Þótt leikrit þetta sé ágætt (að líkindum bezta leikritið, er tekur efni sitt úr sögum vorum), þá gerir það eigi umbætur á sögunni. Það stendur í sporum hennar en eigi feti framar. Slíkt listaverk er sagan sjálf. En hvernig víkur því við, að hún hefir slíkt listagildi? Því víkur þannig við, að sagan er óefað sönn. Persónunum er lýst alveg eins og þær vóru. Sakir þess verða lyndiseinkunnir þeirra skýrar og eðlilegar.

Leikritið er í 3 þáttum Í 1. þætti (Act) er 4 sýningar (Scene). Þær fara allar fram á Hóli í Haukadal í Dýrafirði: Samtal Ásgerðar og Auðar, veizlan á Hóli, Vésteinn veginn og heygður. Í 2. sýningunni breytir höf. allmikið sögunni, og fer það yfirleitt mjög vel. — Í 2. þætti (ári síðar) eru 6 sýningar. Þær fara fram á Hóli, Sæbóli (næsta bæ við Hól) og þar í grendinni: Þorgrímur er veginn og heygður, Gísli og Auður fara í útlegð. Margt er mjög vel sagt í þætti þessum. En höf. lætur eigi koma nógu skýrt í ljós, að það er einmitt Þórdís, sem kemur vígi Þorgríms upp um Gísla. Það hefði mátt sýna betur, hvernig hjúskaparástin til Þorgríms og systurástin til Gísla börðust um yfirráðin í hjarta hennar. — Í 3. þætti (nokkrum árum seinna) eru og 6 sýningar: Í 1. sýningu leitar Gísli hjálpar til Þorkels. Þorkell er veginn á Þorskafjarðarþingi. Önnur sýning er viðbót við söguna: Gísli kemur að bæ sínum á Hóli um nótt. Þar liggur alt í rústum. Hann rifjar upp fyrir sér liðna tíma (í mjög skáldlegu eintali), 3. —6. sýning fer fram í Geirþjófsfirði: Auður vill eigi segja til Gísla, Vésteinssynir leita til systur sinnar, draumar Gísla og (í seinustu sýningunni) fall Gísla.

2. Annar hluti bókarinnar eru 18 frumort kvæði. Efni þeirra er tekið úr fornum norrænum og íslenzkum sögum. Þar eru kvæði um Sturlu Þórðarson, Þórð kakala , Flugumýrarbrennu, Bolla og Guðrúnu, Glúm Geirason, Eyvind skáldaspilli o. s. frv. Kvæði þessu eru öll mjög góð og sum ágæt.

3. Þriðji hluti bókarinnar eru þýðingar á nokkrum norrænum og íslenzkum kvæðum. Þar eru þýdd kvæði eftir Sighvat Þórðarson, Egil Skallagrímsson, Harald harðráða, Kolbein Tumason o. s. frv. Þar er og þýdd ein Atlakviða og samtal Hervarar og Angantýs. Alls eru þýðingarnar 17 að tölu. Þær eru allar vel af hendi leystar. Miss Barmby hefir verið vel að sér í íslenzku og mjög gott skáld á enska tungu.

Ágætis-kvæði það, som hér fer á eftir, er sýnishorn kvæðanna í bók þessari.

THÓRD THE SHERIFF.

A post is come from our good king, in Norway amid the seas,
To Sheriff Thórd the Sturlung, and bears such words as these:

»Oh, long years have you pined, Sir Thórd, an exile in my hand,
But longer years shall pay for all in your own native land.

»I will give you ready passport across the Iceland Sea,
And set all Iceland under you that you may rule for me.«

Up spake Thórd the Sheriff, as he sat and poured the wine,
»Oh, mickle thanks to our good king that mends this lot of mine!

»For five years have I prayed,« he said, »that I might hence away
And never came there gracious word until this merry day.«

Out spake the grey old steward, sat at the Sheriff's board,
»This is a sorry day for us if we must lose our lord!

»No nobler man of heart and hand in all this land may be;
I wot there be few Icelanders of such renown as he.«

»Oh, thanks, my friends, have thanks, dear friends. for all your loyalty,
But I have friends in my own good land that long have mourned for me.

»For I left many a comrade bold in Iceland over the foam,
And sisters twain and a fair true love will joy to see me home.«

Out spake the serving-maiden, that bore the lads their ale,
»What ails our comely Sheriff, that he turns red and pale?«

»If I turn red and pale my maid, 'tis that I think withal
Of the tinkling of the mountain stream anear my father's hall.

»Oh, often have I crossed the seas in mickle grief and pain,
But ne'er will I set foot on ship if I once win home again.

»The sun goes over all the earth like a lamp in God's great hand;
He never sees a fairer sight than my own native land!

»There sits a bird by my father's close and sings right cunningly;
The thought of that sweet song of his strikes through the heart in me.«

He bowed his head upon his hands, they shook like an autumn leaf,
»I never thought,« he said, »that joy could burn a heart like grief!«

He bowed the lower o'er the board, he felt his heart-strings crack:
»Oh, what is this betides me, lads, that all my sight grows black?«

Up there started the grey old steward, a woeful man was he:
»Out, alas, for our comely lord: There is no remedy.«

News is brought to the crownëd king, in the fairest of his towns,
That he must choose another chief to rule the Iceland clowns.

»If that he died of joy, my lords, I wot more fool was he;
He might have led a merry life in Iceland over the sea.

»He might have had lands and lordships, and a fair wife to his will,
And now has a sorry lodging beneath the burial-hill.

»Every bale will have its bote, God bring his soul to bliss,
And send to all good gentlemen a better end than this!«

Bók þessi er í mjög góðu bandi, og allur frágangur á henni er í bezta lagi.

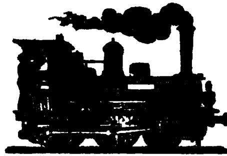
H. P.

UM LÍF OG LIFNAÐARHÆTTI NORÐURLANDABÚA Í FORNÖLD hafa þeir *Valtýr Guðmundsson* og *Kristian Kålund* skrifað alllanga og lærða ritgerð í hið mikla ritsafn Grundriss der germanischen Philologie (grundvallaratriði germanskrar málfræði), útgefið (nú í 2. sinn) af *Hermann Paul* háskólakennara í München. Ritgerð þessi er bygð á fornritum vorum (sögunum og lögunum) og ýmsum fornfræðilegum rannsóknum, og þótt hún sé ekki lengri en 73 bls., er meira á henni að græða en ritum þeim, er áður hafa til verið um þetta sama efni, enda hafa þeir mest unnið hér að verki, sem munu hafa verið manna færastir um það. Fyrir þá, er vilja kynna sér menning Íslendinga í fornöld, er ritgerðin hinn bezti leiðarvísir og ágætur grundvöllur fyrir menningarsögu Íslands.

M. P.

EFNISYFIRLIT.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

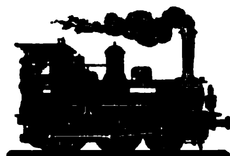
VIII. ÁR. 1. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1902.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VIII. ÁR.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1902.

EFNISYFIRLIT.

Prentvilla:

bls. 83. l. 15 að neðan: 1662 les 1562.

Á Gammabrekku

(við Odda 1901).

Ég geng á Gammabrekku, er glóa vallar tár,
Og dimma Ægisdrekku mér dunar Rangár sjár.
En salur guðs sig sveigir og signir landsins hring,
Svo hrifin sál mín segir: Hér setur drottinn þing!

Í vestur-útsýn yztri ég eygi bládimm fjöll,
Sem hylja móðu-mistri svo marga bruna-höll;
En norðar gullið glæðir in gömlu risa-fell
Og ljóssins lögur flæðir um Langajökuls svell.

Til austurs híma heiðar við himindyra grind
Með bringur Hreppa breiðar og Búrfells stýfða tind,
En Heklu morgunhökull mér hlær við eld og málm
Og aldinn Eyjajökull á enn sinn gullna hjálm.

Í sæti sólin hækkar og signir Þríhyrning,
Og ljóssins landnám stækkar og lykur Rangár-þing,
Nú blankar vítt um Víði og Vestanmanna borg
Og stefnt er landsins lýði á lífsins vinnutorg: —

Svo helgar þú ið háa, ó himnesk sól, þá rís,
En seiðir svo hið lága í sömu Paradís.
Svo hefur sig hið horfna úr helgri tímans nótt
Og sýnir sælu forna með sigurfrægð og þrótt.

Eins sjatnar mér hið svarta, er sé ég þetta frón;
Frá helgu lands míns hjarta ég hugans bendi sjón.
Með hörpu hróðursmáa og höfuð bert´ég geng
Á tal við tíva háa, og titra finn hvern streng.

Hér fann vor forna Saga sinn fyrsta sjónarhól,
Og bygði sér með Braga sinn bjarta veldisstól.
Með hjörvi hetjur kunnar oss hjuggju fyrst sinn óð,
Er Héðinn hló og Gunnar með hvestan atgeir stóð.

En Gunnars brast í boga við banaráðin köld,
Við Héðins heiftarloga stóð hremd in grimma fjöld;
Svo kyssir Flosi Kára og kappar finna ró
Og styrjar steypibára við ströndu friðar dó.

Þá tók hin tigna Saga sín töfurþingin fríð
Og hét á háran Braga að helga nýja tíð;
Og háir fæðast herjar, sem hjörvum settu grið:
Þeir ítru Oddaverjar með andans gull og frið.

Þá sat hér fírinn fróði, er fræðin kendi lýð
Og efstur varð í óði á Íslands stóru tíð.
Með hyggjuviti högu hann hlóð upp tímans stétt.
Hann samdi' oss fyrstur sögu og setti kristinn rétt.

Þá mættist ment og snilli, þá mættist dáð og vit,
En lýðs og landa milli hans lista flugu rit.
Í Odda þá var þróttur, svo þaðan ljóma sló,
Við rausn með ræsisdóttur inn ríki Jón þar bjó.

Og afreksskáldið unga hér átti líka vist,
Hér ólst hans undra-tunga og andans ríki fyrst;
Hér sat hjá Sögu vorri, er sólin hneig við unn.
Vor mæri mikli Snorri, sem Mímir við sinn brunn.

Og ótal fleiri undur ég eygi af þessum hól,
Hér grær sá Glasislundur, er guðaspjöldin fól.
Við afbragð allra hóla sig átta Fróði vann,
Er heim úr Hrúgnis skóla inn Helgi spandi hann.

Lát hljóminn heyra, gígja, til heiðurs Oddastað!
Og yngi öldin nýja þau orð, sem skáldið kvað.
En brostu, Brekkan kæra, og ber af hverjum hól
Á meðan hönd menn hræra og Heklu gyllir sól!

Ó Rangárgrundin glaða, nú glóir þú við sól,
En margföld mein og skaða þér mældi' oft tímans hjól;
Og sárt þú máttir sýta og syngja dapran brag,
Þá yfir alt að líta var eyðihjarn og flag.

En römm þó yrði raunin við rok og eld og sand,
Þá gróa gömlu hraunin og grær á ný þitt land.
Og enn þá anga fögur þín ungu hjartablóm,
Og enn þinn ljómar lögur með lífsins silfurhljóm. —

Og samt þú svafst of lengi, ó sögustóra fold!
Ég vil, en vantar strengi, að vekja þig úr mold.
En bráðum finnur Fróði sinn forna, dýra hól,
Og ber þér eld í óði og enn þá hlýrri sól!

MATTH. JOCHUMSSON.

Alþýðuháskólar í Danmörku.

Eftir cand. phil. JÓN JÓNSSON.

Stjórnarbyltingin mikla á Frakklandi hefur með réttu verið talin einn af hinum hrikalegustu og um leið þýðingarmestu viðburðum mannkynssögunnar. Fjölda margir ritsnillingar hafa tekið sér fyrir hendur að skýra hana og kveða upp dóm yfir henni. Sumir hafa skoðað hana eins og nokkurs konar viðbjóðslegt voðaspil, þar sem allar lægstu og dýrslegustu eðlishvatir mannsins hafi bylt sér taumlaust og gegndarlaust. Aðrir aftur á móti telja hana endurfæðingarhátíð mannkynsins. En hvað sem þessu líður, þá er hitt víst, að þegar stjórnarbyltingin var um garð gengin, voru rofnir þúsund fjötrar, sem öldum saman höfðu legið á mannkyninu, og nú tók að rofa fyrir sól og sumri í lífi þeirra stétta, sem alt til þess tíma hafði verið skipað sæti í hinum yztu myrkrum vanþekkingarinnar, þrældómsins og fyrirlitningarinnar. Alþýðan kemur nu fyrst til sögunnar aftur eftir margra alda kúgun. Heilar þjóðir vakna til lífsins við þessa atburði og stíga sporið út í framtíðina með nýju þori og nýju þreki.

Á umliðnum öldum hafði Norðurlanda gætt lítið meðal mentaþjóðanna. Þau hímdu þarna eins og hálfgert utan við heiminn, frostbundin bæði í líkamlegum og andlegum skilningi. En eftir 1800 rísa upp ýmsir ágætismenn meðal þriggja frændþjóðanna, Dana, Svía og Norðmanna, sem vekja þjóðirnar af dvalanum og ryðja nýja og sjálfstæða braut fyrir andlegu lífi á Norðurlöndum.

2. apríl 1801 stóð allur þorri Kaupmannahafnarbúa og starði út á höfnina. Englendingar höfðu lagt þar flota sínum og háðu snarpa orustu við varðskip Dana. Skotin dundu við án afláts, alt lék á reiðiskjálfi, reykjarmekkirnir þyrluðust upp, ultu fram og aftur og huldu flotana í þéttri svælu, eins og til að skýla ógnunum og mannfallinu, en neyðar- og fagnaðarópin kváðu við á víxl utan úr brælunni. Danir vörðust prýðilega og var þó ekki við lambið að leika sér, því Nelson, sjóhetjan mikla, var annars vegar. Inni í mannþrönginni stóðu tveir ungir stúdentar og störðu á viðureignina með öndina í hálsinum. Báðir stóðu eins og á nálum og inni fyrir hreyfðu sér hjá þeim æstar en þó óljósar tilfinningar. Þessi

dagur varð merkisdagur í lífi þeirra beggja, því hann vakti hjá þeim þá heitu og innilegu þjóðræknistilfinningu, sem brann eins og helgur fórnareldur í hjörtum þeirra upp frá því. Þessir tveir ungu stúdentar hétu Adam Oehlenschlæger og Nikolai Frederik Severin Grúndtvíg.

Árið eftir þyrptist mentalýðurinn í Kaupmannahöfn einn góðan veðurdag að háskólanum. Það bar til nýlundu, að ungur vísindamaður, Norðmaðurinn Henrik Steffens, ætlaði að halda þar nokkra fyrirlestra. Hann var nýkominn sunnan af Þýzkalandi og hafði drukkið þar í sig spánnýjar skoðanir, sem riðu í bága við allar arfteknar hugmyndir, einkum að því er snerti skáldskap og listir. Hann var nú kominn til að flytja þennan nýja boðskap sinn fyrir Hafnarbúum. Steffens var hverjum manni málsnjallari. Rómurinn var hvellur og sterkur og tilbreytingarmikill. Ræðan srreymdi af vörum hans, stundum breið og þung eins og vatnsmikil elfur, stundum blíð og dillandi eins og lækjarniður, stundum sterk og hljómmikil eins og hrynjandi foss. Menn þóttust aldrei hafa heyrt annað eins áður.

Gleðiboðskapurinn, sem Henrik Steffens flutti, var hin svokallaða »rómantiska« stefna í bókmentunum, er nokkrir ungir andríkir mentamenn og skáld á Þýzkalandi höfðu kveðið upp úr með ekki alls fyrir löngu. Steffens var einn af helztu forvígismönnum þessarar stefnu. Aðalkjarni hennar var í því fólginn, að draga hina himinbornu list út úr öllu samneyti við hið smásmuglega og tilbreytingarlausa hverdagslíf, lyfta sálunni upp á við og vísa henni leið til hins æðsta og göfgasta, sem mannsandinn gat hugsað sér. Hún átti að vagga sér í háleitum hugmyndum og ljúfum unaðsdraumum, í dýrðlegum vonum og óslökkvandi þrá eftir einhverri undraveröld, sem ekkert mannlegt auga hefur séð. Og úr þessu samneyti átti sálin að rísa aftur hreinni og hressari eins og úr nokkurs konar endurnýjungarlaug. Skáldskapurinn og lífið, það var tvent ólíkt eftir þeirra kenningu. Náttúran, þetta mikla og dularfulla ríki, varð eins og nokkurs konar lifandi vera í augum þeirra, full af alls konar kynjum, sýnileg ímynd hins æðsta, eilífa valds, sem stöðugt hreyfir sér í henni. Þeir leituðu sér að yrkisefnum langt fram í horfnar aldir, grófu upp hinar elztu og óljósustu þjóðsagnir um frumaldir, gullaldir þjóðanna, því þar gátu þeir gefið ímyndunaraflinu lausan tauminn. Aðaltilgangur þeirra var þó sá, að nota yrkisefnið til að koma að einhverri göfugri hugsun. Hetj-

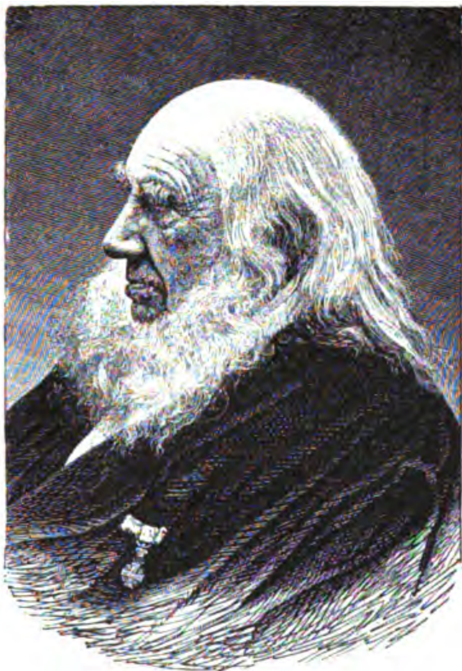
urnar og náttúruöflin voru ekki annað en holdgan eða sýnileg ímynd einhverrar háleitrar skoðunar eða fagurrar tilfinningar. Aðalkostur þessarar »rómantísku« stefnu var sá, að hún leiddi þjóðirnar aftur að sjálfum sér, uppruna sínum, forfeðrum og fornmenjum, og vakti að nýju eftirtekt þeirra á hinum dýrmætu andlegu fjársjóðum, sem höfðu leynst í fórum þeirra öld fram af öld.

Meðal tilheyrendanna voru þeir Oehlenschlæger og Grúndtvíg. Áhrif Steffens á þá voru geysimikil. Þeir sátu eins og í leiðslu undir ræðu hans. Grúndtvíg notaði síðar orðið »þrumuvaldur« til að tákna Steffens og áhrif þau, sem ræða hans hafði á þá, sem heyrðu hana. Upp frá þessum degi er eins og skifti um fyrir þeim að nýju, Grúndtvíg og Oehlenschlæger. Þeir voru nú vaknaðir til lífsins. Steffens hafði beint huga þeirra að nýjum uppsprettum: hinum fornnorrænu fræðum. Oehlenschlæger settist niður og orti kvæðið »Gullhornin« og síðan fleiri og fleiri skáldrit, sem skipuðu honum í öndvegi meðal skáldsnillinga Norðurlanda. Í Grúndtvíg aftur á móti voru orð Steffens lengi að grafa um sig. Hann einangraði sig frá öðrum mönnum, sökti sér niður í rannsóknir og hugleiðingar og bjó yfir þungu. »Þín leið er til fjöldans, en mín er fyrir mig», hefði hann vel mátt segja við Oehlenschlæger. Braut hans var þyrnum stráð, og gegnum megna baráttu og þungt sálarstríð öðlaðist hann sína föstu og óbifanlegu lífsskoðun. En þegar stríðinu var lokið, stóð hann frammi fyrir þjóðinni sterkur og óbifanlegur og gerðist leiðtogi hennar í framsóknarbaráttunni.

I. N. F. S. GRÚNDTVÍG OG SKOÐANIR HANS.

Gamli Grúndtvíg, — svo var hann venjulega kallaður, — er einn af þeim fáu mönnum, sem hefur auðnast að njóta sín til fulls í lífinu, að láta alla þá margföldu hæfileika, sem í þeim hafa búið, ná fullum þroska. Hann var hátt á níræðisaldri þegar hann andaðist, hægt og rólega, »eins og sól hnígur til viðar á hausti«. Engar þjáningar, engin banalega var á undan gengið. Herðabreiður og þrekvaxinn, »þettur á velli og þéttur í lund«, fjörlegur og garpslegur var hann jafnt í elli sem æsku. Hann var stæltur og stinnur til líkamsburða og hafði lítt verið kvellisjúkur um dagana. Í eðli sínu sameinaði hann tvo gagnstæða eiginleika, sem sjaldan fara saman: risaorku til allra starfa og því nær óskiljanlega litlar líkamskröfur. Þetta óvenjulega líkamsþrek og

langa aldursskeið studdu hins vegar að því, að allar hans eðlisgáfur, öll frækorn hans andlegu hæfileika, fengu náð fullum þroska. Hann var einn af þeim örfáu mönnum, sem aldrei nema staðar á þroskabrautinni,' aldrei þverr uppsprettumagnið inni fyrir, heldur eru stöðugt viðbúnir að grípa við nýjum hugsjónum, sökkva sér niður í þær og berjast fyrir þeim fram í andlátið með æskunnar ofsa og eldfjöri. En það er ólíkur blær, sem hvílir yfir æskuárum hans og miðaldursskeiði og svo elliárunum. Á hinum fyrri árum sínum, baráttu- og hernaðarárunum, stendur hann uppi einn síns liðs eins og veðurbarinn eikarstofn, einn á móti þéttskipuðum og harðsnúnum fjandaflokki með ýms af stórmennum þjóðarinnar í broddi fylkingar. Hann gnæfir þar upp þungbúinn og alvarlegur eins og klettur úr hafinu, eins og tröllaukinn berserkur, viðbúinn að tvíhenda sverðið á móti ofureflinu, á móti öllum heiminum, ef vera skyldi. Á efri árum sínum aftur á móti situr hann hvítur fyrir hærum í öndvegi eins og kjörinn þjóðhöfðingi, með spámannsins þrumandi sannleiksorð á vörunum, átrúnaðargoð þúsunda, tíuþúsunda, heillar kynslóðar. Þegar hann á miðaldursskeiði sínu stóð einn uppi fjötraður og vopnlaus, sakfeldur af dómstólunum, bannfærður af kirkjunni, bláfátækur og lítilsvirtur, mælti hann þessi karlmannlegu djörfungarorð: »Maður er orðinn úr mér, vesæll að vísu og lítilmótlegur í heimsins augum, en þó maður, sem ekki vildi skifta kjörum við konunga«. Þegar hann andaðist, sat að fótum hans heil þjóð, sem hann hafði vakið af dvala,

Grúndtvíg.

kveykt líf í með orðum sínum og haft dýpri og sterkari áhrif á en nokkur annar maður á þessari öld.

Grúndtvíg var fæddur 1783. Faðir hans var prestur og svo höfðu forfeður hans verið um langan aldur mann fram af manni. Hann var þegar á barnsaldri fróðleiksgjarn og námfús. Af öllum þeim mönnum, sem hann las um eða heyrði frá sagt, fanst honum mest til um Lúther. Það leyndi sér heldur ekki þegar fram í sótti, að honum svipaði mjög til hans í flestum greinum. 15 ára gamall var hann settur til skólanáms í Árósum og útskrifaðist þaðan 1800. Síðan fór hann til háskólans í Kaupmannahöfn og lagði stund á guðfræðisnám eftir ósk foreldra sinna. Sjálfur fann hann enga hvöt hjá sér í þá átt, og var jafnvel fremur lítið gefið um trúarefni. Að því leyti til var hann í fullu samræmi við jafnaldra sína meðal mentalýðsins, þótt hann að mörgu leyti öðru þætti einrænn og undarlegur. Við háskólann sást ekki einu sinni votta fyrir neinu alvarlegu og innilegu trúarlífi um þær mundir: aðaláherzlan var lögð á siðferðislögmálið, á dygðina og skylduna, og öllum þeim kenningum biblíunnar, er ekki gátu sem bezt samþýðst skynseminni, var óðar varpað fyrir borð. Grúndtvíg lauk námi sínu 1803, og hann, sem síðar varð einhver hin mesta trúarhetja á þessari öld, gekk algerlega trúlaus frá prófinu, að því er hann sjálfur segir.

Tveim árum síðar varð hann heimiliskennari á stórbýli einu á Langalandi. Þar var næðissamt mjög og gafst honum kostur á að verja miklum tíma til bóknáms. Bendingar þær, er Steffens hafði gefið í fyrirlestrum sínum á háskólanum, hvöttu hann til að leita fyrir sér í hinum fornu norrænu fræðum. Hann las Eddurnar með mikilli athygli og varð þegar mjög hrifinn af þeim. Öðru hvoru prédikaði hann fyrir bændunum í nágrenninu og þótti harður og strangur í kenningum sínum. Sveitadvölin varð honum þo einnig ávaxtarík að öðru leyti. Hann orti mörg fögur kvæði um þessar mundir, og var það ástin, sem vakti hjá honum ljóðalistina. eins og hún hefur vakið hana hjá mörgum öðrum skáldum.

Hann samdi einnig um þessar mundir nokkrar tímaritsgreinar, sem vöktu töluverða eftirtekt. Þær voru líka til muna frábrugðnar hugvekjum þeim, sem menn áttu að venjast, bæði að efni og ytra búningi. Það var auðvitað langt frá því, að þær skoðanir, sem síðar einkendu líf hans og sem bann barðist fyrir með svo frábæru þreki og snild, væru ennþá búnar að festa rætur, en það

vottaði þó fyrir þeim í þessum fyrstu ritsmíðum hans. Hann kynokaði sér ekki við, að láta skoðanir sínar í ljósi djarflega og einarðlega, þótt þær væru þvert ofan í þær skoðanir, sem voru löghelgaðar af tízkunni og staðfestar með nafni og innsigli hennar æðstu presta. En það var fleira, sem studdi að því, að menn veittu þeim eftirtekt. Hvar sem gripið er niður í þessar ritgerðir, bregður fyrir í sömu andránni skáldsins hrífandi og töfrandi hugsjónum og spekingsins djúpu alvöru, þar kveður við í einu söngvarans snjalla og þýða raust og hin stranga og sterka aðvörunarrödd hrópandans í eyðimörkinni. Þar úir og grúir af nýjum og einkennilegum hugmyndum, sem knýja hver aðra áfram, svo setningarnar eins og riðlast fyrir og málið verður með köflum snurðótt, stirt og óviðfeldið, einna líkast því, að það nái ekki yfir helminginn af því, sem höfundinum er niðri fyrir. Þetta einkendi í raun og veru alla hans ritsmíð bæði fyr og síðar.

Það var einkum ein grein, sem hann skrifaði um þessar mundir, er lýsir því bezt, hvað honum var innanbrjósts. Greinin hét: Vísindi og efling þeirra með sérstöku tilliti til föðurlandsins. Hann setur hér harðlega ofan í við landa sína og segir þeim afdráttarlaust til syndanna. Hann dregur engar dulur á það, að smekkur fyrir vísindum og fögrum listum sé að deyja út, enginn vilji t. d. líta við kvæðasafni Oehlenschlægers, sem þó sé einasta bókin upp á síðkastið, sem reglulega vermandi lífsneista megi í finna. Það sé talin fásinna að leggja peninga í bækur og þesskonar rusl, í stað þess að halda sér að kræsingum og gómsætum drykkjum. »Þeir sem líta í bók,« segir hann, »gera það aðeins til að stytta sér stundir. Er það þá furða, þó menn hafi ýmugust og óbeit á þeim bókum, sem krefja umhugsunar og athygli? Tilfinningin fyrir móðurmálinu er því nær horfin og þykir hlægileg eins og allar aðrar tilfinningar. Í sumum húsum í Kaupmannahöfn heyrist aldrei danskt orð nema í munni vinnufólksins og tæplega það. Orðin »dönsk bók« og »vitlaus bók« eru þar talin sömu merkingar, og »herrarnir« og »dömurnar« skammast sín og roðna niður á tær, ef einhver kemur að þeim óvörum með danska bók í höndunum.«

Stúdentalýðnum lýsir hann á þá leið, að fullir tveir þriðjungar af námsmönnum kunni varla að skrifa móðurmálið, hafi ekki önnur kynni af veraldarsögunni en þau, að þeir hafi lært utan að og umhugsunarlaust ágrip af henni í lærðu skólunum og flýti sér að

gleyma því, þegar þeir séu slopnir út úr skólakreppunni; viti ekki annað um heimspekina, en að það sé þurr og strembinn réttur, sem borinn sé á borð fyrir þá, þegar þeir komi til háskólans, hafi það álit á skáldskap, að hann sé ekki annað en ýkjur og þvættingur, bundið í rím, sem geti látið nógu vel í eyrum, og telji það námsins æðsta mark og mið, að krækja sér í þolanlegt próf og síðan í feitt embætti.

Þá fá embættismennirnir ekki vægan dóm, og getur hann þess um leið, að ekki sé við miklu að búast af leiðtogum þjóðarinnar, þar sem þeir á námsárunum loki bæði augum og eyrum fyrir öllum dýpri andlegum áhrifum. »Mig uggir,« segir hann, »að það megi finna megnið af prestunum úti við búsannir eða úti í fjósunum og hesthúsunum, en ekki við bækurnar, við spilaborðið, en ekki skrifborðið. Það væri gaman að bera bókasöfnin þeirra saman við mykjuhaugana eða bóksalareikninginn við vínreikninginn. Og ekki standa læknarnir og lögfræðingarnir prestunum framar í þessu efni.«[1]

Grúndtvíg bendir síðan í stuttu máli á nokkur ráð til að kippa þessu í lag, en bendingar hans sýna aðeins, að þessi ungi maður með sína djúpu mentaþrá og fegurðarþorsta var enn langt frá því, að geta vísað þjóðinni örugga leið út úr þessum torfærum. Hugmyndir hans hnigu aðallega að því, að koma betra skipulagi á þær stofnanir, sem voru fyrir hendi, t. d. háskólann, og hann beinir þeirri spurningu til háskólakennaranna, hvort það sé ekki vinnandi vegur fyrir þá, að hleypa dálítið meiru fjöri og andagift í fyrirlestra sína, til að gera þá aðgengilegri. »Þegar háskólinn er búinn að kasta frá sér verksmiðjugerðinni,« segir hann að lokum, »og er orðinn að því, sem hann á að vera, nokkurs konar vermireit fyrir vísinda- og mentalífið, þá mun fljótt koma annað lag á andlegu stéttina.« Að öðru leyti eru þessar bendingar hans óákveðnar, og langt, langt í fjarska ljómar takmarkið óljóst, en þó stórt og dýrðlegt, fyrir augum hans. En þó markið væri honum ekki vel ljóst ennþá, eða vegurinn, þá ber þó ritið vott um, að hjá þessum unga manni hreyfðu sér óvenjulega djúpar og alvarlegar hugsanir og heit þrá eftir einhverju æðra og göfugra lífsmarki, en alment vakir fyrir mönnum á hans reki. Hann er eins

[1] Ætli það mætti ekki hér á Íslandi finna þessum orðum Grúndtvígs nokkurn stað?

og á sveimi í áttina til þeirra lífsskoðana, sem síðar festu rætur hjá honum og í gegnum hann hjá öllum þorra þjóðarinnar.

Um þessar mundir var vöknuð hjá honum svo sterk hvöt til að sökkva sér niður í vísindalegar rannsóknir og ritstörf, að hann þóttist ekki geta haldist við lengur úti á landi, þar sem engin vísindaleg hjálparmeðöl voru fyrir hendi. Hann tók sig því upp vorið 1808 og flutti til Kaupmannahafnar. Hann fékk þar ókeypis bústað í stúdentasamkunduhúsi því, sem kent er við Walkendorf, og hafði ofan af fyrir sér með kenslu. Tók hann nú að gefa sig mikið að veraldarsögu, því hún var ein af kenslugreinum hans, og leiddu rannsóknir hans til þess, að hann komst niður á nýja og einkennilega skoðun um sögu mannkynsins. Þó stóð saga og skáldskapur hinna norrænu fornþjóða hjarta hans næst og sökti hann sér dýpra og dýpra niður í rannsóknir á þeim efnum. Undir arslok 1808 gaf hann út yfirlit yfir norræna goðafræði og síðar skáldrit um ýmsa viðburði úr fornaldarsögum Norðurlanda. Í ritum þessum koma fram mjög einkennilegar skoðanir og bregður þar fyrir stórkostlega fögrum og tilkomumiklum hugmyndum, þótt þær séu enn nokkuð óljósar. Hann hafði þá skoðun á Ásatrúnni, eins og hún kemur fram í Eddukvæðunum. að hún hefði í sér fólgnar einhverjar þær fegurstu og háleitustu hugsjónir, sem nokkurn tíma hefðu fæðst í mannlegri sal. Og hann lætur sér ekki nægja, að benda á hin einstöku fögru og djúpsæu atriði í Eddukvæðunum, heldur dregur saman úr þeim eina fasta grundvallarhugmynd, heila lífsskoðun, sem hann álítur að hafi vakað fyrir Norðurlandabúum frá alda öðli, og aðalkjarni þessarar lífsskoðunar er fólginn í nokkurs konar óljósri draumórahugmynd um hinn eina sanna guð. Hann festir sérstaklega augun á hugmyndinni um Alföður, hinn eilífa, alstjórnanda, í mótsetningu við Æsina, sem standa mönnum nær og eru lögmáli tímans undirorpnir. Völuspá er hyrningarsteinninn undir þessu hugsjónakerfi. Hann álítur hana afarforna, runna djúpt frá rótum hinna heiðnu alda. Þess vegna verður alföðurhugmyndin, sem kemur þar fram, að nokkurs konar guðdómlegri opinberun í augum hans.

Í öllu því, sem hann ritar um þessar mundir, eru tvær aðalhugmyndir ríkjandi, eins og tveir þungir undirstraumar, sem þó altaf öðru hvoru koma upp undir yfiborðið. Stundum ber meira á öðrum þeirra, stundum á hinum. Þessir tveir undirstraumar eru kristindómur og hin fornnorræna lífsskoðun.

Þetta, að Grúndtvíg sneri sér að fornöldinni, var í samræmi við hina «rómantísku» stefnu þeirra tíma. En það, sem einkendi hann frá öðrum »rómantískum« skáldum, var það, að hann lét ekki staðar numið við skáldaýkjurnar, heldur hélt lengra. Hann var ekki á skoðun samtíðarinnar um það, að skáldin ættu að gleyma lífinu í skáldskapnum. Honum svipaði miklu fremur til fornskáldanna, sem gengu fram á vígvöllinn og greiddu biturleg högg um leið og þeir kváðu óð sinn, voru hvorttveggja í einu bæði skáld og hetjur. Skáldskapurinn varð þannig að vopni í höndum hans í baráttunni fyrir þeim málefnum, sem hann helgaði líf sitt. Það vakir ekki aðallega fyrir honum þegar hann yrkir, að ná sem hæstu stigi í list og prýði, að töfra og seiða með fegurð og snild, heldur að vekja, örva og styrkja aðra með þeim háleitu skoðunum, sem hafa sigrað inni fyrir hjá honum sjálfum gegnum storm og stríð.

Það var efst í Grúndtvíg um þessar mundir að gefa sig allan að skáldskap og vísindum og slá frá sér allri tilhugsun um prestvígslu. En þetta fór á annan veg en hann ætlaði. Faðir hans var kominn hátt á sjötugsaldur og vildi því feginn fá sér aðstoðarprest. En hann hafði megnustu óbeit á öllum skynsemistrúarmönnum, og á öðrum var ekki völ um þær mundir. Það var því ekki annað sýnna, en að hann mætti segja af sér, svo framarlega sem sonur hans ekki vildi taka prestvígslu. Þegar svona stóð á, þóttist Grúndtvíg ekki geta færst undan og fór hann því að búa sig undir vígsluna. Varð hann áður að ganga undir síðasta prófið, sem var í því innifalið, að hann átti að halda ræðu í viðurvist sérstakra dómenda. Hann lagði út af orðunum: »Hvers vegna er orð Drottins horfið úr húsi hans?« Segir hann í ræðunni með berum orðum, að klerkar og kennimenn boði alls ekki guðs orð fyrir lýðnum, heldur tali um alt annað milli himins og jarðar, og venjulega séu ræður þeirra ekki annað en orðin tóm, köld og kraftlaus. Og hann furðar alls ekki á þessu, því það sé ekki guð og ritningin, sem prestarnir trúi á, heldur nýjar jarðabótaaðferðir, kartöflurækt, kynbætur á fénaði o. s. frv. Fyrir ræðu þessa fékk hann mikið lof hjá prófdómendunum, en þegar hún nokkru síðar birtist á prenti, kvað við annan tón. Prestunum þótti gengið of nærri sér og kærðu hann fyrir ræðuna, og sú varð lyktin á, að hann varð að sæta áminningu hjá háskólaráðinu.

Eins og allir þekkja, getur trú og trú verið tvent ólíkt. Hún getur verið bygð aðallega á siðalærdómi kristindómsins og þeim

kenningum ritningarinnar, sem ekki ríða í bága við skynsemina; hún getur jafnframt viðurkent eina almáttuga æðstu veru, ráðandi og ríkjandi í öllum hlutum, og játað þá kenningu tafarlaust. En trúin getur líka verið þannig, að maðurinn sé hugfanginn og gagntekinn af henni, lifi í henni svo innilega og gersamlega, að hún sé honum alt og að án hennar sé hann ekki neitt.

Hingað til hafði Grúndtvíg fylt fyrri flokkinn og ekki gert sér neina ljósa grein fyrir trú sinni. En eitt kvöld, er hann sat í herbergi sínu við sagnalestur, var eins og hann alt í einu fyltist guðmóði og ný og sterk innri hvöt vaknaði hjá honum og byði honum að ganga út og kunngera fagnaðarboðskapinn að nýju fyrir þessari tómlátu og andvaralausu kynslóð. Fyrst í stað var eins og hann kendi hjá sér einhverrar óumræðilegrar innri gleði. Hann sökti sér niður í ritninguna, sem hann hafði ekki lesið með alvöru og athygli síðan hann var barn.

Þessi dýrðlega draumleiðsla stóð ekki lengi yfir. Áður langt var liðið, varð þessi nærgöngula spurning á vegi hans: »Ertu sjálfur kristinn?« Hún lét hann ekki vera í rónni og þvergirti fyrir honum allar þær gullnu brautir, sem hans víðfleygi andi leitaði inn á. Syndaviðurkenningin vaknaði hjá honum innan skams og hún svo megn, að honum lá við vitfirringu og æði, eins og Lúther forðum. Og eins og þessi mikla forgangshetja kristninnar leitaði hann einverunnar í sínu beizka sálarstríði og fal sig sjónum heimsins. Hann flýði eins og lamaður á líkama og sál út á land til föður síns. Smámsaman fór þó ofsinn rénandi og ró og friður festu rætur í sálu hans. Þetta var eins og hreinsunareldur, sem hann varð að ganga í gegn um. Þegar hann eftir tveggja ára dvöl sneri aftur til Kaupmannahafnar, var það sem kjörin stríðshetja hinnar föstu, óbifanlegu kristintrúar.

Meðan Grúndtvíg var aðstoðarprestur hjá föður sínum, samdi hann »Stutt yfirlit yfir veraldarsöguna«. Þessi litla bók er eitt af hans einkennilegustu ritum. Hann ryður sér þar algerlega nýja braut, gagnstæða öllum öðrum. Það er svo mikið djúp staðfest milli þeirra skoðana, sem hann lætur þar í ljósi um samhengi og þýðingu viðburðanna í sögunni, og þeirra skoðana, sem þá voru ríkjandi í hinum mentaða heimi, að þar er engin samneytni möguleg. Og eins og endranær í ritum sínum lendir honum svo óþyrmilega saman við forgangsmenn sinnar tíðar, að ekkert samkomulag er einu sinni hugsanlegt. Hann þykir svo ein-

rænn og sérvizkulegur í skoðunum sínum, að enginn vill fylgja honum, og hins vegar eru þær bygðar á svo heitri og innilegri sannfæringu, að hann þykist ekkert mega hliðra til. Eins og ég áður hef tekið fram, kennir trúarskoðunarinnar eins og þungrar undiröldu í öllum ritum hans. Hann skoðar sig eins og nokkurs konar helgan sannleikspostula, er aðeins eigi um það tvent að velja: að sigra eða falla. Þess vegna verður alt hans ritstarf blátt áfram að helgri baráttu: baráttu ljóssins við myrkrið. Þeir, sem ekki eru með honum, eru á móti honum. Hálfvelgja eða afskiftaleysi getur ekki komið til greina. Hann er svo nærgöngull við samtíðina, að hún má til að kjósa á milli hans og hinna. Og þetta, að hann í hverju máli, sem hann tekur þátt í, skoðar sig sem kjörinn talsmann ljóssins og sannleikans, hleypir svo miklum æsingi í hann, að hann vegur að mótstöðumönnunum á báða bóga og er bæði stórhöggur og tíðhöggur. Bókin vakti mjög mikla athygli og seldist upp á fáum dögum. Hún tæpir á þeim hugmyndum, sem hann síðar skýrði betur og rakti út í yztu æsar, og skal ekki farið frekari orðum um þær að sinni. Aðeins skal skal þess getið, að kjarninn í skoðunum hans var sá, að í sögu mannkynsins væri óslitið innra samband milli allra tímabila frá sköpun veraldar, og að Kristur væri þungamiðjan, sem alt snerist um. Þessi skoðun var svo ný og fjarstæð því, sem aðrir sagnfræðingar héldu fram, að það var engin furða, þó menn hnykti við. Og um leið fór hann svo hörðum orðum um marga af samtíðarmönnum sínum, að þeim lá næst að skoða bókina sem níðrit. Án efa hefðu nú stefnurnar dunið yfir hann hrönnum saman, ef ekki hefði staðið svo á, að ríkið varð gjaldþrota um þessar mundir og þar af leiðandi alt í uppnámi. En því varð ekki forðað, að hann lenti í megnustu deilu við forgangsmenn mótstöðuflokksins.

Hann sat nú um kyrt í Kaupmannahöfn nokkur ár og starfaði að vísindalegum rannsóknum og ritsmíðum Innan um allan fjöldann í höfuðborginni lifði hann eins og einsetumaður og umgekst fáa eða enga. Hann var gæddur fágætu starfsþreki og afkastaði svo miklu, að furðu sætir, enda vann hann bæði nótt og nýtan dag. Hann tók aldrei á sig náðir fyr en eftir miðja nótt og var að jafnaði aftur tekinn til starfa áður dagur var á lofti. Mannuðum saman háttaði hann ekki, heldur kastaði sér á legubekk til að blunda dálítið, þegar hann var orðinn úrvinda af svefni og þreytu. Rit hans um þessar mundir beindust að margvíslegum

efnum. Hann hélt áfram kennimannlegu starfi, að því leyti, að hann gaf út prédikanir, hann skýrði nánar og rökstuddi hinar einkennilegu skoðanir sínar á veraldarsögunni og goðafræði Norðurlanda, hann orti fjöldann allan af kvæðum, ritaði tímaritsgreinar um bókmentir o. m. fl. og tók sér loks fyrir hendur að þýða Danasögu Saxa, hina latnesku, Heimskringlu Snorra Sturlusonar og Bjóvúlfsdrápu úr engilsaxnesku. En öll þessi ritstörf áttu sammerkt að því leyti, að þau beinlínis eða óbeinlínis voru runnin af rótum hinnar einkennilegu kristilegu-norrænu eða kristilegu-sögulegu lífsskoðunar, sem var ríkjandi hjá honum.

Eins og að líkindum ræður, var klerkastéttin Grúndtvíg mjög andvíg. Klerkarnir gátu ekki eftir aðfarir hans talið hann af sínu sauðahúsi, og þeir reru að því öllum árum, að hann fengi ekki prestslega stöðu í Kaupmannahöfn. Þeir höfðu beyg af þessum unga og óstýriláta stéttarbróður, sem vofði yfir þeim eins og sverð reiðinnar með sínar ströngu og hlífðarlausu kröfur, jafnskjótt og hann sá þá sveigja út af réttri braut. En þrátt fyrir alla mótspyrnu af þeirra hálfu, komst hann samt að sem aðstoðarprestur við Frelsarakirkjuna. Fyrst framan af gekk alt skaplega og skikkanlega, en það hélzt ekki lengi. Um líkt leyti hafði skynsemistrúarflokknum bæzt nýr maður, framgjarn og fjölhæfur. Það var Henrik Nikolai Clausen, háskólakennari. Hann var þegar frá upphafi sjálfkjörinn forvígismaður þessarar stefnu og komst brátt í mikið álit. Þeim, sem þektu þá báða, Grúndtvíg og hann, þótti fyrirsjáanlegt, að þeim mundi lenda saman fyr eða síðar, og þess var heldur ekki langt að bíða. Árið 1825 gaf Clausen út rit um samanburð á kirkjustjórn, kenningu og kirkjusiðum kaþólsku og lúthersku kirkjunnar, og varð ritið þeim að ágreiningsefni. 2 dögum eftir að ritið kom út, svaraði Grúndtvíg með bækling, sem hann kallaði »Svar kirkjunnar«. Bæklingurinn var mjög sár- og bituryrtur og Grúndtvíg játaði sjálfur síðar, að það hafi verið tilgangurinn, að láta til skarar skríða með þeim og að knýja kirkjustjórnina til ýtarlegrar rannsóknar á því, hvor flokkurinn hefði réttara fyrir sér. Þetta var því í raun og veru ekki persónuleg deila milli tveggja manna, heldur milli tveggja andstæðra trúarskoðana, milli hinnar föstu, ströngu biblíutrúar og hinnar köldu og bragðdaufu skynsemistrúar. Í bæklingnum fer Grúndtvíg mjög óvægilegum orðum um mótstöðumann sinn og ber honum það á brýn, að hann, guðfræðiskennarinn við háskólann og leiðtogi hinnar ungu mentakyn-

slóðar, »hafi snúist í lið með fjandmönnum kristilegrar kirkju og afneitendum guðs orðs«. Út af þessum bituryrta bækling reis hörð og langvinn kirkjudeila, og þótt Grúndtvíg á endanum bæri sigur úr býtum — að vísu ekki fyr en mörgum árum síðar —, þá varð deilan honum ærið dýr. Dómstólarnir dæmdu hann í sekt og lögðu þvert bann við því, að nokkurt rit væri prentað eftir hann án sérstaks leyfis. Eftir þessa meðferð treystist hann ekki lengur að þjóna prestsembætti og sagði því lausu. Langsárast féll honum þó að vera sviftur ritfrelsinu, því einasta vopni, sem hann gat beitt, fátækur og umkomulaus maðurinn. Honum fanst það eins og fyrirlitlegt brennimark á sér og hann gerði hvað eftir annað tilraun til að fá því létt af sér, en fékk afsvar og varð að sæta þessum kjörum í 12 ár.

Eftir að Grúndtvíg var búinn að segja af sér prestsembættinu, var hann nauðulega staddur. Hann varð að sjá fyrir konu og börnum og tillitið til þeirra hafði fyrst framan af gert hann hikandi, en þegar til kom, ýtti kona hans heldur undir hann en hitt. Hann stóð nú uppi allslaus, og er bágt að segja, hvernig farið hefði fyrir honum, ef einn af vinum hans hefði ekki hlaupið undir bagga með honum. Nokkru síðar rættist þó úr högum hans, og með tilstyrk Friðriks konungs sjötta ferðaðist hann til Englands til að rannsaka gömul engilsaxnesk handrit. Hann dvaldi þar 3 sumur, og er óhætt að segja um þessa Englandsför hans, að hún hafði stórmikla þýðingu í lífi hans. Hún varð til þess að festa hjá honum þær skoðanir um borgaralegt frelsi og blómlegt þjóðfélagslíf, sem síðar meir knúðu hann til að berjast fyrir alþýðuháskólunum.

Þetta tímabil í lífi Grúndtvígs, sem hér hefur nú síðast verið farið lauslega yfir, var hið byltingamesta og ónæðissamasta í lífi hans, og að því leyti hið þýðingarmesta, að hann um þær mundir tók fyrir alvöru að berjast fyrir þeim hugmyndum, sem urðu til þess, að umhverfa með öllu bæði kirkjulífinu og þjóðlífinu í Danmörku. Þó Grúndtvíg sjálfur tæki orðin: »Aftur með bókina, upp með munninn!« fyrir einkunnarorð alþýðufræðslunnar, var það ekki svo að skilja, að hann í sjálfu sér lítilsvirti bækurnar, heldur áleit hann aðeins, að orðið lifandi á vörunum feldi í sér meira tendrandi afl, en dauður bókstafurinn. Sjálfur var hann vakinn og sofinn í bókunum og varði hverjum eyri, sem hann gat af séð, í bækur. Hann leysti af hendi tvö bókmentaleg stórvirki á þessum árum: »Goðafræði Norðurlanda« og »Handbók í

veraldarsögunni«. Það er ekki stærðin eða bindafjöldinn, sem skipar þessum ritum í flokk með stórvirkjum, heldur hitt, að þau frá upphafi til enda eru bygð á nýjum og sjálfstæðum grundvelli og bera það með sér um leið, að þau eru sprottin af nákvæmri rannsókn og víðtækri þekkingu. Hugmyndir þær, sem hann tæpir á í hinu fyrsta litla söguágripi sínu, koma hér fram fullþroskaðar og raktar út í yztu æsar.

Í raun og veru eru bæði þessi rit ekki annað en rökstudd og yfirgripsmikil skýring á hinum tveimur grundvallarskoðunum hans: skoðuninni um kristindóminn sem þungamiðju sögunnar og skoðuninni um sérstæði hins norræna þjóðaranda. Þessar tvær skoðanir sameinast svo aftur hjá honum í hinni kristilegu-norrænu lífsskoðun. Eftir að hann einu sinni var kominn niður á þessa skoðun, hélt hann fast við hana, og því lengur sem leið, því sterkari varð hún hjá honum og samvaxnari öllu lífi hans. Hann snýr sér að ýmsum efnum í ritum sínum. Hann rannsakar fornan átrúnað og sögu hinna norrænu þjóða; hann grannskoðar veraldarsöguna og stendur ekki að baki hinum fremstu vísindamönnum, að því er snertir athugula rannsókn og víðtæka þekkingu; hann ræðst óvægilega á hina köldu og andlausu trúarskoðun landa sinna, setur heilaga ritningu aftur í hásætið og birtir fyrir mönnum nýjar og einkennilega innilegar hugmyndir um trúar- og kirkjulífið; hann yrkir sálma og ættjarðarsöngva, sem um aldur og æfi munu taldir með hinu bezta í norrænum kveðskap, og tekur með brennandi áhuga þátt í umræðum um ýms mál, sem liggja fyrir þjóðinni. En alt stefnir þetta að einu takmarki: að beina huga þjóðarinnar upp á við og vekja hjá henni meðvitund um þann sérstaka þjóðernisanda, sem hún verði að halda fast við og þjóna dyggilega, eigi hún að ná því takmarki, sem henni er sett frá upphafi vega sinna. Hún verður að sameina hin norrænu þjóðareinkenni sín við kristilega lífsskoðun, byggja líf sitt hvorttveggja í senn á fornnorrænum eðliseinkennum og kristilegum skoðunargrundvelli, svo framarlega sem hún vilji ekki eiga það á hættu að líða undir lok sem sérstök þjóð og hverfa með öllu undan merki sínu á vígvelli sögunnar.

Hin einkennilega skoðun Grúndtvígs á mannkynssögunni er að miklu leyti bygð á þeirri grundvallarhugmynd, að líf mannkynsins í heild sinni, og svo aftur líf hverrar þjóðar fyrir sig, eigi það

sammerkt við lífsbraut hvers einstaks manns, að hægt sé að gera þar greinarmun á bernsku-, æsku-, fullorðins- og ellialdri. Hann tekur þetta fram sem nauðsynlegt grundvallarskilyrði fyrir því, að geta skilið til fullnustu samhengi söguviðburðanna og innbyrðis afstöðu þeirra. Í æskunni lifir einstaklingurinn nokkurskonar draumalífi í fögrum og glæstum framtíðarvonum; á fullorðinsaldrinum tekur hann til starfa og beitir kröftunum, berst fyrir því, að breyta vonardraumunum í líf og láta þá ná uppfyllingu; elliárin helgar hann hugleiðingunum og endurminningunni. Þessi þrjú aldursskeið mannsins falla aftur saman við hin þrjú sálareinkenni hans: hugsjón, tilfinningu og skynsemi, og ráða þessi einkenni tiltölulega mestu hjá honum hvert á sínu aldursskeiði. Alveg eins er því háttað með líf hverrar þjóðar fyrir sig, og í enn víðtækari skilningi með líf mannkynsins í heild sinni. Þó er það engan veginn svo að skilja. að þetta sé alt föstum reglum bundið og að hvert aldursskeiðið fyrir sig renni altaf óslitið yfir í hið næsta, eða að þjóðunum auðnist altaf að njóta sín og ná fullum þroska fremur en hverjum einstakling. Það er eingöngu hjá aðalþjóðum sögunnar, að vér sjáum lífið í fullkominni mynd, því þeim einum hefur auðnast að njóta sín til fulls á öllum stigum lífsins. Margar meðal hinna einstöku þjóða hafa liðið undir lok, dottið úr sögunni á bezta aldri, æskualdrinum eða þroskaaldrinum, eins og títt er um einstaklingana. Þegar vér viljum grenslast eftir einkennisatriðum sögunnar eða alþjóðalífsins yfir höfuð, verðum vér að snúa oss að sögu aðalþjóðanna, eins og vér snúum oss að mikilmennunum, þegar um líf einstaklingsins er að ræða, því þeir ná í lífi sínu meiri og dýpri þroska en miðlungspersónurnar. Ef vér t. d. lítum á aðalþjóðir fornaldarinnar, Gyðinga, Grikki og Rómverja, þá finnum vér sönnun fyrir þessari skoðun og sjáum um leið hið jafnhliða samband milli einkenna þjóðanna annars vegar og einkenna einstaklingsins hins vegar, sem lifir sínu sérstaka, auðkenda lífi, felur í sér sérstakar hvatir og eðliseinkenni og er sérstakt ætlunarverk áskapað í lífinu alt frá byrjun. Þannig auðkendi hugmyndin um hinn lifandi guð aðallega þjóðlíf Gyðinga, stjórnlífið og borgaralífið var aðalgrundvöllurinn í lífi Grikkja og hernaðurinn varpaði sérstökum blæ yfir líf Rómverja. Innan þessara aðaleinkenna sér aftur greinilega móta fyrir þrískiftingunni í lífi hverrar þjóðarinnar fyrir sig. Æsku- eða hugsjónaaldur Gyðinga fellur saman við feðratímabilið, tilfinninga-

eða fullorðinsaldurinn nær yfir tímabilið frá Mósesi til Salómons, og tekur þá við skynsemis- eða ellialdurinn o. s. frv.

Að því er snertir afstöðu hinna norrænu fornþjóða í sögunni, lítur Grúndtvíg þannig á málið, að þær standi Forn-Grikkjum að vissu leyti andfætis. Hjá Grikkjum er eins og allar hvatir leiti inn á við, en hjá Norðurlandabúum út á við. Grikkir leggja alla stund á að fullkomna og stæla aflið í sjálfum sér, en Norðurlandabúar á að beita því út á við. Þessi mótsetning er bygð á því, að Forn-Grikkir heyrðu til æsku- eða hugsjónaskeiði mannkynsins, en Norðurlandabúar þroska- eða tilfinningaskeiðinu. Grikkir höfðu allan hugann á því, að njóta lífsins og láta það ná sem mestu þroskastigi hjá sér í allar áttir, og leituðu því fyrst og fremst eftir fegurð og samræmi í lífinu; en Norðurlandabúar beittu ótrauðir þeim kröftum út á við, sem voru fyrir hjá þeim, börðust fyrir lífinu og leituðust við að tryggja það. Grikkir börðust einnig, þegar því var að skifta, en það var aðeins, þegar einhver ytri fjandsamleg öfl röskuðu friði þeirra, svo lífsfegurðarnautninni var hætta búin. Norðurlandabúar aftur á móti börðust vegna bardagans sjálfs og til að ryðja þeim öflum úr vegi, sem voru fjandsamleg hinu sanna og rétta lífi. Það var eitt af aðaleinkennum Grikkja, að þeir helzt vildu einangra sig, til að geta notið fegurðar lífsins óáreittir, en Norðurlandabúar fóru víðsvegar, til að berjast fyrir hugsjónum sínum, og voru ætíð reiðubúnir að leggja sitt eigið líf, sína eigin jarðnesku tilveru í sölurnar. Á bak við alla þeirra baráttu lá hugmyndin um lífið í sinni fullkomnustu mynd, þar sem öll fjandsamleg lífsöfl voru brotin á bak aftur og sigruð. Hjá Grikkjum ríkti engin glögg hugmynd um annað líf eftir þetta; eftir þeirra skoðun var lífið aðallega bundið við hina jarðnesku tilveru og átti þar að ná sínu fullnaðarstigi.

Mótsetningin milli hins gríska og norræna þjóðaranda kemur ljósast fram í goðatrúnni, því þar hafa þjóðirnar látið uppi hið insta og dýpsta í eðli sínu. Goð Grikkja voru aðdáanlegar verur og fegurð lífsins á fullkomnasta stigi birtist í þeim í dillandi samræmi. Norðurlandabúar skópu sér orustuguði og goðasagnir þeirra hljóðuðu um baráttu hins rétta, sanna og góða á móti hinu illa og andstyggilega. Skýrasti votturinn um þetta kom fram í hugmyndinni um Ragnarökkur. Grikkir höfðu hér ekkert tilsvarandi. Hin grísku goð sitja í heilagri ró í allri sinni óumræðilegu yfirnáttúrlegu fegurð, en hinum norrænu goðum er skapaður aldur,

þau verða að víkja úr sæti fyrir alföður, sem kemur í allri sinni dýrð og dæmir og drotnar eftir nýjum og háleitari lögum. Það væri ekki hægt að æskja sér fullkomnari fyrirmynda, en goð Grikkja eru, eða fegurri hugmynda, en þeir höfðu, ef hið illa væri ekki til í veröldinni. Nú er því svo varið, að gott og ilt heyja þar án afláts sitt örlagastríð; til þess hafa Norðurlandabúar fundið og skynjað þar dýpra en Grikkir. Þeir skoða lífið eins og sífelda baráttu og leita fullkomnunarinnar, ekki eins og Grikkir í því, að keppa eftir að láta eðlisgáfur sínar ná sem hæstum þroska hér í lífinu, heldur í að vinna í þjónustu æðra, ódauðlegs valds, með því að berjast ótrauðlega undir merki hins góða, sanna og rétta. Í þessari skoðun þykist Grúndtvíg hafa fundið hið insta og upprunalegasta eðliseinkenni hinna fornnorrænu þjóða, og á þessum skoðunargrundvelli byggir hann sína bjargföstu trú á framtíð þeirra í veraldarsögunni.

Hvað sem nú vísindin kunna að segja um þessa skoðun Grúndtvígs á lífinu og sögunni, þá er ómögulegt að neita því, að hún felur í sér svo göfugar hugsanir og svo mikinn innri yl, að það eitt nægir til að veita henni ómetanlegt gildi í þjónustu siðmenningarinnar. Eins og hann setur hana fram, lýsa hugsjónirnar, skáldlegar, fagrar og hrífandi, gegnum hana eins og leiftur á nóttu og hafa alveg óviðjafnanlega hvetjandi og örvandi áhrif á saklaus og óspilt hjörtu. Og um leið felur hún í sér svo mikið sannfærandi afl, því hún ber það með sér, að höfundurinn trúir á hana og lifir í henni. Þegar hann talar um þjóðaranda, sem eigi að bera hvern einstakling uppi, þá eru það ekki orðin tóm. Í hans augum verður þjóðarandinn nokkurs konar helgur vættur, sem vakir hjá þjóðinni öld eftir öld og heldur vörð um hana í blíðu og stríðu, í meðlæti og mótlæti, þótt menn alment gefi honum ekki gaum eða hafi fulla meðvitund um hann. Þess vegna verður endurfæðing hins fornnorræna þjóðaranda hjá hinni dönsku þjóð aðallífsmark Grúndtvígs. Á þessum grundvelli bygði hann hugmyndir sínar um alþýðuháskólana.

Þess er áður getið, að Englandsförin hafi haft mikla þýðingu í lífi Grúndtvígs. Hann hitti þar fyrir sér blómlegt og fjörlegt borgaralegt líf og augu hans opnuðust fyrir þeirri ómetanlegu blessun, sem borgaralegt frelsi hefur í för með sér. Athygli hans á þessum greinum vaknaði enn betur, er honum varð litið til ástandsins heima fyrir. 1834 voru ráðgjafarþing sett á stofn í Danmörku og

þar með var þjóðinni veitt hlutdeild í opinberum málum. Grúndtvíg hlustaði á það, er fram fór á hinu fyrsta þingi, og hann gekk fljótt úr skugga um, að hér varð að koma nýtt líf og nýr andi inn í þjóðina, svo framarlega sem hún ætti að geta fært sér þessi nýfengnu réttindi í nyt, og sérstaklega fann hann til þess, að alþýðuna skorti bæði skilning og sjálfstæði til að halda uppi rétti sínum á þingi.

Árið 1838 bauðst Grúndtvíg gott tækifæri til að gera skoðanir sínar í þessu efni heyrum kunnar, því nokkrir af hinum yngri mentamönnum í Kaupmannahöfn fóru þess á leit við hann, að hann héldi fyrir þá nokkra fyrirlestra. Hann valdi sér viðburðina í Evrópu á síðastliðnum 50 árum að umtalsefni[1]. Einum af áheyrendum hans farast þannig orð um þessa fyrirlestra, að aldrei í manna minnum hafi heyrst aðrir eins, enda vöktu þeir mikla eftirtekt. Grúndtvíg beindi aðallega orðum sínum að hinum ungu mentamönnum höfuðborgarinnar, leitaðist við að skýra fyrir þeim hinar einkennilegu og sérstæðu skoðanir sínar, og freistaði um leið að tendra hjá þeim hina sömu brennandi þrá eftir að vinna að endurfæðingu hinnar dönsku þjóðar, sem ríkti í hans eigin hjarta. Hans einkennilegi og — ef ég mætti svo segja — tröllaukni andi ruddi sér braut að hjörtum tilheyrendanna gegnum brimrót af nýjum og stórfengilegum hugsunum, sem skolaði burt öllum smávægilegum mótbárum og gerði það satt og eðlilegt í ræðu hans, sem í ritum hans hafði þótt öfugt og óviðfeldið.

Hinar vaknandi þjóðfélagskröfur ýttu undir hugmyndir Grúndtvígs um yfirgripsmikla og víðtæka alþýðufræðslu á móðurmálinu. Honum virtist sem þjóðin mætti ekki lengur án þess vera, að reistur væri nokkurs konar háskóli fyrir æskulýðinn af borgara- og alþýðustéttinni, þar sem hann gæti öðlast þá menningu og þá fræðslu, sem æskileg væri bæði fyrir þá, sem fyrir þjóðarinnar hönd ættu sæti á þingi, og sömuleiðis fyrir þá, sem ættu að kjósa fulltrúa til þings, án þess í blindni að láta leiðast af öðrum. Þetta átti að vera eins konar þjóðlífsskóli, þar sem móðurmálið réði mestu og nyti réttar síns að fullu. Bækur og bókagrúsk skyldi útilokað sem mest mætti verða við kensluna, og í þess stað átti að koma hið lifandi orð á vörunum, sem hefur í sér fólgið þúsund sinnum meiri kraft til að gagntaka hug og hjarta, en dauður

[1] Hann gaf síðar út ágrip af þessum fyrirlestrum undir nafninu »Mands Minde«.

bókstafurinn. »Mér var það gefið,« segir Grúndtvíg, »að uppgötva hið þýðingarmikla náttúrulögmál um verkun og áhrif andans gegnum hið lifandi orð.« Hann var mjög mótfallinn skólafyrirkomulaginu eins og það var þá í Danmörku, einkum að því er snerti hina lærðu skóla, og endurminningar hans sjálfs frá skólaárunum voru ekki glæsilegar. Hinn tómlegi og andlausi blær, sem hvíldi yfir þessum mentastofnunum, drap niður hinu saklausa tilfinningalífi æskulýðsins og gerði lærisveinana að köldum og ógeðslegum sjálfbirgingum. Æskuendurminningarnar og hin alvarlega umhugsun á fullorðinsárunum runnu saman hjá Grúndtvíg og komu honum til að kveða upp strangan áfellisdóm yfir hinum lærða skóla, — »svartaskóla«, er hann kallaði svo —, sem á óeðlilegan hátt leitast við að troða þurrum vísindalegum undirstöðuatriðum inn í óþroskaðar barnssálir og krýnir svo þetta andlausa hnoð með hreint og beint kínverskum yfirheyrslum. Fyrir utan þetta alt saman stendur þjóðin, alþýðan, og glápir á þetta átrúnaðargoð sitt með undrun og lotningu og fórnar því orðalaust svo þúsundum skiftir af gáfuðum og tápmiklum ungmennum, sem það sýgur lífsaflið úr og skilar síðan aftur sviftum sakleysi æskunnar, en fullum af þurrum lærdómi, sjálfbirgingsskap og hroka.

Eins og flestum mönnum, sem berjast af alefli fyrir stórum málefnum, hættir Grúndtvíg við að taka of djúpt í árinni. Þetta er einkenni flestra stórmenna; ákafinn knýr þá of langt, þeir bruna áfram í algleymingi og ryðja öllu, sem á vegi verður, burt eða troða undir fótum án þess að hyggja nákvæmlega að, hvort það ekki einnig hafi sitt gildi. Þetta er eðlilegt. Þeir, sem berjast fyrir stórum og göfugum hugsjónum, sem þeir eru reiðubúnir að leggja lífið í sölurnar fyrir, festa augun beint á hinu dýrðlega takmarki og skeyta ekkert um smáatriðin, aukaatriðin, sem verða a veginum, því þau gera ekki annað en hefta förina. Þannig er ástatt með Grúndtvíg. Hugsunin, sem vakti fyrir honum, er þessi: Allur bóklestur og alt bóknám, sem ekki rennur saman við tilsvarandi innra líf hjá lesandanum, er andlaust gutl, dauður fjársjóður. Hinn lærði skóli fer vilt á tvennan hátt: Hann leitast við að troða þurrum fræðum inn í óþroskaðar barnssálir, áður en þær eru færar um að melta þau, og hann byggir á óþjóðlegum grundvelli. Hann beygir kné sín fyrir hinum rómverska þjóðaranda, sem er svo gersamlega andstæður og ólíkur hinum norræna þjóðaranda og stendur honum langt á baki, að því er

snertir siðferðislegt menningargildi. »Aðalvillan er í því fólgin,« segir Grúndtvíg, »að hinn lærði skóli vill fá okkur til að skifta ham, vill láta okkur kasta okkar meðfædda þjóðargerfi og skríða inn í útlent gerfi.« Hann heldur því fram, að alþýðlegur háskóli, sem ekki ginni æskulýðinn til sín með fögrum loforðum um girnileg embætti, eins og hinn lærði skóli, eða þröngvi honum með fjársektum til að koma, eins og barnaskólinn, heldur breiði faðminn á móti honum og bjóði honum að koma sjálfviljugum og óneyddum, muni verða til þess, að tengja skólalýðinn enn fastara við þjóðlífið og heimilislífið, eins og eðlilegast sé að öllu leyti. Eftir hans kenningu eiga allir skólar að vera bygðir á fullkomlega frjálsum grundvelli, aðalþungamiðja allrar þjóðlegrar menningar á að liggja í einum stórum, almennum lýðháskóla, sem byggir menningu sína á þjóðlegum, en ekki óþjóðlegum grundvelli.

Á miðju Sjálandi í Sorö, þar sem Absalon biskup, þjóðhetja Dana, hvílir, vildi Grúndtvíg láta setja þennan allsherjar lýðháskóla á stofn. Skáldið Holberg hafði endur fyrir löngu lagt ríkinu þar fé og jarðagóz upp í hendurnar til skólastofnunar. Í stuttu máli skyldi fræðslunni háttað á þessa leið. Hann vildi fyrst og fremst láta fræða æskulýðinn um þjóð sína og ættjörð, skoðað frá sjónarmiði lífsins, en ekki lærdómsins, fræða hann um lífsskilyrði og lífskjör þjóðarinnar, svo hann gæti eftir skólavistina gengið að lífsstarfi sínu með meiri áhuga og fjöri en áður, með glöggara auga fyrir og skýrari skilning á hinum breytilegu kjörum mannlífsins og þjóðlífsins og með næmari og sterkari tilfinningu fyrir þjóðfélagsböndunum. Eðliseinkenni hverrar þjóðar fyrir sig koma einna skýrast og glöggast fram í tungu hennar, eins og hún lifir á vörum þjóðarinnar, og sé hún lítilsvirt og hennar rétti traðkað, þá er þjóðlífinu alvarleg hætta búin. Þess vegna á að leggja mikla áherzlu á móðurmálið. Samhliða móðurmálinu á að leggja mikla rækt við sögu þjóðarinnar, og það á þann hátt, að láta nemendurna verða fyrir áhrifum hinnar munnlegu frásagnar, að vekja sálir þeirra til eftirtektar og skilnings fyrir kraft hins lifanda orðs. Einkum á frásögnin að snúast að hinum stórfeldu hugsjónum forfeðranna, sem koma fram í hinum fornu ljóðum og goðsögnum, og kröfum þeim, sem þær binda í sér. Einnig ber að leiða athygli nemendanna að skáldskap þjóðarinnar með upplestri, því í honum á þjóðin einhvern sinn dýrasta fjársjóð og áhrifamesta uppeldismeðal. Af sögu hinna síðari alda eru það einkum byltingatímabilin, sundrungar- og endurfæðingartímabilin, sem eru bezt

fallin til skýringar og skilnings á mannkynssögunni. Aftan við þessa sögufræðslu skal svo hnýtt yfirliti yfir nútíðarlíf þjóðarinnar, löggjöf og landsstjórn o. s. frv., svo nemendurnir fái sem glöggasta hugmynd um þjóð sína. Hann gerir einnig ráð fyrir, að það mundi mikið auka þekkingu lærisveinanna á starfskjörum þjóðarinnar, ef fyrirmyndarbú og iðnaðarstofnanir stæðu í sambandi við skólann. Þess skal getið, að Grúndtvíg hefur hér fyrir augum æskulýðinn eftir að hann er kominn á bezta þroskaaldurinn.

Eitt af aðaleinkennum þessarar skólastefnu Grúndtvígs var það, að hann vildi því nær eingöngu láta kenna með ræðum og fyrirlestrum, leggja aðaláherzluna á að vekja og glæða tilfinningar hjartans og áhuga sálarinnar, róta upp í hinum innra manni, sem er svo hætt við að dotta yfir bókunum. Hann vildi ekki lofa værðinni að komast að, heldur vekja til lífs sjálfstæðar hugsanir, og til þess vildi hann brúka hið lifandi orð á vörunum, sem er þess megnugra en nokkuð annað, að smjúga inst inn í hjartaræturnar, sé því réttilega beitt. Bækur skyldu aðeins notaðar til stuðnings og hliðsjónar. Enn fremur vildi hann byggja fræðsluna á föstum kristilegum grundvelli, því sá grundvöllur er einn þess megnugur, að gefa siðferðislífinu festu og alvöru. Fyrir kraft hins lifandi orðs að vekja æskulýðinn til meðvitundar um og skilnings á sínum háleita guðdómlega uppruna og sínu háleita guðdómlega takmarki, styrkja vilja- og siðferðisþrekið og glæða þjóðernistilfinninguna, — þetta var kjarninn í stefnu Grúndtvígs og þetta er kjarninn í starfi alþýðuháskólanna.

Grúndtvíg vék hvað eftir annað að þessari hugmynd sinni og gaf út fjölda rita um þetta mál. Honum tókst loks að fá konunginn, Kristján VIII, á sína skoðun og gaf hann út tilskipun um skólastofnun í líka átt 1847. Því miður andaðist konungurinn áður nokkur framkvæmd yrði á þessu, og féllu þar með afskifti stjórnarinnar af málinu niður. Margir hinna fremstu og merkustu manna í Danmörku voru lengi fram eftir mótsnúnir Grúndtvíg og gerðu sitt til að sporna við því, að málið næði fram að ganga. En þetta frækorn, sem Grúndtvíg hafði sáð, dafnaði og óx í kyrþey, og hann lifði það sjálfur, að sjá hina fyrstu ávexti þess. Hann andaðist hátt á níræðisaldri 2. sept. 1872, og yfir moldum hans stóð heil þjóð drúpandi og blessaði minningu hans.

II. KRISTEN KOLD.

1845 var hinn fyrsti alþýðuháskóli reistur í Rödding á Suður-Jótlandi fyrir sunnan hin núverandi landamæri Danmerkur. Suður-Jótar áttu í vök að verjast, því nágrannar þeirra, Þjóðverjar, beittu öllum brögðum til að flæma þá undan Dönum og uppræta tungu þeirra og þjóðerni. Skólinn var því í raun og veru settur á stofn í þeim tilgangi, að vernda danska tungu og þjóðerni á Suður-Jótlandi, og það ætlunarverk leysti hann þannig af hendi, að það er alment viðurkent, að Suður-Jótar séu jafnvel danskari í hjarta en sjálfir Danir, þótt þeir nú heyri undir Þjóðverja. Skólinn sýndi það yfirleitt, að kenning Grúndtvígs um þjóðlega menningu var á góðum og gildum rökum bygð. Þess var þó enn langt að bíða, að þetta kæmist inn í meðvitund þjóðarinnar, og háskólastefnan varð að heyja langa og stranga baráttu við tómlæti, deyfð og hleypidóma, áður hún næði fram að ganga. Sá maður, sem átti mestan og beztan þáttinn í að ryðja alþýðuháskólunum braut í Danmörku og vinna þeim að lokum mikinn og fagran sigur, var fátækur og umkomulaus alþýðumaður, Kristen Mikkelsen Kold.

Kr. Kold.

Kold var fæddur 29. marz 1816, og var faðir hans bláfátækur skóari í litlu þorpi á Norður-Jótlandi. Foreldrar hans voru, eins og títt er um þess háttar fólk, lítilsigld og fákunnandi; þó virðist móðir hans hafa verið talsvert frábrugðin öðru fólki og einræn í lund, og hún hafði töluverð áhrif á drenginn. »Móðir mín var sú fyrsta manneskja,« segir hann í æfisögubroti sínu, »sem vakti hjá mér fróðleiksfýsnina og bjó mig undir fræðslustarf mitt, og hún gerði það án þess að vita af því, því hún var ekki nálægt því eins skynsöm og ég, og ég er ekki nálægt því nógu skynsamur. Þegar við börnin vorum óþekk og ólundarleg, hafði hún úr okkur fýluna með því að segja okkur sögur, og við urðum aftur glöð og kát og fórum að leika okkur. Ég skildi þá ekki í hverju þetta lá, en

seinna varð mér það ljóst, að áður en ég fór sjálfur að fást við alþýðufræðslu, þurfti ég fyrst á sjálfum mér að komast að raun um mátt hins lifandi orðs til að hræra hjartað og til að gera menn glaða, frjálsa og góða, til að innræta mönnum tilfinningu um, að þeir eru ekki í heiminn bornir til að rífa niður og gera ógagn, heldur til að byggja upp í kærleika og sameiningu. Það var þetta, sem ég þurfti að komast að raun um, áður en ég tókst á hendur að fræða alþýðuna, og svo var hitt annað, hvort ég væri fær um að vekja aðra til lífs með orðum frá mínum eigin vörum.« Á barnsaldri var honum komið í alþýðuskóla, eins og lög gerðu ráð fyrir, en eftir því sem hann sjálfur segir, græddi hann lítið á skólaverunni. »Alt sem við lærðum,« segir hann, »voru annarlegar skoðanir, sem var klínt utan á okkur, án þess að þær hefðu nokkur tilsvarandi áhrif á hugsanir okkar og því síður líf okkar.« Hann varð því fljótt leiður á skólanum og varð þeirri stundu fegnastur, er hann slapp úr honum á daginn. Í þorpinu voru nokkrar kerlingar, sem sögðu honum draugasögur og æfintýri, og föðursystir hans sagði honum stundum helgra manna sögur. »Mér fanst eins sólskinið væri hlýrra og bjartara á þessum heimilum en annarsstaðar,« segir hann. Þegar hann var 13 ára gamall tókst hann sjálfur á hendur að halda barnaskóla, en honum brá heldur en ekki í brún, þegar hann sá, að flest börnin voru stærri og sterklegri en hann, því hann var lítill og væskilslegur. Hann tók þá það ráð, að hann stóð fram og hélt svo látandi tölu: »Þið eruð miklu stærri og sterkari en ég, og ef við færum að fljúgast á, þá þá hefðuð þið sjálfsagt við mér. En mér dettur ekki í hug að fara að berja ykkur, og þess vegna vona ég líka að þið berjið mig ekki. Aftur er ég miklu fróðari en þið, og ef þið viljið vera skynsöm, þá ættuð þið að reyna að læra eitthvað af mér.« Þetta er líklega sú einkennilegasta ræða, sem nokkur kennari hefur haldið fyrir skólabörnum, en hún hreif.

18 ára gamall komst hann á kennaraskóla. Honum gekk námið heldur stirt fyrst framan af, en nokkru síðar vaknaði hann til umhugsunar á trúarefnum og við það var eins og skifti um fyrir honum. »Ég fann það á sjálfum mér,« segir hann, »að hið lifandi orð innifelur í sér mátt til að gera hjörtun glöð, og ég komst einnig að raun um, að guð hafði gefið mínum eigin orðum þennan mátt, eða lagt mér þau orð í munn, sem höfðu mátt í sér til þess. Upp frá þeirri stundu einsetti ég mér að komast

fyrst og fremst í gegnum skólann og síðan að taka mér það fyrir mark og mið í lífinu, að gera hjörtun glöð.« Honum fór nú að ganga betur á skólanum og lauk prófi eftir hæfilegan tíma með góðum vitnisburði.

Að afloknu prófi fór hann að fást við barnakenslu, en kensla hans var með nokkuð undarlegum hætti, að því er mönnum fanst. Hann hafði samhliða Grúndtvíg — og án þess að þekkja nokkuð til hans eða þeirra nýmæla, er hann fór með, — komist að sömu niðurstöðu og hann um utanaðnámið í barnaskólunum. Hann tók því af sjálfsdáðum upp þá aðferð, sem Grúndtvíg hafði bent á, og lét munnlega frásögn koma í staðinn fyrir bóklesturinn. En nú var eftir að vita, hvort þessi fræðsla sæti fast í börnunum, þegar til fermingar og prófs kæmi. Eftir nokkurn tíma prófaði hann börnin og varð sú reyndin á, að þau gátu skýrt og ljóslega gert grein fyrir því, sem hann hafði sagt þeim, og fanst honum kenslan ganga miklu betur eftir en áður. Til merkis um hve vel honum tókst að vekja athygli barnanna og námfýsi, skal þess getið, að hann kom einu sinni að einum af drengjunum, þar sem hann stóð undir tré niðri í garðinum, horfði upp í loftið og sagði: »Heyrðu Abraham, þú þarft ekkert að vera hræddur við að fórna honum syni þínum, því hann guð lofar þér að taka hann aftur heim með þér. Ég veit það, skal ég segja þér, því ég hef lesið áfram í bókinni.« Kold langaði mjög mikið til að setja á stofn frjálsan barnaskóla, þar sem kenslunni væri þannig hagað, en hann varð að slá því frá sér, því þess háttar skólastofnun reið í bága við öll lög og tilskipanir þeirra tíma. Hann sótti þá um djáknastöðu, en til allrar ógæfu var það farið að kvisast og komast í hámæli, að hann væri búinn að finna upp nýja aðferð til að kenna börnum fræðin. Þetta barst einnig prófastinum til eyrna og kom hann sjálfur í eigin persónu til að vera við prófið. Hann spurði börnin og þvældi þau fram og aftur, og alt gekk vel og greiðlega, þangað til hann fór að hlýða þeim yfir kverið, þá stóð alt fast, því þau höfðu ekki lært það utan að. Þessu kunni klerkur illa og vildi ekki annað heyra, en að Kold héldi sér við gömlu aðferðina, þótt hann hins vegar yrði að játa, að börnin hefðu fengið óvenjulega skýra og ljósa hugmynd um það, sem þau áður höfðu aðeins þulið utan að hugsunarlaust.

Meðan Kold starfaði að barnakenslunni, gekst hann fyrir kvöldsamkomum í sveitinni til skrafs og innbyrðis fræðslu. En samkom-

urnar voru heldur daufar og fjörlitlar fyrst í stað, og mönnum varð gjarnt á að snúa umræðum að því, sem hjartanu var kærast, en það var búskapurinn. Loks hófst Kold einu sinni upp úr eins manns hljóði og sagði: »Það er þrent, sem mönnum vill verða skrafdrjúgt um hér í sveitinni, þegar þeir koma saman: nautin, sem þeir eiga, nautin, sem þeir hafa átt, og nautin, sem þeir ætla að eignast.« Upp frá því fóru umræðurnar að ganga í aðra stefnu. Hann fékk að komast að með það, sem honum lá á hjarta, og það var ekki fyrst og fremst nautgriparækt. Hann talaði um líf og kjör mannanna, stórviðburði sögunnar og hinar fögru og háleitu hugsjónir skáldmæringanna. Áður langt leið, fóru hugir tilheyrendanna að snúast að fleiru en nautunum og fjósastörfunum, og svo segja kunnugir menn, að enn í dag eimi eftir af áhrifum Kolds þar í sveitinni. Þessar kvöldsamkomur voru fyrsti vísirinn til fyrirlestrafélaganna, sem nu eru útbreidd um alt land í Danmörku og standa í nánu sambandi við alþýðuháskólahreyfinguna.

Þegar fram í sótti gat Kold ekki unað stöðu sinni við skólann, því ekki var nærri því komandi við klerk og skólastjórn, að hann fengi að taka upp þá kensluaðferð, er honum var næst skapi. Hann sótti nú um hverja barnakennarastöðuna á fætur annarri, en fékk stöðugt afsvar, með því hann gaf í skyn, að hann ætlaði ekki að láta börnin þylja fræðin í belg og blöðru. Loks sótti hann um kennarastöðu á Suður-Jótlandi, því þar gat ekki kver Balles orðið honum að fótakefli, með því það var ekki kent þar í skólunum. Presturinn í sókninni, sem hann sótti í, var mjög hlyntur Þjóðverjum og hafði óbeit á öllu, sem danskt var. Þegar Kold þess vegna gaf honum í skyn, að hann ætlaði að segja börnunum Danmerkursögu og lesa upp fyrir þeim dönsk skáldrit, var úti um samkomulagið. Kold skildist við hann með tárin í augunum og sagði um leið: »Hingað til hef ég bjargast nokkurn veginn óáreittur í gegnum veröldina með öllum mínum mörgu göllum, en nú ætla þeir einu tveir kostir, sem ég hef mest talið mér til gildis, að verða mér að fótakefli, en þeir eru ástin á guði og ástin á ættjörðunni.«

Kold stóð nú uppi alveg ráðalaus og vissi ekki hvað hann átti til bragðs að taka. Það var um tíma efst í honum að fara vestur um haf og hola sér niður einhversstaðar inst inn í frumskógunum í Ameríku fjarri öllum mannabygðum. Þá bar svo til

að prestur nokkur danskur ferðaðist til Asíu til að boða kristni, og réðst Kold til hans fyrir vinnumann. Áður en hann lagði af stað í förina, lagði hann sig eftir bókbandsiðn stuttan tíma, og kom það honum að góðu haldi seinna. Þeir héldu af stað haustið 1842. Í Miklagarði kom upp ósamlyndi með þeim og fór svo, að Kold gekk úr vistinni og hélt suður til Smyrna einn síns liðs með tvær hendur tómar. Hann ætlaði sér að setjast þar að og stunda bókbandsiðn, en fékk ekkert að gera, og lá við sjálft að hann yrði hungurmorða. Hann hafði ekki bragðað mat í nokkra daga og var að fram kominn af hungri. Þá varð honum það til bjargar, að hann af tilviljun hitti fyrir sér sænskan skipstjóra, sem þurfti að láta binda bók. Upp frá þessu tók að rætast úr fyrir honum, hann fékk stöðuga atvinnu og dvaldi í Smyrna í nokkur ár. En þegar stundir liðu fram, tók heimþráin að gera vart við sig hjá honum, og hún svo megn, að hann hélzt ekki lengur við þar suður frá. Sumarið 1847 seldi hann alt, sem hann gat við sig losað og tók sér far með skipi til Tríestborgar við Adríahaf. Þar keypti hann sér hjólbörur undir faranguriun og hélt svo fótgangandi alla leið til Danmerkur. Það eru rúmar 200 mílur.

Þegar hann var kominn heim aftur, greiddist fljótt úr fyrir honum, og varð hann fyrst heimiliskennari hjá presti nokkrum á Jótlandi. Um þessar mundir kom upp Slésvíkuróftiðurinn fyrri og gekk Kold í sjálfboðaliðið. Þegar fyrsta ófriðarárið var á enda, leitaði hann aftur fyrir sér um kenslustörf og var svo heppinn að komast í kynni við ungan prest, Vilhelm Birkedal að nafni, sem seinna varð mjög kunnur í Danmörku. Hann fluttist með honum til Ryslinge á Fjóni 1849 og átti að verða heimiliskennari hjá honum. Birkedal var einn af ótrauðustu fylgismönnum Grúndtvígs og var því hlyntur þeirri kensluaðferð, sem Kold hafði tekið upp og sætt svo miklu mótlæti fyrir. Hann hvatti og styrkti Kold til að safna að sér lærisveinum og byrja á alþýðufræðslu í anda Grúndtvígs.

Það varð að samningum með þeim Kold og Birkedal, að Birkedal skyldi útvega honum að minsta kosti 5 utanhéraðs lærisveina, svo hann gæti byrjað alþýðuskóla á prestsetrinu eftir beztu föngum. Hann ætlaðist til að lærisveinarnir væru á fermingaraldrinum og bauðst til að kenna þeim fyrir 10 rdl. hverjum um veturinn. Foreldrarnir áttu að sjá þeim fyrir fæði og húsnæði hjá þorpsbúum í grendinni. Það sem Kold ætlaði fyrir sér með þess-

ari tilraun sinni, var að koma skipulagi á og blása lífi í þá undirstöðufræðslu, sem barnaskólinn veitti, og það var ásetningur hans, svo framarlega sem þessi tilraun hepnaðist vel, að setja á stofn fastan alþýðuháskóla í Ryslinge. Alt var undir því komið, að undirtektirnar yrðu góðar hjá bændunum, en það hlaut aftur mikið að fara eftir kostnaðinum. Hann gerði ráð fyrir að halda skólann aðeins að vetrinum til, og deildirnar áttu að vera tvær. Yngri deildinni ætlaði hann að kenna biblíusögur og Danmerkursögu og vekja lærisveinana til umhugsunar og skilnings á því, sem þeir höfðu lært athugunarlaust utan að í barnaskólunum; með vorinu áttu svo lærisveinarnir úr þessari deildinni að ganga undir fermingu. Eldri deildin skyldi vera nokkurs konar framhald af yngri deildinni og þar gerði hann ráð fyrir að leggja mesta áherzlu á veraldarsöguna. Svo framarlega sem hann fengi 10 nýja lærisveina árlega, þannig að í skólanum yrðu að jafnaði 20, bjóst hann við að kostnaðurinn fyrir hvern pilt mundi nema 30 rdl. yfir veturinn, 10 fyrir kensluna og 20 fyrir fæði og húsnæði. Hann ætlaði sér í aðalatriðunum að fylgja skólahugmyndum Grúndtvígs, en áleit að öðru leyti að aðferðin kæmi af sjálfu sér og að lífið sjálft mundi segja bezt til um hana. Til allrar hamingju var Kold, — þessi ótrauði forvígismaður alþýðuháskólanna —, enginn þurr og einstrengingslegur bókabéus, heldur var hann framar flestum samtíðarmönnum sínum alinn upp í skóla lífsins. Í þessum skóla hafði hann aflað sér djúprar lífsreynslu og hann hafði glögt auga fyrir hinum margbreytilegu hliðum mannlegs eðlis.

Þegar Kold kom til Ryslinge 1. nóv. 1849 í því skyni að setja þar alþýðuháskóla á stofn, var háskólinn í Rödding búinn að standa í $3^1/_2$ ár, og á þeim tíma höfðu 100 lærisveinar notið þar kenslu, mest bændasynir frá Suður-Jótlandi. Þegar ófriðinn bar að höndum, var skólanum lokað, en nokkru síðar tók hann aftur til starfa á öðrum stað. Þess er áður getið um þennan skóla, að það, sem sérstaklega einkendi hann, var hinn dansk-pólitíski blær, sem leiddi af því, að hann stóð þarna eins og á verði milli tveggja mótstöðuflokka. Kold aftur á móti festi frá upphafi augun á því, að vekja og efla sálarlífið hjá einstaklingnum, þannig að hann kæmist í skilning um sitt eigið persónulega gildi og sitt eigið og þjóðarinnar hlutverk í menningarbaráttunni.

Kold var við brugðið fyrir kenslu sína. Hann hafði alveg sérstakt lag á að vekja athygli lærisveinanna og halda þeim vak-

andi. Þegar hann var búinn að segja þeim kafla úr þeirri fræðigrein, sem hann hafði með höndum, var hann eftir á vanur að koma með einkennilegar og smellnar athugasemdir viðvíkjandi frásögninni. Þessar athugasemdir festu djúpar rætur í hjörtum lærisveinanna og höfðu mjög vekjandi áhrif á þá, einmitt af því að þær voru klæddar í svo einkennilegan búning. Venjulegar skólanámsgreinar, t. d. lestur, reikningur og skrift, voru auðvitað kendar, en hann lagði þó ekki aðaláherzluna á þær eða þekkingarforðann yfir höfuð. »Að minni hyggju,« segir hann, »hlýtur það að vera aðaltilgangur alþýðufræðslunnar, að opna uppsprettur sálarlífsins hjá lærisveinunum; takist það, þá mun alt annað veita auðvelt. Meðalið, sem ég nota til þess, er saga og skáldskapur, borið fram á vængjum hins lifandi orðs. Lestur og bókagrúsk getur vakið hjá manni skilning og umhugsun, en það megnar ekki að lífga og verma eins og hið lifandi orð á vörunum«. Samhliða skólunum stofnaði Kold félag í sveitinni til fræðslu og uppbyggingar, og hélt það fundi á hverju laugardagskveldi. Kold byrjaði fyrst með því að halda ræður um ýms efni, síðan las hann upp kafla úr beztu skáldritum Dana. Af félagi þessu hafði hann hina mestu ánægju. Honum farast þannig orð um það í bréfi einu: »Í félaginu hjá mér eru 16—20 stöðugir lærisveinar úr sveitinni, mest vinnumenn og ungir húsmenn, og það orð fer af því hér um slóðir, að það hafi mikil og góð áhrif. Bændurnir þykjast hafa tekið eftir mikilli breytingu til hins betra í fari vinnufólksins bæði til orðs og æðis.«

Meðan þessu fór fram höfðu vinir Grúndtvígs og fylgifiskar í Kaupmannhöfn borið saman ráð sín um stofnun alþýðuháskóla og bundið með sér félagskap í þeim tilgangi. Þeir voru allflestir mentamenn, en enginn þeirra þóttist þó fær um að standa fyrir slíkum skóla. »Við þurfum að fá mann, sem er runninn af rótum sjálfrar alþýðunnar og er henni samþýddari en við, — þótt skömm sé frá að segja —, mann, sem þekkir alþýðuna út og inn og ber hag hennar fyrir brjósti sér, sem ekki að eins getur talað til hennar, heldur líka hefur lag á að vekja eftirtekt og ást hjá henni,« skrifar einn af þessum mönnum. Og maðurinn, sem bauð sig fram til þess, var líka sá rétti — það var Kold.

Vorið 1850 var á boðstólum hús í Ryslinge, og hafði Kold augastað á því, en skorti efni. Hann réð því af að fara til Kaupmannahafnar til að leita fyrir sér um hjálp og fjárstyrk. Hann

lagði á stað fótgangandi og var á tréskóm, og leizt Hafnarbúum hann alt annað en snyrtimannlegur, er þeir sáu hann. Kold hitti fyrst Grúndtvíg að máli og greiddi hann götu hans eftir mætti og lagði ríflegan skerf til skólans. Félag það, sem áður er nefnt, tók vel undir erindi Kolds, og fyrir tilstyrk þess safnaðist nægilegt fé til að kaupa húsið og koma því í lag. Dálítill landskiki fyrir utan þorpið fylgdi með í kaupunum og réð Kold af að flytja húsið þangað, svo hann gæti selt lóðina, sem húsið stóð á inni í þorpinu. Hann hafði nú að öllu samtöldu 1100 dali úr að spila.

Þannig hafði Kold loks tekist að koma sér upp sjálfstæðum skóla, og þóttist nú hafa himin höndum tekið. Skólahúsið var fullgert í nóvember 1851 og Kold var búinn að ráða sér aðstoðarkennara. En nú var það eftir, sem alt var undir komið: að fá lærisveina. Það var aðeins einn búinn að gefa sig fram. Ekki var hægt að kenna því um að skólagjaldið væri hátt; hann fór ekki fram á að fá nema 6 rdl. á mánuði fyrir fæði. húsnæði og kenslu. En menn voru ekki enn þá farnir að gera sér ljósa grein fyrir þeim hugmyndum, sem lágu til grundvallar fyrir skólanum, og voru hálfhræddir um, að peningunum væri kastað á glæ, þar sem þeir ekki þegar í stað gáfu sýnilegan arð af sér, og námið leiddi ekki til neinnar sérstakrar stöðu eða hlunninda. Þá rættist óvænt úr fyrir Kold, þegar að því kom, að skólinn væri settur um haustið, því þá gáfu sig fram 15 lærisveinar, og játar Kold það sjálfur, að hann hafi aldrei verið eins glaður á æfi sinni. Samhliða þessum skóla fyrir fullorðna setti hann á stofn barnaskóla, sem var bygður á sömu grundvallarreglunni: frjálsri munnlegri fræðslu, en ekki utanaðnámi. Þessi barnaskóli varð síðar fyrirmynd barnaskóla með líku sniði um land alt, hinna svo nefndu »frískóla«, og á sama hátt varð einnig alþýðuháskóli Kolds fyrirmynd þeirra alþýðuháskóla, sem síðar voru settir á stofn.

Að því er sjálfa skólabygginguna snerti, var að öllu leyti vel og snyrtilega gengið frá kenslustofunni og eldhúsinu, en mjög til sparað að öðru leyti. Í herbergi Kolds sjálfs var mjög fátæklegt umhverfis, og var ekki annað inni en hefilbekkur hans og lítill tréskemill. Ef gesti bar að garði, var þeim boðið inn í skólastofuna. því önnur stofa var ekki til. Áður en kenslan hófst á morgnana var sunginn sálmur. Að því búnu skýrði Kold biblíusögur fyrir yngri deildar lærisveinunum og rifjaði upp, það sem hann hafði sagt þeim daginn áður. Á meðan veitti aðstoðarkennarinn eldri

deildinni tilsögn í hinum almennu skólanámsgreinum. Síðari hluta dags las Kold hátt kafla úr skáldritum Oehlenschlægers, Grúndtvígs og Ingemanns, og að kvöldinu til fór hann yfir Danmerkursögu með þeim. Lærisveinarnir og kennararnir mötuðust saman og sváfu allir í einni stofu, þar sem Kold og aðstoðarkennarinn sváfu sinn í hvorum enda. Eftir að allir voru háttaðir á kvöldin, héldu þeir Kold og aðstoðarkennarinn oft samræður um ýms efni langt fram á nótt.

Áður langt var liðið komst Kold á þá skoðun, að heppilegra væri að hafa skólann annarstaðar en í Ryslinge, og sá hann sér út skólastæði í Dalby. Það ýtti meðfram undir hann, að íbúarnir í Dalby lögðu að honum að flytja þangað, og varð það úr á endanum, að hann bygði þar skólahús, sem kostaði 4000 kr. Bændurnir léttu undir með alt hvað þeir gátu, með því að annast alla flutninga og aðdráttu ókeypis. Kold var við því búinn, að það kynni að fara svo, að hann yrði að flytja þaðan áður langt liði, og hagaði byggingunni þannig, að hann gat tekið sig upp hve nær sem hann vildi og flutt hana með sér. »Frískólinn« dafnaði vel og voru stundum fram undir 70 börn í honum. Að sumrinu til ferðaðist hann um héruð og setti víða »frískóla« á stofn og útvegaði kennara til þeirra. Menn komu víða að úr fjarlægum sveitum, til að hlusta á fyrirlestra Kolds, og lærisveinarnir sóttu að skólanum úr öllum áttum. Fyrirlestrar hans þóttu svo einkennilegir, að það var haft á orði, að hann »byrjaði í hrákadallinum og endaði í himninum«. Meðan hann talaði yfir skólasveinunum var hann oft að dunda við að flétta skó úr hálmi, eins og tíðkast enn í dag út um land í Danmörku, eða hafði einhverja aðra vinnu milli handa. Hann var framúrskarandi þrifinn og reglusamur og gerði sér mikið far um að innræta öðrum þessa eiginleika. Þegar lærisveinunum varð á að hrækja á gólfið, gekk Kold alveg upp úr þurru fram í eldhús, sótti klút og þurkaði sjálfur upp hrákann alveg þegjandi; þetta hafði þau áhrif, að þeir skömmuðust sín og lögðu þann ósið niður, og svo var um margt fleira.

Skóli Kolds blómgaðist vel, þótt hann auðvitað fyrst framan af ætti nokkuð örðugt uppdráttar í fjárhagslegu tilliti, og yfirleitt átti hann miklum vinsældum að fagna frá þeirra hálfu, sem höfðu nánari kynni af honum. Þó mætti hann á hinn bóginn töluverðri mótspyrnu úr ýmsum áttum og varð oft fyrir illgjörnum árásum í opinberum blöðum, eins og oft á sér stað um það, sem nýtt er

og stingur í stúf við eldri skoðanir. Meðal annars var ráðaneytinu send áskorun frá mótstöðumönnum skólans þess efnis, að svifta hann opinberum styrk. Þegar þetta kvisaðist, tóku sig til ýmsir af fyrverandi lærisveinum Kolds og sendu skriflegt álit sitt um skólann til ráðaneytisins, og hljóðar vitnisburðurinn í stuttu máli á þessa leið: . . . . . . »Vér erum sannfærðir um, að hver maður með meðalhæfileika, sem dvelur við skólann í 5 mánuði og leggur sig til við námið með kostgæfni, getur á þessum tíma aflað sér viðunanlegrar þekkingar á veraldarsögunni og komist vel niður i sögu Danmerkur. Í móðurmáli sínu fær hann þá tilsögn og æfingu, að hann getur lesið hverja bók á dönsku máli sem vera skal sér til verulegs gagns og ritað móðurmálið svo vel sæmi hverri almennri borgaralegri stöðu í lífinu. Í skólanum er farið yfir úrval af skáldritum Dana, svo lærisveinarnir fá gott yfirlit yfir bókmentir þjóðar sinnar, að því er skáldskap snertir. Enn fremur er þeim gefinn kostur á að kynnast helztu löndum og þjóðum og aðalatriðum eðlis- og efnafræðinnar. Verklegar æfingar í landmælingum og búnaði eru einnig haldnar, og þeir, sem óska þess, fá tilsögn í söng, ensku og þýzku. Þetta, sem hér hefur verið talið skólanum til gildis, er þó í sjálfu sér engan veginn aðalkostur hans, því hann setur sér það ekki fyrir mark og mið, að troða svo og svo miklum þurrum og dauðum lærdómsforða inn í lærisveinana, heldur hitt: að vekja hjá þeim reglulegt innra líf, að beina athygli þeirra að þeim kröftum, sem búa inni fyrir hjá þeim og kenna þeim með eðlilegri og látlausri uppfræðslu að beita þeim í þarfir lands og þjóðar. Þetta hefur skólinn sett sér fyrir mark og mið og vér þykjumst mega fullyrða, að honum hafi tekist að ná því.«

Það fór svo sem Kold hugði, að hann tók sig upp enn þá einu sinni og flutti nu skólann til Dalum, skamt þaðan, er hann hafði áður staðið. Skólahúsið var rifið og nágrannabændurnir önnuðust flutninginn kauplaust. Þetta sýnir bezt, hve vel Kold hafði komið sér við þá, því Fjónbúar eru sagðir manna tregastir á að leggja fram hesta og aktygi og hreyfa þau ekki nema fyrir vildustu vini sína. Þegar Kold var búinn að koma sér vel fyrir í þessum nýja skóla, skrifaði hann einum af kunningjum sínum á þessa leið: »Nú er ég búinn að koma mér upp skóla, sem er eins og konungshöll á að líta. Húsið og jörðin, sem fylgir skólanum, hafa kostað 50,000 kr., og bezt af öllu er að skólinn borgar

sig vel. Í vetur voru 70 karlmenn á honum og í sumar 70 stúlkur.«

1868 ferðaðist sænskur maður, dr. Ålund að nafni, til Danmerkur til að kynna sér alþýðuháskólana, sem um þær mundir voru farnir að vekja töluverða eftirtekt hjá Svíum. Hann gisti á skóla Kolds og segir frá fyrstu viðtökum sínum á þessa leið: »Þegar ég kom inn í skólastofuna, benti Kold mér á lærisveinana með þessum orðum: »»Svona eru nú andlitin hérna««. Mannsandlitið er altaf eftirtektarvert, og þegar um skólastofnun eins og þessa er að ræða, verður manni fyrst fyrir að líta á andlit lærisveinanna. Sálin var þegar búin að þrýsta sínu göfuga innsigli á mörg af andlitunum, og á þeim öllum var farið að votta fyrir því.« Yfirleitt fanst dr. Ålund mjög mikið til um skólann.

Kold sjálfur einkendi starf sitt á þessa leið: »Mér er ekki eins sýnt um að fræða (oplyse) eins og að glæða (oplive). Ég byrja með því að glæða og enda með því að fræða, og ég legg aðaláherzluna á hið fyrnefnda.« Þessi orð Kolds má að vissu leyti skoða sem einkunnarorð alþýðuháskólanna.

Kold var hinn látlausasti í öllu dagfari sínu og svo sparneytinn, að orð var á gert. Hið sama vandi hann lærisveinana á, og hann hataði út af lífinu alla tilgerð, prjál og eyðslusemi. Hann vann sjálfur eins og óbreyttur bóndi að öllum heimastörfum og þreyttist aldrei á að brýna fyrir lærisveinum sínum þýðingu orðanna: »að neyta síns brauðs í sveita síns andlitis«. En þegar upp á ræðupallinn kom, var hann andríkur og djúpsær eins og spekingur, svo jafnvel mentamenn og hefðarfólk kom langar leiðir að — stundum frá útlöndum — til að hlusta á ræðu hans. Hann lifði það að sjá háskólahreyfinguna á greiðri framfarabraut, og dó virtur og mikils metinn 1870.

Saga Kolds er sagan um fátæka bóndasoninn, sem vann kóngsdótturina og hálft kóngsríkið.

III. VÖXTUR OG VIÐGANGUR ALÞÝÐUHÁSKÓLANNA.

Hér að ofan hefur verið skýrt frá því, hvernig háskólahreyfingin eins og óx með Kold upp úr skauti sjálfrar alþýðunnar og ruddi sér braut smátt og smátt. Þó vantaði enn mikið á, að þjóðin skildi þessa nýju stefnu og aðhyltist hana alment. Það var fyrst gegnum sterk ytri áhrif og gegnum eftirköst þungrar þjóð-

arógæfu, að augu alþýðunnar opnuðust til fulls fyrir þýðingu hennar.

Eins og flestum mun kunnugt, áttu Danir á árunum 1848—50 í ófriði út af hertogadæmunum Slésvík og Holtsetalandi. Í þeim ófriði báru þeir hærra hlut og uxu af frammistöðu sinni í stríðinu í augum annarra þjóða. En mest uxu þeir þó í sínum eigin augum og það getur verið hættulegt, ekki sízt fyrir smáþjóðir, sem lítið eiga undir sér. Sigurinn og friðurinn leiddu af sér sjálfbirgingsskap og um leið deyfð og dvala. Þjóðin eins og tók á sig náðir og hvíldi makindalega á herfrægðinni, enda hættir þjóðunum við að verða svefnsamt á þeirri sæng. En þeir vöknuðu óþægilega upp úr þessum væra dúr 1864. Þá bar síðari Slésvíkuróffriðinn að höndum og urðu Danir þar herfilega undir. Þeir urðu að láta af höndum Suður-Jótland, eitthvert frjósamasta og auðsælasta héraðið í ríkinu. Það er ekki unt í fám orðum að lýsa þeirri sorg og gremju, sem gagntók alla þjóðina við þessar ófarir. Hún sat hnipin eftir missinn og var eins og hún skoðaði hann bæði sem þjóðarógæfu og þjóðarsmán. Sorg og ógæfa getur leitt bæði einstaka menn og heilar þjóðir til örvæntingar, en það getur líka leitt til farsældar og blessunar, og svo var um þetta. Þegar sárasti söknuðurinn var liðinn frá, tóku hinir betri menn og framgjarnari á meðal þjóðarinnar að hugsa um að græða sárin, í stað þess að barma sér yfir þeim. Þeir komust að þeirri niðurstöðu, að einasti vegurinn til að bæta missinn væri sá, að reyna að vinna það upp inn á við, sem þjóðin hafði látið úr greipum ganga út á við. Fyrsti og áþreifanlegasti árangurinn af þessari setningu var sá, að menn tóku sig til og fóru að rækta landið í stórum stíl, fóru að láta sér umhugað um að nota hvern blett og hvern skika, svo ekkert færi til ónýtis, og áður langt var liðið, fóru að blasa við gular kornekrur og grænir skógarlundar, þar sem áður voru lynggróin heiðadrög og sandorpnir flákar. En það var ekki einhlítt, að nokkrir menn tækju sér fram bæði um þetta og annað, sem til framfara horfði. Þjóðin var fámenn og þess vegna var um að gera, að allir legðu sig fram, til þess að eitthvað yrði ágengt að marki. Það var ekki nóg, að einstakir menn kæmust í skilning um, að fyrsta skilyrðið til að ná fögrum þroska, er að setja sér háleitt takmark; þjóðin í heild sinni varð að finna til þess og hver einstakur maður varð að leggja fram alla sína krafta, til að vinna í þjónustu föðurlandsins. Það var um að gera,

að koma alþýðunni í skilning um þetta, og vegurinn til þess var ljós og bersýnilegur. Það var sá vegur, sem Grúndtvíg hafði bent á endur fyrir löngu og Kold tekið upp — alþýðuháskólavegurinn.

Eitthvað líkar þessu voru þær skoðanir, sem vöktu fyrir öllum þorra þeirra manna, sem eitthvað hugsuðu um hag þjóðarinnar og báru velferð hennar fyrir brjósti sér. Meðal þeirra voru nokkrir ungir menn, sem þá voru nýkomnir af háskólanum og höfðu lokið þar embættisprófi. Eins og lög gera ráð fyrir, var það ætlun þeirra að afloknu prófi að reyna að ná í eitthvert embætti, en við ófriðinn kom ringl á ráð þeirra, eins og fleiri manna um þær mundir og endirinn varð sá, að þeir helguðu alþýðufræðslunni líf sitt. Þessir menn voru þeir Lúðvíg Schröder, Ernst Tríer, Kristóffer Bågö og Jens Nörregård; þeir urðu stofnendur og forstöðumenn þriggja stærstu og áhrifamestu alþýðuháskólanna í Danmörku.

Með því að ekki er unt að skýra jöfnum höndum og í senn frá öllum alþýðuháskólunum, skal hér að eins rakinn ferill eins hins helzta meðal þeirra. Það er alþýðuháskólinn í Vallekilde, er stofnaður var af Ernst Tríer, einhverjum hinum merkasta og einkennilegasta af lærisveinum Grúndtvígs

Ernst Tríer.

Ernst Tríer var kaupmannssonur og af Gyðingum kominn í báðar ættir. Hann var fæddur í Kaupmannahöfn 1837. Á ungum aldri var hann settur til menta, og þegar hann hafði lokið stúdentsprófi, lagði hann stund á guðfræðisnám við háskólann. Hann var fjörmaður hinn mesti og gleðimaður og hneigðist mjög að jafnöldrum sínum meðal listamannanna. Samt sem áður bjó mikil alvara og áhugi undir æskufjörinu hjá honum, og ásamt nokkrum af kunningjum sínum — þar á meðal þeim þrem, sem áður eru nefndir — tók hann sig brátt út úr glaum og gleði stúdentalífsins, og leituðust þeir við að rækja námið af meiri alvöru og kostgæfni, en alment átti sér stað. Þeir ræddu einnig sín á milli ýms atriði, er snertu kirkjulífið og þjóð-

lífið. Af tilviljun komst þessi flokkur í kynni við Grúndtvíg, og eins og vænta mátti um svo alvörumikla trúmenn og framgjarna ættjarðarvini, snerust þeir brátt á skoðanir hans og hétu því með sjálfum sér að greiða þeim veg eftir megni. Að vísu kom þeim ekki til hugar þegar í stað að gangast sjálfir fyrir útbreiðslu þeirra meðal alþýðunnar, en viðkynningin við Grúndtvíg varð þó til þess, að lífsstefna sumra af þessum mönnum breyttist algerlega.

1863 lauk Trier prófi við háskólann og ætlaði síðan að sækja um brauð, en þá bar ófriðinn að höndum. Hann vildi fyrir hvern mun taka þátt í honum, en með því hann þóttist betur fallinn til friðsamlegra starfa en orustu, sótti hann um prestsstöðu við herinn. Honum auðnaðist að vísu ekki að fá þá ósk uppfylta, en vanst þó það á, að hann var skipaður djákni við herinn og fylgdi honum í stríðið. Þegar vopnahlé var á komið og lausafregnir tóku að berast um hina þungu friðarkosti, fékk það mjög á Trier, eigi síður en aðra hina beztu menn meðal Dana, að vita blóði svo margra góðra drengja úthelt til ónýtis. Hann lýsir sjálfur hugarástandi sínu eftir ófriðinn á þessa leið. »Ég man hvað mér var ósegjanlega mikið niðri fyrir og ég hugsaði með sjálfum mér, að ég væri þar bezt kominn, ef ég gæti holað mér niður sem barnakennari einhversstaðar úti á Jótlandsheiðum, þar sem ég gæti eins og flúið undan smáninni og falið mig í einverunni.«

Þessi hugsun átti sér þó ekki langan aldur hjá honum. Hann átti um sama leyti tal við ungan prest, er hann þekti lítið eitt, og við það samtal vaknaði aftur hjá honum æskufjörið og starfsþrain. Þeir ræddu um ástandið eftir ófriðinn og talið barst að því, hvort ekki væri neinn vegur að endurreisa þjóðina eftir þetta mikla fall, og á endanum urðu þeir báðir á eitt sáttir um, að vissasti vegurinn til endurreisnar væri sá, að hefja meðal þjóðarinnar alþýðufræðslu í þeim anda, sem Grúndtvíg hafði bent á.

Upp frá þessu hafði Trier allan hugann á að setja á stofn alþýðuháskóla, og hafði helzt augastað á Vallekilde, þar sem kunningi hans var prestur, sá er áður er nefndur. Foreldrar hans hnigu að þeirri ráðagerð og margir af kunningjum hans ýttu undir hann. Hann ferðaðist því til Vallekilde um nýjársleytið 1865 til að leita fyrir sér um húsnæði handa skólanum, en það ætlaði að ganga heldur stirt. Loks tókst prestinum, kunningja hans, að útvega honum 3 herbergi til leigu fyrir næsta vetur á bóndabæ nokkrum, og átti stærsta herbergið að vera skólastofa, en hin

vinnustofa Triers og svefnherbergi; ekki var nú hærra risið til að byrja með.

Nú var eftir að hugsa fyrir húsnæði í grend við skólann handa lærisveinunum og aðstoðarkennaranum og mat handa þeim, og varð minni viðstaða á því. En nú var eftir þrautin þyngsta: að fá lærisveina. Hann bar ekki svo mikinn kvíðboga fyrir því, að hann gæti ekki fullnægt lærisveinunum, þegar til þess kæmi, að vekja hjá þeim sálarlífið og siðferðisþrekið, en honum þótti alls ekki ugglaust, að sér tækist að fá talið nokkurn mann á að koma á skólann. Hann var fæddur af heldra fólki og alinn upp við kaupstaðarlíf, en var með öllu ókunnugur sveitalífi og sveitasiðum. Honum þótti fremur lítil von um traust frá alþýðunnar hálfu, og var það engin furða. Hvernig skyldu bændur alment hér á Íslandi taka því, ef einhver óþektur maður kæmi til þeirra og skoraði á þá að senda sér sonu sína til læringar, án þess að geta gefið þeim von um nokkurn áþreifanlegan ávöxt af skólaverunni? Ætli þeir færu ekki að spyrjast fyrir um, hvort skólanámið gæti gert þá að búmönnum eða embættismönnum eða kent þeim aðferðina til að græða peninga og afla sér metorða? Það er hætt við, að þeir vildu »fá eitthvað fyrir snúð sinn« og mundu ef til vill láta lítið yfir, þótt þeim væri svarað, að skólinn ætti að gefa börnum þeirra færi á að kynnast sögu og bókmentum þjóðarinnar, innræta þeim göfugar hugsanir og heita ættjarðarást og styrkja hjá þeim siðferðisþrekið. Þessir eiginleikar þættu líklega rýrir í roðinu, þegar farið væri að mæla þá með hinum venjulega búksorgarmælikvarða.

Í júnímánuði 1865 sendi Trier út boðsbréf um að hann hefði í hyggju að byrja skólann um haustið í nóvember. Það skyldi vera mark og mið skólans, að koma lærisveinunum niður í sögu Danmerkur frá elztu tímum til vorra daga í sambandi við veraldarsöguna, og veita tilsögn í móðurmálinu og æfingu í að nota það bæði í ræðu og riti. Enn fremur var gert ráð fyrir tilsögn í landafræði, reikningi, skrift, teikningu og landmælingum. Kennararnir áttu að vera 2, auk Triers sjálfs, og skólagjaldið 120 kr. alls fyrir veturinn.

Þegar skólinn var settur 1. nóvember, voru mættir 26 lærisveinar og var það langt fram yfir það, sem Trier hafði búist við. Það var því með von og gleði að hann setti skólann í viðurvist margra manna úr ýmsum áttum. Einn af þeim, sem héldu ræður

við skólasetninguna, var bóndinn Níels Jokum Termansen. Hann var einn fremstu bænda röð í Danmörku, og af því ræða hans einmitt tók svo vel fram aðalkjarnann í alþýðuháskólastarfinu, og um leið sýnir, hvað vel þessi maður kunni að meta þýðingu þess, skal hér tilfært stutt ágrip af henni:

...... »Það sem við keppum eftir með skólastarfinu, er að greiða ljósinu veg um alt landið, jafnt inn í hreysi fáæklinganna og inn í hina glæstu sali auðmannanna. Vér erum lítil þjóð, að tölunni til ein af hinum minstu í veröldinni; vér megum því einkis manns missa, vér verðum að reyna að ná öllum inn í fylkinguna með oss í framsóknarbaráttunni. Það er ekki nóg, að einn og einn maður á stangli, sem er gæddur meira en meðalhæfileikum, verði hluttakandi í fræðslunni og gangi undir merkið í baráttunni, vér verðum að reyna að ná í alla, hvar sem þá er að finna, sem hafa eyrun opin fyrir andlegum áhrifum, og leiða þá með oss inn í baráttuna fyrir því, sem helzt má verða til þjóðþrifa.

Þeir eru auðvitað margir, sem eru á þeirri skoðun, að það eigi að vera mark og mið allra skóla, að veita lærisveinunum tilsögn og þekkingu í vissum greinum og telja það aðalskilyrðið fyrir dugnaði og áliti í lífinu. Þetta getur nú verið gott og blessað, og víst er um það, að við sláum ekki hendinni við fræðslu um neitt það, sem að einhverju leyti getur komið að gagni í lífinu. En aðalstarf alþýðuháskólans er það, að opna augu hinnar ungu kynslóðar fyrir öllu því í mannlegu lífi, sem er göfugt, fagurt og gott, og þó einkum í lífi vorrar eigin þjóðar, að vekja, styrkja og næra ástina á ættjörðinni og móðurmálinu með öllum þeim djúpu og fögru hugmyndum, sem það felur í sér í söng og sögu frá eldri og yngri tímum.

Þessari fræðslu, sem við keppum eftir, er ekki þannig varið, að hún kalli okkur frá því lífsstarfi, sem okkur er ætlað í mannfélaginu, þótt það kunni að vera lítilfjörlegt, heldur fylgir hún oss til hinna lægstu og lítilmótlegustu starfa og gefur þeim sína réttu þýðingu í augum vorum. Vér, sem höfum hrept það hlutskifti að erja akurinn, megum ekki láta oss detta það í hug, að þetta starf sé orðið lítilmótlegt fyrir oss, þó vér höfum fengið ofurlítinn snefil af menningu. Með því að feta dyggilega okkar spor á eftir arðrinum, munum vér með fögnuði komast að raun um, að sönn og heillavænleg fræðsla er hið sama fyrir mannshjartað og sólin með ljósi sínu og yl er fyrir moldina. Og þó að fræðslan, sem

við höfum fengið, færi okkur ekki einn einasta skilding í búið, þá munum vér þó á endanum komast að þeirri niðurstöðu, að hún færir okkur það, sem er miklu meira um vert . . . .«

Það sem mest amaði að skólanum þennan fyrsta vetur, voru þrengslin, en alt bjargaðist þó furðanlega af, því samlyndið var gott og lærisveinarnir hliðruðu til hver fyrir öðrum sem mest þeir máttu. Tríer var það hin mesta ánægja, að umgangast lærisveinana eins og vini sína daginn út og daginn inn, og það var ekki nóg með, að hann væri kennari þeirra, heldur var hann einnig leiðtogi þeirra í smáu sem stóru Hann lagði mikið að sér þennan fyrsta vestur og vakti oft langt fram á nætur, til að búa sig undir fyrirlestrana næsta dag. En hann fann varla til þess, því hann var þrekmaður hinn mesti og skólastarfið var hans líf og yndi, enda keptust lærisveinarnir hver við annan að létta undir með honum og gera honum alt til geðs.

Skólalífinu var þannig háttað, að lærisveinarnir söfnuðust saman laust fyrir kl. 8 á morgnana og fengu sér árbít: kaffi og smurt brauð. Að afloknum morgunsöng hélt Tríer fyrirlestur um sögu Norðurlanda. Kl. 10 kom aðstoðarkennarinn, sem bjó á næsta bæ. Hann kendi síðan reikning, lestur, réttritun og landfræði til hádegis. Þá var gengið til miðdegisverðar. Því næst hélt Tríer fyrirlestur um mannlífið og veraldarsöguna, og var síðan kenslunni haldið áfram til kl. 5. Frá kl. 5—6 var hver sjálfráður um störf sín og tók síðan við kvöldverður: brauð og svínafeiti, grautur og mjólk. Kl. 7 kom aðstoðarkennarinn þrisvar í viku og hélt fyrirlestra um nýju söguna og þjóðfélagslífið í Danmörku og þroska þess. Tvisvar í viku las Tríer upp á vökunni dönsk skáldrit. Skólastofudyrnar voru þá opnaðar og í fordyrinu þyrptist fólk saman úr nágrenninu til að hlýða á lesturinn, og heimilisfólkið var ætíð viðstatt. Jafnvel húsmóðirin sjálf tók rokkin með til að geta hlýtt á, án þess að hafa af sér vinnu. Eftir að klukkan var orðin 8½ lét Tríer sér ant um að ró og friður kæmist á, til þess að lærisveinarnir gætu starfað í næði að lestri og skrift, og hann var að jafnaði sjálfur inni hjá þeim, til að leiðbeina þeim og rétta þeim hjálparhönd, ef við þyrfti.

Þegar veturinn var um garð genginn, fór Tríer að hugsa til að færa út kvíarnar. Hann keypti dálitla landspildu kippkorn frá þorpinu og lét reisa þar skólahús. Hann réðist í þetta fyrirtæki öruggur og vongóður, þótt hann væri alveg félaus. Það var eitt

af einkennum Tríers, að hann lét fjárskortinn aldrei aftra sér frá að ráðast í það, sem hann áleit gott og þarflegt. Með bjargfastri trú og öruggri von um góðan framgang barðist hann við erfiðleikana og kom því á framfæri, sem hann hafði einsett sér, þótt kostnaðurinn næmi tugum þúsunda og hann ætti ekki einn eyri til að byrja með. Það var ekki laust við, að vinir hans stundum hristu höfuðið yfir honum, þegar hann var að bollaleggja nýjar og nýjar

Vallekilde-háskóli

breytingar og ýms kostnaðarsöm fyrirtæki, sem bættu drjúgum við skuldirnar, en hann komst á endanum farsællega fram úr því öllu.

Næsta haust flutti Tríer í hið nýbygða skólahús. Þann vetur. sem þá fór í hönd, voru lærisveinarnir 42 og var tilhögunin á skólanum lík því, sem verið hafði næsta vetur á undan, nema að því leyti, að nú bjuggu allir lærisveinarnir í skólanum, og hefur jafnan verið svo síðan. Þetta tengdi lærisveinana ennþá fastari böndum bæði innbyrðis og við skólann, og þegar fram í sótti fengu allir, sem höfðu nokkuð nánari kynni af skóla Tríers, mestu mætur á honum. En því miður var því ekki þannig háttað með suma aðra út í frá. Það vöktust upp menn, sem á allar lundir

ömuðust við alþýðuháskólunum, og ekki sízt þessum skóla, sem hélt svo fast og óbifanlega stefnu sinni, og þeir gerðu alt, sem þeir gátu, til að hnekkja honum. Þeir báru alls konar þvætting og lygasögur út um Trier og skólann og reyndu að fæla menn frá honum; en það tókst ekki þegar fram í sótti. Skólinn óx og dafnaði ár frá ári, og lærisveinarnir ýttu eftir á undir aðra að ganga á skólann. Trier vann sjálfur mjög mikið og lagði hart að sér á þessum framvaxtarárum skólans. Hann vakti stöðugt fram á miðjar nætur til að búa sig undir næsta dag og var uppi á morgnana fyrir allar aldir. Þegar vora tók og skólanum var sagt upp, var hann sárþreyttur og nærri ófær til allra starfa fyrst um sinn. En það var ekki til setunnar boðið. Hann varð að hafa sig allan við til að ráða fram úr fjárkröggunum, og síðan tóku við fyrirlestrar og ferðalög um land alt, til að brýna fyrir alþýðunni stefnu alþýðuháskólanna. Þar á ofan varð hann að setja sig inn í landbúnað og kynna sér ýms störf, sem hann hafði ekki hugmynd um áður. Það er enginn vafi á því, að þessar stöðugu áhyggjur og áreynsla fyrstu árin áttu góðan þátt í heilsuleysi hans, þegar hann fór að eldast, og flýttu fyrir dauða hans. Erfiðleikarnir, sem hann átti við að stríða fyrst framan af, voru geysimiklir, og flestum hefði líklega í hans sporum orðið ráðafátt og látið hugfallast, en áhuginn bar hann uppi. »Það var eins og einhver óstöðvandi gleðiuppspretta í hjarta mínu,« segir hann, »því ég elskaði þetta starf, sem ég hafði tekist á hendur, og ég hefði ekki viljað hætta við það, þótt allar veraldarinnar gersimar hefðu verið í boði.«

Trier var stöðugt að færa út kvíarnar og auka við skóla sinn. Hann lét sér ekki nægja að vekja hjá lærisveinunum tilfinningar, sem áður voru þeim ókunnar. Um leið og hann tendraði í brjóstum þeirra þann eld, sem aldrei sloknaði, og opnaði augu þeirra fyrir fögrum og göfugum hugsjónum, hafði hann einnig hugfast, að gera þá að nýtum og duglegum starfsmönnum í þjóðfélagslífinu. Hann myndaði við skóla sinn sérstakar deildir fyrir húsasmiði, málara, siglingamenn og fiskimenn. Hann varð einnig fyrstur manna til að koma á í Danmörku sænskum líkamsæfingum og vildi láta lærisveina sína leggja rækt við líkamann og kosta kapps um að gera hann hraustan og harðfengan. Sem dæmi þess, hve mikils hann mat líkamsæfingarnar, má telja það, að hann bygði geysistórt æfingahús og skreytti á ýmsa vegu. Honum ávanst

það líka með dugnaði sínum og ósérhlífni að gera Vallekilde-háskóla fjölsóttastan af öllum alþýðuháskólum í Danmörku. Síðustu árin, sem hann lifði, var aðsóknin svo mikil að skólanum, að það varð oft að vísa nemendum frá, og var það þó ekki gert fyr en í síðustu lög. Lærisveinarnir voru þá að jafnaði í kringum 200, bæði vetur og sumar, og þegar Trier dó, taldist mönnum svo til, að eitthvað um 7000 manns af ýmsum stéttum og í ýmsum lífsstöðum hefðu notið kenslu á Vallekilde-háskóla.

Trier elskaði æskuna með öllum hennar fögru vonardraumum, og æskulýðinn með öllum þeim duldu frækornum, som í honum búa. Og hann miðlaði lærisveinunum því, sem hann átti bezt til í eigu sinni. Hann gerði sér far um að vekja hjá þeim brennandi þrá eftir að ná því göfga og fagra takmarki, sem vakti fyrir honum sjálfum.

En það var ekki nóg með að hann elskaði æskulýðinn, hann skildi hann líka til fulls, því hann vissi sjálfur, hvað það var, að vera ungur, hrifinn og venglaður. Hann vissi líka, hvað það er grátlegt, þegar æskan ekki nýtur sín, þegar tilfinningalífið kulnar út af á unga aldri, þegar efasemdirnar og istöðuleysið kæfa niður vonirnar og viljaþrekið. Þess vegna lét hann sér fyrst og fremst um það hugað, að tala kjark í lærisveina sína, að vekja hjá þeim viljann og lífsþrekið. Og þegar hjarta þeirra var farið að sla örara, lífsþrekið að glæðast og vorgróðurinn var tekinn að gera vart við sig, þá fyrst fór hann með nærgætni að sá fróðleik og þekkingu í sálir þeirra.

Hann hafði lærisveinana meir á valdi sínu en nokkur annar kennari, sem ég hef þekt. Og leyndardómurinn var fólginn í því, að hann gaf þeim sitt stóra brennandi hjarta óskift og afdráttarlaust, og þeir fundu sjálfir til þess. Þegar sorg og synd lá þungt á hjarta þeirra, þá flýðu þeir öruggir til hans. Hann var einkavinur þeirra og trúnaðarmaður, og með umgengni sinni og samtali við þá einslega hafði hann meiri áhrif á þá en með sjálfri kenslunni. Þegar eitthvað amaði að þeim, leituðu þeir ætíð til hans og það skyldi ekki bregðast, að þeir kæmu út frá honum aftur skínandi af von og gleði, eða að minsta kosti hressir í bragði. Og margir voru þeir aumingjar, siðferðislega gjörspiltar manneskjur, sem hann breiddi faðminn á móti, reisti við aftur og gerði að nýjum og dugandi mönnum.

Trier var sjálfur djúpsettur maður og hafði andstygð á öllu

káki. Hann var manna andríkastur og ræðu hans brá oft fyrir fögrum og skáldlegum hugsjónum; en hann kunni þó vel að meta þýðingu vinnunnar og blessun hennar, og hann gerði sér mikið far um að vekja hjá lærisveinum sínum ást og virðingu á hverju því starfi, sem þeir tóku sér fyrir hendur. Að ytri ásýndum var Tríer breiður og þéttvaxinn, en fremur lágur vexti. En þegar ég sá hann innan um fjölmenni, þar sem þúsundir manna hlustuðu hugfangnir á ræðu hans, sýndist mér hann bera höfuð og herðar yfir alt fólkið. Hann andaðist snögglega um árslok 1893. —

Um sama leyti og skólinn í Vallekilde var settur á stofn, var hinn forni Rödding-háskóli fluttur til Askov, rétt fyrir norðan

Askov-háskóli.

landamærin nýju. Árið eftir (1866) voru 2 nýjir háskólar stofnaðir, Testrup og Vrigsted, og voru þeir Nörregaard og Bågö, fornvinir Tríers, stofnendur Testrupháskóla. Allir þessir skólar hafa dafnað vel og standa nú með miklum blóma. Upp frá þessu fer skólunum sífjölgandi. 1867 eru 7 nýjir settir á stofn, 1868 6 og 1869 2. Nú munu vera í Danmörku eitthvað um 80 háskólar alls, en nokkrir þeirra eru hvorttveggja í einu, bæði búnaðarskólar og alþýðuháskólar. Í kringum 6000 manns (karlar og konur), aðallega af bænda- og iðnaðarstéttinni, sækja árlega þessa skóla. Þeir mæta nú ekki lengur mótspyrnu frá hálfu þjóðarinnar og stjórnarinnar, eins og fyrst framan af. Ríkissjóður leggur þeim árlega mjög ríflegan styrk og í staðinn áskilur stjórnin sér aðeins

lauslegt eftirlit, án þess að láta sér koma til hugar að blanda sér í kensluna eða fyrirkomulag þeirra yfir höfuð. Hver sá háskóli, sem getur sannað að hann hafi 10 fasta lærisveina, má búast við að fá styrk. Úr amtssjóðunum er þar á ofan veittur ríflegur styrkur til fátækra lærisveina.

Eftir að alþýðuháskólarnir voru búnir að ryðja sér svo til rúms, að framtíð þeirra var trygð og nytsemi þeirra viðurkend um alt land, var (1878) stefnt til allsherjar háskólafundar í Kaupmannahöfn til að ræða um uppástungu Grúndtvígs um allsherjarháskóla, er væri eins og aðalból alþýðufræðslunnar í Danmörku. Árangurinn af þessum fundi var sá, að í Askov var efnt til nokkurs konar æðri alþýðuháskóla eða framhaldsháskóla, þar sem háskólalærisveinunum var gefinn kostur á að afla sér meiri og víðtækari menningar, en hinir skólarnir létu í té. Forstöðumaðurinn fyrir þessum skóla er Lúðvíg Schröder, einn af hinum fremstu og merkustu forgangsmönnum alþýðuháskólastefnunnar. Til Askov-háskóla er alt vandað sem mest má verða og kennararnir úrvalsmenn. Einn af þeim er Povl la Cour, sjálfsagt einhver sá bezti og áhrifamesti alþýðukennari, sem Danir eiga. Hann er djúpskygn vísindamaður og hugvitsmaður og nafnkunnur um víða veröld fyrir uppgötvanir sínar; en í Danmörku er honum engu síður við brugðið fyrir mannkosti sína. Af þessum ástæðum er Askov-háskóli mjög fjölsóttur og er nú venjulega talinn fremstur allra alþýðuháskóla í Danmörku. Námsgreinarnar eru þessar: Veraldarsaga, Norðurlandasaga, bibliusaga og biblíuskýring, landfræði, eðlisfræði, efnafræði með verklegum æfingum, náttúrufræði, stærðfræði, teikning, grundvallarlög Danmerkur og réttarfar, móðurmálið, bókmentasaga, bókfærsla, söngur og líkamsæfingar. Þeir, sem æskja þess, geta einnig fengið tilsögn í norrænu, þýzku og ensku. Lærisveinar þeir, sem njóta þessarar framhaldskenslu í

Nörregaard.

L. Schröder.

Askov, fá venjulega svo víðtæka mentun, að þeir eftir á eru færir um að takast á hendur kenslustörf við hina háskólana.

Árið 1895 gengust nokkrir af forvígismönnum og vinum alþýðuháskólanna fyrir því, að haldnir yrðu árlega að haustinu til (í septembermánuði) fyrirlestrar við háskólann í Kaupmannahöfn fyrir kennara og kenslukonur frá alþýðuháskólunum. Tilgangurinn með þessum fyrirlestrum er sá, að leiða tilheyrendurna til nákvæmari og dýpri rannsókna í ýmsum sérstökum vísindagreinum og koma þeim í samband við hinar nýrri stefnur og framfarir í heimi vísindanna. Fyrirlestrarnir eru haldnir af kennurunum við háskólann og öðrum nafnkunnum vísindamönnum. Aðgangurinn er ókeypis og auk þess fá margir af tilheyrendunum ferðastyrk og 2 kr. á dag í fæðispeninga. Þessir fyrirlestrar hafa mjög vekjandi og örvandi áhrif á tilheyrendurna og hafa fyllilega náð tilgangi sínum: að fyrirbyggja það, að alþýðuháskólakennararnir dragist aftur úr og verði á eftir tímanum í andlegu tilliti í einverunni úti á landinu. Þetta samband sýnir bezt, hve vel alþýðuháskólunum hefur tekist að ná takmarki sínu og ryðja sér til rúms. Það er nú svo komið, að hinn veglegi Kaupmannahafnarháskóli er búinn að knésetja alþýðuháskólastefnuna, sem hann fyrir rúmum mannsaldri síðan hreykti sér upp yfir með þótta og dramblæti og vildi ekki líta við.

Í sambandi við alþýðuháskólana og í skjóli þeirra hafa myndast ýms félög, er vinna að sama takmarki og þeir; sömuleiðis hefur verið stofnað til ýmsra annarra fyrirtækja í líkum anda. Þannig hafa myndast »fyrirlestrafélög« víðsvegar um land, þar sem menn koma saman öðru hvoru til að hlýða á fyrirlestra um ýms efni og taka þátt í samræðum. Þessi félög hafa reist sér samkomuhús í flestum sóknum, og eru húsin einnig notuð til líkamsæfinga fyrir æskulýðinn. Fyrirlestrarnir eru aðallega haldnir af prestum, barnakennurum og kennurum frá alþýðuháskólunum. Enn fremur hafa svonefnd »háskólaheimili« verið sett á stofn í öllum fjölmennari bæjum í Danmörku. Þau eru þannig til komin, að gamlir háskólalærisveinar og aðrir, sem fylgja sömu stefnu og lífsskoðun, hafa fundið hvöt hjá sér til að leita samvistar hver við annan á einhverjum þokkalegum og þægilegum stað, þar sem ekki væri haft vín um hönd, eins og tíðast er á opinberum gistihúsum. Geta menn leitað á þessi heimili til að fá sér mat og gistingu og átt það víst, að hitta þar fyrir sér menn, sem fylgja háskólastefnunni og hafa líkar skoðanir og þeir í málefnum, er snerta kirkju- og

skólalíf. Að baki flestra háskólaheimilanna standa félög, sem öðru hvoru stofna til fyrirlestra um kirkjuleg, söguleg og náttúrufræðisleg efni og gangast fyrir skemtisamkomum með söng og ræðuhöldum.

Eitt fyrirtæki er það enn, sem stendur í sambandi við alþýðuháskólastefnuna og á rót sína að rekja til hennar, og get ég ekki leitt hjá mér að minnast á það hér, þó það sé nokkuð sérstakt í sinni röð. Maðurinn, sem hefur ráðist í það og komið því á framfæri, er sjómaður og heitir Jep Hagedorn. Hann er vefarasonur af fátækum ættum og var alt frá barnæsku stiltur og alvörugefinn. Hann var fyrst framan af í förum á sumrin, en varði vetrarmánuðunum til náms á Askovháskóla. Varð honum bratt svo vel ágengt við námið, að það kom jafnvel til tals, að hann tæki prestvígslu og yrði prestur hjá Dönum í Vesturheimi. En hann hafði allan hugann á siglingum og sjómensku og vildi ekki úr þeirri stöðu víkja, en óskaði þess um leið, að sér mætti auðnast að bæta svo kjör hásetanna, að þeir skoðuðu sig eins og heimilisfasta á skipinu og héldu til við það, í stað þess að stofna fé og fjörvi í hættu á illræmdum sjómannaknæpum, þar sem skipið kæmi við land. Niðurstaðan varð sú, að nokkrir efnamenn, sem leizt vel á þessa hugmynd og báru traust til hans, lögðu fram fé til að kaupa gufuskip handa honum, og hefur hann nú farið á því landa á milli í nokkur ár og leitast við að koma hugmyndum sínum fram í verkinu. Auðvitað er skipið engin háskólastofnun, en þó hvílir talsvert einkennilegur blær yfir lífinu innanborðs, og skilur það með Hagedorn og flestum öðrum dönskum skipstjórum, að hann lætur skipshöfnina njóta sem mest samvistar við sig. Hann gerir sér far um að hlúa sem mest og bezt að sálar- og siðferðislífi hásetanna, og þess vegna hefur verið lögð sérstök áherzla á að láta þá hafa svo góðan aðbúnað, sem föng voru á. Skipstjórinn ætlast til þess, að þeir skoði skipið sem heimili sitt, og kona hans ferðast stöðugt með honum. Hann gerir sér sem mest far um að velja alvörugefna, siðprúða og samvizkusama menn til yfirstjórnar með sér á skipinu og með líkum skoðunum og hann. Þegar skipsstörfin leyfa, safnast skipshöfnin saman til bóklesturs og samræðu, og þegar við land er komið, er stofnað til ýmsra saklausra skemtana innanborðs, til að bægja hásetunum frá drykkju og ólifnaði. Dálítið bókasafn er á skipinu til almennra afnota fyrir skipshöfnina.

Eftir að háskólahreyfingin var farin að ryðja sér til rúms hjá Dönum, leið ekki á löngu áður nágrannaþjóðirnar, Norðmenn og Svíar, tóku að veita henni eftirtekt og hugsa um að koma samskonar skólum á hjá sér. Í Noregi var fyrsti háskólinn, Sagatún, settur á stofn 1864, og gengust fyrir því tveir ungir kandídatar, Anker og Arvesen, er höfðu kynst Grúndtvíg og skoðunum hans í Kaupmannahöfn. En langmerkastur af forvígismönnum háskólastefnunnar í Noregi er þó Kristófer Brún, sem nú er prestur í Kristjaníu. Hann barðist í liði Dana 1864 og setti síðan, er hann kom heim aftur, háskóla á stofn í Guðbrandsdalnum; sá skóli heitir nú Vonheim í Gausdal. Með bók sinni »Alþýðleg grundvallaratriði«, sem er snildarlega rituð, gerði hann skoðanir Grúndtvígs kunnar fyrir löndum sínum og ruddi þeim braut. Það leið nú ekki á löngu, áður háskólunum tók að fjölga, og voru þeir 1886 orðnir 12 alls. Þó hafa þeir ekki siglt eins góðan byr í Noregi og í Danmörku, og eru þar amtsskólarnir helzt til fyrirstöðu, því þeir fara í nokkuð líka átt.

Í Svíþjóð voru fyrstu háskólarnir settir á stofn 1868, og hafa þeir síðan náð allmikilli útbreiðslu. Sá, sem fyrstur varð til að ryðja þeim braut meðal Svía, var dr. Ágúst Sóhlman, ritstjóri »Kvöldblaðsins« í Stokkhólmi. Hann fékk í fylgi með sér ýmsa dugandi og mikilsmegandi menn, er unnu af fremsta megni að því, að greiða háskólastefnunni veg, og varð þeim brátt vel ágengt. Einna kunnastir af háskólastjórum Svía eru þeir Leónard Holmström og Teódór Holmberg. Það skilur aðallega á milli dönsku og sænsku alþýðuháskólanna, að dönsku háskólarnir — að minsta kosti þeir stærstu og merkustu — eru eign einstakra manna og því algerlega óháðir og óbundnir, en í Svíþjóð eru flestir skólarnir stofnaðir af hlutafélögum og margir kostaðir af almannafé og því háðir embættisvaldinu. Einnig ber þess að geta, að dönsku háskólarnir leggja aðaláherzluna á að vekja og styrkja sálarlífið og siðferðisþrekið, en hinir sænsku leggja sérstaka rækt við að auka þekkingu og fróðleiksforða lærisveinanna og búa þá undir ýms sérstök lífsstörf, og nálgast að því leyti til meira hina venjulegu opinberu skóla. Alþýðuháskólarnir hafa heldur aldrei í Svíþjóð áunnið sér jafnmikla hylli hjá sjálfri alþýðunni og í Danmörku, aldrei samlagast henni eins innilega, og byggist það aðallega á því, sem nú hefur verið tekið fram. Árið 1886 voru alþýðuháskólarnir í Svíþjóð orðnir 24 að tölu.

Á síðasta áratugi hefur háskólahreyfingin einnig gert vart við sig á Finnlandi. Þar er það stúdentaflokkurinn, sem hefur gengist fyrir henni. Í Danmörku var reynslan búin að leiða það í ljós fyrir löngu, að alþýðuháskólarnir voru eitt hið öflugasta meðal til að styrkja og glæða þjóðræknistilfinninguna hjá alþýðunni. Eins og flestum mun kunnugt er svo ástatt hjá Finnum, að þeir verða að berjast af alefli gegn yfirgangi Rússa, til að varðveita þjóðerni sitt. Í þessum tilgangi hafa stúdentar gengist fyrir stofnun alþýðuháskóla til og frá um landið. En þeir eiga í vök að verjast með þessa skóla, og það sannar máske betur en nokkuð annað, hve mikla þýðingu þeir hafa fyrir þjóðlífið í heild sinni, að stjórnin berst á móti þeim og reynir á allar lundir að hnekkja þeim.

Þjóðverjar, Austurríkismenn, Frakkar og Englendingar eru á síðari árum farnir að veita alþýðuháskólum Dana mikla eftirtekt, og hafa ýmsir merkir menn úr þessum löndum ferðast til Danmerkur, til að kynna sér háskólastefnuna. Þessir menn hafa allir verið á eitt sáttir um þýðingu og nytsemi háskólanna, en enn sem komið er hefur ekki verið gerð nein tilraun til að koma þeim á meðal þessara þjóða, svo menn viti til.

IV. LÍFIÐ Á ALÞÝÐUHÁSKÓLUNUM.

Alþýðuháskólarnir í Danmörku liggja venjulega á fögrum og friðsælum stað, stundum nokkuð afskekt, eins og þeir leiti einverunnar og vilji sem mest draga sig út úr glaumi og glaðværð lífsins. Í kringum sjálfan skólann liggja útihúsin og bústaðir kennaranna, og í skjóli þeirra rísa svo aftur ýmsar aðrar byggingar, er tilheyra handiðnamönnum og öðrum, sem að einhverju leyti eru tengdir við skólann og hafa atvinnu af honum. Stundum sést kirkjuturn gnæfa við himni inni í miðri þyrpingunni. Þegar maður sér þessa húsaþyrpingu álengdar, dettur manni ósjálfrátt í hug klaustrin á miðöldunum, en þegar nær dregur, verður svipurinn allur annar. Það þarf ekki langan tíma til að ganga úr skugga um, að hér sitja engir kúrulegir munkar, því lífið og fjörið eins og streymir á móti manni og söngur og háreysti kveður við úr hverju skoti.

Fyrirkomulagið á alþýðuháskólunum er þannig, að 5 vetrarmánuðina — nóvember-marz — er haldinn skóli fyrir karlmenn.

og 3 sumarmánuðina — maí-ágúst — fyrir kvennfólk. Á Askovháskóla einum er vetrarkenslan sameiginleg fyrir karla og konur. Kenslugreinarnar eru að jafnaði þessar: Mannkynssaga, Danmerkursaga, biblíusaga, yfirlit yfir danskar og norrænar bókmentir, land- og þjóðlýsing, réttritun, skrift og líkamsæfingar. Við nokkra af alþýðuháskólunum eru þar á ofan sérstakar deildir fyrir landbúnað, iðnað, og jafnvel sjómensku, og er þá kenslunni að nokkru leyti hagað eftir því og kent t. d. landmæling, garð- og trjárækt, búreikningsfærsla, húsateikning, fiskifræði o. s. frv. Þar á ofan er karlmönnununum veitt tilsögn í skólaiðnaði (tréskurði o. fl.), sé þess óskað, og námsmeyjunum í hannyrðum og vefnaði.

Skólagjaldið er að jafnaði 150 kr. (fyrir mat, húsnæði og kenslu) fyrir 5 vetrarmánuðina og jafnhátt að tiltölu fyrir 3 sumarmánuðina. Fyrir þá, sem óska að fá tilsögn í sérstökum greinum (t. d. iðnaði, stýrimannafræði, vefnaði og skólaiðnaði), er gjaldið lítið eitt hærra. Greiðslunni á skólagjaldinu er þannig hagað, að fyrir fyrsta vetrarmánuðinn eru goldnar 40 kr., fyrir annan 35 kr., fyrir þriðja 30 kr. o. s. frv., og að sama skapi fyrir sumarmánuðina (35, 30 og 25 kr.). Þetta fyrirkomulag þykir heldur tryggja það, að lærisveinarnir hlaupi ekki burt um miðjan skólatímann. Það leiðir af sjálfu sér, að skólagjaldið gæti ekki verið svo lágt, nema því að eins að skólunum væri lagður jafnríflegur styrkur úr ríkissjóði og gert er, og skólarnir framleiddu sjálfir flestar þær lífsnauðsynjar, sem þarf til heimilisins. Þar á ofan er fátækum nemendum veittur mjög ríflegur styrkur úr amtssjóðunum, svo jafnvel hinum fátækustu er ekki um megn að ganga á skóla, að minsta kosti lítinn tíma. Það er algengt, að fátækt vinnufólk spari við sig sem mest það má og streitist við að leggja upp af kaupinu, til þess að geta dvalið sem lengst á skólanum. Flestir eru nemendurnir um tvítugt, mjög sjaldan yngri en 18 ára. Aftur á móti hef ég vitað menn milli fertugs og fimtugs ganga á alþýðuháskóla og láta vel yfir.

Að svo mæltu skal ég lýsa nokkuð nánar daglega lífinu á alþýðuháskólunum, og hef ég þar aðallega fyrir augum alþýðuháskólann í Vallekilde, bæði sökum þess, að ég er honum kunnugastur persónulega og svo hins, að hann í alla staði samsvarar einna bezt af öllum skólunum þeirri hugmynd og því fyrirkomulagi, sem vakti fyrir Grúndtvíg og Kold, auk þess sem hann er og hefur lengi verið einna fjölsóttastur af háskólunum.

Á veturna var venjulega risið úr rekkju laust fyrir kl. 7 á morgnana, Þeir, sem tóku þátt í iðnaðarnáminu, höfðu þá venjulega líkamsæfingar eina klukkustund. Því næst var drukkið morgunkaffi og að því búnu söfnuðust lærisveinarnir til morgunsöngs og bænagerðar. Skólastjórinn sjálfur mælti fram hina postullegu trúarjátningu, og leggja Grúndtvígssinnar mikla áherzlu á hana af ástæðum, sem ekki verður skýrt frá hér. Að því búnu byrjaði kenslan og var að jafnaði fyrsta kenslustundin ætluð land- og þjóðlýsingu. Það er áður tekið fram um kensluna á alþýðuháskólunað hún er nær því eingöngu bygð á munnlegri frásögn. Allar kenslustundir byrja og enda með söng, og er það eitt af einkennisatriðum alþýðuháskólanna. Söngurinn lífgar og fjörgar og hefur meiri og dýpri þýðingu, en margur heldur. Kenslan er aðallega bygð á því, að vekja lærisveinana til athygli og sjálfstæðrar umhugsunar, að vekja hjá þeim sjálfstætt persónulegt líf, og um leið að gera það ljóst og skiljanlegt fyrir þeim, sem farið er með. Við land- og þjóðlýsingar er t. d. ekki lögð nein sérleg áherzla á upptalningu fylkja, fjalla, fljóta og borga eða íbúatölu og þess háttar, þó þess sé auðvitað getið, heldur á atvinnugreinarnar og samband þeirra við landslagið og loftslagið, á lífskjör þjóðanna og eðli þeirra, á samgöngur og innbyrðis viðskifti. Til skýringar eru stundum sýndar skuggamyndir af landslagi, stórbyggingum og stórvirkjum ýmsra landa. Öll kenslan er þannig í því innifalin, að leiða nemendunum reglulega ljóst fyrir sjónir líf og kjör þjóðanna og stöðu þeirra hverrar um sig í menningarlífi mannkynsins. Að því er mannkynssöguna snertir, er ,aðaláherzlan lögð á að gera grein fyrir tildrögum og afleiðingum viðburðanna, að einkenna tímabil og persónur og benda á hinar dýpri orsakir, sem ætíð liggja á bak við sjálfa viðburðarásina og stýra henni, og að sýna fram á menningargildi þeirra aðalstefna hverrar um sig, sem komið hafa fram í sögunni o. s. frv.

Kl. 9—10 var gengið til morgunverðar og var það smurt brauð með osti og heimagert öl til drykkjar. Þá var aftur tekið til starfa við réttritun, teikningu og ýmsar sérstakar fræðigreinar í hverri deildinni fyrir sig og stóð það til hádegis.

Á hádegi var aðalfyrirlesturinn haldinn og söfnuðust þá allir í sal skólans. Var þar stundum saman komið á þriðja hundrað manns, því allir vildu heyra Tríer sjálfan tala. Sumt af vinnufólkinu við skólann réði sig með því skilyrði, að mega hlýða á ræður

hans. Þar var líka stundum fjöldi af gestum, er komu til að sjá skólann og ekki sízt til að heyra Trier tala, því það fór mikið orð af ræðum hans um alt land. Í fljótu bragði er mjög erfitt að skýra frá því, hvað það var, sem hann talaði um. Það var svo margt. Það var látið heita svo, að það væri biblíusaga, en í raun réttri var það saga sjálfs mannlífsins í öllum þess margbreytilegu myndum, sagan um freistingar og fall, um synd og svívirðingu, um breyskleika og baráttu, um mannlegt hjarta, þennan dularfulla lífgeymi, þar sem öllu ægir saman: hinum lægstu og dýrslegustu hvötum og hinum helgustu og háleitustu tilfinningum, um glæsilegar vonir og dýrðlega endurreisn. Það er allsendis ómögulegt að lýsa því, hvað þessar ræður hans voru áhrifamiklar, og til merkis um það skal þess aðeins getið, að allur þessi nemendahópur, sem í upphafi var heldur daufgerður og þunglamalegur að sjá og alt annað en vel undir það búinn, að sitja undir löngum fyrirlestrum, sat þar grafkyrr, án þess að hósta eða bæra á sér, í 2 klukkustundir eða vel það, sat eins og í leiðslu með djúpri athygli, án þess að hafa augun af ræðumanninum, og með hverja taug spenta til at missa ekki af einu orði. Og þegar Trier hafði lokið ræðu sinni, þá var stundum ekki laust við að sumir af nemendunum, og þeir alt annað en tilfinninganæmir að sjá, stryku handarbakinu um augun, eða þá aftur á móti reistu höfuðið hátt og horfðu fram djarft og einarðlega, eins og þeir kendu afl í sér til að leggja undir sig alla veröldina, alt eftir því sem ræðan hafði gefið tilefni til. Þessar hádegisræður voru aðalkjarni skólastarfsins í Vallekilde, og flestir af lærisveinum Triers munu játa það hiklaust, að þær hafi eins og opnað þeim aðgang að alveg nýjum og ókunnum heimi.

Þessi djúpu og sterku áhrif, sem ræða Triers hafði á nemendurna, voru aðallega á því bygð, að á bak við hvert orð brunnu tilfinningarnar heitar og sterkar, og nemendurnir fundu til þess, að hann gaf þeim það, sem hann átti bezt og fegurst til í eigu sinni. Hann var ekki mælskumaður í þeim skilningi, að ræða hans væri búin í fagran og unaðslegan búning, svo hún kitlaði eyrun og smekkvísina, en hugmyndaaflið var svo ríkt hjá honum og tilfinningarnar svo eldheitar, að það var ómögulegt annað en að orð hans eins og brendu sig inn í sál tilheyrendanna. Orðin streymdu frá vörum hans eins og knúð áfram af guðdómlegu afli og andagift og hugsjónir hans svifu með áheyrundurna á breiðum

vængjum upp í hreinan og tæran himingeiminn, langt, langt yfir alt smásmuglegt og auðvirðilegt.

Þegar fyrirlestur Tríers var á enda, var hringt til miðdegisverðar. Undir skólahúsinu öllu var hár kjallari, og þar var borðsalurinn. Sátu allir að borðum í einu, Tríer og börn hans og heimilisfólk, þeir af kennurunum, sem ekki voru kvongaðir, og nemendurnir. Þegar gestir voru viðstaddir, urðu þeir að sætta sig við að sitja til borðs með lærisveinunum, hvort sem þeir voru af háum stigum eða lágum, og voru þar stundum engin smámenni saman komin. Maturinn var altaf mjög óbreyttur, en góður og nærandi. Á undan og eftir máltíð var sungið vers eða lesið yfir borðum, og meðan á máltíðinni stóð voru samræðurnar fjörugar, ekki sízt við borð skólastjóra, því hann var manna kátastur og skemtilegastur í samræðum. Öðru hvoru gall við hlátur hjá Tríer, svo hár og hvellur, að undir tók í salnum. Honum var lengst af við brugðið fyrir þennan hlátur, sem var svo hjartanlegur og hvellur, að hann þektist langar leiðir að, og sögðu menn oft í spaugi í Vallekilde, að hérarnir úti í snjónum risu upp á afturfæturna og spertu upp eyrun, þegar Tríer hló.

Að aflokinni máltíð varð venjulega dálítið hlé á og notuðu lærisveinarnir það til að taka á móti bréfum sínum, ganga ser til skemtunar eða eitthvað þess háttar. Þá var drukkið kaffi og síðan voru líkamsæfingar fyrir þá, sem ekki tóku þátt í þeim á morgnana. Kl. 5 var aftur hringt til fyrirlestra, og var það Norðurlandasaga, sem nú var tekin fyrir, en þó með hliðsjón af aðalviðburðum mannkynssögunnar. Kl. 7 neyttu lærisveinarnir kvöldverðar og var það smurt brauð með osti og té á eftir. Kl. 8 voru venjulega haldnir fyrirlestrar um bókmentasögu, einkum Dana, og lesnir upp kaflar úr dönskum skáldritum. Á laugardagskvöldum voru að jafnaði haldnir málfundir, til að ræða um einhver tiltekin efni, og tóku kennararnir stundum þátt í umræðunum. Stjórnmál og trúarefni voru útilokuð, en annars var rætt um alt milli himins og jarðar, og var gaman að taka eftir því, hvað lærisveinunum fór fram í að láta skýrt og skipulega í ljósi hugsanir sínar, eftir því sem skólaáhrifin urðu meiri og sjálfstraustið óx. Þess var nákvæmlega gætt, að umræðurnar færu skipulega fram, og var óðar tekið fram í, ef merki sáust til þess, að þær ætluðu að lenda í persónulegum deilum.

Eftir kl. 9 á kvöldin voru lærisveinarnir látnir sjálfráðir. Sumir

settust þá við að skrifa bréf, aðrir æfðu sig i reikningi og skrift, og enn aðrir settust við að lesa ýmsar fræði- og skemtibækur, er þeir fengu að láni úr bókasafni skólans. Stundum gengu kennararnir um á milli þeirra og leiðbeindu þeim eða ræddu við þá um hitt og þetta, og varð þessi nána umgengni og stöðuga samlíf til þess, að tengja böndin enn fastar á milli kennaranna og lærisveinanna. Um kl. 10 gengu flestir af lærisveinunum til rekkju. Höfðu sumir þeirra svefnherbergi uppi á lofti í skólahúsinu, venjulega 2, 4 eða 6 saman, en nokkrir sváfu uppi í sjómannaskólahúsinu, er stóð kippkorn frá skólanum, og enn nokkrir hjá einum af kennurunum, er hafði nokkur smáherbergi í húsi sínu.

Lærisveinarnir voru látnir alveg sjálfráðir um, hvort þeir komu á fyrirlestrana eða ekki, eða hvort þeir komu aðeins á nokkra þeirra og aðra ekki. Yfirheyrslur áttu sér aldrei stað, og engin bönd lágu á þeim, að því er snerti sjálft námið. Þó kom það örsjaldan fyrir, að lærisveinarnir slægju slöku við námið eða skytu sér undan fyrirlestrunum, þrátt fyrir þetta sjálfræði þeirra. Þeir skoðuðu það að jafnaði sem ljúfa skyldu að mæta á fyrirlestrunum, enda höfðu flestir af kennurunum sérstakt lag á að gera kenslugreinarnar laðandi, skemtilegar og aðgengilegar. Það hefur þráfaldlega sýnt sig, að þar sem fyrirkomulagið er frjálslegt og allir eru látnir sem mest sjálfráðir, hvort sem um skóla er að ræða eða annað, þar er það skoðað sem ljúft og þægt verk, sem undir hörkuoki og ströngum aga er skoðuð sem hvimleið og ómild skylda.

Á sunnudögum var haldin guðsþjónusta í kirkjunni, er Grúndtvígssinnar í nágrenninu höfðu reist rétt hjá skólanum og kallað sérstakan prest til, eða þá á skólanum sjálfum. Annars gátu nemendurnir varið sunnudeginum eins og þeir vildu. Að kvöldinu til söfnuðust menn saman í skólasalnum og voru þá lesin upp skáldrit eftir Oehlenschlæger, Ingemann, Hostrup, Ibsen og Björnson. Þar var og mikið um söng og hljóðfæraslátt, sem Tríer elskaði og hafði næman smekk fyrir, og komu oft sönglagasnillingar og aðrir gestir, er kunnu vel skil á þeirri list. Stundum var og slegið upp ýmsum leikjum, eins og tíðkast meðal alþýðu út um land í Danmörku.

Eins og gefur að skilja var að sumrinu til meira haldið til undir beru lofti, og voru þá á kvöldin leiknir knattleikir og ýmsir aðrir leikir, sem vel þóttu henta úti við. Í kvöldkyrðinni hljómaði oft

fagur söngur álengdar úr blóm- og trjágörðunum í kringum skólann, og áttu menn stundum bágt með fyrst í stað að átta sig á, hvaðan þessi söngur kom. Á sunnudögum, þegar gott var veður, lagði svo allur hópurinn á stað út í skóg, syngjandi, hlæjandi og glymjandi af kæti. Héraðið umhverfis er yndisfagurt, skógi vaxnar hæðir og brekkur álengdar niður að sjó.

Samlífið var einkar fagurt á skólanum. Það var eins og þetta væri eitt stórt heimili, eins og fjölskylda út af fyrir sig, og sambandið á milli lærisveinanna innbyrðis var eins og milli bræðra og systra. Gleði og sorg, andstreymi og unaður, alt var þeim sameiginlegt og tengdi böndin því fastar, sem lengra leið. Nemendunum lærðist að skilja, hve mikið gott samlífið hefur í för með sér, og um leið að taka tillit hver til annars innbyrðis.

Til þess að halda sambandinu við skólann föstu og eins og yngja upp aftur skólaveruna og skólaáhrifin, mæltu gamlir lærisveinar sér oft mót einhvern tíma að sumrinu til og komu til Vallekilde hópum saman. Voru þar haldnir fyrirlestrar og samræður um ýms efni eina 2—3 daga samfleytt, og um leið endurnýjuðu þeir gamlan kunningsskap hver við annan innbyrðis og treystu fastar þau vináttubönd, sem þeir höfðu hnýtt við skólabræður sína endur fyrir löngu. Í októbermánuði, áður en vetrarskólinn byrjaði, voru á hverju hausti haldnar haustsamkomur á skólanum. Gekst skólastjóri fyrir þeim og bauð þangað háskólavinum, til að ræða og hlusta á fyrirlestra um ýms mál. Flyktist þangað oft múgur og margmenni, og alþýðan skoðaði þessar haustsamkomur sem einhverja þá beztu skemtun og hressingu, er hægt væri að kjósa. Þessi lærisveinamót og haustsamkomur áttu mikinn þátt í að halda skólanum í stöðugu sambandi við alþýðuna, glæða upp aftur skólaáhrifin og vekja hjá mönnum nýjar hvatir og nýtt fjör, enda eru þau tíðkuð við alla alþýðuháskóla í Danmörku.

Það var oft furðanlegt að sjá þá breytingu, sem lærisveinarnir gátu tekið á einum vetri. Þeir komu margir hverjir á skólann niðurlútir og hoknir í herðum, hálfsofandi og draugslegir á svipinn. En þegar þeir fóru burt aftur, var farið að réttast úr kryppunni, hreyfingarnar voru orðnar hvatlegar og fjörlegar, svipurinn hýr og upplitsdjarfur og augun horfðu fram á við fast og hiklaust. Það voru andans sterku og djúpu áhrif, sem höfðu eins og kastað bjarma yfir svipinn, og það voru líkamsæfingarnar

sem höfðu rétt úr kryppunni. Og tilsvarandi bylting varð á öllu innra lífi þeirra.

V. ÁRANGURINN.

Þess hefur oftar en einu sinni verið getið hér að framan, að alþýðuháskólarnir hafi lengi fram eftir mætt mótspyrnu úr ýmsum áttum. Sumir hafa jafnvel talið þá hreint og beint skaðlega og borið þeim á brýn, að þeir blésu hroka og sjálfsþótta inn í lærisveinana, án þess að veita þeim í aðra hönd nokkuð til að þykjast af eða hreykja sér yfir. Það ræður nú að líkindum, — enda segir sig sjálft —, að innan um allan þann sæg af fólki, sem gengið hefur á alþýðuháskólana, kunni að finnast nokkrar manneskjur, sem hafa ofmetnast af skólaverunni og drukkið í sig stórar hugmyndir um sitt persónulega gildi, án þess að nokkur tilsvarandi breyting yrði á innra manni þeirra. En þetta er aðeins undantekning. Öllum mönnum, sem hafa litið á málið stillilega og óvilhalt, ber saman um, að alþýðuháskólarnir hafi ómótmælanlega haft mjög mikla þýðingu fyrir alt þjóðlíf Dana, og sumir af þeim útlendingum, sem hafa kynt sér þetta mál, játa það hreint og beint, að þeir þekki ekki þá hreyfingu á síðari tímum, sem hafi haft jafndjúp og gegnumsýrandi áhrif á líf einnar þjóðar.

Þau áhrifin, sem mest ber á og fyrst koma í ljós, eru áhrif skólaverunnar á hugarfar, tilfinningar og siðferðislíf nemendanna, breytingin, sem verður á öllu þeirra háttalagi og dagfari. Björnstjerne Björnson fer svofeldum orðum um þetta: »Það andans og hjartans líf, sem hefur dreifst meðal alþýðunnar gegnum háskólana, er alveg sérstakt í sinni röð og þekkist hvergi í heiminum nema í Danmörku. Fyrsti og beinasti ávöxturinn er aukin sómatilfinning, sem leiðir til dugnaðar og framtakssemi. En dýrmætustu ávextirnir eru þó: aukin lífsgleði og meira siðferðisþrek og fróðleiksfýsn, sem hefur leyst þúsundir af heimilum úr viðjum deyfðarinnar og vanþekkingarinnar.«

Hjá nágrannaþjóðunum, Svíum og Norðmönnum, hafa áhrifin verið hin sömu, þótt þau að vísu hafi aldrei orðið jafn djúp og víðtæk og hjá Dönum. Einn með merkari mönnum í Noregi hefur lýst þýðingu og áhrifum alþýðuháskólanna á þessa leið: »Það er þessum skólum að þakka, að alþýðan er farin að gera sér grein fyrir merkingu orðanna »þjóð« og »ættjörð«, og um leið farin að

gefa þeim reglulegan gaum. Þeir hafa vakið lestrarfýsnina hjá alþýðunni og glætt hjá henni smekk fyrir og áhuga á skáldskap, bókmentum og sögu ættjarðarinnar. Yfir höfuð að tala hafa þeir vakið alþýðuna til lífs í andlegu tilliti og styrkt siðferðistilfinninguna. Þar sem áður fyr voru haldnar danssamkomur, drykkju- og átveizlur og spilagildi, eru nú haldnir málfundir og samkomur með fræðandi fyrirlestrum, söng og saklausri gleði. Heimskan og hleypidómarnir er óðum að hverfa. Auðvitað eiga háskólarnir ennþá sína mótstöðumenn, sem halda því fram, að áhugi og sjálfstæði ungmennanna, sem hafa gengið á alþýðuháskóla, og afskifti þeirra af opinberum málefnum, sé ekkert annað en mont og glamur. En þeir eru að verða færri og færri.«

Háskólarnir mega eiga það með réttu, að þeir hafa útbreitt þekkingu og vakið sálir manna í hverjum krók og kyma um alla Danmörku. Þeir hafa borið gleði og ánægju inn í hreysi, þar sem áður ríkti óánægja, deyfð og kjarkleysi. Þeir hafa vakið hjá þjóðinni ást á endurminningum sínum og móðurmáli. Þeir hafa umskapað marga veika, sljóva og kjarklausa aumingja, reist þá við og gert úr þeim sjálfstæða, hugsandi og framgjarna ættjarðarvini. Þeir hafa vakið hjá þjóðinni alvarlegan áhuga á trúarefnum, svo óvíða finst fegurra og dýpra trúarlíf en meðal bændastéttarinnar í Danmörku, og þetta er mjög þýðingarmikið, því framfaraáhugi er ætíð samfara áhuga í trúarefnum, svo framarlega sem trúarstefnan fer í rétta átt.

Alþýðuháskólarnir hafa að dómi allra, sem til þekkja, stutt að því, að sópa burtu deyfðinni og drunganum, sem áður var yfir alþýðunni, og eins og vakið nýtt þjóðlíf meðal Dana. Það er eins og vorgróðurinn, bæði í líkamlegu og andlegu tilliti, þjóti upp þar sem háskólahreyfingin fer yfir. Þess sjást greinileg merki hvar sem litið er til. Einn af merkari rithöfundum Dana, skáldið Zakarías Níelsen, sem er nákunnugur lífi alþýðunnar, fer um þetta svofeldum orðum[1]: »Alþýðuháskólarnir hafa sett sér það mark og mið »að vekja og veita tilsögn«, og í þorpum vorum út um land má sjá þess ljósan vott, að þeim hefur tekist það. Þeir hafa vakið af dvala menn og konur svo þúsundum skiftir, komið þeim í samband við hið fegursta og bezta, sem lífið hefur að bjóða, og knúð kynslóðina áfram til dugnaðar og framtakssemi . . . .

[1] Danmark i Skildringer og Billeder II, 490.

Vilji menn grenslast eftir, hverjir það eru, sem hafa verið fyrirmynd annarra í búnaði og mest og bezt starfað í þarfir regluseminnar, hverjir hafa öðrum fremur gengist fyrir alþýðufyrirlestrum, lestrarfélögum, hælum fyrir munaðarleysingja, skotfélögum, samlagsbúum til smjör- og ostagerðar, slátrunarhúsum, búnaðarfélögum og sparisjóðum, í stuttu máli, hverjir það eru, sem hafa viljað eitthvað, vogað eitthvað og getað eitthvað, þá munu það oftast nær vera gamlir háskólalærisveinar, sem eiga upptökin að hugmyndunum og hafa barist fyrir þeim. Og það er líka synd að segja, að þeim sé hlíft, þegar til opinberra starfa kemur. »»Það er gengið í skrokk a okkur miskunarlaust««, sagði miðaldra bóndi við mig, »»því viðkvæðið er stöðugt: Þið eruð skólagengnir, fram með ykkur! Við erum kosnir í sveitastjórn, skólanefndir og brunabótasjóðsstjórn. Það er lagt að okkur að stofna kvöldskóla, annast bókaútlán, færa reikninga og sitthvað annað.««

Þannig má hvervetna í lífi alþýðunnar sjá greinilega ávexti af starfi háskólanna. Hvergi koma þó þessi áhrif jafnátakanlega fram og í búnaðinum. Mönnum ber alment saman um, að þótt skólarnir hafi að mörgu leyti haft mikla þýðingu, þá hafi þeir þó haft langmesta þýðingu fyrir landbúnað Dana og í raun réttri stuðlað til þess, að hrinda honum í alveg nýtt horf. Og þó þeir hefðu ekkert annað gert, þá væri það eitt nóg til að tryggja þeim ævarandi orðstír.

Það var lengi ein af helztu mótbárunum á móti alþýðuháskólunum, að þeir væru ekki til annars en að ala upp í alþýðunni óbeit á líkamlegri vinnu, að þeir kæmu svo miklum reigingi í bændasynina og vinnuhjúin, að þau fengjust ekki til að taka á nokkru verki framar. En reyndin hefur orðið öll önnur. Hún hefur borið þess ljósan vott, að lærisveinar alþýðuháskólanna hafa að öllum jafnaði orðið langframtakssömustu og duglegustu bændurnir. Ég skal leyfa mér að styðja þessa staðhæfingu með vitnisburði nokkurra merkra manna.

Fyrir hér um bil 20 árum hélt N. J. Buus, landbúnaðarumsjónarmaður, fyrirlestur í »Landbúnaðarfélagi« Dana, og mintist hann á háskólana í sambandi við landbúnaðinn á þessa leið: »Skoðanir manna um þýðingu alþýðuháskólanna eru mjög skiftar, og hafa sumir orðið til, að kveða upp harðan dóm yfir þeim. Þeir berja því við, að þeir veiti nemendunum litla þekkingu, en ali aftur á móti upp í þeim sjálfsálit. Það er hugsanlegt, og enda

mjög sennilegt, að jafnhliða hinum mörgu góðu skólum megi finna aðra lakari, og sömuleiðis er það ekki ólíklegt, að innan um allan þann aragrúa af nemendum, sem streymir til háskólanna, kunni nokkrir að vera, sem í andlegu tilliti skekkist og aflagist við skólaveruna, í stað þess að mannast. En þegar öllu er á botninn hvolft, má óhætt fullyrða, að háskólunum beri heiðurinn fyrir að að hafa leitt bændalýðinn í Danmörku inn á þá framfara- og farsældarbraut, sem hann nú er á. Það getur vel verið, að sú þekking og kunnátta, sem nemendurnir afla sér á einu eða tveim missirum, sé hvorki djúp né víðtæk, þótt það hins vegar sé alkunnugt, að tápmiklir og námfúsir unglingar á tvítugsaldrinum séu fljótir að vinna það upp, sem alþýðuháskólafræðsluna skortir í við gagnfræðakenslu. En hér er ekki fróðleiks- eða þekkingarforðinn merguriun málsins. Aðalþýðing háskólanna liggur að mínu áliti ekki í því, að troða í lærisveinana svo og svo miklum fróðleik, heldur í því, að þeir komi byltingu af stað í sálarlífi þeirra og skili þeim af sér sem nýjum og betri mönnum. Þótt lærdómsklausurnar aldrei nema gleymist, þá er þó það við skólavistina unnið, að lærisveinarnir verða móttækilegri og næmari fyrir öllum nýjum framfarahugmyndum og læra að beita kröftum sínum í þeirra þjónustu. Ég verð að játa að ég er alþýðuháskólunum mjög hlyntur, og það er mitt álit, að hver sá maður, sem hefur nokkuð að marki saman að sælda við alþýðuna í Danmörku, hljóti að viðurkenna af hjarta þýðingu þeirra.«

Þessi orð voru töluð fyrir 20 árum, en þau eiga vel við enn í dag að öðru leyti en því, að nú má það heita, að allir séu fyrir löngu gengnir úr skugga um hin farsællegu áhrif alþýðuháskólanna. Það mun nú orðið leit á þeim manni, sem þori í alvöru að halda því fram, að skólarnir leiði nokkuð ilt af sér. Aftur á móti kemur það með hverjum deginum berlegar í ljós, hve ómetanlega mikið landbúnaðurinn á þeim að þakka. Einn af stærri gózeigendunum í Danmörku, Tesdorpf etazráð, sem árlega hafði á búum sínum unglinga víðsvegar af landi til æfingar í landbúnaði, sagði svo frá sjálfur, að það hefði eins og skift í tvo heima eftir að alþýðuháskólarnir komu, og þóttist hann verða þess var, að unglingar þeir, sem komu frá háskólunum, sýndu að jafnaði miklu meiri áhuga á búnaðinum og tækju miklu betur tilsögn en hinir.

Því mun enginn neita, að þetta, sem hér hefur verið tilgreint,

vegur drjúgt á metunum, þegar um þýðingu alþýðuháskólanna fyrir búnað og verklegar framfarir er að ræða. En sumir merkir menn hafa tekið ennþá dýpra í árinni. Þannig fer Jörgen Níelsen, valinkunnur maður og einn í fremstu bænda röð á Fjóni, svofeldum orðum um þetta mál: »Því nær allar framfarir meðal alþýðunnar í Danmörku á síðastliðnum mannsaldri má rekja til alþýðuháskólanna. Sérstaklega á þetta sér stað með landbúnaðinn og jarðræktina. Æskulýðurinn hefur ekki aðeins grætt það á skólaverunni, að hann hefur öðlast fróðleik og þekkingu, heldur hefur um leið vaknað hjá honum megn framfaraþrá. Hér í grendinni má sjá þess ljósan vott, að þeir, sem hafa gengið á alþýðuháskóla, sýna af sér mestan dugnað í búnaði.«

En hér eru ekki Danir einir til frásagna. Útlendir ferðamenn, sem hafa kynt sér sveitalífið í Danmörku, hafa einnig veitt þessu eftirtekt. Sænskum manni, sem ferðaðist um Jótland fyrir nokkrum árum, farast þannig orð um þetta, er hann minnist á bændastéttina: »Víða á bændabýlunum varð ég var við mesta dugnað í búnaði, og stóð það alloftast í einhverju sambandi við alþýðuháskólana. Hafði annaðhvort bóndinn sjálfur, kona hans eða eitthvert barnanna gengið á alþýðuháskóla.«

Englendingar hafa lengi fengið orð fyrir að gefa nákvæmar gætur að að allri nýbreytni meðal annarra þjóða, til að skygnast eftir, hvort ekki væri eitthvað á því að græða í andlegu eða verklegu tilliti. Þannig hafa þeir einnig veitt alþýðuháskólum Dana mikla eftirtekt. Mentaðir Englendingar hafa öðru hvoru verið að taka sér ferð á hendur til Danmerkur, til að kynna sér alþýðuháskólana og hreyfingar þær, er standa í sambandi við þá, og skal ég í stuttu máli leyfa mér að benda á aðalinntakið í skýrslu frá einum þeirra, Mr. J. S. Thornton, sem var gefin út 1896—7 ásamt fleiri skýrslum erlendis frá um uppeldi og alþýðufræðslu.

Eftir að höfundurinn er búinn í stuttu máli að skýra frá háskólahreyfingunni og fyrirkomulagi alþýðuháskólanna, hikar hann sér ekki við að segja, að þessir skólar séu þær beztu alþýðufræðslustofnanir, sem hægt sé að hugsa sér, og hann heldur áfram á þessa leið: »Mentastofnanir með háskólasniði fyrir verkamenn: Ég býst við að mörgum Englendingi verði á að brosa, þegar hann heyrir minst á annað eins, en hann hætti því líklega, ef maður gæti sýnt honum fram á nytsemi þeirra í einföldum peningareikn-

ingi og það er lafhægt.« Hann bendir síðan á byltingar þær, sem urðu á öllum búnaðarhögum Dana á árunum 1870—80, og sem stöfuðu af því, að kornið féll á fáum árum geysilega í verði, sökum samkepni frá Ameríku og víðar að. Þá reis öll bændastéttin í Danmörku upp eins og einn maður, tók upp alveg nýja stefnu í búnaði og fylgdi henni fram af aðdáanlegu kappi og dugnaði. Þeir hættu að byggja alt sitt traust á kornræktinni, tóku upp kvikfjárrækt í stórum stíl og settu félagsbú á stofn til smjör- og ostagerðar. Þetta snarræði bændastéttarinnar, þegar ekki var annað fyrirsjáanlegt en gersamlegt hrun í efnalegu tilliti, bjargaði ekki aðeins högum hennar við, heldur leiddi þjóðina inn á nýja framfarabraut til enn meiri efnalegrar velgengni en áður, og flestir munu vera á því, að þetta sé mestmegnis að þakka áhrifum alþýðuháskólanna. Það má þannig óhikað segja, að alþýðuháskólarnir eiga að miklu leyti skilið heiðurinn fyrir að hafa gert Dani að einni af ríkustu þjóðunum í Evrópu, þar sem þeir áður voru ein af fátækustu þjóðunum.[1]

Mr. Thornton lýkur máli sínu með þessum orðum: »Meira en helmingur allra nemenda á búnaðarskólunum, og það að jafnaði hinir efnilegustu meðal þeirra, hafa áður gengið á alþýðuháskóla. Að danska smjörið er svo gott, kemur til af því, að það er blandað skýrleik og vitsmunum. eins og sagt hefur verið um litina hjá málaranum Opie. Englendingar eiga enn þá eftir að láta sér skiljast, að öll sérmentun, hvort sem er hjá æðri eða lægri, verður að byggjast á víðtækri og frjálslegri almennri fræðslu, til þess að hún geti fyllilega náð tilgangi sínum.«

Ef ég svo að lokum ætti að einkenna alþýðuháskólastarfið í örfáum orðum, þá finst mér ekki vera hægt að gera það með öðru betur en því, að vísa til heiðaræktunarinnar í Danmörku. Það sem Dalgas og aðstoðarmenn hans hafa unnið í verklegu tilliti, — að breyta sandauðnum og gróðurlausum heiðadrögum í frjósamar ekrur og fagra skógarlunda —, það sama hafa háskólarnir unnið í andlegu tilliti, og væntir mig að flestir muni telja það hlutverk fagurt og þýðingarmikið.

---

[1] Mönnum hefur talist svo til, að eignahlutfallið hjá einstaklingunum meðal eftirtaldra þjóða væri þannig: Á Bretlandi 4446 kr.; í Danm. 4140 kr.; á Frakkl. 4032 kr.; á Þýzkalandi 2800 kr. og á Rússlandi 990 kr.

Gotar taka Róm.

Ó Róm — þínir steinveggir standa' ekki lengur,
þeir steypast um koll, þegar byltingin gengur
að garði, sem ferlegur fellibylur. —
Nú stendur það varla, sem skörðin skilur.

Ó Róm, þú heimsfrægi hallanna bær,
með hvelfingum, björtum sem jöklanna tindum,
með súlum og bogum í margskonar myndum, —
hve geiglegt var áður að ganga þér nær!
Þú bær, sem varst margraddað lífsnautnar lag,
sem listina, hreystina' og spekina fæddir,
sem alla um mannsandans mikilleik fræddir,
þú höfuðból veraldar — hvað ertu' í dag?

Nú hrinda þeir marmara-myndunum niður
af múrnum á fjöldann, sem áfram sér ryður;
nú hristast þín virki við högg og slög,
nú hljóða þín börn við spjótanna lög,
og angistar-hróp gegnum hallirnar dynja,
er hrynjandi súlurnar stynja.

Ó Róm, þú aflvana, andlega snauða,
sem engdist svo lengi í sællífisdauða,
með grafandi mein undir gyltu skinni,
með grimmustu illverk á samvizku þinni.
Þú treystir á gamalla guða hylli,
hvað gagna þér mannblót á þvílíkum dögum?
Þú treystir á feðranna frægð og snilli,
hvað frelsa þig myndir úr eldgömlum sögum?

Nú brakar þú öll, eins og hrynjandi heimur,
nú hriktir í eldgömlum sinum og beinum,
nú rífast án miskunnar steinar frá steinum;
nú styður ei frægðin þig heldur en eimur.

Ó Róm, — þú umheimsins refsinorn,
nú refsa þér ofstopaverkin þín forn.
Nú sérðu þar blóð þitt á sverðanna blöðum,
þér sortnar í augum um hábjartan daginn;
því völlur er á þessum víkingaröðum,
sem vaða' eins og plógur í gegnum bæinn.

Það er ekki Karþagó-borg, sem þú brendir,
sem berserki slíka á hendur þér sendir.
Ei Gyðingar, sem þú af fósturjörð flæmdir,
ei fjöldinn, sem áður í þrælkun þú dæmdir. —
Nei, — hönd, sem er æðri, þeim hingað bendir.

Djarflegur flokkur — ei fríður né hýr,
en ferlegur, viltur sem skóganna dýr,
með ótamda krafta í anda og höndum —
nú otar að Róm sínum hvassyddu bröndum.
Hver þekkir þann eld, sem í augum þar brennur,
það ætternismark og það blóð, sem þar rennur?
Hver þorir að banda við þvílíkri hjörð?
Hver þorir að standa' henni' í vegi á jörð?

Og villan og menningin takast hér tökum, —
hér tekst á hið gamla, er sat svo lengi
að völdum og auðlegð og virðing og gengi,
og æskan hin vilta, sem ei spyr að sökum.

Og leiðir ei dauða af þvílíkum þrautum?

Nei! — Æskunnar sigur er aldrei dauði.
Sú þjóð, sem á vonir, og hugsar sér hátt,
og hert er við stríðið, þótt viti hún smátt,
hún áttar sig fljótt á þeim ókunnu brautum.
Þá blómgast þar akurinn brendi og auði.
Hún sezt þar að öldungsins auðlegð og fræðum
og eignar sér með honum part af hans gæðum.
og hlúar að hans eins og sínum sárum
og sameinast honum á mörg hundruð árum.

Og þjóðirnar sættast, þær blandast og breytast,
og böndum, sem ei verða rofin, þær skeytast,
þær byggja sér saman og græða sér grund
og Gotarnir faðma hin ítölsku sprund.
Og kraftur og menning sig endalaust eina
og ein verður trúin, hin guðlega, hreina.
Því Róm þurfti yngjandi, örvandi blóð,
en ylgeisla menningar Gotanna þjóð.

Og þegar svo alt hefur þroskanum náð,
já, þá kemur viðreisnin, tigin og fögur,
með listir og frægð og með ljóð og með sögur,
og hefjandi blæ yfir lög og láð.

Hvort þekkirðu' ei Gotanna berserkjablóð,
er byltist það fram gegnum Dante's ljóð,
og helvítið opnar og harðstjórann dæmir?
Og þekkirðu' ei dirfðina í »furstans« fræðum
og fjörið og eldinn í »svartmunksins« ræðum,
sem lygarann hræðir og lygina flæmir?
Og jafnvel á Vinci's og Angelo's ennum
vér eining hins gotneska og rómverska kennum.

Guðm. Magnússon.

Afturgangan.

Hinn frægi skurðlæknir, prófessor Junker í Halle á Þýzkalandi, hefir nýlega sagt frá atburði, sem kom fyrir hann fyrir mörgum árum, og sem er áreiðanlega sannur.

Einhverju sinni þegar prófessor Junker átti að taka á móti líkum tveggja glæpamanna, sem höfðu verið hengdir, fann hann hvergi lyklana að líkskurðarsalnum, og lét því bera líkin, sem vóru saumuð innan í stóran poka, upp í herbergi við hliðina á vinnustofu sinni. Um kveldið settist Junker eins og vant var við rit-

þá með sér inn í annað herbergi og spurði hann, hvort hann þekti sig ekki. Junker kvað nei við því.

»En ég mun aldrei gleyma yður og konan mín og börnin ekki heldur; því yður á ég líf mitt að launa. Munið þér ekki eftir strokumanninum frá Halle? Ég er sá hinn sami. Þegar við við skildum, lagði ég leið mína til Hollands, og með því ég skrifaði vel og var vel að mér í reikningi, fékk ég brátt stöðu við stóra verzlun. Þegar húsbóndi minn dó, varð ég eftirmaður hans og er nú giftur dóttur hans. En hefði ég ekki notið umhyggju yðar og göfuglyndis, þá væri ég nú hvorki á lífi né hefði þessi hamingja fallið mér í skaut.«

Junker viknaði svo, að hann gat ekki tára bundist, er kaupmaðurinn varpaði sér í faðm hans. Og þarna stóðu þeir agndofa í sömu sporum og föðmuðu hvor annan, unz húsfreyjan kom og sagði, að kaffið væri komið á borðið. *V. G.*

Landbúnaður Dana.

Hinn 30. janúar þ. á. hélt fólkþingsmaður Blem (gózeigandi á Borgundarhólmi) fyrirlestur í »Hagfræðisfélaginu« í Kaupmannahöfn og sýndi þar fram á, hve félagsbú eða hlutabú danskra bænda hefðu hrundið landbúnaði Dana áfram og gert hann heimsfrægan. Vér setjum hér dálítið ágrip af ræðu hans til athugunar fyrir íslenzku bændurna.

Hann mintist fyrst á smjörgerðina. Fyrsta hlutamylkið var stofnað í Ölgoðhreppi á Jótlandi 1882 (eða fyrir tæpum 20 árum) af mylkisfræðingi Stilling Andersen. Það má með sanni segja, að þeir józku bændurnir, sem riðu á vaðið í þessu efni og urðu fyrstir til að mynda félagsbú til smjörgerðar, hafi vakið öldu, sem er að dreifa sér um allan heiminn.

Nú — eftir tæp 20 ár — eru í Danmörku 1057 hlutamylki, sem talið er að kostað hafi 28 miljónir króna. Þau eru eign 140,000 hluthafa (bænda) og fá mjólkina úr 850,000 af þeim 1,011,000 kúm, sem til eru í landinu. Til þessara mylkja hafa

menn sent 3,700 miljónir punda af mjólk, og úr henni hafa þau búið til 137 miljónir punda af smjöri, sem hefir verið 133 milj. króna virði.

Árið 1901 vóru flutt 162,114,000 pund af dönsku smjöri til Englands, sem vóru 162,012,000 króna virði, eða að meðaltali 99⁹/10 au. hvert pund. Með öðrum orðum: af öllu því smjöri, sem það ár var innflutt til Englands, kom 42,2% frá Danmörku, og að verðinu til var það 46,4% af öllu því, sem inn var flutt. Meðalverðið á dönsku smjöri á Englandi var 12,7 au. hærra en á smjöri annarra landa, svo að Danmörk fékk 20,588,000 kr. meira fyrir sitt smjör, en hún hefði fengið, ef meðalverðið hefði verið sama og á smjöri annarra landa.

Þá eru félagsslátrunarbúin eða hlutaslátranirnar. Fyrsta hlutaslátrunin var stofnuð í Hrossnesi (Horsens) 1887 og var P. Böjsen aðalfrumkvöðull þess. Nú eru hlutaslátranirnar 26 og nemur stofnfé þeirra og nytjafé 6½ miljónum króna. Hluthafar þeirra eru 64,900 og var árið 1901 í þeim slátrað 636,000 svínum og 10,000 nautgripum, sem vóru 39 milj. króna virði.

Árið 1901 vóru útflutt til Englands 107,682,000 pund af dönsku fleski, sem var 58,544,000 kr. virði, og verður það að meðaltali 54,4 au. fyrir hvert pund. Meðalverðið á dönsku fleski er á Eng- 13 aurum hærra á hverju pundi en á fleski annarra landa. Danir fengu því 16 milj. kr. meira fyrir flesk sitt, heldur en þeir hefðu fengið, ef þeir hefðu orðið að sætta sig við sama meðalverð og önnur lönd.

Þá er að minnast á eggin. »Hið danska hluta-eggjaútflutningsfélag« var stofnað 1885 og síðan hafa fleiri félög myndast. Alt fram að árinu 1890 vóru dönsk egg álitin léleg vara á Englandi, en nú er verð þeirra orðið jafnhátt frönskum eggjum, sem sé 116 aura fyrir hvert tvítygi (20) eggja, þar sem það landið, sem næst kemst (Kanada), fær ekki nema 110 aura. Meðalverð eggja frá öðrum löndum á Englandi er ekki nema 94,2 au., eða 22 au. minna fyrir tvítygið en af dönskum eggjum. Þar sem nú Danmörk flytur 18 milj. tvítygja eggja til Englands, þá nemur þetta fyrir árið 1901 4 milj. kr. meira, en ef hún hefði orðið að sætta sig við meðalverð annarra landa.

Danir hafa því á árinu 1901 fengið 40½ miljón króna meira fyrir smjör, flesk og egg, heldur en þeir hefðu fengið, ef borgunin hefði verið álíka og meðalverð annarra landa.

Ræðumaðurinn gat þess að lokum, að menn hefðu verið gerðir út frá Englandi, Ástralíu, Ameríku, Frakklandi, Belgíu og Ungverjalandi, til þess að kynna sér búnaðarhætti Dana í þessum efnum. En svo bætir hann við þessum orðum: »En áður en þeim tekst að læra þá list af oss, að búa til gott smjör, flesk og egg, verða þeir sjálfsagt fyrst að læra að framleiða aðra eins bændastétt eins og dönsku bændastéttina. Í því liggur sem sé allur leyndardómurinn.«

Þetta er gott dæmi þess, hve mikið mentun alþýðunnar og þar af leiðandi gott verksvit, samtök og vöruvöndun hefir að þýða fyrir hagsæld þjóðarinnar. *V. G.*

Ritsjá.

LAUFBLÖÐ. Safnað hefur *Lára Bjarnason*. Rvík. 1900.

Í söngvahefti þessu eru 20 lög, sem frú *Lára Bjarnason* (f. Guðjohnsen), prestskona í Winnipeg, hefur safnað og gefið út. Um hefti þetta er alt hið bezta að segja; lögin eru flest falleg og vel valin, og fjölbreytnin og ósamkynjunin, sem útgefandinn nefnir í formálanum, er einmitt kostur á heftinu, en ekki ókostur. Heftið er ágætlega gefið út, að því er snertir prentun, pappír og frágang allan. — Það, sem skilur þetta hefti frá öðrum söngheftum með íslenzkum textum, er sérstaklega það, hve mörg af lögum þessum eru útsett fyrir eina rödd með undirspili á fortepíanó, en slíkt má heita nýnæmi í íslenzkum söngheftum, en vöntun þannig útsettra laga með íslenzkum textum er því tilfinnanlegri hjá oss nú orðið, sem fleiri og fleiri af kvennþjóðinni leggja það fyrir sig að læra dálítið á fortepíanó, og slíkur lærdómur fer altaf í vöxt.

Fjórtán af lögunum eru útsett fyrir eina rödd með fortepíanó; þar af sex (nr. 1, 6, 7, 8, 9 og 12) með föstu undirspili, en átta (nr. 2, 3, 5, 10, 15, 17, 19 og 20) með lausu undirspili; en laust (og líka sjálfstætt) kallast undirspilið, þegar röddin kemur ekki beinlínis fram í því, sem spilað er með. Undirspilið við hin fyrnefndu sex má einnig sem bezt spila á harmóníum. Eitt lagið (nr. 4) er útsett fyrir tvær raddir, tvö lögin (nr. 11 og 13) fyrir þrjár samkynja raddir, og með samkynja röddum er meint: eintómar karlmannaraddir, eintómar kvennmannaraddir, eða eintómar barnaraddir. Eitt lagið (nr. 16) er útsett fyrir fjórar ósamkynja raddir, og tvö lögin (nr. 14 og 18) fyrir fjórar ósamkynja raddir og eina sólórödd með undirspili.

Það er mein, þegar skáldin eru ósmekkvís í söng, eða þekkja

ekkert lögin, sem þau yrkja undir; má of oft sjá þessa merki í íslenzkum söngheftum, en í þessu hefti kemur það óvíða að sök; þó má nefna nr. 5, sem byrjar svo: »Í dal þar hjarðfólk örsnautt undi.« Þetta er ágætt, þegar það er lesið, en þegar lagið kemur til sögunnar, þá er fyrst sungið: »Í dal þar hjarð—,« svo kemur þögn, og síðan áframhaldið, »-fólk örsnautt undi«; eins er í síðasta erindinu: »Kært tók hún öll-« þögn »-um komnum gestum.« Aftur á t. d. 2. er. vel við lagið: »Í afdal þeim hún ei var borin«; eins 4. er.: »Hún aldin bar og ótal blóma«.

Af þessum 20 lögum eru 13 þýzk, 3 dönsk, 2 norsk, 1 íslenzkt og 1 eftir ónafngreindan höfund.

Þýzku tónskáldin eru: Adolf Klauwell, (f. 1818, d. 1879), mjög lengi söngkennari í Leipzig. Karl von Winterfeld, (f. 1784, d. 1852), hefur fremur lítið samið af lögum, en er frægur fyrir rit sín í söngfræði og söngsögu. Carl Geisler, (f. 1802, d. 1869), organisti og söngkennari í Böhmen. Benedict Widmann, (f. 1820, lifir enn); skólastjóri og tónskáld í Frankfurt a. M. Johann Fr. Reichardt, (f. 1752, d. 1814), einn af hinum frægari þýzku »Romance«-tónskáldum. Julius Dürrner, (f. 1810, d. 1859), hefur samið mörg ágæt lög fyrir 4 karlmannaraddir; var 15 síðustu árin söngkennari í Edinborg og dó þar. Joseph Schuster, (f. 1748, d. 1812); eftir hann liggur mjög mikið, þó fæst af því sé hér kunnugt; hann dvaldi löngum á Ítalíu. Fr. H. Himmel, (f. 1765, d. 1814): frægt tónskáld; »Hofkapelmester« í Berlín á eftir J. Fr. Reichardt. Franz Abt, (f. 1819, d. 1885), hefur búið til fjölda mörg ágæt lög fyrir 4 karlmannaraddir og fjölda »Romancer«; lög hans eru langt yfir þúsund. Ludv. van Beethoven, (f. 1770, d. 1827), eitt af hinum heimsfrægu þýzku tónskáldum á síðari hluta 18. aldar og fyrri hluta 19. aldar; var heyrnarlaus með öllu síðustu 15 ár æfi sinnar, og heyrði mjög illa 12 árin næstu þar á undan; hann hefur þannig á líkamlegan hátt ekki heyrt eina nótu í mörgu því bezta, sem hann hefur búið til, og t. d. ekki getað sjálfur heyrt sitt inndæla »Farvel til Pianoet«, sem mörgum hér er kunnugt.

Dönsku tónskáldin eru: Christian Barnekow, (f. 1837, lifir enn); hann er einkum frægur fyrir sína andlegu söngva. J. P. E. Hartmann, (f. 1805, d. 1900), einn hinn frægasti söngfræðingur og tónskáld Dana á 19. öld. Hefði ég óskað að eitthvert tilkomumeira lag eftir hann hefði verið tekið í þetta hefti, úr því nokkuð var tekið, því úr miklu var að velja.

Norsku tónskáldin eru: Ludv. Lindeman, (f. 1812, d. 1887), organisti og tónskáld; safnaði fram undir þúsund norskum þjóðlögum og fjallbygðalögum, er ekki voru áður skrifuð. Halfdan Kjerulf, (f. 1815, d. 1868); hans »Romancer« eru hver öðrum fallegri; hann og Edv. Grieg eru taldir frægastir norskra tónskálda fyr og síðar.

Eitt lag er í safni þessu eftir íslenzkan mann, Sveinbj. Sveinbjörnsson, sem er og lengi hefur verið búsettur í Edinborg, (sbr. Eimr. V. 2. bls. 197), og þykir mér í einu orði sagt mjög mikið til þessa lags koma, bæði lagsins sjálfs og undirspilsins, En þó lögin í »Laufblöðum« séu, — eins og stendur í formálanum, — »yfir höfuð nógu létt til þess, að þeir, sem skamt eru á veg komnir í söng og hljóðfæraslætti, geti

haft not af þeim,« þá verður það þó varla sagt um þetta lag; því enginn, sem skamt er á veg kominn í þeim efnum, hefur full not af þessu lagi. En ég vona að allir þeir, sem lengra eru á veg komnir í söng og hljóðfæraslætti hjá oss, reyni að hafa sem bezt not af þessu fagra, tilkomumikla, en nokkuð þunglyndislega lagi. Þetta umrædda lag er einnig prentað í Eimr. VI. 1. bls. 47.

Það er álit mitt, að þetta litla hefti bæti, það sem það nær, úr tilfinnanlegri vöntun á slíkri bók hjá oss; ég get með góðri samvizku hvatt alla, sem iðka söng og hljóðfæraslátt vor á meðal, til þess, að kaupa það, og kynna sér það rækilega; og ég vonast eftir að það seljist svo vel, bæði austan hafs og vestan, að útgefandinn sjái sér fært sem fyrst, að gefa út meira af svipuðum lögum.

B. Þorsteinsson.

LAGASAFN HANDA ALÞÝÐU. IV. Útgefendur: *Jón Jensson* og *Jón Magnússon*. Rvík 1900. Þetta fjórða bindi af Lagasafninu inniheldur þau ný lög, reglugjörðir, skipulagsskrár og stjórnarvaldaúrskurði, sem út hafa komið á tímabilinu frá ársbyrjun 1887 og til ársloka 1900, og er 351 bls. að stærð, auk ágæts efnisyfirlits framan við bindið, sem nær yfir 22 bls. Það virðist naumast nauðsynlegt að brýna fyrir mönnum, hversu áríðandi það er fyrir alla að eiga þetta safn, í hverri lífsstöðu sem menn eru. Allir þurfa meira eða minna á því að halda, hvort sem þeir eru embættismenn, handiðnamenn, verzlunarmenn, bændur eða sjómenn. Þeir, sem hafa eignast þrjú fyrstu bindin, munu þegar hafa fyllilega sannfærst um, hve nauðsynleg þessi bók er og hve auðvelt er að nota hana, eftir því sem útgáfunni er hagað. En ef menn ætla, að menn geti látið sér nægja að eiga fyrri bindin ein, þá skjátlast mönnum herfilega. Það er jafnvel nauðsynlegra fyrir þá en nokkra aðra að eignast þetta fjórða bindi sem fyrst, því annars er hætt við, að þeim verði það eigi allsjaldan á, að reiða sig um of á alt, sem í hinum stendum, þótt það sé nú ekki lengur í gildi, heldur hafi síðar verið breytt með nýrri lögum og ákvörðunum. En í þessu nýja bindi má sjá allar þær breytingar, sem orðið hafa á löggjöf vorri alt til loka 19. aldarinnar, og geta menn því fyllilega reitt sig á það, sem þar stendur. Vér viljum ráða öllum til að kaupa sér þessa bók og kynna sér hana rækilega.

V. G.

LÖGFRÆÐINGUR. V. árg. Akureyri 1901. Í þessum árgangi er fyrst áframhald af ritgerðinni »Dómstólar og réttarfar« eftir sýslumann *Klemens Jónsson*, og er sá kaflinn, sem hér birtist, um lögreglu og sakamál og um fógetavaldið. Þá er ritgerð um »fyrning skulda« eftir sýslumann *Lárus H. Bjarnason* og að lokum áframhald af hinni stórmerkilegu ritgerð ritstjórans sjálfs, amtmanns *Páls Briems*, um »mentun barna og unglinga«, sem fyllir mestallan árganginn, en er þó ekki lokið enn. Er þar fyrst skólasaga Dana alt til loka 19. aldar, því næst mjög fróðleg og eftirtektarverð skýrsla um skólamál Færeyinga, sem sýnir, hve miklu lengra þeir eru áleiðis komnir í þeim efnum en Íslendingar; þá er skýrt frá mentun barna og unglinga á Þýzkalandi, þá á Englandi og í Wales, og að lokum er rakin saga alþýðu-

mentunarinnar hér á landi frá siðabótinni og til loka 19. aldarinnar. Fer höf. þar töluvert hörðum orðum um mentunarástand vort og sýnir með rökum, hve mjög því er áfátt. En í síðasta kafla ritgerðarinnar í næsta árgangi ætlar hann að koma fram með ákveðnar tillögur um, hvernig ráðin verði bót á því og hvernig hann álítur, að þjóðskólamálum vorum verði bezt fyrir komið.

Það er ómögulegt í fám orðum að gefa hugmynd um allan þann fróðleik, sem þessi ritgerð hefir inni að halda og verðum vér í því efni að vísa til ritgerðarinnar sjálfrar. En hins viljum vér geta, að hér er ekki verið að fara með neitt fleipur, heldur alt bygt á nákvæmum rannsóknum og dæmafárri þekkingu. Og svo er mönnum sagt hispurslaust til syndanna með þeirri djörfung, sem einkennir sanna ættjarðarvini, er lítt hirða, þótt þeir með gagnrýni sinni baki sér óvild fáfróðra sjálfbirginga.

V. G.

NÝJA ÖLDIN. III, 3—4. Rvík 1900. Í þessum síðari hluta af 3. árg. er fyrst áframhald af ritgerðinni »Breytiþróunar-lögmálið eða uppruni líftegundanna« eftir ritstjórann, *Jón Ólafsson*, og er eigi allítill fróðleikur í henni fyrir marga, jafnlítið og hefir verið um það ritað áður á íslenzku. Þá er fyrirlestur um Jónas Hallgrímsson eftir sama höfund og er þar margt rétt sagt og vel athugað. En algerlega rangt er það, eins og höf. gerir á bls. 192, að segja að ljóðagerð Bjarna Thórarensens heyri til skáldskap 18. aldarinnar eða eldri tímanum yfir höfuð. Slík fjarstæða má ekki standa ómótmælt. Það dugir ekki í því efni að einblína á »formið«, því efnið er sannarlega eins mikils virði og meira en það, þó hvorttveggja þurfi annað að styðja, ef fullkomið listaverk á að framleiða. Vér álítum, að Bogi Melsteð hafi gert alveg rétt í því, að byrja »Sýnisbók« sína á B. Th., því hann er ekki að eins fyrsta rómantiska skáldið á Íslandi, heldur að vissu leyti mesta skáld þeirrar stefnu og allrar aldarinnar, þó Jónas Hallgrímsson geti talist honum jafnsnjall og standi honum að sumu leyti framar (einkum að því er snertir formið). Aftur er hitt víst, að Jónas hafði miklu meiri áhrif á íslenzkar bókmentir en Bjarni, og þegar haft er tillit þess, má með sanni segja, að hin nýja stefna haldi eiginlega fyrst innreið sína með hinu fullkomna snildarkvæði Jónasar: »Ísland farsælda frón« (en ekki með »Eldgamla Ísafold«). — Getgáta J. Ó. um að fyrirsögn kvæðisins »Heimasetan« eigi að vera »Heimasætan« er eflaust röng. Niðurlag kvæðisins bendir fyllilega á, að »Heimasetan« sé rétt. Það er ekki verið að tala um neina »heimasætu«, heldur um »setu heima« (sbr. »ég fer ekkert út í dag«).

Þá kemur í þessu hefti grein eftir *Guðm. Friðjónsson* um »Skarða-Gísla« og töluvert safn af lausavísum eftir hann til að sýna skáldskap hans. Þær hefðu flestar mátt missa sig, því þær virðast helzt sýna, að maðurinn hafi alls ekki verið neitt skáld, heldur allleikinn rímari og þó ekki sem smekkvísastur. Betri er aftur önnur grein eftir G. Fr., sem kemur þar næst á eftir, »Smávegis um Bólu-Hjálmar«, þó hún sé stutt og ýmislegt við hana að athuga. Þá koma greinir um þrjá Vestur-Íslendinga: Steingrím Stefánsson, Stephan G. Stephansson og Kristin Stefánsson, þar sem lýst er æfiatriðum þeirra (ásamt myndum af þeim),

og er það alt uppsuða úr fjórða árgangi af Winnipeg-tímaritinu »Öldin«, en sem mun í fárra höndum á Íslandi. Enn eru nokkrir »kveðlingar« eftir Jón Ólafsson og eru þeir allir laglegir, en einna beztir þeirra eru erfiljóð eftir Markús Bjarnason skólastjóra (»Nú hættu hvítu' að falda« og »Suður við Tjörnina«. Síðast eru ritdómar um nýútkomnar bækur eftir ritstjórann, og er, eins og vænta má af þeim höfundi, töluvert á þeim að græða. En ekki getum vér bundist þess, að mótmæla því, er hann kallar orðmyndirnar »einmælmi« og »tvímælmi« (í Dönsku orðab. nýju) «nýgervings orðskrímsl« og segir að þær eigi að heita »einmelmi« og »tvímelmi«. Því þetta er rangt. Fyrri myndirnar eru hárréttar, af því þær eru myndaðar af *málmur*, en ekki af *malmur* (og *i*-hljóðvarp af *á* er *æ* en skki *e*). Ef þessar orðmyndir hefðu verið myndaðar á 9. eða 10. öld, þá hefðu þær orðið að heita *-melmi*, af því að þá sögðu menn *malmr*; en þar sem þær eru myndaðar á 19. öldinni, þegar allir sögðu *málmur* (en enginn »malmr«), þá hlýtur *-mælmi* að vera hið eina rétta (en *-melmi* rangt). *V. G.*

NOKKUR SKÁKDÆMI OG TAFLLOK. I. Flórens 1901. Bæklingur þessi, sem virðist vera gefin út af »Taflfélagi Reykjavíkur«, er 64 bls. að stærð, og eru á fyrstu 12 bls. ýmsar athugasemdir og skýringargreinar um skák yfir höfuð, en á bls. 13—64 eru 103 skákdæmi, eftir hinn fræga skákdæmahöfund *Samúel Loyd*, sem enn lifir og býr nálægt New York. Frágangurinn á bæklingi þessum er óvenjulega snotur. *V. G.*

Íslenzk hringsjá.

SVERÐ OG BAGALL, leikrit *Indriða Einarssonar*, hefir verið þýtt á dönsku (»Sværd og Krumstav«) af mag. art. Henrik Ussing og gefið út af félaginu »Selskab for germansk Filologi« í Khöfn (1901). Er útgáfan hin vandaðasta að því er pappír og prentun snertir, og eins er líka þýðingin mjög góð. Oss virðast samtölin meira að segja eigi allsjaldan öllu náttúrlegri og viðkunnanlegri en í sjálfum íslenzka textanum, þar sem setningarnar hafa stundum orðið miður þýðar sökum þess, að h. t. hefir of mjög sózt eftir að láta þær hafa á sér fornan blæ. Framan við þýðinguna er stutt yfirlit yfir leikritagerð og leiklist Íslendinga eftir Holger Wiehe.

UM SIGHVAT SKÁLD ÞÓRÐARSON hefir prófessor *Finnur Jónsson* ritað alllanga ritgerð í »Studier for Sprog- og Oldtidsforskning« XI. 1 (1901), þar sem hann rekur lífsferil hans og lýsir skáldskap hans. Aftan við ritgerðina er prentuð góð þýðing á »Bersöglisvísum« Sighvats eftir skáldið *Olaf Hansen*.

UM ÍSLEZKAR FORNMENJAR hefir fröken *M. Lehmann-Filhés* ritað grein í þýzka tímaritið »Globus« LXXX, 1 (júlí 1901), og er þar skýrt frá fornmannagröf.

sem fanst í útjaðrinum á túninu á Kroppi í Eyjafirði sumarið 1900. Fundust þar beinagrindur tveggja manna, sem lágu frá norðri til suðurs (höfuðin mót norðri) og auk þess öxi, spjót, prjónn úr bronzi og spennubrot úr messing. Af öllum þessum munum eru myndir í greininni og er þess getið, að þeir hafi allir verið sendir á Forngripasafnið, en ekkert íslenzkt blað hafi þó minst á þetta. Lýsingin á fundinum er eftir séra *Jónas Jónasson* prófast á Hrafnagili (en snúið á þýzku af M. L.-F.), og telur hann vafalaust, að gröf þessi sé frá 10. öld og að beinagrindurnar séu af Steingrími Örnólfssyni bónda á Kroppi og Helga Þorbjarnarsyni frá Árskógi, sem hafi fallið þarna um 970, eins og lesa megi í Reykdælasögu í 16. kapítula hennar.

Fröken Lehmann-Filhés hefir líka í »Zeitschrift für Ethnologie« XXXI (Berlín 1899) skrifað ritdóm um »Ruins of the Saga Time« (sbr. Eimr. VI, 156), þar sem skýrt er frá fornmenjarannsóknum Þorsteins Erlingssonar á Íslandi sumarið 1895.

UM STJÓRNARSKRÁRMÁLIÐ hefir sýslumaður *Klemens Jónsson* ritað grein í janúarheftið af danska tímaritinu »Tilskueren« 1902 (»Islands Forfatning og Fremtid«), og er þar stuttlega skýrt frá sögu stjórnarskrárbaráttunnar á síðari árum. Þar er og minst á verzlunarólagið, bankamálið, ritsímamálið og fleira. Greinin er lipurt rituð og ofstækislaust, en kryfur ekki málin mjög til mergjar.

Þá ritaði og dr. *Valtýr Guðmundsson* alllanga grein um stjórnarskrármálið í »Nationaltidende« (2. des. 1901), þar sem hann skýrði frá gangi malsins á síðustu þingum og flokkaskipuninni á alþingi. Þeirri grein var svarað í sama blaði (9. des.) af mag. art. *Ágúst Bjarnason*, sem svo var endursvarað af dr. V. G.

Annars hafa síðastliðið ár, og einkum á þessum vetri, birzt margar greinar um stjórnarskrármálið og Ísland yfir höfuð í dönskum blöðum, og er merkust þeirra grein í blaðinu »Dannebrog« 12. jan. 1902 út af boðskap konungs til Íslendinga um stjórnarskrármálið. En með því að vænta má, að öll íslenzk blöð skýri frá henni, virðist Eimr. óþarft að rekja efni hennar.

NÝ ÍSLENZK SÖNGLÖG. Tónskáldið *Frederik Rung*, söngstjóri (kapelmester) við konunglega leikhúsið í Khöfn, hefir samið lög við 10 íslenzk kvæði og hefir »Det nordiske Forlag (Musikforlaget: Henrik Hennings)« kostað útgáfu þeirra í tveimur heftum í stóru 4 bl. broti. Titillinn er: »Ny-Islandsk Lyrik, 10 Sange (oversatte af Olaf Hansen) komponerede for dyb Mezzosopran eller Baryton af Frederik Rung«. Lögin eru við þessi kvæði: 1. Svanasöngur á heiði (»Ég reið um sumaraftan einn«), 2. Skógarhvíldin (»Nú vakna ég alhress í ilmandi lund«) eftir Stgr. Thorsteinson; 3. Um haust (»Syngur lóa suð'r í mó«), eftir Ben. Gröndal; 4. Leiðsla (»Og andinn mig hreif upp á háfjallatind«), eftir Matthías Jochumsson; 5. Sólarlag (»Í sæ er sólin runnin«), 6. Næturgali (»Hjá silfurbláu sundi«), 7. »Um undrageim, í himinveldi háu« (kafli úr kvæðinu: »Gaman og alvara«), eftir Ben. Gröndal; 8. Veturinn (»Hver ríður svo geyst«), eftir Bjarna Thórarensen; 9. Sonarmissir(?), 10. »Ó blessuð vertu sumarsól«, eftir Pál Ólafsson. — Á þessi sönglög mun síðar minst nánar í Eimr. af einhverjum, sem vit hefir á að dæma um fegurð þeirra og sönggildi.

HÚSASKIPAN Í FORNÖLD. Prófessor við háskólann í Oxford *D. B. Monro*, hefir nýlega lokið við nýja útgáfu af Odysseifskviðu Hómers (»Homer's Odyssey. Edited with English Notes and Apendices by D. B. Monro, M. A., Oxford 1901«). Neðan við textann er sægur af skýringargreinum og aftan við (bls. 289—502) eru langar skýringarritgerðir um kvæði Hómers og ýmislegt í þeim. Meðal annars er þar grein um húsaskipan Forn-Grikkja á dögum Hómers eða eins og henni er lýst

í kvæðum hans, og kemst höf. þar að þeirri niðurstöðu, að hún hafi verið mjög lík húsaskipun Íslendinga á söguöldinni, eins og henni sé lýst í bók dr. Valtýs Guðmundssonar. Þannig álítur hann að höll Odysseifs eða μέγαρον Grikkja hafi verið hér um bil alveg eins og íslenzka stofan var í fornöld, og tilfærir hann marga staði úr kvæðum Hómers þessu til sönnunar og eins myndir af fornrústum, er fundist hafa frá elztu tímum Grikkja. Hann vitnar og til ýmsra annarra merkra vísindamanna (grískufræðinga), sem komist hafa að líkri niðurstöðu, og tekur svo upp mynd af íslenzkri stofu úr ritgerð dr. V. G. »Den islandske Bolig i Fristatstiden«, sem hann álítur að eins vel geti sýnt, hvernig gríska höllin hafi litið út. Til samanburðar eru og myndir af grískum fornrústum o. fl.

UM ÍSLENZKAR KONUR hefir frú *Agnes Zimsen* (ekkja konsúls N. Zimsens í Rvík) skrifað langa grein í »Kvindernes Blad« (aukablað við »Nationaltidende«). Greinin er í 4 köflum (6., 13., 20. og 27. júní 1901) og er fyrsti kaflinn um íslenzkar fornaldar- og miðaldakonur, annar um ísl. nútíðarkonur, heimilislíf þeirra og starfsemi andlega og verklega, þriðji um kvennaskóla, kvennablöð og kvennskáld, og hinn fjórði um ísl. kvennfélög og starfsemi þeirra. Greinin er rituð af einkarhlýjum hug og satt og rétt skýrt frá öllu, en því miður hafa mörg af hinum íslenzku nöfnum afbakast mjög í prentuninni, auðsjáanlega af því, að frúin hefir ekki sjálf átt kost á að lesa prófarkir af greininni, því afbakanirnar eru allar þannig lagaðar, að þær bera með sér, að nöfnin hafa verið rétt í frumhandritinu. Það er vel gert af frú Z. að fræða löndur sínar am íslenzka kvennfólkið og starfsemi þeirra. — Sama kona hefir og þýtt þjóðsöng vorn »Eldgamla Ísafold« á dönsku, en ekki er sú þýðing gallalaus, þó sumt í henni hafi tekist allvel.

BÁBILJUR UM NOREG OG ÍSLAND heitir grein, sem prófessor *B. Kahle* í Heidelberg (sá er ferðaðist á Íslandi hérna um árið) hefir ritað í »Beilage zur Allgemeine Zeitung« (München 17. jan. 1902). Greinin er í tveimur köflum og er hinn fyrri aðallega þess efnis, að sýna fram á, hvílíkar fjarstæður og lokleysur oft megi finna í lýsingum manna á fjarlægum og afskektum þjóðum, eins og t. d. Íslendingum, og hversu lífseigar þessar vitleysur séu, þegar einu sinni er búið að unga þeim út. Mörg ágæt dæmi þessa frá eldri tímum megi finna í »Landfræðissögu« dr. Þ. Thóroddsens, sem nú sé komin út á þýzku. Og sama sé enn uppi á teningnum og sé ekki auðgert að fá slíkt leiðrétt. Sem dæmi þess nefnir hann bullgrein, sem staðið hafi í »Volkszeitung« í Berlín 28. nóv. 1890. Hann hafi sent blaðinu leiðrétting, en fengið hana endursenda með þeirri athugasemd, að lýsing höfundarins í »Volkszeitung« komi heim við lýsingu eftir Max Nordau, sem hafi sjálfur dvalið tveggja mánaða tíma á Íslandi 1874. Prófessor Kahle kveðst svo hafa gert aðra tilraun og sent öðru blaði í Berlín leiðrétting sína og bætt við leiðrétting á lokleysum Nordau's. En það hafi farið á sömu leið. Blaðið þóttist ekki hafa rúm fyrir leiðréttingarnar. Líkt ætlaði að ganga með að koma að grein á móti ritgerð um siðalögmál Íslendinga og Norðmanna í fornöld eftir Adalbert Svoboda í tímaritinu »Das freie Wort« (5. des. 1901). Próf K. sendi ritstjórninni leiðréttingar á ýmsu í þeirri grein, en fékk þær endursendar. En nú hefir hann loks komið þeim að í »Allgem. Zeitung« og eru þær aðalefnið í síðari kaflanum af grein hans þar. En með því sá kaflinn er nokkuð sérstaklegs efnis, og fremur vísindalegs en alþýðlegs, virðist ekki ástæða til að skýra frekar frá efni hans.

V. G.

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1902.

I. Vestur um land:

kálholt	1		2		3		4		5		6	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	sept.	sept.	nóv.
eykjavík..	15	..	13	..	10	..	23	..	25	..	26	..
ijavík....	..	10	..	5	..	16	..	21	..	20	..	1
:ranesi ...	..	..	..	..	10	14	23	20	25	..	..	..
:fnarfirði..	..	..	13	3	..	..	23	..	..	17	..	..
ðum.....	..	..	13	..	10	13	23	20	..	..	..	..
afsvík....	15	8	13	3	10	13	23	20	26	17	27	..
undarfirði.	..	..	..	..	11	13	24	20	..	..	..	..
												okt.
kkishólmi	16	8	14	3	11	12	24	19	26	17	27	30
ammsfirði	..	..	15	..	12	12	25	19	27	..	..	..
irðstöð...	..	..	..	..	12	11	25	18	..	..	..	..
tey	16	8	15	2	12	11	25	18	27	16	27	28
:reksfirði .	17	7	16	2	13	10	26	17	28	16	28	28
lknafirði..	17	..	..	..	13	10	26	16	..	15	..	..
dudal....	18	7	16	2	14	9	26	16	28	15	29	27
rafirði ...	18	6	17	1	14	9	27	15	29	14	29	26
undarfirði	18	6	17	1	14	9	27	15	29	14	30	26
gandafirði	..	..	..	..	14	9	27	15	..	..	..	..
lungavík..	18	..	..	1	14	..	..	15	..	..	..	..
											okt.	
firði.....	20	6	18	1	16	9	29	15	30	14	2	26
				maí								
alvík	..	..	18	31	16	7	29	13	..	..	..	..
rðurfirði .	..	..	18	..	..	..	29	12	..	..	2	24
kjarfirði .	20	4	..	..	16	6	..	..	30	12	..	..
ingrímsfirði	21	4	19	30	16	6	30	12	31	12	3	23
rufirði ...	21	4	..	..	17	6	30	12	31	..	..	..
							ág.		sept.			
ðeyri ...	23	4	21	30	19	6	1	12	1	12	5	21
ammstanga	..	2	..	..	19	4	1	10	..	..	..	18
nduós ...	24	2	21	28	19	3	1	10	1	10	5	17
gaströnd.	24	1	21	27	19	3	1	10	1	10	5	15
ðárkrók .	25	1	22	27	20	2	2	9	2	9	6	14
lkuós....	..	..	..	..	20	2	2	9	..	..	..	..
fsós.....	25	1	22	27	20	2	2	9	2	9	..	..
		apr.										
ganesvík .	25	30	..	27	..	2	2	..	..	..	..	..
lufirði ...	25	30	22	26	20	1	3	8	2	9	6	14
ifsfirði ...	..	..	22	26	21	1	..	..	2	8	..	..
lvík.....	26	30	..	..	21	1	3	8	2	8	6	13
sey.....	..	..	23	26	..	..	3	8	3	8	..	..
lteyri....	26	30	23	26	21	1	3	8	3	8	6	13
eyri.....	27	..	23	..	22	..	5	..	4	..	8	..
ureyri...	..	30	..	26	..	1	..	8	..	8	..	13

thugasemd um **strandferðirnar.** Á Búðir, Ólafsvík, Blönduós, Haganesvík, ey, Kópasker, Hornafjörð og Vík koma skipin því að eins, að því verði við komið. á Reykjavík og Akureyri fara strandskipin jafnan kl. 9 árdegis. Á öðrum stöðum er sá tiltekinn í áætluninni, er skipin megi fara í fyrsta lagi, en félagið ber enga ábyrgð á, þótt þau ið tefjast svo, að síðar verði farið. Viðstaðan á millistöðvunum verður svo stutt, semt unt er.

Áætlun um eimskipaferðir 1902 milli Kaupmannahafnar, Leith, Færeyja og Íslands.

Frá Kaupmannahöfn til Íslands

	1. Laura	2. Vesta	3. Laura	4. Laura	5. Ceres	6. Vesta	7. Laura	8. Ceres	9. Botnia	10. Vesta	11. Laura	12. Ceres	13. Laura	14. Vesta	15. Ceres	16. Laura	17. Vesta	18. Laura
frá **Kaupmhöfn**	14 jan.	1 marz	4 marz	11 apríl	27 apríl	10 maí	27 maí	10 júní	21 júní	1 júlí	8 júlí	26 júlí	12 ág.	5 sept.	14 sept.	26 sept.	14 okt.	15 nóv.
Leith	18 —	5 —	8 —	15 —	1 maí	14 —	31 —	14 —	25 —	5 —	12 —	30 —	16 —	9 —	18 —	30 —	18 —	19 —
Trangisvaag			10 —	17 —		16 —		16 —			14 —		18 —			2 okt.		21 —
Thorshavn	21 jan.		11 —	18 —		17 —		16 —	27 júní	7 júlí	15 —	1 ág.	18 —	11 sept.		3 —	20 okt.	22 —
Klaksvig	22 —		12 —	19 —		18 —		17 —	28 —		15 —	2 —*	19 —			4 —		23 —
Berufirði		9 marz								8 júlí								
Fáskrúðsfirði		9 —				20 maí				9 —							22 okt.	
Eskifirði		10 —				20 —				10 —		10 ág.		13 sept.			23 —	
Norðfirði		10 —						19 júní		10 —							23 —	
Seyðisfirði		12 —				21 maí		19 —		12 —		11 ág.		14 sept.	23 sept.		24 —	
Vopnafirði		13 —						20 —		13 —							24 —	
Húsavík		14 —						21 —		14 —		12 ág.					25 —	
Akureyri		17 —				23 maí		24 —		16 —		14 —			25 sept.		27 —	
Siglufirði		17 —								16 —							27 —	
Sauðárkrók		18 —				24 maí		24 júní		17 —		14 ág.			26 sept.		28 —	
Skagaströnd		18 —						25 —		17 —		15 —					28 —	
Blönduós		19 —								18 —					27 sept.			
Borðeyri										19 —								
Reykjarfirði		20 marz								20 —							29 okt.	
Ísafirði		22 —				26 maí		26 júní		21 —		17 ág.			29 sept.		31 —	
Önundarfirði		23 —								21 —								
Dýrafirði		23 —				26 maí				21 —		17 ág.					31 okt.	
Bíldudal		24 —								22 —							1 nóv.	
Patreksfirði		25 —								22 —								
Flatey		26 —						27 júní		23 —								
Stykkishólmi		26 —				27 maí		27 —		23 —		18 ág.			30 sept.			
í **Reykjavík**	27 jan.	29 —	17 marz	23 apríl	6 maí	29 —	5 júní	28 —	1 júlí	24 —	19 júlí	20 —	23 ág	17 sept.	3 okt.	9 okt.	3 nóv.	28 nóv.
Til Vesturlandsins:																		
frá **Reykjavík**	31 jan.				8 maí		8 júní		4 júlí							12 okt.		
Stykkishólmi					9 —		9 —									13 —		
Flatey					9 —		9 —									13 —		
Patreksfirði	31 jan.				10 —		10 —									14 —		
Bíldudal					10		10		5 júlí							15		
Dýrafirði	[illegible]				11		11									[illegible]		

	1. Laura	2. Vesta	3. Laura	4. Laura	5. Ceres	6. Vesta	7. Laura	8. Ceres	9. Botnia	10. Vesta	11. Laura	12. Ceres	13. Laura	14. Vesta	15. Ceres	16. Laura	17. Vesta	18. Laura
Frá Vesturlandinu																		
frá Ísafirði	5 febr.				13 maí		13 júní		9 júlí							21 okt.		
Dýrafirði																		
Bíldudal	6 febr.																	
Patreksfirði																		
Flatey																		
Stykkishólmi																		
í Reykjavík	8 febr.				15 maí		15 júní		10 júlí							23 okt.		
frá Reykjavík	11 febr.	3 apríl	21 marz	27 apríl	17 maí	5 júní	17 júní	3 júlí	12 júlí	30 júlí	25 júlí	26 ág.	29 ág.	23 sept.	10 okt.	25 okt.	9 nóv.	5 des.
Stykkishólmi		4 —								31 —			30 —					
Flatey		4 —								31 —			30 —					
Patreksfirði		5 —								1 ág.								
Bíldudal		5 —								1 —			31 ág.					
Dýrafirði		6 —								2 —			31 —					
Önundarfirði		6 —								2 —								
Ísafirði		8 —				7 júní		5 júlí		4 —			2 sept.		12 okt.			
Reykjarfirði										4 —					13 —			
Borðeyri										5 —								
Blönduós								5 júlí		6 —					14 okt.			
Skagaströnd		9 apríl								6 —			2 sept.		15 —			
Sauðárkrók		10 —				8 júní		6 júlí		7 —			3 —		16 —			
Siglufirði		11 —						6 —		8 —					17 —			
Akureyri		13 —				10 júní		8 —		10 —			5 sept.		20 —			
Húsavík		13 —								10 —					20 —			
Vopnafirði		14 —				11 júní		9 júlí		11 —					21 —			
Seyðisfirði		15 —			20 maí	12 —		9 —		12 —			6 sept.		23 —			
Norðfirði		16 —								12 —					23 —			
Eskifirði		16 —			21 maí			10 júlí		13 —			7 sept.		24 —			
Fáskrúðsfirði		17 —			21 —					13 —					24 —			
Berufirði		17 —				12 júní				13 —					25 —			
Klaksvig	14 febr.		24 marz	30 apríl	22 maí		20 júní		14 júlí		28 júlí		9 sept.	26 sept.		28 okt.	12 nóv.	8 des.
Thorshavn	15 —	19 apríl	25 —	30 —	23 —		20 —		15 —	15 ág.	28 —		9 —	26 —		29 —	13 —	9 —
Trangisvaag			25 —	1 maí			21 —				29 —			27 —			14 —	10 —
Leith	18 febr.	22 apríl	28 —	4 —	26 maí	16 júní	24 —	14 júlí	18 júlí	18 ág.	1 ág.	31 ág.	12 sept.	30 —	30 okt.	1 nóv.	17 —	14 —
í Kaupmhöfn	23 —	26 —	2 apríl	8 —	31 —	20 —	28 —	18 —	21 —	22 —	4 —	4 sept.	16 —	4 okt.	4 nóv.	6 —	21 —	19 —

* Þaðan beina leið til Reykjavíkur. kemur þangað 5. ág., fer þaðan aftur 8. ág. suður um land til **Eskifjarðar.**

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1902.

II. Austur um land:

Hólar	1		2		3		4		5		6		7
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	ág.	sept.	sept.	okt.
Frá Reykjavík...	15	..	16	..	10	..	9	..	7	..	4	..	[illegible]
í Reykjavík.....	..	10	..	6	..	4	..	3	..	31	..	29	.
frá Keflavík.....	..	..	16	..	10	3	9	2	7	30	4	28	.
— Vestm.eyjum .	15	8	16	5	11	2	9	1	7	29	4	27	[illegible]
— Vík	..	..	..	..	11	2	10	1	8	29	..	..	.
								júlí					
— Hornafirði ...	16	7	17	4	12	1	10	31	8	28	5	27	.
— Djúpavog....	17	7	18	4	12	1	11	31	9	28	5	26	[illegible]
— Breiðdalsvík..	17	6	18	3	12	1	11	31	9	28	6	25	[illegible]
— Stöðvarfirði ..	..	..	..	..	13	1	11	31	9	28	..	25	.
						júní							
— Fáskrúðsfirði .	18	6	19	3	13	30	12	30	10	27	6	25	[illegible]
— Reyðarfirði ..	18	5	19	3	13	30	12	30	10	27	6	24	[illegible]
— Eskifirði.....	18	5	19	2	14	30	12	30	10	27	7	24	[illegible]
— Norðfirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	[illegible]
— Mjóafirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	[illegible]
— Seyðisfirði ...	21	4	22	2	16	29	15	29	13	26	10	23	10
— Loðmundarf..	..	..	22	..	16	27	..	..	..	24	..	..	..
				maí									
— Borgarfirði...	21	2	22	31	16	27	15	27	13	24	10	20	10
— Vopnafirði ...	21	2	22	31	17	27	15	26	13	24	10	20	10
— Bakkafirði ...	21	..	23	31	17	27	..	..	14	23	..	19	11
— Þórshöfn	22	1	23	30	17	26	16	..	..	23	11	19	.
— Raufarhöfn...	..	..	23	30	18	26	16	26	14	23	12	..	.
— Kópaskeri ...	..	1	24	30	18	..	..	25	15	22	12	..	.
		apr.											
— Húsavik	23	30	24	29	18	26	17	25	15	22	12	19	12
— Flatey	..	..	24	..	19	25	17	25	15	21	..	..	.
— Grímsey.....	..	..	..	..	19	25	..	..	..	..	12	18	.
— Grenivík.....	..	..	24	29	19	25	17	24	16	21	13	18	12
— Svalbarðseyri.	..	..	..	..	20	25	18	24	16	21	13	18	.
á Akureyri......	25	..	25	..	21	..	19	..	18	..	14	..	14
frá Akureyri....	..	30	..	29	..	25	..	24	..	21	..	18	.

Athugasemd um **ferðir milli landa.** I Vestmannaeyjum verður komið við [illegible] suður um land, bæði út og utan, svo framarlega sem því verður við komið. Eftir komu [illegible] Reykjavíkur sunnan um land verður einnig komið við í Hafnarfirði (nema í 12. ferð[illegible] nægilegan farm er að flytja þangað. Þegar sömu skilyrði eru fyrir hendi, geta skipin í þe[illegible] komið við á Akranesi, ef því verður við komið og full ástæða virðist til þess. — Frá Ka[illegible] höfn fara skipin jafnan kl. 9 árdegis og frá Reykjavík kl. 6 síðdegis. Á millistöðv[illegible] fardagur tiltekinn, en farþegar mega búast við, að síðar kunni að verða farið. — Far[illegible] Íslands og útlanda er í 1. farrými 90 kr. (báðar leiðir 160 kr., nema milli Skotlands [illegible] 144 kr.) og í 2. farrými 60 kr. (báðar leiðir 100 kr.). Fyrir fæði greiðist á dag í 1 [illegible] og í öðru farrými 2 kr. Hálfu minna fyrir börn.

EFNISYFIRLIT.

Eimreiðin kemur í ár út í þremur 5-arka heftum og kostar hvert hefti 1 kr. (í Am. 40 c.). — ***Nýir kaupendur*** að VIII. árg. geta fengið 6 kr. afslátt á I.—VII. árg.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VIII. ÁR. 2. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1902.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

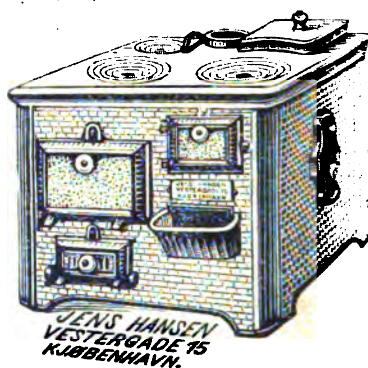
Stærstu og ódýrustu birgðir í Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Islendinga.

GEYSISOFN (síbrennandi) á 20 kr. og þar yfir.

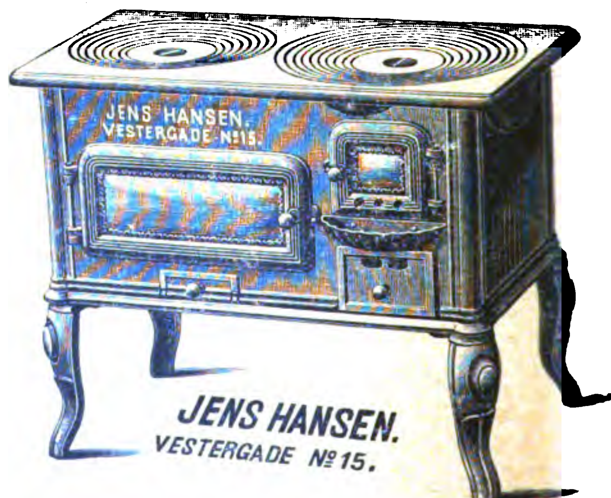

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með eldunarhólfi og hristirist eða án þeirra, á 18 kr. og þar yfir, er fást í meira en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar með steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á 20 kr. og þar yfir; þær má og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án múrhleðslu. Skipseldavélar í þilskip. Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og fiskibáta má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíuofnum

GEYSISOFN (síbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* úr smíða- og steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af alls konar stærð. Galvaníseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ósmeltar steikarpönnur og pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis hverjum þeim, sem lætur mig vita nafn sitt og heimili.

Nýöldin

(stælt eftir enskri „Rhapsódíu“).

Gaml'öld er önduð! Lengi lifi Nýöld!
Gef henni, Drottinn, komandi alda kraft!
Bind þú við hennar barnshönd ríkisvöndinn,
Er vizkan ein má valda. Gróðurset
Á þekking hennar þroska; láttu skína
Á fána hennar heimsins stjórnarskrá!
Með grátstaf heilsar hennar komu jörðin:
Eldur í austri steypiflóð og stormar,
Styrjöld og drepsótt eitra loft og láð,
En fyrir ströndum skrugguhljóð og skipbrot:
Eru það illspár? furður? fyrirboðar?
Eru það hryðjur árdagsins, er eyðast
Þá sól er runnin? — Sú er trúa mín:
Þann sorgarsekk mun sólin kögra gulli
Og sauma upp með silfur-víravirki.
En þó er sorg á seyði, stríð og stormar
Og árin hörð. En hetjur koma fram,
Stóreflismenn, sem fylla löndin lofsöng.
Og aftur raunir — raunir sömu og fyrri
Frá alda-öðli: augu gróin gráti,
Gröf ofan í gröf og brjóst með hjör í hjarta,
En engin sál skal farast — ei til fulls.
Nei, ei til fulls! Og öldin vex og viðgengst
Og feldur fánans raknar meir og meir,
Svo yfirskriftin skýrist dag frá degi.
Lífæðin fjörgast, hjartað hefst og hitnar,
Og háar sjónir vekja sem af dvala
Stórmenni, söngmenn, spekimenn og spámenn,

Og daggir andans hrynja á hafflöt lífsins,
Svo hringir myndast, þeir eð stækka, stækka
Og efla dáð og afrek, ást og samhug,
Og leita upp sjálfa lífsins rót. Og sjá.
Þá lyftist heimsins afar-þunga bákn
Um hænufet á hringför Kronosar. —
En raunir koma, — líkn og gleði líka!
Glókolla sína greiða skal hvert vor,
Og geislinn rata á varir hverju barni,
Og sumarrósin roðna skal og anga,
Og börnin tína berin þegar haustar,
Og glaðar sálir sjá þar englavængi,
Er sólu skýla ský, og heyra' í lofti
Hallelúja! Því hvað eru mannsins mein?
Hverfandi ský á hveli fleygra stunda!
Hann er á heimleið. Guð á allar götur.
Leiðin er löng, en heim kemst hver um síðir.
Ó litiltrúuð sál, sem óttast örlög!
Hví æðrast þú? Á alveldisins baki
Á Elskan sæti. Enginn er svo illur,
Að undan dragi. Flækingurinn smáði,
Hann — hann á framtíð, vex og verður maður! —
»En æ, hve lengi á útlegð vor at vara?« —
Frækornin hvíla fyrst í myrkri mold;
En líður tíð og loksins kemur vorið:
Þá springur hýðið beint við sól og sumri!
Þigg þetta dæmi, dapra, sjúka sál!
Alt endanlegt skal öðlast sína fylling.
Lær þetta lögmál: Fyrst er alt í eggi.
Þann sannleik vottar alt vort eðlisfar
Og ættarsaga. Hér og hvar er vísir,
Ar, ögn og frumla — fult af fyrirheitum,
Og fyrirboða þessa voða-valds,
Er ólgar, brýzt og brotnar gegnum sæ
Þúshundrað alda: flokka, raðir, ríki
Og ákvörðun! Þú unga, fagra öld.
»Leikin« og mögnuð lífsins fyrirheitum:
Sem valur slíti veiðimannsins band
Og vængjum sveifli títt og hart til flugsins.

Eins dunar þú frá þinni reiginreið
Og rennur fram og spornar Tímans strönd
Og hverfur mér við yztu Ægis rönd! —
En ég er rór. Ég þekki fylgjur þínar.
Und sól að sjá ég sé þá verndar-verði,
Er styðja þig og styrkja — gæta þín
Í gegnum storm' og stórsjó, bál og bruna,
Unz örlög þín eru' öll og hlaup þitt háð,
Og þú skalt Guði gjöra réttan reikning.
Ó gyðja, drotning, gakk nú heil og sæl!
Ég gamall þulur gef þér mína blessan.
Dreif orðum mínum hér og þar um landið,
Ef hepnast mætti að þau færði frið
Og fróun einu og öðru hreldu hjarta!

MATTH. JOCHUMSSON.

Henry Ward Beecher.

(Framhald frá EIMR. VII, 229).

Í ágúst 1620 setti hollenzkt skip 20 svertingja á land í Virginíu. Þeir urðu fyrstu svörtu þrælarnir í Norður-Ameríku. (Þetta var nokkrum mánuðum áður en Mayflower flutti fyrsta »púritana«-flokkinn vestur um haf). Af Englendingum varð Sir John Hawkins fyrstur til þess að gerast þrælasali. Hann aflaði sér (1662) 300 svertingja í Suðurálfu með kaupum og ránum, flutti þá til Vesturheims og seldi þá þar. Um 300,000 þræla vóru fluttar beina leið frá Suðurálfu til Norður-Ameríku, áður en frelsisstríðið hófst (1776). Eftir frelsisstríðið vóru þrælarnir orðnir $^{1}/_{2}$ miljón að tölu. Þeir vóru dreifðir um öll Bandaríkin. Í suðurríkjunum var þrælahald arðsamt, t. d. við rækt hrísgrjóna, tóbaks og baðmullar. Í norðurríkjunum var arðurinn af þrælahaldi miklu minni. Þar vóru og þrælarnir miklu færri (30—40 þúsundir).

Leiðtogar þjóðarinnar í frelsisstríðinu og við myndun Bandaríkjanna (t. d. Washington, Franklín og Jefferson) vóru sammála um það, að þrælahald ætti eigi að eiga sér stað. Meiri hluti Bandaríkjanna vildi þá banna aðflutning þræla og láta þrælahaldið smátt og smátt líða undir lok. En tvö af suðurríkjunum (Suður-Karolina og Georgia) neituðu að ganga inn í ríkjasambandið (Bandaríkin), ef þrælahaldið væri numið úr lögum. Hin ríkin létu þá undan. Þessar samþyktir vóru

gerðar: 1. Sambandsþingið (The Congress) mætti nema þrælasölu úr lögum eftir 20 ár. 2. Strokuþrælum skyldi skilað aftur til eigendanna, þótt þrælarnir hefðu flúið inn í þau ríki (í Bandaríkjunum), sem eigi leyfðu þrælahald í lögum sínum. 3. Þrælahaldsríkin skyldu hafa meira pólitískt vald en hin ríkin. Þau fengu fleiri þingmenn til sambandsþingsins, en þeim bar eftir tölu kjósenda (hvítra manna). Ríkjum þessum var reiknað (aukreitis) $^3/_5$ úr atkvæði fyrir hvern svertingja. Um þessar mundir var það skoðun manna alment, að þrælahaldið væri böl og illendi, sem ætti og hlyti að hverfa.

Eftir aldamótin 1800 varð breyting á þessari skoðun. Bandaríkin keyptu Louisiana af Frökkum. Bættist þá afmikið af ágætu landi við suðurríkin. Um þessar mundir komst og baðmullariðnaður þeirra á afarhátt stig. Sakir þessa varð þrælahald mjög arðsamt í suðurríkjunum og viss vegur til auðlegðar. Skoðun manna á þrælahaldinu breyttist eftir því, sem hagnaðurinn af því óx. Þrælaeigendur héldu því fram, »að guð hefði skapað svertingjana til þess að vera þræla hvítra manna. Það væri versta vantrú og uppreist gegn guði, að gefa svertingjum frelsi. Þeim væri það sjálfum fyrir beztu að vera þrælar.« Þrællinn var alveg réttlaus. Hann var »hlutur« (thing) en ekki »persóna« (person). Hjónaband milli þræls og ambáttar gilti eigi lengur, en eigandi þeirra vildi vera láta. Þrællinn hafði eigi meiri rétt yfir barni sínu, en ærin hefir yfir lambi sínu. Hvorttveggja var eign húsbóndans. Þrællinn var eigi vitnisbær fyrir rétti. Þrælaeigendur gátu að ósekju kvalið þræla sína á allan hátt og jafnvel drepið þá fyrir litlar sakir. Andmæli gegn þrælahaldi vóru alls eigi leyfð í suðurríkjunum. Andmælendum var »velt í tjöru og fiðri«. Sumir þeirra vóru skotnir, hengdir eða brendir.

1. jan. 1837 byrjaði bláfátækur maður í Boston, Garrison að nafni, að gefa út blað, sem eingöngu hafði afnám þrælahalds fyrir markmið. Ári seinna var félag stofnað í sama tilgangi (The American Anti-Slavery Society). Meðlimir þess vóru aðeins 12 að tölu. Brátt reis upp hvert félagið á fætur öðru. Árið 1840 vóru þau orðin um 2000 að tölu. Þrælahaldsmenn urðu óðir og uppvægir. Þeir drápu jafnvel mótstöðumenn sína, þegar þeir sáu sér færi. Og einu sinni lá við, að þeir dræpu Garrison sjálfan. En lögregluliðið bjargaði honum úr höndum þeirra. Forseti Bandaríkjanna vildi láta sambandsþingið banna »að flytja þau blöð með pósti«, sem væru andvíg þrælahaldi. Prestur einn Lovejoy að nafni, gaf 1837 blað út í Alton í Illinois. Blaðið var andvígt þrælahaldi. Skríll réðst á hús prestsins hvað eftir annað. Loksins tókst að kveykja í því, mölva prentvélina og skjóta prestinn til bana.

Ágreiningurinn um þrælahaldið milli sunnanmanna og norðanmanna fór ávalt í vöxt. Sumir reyndu að koma miðlun á, t. d. Henry Clay. Hann vildi láta þrælahald hverfa smátt og smátt og flytja svertingja aftur til Suðurálfu. En allar miðlunartilraunir hans urðu árangurslausar. Suðurríkin byrjuðu jafnvel aftur aðflutning þræla frá Suðurálfu, þótt það væri gagnstætt lögum. Og norðanmenn létu þá hart mæta hörðu. Þeir hjálpuðu þrælunum til að strjúka frá eigendunum. Um 1000 þræla sluppu árlega á þennan hátt alla leið norður til Kanada.

— Þetta var kallað »járnbrautin neðanjarðar« (The Underground Railway). — Að þessu unnu margir menn úr norðurríkjunum. Auðvitað var þetta mesta hættuverk. Enda féllu nokkrir þeirra í hendur sunnanmanna og létu lífið.

Beecher var mjög andvígur þrælahaldi. Sá maður var svertingi, er í æsku var honum kærastur allra vandalausra manna. Bæði á skólaárum sínum í Amherst-latínuskóla og á prestsárum sínum í Indianapólis hafði hann haldið tölur gegn þrælahaldi. Hann lýsti því yfir við fyrstu prédikun sína í Brooklyn, að hann mundi eigi hlífa þrælahaldinu.

Árið 1848 varð atburður sá, er gerði Beecher þjóðkunnan í Bandaríkjunum. Það átti að selja mansali tvær ungar og efnilegar svertingjastúlkur. Faðir þeirra var leysingi, en móðirin ambátt. Eigandi móðurinnar ætlaði að selja dætur hennar og senda þær frá Washington til New Orleans. Stúlkurnar reyndu að strjúka, en þeim varð náð. Faðir þeirra fór til New York og reyndi þar að fá peninga til að kaupa dætrum sínum frelsi. Hann fékk enga hjálp. Loks var honum ráðið að leita til Beechers í Brooklyn. Hann fór þangað og gekk heim að húsi Beecher's. Örmagna af þreytu og vonbrigðum þorði hann eigi að hringja dyrabjöllunni. Hann settist við húsdyrnar og flóði í tárum. Þegar Beecher heyrði sögu þessa, tók hann undir eins málið að sér og lét halda almennan fund í Broadway Tabernacle í New York. Þar talaði hann máli föðursins og hélt slíka tölu gegn þrælasölu, að engin hefir nokkru sinni verið betri haldin hvorki fyr né síðar. Á fundinum var skotið saman 2200 dollurum og stúlkum þessum keypt frelsi.

21. febr. 1850 kom út grein (í blaðinu The Independent) eftir Beecher. Fyrirsögn hennar var: »Eigum vér að fara miðlunarveg« Grein þessi er rituð gegn miðlun Clays. Gamli þrælahaldsfulltrúinn John C. Calhoun lét tvisvar sinnum lesa sér grein þessa á banasænginni og komst síðan þannig að orði: »Þessi maður hefir alveg rétt að mæla. Það er um ekkert annað að velja: Annaðhvort verður að vera frelsi eða þrældómur.« Þessi grein Beecher's var mesta snildarverk og hafði afarmikil áhrif. Menn fóru að sjá, að engri miðlun var hægt að koma á. Þrælahaldið varð annaðhvort að falla eða standa. Eftir þetta ritaði Beecher hverja greinina á fætur annarri gegn þrælahaldi.

Beecher og söfnuður hans skipuðu sér í öndverða fylkingu þeirra manna, er börðust gegn þrælahaldi. Þetta vakti hatur mótstöðumannanna. Stundum lá við, að þeir gerðu aðsúg að kirkjunni, og varð þá söfnuðurinn að verja hana. Æsingarnar urðu svo miklar, að Wendell Phillips var neitað um fundarhús í New York. Beecher bauð honum þá að tala í kirkju sinni. Þar hélt Phillips slíka tölu gegn þrælahaldi, að Beecher gat aldrei þreyzt á að lofa hana. Um þessar mundir tóku margir menn sig saman um, að eiga eigi viðskipti við þá verzlunarmenn, er berðust gegn þrælahaldi. Þá ritaði Beecher á auglýsingaspjald kaupmanns eins þessi orð: »Vörur mínar eru til sölu, en eigi sannfæringin«. Þetta varð síðan að orðtæki verzlunarmanna þeirra, er vóru andvígir þrælahaldi.

Árið 1851 gaf frú Harriet Beecher Stowe út bók sína: »Uncle Tom's Cabin«. Þessi skáldsaga talar máli svertingjanna og hafði afarmikil áhrif, eins og alkunnugt er. Sama ár kom frelsishetjan ungverska, Kossuth til Vesturheims. Beecher bauð honum að tala í kirkju sinni Þar var skotið saman 10,000 dollurum til að styrkja Ungverja í frelsisstríði þeirra.

22. maí 1856 varð sá atburður í sambandsþinginu, að sunnanmaður einn barði í sjálfum þingsalnum áhrifamesta andmælanda þrælahaldsins. Þetta frumhlaup mæltist afarilla fyrir. Það var haldinn almennur fundur í New York til að mótmæla þessum aðförum. Þar kom saman afarmikill mannfjöldi. Foringjar norðanmanna fluttu þar tölur. Síðan var fundi slitið. En áheyrendurnir tóku þá eftir því, að Beecher var kominn á fundinn. Þeir heimtuðu með hrópi miklu, að hann skyldi tala. Þar hélt hann alveg óviðbúinn ágæta tölu, er hafði víðtæk áhrif. Næsta dag fluttu blöðin tölu hans í heilu líki út um öll Bandaríkin. Frá þeim tíma er hann talinn meðal aðalleiðtoga norðanmanna.

Beecher og söfnuður hans keyptu um þessar mundir marga menn úr þrældómi. Lausnarfénu var skotið saman við guðsþjónustur í kirkjunni. Hér skulu nefnd nokkur dæmi:

1. Einu sinni var barnung svertingjastúlka látin fara upp á ræðupallinn til Beecher's við guðsþjónustu í kirkjunni. Hann beiddi söfnuðinn að gefa fé til lausnar barninu með svo áhrifamikum orðum, að margir af áheyrendunum gátu eigi tára bundist. Undir eins var nægu fé skotið saman. Nafnkunn kona ein, Rose Terry að nafni, dró dýrmætan hring af hendi sér og lagði hann á samskotadiskinn. Beecher tók hringinn, dró hann barninu á hönd og sagði: »Mundu eftir því að þetta er frelsishringur þinn«. Barnið var síðan kallað Rose Ward. Nafnið var dregið af nafni konunnar, sem gaf hringinn, og nafni Henry Ward Beechers

2. Hvítur maður einn hafði átt dóttur með ambátt sinni. Þessa dóttur sína seldi hann þrælasala fyrir 1200 dollara. Þrælasalinn kendi í brjósti um stúlkuna og gaf henni leyfi til að kaupa sér frelsi. Allmargir urðu til þess að gefa henni fé, en það nægði eigi. Henni var því ráðlagt að leita til Beecher's. Hann kallaði hana upp til sín á ræðupallinn (við guðsþjónustu í kirkjunni) og mælti: »Komdu hingað upp Sarah og láttu okkur sjá þig«. Hann beiddi síðan söfnuðinn að skjóta fé saman til lausnar henni. Það var gert á svipstundu. Ósjálfrátt klöppuðu menn ákaft, þegar samskotunum var lokið. En Beecher komst þannig að orði: »Þegar Gyðingar forðum gengu til hátíðahalds, þá létu þeir hæðirnar umhverfis Jerúsalem bergmála af fagnaðarópum sínum. Ég er andvígur vanhelgu klappi í húsi guðs, en þegar gott verk er vel unnið, þá er eigi rangt að láta gleði sína í ljós.«

3. Ambátt ein, Elíza að nafni, strauk frá eiganda sínum í New Orleans og komst alla leið til Brooklyn. Þar varð henni náð. Það átti samkvæmt lögum um strokuþræla að flytja hana aftur til eigandans. Beecher skrifaði honum og spurði um verð hennar. Svarið var þetta: »Ef Beecher lofar að senda ambáttina eða 2000 dollara til New Orleans innan 10 daga, þá skal mál hennar falla niður«. Beecher hét þessu. Næsta sunnudagsmorgun prédikaði hann í kirkju sinni.

Þegar ræðunni var lokið, kallaði hann ambáttina til sín upp á ræðupallinn. Hún kom, nam staðar við hlið hans og skalf eins og hrísla. Beecher sneri sér að söfnuðinum og sagði: »Kona þessi er ambátt. Ég hefi lofað eiganda hennar í New Orleans, að annaðhvort hún eða 2000 dollarar (það er verð hennar) skulu vera komnir í hendur hans innan 10 daga. Er hér nokkur faðir (sem á dóttur), eiginmaður eða bróðir, er segi, að kona þessi skuli aftur fara í þrældóm? Ég óska, að söfnuðurinn skjóti saman þessum 2000 dollurum.« Hann hafði varla slept seinasta orðinu, þegar köllin kváðu við frá áheyrendunum: »Ég gef 100 dollara«, »ég einnig«, »ég gef 50 dollara« o. s. frv. Köllin komu svo ört, að Beecher hafði eigi undan að skrifa nöfn gefendanna og upphæðirnar. Þá stóð auðmaðurinn Russell Sage á fætur og mælti: »Herra Beecher, ég gef það sem vantar, hvort það er mikið eða lítið«. Beecher sneri sér þá til ambáttarinnar og sagði: »Elíza, þér eruð frjáls kona.« Hún hné niður í stól á ræðupallinum og grét eins og barn. Tár komu og í augu allra þeirra, er við vóru.

Í júní 1856 héldu samveldismenn (Republicans) fund með sér í Philadelphia til undirbúnings undir forsetakosning, er þá fór í hönd. John C. Frémont var kosinn forsetaefni þeirra. Þá tóku þeir upp í stefnuskrá sína ákvæði um að berjast gegn allri útbreiðslu þrælahaldsins og allri frekari málamiðlun við þrælahaldsmenn. Þeir lýstu yfir því, »að það væri bæði réttur og skylda sambandsþingsins, að banna í landeignum (Territories) sínum bæði fjölkvæni og þrælahald«. Beecher tók í strenginn með samveldismönnum. Hann fór fram og aftur um land alt og studdi kosning Frémonts með tölum sínum. Í kosningarstríði þessu urðu margir ágætismenn í Bandaríkjunum þjóðkunnir í fyrsta sinni, t. d. Abraham Lincoln og James G. Blaine. Frémont náði eigi kosningu, en fékk samt fjölda atkvæða. Forsetaefni sérveldismanna (Democrats), James Buchanan að nafni, var kosinn forseti. Hann var verkfæri í höndum þrælahaldsmanna. Þeir höfðu því enn þá völdin í 4 ár.

Árið 1860 fór forsetakosning aftur fram í Bandaríkjunum. Forsetaefni samveldismanna var Abraham Lincoln, einhver mesti og bezti maður, sem Bandamenn hafa nokkru sinni átt. Beecher studdi kosning hans af öllum mætti bæði í ræðu og riti. Lincoln var kosinn forseti í nóv. 1860 og tók við embætti í marz 1861. Hann var svarinn óvinur þrælahaldsins. Sunnanríkin tóku nú hvert eftir annað að segja sig úr lögum við norðurríkin. Sunnanmenn ætluðu að mynda sjálfstætt sambandsríki (ríkjasamband), þar sem þrælahaldinu væri borgið um aldur og æfi. Lincoln neitaði, að viðurkenna ríki þetta. Hann kvað úrsögn suðurríkjanna úr ríkjasambandinu í alla staði ólögmæta og kvaðst mundi verja ríkiseiningu Bandaríkjanna með vopnum, ef á þyrfti að halda. Þá hófu sunnanmenn ófrið og tóku virkið Sumter við Charleston herhlaupi 14. apríl 1861. Í ófriði þessum (þrælastríðinu) höfðu sunnanmenn ágætan herforingja, Robert E. Lee. En norðanmenn höfðu framan af seinfæra foringja. Þeir unnu því ekkert á, þótt þeir hefðu meira lið og betri útbúnað en sunnanmenn. Beecher og söfnuður hans bjó út dálítinn herflokk og lét hann taka þátt í stríði þessu. Þegar elzti sonur Beechers bað um leyfi til að fara í stríðið, þá svaraði faðir hans: »Ef þú fer eigi, þá kannast ég eigi framar við þig.« Auk þess studdi

Beecher málstað norðanmanna með blaðagreinum, prédikunum og tölum sínum, er bárust í dagblöðunum um land alt. Í því efni stóð hann fremstur allra í flokki norðanmanna.

Árið 1863 fór Beecher til Norðurálfunnar sér til hvíldar og heilsubótar. Hann fór fyrst til Englands og þaðan til meginlands. Hann ferðaðist um Frakkland, Þýzkaland, Sviss og Ítalíu og sneri síðan aftur til Englands. Englendingar vóru hlyntir suðurríkjunum. Þeir sögðu, að norðanmenn hefðu eigi rétt til að verja ríkiseininguna með vopnum. Þeim sveið, að baðmullarverzlun þeirra við suðurríkin beið mesta skaða við ófriðinn. Norðanmenn lokuðu með herskipum höfnum sunnanmanna og bönnuðu þannig alla verzlun við þá Auk þess var og Englendingum ósárt um, þótt Bandaríkin liðuðust sundur í tvo hluta, sem ættu í deilum og veiktu hvor annan. Auðvitað vóru nokkrir ágætismenn á Englandi hlyntir norðurríkjunum, af því að þeir hötuðu þrælahald. Í flokki þeirra var t d. John Bright. Þegar Beecher kom aftur til Englands, þá grátbændu vinir norðurríkjanna hann um að halda tölur um ófriðinn í Bandaríkjunum. Þeir sögðu og, að það væri heilög skylda hans. Hann gat þá eigi skorast undan því og lét auglýsa, að hann ætlaði að tala í nokkrum stórborgum Englands. Undir eins vóru gerð samtök um að banna honum að tala (með óhljóðum og öllum illum látum). Dagblöðin gengust fyrir samtökum þessum. Á fundi einum varð hann að tala í $1^{1}/_{2}$ klukkutíma, áður en hann gat fengið nokkurt hljóð. Enginn annar maður en Beecher hefði sigrað í þeim bardaga. Hann hélt tölur í borgunum Manchester, Glasgow, Edinburgh, Liverpool og London. Með tölum þessum lagði hann England fyrir fætur sér og sneri huga Englendinga frá suðurríkjunum til norðurríkjanna. Í frelsisstríði Bandamanna var Franklín sendur til að fá hjálp hjá Frökkum. Í þrælastríðinu fór Beecher fram og aftur um England og fékk Englendinga á mál norðurríkjanna. Þetta eru frægustu pólitísku tölurnar, sem haldnar vóru á 19. öldinni. Með þeim vann Beecher frægasta og þýðingarmesta verk sitt. — Ef England hefði snúist í lið með suðurríkjunum, þá er vandséð, hvernig farið hefði. En Beecher kom því til leiðar, að norðurríkin þurftu eigi að óttast England.

Áður en Beecher fór frá Englandi, vóru honum haldnar skilnaðarveizlur í London, Manchester og Liverpool. Og þegar hann kom til Bandaríkjanna, var honum auðvitað tekið með mesta fögnuði.

Árið 1863 fór norðanmönnum að veita betur í ófriðnum. Sunnanmenn fóru hverja óförina eftir aðra, t. d. við Vicksburg og Gettysburg. Norðanmenn höfðu loksins fengið duglega herforingja. Frægastur þeirra allra varð Grant. Tók nú mjög að halla á sunnanmenn. Lee varðist með frábærri snild, en »enginn má við margnum«. Höfuðborg sunnanríkjanna, Richmond, komst á vald norðanmanna. Og loksins varð Lee að gefast upp fyrir Grant 9. apríl 1865.

Ófriðurinn hófst 14 apríl 1861, þegar sunnanmenn tóku virkið Sumter. En einmitt 4 árum seinna fór Beecher, Garrison og fleiri ágætismenn úr norðurríkjunum suður til Charleston. Og 14. apríl 1865 var dregið upp á virkinu Sumter sama merkið (flaggið), sem sunnanmenn höfðu látið taka niður fyrir 4 árum. Eftir beiðni hermálaráðgjafans hélt Beecher tölu. Hann lýsti því yfir í tölu sinni, að það

ætti að taka suðurríkin í sátt, án þess þau yrðu að sæta nokkrum afarkostum. Hann vildi láta alt vera gleymt, með því að þrælahaldið væri nú úr lögum numið.

Sama daginn (og Beecher hélt friðartölu þessa í Charleston) varð atburður sá í Washington, er æsti norðanmenn gegn sunnanmönnum. Lincoln hélt stjórnarráðsfund þann dag. Um kvöldið fór hann með konu sinni og nokkrum vinum sínum í leikhús. Hann var mjög glaður í anda. Og ánægja og gleði lýsti sér á svip allra manna. En meðan leikurinn stóð sem hæst, heyrðist skot í forsetastúkunni. Um leið hljóp maður út úr stúkunni og hrópaði: »Suðurríkjanna er hefnt«. Lincoln hafði fengið banasár og dó næsta dag. Viku seinna fanst morðinginn. Hann vildi eigi gefast upp og var því skotinn til bana af hermanni einum. — Lincoln frelsaði Bandaríkin og lét líf sitt um leið.

Eftir ófriðinn var aðalstarf Beechers fólgið í því, að friða og sætta. Hann vildi eigi láta sunnanmenn sæta neinum afarkostum. Þessu undu margir vinir hans illa. Og einn þeirra gerðist sárbeittur fjandmaður hans.

Einu sinni kom Beecher til Richmond eftir stríðið. Honum var ráðið frá því að flytja þar tölu. En hann lét eigi letjast. Það var auglýst, að hann ætlaði að tala þar um »norður- og suðurríkin«. Þar kom saman mesti mannfjöldi. En eigi þótti líklegt, að Beecher mundi verða fagnað í höfuðborg sunnanmanna. Þegar hann kom fram á ræðupallinn, þá fagnar honum ekkert lófaklapp. Það var dauðaþögn í salnum, eins og kyrð á undan stormi. Í beztu sætunum sátu leiðtogar sunnanmanna. Meðal þeirra var herforingi Fitzhugh Lee. (Herforinginn mikli, Robert E. Lee var náfrændi hans). Til beggja handa honum sátu nafnkunnir sunnanmenn. Það heyrðist dálítið blístur frá loftsvölunum. Og alt virtist benda á, að áheyrendurnir ætluðu eigi að gefa Beecher gott hljóð. Hann gekk þá fremst fram á ræðupallinn, nam staðar beint fram undan herforingja Lee og sagði: »Ég hefi séð mynd af herforingja Fitzhugh Lee og mér sýnist, að þér séuð maðurinn. Hefi ég rétt að mæla.« Herforingja Lee varð hverft við ávarp þetta. Hann hallaði sér aftur á bak í sætið og hneigði höfuðið lítið eitt til jákvæðis. Fagurt gleðibros lék um andlit Beechers. Hann rétti fram hægri höndina og mælti á þessa leið: »Ég vil bjóða yður hönd þessa. Hún barðist á sinn hátt gegn sunnanmönnum. En nú vildi ég feginn leggja hana í sölurnar fyrir heill og hagsæld þeirra. Viljið þér taka í hönd mér, herforingi?« Herforingi Lee hikar eitt augnablik, sprettur síðan á fætur og réttir Beecher höndina. Þegar áheyrendurnir sjá samtengdar hendur mótstöðumannanna, þá kveður við lófaklapp og fagnaðaróp. Beecher tók aftur til máls. Hann kvaðst mundi segja norðanmönnum frá því, sem hér hefði orðið: »Ég kom til höfuðborgar sunnanmanna með hjartað fult af kærleika til þeirra. En sannfæring mín hafði áður knúð mig til að berjast gegn þeim. Sunnanmenn mættu mér á miðri leið. Þeir eru eins fljótir að fyrirgefa, eins og þeir eru hvatir í orustum.« Orðum þessum svöruðu áheyrendurnir með óstöðvandi lófaklappi. Beecher hélt síðan tölu sína um »norður- og suðurríkin« og var gerður að henni mesti rómur. Þegar henni var lokið, fylgdu áheyrendurnir honum til vagns með fagnaðarópum.

Beecher hélt lengi áfram að styðja samveldismenn í stjórnmálum. Auk þess fór hann fram og aftur um landið og flutti tölur um ýms málefni. Það er talið, að hann hafi flutt í 15 ár um 150—200 tölur á ári hverju. — Enn fremur prédikaði hann á sunnudögum og helgidögum.

Árið 1872 vóru liðin 25 ár, síðan Beecher varð prestur í Brooklyn. Hann og söfnuðurinn hélt »silfurbrúðkaup« sitt í okt. 1872. Þar var mikið um dýrðir, enda var fagurt að líta yfir liðnu árin. Söfnuðurinn hafði haft meiri áhrif á þjóðmál Bandaríkjanna, en nokkur annar söfnuður hefir nokkru sinni haft. En Beecher var þá talinn frægasti prestur í heimi.

Árið 1884 fór forsetakosning fram í Bandaríkjunum. Þá var Cleveland forsetaefni sérveldismanna, en Blaine forsetaefni samveldismanna. Beecher vildi sitja hjá og skifta sér eigi af kosningum þessum. Hann bar eigi fult traust til Blaine's. En samveldismenn vildu neyða hann til að styðja Blaine og höfðu jafnvel hótanir í frammi. Þá skifti Beecher um skildi, sagði skilið við samveldismenn og gekk í lið með sérveldismönnum. Þessu vék þannig við. Beecher hafði fylgt samveldismönnum, sakir þess að þeir vóru andvígir þrælahaldi. En hann snerist í lið með sérveldismönnum, sakir þess að hann var hlyntur »frjálsri verzlan« (free trade). Við forsetakosning þessa flutti Beecher tölur og studdi mjög að því, að Cleveland náði kosninu.

Árið 1886 fór Beecher og kona hans til Englands. Þar vóru þau næstum 4 mánuði. Beecher heyrði þá Gladstone halda tölu um heimastjórn Íra og sagði við hann: »Ég á engin orð yfir ágæti tölu yðar.« Gladstone svaraði: »Vissulega eruð þér góður dómari í því efni.« Meðan Beecher dvaldi á Englandi, komust menn þannig að orði: »Nú eru »gömlu mikilmennin« á Englandi orðin tvö« (Gladstone og Beecher). Beecher flutti í ferð þessari 7 prédikanir og 67 tölur. Mestu stórmenni Englands sýndu honum mikinn sóma, t. d. Gladstone, Herbert Spencer og Farrar.

Þegar Beecher kom heim úr þessari Englandsferð sinni, þá tók hann aftur við störfum sínum í Brooklyn. En 3. marz 1887 lagðist hann banaleguna og dó 8. s. m. Hann var jarðsettur 12. marz með mestu þjóðarsorg.

Kona Beechers og 4 börn þeirra (3 synir og 1 dóttir) lifðu hann. Þótt allir bræður hans væru prestar og allar systur hans rithöfundar, þá varð þó engiun af sonum hans prestur og ekkert barna hans rithöfundur.

Í ágripi þessu er eigi hægt að lýsa Beecher, að því er snertir ritstörf, trúar- og kirkjuskoðanir, ræðuíþrótt og margt fleira. Hann var afarfrumlegur (genial) í hugsunum sínum. Sakir þess lagði hann margar nýjar brautir í ríki andans En sumar þeirra urðu að einstigi, sem engum var fært nema honum einum. *Hafsteinn Pétursson.*

Alþýðuskáld Þingeyinga.

Ýmsir framrækustu áhugamenn þjóðar vorrar, hafa haldið fram þeirri skoðun á síðari árum, að íslenzk alþýða sé miður mentuð en alþýða annarra landa í Norðurálfunni, og hafa þeir fært fram ýmsar ástæður, eða líkur, máli sínu til stuðnings.

Ég hef hugsað nokkuð um þetta mál, svo sem nærri má geta, þar sem ég er einn alþýðumaðurinn, og lít þess vegna svo á, að til mín sé talað, jafnframt því, sem mælt er til alþýðunnar yfirleitt.

Þó hef ég ekki séð ástæðu til að rita beinlínis um þetta mál, í því skyni, að andmæla höfundunum. Til þess að halda málefninu vakandi, vil ég nú samt leggja skjöl fram í málinu. Þessi skjöl eru kvæði eftir fjögur alþýðuskáld hér í sýslunni.

Reyndar býst ég við, að siðameisturum þjóðar vorrar þyki þessi gögn létt á metunum, þegar um mentun alþýðunnar er að ræða yfirleitt. Þeir munu segja sem svo, að fáeinir menn geti skarað fram úr, en allur meginmúgurinn verið mentunarlaus alt að einu.

Ég skal ekkert fullyrða um þetta. En miklar líkur eru til þess, að skáld alþýðunnar séu blóð af blóði hennar og hold af hennar holdi. Næst liggur að ætla, að þau séu aðeins auga og eyra, rödd og tunga þeirrar sálar, sem lifir og vakir í landinu.

Auðvitað er það, að hér í landi er mikill mentunarskortur og skammsýni. En hins vegar efast ég um, að þeir menn skilji fólkið rétt, sem mest hafa rætt um mentunarskort þess. Alþýðan er óframfærin og dul, heldur seinlát, eða »tómlát«, eins og Norðmenn kölluðu mörlandana fyrrum. Þegar þeir menn athuga hana, sem eru á annarri hillu en hún, finst þeim almúginn vera sljór og áhugalaus, mentunarlaus og vitlítill.

Tökum t. d. þessi skáld, sem hér eru sýnd. Allir þessir menn eru nálega óþektir og hafa ekki einu sinni komist í hreppsnefnd. En getur nokkrum sýnst, sem les kvæðin, að höfundarnir séu áhugalitlir, skammsýnir, ómentaðir?

Tveir þeirra hafa þó ekki á skóla gengið.

Þetta átti að vera formáli að eins. — En mér er illa við langa formála og vil ég því vera stuttorður. Þess vegna ætla ég

ekki að fara lengra út í þennan mentunarsálm, heldur snúa mér að aðalefninu.

Hér í sýslunni eru fleiri skáld, en þau, sem hér eru sýnd. Sérstaklega hefði verið ástæða til að sýna Jón gamla Hinriksson og Þorgils gjallanda. En bæði er það, að þeir eru nokkuð kunnir, og í öðru lagi er torvelt að gera grein fyrir þeim í stuttu máli.

Eg tek því það ráð, að leiða yngri mennina fram á sjónarsviðið — eða sýnishorn af þeim; því reyndar eru fleiri í þeim hóp, en hér eru taldir, sem haldið geta á hljóðfæri Braga.

I.

Jón Þorsteinsson, bóndi á Arnarvatni í Mývatnssveit. Hann er um fertugt, óframfærinn maður og næstum því feiminn. Hann hefir ort fremur lítið og stundum leikið sér að því, að herma eftir Grallarahöfundunum gömlu og Vísabókaskáldunum. — Stundum líkist hann Páli Ólafssyni, þegar hann yrkir ferskeyttar vísur, eins og sjá má á vísum þeim, er hér fara á eftir. Þó er ekki svo að skilja, að Jón stæli Pál. Hitt mun nær sanni, að sporin verða lík vegna þess, að báðir stíga létt niður á þjóðlegum grundvelli hugljúfrar hagmælsku. Og þegar tveir menn hafa málið og rímið a valdi sínu og yrkja um sama efni, lætur að líkindum, að tungutakinu svipi saman.

Ég tek til dæmis þessa vísu:

Vorið dregur eitthvað út
undan frosnum bakka:
hefir geymt þar grænan kut
— gef mér nú að smakka!

GAMLI GRÁNI.

Dimm er lífsins dómagjörð,
dul er að ráða hana;
hlumdi skot og hné að jörð
hesturinn máttarvana.

Mun sem fyrri fara á storð
frægðin lýð úr minni;
því skal búa örfá orð
offruð minning þinni.

Líkt og báru-blak er dvín,
búin er þín saga;
aldrei líta augu þín
yfir grænan haga.

Við höfum líka saman sælt
sólar og klaka stundir;
ég hef löngum bak þitt bælt
böggum þínum undir.

Fyrst ég hóf á hendur mér
hróður þinn að greina,
ofurlítið lýsa þér
langar mig að reyna.

Bæði augu, enni og kinn
eiða sóru um vitið.
Hetjulegri haus en þinn
hef' ég sjaldan lítið.

Enginn sté um Yggjarsnót
oftar spor til happa;
aldrei sá ég fegri fót
fósturjörðu klappa.

Meðan spratt þitt æskuax
uppi í fjörsins rindum,
léztu móleitt flaksa fax
fyrir landsins vindum.

Gróðurinn bjó þér hugföng hlý,
hóf þér brún á vorin;
eldið kló þér krafta í
kjúku og fjaðra-sporin.

Þá var stokkið yfir urð
og um krappaþýfið.
Jafnvel þó þú bærir burð
þú brokkaðir gegn um lífið.

Margoft bæði brauð og nægð
barstu heim að ranni,
veittir mörgum hvíld og hægð,
hugum þekkur manni.

Þú varst stoð og sterkust hlið,
straumar þar sem gína;
botn í Laxá ber þér kvið
bezt um krafta þína.

Ei þig brutu baggaskröss
byrðarauka sínum. —
Þyngdarslungin sleðahlöss
slitu vöðvum þínum.

Nú var orðin breytt þín brá
brúnin neðar svifin;
fallega hömin fölvagrá,
flatari nokkuð rifin.

Á því furða engan má;
eða löstum róma:
þótt þú hæðir haustum á
heyja-féránsdóma.

Þú varst oft í þess-kyns för
— það vóru kulda æri. —
Ýmsir hafa opnað skör
í annarra manna færi.

Enginn stefni steini á þig,
stendurðu ekki lengur;
bezt er að þreifa um sjálfan sig,
sjá þá hversu gengur.

Vildi ég fyr en sól mín sezt
sjá þær óskir hrína,
að ég mætti eiga hest,
sem erfði krafta þína.

Kæri, gamli, kveð ég þig,
kvitti þig jörð án tafar. —
Hneggjaðu svo og hittu mig
hinu megin grafar.

GAMALT KVÆÐI.

Hér í sýslu var hent mikið gaman að því, að bóndi einn átti að hafa skrifað bók, sem hafði að innihaldi þetta og ekki annað: »Hvítur hrútur, svartur hrútur«. Þá var þetta kveðið.

»Hvítur sauður, svartur sauður«.
Sí-ung rót í lækjarbakka.
Upp með læknum landsins auður:
Ljónstygg trippi ýfa makka;
sáu aldrei klif né klakka;
klippa gras í brekkuslakka;
tipla snögt með fimum fótum,
fleygja toppnum bak við eyru,
lúta ofan að lækjarseyru,
lyppa skrokkinn fram hjá gjótum.
Kindur hlíðar allar upp um
una á börðum töðugrænum,
brokka við og vagga huppum,
viðra móti dalablænum.
Það er kyljukast frá sænum.
Kýr 'ið neðra; ferginshagar
væta silkisveipótt speldi.
Sæl og mettuð beljan vagar
mjólkurfull á kyrru kveldi.
Kongulær í víðirunnum;
blátt og ljóst að úthafs unnum;
yndiskvak í fuglamunnum;
lifandi mergð á landsins grunnum.
Landið sjálft með sólskin yfir
sjó í kring. Vort feðrahauður
heill sé þér meðan hyrndur lifir
í hlíðunum hvítur og dökkur sauður.

ÚR SMALAVÍSUM

Nú skal ég yrkja, meðan sólin sígur
og sjór og himin titra af geislakossum.
Ég uni um stund hjá æsku minnar fossum.
Þar sé ég enn, hvar fugl um móa flýgur.
Þá fanst mér stundum hlaup mitt vera flug.
Og undir hverjum fossi fögur gýgur,
sem framtíð þjóðar lék á bláa strengi.
Þeir söngvar voru í ungum hetju hug
og háir tónar spáðu auðnugengi.
En sumir dýpri eins og ástamál,
þá ýrðist dögg úr fossinum í hvamminn;
það voru landsins eigin ástamál
til allra vor hjá fossinum við hvamminn:
»Ég elska börn mín lengi, lengi, lengi!«
Þá ýrðust tár um unglings vanga mína,
því einstaklingsins barnshönd vinnur lítið;
en sæi ég núna suma böðla þína

— menn segja' eg beri knúahörund skrítið —
þá skyldi þeim á skallabeinum hlýna.
Þú skilur bróðir, Íslands ungi son,
með egg í hug, sem varla er þörf að brýna.
Það skilur hver, frá Skjálfanda til Don,
þá skyldu blóðs, að mölva hlekki sína. —
Og nú er sólin sigin bak við heiði
og sjávarbungan vaxin eins og leiði.

Það fer oft svona. Vorsins græna grund
þú ginnir oss í laufabrekku þína;
menn halda það sé fögur friðarstund
og fara að klifra um æsku turna sína.
Hin fagra útsjón hrífur hugi manna,
því hnjúkar bláir vefja að sér grundir
og efst í slökkum gamlir feldir fanna
í fiskivötnum speglast neðan undir.
En líttu á annað, íslenzkt þjóðarmál,
á alt það hjarn, er þyngir vorri móður.
Það hlýtur víst að svíða hverri sál,
það sumarleysi og hinn litli gróður.
Og því er varla kyn þó beiskja blandist
í bikar okkar stuttu smalakvæða.
Það getur skeð, að geislakossar vandist,
og glepjumst við um þvílík mál að ræða;
þeim morgunskýjum mætti jafnvel blæða.

Ég yrki ei meira, húmið hnígur yfir
og huldublæja signir hverja rót.
Mér finst þó altaf eitthvað, sem að lifir
í Íslands gróðri, það er kulda-bót.
Það frækorn lifi, Íslands ungi son:
Ó, ísabrot frá Skjálfanda til Don!

II.

Sigurjón Friðjónsson bóndi á Sandi, 34 ára.

Hann er líkur Jóni Þorsteinssyni að því leyti, að báðir eru óframfærnir og yfirlætislausir og getur sú dygð gengið of langt.

Veröldin, sem vér lifum í, er þannig skipuð, að olnbogunum verður að beita og tylla sér á tærnar. Þeir menn verða troðnir undir. sem þetta láta ógert með öllu.

— Svo dulur maður sem Sigurjón er, þá er þó skáldskapur hans enn þá duldari. Segja má, að hann eigi ekki brýnt erindi til almennings fyrir þær sakir; því flestir vilja að gullið liggi í grasinu, en þykir ilt, að grafa eftir því undir fjallsræturnar.

Sigurjón er eina íslenzka skáldið, sem ég veit til að ort hafi í anda »symbólistanna« svokölluðu. Skáldskapur þeirra er í líkingum og allur á huldu. — T. d. skal ég geta þess, að þegar Sigurjón yrkir um nýju tíðina, sem Harpa ber að sunnan, þá er átt við sól og vor nýrra hugsjóna, nýrra atvinnuvega o. s. frv. jafnframt því sem lýst er veðráttinni suðrænu. Sé þessa gætt og grafist eftir ímynd eða tákni hugsunarinnar, vona ég, að meðalgreindir menn fái skilið höfundinn, ef þeir lesa kvæðin oft, enda ber meira á þessum dularhjúpi hugsunarinnar í þeim kvæðum sumum, sem hér eru eigi færð í letur.

— Sigurjón hefir gengið á Eiðaskóla og hlotið þar ágætiseinkunn. —

ÆSKUDRAUMAR.

(Úr Einbúaljóðum).

Réttu mér faðir, hlýja hönd
og hjálpaðu mér á veginn;
og vit hvort hann dugar ei',
drengurinn þinn,
þegar dýrust er von og megin.

Réttu mér, bróðir hlýja hönd,
svo höldum við saman á mið;
og vit hvort hann bróðir þinn
bregzt þér oft,
þegar bylgjurnar skella á hlið.

Réttu mér, vina, hlýja hönd
úr höllinni þinni björtu;
og ljósara en bjart mun um lífsstarfið þar.
er loga tvö samrýnd hjörtu.

Réttu mér, vinur, hlýja hönd,
svo herðum við andans skeið
og betur en nokkur á undan oss
við afmörkum tímans leið.

———

Réttu mér, drottinn, hlýja hönd
og hjálpaðu mér á veginn
og vit hvort hann dugar ei',
drengurinn þinn,
þegar dýrust er von og megin.

KOMDU NÚ — —

(Úr Einbúaljóðum. Brot).

Komdu nú, vinan mín kæra;
hún kallar hin liðna tíð.
Við sitjum bæði við Sögu hné,
unz sól skín í austurhlíð.
Í félagi skulum við lífsneistans leita,
í ljós og starfsemi fræðslu breyta.
Og þar sem við komum með hjarta og hönd,
munu hopa þau myrkur og þreyta.

Komdu nú, vinan mín kæra;
hún kallar hin nýja tíð;
og allra hæst lætur þar öreigans hróp
um aldanna kvöl og stríð.
Í félagi skulum við fórnarhug týja,
til framtaks og réttlætis stjórnir knýja.
Og þar sem við komum með hjarta og hönd,
munu herskarar þrautanna flýja.

Komdu nú, vinan mín kæra,
nú kallar hún framtíðin sjálf.
Hin fegursta mannssál er óþroskuð enn
og enn þá er þekking hálf.
Í félagi skulum við friða þann gróður,
hvern félaga meta sem kæran bróður.
Og tímarnir breytast: hvert blómstur vex,
eins og barn inn við hjarta móður.

ÞEI! — SÓLIN HNÍGUR. — —

(Úr Einbúaljóðum).

Þei! — Sólin hnígur. — In hinzta raun
með hugann svo víða fer.
Um óræktarmóa og ógróin hraun
mig einmana, þráandi ber.
Við foræðismýrar ég stöðvast um stund

og stari á minninga gráð,
því þar komstu, vorgyðja, fyrst á minn fund
með fjölskreytta, þéttbygða, sólroðna grund
og endalaust ónumið láð. —

Ég átti lengst af um æsku skeið
við allskonar hungur og nekt;
hún hvíldi á önd minni öll sú neyð,
sem eg hafði' í návígi þekt.
En þegar þú hófst yfir heiðarbrá,
varð hugur minn bjartur og rór;
því öll sú kvöl, sem ég um mig sá,
hún átti að verða svo létt og smá,
þegar ég yrði sterkur og stór.

En æfin líður svo fleygings-fljótt
— svo fjölmargt í sálunni brýzt.
Mín lífssól hnígur í hljóða nótt,
en — hefir 'ún vermt eða lýst? —
Ég get ekki svarað. En sigurkrans
hins sælasta, þróttmesta lífs,
þú ímynd hins fullvaxna fagra manns,
í fjölskrýddum, þéttbygðum sveitum lands,
þú stígur úr kulda kífs.

Eg leit þig á vori — þá ljómaði flest —
svo leit ég þig hvar sem ég fór;
og alt frá þeim tíma það hefir mig hrest,
að hamingja þín yrði stór. —
Þei! Sólin hnígur; það húmar að
og holdið er þreytt og kalt.
Eg hlýði þér, drottinn, og held af stað;
mín hinzta og bjartasta von er það:
að þú sért í öllu alt.

TIL VINAR MÍNS.

Man ég ljósa trú
líknstafi fella
á guði helgað hjarta;
og vonar-dag
á vormorgni lífs
draga á háan himin

Man ég ástareld
í ungu brjósti:
viðkvæmt og vinfast geð.
Mörg voru áform
á æskudögum;
öll til dýrðar drotni.

Öll til dýrðar drotni:
í dáðelskum hug
óx í leik og ljóma,
ímynd fögur
fullvaxins manns.
Hauður til himins tók.

Leizt þú yfir lýði:
Líf og vonir,
hvorttveggja leizt þér lítið.
Fullvel undu dvergstærð
flestir aðrir;
þér vakti 'ún hann í hug.

Fjóla vex á hausti
og fullvel unir:
veit ekki' um vor né sumar;
ekkert minnir hana
á hreinni lit
og aflmeiri blöð og blóm.

Maður vex á hausti
heilags anda
í skógi vana-vona;
unir hlynum
og hálfrökkur-kyrð;
lim felur sólu sýn.

Flestir una hlynum
og hálfri sól;
þér var hálft að eins hálft.
Myrkvið þú ruddir,
sóttir röðuls fund;
hlífum sleizt að holdi

•HARPA.

Það lýsir af degi og lygnir í dölum,
svo lyftir þokunni í miðja hlíð,
og hvíslandi raddir frá sólarsölum
ber sunnan hin nýja tíð.
Úr þokunni fjallsgnípa' í fjarlægð stigur,
hið fyrsta röðulskin nemur brún.
Og þokan hún beltar sig, hörfar og hnígur
til hafs — svo skín röðull um engi' og tún.

Og ljósvakinn titrar og loftið blánar
og ljósgeislar sverfa hvern helsis taum;
og fönnin þiðnar; úr fjalli til Ránar
ber fossandi, hlakkandi straum.
Og svo kveður lóa í lágum runni
og léttur þröstur á bleikum meið;
senn fjölgar, unz alt, sem að kveða kunni,
er komið og syngur á eina leið.

Þá tóna — svo fagra ég fyr heyrði öngva —
svo fagnaðar-eflda um loftið ber.
Nú finn ég þig, Harpa! í samhljómi söngva
og sál minni halla að þér.
Svo hlý eins og brágeisli vinar í vosi
þú vekur hvert afl, er svaf í lóð;
og hýrt eins og ennisól barns í brosi
við bládýpi vonar — svo er þitt ljóð.

Þú vinur! sást ritað í fornum fræðum
um Freyju með eplið í gjöfulli mund,
að hver, sem þess neytti, fann eld í æðum
og eilífðar morgun í lund.
En það þarf ekki' að grafa til gamalla sagna,
því gróandi' á alstaðar sömu hjú.
Já æskan á strengi, sem aldrei þagna,
og enn fyllri tóna en þig grunar nú.

STÖKUR.

Eins og lokað lífsins skaut
lízt þér stundum vera:
hverja hina þyngstu þraut
þú mátt aleinn bera.

Sjón við vizku-sólar bál
seilist víða um heiminn;
þegar kveykir sál við sál,
sést þó lengst í geiminn.

III.

Indriði Þorkelsson bóndi á Ytrafjalli, 32 ára.

Hann er allra þessara manna dulastur og torveldastur til rannsóknar, leggur sig mest eftir ættfræði í tómstundum sínum og hefir ort minna en góðu hófi gegnir. — Indriði og við Sandsbræður eru systkinasynir. — Um hann má segja líkt og Sigurjón, að kvæði hans eru þungskilin og er engum manni ætlandi, að ná öllum mergnum úr þeim í fyrsta kasti. Indriði er mesti iðjumaður, og allir þessir bændur; hafa fyrir ómegð að sjá og eru í þolanlegum kringumstæðum.

— Indriði og Jón hafa mentað sig í »berurjóðrinu«. —

BLÆR OG GEISLI. (Vorkvæði).

Enn þá slítur höft og hlekki
hauður vort af brjósti sér.
Enn er köldum kólgu mekki,
kæri röðull! svift frá þér.
Enn er söm í sumardraumi
sæluvonin, góðir menn!
Ferskum ljóss og lofts í straumi
laugumst vér að nýju enn.

Sólu vermdum blævar bárum
bornum lengst úr suðurveg,
til að nema sviða' úr sárum,
svala og græða, heilsa ég.
Geisla þýða og blæ ég blessa;
betri enga gjöf ég veit,
komnum, til að hreinsa og hressa
hugi vora bæi og sveit.

Varmi geisli, blíði blærinn!
betur má, ef duga skal.
En er fleytifullur bærinn,
fúaloft í sveit og dal.
Glugga byrgir vanans villa;
vart nú sigrast þetta flagð.
Mörgum fellur inni illa
andrúmsloftsins nýjabragð.

Berið hátt 'ið bjarta merki,
blær og geisli, þarfir jafnt.
Þið hafið lokið þungu verki;
þó er meira eftir samt.

Enn þarf mikinn ís að bræða
upp um heiðar, brúnir, skörð,
svo er eftir græn að græða
grös úr köldum fúa-svörð.

Blóm með ilm og ljúfum liti,
lilju-hvít og fjólu-blá;
þesskyns blóm, er þoli og striti
þyki nokkur laun að sjá,
blóm, er hafi umfram alla
aðra kosti: seigju og þrótt,
blóm, sem ekki að foldu falla
föl á einni hélunótt.

Þér er, blær úr suðri sendur
sólu kystur, fátt um megn,
nær svo þínar halda í hendur
himindögg og gróðrarregn.
Saman hafið um aldur unnið
ótal dýrðleg furðuverk;
mörgu fúaflagi spunnið
fagurlitan blómaserk.

Ykkar sigri enginn rænir;
ykkar merki á fastan stað.
Okkar vonir, óskir, bænir
allar skipast kringum það
Blærinn þýði: blás um dalinn!
bjarti geisli: verm og lýs!
styttið þreyttum eina alin
okkur veg í paradís.

KYR MUN ÉG SITJA. (Haustkvæði).

Fallin ertu í fornan vanda,
fóstra kær, með visnað skraut:
úfnir, þoku-orpnir standa
úlfar tveir á sólarbraut.

Sumar-blævar unaðsorðið
óm sinn dylur þinni strönd,
kalda rétti ber á borðið
blíðusnauðust vetrarhönd.

Ölduskarar rammir rísa
reginhafs um víðu lönd.
Hingað illar vættir vísa
veginn þeim að okkar strönd.
Er sem glampi í bröttum breka
brugðin skrímslum kesju fans,
sem að eigi af afli að reka
inn að hjartarótum lands.

Foraðsbylur ferðum hvatar,
felmtruð liggur vakin drótt;
ógn og voði oftast rata
einna bezt um myrka nótt.
Aftur og fram um vengið víða
vel má rekja hans blóðug spor;
hann vill kúga, kvelja og níða
kjark úr sveitum, fjör og þor.

»Flæmt skal« segir hann, »líf úr landi,
lokað öllu nema gröf.
Árdagsbjarminn óferjandi
yfir sollin norðurhöf.«
Hann vill breiða út brunann, flagið,
brotsjó spana um víða jörð,
og vill hafa orðið, lagið
einn við — dauðans tíðagjörð.

Skal þá sveigja svarta nóttin
sérhvern háls und þrældómsok?
Er þá, bræður! blauður flóttinn
bjargráð hinzta í aldarlok?
Þar sem Eden okkar barna
augum hló og lífsins borð,
skal þar refa, rjúpna, bjarna
ríki verða að óðalstorð?

Þúsund sinnum því skal neita
þúsund röddum, nær og fjær,
neita, meðan nýt til sveita
nokkur rós á vori grær.

Hitt er sýnt, að voða og vanda
vex nú afl og harðnar þraut.
Altaf sé ég úlfa standa
ógurlega á sólarbraut.

Samt má betur sækja og herja,
svörnu féndur yls og ljóss.
En skal reynt að vernda og verja
vorar bygðir, líf og góss.
Ei' skal vanta yl í bæinn,
enn þótt geysi hið trylta lið;
bæði sól og dýran daginn
dauðahaldi tökum við.

Land vort á í lindum mörgum
lífsafl frjótt, er síðla þver;
ungi maður! brjóttu úr björgum
brauð með stáli handa þér.
Hér eru þínar heilladísir
hólmur þinn og sigurkrans.
»Rótarslitinn visnar vísir«
vafinn faðmi annars lands.

Láttu ei' gull né græna skóga
ginna þig frá móðurbraut.
Okkur geymir arfleifð nóga
öllum saman hennar skaut.
Firstu kenning fláa Marðar,
frænda þess, er róginn bar:
»Íslenzk jörð mig engu varðar,
ættland mitt er þar og þar.«

Ónei, hérna **ein** í sænum
ættjörð vor úr bárum rís,
tignarleg í bylnum, blænum,
blómum sveipuð, þakin ís.
Ótal þáttu þráða, strengja
þýðrá, sárra, bernsku frá
hjörtu okkar henni tengja;
hefirðu skap að slíta þá?

Enn er fagurt út um sveitir,
öll þó fræin blundi í grund.
Hér er margt, sem hita veitir,
hjörtum vorum, lund og mund.
Saga þjóðar, söngvar, kvæði
sálu margri varma bjó.
Rækjum göfug framandfræði
fóstru vorrar betur þó.

Vel skal hlynna að þeim auði,
engu farga, hvað sem sker.
Eyðing hans og okkar dauði
upp á sama daginn ber.
— Dauði vor sem þjóð, er þekki
þýðing sína, hlutverk, starf,
sem vill fleira en heimskuhlekki
húsgangs kynslóð gefa í arf.

Látum sjá, að sé ei fokið,
svellagrund, í öll þín skjól.
Ei er þinni árbók lokið,
eyjan köld, við norður-pól.

Þjóðarstofn skal gildna og gróa,
gamalt drauma heitorð efnt;
grein á honum græna og frjóva
geta vildi ég okkur nefnt.

Grein, sem vetrar grimmur kraftur
getur aðeins beygt um stund;
grein, sem lyftist óðar aftur
upp mót sól í fögrum lund;
grein, sem vill ei hverjum hneigja
heimskublæ, sem tízku-rós;
grein, sem teldi gróða að deyja,
gæti hún tendrað meira ljós.

Því skal enginn þurfa að kvíða,
þó að vetur brýni raust.
Bjartar dúfur betri tíða
boðin flytja endalaust.
Hamast rammi kyngikraftur,
kveddu dauðan geisla og blæ.
Grafinn skal vor Eden aftur
undan þínum gaddi og snæ.

ÁFRAM LENGRA, OFAR, HÆRRA!

— Löng er mentin, æfin stutt.

Áfram lengra, ofar, hærra!
upp mót fjallsins háu brún!
Þetta öllum stöfum stærra
stendur letrað; nem þá rún.
Lærðu hennar þýðing þekkja.
Þína sjón við andann bind.
Lát þig engan blindan blekkja
bókstafsþræl í neinni mynd.

Engan blekkja, sem að segir:
»Sof mitt barn og korri-ró!
eru duftsins dægurvegir
dalbotn þessi út að sjó.

Fjallið geymir feikn og undur;
fyrir handan logi gýs.
Þar er enginn unaðslundur,
enginn guð né paradís.«

Áfram lengra, ofar, hærra!
upp þar morgunroðinn skín!
Þetta hverju hrópi skærra
heróp berst í eyru mín;
heróp snjalt, er gnýr og gellur,
gæðir lúinn fjöri' og þrótt;
blóðið heita sýður, svellur
sigurdraumi um myrka nótt.

Er sem líti' eg leiftrin þjóta:
logarák um geiminn fer,
hrifinn þá ég fell til fóta,
framsókn, helg og eilíf, þér.
Þína söngva sæta að heyra
svarta nóttin veitir tóm.
Mínu sný ég aldrei eyra
undan þínum drottin-róm.

Til þín líka blessað barnið,
bráðum þetta heróp nær.
Út á bálið, bylinn, hjarnið
bregð þú við, er trumban slær.
Alt í kring í bröttum brúnum,
björtum himni, sævi, dal
líta muntu logarúnum
letruð orð, er nema skal.

Þú sem frjálsa framsókn hatar,
fell í eyru á meyju' og svein;
hljóðið samt til hjartans ratar,
hrópar gegn um merg og bein.
Binda skaltu barnaaugum
blæju dökka og þykk sé hún.
Ungrar sálar sjónartaugum
samt mun leiftra 'in bjarta rún.

Barnið vitkast, verður stærra,
vex frá reifum, gengur eitt.
Þrárnar kalla hærra, hærra;
hljóm þann bugar ekki neitt.
Hver má frjálsan hefta anda,
honum banna sína rás?
Á hann kannske um aldur standa
eins og tjóðrað naut á bás?

Unz að lýkur æfidögum,
áfram kallar röddin skýr.
Elfan fylgir eðlislögum:
aldrei hún til baka snýr.

Sérðu ekki á barnsins brúnir
brennimarkið glöggva flutt?
Lær sem fyrst þær leyndu rúnir.
Löng er mentin, æfin stutt.

Lífið manna heimtar Helja;
holdið bugar þreyta og slit.
Aldrei þarf á eld að selja
unninn fróðleik, þekking, vit.
Yrkja verður upp frá rótum
æfiblóm hvers sérstaks manns.
Stendur æ á föstum fótum
fræðameiður þjóðar, lands.

Gnæfir hátt með himinskautum
horfinn limi frægðarróms,
klakinn upp í kulda og þrautum
kyngistorma og villudóms.
Bæði drifinn blóði og sveita
beztu manna á hverri öld;
það nam meiðnum viðgang veita;
vor er hann orðinn föðurgjöld.

Honum gjörðu heimskan, villan
harðleikið sitt æskuskeið;
því þær höfðu ávalt illan
augastað á meiði þeim;
sáu glögt, að mundi mynda
margan gróður skjólið hans,
svörðinn frjóvga, festa, binda,
flögin græða manns og lands.

Græða flögin; — þyngst var þetta,
þeirra mark er auðn og spjöll
systra, er úr sandi flétta
svartan þátt í tjóðrin öll.
Grundin bundin gróðurtaugum
getum nærri, að vera má
hvimleið þeim, er allra augum
eiga fyrir ryki að sjá.

»Horf ei upp til brattra brúna,
beyg þig niður — sjá þar gröf,
stöfun myrkra, máðra rúna,
meinastörf og skammvinn töf.
Gaktu burt úr grænum lundi!
grasið visnar, blóminn deyr.
»Sæk þú ekki á feðra fundi,
feigur ertu, en dauðir þeir.«

Þær sem vilja á kaldan klaka
komið öllum gróðri fá;
þær sem einar vilja vaka
vöggu manns og gröfum hjá;
þær sem vilja vista í sauri
vitund göfga, er þráir, man,
þær sem vilja ausa auri
andans mjalla-fáðan svan.

Fals og lygi! — Brattar brúnir
benda og lyfta ungri sál.
Nem þú spakar reynslu-rúnir,
ritning þína og Hávamál.
Feigð og dauði! — Ern og ungur
upp af báli Fönix rís.
Moldin á sér mælskar tungur,
minning verkið, blómsveig hrís.

Altaf hvetja áar mögu:
»Áfram hærra á takmark fast!
Munið' ekki í margri sögu
merkið hné og flóttinn brast?
Stefnulausa hálfleiks hringlið
hefir aldrei rudda braut!
Fram á hólminn hugarvinglið
hefir það að förunaut.«

Einskisvert er eir að spara,
ef þú kastar gulli burt.
Verða muntu í verjur fara,
viljirðu sigla rokið þurt.
Ef að þarftu að sigla á sjóinn,
sittu ei af þér minsta byr.
Hæfir ei leggja hönd á plóginn
horfa um öxla og standa kyr.

Hinn og þessi og við allir
ótalsinnum gjörum það;
því eru fleiri hreysi en hallir,
hrjóstrin köld í blómreits stað,
illgresi, sem ýmsir ræta,
ónýt handtök, gagnlaus spor.
Ein er líkn: að enn má bæta
axarsköft og mistök vor.

Arfar manns er eina vonin,
alt sem gjörir stríðið létt.
Binda oss við barnið, soninn
blóð og skylda, jafnt og þétt.
Sökum hans úr rúst frá rótum
rís það upp, er hrundi og brann.
Skal með berum, blóðgum fótum
brotinn ísinn fyrir hann.

Vonin ljúfa ber að baki
blóðsins hvöt og skyldurækt,
sú, að hann í hendur taki
hervopn manns með þrekið nægt,
og þeim kunni betur beita,
berjist harðar, vinni meir;
hafi upp úr sínum sveita
sælustundir fleiri en þeir.

Seint og snemma, árum öllum
að því marki róa ber:
Fjölgi kostum, fækki göllum,
framtíð betri, en sú sem er.
Ef að ég í engum greinum
áum dauðum lengra næ,
þá er um leið til einskis einum
ættlið varpað burt á glæ.

Hæfir ekki í stað að standa,
stöðvuð ganga er afturför.
Hver vill binda ungan anda
inn við dauðra feðra kör?
Ei má heimta hann hylli tjái
hverju goði fólks og lands,
né með augum sömu sjái
sérhvert mál og faðir hans.

Ei má þrautin, kvölin, krossinn,
kjark vorn buga, er gegnir verst.
Altaf verða vænstu hnossin
verðlaun þess, er dugar bezt.
Enn er full af björtum baugum
bjarmans vonar ríka mund.
Ennþá varpar vítt frá haugum
vafurloga um sæ og grund.

Gegnt við fornu fúasprekin
frjóvir kvistir rísa hátt.
Gamal-kredda og barnabrekin
býsnum elda silfur grátt.
Styrjöld geisar úti og inni,
alt í kring með voða og fár.
Einn þó sæmd og unað vinni
annar tapar, hnígur nár.

Altaf svíður undin, skaðinn.
Eðli manna neitt er breytt.
Þráin heimtar þrent í staðinn,
þegar henni veitt er eitt.
Einum rómi seint mun sungin
sæludrápa um þveran heim.
Altaf verður ekka þrungin
einstök rödd í hljómnum þeim.

Hvers má þó með sönnu synja?
sjónir byrgja þoku og húm.
Ei er neinum unt að skynja
andans flug um tíma og rúm.

Víst er það: á vitund engra
vera mun sú stund og svið.
þegar orðið: ekki lengra!
er honum birt og staðið við

Raustin snjalla þegar þegir.
þinn sem hvetur djarfa móð.
Mun ei hitt, að enn þú eigir
öll þín dýrstu gull í sjóð?
Ná til æðri vegs og valda,
vega djarft að margri þraut.
rökkri svift um órof alda
eiga glæsta sigurbraut.

Kynslóðirnar koma og fara
kvikna, lifa og hníga í dá;
myndar þeirra flóð og fjara
föllin ströng um tímans sjá.
Lýsið, stjörnur, veg í vanda.
varpa geislum, himinsól!
Sækjast höfin okkar anda
út að sínum fimbulpól.

Gott er að vera ennþá ungur.
eiga í vændum langan dag,
numið geta nýjar tungur,
nýja siði og háttalag,
ráðið bót á mörgum meinum.
margri heimsku úr völdum steypt
geta úr vegi velt þeim steinum.
við sem aldrei gátum hreyft.

Geta, þora, þekkja, kunna
það, sem engum hugsast nu;
opnað hjörtum heilsubrunna
hreinni, en dauð og steinblind trú
Geta í þessum gömlu dölum
glaðst við lífsins vatn og brauð.
þar sem við af þrautakvölum
þorsta og hungurs féllum dauð

Geta lagt við ljónið: fossinn,
loga glætt, en ekki reyk.
geta dýrstu draumahnossin
dúð og snert í veruleik
Geta vorsins varma og ljósi
veitt um þorrans gadd og snjá.
Geta rakið út að ósi
alla strauma tindum frá.

Áfram lengra, ofar, hærra!
altaf hljómar þessi raust.
Herðið ganginn, stígið stærra!
sterkar brýnir hvíldarlaust.
Þrár mig pína þúsundfaldar.
Þúsund spurnir heimta svör.
Nýir straumir nýrrar aldar
norður á djúpin hraða för.

IV.

Sigurður Jónsson, realstúdent á Helluvaði, 25 (?) ára.

Það er í frásögur færandi, að Sigurður hefir fengið hæstu ágætiseinkunn, sem fengist hefir í Möðruvallaskólanum. En hitt er þó meira, að rúmlega tvítugur unglingur skuli hafa ort kvæðið »Sveitin mín«, sem hér er prentað. Mundi margur hafa trúað því, að það kvæði væri eftir Jónas Hallgrímsson, ef sagt hefði verið og færðar líkur að.

Sigurður er vaskur maður og vel að íþróttum búinn; fer í eftirleitir á vetrum, fótgangandi, fram í Ódáðahraun (Grafarlönd). Hann er sonur Jóns Hinrikssonar, skálds, en hálfbróðir Jóns í Múla. — Kynið er gott, enda er Sigurður enginn örkvisi ættarinnar.

SVEITIN MÍN.

Fjalladrotning, móðir mín,
mér svo kær og hjartabundin!
sæll ég bý við brjóstin þín
— blessuð aldna fóstra mín!
Hér á andinn óðul sín
öll, sem verða á jörðu fundin.
Fjalladrotning, móðir mín,
mér svo kær og hjartabundin!

Fjallablærinn frjáls og hreinn
friðar, svalar vöngum þínum;
vakir fram á auðnum einn,
örvar, lífgar, frjáls og hreinn.
Snótin ung og ítur sveinn
eiga hann að vini sínum.
Fjallablærinn frjáls og hreinn
friðar, svalar vöngum þínum.

Fjallahringur forn og hár
faðmar þig að hjarta sínu!
Daga, nætur, öld og ár
um þig lykur hringur blár,
gætir þín með bros um brár,
bægir ógn frá skauti þínu.
Fjallahringur forn og hár
faðmar þig að hjarta sínu.

Veiðisæla vatnið þitt
vefur sig um hól og flúðir.
Einkunn þín, og athvarf mitt.
Ódauðlega hjartað þitt!
Þar sem kringum kotið sitt,
kvaka og synda steggjar prúðir.
Veiðisæla vatnið þitt
vefur sig um hól og flúðir.

Yndislega áin mín!
æðin stærst frá hjarta þínu.
Hugann laða ljóðin þín
— ljúfa bernsku-vina mín!
Þar sem fossinn fræðin sín
flytur berurjóðri mínu.
Yndislega áin mín!
æðin stærst frá hjarta þínu.

Alt það, sem ég unni' og ann,
er í þínum faðmi bundið.
Alt það, sem ég fegurst fann,
fyrir berst og heitast ann.
Alt, sem gert fékk úr mér mann,
og til starfa kröftum hrundið.
Alt það, sem ég unni' og ann,
er í þínum faðmi bundið.

Blessuð sértu, sveitin mín!
sumar, vetur, ár og daga.
Engið, fjöllin, áin þín,
— yndislega sveitin mín! —
heilla mig og heim til sín
huga minn úr fjarlægð draga.
Blessuð sértu sveitin mín!
sumar, vetur, ár og daga!

Fagra, dýra móðir mín!
minnar vöggu griðastaður.
Þegar lífsins dagur dvín,
— dýra, kæra fóstra mín!
búðu um mig við brjóstin þín,
bý ég þar um eilífð glaður
Fagra, dýra móðir mín,
minnar vöggu griðastaður!

STJARNAN. (Mansöngur).

Líti' eg yfir æfi mína,
ýmsu liðnu vildi' eg týna;
stöku samt þar stjörnur skína,
er stafa geislum freðna slóð.
— Leiðarblys svo ljúf og góð. —
Fyrst af öllum þekki' eg þína,
því á himni mínum
byrgði hún aldrei bjarma af ljóma sínum.

Þegar næddu norðanvindar,
náhjúp skrýddust fjallatindar,
frusu allar auðar lindar
— alt var byrgt í klaka og snjó;
þá var hún mín hugarfró.
Gegnum húmský hels og syndar
heiðskír bjarminn glóði,
huggaði mig og hitaði köldu blóði

Þegar vorsins verndarandi
vakti yfir sæ og landi,
og sólin gullnu blossabandi
bryddi fögur skýjatjöld,
— morgun jafnt sem kyrlátt kvöld, —
leifturbjörtum logabrandi
lýsti hún sólarhöllu;
fegurst brosa fanst mér hún þá af öllu.

Jafnt á gráts og gleðistundum,
gremjutíð og vinafundum,
hrært hún hefir mjúkum mundum
meiðslunum þeim stærstu við.
— Veitt mér hugarfró og frið.
Vísað leið á lífsins stundum,
ljómað fyrir stefni —
verndarengill minn í vöku og svefni.

Búðu, hlæðu á himni mínum;
heiður vegur geislum þínum
lagður skal, svo ljóma sínum
landa minna dreifi til.
— Bústað þinn ég vanda vil.
Því að: hverfir þú mér sýnum,
þá eru sundin lokuð,
— gleði minni gröfin kalda mokuð.

Því hefir aldrei verið spáð um Þingeyjarsýslu, fremur en Álftanes, að »ættjörðin frelsaðist« hér. En sumir spádómar rætast aldrei, og margt kemur á daginn, sem aldrei hefir verið spáð. En hvað sem þessu líður, þá er það víst, að á vörum þessara skálda og í hugskoti þeirra býr sá andi, sem frelsar þjóð vora fyr eða síðar — andi ættjarðarástar og menningar.

Sandi, 8. desember 1901.

Guðmundur Friðjónsson.

Uppdrættir Íslands.

1. *Geological Map of Iceland by Th. Thoroddsen. Surveyed in the years 1881—1898. Edited by the Carlsberg Fund. 1901. Scale 1: 600,000.*

Hinn sænski jarðfræðingur *C. W. Paijkull* gjörði 1867 hina fyrstu tilraun til jarðfræðisuppdráttar af Íslandi.[1] Uppdráttur hans er mjög lítill (mælikvarði 1 : 920,000) og, eins og búast mátti við, mjög ófullkominn, því jarðfræðingar höfðu þá varla kannað tíunda hluta landsins og það þó lauslega; er naumast teljandi, að uppdráttur þessi nái yfir önnur svæði en nágrenni Reykjavíkur, Suðurlandsundirlendið og suðurströndina, og er þó einnig í þessum héruðum mjög ófullkominn. Í öðrum hlutum landsins eru settir nokkrir líparít-blettir, ýms hraun samkvæmt uppdrætti Íslands og nokkur surtarbrands-merki; dóleríthraunin ísnúnu, sem Paijkull fyrstur bar réttilega skyn á, eru á uppdrætti hans rétt við Reykjavík og Ok, en í raun og veru ná þau yfir afarmikil svæði um miðbik landsins.

Þegar ég byrjaði rannsóknir á Íslandi 1881, var uppdráttur Paijkulls hinn eini, sem til var, og var það einn aðaltilgangur ferða minna, að safna efni í jarðfræðis-uppdrætti þeirra héraða, er ég kannaði. Það var einn hinn helzti örðugleiki, er semja skyldi slíka uppdrætti af Íslandi, að hinn landfræðislegi grundvöllur var víðast í óbygðum alveg ófullnægjandi, svo þar þurfti að mæla landið um leið og jarðfræðisbygging þess var rannsökuð, og var það mikil tímatöf. Ég kannaði á hverju sumri einhvern hluta landsins, unz yfirferð um alt land var lokið 1898. Til þess að árangur ferðanna kæmi sem fyrst að notum, gaf ég út jafnóðum smáa yfirlits-uppdrætti yfir jarðfræði héraða þeirra, sem ég kannaði, og komu uppdrættir þessir út í ýmsum dönskum, sænskum og þýzkum tímaritum á því árabili.[2] Á uppdrætti þeim, sem

---

[1] Vetenskaps-Akademiens Handlingar, 7. Bandet, nr. 1. Stockholm 1867.

[2] Árið 1884 gaf ég út jarðfræðisuppdrátt af Gullbringu og Kjósarsýslu, Borgarfjarðarsýslu og nokkuð af Árnessýslu (Geol. Fören. Förhandlingar VII., tab. 5), 1885, 1888, 1891 Ódáðahraun og Suður-Þingeyjarsýslu (Peterm. Mitteil. 1885, tab. 14. Mitt. d. k. k. geogr. Gesellschaft, Wien 1891, tab. 6. og Bihang till Vet.-Akad. Handlingar, Stockholm 1888. Bd. 14, nr. 5), 1891 Snæfellsnes-, Mýra og Dalasýslu (Bih. till Vet.-Akad. Handl. 1891. Bd. 17, nr. 2), 1892 hálendið milli Langjökuls og Vatnajökuls sunnan frá Hekluhraunum (Peterm. Mitteil. 1892, tab. 3), 1893 Vestur-Skaftafellssýslu og öræfin þar fyrir ofan (Geografisk Tidskrift XII, tab. 2), 1894 Austur-Skaftafellssýslur og Múlasýslur (Geogr. Tidskr. XIII, tab. 1, og Peterm. Mitteil. 1895, tab 19), 1896 Vestfirði (Geol. Fören. Förhandl. XVIII, tab. 1) og Norður-Þingeyjasýslu (Geogr. Tidskr. XIII, tab. 3), 1897 Eyjafjarðar, Skagafjarðar og nokkuð af Húnavatnssýslu (Geogr. Tidskr. XIV, tab. 1), 1898 Suðurlandsundirlendið (Geogr. Tidskr. XIV, tab. 4), 1899 heiðarnar vestur af Langjökli og vesturhluta Húnavatnssýslu (Geogr. Tidskr. XV, tab. 1). Ennfremur hefi ég gefið út uppdrátt af hrafntinnuhraunum á Landmannaafrétti (Geol. Fören. Förhandl. XIII, bls. 614), af silfurbergsnámunni hjá Helgastöðum (s. st. XII, bls. 248), af ísrákum á Íslandi (Geogr. Tidskr. XI, tab. 2) og af marbökkum og sævarmenjum á Íslandi (s. st. XI, tab. [illegible]

hér liggur fyrir, hefi ég skeytt saman alla þessa smáuppdrætti og aukið þá mjög og lagfært. Meðan rannsóknirnar stóðu yfir kom út 1886 jarðfræðis-uppdráttur Íslands eftir *K. Keilhack*, þýzkan jarðfræðing (mælikvarði 1: 1,000,000); á honum sameinaði höf. nokkrar athuganir ýmsra jarðfræðinga við athuganir sínar sumarið 1883 og rannsóknir mínar á árunum 1881—1885, en af því þá var enn eftir mikill hluti landsins ókannaður, gaf uppdráttur þessi[1] eðlilega ónóga hugmynd um jarðfræðisbyggingu landsins í heild sinni. Sama ár lét hinn norski jarðfræðingur *Amund Helland* prenta uppdrátt yfir Vestur-Skaftafellssýslu eftir athugunum þeim, sem hann hafði gjört á hraðri ferð um það svæði 1881, en uppdráttur sá er mjög ófullkominn, bæði að því er snertir mælingu og jarðlaga-útbreiðslu, þó ýmislegt sé þar nýtt og þýðingarmikið, sérstaklega gígaröðin 1783.[2] Ennfremur lét *Fr. Johnstrup* á sama ári prenta jarðfræðisuppdrátt af litlu svæði norðaustan við Mývatn.[3] Þá eru taldir allir jarðfræðisuppdrættir af Íslandi, sem hingað til hafa komið út.

Á hinum nýja jarðfræðis-uppdrætti, sem hér liggur fyrir, er útbreiðsla bergtegundanna um alt land sýnd með ýmsum litum, en rauð merki ýmislega löguð tákna sitthvað annað, er jarðfræðislega þýðingu hefir, t. d. eldfjöll af ýmsu tægi, ísrákir, steingjörvinga o. fl. Neðan við uppdráttinn eru skýringar á litum og jarðfræðisteiknum.[4] Blágrýti (basalt, trap) tekur yfir langmest svæði á Íslandi, Vestfirði, Austfirði og mestalt Norðurland; það er elzta bergtegund á landinu og um leið ein af hinum yngstu, því blágrýtisgos hafa haldist fram á vora daga, þó eigi séu þau eins mikilfengleg eins og í fyrndinni. Blýgrýtisfjöllin eru

---

af bygð í Vestur-Skaftafellssýslu á undan Skaftárgosum 1783 (Geogr. Tidskr. XII, bls. 228), af Hitalaug við Torfajökul (s. st., bls. 223), af Hveravöllum (Ymer, Stockholm 1889, tab. 3), af héraðinu kringum Brjámslæk á Barðaströnd (Geol. Fören. Förhandl. XVIII, bls. 141) o. fl.

[1] Zeitschrift der deutschen geologischen Gesellschaft, 38. Bd. 1886, tab. 8.

[2] Lakis Kratere og Lavaströmme. Kristiania 1886.

[3] Om de vulkanske Udbrud og Solfatarerne i det nordøstlige Island (Naturhist. Forenings Festskrift. Kbhavn 1886).

[4] Fyrir þá, sem ekki skilja ensku, þýði ég hér skýringar þessar. 1° Basalt = blágrýti; 2° Liparite and Granophyre = líparít og granófýr; 3° Palagonitic Breccia, Tuffs and Conglomerats = þussaberg, móberg og hnullungaberg; 4° Gabbró; 5° Pliocene (Crag); 6° Doleritic Lava, pre-glacial and glacial = dóleríthraun (grásteinshraun) frá ísöld eða eldri; 7° Postglacial Basaltic Lava = blágrýtishraun yngri en ísöld; 8° Postglacial Liparitic Lava = líparíthraun (hrafntinnuhraun) yngri en ísöld; 9° Volcanic Ash, Blown Sand, Móhella = eldfjallaaska, roksandur og móhella; 10° Diluvial and Alluvial Accumulations in the Highland = ísaldarruðningur og árburður á hálendinu; 11° Diluvial and Alluvial Accumulations in Valleys and Lowlands = ísaldarruðningur og árburður í dölum og á lálendum; 12° Sandar; 13° Glaciers = jöklar; 14° Lignite = surtarbrandur; 15° Fossil Plants = steingjörvar jurtir; 16° Fossil Shells = steingjörvar skeljar; 17° Raised Beaches = fornir malarkambar yfir fjöruborði; 18° Highest Limit of Submergence = hæstu sævartakmörk; 19° Striæ = ísrákir; 20° Hot Springs = hverir og laugar; 21° Solfataras = brennisteinshverir; 22° Mineral Springs = ölkeldur; 23° Volcanoes composed of Tuff and Lava = eldfjöll samsett af móbergi og hraunum; 24° Lava Domes = bunguvaxin eldfjöll (dyngjur); 25° Glacial Volcanoes = ísrákuð eldfjöll; 26° Glacial and Recent Volcanoes = ísrákuð eldfjöll, sem líka hafa gosið eftir ísöld; 27° Rows of Volcanic Cones = eldgígaraðir.

hlaðin upp úr hamrabeltum, sem hallast víðast frá sjó (2—5°) inn í landið; í þeim fjöllum eru margir gangar, sprungur fyltar eldleðju að neðan, og sumstaðar þunn móbergslög mynduð úr ösku blágrýtisgosanna; ofarlega í miðjum blágrýtisfjöllum eru víða surtarbrandslög; þó ber mest á þeim á Vestfjörðum, þar liggja þau oft milli þykkra leirlaga og í leirnum eru sumstaðar steingjör. blöð af trjám, er þar hafa vaxið; gróður þessi ber vott um miklu heitara loftslag en nú er á Íslandi, og sýnir, að lög þessi hafa myndast á þeirri jarðöld, er fræðimenn kalla »míócene«. Þá var Ísland ekki til í því formi, sem nú er, því þá náði samanhangandi landflæmi þvers yfir Atlantshaf, frá Írlandi og Skotlandi um Færeyjar og Ísland til Grænlands, og af þessum landbálki var Ísland einn hluti; þá var land þetta vaxið skógartrjám, sem nú aðeins þroskast. sunnan til í Norður-Ameríku og í Miðjarðarhafslöndum; skógar þessir eyddust af nýjum gosum og hinn efri hluti blágrýtisfjallanna myndaðist. Seinast á »míócene«-tímanum sökk landbrúin í sjó og Ísland varð sérstakt land; en á næstu jarðöld þar á eftir, á »plíócene«, mynduðust hin fyrstu daladrög og fjarðaskorur. Frá þeim tíma eru sæmyndanir til á einum stað á Íslandi, á Tjörnesi, og sést það á uppdrættinum; þar er í Hallbjarnarstaðakambi fjöldi skelja frá því skeiði þessa tímabils, er jarðfræðingar nefna »Red Crag«. Á uppdrættinum sjást smáir og stórir blettir af bergtegund þeirri, er líparít heitir, dreifðir um alt land; bergtegund þessi hefir gosið um sprungur í jörðu á öllum tímabilum frá því á míócene fram á mannöld hina síðustu. Líparítið er oftast ljósleitt, gráleitt, gulleitt eða dumbrautt og sjást dílar af þeirri bergtegund oft langt að eins og sólskinsblettir í svörtum blágrýtisfjöllum. Líparít tekur óvíða yfir stór svæði; oftast kemur bergtegund þessi fram í einstökum tindum eða í skriðum, sem vanalega eiga rót sína að rekja til líparítganga eða sprungufyllinga í fjöllunum. Líparítgosin hafa brotist jafnt gegnum blágrýti sem móberg og þussaberg, en útbreiðsla líparítsins er hverfandi í samanburði við hina miklu víðáttu, er aðalbergtegundirnar ná yfir. Granófýr kalla menn eitt afbrigði líparíts, sem að útliti og samsetningu er svo líkt graníti, að hér um bil ómögulegt er að þekkja þær bergtegundir sundur; granófýr er talið með líparíti, af því efnasamsetningin er svipuð og aldur þess er hinn hinn sami, það er miklu yngra en granít. Granófýr er heldur fágætt á Íslandi, ég hefi fundið það í Breiðdal eystra, í Lóni og Hornafirði og svo norður á Snæfellsnesi fyrir ofan Máfahlíð. Líparítgos hafa eftir ísöld verið fátíð, þó sjást þeirra nokkrar menjar á fáum stöðum en eiginleg líparíthraun hafa hvergi fundist nema kringum Torfajökul og þar eru þau sett á uppdráttinn. Hrafntinnuhraun var fyrir löngu þekt, en 1889 fann ég þrjú ný hraun af sama tægi fyrir norðan jökulinn. Hraunum þessum er svo háttað, að aðalefni þeirra, sem er gráleitt eða gulmórautt á lit, er þakið kolsvartri, glitrandi hrafntinnu en efst er mjallahvít vikurfroða; eru hraun þessi því mjög einkennileg útlits.

Móberg nær yfir alt mikbik landsins; það er samsett af eldfjallaösku og hraunmolum og hefir því áður verið lýst í tímariti þessu (Eimr. VI, bls. 161—169); það er yngra en blágrýtið og hefir líklega ekki farið að myndast í samanhengi fyr en snemma í »plíócene«; þ-

hefir landið sprungið í miðju og gjár myndast í jarðarskorpunni með sömu stefnum og á sama svæði eins og eldgjár þær, er gosið hafa eftir landnámstíð. Móberginu mætti skifta í deildir eftir aldri, því sumt er mjög gamalt, sumt mjög ungt, jafnvel myndað eftir ísöld; skifting þessa er þó eigi hægt að sýna á kortinu, til þess eru móbergshéruðin enn eigi nægilega rannsökuð. Ofan til í móberginu er hér og hvar hnullungaberg og sumstaðar í því og móberginu hafa fundist ísrákaðir steinar, fornar jökulmenjar. Gabbró hefir hvergi fundist í föstu bergi nema austur í Lóni, í Eystra- og Vestrahorni. Lausa gabbró-mola hefi ég þó víða fundið á söndum sunnan undir Vatnajökli, svo líklegt er að fjöll úr þessari bergtegund sé sumstaðar undir jöklinum, Dólerít-hraun (grásteinshraun) taka yfir afarmikið svæði um miðbik landsins, oftast þar sem móberg er undir, en sumstaðar hafa þau runnið yfir blágrýti. Flest grásteinshraun hafa runnið fyrir ísöld og eru fægð af jöklum, en sum hafa líklega runnið á ísöldinni sjálfri. Þegar hraun þessi runnu, var yfirborð landsins víðast hvar svipað því, sem nú er, en sumstaðar hafa þó allmiklar landslagsbreytingar orðið síðan. Á ýmsum stöðum hefi ég fundið eldvörp þau, sem grásteinshraunin hafa runnið úr, og hefi ég merkt þá staði á uppdrættinum; eldfjöll þessi eru víðast hvar kúpumynduð og sumstaðar sjást ennþá uppvörpin, eldgígir með ísnúnum röndum. Sum af hinum stærstu og yngstu eldfjöllum, hafa byrjað að gjósa fyrir ísöld og haldið því áfram um ísöldina og fram á vora daga (t. d. Eyjafjallajökull og Öræfajökull).

Þá eru ennfremur sýnd á uppdrættinum hin nýju hraun og ná þau yfir miklu stærra svæði en sýnt er á hinum forna uppdrætti Íslands, og er það eðlilegt, því bæði hefi ég fundið ýmsar nýjar hraunspildur á öræfum og sérstaklega grenslast eftir útbreiðslu þeirra og takmörkum og auk þess hefi ég, eins og til stóð, sett á kortið þau hraun í bygðum, sem hulin eru jarðvegi að miklu eða öllu leyti, en þau vantar víðast á hinum eldra uppdrætti. Þá er roksandur settur á uppdráttinn með sérstakri litbreytingu; hann er af ýmsu tægi, oftast myndaður af sundurliðuðu móbergi, stundum af nýrri eldfjalaösku og á stöku stað er hann blandaður þurrum ísaldarleir og ljósum líparítvikri. Þar sem roksandur hefir stöðvast á sléttlendum eða í dölum og lagst í lög, hefir víða myndast móhella og er sú jarðmyndun hér og hvar um landið, en þó einna mest á Rangárvöllum. Á uppdrættinum er með sérstökum litum sýndur ísaldarruðningur og árburður á hálendi og í dölum og á láglendi, þar sem þessar myndanir alveg hylja bergtegundir þær, sem undir liggja; annars er meira og minna af slíku lausagrjóti nærri alstaðar á landinu; það er yngst og hylur því eins og þunn kápa allar aðrar bergtegundir. Lausagrjótið er af ýmsu tægi: urðir, möl, leir og leðja; sumt hefir orðið fyrir áhrifum jökla, sumt hefir myndast í ám og lækjum; efnið er sambland allra bergtegunda, sem til eru í landinu, og auk þess eru mýraflákar og jarðvegur allur talinn í þessari deild; að svo komnu er eigi hægt á jarðfræðisuppdrætti að greina hinar nýrri myndanir hverja frá annarri. Lausagrjótslög þessi eru að eðli sínu alveg eins á hálendi og láglendi, en ég hefi þó sett tvo liti, mest til þess á uppdrættinum að sýna aðalmismun hæðarinnar í landinu. Sandarnir, sem eru einkendir með sérstökum lit, eru myndaðir af

framburði jökulánna; aðalefni þeirra er möl og hnullungar, en sumstaðar eru þó hraun og vikurmolar, aska og leir saman við.

Þá er að geta um hin rauðu merki á uppdrættinum. Um surtarbrandinn höfum vér fyr getið, hann er lang-algengastur á Vesturlandi, en þó er vanalega eitthvað af honum í öllum blágrýtishéruðum. Serstakt merki er sett á þeim stöðum, þar sem steingjör jurtaför hafa fundist; það er tiltölulega óvíða, við Brjámslæk og Steingrímsfjörð, við Hreðavatn í Mýrasýslu og í Skagafjarðardölum. Steingjörvar skeljar hafa fundist víða um land, þó hvergi nema á sléttlendinu og í dölum; sumar af þeim, sem lengst eru frá sjó, bera vott um miklu kaldara loftslag, en nú er á Íslandi; hinar eru af sömu tegund eins og þær, er enn lifa í sjónum við strendur landsins. Í nánu sambandi við skeljaleifarnar eru fornir malarkambar, er ég hefi skoðað kringum alt land; þeir sýna, að sævarflötur hefir fyrrum náð miklu lengra á land upp en nú; um lok ísaldar var fjöruborðið 250 fet fyrir ofan sævarmál, það sem nú er, og láglendi öll og neðri hluti dalanna var þá í sjó. Svo fór smátt og smátt að fjara út og fjöruborðið hélst lengi á 120 feta hæð yfir sjó, unz það svo smátt og smátt færðist þangað, sem það er nú. Merki um breytingu þessa á stöðu hafsins eru eigi aðeins malarkambar, rastir og rindar af brimbörðu grjóti, heldur og brimsorfnir hellar langt frá sjó, leirlög með skeljum, hvala- og rostungabein, forn rekaviður o. fl. Ísrákir fornar sjást um alt land á blágrýti og grágrýti og stundum á móbergi og þussabergi, þó það sé sjaldnar, af því bergtegundir þessar eru svo linar, að loft og lögur hefir afmáð rákirnar. Þar sem slíkar rákir sjást á jarðföstum klöppum, er það viss vottur um, að þar hafa fyrrum (á ísöld) gengið jöklar yfir, hafa þeir ekið undir sér möl og grjóti og fágað þannig hellur og kletta. Rákirnar sýna, að jöklar hafa hulið alt landið, nema hvað einstöku tindar hafa staðið upp úr, og stefna þeirra sýnir, að skriðjöklarnir hafa gengið niður dalina til sjávar frá miðhryggjum landsins.

Þá eru á uppdrættinum sérstök merki, er sýna hveri og laugar, brennisteinsnámur og ölkeldur, en ölkeldurnar eru flestar á Snæfellsnesi og aðeins örfáar annarstaðar. Eldfjöllin hefi ég flokkað eftir eðli þeirra og útliti; sum eru allbrött og samsett af hraunum og öskulögum á víxl og í líku formi eins og Vesúvíus á Ítalíu, þá eru önnur eldfjöll bunguvaxin (eins og Skjaldbreiður) með litlum halla, með stórum gíg í toppi og úr eintómum hraunum; þesskonar eldfjöll eru ekki til nær en á Sandwicheyjum í Kyrrahafi. Þá eru eldborgaraðir algengar á Íslandi og eru þær hvergi eins einkennilegar og stórkostlegar; hafa þar margir eldgígir myndast á löngum sprungum á sléttlendi og hraun ollið út á báðar hliðar. Sumstaðar hafi ég, sem fyr var getið, fundið ísnúin eldfjöll, er gosið hafa á ísöld eða fyr, og nokkur alþekt eldfjöll, eins og t. d. Snæfellsjökull og Öræfajökull, hafa byrjað að gjósa fyrir ísöld og hafa síðan gosið við og við. Hvortveggju eru auðkend með sérstöku merki á uppdrættinum.

Þó þessar skýringar séu fáar og stuttar, vona ég þó, að þær geti verið til leiðbeiningar, svo að þeir, sem lesa uppdráttinn með athygli, geti skilið hann, þó eigi séu jarðfróðir áður, einkum ef þeir um leið

kynna sér hina litlu »Jarðfræði«, er kom út í Reykjavík 1889, eða ágrip mitt af »Lýsingu Íslands«, sem prentað var árið 1900.

2. *Uppdráttur Íslands gjörður að fyrirsögn Þorvaldar Thoroddsen. Strendur settar samkvæmt strandmælingum 1800—1819, bygðir eftir mælingum Bjarnar Gunnlaugssonar, en Þorvaldur Thoroddsen hefir leiðrétt og aukið mynd hálendis og öræfa. 1900. Mælikvarði 1: 600,000.* Undir jarðfræðisuppdráttinn þurfti eðlilega að gjöra landfræðisgrundvöll, og þótti mér því sjálfsagt að nota tækifærið, til þess um leið að gefa út almennan yfirlits-uppdrátt af Íslandi, sumpart með því að margt þurfti að leiðrétta á öræfum Íslands og sumpart af því, að lítið útlit var til, að nýr uppdráttur annars kæmi á prent fyrst um sinn. Í öðrum löndum láta stjórnarvöldin mæla löndin og stjórnarstofnanir gefa út nákvæma uppdrætti í stórum mælikvarða; slíkt er vanalega fyrir kostnaðar sakir ekki einstakra manna meðfæri; bóksalar gefa svo út skólakort og önnur kort eftir hinum stóru og vönduðu kortum, er stjórnirnar vanalega láta sérstakar herforingjadeildir fást við að semja og útbúa. Hjá oss er enn eigi vöknuð umhugsun um þörf slíkra þjóðlegra fyrirtækja, enda er fátæktin mjög til fyrirstöðu; þó kröfur manna á Íslandi séu vanalega allmiklar, þá er getan minni, þegar á þarf að reyna. Af þessum ástæðum réðist ég í að gefa út á eigin kostnað uppdrátt þenna, en það hefði þó verið ókleift, hefði ekki stjórn Carlsberg-sjóðs góðfúslega lánað mér suma af steinum þeim, er nota átti við jarðfræðisuppdráttinn.

Af því uppdrátturinn var ætlaður til grundvallar undir jarðfræðisliti, urðu nöfn í bygðum að vera miklu færri en á uppdrætti Björns Gunnlaugssonar, auk þess hefði uppdrátturinn, úr því hann var minkaður, orðið grautarlegri og ljótari, ef nöfnin hefðu orðið mörg. Nú er það undir álitum komið, hverju halda skal og sleppa, og býst ég við, að mörgum þeim, sem lítt þekkja kortagjörð, þyki nöfnin of fá og að marga vanti kotið sitt. Það væri í sjálfu sér mjög æskilegt, að til væri uppdráttur af Íslandi með öllum bæjum og mörgum örnefnum öðrum, en þess mun langt að bíða. Slíkan uppdrátt er að svo stöddu ekki hægt að gjöra af tveim ástæðum: 1⁰ mundi það verða afarkostnaðarsamt; stunga og prentun á uppdrætti Björns Gunnlaugssonar kostaði yfir 23 þúsundir króna, sem stjórnin borgaði, en eigi Bókmentafélagið, sem margir ætla. Uppdráttur með öllum bæjum yrði að vera í miklu stærri mælikvarða og mundi því kosta margfalt meira. 2⁰ er landið eigi nærri nógu vel mælt til þess, að þetta geti orðið framkvæmt. Á korti Björns Gunnlaugssonar eru flestir bæir settir af handahófi eftir skýrslum hreppstjóra og heldri bænda; Björn mældi aðeins legu hinna helztu kirkjustaða og strandmælendurnir dönsku mældu allmarga bæi nærri sjó; að ákveða stöðu allra bæja í sveitum með mælingu hefði verið gjörsamlega ókleift fyrir einstakan mann. Á Íslandi verðum vér enn um stund að láta oss nægja yfirlitsmælingu, sem bygð er á föstum punktum, er ákveðnir hafa verið með þríhyrningamælingu, en millirúmin í þríhyrninganetinu með uppdráttum sveita, fjalla og bæja efti hraðmælingu og ágizkun. Ef mæla ætti allar bygðir á Íslandi jafn ná kvæmlega eins og nú er mælt í fjallalöndum á meginlandi Evrópu

mundi það kosta 2—3 miljónir króna, og ef óbygðir ætti að mæla jafnvel, mundi þessi upphæð að minsta kosti tvöfaldast. Af þessu er auðséð, að slík mæling verður að bíða og er líka að svo stöddu óþörf í jafnstrjálbygðu landi eins og Ísland er. Birni Gunnlaugssyni tókst snildarlega að þræða meðalveginn, hann hnýtti mælingar sínar við þríhyrninganet strandmælenda, hugsaði mest um yfirlit landslagsins, en lét smámælinguna sitja á hakanum og tókst þannig að framkvæma hið mikla verk, sem hann annars aldrei hefði getað.

Þó þessi hinn nýi yfirlits-uppdráttur nú komi á prent, verður hinum gamla uppdrætti ekki ofaukið fyrir það; þvert á móti, hann er eins ómissandi eftir sem áður; hinn nýi uppdráttur er aðeins viðauki við uppdrátt Björns Gunnlaugssonar, einkum að því er snertir hálendi Íslands og óbygðir, því þar fór Björn óvíða um og mældi því nær ekkert; bygðirnar áttu að sitja í fyrirrúmi og til langrar dvalar og mælinga á öræfum hafði Björn hvorki tíma né peninga, eins og hann sjálfur hefir skýrt frá.

Eins og fljótt má sjá á samanburði, hefir hálendið mikið breyzt og eru það þeir öræfakaflar, sem hér greinir, er ég mest hefi fengist við. 1° Öræfin milli Skjálfandafljóts og Jökulsár á Fjöllum suður í jökul, Ódáðahraun og Mývatnsöræfi; þenna kafla kannaði ég 1884. 2° Hálendið norðaustur af Jökulsá í Axarfirði, nyrðra hluta Hólsfjalla og Búrfellsheiði; þau héruð rannsakaði ég sumarið 1895. Um Möðrudalsfjöll og Jökulsdalsheiði fór ég snöggva ferð 1882, en gat sakir þoku og illviðra lítið sem ekkert mælt; landspilduna þar suður af upp í jökul, milli Jökulsár á Brú og Kreppu, hefi ég eigi rannsakað, svo hún er látin halda sér óbreytt eins og á gamla uppdrættinum. 3° Hálendið við Snæfell og austurenda Vatnajökuls niður í Lón kannaði ég og mældi 1894. 4° Suðurrönd Vatnajökuls hefi ég breytt lítilfjörlega, einkum skriðjöklum, bætt við ýmsum fjöllum uppi í jökli o. s. frv. 5° Öræfin upp af Vestur-Skaftafellssýslu, milli Skeiðarárjökuls og Mýrdalsjökuls, rannsakaði ég 1893 og breytti þar mörgu. 6° Öræfin upp af Landmannaafrétti, kringum Fiskivötn og Þórisvatn alt upp í jökul, kannaði ég 1889, og er sá kafli mjög ólíkur hinum fyrra uppdrætti. 7° Kjalveg og Hvítárvatn, Þjórsárdal og heiðar þar í milli rannsakaði ég 1888 og breytti þar ýmsu. 8° Sumarið 1896 skoðaði ég öræfin norður af Hofsjökli og 9° rannsakaði ég Arnarvatnsheiði, Tvídægru og nálæg héruð 1898 og breytti uppdrættinum mjög mikið á öllum þeim svæðum.[1] Kaflar þeir, sem hér hafa verið nefndir, taka yfir mikinn hluta

[1] Ég hefi áður smátt og smátt gefið út uppdrætti af þessum hálendisköflum í útlendum tímaritum og eru flestir þeirra í stærri mælikvarða en þessi uppdráttur. Uppdráttur af Ódáðahrauni er í Petermanns Mitteilungen 1885, tab. 14 (Andvari XII). Fiskivötn og nágrenni í Geografisk Tidskrift X, tab. 3. Kjalvegur og hálendið þar austur og suður af í Peterm. Mitteil. 1892, tab. 3. Vestur Skaftafellssýsla í Geogr. Tidskr. XII, tab. 2 (Andvari XIX). Suðausturhluti Íslands í Geogr. Tidskr. XIII, tab. 1. Norðausturhluti Íslands í Geogr. Tidskr. XIII, tab. 3. Öræfi suður af Skagafirði og Eyjafirði í Geogr. Tidskr. XIV, tab. 1. Arnarvatnsheiði og Tvídægra og önnur öræfi norður og vestur af Langjökli í Geogr. Tidskr. XV, tab. 1. Auk þess hefi ég gefið út yfirlitsuppdrátt af Íslandi öllu í The Geographical Journal. London 1899. Vol. XIII, á honum eru meðal annars sýnd hraun á öllu landinu.

af óbygðum og öræfum Íslands, en það, sem er fyrir utan þá (bygðir og bygðafjöll, strendur o. fl.), hefi ég ekki snert og ber enga ábyrgð á því; ég hefi þar ekkert mælt, en aðeins rannsakað náttúruna alment, og jarðfræðina sérstaklega.

Eins og kunnugt er, mældu danskir herforingjar strendur Íslands á árunum 1800—1819, víðast hvar nokkra mílna breiða ræmu upp í landið og sumstaðar meir; mæling Vestfjarða er t. d. eingöngu eftir þá; bygðir aðrar og yfirlit hálendis mældi Björn Gunnlaugsson 1831—1843. Strandmælendur ákváðu alla mælistaði þá, sem merkir eru á uppdrætti Íslands 1844 og allar hæðamælingar, sem þar standa, eru eftir þá. Mynd stranda og bygða hefi ég á hinum nýja uppdrætti alveg látið halda sér; ég hefi ekki einu sinni leiðrétt það, sem ég vissi var skakt, því slík leiðrétting gat raskað nágrenninu, úr því það var ekki mælt að nýju. Af ástæðum þeim, sem fyr var getið, varð ég að sleppa meir en helmingi nafna þeirra, er standa á hinum gamla uppdrætti, og er hann því, hvað bygðir snertir, miklu fyllri en hinn nýi og jafn-ómissandi eftir sem áður. Kirkjur hefi ég leitast við að setja á rétta staði og var það ekki hægðarleikur, því þeim hefir nú á seinni árum verið alla vega hringlað fram og aftur, hinir fornu, nafnkunnu kirkjustaðir víða afnumdir, en kirkjur settar á kotbæi eða jafnvel millibæja sumstaðar. Vegastefnur breytast árlega og nýjar brýr eru smíðaðar; ég hefi ekki viljað setja vegi og brýr á þetta yfirlitskort og hefi líka slept sókna- og hreppamótum og þingstöðum; ekkert af þessu finst mér eiga við á slíku korti, enda er það stjórnarinnar hlutverk, ef þörf þykir, en eigi einstakra manna, að gefa út uppdrætti til leiðbeiningar í þessum efnum.

Uppdrátturinn er steinprentaður, en eigi koparstunginn eins og hinn gamli uppdráttur; koparstunga er reyndar að sumu fegurri og smágerðari en steinprentun, en er nú mjög fátíð og margfalt dýrari. Landslagslitinn hefði ég kosið nokkuð dekkri, en bæði þótti mönnum það eigi eins smekklegt, og svo hefði það raskað nokkuð jarðfræðislitunum, sem ofan á átti að setja. Ég vona að uppdráttur þessi geti orðið Íslendingum að notum við kenslu og á annan hátt, en ég vil biðja menn jafnan að muna eftir, að þetta er yfirlitsuppdráttur, sem eigi flytur öll smáatriði. Hvað útlit og frágang snertir, þá má ég þakka prentsmiðju Aamodt's, að kortin standa að þeirra dómi, sem vit hafa á, mjög framarlega meðal þeirra uppdrátta, er út hafa komið í Danmörku á seinni árum.

Þorvaldur Thoroddsen.

Jónas Hallgrímsson og trúin.

Því meira sem einhverjum finst um íslenzka náttúrufegurð og um íslenzka málfegurð, því vænna hlýtur honum að þykja um Jónas Hallgrímsson. Hann er sem bunandi lindin í bókmentum vorum; þar er ómurinn alfegurstur og silfurhreinastur.

Sá þáttur af skáldskap Jónasar, sem hér skal rakinn að nokkru, er þó merkilegri fyrir annars sakir en fegurðar; ég á við þá staði, sem benda til, hvaða lífsskoðun hann hafi haft og hvaða breytingar hafi á henni orðið. Þessir staðir eru hvorki margir né fjölorðir, en mjög merkilegir og vel þess verðir, að skýrt sé frá þeim í samhengi.

Einhvern tíma á þessum þremur árum, sem Jónas dvaldi í Reykjavík, áður en hann sigldi, hefur hann líklega ort þessa vísu:

Má-at hinn megin-
máttki guð
vindi valda,
þeim er fer vog yfir;
né hann um varnað fær
vetrar stundum,
þeim er í árdaga
áður skóp.

Hér sést greinilega, að Jónas hefur, þá er hann orti þetta, hallast að trúarskoðunum þeirra manna, sem oft eru nefndir »deistar«. Trú þeirra er í stuttu máli það, sem stendur í vísunni: að guð raski ekki rás viðburðanna með kraftaverkum.

Frægastur allra »deista« er Voltaire (-ter), hinn mikli ritsnillingur og óvinur kaþólsku kirkjunnar, Georg Brandes 18. aldarinnar, liggur mér við að segja.

Það er því óhætt að segja, að árin sem Jónas er að jafna sig eftir skólanámið, verður hann fyrir áhrifum af framsóknaranda 18. aldarinnar, af anda Voltaires, og hugur hans hneigist að frjálslyndi í trúarefnum, að vantrú.

Eftir að Jónas er kominn til Hafnar verður breyting á þessu. Að vísu bólar hjá honum á »biblíukrítíkinni«, þar sem hann í ritgerðinni »um eðli og uppruna jarðarinnar« kemst svo að orði: »Öllum lærðum guðfræðingum ber nú líka saman um, að frásagan um sköpunarverkið sé í rauninni hugmynd einhvers Austur-landa-

heimspekings um uppruna jarðarinnar«. En í hinu fræga kvæði eftir Tómas Sæmundsson er Jónas orðinn trúaður kristinn maður. Gildi þessa kvæðis er þó ekki falið í því, hvað það lýsir mikilli trú, heldur — að efni til — í hinum djúpa skilningi á Tómasi, sem einkum kemur fram í síðasta erindinu: eðli þessa afreksmanns var svo mjög starfsemi, að jafnvel ekki himnaríki væri honum sælustaður, nema hann hefði þar nóg að vinna.[1]

Jónas varð ekki stöðugur í trúnni. Önnur vantrúaralda leið yfir hann, sem miklu var líklegri til að drekkja allri opinberunartrú en hin fyrri.

Í »brotunum« stendur þessi vísa:

Ó mikli guð!
ó megn hörmunga!
ekkert að ending —
eilífur dauði . . . .

Sálin mín blíða!
berðu hraustlega,
sárt þótt sýnist,
sanninda ok.

Í »athugasemdunum« er þessi skýring: Ljós er alls upphaf. Uppkast Jónasar að þessu kvæði er til enn, skrifað með ritblýi, og stendur á því: »Brot eftir Feuerbach, Gedanken über Tod und Unsterblichkeit, aus den Papieren eines Denkers«.

Bókin, sem nefnd er (»Hugleiðingar um dauða og ódauðleika«), kom fyrst út nafnlaust 1830 og var þá gerð upptæk, síðan var henni slept aftur. Það er óhætt að gera ráð fyrir, að Jónas hafi ekki lesið þessa bók fyr en eftir 1841. »Hugleiðingarnar« hafa fengið mikið á Jónas, og mætti af orðunum »Brot eftir Feuerbach« o. s. frv. ætla, að hann hefði ritað þessi erindi, sem um er að ræða, þegar hann lagði frá sér bókina. — Hið skemtilega og — fyrir hvern, sem vill skilja Jónas — dýrmæta dagbókarbrot, sem prentað er í Eimr. III, 81 (1897), sýnir betur en flest annað, hvernig Jónasi vildi verða alt að ljóði, og svo hefur líka orðið um vantrúna og örvæntinguna, sem honum var nú í hug.

Nokkru eftir þetta, líklega ekki mjög löngu síðar, yrkir Jónas

---

[1] Niðurlagið minnir annars á þessi orð í Fást, (frægasta verkinu eftir Goethe).

Ein Feuerwagen schwebt auf leichten Schwingen,
An mich heran! Ich fühle mich bereit,
Auf neuer Bahn den Aether zu durchdringen,
Zu neuen Sphären reiner Thätigheit.

En þó mun hér varla vera um neina stælingu að ræða.

stökurnar: »Enginn grætur Íslending« o. s. frv. Sá sem rennir grun í það djúp þunglyndis, sem þessar stökur eru runnar af, hann skilur hvað þessi orð þýða: sælir eru andlega fátækir, þeir geta nefnilega ekki fundið eins til. Jónas hafði sjálfur sagt:

. . . . . beztu blómin gróa
í brjóstum, sem að geta fundið til.

Hæðni lífsins sýndi honum, að þar vaxa líka þyrnarnir, sem sárast stinga.

Það er ekki erfitt að gera sér að nokkru leyti hugmynd um ástand þessa velgjörðamanns allra vor síðasta skammdegið, sem hann lifði, og það virðist geta gert skiljanlega breytinguna. Hann hefur oftast kúrt heima í sínu óvistlega einstæðingsherbergi, sárlega kvalinn af þungum hugsunum, »einn og óstuddur«. Honum fanst hann eiga skamt eftir ólifað, og þegar hann hugleiddi horfna æfi, fanst honum lífinu eytt til ónýtis. Hvað hafði hann afrekað með sínum frábæru hæfileikum? Hann hafði að vísu ort fáein kvæði, hin fegurstu, sem til voru á íslenzku, en varla hefur honum fundist mikið að gert (sbr. »veit jeg að stuttri stundarbið stefin mín öngvir finna«), hann hefði getað afkastað svo miklu meira, ef gæfa hefði fylgt. Og hvers hafði hann notið? Hann, sem að náttúrufari var allra manna hæfastur til að njóta; hann, sem glöggskygnastur hefur verið á alla fegurð. Þetta varð einungis til þess, að sársauki og söknuður þröngdu honum miklu fastar en hversdagsmönnum. Nú hefur rifjast upp fyrir honum greinilega hvert skifti, sem honum höfðu verið mislagðar hendur (»hefði ég betur« —) og sárt hefur hann harmað ekki sízt »það sem hann aldrei misti«.

Hugur hans hefur hvað eftir annað hvarflað að dauðanum; að dreyma þennan vonda draum og vakna ekki til neins betra, að hafa þetta harða og hæðilega líf bótalaust.

Ó mikli guð!	ekkert að ending —
ó megn hörmunga!	eilífur dauði . . . . .

En nú gat hann ekki risið undir oki þessara sanninda lengur, þetta gátu ekki verið sannindi; og það verður úr, að hann fleygir sér í faðm trúarinnar. En að það er efunarmaður, sem leitast við að hverfa aftur, kemur greinilega fram í því, að hann skygnist um eftir rökum, til að styðja með trú sína. Og það lítur út

fyrir, að honum takist það; honum verður hughægra og hann yrkir vísuna:

Jólum mínum uni eg enn —
og þótt stolið hafi
hæstum guði heimskir menn:
hef ég til þess rökin tvenn,
að á sælum sanni er enginn vafi.

Það er ekki auðvelt að segja, hver þessi »tvenn rök« hafa verið, eins fróðlegt og það þó væri að vita það. En aftur á móti er ekki erfitt að nefna einn af þessum »heimsku mönnum«. Það er Ludwig Feuerbach, höfundurinn að »Gedanken über Tod und Unsterblichkeit«, er aðrir hafa nefnt einn af mestu vitringum 19. aldarinnar. Ein af hans setningum er í þá átt, að óskin sé móðir allra trúarbragða, önnur, að öll þekking á guði sé þekking á sálu eða huga mannsins.

Vantrú Jónasar á helvíti lýsir sér í vísunum: »Mér finst það vera fólsku gys« o. s. frv.

Þannig mundi enginn yrkja, sem í alvöru tryði á þessa ógeðslegu — en þó ekki köldu — kjallaravist, sem, að því er sumir hyggja, er flestum af oss búin.

Í þessu atriði koma saman tveir fínustu strengirnir á hörpu íslenzkunnar, sá sem hreinastan hefur hljóminn, og hinn, sem hefur það til, bæði að vera snjallastur og þýðastur.[1]

Helgi Pétursson.

Trúar- og kirkjumál Dana 1900.

Eftir *Matth. Jochumsson.*

Saga Danmerkur á öldinni, sem nú er liðin, er afar-stórfeld og merkileg. Í byrjun aldarinnar voru horfur ríkisins hinar hörmulegustu alla Napóleonstíðina, enda létu þeir Noreg 1814. En eftir það urðu þar í landi mikil auðnuskifti; eignaðist þjóðin einn manninn öðrum betri og fram yfir miðja öldina voru þeir öndvegisþjóð Norðurlanda nálega í öllum greinum. Fengu þeir og þingræðið

---

[1] Ég á auðvitað við Þorstein Erlingsson.

rétt á meðan ófriðurinn fyrri (1849) stóð sem hæst, svo að 1850 átti þjóðin tvöföldum sigri að hrósa. En með Kristjáni níunda 1863 var þjóðinni aftur stefnt í voða og vandræði. Þjóðverjar (Prússar) sóttu Dani aftur heim með þeim opstopa, að ekki hélt við. Mistu Danir þá eftir stutta, en sárbeitta vörn öll sín (3) hertogadæmi. Þá hófust og brátt hinir miklu flokkadrættir innanlands (»Hægri og Vinstri«), sem enn eru ósáttir. En þó Danmörk hafi mjög staðið í stað, eða miður, í stjórnmálum og trúarefnum, (sem síðar skal sýnt), síðan 1860, hafa þó umbætur og framfarir landsins í flestum öðrum greinum orðið svo miklar, að fádæmum má gegna. Landbúnaður Dana og verzlunarmagn hefur náð frægð og frama um allan mentaðan heim, og ræktun hinna józku lyngfláka og roksanda (ɔ: 100 □ mílur) verður fullgjörð áður mörg ár þessarar aldar eru liðin. Verður það meira og miklu varanlegra afreksverk Dana, en allar sigurvinningar þeirra á víkingaöldunum. Næst búnaðarframförum landsins er uppgangur þess í skóla- og mentamálum, svo og í listum og vísindum. Og svo hefur fólki fjölgað í Danmörku á þessari öld, að svo er talið, að mannfjöldi Danaríkis árið 1900 sé því nær hinn sami, sem hann taldist árið 1800 — í Danmörku, Noregi og hertogadæmunum samanlögðum! Og þó munar enn meira hinu, að allur þorri þjóðarinnar er nú ein þjóð, margfalt betur mentuð og sjálfstæð, svo og gædd margfalt meiri og fleiri skilyrðum til allra þrifa og farsældar.

Og — þó er þar enn pottur brotin í landi og fólkið fult af flokkadrætti — einmitt í mestu málum þjóðarinnar: stjórnmálum og trúarmálum.

Og til þess nú að gefa lesendum þessa rits rétta og rækilega skýrslu um trúmála-horfur Dana nú um aldamótin, vil ég hér lauslega og frjálslega snara á vort mál grein eftir alkunnan, einarðan og andríkan danskan prest og blaðamann, Uffe Birkedal,[1] og byrjar hann svo mál sitt:

Hvernig sem hin trúarlegu spursmál eru skoðuð, verða allir að játa, að þau liggja þungt á hjarta þjóðarinnar. Þess vegna hljóta allir þeir, sem láta sér miklu varða menningarefni lands og lýðs, að veita mikla athygli öllum hreyfingarstraumum í þjóðkirkjunni. Mörg þau verkefni, sem leysa þarf í allsherjarmálum lands-

[1] Sbr. TILSKUEREN í október 1900: »Religiøs Forsumpning og kulturel Tilbagegang«.

ins, standa meir eða minna í sambandi við trúar- og siðahugmyndir þjóðarinnar, sem landskirkjan hefur verið að innræta lýðnum allan hinn umliðna þúsund ára tíma. Gleymi stjórnfræðingurinn þeim gjöranda, sem heitir lífsskoðun fólksins, fer hann fram hjá þeim frumpörtum, sem fyrst af öllu þarf við að miða.

Í nýrri franskri bók rannsakar höfundurinn Léon Bazalgette rætur alls þess volæðis, sem fósturjörð hans fellur í dýpra og dýpra, að því er flestum sýnist, þrátt fyrir allan glóandann ofan á. Hann svarar spurningu sinni óhikandi svo: »Afturför Frakklands meðal Evrópuþjóðanna, er fyrst og fremst að kenna þeim glæp þjóðarinnar, að hún hafnaði siðabótinni forðum, og horfði aðgjörðalaus á, er hún varð að kafna í blóði.« Hann fullyrðir þó, að hann sjálfur fylgi engri trúarjátning. En í niðurkúgun siðabótarinnar á 16. öld kvaðst hann sjá tildrögin til þess, að byltingin á 18. öldinni snerist í fornt alræði (Cæsarisme). Fólkið hafði sjálft lamað hendur sínar, þegar það tveim öldum áður svínbeygði sig undir páfaveldið. Siðabótin var andastefna frjálslyndis og drenglundar, sannleiksástar og námfýsi. Rót hennar var hreinskilni og samvizkusemi, en hatur á skinhelgi, falsi og fláræði. Þar sem rómverska kirkjan svínbindur samvizkur manna, veitir siðabótin rétt til rannsókna. Og þær þjóðir, sem báru auðnu til að hrinda af sér hinu andlega oki, hafa síðan sótt fram í siðmenning og eru nú öndvegisleiðtogar mannkynsins, meðan hin kaþólsku ríkin, og sérstaklega Frakkland, sem áður fór fyrir, sýkist og sjatnar meir og meir.

En þegar hinn djarfi og einarði höfundur tekur oss Dani fram, sem einhverja hina fremstu þjóð, sem hrundið hafi af sér hlekkjum miðaldanna og lögfest hjá sér rétt og skyldu allra rannsókna, finst oss, sem hann fari lengra, en leyfilegt er, og að þar beri oss fremur blygðun vors andlitis.

Samt er það satt og rétt, að í hinni seinvöktu vitund um þennan rétt og þessa skyldu býr lífæðin eða hjartaslagið í þeirri voldugu hreyfing, sem kallast umbóta-hreyfing, ekki einungis í trúarefnum, heldur og í öllum allsherjarefnum, sem heiti hafa. Frá henni hafa runnið og renna ódáinsstraumar, sem síðan hafa vakið afl og áræði þeirra þjóða, sem siðabótina tóku. Þennan brunn má með engu móti byrgja.

Og frá þessu sjónarmiði á og hlýtur hin lútherska landskirkja vor, »þjóðkirkjan«, að athugast og dæmast af öllum dönskum

mönnum, sem hugmynd hafa um þau skilyrði og þær talmanir, sem þjóðfélag vort, þótt lítið sé, þarf að þekkja, til að geta heitið sjálfstætt eða orðið samferða öðrum í kappleik veraldarinnar — kappleik, sem virðist vaxa og harðna með hverjum áratug. Hin trúarlega hlið siðabótarinnar með játningaritum hennar fær í því sambandi eingöngu þýðing sem gervi það, sem þá var sjálfsagðast í sögunni, er fyrsta aldan brauzt fram, sem forspil eða frumhlaup í upphafi frelsisbaráttu Norður-Evrópu.

Réttur og skylda til rannsókna var heróp mótstöðumanna páfans á 16. öld. Þess vegna var Lúther á þinginu í Worm lifandi mynd siðabótarinnar. Það var ekki einungis hið mesta augnablik á æfi hans, heldur mesta augnablik sögunnar frá þeim degi, tólf öldum áður, er Konstantínus keisari gaf kristindóminum valdasætið — og svifti hann því um leið.

Lúther í Worms! Þar stendur hann, aleinn veikur og vinum horfinn, munkur frá Saxlandi, á hinu ægilega þingi með gjörvöll maktarinnar völd á móti sér og þar á ofan þúsund ára erfðakenning alvaldrar kirkju, — þar stendur Lúther með bál og bann fyrir augum og »getur ekki annað!« Hann setur ofdirfsku eigin sannfæringar móti öllum og öllu. Hrakinn og knúður svo langt sem komist varð, skírskotar hann til samvizku sinnar. Hann nefnir að vísu »guðs orð«, en þó er það og verður samvizkan, sem hann byggir á og treystir; þar kvað hann vera bæði rétt sinn og skyldu sína til að dæma um, hvað sé »guðs orð« og »ljósar sannanir«. Við það stóð hann og við það stendur »Því það er hvorki ráðlegt né hættulaust að breyta á móti samvizku sinni«.

Svo hátt eða langt náði Lúther aldrei upp frá því, og svo hátt eða langt hefur lútherskan ekki enn komist hvorki hér hjá oss né annarstaðar. Frá þessari sjónarhæð andlegrar skarpskygni og guðmóðs gagnvart öllum ógnum og afleiðingum fór »reformatórinn« frá Wittenbergi lækkandi, og hlaut eflaust að fara lækkandi, þangað til hann gjörðist tamur guðfræðingur, biblíuþýðari, kirkjuskipulagsmaður og höfundur nýrra trúarjátninga. Hann lendir í mótsögn við sjálfan sig, þá er hann gjörir samvizku sína að húsbóndastjóra yfir annarra. Sá Lúther, sem með harðri hendi hratt frá sér hendi Zwinglis, og samþykti, og jafnvel hét á ríkisvaldið til að neyða menn að taka við nýrri kirkjuskipan, er bersýnilega ærið ólíkur þeim Lúther, er á sínum tíma fór hinum sterku brennandi orðum til varnar »allsherjar prestadæmi« og frelsi kirkjunnar

gagnvart veraldlegu ríki. Verður hér um það eina sagt, að sjálfir hinir mestu frumherjar fá ekki brotið af sér bönd sinnar aldar eða af sér með öllu hrundið fargi þess lögmáls sögunnar, er samtíðin fylgir.

En orðið samvizku hafði hann uppkveðið, og samvizkufrelsi. En þessi orð lágu síðan geymd og nálega gleymd svo öldum skifti undir lútherskri rétttrúunar trúarfræði og stirðu ríkiskirkna ráðlagi. En orð Lúthers hefur reynst á líkan hátt og hnotkjarninn, sem skelina sprengir að lokum. Herder sagði satt: »Andi siðabótarinnar er óendanlegur og æ lifandi«. Hér er og tvöfalt hlutfall og áhrifin ekki einhliða. Frjáls rannsókn í trúarefnum hefur í för með sér ekki einungis nám og iðkan frumtungna biblíunnar, heldur og sögu og fornfræði, þjóðfræði, mannfræði o. s. frv., því að eins og tilveran frá duftinu til fjarlægustu sólna er samanhangandi og lifandi heild, eins myndar öll fræði vor mannanna, sem rekur og rannsakar tilveruna, eitt einasta ríki með ótölulegum löndum, sem þar liggja til. Það liggur í eðli siðabótarinnar, að krefjast þess, að allsherjar mentun útbreiðist meðal fylgjenda hennar, enda var þeirri kröfu í upphafi framfylgt sem skýlausu skilyrði, að hin mikla bylting gæti náð og haldið sigri sínum. En hins vegar hefur hin frjálsa rannsókn og hin almenna fræðsla, er hin lúthersku löndin óneitanlega hafa náð um fram páfatrúarlöndin, haft áhrif á sjálfa trúarfræðina. Hin danska lútherska vor við þessi aldamót er, sé horft á heildina, æði-ólík þeirri lúthersku, sem hér í landi var lögleidd 1536 með sömu trúarjátningum (symbólum) og fræðum, sem enn þá gilda. Fjögurra alda framþróun síðan stendur eflaust í stórri skuld við »evangelíið«, en ekki er síður óefanlegt, að skilningur manna á því hefur verulegum breytingum tekið fyrir áhrif vaxandi siðmenningar.

Eins og eining er aðalhrós hinnar rómversku kirkju, eins má kirkja mótmælenda hrósa sér af margbreytni sinni. Lífið sjálft er margbreytilegt. Rétttrúun og lútherska eru gagnstæðileg huggrip, eins og þegar sést af hinum ýmislegu og ófáu rétttrúunum, sem ekki koma saman sín á milli. Rétttrúan er orð, sem ekki getur átt fleirtölu. Og innan hverrar lúth. landskirkju fyrir sig myndast svo flokkar, sem ekki sitja á sárs höfði sín á milli. Slík kirkja getur með engu móti átt annað nafn en millibilskirkja, sem hlýtur og á að líða undir lok, óðara en sú mótsögn milli tilveru hennar og frumreglu siðabótarinnar í öndverðu hefur náð vitund og skilning al-

mennings fyrir lögmál og hreyfingu hlutanna. Það markmið, sem siðabótin stefnir á, eins áreiðanlega eins og fljótið fellur frá hálendi til hafs, það er ummyndan rétttrúunarinnar í hvers manns trúar- og siðgæðislega lífsskoðun á eigin ábyrgð. Frjáls félög einstakra manna, þeirra sem líkra skoðana þykjast vera, munu án efa taka arf þjóðskirkjusafnaðanna, þegar stundir líða, og afskifti ríkis falla úr sögunni. Það, sem í rótinni býr, leitar upp stofninn, og enginn, sem hugmynd hefur um, hvað í raun réttri er mótmælendatrú, getur efast um að lúthersk landskirkjustjórn ber sjálf í sér þann vísi, sem verður henni að bana.

Það er þessi »óttalega afleiðing« sem lá í uppreistinni móti helgivaldi páfans fyrir 400 árum síðan. Hvernig sem rétttrúarmenn mótmælenda reyna til að dylja það, fer alt á eina leið. Menn geta — eins og hér í landi er gjört — leitt fram aðalfrumregluna: »réttlætinguna af trúnni«, og svo formlegu regluna: »að ritningin gefi reglur fyrir kenningunni«, en samt hljóta menn að játa, að frumatriði siðabótarinnar og meginmergur var krafa samvizku hvers eins og viðurkenning þeirrar skyldu, að kjósa sér sjálfur stöðu fyrir trú sína og siðgæði »í frelsi eiginnar ábyrgðar.« Að gjöra Lúther eða nokkurn annan að páfa, að binda samvizkur manna við hans sérstaka skilning eða við hans sérstöku »symból«, það er að skifta einum þrældómi fyrir annan, sem þó er langtum þýðingarminni, Hið mikla fríhyggjutímabil, sem endaði í minni þeirra, sem enn lifa, en nú er aftur hafið á ný, þótt umbreytt sé nokkuð og öðruvísi tímum háttað, það er meira en óyggjandi vitnisburður mannkynssögunnar, að grundvallarreglu siðabótarinnar verður ekki hnekt, sízt nú, þegar lýðvald og jafnaðarskoðanir er búið að gegnsýra allan þorra alþýðu manna.

En þótt endimarkið sé þannig auðsætt, er alls ekki þýðingarlaust, hvernig því er náð. Ofbeldisleg fráhvörf, rykkir og gönuhlaup í þróun hlutanna hefur ætíð í för með sér, eins og reynslan hefur margsýnt, háskasamlegt afturkast, enda veldur heift og hatri á tvær hendur, þeirra, sem sigra, og þeirra, sem miður hafa, og þau mein eru langan tíma að gróa. Trúarlegar mótsetningar rista djúpt, engar dýpra, því þar er um lífsskoðanir manna, eða innri sannfæringar, að tefla — grundvallalög þau, er menn trúa að ráði í tilverunni og dæmi gott og illt, rétt og rangt. Þarna er þungamiðja stríðsins, sem stendur kyr, þegar alt það ryk er rokið burt, sem þröngsýn trúarfræði þyrlar upp annars vegar og blind og

ræktarlaus rothögg frá annarri hálfu, en alt er rannsakað með rólegum augum.

Og má ríkið ekki vera afskiftalaust, allra sízt hér, þar sem um veika smáþjóð er að tala, sem þarf allra sinna sameinuðu krafta við, til að leysa þau menningarverkefni, sem tímarnir heimta, að unnin séu af hverri lífvænni þjóð — úr því vér á annað borð búum við ríkiskirkju. Vér vorum ekki þess umkomnir — þótt vér lærðum það um seinan — að stríða við tvö þjóðerni innan takmarka hins danska ríkis. Þar á ofan hefur hin seindrepandi stjórnarbarátta vor þegar gengið oss alt of nærri. Og eigi nú enn við að bætast borgarastríð um trúarbrögðin, þar »sem guðs börn« og »heimsins börn« festa ómælandi djúp milli sín, þá má ætla, að bráðum yrði úti um oss með öllu. Svo áríðandi sem ríkisvaldinu er að sameiginlegt siðgæði með öllum siðmenningarinnar öflum og aðferðum haldi þjóðinni saman og í samvinnu, eins nauðsynlegt og sjálfsagt er, að það standi alveg óhlutdrægt gagnvart öllum trúarjátningum. Eða með öðrum orðum, landstjórnin á ekki né má hafa önnur afskifti en siðferðislegs eðlis af neinu trúar- eða kristnihaldi þjóðarinnar. Þau trúarbrögð, sem framfylgja heillaríkastri siðafræði fyrir ríkið, mæla með sér sjálf með því, en með engu öðru. Og þar eð nú kristin trú hefur sýnt, að hún felur í sér hin beztu þesskonar skilyrði, er hún með réttu látin sitja í fyrirrúmi eins og bezta undirstaða allrar lýðmenningar. En um trúarinnihald kristindómsins, eða sérstakar kenningar sérstakra kirkjuflokka, varðar ríkið alls ekkert. »Hrein trú« og sáluhjálpargreinir eru því óviðkomandi. Æðsta dygð ríkis gagnvart kirkju og kreddum er algjört afskiftaleysi.

En þessu mætti svara því, að slíkt séu hin mestu marglæti að taka fram nú á þessum aldamótum. Það væri vel, ef svo væri, en staðhættirnir segja alt annað í voru landi.

Ég fullyrði, að vér njótum alls ekki frelsis í trúarefnum hér í Danmörku, ekki þess frelsis, sem vér hljótum að heimta og verðum að hafa, ef Lútherstrú vor á ekki að visna upp eða umhverfast, og eigi ekki sú afturför, sem nú drotnar, að leiða til of bráðs aðskilnaðar ríkis og kirkju, aðskilnaðar með ofstopa og æsingum, sem lengi ætti eftir að gróa.

Að vísu fengum vér trúarbragðafrelsi með grundvallarlögunum fyrir hálfri öld síðan, en þó svo, að ríkið skal styrkja hina evangelisk-lúthersku kirkjuskipan. Var það rökstutt svo, að meiri

hluti landsmanna játaði þá trúarfræði. Grúndtvíg lagði sterka áherzlu á þessa röksemd og kvað hana vera hina einu vörn fyrir því embætti ríkisins.

Að vísu höfum vér fengið sóknabandið leyst, sömuleiðis skylduna til að skíra og ferma numda úr lögum, og enn er það, að kjörsöfnuðir eru leyfðir. En hitt stendur, að kirkjan sem evang.-lúthersk er studd af ríkinu, og á það að þýða, að til þess að geta orðið aðnjótandi allra gæða þjóðkirkjunnar, verða landsmenn að veita viðtöku þeirri kirkjuskipan, sem ríkið tilsetur (sóknaskipun) eða leyfir (kjörsóknir). Sá sem óánægður er með það fyrirkomulag — afskifti og umráð ríkisins yfir kirkju og skóla, kennimensku og barnafræðslu — hann má ganga úr og sjá sér sjálfur fyrir sínum trúarlegu þörfum, en hlýtur þó framvegis að lúka kirkjunni skatta og skyldur og mæta ýmsum óþægindum meðan líf hans endist. Og þetta þýðir enn fremur: enginn getur orðið prestur í þjóðkirkjunni eða trúarbragðakennari í barnaskólum, nema hann hátíðlega heiti að framfylgja fastákveðinni kenning, sem lögfest var hér í landi sem rétttrúanarkenning fyrir 400 árum. Rjúfi hann heit þetta, má hann eiga von á ofanígjöf eða embættismissi, og sýnist hættan ekki fjarri oss, þegar æstur og rammur lítill minni hluti sækir geyst fram og með trúarjátingarnar fyrir hlífar heimtar umsvifalaust, að hin »hreina Lútherstrú« sé ráðandi, en allir prestar og kennarar víki, sem ekki skilji trúargreinirnar eins og þær voru skildar og skoðaðar fyrir fjórum öldum!

Það er þetta ástand, sem hin danska þjóð á nú við að búa og hefur átt frá því heimatrúboðið kom fram í algleymingi sínum, stutt og styrkt af hákirkjuvaldinu, en Grúndtvígssinnar, þeir sem fyrrum voru riddarar alls kirkjulegs frelsis, horfa hljóðir á ellegar gjöra hálfhikandi athugasemdir, þegar fram úr þykir keyra.

Hinir »rétttrúuðu« hrósa sér og hreykja af nafninu hinn fámenni »Herrans hópur«, bæði á prédik. stólnum og á fundum, í bænum og sálmum sínum. Og það er satt, að þeir eru enginn stórfjöldi. En þegar þeir segjast vera ofsóttir, hálfgildis píslarvottar, sem öll strá hinnar vondu veraldar stingi, þá fer skörin upp í bekkinn. Sannleikurinn er sá, að þessi smáhópur, sem í trúarefnum stendur á grundvelli ársins 1536, heldur allri þjóðinni undir harðstjórnaroki og hættir aldrei óneyddur fyr en hann er búinn að kyrkja allan sannan anda siðabótabótarinnar. Að því leyti sem hið hlægilega byggist á mótsetning — mótsetningunni milli manns-

ins og stöðu hans, orðs og æðis, ímyndunar og virkileiks, slær mjög kýmilegum blæ á þessa frumherja hinnar ev.-lúth. kirkju. En mál þetta á líka mjög alvarlega hlið. Það er stórt lán, að hin danska þjóð er gædd þeirri náðargáfu, sem fljótt skilur það sem hlægilegt er. Og þeir eru margir, og fjölgar óðum, sem hlæja að þessum hálaunuðu píslarvottum ríkisins, að harðstjórum, sem láta eins og þeir væru þjáðir og þrælkaðir. En það er líka full ástæða til að mönnum gremjist, hvað þjóðinni er boðið, sem ofan á stjórnlegt gjörræði á nú að þola óvirðing í andlegum málum og þann ójafnað frá báðum flokkum, að láta ráðríkan minnihluta ráða lögum og lofum, enda býður hvor ójafnaðurinn öðrum heim, þar sem hvor er á annars bandi flokkanna.

En öldungis víst er það, að andspænis »fámenna hópnum«, sem reynir til að halda í helgreipum öllu andans lífi í landi voru, einkum hinu kirkjulega, stendur fjölmennur flokkur, allur þorri þjóðarinnar, sem finnur ekki framar, né fundið hefur nú í langan tíma fullnægju fyrir trúarþörf sína í kirkju meirihlutans, þjóðkirkjunni. Það sem ekki voru vitanleg ósannindi fyrir hálfri öld síðan, þegar ríkiskirkjan tók lýðfrelsisnafnið og nefndi sig þjóðkirkju, það er nú loksins komið vel í ljós og kemur betur og betur. Og jafnvíst sem það er, að vitanleg ósannindi eru skaðræði, ekki síður fyrir alla en hvern einstakan, eins víst er það, að enginn getur og enginn ætti, ef hann vill þjóð sinni vel, að umbera þegjandi þessa þjóðlygi í kirkju vorri, og láta sér nægja einungis að ypta öxlum. Því hvað sem persónulegri lífsskoðun líður, ætti hver skynsamur maður í mannfélaginu að krefjast þess, að þessari hræsnislygi sé hrundið, þar eð hún er sýnilegasta sóttnæmiskveykja gagnvart gjörvöllu þjóðfélaginu.

Stórmikill meirihluti dönsku þjóðarinnar er fríhyggjufólk. Í fjórar aldir hefur það verið mótmælendatrúar og haldið sér gegnum bæði 18. öldina og hina 19. Fólk þetta ber enganveginn litla lotningu fyrir helgum hlutum, og hefur mikið af guðsótta í arf tekið —, en er samt í heild sinni, eins og hver önnur mótmælenda þjóð, skynsemistrúarleg. Þess er skylt að geta, að Grúndtvígsstefnan, sem í broddi lífs síns var hinn gamli Lúthersdómur endurvakinn, ásamt skoðun Grúndtvígs sjálfs í viðbót, hún hefur nú það eina erindi við æskulýðinn í þeim flokki og lýðháskólana, að brýna fyrir honum þýðingu frelsins og allra þjóðlegra og mannlegra hluta. En trúarlega skoðaður er æskulýður þessi fríhyggjandi, hvort sem hann

veit það sjálfur og vill og þorir við það að kannast, eða ekki. Hinar hörðu kærur og kvartanir frá hálfu heimatrúboðsfólksins og hinum eldri Grúndtvígsvinum eru enn fremur því til sönnunar — ef slíks þyrfti við — að aðalmeirihluti hinnar dönsku þjóðar sé ekki »trúaður«, heldur það sem hinir kalla »vantrúaður« eða jafnvel »vísvitandi vantrúaður«, það er: trúir ekki kraftaverkum og skoðar ekki höfund kristindómsins sem »guðs son« í rétttrúuðum skilningi, heldur sem fræðara mannkynsins sendan af guði. Enn fremur hljómar sí og æ í eyrum frá þessum »heilögu« viðkvæðið, að »fráfallið mikla« sé þegar byrjað og magnist óðum og óðum. Kemur þar ljóslega fram, að öll von sé úti hjá þeim um að vinna »vantrúarfólkið«.

Hver sér nú ekki hin óttalegu, hin vísvitandi ósannindi í slíku þjóðkirkju ástandi! Það stórhneyksli að menn, sem þykja vera »sannleiksvottar«, játa opinberlega, að þeir finni það að vísu ganga samvizkum þeirra nærri, að veita börnum heimsins þjónustu með hinum heilögu, vitandi — til dæmis að taka — að þeir brjóti boðorð Drottins síns og meistara, þegar þeir gefi saman fráskildar persónur, — en að þeir gjöri slíkt og því um líkt samt sem áður sem þjónar kirkjunnar, enda friði samvizkuna — með því að þruma yfir þeim vantrúuðu«, þessum »vantrúuðu«. sem þeir þiggja af mest alt af framfæri sínu. Þarna má komast yfir djúpið, sem að skilur.

Þetta er nú til þess að hlæja að. Já, að vísu, en hér er líka »svívirðing foreyðslunnar standandi á helgum stað«. Getur nokkrum alvörugefnum manni sýnst slíkt guðleysi sér óviðkomandi? — Ætti enn þá að þurfa að minna á orð grundvallarlaganna, að þjóðkirkjan réttlætist einungis af meirihlutanum. Ríkið ætlar sér því að verja hana og halda sem mesta uppeldis- og styrktarmeðal fyrir sjálft sig. Þess vegna nýtur hún verndar og forréttinda. En um »lærdóminn« varðar það alls ekkert, ella hefði trúarbragðafrelsið ekki verið lögfest. Önnur ályktun verður því ekki dregin en su, að þegar meirihluti þjóðarinnar vitanlega álítur kenningarform hinnar evang.-lúth. kirkju ekki lengur vera fullnægjandi, þá fellur um koll öll ástæða hjá ríkinu til að binda embættismenn kirkjunnar við þetta kenningarform, — og þegar svo í viðbót hið siðspillandi í hinum vísvitandi yfirdrepsskap er opinbert, þá er það skylda ríkisins að burtsníða hneykslið.

Eru þá tvær leiðir til fyrir löggjafarvald landsins. Það getur

numið þjóðkirkjuna úr lögum og tekið til sín eignir hennar til annarra ríkisþarfa, en leyft landsmönnum að dýrka guð eftir vild sinni, en tekið sjálft að sér siðfræðiskensluna og falið hana skólunum.

Ellegar ríkið gæti haldið þjóðkirkjuumgjörðinni, en hætt allri þvingun hvað trúarjátningar snertir, en litið einungis eftir embættisfærslu manna í því, er siðgæðið snertir.

Og þessi síðari aðferðin er það, sem virðist hentust, eða eins og eðlilegt framhald hinnar frjálslyndu löggjafar á undan stórpólítíska tímabilinu. Kæmi þá byrjunin eða brúin, sem ætti að leiða til aðskilnaðarins á ríki og kirkju, sem er og verður óhjákvæmilegur.

Það er tími til kominn, að ríkið kveði upp með það, að trúarjátningar séu því óviðkomandi, og að með því verði alvara úr trúarfrelsi þjóðar vorrar. Ríkið verður að viðurkenna — og sýna það í verki —, að hið siðgæðislega gildi í trúarefnum er alveg óháð skoðunum manna á trúarjátningum. Þar sem það er hins vegar spillandi í siðgæðishugsun þjóðarinnar, að kennendur trúarinnar séu skyldir, að viðlögðum embættismissi, að halda sér fastlega við ákveðið og ófrávíkjanlegt kenningarform, sem getur leitt til þess, að menn kenni beint á móti betri vitund, sem er fyllilega siðspillandi, þegar menn vita, að samhljóðunin er yfirdrepskapur einn. Sá prestur eða kennari, sem talar af hjartans sannfæringu — hvað sem rétttrúaninni líður — er æfinlega betri en sá, sem talar með prófastsrétt fyrir augum. Biblíuundirstaðan í trúarbragðakenslunni frambýður rétttrúuðum Lútherssinnum og fríhyggjandi mönnum jafn-ágæta lærdóma, og texta, séu hvorirtveggja hreinskilnir menn og jafnhrifnir af heilögum og fögrum fyrirmyndum. Og það eru þessir menn, en aðrir ekki, sem ríkið sjálfsagt kýs fyrir fræðara æskulýðsins. Hvað unnist hafi hingað til með trúarfrelsinu hjá oss, er hægt að sjá: vér leiðumst æ lengra og lengra að hinum vitanlega og hneykslanlega yfirdrepskap í andlegum efnum, þar sem þó fyrst og síðast sannleikurinn einn, einurðin og hreinskilnir átti öllu að ráða.

Alt er undir komið ríkinu, ɔ: þjóðinni sjálfri. En spursmálið er þetta: Er svo mikil réttvísi til, virðing fyrir því, sem kallast heilagt, svo mikill drengskapur til, eða skilingur á slíkri réttarbót sem þessari, að þjóðin vilji standa upp og heimta, heimta aftur og aftur, að nú skuli hafna þessu fals-lútherska ríkisforræði, sem ekki

er annað en páfadómur með öðru nafni? Vill meirihlutinn, hinn mikli og stóri, koma fram móti valdavastri þessa »fámenna flokks«, þessu biskupavaldi, sem hótar kennurum allra alþýðuskóla landsins afsetningu, ef þeir hreyfi við bókstaftrúnni á öll tákn biblíunnar, sem verða æ ótrúlegri hjá alþýðunni, þ. e. öllum þorra þjóðkirkjunnar.

Þjóðkirkjan er kirkja þjóðarinnar, og er til hennar vegna. Þessi einfaldi sannleiki, sem virðist vera fyrir ofan eða utan skilning stjórnarherranna, þarf nú fyrst af öllu að verða allri þjóðinni bersýnilegur. Það er í sannleika ekki neitt um of, þótt alþýðan, sem ber allan kostnað kirkjunnar, hafi lagaleyfi til að launa þeim mönnum einum, sem trúa líkt og hún sjálf. Hér er alls ekki gjört ráð fyrir að útiloka rétttrúaða presta eða kennara; langt frá því! einungis er talað um jafnrétti. Þegar litli flokkurinn er að hrópa upp yfir sig, að menn ofsæki sig og svifti sig málfrelsi, þá er það alveg sama kveinið, sem kaþólskir menn við hafa, þegar einhverjar skorður eru reistar við yfirgangi þeirra. Og skipi þeir oss, hinum mörgu, að rýma fyrir sér, virðist oss sem skörin ætli þar upp í bekkinn og ef annarhvor ætti að víkja, væri það þeir, þótt þess væri ekki æskjandi, meðan samkomulagið væri viðunandi. Því einmitt það, að skifta sól og vindi jafnt milli flokka, er gott ráð til að sefa og svæfa ákefð og heimsku manna.

Þjóðin sem heild má með engu móti missa þeirra siðmenningarstrauma, sem utan að bjóðast og trú mótmælenda þarfnast á braut sinni til frjálsrar trúar og hugsunar. En jöfn tilbreytni með hyggindum og hófi eru engin gönuskeið!

En fáist ekki kenningarfrelsið áður en alt of langur tími líður, þá kemur bylurinn, ef ekki á annan hátt, þá á þann, að meiri og meiri hluti þjóðarinnar segir skilið við kirkjuna. Ástandið, sem nu er, bendir þá leið, einkum í höfuðstaðnum og bæjunum. Til langframa unir ekki mentuð og frjálslynd þjóð af Gotum og Germönum komin, sem haft hefur trú mótmælenda í fjórar aldir, því »trúarfrelsi«, sem æðimikið líkist trúarlegri harðstjórn fáeinna manna. Hversu ástandið er öfugt, sézt bezt af því, sem prestaefni vor læra við vorn evang.-lúth. háskóla; þeir læra þar ýmist það, sem alls ekki eða þá með mikilli varúð má kenna í prestlegri embættisfærslu. Og kunnugt er, að fleiri en einn guðfræðismeistari háskólans fæst við hinar nýju biblíurannsóknir. Þar, við háskólann, hefur mótmælendastefnan enn þá ekki niðurdrepið merkis-

stönginni, enda stingur það því heldur í stúf við hitt ráðlag ríkis og kirkju.

Ég sný máli mínu að öllu, sem til er í landi voru af heilbrigðri skynsemi, af sannleiksást og sléttri og réttri sómatilfinningu, með brýnustu áskorun um, að mál þetta sé tekið til allsherjar íhugunar. Það er ekkert smáræði, sem er í veði. Páfakirkjan féll í Norður-Evrópu sakir hræsni hennar, hégiljusiða og harðstjórnar, sem sezt hafði í hásæti sannleikans, og þær þjóðir, sem enn þá hylla arftaka Péturs postula, ganga allar aftur á bak. Lærum af sögunni og gefum frjálsan gangveg hinni gömlu stefnu sannra mótmælenda!

En sér í lagi sný ég mér að fulltrúaþingi þjóðarinnar, sem er sjálfkjörið til að framfylgja og festa lög um kröfuna um kenningarfrelsi í kirkju og skóla, ásamt rétti safnaðanna til þess, að ráða til hlítar veitingu prestsembættanna!

Systir mín.

Hún hét Þrá.

Ég kallaði hana systur mína, en þó vórum við óskyld að frændsemi. Við vórum stallsystkin og samrýnd frá barnæsku, leiddum hvort annað úti og inni, og tjáðum hvort öðru allar hugsanir okkar. Við skoðuðum heiminn gegnum sama sjónaukann. Og alstaðar blöstu hillingar við augunum, og æfintýralöndin voru mörg og fögur.

Þegar vorleysingin kom í rauðbryddum blákyrtli sínum og gerði Bæjartjörnina auða þeim megin, sem uppspretturnar runnu í hana, brutum við ísfleka framan af skörinni og sigldum til fjarlægra landa. Stýrðum við skeiðinni með fiskirá og kusum okkur leiði og lending, eins og Hrafnistufeðgar gerðu.

Við réðum yfir víðlendu ríki — eins og konungur og drotning. Það náði austur fyrir morgunbjarma og vestur fyrir aftanroða og afarlangt suður og norður.

En við vissum ekki, hve langt, — því fjöllin voru há suður frá, og yfir hafinu lá sefja og þokubakki flesta daga.

Við ræddum um það margsinnin, að við skyldum ganga upp á Hádegishnjúk, þegar við værum orðin stór, og seilast þaðan upp í sólina um miðdegisbilið.

Þegar sólin gekk út með fjallabrúnunum á kvöldin, fór hún svo nærri þeim, að auðvelt sýndist, að ná til hennar af Náttmála-nibbu.

Og þegar sólin skein milli skýjanna í suðrinu, og skúraskinið gerðist svo heitt, að okkur ómætti, mændum við út í bláinn og þóttumst sjá inn í guðsríki.

Þá lék systir mín við hvern sinn fingur, baðaði út höndum, eins og þegar hálf-fleygur ungi reynir vængjatök.

En þegar flugfærin reyndust ónýt, tók hún til fótanna og hoppaði eins og lamb á stekk, með brekkufífla í barminum og túnsóleyjar í hári.

Þannig liðu dagarnir og árin.

Systir mín var fermd og líktist hún þá túnbrekku tilsýndar, svo mikill var sóleyja og fíflafjöldinn, sem við hana loddi.

Þann dag var hún glöð venju fremur. Hún sat fremst í hringnum við altarið og hafði glöggar gætur á öfundaraugunum, sem rent var til hennar framan úr kirkjunni.

Hins vegar var henni hlýtt í brjósti þennan dag: Presturinn ræddi svo átakanlega um spillingu heimsins, að hún hét guði trúrri þjónustu alla æfi. Presturinn var í augum hennar yfirmaður allra annarra manna á jarðríki, en heimurinn saurigur og syndumspiltur aftan frá syndafalli og fram á dómsdag.

Hún gekk heim frá kirkjunni og staðfestingarheiti trúar sinnar í þungum þönkum. Hana langaði til að yfirgefa heiminn og ganga í klaustur, eða gerast trúboði; því öll önnur staða var synd og svívirðing.

En eftir ferminguna tók heiðsól hamingjunnar að lækka á lofti.

Systir mín hlýddi löngum á mál manna og komst hún þá að því eitt sinni, að jörðin er ekki eins flöt og hún hafði ætlað. Þegar gangnamennirnir komu heim um haustið úr fjárleitunum, sögðust þeir hafa gengið upp á Hádegishnjúk, og kom það þá í ljós, að þeir sáu hærri fjöll fyrir handan hnjúkinn, en hann var, og að þaðan var óravegur til sólarinnar.

Systir mín fór að hnýsast í náttúrufræði og landabréf. — Hún komst að raun um, að jörðin er hnöttótt, og fullkomnar líkur mæltu með því, að uppruni dýra og jurta væri miklu eldri, en aldingarðurinn, sem Adam og Eva gengu um.

Nú féll syndafallssagan úr hásæti helgisagnanna og Nóaflóðsskýrslan færðist í þjóðsögu búning.

Þegar fyrsti steinninn féll úr múrveggnum, sem hún hafði haft fyrir sjónarhæð, losnaði um hvern að öðrum, þangað til skriðan féll og víggirðingin lá í rústum.

Og svo stóð systir mín í urðinni — með flaksandi hár og döpur augu.

Nú var konungsríkið gengið til grunna. Hillingarnar horfnar. Bæjartjörnin var ekki lengur útsærinn, sem löndin lágu að og umhverfis, heldur örlítill hornsílapollur.

Sólin var fögur að vísu eins og fyrrum. En hún var í svimhæð yfir hnjúknum; og guðsríki langt í burtu — eða hvergi —, svo að ómögulegt var að sjá inn í það í skúraskini.

Áður var systir mín fóthvöt og blómleg. Nú varð hún fálát og döpur í bragði. Áður veltum við okkur í grængresi vortíðarinnar og bökuðum okkur í sólskininu, töluðum um daginn og sólina, útsprungin sumargrös og syngjandi vorfugla. Nú reikuðum við um blásna mela; — við segi ég, því að ég fylgdi henni nauðugur, viljugur Ræður okkar fjölluðu nú mestmegnis um þokuhillingar og náttfyllur, bliknaðar jurtir og rómlausa haustfugla.

Oftast héldum við saman og létum eitt ganga yfir okkur bæði. En stundum leyndist hún frá mér, þegar hún sá sér færi, og fór einförum.

Vesalingur! Stundum rakst ég á hana út um víðavanginn, þar sem hún sat á fótum sínum milli þúfna og hafði fingur í munni sér.

Einu sinni kom ég að henni í þessum öngum og mælti á þessa leið — hún var tárvot og gekk mér ástand hennar til hjarta —:

Systir mín! Eigum við ekki að sigla til fjarlægra landa?

Hún leit upp:

Hvert? Hvert getum við farið?

Við getum siglt um Bæjartjörnina eins og fyrrum, sagði ég.

Ofurlitlu leiftri brá fyrir í tárvotum augunum sem snöggvast. Svo varð hún aftur stúrin og mælti með angurblíðri kvennrödd:

Við erum ekki börn lengur — því er betur.

Hvað viltu þá? spurði ég, — til Ameríku? Viltu fara til Ameríku?

Hún kiptist við eins og stungið barn — eins og nálstungið barn:

Til Ameríku? Með hinum? Berast með straumnum, — út í, fram í, niður í haf og hyldýpi þjóðernisdauðans, tungueyðingarinnar? — aldrei, aldrei!

Eigum við þá að ganga upp á Hádegishnjúk og Náttmálanibbu? Þar er svo víðsýnt og fallegt.

Hún greip fram í og mælti:

— vita hvort við sjáum inn í guðsríki, náum upp í sólina? — Við erum nú ekki börn lengur — því miður.

En víðsýnið er svo ljómandi af þessum hæðum. Systir, víðsýnið er svo ljómandi. Viltu ekki sjá út á haf, út yfir höf og lönd?

Hún hugsaði sig um og sagði svo:

Jú, að vísu er fallegt að litast þar um. Þaðan má sjá heiminn og hlutina undir tálblæjunni, tálmóðunni, sem fjarlægðin blámálar dauðann með, dauðann og eyðilegginguna, svo að þau líta út eins og ljósálfar í draumi þjóðtrúarinnar. — En ég vil ekki þetta fals, þessa blekkingarblæju. Ég vil sjá hlutina eins og þeir eru í raun og veru.

En gáðu að einu, mælti ég. — Hlutirnir hafa tvær hliðar rétthverfu og ranghverfu, eða ásýnd og baksvip. Við megum ekki festa augun alt of mjög við ranghverfuna, eða baksvipinn, heldur ættum við að gleðja okkur við ásýndina.

Grunnfærni, grunnfærni! svaraði systir mín. Vel mælir þu. En hvað verður úr faguryrðum þínum, þegar þess er gætt, að flest meginöfl hlutanna eru í ranghverfunni.

— Ég þagnaði, en hugsaði þeim mun fleira. Ég sá nú og skildi, að systir mín var sjúk, að hún hafði tekið sjúkdóm, sem er hverjum sjúkleik verri, — hjartaveiki, sem heitir lífsleiði.

Systur mína dreymdi margt og mikið hverja stund, sem höfgi féll á hana. Jafnan dreymdi hana um réttlætið.

Þetta var kynlegt, þar sem hún talaði mestmegnis um ranglætið, þegar hún vakti.

Eitt sinn lagði hún þessa spurningu fyrir mig — nývöknuð, frá draumum sínum: Hvar er réttlætið að finna?

Hún brosti barnalega og sólin skein inn á höfðalagið.

Ég svaraði á þessa leið: Í kirkjunni — í blöðunum, sem presturinn ber upp í stólinn.

Ég vil fara til kirkju, mælti hún þá.

Já, á sunnudaginn kemur; þá á að ferma börn.

Systir mín varð glöð í bragði, venju fremur, þessa daga, sem óliðnir voru til helgarinnar. Brá hún nú á forna venju: tíndi fífla og sóleyjar og stakk á sig. En fölvinn í yfirbragðinu sýndi og sannaði, að hún var söm og áður í raun og veru, að því er sjúkleikann snerti.

Við héldum til kirkjunnar á sunnudagsmorguninn. Leið okkar lá gegnum skógarkjörr. Þar var kvikt og kátt af sólskríkjum og þröstum.

Á réttlætið hérna heima? spurði systir mín, og benti á leiksvið þrastanna og sólskríkjanna.

Ég veit ekki, svaraði ég.

Mér sýnast þeir svo sakleysislegir og glaðir, mælti hún.

Já, en þeir lifa á ormum, sem þeir drepa og stundum koma smyrlar og drepa þá.

Systir mín þagði um stund, en andvarpaði sáran.

Í þessum svifum heyrðum við þyt í loftinu; litum upp og sáum smyril og sólskríkju koma í hendingskasti. Þau fóru í krókóttum eltingaleik upp í loftið og hurfu að lokum upp í bláinn.

Systir mín rak upp hljóð og féll í öngvit á jörðina. Þegar hún raknaði við, leit hún upp í loftið og spurði: »Náði smyrillinn sólskríkjunni?

Eg veit ekki; þau hurfu, svaraði ég. Ég þorði ekki að segja henni það, sem auðvitað var og sjálfsagt: að sólskríkjan hlaut að lenda í klóm smyrilsins.

Mér sýndist sólskríkjan sækja upp, mælti systir mín. Ætli hún hafi verið að leita upp til guðs, á náðir hans? Mun hún hafa verið að leita á náðir guðs í himninum?

Líklegt virðist það vera, svaraði ég.

Við héldum áfram. Þegar við höfðum haldið áfram um stund, sá ég smyril sitja á þúfu, og var dúnflekkur í kringum hann. Ég

ætlaði ekki að hafa orð á þessu. En systir mín hafði augun hjá sér og rak þau í smyrilinn:

Æ, guð minn góður! kveinaði hún; þarna er hann, vargurinn sá arna. Ætli guð hafi ekki séð til vesalingsins? Er þá ekkert réttlæti, engin miskunsemi til í himninum.

Það getur verið eins fyrir þessu, svaraði ég. Alt, sem lifir, hlýtur að deyja, því er þannig háttað, að dauðanum fylgir sárs-auki, líkamlegur og andlegur. Þessu lögmáli eru sólskríkjurnar háðar að sjálfsögðu jafnt sem maðurinn.

Gat guð ekki haft þetta mannúðlegra? mælti systir mín.

Ég gegndi engu; því að ég var alls ekki ánægður með þessa »rás viðburðanna« og vildi þess vegna ekki verja hana til þrautar.

Þegar við komum til kirkjunnar, var systir mín ásýndum eins og kona, sem nýstaðin er af sæng eftir fæðingu með veikum mætti.

Fjöldi kvennfólks var við kirkjuna. Þær stóðu í hópum og hnöppum hingað og þangað og störðu allar á systur mína og hvísluðust á:

Hvaða ósköp og skelfing eru að sjá hana. Hún er víst meira en lítið vitlaus út af þessum kaupamanni, sem var þar í fyrra.

Þetta mæltu stúlkurnar og hvítmataði í augun, þegar þær gutu þeim til systur minnar.

Þegar systir mín gekk út úr kirkjunni, rak hún sig á dyru-stafinn og hleypti upp blárri kúlu á gagnauganu vinstramegin.

Við urðum tvö ein heimleiðis og þögðum fyrst lengi.

Ég vildi ekki masa margt; því að ég sá og fann, að systur minni var mikið niðri fyrir. Hins vegar vissi ég, að sárri sorg er þögnin þekkust.

Loksins hóf hún máls og mælti: Aldrei framar!

Þegar ég fekk ekki framhaldið, spurði ég hana á þessa leið: Hvað er það, sem aldrei framar á að verða?

Hún svaraði: Ég fer aldrei framar til kirkju.

Því þá ekki? spurði ég.

Af því ég vil ekki fá fleiri kúlur á andlitið.

Er það kirkjunni að kenna, þótt þú sért sjóndöpur, eða neitir eigi sjónarinnar? varð mér að orði.

Já, presturinn gerði mig blinda.

Hvernig þá? Ég skil ekki.

— Blinda af sorg, svaraði hún.

Við hvað áttu? spurði ég. Mér þótti presturinn tala fallega og af góðri tilfinningu.

Já víst talaði hann fallega, alt of fallega. Hann talaði um, að við ættum að stofnsetja guðsríki á jörðunni og að við gætum það, ef við værum trúaðir og góðir menn. Þá gæti guð — þá mundi Kristur taka sér bústað meðal vor — mitt á meðal vor.

Systir mín þurkaði sér um augun.

Já, þurfti þetta að valda þér sorgar? spurði ég. Þetta eru líkingar, fagrar líkingar, sem hjartað skilur og tilfinningin — þegar þær koma frá hjarta og tilfinningu.

Ég vil ekki hlusta á þessa menn, svaraði systir mín og sló frá sér með hendinni. Þeim er ekki alvara. Þetta er of fallegt, til þess að hafa í fíflskaparmálum og hræsnishjali. — Ég gladdist fyrst undir þessari fallegu ræðu og fór að gráta með fermingarbörnunum. Ég varð barn í annað sinn, fermingarbarn, sem efinn hvarf frá, en trúin vitjaði aftur. — En svo kom einhver þytur að vanga mínum og ég heyrði rödd mæla þessum orðum: Honum er ekki alvara. Hann er að véla sálirnar, — hann, sem stökk upp á nef sér í fyrra, þegar vesalingurinn, barnamaðurinn, einyrkinn, hann Páll í Koti, færði honum leiguna, sem eitt pund vantaði upp á — eftir því sem sú freka vog sagði til þyngdarinnar. En börn Páls höfðu étið þurt í marga mánuði, til þess að leignasmjörið drægist saman. — Og nú fyrir þrem dögum, hafði hann ónot við Pétur í Gerði fyrir það, að einn landskuldargemlingurinn var léttari, en ákveðið er í byggingarbréfinu; þó voru hinir vænir.

Ég þagði meðan systir mín lét dæluna ganga. Þá sagði ég þetta, er hún þagnaði:

Þetta kann nú satt að vera. En gáðu að einu: Presturinn hlítur að fá bletti á sig í þessu óhreina mannfélagi. — Manstu ekki eftir smyrlinum og sólskríkjunni? — Fullkomið réttlæti er ekki hægt að finna né framkvæma á jarðríki — ekki fullkomið.

Því var hann þá að koma með Krist inn í þetta mál? spurði

systir mín. — Nei, honum er ekki ant um, að guðsríki komi til okkar. Hann vill ekki styðja að því, að Kristur búi meðal vor. Ég fer aldrei til kirkju framar. —

Og hún efndi heit sitt.

Veiklyndi systur minnar kom nú í lós þannig: að hún sóttist mest eftir að lesa í bókum, sem særðu tilfinningarnar og æstu hugann.

Einu sinni kom ég að henni, þar sem hún lá yfir Opinberunarbókinni. Hún leit til mín draumblæjuðum augunum, þokulegum og mælti: Hvaða lamb er þetta, sem hér er verið að tala um?

Reyndar treysti ég mér eigi auðveldlega til að skýra ritninguna og allra sízt þá bók. Þó vildi ég gera henni einhverja úrlausn og mælti: Þetta er líking; þetta lamb er ímynd undirgefninnar, lítillætisins, réttlætisins.

Hvar er þetta lamb að finna? spurði hún þá.

Í Jórsalalandi, hjá gröf Krists, svaraði ég, og var þó í vandræðum með svarið.

Ég vil fara til Jórsala, mælti systir mín. — Er þar ekki sá bezti læknir, sem til er undir sólunni?

Jú, þar er góður læknir, eða var einu sinni. En nú er ég hræddur um, að hann sé ekki lengur að finna. En eigum við ekki fyrst að finna lækninn í Þjóðgötu og fá hjá honum leiðarvísi?

Hún félst á þetta.

Þá fór ég með systur mína til læknisins í Þjóðgötu. Þegar við komum til hans, var hann í miklum önnum að gegna sjúklingum. Þar var kallmaður, sem hafði hrukkóttar hendur og var læknirinn að gera honum smyrsli við þeim kvilla, svo hendurnar gætu hvítnað og orðið höfðinglegri. Þar var og kvennmaður, sem þóttist vera of rjóð í kinnum og var læknirinn að hræra einhvern bræðing í krús, sem hún skyldi bera í andlitið, til þess að gera það hvítara.

Þegar ég komst að fyrir ösinni, bar ég systur mína fram á bænarörmunum við lækninn og tjáði honum vandræði hennar.

Læknirinn hélt fyrst langa ræðu og harða um veiklunina í lýðnum og þolleysuna. Þessi aðgangur ætlaði að drepa sig o. s. frv. Ég lét hann tala út og gegndi engu orði; því að satt mundi hann segja.

Að því búnu kom sólskinið og auðsveipnin. Hann fletti systur mína klæðum í hjartastað, lagði heyrnarauka við eyrað og hlustaði á líffærin í brjóstinu.

Já það er eins mig grunaði, sagði læknirinn, stundarhátt, við sjálfan sig.

Hvað? Hvað grunaði yður?

Að þetta væri, — já, það er byrjun á tæringu. Lungun eru veil — — En henni getur batnað, um að gera að hún éti nóg af nýju keti og drekki nýmjólk; já, hún ætti að éta lambaket.

Læknirinn fékk nú systur minni hvítt duft í öskjum og lagði lífsreglurnar niður fyrir brjóstið á henni.

Svo ætluðum við að fara. — En þá kom mér þetta í hug: eitthvað mundi læknishjálpin kosta. Ég spurði lækninn eftir reikningnum og fékk ég hann þegar. Á honum stóðu 10 krónur. Og þá átti ég ekki eina krónu til í eigu minni.

Ég bað lækninn að umlíða mig um þessa peninga. En hann kvaðst ekki lána ókendum mönnum fé sitt.

Þá fór ég til kaupmannsins, sem bjó gagnvart lyfjamanninum og bað hann ásjár. Tjáði ég honum vandræðin, að svo miklu leyti, sem ég taldi þýðingu hafa. Hann brást vel við og lánaði mér féð.

En ég varð að veðsetja honum hægri hönd mína.

Systir mín gat ekki bragðað nýmjólk, þó að líf hennar lægi við. Og þegar að því kom, að lífláta skyldi lamb til næringar henni, vildi hún ekki það með nokkru móti. Er rétt að lífláta skepnu, til þess að halda lífi í annarri skepnu? spurði hún. Og í annan stað var henni sérstaklega ant um lömbin — síðan hún las um lambið í Opinberunarbókinni.

Hún bar stöðugt réttlætið fyrir brjósti, og þráði það, vakin og sofin. En hún talaði meira um ranglætið, því henni fanst það vera ofan á og í hverju fyrirrúmi.

Ég varð að friða systur mína með einhverjum ráðum. Þess vegna stakk ég upp á því við hana, að við skyldum finna dómarann og tala við hann um réttlætið.

Hún var fús til þess, enda var hún sérlega framgjörn, þegar

um ókannaðar leiðir var að ræða. Við héldum þegar af stað til dómarans og náðum þangað heil á húfi.

Þar var gott að litast um. Réttarsalurinn var fóðraður innan með rauðu skarlati og dómarinn var í skósíðum feldi úr sama efni. Glófa hafði hann á höndum úr snjóhvítu, sútuðu lambskinni, með gleraugu á nefi, sem ætlað var, að hann sæi gegnum inn í hugskot manna.

Þegar við komum í réttarsalinn, stóð þar yfir réttarhald í hvalrekamáli. Það mál var þannig vaxið, að fátækur bóndi nokkur, sem var leiguliði auðugs manns, hafði veitt smáhveli fáein í hafísvök fyrir landi því, er hann bjó á. Landsdrottinn véfengdi þetta og hélt hinu fram, að smáhvelin mundi hafa rekið á land upp og bóndinn stolið þeim úr fjörunni. Nú hafði bóndakonan verið kölluð fyrir réttinn — ólétt og komin að falli.

Dómarinn var mikill á velli og rómsterkur, öndóttur í augum og bar hátt höfuðið. Hann lagði ýmsar krókaspurningar fyrir konuna, sem var einurðarlítil og óvön yfirvaldsraustinni. Þvældi hann konuna þangað til, að hún misti valdið yfir jafn-vægiskröftum sínum og fell í öngvit niður fyrir fætur rauðklædda mannsins með hvítu hendurnar.

— Barnið, sem hún fæddi síðar, varð óviti, og máttleysingi annars vegar.

Þegar systir mín sá, hvað gerðist, varð hún frá sér numin af ótta og angist. Hún hljóðaði upp og mælti: Guð minn góður er þetta verndari réttlætisins? — Hún fálmaði fram að dyrunum, rak sig á dyrustafinn og fékk bláa kúlu á gagnaugað hægra megin.

Við héldum nú heim og bar ég hana nálega á höndum mínum og var hún nær dauða en lífi.

Við náðum heim með hörkubrögðum. Nú lagðist systir mín í rekkju og lá rúmföst langa hríð. Stundum var hún með hálfgildings óráði og þóttist sjá ofsjónir.

Þegar þessu hafði farið fram nokkurn tíma, fékk hún bók í hendur, sem heitir »Bókin um lífið«. Hún hafði að geyma margar ræður um »guðsríkið á jörðinni«, »heimiliskristindóm«, »trúna á lífið« o. s. frv. Systir mín las hana með athygli, og hafði bókin þau áhrif á hana, að hún tók að hressast smámsaman og rakna við úr því ómegni, sem hún hafði verið undirorpin.

Þegar hún var orðin hress og komin til sjálfrar sín, svo að hún virtist vera búin að endurvinna æskublóma sinn að nokkru leyti, kom ég eitt sinn að máli við hana og sagði:

Nú erum við búin að finna útverðina í landamerkjaliði konungsins. Hvað eigum við nú að fara?

Heim, svaraði systir mín.

Nú skil ég þig ekki, sagði ég. Við erum heima og hvergi annarstaðar.

Já, að vísu mælti hún. En við höfum verið fyrir utan garð.

Ég skil ekki, svaraði ég.

Ég skal útlista þetta fyrir þér, mælti systir mín; þú hefir lengi vísað mér veginn. Nú er röðin komin að mér.

Talaðu! sagði ég.

Ég sagði, að við skyldum nú halda heim. Ég á við, að við skulum snúa okkur að heimilinu og fara að starfa, starfa, starfa.

Ég skil þig nú, sagði ég.

Já, bætti hún við, við höfum verið að leita að réttlætinu, að vegi lífsins. Annaðhvort liggur vegurinn til lífsins gegnum starf og sjálfsafneitun, eða hann verður ekki fundinn.

Hvað ætlarðu að starfa? spurði ég. Hvað kantu?

— Ég læri þá, svaraði hún.

Og hún sýndi það í verkinu, að hún gat starfað og vildi læra að starfa; því að hún sat við tóskap allan veturinn og lestur nytsamra bóka. Þegar lambfjárannirnar komu um vorið, hjúkraði hún ám og lömbum dag og nótt. Og þegar heyannirnar hófust, næsta sumar, tók hún orf í hönd, sló eins og kallmaður og rakaði, þangað til svitinn draup af andlitinu.

Páll í Koti lá sjúkur lengi sumars og gat með naumindum heyjað handa kúnni sinni. Systir mín átti nóg hey. Hún gekst fyrir því, að kindurnar væru teknar af honum til fóðurs og tók sjálf lamb.

Einu sinni kom ég að henni, þar sem hún stóð yfir lambinu og var að kjassa það og mata. Lambið var svo elskt að henni,

að það fálmaði upp um hana framfótunum og snerti hendur hennar með vörunum. Systir mín brosti ánægjulega og mælti:

Nú er Kristur kominn í bæinn.

Þegar kvöldroðinn skreytir sumarskýin á himninum og verpur ljóma sínum á hæðirnar í suðaustrinu — hæðirnar, sem kalla mætti Lambafjöll — því að í þeirri átt var átthagi lambsins og óðalstorð —, situr systir mín úti í túni í djúpum og háfleygum hugsunum.

Hugsanir hennar verða ekki skýrðar á skiljanlegan hátt, því að hugur hennar fer lengra en tungan nær, lengra en svo, að heyrn og sjón geti fylgt henni.

Segja má, að hún hugsi um lífgrös lambsins.

Síðan hún kyntist lambinu, vill hún að þau komist inn á hvert heimili — *lambið og lífið.*

GUÐMUNDUR FRIÐJÓNSSON.

Tvö kvæði.

I. VARÐI.

Nú hegg ég nafn mitt hér á þennan stein,
á hæsta, efsta steininn, sem ég finn,
sem hefir þolað lengst sín mörgu mein
og mun þau þola enn þá fyrst um sinn.
Þar inn ég nafn mitt hegg í grjótið harða,
því hann ég kýs mér fyrir minnisvarða.

Hann eyðist seint — þú sér, hann harður er,
þótt sverfi regn og stormur móbergsþilin
og altaf verði dýpri og dýpri gilin,
þá mun hann standa efst á hnjúknum hér.
Ef fjallið ekki bilar til að bera 'ann,
þá bregst það sízt, að jafnan hæstur er hann.

Hann heyrir ekki hnjúkum þessum til,
hann hefir borist einhversstaðar frá;
hver getur sagt mér öll hans ættarskil
og alt, sem hefir skeð hans dögum á?
Og kannske 'ann hafi hrapað niður þarna,
en hafi áður skinið eins og stjarna!

Ég hegg og gref, þótt gangi nokkuð seint,
— ég gleymdi með mér smíðatól að hafa,
en vil að nafnið haldist skírt og hreint,
því hér skal fyrir margar aldir grafa.
Ég held þú ekki hittir fyrst um sinn
jafn-háan, fagran bautastein sem minn.

Ég mun ei eignast bautastein í bygð —
ég berst ei fyrir slíkum minnisvarða
sem þeim, er fylla flesta kirkjugarða
og eiga að minna á ýmiskonar dygð.
Nei — varðinn minn til himins bendir hátt,
en horfir nið'r á alt, sem stendur lágt.

Það gerir minst hvar lík mitt liggur grafið,
ég læt menn sjálfa öllu ráða um það;
en nafn mitt vil ég sé mót himni hafið
og höggvið traust á einhvern fastan stað,
svo allir megi eftirtekt því veita,
sem upp í þessar hæðir vilja leita.

II. ÞING.

Já, hér ætti svei mér að heyja þing,
því hér er svo fagurt, svo víðsýnt um kring,
svo hátt yfir gróandi hjöllum.
Á tvo vegu hamarinn hnarreistur rís,
en hins vegar geiri af bláhvítum ís,
svo fagurt, sem unt er á fjöllum.

Hér safnast oft haukar og setja hér þing,
hér svífa þeir beinfleygu ernir um kring

og hópa sig hátt upp við tinda;
og hér byggja landvættir hörga og gil,
svo hér þarf ei útlenda snillinga til,
að mála þær upp eða mynda.

Við klettana þarna gegnt suðri og sól,
ég setja vil forsetans öndvegisstól
í hlé undir hamranna fæti;
og beint þaðan út frá á hægri hönd,
á hrufóttum steini við jökulsins rönd,
er réttkjörið ráðgjafasæti.

Og síðan ég hugsa mér sameinað þing,
er situr hér út frá í víðum hring
um fagra fjalllendisreita.
»Vér þurfum að hefja vort háttvirta þing
og hækka og víkka þess sjóndeildarhring,«
þeir segja svo margoft til sveita.

Já hér, upp í fjallhvelsins heilnæmu lind,
svo hátt fyrir ofan spilling og synd
fær ýmislegt örvað til dáða.
Hér getur ei böl eða blekking sér leynt,
hér blessast og þrífst ekki annað en hreint, —
já hér ætti ráðum að ráða.

Og fyndist þá einhver, sem frelsisins mál
hér flytur með djörfung og einurð í sál
og hiklausum hreimi og snjöllum,
mun bergmálið sanna frá sérhverjum stein,
að svoleiðis þjóðhetja talar ei ein —
og »heyr!« verða hrópað úr fjöllum.

Guðmundur Magnússon.

———

Ritsjá.

EINAR HJÖRLEIFSSON: VESTAN HAFS OG AUSTAN. Þrjár sögur. Rvík 1901.

Flestir munu verða að játa, að Íslendingar hafi átt svo mörg góð ljóðskáld, að þeir geti í því efni boðið ýmsum öðrum þjóðum byrginn, þegar miðað er við allar ástæður. En öðru máli er að gegna með sagnaskáldskapinn. Hann hefir hingað til yfirleitt verið harla ófullkominn í nútíðarbókmentum vorum, þótt einstöku undantekningar séu frá því, sem betur fer. Orsökin er þó sjálfsagt ekki sú, að Íslendinga skorti fremur hæfileika í þessa stefnu, en að því er ljóðagerðina snertir, heldur miklu fremur sú, að svo miklu færri hafa lagt stund á þessa skáldskapargrein en hina. Hún er og miklu yngri í nútíðarbókmentum vorum, þar sem fyrst fór að bóla á henni um miðbik 19. aldarinnar. En í rauninni er hún þó miklu eldri, því með sanni má segja, að Íslendingar hafi fyr tekið að rita skáldsögur en aðrar þjóðir. Sumar af fornsögum vorum eru sem sé hreinar og beinar skáldsögur (t. d. »Víglundarsaga« o. fl.), og svo vel frá þeim gengið, að við getum kinnroðalaust borið þær saman við skáldsögur annarra þjóða; enda hafa menn fyrir satt, að einn hinn mesti skáldkonungur Breta, Walter Scott, hafi einmitt tekið sér þær til fyrirmyndar, er hann var að semja hinar heimsfrægu skáldsögur sínar. Þetta sýnir, að skáldsagnahæfileikar hafa verið til hjá þjóð vorri, þó þeir hafi, eins og annað fleira, legið niðri um stund í miðaldamókinu. Á þeim var og farið að bera töluvert hjá einstöku höfundum á síðari hluta 19. aldarinnar, sem þó vonandi að eins má skoða sem afturelding eða árroða, er boði miklu meiri framfarir í sagnaskáldskap 20. aldarinnar.

Því verður heldur ekki neitað, að 20 öldin byrjar vel að þessu leyti, þar sem hún á fyrsta ári sínu færir oss annað eins sælgæti, eins og sögurnar í »Vestan hafs og austan«. Því þær sögur eru ritaðar af svo mikilli list, að hverri þjóð mundi þykja sómi, að eiga þær í bókmentum sínum.

Fyrsta sagan heitir »Vonir« og segir frá komu íslenzks vinnumanns til Ameríku og þeim viðtökum, er hann fær hjá unnustu sinni þar. Þau höfðu verið vinnuhjú á sama bæ heima á Íslandi og trúlofast þar. Stúlkan sýndi honum fram á, að þau mundu verða bæði gömul og grá, áður en þau gætu reist bú á Íslandi, jafnfátæk og þau væru, og væri því eini vegurinn til, að þau gætu gift sig, að þau flyttu sig til Ameríku, þar sem kaupgjaldið væri svo hátt og menn gætu fengið bújörð fyrir ekkert. En sá var hængur á því, að hún átti ekkert til, og aleiga hans hrökk ekki nema fyrir fari annars þeirra. Hún stakk þá upp á, að hún skyldi fara á undan, og senda honum peninga fyrir fargjaldi, er hún hefði unnið sér nóg inn til þess, sem fljótt mundi verða, jafnhátt og kaup kvenna væri í Ameríku. Þó honum væri sárnauðugt að sleppa henni frá sér, kom hún þó fortölum sínum

svo, að hann lét að lokum tilleiðast. Hún fór og eftir tvö ár var hann búinn að vinna sér inn nægilegt fé fyrir fargjaldi handa sjálfum sér, og hlakkaði nú heldur en ekki lítið til að hitta unnustuna. Hann kom og skjótt auga á hana á innflytjendahúsinu í Winnipeg; en svo virtist sem hún hefði fremur komið þangað fyrir forvitnis sakir, en til þess að taka á móti honum; því þegar hann ætlaði að heilsa henni, tók hún til fótanna og hljóp af stað út í bæinn. Hann hljóp á eftir og náði henni. En hún varð þá svo gröm yfir því, ef einhver, sem þekti hana, kynni að sjá hana í fylgd með jafndurgslega klæddum manni og hann var í íslenzku ferðafötunum sínum, að hún bað hann að hafa sig sem skjótast á burtu, og hótaði að láta lögregluþjónana taka hann fastan, ef hann slepti sér ekki. Svo hljóp hún frá honum sína leið, en hann reikaði út á sléttuna fyrir utan bæinn með »vonirnar allar dauðar«, fleygði sér þar niður og grét eins og barn.

Þetta er aðalefnið í þessari sögu; en þá er minst sagt, því meðferðin og lýsingin á þessu öllu er aðalatriðið. Hún er svo snildarleg, að um hana hefir hinn mesti gagnrýnishöfundur á Norðurlöndum, dr. Georg Brandes, sagt, að betur yrði ekki frá henni gengið. Þessi saga hefir sem sé verið prentuð áður og verið þýdd bæði á dönsku og þýzku, og öllum þótt mikið til hennar koma.

Önnur sagan heitir »Litli-Hvammur« og hefir áður verið prentuð neðanmáls í Ísafold. Efni hennar er í fám orðum þetta: Í Stóra-Hvammi bjó efnaður ekkjumaður, sem hét Sveinbjörn; hann átti einn son upp kominn, Sigurgeir að nafni. Í Litla-Hvammi bjó ekkja, sem hét Guðríður. Svo mátti heita að túnin lægju saman. Stóri-Hvammur var mesta kostajörð að öllu öðru en því, að slægjurnar vóru bæði litlar og reytingssamar. Litli-Hvammur var lítil jörð að víðáttu, en næstum eintómar engjar — rennislétt, kafloðið flæðiengi, þar sem grasið gekk í öldum. Það, sem Sveinbjörn langaði til mest af öllu, var að ná i Litla-Hvamm og hafa svo báðar jarðirnar undir. Hann reyndi með öllu móti að fá Guðríði til að selja sér jörðina, en hún var ófáanleg til þess. Svo tók hann það til bragðs, að biðja hennar, til að ná þannig yfirráðum yfir jörðinni, en fékk hryggbrot. En Guðríður réð honum til að fá fyrir ráðskonu unga myndarstúlku, sem hét Solveig og var dóttir bláfátæks manns þar í sveitinni, er átti fyrir mikilli fjölskyldu að sjá. Þetta varð að ráði og Sveinbirni líkaði svo vel við Solveigu, að hann afréð að eiga hana, hvort sem henni væri það ljúft eða leitt. En henni var það alt annað en ljúft, því hún varð ástfangin í Sigurgeir, syni Sveinbjarnar, og þau hvort í öðru. Hún tók því þvert fyrir að giftast Sveinbirni, er hann bað hennar. En hann lét það ekki á sig fá. og hugsaði, að hann skyldi hafa sitt fram, hvað sem tautaði. Hann átti töluvert hjá föður hennar, sem ekki gat borgað skuld sína, og honum hótaði hann nú að ganga svo hart að honum, að hann hlaut að fara á sveitina með alla sína fjölskyldu. Eina ráðið til að bjarga honum, var að Solveig léti að vilja Sveinbjarnar, og það afréð hún að lokum að gera, heldur en að steypa foreldrum sínum og systkinum í óhamingju, þótt hún yrði að fórnfæra sjálfri sér til þess. En þá skarst vinkona hennar, Guðríður gamla, í leikinn, og tókst að lokum að vinna Sveinbjörn með því að selja honum Litla-Hvamm. Sigur-

geir og Solveig trúlofuðust og ætluðu þau ásamt Guðríði næsta sumar til Ameríku, því hún undi sér ekki á Íslandi, eftir að hún yrði að fara frá Litla-Hvammi, og þau vildu ekki láta hana fara eina. En ekkert þeirra fór þó; því áður en til þess kæmi, tók Guðríður sótt og andaðist, og hafði áður arfleitt Solveigu að öllum eignum sínum. »Ég vona, það sé einhver Litli-Hvammur á ströndinni fyrir handan,« sagði hún við Solveigu rétt áður en hún dó.

Sagan er ljómandi vel rituð og lýsingarnar á sálarstríði og hugsunarfari hinnar einstöku persóna frábærlega góðar.

Þriðja sagan heitir »Örðugasti hjallinn« og hefir hún aldrei verið prentuð fyr. Sagan er eiginlega minnisblöð gamallar konu, sem meðal annars í inngangimum fer þessum orðum um sjálfa sig:

»Nú er ég orðin gömul kona og á fráleitt langt eftir ólifað. Mig langar til að lifa töluvert lengur. En ég veit samt, að það er heimska. Ég er komin upp alla hjallana, upp að klettunum, og hamingjubrúnin er langt, langt fyrir ofan mig. Það fer enginn þann veg á mínum aldri. Og annars minnist ég þess ekki, að ég hafi séð neinn spóka sig þar uppi.«

Hún kveðst nú ætla að skrifa ofurlítinn þátt úr ferðasögu sinni, segja sjálfri sér frá, hvernig sér hafi gengið að komast upp á einn hjallann, — þann, sem örðugastur hafi verið uppgöngu, — hjónabandsástarhjallann. Hún ætli að segja frá öllu sem sannast og réttast, að hún hafi vit á, þó hún viti vel, að það verði sér til lítils sóma. Annars er aðalefni sögunnar þetta:

Þórdís prestsdóttir var einbirni og móðurlaus, frá því er hún mundi til sín. Stallsystur átti hún engar, en leikbræður tvo, eftir að hún var farin að stálpast. Annar þeirra hét Ásgeir, en hinn Þorkell. Þeir voru synir efnabænda á næstu bæjum við prestssetrið, jafngamlir, þrem árum eldri en prestsdóttir. Á vetrum voru þeir að jafnaði til náms hjá föður hennar nokkur ár, og frá honum fóru þeir í skóla. Þeir vóru miklir vinir, en harla ólíkir. Ásgeir var snarlegnr, ráðríkur, bráðnæmur, örlátur, viðkvæmur og sítalandi. En Þorkell var þunglamalegur málstirður, hlýðinn og eftirlátur, iðinn, tornæmur og samhaldssamur. Ásgeir réð einn öllu, hvað sem þeir áttust við. Vanaviðkvæðið var, að Þorkell elti Ásgeir, eins og lamb móður sína, og — að Ásgeir elti Þórdísi.

Þegar Ásgeir var orðinn stúdent, trúlofuðust þau, hann og prestsdóttir, á laun og hétu hvort öðru ævarandi trygðum. Svo sigldi hann til háskólans og lofaði að skrifa henni með hverri ferð. En um haustið kom ekkert bréf frá honum og svo liðu 6 ár, að ekkert bréf kom frá honum, en að eins fréttir um, að hann stundaði ekki nám sitt, heldur hefði leiðst út í svall og ólifnað. Þetta fékk auðvitað mjög á prestsdóttur, svo hún varð varla mönnum sinnandi, því hún unni Ásgeiri hugástum. En eftir þennan langa tíma hlutu allir vonarneistar um hann að slokna í brjósti hennar.

Þorkell hafði hætt við skólanám á miðri leið og tók við búi eftir föður sinn nýdáinn. Hann var ágætur búhöldur og vinnugarpur hinn mesti. Hann var jafnan orðfár, gætinn og góðmannlegur. Það leyndi sér ekki, að hann hafði augastað á prestsdóttur, enda leið eigi á löngu,

áður prestur hóf fyrir hans hönd bónorð við dóttur sína. Hún svaraði, að sér þætti ekkert vænt um hann, en hann sýndi henni fram á, hve góður eiginmaður hann mundi verða og kom svo fortölum sínum, að hún lét undan og giftist honum. En aldrei gat hún fengið ást á honum, hversu góður sem hann var henni.

Svo þegar Þorkell kom heim úr kaupstaðnum árið eftir að þau giftust, sagði hann, að Ásgeir væri kominn til landsins og orðinn sýslumaður þeirra, — ógiftur og ólofaður. Þeir höfðu fundist í kaupstaðnum, æskuvinirnir, og með því að sýslumaður átti engan vísan samastað, hafði Þorkell boðið honum að vera hjá sér til næsta vors, en þá ætlaði Ásgeir að reisa bú. Þetta var að leiða Þórdísi í freistni, enda fóru leikar svo, þrátt fyrir alla varúð og viðleitni á að standast allar ástríður, að Þorkell einu sinni kom að þeim sýslumanni og konu sinni í faðmlögum, — eina sinnið, sem það kom fyrir. Hún iðraðist framkomu sinnar sáran og reyndi að bæta yfir afbrot sitt, og Þorkell fyrirgaf henni og reyndist henni jafnan hinn bezti eiginmaður. En Ásgeir rak hann þó brott og hann fór næsta vor alfarinn af landi burt. En þó Þórdís jafnan gerði sér alt far um, að reynast manni sínum góð kona og bæri mikla virðingu fyrir honum sem manni, átti hún þó í sífeldu stríði við sjálfa sig. Því hún gat aldrei elskað hann, þrátt fyrir alla hans kosti og öll hans gæði. Og hún gat heldur aldrei gleymt Ásgeiri eða kæft ást sína til hans, þrátt fyrir alla hans ókosti, léttúð og brigðmælgi.

En menn fá litla hugmynd um þessa sögu af því, sem hér hefir verið sagt. Menn verða að lesa söguna sjálfa. Og þá trúum vér ekki öðru, en að flestum muni finnast til um. Í henni er dýpi mannlegrar sálar kannað betur, en menn hafa nokkur dæmi til fyr á íslenzku. Og allur fráganguriun á henni er svo afbragðslegur, að vér hikum oss ekki við að segja, að á hærra stig hefir íslenzkur sagnaskáldskapur ekki komist hingað til, og vér efumst um, að fram úr þessu verði farið. Vér höfum að minsta kosti aldrei haft meiri listanautn af að lesa neina sögu, hvorki útlenda né innlenda. Vér efumst ekki um, að hún verði þýdd á útlend mál, og vér bíðum óhræddir eftir dómi útlendra fagurfræðinga um hana.

Að endingu getum vér ekki stilt oss um, að setja hér niðurlag þessarar sögu, og vonum að mönnum smakkist það svo, að menn langi í meira. Það hljóðar svo:

Var ég þá komin upp á hjallann, sem örðugastur var uppgöngu?

Ég læt að minsta kosti svo, sem ég hafi komist það. Og ég vona guð fyrirgefi mér, ef einhver sporin upp á brúnina hafa verið óstigin. Ég gerði það, sem ég gat. Ég reyndi stöðugt að hugsa um, hvað hann væri góður, hreinhjartaður, stiltur, sannarlegt karlmenni. Ég reyndi að hafa það altaf hugfast, hvernig hann efndi orð sín í fjárhúsinu — að bera mig á höndum sér alt lífið.

En ég þurfti að setja mér að hugsa um þetta. Þær voru svo óáleitnar, þær hugsanirnar — komu sjaldan af sjálfum sér.

Aðrar hugsanir komu óboðnar . . . Ég breiddi upp yfir höfuð, borði ekki að líta á neinn eða neitt, og grét í rúminu daginn eftir fjár-

húsferðina, þegar ég vissi, að Ásgeir var að fara af heimilinu. Og ég grét vorið eftir, þegar ég frétti, hann væri að fara alfarinn burt af landinu .... Ég hefi grátið svo oft — oftar en nokkur veit, oftar en ég hefði átt að gera.

En nú er ég hætt því ... Ég er farin að hlakka til — nema þegar mér er órótt.

Báðir eru þeir farnir á undan mér inn gegnum hamrana, inn á ókunna landið hinumegin. Og vitanlega fer ég bráðum sömu leiðina.

Ég hlakka til samfundanna — nema þegar mér verður órótt af þeirri tilhugsun.

Hvorn þeirra hygst ég að finna? ... Ég veit reyndar, að í öðru lífi verða menn eins og englar guðs. En ég get samt ekki með nokkuru móti hugsað mér, að það verði neitt fagnaðarefni, að vera samvistum með þeim *báðum*.

Ætti ég son, væri ég ánægð með hann, ef hann líktist Þorkeli í öllu verulegu. Ég vissi þá, að viljandi gerði hann engum manni rangt. Ég vissi þá, að það væri ekki sjálfs hans sök, ef hann yrði ekki gæfumaður.

Ætti ég son, gæti ég ekki á heilli mér tekið, ef hann yrði eins og Ásgeir. Ég vissi, að hann bæri þá í sál sinni frækorn ógæfunnar. Ég gengi að því vísu, að hann mundi varpa óhamingju inn í sál annarra manna.

Hvað er ég að segja? Hefir Ásgeir varpað óhamingju inn í sál mína?

Óróleik, vitaskuld — hugarstríði, hrellingu. En er það óhamingja?

Er það óhamingja fyrir stöðupollinn, að fá uppgönguauga? Er það óhamingja fyrir sálina, að ástríðuvindurinn sópi af henni rykinu? Er það óhamingja fyrir laugina, að hitinn, sem aldrei dvínar, sumar né vetur, nái til hennar?

Er það óhamingja fyrir mig, standandi einmana hérna undir hömrunum, að geta ekki hugsað til þess öðruvísi en með óumræðilegum fögnuði, að hitta einn af samferðamönnunum fyrir handan?

Sé nokkuð að fyrirgefa, hefi ég að minsta kosti fyrirgefið .... Eins og ég vona, að guð fyrirgefi mér alt — líka þá bæn, að það verði Ásgeir, sem ég fæ að hitta fyrir handan hamrana. *V. G.*

STEFÁN STEFÁNSSON: FLÓRA ÍSLANDS. Gefin út af hinu íslenzka Bókmentafélagi. Kaupmannahöfn 1901. XXXVI + 258 bls.

Það er ekki um auðugan garð að gresja, hvað grasfræðisritin íslenzku snertir. Höf. bókarinnar tekur það fram í formálanum, að engin bók, ekki einn einasti ritlingur um íslenzka grasafræði, sem teljandi sé, hafi komið út á voru máli í nálega 3 síðustu fjórðunga 19. aldarinnar. Flóra Íslands er því hin mesta nýlunda í bókmentum vorum. Til þessa tíma hefur grasafræði Odds Hjaltalíns (gefin út 1830) verið hinn einasti leiðarvísir, til að nafngreina íslenzkar plöntur, fyrir alla þá mörgu, sem ekki skildu útlend mál. Síðan 1830 hefur þekkingu manna í grasafræði fleygt fram fullum fetum; er því bók Odds nú með öllu úrelt. Grasafræði Odds getur heldur ekki talist frum-

samin. Oddur getur þess einnig á 6. blaðsíðu, að bókin sé »samanlesin« og útlögð úr »ýmsum skrifum urtaþekkjara«, og »alstaðar hvar mögulegt var«, kveðst hann hafa fylgt Hornemans grasafræði. Oddur læknir hafði hvorki tíma né nægileg plöntusöfn, til að geta samið bók um flóru Íslands, er bygð væri á sjálfstæðri rannsókn íslenzkra plantna. Árið 1881 ritaði Chr. Grönlund Flóru Íslands á danska tungu. Sökum málsins hefur hún ekki komið almenningi að notum. Flóra Stefáns er hin fyrsta þess konar bók um íslenzkar plöntur á voru eigin máli, sem bygð er á sjálfstæðum innlendum rannsóknum.

Það er ekkert áhlaupaverk að semja slíka bók og munu fáir gjöra sér grein fyrir, hve mikið erfiði hún hefur kostað. Hið fyrsta skilyrði, til að geta samið þess konar bók, er að þekkja, hverjar tegundir vaxa á Íslandi. Annað skilyrði er nákvæm rannsókn á skapnaði plantnanna, og þriðja skilyrðið er málið þ. e. að geta lýst þeim á íslenzku.

STEFÁN STEFÁNSSON.

Vísindaleg rannsókn á grasaríki Íslands hefst með þeim Eggert Ólafssyni og Bjarna Pálssyni, er ferðuðust um landið á árunum 1752—1757; en hin fyrsta skrá yfir íslenzkar plöntur var gefin út 1770. Hana samdi O. F. Müller og studdist hann eingöngu við plöntusafn J. G. Koenigs, er ferðaðist hér á landi 1764. Á seinni hlut 18. aldar og á 19. öldinni hafa ýmsir ferðast um landið og rannsakað gróður þess, og ýmislegt hefur verið um það ritað á útlendum málum. Skal ekki farið frekar út í þá sálma að sinni. Þó get ég ekki stilt mig um að nefna hin helztu plöntusöfn, er Flóra Stefáns byggist á. Auk síns eigin safns hefur Stefán haft aðgang að hinu bezta íslenzka plöntusafni, sem til er, nl. íslenzka plöntusafninu í Grasasafninu mikla í Kaupmannahöfn. Í Ríkissafninu í Stokkhólmi er einnig allmerkilegt safn af íslenzkum plöntum, er hann hefur og notað.

Þá sný ég mér að öðru skilyrðinu. Það er kunnugt að jurtategundir breyta sér á ýmsan hátt, eftir þeim kjörum, sem þær eiga við að búa. Íslenzkar plöntur eru oft að ýmsu leyti frábrugðnar útlendum plöntum (af sömu tegund), af því lífskjör þeirra eru öðruvísi. Er lýsa skal íslenzkri tegund, er því ekki fullnægjandi, að þýða lýsingar af sömu

tegund úr útlendum flórum. Það verður að skoða hverja íslenzka tegund í krók og kring, bera þær nákvæmlega saman við sömu tegundir í útlöndum, og þannig komast að raun um, hvort íslenzku tegundirnar líti eins út og hinar eða ekki, og séu þær frábrugðnar, þá að ákveða, að hverju leyti þær séu frábrugðnar. Það verður með öðrum orðum, að semja sjálfstæða lýsingu af hverri tegund, eins og hún er lifandi á jörðunni. Til að semja tegundarlýsingu er ekki nægilegt, að skoða einn plöntueinstakling og lýsa honum, heldur verður að rannsaka marga, helzt svo marga plöntueinstaklinga, sem unt er, því lýsingin verður að fela í sér breytileik tegundanna. Slíkar lýsingar taka því langan tíma og kosta mikið erfiði. Þetta verk hefur nú Stefán leyst af hendi. Hann hefur farið nálega um land alt, og bæði skoðað plönturnar lifandi og safnað miklu.

Þá er þriðja skilyrðið, málið. Það hefur ekki verið hvað minsta erfiðið, að koma góðri íslenzku á lýsingarnar. Öll hin svonefndu fræðiorð vantaði íslenzkuna; höf. hefur því orðið að búa til ný orð hópum saman, og verður ekki annað sagt, en hann hafi komist vel frá því. Hann hefur einnig búið til fjöldamörg plöntuheiti; eru þau yfir höfuð að tala góð og mörg þeirra ljómandi falleg. Yfirleitt er gott mál á bókinni, og hlýtur Stefáni að vera létt um að rita góða íslenzku, er honum hefur tekist að koma svo vel orðum að jafnerfiðu efni.

Bókin er að ytra útliti lagleg. Brotið er heppilegt. Leturbreytingar eru smekklegar og létta mönnum fyrir við notkun bókarinnar. Yfirleitt er bókin laglega prentuð, og myndirnar hafa tekist vel. Niðurskipun efnisins er hin ljósasta, og hlýtur hver maður að geta áttað sig fljótt á henni. Lýsingarnar eru ljósar og svo réttar, sem unt er, eftir því sem menn nú vita um íslenzkar plöntur. Höf. hefur einnig lagt hina mestu alúð við flóru sína, og, þar sem nauðsyn bar til, leitað sérfræðinga (sbr. Flóru hans, bls. VIII). Til frekari skýringar við lýsingarnar eru í bókinni 122 myndir; af þeim eru 24 búnar til fyrir Flóru þessa (nl. myndirnar 1, 8, 9, 10, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 32, 38, 42, 43, 45, 58, 69, 81, 83, 98, 110, 111, 113 og 122). Alls er lýst í bókinni 359 tegundum, sem áreiðanlega er víst, að vaxa á Íslandi. Auk þess er ýmsra slæðinga getið í greiningatöflunum.

Bókin er höf. og Bókmentafélaginu til sóma. Þess skal getið hér, stjórn Bókmentafélagsins til hróss, að hún hefur lagt alt kapp á, að bók þessi yrði sem bezt úr garði gerð.

Ég orðlengi svo ekki frekar um Flóruna, hún talar bezt sínu máli sjálf. Ég leyfi mér þó að hvetja menn til að kaupa hana, og hún ætti, með meira rétti en margar aðrar bækur, »að komast inn á hvert einasta heimili« á landinu.

Helgi Jónsson.

BÆJARSKSÁ REYKJAVÍKUR. Samið hefir *Björn Jónsson*. Rvík 1902.

Þetta er nýstárleg bók, hin fyrsta af því tægi á íslenzku, enda tvísýnt, hvort allir skilja þýðingu hennar þegar í stað. Slíkar bækur eru á dönsku kallaðar »Vejviser«, en á ensku »Directory«, og þykja þær ómissandi í öllum stærri bæjum erlendis. Þar sem Rvík nú er orðin allstór bær (með um 7000 íbúa), er orðin full þörf á slíkri leiðbein-

ingu, að því er hana snertir, og væri óskandi, að bókinni yrði tekið svo vel, að útgefandinn sæi sér fært, að gefa út árlega bæjarskrá með öllum þeim leiðréttingum, sem nauðsynlegar eru í hvert sinn, enda er það sjálfsagt tilgangurinn. Slík bók er ekki að eins afarnauðsynleg fyrir íbúa Rvíkur sjálfa, heldur ekki síður fyrir alla þá út um landið, sem einhver viðskifti hafa við höfuðstaðinn eða þangað koma. Með hana í höndum geta menn ratað um allan bæinn og fundið bústað hvers manns, sem í honum býr, ef menn þekkja nafn húsráðandans. Noti menn hana við utanáskrift bréfa, munu og vanskil á bréfum, sem send eru til Rvíkur, verða minni en hingað til. Í henni er og margskonar annar fróðleikur, sem flestir þurfa meira eða minna á að halda.

Í fyrsta kafla bókarinnar eru taldar í stafrófsröð allar almenningsstofnanir, stjörnarvöld, félög, sjóðir o. fl. í Rvík, og jafnframt stuttlega skýrt frá hverju um sig. Þar er og skýrt frá bæjargjöldum, skrifstofutíma embættismanna, póstum og skipaferðum, burðareyri og mörgu fleira. Í öðrum kaflanum er heimilaskrá; eru þar taldar upp allar götur bæjarins í stafrófsröð og hús í hverri götu, og um leið skýrt frá, hverjir búi í hverju húsi (húsráðendur, lausamenn og lausakonur). Í þriðja kaflanum er nafnaskrá allra téðra bæjarbúa í stafrófsröð, með bústöðum þeirra aftan við nöfnin. Í fjórða kaflanum er atvinnuskrá, þar sem taldir eru allir þeir atvinnurekendur í stafrófsröð í hverjum flokki, sem þess hafa óskað. Þessi skrá er einna ófullkomnust og virðist mjög marga í hana vanta. Er auðséð, að ýmsum atvinnurekendum hefir ekki verið það ljóst, hvers virði það getur verið, að nafn þeirra standi í slíkri skrá, þegar menn fara að nota bæjarskrána að nokkrum mun. Auk þessa eru í bókinni auglýsingar á nálega 40 blaðsíðum, enda eru engar bækur hentugri til auglýsinga en bæjarskrár, og hafa menn furðu fljótt séð það.

Bæjarskrá þessi er svo vel af hendi, að mestu furðu gegnir, hve fullkomin hún er, þegar þess er gætt, að hér er um frumskrá að ræða, sem afarerfitt er að semja og ætíð stendur til bóta. Í hana vantar víst nauðafátt. Þó söknum vér þess, að ekki er getið um bókasafn látínuskólans í fyrsta kaflanum, og er það þó allmikið safn í sérstakri byggingu. Ekki er þar heldur getið um þinghús bæjarins, sem þó þykir einna sjálfsagðast að telja í öllum bæjum. Hússins sjálfs er að vísu getið undir öðru nafni, en það er ekki nóg. Með tímanum ætti og uppdráttur af Rvík að fylgja bæjarskránni.

Bókin kostar innbundin ekki nema 80 aura, og ætti því engum að vera ofvaxið að fá sér hana, enda er vonandi og óskandi, að hún verði keypt svo mikið, að framhald geti orðið á útgáfu hennar.

STYRKTARSJÓÐUR KRISTJÁNS KONUNGS HINS NÍUNDA í minningu þúsund ára hátíðar Íslands, árin 1875—1900 (sérpr. úr »Búnaðarritinu« 1901). Sjóður þessi var stofnaður með konungsbréfi 10. ág. 1874 og var þá 8000 kr., en árið 1900 var hann orðinn 9614 kr. Konungur ákvað sjálfur, að vöxtum hans skyldi varið til tveggja árlegra heiðursgjafa handa þeim, er mestan dugnað hafa sýnt í jarðyrkju, hestarækt, iðnaði, fiskiveiðum, sjóferðum eða verzlun. Nú hefir sjóður þessi starfað í fullan fjórðung aldar, og átti þá mjög vel

við að minnast hans og sýna fram á, hve miklu góðu hann hefir til leiðar komið, eins og lektor *Þórhallur Bjarnarson* hefir gert í ritgerð þessari. Mætti slík skýrsla vel verða til þess, að vekja enn fleiri landa vora til vaxandi dáðar og drengskapar, bæði með því að ýta undir menn með að keppa um verðlaun úr sjóðnum og leitast við að gera sig þeirra verðuga með dugnaði sínum og framkvæmdum. Og eins gæti vel hugsast, að þegar menn sjá hinn blessunarríka og frægilega árangur af þessari sjóðstofnun konungs vors, þá vaknaði hjá einhverjum, sem vel eru efnum búnir, löngun til að feta í fótspor hans og vinna ættjörð sinni gagn og sjálfum sér ævarandi sóma með stofnun fleiri sjóða af líku tægi.

Á umliðum 26 árum hafa 52 menn fengið heiðursgjöf úr sjóðnum og eru nöfn þeirra prentuð í skýrslu lektorsins og skýrt frá, hvað hver um sig hafi til framans unnið, og er hin mesta ánægja að lesa sumt af því og jafnvel alt. Verðlaunin skiftast þannig niður á fjórðungana, að úr sunnlendingafjórðungi hafa 30 fengið heiðursgjafir (85 sótt, en sumir af þeim margsinnis), úr Norðlendingafjórðungi 12 (33 sótt), úr Austfirðingafjórðungi 6 (12 sótt) og úr Verðfirðingafjórðungi 4 (24 sótt). Flestar hafa heiðursgjafirnar lent á þeim sýslum, sem næstar eru Reykjavík, 11 á Árnessýslu og 9 á Kjósar og Gullbringusýslu. Af einstökum sveitum stendur Grímsnesið hæst, því þar hafa 6 menn hlotið heiðursgjafir, og ætti sú sveit eftir því að vera mikil fyrirmyndarsveit í búnaðarframkvæmdum, ef réttlátlega hefir verið úthlutað, sem varla er að efa, þó oft geti verið úr vöndu að ráða fyrir þá, er um slíkt eiga að dæma.

HLÍN, tímarit til eflingar verkfræðislegs og hagfræðilegs framkvæmdalífs á Íslandi. Útgefandi: *Stefán B. Jónsson*. Rvík 1901. Tilgangurinn með tímariti þessu er góður, sem sé að vekja áhuga á verklegum framförum í landinu og gefa ýms ráð og bendingar í því efni. Í ritinu eru og margar skynsamlegar athugasemdir og ýmsir fróðleiksmolar, sem gott er að komi fyrir almennings sjónir. Þar er t. d. grein um kjötverkun (hvatt til að flytja út ísvarið kjöt), um smjörgerð, alifuglarækt, kartöflurækt, sláttuvélar o. fl. Þetta væri nú alt blessað og gott, ef framsetningin (málið) og frágangurinn (stafsetning og prófarkalestur) væri í nokkurn veginn góðu lagi En því fer fjarri. Í því efni er ritið ómynd, og sama er að segja um niðurskipun efnisins og valið á sumu, sem í því er, t. d. ameríska kvæðinu, sem enginn, sem vit hefir á, mun geta fundið, að eigi heima í ritinu, né heldur fallist á, að það sé neitt snildarverk. Öðru nær. Óviðkunnanlegt er og að sjá auglýsingaskrum frá útgefandanum sett inn á milli ritgerðanna eða jafnvel hnýtt aftan í þær sjálfar. Yfir höfuð sýnir ritið fyllilega, að útgefandinn er ekki fær um að annast útgáfu á tímariti, og ætti hann því að hlífa íslenzkum bókmentum við því, en skrifa í þess stað ritgerðir sínar í »Búnaðarritið« eða önnur ísl. tímarit, sem fyrir eru, og mundi hann með því móti geta gert löndum sínum miklu meira gagn. En vilji útgefandinn ekki taka þessari bendingu vorri, og endilega halda úti sérstöku tímariti, þá er óhjákvæmilegt fyrir hann að fá annan mann í félag með sér, sem séð geti um, að það verði í frambærilegum búningi. Að öðrum kosti er ritinu engin lífsvon.

FREYJA. IV, 11. Útgefandi: *Margrét J. Benedictsson*. Selkirk. Man. 1901. Fyrir eitthvað tveimur eða þremur árum var Eimr. sent eitt númer af »Freyju«, sjálfsagt í því skyni, að þess væri getið. En það númer var svo mikil ómynd, að vér hlífðumst við að geta um það. Í því var t. d. ferðasögubull eftir ameríska konu, sem ferðast hafði heima á Íslandi, er var svo fult af vitleysum og lokleysum, að oss var óskiljanlegt, að nokkur Íslendingur skyldi verða til þess að þýða það og gefa út á íslenzku — athugasemdalaust. Einnig að öðru leyti var þetta númer svo lélegt, að oss virtist engin þörf á, að vara menn við að halda lífinu í slíku blaði. Síðan höfum vér ekki séð »Freyju« fyr en nú, er oss hefir verið sent desembernúmer hennar 1901, og má af því sjá, að hún er nú orðin fjögra ára gömul. Það lítur því út fyrir að blaðið hafi tekið sér fram, því annars er oss óskiljanlegt, að það hefði verið sett á vetur svona hvað eftir annað.

Það er líka sannast að segja, að sé »Freyja« að jafnaði álíka góð og þetta jólanúmer hennar, þá á hún rétt á að lifa. Reyndar er prentun þess töluvert ábótavant (letrið klest og óskýrt), en af innihaldinu eru kaupendurnir fullsæmdir. Þar eru kvæði eftir Stephán G. Stephánsson, S. J. Jóhannesson, Sig. Júl. Jóhannesson, B. Þórarinsson og Helgu Baldvinsdóttur og öll dágóð — og sum fram yfir það, t. d. kvæðin eftir St. G. St. Kvæðið »Kjallaraplantan« er líka alleinkennilegt kvæði og merkilega snoturt bæði að hugsun og búningi. Þá er dálítil jólasaga »Föðurlausa stúlkan« eftir G. A. Dahlmann, kafli úr þýddri sögu (»Karmel njósnari«) og enn önnur jólasaga (»Barnakró«). Fremst í heftinu er svo nýtt sönglag eftir Gunnstein Eyjólfsson, og auk þess blað með myndum af 5 Vestur-Íslendingum, fjórum karlmönnum og einni konu. (Gunnsteinn Eyjólfsson, St. G. Stephánsson, Helga Baldvinsdóttir, S. J. Jóhannesson og G. A. Dalmann). Eins og af þessu má sjá, er efnið allmargbreytt og í alla staði vel frambærilegt. Það gleður oss að sjá þessa framför frá því, sem vér höfum áður séð af »Freyju«, og vér vonum og óskum, að hún sé ekki lakari allan ársins hring en þetta eina númer.

ALMANAK 1902. VIII. ár. Útgefandi: *Ólafur S. Thorgeirsson*. Winnipeg 1901. Auk tímatalsins er í þessum árgangi áframhald af safni til landnámssögu Íslendinga í Vesturheimi, og er sá kaflinn, er hér birtist um landnám Íslendinga í Norður-Dakóta, eftir prófessor séra *Friðrik Bergmann*. Er saga hans í 36 kapítulum og prýðisvel sögð og miklu betur en nokkur hinna fyrri kafla, því hér er skýrt frá öllum hliðum frumbýlingslífsins og það svo ljóst og skilmerkilega, að jafnvel bráðókunnugum mönnum hlýtur að skiljast alt vel (t. d. sveitastjórnarfyrirkomulagið og fleira, sem menn heima á Íslandi gætu ekki skilið skýringalaust). Auk þess er framsetningin einkar lipur og hugðnæm. Eftir sama höfund eru og í almanakinu æfiágrip tveggja nýdáinni landnámsmanna, J. P. Hallssonar og J. Bergmanns, með góðum myndum af þeim. Þá er stutt ritgerð um Brasilíuferðir Þingeyinga eftir *Jón Borgfirðing* á Akureyri, og að lokum ýmsar smágreinar, og helztu viðburðir og mannalát meðal Íslendinga í Vesturheimi. Frágangurinn á almanakinu er hinn vandaðasti.

TJALDBÚÐIN VIII. Í ritlingi þessum, sem allur er ritaður af séra *Hafsteini Péturssyni*, er fyrst mjög fróðleg skýrslá um Vesturferðir frá Íslandi 1854—1900, samin eftir íslenzkum skýrslum, blöðum og tímaritum, og sýnir hún, að nálega 12,000 Íslendingar hafa flutt búferlum frá Íslandi til Vesturheims á þessu tímabili. Auk þess er þar grein um skólamál Vestur-Íslendinga 1884—1900 og kirkjusaga þeirra 1854—1894. *V. G.*

LÚKASAR GUÐSPJALL í nýrri þýðingu eftir frumtextanum. Rvík 1901. (Verð: 15 aurar).

Biblıuþýðingu þessari, sem »Hið íslenzka Biblíufélag« gefur út (Eimr. VII, 125 og 217) miðar áfram eftir öllum vonum. Þýðingin á Lúkasar guðspjalli er einkar nákvæm og vönduð að öllum frágangi, eins og þýðingarnar á Matteusar og Markúsar guðspjalli einnig vóru.

Öll biblíuþýðing er mesta vandaverk. Hún verður að vera nákvæm og trú. Efni orðanna má alls eigi hagga. Auk þess verður að vera gott, ljóst og lipurt mál á þýðingunni. Til þess að sýna, hve erfið biblíuþýðing er, vil ég taka eitt orð til dæmis. Orðið í frumtextanum er ljóst og auðskilið. Vandinn er að eins fólginn í því, að finna gott íslenzk nafnorð, sem sé fullkomin og nákvæm þýðing á frumorðinu. Orðið er á frumálinu: οἱ γραμματεις (hoi grammateis). Í íslenzku biblíunni 1866 er það þýtt: hinir skriftlærðu. Að efninu til er þýðingin hér um bil rétt. En »hinir skriftlærðu« er ekki gott íslenzkt mál. Í nýju þýðingunni er þetta þýtt: fræðimenn. Það er góð íslenzka, en það er eigi alveg nákvæm þýðing á frumorðinu. Í orðinu »fræðimenn« liggur eigi, að það séu sérstaklega »ritningarfróðir« menn. Í ensku þýðingunni nýju er orðið þýtt: scribes (skrifarar). En á íslenzku verða þessir menn varla kallaðir skrifarar, þótt nafnið sé alltítt í gamla testamentinu. Nákvæmari þýðing (en fræðimenn) væri: »ritfræðingar« eða »ritskýrendur«. Það væri þó eigi fullkomin þýðing, þegar alls er gætt. Þótt ég kunni eigi við þýðinguna »fræðimenn«, þá dettur mér ekki í hug betra orð, sem ég væri alveg ánægður með.

Endurskoðunarnefndin, sem sér um þýðinguna, hefur þýðingarmikið og blessunarríkt starf með höndum í þarfir íslenzku kirkjunnar. Allir, sem unna íslenzku kirkjunni, hljóta að vera nefndinni þakklátir og óska henni allra heilla. *H. P.*

Íslenzk hringsjá.

FORNNORSK OG FORNÍSLENZK BÓKMENTASAGA. II, 5 og III. Khöfn 1901—1902. Með þessum tveimur heftum er hinni stóru bókmentasögu próf. *Finns Jónssonar* lokið. Er fyrra heftið um íslenzka annálaritun fram að 1300, um fornaldarsögur, þýddar sögur (bæði veraldlegar og helgisögur), um íslenzk lög, málfræðisrit og önnur vísindarit. Síðast í heftinn er skýrt frá norskum ritum: rómantiskum sögum, þýddum helgisögum, lögunum, Konungsskuggsjá o. fl. — III. bindið

(sem er að eins í hefti) nær yfir tímabilið 1300—1450, og er fyrsti kafli þess um skáldskapinn, bæði andlegs og veraldlegs efnis, og einkum skýrt greinilega frá rímnakveðskapnum. Annar kaflinn er um rit í óbundnu máli, og er þar fyrst um biskupasögurnar, þá um annálaritun, um skáldsögur um fornmenn (t. d. Harðarsögu, Finnboga ramma, Kjalanesinga, Víglundar, Krókarefs, Þórðar hreðu, Bárðar Snæfellsáss o. s. frv.), um helgisögur og æfintýri, og að lokum um tilbúnar sögur, sem runnar eru af útlendum rótum (t. d. Tistramssögu, Mágussögu, Bærings, Sigurðar fóts, Sigurðar þögla, Þjalar-Jóns o. s. frv.). Síðast er sameiginlegt nafnatal fyrir öll bindin yfir skáld og höfunda og nöfn kvæða, sem menn vita ekki höfunda að. En í rauninni er registur þetta alt of fátæklegt og ónógt. Það hefði að réttu lagi líka átt að innihalda nöfn á öllum sögum og öðrum ritum, sem rætt er um í bókinni, svo fljótlega hefði verið að finna, hvað um þau er sagt. Að vísu leiðbeinir efnisyfirlitið mikið í þessu efni, en hitt hefði þó verið miklu handhægra og mörgum manni kærkomið.

ÍSLAND, FORNMENJAR ÞESS, NÁTTÚRA OG FERÐAMANNALEIÐIR (»Islande, monuments de l'antiquité, nature, itinéraires de touristes«) heitir ritlingur, sem höfuðsmaður *Daniel Bruun* gaf út og lét útbýta á Parísarsýningunni miklu, en prófessor *Th. Kornerup* hefir samið. Er þar fyrst stutt yfirlit yfir sögu landsins og nútíðarástand þess, þá er kafli um fornmenjar þess og nútíðarbyggingar, því næst lýsing á náttúru landsins, og að lokum skýrt frá hinum helztu ferðamannaleiðum og öðru, er að ferðalagi lýtur, og er sá kaflinn, er um þetta ræðir, á ensku, en hitt alt á frönsku. Í bókinni er fjöldi af myndum frá Íslandi og eru þær bæði vel valdar og vel gerðar, enda frágangurinn allur hinn snotrasti. Framan við bókina er uppdráttur af Íslandi á Þjóðveldistímanum, og aftan við hana annar af Íslandi frá þessum aldamótum, og eru á honum sýndar allar eimskipaleiðir, póstleiðir og ferðamannaleiðir. Alþingi veitti 1000 kr. til útgáfu þessa ritlings, svo hægt væri að útbýta honum ókeypis á sýningunni, enda má gera ráð fyrir, að hann hafi stuðlað töluvert að því að vekja eftirtekt manna á Íslandi, eins og til var ætlast.

FÆREYJAR, ÍSLAND OG GRÆNLAND á heimssýningunni í París 1900 (»Færøerne, Island og Grönland paa Verdensudstillingen i Paris 1900«) heitir annað rit, sem höfuðsmaður *Daniel Bruun* hefir gefið út á dönsku, og er þar skýrt frá öllum aðdraganda og undirbúningi undir sýninguna, að því er snertir sýningarmuni frá Íslandi, Færeyjum og Grænlandi, og hvernig þeim var fyrir komið á sýningunni. Þetta rit er og prýtt mörgum ágætum myndum, einkum af munum á Forngripasafninu íslenzka. Á kápunni er mynd af fornu víkingaskipi, er það siglir að landi á Íslandi á landnámsöldinni. Prentun og pappír er í bezta lagi, svo að myndirnar njóta sín vel.

V. G.

NÝTT SÖNGLAG eftir *Gunnstein Eyjólfsson* hefir »The Canadian Foreign Music Co.« í Montreal gefið út fyrir skemstu. Lag þetta er samið við enskan texta (»His mother's his sveetheart«), enda hvorki »íslenzkt« né einkennilegt að efni eða formi; en það er einfalt og blátt áfram og í því eru kostir þess fólgnir. Samræmi fylgiraddanna er ekki sem bezt á nokkrum stöðum, og er það því leiðara, sem þær eru að öðru leyti vel gerðar.

S. E.

JÖKULURÐIR Í MÓBERGSMYNDANINNI ÍSLENZKU (»Moræner i den islandske palagonitformation«) heitir ritgerð, sem cand. mag. *Helgi Pétursson* hefir ritað í »Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger« 1901.

þar sem hann skýrir frá jarðfræðisrannsóknum sínum á Íslandi og árangrinum af þeim, og fylgir ritgerðinni dálítill uppdráttur af landinu og nokkrar myndir, er sýna jarðlögin á ýmsum stöðum. Efni þessarar ritgerðar er þannig vaxið, að vér treystum oss eigi til að skýra frekar frá því, en það sjáum vér, að ritgerðin er skrifuð af miklum lærdómi, enda má sjá, að mönnum, sem vit hafa á að dæma um þessi efni, hefir þótt töluvert til hennar koma, úr því að hún hefir verið tekin upp í rit Vísindafélagsins. Því þar er ekki neinum hroða hleypt að, og þykir því jafnan mikill heiður að »komast upp á hornið« hjá því félagi.

UM HANDRIT STURLUNGU OG SAMSETNING HENNAR hefir bókavörður dr. *Kr. Kålund* skrifað langa og einkar fróðlega grein í »Aarbøger for nord. Oldk.« XVI, 4 (1901), og ber þar margt á góma, sem þeim er nauðsynlegt að vita, er fást við rannsóknir á sögu Íslands á Sturlungaöldinni. Þessi ritgerð stendur í sambandi við nýja útgáfu af Sturlungu, sem dr. Kålund er að búa undir prentun fyrir Fornritafélagið norræna, og er það tilhlökkunarefni að eiga von á þeirri útgáfu, svo mjög sem hinum eldri útgáfum af þeirri sögu er áfátt í ýmsum greinum. Jafnframt á og að koma út dönsk þýðing af allri sögunni, sem mörgum útlendum vísindamanni mun kærkomin.

UM FRAMFARIR ÍSLANDS Á 19. ÖLDINNI, ritgerð dr. *Valtýs Guðmundssonar*, sem birtist í 6. árg. Eimreiðarinnar, er nýkomin út á þýzku (»Die Fortschritte Islands im 19. Jahrhundert«, Kattowitz 1902), og er þýðingin eftir *Richard Palleske*, yfirkennara við latínuskólann í Kattowitz í Slesíu, sem um nokkur undanfarin ár hefir lagt mikla stund á íslenzka tungu og bókmentir. Er þýðingin prýðilega af hendi leyst og gegnir furðu, hve vel hann hefir skilið alt, sem um er rætt í ritgerðinni, jafnerfitt og mál vort þó er í ýmsum greinum, einkum þar sem orðabækurnar yfir nýja málið eru svo ófullkomnar, að það er að fara í geitarhús að leita ullar, að leita á náðir þeirra. Vonandi er, að herra Palleske takist með þýðingu sinni að útrýma ýmsum eldri bábiljum um Ísland meðal Þjóðverja, enda segir hann í formálanum, að sá hafi verið tilgangurinn.

UM MAGNÚS EIRÍKSSON hefir séra *Hafsteinn Pétursson* skrifað alllanga og fróðlega ritgerð í »Teologisk Tidsskrift« 1901, bls. 116—143, þar sem hann bæði skýrir frá helztu æfiatriðum Magnúsar og gerir mjög skilmerkilega grein fyrir ritstörfum hans og sýnir, hverjar breytingar urðu smámsaman á trúarskoðunum hans og afstöðu hans til ritningarinnar. Fyrst álítur hann alla ritninguna óskeikula, svo varpar hann Jóhannesar guðspjalli fyrir borð sem óáreiðanlegu, því næst Páli postula, og að lokum er öll ritningin orðin óáreiðanleg. Kristur er ekki guð eða guðs sonur, heldur að eins eitt af mikilmennum heimsins, sem endurbætir og umskapar hin fornu trúarbrögð Gyðinga. Þrenningarlærdómurinn hefir því við ekkert að styðjast, heldur er guð einn. Það er auðfundið, að séra Hafsteini geðjast ekki vel að þessum skoðunum, en hann lætur þó Magnús njóta sannmælis í öllum greinum.

UM EYJAFJÖRÐ hefir prófessor *Finnur Jónsson* ritað stutta grein í »Den danske Turistforenings Aarsskrift« 1902, bls. 104—106, og fylgir henni mynd af Akureyri og Pollinum. Greinin er svar upp á spurning frá ritstjórninni um, hverja sveit á Íslandi hann telji fegursta. Kveðst hann taka undir með skáldinu og segja: »Eyjafjörður — finst oss — er | fegurst bygð á landi hér,« enda sé Akureyri fæð-

ingarstaður sinn og kunni það að valda nokkru um tilfinning sína. Lýsir hann svo firðinum og ber mikið lof á náttúrufegurð hans.

UM HAUGGÖNGUR Í FORNUM SIÐ (»Grabhügelraub im isländischen Altertum«) hefir fröken *M. Lehmann-Filhés* skrifað stutta greina í þýzka tímaritið »Globus« LXXXI, 4 (1902), og er hún aðallega þýðing á kafla úr Harðar sögu og Hólmverja, er segir frá því, er Hörður gekk í Sótahaug og rændi hann eftir harða viðureign við haugbúann.

UM ÍSLENZKT STJÓRNARFAR, lagaskipun o. fl. hefir skrifstofustjóri *Ólafur Halldórsson* skrifað ritgerð í »Jahrbuch der internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre zu Berlin« V. fyrir árið 1899, sem þó er út komin nú fyrir skömmu. Er þar fyrst mjög stutt yfirlit yfir stjórnarfarssögu landsins og því næst skýrt frá núgildandi stjórnarlögum þess, embættaskipan og fjárhag. Þá er skýrt frá hinum helztu íslenzku lögum, er út hafi komið árið 1898, og að lokum er getið þeirra íslenzkra tímarita, er flytji ritgerðir um lögfræðisleg efni eða þjóðhagsfræði.

UM ÍSLENZKA HESTA (»Hesten i Nordboernes Tjeneste paa Island, Færøerne og Grønland«) hefir höfuðsmaður *Daniel Bruun* skrifað langa ritgerð í »Tidsskrift for Landøkonomi«, sem líka hefir komið út sem sérstök bók (Khöfn 1902). Er fyrsti kaflinn um íslenzka reiðhesta, annar um áburðarhestana, þriðji um hestahald á Íslandi í fornöld, fjórði um hestaat fornmanna, fimti um hesta sem blótdýr og fleira, er þar að lýtur, sjötti um verð íslenzkra hesta á ýmsum tímum, sjöundi um reiðtýgi og allan reiðskap bæði fyr og síðar. Þetta er aðalritgerðin (alls 79 bls.), en aftan við er stuttur kafli (3 bls.) um færeyska hesta og að lokum annar (5½ bls.) um hestahald í bygðum Íslendinga á Grænlandi í fornöld.

Ritgerðin er skemtilega skrifuð og hefir margskonar fróðleik inni að halda. Hún er og prýdd mörgum (56) mjög góðum myndum, sem skýra efnið að miklum mun. Einkum eru myndirnar af íslenzkum reiðskap frá eldri og yngri tímum mjög fróðlegar. Þar er og mjög snotur mynd af hestaati fornmanna, sem gerð er eftir gamalli teikningu í Landsbókasafninu í Reykjavík. Reyndar er teikning þessi líklega ekki mjög gömul, en hún er samt ekki svo lítils virði, þar sem hún er bæði vel gerð og mjög nærri sanni, svo að hún getur gefið góða hugmynd um hestaþingin fornu.

Höfuðsmaður Daniel Bruun hefir á seinni árum gert afarmikið, og ritað hverja bókina á fætur annarri, til þess að útbreiða þekkingu á Íslandi, og jafnan látið fylgja fjölda af góðum myndum til skýringar. Vér Íslendingar höfum fulla ástæðu til að kunna honum miklar þakkir fyrir þessa starfsemi sína, sem óhætt er að segja, að hann hafi leyst svo vel af hendi, sem föng hafi verið á, og menn með nokkurri sanngirni hafi getað ætlast til.

UM ÍSLENZKAR SJÁVARÖLGUR eða þarategundir hefir mag. art *Helgi Jónsson* ritað alllanga ritgerð á ensku (»The Marine Algæ of Iceland«) i »Botanisk Tidsskrift« XXIV, 2 (1901), og eru í henni nokkrar myndir af þarategundum. Ritgerðin er sjálfsagt ákaflega lærð, en af því Eimreiðin er ekki sérlega þarafróð, getur hún lítið um hana dæmt. Þó má þess geta, að þar er skýrt frá 71 tegund af Rauðölgum, og hafa menn ekki áður þekt nema helminginn af þeim frá Íslandi. Tvær af þessum tegundum eru og alveg nýjar fyrir vísindin.

V. G.

EFNISYFIRLIT.

Eimreiðin kemur í ár út í þremur 5-arka heftum og kostar hvert hefti 1 kr. (í Am. 40 c.). — ***Nýir kaupendur*** að VIII. árg. geta fengið 6 kr. afslátt á I.—VII. árg.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

VIII. ÁR. 3. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1902.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

Stærstu og ódýrustu birgðir í Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Islendinga.

GEYSISOFN (síbrennandi)
á 20 kr. og þar yfir.

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með el... hólfi og hristirist eða án þeirra, á **18 kr.** og þar yfir, er fást í ... en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar ... steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á **20 kr.** og þar yfir; þær ... og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án múrhl... Skipseldavélar í þilskip. Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og ... má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíuofn...

GEYSISOFN (síbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* úr ... steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af allri ... Galvaniseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ósmeltar steikarpönnur ... pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis ... um þeim, sem hetur mig vita nafn sitt og heimili.

Þrjú kvæði.

Eftir STEPHAN G. STEPHANSSON.

I. SVEITIN MÍN.

Brávellir, bröttu höll,
Bláfell og klettafjöll,
Útskorin dölum og drögum;
Espihóll, áin blá,
Engiland, móa-flá,
Runnar í harðlendis-högum.

Hækka upp vestrið við,
Víðlendis yfir mið,
Sólundir heiðblárra hæða,
Glaðviðris gróin ró
Glóir um sumar-skóg,
Varmár sem víði-dal þræða.

Hátt uppi hrika-fjöll
Hefjast og blika — öll
Iðandi' í árdegis-hilling.
Óskýjuð austan-sól
Uppljómar dal og hól,
Rjóðrar á grástakka gylling.

Sjónfögur sveitin mín,
Sól þegar heitast skín
Einn með þér gott er að ganga;
Hlær við mér hugsun ný,
Hljóðlát, sem vaknar í
Sérhverju dalverpi' og dranga.

Þykist ég sama sjá
Svipinn, og þekkja, á
Framdal og fjallbungu hveldri
Eins og ber móðir mín
Mjallkrýnd, hún systir þín;
Þú ert samt þroskaðri, eldri.

— — Hvert sem þig hvelið ber,
Hvern veg sem reiknað er,
Syng þú mér, ættingi, óð um
Alt sem þú hatar, ant,
Alt sem þú fanst og kant.
Sendu mér — land þitt í ljóðum.

II. SÆTTIN.

Mannsaldurs-styrjöld var stöðvuð,
Stríðendur gengnir til sætta,
Fámennis hugur var farinn
Fanst kominn tími að hætta.
Nú vóru fullhugar fallnir
Fremstir er sókt höfðu' og barist;
Þrotnir og þaggaðir niður
Þeir sem að lengst gátu varist.

Úti var glaumur á götum,
Glaðværð í þinghúsum inni,
Hljómuðu kirkjur og hallir
Hástöfuð fagnaðar-minni;
Friðsemi hátíð var haldin.
Hæst sté þó gleðin til skýja
Þar sem að fyrirrúm fyltu
Forkólfar sáttmálans nýja.

Utan frá ysmiklu stræti
Öldungur gekk þar í salinn;
Skygndist um einstæðings-augum,
Alvara' í svipnum var falin;

Brá ekki vitund né vék, þó
Viðstaddir augu' á hann hvessi —
Maður laut öðrum að eyra
Inti til: Hver er hann, þessi?

Böguleg bið var á svari,
Byrjunin glápandi furða;
Loksins dró hugsunin*hæverskt
Háðbros um andlit ins spurða.
»Ó, hann! það er foringi fyrndur,
Flæmdur í bardaga loknum;
Seinasta vofan í valnum
Af varhluta mótstöðu-flokknum.«

Glampaði öldungsins auga
Óvörum, snöggvast við svarið —
Það koma stundum þær stundir
Stopular, því er svo farið,
Þegar eitt augnablik opnast
Útsýni, launkofi, smuga;
Örlögin blasa við augljós
Eldingum leiptrandi huga.

Öll fyrir augum hans stóðu
Erindislokin í hilling:
Alt var ei selt fyrir sættir!
Svarað því gat hann með stilling —:
Vit þú, að við unnum nokkuð,
Við, sem þó óhöppum mættum,
Forðuðum lýðnum frá læging,
Landinu minkunar-sættum.

III. ANDI LAMPANS.

Sko, hann situr svo sem dáinn:
Svefn í höfði, opin bráin.
— Dagur inn um gluggann gægist —
Gráblá kinnin, augun rauð;
Höndin máttlaus, hitasnauð,
Eins og líf úr limum drægist.

Þó á hann að fara' á fætur,
Fyrir mat í dag að vinna;
Eftir þrautir þreytu-nætur
Þola líka dagsverk hinna.

Kalt og dimt er kofa-hrofið;
Á hvílu sést: þar var ei sofið,
Hálmsæng forn er uppreidd enn;
Ofninn kaldur fyrir löngu;
Skrifborð halt í horni þröngu,
Hlaðið skræðum, svignar senn!
Saman-rótað rúnablöðum,
Ritföng stráð á víð' og dreifi —
Lampa-skarið skímum glöðum
Skýtur, og hjaðnar annað veifi.

Mein hans er nú augljóst, sjáðu' hann,
Andi lampans hefir þjáð hann!
Komið, þessi voldug vera,
Við þann mund er sofna skyldi' hann,
Spurt hann höstugt: Hvað sér vildi' hann,
Albúinn til alt að gera —
Andinn er hans hjú, hann herra,
Hlýðið, röskt og trúrra vonum;
Þó er öllu angri verra
Erindi að svíkja' af honum.

— Hefir þú átt við anda lampans
Einn, við týru stjörnu-glampans?
Hafir þú ekki, hræðstu' hann, flýð' hann!
Hann er allra-römust vofa.
Aðrir vættir aldrei sofa
Vaki' hann hjá þér. Viltu líða' hann?
Hús þitt fylla ótal andar
— Aldrei gefst þér ró né friður —
Sumt eru englar, aðrir fjandar,
Allir mæta': að kveðast niður.

Mök við slíkan anda eiga
Eftir þetta, lát þér geiga.
Þarna sérðu sjálfur merkin:
»*Samson*, kappa, kreptan fjötrum,
Konungsson í betli-tötrum,«
Anda lampans vildar-verkin!
Vilt þú reika' í ríkum borgum
Ráfandi, og milli bæja,
Bjóða kaup á tómum torgum,
Tjóni með — sem fíflin hlægja.

Framsýn reynsla fyrir spáir:
Forlög hans þú kjósir, þráir.
Ekki tekst þér hug þinn hylja
Hót með það sem leiði grun um!
Ögrað þér með aðvörunum
Svo hef' ég, með viti' og vilja —
Anda lampans eignast hvetur
Áfýsn þig með tæli-vonum —
Íslendingur, ef þú getur,
Ofurselur þú þig honum.

Framfarir Vestmanneyja.

Eftir ÞORSTEIN JÓNSSON lækni.

Vér eyjarskeggjar erum lítið og nokkuð afskekt mannfélag, og það er bæði fróðlegt og þarflegt fyrir oss að líta aftur fyrir oss og að gæta, hvernig oss hefir farnast að undanförnu, hvort það hefir rekið eða gengið, hvernig ferðalagið hefir lánast, og svo geta menn að því athuguðu, einkum hin nýrri kynslóð, sett sér ný takmörk, ný markmið, er æskilegt sé að keppa að. Ég segi ný takmörk, af því ég ætla, að fremur hafi gengið en rekið hjá oss um hríð, að menn hafi náð nokkrum settum markmiðum, og eigi því að keppa að öðrum. Það er ætlun mín í kvöld, að lýsa fyrir yður eða skýra frá ástandinu hér hjá oss í nokkrum atriðum á síðari hluta hinnar 19. aldar, sem nú var að kveðja, og leitast

við að sýna fram á, í hverju oss hefir »munað nokkuð á leið« og í hverju »aftur á bak«.

Fólkstalan. Það er ávalt talið víst framfaramerki, ef fólkinu fjölgar, en hið gagnstæða merki um afturför, enda sýndi það sig í fiskileysisárunum eftir 1890; þá bráðfækkaði fólki hér ár frá ári um nokkur ár, en síðan, eftir að árferði batnaði, hefir því enn óðara fjölgað, og er fólkstalan nú komin nærri hinu hæsta stigi, sem hún hefir nokkurn tíma náð, líklega síðan eyjan bygðist, því nú var fólkstala í árslok (1900) 568.[1] Aðeins 1871 var hún 571 eða 3 fleiri. Til samanburðar má geta þess, að 1703 var fólkstalan 340, 1791—1812 frá 141—193; 1888: 564, en í árslok 1896 hefir fækkað um 75, fólkstalan þá komin niður í 489; á síðustu 4 árum hefir þannig fjölgað um 79, þar af 36 umliðið ár. Um miðja öldina var fólkstalan um 400. Þetta er allmikil framför, enda hafði þá um lengri tíma dáið nálega hvert ungbarn, sem fæddist, úr hinum alræmda barnasjúkdómi ginklofanum, en nú deyr varla meira en 1 af 10 á fyrsta ári af lifandi fæddum börnum. En ein afleiðing þessarar breytingar er sú, að eyjan hefir ekki getað fætt öll sín börn — þar sem líka oftast hefir verið nokkur innflutningur af fólki frá meginlandinu, — svo að eigi allfá þeirra eru nu dreifð, ekki einungis víðs vegar um land vort, heldur bæði í Danmörku og mjög mörg einnig í Vesturheimi. Óskandi væri, að hér væri landrými svo mikið, að vor eigin börn, sem æskja að ala hér aldur sinn, þyrftu eigi að flæmast burtu, en þessu er því miður ekki að fagna.

Í tilliti til stjórnarfars hefir sú breyting til framfara á orðið, að Vestmanneyjar hafa á 6. tug aldarinnar verið gerðar að kjördæmi út af fyrir sig með rétti til að kjósa fulltrúa til alþingis; var það mikilvæg réttarbót. Svo hefir hér sem annarstaðar á landinu (með tilskip. 4. maí 1872) verið sett á stofn sýslunefnd og hreppsnefnd. Í sýslunefndinni sitja 5 menn, sýslumaður og sóknarprestur sjálfkjörnir og 3 menn kosnir af héraðsbúum, og í hreppsnefnd 5 menn.

Fátækramál. Eftir fiskiárin miklu og góðærið um og laust fyrir miðja öldina hafði sveitinni safnast mikill sjóður; sveitarþyngsli vóru þá mjög lítil, aðeins fáein gamalmenni, flest ungbörn dóu á fyrstu viku, svo sem áður er getið. En mestum hluta

---

[1] Í árslok 1901 er fólkstalan 617, á árinu fjölgað um 49.

sjóðsins eða að sögn 3200 kr. var í einu eytt til þinghúsbyggingar. Svo hallaði mjög árferði um og eftir 1860; þá var lundinn farinn að ganga til þurðar fyrir hina óhappasælu netaveiði, sem eyjarbúar búa að þann dag í dag, og munu seint bíða bætur fyrir, og svo vóru hér oftast fiskileysisár allan tímann frá 1860—1880, aðeins fá meðalár, að því er kom til afla af sjó, með því að góður hákarlsafli bætti sum ár talsvert úr hinum laklega þorskafla. Afleiðingin af þessu bága árferði samfara ómegðarauka — því nú vóru börnin að mestu hætt að deyja úr ginklofanum — var sú, að óðum þyngdi á sveitinni, og eftirstöðvum sveitarsjóðsins var eytt að fullu og öllu nokkru fyrir 1870. Tala ómaga og þurfamanna varð um 1870 gífurlega há. Hæst er ómagatalan fardagaárið 1871—72, 64 og 23 þurfamenn að auki, en gjaldendur aðeins 70. Útsvörin vóru fardagaárin 1869—72 um og yfir 4500 kr. hvert ár; þar af var lagt á allar 3 verzlanirnar frá 1300—1500 kr. Hið fyrsta ár, sem hreppsnefndin gefur reikning fyrir (1875—76), eru ómagar 52, þurfamenn 20, gjaldendur 73, útsvör 3200 kr. En fardagaárið 1899—1900 eru ómagar 21, þurfamenn 6, gjaldendur 122, aukaútsvör og tíundir nær 1700 kr. En þess ber að gæta, að nú eru ný sveitargjöld komin á, sem eigi þektust á 8. tug aldarinnar framanverðum, sem sé til barnaskóla, sýslugjalda o. fl., og námu þau gjöld árið 1899—1900 um 700 kr., svo að þeim frádregnum vóru útsvörin aðeins 1000 kr. eða minna en 1/4 hluti af því, sem sömu gjöld námu um 1870. Þetta er auðsjáanlega mikil framför, þar sem öll útsvörin að viðbættum hinum nýju gjöldum eru aðeins rúmlega 1/3 af útsvörunum um 1870, og koma auk þess á miklu fleiri gjaldendur. Í stað þess, að sveitin átti engan sjóð 1870, á hún nú nær 2500 kr. og auk þess 500 kr. í söfnunarsjóði landsins, sem eru óhreyfanlegar. Sjóður þessi er nú orðinn með vöxtum og vaxtavöxtum 725 kr., og getur, er fram líða stundir t. d. eftir 1—2 aldir, orðið verulegur styrktarsjóður sveitarinnar. Eftir aldamótin er leyfilegt, ef þess þykir við þurfa, að eyða 3/4 hlutum vaxtanna, en aldrei má eyða meiru en 9/10 þeirra; 1/10 á um aldur og æfi að leggja við höfuðstólinn. Styrktarsjóður handa alþýðufólki mun nú fara að bjarga einstökum mönnum frá því, að verða sveitarfélaginu til þyngsla. Þetta er gleðileg breyting til hins betra, því sveitarþyngslin hafa lengi verið eitt af landsins og einnig vorum þungu meinum, jafnvel stundum hrein og bein vandræðamál, álögurnar sumstaðar nær

óbærilegar, svo sem hér um og eftir 1870; og enn eru sveitarþyngslin miklu meiri, en þau ættu að vera, og þjóðinni til skaða og skammar, með því þau bera vott um lágt menningarstig og spiltan eða vesalmannlegan hugsunarhátt. Dugnaður og einkum sparsemi þarf að aukast og sómatilfinning manna í þessu efni að glæðast.

Mentun og uppfræðing. Með lögum 9. janúar 1880 var prestum gert að skyldu að sjá um, að öll börn lærðu lestur, skrift og nokkuð í reikningi, áður en þau væru fermd. Til þess að þessi þarflegu lagafyrirmæli yrðu hér meira en dauður bókstafur, komu menn sér saman um litlu síðar að reisa hér barnaskóla úr högnum mósteini; var mestallur steinninn í húsið höggvinn ókeypis af hreppsbúum. Til að koma húsinu upp vóru teknar til láns 1500 kr. úr landssjóði, sem endurborgast á 28 árum. Það er portbygt með járnþaki og steinlímt alt að utan; var það albúið, svo kensla hófst í því veturinn 1885—86, og hefir verið kent í því á hverju ári síðan. Fyrst framan af var tekin lág meðgjöf með börnunum, 12 kr. á ári með hverju, minna, ef fleiri vóru frá sama heimili; sveitarbörn svo og börn snauðra manna höfðu ókeypis kenslu; en skólinn var ávalt fremur illa sóttur, venjulega um 12 börn á ári. Var það þá til bragðs tekið nokkru eftir 1890, að öll börnin skyldu hafa ókeypis kenslu, 2 kennarar skyldu ráðnir og börnunum skift í 2 deildir. Síðan hefir aðsóknin verið svo mikil, að 40 börn hafa sótt hann árlega. Í neðri deild er kendur lestur, kristindómur, skrift og reikningur, i efri deild auk þess landafræði og náttúrusaga, og ennfremur danska þeim, sem þess óska, en sú kensla hefir verið of lítið notuð.

Lestrarfélagið. Það var stofnað árið 1862 af Bjarna sýslumanni Magnússyni, Brynjólfi sóknarpresti Jónssyni og kaupmanni J. P. T. Bryde. Margir gáfu bækur í fyrstu til félagsins, og Bryde útvegaði því allmiklar bókagjafir frá Danmörku. Árstillagið var í fyrstu 66 aurar, síðan 1 kr. og loks var það fyrir nokkrum árum hækkað í kr. 1.50. Bækur félagsins eru nú geymdar í 2 skápum í þinghúsinu; 3 manna nefnd veitir því forstöðu, forseti, gjaldkeri og bókavörður, sem einnig (fyrir 10 kr. þóknun á ári) hefir öll útlán á hendi á hverjum sunnudagsmorgni frá byrjun októbermán. til loka marzmánaðar. Félagið er fremur í fjárþröng. Félagsmenn eru nú rúmir 30; þyrftu að fjölga. Mikið gengur árlega til bókbands bæði á nýrri og eldri bókum; meðferð bóka eigi

svo góð sem vera skyldi. Félagið kaupir árlega flest ísl. tímarit og ísl. sögur o. fl. ísl. bækur nýjar, svo og norska hálfsmánaðar tímaritið »Kringsjaa«, Alls á félagið nú um 750 bindi, 400 ísl. bækur og 350 danskar. Það á »Opfindelsernes Bog« og »Lagasafn handa alþýðu«. Félagið á þannig mikinn fróðleiks fjársjóð, sem það miðlar félögum sínum fyrir eitt smábókarvirði (1.50) á ári. Það hefir ómótmælanlega orðið að talsverðu gagni, aukið lestrarfýsn manna, og veitt mönnum margs konar fræðslu, sem þeir eigi hefðu getað aflað sér annars vegar. Forsetar félagsins hafa verið: Bjarni sýslumaður, séra Brynjólfur, Aagaard sýslumaður og Þorsteinn læknir.

Atvinnuvegir. Eyjarbúar reka alls 4 atvinnuvegi: landbúnað, sjávarútveg, fuglaveiðar og garðrækt. Kúaræktinni hefir farið hnignandi síðari hlut aldarinnar — 1852 vóru hér um 60 kýr eða 15 á hvert 100 íbúa— þó hefir kúm nú aftur fjölgað mikið síðan 1886 þá vóru þær fæstar eða 24, en nú eru þær 45 eða rúmlega 8 á hvert 100 manna. Til samanburðar má geta þess, að árið 1703 voru hér 73 kýr — íbúar þá 340 — eða 61 kýr á hvert 100 manna. Hinn síðasta áratug hafa menn lagt kapp á að rækta tún sín betur, slétta þau og bera vel á þau; ýmsir hafa og stækkað tún sín að mun. Hófst sú framför fyrir uppörvanir og ötult aðhald Jóns sýslumanns Magnússonar. Má hér enn mikið að gjöra til að fjölga kúm, þar sem allstór svæði, efni í beztu tún, eru hér enn óræktuð. Sum þeirra hafa sýnilega verið ræktuð til forna; það sést á gömlum garðarústum. Nú eru þau sorglegur minnisvarði yfir skammsýni, ódugnað og afturhaldsanda liðinna kynslóða; en þau verða eflaust innan skamms gerð að fögrum túnum. Þúfnaaléttun var hér 1853: 138 □ f., 1891: 930 □ f., 1899 3200 □ f. Ræktað land hér í eyju er nú talið 164,000 □ f. Hrossum hefir fækkað. Um miðja öldina vóru þau yfir 40, nú 29. Fækkunin er framför, því engar skepnur leika jörðina jafnilla sem útigangshross á vetrum. 1703 voru hér 59 hross, en eftir fellinn 1783—4 stóðu aðeins 9 uppi. Sauðfé var hér 1854: 1000 að tölu, nú 1150. 1703 var það 646, eftir fellinn mikla 130, en þá féll 81 sauðkind af hverjum 100 að meðaltali yfir land alt. 2 síðustu ár hafa hingað verið fengnir kynbótahrútar af Austurlandi og í ár fáeinar ær. En hér þarf eflaust frekari aðgjörða við, því fátt mun með tímanum borga sig betur, en að fá hingað stórvaxnara fé í stað hins afarsmáa og rýra fjár, sem vér höfum

fengið að úr einhverjum lökustu sauðfjársveitum landsins, og þaðan ætti framvegis hvorki að nota hrút né ær til undaneldis. Meðferð á sauðfé er nú hér í Heimaey miklu betri en hún var fram yfir 1870; þá var horfellir almennur, nú fágætur; þá var lambagjöf á vetrum nær óþekt, nú eru lömb alment vel fóðruð.

Um sjávarútveginn er eigi margt að segja; eg hefi ekki í höndum neina skýrslu um skipa- og bátafjölda hér um miðja öldina — 1862 vóru hér 1 tíæringur, 8 áttæringar, 2 sexæringar, alls 11 vertíðarskip — (1770 vóru 16 vertíðarskip: 1 tólfæringur, 6 tíæringar, 2 áttæringar, 7 sexæringar). Nú eru hér 16 tí- og áttæringar, 13 sexæringar og 17 feræringar, og mun það hið mesta, sem hér hefir lengi verið. Sjávarafli hefir, svo sem áður er á drepið, verið fremur rýr mestan síðari hluta aldarinnar, aðeins fá verulega góð aflaár komið, en nokkur fráleit fiskileysisár, svo sem 1872, 1875 og 1894. Fyrir fáum árum komst hér á almenn lóðabrúkun, og hefir afli verið ólíku betri síðan, einkum lönguafli á vorin, og vertíðin 1899 var eftir páska einhver hin arðsamasta, sem komið hefir yfir eyjabúa á þessari öld, og má að líkindum þakka hinu nýja veiðarfæri mest af þeim ágætisafla. Jafnframt hafa nokkrir menn komið sér upp smáum ísgeymsluhúsum, til þess að geta haft ís á vorum til að frysta með beitu fyrir lönguna (lúðu, ýsu, lýsu), sem hér er oft mikill hörgull á. Menn hafa hin síðari ár keypt talsvert af saltaðri síld úr öðrum landsfjórðungum til að hafa beitu, hefir hún reynst allvel, en stundum eigi verið fáanleg. Nýja síld hefir hér enn eigi tekist að veiða. Á vetrarvertíð reynast ný hrogn mjög góð beita svo og háfsgarnir. Nokkru fyrir 1870 keyptu nokkrir bændur hér lítið þilskip til hákarlaveiða. Hepnaðist þeim veiðin allvel; en eftir nokkur ár varð skipið fyrir ásiglingu af frakknesku fiskiskipi, og tapaðist, sökk, en skipshöfnin bjargaðist. Um 1880 vóru hingað aftur keypt 2 skip (jagtskip »Josephine« og galeas »Neptunus«) bæði til hákarlaveiði; öfluðu bæði allvel um nokkur ár, en svo fórst jagtin 1887 og Neptunus hætti göngu; hafa menn síðan ekki reynt að fá hingað þilskip. Mun það fremur vera hafnleysið fyrir allri suðurströnd landsins og hin slæma höfn og innsigling hér, sem hamlað hefir mönnum frá að fá sér þilskip að nýju, en efnaleysi.

Um fuglaveiðar er það að segja, að arður af súlu- og fýlungaveiði hefir verið nokkuð líkur allan aldarhelminginn, nema að nokkur hnekkir varð á fýlungaveiðinni við hin miklu jarðspell:

fuglabjörgum, sem jarðskjálftarnir 1896 gerðu; en vonandi er að fýlunga fjölgi aftur, þá er fram líða stundir. Aftur hefir lunda- og svartfuglaveiði hrakað mjög. Skömmu eftir 1850 fundu menn upp hina óhappasælu veiði á lunda í lagnet, uppistöðunet og yfirslátt-arnet. Í svipinn óx lundaveiðin að miklum mun. Árið 1849 vóru héðan flutt til útlanda 13,400 pd. af fiðri, en 1855: 19,000 pd. En smásaman tók fuglinn að ganga til þurðar, þar sem bæði var veitt of mikið af fullorðna fuglinum, og ungviðrið svalt í hel undir lagnetunum, auk þess sem fuglinn fældist burt við þessa heimskulegu og grimmúðugu veiðiaðferð. Hið eina ráð til að fjölga fuglinum aftur að mun, mundi vera að friða hann algjörlega um t. d. 10 ára bil. Hér gjalda eyjarbúar tilfinnanlega grimdar, vanhyggju og gapagirndar þeirrar kynslóðar, sem nú er undir lok liðin. Um svartfuglaveiðina má nokkuð líkt segja. Fuglinn var víða strádrepinn, nauðsnaraður á bælum, þar sem eftir reglum Færeyinga aldrei ætti að snara meira en helming af bæli. Afleiðingarnar eru fram komnar; svartfuglaveiðin er að mestu til þurðar gengin t. d. í Bjarnarey, þar sem hún var arðsömust, og mundi hafa orðið það áfram með skynsamlegri og hóflegri veiði. Heimskan tekur oft þungan skatt af mönnum. Hér er um tilfinnanlega afturför að ræða; verður það eitt af hlutverkum núlifandi og komandi kynslóðar að bæta upp brot feðra sinna í þessu efni.

Þá er um garðræktina skal ræða er aftur á gleðilega framför að minnast. Árið 1791 eru hér 2 kálgarðar, 1820: 20, 1840: 70, 1856: 104, en stærðin á þessum 104 görðum er aðeins 3084 □ f. eða tæpir 30 □ f. hver garður að meðaltali. Eftir 1870 fóru menn af kappi að setja út garða sína og byggja nýja, og var allra mest um framkvæmdir í því efni áratuginn 1870—80, og síðan var því fram haldið með dáð og dug hinn næsta áratug, og nú eru maturtagarðar taldir hér rúmlega 16,000 □ f. að stærð eða meir en 5 sinnum stærri að flatarmáli, en þeir voru 1856. Í góðum uppskeruárum má fullyrða, að komið hafi hér úr görðum alt að 2 tunnur af rófum og jarðeplum tilsamans á mann, og sjá allir, hvílíkur plógur það er, og hversu gleðilega framför hér er á að minnast.

Verzlun og samgöngur. Um framför í verzlun er hér eigi að ræða fyr en á 2 síðustu áratugum, eftir að samgöngurnar vóru bættar með auknum eimskipaferðum. Hið gamla einokunar-

farg hvíldi á oss eyjarbúum fram yfir 1880. Hvað lítil samgöngubót getur gert að verkum, má sjá á einu dæmi, sem ég vil tilfæra. Árið 1881 kom jagtin Josephine hingað með kolafarm frá Reykjavík. Þetta hafði þá verkun, að kaupmenn hér þegar settu ofnkol niður í 5 kr., og lækkuðu þau síðar enn meir; áður höfðu þeir tekið 6, 7 uppí 8 kr. fyrir skippundið, en nú urðu þeir hræddir um, að eyjarbúar færu að sækja kol og jafnvel fleiri nauðsynjar til Reykjavíkur, ef þeir lækkuðu eigi verðið á þeim. Mest hefir breytingin orðið á síðasta áratug. Mönnum hefir lærst að panta vörur fyrir peninga beint frá útlöndum, og nú eru menn farnir að senda vörur til umboðsmanna erlendis, og panta aftur útlendar vörur fyrir; fá menn þannig peninga fyrir vörur sínar og fyrir þá aftur vörur með alt að ¹/₃ lægra verði en hér gjörist, og þetta hefir aftur leitt til þess, að aðalverzlunin hér er farin að selja vörur með peningaverði, sem aðeins er lítið eitt hærra en pöntunarverðið. Fyrir 30 árum var hér mikil vesöld, fátækt og kaupstaðarskuldir, en nú munu fæstir skuldugir í búðum, en flestir eiga inni eftir hin síðustu góðu aflaár. Menn verða þá fyrst sjálfstæðir, er skuldahelsið er af þeim leyst, og þeir orðnir svo efnum búnir, að þeir geti fengið sér ársforða, án þess að taka lán hjá kaupmönnum með okurvaxta framfærslu þeirra. (Um skaðvæni skuldaverzlunar sjá Eimr. VI, 220). Síðan fyrir miðja öldina vóru hér 3 verzlanir, en svo minkaði verzlunarmagnið svo, að 2 duttu úr sögunni snemma á 10. tug aldarinnar, svo hér varð þá um sinn aðeins ein verzlun eftir, og þótti ærið harðdræg. Það er því gleðiefni, að hér er á síðustu árum að rísa upp ný innlend verzlun, sem þegar hefir vaxið talsverður þróttur, og bætt verðlag á ýmsum varningi að verulegum mun; hygnir menn óska því þessari verzlun velfarnanar. Svo sem getið er um hér að framan, hafa einatt verið lögð fremur þung sveitarútsvör á verzlanirnar hér, en að öðru leyti hafa þær eigi, svo teljandi sé, stutt eða styrkt nein nytsemdar- eða framfarafyrirtæki; þótt þess hafi verið farið á leit, hefir það enga áheyrn fengið. Stærsta verzlunin hér eða umboðsmaður hennar hét (um 1890) að borga 25 kr. tillag á ári til ekknasjóðsins hér, en hætti því aftur eftir fá ár; þótti mönnum það lítilmannlegt af stórauðugum kaupmanni. Samgöngurnar hafa smásaman verið að batna hina síðustu 2 áratugi, og síðan strandbátarnir komust gang, má segja

að vér höfum ágætar samgöngur bæði við útlönd og strendur landsins, svo vér getum nú greiðlega komið sendingum og vörum um alt land og fengið þær aftur, svo og til og frá útlöndum. Hér á Heimaey er búið að leggja talsvert af vagnvegum og menn þar af leiðandi farnir að nota vagna til flutninga.

Efnahagur eyjarbúa hefir að öllu samtöldu talsvert batnað á síðustu 20 árum, einkum nú allra síðustu árin. Eigur manna eru orðnar meiri, skipa- og bátaútvegur hefir stórum aukist. Íbúðarhús eru orðin stærri, bjartari, rúmbetri og vandaðri. Þakjárnið hefir gjört byltingu og breytingu til bóta í allri húsabyggingu. Torfþökin eru horfin að mestu og þar með öll þau jarðspell, sem torfskurðinum fylgdu; allar þurrabúðir eru með járn- eða tréþaki sömuleiðis öll salthús; aðeins örfáar baðstofur og nokkur önnur hús eru enn með torfþökum, sem að líkindum verða horfin eftir fá ár. Fataburður er orðinn vandaðri og smekklegri, hreinlæti hefir vaxið, og því samfara er betri heilbrigði. Mataræði almennings er einnig orðið hentugra og hollara; á meðal annars á garðræktin góðan þátt í því. Nýrra hentugra verkfæra hafa menn aflað sér, svo sem saumavéla, vagna, betri veiðarfæra o. fl. Grútarlamparnir eru horfnir, en steinolíulampar og steinolíuvélar eru nú á hverju heimili. Talsverðar upphæðir eiga eigi allfáir bæði í landsbankanum og sparisjóðnum hér. Hefir hann kent mönnum að spara og ávaxta fé sitt; því í hann geta menn sett smáar upphæðir á vöxtu, jafnóðum og mönnum fénast eitthvað. Skemtanir einkum dansleikir eru orðnir tíðari, því nú kann því nær hvert mannsbarn hinnar yngri kynslóðar hér að stíga dans, en fyrir 30 árum kunni varla nokkur alþýðumaður að dansa; einnig hafa hér á síðari árum verið leiknir sjónleikir og haldnir samsöngvar, og hefir alt þetta aukið fjör manna og lífsgleði.

Félagsskapur. Það er óefað, að félagsandi hefir um umliðinn aldarhelming verið í nokkurri þróun, þótt framförin í því efni sé alt of hægfara. Menn hafa unnið að ýmsum nauðsynja fyrirtækjum með fríviljugri vinnu; má þar til nefna Strandveginn, eftir hvötum Kohls sýslumanns, hið þarfasta verk, steinhöggið í skólahúsið, vegavinna á sýsluvegi o. fl. Ýmsum félögum hefir fyrir frumkvæði einstakra manna verið komið á fót. Á lestrarfélagið hefir áður verið minst; en þar næst vil ég þá fyrst nefna Goodtemplarafélagið, stofnað hér árið 1888. Eyjarskeggjar höfðu eftir miðja öldina hið versta orð á sér fyrir ofdrykkju, og

þótt hún hafi mikið þverrað, þá er hún helzt of mikil enn, svo sem því miður vill brenna víðast við, þar sem jafnhægt er að ná í sopann sem hér. Orð hefir verið á því gjört og það eigi að ástæðulausu, að í mesta lagi hafi verið drukkið hér árið sem leið, og er það ilt til frásagnar. Væri óskandi, að vínverzlun yrði hér hætt, sem fyrst, því þá mundu óráðsmennirnir eigi lengur geta eitt aflafé sínu, er oft er fengið með lífshættu og súrum sveita, fyrir spritblöndu. Til að reyna að sporna gegn drykkjuskap kom séra Brynjólfur Jónsson á stofn bindindisfélagi skömmu eftir 1860; gerði það óneitanlega talsvert gagn um tíma, en hné algjörlega í valinn ásamt stofnandanum. Goodtemplarafélaginu hefir orðið talsvert ágengt; hefir hrifið ýmsa menn um tíma og suma að fullu og öllu úr klóm ofdrykkjunnar og svo hefir eftirdæmi Goodtemplara haft talsverð siðbætandi áhrif. Mörgum þykir nú meiri minkun en áður að láta sjá sig ósjálfbjarga og vitlausa á strætum og gatnamótum; áður þótti slíkt varla tiltökumál.

Skipaábyrgðarfélagið var stofnað fyrir forgöngu Bjarna sýslumanns Magnússonar árið 1862, til að tryggja sjávarútveg eyjarbúa. Var uppástungu sýslumanns tekið svo vel, að allir eigendur vertíðarskipa gengu þá í félagið, og lögðu á sig þung gjöld, 3% af virðingarverði skipa; síðar hefir gjald þetta verið lækkað svo, að það nú í nær 20 ár hefir verið aðeins 1%, og inntökueyrir 3%, sem í fyrstu var 5%. Félagið hefir á þessum 38 árum eigi greitt allfáar smærri skaðabætur, en ekkert skip hefir það þurft að bæta að fullu. Mestur hluti vertíðarskipa hefir ávalt verið í félaginu, og er sjóður þess nú orðinn um 4000 kr. Félagið hefir síðustu 4 ár veitt þurfandi ekkjum dáinna félagsmanna 30 kr. styrk á ári, sem stjórnarnefndin hefir skift milli 2 ekkna. Verði félagið eigi fyrir stórum óhöppum, mun það innan skamms geta miðlað sjóði þeim fé, sem komið var hér á fót árið 1890, og nefndur er styrktarsjóður handa ekkjum Vestmanneyinga, þeirra er drukna eða hrapa til bana.[1] Skipulagsskrá sjóðs þessa öðlaðist konunglega staðfestingu 5. des. 1891. Eyjarbúar hafa styrkt sjóð þennan helzt til linlega, átti hann því nú í árslok aðeins rúmar 800 kr. í sjóði. Vonandi er að eigi verði langt liðið á öldina, áður hann fer að geta unnið sitt fyrirhugaða líknarverk og þannig náð takmarki sínu. Forsetar skipaábyrgðarfélagsins hafa

[1] Á aðalfundi félagsins 27. janúar 1901 gaf félagið ekknasjóðnum 500 kr.

verið: Bjarni sýslumaður, Þorsteinn Jónsson hreppstjóri og Þorsteinn læknir síðan 1886.

Framfarafélagið var stofnað árið 1893 til að efla framfarir í búnaði, túnrækt o. fl. Hefir það flest árin notið styrks úr landssjóði, og orðið talsvert ágengt. Hefir síðan að mun aukist áhugi á stækkun túna, uppgræðingu nýrra túna, og betri hirðingu og ræktun hinna eldri túna, og er þar enn mikið verkefni fyrir höndum, svo sem áður er minst á. Félagið varð til þess að útvega hinar fyrstu kerrur hingað. Félagið á nú 100 kr. í sjóði.

Nautgripaábyrgðarfélagið var stofnað árið 1893 til að tryggja kúaeign manna. Félagsmenn greiða 4% af virðingarverði kúnna. Félagið hefir þegar bætt margar kýr, og hefir átt fjárhagslega í vök að verjast, þar sem það hefir orðið að greiða skaðabætur nær því á hverju ári. Er enginn efi á að félag þetta er þarfleg stofnun, og er því vonandi að það eigi langt líf fyrir höndum, og að því smásaman auðnist að geta aukið fastasjóð sinn, sem nú er 150 kr.

Sundkensla hefir hér verið í nokkur ár; hefir hún notið styrks úr landssjóði og sýslusjóði, en fór ekki fram síðastliðið sumar; má það telja illa farið, ef kensla þessi verður lögð niður, því það má oft verða til að bjarga lífinu að kunna sund; auk þess er sundnám holl og gagnleg hreyfing; sjóböðin hreinsa hörundið og herða líkamann, veita honum meðal annars meira mótstöðuafl gegn ofkælingu.[1] Einn hinna elztu manna hér á landi, Páll sagnfræðingur Melsted, baðaði sig að sögn í Bessastaðatjörn, þá er hann var í skóla, þangað til tjörnina fór að leggja á haustin. félagi með honum við baðferðir þessar var Konráð Gíslason, síðar háskólakennari, sem komst á níræðisaldur. Er eigi ólíklegt að langlífi þeirra beggja sé að einhverju leyti að þakka herðingu líkamans á ungum aldri við sjóböðin köldu.

Loks skal getið hér um eina framför, brunnana steinlímdu, sem nú eru komnir á flest heimili. Er í þá safnað regnvatni af járn- og tréþökum, svo að nú verður sjaldan vatnsskortur hjá fólki, en áður var hann algengur. Fyrsti steinlímdi brunnurinn var gerður á 8. tug aldarinnar. Hér er aðeins einn brunnur, sem aldrei þrýtur vatn í. Hann er grafinn í sandi nálægt sjó; vatnið í honum er því síað sjóvatn ísalt á bragð. Hér er ekk-

[1] Sundkensla fór hér aftur fram sumarið 1901.

ert rennandi vatn, aðeins ein tjörn í bygð (önnur nokkuð langt frá bygð) með fremur slæmu vatni, verður auk þess þur í löngum þurkum á sumrum. Brunnar verða eigi grafnir til gagns, sökum þess að öll eyjan er holt hraun, sem alt vatn hripar niður úr.

Ég hefi þá nokkuð farið yfir sögu Vestmanneyja á umliðnum aldarhelmingi. Þótt nokkrir dökkir blettir finnist hjá oss, hygg ég þó, að af því, sem sagt er, sé ljóst, að heldur hafi gengið en rekið hjá voru litla mannfélagsfari, að framfarir hafi talsverðar verið, einkum á síðasta aldarfjórðungi, og mestar nú á síðustu árum. Lýk ég svo máli mínu með því, að óska Vestmanneyjum og Vestmanneyingum af heilum hug gæfugengis og andlegra og líkamlegra framfara á hinni nýupprunnu öld.[1]

Nóttin helga.

I.

Heilaga nóttin með himneskan frið,
hvar helzt þú við?
Hvað dvelur þitt dýrmæta yndi?
Að vísu er nótt hér og níðdimt og svalt;
hér nötrar alt
í óvægum útsunnanvindi.

Ég bjóst við himneskum hátíðaklið,
en hrekk nú við
er stormurinn vælir og veinar.
Og helgifrið spáir ei hrímgað gler —
því hélan er
sem fylkingar hárbeittra fleina.

---

[1] Fyrirlestur þennan hélt ég 3. janúar f. ár. Ágóðinn (48 kr.) rann í ekknasjóðinn. Af því að nokkrir fjarverandi Vestmanneyingar hafa látið þá ósk ljósi við mig, að ég kæmi honum á prent, hefi ég snúið mér til ritstjóra Eimreiðinnar með ágrip þetta, sem er helmingi styttra en fyrirlesturinn upprunalegi; ýmislegt sagt her með færri orðum, og smærri og stærri köflum slept úr, sem ekki þótti eiga við að birta á prenti. *Höf.*

Ég bjóst við að kastaði birtu um jörð
og blessandi hjörð
liði hýr yfir holtin og bæinn;
nú dynja útsynnings-höglin hörð
um harðfrosin börð,
og rokviðrið rífur upp sæinn.

Ég vænti þó einhvers — þá alt er svo hljótt
um undranna nótt,
ég brýt þessa hélubranda,
því gjörla ég vil út um gluggann sjá
hvað gengur nú á —
og hægt því á héluna anda.

II.

Fyrir tunglið miklir skuggar skeiða. —
Skelfilegir flókar sundur breiða
eins og svartar voðir vængjabörð.
Líkt og hleypi göndum, grimm í brúnum,
gamalkunnug flögð úr sagnarúnum,
líti grænum glirnum yfir jörð.
Logafextir fararskjótar mása
fram úr vitum hrævareldum blása
veltur löður vargabrjóstum frá — — —
Loftið hamast, hamslaust, óstöðvandi,
hart og myrkt sem tryltur berserksandi,
sem ei bæn né blíða vinnur á.

Og nóttin sú arna' á að færa oss frið —
sá friður mun koma frá annarri hlið,
því guð hefir storminum leyft sér að leika,
og hann leikur til morguns, það varla mun skeika.

III.

Nú finst mér sem ára-andlit líta
hér inn gegnum rúðuna héluhvíta.
Hvað, ári í nótt —? Það er engilsins bjarta
ásýnd! — því miður, það skelfir mitt hjarta.

Hans glott er svo biturt, sem glirnur hans brenni,
mót glerinu þrýstir hann nefi og enni;
svip hans er eitthvað svo æsandi, tryllandi,
alt í hans veru af hrylling mig fyllandi.

Svo heyri ég lágan og hásan róminn
en hiklausan, hvassan, sem síðasta dóminn:

»— Þið hrópið á frið, frið,
og haldið að þessi nótt færi' ykkur frið!
Nei, þeir munu hafa heyrt það skakt
þessi hirðara-grey, það var aldrei sagt.
Hann kom ekki til þess að færa' ykkur frið,
sá sem fæddist í nótt — þetta vitið þið.
Hann hóf fyrir alvöru eilífa stríðið.
Þá var andlega jafnvægið brotið og þrotið
og logandi brandi í bygðirnar skotið;
þá byrjaði lífið
með stríðið og kífið,
sem alt hefir síðan undir sig brotið,
þar allir kraftarnir hafa sín notið,
og heimurinn allur í auðmýkt lotið
og atgervi sitt gegnum blóðstrauma hlotið —
Þá varð orustuvöllur hvert einasta kotið.

Sko þarna, hátt — fyrir hásæti mána,
þar hefjast í dansinn sögunnar myndir;
í skýjanna löðri hver sýningin syndir. —
En á bak við þær hyldýpi himinsins blána.

Sko þarna hinn rómverska ríkisfána,
þar roðar af keisarans dýrðargöngum;
en blysin, sem förinni birtuna lána,
eru' brennandi menn, sem hefjast á stöngum.

Og þarna er rándýrum hleypt úr hafti —
svo hrinda þeir mönnum í klær þeirra niður.
Sko blóðið, sem lekur úr ljónsins kjafti —
þeim líkar að sjá, er það kroppana bryður.

Og þarna er náunginn klipinn og kreistur
og kvalinn og teygður — því nóg eru týgin;
hann yrði víst seint frá þeim ósköpum leystur,
ef ei hann að lokunum frelsaði — lygin.

Og þarna glittir í bál og í brennur,
en bak við það, lengra frá, þar sérðu stríðin;
þar brúka menn stál eða bál eða tennur
að brytja með heiðna' eða kristna lýðinn.

Þú sér þarna minningar-mynd yfir sverðunum
myrka í andliti, sjónirnar hvessa,
með blóðbrúðkaups-skikkjuna hangandi' á herðunum
og hræglott um munn — það er Barthóloms'messa —«.

Burt! Þú ert Satan, þú sýnir það versta —!
»Nei segðu' ekki þetta, með rósemd og stillingu
tökum við sökina. Heyrðu, í hillingu
horfum við þarna á fáeina presta.

Þeir blessa, jú rétt, og þeir beita' ekki skálmum,
en berjast með hugvekjum, ræðum og sálmum,
kveikjandi eldinn í almúgans sálum
svo allir, sem heyra þá, standa á nálum.

Þeir kasta þar nagandi orm' inn í anda
sem eitrar hugskotið, gleðina hrekur,
sem stríðið hið innra án vægðar vekur —
Hver vogar mót augnráði prestsins að standa!

Þeir koma til sjúklingsins sængur, vinur,
og sækja hann heim, er hann lémagna stynur,
og bera á herðum sér huggara-feldinn —
en hella þá olíu' í síðasta eldinn.«

Vík frá mér, Satan! — »Nei, vertu nú hægur,
þú verður svo óstiltur, reiður og ægur.
Nú sýni' ég þér líka þau gull og þá gnótt,
sem gat hún af sér, þessi heilaga nótt.

Þú sér þarna vonirnar, vængjaðar, skínandi,
viðkvæmar, brosandi, lofthallir sýnandi,
indælar svífa, mót árdegi bendandi,
yl sinn og ljós nið'r á mannkynið sendandi.

Og þarna er huggunin, hendurnar réttandi
hefjandi sálirnar, byrðirnar léttandi.
Og þarna er trúin, við bjargfastan barminn
bjóðandi hvíldina, sefandi harminn.

Og þarna er kærleikur, kristni og jöfnuður,
heil krossferð af líknsemi, hjálpræðis-söfnuður,
sinnandi eymdinni, laðandi, leiðandi,
ljós yfir jarðneska ástandið breiðandi.

Og þarna er ljóðanna- og listanna-dís
á lífsins öldum hún hnígur og rís — —
— En þetta' er ei til þess að færa' ykkur friðinn;
nei, fyrst nú er mannkynsins rósemi liðin.

Það keppir og varðar um himnesku hnossin,
það hefur til baráttu sverðið og krossinn.
Þar berst sérhver mannssál á báðar hendur
og berst — vertu viss — meðan heimurinn stendur.

Því friðurinn, vinur, þú veizt ei hvað friður er,
það er veldi og fullkomnun þess eins, sem miður fer.
það er kyrðin hin geiglega, geimurinn auði,
það er gjörsamlegt jafnvægi — eilífur dauði —«.

IV.

Og nú er hann farinn, sá ótætis-ár,
og aftur ég horfi út í storm og él,
og flókana þarna' upp við tunglið ég tel
með tröllaukin andlit og logandi hár.

En myndirnar — eru þær enn þar á sveimi?
Ég sé eimtóm élin. — Þær hljóta að vera
ættaðar frá mínum innra heimi.

Og eitthvað mér finst gegnum sál mína streymi,
ei ósvipað því, sem mig illa dreymi. —
Eða hefir mér birst í vökunni vera?
Hvað var ég að hugsa og gera?

Í sál minni einnig er álíka stríð,
sem endurrís sérhverja jólatíð.
— Ég veit ei hvort á ég að elska' eða hata,
aðhyllast safna' eða hafna og glata — —

En víst er ég elski hið eilífa kíf,
hinn eilífa storm gegnum mannkynsins líf
sem hrærir upp kraftinn í hverri sál,
sem hvetur og setur á hreyfing hvert stál.
Ég finn að það eykur og eflir þróttinn —
því er hún mér velkomin, heilaga nóttin.

Guðmundur Magnússon.

Dr. Kjanning (W. E. Channing).

(Sumpart eftir *H. Tambs Lycke*).

Svo má segja, að þessi mikli og nafntogaði kennimaður ryddi fyrstur braut hinni öflugu únítara-hreyfingu, að m. k. í Ameríku, — þeirri hreyfingu, sem mjög hefir gagnsýrt alla kirkjuflokka á vorum dögum. Var hann og einhver hinn mesti sjáari og lærimeistari í kristnum heimi á fyrri hluta 19. aldarinnar. Hann var mildur og blíður í lund og þótti mjög sviplíkur hinum góða og guðrækna Fénélon biskupi á Frakklandi; sýna og kaþólskir menn minningu hans meiri virðing og umburðarlyndi en flestum öðrum skörungum af flokki prótestanta, því að rétttrúun þeirra, meiri eða minni, meta þeir lítils. Dr. Kjanning sameinaði það tvent, er sumir kalla sundurleitast, en það er heilags manns líf, og alfrjálsa vísindalega einurð og skörungsskap. Hann var prestur í borginni Boston og kominn af göfugri ætt og hámentaðri. Snemma breytti hann skoðunum sínum og kenningum, en þó með þeirri

vorkunnsemi og mannúð við embættisbræður sína og hógværð í röksemdum, að hann misti aldrei nokkurs manns virðing og velvilja.

Hin nýja hreyfing Kjannings gekk beint á móti hinni fornu föstu og röklegu, en stirðu og ströngu trúarfræði Kalvíns; en þó var hreyfingin miklu fremur jákvæð en neikvæð. Dr. K. var vanur að segja: »Fornu villurnar falla af sjálfu sér fyrir ljósi betri kenninga — alt eins og tröllin daga uppi fyrir geislum morgunsólarinnar.« »Reformatsjón (umbót) er betri en Revolútsjón (bylting)«. Hin nýja kenning breytti Jesú-dýrkuninni í nýrri og mildari boðun, og lagði áherzluna á eilífan og einan guð, manninn og mannlífið. Hann gjörði trúna miklu eðlilegri og auðugri, innilegri og bjartsýnni, en aðrir kennimenn á þeim dögum (snemma á öldinni): Í hans augum var guðs dýrðar-opinberun alstaðar, og hann fann perlu guðsmyndarinnar hvervetna í sorpinu, sorpi manneðlisins, og mannlífið var í augum hans fult af fögrum fyrirheitum, fult af dásemdum, mögulegleikum, heilagleik. Dr. K. niðurreif hina hörðu hártogunaraðferð presta og guðfræðinga. Vér eigum ekki — sagði hann — að kenna margt, heldur mikið (ɔ: non *multa*, sed *multum*). Og þó hann mildur væri og vægur við aðra, og þótt hann aldrei gleymdi að viðurkenna hið góða í málstað mótstöðumanna sinna, var nálega engra færi að fara í deilur við hann. Hann var bæði djúpskygn, víðsýnn og skarpvitur og ritsnillingur hinn mesti, og ritaði enn þá betur en hann talaði. Hann deildi og aldrei um önnur efni en stórsannindi (Princip), og fékk því skjótt í fylgi með sér beztu menn þjóðarinnar. Hann minti og bæði á Washington og Franklín, en ritsnild hans, blíða, guðlega mannelska tók þeim langt fram, þótt þeim væru aðrir yfirburðir gefnir, ef til vill, í meiri mæli. En sérstaklega einkendi Kjanning hans kennimannlega hógværð, sem bæði þá og endranær er óvanalegur kostur amerískra kennimanna-skörunga. Þeir, sem heyrðu hann tala, og eins þeir, sem lesa rit hans, undrast yfir þeim »guðsfriði«, sem fylgir orðum hans, og þó talar hann eins og sá, sem valdið hefir. »Hve nær endurfæddist þú, góði bróðir?« spurði kvekari nokkur dr. Kjanning. »Jeg man ekki til, að það hafi nokkurn tíma orðið,« svaraði Kj. »Þú hefir þá endurfæðst, áður en þú fæddist,« svaraði kvekarinn. Þessi kyrláta, en djúpa hreyfing, sem dr. Kjanning hóf, vakti litla styrjöld meðan hans naut við, en það var því merkilegra, sem hún þó var

bæði djúp og víðtæk bæði nær honum og fjær. Ófriður af þeim únítörum, er fylgja kenningarstefnu og heimspeki Kjannings, hefir aldrei verið teljandi. Ekki heldur kviknaði nokkurt bál út af hinum meistaralegu tölum hans og flugritum móti áþján svertingjanna, og hefir þó enginn lýst því þjóðarhneyksli jafnátakanlega og hann. En þegar yngri samtíðarmaður Kjannings og arfþegi í heimi andans og frelsisins, Theodor Parker, kom fram, þá var friðnum í Bandaríkjunum lokið. Parker var einhver hinn mesti ræðuskörungur, sem Ameríka hefir átt, frumlegur í hugsun sem háttum, fullur af frjálslyndi, ákefð og andríki. Eins og Kjanning sleit hann sig ungur frá trúarfylgi við feður sína, og gjörðist brátt miklu svæsnari frjálstrúarmaður en hinn og miklu æstari fylgismaður þeirra, sem fyrstir gengu í berhögg móti þrælahaldinu. Er af honum mikil saga. En þótt hann væri og sé og verði talinn með mestu kennimönnum og frelsisskörungum á seinni tímum, þá eignaðist hann aldrei mikinn flokk eða fylgiliða; þótti flestum hann fara geyst og spilla jafnmiklu og hann bætti í trúar- og kirkjumálum, þrátt fyrir eldfjör sitt og frumgáfur — nema hvað hann ómótmælanlega hleypti frelsismáli svertingjanna í bál og brand. Parker dó úr brjósttæringu suður á Ítalíu um sama leyti, sem þrælastríðið brauzt út 1860. Hefði ákefð, rökfræði og frumlegt andríki verið einhlítt til þess, að tala mönnum á svipstundu hughvarf um sannindi og ósannindi arfgenginna trúarfræða, þá hefði Parker verið hinn rétti maður. En til þess varð Kjanning, en ekki hann. Það var hinn hógværi og mildi Kjanning, sem stofnaði fremur öllum öðrum hina miklu únítara-hreyfing, sem eykst til þessa dags með ári hverju um allan kristinn heim — þrátt fyrir öll mótmæli allra trúarflokka, sem halda, að m. k. að forminu til, hinum fornu trúarfræðum. Únítara-kirkjuflokkurinn sjálfur jókst að vísu lítið eftir daga Kj. og telur varla fleiri en hálfa miljón áhangenda vestan og austan Atlantshafsins að samanlögðu. En skoðanir flokksins hafa smátt og smátt gagnsýrt svo mjög alla kirkjuflokka, og ekki sízt hinar miklu ríkiskirkjur í Evrópu, að það er því síður en svo, að eining eða samhljóðan trúarskoðananna haldi þeim saman, heldur má svo að orði kveða, að félag þeirra haldist eingöngu fyrir hið ytra skipulag þeirra, ríki, eignir, aðhald og venju. Dr. Kjanning fær og æ meiri og víðtækari frægð fyrir rit sín og skoðanir. Fyrir fám árum gaf únítara-presturinn Robert Spears út rit hans á Englandi, þótt margar eldri útgáfur væri til, og seldi með gjafverði 100,000 ein-

tök á örstuttum tíma, og nú er varla sá prestur til á Englandi og í Ameríku, sem nokkuð kveður að, að rit þessa manns finnist ekki meðal bóka hans. Er hann og einn hinna fáu guðfræðinga af mótmælenda flokki, sem kaþólskir klerkar lesa. Ed. Labolaye, einhver hinn lærðasti maður á Frakklandi — nýlega látinn — kvað svo að orði einhvern tíma: »Ég þekki ekkert betra meðal til hjálpar minni siðferðislega biluðu þjóð en rit hins snjalla og góða' únítara-postula.« Á líkan hátt töluðu ýmsir aðrir þjóðvinir og skörungar bæði á Frakklandi og Þýzkalandi, t. a. m. Sismondi, Bunsen og fl. Einkennilegt var það við dr. Kj., að hann kvaðst enginn flokksmaður vera, ekki einu sinni únítari, þótt hann teldist höfðingi þeirra. Hann var allsherjar-kennimaður, og verður það meir og meir. »Þá fer heiminum fljótara fram en mér þykir útlit fyrir« — sagði Bunsen barón — »verði hann búinn að ná Kjanning, svo það megi heita, eftir þrjú hundruð ár.« Ýms rit hans eru lögboðin til lesturs í barnaskólum, t. d. fyrirlestur hans um sjálfsmentun (sem íslenzkað er í 9. árg. tímarits Bókmfl.), um alþýðumentun, mannréttindi, bindindi, o. fl.

Dr. Kj. var nál. 40 árum prestur við þá kirkju í Boston, er æ síðan þykir hin göfgasta í borginni. Hann þjáðist lengi af vanheilsu, en andans starfsemi hans hélzt nálega óbreytt fram að andláti hans. Hann andaðist rúmlega sextugur 2. dag október 1842 á ferð norður í Vermont. Það var sunnudagskvöld er hann dó. Það var í húsi vina hans. Hann sá mót austri, þar sem hann hvíldi, og gylti kveldsólin skóg og hæðir, en himininn hinn fegursti kvöldroði. »Margan vitnisburð hefi ég meðtekið frá andanum,« vóru hin síðustu orð, sem heyrðust til hans, en rétt áður bað hann, að sér væri lesin fjallræðan. Það var gjört og endað á Faðirvori. »Þetta er nóg,« sagði hann brosandi, »ég þoli ekki að hlusta á meira, svo er ég þreyttur. En ég hrestist, stórum hrestist, við þessi orð. Þau eru full af þeim guðlegasta andi í vorum trúarbrögðum.«

Á minnisvarða hans í Boston, þar sem hann hvílir, standa þessi sönnu, en látlausu orð: »Til minnis um WILLIAM ELLERY CHANNING, er ávann sér heiður allrar kristninnar fyrir málsnild og einurð við útbreiðslu og efling sannleika, trúar og frelsis.«

Nú skal með fám orðum minnast betur á kenningu þessa nýja kristna Sókratesar.

Öll orð hans eru eins konar guðsorð, öll með þeim blæ guðrækninnar, gæzkunnar og andríkisins, að þau munu vart verða einkend með réttara orði. En rit hans eru alls ekki guðfræðisrit. Guðfræðisdeilum eða rannsóknum gaf hann sig lítið við og aldrei nema vegna gefinna orsaka. Öll rit hans eru um dygð og guðsótta, en með nýjum skoðunarhætti og formi: Hann vill efla guðshugmynd vora með því, að efla skoðun vora á eðli sjálfra vor. Í þessu eru rit dr. Kj. ólík öllum öðrum kennimannlegum ritum, sem á undan honum vóru samin — að undantekinni fjallræðunni og stöku setningum hins sama andlega postula, sem fyrst sló erfðasyndinni fastri í fræðum kirkjunnar. Þegar Kj. ræðst á einhverja erfðakenning, t. d. þrenningarlærdóminn, þá er aðalástæða hans, að röðstyðja með því heilbrigðari og bjartari lífslífsskoðanir og ryðja brautina fyrir þá, sem sátu fjötraðir bak við úreltar mannasetningar. Sá guð, sem Kj. boðaði, er hið skilyrðislausa upphaf alls réttlætis og kærleika, alfaðirinn, guð ljóssins og lífsins, sem sendir oss sífeld bros í blíðu sumarsins og opinberaðist oss í gæzku Jesú og kærleika. Næst þeirri skoðun er gleði hans yfir lífinu og þakklæti við guð fyrir gæði þess og dásemdir. Aldrei heyrast hjá honum hinar alkunnu guðlöstunar raunatölur yfir heiminum sem táradal; lífið sýndist honum bjartir helgisalir, jörðin himnaríki, og guð sjálfur nærri oss, blessandi börn sín frá skínandi hástóli sælunnar. »Handleiðsla guðs hingað til,« sagði hann, »fyllir mig óbifanlegu trausti til ókominna tíma.« Þriðja allsherjar-skoðun hans var trú hans á manneðlið. Ekkert vakti eins gremju og vandlæti hins milda manns eins og kenning kirkjunnar um gjörspilling mannsins. Þessi kenning gekk snemma fram af honum. Þar lá í hans augum aðal-ágreiningsefnið milli hins gamla og hins nýja. Hann kendi að maðurinn væri undir niðri góður, eða að m. k. lagaður og ákvarðaður til að verða það — án yfirnáttúrlegra áhrifa, er hann kvað rugla alla rétta og heilbrigða skoðun. En dr. Kj. var of vitur og gætinn til að fara of langt: Hann neitar hvergi syndsemi kyns vors og mikla breyskleika. Fáir menn hafa búið yfir meiri meðfæddum viðbjóð á öllu illu, ósönnu og ljótu eins og hann. Enginn hefir betur skilið orð Esaíasar: »Alt réttlæti vort er eins og niðurlagsfat.« Og enginn setti takmark algjörleikans hærra; enginn krefst meiri helgunar af kristnum mönnum en hann gjörði.

Það, sem hann andæpti, var hið sjúka og brjálaða í kenning-

unni, sem staðhæfir, að í oss finnist ekkert gott, og að vér séum af náttúrunni einungis illir og til ills lagaðir; að yfirnáttúrleg frelsis-hjálp fyrir trú gjöri oss til góðs hæfa, og ekkert annað. »Þetta er að baktala og rógbera manneðlið,« sagði hann, »ég þekki það af eiginni reynslu og eftirtekt.« Honum sárnaði (sagði hann) mest að sjá, að sjálf trúarbrögðin skyldu þannig byggja aðalkenning sína á misskilningi á manneðlinu, á rógi og lasti um það. Hann sá og glögt, hversu þessi háskakenning hefir valdið miklu volæði hjá þjóðunum, með því að niðurníða og vantreysta kröftum mannsins, en innræta skinhelgi, hræsni og ódrengskap í öllum stéttum. Í ritum sínum sannar Kj. meistaralega þessa trúargrein vorra daga. að manneðlið geymi í sér fremur góðan og göfgan vísi, en hið gagnstæða, og mætti tilfæra margar málsnjallar setningar eftir höfund þennan því til sönnunar. En til þess er hér ekki rúm, enda þarf þess ekki; nálega allir hugsandi menn eru hættir að leggja nokkra áherzlu á syndafalls- og spillingarkenninguna eftir bókstafnum heldur reyna að skoða hana og skilja á líkingarfullan hátt — alveg eins og fleiri fornlega trúarlærdóma. »Manneðlið er« — segir einn af lærisveinum Kjannings — »líkt grenikönglinum; hann er ekki greniviður, heldur er hann vísir til greniviðar.« Þessi sannleiki liggur og einmitt í kenningu Jesú, hvort sem eigin orð hans eru bókstafrétt tilfærð, eða rituð í og eftir anda hans — eins og guðspjall Jóh., þar sem t. d. hann talar um greinar á hinum sanna vínviði, eða það, að hafa lífið í sér. Kristur meinti kjarnann, hin sönnu útsæðiskorn, guðsmyndina, það að maðurinn ætti að verða guðsbarn, eða guðs son, í líking við hann sjálfan. Þessa kenning kallaði Kj. afbakaða af slæmri trúarfræði. Hann skorar sí og æ á menn, að leggja hönd á plóginn, betran sína. »Trúið á náðarkraft guðs í yður sjálfum,« segir hann. Sú bezta bót og iðran er starfsemi guði til lofs og dýrðar og meðbræðrunum til blessunar. Tómt trúar- og iðrunartal eða réttlæting fyrir yfirnáttúrlega hjálp stoðar ekki — vekur menn ekki framar, sannfærir ekki framar. Vér megum aldrei gleyma því, að þó vér syndugir séum og breyskir, þá er margs konar ófullkomleiki áskapaður eðli voru, og frjálsræði vort, vitsmunir og tækifæri mjög svo takmarkað. Og enn síður megum vér gleyma hinu — hverju? Því, að vér, þó breyskir séum, erum börn guðs, en ekki reiðinnar. »Enga betrunar-örvinglun!« kallaði dr. Kj. »Rís þú upp úr volæði þínu, maður! Þú ert ekki getinn til ills og ófara, heldur til frelsis guðs-

barna! Findu kraft guðs í sál þinni og blóði! Snú þú aftur með týnda syninum, og muntu óðara endurnærast í faðmi föður þíns, sem sér þig álengdar. En tign þín, hinn guðlegi kjarni þinn er í vilja þínum og frjálsum viðburðum. »Hvað var Jesús?« spyr dr. Kj. Hann svarar: »Það, sem maðurinn á að verða; það sem maðurinn verður, þegar hann nær aldurshæð Krists.« Dr. Kj. bar heita og háleita elsku til Jesú Krists. En þó hann væri í fyllri guðs mynd en vér, þó hann væri ljómi hans dýrðar og ímynd hans veru, var hann maður eins og vér, og ekkert annað en maður, en — gætið þess — hann var um leið fyrirmynd mannsins, fullkominn maður. Trúargreinin um Jesú, sem aðra persónu þrenningarinnar, bætir engu við hann nema guðfræðilegri dýrðarglýju, sem enginn skilur án hártogunar, en sem deyfir og deyðir trúna á manneðlið og innrætir oss, rétt skilið, of þröngar og blendnar hugmyndir um vorn himneska föður. En guðs son og frelsara, fræðara og fyrirmynd kallaði dr. Kj. Jesúm frá Nazaret, og svo gjöra enn allir sannir lærisveinar þessa guðlega kennimanns.

Matth. Jochumsson.

Hávifoss.

Fegurstir fossar verða þar, sem vatnsbreiða hraðar fram að brún, hvelfist síðan yfir hana og steypist fram af óskoruð öll breiðan.

Svo er um t. a. m. Skógafoss; honum er bezt lýst með þessum orðum Jónasar:

Hann breiðir fram af bergi hvítan skrúða.

Foss sá, er hér ræðir um, er nú að vísu ekki eins skrautlegur eða velvaxin og Skógafoss, en hann er miklu hærri, um 400 fet á hæð, og mun því vera einna hæstur foss á landinu, þeirra sem nokkurt vatnsmegn er í.

Hávifoss — er ég legg til að svo sé nefndur — verður þar, sem Fossá[1] fellur ofan af hálendinu. Áður var undir fossinum hylur mikill, en hann fylti af grjóti jarðskjálftasumarið (1896).

---

[1] Fossá rennur í Þjórsá.

Furðu gegnir, að foss þessi skuli svo lengi hafa verið nafnlaus, þar sem mörgum hefir verið um hann kunnugt og hann sést jafnvel að langar leiðir neðan úr Landsveit. Að vísu er það nú ekki nema stúfur af honum sem sést.

Hvað fossinn hefir þótt merkilegur, má ef till vill marka af

Hávifoss.

því, hvað mörg örnefni eru af honum leidd: Fossá, Fossheiði, Fossalda.

Nálægt fossinum er hið afarstórgerða jarðfall, sem nefnt er Hraunið (eða Hrunið), og má telja það einhverja síðustu viðbót við Suðurlandsundirlendið; undirlendið færir út kvíarnar, er saxast á hálendið. Og yfirleitt munu fossgljúfrin að jarðsögunni til vera með allra fróðlegustu stöðum á Íslandi.

Efst í berginu er blágrýti, og stuðlabergsstrengurinn, er greinilega 'sést á myndinni, hefir gert þennan hlykk á fossinn vegna þess, hvað hann er seinunninn. En undir blágrýtinu er mjög mikil þykt af harðnaðri ármöl (hnullungabergi), leir og fornum jökulurðum. Mjög mikið af þessari fornu og breyttu ármöl sést nú hér og hvar í bergi nálægt Þjórsá á margra mílna svæði, og bendir til hvað Þjórsá er afargömul. Meginstraumur landsins hefir fallið om þessi svæði frá því löngu fyrir þá ísöld, er mönnum var kunnugt um hér á landi fram að 1899. Raunar hefir hinn forni árbotn, þegar fram í bygðir kemur, legið nokkur hundrað fetum hærra en núverandi botn Þjórsár.

En síðan þetta var, hefir Hávifoss orðið til og margir aðrir fossar, sem vonandi, sumir hverjir, eiga eftir að verða afl þeirra hluta er gjöra skal. *Helgi Pétursson.*

Seyðisfjörður

um aldamótin 1900.

Seyðisfjörður mun vera að ýmsu leyti dálítið frábrugðinn bræðrum sínum, hinum bæjunum þremur, bæði í raun og sjón.

Hann er langyngstur þeirra og fæddur og uppalinn á öðrum tíma en þeir, og því að ýmsu leyti undir öðrum lífs- og þroskaskilyrðum, sem eðlilega hafa sett sitt snið á drenginn.

Þetta er meðal annars orsök til, að menn tala stundum um Seyðisfjörð eins og úrættan, eins og rótlausan nýgræðing, sem kominn væri alls ólöglega til vegs og gengis og ætti í rauninni ekkert með að vera til, væri getinn og fæddur að frændum og foreldrum nauðugum, eða þó að þeim óviljandi, þar sem eldri bræðurnir hefðu komið upp eins og gallalausar gulrófur, þar sem til þeirra var sáð, og allir bjuggust við rófum.

Seyðisfjörður er aðskotadýrið í sveitinni. Hann settist á kotið, sem engum hafði dottið í hug að lífvænt væri á, og hefir komið því svo upp, að það er nú hærra metið en höfuðbólið gamla, þar sem túnið hafði tekið ástfóstri við mosann og engjarnar við elftinguna, sem verður svo árlega að deyja úti, af því ekkert er til

að éta hana, og ofan á alt þetta bætist, að þessi frumbýlingur getur, áður en nokkur maður veit af, setið uppi með ríkustu bóndadótturina í sveitinni, sem höfuðbólið gamla átti í rauninni þinglesið ítak í, og slíkt fyrirgefst kotungum aldrei.

En án gamans talað, þá eru þeir ýmsir af hinni eldri kynslóð, sem kunna ekki við það, hversu fljótt Seyðisfjörður hefir »komist upp á hornið«, og svo finst þeim bragðið að honum útlenzkt, að minsta kosti óíslenzkt.

Það er og satt, að Seyðisfirði svipar að ýmsu leyti töluvert til útlendra landnemabæja, bæði að hraðvexti sínum og allri nattúru. Hér er enginn embættisaðall eða bæjaraðall, sem geti tekið sig út úr hinum sakir aldurs eða ættgöfgi og þakkað guði fyrir, að hann er ekki eins og aðrir menn. Hér eru flestir eins og frúin, sem ekki átti hreppstjóra í ættinni, að minsta kosti hafa þá þeir heiðursmenn verið hreppstjórar eða hefðarmenn einhverstaðar annarstaðar, á öðrum landshornum eða þá í Noregi eða Danmörku, og því er enginn skyldur til að trúa um annars forfeður fremur en hann vill. Og þó einhver hafi verið kaupmaður ári lengur en annar eða í bæjarstjórn mánuði lengur en nábúi hans, þá er það oflítill hefðarmunur til þess, að vekja stéttaskifting eða flokkaríg.

Og þó ótrúlegt sé til frásagnar, þá hefir kvenþjóðin á Seyðisfirði ekki heldur komið þar á neinni stéttaskifting, hvorki meðal sjálfrar sín né sinna karlmanna, þó það annars oft sé svo, eins og menn vita, einkum í smábæjum, að frúrnar og »frökenarnar« hafi sérstaklega það ætlunarverk á hendi, að sporna við því, að auður og embætti velkist við of náin kynni af því, sem óæðra er, og þessi óhlutsemi er þeim mun virðingarverðari, sem ýmsar af frúnum á Seyðisfirði, eins og í nýlendubæjunum, hafa aldrei verið »frökenar«, heldur aðeins vinnukonur og þjónustustúlkur, sem sagt er annars um að verji frúarsessinn og hátign hans ekki lakar en aðrar, þegar þær eru seztar í hann.

Þetta stafar beinlínis af því, að bæjarbúar hér eru, að kalla má, foknir saman úr öllum áttum, og hér er nálega enginn innborinn eldri manna eða borgara og tíminn svo skammur, sem bærinn hefir myndast á, að enginn maður eða ætt hefir haft tóm til að lögfesta handa sér neinn aldursforsetastól. Einn elztur borgari hér nú mun vera J. M. Hansen, konsúll, og þó ekki bú-

inn að vera hér nema 19 ár, en er Norðmaður að ætt og uppalinn í Noregi.

Þegar nú litið er til þess, að hér eru flestir ekki eldri en 10—15 ára búar og borgarar, þá er það mjög eðlileg tilfinning hjá Seyðfirðingum, að þeir séu í rauninni allir jafngamlir, og að nýju andlitin séu hér því jafnborin hinum eldri til valda og metorða, undir eins og allir þekkja þau, og nái þau þó hvorugu, þá er það ekki af því, að andlitin eru ný, heldur af því, Seyðfirðingum lízt ekki á þau.

Eftir þekkingu minni og spurnum af öðrum bæjum og þorpum á Íslandi, hygg ég að þessi einkennilegi mannjöfnuður sé nokkuð einstakur hér og sé eitt af því sem gefur lífinu hér dálítið sérstakan svip og bænum sérstakan brag.

Þjóðernisblendingurinn hér mun þó vera aðalorsökin til þessa einkennissvips, sem menn sjá á Seyðisfirði, og einkum orsökin til útlenda bragðsins, þó stórfyrirtæki Ottó Wathnes og annarra eigi og vafalaust sinn þátt í því líka.

Hér eru búsettir útlendingar stórum fleiri að tiltölu en í nokkrum hinna bæjanna, og þó þeir séu ekki nema tæpur áttundi hluti bæjarbúa að tölunni til, þá ber svo á þeim, sem þeir væru þriðjungur eða meira. Því veldur staða þeirra og atvinna.

Hér heyra því aðkomandi menn margfalt meira til útlendra tungna, norsku, dönsku og jafnvel færeyisku, en í nokkrum hinna bæjanna, bæði á götum og í húsum, því þó komið sé í hús, þar sem húslið alt er íslenzkt, þá getur það verið hrein hending, hvort þar er töluð íslenzka, danska eða norska þá stundina, því það getur þá farið eftir því, hver gestur er kominn.

Þetta finst aðkomumönnum óviðkunnanlegt, og ef til vill óskemtilegt og óþjóðlegt, en Seyðfirðinga ónáðar það ekki; þeim er þetta daglegt brauð, daglegur hljómur, og þeim eru flestum tungurnar jafntamar.

En þó þessi þjóðablendingur sé einkennilegur Seyðisfirði og með öllu einstakur hér á landi nú, þá gerir hann þó hvorki bæjarbrag né lifnaðarhætti hér í neinu verulegu frábrugðna því, sem ég þekki t. d. í Reykjavík. Að vísu hefir hver komið með lítið eitt af sínum húsgoðum og sínu smádóti heimanað frá sér, en

þetta er svo líkt í öllum heimkynnunum, að þess gætir aðeins í smámunum, en lítið í daglegu lífi.

Annars er hér gott tækifæri til að athuga áhrif þjóðblendingsins og þær afleiðingar, sem innflutningur og búseta útlendinga hefir á hætti og þjóðerni, því um það alt og þann voða. sem af því stæði, hefir verið hrópað svo hátt og svo títt.

Íslendingar eru hér langflestir, eins og áður er getið. Næstir koma Norðmenn og ekki svo fáir. Danir eru fæstir og ekki nema ein famílía, sem er aldönsk, A. Jörgensen bakari og fólk hans. Það sést hér nú fyrst og fremst, að hvorki mál né þjóðerni hamla því, að þjóðirnar blandast saman bæði fljótt og vel. Því auk hinna alíslenzku, alnorsku og aldönsku familíu eru hér, eftir svo skamman tíma orðnar æðimargar norsk-íslenzkar familíur (þjóðerni húsbónda talið á undan) og auk þeirra aðrar, þar sem húsbóndi er danskur húsfreyja íslenzk, eða húsbóndi danskur húsfr. norsk. eða þá húsbóndi íslenzkur húsfreyja norsk (Þorsteinn kaupm. Jónsson).

Í öðru lagi sýnir það sig hér, að þjóðerna-greiningin stendur að engu leyti í vegi fyrir samvinnu og samkomulagi. Auðvitað getur komið óeining milli manns og manns hér eins og annarstaðar, en þjóðernin koma þar ekki að. Ekkert af þjóðernum tekur sig út úr eða gerir sig fráskila að neinu leyti. Hitt er eðlilegt. t. d, um Norðmenn, sem flestir eru komnir úr sama bygðarlaginu eða bænum, frá Stafangri, að forn kynning og samtvinnaðar minningar haldi eldra fólkinu meðal þeirra lítið eitt nánar saman en ella mundi. Á daglegt líf setur slíkt ekki minsta merki.

Og þó einn danskur maður, sem annars á norska konu, hafi tekið sig hér út úr og að miklu leyti einangrað sig, þá er það eingöngu eðlisfar mannsins, sem er skuld í því, en ekki þjóðernið. og orsökin mun vera sú, að hann af vissum ástæðum kom hingað í öndverðu í eins konar fríviljuga útlegð, eins og prestur á fyrirheitisbrauð, til þess að vinna sér verðleika til annars betra á ættjörð sinni. Af þessu hefir eðlilega leitt, að hvatir hans allar hafa einkum beinst í þá átt, að hafa sem mest mök við þá landa sína, sem hingað koma og kleift var að ná í og einhver von gat kannske verið um. að á einhvern hátt gætu stutt að lausn hans

héðan, eða þó að minsta kosti að því, að ættland hans gleymdi honum ekki með öllu. Þegar svona stóð á, var og jafneðlilegt, að þessi maður hefði í öllum athöfnum sínum einkum það fyrir augum, sem hann hugsaði að ættlandi sínu eða mönnum þar, sem hjálparvon gat verið að, væri þægð í eða gagn að, og tæki síður tillit til útlegðarstöðva sinna, og eins var ekki nema eðlilegt, að hann fengi til liðs við sig í þessu þá menn hér, sem til slíks urðu notaðir.

Þessi stöðugi brauthugur getur og auk gáfnafars verið orsök í því, að þessi maður getur eftir 14 ára veru hér ekki skilið daglegt mál, né talað svo setningu í íslenzku, að hún skiljist, og ber ekki óskakt fram eitt orð af þeim örfáu, sem hann kann, enda mun hann einn af þeim fáu, ef ekki eini maðurinn hér á landi, sem á öllu sínu verður að taka til að skilja börn sín.

En orsökin er, eins og áður er sagt, eðlisfar og ástæður mannsins en ekki þjóðernið. Það sýna ljóslega aðrir landar hans, bæði hér og annarstaðar.

Að undanskildu þessu eina dæmi, sem hér er gersamlega einstakt og ekkert verður miðað við, má fullyrða, að þau einu áhrif, sem hinir búsettu útlendingar hafa haft hér á þjóðerni og þjóðernistilfinningu, séu aðeins til góðs að því litla leyti, sem þeirra verður vart.

Ill áhrif eða illar afleiðingar ættu helzt að koma fram í skemdum á tungunni og ræktarleysi við land eða þjóð.

Vitaskuld er það, að útlendingarnir verða að tala sína tungu, meðan þeir eru að læra hina innlendu, og mönnum, sem komnir eru af æskuskeiði, gengur tregar að læra nýju tunguna og verður það eðlilega fyrir að neyta síns máls, ef þess er kostur. Hér gátu þeir og að mestu leyti bjargað sér með sína tungu eina saman og þurtu því lítið að leggja sig í framkróka til að læra íslenzku, nema þá helzt þeir, sem eitthvað höfðu við sveitamenn saman að sælda. En samt er það svo hér, að jafnvel elztu útlendingarnir skilja til fullnustu daglega málið og hafa sömu not af blöðum og bókum sem vér og geta auk þess sagt það á íslenzku, sem þeir þurfa á að halda svo að hver maður skilur. Þeir, sem yngri komu, tala sama málið prýðilega og t. d. einn, Rolf Jóhansen, verzlunarmaður, sem mun hafa komið hingað skömmu fyrir fermingaraldur, talar málið svo vel bæði að hneigingum og framburði, að fáir munu heyra mun hans og innborinna manna.

Annars er R. Joh. vanalega kallaður Hrólfur, og lætur hann sér bæði nöfnin jafnkær.

Eitt er og víst, að það mikið eða lítið, sem eldra og þroskaða fólkið talar af íslenzku, er í heild sinni hreinna og nær bókmálinu en margt það, sem við hinir sleppum hversdagslega.

En um börn allra þessara manna gildir það nær undantekningarlaust, að enginn maður heyrir annað, en þau eigi alíslenzka foreldra öll saman.

Ég sé ekki betur en að þessi börn hinna innfluttu útlendinga séu að öllu leyti jafngildir og ómengaðir Íslendingar, eins og vér erum hinir. Ekki getur málinu orðið hætta búin frá þeim, því þar verða þau að öllu jafnsnjöll jafnöldrum sínum öðrum, og þjóðerninu ekki heldur, því það er jafnvel sumum af þeim kappsmál að heita og vera Íslendingar og kannast ekki við annað þjóðerni. Enda er það með öllu réttmæli og samkvæmt málsvenju fornmanna bæði á Íslandi og í Noregi.

Ég hefi hvergi orðið annars var, en að þessi börn öll hefði sama ræktar- og velvildarhug til þessa fósturlands síns sem við öll og það eins, hvort sem þau eru borin hér eða í Noregi, enda sjá þau ekki annað fyrir sér hjá foreldrum sínum, því þeir skoða líka þetta land sem aðra ættjörð sína, þar sem þeir sjálfir ætla að bera beinin og láta börn sín taka við, þar sem þeir hætta. Þeir verja því efnum sínum og kröftum með þarfir lands og þjóðar fyrir augum, engu síður en vér, elska heill og framfarir landsins, engu síður en vér, og taka sumir hverjir með trúleik og áhuga þátt í landsmálum, sem þeir innbornir menn, er bezt gera.

Innflutningur útlendinga og blöndun þjóðernanna sýnist því ekki hafa haft neitt skaðsamlegt í för með sér, en ýmislegt gott. Málinu hefir þetta ekki spilt. Það mun ekki vera verra á Seyðisfirði en í öðrum kaupstöðum umhverfis land, að Reykjavík máske undantekinni, þar sem fólkið berst að jafnharðan í hópum úr sveitunum

Rækt til landsins munu þessir menn hvorki spilla né heldur niðjar þeirra. Þeir gætu þvert á móti verið þeim holl bending, sem miklast af því, að vera ættbornir hér kynslóð eftir kynslóð, en fara þó af landi burt að nauðsynjalausu og gera það svo

ánægjulega og áreynslulaust, eins og þeir séu að hafa sokkaskifti.

Af þessum útlendu mönnum, sem seztir vóru hér að, eða niðjum þeirra veit ég ekki til, að einn einasti hafi farið héðan aftur, væri honum lífvænt hér, ekki einu sinni heim til ættlands síns, því síður til Ameríku.

En það, sem þessir menn hafa þegar unnið að eflingu atvinnuvega og ýmsum framkvæmdum, bæði einir og í samvinnu við dugandi menn innborna, er svo margt og svo mikils virði, að þess munu lengi sjást menjar her eystra víðar en á Seyðisfirði, þó það sé miklu mest hér.

Því Seyðisfjörður er líka frábrugðinn hinum bæjunum í því, að hér eru miklu meiri mannvirki, t. d. í stórskipabryggjum, en í nokkrum öðrum stað á landinu, því hér geta hæglega legið við bryggjur 5—6 gufuskip í einu og taka víða ekki grunn, þó þau væru mörg þúsund lestir að stærð.

Þessar og aðrar framkvæmdir hér stafa af því, að hver maður, útlendur sem innlendur, hefir lagt sinn skerf til af reynslu og og áhuga, sem hann hafði með sér að heiman, enda ekki ólíklegt, að þeir hafi helzt orðið til að taka sig upp og leita fyrir sér, hingað eða annað, sem áræðnari vóru og dugmeiri en almenningur.

Þetta er, í fám orðum sagt, það sem helzt greinir Seyðisfjörð, nú sem stendur, frá hinum bæjunum að útliti og félagslífi, og þær orsakir taldar, sem helzt má ætla að liggi til hvorstveggja: Bænum svipar til útlendra nýlendubæja, og orsökin er hér, sem þar, að hann hafa bygt menn úr ýmsum áttum og ýmsum löndum og gert það á fám árum.

þessi munur hverfur auðvitað með tímanum, en hann er engu að síður svona nú og því skylt að geta hans.

Að öðru leyti verður lýsing Seyðisfjarðar auðvitað lík lýsingum hinna bæjanna, nema að því leyti, sem staðhættir og rás viðburðanna hljóta alt af að gera nokkurn mun á útliti bæjanna og viðskiftalífi, þó ekki sé tekið tillit til þess, sem getur þó haft sína þýðingu, að tveir menn geta gefið allsólíkar, jafnvel gagnstæðar lýsingar af sama staðnum.

Hér verður nú Seyðisfirði lýst stuttlega, eins og hann er nú um þessi aldamót, og það einkum tekið til, sem ætla má að þeim verði helzt forvitni á að vita, sem rekja vilja sögu bæjarins og bera útlit hans og ástand nú saman við það, sem síðar verður,

þegar bærinn er búinn að hafa hamskifti og vér allir dauðir, sem nú lifum, og enginn lengur til frásagnar.

Þetta er að því leyti heppilega gert nú, þar sem enn má, svo að kalla, rekja óslitna sögu hvers húss og hvers mannvirkis í bænum.

BÆRINN. Þegar inn dregur á Seyðisfjörð og fjörðurinn fer að beygjast til suðvesturs, er hann orðinn þröngur og sæbrattur, eins og flestir Austfirðir eru, og fjöllin afarhá.

Þar standa þá inst tveir risavaxnir fjallhnúkar, sem horfast í augu á ská yfir fjarðarbotninn. Sá að sunnanverðu er utar og heitir *Strandartindur*, en hinn heitir Bíólfur eða *Bjólfur* og gnæfir yfir fjarðarbotninn að norðanverðu.

Þeir eru um 3000 fet og ámóta háir.

Þeir eru nær gróðurlausir og snarbrattir að kalla má niður í sjó. En alt utan með firðinum og inn að þeim eru víðast grasi vaxnir hjallar og brekkuhallar á bæði lönd.

Sunnanfjarðar er fjallaveggurinn óslitinn alla leið, en að norðanverðu skerst hvilft eða dalur norðvestur í fjallið, þar sem brekkuhallinn endar fyrir utan Bjólf, svo Bjólfur verður þar á dalamótum milli þess dals, sem gengur inn af sjálfum firðinum, og þessa dals, sem gengur þar til norðvesturs að baki honum.

Þar niður frá dalnum við sjóinn sést fyrsta byggingin á Seyðisfirði, þegar inn er siglt. Það er dálítil húsaþyrping og kirkja Seyðfirðinga, en stærst hús er þar verzlunarhús Gránufélagsins, mikil bygging, og stendur niðri við sjóinn, en bryggja fram af.

Þetta er kallað á VESTDALSEYRI og lítil á, sem þar rennur um eyrina, heitir Vestdalsá og dalurinn auðvitað Vestdalur.

Það svæði þykir mörgum fríðast á Seyðisfirði, og er ég einn af þeim. Þaðan er og bezt útsýni.

Þaðan er langt svæði óbygt inn bakkana og undir Bjólf, nær hálfs tíma gangi; en þegar komið er svo langt inn, að fjarðarbotninn sjáist, blasir þar við annar hluti bæjarins, og er sá miklu stærri og stendur fyrir botninum.

Það svæði er kallað ALDAN og er vant að sjá, af hverju

Seyðisfjörður.

hún hefir nafn sitt, nema ef vera skyldi það, að þar er fremur laut, svo að ilt er að verja í stórflóðum.

Að sunnanverðu, gegnt Vestdalseyri, eða þó utanvert heldur.

Wathneshús.

byrjár yzti hluti bæjarins þeim megin. Þar standa smáhýsi nokkur í röð á bökkunum undir Strandartindi utanvert, þar sem bakkahall-anum sleppur. Það heitir *Fjarðarströnd*, og er vanalega kallað ströndin. Þar er inst æðimikil timburbygging. Það eru bræðslu-hús Ímslands kaupmanns. Þá er góður spölur óbygður. En þegar

Brú yfir Fjarðará.

kemur inn fyrir brekkubunguna undan miðjum tindinum, sést þriðji aðalhluti bæjarins. Sá heitir BÚÐAREYRI. Þar er bygging mest, næst Öldunni, og bryggjur stórar. Þar ríkti Ottó Wathne, og þar er íbúðarhús hans uppi í hallanum, prýðisfallegt hús með grasfleti girtum um kring og ber hátt. Búðará fellur um eyrina. Af henni er nafnið.

Þaðan er strjálbygt inn með höfninni en þó nokkurn veginn samanhangandi bygð inn að Öldunni. Þar inst við Ölduna fellur Fjarðará innan úr dalnum og út á leiruna og er trébrú yfir. Hún er æðistór og sést langt að.

Inn af firðinum er dalur nál. 1/2 míla að lengd. Í honum er einn bær, Fjarðarsel. Fjarðará rennur í bugðum eftir dalnum á eyrum eða milli grasbakka. [Framhald síðar].

Þorsteinn Erlingsson.

Ritsjá.

BÚNAÐARRIT. Útgefandi: *Búnaðarfélag Íslands.* 2. (15.) ár. Rvík 1901.

Efnið í þessum árgangi er, sem hér segir:

1. »Sigurður Pétursson og byggingarannsóknirnar«, eftir *Þórhall Bjarnarson.* Höf. minnist stuttlega á fyrstu hreyfingar í húsahótamálinu, og hve dýrt vér höfum orðið að kaupa þá litlu reynslu, sem enn er fengin í því máli; því næst getur hann tildraganna til þess, að Sig. heitinn Pétursson var ráðinn til að taka að sér byggingarannsóknirnar, og að lokum minnist hann í fám orðum æfiatriða hans, sérstaklega að því er snertir byggingarannsóknirnar þennan stutta tíma, sem honum entist aldur til að vinna að þeim. Þessi stutti kafli úr æfisögu Sig. heitins sýnir ljóslega, hverju ósérplægni og einlægur vilji geta komið til leiðar, og hefir ekkert meiri vekjandi áhrif á hina uppvaxandi kynslóð, en þannig löguð dæmi úr daglega lífinu. Þar að auki skýrir ritgerðin glögglega frá, hvernig því fé, sem lagt var til rannsóknanna, hefir verið varið. Ritgerðin hefir líka þann mikla kost, að hún er stutt og gagnorð.

2. »Um sölu á smjöri til útlanda«, eftir *Sigurð Sigurðsson.* Það er allgagnorð ritgerð um skilyrðin fyrir ábatavænlegri sölu á smjöri til útlanda. Höf. sýnir í fám orðum, hvernig ástandinu með smjörgerð og smjörsölu er varið í landinu nú sem stendur, hve smjörgerðinni er ábótavant og lítið útlit fyrir, að góður markaður fáist innanlands, fyrst um sinn að minsta kosti. Hann tekur fram hinar helztu kröfur,

sem gerðar eru til smjörsins sem verzlunarvöru í stærri stíl, eða til útflutnings, og leiðir ljós rök að því, hve vel vér að mörgu leyti stöndum að vígi með að framleiða gott smjör, og hver séu aðalskilyrðin fyrir því, að íslenzkt smjör geti komist í viðunanlegt verð á heimsmarkaðinum. Hann gerir og grein fyrir því, hvernig heimsmarkaðinum er háttað, að því er smjörið snertir, og bendir á líklegustu aðferðina til, að íslenzkt smjör geti átt þar athvarf; hann nefnir og hinar helztu tilraunir, sem gerðar hafa verið á síðustu árum með sölu á íslenzku smjöri erlendis. Að lokum kemur höf. með nokkrar gagnlegar athugasemdir um útbúnað og geymslu á smjöri, sem á að senda til útlanda.

3. »Útrýming fjárkláðans í Noregi«, eftir *Ole Myklestad*, með eftirmála eftir amtmann *Pál Briem*. Þetta er mjög skilmerkileg og ljós skýrsla um útrýming fjárkláðans í Noregi, og sést þar greinilega, að kláðanum verður ekki útrýmt nema með töluverðum kostnaði og góðum vilja allra hlutaðeigenda. Af skýrslunni sést, að útrýmingin í Noregi hefir staðið yfir í 30 ár, því fyrstu 10 árin tel ég ekki; þau vóru að eins dýrkeyptur reynslutími, sem vér getum verið alveg lausir við. Á ritgerðinni er mjög mikið að græða, og sérstaklega ættu þeir að lesa hana með athygli, sem álíta fjárkláðann ólæknandi, eða stafa af leyndardómsfullum orsökum, sem ekki verði ráðið við. Aðalatriðin viðvíkjandi útrýming fjárkláðans verða í fám orðum: 1. það er hægt að útrýma honum með lækningum. 2. Útrýmingin verður að vera undir umsjón þess opinbera, og vera framkvæmd af æfðum mönnum, sem eru starfinu vaxnir. 3. Fjáreigendurnir verða að skilja nauðsyn útrýmingarinnar og styðja hana af fremsta megni. 4. Innkaup baðlyfsins verða að vera undir umsjón þess opinbera, svo vissa sé fyrir, að það sé nægilega sterkt og ósvikið.

4. »Um skóga«, eftir *Einar Helgason*. Þessi ritgerð er aðeins örfáar blaðsíður, þar sem höf. lýsir skógarleifunum, sem eftir eru í Árnessýslu, og Hallormstaðaskógi, og gefur nokkrar bendingar, hvernig helzt ætti að forðast eyðing þeirra. Það er annars skaði, að ekki skuli vera til í einni heild stutt yfirlit yfir þær litlu skógarleifar, sem enn eru eftir í landinu; það gæfi miklu gleggri hugmynd um ástand þeirra, en að þurfa að tína það saman hér og þar.

5. »Ferð um Norðurland«, eftir *Sigurð Sigurðsson*. Höf. segir ferðasögu sína frá Reykjavík norður í Eyjafjörð sumarið 1900. Aðaltilgangur ferðarinnar var, að kynnast jarðabótum í þeim héruðum á Norðurlandi, sem leið hans lá um, og jafnframt at líta eftir, hvar tiltækilegast væri að gera jarðabætur í stærri stíl. Miklar jarðabætur getur höf. um hjá mjög mörgum, en hjá hverjum þær séu mestar eða beztar, er vandséð. Af jarðabótafyrirtækjum í stærri stíl, sem hann álítur framkvæmanlegar, er helzt að geta framræslu Vatnsflóðsins í Vatnsdal, sem muni kosta 3—10,000 kr.; en landið, sem við það muni koma upp og verða að engi eftir 5—10 ár, telur hann 200—250 engjadagsláttur. Höf. hefði getað verið nokkru fáorðari sumstaðar, einkum um viðtökurnar á bæjunum, án þess efni ritgerðarinnar hefði beðið nokkurn halla af.

6. »Húsagjörð úr innlendum tigisteini«, eftir *Björn Kristjánsson*

Það er lofsverður áhugi, sem höf. hefir sýnt í því, að vekja athygli á innlendri tiglsteinsgerð; ef farið yrði að brenna leir á annað borð, þá er það margt fleira en tiglsteinn, t. d. pípur af ýmsri gerð, sem leirinn yrði notaður í. Atvinnuvegir landsins eru svo fáir, að það er allra þakka vert, þegar leitast er við að fjölga þeim eða auka þá á annan hátt. Hvað húsagerðinni sérstaklega viðvíkur, þá eru timburhúsin, sem bygð hafa verið síðasta aldarfjórðunginn, allflest þeir gallagripir, að óskandi væri, þau hyrfu fljótt úr sögunni, en önnur betri húsagerð kæmi í staðinn.

7. »Um dýrasjúkdóma, er sýkt geta menn«, eftir *Magnús Einarsson*. Eins og fyrirsögnin ber með sér, ræðir ritgerð þessi einungis um þá dýrasjúkdóma, sem eru hættulegir fyrir menn, og lýsir höf. greinilega, af hverju þeir komi og hverjar séu hinar helztu varúðarreglur gegn þeim. Sérstaklega má nefna kaflann um bandorma og sulli sem eftirtektaverðan, og ættu einkum þeir, sem eiga að sjá um hundalækningarnar, að lesa hann vandlega, ef ske kynni, að þeir sæu þá betur, að starf þeirra er ekki þýðingarlaust. Þá er kaflinn um miltisbrandinn og þær varúðarreglur, sem við hann eiga, mjög þýðingarmikið atriði; en það virðist næstum einsog þar sé að berja í harðan steininn, ekki sízt þegar rætt er um þá hættu, er stafar af ósútuðum útlendum húðum; en það hefir samt oft komið fyrir, að steinninn hefir klofnað um síðir, þó hvert högg hafi litlu áorkað. Um berklaveikina skrifar höf. allgreinilega, en þó virðist æskilegt, að hann hefði gengið þar nokkru lengra, einkum að því er snertir útbreiðslu hennar á milli kúnna innbyrðis. Auk þessara sjúkdóma talar höf. um ýmsa fleiri, sem ýmist eru kunnir á Íslandi, eða hugsanlegt er, að berist þangað. Þessa ritgerð ætti hver einasti maður á öllu landinu að kynna sér, hvort sem hann á nokkra skepnu eða ekki, og hvaða atvinnu sem hann stundar.

8—10. eru skýrslur til Búnaðarfélags Íslands frá *Sigurði Sigurðssyni*, ráðanaut félagsins, um ferðir hans til að leiðbeina bændum í jarðabótum og öðrum búnaðargreinum, um framræsluna í Sandvíkurhreppi og um landsjóðsjarðabæturnar í Gullbringusýslu. Um framræsluskýrsluna skal þess getið, að vel hefði farið á að tilgreina, hve mikið land nýtur góðs af framræslunni, og undir hve margar jarðir það liggur.

11. »Styrktarsjóður Kristjáns konungs hins níunda«, eftir *Þórh. Bjarnarsson*, sem nánar er getið á öðrum stað í þessu riti (VIII. bls. 154).

12. »Skýrsla um fjárræktarfélag Suður-Þingeyinga«, frá *Pétri Jónssyni*. Er þar skýrt frá stofnun og framkvæmdum félagsins og tilfærður stuttur útdráttur úr reikningum þess. Reikningurinn ber með sér, að því fer fjarri, að félagið borgi sig beinlínis, enda eru engar líkur til, að það verði; en óbeinlínis ætti það að geta unnið mjög mikið gagn, og væri óskandi, að fleiri kynbótafélög risu á fót, áður en langt um líði, ekki einungis til eflingar sauðfjárræktinni, heldur líka til eflingar kúa- og hestarækt.

13. »Skýrsla um mælingar og leiðbeiningar í Rangárvallasýslu sumarið 1900«, frá *Sveinbirni Ólafssyni*. Þess má geta hér, þó það eigi eins við ferðaskýrslur Sigurðar, að rúmsins vegna ætti ekki að taka

upp í Búnaðarritið nema meiri háttar jarðabótaáætlanir, og þá, jafnframt og kostnaðurinn er tilfærður, að skýra frá, hve mikið land áætlað er, að jarðabótin muni bæta; en mest gildi hafa greinilegar skýrslur um verkið, þegar því er lokið.

14—17 eru um búnaðaðarþingin 1899 og 1901 og ýmislegt annað, er snertir Búnaðarfélag Islands.

18. »Skrá yfir helztu ritgerðir um búnað og atvinnumál í blöðum og tímaritum«.

Búnaðarritið ætti að flytja skýrslur um afurðir og fóðrun búpeningsins úr sem flestum sveitum landsins, t. d. mjólkurtöflur, sláturtöflur, fóðurtöflur, töflur, er sýni, hve mikið smjör eða ostur fáist úr tilteknu mjólkurmagni, um uppskeru úr görðum, afrakstur af túnum o. s. frv. Auðvitað yrðu þessar töflur, rúmsins vegna, að vera mjög takmarkaðar, en nokkrum blaðsíðum í hverju hefti mundi vera vel varið á þennan hátt. Útgefandinn ætti að gangast fyrir því, að útvega töflurnar, ef þær fást ekki á annan hátt; en umfram alt verða þær að vera áreiðanlegar. Búnaðarritið ætti einnig að flytja stutt yfirlit yfir helztu búnaðarfréttir nábúaþjóðanna; það þyrfti ekki að vera mjög langt, til að gefa mönnum þó ofurlitla hugmynd um ástandið hjá nágrönnum vorum.

Stefán Kristjánsson.

FRUMATRIÐI JARÐRÆKTARFRÆÐINNAR handa bændum og búmannaefnum, eftir *Sigurð Þórólfsson*. Rvík. 1901.

Rit þetta, sem er ekki nema 140 blaðsíður í litlu 8 blaða broti, ræðir um jurtirnar, jarðveginn, framræslu, vatnsveitingar, áburð og túnrækt, og má því geta nærri, að einhverstaðar sé fljótt yfir sögu farið. Í formálanum getur höf. þess, að hann hafi kostað kapps um, að bókin yrði sem styzt, án þess þó að sleppa úr þýðingarmiklum atriðum. Það er lengi hægt að þrátta um, hvað séu þýðingarmikil atriði eða ekki, en mér virðist, að höf. hafi altof víða sneitt hjá, að styðja með rökum þær skoðanir eða ályktanir, sem hann setur fram, enda þótt röksemdaleiðsla í svona löguðu ágripi hljóti að vera takmörkuð. Sumstaðar hefir höf. ekki tekist að framsetja efnið eins greinilega og æskilegt hefði verið, t. d. á bls. 6, þar sem hann talar um sellu- eða frumlumyndunina og segir, að þær »detti í tvent«, og litlu neðar á sömu bls., þar sem hann talar um blaðgrænukorn í þeim frumlum, sem mynda yfirhúð jurtanna. Sama má segja um æxlun bakteríanna á bls. 39, þar sem hann segir, að þær »snúist í sundur í tvent« o. s. frv. Á bls. 113—115 er altof ógreinilega og jafnvel villandi talað um blöndun öskunnar í áburðinn. Aska og önnur kalkauðug efni, sem blönduð eru í áburðinn, leysa efnin sundur, en binda einungis sum þeirra; en önnur (t. d. ammoniak) rjúka burt, svo framarlega sem ekki séu enn önnur efni í áburðinum, svo sem mold, er bindi þau. Þannig mætti benda á mörg fleiri dæmi, þar sem efnið verður óskýrt og getur jafnvel valdið misskilningi.

Á nokkrum stöðum tilfærir höf. atriði, sem eru getgátur, en styðjast þó við miklar líkur; þannig fullyrðir hann á bls. 13, að jurtaræturnar gefi frá sér »kemiske fermenter«, sem hjálpi til að uppleysa efnasamböndin í jarðveginum; og á bls. 17 segir hann hiklaust, að það sé

vegna birtunnar, að bygg þroskast á 2—3 vikna styttri tíma norður á Finnmörk en suður í Guðbrandsdölum. Þetta hvorttveggja eru einungis sennilegar getgátur, sem bygðar eru á sterkum líkum, en eru ekki enn þá vísindalega sannaðar.

Hið lakasta við ritið er, að í það hafa slæðst ýmsar villur; en nokkrar þeirra eru ef til vill prentvillur. Þannig segir höf. á bls. 7, að 100 ℔ af hráu grasi léttist um 70—80 ℔ við venjulegan heyþurk, en á næstu bls. á undan hefir hann sagt, að þurefni jurtanna væru hér um bil $^1/_6$ af þyngd þeirra; nú inniheldur þurkað hey frá 10—20 % vatn, og ætti því hrátt gras ekki að léttast nema 55—75 % við þurkinn. Á bls. 89 virðast mér tölurnar 1:250 og 1 : 100—150 ekki geta átt við faðmatöluna, sem til er tekin milli garðanna, heldur muni 1 : 320 og 1 : 160—240 vera réttara, svo framarlega sem vatnið á hvergi að vera dýpra en 15 þuml. eða grynnra en 6 þuml. Á bls. 100 telur höf. feitina kolvetni (Kulhydrat?). Á bls. 102 er sagt, að kúatað innihaldi 38,67 % holdgjafa, 14,66 % fosfórsýru og 53,34 % kali, en þetta á að líkindum að vera: 0,3867 %, 0,1466 % og 0,5334 %. Á bls. 106 segir höf., að víðast muni betra að taka mold úr harðvelli en mýrum, til að blanda í áburðinn; þetta er alveg rangt, og mold úr óræktarmóum ætti ekki að nota til áburðar, ef kostur er á öðru betra; en það verður að þurka og viðra mýramoldina vandlega, áður en hún er notað. Á bls. 107 tilfærir höf., hve mikið mold innihaldi af holdgjafa, og liggur beinast við að álíta, að hann eigi við harðvellismoldina, sem hann er nýbúinn að ráðleggja að blanda áburðinn með; en þær tölur, sem hann tilfærir, geta ekki átt við annað en mómold (svarðarmold) eða góða mýramold. Á bls. 136 telur höf. hundagras *(Dactylis glomerata)* á meðal innlendra fóðurjurta, en ég veit ekki til, að það vaxi óræktað á Íslandi, og hvergi hefi ég séð það talið með íslenzkum jurtum.

Þó ég hafi fundið margt athugavert í ritinu, þá tel ég það þó engan veginn einskis nýtt, og mér er það full ljóst, hve mikið vandaverk það er, að semja íslenzka jarðræktarfræði, þar sem nálega engar rannsóknir á íslenzkum jarðvegi eða jurtum hafa verið gerðar, heldur verður að byggja næstum alt á útlendri þekkingu. Einnig verða erfiðleikarnir tvöfaldir, þegar rúmið er svo takmarkað, að jafnyfirgripsmiklu efni, og þetta er, verður að koma fyrir í svona litlu kveri. Víða í kverinu eru líka góðar bendingar, sem gætu komið að talsverðu gagni, ef eftir þeim væri farið, einkum í köflunum um framræslu, áburð og túnrækt; tekur höf. þar ýmislegt fram, sem hver einasti bóndi á landinu þarf ekki einungis að vita, heldur líka að breyta eftir. Þó eru ýms atriði í þessum köflum, sem ég er höf. ekki samdóma um, en sem að sumu leyti hafa ekki mikla þýðingu, en að öðru leyti liggja fyrir utan takmark þessara lína.

Málinu á ritinu er víða ábótavant, og getur því valdið misskilningi á stöku stað.

Það er enginn efi á því, að höf. hefir mjög góðan og lofsverðan vilja á að leiðbeina alþýðunni í þeim greinum, sem að búnaði lúta; en óskandi væri að honum tækist að vanda fráganginn á næsta riti sínu nokkru betur.

Stefán Kristjánsson.

KIRKJUÞING Á GIMLI 1901. Í bæklingi þessum, sem er 38 bls. að stærð, eru tíðindi frá 17. ársþingi hins evangelisk-lútherska kirkjufélags Íslendinga í Vesturheimi, og er það í fyrsta sinn, sem tíðindin frá kirkjuþingi þeirra birtast sem sérstök bók. Þar er nákvæm skýrsla um gjörðir þingsins og framkvæmdir félagsins næstliðið ár, um hag safnaðanna, skólasjóðinn og skólamálið og margt fleira.

ALÞINGISRÍMUR (1899—1901). *Valdimar Ásmundsson* gaf út. Rvík 1902.

Rímnaöldin má nú heita undir lok liðin og er það lítt að harma, jafnbágborinn og rímnakveðskapurinn var yfirleitt. Og þó ber því ekki að neita, að rímurnar höfðu eigi alllitla þýðingu fyrir tungu vora og þjóðlíf. Þær varðveittu bæði skilning alþýðunnar á skáldamálinu forna og kenningum þess og margar aðrar fornaldarmenjar, sem annars hefðu glatast og gleymst. Hins vegar urðu þær til að stytta mörgum stundir og fjörga fólkið á hinum löngu og daufu vetrarkvöldum, enda mun margt af eldra fólkinu, sem enn lifir, sakna þeirra sárt. Það er og sannast að segja, að ágæt skemtun getur verið að vel kveðnum rímum, ef hvorttveggja er í góðu lagi: valið á efninu og kveðandin. Og að því er Alþingisrímurnar snertir, þá hafa þær báða þessa kosti. Efnið er gripið út úr nútíðarlífi þjóðarinnar, sagt frá því, sem höf. hefir fundist sögulegast og hentugast yrkisefni á tveim síðustu þingum og í kosningabaráttunni milli þeirra, og það svo fært í ágætan rímnabúning, sem hefir alla kosti hinna eldri rímna, en er laus við flesta galla þeirra. Rímnastílnum gamla er ágætlega haldið, fjörugum og dýrum háttum, bardagamálinu og þó nokkru af kenningum. En hins vegar eru þessar rímur lausar við þær smekkleysur, bögumæli og myrkt Edduhnoð, sem altof oft óprýddu hinar eldri rímur. Þá hafa þessar rímur einn kost fram yfir allar aðrar rímur, og það er, að í þeim er krökt af fyndnisglósum og gamanyrðum, sem hljóta að koma lesendunum til að skellihlæja. Og þetta er ekki lítils virði í öllum þeim drunga, sem oftast ríkir í bókmentunum okkar íslenzku. Sumt í þjóðsögunum okkar og eins margt af því, sem Benidikt Gröndal hefir ritað, sýnir, að nóg er til af fyndni hjá þjóðinni; en það ber altof lítið á henni í hinum nýrri ritum vorum. Vér efumst því ekki um, að Alþingisrímunum verði tekið tveim höndum af allri alþýðu, þó fyndninni sé sumstaðar svo varið, að sérstakan kunnugleika þurfi til að geta notið hennar, t. d. í þessari vísu um alþingishúsið:

Út við grænan Austurvöll, stendur væn og vegleg höll,
sem angar lengi' á vorin, vonin mænir þangað öll.

Þeir, sem ekki þekkja ólyktina, sem lagði af áburðinum á Austurvelli á vorin, meðan borið var á hann og hann hafður til grasnytja, geta ekki skilið, hve meinfyndin þessi vísa í rauninni er.

Þá er það ekki síður laglega upp fundið, þegar Benidikt sálugi Sveinsson er látinn snúast í pólitíkinni undir eins eftir andlátið, birtast dr. Valtý sem vofa og mæla við hann á þessa leið:

»Valtýr,« kvað hún, »kominn er ég kalda vegu
til þín nú, mig nauðsyn knúði,
napra dánarsali' ég flúði.

Fyrst vér sjáum sannleikann, er sárt vér þráum,
þegar losna líkamsböndin,
lyftir sér til himins öndin.

Ljóst er mér nú loksins, hvað þú liðið hefir
fyrir Íslands frelsi og heiður;
fjarri' er nú að ég sé reiður.

Valtýskan minn versti fjandi var á jörðu;
eg hefi' fengið æðri þekking;
engin nú mig ginnir blekking.

Upp nú lyfti' eg höndum hátt og hana blessa;
hún skal ráða lýð og landi,
ljúf og góð sem verndarandi.«

Og svo er hér þar að auki talað af meiri spádómsanda, en höf. hefir getað órað fyrir, er þetta var ort, því hann hefir þá naumast getað rent grun í, að svo mundi fara, að ekki einu sinni allir fylgismenn Ben. Sveinssonar, heldur og öll þjóðin mundi árið 1902 samþykkja það stjórnarfyrirkomulag, sem hin svo nefnda »Valtýska« stefndi að.

Þá er og nógu góð vísan um ábyrgðarleysi landshöfðingja í rímunni um hinn svo nefnda »eldhúsdag« þingsins, þar sem sagt er frá aðfinningum þingmanna við landsstjórnina:

Brynjan hörð þó hlífa vann;
henni fylgdi kraftur sá,
eigingjörða engra hann
ábyrgð skyldi borið fá.

Margt er og skringilegt í bitlingarímunni (5. rímu). Þar er meðal annars góðgætis þetta:

Dável þótti varið vera
vænni hrúgu af peningum
til að kenna að kókettera
kvennaskóla stúlkunum.

Fé, sem nemur fjölda bjóra,
fengu' í hlut sinn Templarar;
enda' er sagt þeir sitji að þjóra
síðan fram á næturnar.

En »súrir mjög á svipinn fóru sumir burt og fengu ei neitt«, t. d.:

Jóhann refum ótal eyddi
oft á grýttum fjalla stig;
styrkinn þó ei þingið greiddi,
það var dauðans hrætt um *sig*.

Ekkert fékk hann »Binni bróðir«,
bágt þó væri um prestgjöldin;
verndi allir englar góðir
Ólafsvalla guðsmanninn!

Þá er hún ekki ófyndin þessi lýsing á einum utanþingsgarpinum, sem gengur berserksgang um göturnar í Reykjavík, til þess að vinna menn til þess að verða með hlutafélagsbankanum:

Mikill sá á velli var,
veifaði regnhlífinni;
kápu' á öxlum báðum bar
brúna' úr refaskinni.

Einna mestur skáldskapur og hagmælska kemur fram í Bakkusarrímunni (7.) og Arnarhólsrímunum tveimur (8. og 9.). Í Arnarhólsrímunni fyrri eru þessar vísur:

Þar sem sólin signir lá
sæl með væna geisla-stafinn,
blikar hólinn Arnar á
iðjagrænum skrúða vafinn.

Hólnum pískrað oft er und
ástmál dátt í kyrrum leynum;
þar má hvískra hal og sprund
heyra lágt hjá fjörusteinum.

Þar er yndi út við sjá,
uppi' er tindrar stjarnan skæra:
Fljóðin yndis-blíð á brá
bjarta í vindi lokka hræra.

Þingmenn unnu þessum stað,
þar var næði' að hugsa málin;
þangað runnu, þegar að
þyrst var bæði líf og sálin.

Svo rennur einn góðan veðurdag skeið af hafi:

Stóð þar drós í stafni fríð,
stafaði ljós af hvarmi björtum,
fegri' en rós í fjallahlíð,
fékk hún hrós í allra hjörtum.

Reisa vildi' hún háa höll
hólnum á með skrautið glæsta;
af gulli skyldi' hún glóa öll,
gleðin þá var fengin æzta.

Gullnir lokkar léku' um háls,
liljur hvítar barminn skrýddu;
yndisþokki' og fegurð frjáls
fljóðið íturvaxið prýddu.

Ísland vildi hún unnið fá,
Arnarhól og vígið sterka;
bezt með mildi og blíðu þá
baugasólin hugðist verka.

Töfrum alla heilla hún
hölda snjalla mundi kunna,
sem á fjalla blikar brún
og blómin vallar morgunsunna.

Frúin þá á þingið gekk,
þingmenn fann að máli snjalla:
brögðum gráum beitt hún fékk,
bráðum vann hún flesta' að kalla.

Þótti landið frúnni frítt;
fögur skýin rauf þá sólin,
skein að vanda bjart og blítt
á »Batterí« og Arnarhólinn.

Blóminn Hafnar hýreygur
hugum allra í skyndi sneri;
svo að jafnvel Sighvatur,
sjötugur kallinn, varð að sméri.

Ekki standa kosningarímurnar (11.—13.) öðrum að baki, og ber þar margt spaugilegt á góma. Vér tökum t. d. ræðu Hannesar Hafsteins við Hornstrendinga:

Hannes kom á Horn og lét
hátt sinn lúður gjalla,
og með röddu hárri hét
hann á galdra-kalla: —

»Surtur nú að sunnan fer,
»sólu byrgir skæra;
»í dauðans hættu okkar er
»ættarjörðin kæra.

»Hingað brunar Heimdallur,
«honum Valtýr ræður,
»blár og digur berserkur,
»bændum gestur skæður.

»Hefir fjöld af fallbyssum
»fantrinn til að stríða;
»hér mun ekki' á Hornströndum
»holt í kyrð að bíða.

»Skýrt hefr Magnús mér því frá,
»muni 'ann þessa daga
»landið okkar suðr í sjá
»svikull ætla' að draga.

»Haldið þið, piltar, Hornið í,
»hér þarf fast að standa;
»sendið mig í málma-gný
»móti þessum fjanda.

»En ef þið hans eflið lið
»eða fylgið honum,
»danskir verðið þrælar þið
»þá á galeiðonum.

»Sonum verður skipað skjótt
»að skjóta feður sína;
»þá mun dauðans næðings-nótt
»nísta ættjörð mína.

»Ég á »órótt ólgu blóð«
»eg skal standa' og verjast
»og með hug og hetju-móð
»hermannlega berjast.« —

Hornstrendingum heldur brá,
hvítnuðu þeir í framan.
»Kjósum Hannes Hafstein þá!«
hrópuðu allir saman.

Frá kosning séra Arnljóts Olafssonar segir svo:

Ljótur gamli lengi hafði
legið þá í kör;
að sér rekkju-voðum vafði
vopna aldinn bör.

Sér á vinstri síðu kló 'ann,
svo í brækur fór;
hart á lærið hægra sló 'ann,
hét á Krist og Þór: —

»»Æðstu þekking« ellin veitir,
»á mér þetta sést;
»heyri allar hraustar sveitir,
»hvað mér sýnist bezt:

»Setjið mig í sæti Bensa,
»svo er bætt vort tjón;
»enn mun karlinn kunna' að skensa
»kjaftfor þingsins flón.

»Hörmung er, ef hér á láði
»heimskan skjöldinn ber:
»ég vil Magnús minn að ráði
»mektugr öllu hér.

»Bankann þarf ei — Þórshöfn dugar,
»þar er Snæbjörn minn;
»ég skal flytja fegins-hugar
»fram þau stórmælin.

»Ljótur hræðist aldinn eigi
»atför Valtýings;
»máske karli koma megi
»kviktrjám á til þings.« —

Að svo mæltu út af féll hann —
úti' um þingreið var;
enginn vildi' í elli hrella' 'ann —
og þeir kusu' hann þar.

Í frásögunni um kosningarbaráttuna í Vestur-Skaftafellssýslu eru meðal annars þessar vísur:

Doktor Forni fúll í svörum
fór með kukl og seið;
skaut hann mörgum eitur-örum,
austr á Síðu reið.

Kjörþingsdaginn röðull roða
reifar engi' og tún;
glit af skærum geisla-boða
gylti fjallabrún.

Fáir kappar Forna mættu
á fundi þenna dag;
heyja sinna gildir gættu
garpar sér í hag.

Doktor Forna féllust hendur
fyrir sólar-brá;
hann varð þá að steini' og stendur
stór við Kötlugjá.

En vér verðum að láta hér staðar numið með tilvitnanir og vísa í rímurnar sjálfar, og munu menn þá skjótt finna margt, sem ekki er minna bragð að en því, sem hér hefir verið tilfært. Er ekki laust við, að þær séu sumstaðar nokkuð nærgöngular við einstök nöfn og persónur, þó það sé alt græskulaust gaman og gert til að vekja hlátur. En af þess konar vísum er hér ekkert tilfært. Rímurnar enda svo:

Allir mæna' á Albertí,
Ás hins nýja siðar;
ætla' að renni' upp öldin ný,
öldin ljóss og friðar.

Allir höndum taka tveim
tíð, er stríð er þrotið;
en sumum hætta þrætum þeim
þykir súrt í brotið.

Kom þú svo með Fróða-frið,
fögur tímans stjarna;
skín þú broshýr vöggu við
vorra ungu barna.

Sé ég þú í skýjum skín,
skærust undir daginn. —
Þá er harpan þögnuð mín,
þakkið þið, stúlkur, braginn.

Rímurnar kosta ekki nema 85 au. óinnbundnar, en 1 kr. bundnar, og munu menn trauðla geta aflað sér betri skemtunar, en þær hafa að bjóða, fyrir jafnlítið verð.

V. G.

ALDAMÓT XI. Winnipeg 1902. Þessi árg. Aldamóta, sem er fyrir árið 1901, byrjar með »Aldaróð«, kvæði eftir síra *Valdimar Briem*, þar sem hann minnist hinna helstu framfara 19. aldarinnar bæði í hinum mentaða heimi yfirleitt, en þó sérstaklega að því er Ísland snertir. Kvæðið er mjög snoturt og vel kveðið, en vantar þær eldingar, er slái niður í brjóst manna og gagntaki og hrífi hugann. Þá kemur fyrirlestur eftir síra *Jón Bjarnason*: »Þrándur í Götu«, sem byrjar með lýsing á Færeyjum og útdrætti úr Færeyingasögu, en ein af höfuðpersónunum í henni var, eins og kunnugt er, Þrándur gamli, blendinn og slægvitur karl, sem fanst hverjum eiga að vera heimilt að hafa sína »kreddu« fyrir sig. En þetta er aðeins texti, sem höf. hefir valið sér til að leggja út af. Annars er aðalritgerðin um þá sundrungarnáttúru og sérkreddutilhneiging, sem komi svo hraparlega fram í öllu þjóðlífi Íslendinga og verði þar »Þrándur í Götu« fyrir sönnum framförum og þjóðþrifum. Þetta komi fram í bókmentunum, stjórnmálum, kirkjumálum o. fl. og verði hvervetna til hins mesta hnekkis. Meðal annars fær blaðið »Þjóðólfur« þar svo látandi vitnisburð: »Það er á undan öllu öðru og öllum öðrum Þrándur í Götu, aðalþröskuldurinn á vegi íslenzkra þjóðlífsframfara . . . . . Hann er það, sem beitir allri orku til þess, að deyða sérhverja ræktartilfinning hjá oss til Íslands. En hann er það og, sem að öðru leyti hefir ritað á stjórnmálamerki sitt þá ömurlegustu trúarjátning, er til getur verið, — helbera neitan allra framfaratilrauna landi og lýð til viðreisnar, — það að vilja ekkert og gjöra ekk-

ert — nema það, að hlaða túngarð utan um Ísland, nýjan múrgarð með kínversku lagi, eða að því leyti sem hann var áður til, að endurbæta hann, fylla upp í skörðin og bæta ofan á hann nokkrum lögum, ef ekki úr grjóti, þá úr íslenzkri sniddu, láta hann verða svo háan, að enginn maður komist út og engin erlend framfarahugsan inn. Svona er nú kredda þessa sérstaka Þrándar í Götu — »Þjóðólfs«. Ég ætla ekki að segja neitt meira um þennan náunga, nema að eins það, að biðja yður alla að láta honum ekki takast, að deyfa hjá yður velvildarhuginn til Íslands og þess, sem nokkurs er virði í hinum íslenzka föður- og móðurarfi vorum.«

Næst kemur ritgerð, sem heitir »Bókstafurinn og andinn«, eftir síra *Friðrik Bergmann*, um hina svo nefndu »Biblíugagnrýni« og hallast hann þar að sömu skoðun og síra Jón Helgason, en reynir þó að synda sem mest milli skers og báru og stilla til friðar milli forkólfa hinna eldri og yngri skoðana Síðast er fjöldi ritdóma um nýútkomnar íslenzkar bækur eftir sama höfund, og er eins og vant er vel frá þeim gengið í alla staði, en yfirleitt fremur tekið á ritunum með silkihönzkum en með járngreipum, enda mun mörgum það betur koma.

VÍNLAND I, 1—3. Svo heitir nýtt blað, sem Íslendingar hafa stofnað í Minneota, Minn. og er útgefandi þess Mr. *G. B. Björnson*, en ritstjórar þess Mr. *Th. Thordarson* og síra *Björn B. Jónsson*. Þetta blað skiftir sér ekkert af pólitík né öðum flokkadeilum, en ætlar sér að ræða hlutdrægnislaust málefni Íslendinga, einkum þeirra, er búa í Bandaríkjunum, og flytja fréttir frá Íslendingum bæði vestan hafs og austan. Það flytur og stutt ágrip af almennum fréttum, um helztu viðburði í heiminum, nýjar uppgötvanir, bókmentir íslenzkar og enskar og ýmsan annan fróðleik. Blaðið kemur út einu sinni á mánuði og er í líku sniði og »Sunnanfari«, en án mynda. Þau 3 númer, sem út eru komin, eru mjög myndarlega af hendi leyst og benda á, að blaðið muni verða hið eigulegasta og snotrasta bæði að efni og búningi.

V. G.

ALDAMÓTA-ÓÐUR 1900—1901. Eftir *Jón Ólafsson*. Kvæði þetta er í 4 köflum. Fyrsti kaflinn er um tímann t. d.

«Árþúsundir, augnablik
eru Tímans mælistrik«

Annar kaflinn er um 19. öldina alment t. d.

»Þú nítjánda' öld, Promeþeifs dóttir djörf,
hve dýrleg þín afrek! — Vor hversdags-störf
nú lofsyngja list þinni' og snilli.
Vér fljúgum með eimkrafti' um lög og láð,
vér leggjum um hnöttinn örmjóan þráð
og mælumst við heimsenda milli!«

Þriðji kaflinn er um Ísland á 19. öldinni. Um íslenzkuna kveður hann meðal annars þetta:

»Íslenzkan í álögum
átti' ei vini marga,
kongsdóttir hjá kotungum,
kunni' ei neinn að bjarga.«

»Álög þau sér aldar-kvöld
af henni leyst að mestu.
Nú má hennar næsta öld
njóta heilli beztu.«

Fjórði kaflinn er um framtíð Íslands t. d.

»Vel má lifa' á landi hér,
lát það framtíð skilja,
ef að þjóðin þar til ber
þrek og hygni' og vilja.«

»Hér er nóg um björg og brauð,
berirðu töfra-sprotann;
þetta land á ærinn auð,
ef menn kunna' að nota' hann.«

Aldarmóta-óður er yfirleitt mjög vel ortur. Hann ber vitni um einlæga ættjarðarást og sterka trú á framtíð Íslands, eins og alt sem Jón Ólafsson hefir kveðið. *H. P.*

FISKIRANNSÓKNIR 1900. Eftir *Bjarna Sæmundsson* (sérprentun úr »Andvara« 1901).

Sumarið 1900 fór höfundurinn rannsóknarferð um Norðurland. Hann kannaði þar veiðivötn og veiðiár. Við rannsóknir þessar var hann frá 9. júlí til 17. ágúst. Ritgerð þessi er skýrsla til landshöfðingjans. Hún er um 5 arkir að stærð og er í fjórum köflum.

Fyrsti kaflinn er um »silungsvötn og silungsveiðar«. Höfundurinn lýsir þar öllum helztu silungsvötnum í sveitum á Norðurlandi, en heiðavötnunum sleppir hann. Sjálfur kannaði hann allmörg silungsvötn, en sumum lýsir hann eftir frásögn annarra nafngreindra manna. Ferðatími hans var of stuttur. Hann gat því eigi komið eins víða og hann vildi. Sakir þess hefir honum og sést yfir veiðitjarnir t. d. Grundartjarnir í Svínadal í Húnavatnssýslu Tjarnir þessar eru merkilegar á margan hátt. Í þeim hefir og verið allmikil silungsveiði. — Höf. segir, að »jurtagróður sé yfirleitt miklu minni í vötnum norðanlands en sunnan« og »silungurinn í vötnum sunnanlands að meðaltali stærri en nyrðra«. Þó á hvorugt þetta við Mývatn. Það er álit höf., að í veiðivötnunum á Norðurlandi veiðist árlega um 124,000 af silungi. Og sé pundið af honum reiknað á 10 aura, þá verði silungsveiðin á Norðurlandi »um 13,000 kr. virði eða álíka mikils virði og á Suðurlandi (sjá Andv. 1897)«.

Annar kaflinn er um »laxár og laxveiðar«. Þar er stutt en greinileg lýsing á laxánum á Norðurlandi. Á seinni árum hefir laxveiði hnignað í Húnavatnssýslu. Höf. hyggur, að of mikið hafi verið veitt í

ánum þar. Hann vill tryggja laxveiðina betur með því að koma á samveiði (félagsveiði), takmarka ádráttarveiði, útrýma selnum, friða smálaxinn o. s. frv.

Þriðji kaflinn er um »selveiði«. Við Norðurland er allmikið af sel. Það er einkum »*landselurinn*, er telja má eiga þar heima«. »Hvergi er meira af landsel norðanlands en við sandana fyrir botni Húnafjarðar og við Vatnsnesið. Þar má heita krökt af honum«. Höf. sýnir ljóslega fram á, »að ekki þyrfti laxveiðin og silungsveiðin að aukast mikið til þess, að bæta um selveiðina á þessum stöðum, ef sel yrði útrýmt.«

Fjórði kaflinn er um »fiskiveiðar í sjó«. Fyrst lýsir höf. »vanalegum fiskiveiðum (þorsk- og ýsuveiðum)« á Norðurlandi. Það er mjög glögg og fróðleg frásögn. Á síðasta þriðjungi 19. aldarinnar hafa orðið miklar breytingar á »vanalegum fiskiveiðum« norðanlands. »Um 1870 fóru menn að verka fisk til útflutnings og það hafði í för með sér, að menn tóku að leggja meira kapp á fiskiveiðar en áður og ýmsar umbætur á veiðiaðferðum og veiðarfærum«. Breytingar þessar eru mikil framför frá því, sem áður var. Menn hafa alstaðar tekið upp langar lóðir, svo afli hefir orðið miklu fljótteknari en áður. Auk þess hafa menn alment farið að hafa síld til beitu. Í sambandi við þetta minnist höf. á frystihús, saltfisksverkun og þilskipaveiðar á Norðurlandi.

Því næst lýsir höf. »hákarlaveiðum«. Þær »hafa verið stundaðar á Norðurlandi frá ómunatíð, og með meira kappi en víðast annarstaðar á landinu, en þó hefir dregið úr þeim á síðari árum, eftir að lýsið féll í verði og aðrar fiskiveiðar ukust.«

Seinast í þessum kafla ritar höf. um »síld og síldarveiðar«. Hann segir, að síld sé »oft eflaust mjög mikil úti fyrir Norðurlandinu og gangi meira eða minna inn í alla firðina, en þó sjálfsagt mest í Eyjafjörð«. Eigi er höf. á því, »að hvalir séu nauðsynlegir fyrir síldarveiðar eða aðrar fiskiveiðar inni á fjörðum«. Sakir þess er hann ekki meðmæltur því að friða hvalina. Að síðustu er skýrsla um reknetaveiðar.

Þessi ritgerð er mjög greinileg og fróðleg. Veiðimenn bæði í sveitum og við sjó ættu að veita henni athygli. *H. P.*

VARABÁLKUR kveðinn af *Sigurði Guðmundssyni*. Önnur prentun. Akureyri 1900.

Höfundur ljóðmæla þessara, Sigurður Guðmundsson (1795—1869), var bóndi á Heiði í Gönguskörðum. Hann var gáfumaður mikill og góður hagyrðingur. Eftir hann liggur allstórt sálmasafn, Varabálkur og nokkur ljóðabréf. 1872 var Varabálkur prentaður í fyrsta sinni. Honum var »tekið tveim höndum af almenningi og seldist upp á skömmum tíma«. Stefán Stefánsson (eldri) á Möðruvöllum, tengdasonur höfundarins, hefir nú látið prenta Varabálk í annað sinn. Og er það vel farið. Höfundurinn orti Varabálk 1866:

»Átján hundruð sextíu' og sex
samanbundinn var hann.«

Hann var þá orðinn gamall maður og þrotinn að heilsu:

»Gamall smali, kominn í kör,
kvæðið alið hefur.«

Varabálkur er »sundurlausar varúðarreglur og heilræði andlegs og veraldlegs efnis.« Þeim virðist eigi vera raðað eftir neinni röð eða reglu. »Sama efnið kemur hér fyrir á fleirum en einum stað.« Hann er safn af sundurlausum heilræðum, sem kristinn, gamall maður gefur æskulýðnum.

»Orða gáðu aldraðs manns,
ef hans náð fær hylli;
oft eru ráðin ágæt hans,
auka dáð og snilli.«

Auk þess eru á víð og dreif í Varabálki búnaðarheilræði o. s. frv.

»Yrktu jörð og hýstu hjörð,
hafðu svörð að brandi,
hlyntu' að görðum, hladdu' í skörð,
haltu vörð á landi.«

Vísur þær, er hér fara á eftir, eru sýnishorn vísnanna í Varabálki. Um opinberunina er meðal annarra þessi vísa:

»Dýpstu græðir sálar sár,
svalar, fræðir, gleður,
tíð um bæði' og eilíf ár
æðstu gæðum seður.«

Um hússtéttina kveður höfundurinn t. d. þessa vísu:

»Hún með réttu heita má
hinna stétta móðir;
henni mettast allir á
upp þar spretta sjóðir.«

Um ættjarðarástina eru nokkrar vísur. Ein þeirra er þannig:

»Hverju landi heilnæm er,
hverju standi hlýðir;
hvers, er vandað hjarta ber,
hug og anda prýðir.«

Almenns efnis eru t. d. þessar vísur:

»Hafðu mest í hug þér fest,
að hitta bezta veginn;
aga lesti, laga brest;
lát þú frestað eigi.«

»Jafnan þetta hugfast haf:
— hrein þér settu merkin —
kærleiks réttum rótum af
ráð þín spretti' og verkin.«

Síðasta vísan í Varabálki, sem er »hinstu ljóð« höfundarins, er þannig:

»Nætur góðar býð jeg brátt;
Bæti þjóðin galla;
gæti ljóða lýðir þrátt.
Læt ég óðinn falla.«

Prentun og allur frágangur á Varabálki er í góði lagi. *H. P.*

Í UPPNÁMI, íslenzkt skákrit 1901, 4 hefti. VI + 187 bls. Gefið út fyrir Taflfélag Reykjavíkur.

Tímarit þetta, sem nú er kominn af 1. árg., er gefið út af prófessor *Willard Fiske* í Flórens, fornvini Íslands. Skákbækur hafa ekki fyr verið til á íslenzku, og alt til síðustu tíma sárfá rit á öðrum norðurlandamálum um skák, og þá erfitt eða ómögulegt fyrir flesta að sækja skákkunnáttu í þýzk og ensk rit. Að tefla skák, án þess að hafa lesið neitt um skák, er líkt og að leika á hljóðfæri en þekkja ekki nótur. Það er því ánægjuefni fyrir alla íslenzka skákmenn að fá þetta rit. Tímaritið byrjar á því að kenna mönnum að lesa og skrifa skák. Allar helztu taflbyrjanir eru sýndar með tefldum töflum, nokkur tafllok og fjöldi skákdæma flest þeirra eigi áður prentuð. Í ritinu eru ágrip af sögu skáktaflsins frá elztu tímum til vorra daga eftir prófessor Fiske, og þar getið komu skáktaflsins til Íslands á 12. öld, 2 skemtisögur um skák eftir sama og er sú fyrri um Karl XII í Bender ágæt, enda kunn um víðan skákheim. Í dálkunum »Útlendar skáknýungar« og »Úr skákríki voru« er ýmislegt nýstárlegt og fróðlegt; frá skákiðkan Grímseyinga er skýrt í sérstakri grein eftir bréfum þaðan, og er þar með sannað, að skáksnild þeirra er engin kerlingabók. Tímaritið er prýðilegt að öllum ytra frágangi og hefir verið lofað að verðleikum í öllum helztu útlendum skákritum. *E. F. M.*

TJALDBÚÐIN IX. Í þessu hefti er fyrst framhald af sögu Winnipeg-safnaðar, sem getið var um í VIII. hefti á bls. 22. Og síðan er ágrip af sögu Tjaldbúðarsafnaðar 1894—1900: Það er framhald af kirkjusögu Vestur-Íslendinga 1854—1894, sem var í VIII. heftinu, bls. 7—33. Síra *Hafsteinn Pétursson* hefir nú þannig skráð »Landnámu« og »Kristnisögu« Vestur-Íslendinga. Það er heppilegt, að það gerði almkunnugur og fróður maður um þessi efni eins og síra Hafsteinn.
M. Þ.

Jólagjöfin.

(Santa Claus kemur til Simpson's Bar). Eftir *Bret Harte*.

Rigningar höfðu gengið í Sacramento-dalnum. Áin, North Fork hafði flætt yfir bakka sína og lækurinn, Rattlesnake Creek[1] var ófær. Fáeinir hnöllungssteinar höfðu bent á sumarvaðið við Simpson's Crossing.[2] Þeir vóru nú í kafi undir vatnsflóði miklu, er náði alla leið til hæðanna við fjallsræturnar.[3] Póstferðavagninn hafði orðið að nema staðar við Granger's. Seinasta póstinn var að skilja eftir í foræðunum. En ökumaðurinn bjargaði lífinu með sundi. Blaðið »Sierra Avalanche«[4] var stórlátt og hreykið yfir því fyrir hönd sveitar sinnar, að þar »væri nú jafnstórt land og ríkið Massachusetts vatni þakið.«

Veðrið var engu betra á hæðunum. Á veginum yfir fjöllin var var forin djúp. Hvorki líkamlegur kraftur né siðferðisávítun gat mjakað flutningsvögnunum burt af illa veginum, sem þeir höfðu gengið á. Þeir tálmuðu umferðinni. Vegurinn til þorpsins, Simpson's Bar, var alþakinn strönduðum akfærum og bergmálaði af blótsyrðum. Þangað var eigi hægt að komast. Simpson's Bar stóð álengdar hundvotur af rigningunni, forugur og stormlaminn. Og vatnsflóðið ógnaði honum. En hann sat, eins og svöluhreiður, fastur við steinbrúnir og klofin súluhöfuð Table Mountain's[5] og skalf í stormviðrinu. Það var aðfangadagskvöld 1862.

Þegar nóttin lagðist yfir nýlenduna, skinu fáein ljós gegnum þokuna frá kofagluggunum báðumegin við aðalveginn. Nú runnu lækir eftir honum í ýmsar áttir, og hvirfilvindar lömdu hann. Til allrar hamingju vóru flestir nýlendumenn komnir saman í Thompson's-búð. Þeir þrengdu sér saman umhverfis eldrauðan ofn, hræktu á hann og þögðu, eins og það væri viðtekin samkvæmisregla þeirra, að þetta kæmi í staðinn fyrir viðræður. Allar skemtana-uppsprettur, sem hægt var að nota í Simpson's Bar, voru í raun og veru fyrir löngu þrotnar. Vatnsflóðið tálmaði venjulegri vinnu í gjánum og við ána. Sakir þess var skortur á peningum og brennivíni, svo að flestar ólöglegar hressingar

---

[1] Skellinöðrulækur. [2] Simpson's-vað. [3] Sierra Nevada. [4] Sierra-snjóflóðið. [5] Borðfjall. Þýð.

höfðu mist aðdráttarafl sitt. Jafnvel herra Hamlin var feginn að yfirgefa Simpson's Bar. Með hepni hafði hann rekið þar erfiðu iðnina sína og unnið stórfé. En 50 dollarar vóru í raun og veru alt, sem hann átti eftir af því. »Ef ég væri beðinn,« sagði hann nokkru síðar, »að benda á notasælt smáþorp, þá mundi ég undir eins benda á Simpson's Bar. Þar getur íþróttamaður, sem vill hætta við iðn sína og sækist eigi eftir peningum, stöðugt hreyft hönd sína. En þar er ekki tilvinnandi að vera fyrir ungan mann, sem hefir fyrir mörgum að sjá og þarf því að reka iðn sína af alefli.« Fjölskylda herra Hamlin's vóru aðallega fullorðnar konur. Þessi orð lýsa því fremur fyndni hans en framfærsluskyldum.

Kvöld þetta sátu þeir, sem hann átti við með orðum þessum, þöglir og hreyfingarlausir. Kom það bæði af leti og skorti á hressingu. Jafnvel skyndilegt hófabusl fyrir utan dyrnar gat eigi vakið þá. Aðeins Dick Bullen hætti að skafa pípu sína og leit upp. En enginn hinna sýndi á nokkurn hátt, að hann þekti eða kannaðist við manninn, sem kom inn.

Reyndar þektu þeir manninn mjög vel. Í Simpson's Bar var hann kallaður Gamli. Hann var ef til vill fimtugur að aldri, en var farinn að hærast og hárið orðið dálítið gisið. Annars var hann ern og unglegur að útliti. Eigi geðjaðist mönnum mjög vel að yfirbragði hans. Og í svip hans var hægt að lesa afarskjótar breytingar hugsana og tilfinninga. Það var auðséð, að hann var nýkominn úr fjörugu samkvæmi. Hann tók því í fyrstu ekki eftir alvöru lagsmanna sinna, klappaði glaðlega á herðar þess, er næstur sat, og kastaði sér niður í auðan stól.

»Félagar! það var ágætt, sem ég heyrði rétt áðan. Þið þekkið hann Smiley hérna fyrir handan — Jim Smiley — skrítnasta náungann í Simpson's Bar? Já, Jim sagði núna ágæta sögu um« . . . .

»Smiley er b . . . . asni,« tók ruddaleg rödd fram í fyrir honum.

»Smiley er ekkert annað en b . . . . . þefdýr,« bætti annar við með draugslegri röddu.

Þögn fylgdi orðum þessum. Gamli leit skjótum augum í kringum sig á félaga sína. Síðan breyttist svipur hans smátt og smátt. »Það er satt,« sagði hann gætilega eftir nokkra þögn, »já, auðvitað er hann nokkurs konar þefdýr og allmikill asni.« Hann

þagði eitt augnablik, eins og hann væri sorgbitinn að íhuga óþef og heimsku Smiley's. «Hörmulegt veður, er það ekki rétt?«, bætti hann við og var nú kominn alveg í sama skap og félagar hans. »Það er svei mér erfitt fyrir lagsmennina. Menn fá ekki mikla peninga þetta árið. Og á morgun er jóladagur.«

Það kom hreyfing á hópinn, þegar hann nefndi jóladaginn. En það var eigi augljóst, hvort hreyfingin kom af ánægju eða óbeit. »Já,« hélt Gamli áfram í sorgarrómi þeim, sem hann ósjálfrátt hafði tekið sér síðustu mínúturnar, »já, jóladagur á morgun og aðfangadagskvöld í kvöld. Þið sjáið, félagar, ég hélt. — það er að segja, mér datt í hug, þegar ég af hendingu fór hérna um — að þið ef til vill vilduð koma allir heim til mín í kvöld og fá ofurlítið tár. En nú viljið þið það líklega ekki? Ykkur langar ef til vill ekki til þess?«, bætti hann ísmeygilega við og horfði framan í félaga sína.

»Jú, ég veit ekki,« svaraði Tom Flynn fremur glaðlega, »ef til vill vildum við það. En konan þín, Gamli? — Hvað segir hún um það?«

Það kom hik á Gamla. Hann hafði eigi verið heppinn í hjónabandinu. Það vissu allir í Simpson's Bar. Fyrri konan hans, sem var lítil vexti, snotur og grannvaxin, hafði í leyni orðið að þola sáran grun og afbrýði manns síns, þangað til hann »einn góðan veðurdag« bauð öllum félögum sínum heim til sín til þess að afhjúpa ótrygð hennar. Við komu þeirra var siðláta, litla konan í ró og friði að leysa af hendi búsýsluskyldur sínar. Sakir þess urðu þeir frá að hverfa með sneypu og kinnroða. En þessi næmgeðja kona átti erfitt með að ná sér aftur eftir áfellið, sem hún fékk við þessa afarhrottalegu aðferð mannsins. Með mestu naumindum náði hún aftur stillingu sinni, svo hún gat hleypt elskhuga sínum út úr skápnum, er hún hafði leynt honum í, og komist burt með honum. Manninum til huggunar skildi hún eftir son þeirra 3 ára gamlan. Konan, sem Gamli nú átti, hafði verið eldastúlka hans. Hún var þrekvaxinn, trygg og ávalt sóknbúin.

Áður en hann gat svarað, lét Joe Dimmick hastur í máli þá skoðun í ljós, að Gamli ætti sjálfur húsið. Hann ákallaði öll himnesk völd og kvaðst, ef hann væri í sporum félaga síns, mundi bjóða þeim heim, er honum sýndist, þótt hann setti eilífa velferð sína í hættu. Hann mundi ekki láta undan síga, bætti hann við, þótt öll ill völd berðust gegn honum. Þetta lét hann alt í ljós

með mörgum áhrifamiklum orðum, sem hér er ekki hægt að taka upp orðrétt.

»Auðvitað, vissulega, það er alveg satt,« sagði Gamli og hleypti brúnum til samþyktar. »Það er ekkert til fyrirstöðu. Húsið er mín eigin eign. Ég hefi bygt það að öllu leyti sjálfur. Þið skuluð ekki hræðast hana, félagar. Ef til vill verður hún dálítið önug — eins og konur oft eru — en það verður aðeins fyrst í stað.« Með sjálfum sér treysti Gamli áræði því, sem ölföngin höfðu veitt honum, og einbeittri framkomu. Þetta hvorttveggja mundi styðja hann í klípum þessum.

Dick Bullen, goðsvarið og foringinn í Simpson's Bar, hafði enn þá ekki talað eitt einasta orð. Nú tók hann pípuna úr munni sér: »Segðu mér, Gamli, hvernig líður Johnny? Mér virtist hann eigi vera alveg heilbrigður, þegar ég síðast sá hann í brekkunni kasta grjóti í Kínverjana. Hann virtist ekki hafa verulegt gaman af því. Í gær druknaði heill hópur Kínverja hérna upp frá í ánni. — Ég hugsaði undir eins til Johnny, að hann mundi vissulega sakna þeirra. Ef til vill gerum við ónæði með heimsókn vorri, ef hann er sjúkur?«

Það var auðséð, að faðirinn varð klökkur eigi aðeins við hjartnæmu lýsinguna á missi þeim, er Johnny hafði beðið, heldur og við viðkvæma nærgætni ræðumannsins. Hann flýtti sér að fullyrða, að Johnny væri á batavegi og »dálítið glens mundi gleðja hann«. Þá reis Dick á fætur, hristi sig og sagði: »Ég er ferðbúinn. Vísaðu leið, Gamli. Áfram.« Síðan tók hann undir sig stökk, rak upp einkennilegt öskur og þaut á undan hinum út í myrkrið. Um leið og hann fór gegnum ytra herbergið, greip hann brennandi eldibrand úr eldstónni. Hinir fylgdu dæmi hans. Þeir fóru síðan allir leiðar sinnar í þéttskipuðum flokki. Og áður en eigandi Thompson's-búðar gat áttað sig og skilið fyrirætlan gesta sinna, var búðin tóm.

Nóttin var niðamyrk. Blys þeirra sloknuðu við fyrstu vindhviðu. Aðeins rauðu glæðurnar, sem dönsuðu og hoppuðu í myrkrinu eins og drukkin mýraljós, bentu á för þeirra. Leiðin lá upp gegnum Pine-Tree Canon.[1] Þar við efri endann lá breiður og lágur kofi með barkarþaki, hálfgrafinn inn í fjallshlíðina. Kofinn var heimili Gamla og inngangur inn í jarðgöngin, sem hann

[1] Grenigjá.

vann í, þegar hann yfirleitt vann. Hér nam hópurinn staðar eitt augnablik af nærgætni við húsráðanda, sem kom másandi á eftir.

»Ef til vill er það bezt, að þið bíðið eitt augnablik hér úti fyrir, meðan ég geng inn og sé, hvort alt er í röð og reglu,« sagði Gamli, eins og ekkert væri um að vera, þótt honum væri ekki rótt í hug. Tillögu þessari var tekið vel. Húsráðandi gekk inn, og dyrunum var lokað á eftir honum. Gestirnir hölluðu bökum að veggnum, hnipruðu sig saman í hlé við kofann, biðu og hleruðu.

Nokkur augnablik heyrðist eigi til annars en vatnsins, sem draup niður af þakbrúninni, og trjágreinanna, sem bröktuðu yfir höfðum þeirra. Gestirnir urðu brátt órólegir. Getgátur og grunsamar ágizkanir bárust í hljóðskrafi frá manni til manns. »Hún hefir líklega slegið gat á hausinn á honum í fyrsta höggi.« »Hún hefir gint hann inn í jarðgöngin ok líklega lokað hann inni þar.« »Hún hefir kastað honum á gólfið og situr ofan á honum.« »Hún er líklega að sjóða eitthvað til þess að hella ofan á okkur. Farið frá dyrunum félagar!« Í sama augnabliki var lokan hreyfð, dyrnar opnuðust hægt og rödd ein sagði: »Komið inn úr rigningunni.«

Röddin var hvorki rödd Gamla né konu hans, heldur rödd lítils drengs. Óeðlileg hæsi, sem aðeins ungir, kappmálir flækingar fá, hafði spilt barnslegri hljómfegurð hennar. Andlit lítils drengs sneri að þeim — andlit, sem hefði verið fallegt og jafnvel göfugmannlegt, ef eigin þekking ills hefði eigi gert það skuggalegt og óhreinindi og ill meðferð hefðu eigi sett merki sín á það. Hann hafði ábreiðu á herðunum og var auðséð, að hann var nýstaðinn upp úr rúminu. »Komið inn,« sagði hann aftur, »og farið hljóðlega. Gamli er að tala við kerlinguna,« hélt hann áfram og benti á hliðarherbergi, sem virtist vera eldhús. Þaðan heyrðist rödd Gamla, sem talaði í bænarrómi. »Sleptu mér,« sagði drengurinn enn fremur önuglega við Dick Bullen, sem hafði lyft honum upp með ábreiðunni og lézt ætla að kasta öllu saman í eldinn, »sleptu mér, b. . . . . . gamli asninn þinn, heyrirðu það?«

Þegar Dick Bullen var ávarpaður á þenna hátt, þá setti hann Johnny niður á gólfið og dró niður í sér hláturinn. Á meðan gengu hinir hljóðlega inn og tóku sér sæti við langt, óheflað fjalaborð í miðju herberginu. Johnny gekk drembilega að litlum matskáp, tók þaðan ýmsa muni og raðaði þeim á borðið. »Hér

er brennivín — Ok keks — Og reykt síld — Og ostur.« — Á leiðinni til borðsins beit hann í ostinn. »Og sykur.« Um leið tók hann með litlu og afaróhreinu hendinni munnfylli sína og stakk upp í sig. »Og tóbak. Einnig eru þurkuð epli uppi á hillunni, en ég kæri mig ekki um þau. Epli bólgna. Takið til matar,« lauk hann máli sínu, »og verið óhræddir. Ég hirði ekkert um kerlinguna. Hún kemur mér ekkert við. Góða nótt.«

Um leið hafði hann gengið inn í dyrnar á litlu, afþiljuðu herbergi, sem varla var stærra en skápur. Í herbergi þessu, sem var hálfmyrkt, var lítil rekkja. Drengurinn stóð eitt augnablik á þröskuldinum, horfði á samkvæmið og kinkaði kolli, en berir fæturnir gægðust fram undan ábreiðunni.

»Heyrðu, Johnny! Ertu að fara aftur í rúmið?«, spurði Dick.

»Já, ég er að því,« svaraði Johnny skorinort.

»Hvað gengur að, félagi?«

»Ég er sjúkur.«

»Hvernig þá — sjúkur?«

»Ég hefi hitasótt — Og kláða — Og gikt,« svaraði Johnny og hvarf inn í herbergið. Eftir ofurlitla þögn bætti hann við inni í myrkrinu, þegar hann virtist hafa breitt rúmfötin ofan á sig — »Og ógleði.«

Það varð vandræðaleg þögn. Gestirnir horfðu hver á annan og ı eldinn. Jafnvel þótt ljúffengur matur væri fyrir framan þá, virtust þeir ætla að verða gripnir af sama hugarvíli og í Thompson's-búð. En þá heyrðist frá eldhúsinu rödd Gamla, sem var svo ógætinn að tala hátt. Í afsökunar- og bænarrómi sagði hann:

»Vissulega! Það er rétt. Auðvitað eru þeir það. Heill óaldarflokkur af lötum drykkjurútum og iðjuleysingjum, og Dick Bullen er verstur þeirra allra. Þeir skömmuðust sín ekki fyrir að koma hingað, þótt við höfum veikindi í húsinu og ekkert að éta. Þetta er það, sem ég sagði : »Bullen«, segi ég, »þú hlýtur at vera blindfullur eða asni,« segi ég, »að hugsa til þessa og annars eins.« »Staples«, segi ég, »er það nokkru líkt að koma og hleypa öllu í uppnám í húsi mínu, þegar það er fult af sjúklingum? En þeir vildu koma, — þeir vildu það. En þetta er það, sem búast má við af óþokkahyski því, sem ranglar iðjulaust um hér í Simpson's Bar.«

»Gestirnir ráku upp skellihlátur við orð þessi. Ég veit ekki,

hvort hláturinn heyrðist út í eldhúsið, eða förunautur Gamla á lífsleiðinni hafði gereytt öllum orðum þeim, er hún gat látið reiði sína og fyrirlitning í ljós með, en bakdyrahurð var skyndilega skelt með miklu afli. Augnabliki síðar kom Gamli aftur í ljós. Hann var svo heppinn að vita ekkert um orsökina til hláturs þeirra, og sakir þess brosti hann blíðlega.

»Kerlingin mín hélt, að hún mundi skreppa yfir um til frú McFadden sér til skemtunar,« sagði Gamli með spjátrungslegu hirðuleysi, um leið og hann tók sér sæti við borðið.

Þótt undarlegt virðist, þá var atvik þetta nauðsynlegt til þess, að gestirnir gætu losað sig við alla feimni og hugarvíl. Einurð þeirra kom aftur með húsráðanda. Ég ætla ekki að reyna að lýsa veizluglaðværð þeirra kvöld þetta. Forvitnum lesanda er óhætt að trúa því, að viðræðurnar seinna um kvöldið báru vitni um jafnmikinn andlegan þroska, jafngætna lotning, jafnglögga smekkvísi, jafnmikla orðsnildar-nákvæmni og jafnrökréttar og jafnskipulegar ræður, eins og einkennir viðræðurnar, þegar karlmenn í mentaðri og auðugri héruðum halda líkar samkomur. Með því að ekkert glerstaup var á borðinu, þá var ekkert brotið. Og með því að ölföngin vóru ekki ofmikil, var engu helt niður á borðið eða gólfið.

Um miðnætti var glaðværðin rofin. »Þei — þei,« sagði Dick Bullen og hélt uppi hendinni:. Johnny í litla herberginu kallaði með grátstaf í kverkunum: »Pabbi!«

Gamli reis fljótt á fætur og hvarf inn í litla herbergið. Brátt kom hann aftur í ljós og sagði: »Giktin er aftur orðin vond. Nú vill hann láta nugga sig.« Hann tók stóru tágaflöskuna, sem stóð á borðinu, og hristi hana. Ekkert brennivín var eftir í henni. Dick Bullen setti frá sér blikkbollann og hló vandræðalega. Sama gerðu félagar hans. Gamli leit ofan í bollana og sagði vongóður: »Eg held þetta sé nóg. Hann þarf ekki mikið. Sitjið kyrrir eitt augnablik. Ég kem undir eins aftur.« Um leið hvarf hann inn í litla herbergið með gamla ullardúksskyrtu og brennivínið. Hurðin féll illa að dyrastafnum. Sakir þess gátu þeir glögglega heyrt eftirfarandi viðræðu:

»Nú, litli sonurinn minn, hvar kennir þú mest til?«

»Stundum hér og stundum þarna neðar; ég kenni mest til þaðan og hingað. Nuggaðu þar, pabbi.«

Það varð þögn, sem virtist benda á, að Gamli nuggaði af öllum kröftum.

»Skemtið þið ykkur vel þarna inni, pabbi?« sagði Johnny.

»Já, litli sonurinn minn.«

»Á morgun eru jólin. — Er það ekki rétt?«

»Jú, litli sonurinn minn. Hvernig líður þér nú?«

»Betur. Nuggaðu dálítið neðar. Hvað eru jólin? Hverja þýðing hafa þau?«

»Jólin, jú, þau eru — dagur.«

Þessi nákvæma skýring virtist vera nægileg, því nú var nuggað í þögn. En brátt tók Johnny aftur til máls:

»Kerlingin segir, að alstaðar nema hér í húsinu séu öllum gefnar jólagjafir. — Og svo illmælti hún þér. — Hún talar um mann einn, sem nefndur er Sandy Claus.[1] Hann er ekki hvítur maður, heldur nokkurs konar Kínverji. Hann kemur á jólanóttina niður gegnum reykháfinn, gefur börnum gjafir — drengjum eins og mér — og lætur þær í skóna þeirra. Þetta reyndi hún að telja mér trú um. Nú, nú, pabbi, hvar ertu að nugga, — þú ert heila mílu frá verkjarstaðnum. Hún bjó alla þessa sögu til — er ekki svo — til þess að stríða mér og þér? Nuggaðu ekki þarna. — Hvað gengur að þér, pabbi?«

Það varð svo hljótt og kyrt í húsinu, að hægt var að heyra stunur grenitrjánna, er stóðu rétt fyrir utan það, og fall regndropanna. Johnny hélt áfram og talaði í hálfum hljóðum: »Vertu nú rólegur, pabbi, því mér er mikið að batna. Hvað eru félagarnir að gera þarna inni?«

Gamli opnaði dyrnar í hálfa gátt og gægðist inn. Gestir hans sátu þar glaðir við borðið. Fyrir framan þá lágu nokkrir silfurpeningar og tóm peningabudda úr leðri. »Þeir eru að veðja um eitthvað — ofurlítið spil. Þeir skemta sér vel,« sagði hann við Johnny og byrjaði aftur að nugga.

Eftir nokkra þögn sagði Johnny hugsandi: »Ég hefði gaman af að taka þátt í því og vinna dálítið af peningum.«

Gamli ítrekaði skyndilega »gamla formálann« sinn: Ef Johnny

---

[1] Í Vesturheimi er börnunum sagt, að Santa Claus, gamall maður hvítskeggjaður, komi á jólanóttina með jólagjafir handa þeim og leggi gjafirnar í sokka þeirra og skó. Og jóladagsmorguninn eru börnin oft látin finna gjafir í sokkunum sínum. Þýð.

vildi bíða, þangað til Gamli rækist á mikið gull í jarðgöngunum. þá skyldi hann fá mikla peninga o. s. frv., o. s. frv.

»Jú,« sagði Johnny, »en þú rekst aldrei á neitt. Á sama stendur, hvort þú rekst á gull eða vinnur í spilum. Hvorttveggja er tilviljun. En jólin eru mjög skrítileg — er ekki svo? Sakir hvers eru þau kölluð jól?«[1]

Gamli svaraði í svo lágum rómi, að aðeins drengurinn einn gat heyrt það. Þetta gerði hann ef til vill annaðhvort af ósjálfráðri óbeit á því, að félagar hans skyldu heyra svarið, eða honum fanst þetta eitt eiga við.

»Jú,« sagði Johnny með dálítið minni áhuga, »ég hefi fyr heyrt *hans* getið. Þetta er nóg, pabbi. Ég kenni miklu minna til en áður. Vefðu ábreiðunni fast utan um mig. Svona. Settu þig nú við hliðina á mér,« hvíslaði hann, »þangað til ég sofna.« Til þess að sannfæra sig um að óskin væri veitt, rétti hann aðra höndina út undan ábreiðunni, tók í ermi föður síns og lagði sig aftur til hvíldar.

Gamli beið þolinmóður nokkur augnablik. Í húsinu var óvenjulega kyrt. Það vakti forvitni hans. Án þess að færa sig um set opnaði hann varlega dyrnar með þeirri hendi, sem hann hafði lausa, og gægðist inn í stærra herbergið. Hann varð alveg hissa. því herbergið var tómt og myrkt. Í sama augnabliki brustu brennandi spýtur í eldstónni og logi gaus upp. Gamli sá þá, að Dick Bullen sat fyrir framan glæðurnar.

»Heyrðu!«

Dick hrökk við, reis upp og kom til hans dálítið valtur á fótunum.

»Hvar eru félagarnir?«, spurði Gamli.

»Þeir eru að flækjast upp eftir jarðgöngunum. Þeir koma hingað aftur undir eins. Ég sit hérna og bíð eftir þeim. Hvað ertu að glápa á, Gamli?«, bætti hann við með uppgerðarhlátri. »Heldur þú, að ég sé fullur?«

Það hefði mátt fyrirgefa Gamla, þótt hann hefði haldið slíkt. því augu Dick's vóru vot og kinnar hans kafrjóðar. Hann reikaði aftur að eldstónni, geispaði, hristi sig, hnepti frakkanum og hló. »Nei, ölföngin eru ekki svo mikil hérna, Gamli. Sittu nú alveg kyr,« hélt hann áfram, þegar Gamli ætlaði að losa ermi

---

[1] Johnny kallar jólin Chrismiss (Christmas). Þýð.

sína úr hendi Johnny's. »Kærðu þig ekki um að fylgja mér til dyra. Sittu kyr, þar sem þú ert. Ég er að fara. Þarna eru þeir.«

Það var barið varlega að dyrum. Dick Bullen lauk fljótt upp, bauð húsráðanda góða nótt með því að kinka kolli og hvarf út um dyrnar. Gamli mundi hafa fylgt honum til dyra, ef höndin hefði ekki enn þá haldið óvitandi í ermi hans. Honum hefði veitt létt að taka hana burt: Hún var smá, kraftalítil og horuð. En ef til vill einmitt af því, að hún var smá, kraftalítil og horuð, breytti hann ætlan sinni, dró stólinn nær rúminu og hvíldi höfuð sitt á honum. Meðan hann sat þannig varnarlaus, komu áhrif þess, er hann hafði áður drukkið, að óvörum yfir hann. Ummörk herbergisins flögruðu og urðu óskýr fyrir augum hans. Þau skýrðust aftur, urðu svo óskýr að nýju, hurfu og skildu hann eftir — sofandi.

Á meðan hafði Dick Bullen lokað hurðinni, og stóð nú hjá félögum sínum. »Ertu tilbúinn?« spurði Staples. »Tilbúinn,« sagði Dick; »hvað er klukkan?« »Yfir tólf,« var svarið. »Getur þú gert það. — Það eru næstum 50 mílur[1] fram og aftur.« »Ég held það,« svaraði Dick stuttlega. »Hvar er hryssan?« »Bill og Jack halda í hana við vaðið.« »Látið þá halda henni eitt augnablik enn þá,« sagði Dick.

Dick sneri við og gekk hljóðlega aftur inn í húsið. Þar logaði á kerti, sem rann niður, og eldurinn var að deyja. Hann sá, að dyrnar á litla herberginu vóru opnar. Hann gekk þangað á tánum og gægðist inn. Gamli var fallinn aftur á bak í stólinn og hraut, fætur hans lágu jafnhátt bognu herðunum og hatturinn var var dreginn niður fyrir augun. Í þröngu trérúmi við hlið hans lá Johnny, vafinn innan í ábreiðu. Hún huldi hann allan nema dálitla brún af enninu og nokkra hárlokka, sem vóru votir af svita. Dick Bullen steig eitt skref áfram, hikaði og leit um öxl inn í tóma herbergið. Alt var kyrt. Hann gerði fljótlega ráð sitt, strauk með báðum höndum mikla yfirskeggið sitt til hliðar og laut niður að sofandi drengnum. Í sama augnabliki fór hrekkjóttur hvirfilbylur, sem hafði verið á hleri, gegnum reykháfinn niður í eldstóna og hleypti eldinum í bjartan loga. Þá varð svo bjart í herberginu, að Dick flýði sneyptur og hræddur á dyr.

[1] Í sögu þessari er auðvitað ávalt átt við enskar mílur. Þýð.

Félagar hans biðu eftir honum við vaðið. Tveir þeirra streittust í myrkrinu við einhverja kynlega, stóra skepnu. En eftir því sem Dick færðist nær, breyttist hún í stórt, leirljóst hross.

Það var hryssan. Hún var ekki mjög falleg. Hún hafði »rómverskt nef«, háar mjaðmarhnútur og söðulbakaðan hrygg, sem nú var hulinn lélegum reiðtýgjum. Fætur hennar vóru beinvaxnir, digrir og beinamiklir. Ekkert var fallegt við hana, hvar sem á var litið. Augu hennar vóru hálfblind, hvít að lit og mjög illhryssingsleg; neðri vörið lafði og litur hennar svo ljótur. Í öllu tilliti var hún ljót, þrjóskuleg og hrekkjaleg.

»Nú, nú,« sagði Staples, »farið þið, félagar, burt frá afturfótum hennar, og þú skalt stökkva á bak, Dick. Gáðu að því, að grípa undir eins í faxið og komast fljótt í hitt ístaðið. Tilbúinn!«

Bardagi hófst milli hryssunnar og mannsins, en félagar hans flýðu í allar áttir. Hún stökk upp í loftið, prjónaði, stökk áfram og jós. Með öllum brögðum reyndi hún að kasta manninum af sér. En hann sat fast og neytti vel sporanna. Síðan þaut hún áfram og rödd Dick's heyrðist utan úr myrkrinu: »Alt gengur vel!«

»Farðu eigi neðri veginn heimleiðis, nema ef þú neyðist til þess sakir tímaleysis! Haltu eigi við hana ofan í móti. Við skulum vera við vaðið klukkan 5. Vertu sæll! Heyrðu! Farðu.«

Busl, neistar frá vegbrúninni og hófaglamur í grjótinu. Dick var horfinn.

* * *

Syng þú, sönggyðja, um reið Dick Bullen's! Syng þú, sönggyðja, um drengilega riddara, háleita sendiför, hugdjarfa dáð, bardaga óbreytta sveinsins, ægilega reið og hryllilegar hættur hans sem var blóminn í Simpson's Bar! Ojæja! hún er vandfýsin þessi sönggyðja! Hún vill ekkert skifta sér af klunnalegri bikkju og hrottalegum, tötrugum riddara. En glaður fylgi ég honum á fæti í óbundnu máli.

Þegar Dick kom til Rattlesnake Hill,[1] var klukkan orðin eitt. Jovita hafði þá sýnt honum alla galla sína og ítrekað alla hrekki sína. Þrisvar sinnum hafði hún hnotið. Tvisvar sinnum hafði hún lyft »rómverska nefinu« jafnhátt taumunum, virt beizlið og sporana að vettugi og ausið af öllum kröftum. Tvisvar sinnum

---

[1] Skellinöðruhæð. Þýð.

hafði hún prjónað og dottið á hrygginn og Dick hlaupið ómeiddur fimlega á bak henni, um leið og hún komst á hrekkjóttu lappirnar. Dick átti nú eftir eina mílu til Rattlesnake Creek, sem rann fyrir neðan háa brekku. Hann vissi, að nú varð að skríða til skarar. Hér varð hann að sýna, að hann var fær um að reka erindi sitt. Hann beit á jaxlinn, þrýsti hnjánum fast að síðum hryssunnar og breytti bardagavörn sinni í ákafa sókn. Hrædd og óð hljóp Jovita ofan brekkuna. Richard var slægur: Hann lézt halda í við hana og vilja stöðva hana með mikilfengum ávítunum, særingum og köllum, eins og hætta væri á ferðum. Þess þarf varla að geta, að Jovita fældist þá undir eins. Ég þarf og ekki að skýra frá því, hve fljót hún var ofan brekkuna. Það er ritað í annálunum í Simpson's Bar. Það nægir að geta þess, að hryssan að vörmu spori — svo virtist Dick að minsta kosti — buslaði í vatninu, sem flóði yfir bakka Rattlesnake Creek's. Eins og Dick bjóst við, hljóp hryssan svo hart, að hún gat alls eigi stöðvað sig. Hann greip þá vel í taumana og hleypti henni á fleygiferð út í flugastrauminn. Jovita sló með fótunum, óð og synti nokkrar mínútur. Komust þau Dick yfir á bakkann hinumegin, og dró hann nú andann létt.

Vegurinn frá Rattlesnake Creek til Red Mountain[1] var allsléttur. Annaðhvort hafði baðið í læknum sefað afsafjör hryssunnar eða bragðið, sem rak hana út í vatnið, hafði sannfært hana um, að sá, sem sat á baki hennar, var enn þá hrekkjóttari en hún. Sakir þessa reyndi hún eigi framar að eyða kröftum sínum í gáskafulla dutlunga. Einu sinni reyndi hún reyndar að kasta manninum af sér, en það gerði hún að eins af gömlum vana. Einu sinni varð hún og hrædd, en orsökin var nýbygt og nýpentað bænhús, sem lá við krossgötur. Aftur undan hófum hennar flugu lægðir, gil, malarhólar og litlar grassléttur. Af henni tók að leggja óviðfeldinn þef, og einu sinni eða tvisvar fékk hún dálitla hóstahviðu. En hvorki dró úr kröftum hennar né flýti. Klukkan tvö var Dick kominn framhjá Red Mountain og hóf nú reið sína niður á sléttlendið. Tíu mínutum síðar náði »maður á leirljósu hrossi« ökumanninum, sem ók landnema-póstferðavagninum fljóta, og komst framhjá honum. — Atburður þessi var í sjálfu sér svo markverður, að hans hlaut að verða getið. Klukkan hálf-

---

[1] Rauðafjall. Þýð.

þrjú reisti Dick sig upp í ístöðunnm og rak upp óp mikið. Stjörnurnar blikuðu gegnum rifur skýjanna, og fyrir framan hann, hinumegin við sléttuna, risu upp tvær spírur, ein merkisstöng og óregluleg röð myrkra húsa. Dick hringlaði sporunum og sveiflaði svipunni, en Jovita stökk áfram. Undir eins þutu þau inn í bæinn, Tuttleville og námu staðar við tréstólpagöngin fyrir framan »Gistihöll allra þjóða«.

Það, sem gerðist í Tuttleville þessa nótt, er reyndar eigi nauðsynlegur þáttur í frásögu þessari. Ég verð þó stuttlega að geta þess, að Jovita var fengin í hendur syfjuðum hestasveini. Hún gerði hann undir eins glaðvakandi með óviðfeldnu höggi. En Dick hóf göngu sína með veitingasveininum um sofandi bæinn. Ljós skein frá nokkrum drykkjustofum og spilahúsum. Hjá þessum húsum sneiddu þeir, en námu alloft staðar fyrir framan lokaðar búðir. Með þolgóðum höggum á dyrnar, hrópi og kalli tókst þeim að koma eigendunum upp úr rúmunum, fá þá til að opna búðirnar og sýna varninginn. Stundum var þeim fagnað með blótsyrðum, en oftast var þeim tekið vel og gefið í staupinu, þegar erindinu var lokið. Klukkan var orðin þrjú, áður en þessari skemti-umferð var lokið. Dick sneri síðan aftur til gistihússins. Hann hafði spent um herðar sér dálítinn böggul, vafinn innan í vatnshelt strokleður. En hér veitti fegurðin honum fyrirsát — fegurð auðug að yndisþokka, áburðarmikil að búningi, tælandi í orðum og spænsk að framburði! Hún bauð honum heim til »Excelsior« og trekaði heimboð sitt. Til allrar hamingju er hún fyrirlitin af öllum ungum sveinum, sem iðka fjallagöngur. Og þetta Sierra-barn[1] neitaði henni, — um leið og hann mýkti neitunina með hlátri og síðasta gullmolanum sínum. Síðan hljóp Dick á bak og flýtti sér niður eftir mannlausri götunni út á sléttuna, sem var enn þá eyðileg. Brátt sigu ljósin, myrk röð húsanna, spírurnar og merkisstöngin að baki honum í jörð niður og hurfu álengdar.

Stormurinn hafði sópað skýjunum burt. Veðrið var kalt og hreint, og landið umhverfis sást allglögglega. Klukkan var hálffjögur, áður en Dick kom að bænhúsinu og krossgötunum. Hann hafði lagt krók á leið sína til þess að forðast bröttustu holana. Jovita sökk við hvert stökk upp fyrir hófskeggið í seiga forina.

---

[1] Simpson's Bar, þar sem Dick átti heima, var eigi langt frá Sierra Nevada.
Þýð.

Það var eigi góður undirbúningur, því fyrir framan hana lá fimm mílna löng brekka. En Jovita neytti fótanna, reif sig áfram með blinda, afsalega æðinu sínu, og komst eftir hálfa klukkustund að löngu sléttunni, er náði til Rattlesnake Creek. Á hálfum klukkutíma gat Dick komist þaðan til lækjarins. Hann lét taumana liggja lausa um háls hryssunnar, hvatti hana með orðum og tók að syngja.

Alt í einu varð Jovita hrædd og stökk til hliðar svo hart, að aðeins jafnágætur reiðmaður, eins og Dick var, gat setið á baki. Vofa, sem hafði hlaupið fram undan brekkunni, hékk í taumunum. Í sama vetfangi glitti í ríðandi mann á veginum fyrir framan Dick. »Réttu upp hendurnar,«[1] skipaði sá, er síðar kom í ljós, og blótaði um leið.

Dick fann, að hryssan skalf og nötraði undir honum og virtist ætla að hníga niður. Hann skildi, hvað þetta vissi á, og var viðbúinn.

»Farðu burt, Jack Simpson, ég þekki þig b .... þjófinn. Láttu mig komast framhjá eða« . . .

Hann lauk ekki við setninguna. Jovita reisti sig á afturfótunum og tók undir sig ægilegt stökk, um leið og hún með illhryssingslega hausnum kastaði manninum, sem hélt í beizlið, til hliðar. Síðan réðst hún með voðalegri ilsku á farartálma þann, sem var a veginum fyrir framan hana. Það heyrðist blótsyrði og skammbyssuskot; ræninginn og hestur hans ultu til jarðar. Næsta augnablik var Jovita komin 50 faðma burt. En hægri handleggur Dick's var brotinn af kúlu og hékk máttlaus niður með síðunni.

Hann greip taumana með vinstri hendi án þess að hægja á ferðinni. En nokkrum mínutum síðar varð hann að nema staðar til þess að herða á reiðgjörðinni, sem hafði losnað við áhlaupið. Honum gekk seint að herða á gjörðinni, með því að hægri handleggurinn var brotinn. Eigi var hann hræddur um, að honum yrði eftirför veitt. En um leið og hann leit upp, tók hann eftir því, að stjörnurnar á austurloftinu vóru þegar farnar að blikna og fjarlægu fjalltindarnir, sem höfðu verið hvítir eins og vofur, risu nú svartleitir mót ljósum himni. Dagurinn hafði næstum elt hann uppi. Ein einasta hugsun fylti huga hans. Hann gleymdi sársaukanum í handleggnum, hljóp á bak hryssunni og hleypti í áttina til Rattlesnake Creek. En Jovita fór nú að draga andann

---

[1] »Að rétta upp hendurnar« = að gefast upp. Þýð.

þungt og stynja. Dick riðaði í hnakknum, og himininn varð bjartari og bjartari.

Ríddu, Richard! Hlauptu, Jovita! Bíddu, dagur!

Síðustu faðmana var farið að suða fyrir eyrum hans. Hver var orsökin? Þreyta og blóðmissir? Hann fékk ofbirtu í augun og hann sundlaði, þegar hann hleypti niður brekkuna, og kannaðist eigi við umhverfin. Hafði hann farið villur vegar, eða var þetta Rattlesnake Creek?

Já. En beljandi lækurinn, sem hann nýlega hafði látið reiðskjóta sinn synda yfir, hafði vaxið, og var nú vatnsmegn hans orðið helmingi meira: Straumhörð og ófær á valt áfram milli Dicks og Rattlesnake Hill. Í fyrsta sinni á nóttu þessari brast Richard hug. Áin, fjallið, dagsbrún í austri rann saman í eitt fyrir augum hans. Hann lokaði augunum til þess að geta áttað sig. Seiðmagn hugsjónarinnar leiddi þá undir eins fram fyrir hugskotsaugu hans litla herbergið í Simpson's Bar, þar sem faðirinn og sonurinn sváfu. Hann opnaði augun í æði, kastaði frakkanum, skammbyssunni, stígvélunum og hnakknum burt, batt dýrmæta böggulinn fastan um herðar sér, þrýsti berum hnjánum að berum síðum hryssunnar, rak upp óp og hleypti út í gulmórautt vatnið. Á bakkanum hinumegin var rekið upp hljóð, þegar höfði manns og hrossi, sem börðust örfá augnablik gegn straumkastinu, var sopað burt í hringiðunni innan um rekavið og tré, sem straumurinn reif upp með rótum.

* * *

Gamli hrökk við og vaknaði. Eldurinn í eldstónni var dauður. Kertið í ytra herberginu blakti á skari niðri í kertastikunni. Það var barið að dyrum. Gamli opnaði dyrnar, hrökk aftur á bak og rak upp hljóð: Hann sá alvotan, hálfnakinn mann hníga niður að dyrastafnum.

»Dick?«

»Þei — þei! Er hann vaknaður?«

»Nei. — En Dick?« —

»Haltu þér saman, gamli asninn þinn! Gefðu mér dálítið af brennivíni, fljótt!« Gamli hljóp inn og kom aftur með — tóma flösku! Dick hafði eigi krafta til að »láta út sér« blótsyrði, annars hefði hann gert það. Hann reikaði, greip í hurðarlokuna og benti Gamla.

»Það er dálítið í böglinum handa Johnny. Spentu hann af mér. Ég get það ekki.«

Gamli spenti böggulinn af honum og lagði hann fyrir framan uppgefna manninn.

»Opnaðu hann, fljótt!«

Gamli gerði það með skjálfandi fingrum. Í böglinum vóru aðeins fáein léleg leikföng — ódýr og luraleg, það veit hamingjan, en pent þeirra og glingur ljómaði. Eitt þeirra var brotið, öðru, er ég hræddur um, var gerspilt af vatni, og þriðja hafði fengið ljótan ótætis-blett.

»Leikföngin eru ekki mjög ásjáleg, það er satt,« sagði Dick, hryggur í bragði . . . . »En við gátum ekki fengið neitt betra . . . Taktu þau, Gamli, og láttu þau í sokkana hans og segðu honum — segðu honum, þú veizt — styddu mig, Gamli.« Gamli greip Dick, um leið og hann hneig niður. »Segðu honum,« sagði Dick með fjörlausu brosi, — »segðu honum, að Sandy Claus hafi komið hingað.«

Á þenna hátt kom Santa Claus til Simpson's Bar, forugur, rifinn og tættur, órakaður og ógreiddur, og annar handleggur hans hékk brotinn niður með síðunni. Og hann hneig niður við fyrsta þröskuldinn, sem hann kom að. Jólasólin kom í hægðum sínum á eftir og snerti fjarlægu fjalltindana með óumræðilega ástúðlegum, rósfögrum ylgeislum. Og hún horfði svo blíðlega á Simpson's Bar, að alt fjallið roðnaði mót himninum, eins og það hefði verið staðið að drengilegu ágætisverki.

Hafsteinn Pétursson
þýddi.

Bret Harte hét fullu nafni Francis Bret Harte. Hann var fæddur í bænum Albany í ríkinu New York innan Bandaríkjanna 1839. Faðir hans var skólakennari. Árið 1854 fór hann vestur til Kalíforníu í mannstraumnum mikla, sem streymdi þangað til þess að leita að gulli. Um 2—3 ára tíma reikaði hann víða um, eins og gullnemum var þá títt, og rak eina atvinnu eftir aðra. Á árum þessum fékk hann við eigin reynslu mjög nákvæma og víðtæka þekking á öllum siðum og lífernisháttum gullnemanna í Kalíforníu.

Árið 1857 settist Bret Harte að í San Francisco. Í fyrstu var hann setjari í prentsmiðju einni, en brátt gerðist hann rithöfundur. Báru ritgerðir hans, bæði í blöðum og tímaritum, langt af öllu því, sem menn áður höfðu átt að venjast í San Francisco. Einkum

ritaði hann í vikublöðin »The Golden Era« og »The Californian«. Sakir þess kannast nú hinn mentaði heimur við nöfn þessara blaða. Um þessar mundir festi hann ráð sitt og gaf sig síðan allan við ritstörfum.

Árið 1864 var hann gerður að ritara við peningasmiðju Bandaríkjanna í San Francisco. Embætti þetta hafði hann á hendi í 6 ár. Á þeim árum lét hann prenta í ýmsum blöðum kvæði og stuttar sögulýsingar. 1868 tók hann að sér tímaritið: »The Overland Monthly«. Í því vóru prentaðar allmargar skáldsögur eftir hann. Þær öfluðu tímaritinu mikillar útbreiðslu og gerðu Bret Harte við-frægan rithöfund. Hann var gerður að kennara í bókmentum vorra tíma við háskólann í San Francisco.

Árið 1871 flutti Bret Harte sig aftur austur til ætthaganna og settist að í austurríkjunum. Hann ritaði þá eingöngu í tímritið »The Atlantic Monthly« í Boston og fékk 10,000 dollara í ritlaun um árið.

1877—1880 var hann konsúll Bandaríkjanna í Crefeld á Þýzkalandi og 1880—1885 í Glasgow á Skotlandi. Þaðan flutti hann sig til London 1885, og þar dó hann 1902.

Enska söguskáldið mikla, Dickens, hafði í fyrstu allmikil áhrif á hann. En brátt náði Bret Harte algerðu, skáldlegu sjálfstæði. Sakir þess verður hann alls eigi talinn lærisveinn heldur jafnborinn skáldbróðir Dickens.

Bret Harte hefir ort ágæt kvæði. En víðfrægastur er hann orðinn fyrir skáldsögur sínar. Þær eru flestar um gullnema í Kaliforníu. Hann lýsir þeim, siðum þeirra og lífernisháttum með frábærri snild. Hann er skáld gullnemanna og landnemanna framar öllum öðrum rithöfundum. Í því efni á hann alls engan jafningja.

Þýðing þessi, sem er gerð í flýti, er alls eigi orðrétt. Engu að síður er hún allmiklu nákvæmari en danska þýðingin eftir Robert Watt. *Þýð.*

Kvæði um Ísland.[1]

Eftir *Holger Drachmann.*

Í öllum löndum og álfum
er etið sama borð;
vér lifum á bókum og blaðri,
og brauðið er merglaust orð.

---

[1] Í Eimreiðinni VII. bls. 157 var sú ósk látin í ljós, að þýtt yrði á íslenzku ágætt kvæði um Ísland, sem er framan við skáldleikinn: »Hallfreður vandræða-

Og kringum oss gnæfa kirkjur,
og kræer og bankar og þing
og auðlegð og ógnar kynstur
af örbirgð og svívirðing.

Vér svitnum og sýtum og dæsum
ef svíkur oss gróðinn hreinn,
vér hömumst í heljarstriti,
en hvers vegna? Það veit ei neinn.

Og flestir vér syngjum ið sama:
»Þú suðandi maskínu-baks,
ef alt á að enda með skelfing,
því endar það þá ekki strax?«

Svo greiðið þá seglin, sveinar!
nú set ég út miðjan fjörð,
því flatari, flatari gerist
nú foldin vor gamla jörð.

Upp voðir, og vindið á húna,
ég völinn tek sjálfur í hönd,
og látum svo gamminn geysa,
ég gista vil Íslands strönd.

Þar situr hún gamla Saga
og syngur um fornan þrótt,
þar lýsir in logandi Hekla
svo ljómar in þrúðuga nótt.

Við eld sinn í öndvegi situr
alein in göfga snót,
um hvarmana gneistar glitra
sem gnesti við hjálma spjót.

Sjáirðu djarflega í setið
er sjón hennar hvöss og stygg,
þá finst þér hann Geysir gjósi
í gegnum þinn lamaða hrygg.

---

skáld« eftir Holger Drachmann. Skáldið *Matthías Jochumsson* hefir nú þýtt kvæðið, og er það prentað í »Þjóðólfi«. Eimreiðin telur sér skylt, at flytja lesendum sínum kvæðið í þessari þýðingu.

Ef bregður hún hörðum höndum
þá hýrnar á arni glóð,
og höllin dunar af hergný
og hamrömum guðamóð.

Á hjarni til húss er gengið
á hvítu sjást blóðug spor,
þar marrar í harðri heiðni
og hlunkar ið grimmasta þor.

Þar ýrir úr drífunni dreyri,
og djúpunum rísa frá
þær kempur, sem gátu kappa,
og konur, sem ólu þá.

Þar vörðust þeir Vanir og Æsir
og vildu' ei ganga úr kór;
hver svanni var Sjöfn eða Freyja,
hver sjafni var Freyr eða Þór.

Þar skiftist á högg og hending
og hlátur þraut og neyð,
þar hata menn, þegar þeir hata,
og halda trygðir að deyð.

Þar greru þær gömlu frægðir,
sem geymt hefir norrænt kyn:
að fella með rögg sinn fjandmann,
og faðma með trygð sinn vin.

Því komum, oss kallar saga,
og kveikjum inn forna þrótt
þar hverinn hvæsir um daga
og Hekla logar um nótt!

Matth. Jochumsson
þýddi.

Fjallbúinn.

Hvað vilt þú frá daladjúpi,
drengur, upp að vorum fjöllum?
Þolirðu' skin af hjarnsins hjúpi?
Hefirðu' ekki beyg af tröllum?

— Fjalla-ás, þú lokkar, laðar,
lætur gull um ennið brenna;
mér finst eins og æskuglaðar
yndissjónir þar ég kenna. —

Mannaþefur, mannaþefur! —
Mjög svo smátt í fórum þínum
áttu, það er aðgang gefur
upp að helgidómi mínum.

Hefirðu' í stríði og stímabraki
stæling hlotið krafta þinna,
svo þig ekki sveigi og skaki
sviftibyljir fjalla minna?

Hátt er upp í öndveg fjalla,
erfið leið að vorum sölum.
Það er held ég hægra að lalla
í höfðingsstólinn niðri' í dölum.

Hér þarf meira en höndum strjúka
hlýtt og mjúkt og fægja skinnið —
þú þarft líka að láta rjúka
löðurstorm í gegnum sinnið.

Þú ert alinn upp í syndum
almúgans — það skaltu' ei dylja.
Markaður, ásamt öðrum kindum,
aldar þinnar ráði og vilja.

Þú hefir snemma að þér andað
illum daun úr bæjargryfjum;
fremur sjaldan frá þér bandað
flóna og dóna kynjalyfjum.

Þú hefir snemma lært að ljúga,
lært þinn innra mann að dylja;
jafnvel lært að látast trúa,
og lífsins þyngstu gátur skilja.

Þú hefir lært að bera bakið
bogið fyrir auðsins dyngjum;
jafnvel lært að heiðra hrakið,
hafi það veifað gildum pyngjum.

Hvað vilt þú frá daladjúpi,
drengur, upp að vorum fjöllum?
Þolirðu' skin af hjarnsins hjúpi?
Hefirðu' ekki beyg af tröllum?

Þetta er vætta' og risaríki,
rúnaheimur bygður öndum,
óspilt jörð í upphafslíki
eins og hún kom frá guðs síns höndum.

Um sinn tilgang alt hér dreymir
eins og barn í reifalindum;
andi drottins enn þá streymir
yfir þessum björtu tindum.

Horfðu á mitt enni brenna;
eilífir geislar brána krýna.
Eflaust muntu endurkenna
indælustu drauma þína.

Horfðu inn í helgidóminn,
höfuðsetur minna goða!
Heillar þig ekki yndisljóminn,
er þar slær um salinn roða?

Slít þig fyrst úr faðmi dalsins,
fleygðu burt hans þokumyndum.
Enginn verður vinur fjallsins
vafinn dalsins erfðasyndum.

Viljirðu' upp til andans hnjúka
ekki er nóg að fægja skinnið,
þú þarft líka' að láta rjúka
löðurstorm í gegnum sinnið.

Guðmundur Magnússon.

Íslenzk hringsjá.

DIE ENTDECKUNGEN DER NORMANNEN IN AMERIKA heitir bók, sem kristmúnkur einn *Jos. Fischer* hefir samið og látið prenta 1902 (pr. í Freiburg í Breisgau. Herders bókaverslun). Það er bók um landafundi Íslendinga, einkum að því er snertir Ameríku þ. e. Vínland, Helluland o. s. frv. Bókinni er skift í þessa kafla Elztu sagnir um fund Ameríku frá 11. og 12. öld, 2) sagnir eftir ritum frá 13. og 14. öld, 3) saga nýlendunnar á Grænlandi, 4) síðustu áreiðanlegu sagnir um afdrif nýlendunnar í Ameríku og Grænlandi, og 5) skilning síðari alda manna og um þessi lönd á landabréfum frá eldri tímum. Í fyrsta þætti segir frá sögn Adams af Brimum og Ara fróða, Landnámu, Nikulásar ábóta og Konungsskuggsjár; höf. heldur »ef til vill að þetta rit sé frá 12. öld« (bls. 9, smbr. þó bls. 21), en Konungsskuggsjá er að og frá eldri en frá miðbiki 13. aldar. Annar þátturinn er einkum um Eiríkssögu rauða og Grænlendingaþátt og áreiðanlegleik þeirra; dæmir hann þar rétt, enda styðst hann mjög við rannsóknir G. Storms, sem um alt þetta mál eru einkar-merkilegar. Í þriðja þættinum er skilmerkileg saga Grænlands-bygða; fyrst um, hvar þær hafi verið, og er höf. alveg á sama máli um það og þeir, er síðast hafa rannsakað það mál; hann lýsir bæjunum (rústunum), líferni og lifnaðarháttum manna o. s. frv. Í 5. og sjálfstæðasta þættinum lýsir höf. einkar-fróðlega landabréfum þeim, sem upp-drættir finnast á af Íslandi, Grænlandi og Vínlandi. Sjálfur hefir hann með rann-sóknum sínum fundið stórmerkileg landabréf, er áður hafa verið ókunn. Hann leiðir góð rök að því, að það sé hinn danski maður, Claudius Clavus Niger, er dvaldi á Ítalíu um 1424, er fyrstur hafi sett þessi norðlægu lönd á landabréf Ptolomæjosar öll skýrsla höf. um þetta og landabréfin er mjög fróðleg, ekki sízt fyrir þá sem eru landfræðingar sjálfir.[1] Þetta er líka langsjálfstæðasti þátturinn. Í fyrri köflunum fer hann mest með sagnir fornritanna og eftir ritgjörðum Storms og annarra. Hann fylgir þeim þó ekki í blindni, en við hefir góða dómsgreind og gerir fulla grein fyrir ástæðum sínum. Hann er vel að sér í öllum þeim ritum, er lúta að efninu nema ef vera skyldi í hinum nýjustu rannsóknum um aldur fornrita og þeirra gildi hann er þeim ókunnugur, en eiginlega verður ekki mikið mein að því. Bókin er skrifuð af vísindamanni, sem bæði kann að gera nákvæmar og víðtækar rannsóknir og fara vel með efni sitt í frásögninni. Bókinni fylgja landauppdrættir eftir ýmsum landa-

---

[1] Fróðlegt er að lesa það, sem hann segir um »Donis«; hann heitir að réttu lagi Donnus Nicolaus Germanus.

bréfum einkum Donnus Nicolaus Germanus, frá 15. öld og upphafi hinnar 16.—8 alls og þar að auk uppdrættirnir yfir Eystri- og Vestribygð, er gerðir eru að fyrirsögn minni (og eru t. d. í Grænlandssögu minni); og enn fremur 1. síðan af Ptolomæios-handriti, mjög merku, er fundist hefir nýlega í Wolfegg í Würtemberg.

Finnur Jónsson.

SKÓGARMÁLEFNI ÍSLANDS (»Islands Skovsag II. Skovsagen i 1901«) heitir ritgerð ein eftir *C. E. Flensborg,* kandídat í skógarfræði, sem síðastliðin 3 sumur hefir ferðast um Ísland til þess að rannsaka birkiskógana og koma á fót skógaryrkju á Íslandi. Ritgerð þessi er í XIV. bindi af »Tidskrift for Skovvæsen,« er 30 bls. og með 2 myndum af björkum í Hallormsstaðaskógi; hún er framhald af ritgerð hans um skógarleifar og trjáplöntun á Íslandi (Skovrester og Nyanlæg af Skov paa Island), sem var í sama tímariti í fyrra, XIII. bindi (sbr. Eimr. VII. 3., bls. 234).

Höf. skýrir í stuttum inngangi frá tildrögunum til ferðar sinnar til Íslands, sem meðal annars var frumvarp þeirra Ryders höfuðsmanns og Prytz prófessors til alþingis 1901 um að það veitti 1400 kr. úr landssjóði á fjárhagstímabilinu 1902—3 til trjáræktarskóla og skógaryrkju á Íslandi.

Þá lýsir höf. trjáplöntununum á Þingvöllum, Grund í Eyjafirði og að Hálsi í Fnjóskadal. Sumarið áður hafði hann gróðursett á Grund og að Hálsi, en garðyrkjufræðingur Einar Jónsson á Þingvöllum (sbr. ritgerð Flensborgs um skógarleifar o. s. frv.). Margir trjóangarnir höfðu drepist í einmánaðarkastinu í fyrra, en flestir lifðu þó og döfnuðu vel, einkum reyniangarnir og fjallafururnar; í ritgerðinni eru nákvæmar skýrslur um alt þetta. Flensborg umbætti nú alt, sem aflagast hafði, og gróðursetti á hverjum stað um 5400 nýgræðinga af ýmsum trjátegundum, svo sem furum, greni, elri, birki, reyni, víði og ösp. Sumarið áður hafði hann líka sáð fræi af þessum sömu viðartegundum bæði á Grund og að Hálsi, og hafði komið vel upp, þegar hann gáði að. Hann sáði nú aftur á Grund og á Þingvöllum líka, um 12—13 pundum af ýmiss konar fræi á hverjum stað. Þessum kafla ritgerðarinnar lýkur höf. með nokkrum »almennum athugasemdum« og bendir meðal annars á, að reynirinn hafi þrifist bezt, eins og geta mátti nærri, og álíka vel þreifst furutegund ein, er Sembrafura nefnist *(Pinus cembra)*, sem hann að vísu hafði gróðursett þrevetra.

Annar kafli ritgerðarinnar er um skógana austur í Fljótsdalshéraði, Egilsstaðaskóg, Hallormsstaðaskóg, sem hann aðgreinir í Norðurskóg og Suðurskóg og lýsir mjög nákvæmlega. Hann hefir rannsakð skóginn hátt og lágt, bæði einstök tré og jarðveginn einnig; segir hann, að Hallormstaðaskógur sé eini skógurinn á landinu, er haldist við enn nokkurn veginn vel, en hann liggi undir skemdum, og að það sé bráðnauðsynlegt að bæta hann og æskilegt, að stjórnin keypti hann sem fyrst til þess að láta yrkja hann og rækta. — Margar bjarkirnar eru mjög beinvaxnar og hinar hæstu um 30 fet á hæð; gildastur stofn $1^1/_2$ fet að ummáli. — Flensborg dáist mjög að fegurð Fljótsdalshéraðs og segir, að það sé eins og að koma í annað land að koma þangað; þar sé jarðvegurinn frjósamari en annarstaðar og framúrskarandi vel lagaður til skógar- og akuryrkju; aftur og aftur víkur hann að þessu. Að síðustu talar hann í þessum kafla um búnaðarskólann á Eiðum og Bustarfellsskóga í Hofsdal.

Í þriðja og síðasta kafla ritgerðarinnar skýrir höf. frá afdrifum frumvarps þess, er áður var getið, og að það var, eins og kunnugt er orðið, að lyktum samþykt að veita samtals 11.000 kr. fyrir árin 1902—3, er verja skyldi til skógaryrkjutilrauna. Enn fremur minnist hann á skógræktarfélag Reykjavíkur; hann telur það byrjun

þess konar félaga, sem ættu að vera í hverri sýslu og sameinuð undir einni yfirstjórn, t. d. landbúnaðarfélagsins. Að lokum drepur höf. á frumvörp alþingis 1901 viðvíkjandi kaupi Hallormsstaðaskógar, er hann enn telur hinn mesta og bezta vott um skógana fornu.

Það má víst óhætt fullyrða, að allur þessi starfi og þessar tilraunir herra

Hallormsstaðaskógur.

Flensborgs séu mjög lofs- og þakklætisverðar. Það er ljóst og látlaust frá því skýrt í þessum tveim ritgerðum, er þar að auk gefa margar góðar leiðbeiningar um, hvar og hversu yrkja megi skóga á Íslandi. *V. P.*

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

IX. ÁR.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1903.

EFNISYFIRLIT.

Stefnuskrár þingflokkanna.

I.

FLOKKASKIPUN FYRRI ÞINGA.

Eins og öllum er kunnugt, átti lengi framan af engin flokkaskipun sér stað á alþingi. En á hinum síðustu árum hefir bæði þing og þjóð skifst í tvo andvíga flokka: *Stjórnarbótarflokkinn* og *X-flokkinn* eða *Heimastjórnarflokkinn*, sem hann hefir sjálfur kallað sig nú síðastliðið ár.

Stjórnarbótarflokkurinn hélt fram þeirri stefnu, sem kölluð er á útlendum tungum *opportúnismi*, en skírð hefir verið á íslensku »valtýska«, eftir þeim manni, sem fyrst beittist fyrir þeirri stefnu hér á landi. Einkenni þeirrar stefnu er í öllum löndum — og í hverju máli sem er —, að rígbinda ekki kröfur sínar við neitt fastákveðið, einskorðað fyrirkomulag, sem aldrei beri frá að þoka, heldur haga sér jafnan eftir kringumstæðunum og lúta heldur að hinu minna, heldur en að fara allra umbóta á mis. Samkvæmt þessari stefnu vildi Stjórnarbótarflokkurinn ráða stjórnarskrármálinu til lykta á þeim grundvelli, að þingið tæki í hvert sinn það bezta, sem fáanlegt væri í svipinn, léti sér nægja þær umbætur, sem á hverjum einstökum tíma reyndist mögulegt að sameina hina tvo málsaðila um: stjórnina og þingið, jafnvel þótt þjóðin á þann hátt fengi ekki allar kröfur sínar uppfyltar, heldur yrði að sætta sig við vonina um, að fá því, sem á vantaði, framgengt síðar. Hins vegar vildi flokkurinn ekki fara fram á neitt það, sem fyrirsjáanlegt var, að verða mundi málinu að falli. Frá þessari stefnu hefir flokkurinn aldrei vikið eina hársbreidd, enda hefir hún reynst svo sigursæl, að á alþingi 1902 félst alt þingið á hana *í einu hljóði*.

X-flokkurinn (sem lengi vel hafði ekkert sérstakt nafn) hefir aftur verið lausari á svellinu og stefna hans mjög á reiki.

Hann var upprunalega aðallega skipaður frjálslyndum mönnum og hélt þá fram þeirri stefnu, sem á útlendum tungum kallast *idealismi*, en af mörgum var kölluð »benedizka« á íslensku, eftir þeim manni, sem aðallega beittist fyrir þeirri stefnu. Samkvæmt henni vildi X-flokkurinn í stjórnarskrármálinu fá annaðhvort »alt eða ekkert«, engum umbótum taka á stjórnarfari landsins, ef þjóðin fengi ekki fylstu kröfum sínum um óháða, innlenda stjórn framgengt. Þegar því stefna Stjórnarbótarflokksins, opportúnisminn, á þinginu 1897 virtist ætla að sigra, tók hann höndum saman við þá afturhaldsmenn í þinginu, sem jafnan höfðu verið á móti allri stjórnarbót, til þess að hindra það, að málið gengi fram. Og jafnframt sveigði hann þá þegar út af hinni ídealistisku braut sinni og bauðst til að samþykkja stjórn, sem búsett væri í Kaupmannahöfn, ef sett væri inn í stjórnarskrána bann gegn því, að sérmál Íslands væru borin upp fyrir konung í ríkisráðinu. En á það atriði lagði flokkurinn þá svo mikla áherzlu, að hann neitaði að þiggja nokkrar umbætur, ef það fengist ekki. Á þinginu 1899 hafði flokkurinn aftur færst svo langt í afturhaldsáttina, að hann neitaði að ræða málið og feldi það þegjandi, án þess að setja fram neinar kröfur frá sinni hálfu eða sýna, hvaða stefnu hann nu fylgdi, nema þá: að vilja ekkert. Á þinginu 1901 var afturhaldsgrein flokksins eftir hinar nýafstöðnu kosningar orðin svo öflug, að hún reði nú lögum og lofum hjá honum, og með því hún var þá orðin hrædd um að völdin kynnu að ganga úr greipum afturhaldsliðsins, ef haldið væri fram uppteknum hætti, tók X-flokkurinn þá upp nýja stefnu, varpaði ídealismanum alveg fyrir borð, hirti nú ekki lengur um ríkisráðssetuna, og færði sig svo langt inn á braut opportúnismans, að hann bauðst til að ganga að líkum kostum og Stjórnarbótarflokkurinn vildi sætta sig við, ef stjórnin yrði búsett á Íslandi, og kallaði sig upp frá því »*Heimastjórnarflokk*«. Þegar Stjórnarbótarflokkurinn eftir stjórnarskiftin í Danmörku hafði einnig farið fram á búsetuna í ávarpi til konungs og stjórnin tjáð sig fúsa til að ganga að henni, skopaði Heimastjórnarflokkurinn á þinginu 1902 algerlega inn á skeið hinnar opportúnisku eða »valtýsku« stefnu, og bauðst nú til að taka því, sem fáanlegt væri, jafnvel þó hann yrði nú að ganga þvert ofan í sjálfan sig og sæta svo hörðum kostum, að samþykkja skipun um að ráðgjafinn skyldi bera sérmál Íslands upp í ríkisráðinu, þó hann áður hefði álitið, að öllu bæri að hafna, nema bann gegn ríkisráðssetunni

væri sett inn í stjórnarskrána. Hann steig því nú drjúgum feti framar á braut opportúnistisku stefnunnar, en Stjórnarbótarflokkurinn nokkru sinni hafði gert á undanförnum þingum.

Opportúnisminn eða hin svonefnda »valtýska« hafði þannig algerlega sigrað, þar sem stjórnarskrármálinu var í einu hljóði ráðið til lykta á þeim grundvelli, er sú stefna miðaði að: að taka í hvert sinn þeim beztu umbótum á stjórnarfari landsins, sem fáanlegar væru í svipinn.

Maður skyldi nú halda, að þegar svona var komið, hefðu báðir flokkarnir getað runnið saman í eina heild eða ný flokkaskipun myndast á nýjum grundvelli. En því var ekki að heilsa. Hringsól það og stefnuleysi, sem einkent hafði Heimastjórnarflokkinn á undanförnum árum, hafði komið svo miklum ruglingi á hugsunarferil hans, að honum var alls ekki ljóst, hvílíka stefnubreyting hann hafði gert. Hann reyndi að telja bæði sjálfum sér og öðrum trú um, að hann hefði altaf staðið fastur fyrir og aldrei vikið út af braut ídealistisku stefnunnar. Þennan misskilning sinn vottaði hann opinberlega og innsiglaði með því, að taka sig til í laumi og leggja krans á leiði Jóns Sigurðssonar með þeim ummælum, að hann vildi með því tákna, að hann fylgdi fram sömu stefnu og hann hefði fylgt. En nú vita allir, að stefna Jóns Sigurðssonar var einmitt ídealisminn og heróp hans: »*aldrei að víkja*«. En nú hafði Heimastjórnarflokkurinn algerlega yfirgefið ídealistisku stefnuna og þráfaldlega vikið og vikið, unz hann, eftir að hafa lengi látið reka á reiðanum, loks hafnaði sig með því, að varpa sér í arma »valtýskunnar« eða opportúnismans. Þetta var honum auðvitað enginn vanzi í sjálfu sér. Öðru nær. En hitt var óneitanlega meiri minkun, ef hann hefir gert það í blindni, án þess að sjá sjálfur, hvert hann stefndi. Og enn meiri vansi var það flokknum, ef hann sá í rauninni sjálfur, hvar komið var, hvernig hann hafði farið algerlega í hring, en reyndi samt móti betri vitund að telja kjósendum sínum og þjóðinni trú um, að hann hefði altaf staðið fastur fyrir á skeiðvelli ídealismans. Því að reyna að villa þjóð sinni sjónir með óeinlægni og falsi í hinu þýðingarmesta velferðarmáli hennar, verður aldrei of harðlega átalið. Slík óráðvendni hlýtur líka fyr eða síðar að koma þeim í koll, er það gera, því altaf er svo mikið til af skynugum mönnum hjá þjóðinni, að menn sjá í gegnum brellurnar, einkum þegar af er liðinn »ídealski sviminn«. Og að því er snertir stjórn-

arskrármálið sérstaklega, þá er enginn vafi á því, að allir skynugir menn, sem athuga það hitalaust, hljóta að sjá, að stefnubreytingin var nauðsynleg, ef nokkur árangur átti að verða af hinni löngu baráttu. Það var fyllilega búið að sýna sig, að þó ídealistiska stefnan væri í sjálfu sér fögur og freistandi fyrir þjóðernistilfinninguna, þá reyndist hún þjóðinni sem »flagð í fögru skinni«, þar sem hún árlega bakaði landinu stórtjón, en gat ekki leitt til neins árangurs, af því við ofurefli var að eiga. Þeir urðu því altaf fleiri og fleiri, sem sáu, að opportúnistiska stefnan var orðin þjóðarnauðsyn, og það var því engin ástæða til að reyna að leyna því. þegar hún hafði algerlega sigrað.

En hvort sem hér hefir nú einungis verið um blindni eða óeinlægni að ræða hjá Heimastjórnarflokknum, þá varð afleiðingin sú, að flokkarnir gátu ekki runnið saman á þinginu, þó allur ágreiningur í því máli, sem flokkaskiftingin bygðist á, væri horfinn. Og þar sem Stjórnarbótarflokknum var ljóst, að greining í flokka eftir fortíðarpólitík einni væri svo hlægilegur afkáraskapur, að ósamboðið væri virðingu þingsins, að láta slíkt lengi standa, þá afréð hann að beitast fyrir nýrri flokkaskipun, sem hefði aðeins framtíðarpólitík landsins fyrir augum. Jafnskjótt og stjórnarskrármálið því hafði náð einróma samþykki beggja þingdeildanna, gaf hann út »ávarp til Íslendinga«, þar sem hann lýsti því yfir, að tilverurétti sínum sem stjórnarbótarflokks væri nú lokið, og setti fram nýja stefnuskrá fyrir framtíðarpólitík sinni, sem hann vænti að gæti komið á eðlilegri flokkaskipun í landinu. Þar sem nú stefnuskrá hans öll gekk í framsóknaráttina, þá tók hann sér nafnið »*Framsóknarflokkur*«, sem hann reyndar öðruhvoru hafði kallað sig áður, einkum þegar ræða var um stefnu hans í öðrum landsmálum en stjórnarskrármálinu.

Þess hefði nú mátt vænta, að svo mikill pólitiskur þroski hefði komið fram hjá hinum kjörnu fulltrúum þjóðarinnar, að allir frjálslyndir framsóknarmenn þingsins hefðu getað orðið ásáttir um að ganga í þennan flokk og skrifa undir stefnuskrá hans, en allir afturhaldsmenn og íhaldsmenn þingsins skipað sér í annan flokk með annarri stefnuskrá. En þetta fór á annan veg. Þeir framsóknarmenn, sem hingað til höfðu staðið í fylkingu með afturhaldsliðinu í Heimastjórnarflokknum, vóru nú orðnir svo flæktir í neti þess og leiðtoga þeirra, að þeir þóttust ekki geta frá þeim skilist, meðan valdaspurning sú, sem lá afturhaldsliðinu þyngst á

hjarta, væri óútkljáð. Og til þess að marka þessa afstöðu sína, gaf allur Heimastjórnarflokkurinn í þinglok út nýtt »ávarp til Íslendinga«, sem hefir á sér öll hin sömu einkenni, sem vön eru að prýða ávörp allra afturhaldsflokka í hverju landi sem er. Þessi einkenni eru jafnan þau, að menn þora ekki að ganga í berhögg við þær framfara- og umbótatilraunir, sem menn vita að eru orðnar fjölda kjósenda áhugamál, og segja hreint og beint, að þeir séu á móti þeim, heldur reyna að draga alt á langinn með því að segja, að þeir vilji styðja þær »á *sínum* tíma«, en ekki sé holt að hrapa að neinu, ekkert liggi á. Og þegar til þeirrar spurningar kemur, á hvern hátt þeir muni vilja styðja framfaramálin, þegar þeim nú loksins kunni að þykja tími til kominn að sinna þeim nokkuð, þá forðast þeir eins og heitan eld að láta nokkuð uppi um það, svo altaf sé sá vegurinn opinn til þess að koma öllu fyrir kattarnef, að þeir hafi nú ekki hugsað sér það svona, heldur einhvernveginn öðruvísi. Þegar alt annað bregzt, þá er gripið til þess að segja, að það og það sé ekki nógu þjóðlegt; það geti verið gott í öðrum löndum, en það eigi ekki við þessa lands sérstöku hagi. Auðvitað getur stundum verið nokkur sannleiksneisti í þessu fólginn, og einmitt hann verður til þess að villa mönnum sjónir. En miklu oftar er þetta helber bábilja, sem fundin er upp til þess, að kitla þjóðernistilfinning fáfróðra kjósenda, í því skyni að girða með kínverskum múr fyrir öll útlend áhrif, varna því, að nokkur útlendur framfaraandvari nái að blása inn yfir landið og dreifa þokunni og lognmollunni, sem öllum afturhaldsmönnum er svo einkar kær. Hjá engri þjóð hefir afturhaldsflokkunum tekist eins vel að leika þessa list, eins og hjá Kínverjum, enda eru þeir nú orðnir langt á eftir öllum öðrum þjóðum, sem nokkra menningu hafa. Og það eiga þeir fremur öllu öðru því að þakka, hve afturhaldsmenn þeirra hafa verið fram úr öllu lagi »þjóðlegir«. Ekki einu sinni útlenda peninga hafa þeir mátt brúka, þó lífið lægi við, hvað þá heldur annað. Því auðvitað var betra að deyja hrönnum saman úr hungri, en að þiggja framboðna peninga, sem ekki vóru með kínversku keisaramyndinni.

Öll þessi einkenni, sem hér hefir verið bent á, mun nú mega finna í ávarpi Heimastjórnarflokksins, ef það er lesið vel niður í kjölinn, þó reynt hafi verið að sveipa þau í svo feldar umbúðir, að sem minst bæri á þeim. Ástæðan til þess virðist að hafa verið sú, að það er orðinn almennur sjúkdómur á Íslandi, að eng-

inn vill kannast við það sjálfur, að hann sé afturhalds- eða íhaldsmaður. Það er eins og menn skammist sín fyrir það og álíti það næstum óheiðarlegt. En sannnleikurinn er þó sá, að jafnskaðlegt og það getur verið fyrir hverja þjóð, að afturhaldsandinn hjá henni sé of ríkur, eins hættulegt gæti það verið fyrir hana, ef framsóknarmennirnir væru einir um hituna. Því þá væri mjög hætt við því, að þeir kynnu stundum að fara heldur geyst á framfarabrautinnni, hlaupa í gönur og kollhlaupa sig. Ef málin því eiga að verða eins vel athuguð og nauðsyn þjóðfélagsins krefur, þá er það engu síður nauðsynlegt fyrir hverja þjóð, að til séu hjá henni íhalds- og afturhaldsmenn, en að til séu framsóknarmenn. Það þarf aðeins að vera hæfilegt jafnvægi á milli þeirra, þannig að framsóknarmönnunum jafnan veiti betur. Vér efumst að sönnu ekki um, að mörgum manni í Heimastjórnarflokknum hafi verið þetta ljóst. En þeir hafa þekt hleypidóma almennings í þessu efni, og því ekki álitið hættulaust að sigla opinberlega undir afturhaldsflagginu. Og þá var ekki síður eðlilegt, að þeir menn í flokknum, sem hafa í rauninni verið framsóknarmenn, kynnu ekki við það. En af þessu hefir það leitt, að þeir hafa orðið í standandi vandræðum með nafn á flokknum. Þar sem stjórnarskrármálið var úr sögunni sem grundvöllur undir flokkaskipun, er allir vóru orðnir á eitt mál sattir um það, þá var auðsætt, að nafnið »Heimastjórnarflokkur« gat ekki átt við lengur, alveg eins og nafnið »Stjórnarbótarflokkur« gat ekki átt við lengur um hinn flokkinn. Öll einkenni ávarpsins bentu að vísu á, að nafnið »Afturhaldsflokkur« væri eina rétta nafnið. En það mátti ekki brúka, af því það mundi láta illa í eyrum almennings. Þar sem ávarpið hins vegar ekki lét uppi neina ákveðna stefnu í nokkru máli, þá var erfitt að finna annað nafn og nú vóru því góð ráð dýr. Niðurstaðan varð því sú, að flokkurinn afréð að halda sínu gamla nafni, »Heimastjórnarflokkur«, þrátt fyrir það, þó að það væri orðið algerlega meiningarlaust, bæði sem mótsetning við hinn flokkinn og gagnvart framtíðarpólitík landsins. En það hafði þó altént þann kost fram yfir nafnið »Afturhaldsflokkur«, að það var eitthvað svo »þjóðlegt« á bragðið, en gat þó jafnframt bent ótvíræðlega í afturhaldsáttina, að því leyti sem það er eitt af aðaleinkennum allra afturhaldsflokka, að hampa sem mest »þjóðlegum« nöfnum, til þess að kitla eyru almúgans. Það gat líka hugsast, að ýmsir miður glöggskygnir menn, sem ekki hefðu rekið augun í hina miklu stefnubreyting flokksins og fráhvarf hans frá

ídealismanum, létu hann njóta fortíðarinnar fyrir sakir fortíðarnafnsins eins.

Þar sem nú ávörp beggja flokkanna eru — hvert á sinn hátt — mjög merkileg skjöl, sem nauðsynlegt er fyrir alla íslenzka kjósendur að glöggva sig sem bezt á, þá þykir oss rétt að taka þau bæði hér upp í heilu lagi, og gera því næst við þau þær athugasemdir, sem oss þykir við eiga.

II.
ÁVARP FRAMSÓKNARFLOKKSINS.

Barátta sú um breyting á stjórnarhögum landsins, sem nú hefir staðið yfir í rúm 20 ár, er nú loks á enda, þar sem alþingi hefir í einu hljóði samþykt stjórnarskrárfrumvarp, sem konungur hefir fyrirfram heitið staðfesting sinni, og enginn mun því gerast svo djarfur, að reyna að hreyfa við á næsta þingi. Þetta mál, sem að undanförnu hefir skift þjóðinni í tvo andvíga flokka, getur því ekki framar með neinu móti verið grundvöllur fyrir flokkaskipun í landinu við komandi kosningar, svo framarlega sem pólitík vor á ekki að snúast um persónur einar og gamlar erjur, heldur um framtíðarhag og nauðsynjamál þjóðarinnar.

Kosningar þær, sem fram eiga að fara á komandi vori, eiga að gilda fyrir 6 ára tímabil, og á því tímabili eigum vér að sýna, hve vel vér kunnum að færa oss hina breyttu stjórnarhagi í nyt. Þessar kosningar verða því eins konar eldraun fyrir hina íslenzku þjóð, til að sýna, hve mikið gull þroska og föðurlandsástar hún hafi að geyma, hvort hinir einstöku meðlimir þjóðfélagsins geti látið skynsemina hafa svo mikið taumhald á tilfinningum sínum, að fornir andstæðingar geti nú, er hinum stórpólitiska ófriði má heita lokið, tekið saman bróðurhöndum til þess, að vinna saman að verklegum framförum til sameiginlegrar farsældar fyrir land og lýð.

Vér búumst auðvitað ekki við því, að allir geti orðið á eitt mál sáttir um það, á hvern hátt vér bezt getum unnið að framförum landsins, eða hver framfaramál eigi að sitja í fyrirrúmi, og hver bíða betri tíma. Um þetta hljóta skoðanir manna jafnan að verða skiftar og um það verður baráttan í framtíðarpólitík vorri að standa.

Það, sem vér álítum að eigi að vera stefnumark það, sem íslenzkir kjósendur eigi að hafa fyrir augum við næstu kosningar, er aðallega þetta:

1. *Efling landbúnaðarins, sumpart með endurskoðun á landbúnaðarlöggjöfinni (t. d. að tryggja leiguliðum arð eða uppbót fyrir jarða- og húsabætur o. s. frv.) og sumpart með linun beinna skatta (sbr. tölul. 9) og ríflegum lánum og fjárveitingum, t. d. til jarða- og húsabóta, til að stofna fyrirmyndarbú, mjólkurbú, slátrunarhús, útvega markað fyrir búsafurðir o. s. frv.*
2. *Efling sjávar-útvegsins með hagkvæmri löggjöf, líftrygging sjómanna, efling kaupstaðanna, að vöxtur þeirra og viðgangur megi*

verða sem mestur, aðhlynning að þurrabúðarmönnum í kaupstöðum eigi síður en í sveitum.

3. *Efling hvers konar iðnaðar, sem gagnlegur má verða landinu.*
4. *Breyting á verzluninni, að hún verði innlend, færandi, og að vöruskiftaverzlun leggist niður, en peningaverzlun komi í hennar stað.*
5. *Að peningamagn í landinu verði nægilegt eftir þörfum landsbúa.*
6. *Að firðritunarsamband komist sem allra fyrst á við útlönd og innanlands.*
7. *Breyting á mentamálum landsins, sumpart til þess, að koma alþýðumentuninni í betra og affarasælla horf en áður, er samsvari högum þjóðarinnar, og sumpart til þess, að koma heppilegri skipun á hina æðri skólamentun (minkun forntungnanáms o. fl.).*
8. *Breyting á embættaskipuninni, er fari í þá átt, að gera hana hagfeldari og spara landinu kostnað.*
9. *Breyting á skatta- og toll-löggjöf landsins, er fari í þá stefnu, að minka beina skatta, einkum þá, er hvíla þungt á landbúnaðinum, en auka í þess stað óbeina skatta, bæði sem uppbót fyrir hina , og til þess at geta staðist þann aukna kostnað, sem vaxandi framkvæmdir í landinu heimta.*
10. *Breyting á fátækralöggjöfinni, einkum í þá átt, að koma á fót vinnu-, framfærslu- og uppeldisstofnunum fyrir þurfalinga og sveitarómaga, og að gamalmennum og örvasa fólki sé trygður ellistyrkur, er eigi svifti það borgaralegum réttindum.*
11. *Breyting á dómaskipun og réttarfari, er fari í þá átt, að tryggja betur rétt og frelsi einstaklingsins.*
12. *Hagkvæmari skipun kirkjumála.*
13. *Rýmkun og aukningu á valdi bæja-, sveita- og héraðastjórna.*
14. *Aukið kvenfrelsi.*
15. *Samgöngur bæði innanlands og við útlönd séu auknar og bættar, eftir því sem þjóðfélagið hefir kraft til.*
16. *Efling bindindishreyfingarinnar.*
17. *Að koma á fót líknar- og heilbrigðisstofnunum fyrir vitfirta menn, berklaveika, blinda o. s. frv.*
18. *Að koma á fót innlendum vátryggingarfélögum (sérstaklega brunabóta- og lífsábyrgðarfélögum).*
19. *Eins og vér höfum verið því fylgjandi, að koma á leynilegum kosningum til alþingis, þá álítum vér sömuleiðis, að stefna ætti að því, að sams konar kosningaraðferð verði lögleidd að því er bæja- og héraðastjórnir snertir.*

Vér leyfum oss hérmeð að skora á alla íslenzka kjósendur, að kjósa þá eina á þing, sem fallist geta í öllum aðal-atriðum á framangreinda stefnuskrá, og mynda öflugan framfaraflokk í landinu, til þess að koma henni í verklega framkvæmd, og munum vér skoða hvern þann mann, sem að henni getur hallast, sem flokksbróður vorn, án alls tillits til þess, hvar hann kann að hafa staðið í fylkingu í þeirri stórpólitisku baráttu, sem áður hefir skift mönnum í flokka, en nú er undir lok liðin og á því aðeins að heyra til sögu fortíðarinnar, en vera framtíð vorri og framtíðarpólitík óviðkomandi.

Vér munum veita fylgi vort hverri þeirri landsstjórn, sem réttlát er og heiðarleg og vinna vill landinu gagn á þeim grundvelli, sem markaður er með framanritaðri stefnuskrá.

Ofanritað ávarp hefir Framsóknarflokkurinn á alþingi 1902 falið okkur undirrituðum að auglýsa sem stefnuskrá flokksins.

Reykjavík 18. ágúst 1902.

Kristján Jónsson *Guðl. Guðmundsson.*

Það er alleinkennilegt, að þó nú sé orðið töluvert langt um liðið síðan stefnuskrá þessi var birt, þá hefir ekki enn heyrst ein einasta rödd gegn stefnu hennar í nokkru máli. Ekki einusinni afturhaldsblöðin hafa þorað að andæfa henni, hvað þá heldur aðrir. Þetta virðist óneitanlega ljós vottur um það, að Framsóknarflokkurinn hafi í flestum málum einmitt hitt á þá stefnu, sem allir skynbærir menn hljóta að telja heppilega. Því nærri má geta, að ekki mundu afturhaldsblöðin hafa látið standa á sér með að koma fram með mótmæli gegn einstökum atriðum og reyna að sýna fram á, að horfið væri öfugt, ef þau hefðu séð sér það fært. Aðvitað má ekki þýða þögn þeirra svo, að þau séu samþykk stefnu Framsóknarflokksins, heldur þannig, að þau séu hrædd um, að stefna hans muni geðjast almenningi svo vel, að það geti verið hættulegt svona rétt á undan þingkosningum, að mæla á móti henni. Það sé því miklu vissara að láta sem þau séu samþykk þessari stefnu, ef það að eins sé gert í svo óákveðnum orðum, að altaf sé hægt eftir a að sleppa frá öllu saman.

Það eina, sem hingað til (þegar þetta er ritað) hefir verið fundið að stefnuskránni, er, að hún sé of óákveðin og of víðtæk og sé því í rauninni ekki réttnefnd stefnuskrá.

Að því er fyrra atriðið snertir, að stefnuskráin sé of óákveðin, þá er það á engum rökum bygt. Þeir, sem leyfa sér að segja slíkt, virðast annaðhvort enga hugmynd hafa um, hvernig stefnuskrár eigi að vera, eða þá segja þetta af eintómri löngun til að segja eitthvað, af því þeir hafa ekki treyst sér til að setja neitt út á innihald stefnuskrárinnar að öðru leyti og gripið til þessa í vandræðum. Hin aðfinningin, að stefnuskráin sé helzt til víðtæk, telji heldur mörg mál upp, hefir frekar við nokkuð að styðjast. En skoðað frá sjónarmiði almennings eða kjósendanna getur þetta aldrei talist neinn galli, heldur miklu fremur kostur, því þeim hlýtur að vera kærast, að fá að vita um stefnu flokksins í sem allraflestum málum. Aftur hefði það frá sjónarmiði flokksins sjálfs

ef til vill verið fult eins heppilegt, að upptalningin hefði ekki verið alveg eins yfirgripsmikil, eða þá að málunum hefði verið skipað í flokka, þannig að ljósar hefði verið, hver þeirra ættu að sitja í fyrirrúmi og hver bíða betri tíma, að svo miklu leyti sem ekki yrði að þeim unnið með fjárlögum, sem samþykt eru á hverju reglulegu þingi. Annars hefir stefnuskráin öll þau einkenni, sem allar góðar stefnuskrár eiga að hafa: að afmarka stefnu sína ljóst og greinilega í sem fæstum orðum, en fara ekki út í einstök atriði nema í sárfáum málum, og einkum áskilja sér hæfilegt svigrúm í þeim málum, sem ekki þykja nægilega rannsökuð, svo síður geti slegið í baksegl eftir á, þegar nýjar upplýsingar koma fram.

Í öllum þeim 19 liðum, sem stefnuskráin telur upp, er framsóknarstefnan greinilega afmörkuð. Það má kannske segja, að þetta sé í sumum töluliðunum (t. d. 3., 8., 12., 14. og 16. gert með talsvert mikilli varkárni; en fráleitt er það, sem þó hefir verið slengt fram í sumum blöðum, að þar sé engin stefna sýnd. Þegar flokkurinn til dæmis að taka kveðst vilja beitast fyrir »hagkvæmari skipun kirkjumála« (nr. 12), þá lýsir framsóknarandi hans sér greinilega í því, að hann viðurkennir, að þessi mál þurfi um bóta við, og að hann sé fús á að sinna þeim, jafnskjótt og færi leyfir. En hins vegar gefa orðin til kynna, að frekari rannsókn þurfi fram að fara, áður en hægt sé að ákveða, hvernig þessum umbótum skuli vera varið. Þó hér sé varkárlega að orði kveðið, þá er þessi viðurkenning og loforð um liðsinni samt ekki lítilsvirði fyrir þá, sem bera umbætur á kirkjumálum vorum fyrir brjósti og þykjast sjá veg til að skipa þeim á hagkvæmari hátt (t. d. með fækkun presta og breyting á launakjörum þeirra o. s. frv. Því hjá afturhaldsflokki geta þeir búist við að fá það svar, að engin þörf sé á neinum umbótum, alt sé gott og blessað eins og það er. Það hafi nú frá gamalli tíð við gengist, að prestarnir væru of margir í landinu og látnir lifa við sultarkjör, svo það sé orðið »þjóðlegt« fyrirkomulag, sem ekki sé vert við að hreyfa. Afturhaldsflokknum dettur ekki einu sinni í hug að hreyfa við spurningunni, en Framsóknarflokkurinn lofar að sinna henni. Í því liggur munurinn og hann er meiri en ýmsum kann að virðast í fljótu bragði. Og líkt er ástatt með hina liðina, sem þó eru mun ákveðnari að því er stefnu flokksins snertir.

Í ávarpinu er það tekið fram, að flokkurinn álíti, að sum málin verði að sitja »í fyrirrúmi«, en önnur að »bíða betri tíma«.

Þó það sé nú eigi sagt með berum orðum, hver mál eigi að telja til fyrra flokksins og hver til hins síðara, þá ber þó stefnuskráin ljóslega með sér, hver þau mál eru, sem flokkurinn leggur mesta áherzlu á, að fyrst sé ráðið fram úr. Röðin ein nægir til að sýna, að það eru atvinnumálin (nr. 1—4), sem hann fremst af öllu ber fyrir brjósti, og þá framar öllu öðru LANDBÚNAÐURINN (nr. 1). Framsóknarflokkurinn hefir með réttu séð, að það er einmitt þessi atvinnuvegur, sem framtíð landsins verður aðallega að byggjast á. Og þar sem það hins vegar er ljóst, að landbúnaðurinn sem stendur er mjög tæpt staddur og á mjög í vök að verjast gagnvart hinum sívaxandi sjávarútvegi, þá hefir flokkurinn álitið, að vinda yrði bráðan bug að því, að vinna að efling hans. Því megi með engu móti skjóta á frest. Og jafnframt er það svo skýrt tekið fram, á hvern hátt þetta skuli gert, að öllu ákveðnari yfirlýsing er naumast hægt að hugsa sér. Það á fyrst og fremst að gera með endurskoðun á landbúnaðarlöggjöfinni, og má nærri geta að full þörf muni orðin á henni, þar sem sumt af þeirri löggjöf stafar frá 1280 og er því um 600 ára gamalt. Það er margt orðið úrelt, sem yngra er. En auk þess er mönnum orðið ljóst, að sú endurskoðun, sem fram fór á nokkrum köflum þessarar löggjafar fyrir tæpum 20 árum, hefir í sumum greinum hraparlega mistekist, og eru í stefnuskránni sérstaklega til nefndir þeir agnúar, sem augsýnilega standi almennum búnaðarframförum fyrir þrifum, og því verði að ráða bráðar bætur á. Allir hljóta að játa, að auknar jarða- og húsabætur séu ein hin helztu skilyrði fyrir þrifum landbúnaðarins. En eðlilegt er, að leiguliðar kveinki sér við að leggja fé sitt og krafta í þær að nokkrum mun, meðan þá vantar nægilega trygging fyrir því, að þeir sjálfir eða niðjar þeirra fái að njóta góðs af þeim. Einmitt þess vegna vill Framsóknarflokkurinn með lögum tryggja leiguliðum arð eða uppbót fyrir allar þær jarða- og húsabætur, sem þeir kunna að gera, og má vænta, að það mundi að stórum mun örva menn til framkvæmda í þessu og leiða til mikilla framfara í búnaði, ekki sízt, þegar jafnframt er gert ráð fyrir að styðja þessar framkvæmdir með ríflegum lánum og fjárveitingum.

En Framsóknarflokkurinn lætur svo sem ekki hér við sitja. Hann heitir einnig að létta gjöldum á landbúnaðinum og veita auk þess ríflega fé, ýmist að láni eða gjöf, til þess að stofna fyrirmyndarbú, mjólkurbú, slátrunarhús, útvega markað

fyrir búsafurðir o. s. frv. Alt þetta hefir reynst bræðraþjóð vorri Dönum hin öflugustu hjálparmeðul til að lyfta búnaði þeirra á hærra stig, og það svo, að þeir eru nú taldir fremstir allra þjóða í þeirri grein. Hlutverk fyrirmyndarbúanna hjá oss ætti þá að vera hið sama og »herragarðanna« dönsku, að ganga á undan með góðu eftirdæmi og ráðast í þær framkvæmdir og tilraunir, sem hinum fátækari bændum er annaðhvort ofvaxið, eða sýnilegt er, að þeir muni ekki leggja út í, meðan engar sannanir liggja fyrir um árangurinn. Almennur bóndi hefir ekki ráð á að leggja fé í tilraunir, sem ef til vill mishepnast hraparlega í fyrsta sinn, þó síðar kunni betur að takast. Til þess að gera þetta eru fyrirmyndarbúin nauðsynleg. Og þegar þau eru búin að ryðja brautina og sýna með tilraunum sínum, að eitthvað er happasælt og arðvænlegt, þá munu bændurnir skjótt leggja á vaðið á eftir.

Yfir höfuð er þannig gengið frá stefnuskrá Framsóknarflokksins að því er landbúnaðarmálið snertir, að það mætti heita mikil fyrirmunun, ef nokkur íslenzkur bóndi yrði til þess, að greiða atkvæði á móti þeim, sem henni vilja fram fylgja; því hann yrði þá um leið að greiða atkvæði á móti öllum þeim beztu ráðum, sem mönnum hefir enn tekist að finna, til þess að bjarga þeim atvinnuvegi, sem hann á sjálfur að lifa á. En það er þó sízt fyrir að synja, að þeir kunni að finnast, sem meta meira að hanga í frakkalöfum valdsjúkra afturhaldsseggja eða skósveina þeirra, en að styðja það, sem miðar til að efla þeirra eigin velferð, kvenna þeirra og barna.

Þau önnur mál, sem Framsóknarflokkurinn auðsjáanlega leggur mesta áherzlu á og ætlar að láta sitja í fyrirrúmi fyrir öðrum, eru *mentamálin* (nr. 7), *skatta- og toll-löggjöfin* (nr. 9) og *fátækralöggjöfin* (nr. 10). Þetta sézt ljóslega af því, að í þessum málum er stefna flokksins miklu greinilegar afmörkuð en í öðrum málum. Að því er tvö síðari málin snertir, þá getur enginn verið í neinum vafa um það, hverja leið flokkurinn vill halda í þeim. En að því er til mentamálanna kemur, má kannske segja, að stefnan sé nokkru óákveðnari. Þar er að vísu skýrt tekið fram, í hverja átt breyting á hinni æðri skólamentun eigi að fara (*minkun forntungnanáms* o. fl.); en um alþýðumentunina er það eitt sagt, að flokkurinn vilji beitast fyrir gagngerðri breyting á skipun hennar, án þess uppi sé látið, hvernig henni skuli fyrir komið. Þessi varkárni stafar auðsjáanlega af því, hve lítt þetta má-

er enn rannsakað, og að þingið (1901) hafði gert alveg sérstakar ráðstafanir til að undirbúa það. Það var sannarlega hyggilega gert af flokknum, að binda sig ekki við nein einskorðuð atriði í þessu þýðingarmikla vandamáli, fyr en árangurinn af þeim undirbúningi er kominn í ljós.

Þar sem nú þessi 4 aðalmál (nr. 1, 7, 9 og 10), sem augsýnilega eiga að sitja í fyrirrúmi fyrir öllum öðrum, eru jafnyfirgripsmikil og þau eru, þá mun mörgum virðast, að flokknum hefði mátt nægja, að taka þau ein upp í stefnuskrá sína. Þetta mundu líka flestir pólitiskir flokkar í öðrum löndum hafa gert. En þar er víðasthvar nokkru öðru máli að gegna, löggjöfin komin lengra áleiðis en hér. Hjá oss er það svo margt, sem kippa þarf í liðinn, að ekki dugir að sinna eingöngu örfáum málum og vanrækja önnur, unz hinum er ráðið til lykta. Þessvegna hefir Framsóknarflokknum fundist nauðsynlegt, að sýna afstöðu sína til margra annarra mála, sem hann jafnframt ætli að láta sér ant um. Flest þessara mála eru þó þannig vaxin, að þau má styðja með sérstökum fjárveitingum á fjárlögunum, og að því er til hinna tekur, sem ekki mundi unt að skipa nema með sérstakri löggjöf, þá er meiningin sjálfsagt sú, að þau verði frekar að »bíða betri tíma«, eða að því að eins sé unnið að þeim í bráð, að þau tefji ekki um of fyrir þeim fjórum aðalmálum, sem mest áherzla er lögð á.

Það má því með sanni segja, að þessi fjögur aðalmál (nr. 1, 7, 9 og 10) séu kjarninn í stefnuskrá Framsóknarflokksins, þau mál, sem flokkurinn framar öllum öðrum skýtur undir dómsúrskurð íslenzkra kjósenda. Þeir eiga að skera úr því, hvort þeir kjósa heldur að styðja stefnu Framsóknarsóknarflokksins í þessum málum, eða fylkja sér undir merki þeirra manna, sem fundið hafa sig knúða til að skipa sér í annan andvígan flokk, og því hljóta að ætla sér að fylgja fram einhverri annarri stefnu í þessum málum. Um tvo andstæða flokka getur því aðeins verið að ræða, að þeir fylgi fram mismunandi skoðunum í aðalmálum landsins. Þeir, sem ekki eru með stefnu Framsóknarflokkins, hljóta því að vera á móti henni.

III.
ÁVARP HEIMASTJÓRNARFLOKKSINS.

Flokkur sá, er nefnir sig »Framsóknarflokkurinn á alþingi 1902« hefir 18. þ. m. birt »ávarp til Íslendinga«.

Í »ávarpi« þessu eru taldir upp 19 flokkar mála, er nefndur flokkur lofar að berjast fyrir á næstu 3 þingum, svo framarlega sem menn úr honum verði kosnir við væntanlegar alþingiskosningar á næsta vori.

Það liggur næst að skilja »ávarpið« svo, að því sé ætlað að vera *sérstök* stefnuskrá þessa flokks, þannig að öll þau mál, sem þar eru talin, eigi að vera sérstök kappsmál flokksins, því að þess er látið ógetið í »ávarpinu«, að *engum manni úr Heimastjórnarflokknum,* sem þó er því nær þriðjungi liðsterkari á þessu þingi, *var gefinn kostur á að kynna sér það.*

Vér Heimastjórnarmenn finnum nú enga ástæðu til að etja kappi um það eitt, að *telja upp* svo eða svo mörg mál, er vér mundum vilja styðja á næstu 3 þingum. Það er jafnan hætt við því, að þeir, sem hafa mörg járn í eldinum í einu, brenni sum og vandaminna að efna fá loforð en mörg, enda tvímælalaus reynsla fengin fyrir því, að hinn mikli fjöldi mála á þingi voru hefur spilt mjög lagasmíð vorri. En því lýsum vér jafnframt yfir, að *öll* þau mál, sem í »ávarpinu« standa, munu hafa fult fylgi vort á *sínum* tíma, enda mikill hluti þeirra átt vora menn annaðhvort sem forgöngumenn eða fylgismenn. En á næstu 3 þingum verðum vér að *takmarka* oss, og velja úr þau mál, sem brýnasta nauðsyn ber til að styðja.

Það, sem einkum greinir oss Íslendinga frá öðrum þjóðum, er hin mikla fátækt vor, og því eiga þau málin eðlilega að skipa öndvegissessinn, sem líklegust eru til að bæta úr því þjóðarmeini, en það eru ATVINNUMÁLIN, *landbúnaður,* sjávarútvegur, iðnaður, verzlun og samgöngur, enda heitum vér þeim málum *sérstöku* fylgi voru, um leið og vér að sjálfsögðu munum styðja hvert annað gott mál, er horfir þjóðinni til þrifa, svo sem sérstaklega *alþýðumentunarmálið.*

Þá munum vér og ekki *sízt* telja oss skylt að styðja þá stefnu *heimastjórnarstefnuna,* er aðallega hefur verið flokksmál vort, verja hana árásum, hvaðan sem þær kunna að koma, og í hvaða búningi sem þær kunna að birtast. Sporið er ekki enn stigið nema *til hálfs.* Næsta þing á eftir að leggja fullnaðaratkvæði á frumvarp þessa þings, en það verður þó einkum hlutverk þess, að búa svo um ÁBYRGÐ *hinnar fyrirhuguðu stjórnar,* að þing og þjóð hafi sæmileg tök á henni. Búseta stjórnarinnar hér í landi er ekki ein út af fyrir sig fullnægjandi enda höfum vér altaf, jafnhliða búsetunni, gert ráð fyrir innlendum dómstóli, landsdómi, er dæmdi gerðir stjórnarinnar eftir sérstökum ábyrgðarlögum. Því munum vér, hér eftir sem hingað til, leggja fram alla krafta vora til þess, að tryggja þinginu hæfileg áhrif á stjórnina og að öðru leyti efla *þingræði* svo sem mest má verða. Það er og skoðun vor, að fá beri þjóðinni eða kjörnum fulltrúum hennar (sveitastjórnarnefndum) sem mest vald. Bæði er það eðlilegast í sjálfu sér að þjóðin ráði sem mestu um sína hagi, og svo mundi það draga og alllítið úr launabyrði landssjóðs.

Loks munum vér Heimastjórnarmenn láta oss ant um vöxt og viðhald Landsbankans, án þess vér þó viljum amast við löglegum keppinaut hans, Hlutabankanum fyrirhugaða.

Annars væntum vér þess, að þjóð og þing geti nú, er stjórnarskrármálinu hefur byrjað svo vel á þinginu, lagst á eitt til þess, að bæta og byggja landið.

Á alþingi 25. ágúst 1902.

Ari Brynjúlfsson. Árni Jónsson. Björn Bjarnarson.
Eggert Pálsson. Eiríkur Briem. Guðjón Guðlaugsson.
Guttormur Vigfússon. Hannes Þorsteinsson. Hermann Jónasson.
Jón Jónsson. Jósafat Jónatansson. J. Jónassen. J. Havsteen.
Klemens Jónsson (með þeirri athugasemd, að mér var sýnt ávarp »Framsóknarflokksins« rétt áður en því var útbýtt prentuðu).
Lárus H. Bjarnason. Ó. F. Davíðsson. Pétur Jónsson.
Sighv. Árnason. Stefán Stefánsson þm. Eyf. *Tryggvi Gunnarsson.*

Það, sem menn fyrst reka augun í í þessu ávarpi, er, að það byrjar með tvenns konar ósannindum.

Það segir, að Framsóknarflokkurinn hafi ávarpi sínu »lofað að berjast« fyrir öllum þeim 19 flokkum mála, sem þar eru upp taldir, »á næstu 3 þingum«. Þetta »loforð« finst hvergi í ávarpi Framsóknarflokksins. Þar er það þvert á móti greinilega tekið fram, að sum framfaramálin verði »að sitja í fyrirrúmi« en önnur að »bíða betri tíma«. Og eins og hér að framan hefir verið sýnt, ber stefnuskrá flokksins að öðru leyti augljóslega með sér, hver málin hann vill láta sitja í fyrirrúmi. Hins vegar kveðst Framsóknarflokkurinn álíta, að íslenzkir kjósendur eigi að hafa öll þessi mál fyrir augum við næstu kosningar, bæði af því, að jafnan getur komið til greina að vinna nokkuð að mörgum þeirra með fjárlögunum, sem samþykkt eru á hverju reglulegu þingi, og af því, að vera má, að unt verði að gera ráðstafanir til að útvega þeim málum nokkurn undirbúning á kjörtímabilinu, sem skjóta verður á frest. Og þá stendur auðvitað ekki á sama, í hverra höndum sá undirbúningur er, hvort hann er í höndum framsóknarmanna eða afturhaldsmanna. En þetta er nokkuð annað, en að lofa að »berjast« fyrir öllum hinum upp töldu málum »á næstu 3 þingum«. Framsóknarflokknum er fulljóst, að það er jafnfámennu þingi, og alþingi er, algerlega ofvaxið, að ráða svo mörgum málum til lykta á einu kjörtímabili. En altaf má halda nokkuð í áttina, og þá er mikils virði, að rétt sé stefnt og eigi haldið í afturhaldsáttina, sem hætt er við að gert yrði, ef Heimastjórnarflokkurinn stæði við stýrið.

Þá segir næst í ávarpinu, að »engum manni úr Heimastjórnarflokknum hafi verið gefinn kostur á að kynna sér« ávarp Framsóknarflokksins, og á með því auðsjáanlega að reyna að koma þeirri hugsun inn hjá almenningi, að þeir hafi ekki einu sinni fengið að vera með. En hér vill svo vel til, að sjálft ávarp Heimastjórnarflokksins ber það með sér, að þetta er ekki satt. Þessi ósannindi hafa sem sé gengið svo fram af einum manni úr sjálfum Heimastjórnarflokknum (sýslumanni Klemens Jónssyni), að hann hefir neitað, að skrifa undir þau, og vottað með undirskrift sinni á sjálft ávarpið, að sér hafi verið sýnt ávarp Framsóknarflokksins áður en því var útbýtt prentuðu. Þar við bætist, að þar sem ávarp Framsóknarflokksins var birt 18. ágúst, en ávarp Heimastjórnarflokksins ekki fyr en heilli viku síðar (25. ágúst), þá höfðu *allir* þingmenn nægan tíma til að glöggva sig á stefnuskrá Framsóknarflokksins og afráða með sjálfum sér, hvort þeir gætu orðið henni fylgjandi. Og ekki lét Framsóknarflokkurinn á sér standa með að taka með opnum örmum á móti hverjum þeim, sem yfirgefa vildi afturhaldsliðið og hverfa að framsóknarstefnunni, því hann lýsir því yfir í ávarpi sínu, að hann muni »skoða hvern þann mann, sem að henni geti hallast, sem flokksbróður, án alls tillits til þess, hvar hann kunni að hafa staðið í fylkingu í þeirri stórpólitisku baráttu, sem áður hafi skift mönnum í flokka, en nú sé undir lok liðin og eigi því aðeins að heyra til sögu fortíðarinnar, en vera framtíð vorri og framtíðarpólitík óviðkomandi«.

Auk þessa skal þess getið, að oss er fullkunnugt um, að bæði áður og eftir að stefnuskrá Framsóknarflokksins var samin vóru gerðar margar og ítrekaðar tilraunir til þess, að fá þá menn í Heimastjórnarflokknum, sem hingað til hafa verið skoðaðir sem framsóknarmenn, til að taka höndum saman við hina aðra framsóknarmenn þingsins og mynda öflugan framfaraflokk á þeim grundvelli, er þeim gæti komið saman um. En allar þessar tilraunir reyndust árangurslausar, strönduðu allar á því, að þessir »framsóknar«-herrar Heimastjórnarflokksins þóttust ómögulega geta við afturhaldsliðið skilið, fyr en valdaspurningin væri útkljáð. Hún var í þeirra augum miklu meira virði en hagsmunir landsmanna.

Þá segir Heimastjórnarflokkurinn í ávarpi sínu, að hann »finni enga ástæðu til að telja upp svo eða svo mörg mál, er hann mundi vilja styðja, því vandaminna sé að efna fá loforð en mörg.

Ó jæja, hann hefir reynsluna fyrir sér í því efni og öll von að brent barn forðist eldinn. Hann lofaði því einu sinni að leggja líf og blóð í sölurnar til þess, að hindra »lögfesting« sérmálanna í ríkisráðinu og koma inn í stjórnarskrána banni gegn meðferð þeirra þar. Og öll blöð flokksins stimpluðu þá sem landráðamenn, sem ekkert vildu við þeirri spurningu hreyfa. Og svo efndi flokkurinn þetta loforð sitt með því, að samþykkja þessa sömu »lögfesting«, — ekki með þögninni einni, heldur með skipun um að sérmálin skyldu borin upp í ríkisráðinu. Þegar flokkurinn hefir slíka reynslu um það, hvernig honum hefir gengið að efna eitt einasta loforð, þá er öll von að hann ói við efndunum, ef um mörg væri að ræða. Það er öðru máli að gegna með Framsóknarflokkinn, sem hingað til hefir tekist að halda öll sín loforð.

En þrátt fyrir þessa sorglegu reynslu sína lýsir Heimastjórnarflokkurin því þó »jafnframt« yfir, »að *öll* þau mál, sem í ávarpinu (Framsóknarflokksins) standi, muni hafa fult fylgi hans á *sínum* tíma.« Ja, hvað er nú a' tarna! Hvað sagðirðu þarna? Hvernig á að koma þessu heim og saman? Fyrst segir flokkurinn, að hann vilji ekki telja upp mörg mál, af því að vandaminna sé að efna fá loforð en mörg. En svo lýsir hann því »jafnframt« yfir, að öll þau mál — undantekningarlaust —, sem standi í ávarpi Framsóknarflokksins, muni hafa fult fylgi Heimastjórnarflokksins. Vandinn eða hættan, sem flokkurinn er svo hræddur við, liggur þá einungis í því, að telja málin upp, en ekki í því, að heita þeim fylgi sínu.

Mörgum kann nú að virðast, að Heimastjórnarflokkurinn hafi með þessari yfirlýsingu sinni algerlega undirskrifað stefnuskrá Framsóknarflokksins, þar sem hann heitir öllum þeim málum, sem í henni standi, fullu fylgi sínu, og kveðst líka rétt á eftir vera Framsóknarflokknum samdóma um það, að atvinnumálin eigi að skipa öndvegissessinn eða sitja í fyrirrúmi fyrir öðrum málum. Hér sé því ekki framar um tvo flokka að ræða, heldur aðeins einn.

En þessi skilningur getur þó ekki staðist. Það eitt nægir til að sýna það, að mennirnir hafa fundið sig knúða til að skipa sér í sérstakan flokk, sem mótsetning við Framsóknarflokkinn. En hvað er þá mótsetning framsóknarinnar? Hvað annað en afturhaldið eða íhaldið. Með því að skipa sér í flokk, andvígan

Framsóknarflokknum, hafa því Heimastjórnarmennirnir stimplað sjálfa sig sem afturhaldsflokk.

En hvernig verður þessu komið heim við yfirlýsingu Heimastjórnarflokksins um, að hann vilji styðja öll þau mál, sem standi í stefnuskrá Framsóknarflokksins? Jú, það er ofurhægt, ef betur er að gáð. Loforði hans um stuðninginn fylgir sem sé dálítil viðbót, sem menn verða vel að taka eftir. Hann heitir þeim aðeins fylgi sínu »á *sínum* tíma«. En hvenær sá tími muni koma, um það segir flokkurinn ekkert. Hann getur komið að 10 eða 20 eða kannske ekki fyr en að 50 árum liðnum. Því að flokkurinn ekki miðar við eitt kjörtímabil (6 ár), má sjá af því, að hann segist »verða að *takmarka* sig á næstu 3 þingum«. Þegar svo Framsóknarflokkurinn fer að bera fram málin á þingi, getur Heimastjórnarflokkurinn jafnan sagt, að hann hafi að vísu lofað þeim fylgi sínu, en það fáist nú ekki núna, sinn tími sé enn ekki kominn.

Og hér við bætist annað meira. Heimastjórnarflokkurinn hefir að vísu lofað að styðja öll þau mál, sem standi í stefnuskrá Framsóknarflokksins, en hann hefir forðast eins og heitan eld að gefa minstu bendingu um það, á hvern hátt hann ætli sér að styðja þau. Það er því engin minsta trygging fyrir því, að hann ætli sér að styðja þau á sama hátt og Framsóknarflokkurinn, heldur bendir andstaða hans miklu fremur á, að hann hugsi sér stuðninginn með einhverju öðru móti, en sem ekki sé vert að vera að segja frá. Kjósendurna varði ekkert um það. Það má því við búast við því, að þegar á þing er komið og Framsóknarflokkurinn fer að bera málin fram samkvæmt stefnuskrá sinni, þá rísi Heimastjórnarflokkurinn upp og segi, að ekki hafi hann nú hugsað sér það svona, heldur einhvern veginn öðruvísi, og komi svo með ótal »fleyga«, sem verði málunum að falli. Og þá hefir afturhaldsstefnan gengið sigri hrósandi af vígvellinum.

Í þessum tveimur atriðum hefir Heimastjórnarflokkurinn greinilega svarið sig í ætt við alla afturhaldsflokka, ekki hvað sízt við Hægriflokkinn danska (Estrúpsliðið). Sá flokkur hefir jafnan í ávörpum sínum til þjóðarinnar heitið flestum framfaramálum fylgi sínu, án þess að láta nokkuð uppi um, hvernig því ætti að vera varið. Þetta hefir hann orðið að gera vegna kjósendanna. En svo þegar Vinstrimenn hafa farið að bera mál sín fram á ríkisþinginu, þá hafa Hægrimenn ýmist reynt að skjóta þeim á frest eða eyðileggja þau með fleygum og óaðgengilegum breytingum.

Og hvað er nú eðlilegra að hugsa sér, en að afturhaldslið Heimastjórnarflokksins, sem í rauninni er stýrt af þeim manni, sem lengi hefir verið þáttur í Estrúpsstjórninni, ætli sér að leika sömu listina á Íslandi, úr því að því hefir tekist að koma ávarpi Heimastjórnarflokksins í téðum atriðum í svo dásamlegt samræmi við hina pólitisku frændur sína í Danmörku?

En til þess nú að kjósendur skuli taka sem minst eftir þessum afturhaldseinkennum ávarpsins, er svo heimastjórnargærunni kastað yfir alt saman. Hún er altaf svo »þjóðleg«, greyið. Þó er hún nú við brúkunina — eða misbrúkunina — farin að slitna svo, að það er komin á hana stór gloppa, sem grilla má í gegnum, hvað inni fyrir er. Þar er hvorki meira né minna en heill landsdómur með tilheyrandi ábyrgðarlögum fyrir nýja ráðgjafann. Það er nú gott og blessað, enginn framsóknarmaður hefir í sjálfu sér á móti slíku, enda er gert ráð fyrir þessum ábyrgðarlögum í hinu nýsamþykta stjórnarskrárfrumvarpi. En flestir munu satt að segja ekki hafa búist við svona miklu bráðlæti, allra sízt úr þeirri átt. Í fyrra æptu öll blöð Heimastjórnarflokksins, að alt ylti á búsetunni, fyrir hana væri alt gefandi, — jafnvel sjálf landsréttindin (samkvæmt þeirra eigin skoðun á »lögfesting« sérmálanna í ríkisráðinu að undanförnu). En nú er komið annað hljóð í strokkinn. Nú segir Heimastjórnarflokkurinn í ávarpi sínu, að »búseta stjórnarinnar hér í landi sé ekki ein út af fyrir sig fullnægjandi«. Á var svo. Þetta hefir fleirum fundist fyr, og því að eins viljað skoða hana sem mikilsverða viðbót við önnur gæði. En þá vildu Heimastjórnarblöðin ekki heyra slíkt nefnt. Hún væri alt, alt annað einskis vert í samanburði við hana. En nú er Heimastjórnarflokkurinn kominn til þeirrar viðurkenningar, að annars og meira þurfi með. Það þurfi líka að fá ábyrgðarlög og innlendan dómstól til að dæma stjórnina. Og fyrir þessu kveðst flokkurinn ætla að hefja baráttu þegar á »næsta þingi«. Það eigi meira að segja »einkum« að verða hlutverk næsta þings að fást við þetta. Flokkurinn muni »hér eftir sem hingað til leggja fram alla krafta sína til þess að tryggja þinginu hæfileg áhrif á stjórnina, og að öðru leyti efla þingræði svo sem mest má verða«. Svo »atvinnumálin« eiga þá ekki einu sinni að »skipa öndvegissessinn«, þegar til kemur, sem þó var lofað nokkrum línum áður í ávarpinu. Nei, stórpólitíkin á »hér eftir sem hingað til« að sitja í fyrirrúmi fyrir öllu öðru og

henni ætlar flokkurinn að helga »alla krafta sína«, og þá verður auðvitað ekki mikið eftir handa atvinnumálunum og mentamálunum, hvað þá heldur öðru.

Það er nú ekki gott að segja, hvort hér er frekar að ræða um friðþægingarfórn frá hinum frjálslyndari mönnum Heimastjórnarflokksins fyrir fráhvarf þeirra frá ídealismanum, eða aðeins brellu frá afturhaldsliði flokksins, til þess að hindra, að ofmikið verði unnið að þeim framfaramálum landsins, sem hingað til hafa verið látin sitja á hakanum. En hvort sem heldur er, þá virðist það auðsætt, að ef nú á, á sama þinginu og lagt er fullnaðaratkvæði á stjórnarskrármálið, að leggja út í nýjan stórpólitiskan leiðangur, þá verður ekki mikill tími til að sinna atvinnumálum landsins og öðrum löggjafarumbótum, sem oss bráðliggur á. Ábyrgðarlög eru sem sé vandasöm lög, sem vel verður að ræða og athuga, og mjög hætt við, að þinginu sé ofvaxið að setja, svo vel fari, án aðstoðar stjórnarinnar. Að minsta kosti vitum vér eigi af neinum þeim manni í Heimastjórnarflokknum, sem treystandi sé til að semja slík lög. Danir eiga meira mannval á þingi en vér, og þó hafa þeir ekki viljað ráðast í að semja sér ábyrgðarlög án aðstoðar stjórnarinnar. Nú fyrst, þegar þeir hafa fengið frjálslynda stjórn, eru þeir farnir að ýta undir hana með að undirbúa frumvarp til ábyrgðarlaga, þegar hún fái tíma til. En ekki eru þeir bráðlátari en svo, að þeir hafa tekið það fram, að önnur nauðsynjamál, svo sem atvinnumálin, skatta- og mentamál o. s. frv., verði þó að sitja í fyrirrúmi. Skyldi það nú vera nokkurt óráð fyrir okkar veikburða og fáliðaða þing að fara að dæmum þeirra í þessu efni. Það er heldur ekki hundrað í hættunni, þó þessu væri frestað um nokkur ár, því enginn mun geta annað sagt, en að þingræði voru sé nú orðið sæmilega borgið með hinum nýju stjórnarskrárákvæðum, og samkvæmt þeim má líka fá ráðgjafann dæmdan fyrir hverja einustu stjórnarathöfn, sem bakar honum ábyrgð.

Það má mikið vera, ef íslenzkir kjósendur þykjast nú ekki vera búnir að fá nóg af stórpólitíkinni í bráð, svo að þeim finnist réttara að láta hana hvíla sig um stund, og sameina heldur alla krafta þings og þjóðar um að vinna að öðrum nauðsynlegum framfaramálum. Þetta hefir Framsóknarflokkurinn viljað gera, og er honum þó varla síður ant um ábyrgðarlögin en Heimastjórnarflokknum.

Einna dásamlegast í öllu ávarpinu eru þó orð Heimastjórnar-

flokksins um bankamálið. Hann segist »muni láta sér ant um vöxt og viðhald Landsbankans, án þess hann þó vilji amast við löglegum keppinaut hans, Hlutabankanum fyrirhugaða«. Það má mikið vera, ef margir hafa ekki rekið upp stór augu, er þeir lásu þetta. Því hér er sannarlega eins og verið sé að leika »kómedíu«. Á þinginu 1902 tekur Heimastjórnarflokkurinn að sér aðalstjórn Hlutabankans, með því að skipa sínum mönnum einum (og þar á meðal aðalforingja sínum) í yfirstjórn hans, bankaráðið. Og svo lýsir flokkurinn því yfir, að hann ætli sér að rækja þessa ráðsmensku sína með svo mikilli trúmensku, að hann ætli sér einkum að láta sér ant um vöxt og viðhald — ekki hans sjálfs — heldur keppinauts hans. En um bankann, sem hann hefir tekið að sér að stjórna, ætlar hann ekkert að hirða, að eins að vera svo náðugur, að »amast« ekki við honum. Það væri sannarlega tilhlökkunarefni, að fá slíka ráðsmenn fyrir mörgum opinberum stofnunum.

IV.
SAMANBURÐUR. NIÐURLAG.

Beri maður nú saman þessi tvö ávörp þingflokkanna, verða einkenni þeirra harla ólík.

Framsóknarflokkur nn lýsir því yfir, að hann álíti hinum stórpólitiska ófriði lokið og að framtíðarpólitíkin eigi að stefna að því, »að vinna saman að verklegum framförum til sameiginlegrar farsældar fyrir land og lýð«. Og jafnframt setur hann fram skýra stefnuskrá, sem í öllum greinum afdráttarlaust gengur í framsóknaráttina. Og í þeim málum, er hann telur vera aðalmálin, er sitja eigi í fyrirrúmi fyrir öðrum, án þess að hin séu þó með öllu vanrækt, gerir hann svo ljósa grein fyrir skoðun sinni, að enginn getur verið í minsta vafa um, á hvern hátt hann vill ráða málunum til lykta. Og svo klykkir hann út með því, að heita »hverri þeirri landsstjórn fylgi sínu, sem réttlát sé og heiðarleg og vinna vilji landinu gagn á þeim grundvelli, sem markaður sé með stefnuskránni«. Hann virðir það þannig að vettugi, hvort völdin lendi í höndum þess eða þess manns, ef hann að eins sé heiðarlegur og stefni í framsóknaráttina. Málin og meðferð þeirra er honum fyrir öllu.

Heimastjórnarflokkurinn aftur á móti lýsir því yfir, að

stórpólitíkin eigi »hér eftir sem hingað til« að sitja í fyrirrúmi fyrir öllu öðru, því henni ætli hann að helga »alla krafta sína«. En að því er til verklegu framfaramálanna kemur, þá vill hann enga ákveðna stefnuskrá láta uppi. Hann getur þess að eins lauslega, að öll þau mál, sem Framsóknarflokkurinn hafi talið upp, muni hafa fylgi hans »á *sínum* tíma«. En þar á móti gefur hann enga bendingu um, hvernig þessu fylgi eigi að vera varið, eða hvenær það muni fást, nema hvað ekki virðist mega búast við því á næsta kjörtímabili, því hann getur þess, að »á næstu 3 þingum verði hann að *takmarka* sig«, líklega vegna hinnar fyrirhuguðu nýju stórpólitisku baráttu. Og að því er snertir spurninguna um það, hvort flokkurinn muni vilja styðja hverja heiðarlega landsstjórn. sem vinni að málunum í framsóknaranda, þá er dauðaþögn.

Getur nú nokkrum manni, sem les þessi tvö ávörp og ber þau saman, blandast hugur um það, hvorum megin hinir sönnu framsóknarmenn eru, og hvorum megin afturhaldsmennirnir? Að vísu skal það játað, að undir ávarp Heimastjórnarflokksins hafa skrifað nokkrir menn, sem hingað til hafa verið framsóknarmenn í flestum málum, og einmitt það getur verið talsvert villandi. En hvað stoðar það fyrir framtíðarpólitík vora, úr því að þessir menn hafa látið glepjast svo og ánetjast af afturhaldsliðinu, sem ræður lögum og lofum í flokknum, að þeir þykjast ekki geta við það skilist. Auk þess virðist ýmislegt benda á, að farið sé að sannast á þeim máltækið: »Hver dregur dám af sínum sessunaut«. Því til sönnunar má nefna kvitt þann, sem komið kvað hafa upp í Reykjavík um þingtímann síðastliðið sumar viðvíkjandi því, hvern Heimastjórnarflokkurinn helzt vildi láta skipa hinn nýja stjórnarsess. Sagan segir, að flokkurinn hafi álitið bezt til þess kjörinn mann, sem lengi hefir verið einn þáttur í Estrúpsstjórninni gömlu og jafnan komið fram sem rammur afturhaldsmaður, en aldrei á sinni löngu pólitisku lífsleið átt upptök að einu einasta framfaramáli. Þetta er nú ofboð skiljanlegt frá sjónarmiði afturhaldsliðsins í Heimastjórnarflokknum. En sé það satt, að sumir af framsóknarmönnum flokksins hafi einmitt viljað halda hópinn, til þess að styðja að þessu, þá virðast þeir nú vera orðnir töluvert »smittaðir« af afturhaldsandanum. Því erfitt mun að gera mönnum skiljanlegt, að sannir framsóknarmenn álíti framfaramálum landsins bezt borgið í höndum rammrar afturhaldsstjórnar. En ekki er það síður sorglegt, að sjá þá vöntun á

pólitiskum þroska og skilningi, sem slík hugsun ber vott um. Því ekki dettur mönnunum í hug, að hinir frjálslyndu Vinstriráðgjafar mundu hafa ógeð á að taka jafn-mislitan sauð, eins og gamlan aflóga útigangsgemsa úr estrúpsku hjörðinni sælu, upp í sinn hóp. Nú, en þeir, sem sjálfir hafa jafnlítið af pólitiskum þroska, eiga náttúrlega bágt með að gera sér hann skiljanlegan hjá öðrum.[1]

Þá er það eitt enn, sem skilur flokkana. Framsóknarflokkurinn segir skýrt og skorinort hvað hann vill, tekur sér nafn í fullu samræmi við stefnuskrá sína og gerir engar tilraunir til að kitla þjóðernistilfinningar almúgans. Heimastjórnarflokkurinn aftur á móti kemur með eintóma vafninga viðvíkjandi stefnu sinni, og siglir, að því er nafn sitt snertir, undir fölsku flaggi. Öllum hlýtur að vera ljóst, að Heimastjórnar-nafnið getur ómögulega átt við framtíðarpólitík vora, og meiningin með að halda því, getur því engin önnur verið en sú, að reyna að kitla með því eyru þeirra manna, sem jafnan hlaupa helzt eftir því, sem þeim finst eitthvert »þjóðlegt« bragð að. Þetta er raunar í fullu samræmi við aðferð flokksins að undanförnu og reyndar allra afturhaldsflokka. Flestum, sem fylgt hafa með í dönskum blöðum að undanförnu, mun minnisstætt, hvernig Hægrimennirnir dönsku (»*Patent-Patrioterne*«, sem þeir Brandes og Hørup kölluðu þá) þóttust vera hinir einu sönnu föðurlandsvinir og standa á verði til að verja alt »þjóðlegt« og danskt á móti Vinstrimönnunum (»*Evrópeunum*«, sem þeir kölluðu svo), er væru eintómir landráðamenn. Og hafa ekki blöð Heimastjórnarflokksins ótæpt beitt hinu sama gegn framsóknarmönnunum íslenzku og með því greinilega svarið sig í ættina? Hjá þeim hafa »Heimastjórnarmennirnir« einir verið sannir ættjarðarvinir, en hinir eintómir landráðamenn, sem hafa viljað útrýma öllu »þjóðlegu«. Ættjarðarástin er ávalt lofsverð og fögur, en það er meira varið í, að hún komi fram í verkinu en í eintómu orðaglamri. Það er líka lofsvert að vernda það, sem þjóðlegt er í hverju landi, en þó því að eins, að það sé gott og eitthvað í það varið. En það má líka misbrúka orðið »þjóðlegur« og önnur lík orð svo, að menn væmi við þeim. Hvað segja menn t. d. um annað eins og það,

---

[1] Síðar hefir því verið fleygt, að ef flokknum ekki takist að fá í stjórnarsætið sannreyndan afturhaldsmann, þá vilji hann að minsta kosti fá í það mann, sem fengið hafi þolanlegt uppeldi á skrifstofu afturhaldsstjórnar og viðunandi æfingu í að gera tillögur um staðfestingarsynjanir á lögum. Um að gera að gamla skrifstofuvaldið haldist óbreytt.

þegar það er fært í frásögur, að Jón Sigurðsson hafi verið svo »þjóðlegur«, að þegar hann hafi komið á bæi á Íslandi, þá hafi hann jafnan farið annaðhvort út fyrir garð eða að húsabaki til að hægja sér, jafnvel þó kamar væri til á bænum. Sagan er nu sjálfsagt eintómur uppspuni, en hún sýnir, hve langt menn geta gengið í þessu efni, þegar farið er að varpa eins konar helgiblæ yfir einn af þjóðlöstum vorum, sóðaskapinn. með því að kalla hann »þjóðlegan«. Og svo er jafnframt ekki hikað sér við að kasta skugga á minningu þess manns, sem öllum er skylt að líta upp til með dýpstu virðingu, með því að telja honum það til lofs. sem miklu fremur væri honum til minkunar, ef satt væri. Er nu furða, þó mönnum hætti við að verða flökurt af þessu og þvílíku?

Vér höfum nú reynt að bregða upp dálitlu ljósi yfir þingflokkana og ávörp þeirra. Nú kemur til kjósendanna kasta að kveða upp sinn dóm. Þeir eiga nú að skera úr því, hvort þeir kjósi heldur að fylkja sér undir hinn hreina framfarafána Framsóknarflokksins eða skríða undir hina »þjóðlegu« afturhaldsgæru Heimastjórnarflokksins. Það gerir hver eftir því, sem hann hefir vit til — fyrir sér og sínum.

V. G.

Söngkensla í skólum.

Eftir SIGFÚS EINARSSON.

Ekkert tímabil í sögu mannkynsins má með eins miklum rétti kalla *gagnrýnistímabil* eins og það, sem vér lifum á. Menn ganga á hólm við erfða hjátrú og hindurvitni og ryðja gömlum og rótgrónum venjum úr vegi, ef þær geta ekki samrýmst skynsemiskröfum nútímans. Það er við því búið, að sumum þyki sárt að sjá þeim goðum hrundið af stalli, er þeir hafa kropið fyrir um langan tíma; en þá eru aðrir og ekki færri, sem fagna yfir því, að önnur veglegri skipa hinna sæti. Auðvitað er það á einskis manns vitund, hvort þau sitja eilíflega á hábekk, því önnur dýrðlegri geta komið í þeirra stað. Þetta er rás viðburðanna í verknaði og á sviði andans, í trú, vísindum og listum.

Kenslumál er eitt af því, sem ekki hefir farið varhluta af byltingum og breytingum seinni ára. Það eru feldar burtu námsgreinir, sem áður hafa skipað öndvegissæti í skólum, aukin kenslan í öðrum og nýjum bætt við, og menn breyta kensluaðferðum og finna upp nýjar, eftir því sem reynslan eykst og fræðslulistinni fer fram.

Fram að þessu hefir sá stórgalli verið á allri kenslu í almennum mentaskólum, að hún hefir verið einhliða fram úr hófi. Það er fyrst nýlega að menn eru farnir að sjá og sannfærast um þetta, og má það furðanlegt heita, eins og það virtist þó liggja í augum uppi. Menn hafa lokað öðru auganu, en einblínt með hinu á einstök atriði, og gleymt öllu öðru. Þekking og aftur þekking og ekkert nema þekking, það var mergurinn málsins . Alt var undir því komið að berja inn í menn sem mestum fróðleik, og þó er það víst, að fróðleikurinn einn gerir engan mann sælan. Það, sem flestir sækjast eftir í heiminum, er vellíðan sjálfra sín og annarra, fleiri eða færri, en til þess að öðlast hana, hjálpar þekking. in engum nema hálfa leið. Hver veit tölu á þeim fróðleiksmönnum, sem eru sjálfum sér og öðrum til skapraunar og mannfélaginu yfir höfuð að tala til lítillar uppbyggingar? Það er ekki alt undir því komið, að vita mikið. Þekkingin er ekki fullnaðartakmark. Hún getur meira að segja orðið að skaðvænu vopni í höndum hugsjónalausra og tilfinningalausra manna. Það er því rangt og þröngsýnt, að ganga fram hjá hugsjónalífi og tilfinningalífi mannsins, þegar um uppeldi og menning er að ræða; enda er nú komið svo, að heita má, að menn séu orðnir á eitt sáttir um þetta markmið allra almennra mentastofnana: Þær eiga að veita öllum mönnum, bæði konum og körlum, háum og lágum, andlegan og líkamlegan þroska, svo víðtækan og alhliða, sem föng eru á. Þetta er ekki nema sanngjörn og réttmæt krafa, bygð á skynsamlegum athugunum á því, hvers lífið krefst af hverjum manni og hvað til þess þarf, að hver einstaklingur sé svo vel búinn frá bæ, að hann geti sigrast á þeim erfiðleikum, sem baráttan fyrir tilverunni hefir í för með sér og hins vegar notið þess góða og fagra, þeirra sólskinsbletta, sem lífið hefir að bjóða.

Sönglistin er ein af þeim greinum, sem menn hafa leitt hjá sér, þegar um skólamál var að ræða. Það er fyrst á seinni árum, að menn eru farnir að viðurkenna það alment, að listir, og

þar á meðal sönglistin, geti haft veruleg áhrif á uppeldi mannsins. Menn hafa skoðað hana sem eins konar eyrnaglingur, án nokkurs verulegs og varanlegs gildis. Það er þó ekki svo að skilja, að þetta sé undantekningarlaus regla, því á öllum öldum, frá því sögur hófust, hefir einstökum mönnum og heilum þjóðum verið það fullljóst, að áhrif söngsins eru ekki bundin og takmörkuð við þá stund, sem menn hlýða á hann og njóta hans.

Það er kunnugt, að sönglistin er æfa-gömul; hvað gömul hún er, veit enginn með vissu. Eins er mönnum ókunnugt um það, hvaðan hún er komin. Sumir ætla, að hún eigi rót sína að rekja til Indlands, þó ekki sé hægt að færa órækar sönnur á það.

Indverjar höfðu átrúnað mikinn á sönglistinni og töldu hana guðs gjöf og kona Brahma, hin góða og gjaflynda Sarasvati, gaf þeim *vina*, hið dýrðlegasta allra hljóðfæra. Sum lög þeirra *(ragas)* voru svo helg, að enginn dauðlegur maður mátti syngja þau; önnur gerðu kraftaverk, gáfu regn af himni og frjósamar árstíðir. Því var það, að söngmær ein varði Bengal fyrir gróðurbresti og hallæri með list sinni. Indverjar trúðu því yfir höfuð að tala, að söngnum fylgdu töfrar og tónarnir væru guðunum velþóknanlegir; þess vegna hafði himinguðinn Indra söngvarasveit í kringum sig. hina svonefndu Gandharva. Auðvitað eru þetta sagnir, en þær sýna þó ljóslega hugsunarhátt þessarar fornu menningarþjóðar.

Um Egipta vita menn nokkuð nánar. Menn ráða það af fornleifum og öðru, að sönglistin hafi staðið í blóma og verið höfð þar í miklum hávegum á elztu tímum. Það er enda talið trúlegt, að Egiptar hafi verið lærifeður Grikkja í þessari mennt[1]. Þeir rekja ætterni sönglistarinnar beina leið til guðanna, en að öðru leyti líta þeir nokkuð öðrum augum á hana en Indverjar. Plato segir um sönglög Egipta, að þau hafi í sér fólginn mátt til að göfga og bæta manninn. Svipað álit höfðu Egiptar sjálfir á söngnum; þeir töldu hann siðbætandi og í því álitu þeir aðalþýðingu hans fólgna.

En engin þjóð, hvorki fyr né síðar, hefir þó skipað henni jafnhátt sæti og Grikkir. Þess ber raunar að geta, að Grikkir lögðu víðtækari merkingu í orðið *músík* (ἡ μουσική) en nú er gert, en þó að tekið sé tillit til þess, þá munu hitt þó engar öfgar.

[1] Sbr. Ambros: Geschichte der Musik, I. bls. 378.

Þeir töldu sönglistina á meðal helztu menningarfæra, og það var ekki að eins einstakra manna álit, heldur allrar þjóðarinnar. Það var nauðsynlegt fyrir hvern heiðvirðan borgara, að vera *músíkalskt* mentaður maður, því aðrir gátu ekki verið innan um almennilegt fólk (Aristofanes). Og löggjöfin tók í sama strenginn. Þannig áttu Arkadar, eftir eldgömlum lögum, að leggja stund á músík fram að þrítugsaldri. Plató heldur því fram[1], að »um leið og menn breyti lögmáli tónlistarinnar, raski menn mikilsverðustu landslögum«. Hann álítur með öðrum orðum, að heill þjóðanna sé meðal annars undir því komin, að henni sé haldið í réttu horfi. Þessi praktiska og pólitiska þýðing, sem Grikkir álitu að tónlistin hefði, virðist í fljótu bragði alveg óskiljanleg. En alt hefir sínar orsakir og svo er um þetta. Eins og kunnugt er, telja menn nú á tímum öll lög til tveggja tóntegunda eða tónkynja (*dúr* eða *moll)*, en Grikkir þektu fleiri: *dóriska, frýgiska, lýdiska* tóntegund o. s. frv. Dórisk tóntegund var sungin við alvarleg tækifæri, sú frýgiska átti að hleypa hug og dug í menn, sú lýdiska vakti sorg og söknuð, sú æóliska hljómaði Venusi og Bakkusi til lofs og dýrðar[2]. Hver tóntegund hafði þannig sína merkingu; menn heyrðu ekki annað en þá dórisku við hátíðleg tækifæri, þá æólisku í gleðisamkomum o. s. frv. Tóntegundirnar urðu smátt og smátt svo óaðskiljanlega bundnar við þessi ýmsu tækifæri, að þær fóru að hafa sérstök tilætluð áhrif á menn alveg ósjálfrátt. Og þegar ekki þurfti annað en frýgiska tóna til að stappa stálinu í hermannalýðinn, dóriska til að vekja guðsóttann í sálum manna eða æóliska til að koma þeim í gott skap, þá verður sú praktiska og pólitiska þýðing sönglistarinnar skiljanleg. Hómer talar um kappleiki í söngment. Mundi margur óska sér, að verða fyrir öðrum eins sóma, eins og þeim var sýndur, sem báru sigur úr býtum í þessum kappleikjum. Þeir voru krýndir lárviðarsveig, gjörðum úr kvistum, er sóttir voru með mikill viðhöfn frá Tempedalnum, og orðstír þeirra flaug landshornanna á milli, eins og vindurinn bæri hann.

Ég vona að það, sem hér er sagt, sé nóg til að sýna það, að Grikkir álitu ætlunarverk sönglistarinnar annað og meira en að vera mönnum til gamans og einskis annars.

---

[1] Ríkið IV. 3.

[2] Sbr. E. Hanslich: Vom Musikalisch-Schønen, 2. útg., bls. 88.

En það er í rauninni óþarft að leita svona langt aftur í tímann, því á öllum öldum má benda á stórmenni, sem að þessu leyti hafa verið samrar skoðunar og Grikkir. Einn af þeim mönnum er *Lúther*. Hann taldi tónlistina styrka og örugga stoð í trúarbaráttunni og áleit, að hún hefði bæði siðbætandi og uppalandi áhrif; hann skoðaði hana andlegt afl, sem ræki djöfulinn á flótta, af því hann gæti ekki heyrt söng.

Og vér höfum sjálfsagt flestallir orðið varir við eða tekið eftir þeim áhrifum, sem fagur söngur hefir á menn, og margir af hinum háttvirtu lesendum eiga sjálfsagt söngnum að þakka sumar af ánægjusömustu og minnisstæðustu stundum lífs síns.

Þau byrja snemma þessi áhrif. Þegar barnið grætur og er órótt í vöggunni, fer móðirin að syngja, til að hugga það. Smátt og smátt hættir það að gráta, óróinn hverfur og á barnið fellur einhver undraværð. Prófessor *Høffding* segir í »Siðfræði« sinni á einum stað (bls. 291): »Í fyrsta lagi er barnæskan sjálfstætt og einkennilegt lífstímabil og lífsmynd með sérstök kjör og eigin rétt á sér . . . Það ríður mest á því, að barnið fái leyfi og hjálp (því hennar getur það þurft) til að vera barn , . . . Með því safnar það líkamlegum og andlegum kröftum til þroska og framfara. — Og þar næst ríður á því, að það starf, sem heimtað er af barninu, sé, að svo miklu leyti sem hægt er, sjálfs þess verknaður, svo að það finni til gleði af að nota eigin krafta. — Sé þessum skilyrðum fullnægt, þá er þar með ráðið úr því úrlausnarefni *(problem)*: að fara með barnæskuna sem sjálfstætt einkennilegt lífstímabil og gera hana þó að undirbúningstíma undir eftirfarandi lífdaga«. Hvorttveggja gerir sönglistin, að því leyti sem hún vekur einlæga, saklausa gleði í barnssálinni, varpar bjartari og hreinni litum á tilveruna og lætur barnið verða fyrir góðum áhrifum, og sjálft taka þátt í þeim verknaði, sem hefir bætandi og göfgandi áhrif á yngri og eldri, og glæðir tilfinningar þeirra fyrir öllu því, sem fagurt er.

Þegar ég hugsa um alþýðubörnin á Íslandi, þá getur mér ekki annað fundist, en að þau fari svo margs á mis, svo margra gæða, bæði andlegra og líkamlegra, að þeir, sem um uppeldi þeirra eiga að sjá beinlínis eða óbeinlínis, hljóti að hafa svarta samvizku, ef þeir láta nokkur ráð ónotuð, sem bætt gætu úr þessu á nokkurn hátt. Sönglistin er eitt af þessum ráðum. Þess vegna er það skylda þeirra, sem ráða kenslumálum, að sýna sönglistinni

meiri ræktarsemi en gert er; það er skylda þeirra barnanna vegna. Það er ilt og óþarft verk, að láta börnin fara varhluta af því, sem ef til vill öllu öðru fremur vekur djúpa og varanlega gleði í barnssálinni, ef annað er hægt; og það er ilt og óþarft verk, að binda svo fyrir augu barnsins, að þau opnist aldrei fyrir því, sem ef til vill öllu öðru framar göfgar mannshjartað og lyftir hug og hugsjónum upp yfir sorpið og veitir ungum og aldurhnignum uppbót fyrir margt, sem þeir verða að fara á mis við í heiminum.

Hjá þeim þjóðum eða þjóðflokkum, sem standa á lægsta menningarstigi, er ekki um neinar listir að ræða. Alt starf einstaklinganna og strit miðar að því, að fullnægja nauðsynlegustu og óhjákvæmilegustu lífsþörfum. Þeim tíma, sem afgangs er, verja þeir til að safna kröftum til nýrrar baráttu. Eftir því sem þjóðirnar taka meiri þrifum og þroska, eftir því eykst sá tími og sá máttur, sem þeir geta séð af frá búksorgunum, en þá ber jafnframt þann vanda að höndum, að verja vel þeim stundum og þeim kröftum, sem ekki er bein þörf á til að fullnægja munni og maga. Þá er það, sem listirnar koma að ómetanlegu gagni og verða til ómælanlegra siðferðisbóta, af því þær draga hugann frá lágum og dýrslegum nautnum til annarra háleitari og göfugri. Sönn fegurð vekur aðdáun og ást á sjálfri sér. Og listirnar víkka sjóndeildarhringinn, festa vængi á hugsjónirnar. Þær setja samræmi í ósamræmis stað, samhengi í stað ósamhengis og þær lyfta oss upp yfir smámuni og hversdagslegt markleysuhjal og mælgi.

Ekkert gerir sálina eins góða og grómlausa eins og kappkostun þess, að gjöra eitthvað fullkomið og lýtalaust, segir *Michel Angelo*. Þetta er vafalaust hverju orði sannara. En sá, sem gerir sér far um að mynda hið fullkomna, verður ekki einn fyrir þessum bætandi áhrifum. Sá, sem nýtur þess, sér það eða heyrir, fær líka sinn skerf. Prófessor *Helmholtz* kemst svo að orði[1]: »Vér berum lotningu fyrir þeirri snildar gáfu, þeim neista guðlegs sköpunarafls, sem kemst út fyrir takmörk þeirrar hugsunar, sem byggist á skynsemi og sjálfsafvitund. Og þó er listamaðurinn mannleg vera eins og vér, og sami andans þróttur verkar í honum eins og oss sjálfum, að eins hreinni, ljósari og í óhindraðra jafnvægi í þessa sérstöku stefnu; og þó vér skiljum mál listamannsins misfljótt og ekki jafnfullkomlega, finnum vér, að vér

---

[1] Die Lehre von den Tonempfindungen, 4. útg., bls. 591.

eigum sjálfir hlut af því andans afli, sem bjó svo dásamlega fagurt til.« Ef vér ættum það ekki, þá mundi »mál listamannsins« fara fyrir ofan garð og neðan. »Þú líkist þeim, sem þú skilur«. Listfegurðin kemur mönnum til að kannast við sjálfa sig, finna til hins góða og fagra, sem býr í þeirra eigin brjósti. Þar er aðalatriðisins og aðalorsakarinnar að leita til þeirra siðferðisbóta, sem listirnar hafa í för með sér. —Það sem hér er sagt um listir yfirleitt, á auðvitað eins við tónlistina sérstaklega, og það því fremur sem áhrif hennar eru ríkari og ná til fleiri manna en áhrif flestra annarra lista.

Menn segja oft, að tónlistin verki að eins og geti ekki verkað á annað en tilfinningar mannsins. Þetta er rangt. Auðvitað stendur hún í nánu sambandi við tilfinningalífið, en með því er engan veginn sagt, að gildi hennar og fagurfræðisleg (*æstetisk*) þýðing sé komin undir þessu sambandi. Þegar ég lít á einhvern hlut, þá geri ég mér grein fyrir honum og dæmi um hann, auðvitað svo fljótt oft og einatt, að mér er óljóst, á hverju ég byggi dóminn. Þegar ég heyri lag spilað eða sungið, fer alveg á sömu leið. Ég hlýði ekki umhugsunarlaust á hljóminn; ég geri mér grein fyrir sambandi tónanna, hverjum einstökum parti og heild lagsins, ég geri mér far um að fylgjast með hugsjónum tónskáldsins, eins og þær koma fram í ljóðum hans. Þess vegna þreytist ég af að hlýða á söng og hljóðfæraslátt, einkum ef hann er flókinn og margbrotinn. Það er andleg áreynsla. Nei, það er svo langt frá því, að hann verki á tilfinningalífið eingöngu, að það má með meira rétti segja, að hann verki á hugsjónalífið í fyrsta lagi, á tilfinningalífið í öðru lagi. — Að dæma gildi tónhljóða eftir tómri tilfinningu, eins og sumir virðast álíta að rétt sé, nær engri átt. Það hlýtur hver maður að sjá, sem vill sjá það. Í fyrsta lagi verður það aldrei álitinn óyggjandi dómur, sem bygður er á tilfinningu manna, — mörg af mestu listaverkum heimsins í málaralist og myndasmíði hneyksla tilfinningar fjölda fólks —, og í öðru lagi sýnir sagan ljóslega, hvernig tilfinningarnar hlaupa með menn í gönur í þessu eins og öðru. Ég læt mér nægja að benda á þær viðtökur, sem snildarljóð Mózarts urðu fyrir og síðar Beethowens.

Verkanir sönglistarinnar eða tónlistarinnar á hugsjónalífið geta aldrei orðið nema góðar, af því hún lýsir engu með ákveðnum hugtökum; þau á hún ekki til í eigu sinni. Þegar talað er um

»óguðleg lög« og »illkynjaða tóna«, verður því að álíta það eins og aðra lokleysu. Þessi eiginleiki sönglistarinnar, að glæða hugsjónalífið, er afar mikilsverður, því »heilbrigðu ímyndunarafli ber hverjum þeim að sækjast eftir, sem vill ná hæsta takmarki lífsins[1].« Menn hafa þó helzt til oft og alment sneitt hjá þessu atriði við uppeldi og kenslu, álitið það jafnvel skaðlegt og andstætt þekkingu og mentun. Hvað mundi Newton hafa sagt um það, og ætli Goethe hafi þótt bagi að sínu háfleyga ímyndunarafli, þegar hann vann að vísindalegum störfum? Það er svo langt frá því, að hugsjónalífið sé þekkingu og mentun andstætt, að það er alveg ómissandi stoð og stytta vísindamannsins. Það opnar fyrir honum heima, sem hann hefði aldrei getað skygnst inn í með allri sinni þekkingu og skynsemi eintómri.

Það er alment álitið, að vér Íslendingar séum manna óhlýðnastir, ófélagslyndastir og sundurlyndastir; og því er nú miður, að það er einhver tilhæfa í þessu. Hver vill fara sínu fram, sem lengst frá sporum annarra. Auðvitað er slíkt gott og blessað innan vissra takmarka, en þegar það er orðið að reglu hvers manns í hverju máli, þá er það einhver mesta bölvun, sem eitt þjóðfélag getur hent. Sönglistin heimtar hlýðni við sín eigin lög og hún heimtar eindrægni, að því leyti, sem eindrægnin er nauðsynleg til þess, að sá skerfur komi að nokkru gagni, sem hver einstaklingur leggur fram, þegar um samvinnu er að ræða í söng eða hljóðfæraslætti. Þar skipast allir undir eitt merki, ekki af nauðung eða þrælsótta, heldur af nauðsyn og frjálsum vilja. Og mundi það ekki vera rétt spor í áttina, til að kenna uppvaxandi kynslóð sanna hlýðni og samheldni, það sem það nær? — Söngur og sundurlyndi á eins illa saman eins og eldur og vatn, því sönglistin eða tónlistin byggist á samræmi *(harmoni)* og hún sameinar. Ég kom einu sinni á sveitabæ heima á Íslandi, þar sem ég var öllum ókunnur. Meðan ég stóð við, fór ég að spila á ofurlítið harmóníum, sem stóð þar í einu stofuhorninu. Það leið ekki á löngu áður en allur hávaðinn af heimilisfólkinu var kominn inn og farinn að syngja með mér, eins og við værum öll saman gamalkunnug. Það hefir vafalaust verið sameiningarafl söngsins, sem kom því til leiðar.

Eitt af verkefnum skólanna er, að innræta nemendunum ást

---

[1] J. S. Blache: Selvopdragelse, bls. 22.

á landi og þjóð. Í því sambandi leyfi ég mér að tilfæra orð merks kennara í Svíþjóð. Hann segir svo: »Til þess að vekja ást manna á ættjörð þeirra, ekki að eins á moldinni, sem þeir troða undir fótum, heldur á öllu göfugu og mikilfenglegu, bæði í hefð, sögu, náttúru og listum, til þess verða þeir að læra að lesa og syngja um það«. Ég þori að fullyrða það, að fallega sungin ættjarðarkvæði eru eitt af því, sem vekur einna heitasta og innilegasta ættjarðarást í brjóstum manna. »Viður forna sigursöngva sofna Póllands börn«, segir skáldið. Þegar móðirin syngur þá við vöggu barnsins sins, þá sáir hún sæði, sem hlýtur að bera ávexti til blessunar landi og lýð. Þegar Finnar heyrðu þjóðsöng sinn (»Vort föðurland, vort fósturland«) sunginn í fyrsta sinni, þá er sagt, að tár hafi komið á hvers manns auga. Ég vildi óska þess, að við Íslendingar ættum þjóðlög eða þjóðsöngva eins og þeir, sem væru okkar eigin eign, blóð af okkar blóði, sem hefðu slíkan töframátt, til að »læsa sig gegnum líf og sál« á hverjum góðum Íslendingi.

Fleiri ástæður en nú eru taldar, má færa sönglistinni til gildis. Ég ætla þó að eins að minnast á eitt atriði enn þá, sem að mínum dómi mælir með því, að hún sé gerð að námsgrein í hverjum almennum mentaskóla og sérstaklega í barnaskólum. Eins og kunnugt er, tók söfnuðurinn engan þátt í kirkjusöngnum fram að siðabót. Æfðir söngvarar sungu *kyrie, gloria* og *credo* á latínu, en söfnuðurinn þagði. Eftir siðabót byrjar safnaðarsöngurinn, og má því að þessu leyti telja Lúther höfund hins núverandi kirkjusöngs. Sá söngur hefir óneitanlega sína galla, að minsta kosti frá söngmanns sjónarmiði skoðað. Þegar allur söfnuðurinn syngur, fjöldi fólks, hver með sínu nefi, þá fer ekki hjá því, eins og nú er ástatt, að söngurinn verði ljótur. Þeir. sem kirkju sækja, eru ekki allir svo lagvissir eða raddgóðir, að nokkur mynd verði á þeim söng, þar sem hver kyrjar í kapp við annan; enda þarf ekki annað en koma í hverja lúterska kirkju sem vera skal, til að sannfærast um þetta. Einn fer upp þegar annar fer niður, einn byrjar um leið og annar endar, að þeim hörmungar óhljóðum ógleymdum, sem heyra má þar innan um og saman við. Ég játa það hreinskilnislega, að ég hef oft hneykslast á því »holtaþokuvæli« í guðs húsi. Kirkjusöngurinn er svo bágborinn víðast hvar, að það væri full þörf á að koma einhverju lagi á hann, ef hægt væri. Finst mér, að það ætti að vera áhuga-

mál allra, sem kirkjulífi unna. Þess væri að vænta, að þeir gerðu sitt til að koma á almennri og almennilegri söngkenslu í skólum — safnaðarsöngsins vegna, þó ekki væri af öðrum ástæðum.

Það er varla við því að búast, að ávextirnir af söngkenslunni á Íslandi séu sýnilegir; það hefir ekki verið lögð svo mikil alúð við hana þar. En spyrji einhver að þeim, sem þykist enga finna. þá vil ég svara honum með þessum orðum prófessors *Heegaards*[1]: »Þar, sem kennarinn bætir úr striti og stríði hins daglega lífs, með því að nota hvert tækifæri til að vekja fegurðarsmekk nemendanna með auga og eyra, ímyndunarafli og skynsemi, sáir hann því sæði, sem á óteljandi vegu leggur grundvöllinn til vaxtar og viðgangs hins sanna og góða í þjóðfélaginu, jafnvel þó að ekki sé beinlínis hægt að benda á ávextina«.

(Niðurlag í næsta hefti).

Hestaþing fornmanna.

Ein hin helzta skemtun fornþjóðanna var alls konar dýraat eða dýravíg. En hjá nútíðarþjóðunum hafa dýravígin fyrir löngu verið lögð niður og má svo að orði kveða, að einu leifarnar, sem nú eru eftir af þeim, sé nautaatið á Spáni, sem enn þykir hin tilkomumesta skemtun þar í landi, Á Íslandi er einkum talað um tvenns konar dýravíg í fornöld: hestavíg og rakkavíg, og skal hér farið nokkrum orðum um hið fyrtalda.

Sjálfur bardaginn milli hestanna var kallaður hestavíg eða hestaat, en leikmót þau, þar sem þessi víg fóru fram, vóru kölluð hestaþing. Með því að það var hin mesta unun fornmanna að horfa á hestavíg, vóru hestaþingin jafnan mjög fjölsótt. Þar komu ekki einungis þeir, sem hestana áttu, heldur og fjöldi áhorfenda, bæði karla og kvenna, enda eru hestaþingin stundum í sögunum kölluð blátt áfram mannamót eða fundir. Til þess að gera mönnum sem hægast fyrir að sækja hestaþingin, vóru þau oftast haldin nær miðju sumri, einkum viku eða hálfum mánuði eftir miðsumar og þá annaðhvort í sambandi við leiðarþing eða á helgum degi (t. d. sunnudegi). Á hestaþingin komu þeir, sem áttu góða víghesta

[1] Opdragelseslære, bls. 298.

eða ötufæra hesta, til þess að *etja* þeim og reyna afl þeirra og áræði. Oft höfðu þó þeir, sem áttu framúrskarandi víghesta af góðu kyni, fyrir fram komið sér saman um að etja ákveðnum hestum saman, til að sjá, hver beztan ætti hestinn. Því þá þótti það ekki minni sómi, að vera eigandi að hesti, sem sigrað hafði í mörgum hestavígum, en það nú þykir í útlöndum að eiga frábæran veðhlaupahest.

Víghestar vóru líka í miklu hærra verði en aðrir hestar. Þeir vóru metfé, en verð á öðrum hestum var lögákveðið. Sala á hestum af ágætu kyni, sem búið var að fá orð á sig, var svo ábatasöm, að sumir höfðu það fyrir atvinnu að ala upp góða víghesta og græddist drjúgum fé á því. Annars hafði hér um bil hver bóndi, sem var nokkurn veginn efnum búinn, sitt eigið stóð, og væri hesturinn af góðu kyni, létu menn sér jafnan mjög ant um að halda stóði sínu þannig til haga, að það ekki kæmi saman við önnur hross, svo síður væri hætt við að kynið blandaðist. Samkvæmt fornlögum Dana áttu að minsta kosti 12 hross að vera í hverju stóði. Á Íslandi er og getið um 12 hryssur í einu stóði; en það er undantekning. Í stóðum þeim, sem talað er um í íslenzku sögunum, eru vanalega 1 hestur og 3—4 hryssur. Mest þótti var varið í, að öll hrossin í hverju stóði hefðu sama lit, eða þá að minsta kosti að hesturinn hefði einn lit og allar hryssurnar annan. Einlitir hestar þóttu fegri en skjóttir eða mislitir. Þeir, sem áttu fallega stóðhesta, lögðu það í vanda sinn, jafnvel þott höfðingjar væru, að ganga sjálfir út í hagann til að skoða þá, og skemtu menn sér þá oft við að leika sér að hestunum með margskonar gælum, klappa þeim, strjúka þá og jafna fax þeirra með manskærum, sem menn höfðu hangandi við belti sér. Sumir virðast jafnvel hafa gamnað sér með að flétta fax hestanna og ennistopp og skreyta fléttingana með silfur- eða gullsnúrum *(búa gullhlöðum)*. Og til þessa eiga máske hestanöfnin Gullfaxi, Gulltoppur og Silfrintoppur rót sína að rekja (sbr. Skinfaxi).

Þar sem svo mikið þótti varið í að eiga hugaða víghesta, gátu menn naumast gefið vini sínum kærkomnari gjöf en slíkan hest, enda eru þess ótal dæmi í sögunum, að menn gáfu öðrum víghesta og stundum heil stóð. Þess er og stundum getið, að íslenzkir víghestar vóru sendir norskum höfðingjum og jafnvel sjálfum konunginum að gjöf.

Hestaþingið var vanalega haldið á sléttri flöt eða árbakka og skipuðu áhorfendurnir sér þar í hring í kringum vígsvæðið, til þess að geta fylgst sem bezt með öllum gangi atsins. Þar sem það nú ekki var með öllu hættulaust, að standa svo nærri sjálfu vígsvæðinu, þá var það ákveðið í lögum, að við hestaat yrði hver að ábyrgjast sig sjálfur og hafa það bótalaust, ef það yrði að slysi.

Sjálft hestaatið hófst með því, að tveir menn, er til þess vóru teknir, teymdu hesta þá, sem etja átti saman, burt frá öðrum hrossum, er látin vóru standa bundin saman í nokkrum fjarska á meðan hestavígið fór fram. Síðan teymdu þeir víghestana inn í mannhringinn, og var það kallað að leiða hestana fram eða saman. Og nú risu hestarnir upp á afturfótunum og tóku að bítast og ráða hvor á annan með framfótunum. Jafnskjótt og vígið hófst, hurfu þeir, er leitt höfðu hestana fram, frá og inn í áhorfendahópinn. En þá tóku aðrir við, sem settir vóru til þess, að fylgja hestunum, vanalega einn maður hvorum hesti, en þó stundum tveir. Þeir höfðu hestastaf eða hestastöng í hendi og áttu að aðstoða hestana í atinu, sumpart með því, að keyra þá áfram með stafnum, og sumpart með því, að styðja þá að aftan, þegar hestarnir risu upp á afturfótunum. Vanalegast fylgdi hver eigandi sínum hesti, jafnvel þó um höfðingja væri að ræða; en þó er þess stundum getið, að aðrir en eigendurnir vóru fengnir til að fylgja þeim.

Þegar tveir ágætir víghestar áttust við, gat víg þeirra varað mjög lengi, jafnvel svo stundum skifti. En þá var atinu ekki haldið áfram í sífellu, heldur í svo og svo mörgum lotum og með hvíldum á milli. Annars var atinu haldið áfram, unz annhvor hestanna annaðhvort flýði *(rann)* eða féll örmagna af þreytu eða dauður til jarðar, og lustu þá áhorfendurnir upp ópi miklu, sem eftir því sem á stóð ýmist gat verið fagnaðar- og siguróp eða þá látið í ljósi misþóknun þeirra,

Stundum virðist atið að eins hafa átt sér stað milli tveggja hesta, eftir því sem eigendur þeirra höfðu fyrirfram komið sér saman um. En annars gátu mörg hestavíg farið fram á sama hestaþinginu, og jafnvel mörg í senn, og svo mun það hafa verið að öllum jafnaði. Og eins var sami hesturinn oft látin þreyta víg við marga hesta, hvern eftir annan. En til vóru líka önnur stærri hestaþing, þar sem menn öttu saman öllum þeim hestum, sem til

Hestaat (eftir gamalli íslenzkri teikning í Landsbókasafninu).

vóru í heilu héraði, þannig að hestarnir úr einum hreppi skyldu reyna sig við alla hesta úr öðrum hreppi. Vóru þá, áður en hestaatið hófst, til nefndir dómarar, til þess að kveða upp úrskurð um það, hvorir betur hefðu, og skyldi hver hreppur til taka sinn dómara. Og þeirra dómsúrskurði, er fyrir kosningu urðu, skyldu allir verða að hlíta, þeirra atkvæði skyldu standa. Þegar jafnmargir hestar úr hvorum hreppi höfðu bæði sigrað og farið hallloka, þá var það skoðað sem jafnvígi.

Svo er að sjá sem fá eða engin hestaþing hafi endað alveg róstulaust eða án þess, að í handalögmál eða bardaga hafi slegið milli einhverra af þeim, sem fylgja áttu hestunum. Þeir létu sér sem sé ekki ætíð nægja að keyra hest sinn eða styðja, þegar hann reis upp á afturfótunum, heldur höfðu þeir það stundum til að hrinda honum áfram með svo miklum krafti, að mótstöðuhesturinn yrði að falla aftur á bak, enda tókst það stundum svo vel, að ekki var nóg með það, að hesturinn sjálfur félli, heldur féll líka sá maður eða þeir menn, er þann hest studdu, og urðu undir honum. Sömuleiðis neyttu menn stundum hestastafsins til fleira, en til að keyra sinn hest fram; þegar menn sáu, að það ekki dugði, þá höfðu menn það til að ljósta mótstöðuhestinn með stafnum, sumpart á meðan á sjálfu víginu stóð, til þess að halda aftur af honum, og sumpart eftir á af öfund og gremju, til þess að hefna sín á honum. Þetta var svo algengt, að í lögunum var lögð sérstök sekt við slíkum höggum, sem kölluð var öfundarbót, auk skaðabóta samkvæmt dómi til eiganda hestsins, þegar meiðsli urðu af högginu. En þegar eigandi þess hests, er fyrir þessu varð, sá, að níðst var á hesti hans, varð hann vanalega svo æfur, að hann nenti ekki að láta sökina bíða dóms og laga, og kaus heldur að jafna það á hinum með því að slá hann sjálfan með hestastaf sínum. En af því reis aftur oft hörð barátta milli eigenda hestanna, sem fleiri eða færri af áhorfendunum urðu að taka þátt í, er þeir annaðhvort reyndu að stilla til friðar, eða skipuðu sér í tvo andvíga flokka, hvor með sínum hesteiganda, og gat þá stundum slegið í reglulegan bardaga, sem fyr eða síðar varð valdandi fleiri eða færri mannvíga.

Eftir þetta almenna yfirlit yfir hestaþingin skulum vér nú til smekkbætis tilfæra orðrétt fáeina kafla úr sögunum okkar, þar sem hestavígum er lýst.

GRETLA (k. 29): Um sumarit var lagt hestaþing fjölment á Langafit ofan frá Reykjum; kom þar margt manna. Atli at Bjargi átti hest góðan móalóttan, af Keingálu kyni; höfðu þeir feðgar mætr miklar á hestinum. Þeir bræðr Kormákr ok Þorgils á Mel áttu hest brúnan, öruggan til vígs; þeir skyldi etja saman ok Atli frá Bjargi. Margir váru þar aðrir góðir hestar. Oddr ómagaskáld, frændi Kormáks, skyldi fylgja hesti þeira frænda sinna um daginn. Oddr gerðist sterkr maðr, ok lét um sik mikit, ódæll ok ófyrirleitinn. Grettir spurði Atla bróður sinn, hverr fylgja skyldi hans hesti. »Eigi er mér þat svá glögt,« sagði hann. »Viltu, at ek standi hjá?« sagði Grettir. »Vertu vel stiltr þá, frændi,« sagði Atli, »því at hér er við metnaðarmenn um at eiga.« »Gjaldi þeir sjálfir ofstopa síns,« sagði Grettir, »ef þeir hafa hann eigi í hófi.« Nú eru hestarnir fram leiddir, en hrossin stóðu framarlega á árbakkanum, ok váru bundin saman. Hylr mikill var fyrir framan bakkann. Hestarnir bitust allvel, ok var þat hin mesta skemtan. Oddr fylgdi með kappi, en Grettir lét hefjast við, ok tók í taglit annarri hendi, en hélt með annarri stafnum, er hann keyrði með hestinn. Oddr stóð framarlega hjá sínum hesti, ok var eigi traust, at hann styngi eigi hest Atla af takinu Eigi lét Grettir sem hann sæi þat. Bárust hestarnir fram at ánni; þá stingr Oddr stafinum til Grettis, ok kom á herðablaðit, því at Grettir horfði öxlinni at honum. Þat var mikit tilræði, svá at undan hljóp holdit, en lítt skeindist Grettir. Í því bili risu hestarnir hátt upp; Grettir hljóp undir hömina á hesti sínum, en rak stafinn á síðu Oddi svá hart, at þrjú rifin brotnuðu í honum, en Oddr hraut út á hylinn, ok svá hestr hans, ok hrossin öll, þau er bundin váru. Var þá lagst til hans, ok dreginn af ánni. Þá var óp mikit gert at þessu. Þeir Kormákr hlupu þá til vápna, en Bjargsmenn í öðrum stað; en er þat sá Hrútfirðingar ok Vatnsnesmenn, gengu þeir í milli, ok urðu þeir þá skildir, ok fóru heim ok höiðu hvárir ill heit við aðra, ok sátu þó um kyrt um hríð.

NJÁLA (k. 58—59): Starkaðr átti hest góðan, rauðan at lit; ok þótti þeim sem engi hestr myndi hafa við þeim í vígi. Einu hverju sinni var þat, at þeir bræðr ór Sandgili váru undir Þríhyrningi. Þeir höfðu viðrmæli mikit um alla bændr í Fljótshlíð, og þar kom, at þeir töluðu, hvárt nakkvarr myndi vilja etja hestum við þá. En þeir menn váru, at mæltu þat til sóma þeim ok eptirlætis, at bæði myndi vera, at engi myndi þora við at etja, enda myndi engi eiga þvílíkan hest Þá svaraði Hildigunnr: »Veit ek þann mann, er þora mun at etja við yðr.« »Nemn þú þann,« segja þeir. Hón svarar: »Gunnar at Hlíðarenda á hest brúnan, ok mun hann þora at etja við yðr ok alla aðra.« »Svá þykkir yður konum,« segja þeir, »sem engi muni vera hans maki. En þó at auvirðilega hafi farit fyrir hánum Geirr goði eða Gissurr hvíti, þá er eigi ráðit, at oss fari svá.« »Yðr mun first um fara,« segir hón, ok varð þeim af hin mesta deila. Starkaðr mælti: »Á Gunnar vilda ek at ér leitaðið sízt manna; því at erfitt mun yðr verða at ganga í móti giptu hans.« »Leyfa munt þú oss, at vér bjóðim hánum hestaat?« segja þeir. »Leyfa,« segir hann, »ef ér prettið hann í öngu.« Þeir kváðuz svá gera mundu. Riðu nú til Hlíðarenda.

Gunnarr var heima ok gekk út; Kolskeggr ok Hjörtr gengu út með hánum ok fögnuðu þeim vel ok spurðu, hvert þeir ætlaði at fara. »Eigi lengra,« segja þeir, »oss er sagt, at þú eigir hest góðan ok vilju vér bjóða þér hestaat.« »Lítlar sögur mega ganga frá hesti mínum,« segir Gunnarr, »hann er ungr ok óreyndr at öllu.« »Kost munt þú láta at etja,« segja þeir, »ok gat þess til Hildigunnr, at þú myndir góðr af hestinum.« »Hví töluðuð ér um þat?« segir Gunnarr. »Þeir menn váru,« segja þeir, »er þat mæltu, at þú myndir eigi þora at etja við várn hest«. »Þora mun ek at etja,« segir Gunnarr, »en grálega þykki mér þetta mælt.« »Skulu vér til þess ætla,« segja þeir, »at þú munir etja?« »Þá mun yðr þykkja för yðr bezt,« segir Gunnarr, »ef ér ráðið þessu. En þó vil ek þess biðja yðr, at vér etim svá hestunum, at vér gerim öðrum gaman, en oss engi vandræði, ok ér gerið mér enga skömm. En ef ér gerið til mín sem til annarra, þá er eigi ráðit, nema ek sveigja þann at yðr, at yðr mun hart þykkja undir at búa. Mun ek þar eptir gera, sem ér gerið fyrir.« Ríða þeir nú heim. Starkaðr spurði, hversu þeim hefði fariz. Þeir sögðu, at Gunnarr gerði góða ferð þeira, »hann hét at etja hesti sínum, ok kváðu vér á, nær þat hestavíg skyldi vera. Fanst þat á í öllu, at honum þótti sik skorta við oss — ok baðz hann undan vandræðum.« »Þat mun opt á finnaz,« segir Hildigunnr, »at Gunnarr er seinþreyttr til vandræða, en harðdrægr, ef hann má eigi undan komaz.« Gunnarr reið at finna Njál ok sagði hánum hestaatit ok hversu orð fóru með þeim, »eða hversu ætlar þú at fari hestaatit?« »Þú munt hafa meira hlut,« sagði Njáll, »en þó mun hér margs manns bani af hljótaz.« »Mun nakkvat hér af hljótaz minn bani?« segir Gunnarr. »Ekki mun þat af þessu hljótaz,« segir Njáll, »en þó munu þeir muna fornan fjandskap — ok nýjan munu þeir at þér færa; ok munt þú ekki annat mega en hrökkva við.« Gunnarr reið þá heim. — — —

Nú ríða menn til hestavígs, ok er þar komit fjölmenni mikit. Var þar Gunnarr ok bræðr hans ok Sigfússynir, Njáll ok synir hans allir. Þar var kominn Starkaðr ok synir hans, Egill ok hans synir. Þeir ræddu til Gunnars, at þeir myndu saman leiða hrossin. Gunnarr svaraði, at þat væri vel. Skarphéðinn mælti: »Vill þú, at ek keyra hest þinn, Gunnarr frændi?« »Eigi vil ek þat,« segir Gunnarr. »Hér er þó betr á komit,« segir Skarphéðinn, »vér erum hvárirtveggju hávaðamenn.« »Ér munuð fátt mæla,« segir Gunnarr, »eða gera, áðr en yðr munu vandræði af standa; en hér mun verða um seinna, þó at alt komi fyrir eitt.« Síðan váru hrossin saman leidd. Gunnarr bjó sik at keyra, en Skarphéðinn leiddi fram hestinn. Gunnarr var í rauðum kyrtli ok hafði digrt silfrbelti um sik ok hestastaf mikinn í hendi. Síðan rennaz at hestarnir ok bítaz lengi, svá at ekki þurfti á at taka, ok var þat hit mesta gaman. Þá báru þeir saman ráð sitt Þórgeirr ok Kolr, at þeir myndu hrinda hesti sínum, þá er á rynniz hestarnir, ok vita, ef Gunnarr félli fyrir. Nú rennaz á hestarnir, ok hlaupa þeir Þórgeirr ok Kolr þegar á lend hesti sínum ok hrinda sem þeir megu. Gunnarr hrindr nú ok sínum hesti í móti — ok verðr þar skjótr atburðr, sá, at þeir Þórgeirr féllu báðir á bak aptr ok hestrinn á þá ofan. Þeir spretta upp skjótt ok hlaupa at Gunnari. Gunnarr varpar

Hestavíg Gunnars og Starkaðarsona.

sér undan ok þrífr Kol ok kastar hánum á völlinn, svá at hann liggr í óviti. Þórgeirr Starkaðarson laust hest Gunnars, svá at út hljóp augat. Gunnarr laust Þórgeir með stafnum — fellr Þórgeirr í úvit. En Gunnarr gengr til hests síns ok mælti við Kolskegg: »Högg þú hestinn — ekki skal hann lifa við örkuml.« Kolskeggr hjó höfuð af hestinum. Þá komst á fætr Þórgeirr ok tók vápn sín ok vildi at Gunnari. En þat varð stöðvat, og varð þrǫng mikil. Skarphéðinn mælti: »Leiðiz mér þóf þetta — ok er miklu drengiligra, at menn vegiz með vápnum.« Skarphéðinn kvað vísu:

Hér verðr þröng á þingi,
þóf gengur langt ór hófi;
síð mun sætt með þjóðum
sett, leiðiz mér þetta.
Rakkligra er rekkum
rjóða sverð í blóði;
víst tem ek gráð hinn geysta
gjarna ylgjar barni.

Gunnarr var kyrr, svá at hánum hélt einn maðr, ok mælti ekki orð, þat er áfátt væri. Njáll mælti, at þeir skyldi sættaz ok setja grið. Þórgeirr kvaðz hvártki vildu selja grið né taka — kvaðz heldr vilja Gunnar dauðan fyrir höggit. Kolskeggr mælti: »Fastara hefir Gunnarr staðit, en hann hafi fallit fyrir orðum einum — ok mun enn svá.« Nú riðu menn af hestaþingi — hverr til síns heima.

REYKDÆLA (k. 23): En er þau búaz heim at fara, þá gaf Glúmr Bjarna frænda sínum hest rauðan sex vetra gamlan, ok kveðz mundu fá hánum annan hest , ef nökkurir væri hvassari en sjá. Ok nú fara þau heim frá heimboðinu, ok setr Bjarni þegar hestinn til heys, ok var allvel varðveittr. Ok um sumarit eptir var hánum mikil forvitni, hvé bítaz vildi hestrinn. Ræddi hann um, at hann vill etja við hest. er átti Þórkell Geirason ór Skörðum, ok var ákveðit, at þeir skulu etja at miðju sumri hestunum á Mánahjalla. En þeir feðgar áttu grán hest, föxóttan, ok seldu mönnum jafnan hross undan til slátrs, en áttu ekki skap til at etja hestinum. Svá er sagt, at saman koma hestarnir einhverju sinni, þeir Þórmóðs ok Bjarna, ok bituz svá, at í blóði var hvárrtveggja. Húskarl Bjarna kemr nú á fund hans, ok segir hánum frá, er hann hafði sét báða hestana albitna, ok kvað hvárntveggja vera hestinn alrauðan. Ok þá sendi Bjarni orð Þórkatli, at eigi myndi þeir etja hestunum, segir ok, hvat til bar, at hans hestr var nú ekki ötufærr. Þat ætlaði Bjarni, at Eyjólfr myndi hafa att hestunum ok Þórmóðr, faðir hans, ok því myndi þeir þann veg vera, at af manna völdum myndi orðit hafa, ok því bauð hann þeim at at átta vikum sumars. En Þórmóðr bað Eyjólf son sinn fyrir ráða, hvárt etja skal eðr eigi; en hann vill etja láta. Nú váru hestarnir fram leiddir, ok váru góð vígin, þar til er gengnar váru ellifu lotur. Þá tekr hestr Eyjólfs undir kinnarkjálka á hesti Bjarna, ok hélt þar lengi, þar til at Bjarni fór til, ok laust hestinn af takinu. En Eyjólfr sneriz nú við ok laust hestinn, ok hraut stafrinn hart af hestinum, ok kom á öxl Bjarna, ok nú váru þegar skilðir hestarnir.

VÍGLUNDARSAGA (k. 7—8): Þeir bræðr áttu einn graðan hest, brúnan at lit, hann var ólmr; hverjum hesti rendi hann, sem honum var við att; hann hafði vígtennr svá stórar, at þær vóru öngum hesttönnum líkar. Víglundr átti graðan hest fífilbleikan at lit, hesta beztr ok fegrstr; hann hafði mikil mæti á hestinum. — — — Þat var einn dag, er þeir bræðr, Jökull ok Einarr, riðu til Ingjaldshvols, þeir vóru allir heima feðgar ok úti staddir. Jökull spurði, hvort Víglundr vill gefa honum hestinn hinn fífilbleika. Víglundr kveðst ekki ráðinn í því. Jökull kvað fornmannliga við orðit, en Víglundr kvað ekki farit at því. »Þá muntu vilja etja við mik hestunum?« »Þat þykir mér mega,« segir Víglundr. »Þá þyki mér betr en gefinn,« segir Jökull. »Mun þat eigi fara sem má,« segir Víglundr. Kveða þeir á dag, nær vera skal hestaatið. En er sú stund kom, er hestum skal etja, þá var fram leiddr brúnninn þeirra bræðra, ok lét hann ógrliga. Þeir bjuggust til bræðr báðir at fylgja honum. Því næst kom fram bleikrinn Víglundar: en þegar er hann kom í hringinn, þá snerist hann í kringlu, alt þar til, er hann hóf upp báða fætr hina fyrri ok setti framan á snoppu Brúns, svá at úr honum hrutu allar vígtennrnar. Síðan lagði hann at tennrnar sínar ok náði aptrhuppinum á Brún, ok reif þar á hol; datt Brúnn þá niðr dauðr. Ok er Fossverjar sáu þat, hlupu þeir til vopna ok svo hvorirtveggju, ok börðust þar til, er þeir Þorgrímr ok Hólmkell gátu skilit þá, ok var þá fallinn einn maðr af Víglundi, en tveir af þeim Jökli, ok skildu við svo búit.

GLÚMA (k. 13 og 18): Einn dag ferr Glúmr til hestaþings ok verkstjóri hans; ríðr hann meri, en hestr hans rennr hjá. Er þar skemtan góð. Þar var Kálfr frá Stokkahlöðu. Hann átti hestklár einn gamlan — en hann kom hverjum hesti fyrir. Hann mælti: »Hví skal eigi þann hér í móti leiða dýrkjálkinn þeirra Þveræinga?« Glúmr svarar: »Þat er újamligt, hestr sá og klárr þinn.« Hann segir: »Því munu þér eigi vilja, at engi hugr mun í vera — kann vera at sanni it fornkveðna, at fé sé drottni glíkt.« Glúmr svarar: »Þat mun þér ókunnugt — mun ek ok eigi neita fyrir hans hönd, en at mun vera eigi lengr, en hann vill.« Kálfr segir: »Vánir má þess vita, at fátt mun í móti yðrum vilja.« Vóru hestar fram leiddir ok bituz vel, ok þótti öllum hestr Ingólfs betr ganga, ok vill Glúmr þá skilja. Ríða heim. Er Ingólfr þar þau missari ok hugnaði Glúmi vel við hann Samkváma var við Djúpadalsá. Þar kemr Glúmr ok Ingólfr með hest sinn. Kálfr kemr þar — hann var vinr Esphælinga. Þar var hestr hans, ok býðr, at nú skulu þeir til þrautar leggja hestaatit. Glúmr kveðr Ingólf ráða skulu. Hann léz ófúss vera, en nenti eigi undan at ganga. Eru hestar fram leiddir; keyrir Kálfr hest sinn; gengr hestr Ingólfs betr í öllum lotum. Þá keyrir Kálfr stafinn við eyra hesti Ingólfs, svá at hann svimrar, ok þegar eptir réð hann á. Glúmr gekk þá at, ok náiz jafnaðr, ok lýkr svá, at hestr Kálfs gekk út. Varð þá óp mikit. Ok at skilnaði laust Kálfr Ingólf með stafnum. Standa menn nú á milli. Glúmr mælti: »Gefum engan gaum at slíku — svá lýkr hér hverju hestaþingi.« Már mælti við Ingólf: »Svá mun faðir minn ætla, at þér verði engi svívirðing at þessu höggi.« — — — Annat sumar var stofnat hestaþing, þat er öllum hestum skal etja.

þeim er til vóru í héraðinu, ok skyldu þeir í mót ór enum efra hrepp ok enum neðra, ok skyldu sinn mann hvárir til taka, ok kveða at, hvárir betr hefði; ok skulu þeirra atkvæði standa, er til vóru kosnir. Ofan ór hrepp var Bárðr til kosinn, en ór neðra hrepp Vigfúss Glúmsson. Var þar fjöldi hesta og góð skemtan, ok mjög jamvígi; ok vóru mörg hestavíg senn um daginn. En svá lauk, at jammargir höfðu vel bitiz ok jammargir runnit, ok urðu þeir á þat sáttir, at jamvígi væri. En þá léz Vigfúss eiga hest, er eigi var att — »ok er sá beztr þeirra, er hér hafa í dag komit; leiði þér þar í mót nökkurn.« Bárðr svarar: »Vándr líz oss sá; munum vér engan þar mót láta, ok köllum þó jamvígi.« Vigfúss segir: »Skortir yðr þá, ok muntu eigi þat vilja, at mælt sé, at þér hafit eigi við.« »Vel hefir þú einurð haldit hér til, en nú skýjar á heldr ok finst nú þat á, at þú munt optarr hafa staðit nær búrhillum ok ráðit um matargjörð með móður þinni, en gengit at hestavígum; ok er þann veg litt skegg þitt eigi síðr.« Vigfúss hló at ok margir aðrir. Kemr húskarl Halla heim, ok spurði hann at hestaþinginu. Húskarlinn svarar: »Jamvígi þótti þeim.« Halli spurði: »Urðu þeir ásáttir, Bárðr ok Vigfúss?« Hann svarar: »Víst vel — þó mælti Bárðr eitt orð við Vigfús.« Hann spurði: »Hvert var þat?« Hann segir. Halli mælti: »Þat er ills efni.« Húskarlinn segir: »Hló Vigfús at.« Halli svarar: »Þat er vani þeirra feðga at hlæja, þá er víghugr er á þeim.«

STURLUNGA (II, 342 — Árons saga, k. 18): Sá atburðr varð á einu sumri, som opt kann til bera, at þar var hestum att. Maðr er nefndr Gautr á Meli; göfugr maðr at ætt ok at margri annarri atferð; hann var mikill vin Sturlunga ok hafði þegit af Sturlu hest góðan; ok var þat margra manna orð, at sá væri hestr beztr í Noregi. Maðr er nefndr Árni óreiða, íslenzkr maðr; hann hafði sent konungi hest, þann er hann kallaði beztan á Íslandi; ok þeim hestum skyldi etja; kom til fjölmenni mikit, En er hestarnir vóru fram leiddir, sýndisk hvárrtveggi inn vænligasti. Þeir vóru lausir látnir, ok kómu hart saman; ok var þetta it skörulegasta víg, bæði hart ok langt. En er á leið vígit, lattisk hestr konungs. Fansk konungi fátt um; var þat auðfundit, at konungi þótti hvergi betr. Nú gengr Gautr um mannhringinn, ok sér vel upp því enu eina auganu, er til var. Áron var nær staddr, ok sá maðr hjá hónum, er Þórarinn hét, frændi hans. Þeim líkaði illa, er hestrinn var sigraðr. Var Áron vin Árna, en engi Gauts; þykkisk hann sjá, hvat veldr. Nú sem þeir sjá, at konungr leggr enga hugðu til hests síns, ganga þeir fyrir konung. Þá mælti Áron: »Leggit eigi óvirðing á hestinn, herra, því at hann man vera hin mesta hross-gersemi; en hann hefir ekki þá atferð, sem hann er vanr.« »Hver er sú?« segir konungr. »Maðr fylgir þar hesti hverjum, er fram er leiddr,« segir Áron, »ok hefir staf í hendi ok klappar á lend hestinum, og þar með styðr hann hestinn, þá er hann ríss.« »Ef þú þykkisk munu gera stað í hestinn, Áron,« segir konungr, »þá far til.« Nú leggja þeir Áron ok Þórinn af sér yfirhafnir sínar; ok taka skíður í hönd sér; ganga síðan at hesti konungs, þar sem hann stóð í utanverðum mannhringinum, ok létu koma við hann stafi sína. En hann brá við, svá sem hann þættisk vita, til hvers þeir væri

komnir; hleypr at hesti Gauts, en hinn í móti ok koma hart saman. Hafði hestr Gauts nú mikla raun, því at hestr konungs var með afli studdr; ok var þat orðtak, at slíkir mundu í bezta lagi. En er á leið daginn, lattisk hestr Gauts; en þó vildi hann hvárki hopa né renna. Þeir Áron keyrðu því fastara eptir sinn hest, þar til at hestr Gauts kastar sér niðr af mæði ok stórum tökum; ok stóð aldri upp síðan. Nú mátti Gautr hvergi kyrr þola fyrir kappi sínu, og virði svá sem Áron hefði drepit fyrir hönum hestinn, ok líkaði stórilla; en þat fansk á, at konungi líkaði vel. Því næst vóru fram leiddir aðrir hestar, ok er þar engi frásögn af. Þeir Áron ok Þórarinn reikuðu um völlinn, ok litu á atferð hestanna. Ok því næst var tekið á herðum Ároni, ok svá mælt: »Ek vilda gefa öll klæði ok gull, at þú værir jafnnær Sturlu, sem þú ert nú mér.« Þá snaraðisk Áron við ok mælti: »Biðja máttu þér þarflegri bænar, Gautr bóndi,« segir Áron. »Hver er sú?« segir Gautr. »At ekki taki Fjándinn svá annat auga þítt, sem hann hefir tekit annat áðr.« Gautr skipti mjök litum, ok talaði fátt síðan. Var áðr fátt með þeim, en þó verr síðan miklu. Fansk þat í orðum Árons, hversu óvæginn hann var, þótt hann ætti við sér meiri menn um.

STURLUNGA (I, 147 — Guðmundar saga dýra, k. 12): Annat sumar í Fljótum skyldi vera hestaþing, þar er heitir at Hamri. Het hvárrtveggi Nichulas, þeirra er etja skyldi hestunum; var annarr Rúnólfsson; hann var félítill, og heldr kynsmár; hann átti þrjá sonu; het inn elzti Rúnólfr, Leifr ok Halli. Þeir vóru allir fulltíða menn. Annarr Nichulas var son Skratta-Bjarnar Þorvalds sonar; hann átti vel fe, ok var í góðri bónda-virðingu. Þeir áttu báðir grá hesta at lit. Nu vóru hestarnir saman leiddir, ok beizk hvárrtveggi vel, meðan þeir áttu með sér at skipta. Þá þótti Nichulasi frá Mjóvafelli ójafnt keyrðir hestarnir, ok þótti gört at mannvirðing; hann hafði staf mikinn í hendi, ok vildi ljósta hest nafna síns. En Nichulas Bjarnarson hljóp undir höggit; ok kom á hann stafrinn. En hann gat fengit sér handöxi af manni, ok hjó í höfuð nafna síns, ok var þat lítill áverki. Þá var slegit í þröng. Þar var Rúnólfr son Nichulass frá Mjóvafelli, ok var hónum haldit heldur lauslega; ok gat hann fengit sér öxi at manni, — ok hjó milli herða Nichulasi Bjarnarsyni mikinn áverka. Ok var þá skilit mannamótit.

Hestavíg tíðkuðust á Íslandi fram á öndverða 17. öld. Síðasta hestaatið, sem sögur fara af, var haldið í Fnjóskadal á Norðurlandi árið 1623 og lauk því litlu betur en hinum fornu hestavígum, að vitni Glúms og annarra. Lýsing á þessu hestavígi er í Árbókum Espólíns (VI, 21—22).

Teikning sú í Landsbókasafninu, sem myndin hér að framan er gerð eftir, er vafalaust gerð löngu eftir að öll hestavíg höfðu lagst niður, en hún er þó allgóð og getur orðið til þess að skýra hugmyndir manna um hestaþingin. V. G.

———

Bréf Geirs biskups Vídalíns 1809.

Eftir prófessor dr. RUDOLF MEISSNER.

Fyrir nokkru síðan fann prófessor Wilhelm Meyer innan í spjöldum á einu eintaki af Hóla-bibliúnni, sem er eign háskóla-bókasafnsins í Göttingen, bréf á íslenzku, sem losa mátti í heilu lagi, og var mér fengið bréf þetta til rannsóknar og álita. Bréfið er tvö samstæð blöð í arkarbroti; það er á einstökum stöðum mölétið og að nokkru leyti orðið óskýrt sökum límsins, sem borið hefir verið á það, en þó yfirleitt vel læsilegt. Á undirskriftinni sést, að bréfritarinn er *Geir Vídalín* og að það er til einhvers prests, sem heitið hefir síra *Eggert*[1]. Bréfið hlýtur að vera ritað í Reykjavík, skömmu eftir 11. janúar 1809. Um það leyti bárust fregnir dræmt — ákaflega dræmt — til hinna fjarlægu stranda Íslands. Fréttabálkurinn byrjar með því, að segja frá dauða Kristjáns VII., og þá var þó næstum liðið heilt ár frá því stjórnarskiftin urðu í Danmörku. Fyrst í janúar 1809 fá menn í Reykjavík nokkrar fregnir af uppreist Spánverja gegn alvaldi Norðurálfunnar. Bréfið bregður upp fyrir oss snoturri mynd af tilfinningalífi manna á löngu liðinni tíð, þegar alt var á tjá og tundri. Hið voðalega umrót hefir þá líka náð til hins afskekta eylands í Norðuríshafinu, svo að einnig þar má sjá þess merki. Enski skipstjórinn, sem hótar að skjóta á Reykjavík og brenna, ef hann ekki fái að selja sínar dýru og slæmu vörur, hefði orðið að réttlæta sig með því, að hann beitti þessari ógnun við bæ, sem stóð í bandalagi við Napóleon.

Velæruverdugi ástkiæri Prestur minn! Fyrir laungu er eg viss um, ad þér erud fallinn upp á þann þánka, ad eg sé annadhvört med öllu búinn ad leggia frá mér Blek og Penna, edur og ad eg hafi gleimt ydur med öllu, þar eg allt til þessa hefi golldid tómri þögn vid ydar elskulega bréfi í haust og hvörki þackad þad né því fylgiandi nærsta kiærkomna, enn hellst ofstóra sendingu. Ad afsaka mig fyrir þessari óforsvaranlegu Penna-leti, væri ad bœta gráu ofan á svart, og ætla eg því ad láta þad vera, og nú þá um sídir þacka ydur af hiarta bædi bréfid, sendinguna, samt alla ydar forna og nía ástúd. — Mér, og ockur hér í Húsi lídur öllum bœrilega; eg er heill á höndum en allt af nockud hrumr í Fœti, svo eg óttast, ad hann ecki dugi til töluverdrar áreinslu. Vid höfum og þad naudsynlega til Fata og mat-

---

[1] Þ. e. síra Eggert Guðmundsson, prestur í Reykholti frá 1807—1832, en áður á Gilsbakka frá 1796—1807 (sbr. niðurlag bréfsins). RITSTJ.

ar, og væri nú óskandi, ad allir Landar mínir kynnu ad segia þad sama. — Ecki kann eg ad segia, ad eg finni nockra sérdeilis ánœgju í Kaupstadnum; er þad kannske því ad kenna, ad eg tek nú helldr ad giörast æfur vid Ellina, og hef mist mikid af því litla gladlyndi, sem eg ádr hafdi; líka hinu, ad eg hýrist oftast heima og kem skialldann í Selskaber, hef ecki helldr satt ad segia vit á ad taka Deil í Diskurser þeirra höndlandi; því Mercurius verdr varla minn vin, fir enn ef þad verdr þegar hann fylgir mér alfömum hédann. — Ecki megid þér samt ætla, ad eg s[é] ordinn melankolikus eda misanthrop. Þó eg endrum og sinnum hafi kennt á þeim firri qvilla, hefr hann aldrei fest stadar hjá mér. Enn til hins hef eg varla fundid, og er þad gedslagi mínu, enn ecki diggd ad þacka. — Enn medann eg er ad sladra um þetta, gleimi eg öllum Fréttunum, sem þó vissulega eru nú merkilegri enn lýsingenn yfer hvörsdags Skapfar mitt. Eg veit ad sönnu, ad þér verdid búinn ad heyra þær allar laungu ádr enn þessi Pistill kemr ydur til handa; enn þad er þó ecki afsökun fyrir mig. Eg vil einasta drepa á, ad Skipid frá Þrándheimi fœrdi oss Frétt um Dauda vors góda Kongs Chr. 7da, og ad vor Kron-Prints væri aftr til Kongs tekinn[1]), — samt ad strídid varadi enn nú vid, og Dansker hefdu erklærad Svenskum ófrid[2]), Rússar væru búnir ad taka allt Finnland[3]), Svenskir hefdu giört Innfall í Noreg, enn væru reknir til baka med 10 à 1200 Manna Missir[4]). Hérum 30000 Fransker og Spansker væru komnir inn í Danmörk til Hiálpar vid Dani, og Hershöfdingi þeirra væri Printzen af Pontecorvo (Bernadotte)[5]); ad Dansker hefdu allareidu marga Kapara úti og giördu Enskum ótrúlegann Skada. Ad ógrinni Fiár í Gulli og Silfri og timbri væri búid ad gefa, og daglega verid ad gefa, til ad byggja fyrir níann Herskipa Flota[6]). — Þegar nú þetta Skip var ferdbúid ad mestu hédann og vér vorum ad skrifa med því í mesta kappi, sást hér Skip fyrir utann og fékk þann 11. Jan. (si recte memini) lóds um bord, og kom Degi sídar inn á Hfiörd[7]); þad var stór Brigg, færir 18 Kanónur; Í firstunni qvadst Kapitainen vera frá Nord-Amerika, enn brádum kom upp þad sanna, ad hann er frá Liverpol í Englandi. Hann beiddi strax um Stiftamtsins Samþykki til ad selia hér þær vörur, sem Skipid var Hladid med; þessu neitadi yfirvalldid í firstu; Enn þegar Kapitainen hét ad koma hingad yfir og Brenna af Reykjavík, ef sér væri hamlad frá ad höndla, fellst mönnum Hugur og eftir 3 Daga Debatter giördu þeir Assessor Einersen Frydensberg og Koefoed svo látandi samning vid hann, ad þeir leyfdu hönum ad höndla hér, hvar á mót hann skulldbatt sig, ad respektera publiqve og private Eyendeele; medann á þessu stód tóku þeir med valldi Norska Skipid í Hfyrdi, sem Fólkid flúdi frá, og settu þar sitt Fólk um Bord, þó gáfu þeir þad laust aftr fáum dögum sídar og fengu þad í Höndur þeim norska Kapitaine, enn tóku þó ádr frá því öll Segl; hvört þeir enn ætla ad gefa þad laust med öllu, edur taka þad þegar þeir fara hédann, er enn nú óvíst, og alleina undir nád þeirra komid. — Sídan komu þeir fáum Dögum sídar hingad til Reykiavíkur; var þá þeirra firsta, ad legia Sunchenbergs Krambúd og stóra Pakkhúsid, sem Boye hafdi, samt ad byria ad höndla; sókti ad þeim múgur og margmenni, enn fáir keiptu nema

smárædi, því öllum þykia vörur þeirra dýrar og illa teknar aftur vorar íslendsku; kenna sumir þad Mitchel vorum, sem færir þeirra Krambúdar Höndlun. Vörur sem þeir komu med eru, eftir því sem eg hef nærst komist, 2500 Tunnur af Salti; töluverdt af Saum; á hvörugu þessu veit eg verd, þar ecki hefr selst af því til muna. 800 à 1000 T: Byggmiöl sigtad ℔ á 6 ß, þad er misjafnt at gædum, enn allt ætilegt. 3 à 400 Tunnur Kartöffler. Tunnann 4 rd. Fólk fýkist í þær, því þær eru gódar átu, enn varla hentugar ad setia. 6000 ℔ Rögtobak girnilegt ad reikia, enn slæmt til annars, selst á 9[?] mk. per ℔. 6000 ℔ Kaffib. á 7 rd. per ℔. Sikur á $3^1/_2$ til 4 mk. ℔. Rom ungt, enn nógu sterkt 5 mk. per Pott. Hattar frá 4 rd. til 9 mk. Steikara Pönnur, 24 ß per ℔ og nockrir misjafnir Brúsar og leirkrukkur. Hér á móti taka þeir ull á 8 til 12 ß og Tólg vid sama verdi; Og siáid þér af þessu, ad ecki sér út til ad Höndlun þessi verdi oss ábatasöm, og gott tel eg þad, ad þeir ecki vilia ega fisk; þó hefr hún ordid fátæku Fólki hér ad gódum notum, þar þad hefr fengid for-þénustu vid udskibningen, sem enn nú ecki er lokid. Menn ætla, ad Engelski kaupmadurinn Savigniac muni verda til baka, enn senda Skipid Brádum heim. Túlk hafa þeir, [er] heitir Jörgensen; hann færdi Kapara frá Danmörk og var tekinn, sonur Uhrmakara Jörgensen í Khn; Hann er madur mikill í munni og laus á fréttum. — Enn óttast er, ad hann fari stundum nockud skálldlega med. Hann fortelur oss, ad Hjálparlid Enskra, sem þeir sendu Svenskum, hafi snúid aftur, þar sá, er því rédi, villdi ekki hlída Svía[kongi] í því, ad fara inn í Finnland og ganga undir vopn Rússa[8]). Óttaleg Rebellión í Spanien; hafdi Sonur Kongs þar neidt Födur sinn ad resignera, og sídann giört Samband med Enskum og rekid alla Franska út, sem hann komst yfir, eda drepid þá. Hanns taum draga klerkar fast; Enn nú skal Bónaparte vera fallinn þar inn med 400,000 manna; Enn ádr voru allir magnater þadann ásamt Printsinum flúnir til Mexico; og Prints-Regenten af Portugal nockru ádur til Brasilien[9]). Þad Franska Hiálparlid, sem var í Danmörk, skal vid þessa hentugleika vera komid til baka[10]). Enn er ecki þetta nóg af svo gódu? Loks mun eg nú skrifa ydur, Síra Eggert, um Búrid á Gilsbacka og brjóta hvört Bein í því, ef annars brjóta þyrfti. Nær hafdi eg gleymt ad minnast á Holz's oversættelse sem [er] hiá mér, og ad eg var svo — honett, ad neita um ad afsenda hana, þegar þér sendud bod eftir henni; Eg ætla nú ad bæta mig og senda hana, þegar þér segid til, því satt ad segia þá skammadist eg mín bak eftir, þegar eg hafdi neitad ydur ad afsenda ydar egin mér lánada bók; enn gott þykir mér ad mega hallda henni sem lengst. Lifid þér nú æfinlega sælir og qvaddir af ockur Konunni; medann eg vinnst til er eg ydar

Geir Vidalin.

ATHUGASEMDIR.

1) Kristján konungur VII. dó í Rendsborg 13. marz 1808, og kom þá Friðrik VI. til ríkis.

2) Danmörk hafði í bandalagi við Rússland og Frakkland sagt Svíum stríð á hendur 29. febrúar 1808.

3) Her Rússa hafði undir forustu Buxhöwdens hershöfðingja, farið yfir landamæri Finna 21. febr. 1808.

4) Árás Svía á Noreg var hnekt af Kristjáni prinsi af Slésvík-Holstein. Urðu Svíar afturreka og voru þegar um lok júnímánaðar 1808 alfarnir aftur úr Noreg. Frásögnin um mannfall þeirra er nokkuð orðum aukin.

5) Herflokkur Bernadottes kom til Danmerkur í marzmánuði 1808 og var hann alls um 33000 manna: Frakkar, Spánverjar og Hollendingar.

6) Danir lögðu mikið á sig og gerðu sitt ýtrasta til að bæta úr því mikla tjóni, sem Englendingar höfðu gert þeim í september 1807, er þeir tóku af þeim allan herskipaflota þeirra. En jafn-tilfinnanlegt, eins og bréfritarinn ætlar, hefir þ tjón það sjálfsagt ekki verið, sem Englendingar hafa beðið af árásum fáeinna danskra skipa.

7) Les: Hafnarfjörð.

8) Hin enska hjálparsveit, 1000 manna, flestir frá Hannóver, sem stóð undir forustu John Moore's, er árið eftir féll við Corunna, sté yfir höfuð aldrei fæti á land í Svíþjóð, heldur fór erindisleysu eina og sneri aftur til Englands, eftir að hún hafði legið 46 daga á höfninni í Gautaborg og — bæði yfirmenn og undirmenn — stytt sér stundir við dorgveiðar. Gustaf IV. krafðist þess, að þessi enska sveit skyldi hlíta sinni forustu og varnaði henni landgöngu. En Moore hershöfðingi neitaði kröfu konungs og hafnaði öllum tillögum hans og fyrirætlunum um hernaðinn, og að eins þeirri uppástungu, að hin enska sveit skyldi fara til Finnlands. Hinn 3. júlí 1808 sigldi enski flutningsflotinn heim aftur.

9) Frásögn hins ótrauða Jörgensens um ástandið á Spáni er bæði nokkuð málum blönduð og ekki nema hálfsögð. Uppreistin í Madrid (í marz 1808) beindist gegn hinum þjóðhataða gæðingi drotningarinnar, friðarfurstanum Godoy. Karl IV. sagði af sér og fékk syni sínum Ferdínand völdin í hendur. Þess er látið ógetið, að þeir feðgar voru í maí 1808 í Bayonne neyddir til að afsala sér rétti til ríkisstjórnar á Spáni. Ferdínand átti engan beinan þátt í því, að Spánverjar höfðu handa. Það var heldur ekki hann, heldur fulltrúi hinnar æðstu »Júntu«, sem gerði bandalag við England. Af hinum blóðugu fórnum, sem hatur Spánverja heimtaði eða gangi hernaðarins fær biskupinn engar áreiðanlegar fregnir. Napóleon kom til Spánar í nóv. 1808. Það, sem sagt er um liðsfjölda Frakka, eru hóflausar ýkjur. Godoy hafði að vísu stungið upp á því við konungsættina, að hún skyldi hlaupast á brott til Suður-Ameríku, og einmitt það, að menn komust á snoðir um slíkt ráðabrugg, átti eigi alllítinn þátt í marz-uppreistinni. Þó voru aldrei gerðar neinar alvarlegar ráðstafanir til að koma þessari útför eða landflótta í kring. Þegar Frakkar undir forustu Júnós réðust inn í Portúgal, hélt ríkisstjórinn þar (»Prints-Regenten«), samkvæmt ráðum enska sendiherrans Strangfords lávarðar, með alla konungsættina og hirðina til Brasilíu (7. nóv. 1807).

10) Um fráfall hinna spænsku hersveita í Danmörku, sem undir forustu markans de la Romana tókst í ágústmánuði að sleppa burt á ensk skip (um 9000 manna), virðist Jörgensen ekkert hafa getið í frásögu sinni.

Rudolf Meissner.

Gulltöflurnar.

Eftir STEPHÁN G. STEPHÁNSSON.

Svo vermdu þá, Kanada', í kjöltunni þinni
upp kólnaða frændsemi' og ættjarðar-minni.
Ver frjálsust, ver hollviljuð hugsjónum ungu,
ver heimaland sérhverrar þjóðar og tungu.
Þó aðkomin loftunga ofhrós þér segi,
ef ættjörð hann svívirðir, — trú honum eigi!
Því hann bæri', ef á reyndi, sæmd þína' í sjóði;
hans sjóndeildarhringur er laustekinn gróði.
Það innræti flýtur með flugumanns-blóði.

Þú manst hvernig fór, þegar fornöld var unnnin
og fallinn var Surtur og goðheimur brunninn
og jörð okkar hrunin og himnarnir níu,
svo heimur og sól varð að gróa' upp að nýju:
Það geymdist þó nokkuð, sem á varð ei unnið
af eldinum, — *gulltöflur*, þær höfðu' ei brunnið.
Við sitjum hér, Kanada', í sumars þíns hlynning
og sólvermdu grasi að álíka vinning —:
Hver gulltafla er íslenzk endurminning.

ATHS. Þetta eru 2 síðustu erindin úr Íslendingadagskvæði 1902 fyrir minni Kanada. Kvæðið alt hefir verið prentað í »Heimskringlu«, en oss finst það væri synd, ef engir aðrir en lesendur hennar fengju að sjá þessi gullfallegu erindi, og tökum oss því »Bessaleyfi« til að láta EIMR. flytja lesendum sínum þau. Þeir af þeim, sem hafa séð þau áður, hafa gott af að sjá þau aftur, því »sjaldan er góð vísa of oft kveðin«.

En hvernig var það? Var það þessi perla, sem verðlaunin hlaut hjá Winnipeg-nefndinni, eða fóru menn fram hjá henni og verðlaunuðu bara gutlið? En hvað sem því líður, þá ætti ekki að þurfa á neinum verðlaunum að halda framvegis, því þessi erindi ættu að vera sjálfkjörin til að verða ÞJÓÐSÖNGUR VESTUR-ÍSLENDINGA. Og þeir ættu að fá einhvern tónsnilling (t. d. Sveinbjörn Sveinbjörnsson) til að semja lag við hann. RITSTJ.

Saga Gústafs Berlings.[1]

Eftir SELMA LAGERLÖF.

I. PRESTURINN.

Loksins var presturinn stiginn í stólinn.

Söfnuðurinn leit upp. Já, já, þarna var hann þá kominn. Það átti ekki að verða messufall þennan sunnudaginn, eins og þann síðastliðna og svo marga sunnudaga þar á undan.

Presturinn var ungur, hár, grannvaxinn og hinn fríðasti sýnum. Hefði hjálmur verið spentur á höfuð honum, sverð gyrt við hlið hans og brynju steypt yfir hann, þá hefði mátt höggva hann úr marmara og kalla líkneskjuna eftir hinum fegursta Aþenumanni.

Presturinn hafði skáldsins djúpu augu, hershöfðingjans einbeittu, ávölu höku, alt var hjá honum fagurt, snyrtilegt talandi, þrungið af snild og andlegu fjöri.

Fólkið í kirkjunni varð snortið af undarlegri lotningu af að sjá hann svona. Það hafði fremur átt því að venjast, að hann kæmi slagandi frá veitingahúsinu með góðglöðum félögum, svo sem Beerenkreutz, ofurstanum með þykka, hvíta yfirskeggið, og sterka kapteininum, honum Kristjáni Berg.

Hann hafði drukkið svo óstjórnlega, að hann hafði ekki vikum saman getað gegnt embætti sínu, og söfnuðurinn hafði neyðst til að kæra hann, fyrst fyrir prófasti hans, svo fyrir biskupi og dómráðinu. Nú var biskupinn kominn þar í sóknina til að hegna og vísítera. Hann sat í kórnum, með gullkross á brjóstinu, og prestar og prófastar úr nágrennasóknunum sátu kringum hann.

Það var enginn efi á því, að presturinn hafði í hegðan sinni farið lengra en góðu hófi gegndi.

Á þeim tímum, nálægt 1820, voru menn umburðarlyndir að því er drykkjuskap snerti; en þessi maður hafði vanrækt embætti sitt sökum drykkjuskapar, og nú átti hann að missa það.

Hann stóð í stólnum og beið meðan verið var að enda við seinasta versið.

---

[1] Þessi saga, sem fengið hefir allmikið orð á sig, er alls 38 þættir. En hér eru aðeins þýddir tveir fyrstu þættirnir sem sýnishorn. EIMREIÐIN hefir ekki rúm fyrir meira.

Hann sannfærðist um það, meðan hann stóð þar, að hann ætti eintóma fjandmenn í kirkjunni, fjandmenn í hverjum bekk. Meðal herramannsfólksins í kórnum, meðal bændanna utar í kirkjunni, meðal fermingarbarnanna voru fjandmenn, eintómir fjandmenn. Það var fjandmaður hans, sem tróð orgelið, fjandmaður, sem lék á það. Allir hötuðu hann, alt frá ungbörnunum, sem borin voru inn í kirkjuna, upp að meðhjálparanum, sem var fattur og reigingslegur hermaður, er hafði verið með í orustunni við Leipzig.

Presturinn hefði getað fallið á kné og beðið þá líknar.

En á næsta augnabliki fyltist hann þungrar reiði. Hann mintist nú, hvernig hann hefði verið, þegar hann fyrir ári síðan sté í þennan prédikunarstól í fyrsta sinn. Hann var ámælislaus maður þá, og nú stóð hann þarna og horfði niður á manninn með gullkrossinn um hálsinn, sem var kominn þangað til að dæma hann. Meðan hann las inngangsbænina streymdi hver blóðaldan á fætur annarri upp í andlit hans. Það var reiðin.

Satt var það að vísu, að hann hefði drukkið; en hver hefði rétt til að dæma hann fyrir það? Hefði nokkur séð prestssetrið, þar sem hann átti að búa? Greniskógurinn óx dimmur og drungalegur fast upp að glugganum. Rakinn streymdi inn í gegnum svart þakið og grautfúna veggina. Þurfti þá ekki brennivín til að hressa hugann, þegar regnið eða hríðin æddi inn gegnum brotnar rúður, þegar niðurnídd jörðin gaf ekki nægilegt brauð til að bægja hungrinu burtu.

Honum fanst, að hann hefði einmitt verið prestur við þeirra hæfi. Því þeir drukku allir saman. Hversvegna átti hann einn að halda sér í skefjum. Maðurinn, sem hafði verið að jarða konu sína, drakk sig fullan í erfinu; faðirinn, sem hafði látið skíra barn sitt, hélt drykkjuveizlu á eftir. Messufólkið, drakk á heimleiðinni frá kirkjunni, svo að flestir voru fullir, þegar þeir komu heim. Það var fullgott fyrir þá að hafa drykkfeldan prest.

Það var á embættisferðunum, þegar hann í þunnu kápunni sinni ók margar mílur vegar yfir íslögð vötnin, þar sem allir svalvindar áttu sér mót, það var, þegar hann var að hrekjast um á þessum sömu vötnum á báti í stormi og hellirigningum, það var, þegar hann í hríðunum varð að stíga af sleðanum og ryðja hestinum braut gegnum snjóskaflana háa sem hús, eða þegar hann

öslaði gegnum flárnar í skógunum, — það var á slíku ferðalagi, að honum hafði lærst að elska brennivínið.

Dagar ársins höfðu mjakast áfram, langir og leiðinlegir. Bændur og herramenn höfðu gengið með allar hugsanir sínar fjötraðar við dust jarðarinnar; en á kveldin höfðu sálirnar varpað af sér fjötrunum, — brennivínið leysti þá. Andagiftin kom, þeim hlýnaði um hjartaræturnar, lífið varð ljómandi, söngurinn tók að hljóma, rósirnar að ilma. Veitingastofan í gestgjafahúsinu hafði þá orðið að suðrænum aldingarði í augum hans: vínber og olíuviður sveigðust niður yfir höfði hans, marmarasúlur glitruðu í dökku laufskrúðinu, vitringar og skáld gengu undir pálmatrjám og hlynvið.

Nei, hann, presturinn þarna í prédikunarstólnum, vissi, að án brennivíns var ómögulegt að lifa fullu lífi í þorpinu því. Allir áheyrendur hans vissu það líka — og nú ætluðu þeir að dæma hann.

Þeir ætluðu að rífa af honum hempuna, af því hann hefði komið drukkinn í hús Guðs þeirra. Einmitt! en allar þessar manneskjur, hefðu þær þá, mundu þær þá ímynda sér, að þær hefðu nokkurn annan Guð en brennivínið!

Hann hafði lesið upp bænina og hann kraup á kné til að lesa »Faðir vor«.

Það var steinhljóð í kirkjunni, meðan hann baðst fyrir. En alt í einu þreif presturinn með báðum höndum í böndin, sem hempan var fest með. Honum fanst eins og allur söfnuðurinn, með biskupinn í broddi fylkingar, væri að læðast upp að riðinu upp í prédikunarstólinn, til að rífa af honum hempuna. Hann kraup á kné og leit ekki við, en hann þóttist geta glögglega fundið, hvernig þeir kiptu í og sjá þá svo greinilega, bæði biskupinn og prófastana, prestana og kirkjuverðina, hringjarann og allan söfnuðinn í langri halarófu, rífandi og slítandi, til að færa hann úr hempunni. Og hann sá í huga sér, hvernig allur þessi múgur, sem reif svo ákaft í hempuna, mundi trumba, hver ofan á annan, niður riðið, þegar hempan losnaði, og öll halarófan þar niðri fyrir, sem ekki hefði komist að, að rífa í hempuna, heldur bara í frakkalafið þess, sem næstur var fyrir framan hann, mundi líka velta um koll.

Hann sá það svo ljóslega, að hann gat ekki bundist að sma-

brosa, þar sem hann kraup á kné; en um leið spratt kaldur svitinn fram á enni hans. Þetta var þó alt of ægilegt.

Þvílíkt og annað eins, að hann skyldi nú verða að úrþvætti sökum brennivíns. Hempulaus prestur átti hann að verða. Var þá nokkuð aumara til á jarðríki.

Hann átti að verða einn af beiningamönnunum á þjóðvegunum, liggja fullur við veginn, vera klæddur í ræfla, leggja lag sitt við flakkara.

Bæninni var lokið. Hann átti að byrja að lesa upp ræðu sína. Þá flaug honum nokkuð í hug, sem stöðvaði orðin á vörum hans. Honum flaug í hug, að þetta væri í síðasta sinn sem hann fengi að standa í stólnum og kunngjöra dýrð Drottins.

Í síðasta sinn — þetta gagntók prestinn. Hann gleymdi algerlega brennivíni og biskupi. Honum fanst að hann yrði að nota tækifærið og votta dásemd Drottins.

Honum fanst kirkjugólfið með öllum áheyrendunum sökkva langt, langt niður, og þakið lyftast af kirkjunni, svo að hann sæi inn í himininn. Hann stóð þarna einn, aleinn í prédikunarstólnum sínum; andi hans hóf sig til flugs mót opnum himninum uppi yfir honum, rödd hans varð hvell og hljómmikil og hann kunngjörði dýrð Drottins.

Og nú var andinn kominn yfir hann. Hann lét ræðuna sína liggja. Hugsjónirnar svifu niður yfir hann sem hópar af tömdum dúfum. Honum fanst það ekki vera hann sjálfur, sem talaði, en hann vissi líka, að þetta var hið æðsta á jarðríki og að enginn gat öðlast meiri heiður og veg en hann, sem stóð þarna og kunngjörði dýrð Drottins.

Á meðan eldtunga andans logaði yfir honum talaði hann; en þegar hún var sloknuð og þakið hafði liðið niður yfir kirkjuna aftur og gólfið var komið upp, langt, langt neðan að, þá laut hann niður og grét, því honum fanst lífið hafa gefið sér beztu stund sína, og að nú væri hún liðin.

Eftir guðsþjónustuna fór fram kirkjuskoðun og safnaðarfundur. Biskupinn spurði, hvort söfnuðurinn hefði nokkrar kærur gagnvart presti sínum.

Presturinn var ekki lengur reiður og þrjózkur, eins og á undan messunni; nú var hann bljúgur og niðurlútur. Æ! allar bannsettar brennivínssögurnar, nú áttu þær að koma!

En engar sögur komu. Það var grafkyrð í kringum stóra borðið í fundarstofunni.

Presturinn leit upp, fyrst á hringjarann; nei, hann þagði; svo á kirkjuverðinn, svo á bændurna og járnnámueigendurna; þeir þögðu allir. Þeir klemdu varirnar fast saman og horfðu dálítið vandræðalegir niður á borðið.

»Þeir eru að bíða eftir því, að einhver byrji,« hugsaði presturinn.

Annar kirkjuvörðurinn ræskti sig.

»Mér finst nú presturinn okkar vera góður,« sagði hann.

»Herra biskupinn hefur sjálfur heyrt, hvernig hann prédikar,« greip hringjarinn fram í.

Biskupinn fór eitthvað að tala um tíð messuföll.

»Presturinn verður að mega verða veikur rétt eins og hver annar,« sögðu bændurnir.

Þeir vörðu hann allir sem einum munni. Hann væri svo ungur, presturinn þeirra. Það væri engin hætta á ferðum með hann. Nei, ef hann bara ætíð vildi prédika eins og hann hefði gjört í dag, þá vildu þeir ekki hafa skifti á honum og sjálfum biskupinum.

Engir ákærendur gáfu sig fram, engan dómara þurfti.

Presturinn fann, hversu honum hitnaði um hjartaræturnar, hve létt blóðið rann gegnum æðarnar. Að hann skyldi ekki lengur vera meðal óvina, að hann skyldi hafa náð hylli þeirra, þegar hann minst varði, að hann skyldi mega halda áfram að vera prestur!

Að lokinni kirkjuskoðuninni snæddi biskupinn, prestarnir, prófastarnir og nokkrir helztu sóknarbændurnir miðdegisverð á prestsetrinu.

Ein af nágrannakonunum hafði tekið að sér að sjá um hátíðahaldið, því presturinn var ógiftur. Hún hafði tjaldað því sem til var, og nú opnuðust á honum augun og hann sá, að prestssetrið var ekki svo mjög óvistlegt. Langt borð var sett út undir grenitrén og leit það þar snyrtilega út, með hvítum dúk, bláu og hvítu postulíni, skínandi glösum og samanlögðum pentudúkum. Tvær bjarkir mynduðu boghvelfingu yfir innganginum, einihríslum var stráð á gólfið í anddyrinu, niður úr ræfrinu hékk blómsveigur, í öllum herbergjunum voru blóm. Myglulyktin var horfin og grænu gluggarúðurnar glitruðu fagurt í sólskininu.

Hann var svo hjartanlega glaður, presturinn, hann ásetti sér að drekka aldrei framar.

Sá var enginn, sem ekki væri glaður við miðdagsverðinn þann. Þeir, sem höfðu verið göfuglyndir og fyrirgefið, voru glaðir, og prestarnir og prófastarnir voru glaðir yfir að hafa komist hjá hneyksli.

Blessaður biskupinn hóf upp glas sitt og hélt ræðu um að sér hefði sagt þungt hugur um þessa ferð í fyrstu, því hann hefði heyrt ýmsar ljótar sögur. Hann hefði farið af stað til að mæta Sál, en sjá, Sál var þegar umbreyttur í Pál, og útlit fyrir að hann myndi starfa meira en nokkur hinna. Og guðsmaðurinn talaði ennfremur um þá miklu hæfileika, sem þessi ungi bróðir þeirra hefði öðlast, og hrósaði þeim. Ekki svo að skilja, að hann mætti ofmetnast, heldur ætti hann að neyta allra krafta sinna og vaka vel yfir sjálfum sér, eins og hver sá yrði að gjöra, sem bæri afarþunga og dýrmæta byrði á herðum sér.

Presturinn varð ekki fullur við þennan miðdaginn; en ör var hann. Öll þessi mikla, óvænta hamingja sveif á hann. Himininn hafði látið eldtungu andans loga yfir honum. Mennirnir höfðu auðsýnt honum kærleik sinn. Blóðið hélt enn þá áfram að streyma brennheitt með flughraða gegnum æðar hans, þegar kvöldið kom og gestirnir voru farnir. Langt fram á nótt sat hann vakandi í herbergi sínu og lét næturloftið streyma inn gegnum opinn gluggann, til að svala þessum unaðssæla hita, þessari ljúfu óró, sem varnaði honum svefns.

Þá heyrðist rödd: »Vakir þú prestur?«

Maður kom gangandi yfir grasflötinn upp að glugganum. Presturinn leit út og kendi þar Kristján Berg, kaptein, einn af sínum trúföstu drykkjubræðrum. Flakkari, húslaus og heimilislaus var hann, þessi Kristján kapteinn, og jötunn að vexti og afli; stór var hann sem standberg og heimskur sem bergþurs.

»Víst er ég á fótum, Kristján kapteinn,« svaraði prestur. »Finst þér nóttin sú arna löguð til svefns?«

Og heyrum nú hvað þessi Kristján kapteinn hefir að segja! Jötuninn hefði grunað margt. Hann hefði þózt sjá það í hendi sér, að presturinn mundi héðan af verða hræddur við að fá sér í staupinu. Hann mundi aldrei verða óhultur framar, því þessir prestar og prófastar, sem nú hefðu verið þar, gætu svo sem komið aftur og fært hann úr hempunni, ef hann drykki.

En nú hefði Kristján kapteinn haft hönd í bagga með, nu hefði hann búið svo um hnútana, að þessir prestar skyldu aldrei koma aftur, hvorki þeir né biskupinn. Héðan af gæti presturinn og vinir hans drukkið svo mikið sem þeir vildu þar á prestssetrinu.

Heyrum nú hvílíkt þrekvirki hann hefði unnið, hann Kristján Berg, sterki kapteinninn.

Þegar biskupinn og prestarnir voru komnir upp í vagninn og búið var að loka vagndyrunum vel og rækilega, þá hefði hann farið upp í vagnstjórasætið og ekið með þá eina eða tvær mílur á þessari heiðbjörtu sumarnótt.

Og þá hefði Kristján Berg látið þá háæruverðugu finna, hvað það væri að sitja með lífið í lúkunum. Á harða, harða stökki hefði hann látið klárana fara. Það hefði verið þeim maklegt fyrir að vilja ekki lofa heiðarlegum manni að fá sér neðan í því.

Haldið þið að hann hafi ekið eftir veginum með þá, haldið þið hann hafi verið að hugsa um að þeir hristust ekki? Hann hleypti yfir skurði og móa, hann fór á fljúgandi ferð niður brekkurnar, hann ók niðri í fjörunni, svo að vatnið hvítfyssaði um hjólin, hann hleypti ofan í flárnar og hentist niður urðirnar, svo brattar, að hestarnir urðu að spyrna við og renna sér fótskriðu. Og á meðan sátu biskup og prestar náfölir í vagninum og þuldu bænir sínar. Slíka ferð höfðu þeir aldrei farið.

Og hugsið ykkur, hvernig þeir muni hafa litið út, þegar þeir komu að gistihúsinu í Hrísseli, lifandi — en hristir eins og högl í skinnpung.

»Hvað á alt þetta að þýða, Kristján kapteinn?« segir biskupinn, þegar hann opnar vagndyrnar fyrir þá.

»Það á að þýða það, að biskupinn skuli hugsa sig um tvisvar, áður en hann komi aftur að vísítera hjá honum Gústaf Berling,« segir Kristján kapteinn, og þá setningu hefur hann hugsað upp löngu áður, til þess að hafa svarið á reiðum höndum.

«Skilaðu þá kveðju til Gústafs Berlings,« segir biskupinn, »og því með, að til hans komi hvorki ég né nokkur annar biskup framar.«

Þarna stendur nú Kristján sterki kapteinn við gluggann og segir prestinum frá afreksverki sínu. Því Kristján kapteinn hefir flutt hestana í hægðum sínum til veitingahússins og kemur svo suður til prestsins með fréttirnar.

»Nú getur þú verið rólegur, prestur minn og hjartans bróðir,« segir hann. Æ, Kristján kapteinn, fölir sátu prestarnir í vagninum, en presturinn í glugganum virðist þessa björtu sumarnótt vera óendanlega miklu fölari. Æ, Kristján kapteinn!

Presturinn hóf upp handlegginn og miðaði kreptum hnefanum á hið klunnalega, heimska andlit jötunsins, en stilti sig þó. Hann skelti glugganum aftur, staðnæmdist á miðju gólfi og skók hnefann mót himni.

Hann, sem eldtunga andans hafði logað yfir, hann, sem hafði fengið að kunngjöra dýrð Drottins, hann stóð nú þarna, og fanst Guð hafa haft sig að ginningarfífli.

Hlaut ekki biskupinn að halda, að Kristján kapteinn hefði verið sendur af prestinum! Hlaut hann ekki að halda, að hann hefði hræsnað og logið allan daginn? Nú hlaut hann að gjöra alvöru úr að rannsaka embættisfærslu hans. Nú hlaut hann að verða sviftur hempunni.

Næsta morgun var presturinn horfinn. Hann hafði ekki viljað bíða og verja mál sitt. Guð hefði haft hann að ginningarfífli. Guð vildi ekki hjálpa honum. Hann vissi, að honum mundi verða vikið frá. Guð vildi hafa það svo. Hann gæti þá eins farið strax. Þetta skeði um 1820, í afskektri sókn í vesturhluta Vermalands.

Það var fyrsta óhamingjan, sem mætti Gústaf Berling, en það var ekki sú síðasta.

Því þeim folunum fellur lífið þungt, sem hvorki þola spora né svipu. Við hvern sársauka, sem þeir finna til, tryllast þeir og þjóta yfir vegleysur og gínandi gjár. Undir eins og vegurinn verður grýttur og færðin slæm, hafa þeir engin önnur ráð en að velta vagninum og þjóta af stað í ráðleysu.

II. BEININGAMAÐURINN.

Kuldadag einn í desembermánuði kom beiningamaður nokkur labbandi upp Brúbæjarhæðirnar. Hann var klæddur í gauðrifna garma og skórnir hans voru svo slitnir, að kaldur snjórinn nam fætur hans.

Löfven heitir langt og mjótt vatn í Vermalandi; sumstaðar er það aðeins örmjótt, því breið nes ganga út í það báðum megin. Til norðurs nær það alla leið upp að Finnskógunum og til suðurs niður að Væni. Margar sóknir liggja meðfram vatninu, en Brúar-

sókn er stærst og ríkust. Hún tekur yfir mikinn hlut af bökkum vatnsins bæði að austan og vestan, en að vestanverðu eru stærstu jarðirnar, herragarðar, svo sem Eikabær og Björne, frægir fyrir auð og fegurð, og Brúbæjarþorpið með veitingahúsi, þinghúsi, hreppstjórabústað, prestssetri og sölutorgi.

Brúbær liggur í brattri hlíð. Beiningamaðurinn var kominn framhjá veitingahúsinu, sem liggur fyrir neðan hlíðina og staulaðist nú upp að prestssetrinu, sem var efst í hlíðinni.

Á undan honum í brekkunni gekk stúlkubarn og dró sleða með mjölpoka á. Förumaðurinn náði barninu og fór að tala við hana.

»Svona lítill eykur fyrir svo þungu hlassi!« sagði hann. Barnið sneri sér við og leit á hann; það var 12 ára gömul telpa með hvöss og flóttaleg augu og samanklemdar varir.

»Guð gæfi að eykurinn væri minni og hlassið stærra, þá entist það að líkindum lengur,« svaraði telpan.

»Er það þá fóðrið handa sjálfri þér, sem þú dregur?«

»Já! það veit Guð. Ég verð að afla mér fæðu sjálf, þó ég sé ekki stærri en þetta.«

Beiningarmaðurinn greip í sleðann, til að stjaka honum áfram. Barnið sneri sér við og leit á hann. »Þú skalt ekki ímynda þér, að þú fáir neitt fyrir það,« sagði hún svo.

Beiningamaðurinn skellihló.

»Mér heyrist þú munir vera dóttir Brúbæjarprestsins, telpa mín.«

»Já, það er ég líka. Fátækari föður eiga margir, en enginn á verri, það er dagsatt, þó það sé synd og skömm, að einkabarn hans skuli verða að segja það.«

»Það lítur út fyrir að hann sé bæði nízkur og illur, hann faðir þinn.«

»Nízkur er hann, og illur er hann, en það er sagt að hun dóttir hans muni verða enn þá verri, ef henni endist aldur til.«

»Trúlegt þykir mér það.«

»Mér þætti gaman at vita, hvar þú hefur náð í þennan mjöl-poka.«

»Það getur varla verið hætta heldur, að segja þér það. Ég tók kornið í hlöðunni hans föður míns í morgun og nú hef ég látið mala það í myllunni.«

»Getur hann ekki séð þig, þegar þú kemur heim með það?«

»Þér er víst óhætt að fara heim og læra betur! Faðir minn er á húsvitjunarferð, skaltu vita.«

Það kemur einhver akandi á eftir okkur upp brekkuna. Ég heyri hvernig marrar í snjónum undir sleðakjálkunum. En ef það væri nú hann, sem kemur.

Telpan hlustaði og skimaði í þá áttina; svo fór hún að hágráta. »Það er hann faðir minn,« sagði hún kjökrandi, »hann gerir útaf við mig, hann gerir útaf við mig!«

»Já, nú eru góð ráð dýr, og skjót ráð betri en silfur og gull,« sagði beiningamaðurinn.

»Sjáðu,« sagði barnið, »þú getur hjálpað mér. Taktu við reipinu og dragðu sleðann, þá heldur faðir minn, að þú eigir hann.«

»Hvað á ég svo að gera við hann?« sagði beiningamaðurinn og lagði reipið um herðar sér.

»Farðu með hann hvert sem þú vilt nú, en komdu með hann upp að prestssetrinu, þegar orðið er dimt. Ég skal hafa gætur á þér. En þú verður að koma með pokann og sleðann, heyrirðu það!«

»Ég skal reyna.«

»Guð hjálpi þér, ef þú kemur ekki,« hrópaði telpan um leið og hún hljóp frá honum til að flýta sér heim á undan föður sínum.

Förumaðurinn sneri sleðanum hryggur í hug og dró hann niður að veitingahúsinu.

Hann hafði dreymt sína drauma, veslinginn, meðan hann gekk þarna í snjónum með hálfbera fætur, Hann hafði verið að hugsa um stóru skógana norður við Löfven, stóru Finnskógana.

Hérna í Brúarsókn, þar sem hann nú gekk fram með sundinu, sem sameinar efra og neðra Löfven, í þessum héruðum, sem voru alkunn fyrir auð og fegurð, þar sem herragarður liggur við herragarð, járnnáma við járnnámu, hérna voru honum allir vegir of erfiðir, öll herbergi of lítil, öll rúm of hörð. Hér hlaut hann að þrá beisklega frið hinna stóru eilífu skóga.

Hér heyrði hann þreskivölinn hamra í hverjum láfa, eins og þreskingin ætlaði aldrei að taka enda. Viðarhlöss og kolakerrur komu án afláts heim úr skógunum ótæmanlegu. Endalausar raðir af vögnum, hlöðnum málmum, óku eftir vegunum í djúpum hjólförum, sem hundruð fyrirrennara höfðu grafið niður. Hér sá hann

sleðana þjóta bæ frá bæ, og honum fanst Gleðin halda í taumana, og Fegurð og Kærleikur standa á kjálkunum. Ó, hvað hann þráði frið hinna eilífu skóga.

Þar norður frá, þar sem trén standa þráðbein sem súlur upp úr jafnsléttunni, þar sem snjórinn liggur í þungum lögum á hreyfingarlausum greinunum, þar sem vindurinn er þróttlaus og aðeins getur leikið sér hóglega að nálum toppanna, þar vildi hann ganga inn, lengra og lengra, alt þangað til kraftar hans mundu þverra og hann mundi hníga niður undir stóru trjánum, dauðvona af hungri og kulda.

Hann þráði hina stóru ymjandi gröf fyrir norðan Löfven, þar sem öfl eyðileggingarinnar skyldu geta orðið honum yfirsterkari, þar sem hungrinu, þreytunni, kuldanum og brennivíninu loksins skyldi takast að yfirbuga þennan vesalings skrokk, sem gat þolað alt.

Hann var kominn niður að veitingahúsinu og ætlaði að bíða þar til kvelds. Hann hafði farið inn í veitingastofuna og sat í hálfgerðu rænuleysis móki á bekknum við dyrnar, og dreymdi um hina eilífu skóga.

Veitingakonan kendi í brjósti um hann og gaf honum eitt staup af sterka, gómsæta brennivíninu sínu. Hún gaf honum meira að segja annað til, af því hann bað hana svo vel.

Meira vildi hún ekki gefa honum, og förumaðurinn varð alveg eyðilagður. Hann varð að fá meira af þessu sterka, gómsæta brennivíni. Hann varð enn þá einusinni að finna hjartað hoppa í brjósti sér og hugsanirnar glæðast við áhrif vínsins. Ó, þessi blessaði korndrykkur, sólskin sumarsins, fuglasöngur þess, ilmur og fegurð flaut alt á bylgjum hans. Enn einusinni, áður hann hyrfi í nótt og myrkur, vildi hann njóta sólskins og hamingju.

Svo lét hann fyrst mjölið, svo mjölpokann og að síðustu sleðann — alt fyrir brennivín. Af því varð hann dauðadrukkinn og svaf svo langan tíma á bekk í drykkjustofunni.

Þegar hann vaknaði, sá hann, að það var ekki nema um eitt að velja fyrir hann í þessum heimi. Úr því þessi vesæli skrokkur hefði náð valdi yfir sál hans, úr því hann hefði getað fengið af sér að drekka upp það, sem barnið hafði trúað honum fyrir, úr því hann væri svívirðing fyrir jörðina, þá hlyti hann að losa hana við að bera þennan ræfil. Hann hlyti að gefa sál sinni frelsi, lofa henni að fara til Guðs.

Hann lá á bekknum í veitingastofunni og dæmdi sjálfan sig. »Gústaf Berling, hempulaus prestur, ákærður fyrir að hafa drukkið upp eigur hungraðs barns, dæmist til dauða. Hvaða dauðdaga? Að deyja í snjónum.«

Hann þreif húfu sína og staulaðist út. Hann var hvorki vel vakandi né alveg gáður. Hann grét af meðaumkun með sjálfum sér, með vesalings svívirtu sálinni, sem hann var neyddur til að láta lausa.

Hann gekk ekki langt og veik ekki út af veginum. Rétt við veginn lá stór snjóskafl, þar fleygði hann sér niður, til að deyja. Hann lokaði augunum og reyndi að sofna.

Enginn veit, hve lengi hann lá þannig, en það var enn þá lífsmark með honum, þegar dóttir Brúbæjarprestsins kom hlaupandi niður veginn með ljósker í hendinni og fann hann í snjóskaflinum. Hún hafði beðið eftir honum tímunum saman, nú hafði hún hlaupið niður Brúbæjarhlíðarnar, til að vita hvað orðið hefði um hann.

Hún þekti hann strax, og svo fór hún að hrista hann og hrópa hástöfum til að reyna að vekja hann.

Hún varð að fá að vita, hvað hann hefði gjört af mjölpokanum hennar.

Hún varð að fá hann til að rakna við, að minsta kosti svo lengi, að hann gæti sagt henni, hvað hann hefði gjört af sleðanum og pokanum. Faðir hennar mundi sálga henni, ef hún hefði týnt sleðanum hans. Hún bítur hann í fingurna, klórar hann í framan og æpir sem örvita.

Þá kom einkver akandi eftir veginum.

»Hver rækallinn er það, sem hljóðar svona?« spurði hörkuleg rödd.

»Ég vil fá að vita, hvað karlinn hérna hefur gjört af mjölpokanum mínum og sleðanum,« sagði barnið kjökrandi og lét hnefana ganga á brjósti förumannsins.

»Er það hálfdauður maður, sem þú lemur svona? Burtu með þig, illfyglið þitt!«

Aðkomandi var há og þrekin kona. Hún sté af sleðanum og gekk að snjóskaflinum. Hún tók í hnakkadrambið á stelpunni og fleygði henni niður á veginn. Svo beygði hún sig niður, stakk handleggjunum undir bak förumannsins og lyfti honum upp, svo bar hún hann að sleðanum og lagði hann á hann. »Komdu

með til veitingahússins, illfygli litla,« hrópaði hún til prestsdóttur. »svo getum við heyrt, hvað þú veizt um þetta.«

* * *

Klukkustund síðar sat förumaðurinn á stól við dyrnar á fínustu stofunni í veitingahúsinu, og fyrir framan hann stóð frúin skörulega, sem hafði frelsað hann úr snjóskaflinum.

Svona, eins og Gústaf Berling nú sá hana, á leiðinni heim frá kolakstri í skóginum, með sótugar hendur og krítarpípu í munninum, klædda í svarta, fóðurlausa lambskinnskápu og röndóttan heimaunnin vaðmálskjól, með járnslegna skó á fótum og hníf í slíðrum stunginn inn á brjóstið, svona, eins og hann sá hana, með grátt hár, greitt slétt upp, yfir öldruðu, fallegu andliti, svona hafði hann heyrt henni lýst ótal sinnum, og hann vissi, að hann hefði hitt hina víðfrægu majórsfrú á Eikabæ.

Hún var voldugasta konan á Vermalandi, átti 7 járnnámur, var vön að skipa og láta hlýða sér; og hann var bara dauðadæmdur veslingur, allslaus, og vissi, að allir vegir voru honum of erfiðir, öll herbergi of lítil. Hann nötraði af ótta fyrir augnaráði hennar.

Hún stóð þegjandi og horfði á þessa ímynd mannlegrar eymdar fyrir framan sig; þessar rauðu, þrútnu hendur, þennan skinhoraða skrokk og þetta aðdáanlega höfuð, sem jafnvel nú, í niðurlægingu og vanhirðingu, var svo frumlega fagurt.

»Það er Gústaf Berling, vitlausi presturinn?« sagði hún spyrjandi.

Förumaðurinn sat grafkyr.

»Ég er majórsfrúin á Eikabæ.«

Það fór hrollur um förumanninn. Hann spenti greipar og leit upp með eftirvæntingarfullu augnaráði. Hvað ætlaði hún sér með hann? Ætlaði hún að neyða hann til að lifa? Hann óttaðist þrek hennar. Hann hefði þó verið svo nærri því, að öðlast frið hinna eilífu skóga.

Hún byrjaði bardagann með að segja honum, að dóttir Brubæjarprestsins hefði fengið aftur sleðann sinn og mjölið, og að hún sjálf hefði húsrúm handa honum, eins og svo mörgum öðrum húsviltum aumingjum, í »stásssveinastofunni« á Eikabæ. Hún bauð hon-

um að lifa í gleði og glaum, en hann svaraði, að hann yrði að deyja.

Þá lamdi hún hnefanum í borðið, og sagði honum meiningu sína afdráttarlaust. »Já, já, þú vilt deyja, það vilt þú. Ég skyldi ekki furða mig á því, ef þú bara værir lifandi. En líttu á þennan skinhoraða skrokk, á máttlausu útlimina og dauflegu augun og helddurðu svo, að þú eigir nokkuð eftir til að drepa. Helddurðu að maður þurfi endilega að liggja í líkkistu til að vera dauður? Trúir þú því ekki, að ég standi hér og sjái, hversu dauður þú ert, Gústaf Berling, dauður?«

»Ég sé þú hefur hauskúpu í stað höfuðs, og mér sýnast ormarnir skríða út úr augnatóftunum. Finnur þú ekki, að þú hefur munninn fullan af mold? Heyrir þú ekki, hversu hringlar í beinunum, þegar þú hreyfir þig? — Þú hefur drekt þér í brennivíni, Gústaf Berling, og dauður ertu. — Það, sem nú er eftir af þér, er bara beinagrind, og henni viltu ekki lofa að lifa, ef slíkt getur kallast líf? Það er alveg eins og þú gætir ekki unt hinum dauðu að dansa yfir leiðin í tunglsljósinu.«

»Skammast þú þín fyrir að hafa verið prestur, fyrst þú vilt nú deyja? Það væri þó heiðarlegra, ef þú vildir nota hæfileika þína og gera eitthvert gagn á Guðs grænni jörð, skal ég segja þér. Hversvegna komstu ekki strax til mín, þá skyldi ég hafa komið öllu í gott lag fyrir þig. Nú væntir þú þér víst mikils heiðurs af að verða hjúpaður líkblæju, lagður í hefilsspæni og kallaður fallegt lík.«

Förumaðurinn sat rólegur, næstum brosandi, meðan hun lét dæluna ganga. Engin hætta, hugsaði hann, engin hætta! Skógarnir eilífu bíða og hún hefur engan þrótt til að snúa sál þinni frá þeim.

En majórsfrúin þagnaði og gekk nokkrum sinnum fram og aftur um gólfið; svo settist hún við arninn, lagði fæturna upp á eldstóna og studdi olnbogunum á hnén.

»Skollinn hafi það,« sagði hún og hló ofurlítið við, »það er svo satt sem ég segi, að ég hef tæpast tekið eftir því sjálf. Heldurðu ekki að flestir í þessum heimi séu dauðir eða hálfdauðir? Heldurðu ég lifi? Ónei, ónei?«

»Já horfðu bara á mig. Ég er majórsfrúin á Eikabæ, og ég verð að halda að ég sé ríkasta frúin á Vermalandi. Bendi ég með einum fingri, þá hleypur landshöfðinginn, bendi ég með

tveim, hleypur biskupinn og bendi ég með þrem, þá dansar bæði kórbræðrasamkundan, ráðherrar og herramenn polka á torginu í Karlstað. Skollinn hafi það, segi ég, drengur minn, ég er ekki annað en lík í fötum. Guð veit, hversu lítið líf er í mér.«

Förumaðurinn hallaði sér áfram á stólnum og hlustaði nú með athygli. Gamla majórsfrúin sat og ruggaði sér fyrir framan eldinn. Hún horfði ekki á hann meðan hún talaði.

»Heldurðu ekki,« hélt hún áfram, »að ef ég væri lifandi manneskja, sem sæi þig sitja þarna fátækan og aumkunarverðan með sjálfsmorðshugsanir í hjarta þínu, heldurðu ekki að ég mundi reka þær burt frá þér í einu vetfangi? Þá hefði ég getað tárast yfir þér og bænir mínar mundu hafa breytt öllum áformum þínum, og ég hefði frelsað sál þína; en nú er ég dauð. Guð veit, hversu lítið líf er í mér.

Hefurðu heyrt, að ég var einusinni Margrét Celsing hin fagra? Það er nokkuð langt síðan, en enn þá get ég setið og grátið gömlu augun mín rauð yfir henni. Hví átti Margrét Celsing að deyja og Margrét Samzelíus að lifa; hví á majórsfrúin á Eikabæ að lifa? Segðu mér það, Gústaf Berling!

Veiztu hvernig Margrét Celsing var? Hún var grannvaxin og smálimuð og góð og saklaus. Hún var ein af þeim, sem englarnir gráta yfir, þegar dauðann ber að. Hún þekti ekkert ilt, enginn hafði hrygt hana, hún var góð við alla. Og falleg var hún, ljómandi falleg.

Það var einusinni ágætismaður. Hann hét Altringer. Guð má vita, hvernig stóð á því, að hann kom þar upp í eyðihéruðin í Fljótsdalnum, þar sem jörð foreldra hennar lá. Margrét Celsing sá hann, hann bar af öllum mönnum og hann elskaði hana.

En hann var fátækur, og þau komu sér saman um að bíða hvort eftir öðru í 5 ár, eins og stendur í vísunni.

Þegar 3 ár voru liðin, kom annar biðill. Hann var ljótur og leiður, en foreldrar hennar héldu, að hann væri ríkur, og þau neyddu Margréti Celsing með fortölum og fagurgala, með barsmíði og hótunum, til að taka hann sér fyrir mann. Sjáðu til, þann dag dó Margrét Celsing.

Síðan þá hefur engin Margrét Celsing verið til, heldur bara majórsfrú Samzelíus, og hún var ekki góð, ekki saklaus, hún aðhyltist hið illa og gaf ekki gaum að því, sem gott var.

Þú veizt víst, hvernig svo fór. Við bjuggum á Vatni, hérna

við Löfven, majórinn og ég; en hann var ekki ríkur, eins og sagt hafði verið. Eg átti oft erfitt.

Þá kom Altringer aftur og nú var hann ríkur. Hann keypti Eikabæ, sem er næsta jörð við Vatn, og hann keypti 6 aðrar jarðir við Löfven. Hann var duglegur og framkvæmdarsamur; ágætismaður var hann. — Hann hjálpaði okkur í fátæktinni; við ókum í vögnunum hans, hann sendi mat í eldhúsið okkar og vín í kjallarann. Hann gjörði mér lífið létt og ánægjulegt. Majórinn fór burt í stríð, en hvað kærðum við okkur um það! Annan daginn var ég gestur á Eikabæ, hinn daginn kom hann að Vatni. Ó, það var eins og gleðin dansaði hringdans eftir bökkunum á Löfven!

En svo var farið að baktala Altringer og mig. Hefði Margrét Celsing þá lifað, mundi hún vissulega hafa orðið mjög sorgbitin, en mér stóð alveg á sama. Þó vissi ég ekki enn, að það var af því, að ég var dauð, að ég var tilfinningarlaus.

Þetta þvaður um okkur kom fyrir eyru föður mínum og móður, þar sem þau voru í kolanámunum í Fljótsdalsskógunum. Gamla konan hugsaði sig ekki lengi um; hún lagði af stað hingað til að tala við mig.

Einn góðan veðurdag, meðan majórinn var burtu, sat ég undir borðum ásamt Altringer og fleirum; þá kom hún að Vatni. Ég sá hana ganga inn í stofuna, en ég fann ekki, að hún væri móðir mín. Ég tók kveðju hennar ókunnuglega og bauð henni að setjast til borðs með okkur og gjöra sér gott af matnum.

Hún ætlaði að tala við mig eins og ég væri dóttir hennar, en ég sagði henni, að henni skjátlaðist; foreldrar mínir væru dánir, þau hefðu dáið á brúðkaupsdegi mínum.

Þá félst hún á leikinn. Sjötug var hún og tuttugu mílur vegar hafðu hún ekið á þrem dögum. Nú settist hún róleg niður og borðaði með okkur. Hún var óvanalega þrekmikil kona.

Hún sagði, að það væri sorglegt, að ég hefði orðið fyrir slíkum missi einmitt þann dag.

»Hið sorglegasta var,« svaraði ég, »að foreldrar mínir dóu ekki einum degi fyr, því þá hefði ekkert orðið af brúðkaupinu.«

»Majórsfrúin er þá ekki ánægð með hjónaband sitt?« spurði hún þá.

»Jú,« svaraði ég, »nú er ég ánægð. Ég mun ætíð verða ánægð með að hlýðnast vilja minna kæru foreldra.«

Hún spurði, hvort það hefði verið vilji foreldra minna, að ég skyldi dyngja skömm og svívirðing yfir þau og sjálfa mig og svíkja manninn minn. Litla virðing sýndi ég foreldrum mínum með því, að gefa tilefni til þvaðurs.

«Þau verða að liggja eins og þau hafa um sig búið,« svaraði ég henni og auk þess mætti ókunna frúin vita, að ég þyldi ekki. að neinn færi smánarorðum um dóttur foreldra minna.

Við borðuðum, við tvær einar. Karlmennirnir kringum okkur sátu þegjandi og gátu hvorki hreyft hníf né gaffal.

Gamla konan var sólarhring um kyrt, til að hvíla sig; svo fór hún. En meðan hún var, gat ég ómögulega skilið í, að hún væri móðir mín. Ég vissi bara, að móðir mín var dáin.

Þegar hún var að fara af stað, og ég stóð við hlið hennar í dyrunum og vagninn var kominn, þá sagði hún við mig:

»Heilan sólarhring hef ég nú verið hér, án þess að þú hafir viljað kannast við mig sem móður þína. Um óbygðir hef ég ferðast hingað, tuttugu mílur á þrem dögum, og ég skammast mín svo fyrir þig,, að ég skelf og titra eins og ég hefði verið húðstrýkt. Verði þér afneitað eins og mér hefur verið afneitað, útskúfað eins og mér hefur verið útskúfað, Verði þjóðvegirnir heimili þitt, hálmbæli rúm þitt, kolagröfin arinn þinn. Skömm og svívirðing verði laun þín, og slái aðrir þig, eins og ég nú slæ þig!«

Og hún rak mér rokna löðrung.

En ég tók hana upp, bar hana niður þrepin og setti hana í vagninn. »Hver ert þú, að þú formælir mér?« sagði ég. »Hver ert þú, að slærð mig?· Það þoli ég ekki neinum.«

Og ég gaf henni löðrunginn aftur.

Vagninn ók af stað samstundis, en þá, í því augnabliki, Gústaf Berling, vissi ég að Margrét Celsing var dauð. — Hún var góð og saklaus; hún þekti ekkert ilt. Englarnir höfðu grátið á gröf hennar. Ekki hefði hún slegið móður sína, ef hún hefði lifað.«

Förumaðurinn við dyrnar hafði tekið vel eftir og orðin höfðu snöggvast yfirgnæft hinn tælandi þyt frá hinum eilífu skógum. Sjá, þessi volduga frú, hún gjörði sig sjálfa jafna honum í synd. systur hans í glötun, til þess að gefa honum hugarþrek til að lifa. Þannig átti hann að komast að raun um, að sorg og synd hvíldi á herðum fleiri en hans. Hann stóð upp og gekk til majórsfrúarinnar.

»Viltu nú lifa‘ Gústaf Berling?« spurði hún með grátstaf í kverkunum; »hversvegna vilt þú deyja? Þú hefðir getað orðið

duglegur prestur, en aldrei var Gústaf Berling sá, sem þú drektir brennivíni, jafn-engilhreinn og Margrét Celsing, sú sem ég kæfði í hatri. Viltu lifa?«

Gústaf féll á kné fyrir majórsfrúnni.

»Fyrirgefið mér,» sagði hann, »ég get það ekki.«

»Ég er gömul kona,« sagði majórsfrúin, »hörðnuð af miklum mótgangi, og hér sit ég og rek raunir mínar fyrir flakkara, sem ég hef fundið hálfdauðan í snjóskafli við veginn. Maklega fer mér. Látum hann fara og verða sjálfsmorðingja; þá getur hann að minsta kosti ekki sagt neinum frá flónshætti mínum.«

»Majórsfrú góð, ég er engin sjálfsmorðingi, ég er dauðadæmdur. Gjörið mér ekki baráttunu of erfiða. Ég get ekki lifað. Líkaminn hefir orðið sál minni yfirsterkari, þessvegna verð ég að láta hana lausa; lofa henni að fara til Guðs.«

»Já, já, svo þú heldur hún fari þangað?«

»Verið þér sælar, majórsfrú Samzelíus, og þakka yður fyrir.«

»Vertu sæll, Gústaf Berling.«

Förumaðurinn stóð upp og skjögraði niðurlútur fram að dyrunum. Þessi kona hafði gert leiðina til hinna eilífu skóga erfiða fyrir hann.

Þegar hann kom að dyrunum, gat hann ekki stilt sig um að líta aftur. Þá mætti hann augnaráði majórsfrúarinnar, sem sat kyr og horfði á eftir honum. Hann hafði aldrei séð þvílíka breytingu á andliti, og hann staðnæmdist og starði á hana. Hún, sem nýlega hafði verið reið og ógnandi, virtist nú algjörlega ummynduð og augu hennar tindruðu af umburðarlyndum, hluttakandi kærleik. Það var eitthvað í brjósti hans, í hans eigin afvegaleidda hjarta, sem ekki stóðst þetta augnaráð; hann studdi enninu við dyrastólpann, lyfti handleggjunum upp yfir höfuð sér og grét, eins og hann ætlaði að springa.

Majórsfrúin fleygði krítarpípunni í eldinn og gekk til hans. Hreyfingar hennar urðu alt í einu móðurlega blíðar.

»Svona nú, drengur minn!«

Og hún dró hann niður til sín á bekkinn við dyrnar, svo að hann grét með höfuðið í kjöltu hennar.

»Viltu enn þá deyja?«

Hann ætlaði að þjóta upp. Hún varð að halda honum með valdi.

»Nú segi ég þér það í síðasta sinn, að þú getur gjört eins og þér þóknast. En því lofa ég þér, að ef þú vilt lifa, þá skal

ég taka dóttur Brúbæjarprestsins að mér og gera hana að manneskju, og þá má hún þakka Guði fyrir, að þú stalst mjölpokanum hennar. Viltu svo lifa?«

Hann leit upp og horfði í augu henni.

»Er það alvara?« — »Það er það, Gústaf Berling.«

Þá sló hann höndunum saman í angist. Hann sá í anda flóttalegu augun, samanklemdu varirnar og skinhoruðu, litlu hendurnar. Veslings barnið átti þá að fá hjúkrun og hirðingu, bæði andlega og líkamlega. Nú luktist leiðin til hinna eilífu skóga fyrir honum.

»Ég skal ekki ráða mér bana meðan hún er undir hendi majórsfrúarinnar,« sagði hann. »Ég vissi, að majórsfrúin mundi neyða mig til að lifa. Ég fann strax, að majórsfrúin var sterkari en ég.«

»Gústaf Berling,« sagði hún hátíðlega, »ég hef barist fyrir okkur bæði. Ég sagði við Guð: »Sé nokkur vitund af Margrétu Celsing enn þá lifandi í mér, þá leyfðu henni að koma í ljós og hindra þennan mann í að fara og drepa sig.« Og Guð leyfði það. og þú sást hana, og þessvegna gazt þú ekki farið. Og hún hvíslaði að mér, að vegna veslings barnsins mundir þú kannske hætta við að deyja. — Ójá, þið fljúgið nógu djarflega, viltu fuglarnir, en Guð þekkir netin, sem geta veitt ykkur.«

»Hann er voldugur og óskiljanlegur Guð,« sagði Gústaf Berling, »hann hefur gjört gabb að mér og útskúfað mér, en hann vill ekki láta mig deyja. Verði hans vilji.«

Upp frá þeim degi var Gústaf Berling »stásssveinn« á Eikabæ. Tvisvar reyndi hann að fara burt þaðan og lifa af vinnu sinni. Annað skiftið gaf majórsfrúin honum hús rétt við Eikabæ: hann flutti þangað og ætlaði að reyna að lifa sem daglaunamaður. Það tókst honum nokkurn tíma, en hann varð brátt þreyttur á einverunni og þessu daglega striti, — og varð aftur »stásssveinn«. Hitt skiftið var, þegar hann fór að Borg til að kenna Hinrik Dohna, greifasyninum. Þá varð hann ástfanginn í Ebbu Dohna. yngri systur Hinriks; en þegar hún dó, rétt um það leyti, sem hann hélt, að hann væri að ná ástum hennar, þá hætti hann alveg að hugsa um að vera annað en »stásssveinn« á Eikabæ. Honum virtist engin uppreisn vera möguleg fyrir hempulausan prest.

Þýtt hefir
BJÖRG ÞORLÁKSDÓTTIR.

Ísland.

Tileinkað íslenzkum skólabörnum.

Töframynd í Atlanzál,
ennisbjarta, tigna móðir;
dýrust mynd í sona sál,
sem í hjörtum tendrar bál
heitt sem þínar Heklu-glóðir!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, Norðurhafs drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum,
já fannbungum, hraunum og jöklunum öllum;
því þú ert vor móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

Héðins, Grettis fósturfold,
fóstran *Kjartans, Gunnars* móðir,
Arasonar móðurmold!
margrar hetju blóð og hold
geyma þínar göfgu slóðir.
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, fornkappa drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og fornaldar minnum og köppunum öllum;
því þú varst þeim móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

Auðgast sögu og sagnaland,
Sæmund þú á brjóstum fæddir;
Ara og *Snorra* ættarland,
Espólíns og *Sturlu* land,
þú, sem heim um fornöld fræddir!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, sagnanna drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og fortíðar minnum og sögunum öllum;
því þú varst þeim móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

Eddu og skálda óðalsslóð,
Arnórs ljóð þú málsnild gæddir;
þú átt *Sighvats, Egils* óð,
Eysteins, *Hallgríms* sólarljóð.
Bjarna og *Jónas* báða fæddir!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, skáldanna drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og fornskálda kvæðum og ljóðunum öllum;
því þú varst þeim móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

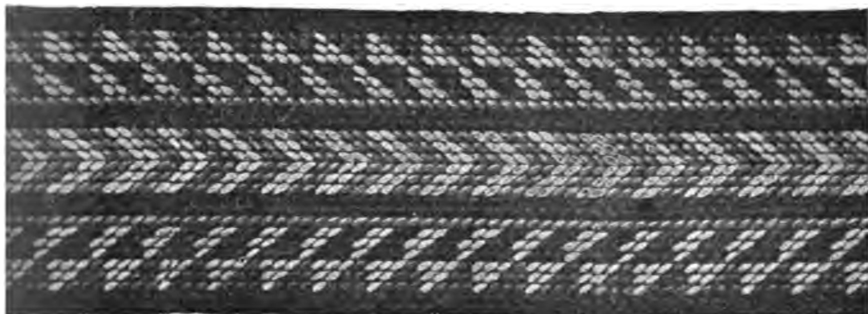
Lagaspeki og frelsis fold,
fim þér reyndist *Úlfljóts* tunga;
Njáls og *Gellis* móðurmold
móðir *Þorgeirs, Skafta* fold,
Jón þú barst og *Baldvin* unga!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, frelsisins drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og fortíðar spekinni og lögunum öllum!
því þú varst þeim móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

Barna þinna vona Vár!
vor skal sonareiður þessi:
þér að vinna um öld og ár,
unz í skaut þitt fellur nár.
Drottinn heit vort heyri og blessi!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, framtíðar drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og framtíðar heitum og vonunum öllum;
því þú ert vor móðir, vort minningaland.
Móðir og minningaland!

V. G.

Íslenzk hringsjá.

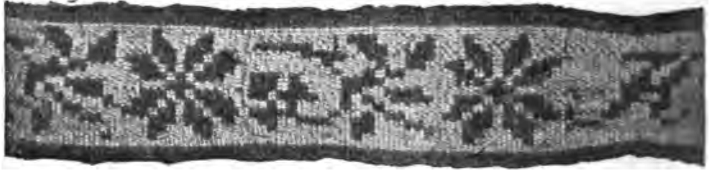
UM SPJALDVEFNAÐ (»Über Brettchenweberei«, Berlin 1901) heitir bók, sem fröken *M. Lehmann-Filhés* hefir gefið út og er það skrautrit mikið í fjögra blaða broti og með 82 myndum og henni til stórsóma. Ritið er í 10 köflum og er þar nákvæm lýsing á spjaldvefnaðinum í sínum ýmsu myndum og sjálfri vefnaðaraðferðinni. Þar er og mjög fróðleg skýrsla um rannsóknir bæði hennar sjálfrar og margra nafnkunnra vísindamanna viðvíkjandi spjaldvefnaðinum og útbreiðslu hans í ýmsum löndum. Kemur það upp úr kafinu, að hann er ekki aðeins eldgamall, heldur hefir tíðkast um allar jarðir, og má víðast hvar finna einhverjar menjar hans í hinum »gamla heimi«. Í Danmörku er hann til á Jótlandi, í ýmsum héruðum í Noregi, Svíþjóð og Finnlandi. Hann er og iðkaður á sumum stöðum í Grikklandi,

Spjaldofinn lindi (»snúruband«).

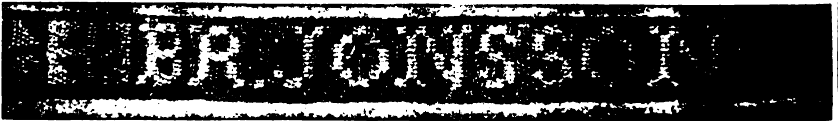
í Litlu-Asíu, Kákasus, Indlandi, Síam, Kína o. s. frv. Álítur Assyríufræðingurinn Dr. Carl Lehmann, að Babýlonsríkið sé hið upprunalega heimkynni hans. Og fröken L.-F. álítur, að Guðrúnarkviða II, 26 (»*Húnskar meyjar, þær er hlaða spjöldum ok göra gull fagrt*«) bendi á, að spjaldvefnaðarlistin hafi fluzt með Húnum til Norðurálfunnar frá Kákasuslöndunum, þar sem menn enn eru leiknir í þessum vefnaði og vefa bæði gullhlöð og silfurbönd með spjöldum. Þetta virðist þó mjög vafasamt. Fult eins líklegt er, að orðin í Guðrúnarkviðu eigi aðeins að benda á, að húnskar konur hafi verið öðrum fremur leiknar í spjaldvefnaði. Því ýmislegt virðist benda á, að spjaldvefnaðurinn hafi áður verið til á Norðurlöndum og sé þar eldgamall. Þannig getur frøken L.-F. þess, að í Þjóðmenjasafninu í Kaupmannahöfn sé til lindi (eða mittisband) frá eiröldinni, sem að dómi manna, er vit hafa á, sé spjaldofinn. Og þetta er næsta líklegt, þar sem menjar þessa vefnaðar hafa fundist í forngröfum Egipta frá árinu 960 fyrir Krists burð og svipaðar menjar má finna víða annarstaðar frá fornöldinni. Menjar hans hafa meira að segja fundist hjá frumbyggjum Ameríku, því í safni einu í Hamborg er spjaldofið band frá Peru, sem fundist hefir í forngröfum þar. Spjaldvefnaðurinn virðist því hafa verið mjög almennur hjá öllum fornþjóðum, og er það því mjög sennileg tilgáta, er fröken L.-F. ætlar, að hann sé

sú elzta vefnaðartegund, sem yfir höfuð sé til eða mannkynið fyrst hafi fundið upp. Lýsing L.-F. á sjálfri vefnaðaraðferðinni og tilbreytingum hennar virðist gera þetta mjög líklegt. Hún getur sem sé bæði verið ákaflega einföld og töluvert margbrotin; en hin fullkomnari aðferðin er þó aðeins tilbreyting á hinni einfaldari,

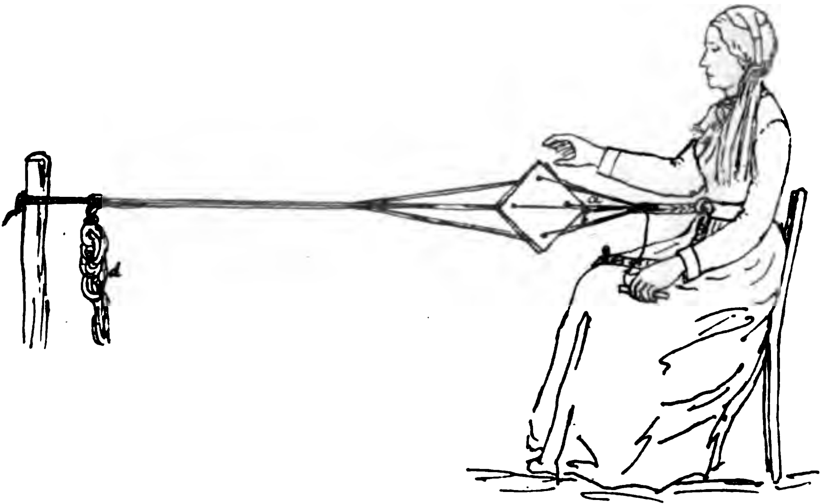
Spjaldofið sokkaband (rósaband).

sem vaxið hefir smámsaman út frá henni. Hin einfaldasta og elzta aðferð er nálega eingöngu í því fólgin að snúa saman þræði og úr því myndast svo snúrubandið. En svo vaxa smámsaman tilbreytingarnar með nýjum tilraunum, unz menn

Spjaldofið leturband.

fara að geta ofið bönd með rósaflúri, stöfum og ýmsum myndum. Upphaflega álítur fröken L.-F. að menn aðeins hafi ofið mjó bönd, sem menn svo hafi skeytt

Kona við spjaldvef.

saman á jöðrunum, til að mynda úr þeim dúka og ábreiður, eins og sumar þjóðir í Afríku gera enn í dag, þó þar sé ekki ofið með spjöldum. En fyrst síðar, er menn vóru búnir að finna upp nýjar aðferðir og nýja vefstóla, hafi menn farið að vefa breiðari dúka. En alt eigi þó rót sína að rekja til spjaldvefnaðarins frá fyrstu.

Í bókinni eru meðal annars 4 myndir af spjaldofnum böndum frá Íslandi, og hefir oss þótt við eiga að gefa lesendum Eimreiðarinnar kost á að sjá 3 af þessum myndum. Er ein þeirra af íslenzku »snúrubandi«, önnur af rósabandi og hin þriðja af leturbandi (með nafni Brynjúlfs Jónssonar fornfræðings, ofið fyrir skömmu af konu á Vesturlandi). Þar við bætum vér svo 4. myndinni, sem áður hefir staðið í eldri ritgerð um spjaldvefnaðinn eftir fröken L.-F. í »Zeitschrift d. Ver. f. Volksk.« 1899 Er það mynd af íslenzkri konu, sem er að vefa í spjöldum með tvöföldu skili, og hefir fornfræðingur Brynjúlfur Jónsson gert frumteikninguna að henni, en fröken L.-F. teiknað eftir henni þá mynd, er hér birtist.

Það er vonandi, að íslenzkar konur sjái nú um að spjaldvefnaðarlistin gleymist nú ekki úr þessu, heldur nái æ meiri og meiri þroska og gengi hjá hinni uppvaxandi kvenþjóð í landinu. Þær, sem vilja afla sér frekari leiðbeiningar um hana, ættu að útvega sér þessa umgetnu bók fröken L.-F., og munu þær þá fljótt sannfærast um, hve undursnotran og margbreyttan vefnað má framleiða með hinum einföldu og ódýru vefspjöldum, sem ekki einu sinni þurfa að vera úr tré, heldur má líka búa til úr brúkuðum spilum, bókaspjöldum eða pappa. Spjaldvefnaður ætti að vera sjálfsögð kenslugrein í kvennaskólunum. *V. G.*

ÞJÓÐMENNING ÍSLENDINGA um aldamótin 1900 (»Islands Kultur ved Aarhundredskiftet 1900«) heitir bók, sem dr. *Valtýr Guðmundsson* hefir gefið út árið sem leið (1902) með styrk af hinum mikla Carlsbergssjóði, og sem prófessor *Þorvaldur Thoroddsen* hefir samið inngang að. Efni þessarar bókar er í fám orðum sem hér segir:

Fyrst er stuttur formáli eftir dr. Valtý, þar sem gerð er grein fyrir því, hvernig bókin er orðin til. Því næst kemur inngangur eftir próf. Þ. Thoroddsen um »náttúru Íslands« og þarf þess varla að geta, að hann er ágætur að efni til, því eins og allir vita er höf. allra manna fróðastur um náttúru Íslands, og hefir með rannsóknum sínum og ritstörfum unnið sjálfum sér og ættlandi sínu mjög mikinn heiður. En hins er vert að geta, að ritgerð þessi er rituð með mestu snild. Höf. virðist vera jafnlétt að rita ágæta dönsku eins og íslenzku.

Þegar inngangium sleppir, tekur við aðalefni bókarinnar, »Islands Kultur«: »Þjóðmenning Íslendinga um aldamótin 1900« eftir dr. Valtý Guðmundsson. Í »Eimreiðinni« VI var alllöng ritgerð eftir dr. Valtý um »framfarir Íslands á 19. öldinni«. Ritgerð þessi vakti mikla athygli og var meðal annars þýdd á þýzku. Hana hefir nú höf. aukið og endurbætt og lagt til grundvallar við samningu dönsku bókarinnar. Sakir þess má nú skoða »Eimreiðar«-ritgerðina eins og ágrip af bók þessari. Hér þarf eigi að setja nema örstutt yfirlit yfir efnið í »Islands Kultur«. Efninu er skift í 6 kafla.

Fyrsti kaflinn er um »þjóðina og daglegt líf hennar«. Þar talar höf. um fólksmagnið, þjóðareinkennin, búninginn, húsaskipun, skemtanir, íþróttir og hjátrú. Kafli þessi er mjög skemtilegur og fróðlegur fyrir danska lesendur. Það er vandaverk að lýsa einkennum heillrar þjóðar með fáum orðum. Tilraun höf. í því efni ber vott um mjög skarpa hugsun og nákvæma athygli. En auðvitað ætlast hann eigi til, að álit hans á þjóðareinkennum Íslendinga sé fullnaðardómur. Hann segir

sjálfur, »að lýsing sín sé eigi annað og meira en tilraun«. Sérstök þjóðareinkenni Íslendinga koma þá fyrst glögt í ljós, þegar þeir eru bornir saman við ættfrændur sína á Norðurlöndum (t. d. Norðmenn), og um leið tekið tillit til menningarstigs þess, sem Íslendingar nú standa á. En rúmið hefir eigi leyft höf. að rita nákvæmar um þetta efni.

Annar kaflinn um »um stjórnarfar og embættaskipun« er fróðleg og skipuleg lýsing á stjórnmálum Íslands, stjórnarskránni, framkvæmdarstjórninni, sveitastjórninni, dómaskipuninni og kirkjumálum. Í kafla þessum eru meðal annars myndir af *Baldvini Einarssyni, Jóni Sigurðssyni* og *Benedikt Sveinssyni.*

Í þriðja kaflanum um »uppfræðing og mentun« skýrir höf. frá kenslu- og skólamálum, söfnum, félögum, sem starfa að mentun og uppfræðing, prentsmiðjum, blaða- og bókasölu og umönnun þeirri og hjálp, sem ríkið og einstakir menn veita uppfræðing og vísindum.

Fjórði kaflinn er um »bókmentir og listir«. Hér kemur höf. fram með ágætt yfirlit yfir nýrri bókmentir Íslendinga. Auðvitað lýsir hann einkum bókmentum 19. aldarinnar og leysir yfirleitt verk sitt prýðilega af hendi. Nokkrir lærðir menn meðal Dana hafa haldið því fram, að Ísland ætti engar nýjar bókmentir. Þeir sjá nú, að þekking þeirra hefir í þessu efni verið mjög ófullkomin. Hér eru og myndir af þessum rithöfundum: *Magnúsi Stephensen, Tómasi Sæmundssyni, Bjarna Thorarensen, Jónasi Hallgrímssyni, Grími Thomsen, Benedikt Gröndal, Steingrími Thorsteinsson, Matthíasi Jochumssyni, Þorsteini Erlingssyni, Jóni Thoroddsen, Gesti Pálssyni, Finni Magnússyni, Sveinbirni Egilssyni, Konráði Gíslasyni, Guðbrandi Vigfússyni, Jóni Árnasyni, Vilhjálmi Finsen, Birni Gunnlaugssyni* og *Pétri Péturssyni.* Í kafla þessum talar höf. ennfremur um listir og íþróttir á Íslandi, en þær standa enn þá á mjög veikum fótum. Í honum er fjöldi mynda og meðal annars myndir af tveimur listamönnum: *Sigurði Guðmundssyni* málara og *Sveinbirni Sveinbjörnsson* tónskáldi.

Í fimta kaflanum ritar höf. um fjármál og efnahag, atvinnuvegi og samgöngur. Hann skýrir allnákvæmlega frá landbúnaðinum, fiskiveiðunum, dýraveiðum, handiðnum, iðnaði, málmnámi og verzlun. Hér fá danskir lesendur afarmikla og margháttar fræðslu, sem þeir geta hvergi annarstaðar fengið. Þessi kafli er ágætur bæði að efni og búningi.

Sjötti kaflinn er um »heilbrigðismál og mannúðarmál«. Þar talar höf. um læknaskipun, spítala, ellistyrksmál, fátækramál, bindindismál og fl.

Bókinni fylgir viðauki. Í honum eru þýðingar á nokkrum íslenzkum kvæðum. Höfundar kvæðanna eru *Bjarni Thorarensen, Jónas Hallgrímsson, Jón Thoroddsen, Grímur Thomsen, Benedikt Gröndal, Páll Ólafsson, Steingrímur Thorsteinsson* og *Matthías Jochumsson.* Þar eru og þýddir kaflar úr íslenzkum skáldsögum. Höfundar sögukaflanna eru *Jón Thoroddsen* og *Gestur Pálsson.* Þýðingar þessar eru flestar eftir danska menn. Þær eru yfirleitt mjög góðar, þótt þær auðvitað geti eigi jafnast við frummálið. Dönsk tunga getur alls eigi náð hljómfegurð íslenzkunnar.

»Islands Kultur« er allstór bók: 160 + VIII blaðsíður í stóru broti. Í henni eru 108 myndir. Flestar þeirra eru fallegar og vel gerðar. Þó eru sumar mannamyndirnar eigi vel glöggar; en dr. Valtýr gat engar betri fengið. Prentun og allur frágangur bókarinnar er í bezta lagi.

»Islands Kultur« er í alla staði ágæt bók. Hún er reglulegt forðabúr öllum þeim, sem fljótlega vilja kynna sér Ísland og hag þess. Efnið er afarmikið og margbrotið. En því er komið svo vel og skipulega fyrir, að bókin er skemtileg. Lengri kaflarnir hafa tekist ágætlega. Alstaðar er höf. stuttorður og gagnorður, eins og vísindamanni og góðum rithöfundi sæmir. Sumstaðar hefði hann mátt vera

orðfleiri, en rúmið hefir eigi leyft það. Reyndar mætti gera dálitlar athugasemdir við stafsetning sumra íslenzkra nafna o. s. frv. En slíkir smámunir hafa enga þýðingu. Og auk þess gerir höf. grein fyrir þeim í formálanum.

»Islands Kultur« er sönn og skilrík bók. Hún fer með engar ýkjur, en færir ávalt sterkar sannanir fyrir máli sínu. Höf. skýrir rétt og látlaust frá mjög miklum framförum, sem Ísland og Íslendingar hafa tekið síðustu áratugina. Með einlægri ættjarðarást og bjargfastri trú á framtíð Íslands er bent á, að framfarir þessar eru aðeins byrjun: Ísland á beztu framtíð fyrir höndum, »ef að þjóðin þar til ber þrek og hygni og vilja«. Í bók þessari getur íslenzka þjóðfélagið séð mynd sína, og myndin er framar öllum vonum fögur og blómleg og Íslendingum til sóma.

»Islands Kultur« er þýðingarmikil og þörf bók. Hún er einkum rituð handa Dönum. En þeir hafa allra manna mest þörf á því að fræðast um Ísland. Henni hefir og verið tekið ágætlega í Danmörku. Ritdómar hafa komið um hana í öllum aðalblöðum Dana, og óefað verður rætt um hana i mörgum dönskum tímaritum. Allir ritdómarnir ljúka lofsorði á bók þessa, og allir bera þeir vott um mesta velvilja til Íslands og Íslendinga.

Hér skal að síðustu sett lítið sýnishorn þess, sem ritað hefir verið um »Islands Kultur« í nokkrum blöðum og tímaritum, sem vér höfum við hendina. Sýnishorn þetta er alls eigi orðrétt. Það er lauslega þýtt. Og fleiri málsgreinar eru dregnar saman í eitt, til þess að þær taki sem minst rúm.

»*Berlingske Tidende*«: Hinn ágæti jarðfræðingur og landfræðingur Íslands, prófessor Þorv. Thoroddsen hefir ritað inngang að »Islands Kultur«. Inngangur þessi er ágæt náttúrulýsing á Íslandi, þótt hún sé stutt. »Náttúra Íslands er svo einkennileg, að landið má telja með merkilegustu löndum í heimi«. Dr. Valtý Guðmundssyni hefir tekist verk sitt vel. Bók hans er hugðnæm og skemtileg. Og efni hennar er flestum Dönum hreinasta nýjung. Vér ráðum öllum, sem vilja kynna sér Ísland og Íslendinga að lesa rækilega bók þessa. Það þarf að breiða út þekkingu á Íslandi í Danmörku. Bók dr. Valtýs er góð byrjun þess. Vonandi líður eigi á löngu, áður en hún kemur aftur út í nýrri og aukinni útgáfu.

»*Dagbladet*«: »Islands Kultur« er ágæt og handhæg handbók í öllu, sem Ísland snertir. Miklar framfarir hafa orðið á Íslandi, síðan Íslendingar fengu stjórnarbótina 1874. Og þær verða óefað miklu meiri, þegar stjórnarbaráttan, sem höf. hefir tekið svo mikinn þátt í, verður nú loksins til lykta leidd.

»*Dannebrog*«: Til allrar hamingju eru Ísland og Danmörk að komast í nánari kynni en áður. En vér Danir höfum hingað til eigi haft aðgang að handhægum bókum um hag Íslands og íslenzk málefni á þessum tímum. Bókin »Islands Kultur«, eftir hinn nafnkenda íslenzka stjórnmálamann, dr. Valtý Guðmundsson kemur því á réttum tíma og í beztu þarfir. »Islands Kultur« vekur hjá oss virðingu fyrir þolgæði Íslendinga, og sjálfstæð þjóðmenning þeirra hrífur oss. Ísland á eftir fólkstölu fleiri skáld og rithöfunda en nokkur önnur þjóð. Íslendingar eiga enn þá afarmikinn ónotaðan auð í jarðveginum, fossunum og hafinu. Þeir geta með styrk frænda sinna í Danmörku átt ágæta framtíð fyrir höndum. Óefað verður þess eigi langt að bíða, að Ísland fær ritsíma-samband við umheiminn.

»*Dansk Kirketidende*«: »Islands Kultur« er falleg og skemtileg bók. Höf. hennar, dr. Valtýr Guðmundsson, hefir leyst verk sitt prýðilega af hendi. Bókin er honum til mikils sóma, og er í raun og veru afburðaritverk (*monumentalt Værk*). Hún veitir oss Dönum mjög gagnlega og hugðnæma fræðslu. Og Íslendingar hafa fulla ástæðu til að vera glaðir og hreyknir yfir henni. Inngangur bókarinnar er um náttúru Íslands. Hann er eftir Þorv. Thoroddsen.

»*København*«: »Islands Kultur« er allstór bók. Höf. hennar, herra Valtý Guðmundsson, ritar frábærlega skýrt, áhrifamikið og skemtilegt yfirlit yfir framfarir Íslands á 19. öldinni. Með mikilli mælsku talar »Islands Kultur« máli Íslendinga og heldur fram rétti þeirra til að teljast meðal mentaþjóðanna.

»*Läsning för Svenska Folket*«: »Islands Kultur« er mjög dýrmæt bók öllum þeim, sem vilja kynna sér »merkilegu eyna« (Ísland).

»*Lollands-Falsters Stifts-Tidende*«: »Islands Kultur« dr. Valtýs Guðmundssonar veitir oss Dönum ágæta hjálp til þess að kynna oss framfarir Íslands á 19. öldinni og þjóðlíf Íslendinga á þessum tímum. Í þessu efni hefir dr. Valtýr bætt úr brýnni þörf vorri. Og megum vér vera honum þakklátir fyrir það.

»*Nordisk Tidskrift*«: »Islands Kultur« er einkar hugðnæm bók og þýðingarmikill viðauki við »Danmarks Kultur«. Náttúrulýsingin er eftir prófessor Þorv. Thoroddsen. Hún er svo vönduð og snildarlega ritin, að erfitt er að finna aðra jafngóða. Höf. bókarinnar, dócent Valtyr Guðmundsson, raðar efninu mjög vel og fléttar það saman. Margt ritar hann einkar hugðnæmt og skemtilega, t. d. um húsaskipun, þjóðareinkennin og stjórnarskrármálið. Ágæt er lýsing hans á efnahag landsins og atvinnuvegunum. *H. P.*

Á LEIÐINNI (»Undervejs«) heitir nýútkomin kvæðabók (Khöfn 1902) eftir skáldið *Olaf Hansen*, þann er flest hefir þýtt af íslenzkum kvæðum og var einn í stúdentaförinni til Íslands sumarið 1900, en lagðist veikur í Rvík og varð því að verða þar eftir, er félagar hans héldu heimleiðis.

Fyrst er inngangskvæði (»Listin mín«), en því næst er bókinni skift í 5 kafla: 1. »Endurskin« (3 kvæði), 2. »Í bæ rústanna« (11 kvæði), 3. »Rakel« (5 kvæði), 4. »Í norðrinu« (3 kvæði) og 5. Sæluóður« (2 kvæði).

Öll þessi kvæði eru mjög snotur, en lesendum Eimreiðarinnar viljum vér sérstaklega benda á 4. kaflann. Öll kvæðin í honum eru sem sé um Ísland, því þó hið síðasta þeirra sé eiginlega um Rasmus Rask, málfræðinginn fræga, þá er það sérstaklega um hann sem hinn ógleymanlega Íslandsvin og starf hans að endurreisn íslenzkrar tungu og íslenzkra bókmenta. Kvæði þessi eru hin fegurstu, full af góðvild til Íslands og aðdáun, og í ríminu hljómmikil hrynjandi, enda er ágætt rím á öllum kvæðum O. H. Þetta er þriðja kvæðabókin, sem út hefir komið eftir hann (auk þýðinganna úr íslenzku), og hafa allar bækur hans hlotið góðan orðstír í dönskum blöðum. *V. G.*

Leiðréttingar.

Þessar prentvillur eru menn beðnir að leiðrétta í VIII. árg. Eimreiðarinnar:

Bls. 110, l. 7: mælikvarði 1:920,000 les mælikvarði 1 : 1,920,000.
- 111, l. 25: Blýgrýtisfjöllin les Blágrýtisfjöllin.
- 235, l. 20: Einar Jónsson les Einar Helgason.

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1903.

I. Vestur um land:

álholt	1		2		3		4		5		6	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	sept.	sept.	nóv.
ykjavík..	15	..	13	..	10	..	23	..	25	..	26	..
avík....	..	10	..	5	..	16	..	21	..	20	..	1
anesi...	..	..	..	..	10	14	23	20	25	..	..	..
narfirði..	..	..	13	3	..	..	23	..	..	17	..	..
um.....	..	..	13	..	10	13	23	20	..	..	..	..
fsvík....	15	8	13	3	10	13	23	20	26	17	27	..
ndarfirði.	..	..	..	..	11	13	24	20	..	..	..	..
kkishólmi	16	8	14	3	11	12	24	19	26	17	27	okt. 30
ummsfirði	..	..	15	..	12	12	25	19	27	..	..	..
rðstöð...	..	..	..	..	12	11	25	18	..	..	..	..
ey.....	16	8	15	2	12	11	25	18	27	16	27	28
eksfirði .	17	7	16	2	13	10	26	17	28	16	28	28
knafirði..	17	..	..	..	13	10	26	16	..	15	..	..
ludal....	18	7	16	2	14	9	26	16	28	15	29	27
afirði...	18	6	17	1	14	9	27	15	29	14	29	26
ındarfirði	18	6	17	1	14	9	27	15	29	14	30	26
andafirði	..	..	..	..	14	9	27	15	..	..	..	..
ungavík..	18	..	..	1	14	..	..	15	..	..	..	..
firði.....	20	6	18	1	16	9	29	15	30	14	okt. 2	26
alvík....	..	..	18	maí 31	16	7	29	13	..	..	..	..
rðurfirði .	..	..	18	..	..	..	29	12	..	..	2	24
kjarfirði .	20	4	..	..	16	6	..	..	30	12	..	..
ingrímsfirði	21	4	19	30	16	6	30	12	31	12	3	23
rufirði...	21	4	..	..	17	6	30	12	31	..	..	..
ðeyri...	23	4	21	30	19	6	ág. 1	12	sept. 1	12	5	21
ammstanga	..	2	..	..	19	4	1	10	..	..	..	18
nduós...	24	2	21	28	19	3	1	10	1	10	5	17
agaströnd.	24	1	21	27	19	3	1	10	1	10	5	15
ıðárkrók .	25	1	22	27	20	2	2	9	2	9	6	14
lkuós....	..	..	..	..	20	2	2	9	..	..	..	..
fsós.....	25	1	22	27	20	2	2	9	2	9	..	..
ganesvík .	25	apr. 30	..	27	..	2	2	..	..	..	..	..
lufirði...	25	30	22	26	20	1	3	8	2	9	6	14
afsfirði...	..	..	22	26	21	1	..	..	2	8	..	..
lvík.....	26	30	..	..	21	1	3	8	2	8	6	13
ísey.....	..	..	23	26	..	..	3	8	3	8	..	..
alteyri....	26	30	23	26	21	1	3	8	3	8	6	13
reyri.....	27	..	23	..	22	..	5	..	4	..	8	..
ureyri...	..	30	..	26	..	1	..	8	..	8	..	13

thugasemd um **strandferðirnar.** Á Búðir, Ólafsvík, Blönduós, Haganesvík, sey, Kópasker, Hornafjörð og Vík koma skipin því að eins, að því verði við komið. rá Reykjavík og Akureyri fara strandskipin jafnan kl. 9 árdegis. Á öðrum stöðum er sá tiltekinn í áætluninni, er skipin megi fara í fyrsta lagi, en félagið ber enga ábyrgð á, þótt þau að tefjast svo, að síðar verði farið. Viðstaðan á millistöðvunum verður svo stutt, semt unt er.

Áætlun um eimskipaferðir 1903 milli Kaupmannahafnar, Leith, Færeyja og Íslands.

Frá Kaupmannahöfn til Íslands

	1. Laura	2. Vesta	3. Laura	4. Laura	5. Ceres	6. Vesta	7. Laura	8. Ceres	9. Botnia	10. Vesta	11. Laura	12. Ceres	13. Laura	14. Vesta	15. Ceres	16. Laura	17. Vesta	18. Laura
frá **Kaupmhöfn**	13 jan.	1 marz	3 marz	10 apríl	26 apríl	8 maí	26 maí	9 júní	20 júní	30 júní	7 júlí	28 júlí	14 ág.	6 sept.	15 sept.	25 sept.	13 okt.	14 nóv.
Leith	17 —	5 —	7 —	14 —	30 maí	12 —	30 —	13 —	24 —	4 júlí	11 —	1 ág.	18 —	10 —	19 —	29 —	17 —	18 —
Trangisvaag			9 —	16 —		14 —		15 —			13 —		20 —			1 okt.		20 —
Thorshavn	20 jan.		10 —	17 —		15 —		15 —	26 júní	6 júlí	14 —	3 ág.	20 —	12 sept.		2 —	19 okt.	21 —
Klaksvig	21 —		11 —	18 —		16 —		16 —	27 —	7 —	14 —	4 —*	21 —			3 —		22 —
Berufirði		9 marz								8 —		sjá aths.						
Fáskrúðsfirði		9 —				18 maí				9 —							21 okt.	
Eskifirði		10 —				18 —				10 —		11 ág.		14 sept.			22 —	
Norðfirði		10 —						18 júní		10 —							22 —	
Seyðisfirði		12 —				19 maí		18 —		12 —		12 ág.		15 sept.	24 sept.		23 —	
Vopnafirði		13 —						19 —		13 —							23 —	
Húsavík		14 —						20 —		14 —		13 ág.					24 —	
Akureyri		17 —				21 maí		23 —		16 —		15 —			26 sept.		26 —	
Siglufirði		17 —								16 —							26 —	
Sauðárkrók		18 —				22 maí		23 júní		17 —		15 ág.			27 sept.		27 —	
Skagaströnd		18 —						24 —		17 —		16 —					27 —	
Blönduós		19 —								18 —					28 sept.			
Borðeyri										19 —								
Reykjarfirði		20 marz								20 —							28 okt.	
Ísafirði		22 —				24 maí		25 júní		21 —		18 ág			30 sept.		30 —	
Önundarfirði		23 —								21 —								
Dýrafirði		23 —				24 maí				21 —		18 ág.					30 okt.	
Bíldudal		24 —								22 —							31 —	
Patreksfirði		25 —								22 —		18 ág.					31 —	
Flatey		26 —						26 júní		23 —								
Stykkishólmi		26 —				25 maí		26 —		23 —		19 ág.			1 okt.			
í **Reykjavík**	26 jan.	29 —	16 marz	22 apríl	5 maí	27 —	5 júní	27 —	30 júní	24 —	18 júlí	21 —	25 ág.	18 sept.	4 —	8 okt.	2 nóv.	27 nóv.
Til Vesturlandsins:																		
frá **Reykjavík**	29 jan.				7 maí		7 júní		4 júlí							11 okt.		
Stykkishólmi					8 —		8 —									12 —		
Flatey					8 —		8									12 -		
Patreksfirði	30 jan.				9 —		9									13		
Bíldudal	[illegible]				[illegible]													
Dýrafirði	[illegible]								[illegible]							[illegible]		
Önundarfirði	[illegible]				[illegible]													

	1. Laura	2. Vesta	3. Laura	4. Laura	5. Ceres	6. Vesta	7. Laura	8. Ceres	9. Botnia	10. Vesta	11. Laura	12. Ceres	13. Laura	14. Vesta	15. Ceres	16. Laura	17. Vesta	18. Laura
Frá Vesturlandinu																		
frá Ísafirði	4 febr.				12 maí		12 júní		9 júlí							19 okt.		
Dýrafirði																		
Bíldudal	5 febr.						13 júní									20 okt.		
Patreksfirði									9 júlí									
Flatey																		
Stykkishólmi																		
í Reykjavík	7 febr.				14 maí		14 júní		10 júlí							22 okt.		
frá Reykjavík	10 febr.	3 apríl	20 marz	26 apríl	17 maí	5 júní	16 júní	3 júlí	12 júlí	30 júlí	24 júlí	27 ág.	29 ág.	23 sept	10 okt.	24 okt.	8 nóv.	4 des.
Stykkishólmi		4 —								31 —			30 —					
Flatey		4 —								31 —			30 —					
Patreksfirði		5 —								1 ág.			31 —					
Bíldudal		5 —								1 —			31 —					
Dýrafirði		6 —								2 —			31 —					
Önundarfirði		6 —								2 —								
Ísafirði		8 —				7 júní		5 júlí		4 —			2 sept.		12 okt			
Reykjarfirði										4 —					13 —			
Borðeyri										5 —								
Blönduós								5 júlí		6 —					14 okt.			
Skagaströnd		9 apríl								6 —			2 sept.		15 —			
Sauðárkrók		10 —				8 júní		6 júlí		7 —			3 —		16 —			
Siglufirði		11 —						6 —		8 —					17 —			
Akureyri		13 —				10 júní		8 —		10 —			5 sept.		20 —			
Húsavík		13 —								10 —					20 —			
Vopnafirði		14 —				11 júní		9 júlí		11 —					21 —			
Seyðisfirði		15 —			20 maí	12 —		9 —		12 —			6 sept.		23 —			
Norðfirði		16 —								12 —					23 —			
Eskifirði		16 —			21 maí			10 júlí		13 —			7 sept.		24 —			
Fáskrúðsfirði		17 —			21 —					13 —					24 —			
Berufirði		17 —				12 júní				13 —					25 —			
Klaksvig	13 febr.	19 —	23 marz	29 apríl	22 maí		19 júní		14 júlí	14 —	27 júlí		9 sept.	26 sept.		27 okt.	11 nóv.	7 des.
Thorshavn	14 —	19 —	23 —	29 —	23 —		19 —		15 —	15 —	27 —		9 —	26 —		28 —	12 —	8 —
Trangisvaag			24 —	30 —			20 —				28 —			27 —			13 —	9 —
Leith	17 febr.	22 apríl	27 —	3 maí	26 maí	16 júní	23 —	14 júlí	18 júlí	18 ág.	31 —	1 sept.	12 sept.	30 —	30 okt.	31 okt.	16 —	13 —
í Kaupmhöfn	22 —	26 —	1 apríl	7 —	31 —	20 —	27 —	18 —	21 —	22 —	4 ág.	5 —	16 —	4 okt.	4 nóv.	5 nóv.	20 —	18 —

* Frá **Klaksvig** beina leið til **Reykjavíkur**, kemur þangað 7. ág., fer þaðan aftur 9. ág. suður um land til **Eskifjarðar**.

Hið sameinaða eimskipafélag.

Áætlun um strandferðir á Íslandi 1903.

II. Austur um land:

Hólar	1		2		3		4		5		6		7
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A
	apr.	maí	maí	júní	júní	júlí	júlí	ág.	ág.	ág.	sept.	sept.	ok[illegible]
Frá Reykjavík...	15	..	16	..	10	..	9	..	7	..	4	..	[illegible]
í Reykjavík.....	..	10	..	6	..	4	..	3	...	31	..	29	..
frá Keflavík.....	..	..	16	..	10	3	9	2	7	30	4	28	.
— Vestm.eyjum .	15	8	16	5	11	2	9	1	7	29	4	27	[illegible]
— Vík	..	..	..	..	11	2	10	1	8	29	..	..	.
							[illegible]	júlí					
— Hornafirði ...	16	7	17	4	12	1	10	31	8	28	5	27	.
— Djúpavog....	17	7	18	4	12	1	11	31	9	28	5	26	[illegible]
— Breiðdalsvík..	17	6	18	3	12	1	11	31	9	28	6	25	[illegible]
— Stöðvarfirði ..	..	..	..	..	13	1	11	31	9	28	..	25	..
						júní							
— Fáskrúðsfirði .	18	6	19	3	13	30	12	30	10	27	6	25	[illegible]
— Reyðarfirði ..	18	5	19	3	13	30	12	30	10	27	6	24	[illegible]
— Eskifirði.....	18	5	19	2	14	30	12	30	10	27	7	24	[illegible]
— Norðfirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	[illegible]
— Mjóafirði	19	4	20	2	14	29	13	29	11	26	7	23	[illegible]
— Seyðisfirði ...	21	4	22	2	16	29	15	29	13	26	10	23	1[illegible]
— Loðmundarf..	..	..	22	..	16	27	..	..	..	24	..	..	.
				maí									
— Borgarfirði...	21	2	22	31	16	27	15	27	13	24	10	20	1[illegible]
— Vopnafirði...	21	2	22	31	17	27	15	26	13	24	10	20	1[illegible]
— Bakkafirði ...	21	..	23	31	17	27	..	..	14	23	..	19	11
— Þórshöfn	22	1	23	30	17	26	16	..	..	23	11	19	.
— Raufarhöfn...	..	..	23	30	18	26	16	26	14	23	12	..	.
— Kópaskeri ...	..	1	24	30	18	..	..	25	15	22	12	..	.
		apr.											
— Húsavík.....	23	30	24	29	18	26	17	25	15	22	12	19	1[illegible]
— Flatey	..	..	24	..	19	25	17	25	15	21	..	..	.
— Grímsey.....	..	..	..	..	19	25	..	..	..	..	12	18	.
— Grenivík.....	..	..	24	29	19	25	17	24	16	21	13	18	1[illegible]
— Svalbarðseyri.	..	..	..	..	20	25	18	24	16	21	13	18	.
á Akureyri......	25	..	25	..	21	..	19	..	18	..	14	..	1[illegible]
frá Akureyri....	..	30	..	29	..	25	..	24	..	21	..	18	.

Athugasemd um **ferðir milli landa.** I Vestmannaeyjum verður **komið við** [illegible] suður um land, bæði út og utan, svo framarlega sem því verður við komið. **Eftir komu** [illegible] Reykjavíkur sunnan um land verður einnig komið við í Hafnarfirði (nema í 12. ferð[illegible] nægilegan farm er að flytja þangað. Þegar sömu skilyrði eru fyrir hendi, geta skipin í þe[illegible] komið við á Akranesi, ef því verður við komið og full ástæða virðist til þess. — **Frá** Ka[illegible] höfn fara skipin jafnan kl. 9 árdegis og frá Reykjavík kl. 6 síðdegis. **Á** millistöðv[illegible] fardagur tiltekinn, en farþegar mega búast við, að síðar kunni að verða farið. — Far[illegible] Íslands og útlanda er í 1. farrými 90 kr. (báðar leiðir 160 kr., nema milli Skotland[illegible] 144 kr.) og í 2. farrými 60 kr. (báðar leiðir 100 kr.). Fyrir fæði greiðist á dag í 1 [illegible] og í öðru farrými 2 kr. Hálfu minna fyrir börn.

EFNISYFIRLIT.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ISLENDINGAR.

IX. ÁR. 2. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN,

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1903.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

Stærstu og ódýrustu birgðir í Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Íslendinga.

GEYSISOFN (síbrennandi)
á 20 kr. og þar yfir.

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með eldun- hólfi og hristirist eða án þeirra, á **18 kr.** og þar yfir, er fást í meir en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar með steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á **20 kr.** og þar yfir; þær má og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án múrhleðslu. Skipseldavélar í þilskip. Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og fiskiskip má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíuofnum

GEYSISOFN (síbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* úr smíða- og steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af alls konar stærð. Galvaniseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ósmeltar steikarpönnur og pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis hverjum þeim, sem lætur mig vita nafn sitt og heimili.

Ísland.

Söngur fyrir fjórar ósamkynja raddir.

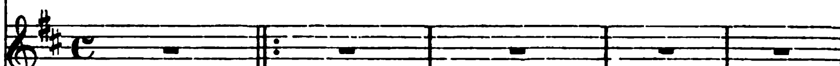
VALTÝR GUÐMUNDSSON. SV. SVEINBJÖRNSSON.

Moderato.

oprano.

ntra alto.

Bariton.
vo lægra.

Solo. mf

1. Töfr - a - mynd í At - lanz - ál, enn - is - bjart - a, tign - a móð - ir;
2. fóst - ur - fold, fóstr - an Kjart-ans, Gunn - ars móð - ir,

Bass.

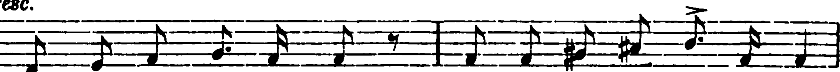

fnaðar
raddir.

mf

pp cresc.

dýr - ust mynd í son - a sál, sem í hjört - um tendr - ar bál
Ar - a - son - ar móð - ur - mold! margr - ar het - ju blóð og hold

pp cresc.

dýr - ust mynd í son - a sál, sem í hjört - um tendr - ar bál
Ar - a - son - ar móð - ur - mold! margr - ar het - ju blóð og hold

pp cresc.

dýr - ust mynd í son - a sál, sem í hjört - um tendr - ar bál
Ar - a - son - ar móð - ur - mold! margr - ar het - ju blóð og hold

pp cresc.

dýr - ust mynd í son - a sál, sem í hjört - um tendr - ar bál
Ar - a - son - ar móð - ur - mold! margr - ar het - ju blóð og hold

pp cresc.

f *p*

heitt sem þín - ar Hekl - u glóð - ir! Vér lút - um þér með lotn - ing,
geym - a þín - ar göfg - u slóð - ir. Vér lút - um þér með lotn - ing,

f *p*

heitt sem þín - ar Hekl - u glóð - ir! Vér lút - um þér með lotn - ing.
geym - a þín - ar göfg - u slóð - ir. Vér lút - um þér með lotn - ing.

f *p*

heitt sem þín - ar Hekl - u glóð - ir! Vér lút - um þér með lotn - ing.
geym - a þín - ar göfg - u slóð - ir. Vér lút - um þér með lotn - ing.

f *p*

heitt sem þín - ar Hekl - u glóð - ir! Vér lút - um þér með lotn - ing,
geym - a þín - ar göfg - u slóð - ir. Vér lút - um þér með lotn - ing,

f *p*

f *p* *cresc. e poco acc.*

lút - um þér, Norð - ur - hafs drotn-ing! Vér elsk - um þig, vér elsk - um þig.
lút - um þér, forn-kapp - a drotn-ing! Vér elsk - um þig, vér elsk - um þig.

f *p* *cresc. e poco acc.*

lút - um þér, Norð - ur - hafs drotn-ing! Vér elsk - um, vér elsk - um þig.
lút - um þér, forn-kapp - a drotn-ing! Vér elsk - um, vér elsk - um þig.

f *p* *cresc. e poco acc.*

Norð - ur - hafs drotn-ing! Vér elsk - um, elsk - um þig.
forn-kapp - a drotn-ing! Vér elsk - um, elsk - um þig.

f *p* *cresc. e poco acc.*

Norð - ur - hafs drotn-ing! Vér elsk - um, elsk - um þig.
forn-kapp - a drotn-ing! Vér elsk - um, elsk - um þig.

f *p* *cresc. e poco acc.*

f a tempo. *pp*

foss - um og fjöll - um, já fann-bung-um, hraun-um og jökl - un - um öll - um; því
foss - um og fjöll - um og forn - ald - ar minn - um og köpp - un - um öll - um; því

f a tempo. *pp*

foss - um og fjöll - um, já fann-bung-um, hraun-um og jökl - un - um öll - um; því
foss - um og fjöll - um og forn - ald - ar minn - um og köpp - un - um öll - um; því

f a tempo.

foss - um og fjöll - um, já fann-bung-um, hraun-um og jökl - un - um öll - um;
foss - um og fjöll - um og forn - ald - ar minn - um og köpp - un - um öll - um;

f a tempo.

foss - um og fjöll - um, já fann-bung-um, hraun-um og jökl - un - um öll - um;
foss - um og fjöll - um og forn - ald - ar minn - um og köpp - un - um öll - um;

f a tempo. *pp*

mf *ten. p riten.* **Fyrsta sinni.** **Síðasta sinni.**

þú ert vor móð - ir, } vort minn-ing - a-land. Móð - ir og minn-ing - a-land. land.
þú varst þeim móð - ir, }

mf *ten. p riten.*

þú ert vor móð - ir, } vort minn-ing - a-land. Móð - ir og minn-ing - a-land. land.
þú varst þeim móð - ir, }

mf *ten. p riten.* *mf*

vor móð - ir, } vort minn-ing - a-land. Móð - ir og minn-ing - a-land. land.
þeim móð - ir, }

Solo. Héðins, Grettis

mf *ten. p riten.*

1—2. V. vort minn-ing - a-land. Móð - ir og minn-ing - a-land. land.

mf *ten. p riten.* *mf*

6.

Barna þinna vona Vár!
vor skal sonareiður þessi:
þér að vinna um öld og ár,
unz í skaut þitt fellur nár.
Drottinn heit vort heyri og blessi!
Vér lútum þér með lotning,
vér lútum þér, framtíðar drotning!
Vér elskum þig með fossum og fjöllum
og framtíðar heitum og vonunum öllum;
því þú ert vor móðir, vort minningaland.
Móðir og minningarland![1]

»Iceland«.

I.

Vision of the northern sea,
Fair thy noble brow is showing;
Dearest form! our love to thee
Burning in our hearts shall be,
Warm as Hekla's fire is glowing.
We tend thee our devotion,
We bend to thee Queen of the Ocean!
|: Our love to thee, :| thy falls and thy fountains,
Thy snow and thy lava, thy Jökuls and mountains;
For thou art our mother, the land of our dreams
mother, the land of our dreams!

6.

Thou inspirest hope to life,
Unto thee our vow we render:
»Thee to serve, for thee to strive
Till our day of death arrives«.
Hear us God in mercy tender!
With faith and veneration,
We bend to thee Queen of our nation.
|: Our love to thee, :| thy falls and thy fountains
Are symbols of Hope with thy Jökuls and mountains;
For thou art our mother, the land of our dreams,
Mother, the land of our dreams!

SV. SVEINBJÖRNSSON þýddi.

[1] Í IX. árg. Eimreiðarinnar bls. 69—70 er kvæði þetta prentað í heilu lagi.

Seyðisfjörður

um aldamótin 1900.

———

II. MENN OG HÚS.

Myndin í Eimr. VIII, bls. 197 sýnir mikið vel afstöðu fjarðar og bæjar, og veldur þrískifting hans því, að á honum er fremur lítil bæjarlögun. Við skulum ganga inn fyrir bæinn, þar sem myndin er tekin, og litast þaðan um. Við stöndum þá neðst á miðri myndinni. Að baki er dalurinn og Fjarðarsel en til vinstri handar uppi undir fjallinu er Fjörður, landnámsjörð, og sést hvorugur. Beint fram undan er bygðin á Öldunni fyrir fjarðarbotninum, en fjallið ljósleita á móti, hinumegin við höfnina, er Vestdalsfjall, sem er norðan fjarðar og sést óglögt undir því bygðin á Vestdalseyri, en útnorðurhorn fjarðarins sést ekki. Það bútar myndin af til vinstri handar okkur. Það er þó aðeins örlítill bugur, sem af er skorinn. Til hægri handar, nær suðurfjallinu, er Leiran með hólmunum, og þar rennur Fjarðará út. Þá verður dálítill bugur á suðurströndinni, en utan við hann sést bygðin á Búðareyri vestan og norðan undir bumbunni á Strandartindi, sem þar gengur kolsvört norður utan við höfnina og tekur af alt útsýni út á fjörðinn, því þar ganga þá Vestdalsfjall og hún á víxl fyrir auganu, og verður að ganga góðan spöl út með höfninni að norðan, á leið til Vestdalseyrar, til þess að sjá út á hafið. Strandartindur skyggir og á yzta hluta bæjarins sunnan megin: Ströndina.

Hér skal nú bent á hver helztu húsin eru og hverjir þar búa nú og þar bygðu fyrst, því það vita menn enn þá um öll þeirra undantekningarlaust, og skaði að það týnist með þeim fáu mönnum, sem það vita og enn lifa.

ALDAN. Út með höfninni að norðan, undir Bjólfi, er nokkur bygð í bugnum, sem myndin sker af. Þar yzt er Forni-

stekkur, torfbær, ekki gamall. Góðum spöl innar er Bræðraborg, yzt húsanna, og Hjarðarholt næst. Þar er Sigvaldi póstur, einkennilegur skeggkarl og fer sinna ferða. Þau hús eru hvorugt gamalt Nokkru innar er Lívérpól. Þar bygði Sveinbj. Jacobsen fyrst 1871 og verzlaði þar til '82. Þá keypti Gránufél. húsið og verzlar þar um stund, en reif það og flutti út á Vestdalseyri, þegar hús þess þar brann um 1895. Á þeirri tóft reistu þeir Johansen og Stefán Th. Jónsson það vöruhús, sem nú er þar, og gerðu góða hafskipabryggju fram af; hina einu norðan fjarðar.

Seyðisfjörður.

Imslandsbúð er næst neðan götu og lítil bátabryggja fram undan. Það hús bygði G. A. Jonassen frá Stafangri til verzlunar 1882 og var T. L. Imsland, »kafteinn«, verzlunarstj. hans, en keypti síðan alt saman og hefir nú fengið Lars syni sínum í hendur. Það er lítil verzlun og mest við Færeyinga. Innan við er Skaftabær, lítill torfbær og Skafti gamli í; hann ber vatn fyrir menn og gerir margt þarft, er lágur vexti og vaggar undir vatnsskjólunum og svo góðlyndur, að við hann er enginn maður önugur. Ofan götu er þar Norskabúðin. Hana bygði I. M. Hansen, konsúll, 1881 og verzlaði þar fyrst sjálfur. Svo tók þar við félag frá Stafangri til '87 og seldi þá alt sitt, og keyptu húsin

þeir félagar Sig. Johansen og Thorsten Bryne í Stafangri. Þar mun nú stærst verzlun önnur en Gránufélagið.[1] Johansen er góðmenni en mjög örgeðja eins og margir Norðmenn aðrir en Hansen konsúll.[2] Vöruhús er þar fram undan og bátabryggja.

Þá er langur spölur nær óbygður vestur um útnorðurhorn hafnarinnar og suður með Öldunni alt að litla húsinu, sem nyrzt sést á myndinni og er hesthús Þórarins kaupmanns. Um þetta svæði er þjóðvegur snjóflóðanna, og hann ruddi flóðið mikla 1885 svo rækilega, einkum á sjálfum króknum, að þar byggir enginn hús fremar, því þar á hvert flóð beina braut til sjávar. Þó þar sé verst, er ekkert af svæðinu vel trygt og tæplega hesthúsið. Þar litlu norðar, þar sem myndinni sleppur, hefir Þórarinn þó bygt nýtt vöruhús 1898. Enn norðar stendur þar annað vöruhús hans neðan götu við sjóinn og bryggjustúfur fram af, en þar ofan götu stóð áður mikið hús og var kallað Glasgów. Það bygðu Thomsen og Petræus, danskir menn, 1848 og verzluðu þar til 1859. Þá kaupa húsin Henderson og Anderson, enskir menn, og verzla þar til 1875. Þar var verzlunarstj. Jón Hall, sem nú er á Starmýri. 1875 kaupir V. T. Thostrup Glasgów og hafði fyrir vörur, unz það brann 1898. Glasgów varð fræg fyrir viðureign sína við snjóflóðið mikla; hún klauf flóðið á sér og stóð ein eftir, en flóðið tók af henni syðri endann og bar út á fjörð. Í hinum vóru kol og hann sat fastur, en húsið stóð þar síðan hornskakt og söðulbakað, unz það brann.[3]

---

[1] Nú 1903, hefir Zöllner keypt verzlunina og kvað ætla að leggja hana niður.

[2] Þar úti vóru eitt sinn fleiri hús; eitt var Nóatún, torfbær. Hann keypti Köhler, Norðmaður, gerði þar timburhús og flutti síðan suður yfir fjörð, og heitir það enn Köhlershús fyrir utan Búðareyri.

[3] Þar stóðu áður nálægt króknum 14 hús. Meðal þeirra vóru þessi: Hótel Chr. Thostrups, bróður kaupmannsins. Það stóð norðan við Glasgów. Þorsteinshús, tengdaföður Fr. Wathne's. Hús V. Blöndals, búðarmanns í Norskubúðinni. Þau stóðu hjá læknum. Þar var Vingólf, hús A. Jörgensens bakara og í því hafði Markús Johnsen lyfjabúð sína. Þar var og hús Sigurðar í Alfhól, Grund, Gestshús og Ingólfur. Í honum var barnaskóli.

Þessum húsum öllum og mörgum öðrum, 14 íbúðarhúsum alls, sópaði snjóflóðið burt 18. febr. 1885, kl. 8 um morguninn. og bar út á Leiru. Sumt fólkið var nýklætt, sumt að klæða sig, en sumt í rúmunum þegar flóðið fór að eins og reiðarslag og tók hvern þar sem hann var staddur með húsunum, en kæfði sumt, rotaði eða limlesti. Alt var um garð gengið á fáum mínútum og fólkið í hinum húsunum heyrði aðeins snöggvast eins og þunga dunu, og þegar út var komið var öll Aldan og Leiran eins og í þykku þokukafi eftir snjóflugið. Þá lágu sum húsin mölbrotin

Þá ber næst á myndinni lítið hús í annað lengra. Litla húsið er kallað Reykdalshús. Það stóð áður úti með firði. Það á Þórarinn kaupm. og leigir. Þar vóru fyrst Austri og Skafti, síðar prentsmiðja Bjarka og nú er þar skófélagið. Það félag er tveggja ára og kvað varla »geta gengið« fyrir skóleysi. Langa húsið er Neðribúðin. Hana bygði Jón Árnason, kallaður Arnasen, 1856, hafði áður verzlað 2 ár á Eyrinni (Vestdalseyri), en var þar áður verzlunarstj. Ö. & W. Á Öldunni verzlaði hann undir nafni Knutzons og var það kölluð Neðribúðin til aðgreiningar frá Glasgów, sem var ofar. V. T. Thostrup kaupir af Knutzon 1873, en Þórarinn Guðmundsson af Thostrup 1901. Verzlunin er, að sögn, minni nú en áður, enda telur Þórarinn kaupmaður hina eldri tíma betri, þegar hann var verzlunarstj. í Ólafsvík og einn þar um hituna og engin gufuskip, en seglskipin komu reglulega einu sinni og tvisvar á ári.[1]

Rasmussensbúð er næst og álma vestur úr norðurenda. Þar bygði fyrst hús Teitur nokkur Ingimundarson 1885. Það var tvíloftað og brann síðar. Rofin keypti Finnbogi gestgjafi og gerði úr hús og hafði fyrir billíarðstofu, og er suðurendinn oft kallaður Billíarðinn. Þar í enn nýrri álmu er Brennivínsfélagið, sem fæddist 1899, þegar nýju vínlögin komu. Því stjórnar Jóhann kaupm. Jónsson, því það gat ekki lifað nema bindindismaður stýrði því og það er Jóhann.[2]

út á Leiru en sum hálf, svo að þakhlutinn hélt sér nokkuð, og var fólkið að skríða þar út úr og berjast fyrir lífinu í krapahrönninni nakið eða á nærklæðum, menn, konur og börn; því vildi til lífs að fjara var, annars hefði alt farist. Einn af þeim, sem barg sér og sínum með hörkubrögðum, var A. Jörgensen bakari. Þar létust 24 menn. Nafnkendastir þeirra vóru Markús lyfsali og Geirm. Gudmundsson fyrv. verzlunarstj. á Siglufirði. Skaðinn var metinn 55,600 kr. Fjöldi útihúsa fórst og grúi af fiskihjöllum milli Öldu og Vestdalseyrar. Þetta snjóflóð er hér einstakt, enda hafði þá snjóað samfelt í 6 vikur. Snjóflóð eru hér ekki tíð og í 4 ár hefi ég ekki orðið svo frægur að sjá neitt. Húsagrúinn, sem kominn var á þetta svæði, sýnir og að næsta flóð áður hefir verið liðið öllum úr minni. Yfir þessum eina stað er og laut uppi í Bjólfinum, sem snjóhengja getur myndast í. Annarstaðar ekki. Vatnsflóð lítið 13. jan. 1882 skemdi hótel Thostrup's og hús Jónasar Stephensen's, en ekki annað.

[1] Þar milli búðanna efri og neðri var áður lítið hús, sem bókbindari átti. Það fauk í svo kölluðum Pálsmessubyl með manninum í, svo hann beið bana. Það hús var fyrst bygt úr timbri á Seyðisfirði annað en verzlunarhúsin.

[2] Nú 1903 er það fél. dautt og ekki selt brennivín á Seyðisf. nema á »hóteli« Kristjáns og í lyfjabúðinni.

Fram undan Neðribúðinni er hin gamla Tostrupsbryggja. Hún er fræg, þó hún sé ekki stór, því að undanteknum húsum fyrir vörur sínar og bryggjustúfnum, sem stendur út undan efsta húsinu og fyr er nefndur, þá er þetta eina mannvirkið, sem V. T. Thostrup hefir látið eftir sig hér eftir 27 ár og hún er svo, að Ernst lyfsali kvað eitt sinn hafa sagt, að út á hana skyldi enginn maður hætta sér, nema hann hefði trygt líf sitt áður, og sagði hann sumt ósannara. Nú setur Þórarinn þar nýja bryggju þegar minst varir, og því ekki seinna vænna að bjarga minningu Thostrup's og bryggjunnar. Sunnar litlu sér yfir Rasmussen á eitt vöruhús Þórarins. Það er bygt í flæðarmáli og varnar því, að strandgata geti nokkru sinni komið á Öldunni fyrr en það er rifið eða kveykt í því. — Sunnan undir því er bæjarstofnun, þar sem karlmenn geta skotist inn til skjótra þarfinda sinna, og gæti Seyðisfj. verið þar góð fyrirmynd Rvík og hinum borgunum, þar sem allir eru í vandræðum og neyðast til að ganga allra erinda sinna í hvert afdrep sem fæst.

Þá sézt hvítur húsgafl með svartri rönd skamt norður frá lóninu. Það er Bindindishúsið, en svarta röndin sýnir þak á lægra parti, sem leikfélagið hefir bygt aftan við húsið og haft er fyrir leiksvið, er húsið sjálft þá áhorfendasalur. Þar eru og haldnir fundir, tombólur, dansar og guðsþjónustur á vetrum. Þar messaði Bojsen sáluhjálpari, Östlund, Einar Jochumsson o. fl. Húsið er mesta þarfindahús. Þar bak við og ofar á túninu er Hótel Kr. Hallgrímssonar, og ekki á myndinni. Það er laglegt hús og hefir þann kost, að það hefir rúmgóðan billíard- og fundasal, en ekki dugar að gera til þess allar nútíðarkröfur. Þar bak við sjást tvö svört þök lítil og nærri jafnstór koma suður undan. Það nyrðra er Nielsenshús bókhaldara og svila Þórarins kaupm. og mun hann hafa látið byggja það sjálfur. Nielsen er hæstur maður á Seyðisf. Hið syðra er Ingimundarhús. Ingim. er hagsýnn og sparsamur og segja sumir hann eigi peninga. Þetta hús stóð víst úti hjá Norskubúð og var flutt þaðan eftir snjóflóðið. En beint aftur af Bindindish. er Skálanes og ekki á myndinni. Það bygði Jón á Skálanesi 1897 og veitti þar kaffi og óáfengi einn vetur. Nú er það pósthús. Það þekkist á rauðum vindlakassa, sem negldur er þar utan á. Þar er Anna Stephensen póststjóri og hann mörgum betri.[1]

[1] Nú, 1903, er póstafgreiðsla í hinu nýja húsi J. Stephensens innan við Leiruna.

Þar sunnar, nær lóninu, sjást tveir litlir gaflar ljósir. Hinn nyrðri er á útihúsi Stefáns Th. Jónssonar kaupm. en hinn er á hinu gamla íbúðarhúsi hans. Það hús bygðu þeir Stefán og Sig. Johansen upp úr gömlu húsi, sem stóð úti hjá Norskubúð. Í því hafði Chr. Ernst eitt sinn meðalasölu, bróðir Ernst lyfsala, en liðlegur drengur og viðkunnanlegur. Þetta hús á myndinni brann 1898 og kviknaði eldurinn undir loftinu, þar sem Stefán svaf uppi yfir með konu sinni og börnum og munaði litlu, að þau hröpuðu niður í eldinn og hefði þar orðið sá mannskaði, sem Seyðisfj. mátti síst við, því Stefán er hér einn nýtastur manna, fjölhæfur og framkvæmdasamur. Nú hefir hann reist þar nýtt hús, eitt stærsta og myndarlegasta hús í bænum og gæti farið með sóma hvert á land sem vildi, og er þó kvisturinn vel lítill. Þar er búð Stefáns, ursmíðastofa og bústaður hans, þægilegur mjög og prýðilegur. Þar grámatar á lítið hús bak við og sést þó varla nema strompurinn. Það heitir Nóatún. Það átti Kristján Nói (Jónsson), sem síðar keypti Auroru. Nú veit eg ekkert hver á. Það hús stóð áður úti hjá Norskubúð, en flýði með öðrum snjóflóðin.

Hús Stefáns Th. Jónssonar.

Bak við öll þessi hús ber tvö ljós þök hæst við höfnina. Það syðra, með tveim strompum, er Sýslumannshúsið. Um það er girtur garður og grasblettur. Það hús lét Einar Thorlacius reisa eftir að hann kom til sýslunnar 1880, en Jóhannes sýslum. keypti af honum og býr þar nú. Þar er sparisjóður Sfj. og þar var fyrst skrifstofa Bjarka á loftinu. Þar niðri var og Eggert Briem sýslum. meðan hann var settur hér.

Nyrðra húsið er Barnaskólinn bygður 1883, en áður var barnakensla í Ingólfi, sem flóðið tók. Á kvistinum er »Amtsbókasafnið« en bókaverzlun Lárusar Tómassonar niðri.[1] Þar

[1] Nú, 1903, er Lárus og bókverzlun hans komin í nýtt hús, sem hann hefir bygt norður af Sólvangi.

er og salur, kallaður Bæjarþingstofa, og ætti enginn ferðamaður að koma svo á Seyðisfj. að sjá hana ekki. Barnaskólinn skyggir alveg á »Auroru«, sem enginn kallar Auroru heldur »Gamla vertshúsið«. Það bygði fyrst Guðmundur frá Hesteyri í Mjóafirði 1860, en af honum keypti Sigmundur Mattíasson; hann fór til Ameríku og seldi þá Finnboga Sigmundssyni, en eftir dauða hans var þar Kr. Hallgrímsson, og höfðu þeir þar allir veitingar og gistingu. Svo keypti það Kr. Jónsson frá Nóatúni og veitir þar óáfengi.[1] Þar rétt sunnar og líka neðan götu við ströndina er Gamla pósthúsið. Það bygði Rasmussen gamli, danskur, og varð hér fyrstur póststjóri og var það í 25 ár. Húsið erfði svo Rassmussen kaupm. eftir kjörforeldra sína. Hjá þessu húsi er lítill garður, og gróðursett í smátrje, ribs, reynir o. fl. Það er eins dæmi hér. Aftur á móti hefir t. d. Konráð kaupm. í Mjóafirði fengið góðan vísi til trjágarðs. Skamt norður frá húsinu er bryggja Rasmussens, stutt en traust.

Þar gengur gatan vestur úr fyrir sunnan Sýslumannshúsið. Þar sunnan götu við lónið er húsaþyrping. Þar eru fyrst útihús, en svo Gíslahús Jónssonar gullsmiðs. Það stóð áður úti hjá Norskubúð. Gísli hefir bygt við það handa úraverkstæði Friðriks sonar hans. Gísli er hálfbróðir síra Jóns Bjarnasonar í Winnipeg og er mesti snillingur til allra smíða og iðjumaður, en nú mjög lúinn og bagar þó sjónin mest, því annað augað er frá Birni augnalækni og hitt óhægt líka. Þar við lónið er og Smiðjan. Hana á Jens gamli, myndar-karl. Hann járnar hesta og járnar vel. En austustu þökin stuttu, sem ber við höfnina, eru á húsum Jörgensens bakara og standa á sjávarbakkanum. Þar stóð áður bærinn Oddi og enn er þar oft kallað í Odda. Húsið reisti fyrst Nikulás Jónsson, orðlagður hagleiksmaður, bróðir Gísla, og bygði sumpart úr torfi, það bygði upp Hansen konsúll og hafði þar brauðgerð, sódavatnsgerð og súkkulaðis um tíma. Af honum keypti Jörgensen bakari og býr þar, en bakar í litlu húsi vestar á Öldunni.

Þar suður frá á tanganum, milli lónsins og hafnarinnar, eru næst tvö geymsluhús lítil en þá kemur Baldurshagi gamla Imslands. Það hús bygði fyrst Jónas Stephensen, eftir að hans hús skemdist í vatnsflóðinu 1882; síðar keypti Imsland húsið og

---

[1] Nú, 1903. kvað þar vera bæli Austra og Skafta.

er þar einkarvel um hýbýli gengið. Sunnar er hús frú Wiium, ekkju Gísla skálds; það bygði hann sjálfur, en áður bjuggu þau í Tanganum, syðsta húsinu. Það var torfbær og er að nokkru enn. Nú á það hús Magnús Sigurðsson verzlunarmaður.

Fjarðará mæðir nú á oddanum en er að fylla lónið fyrir innan. Það fyllir alt um flóð, svo að nærri verður jafnhátt veginum, og er þar hlaðin upp öll norðurhlið lónsins frá húsunum og vestur á krókinn og vegurinn á brúninni, og er meira gaman að sja

Fjarðarárfoss.

aðra en sjálfan sig ganga þar ójárnaða í hálkum, því hér senda menn ekki stíga né ryðja í snjóum. Þar norðan við krókinn stendur bær Einars Jóhannssonar, lítill torfbær og er ósýnilegur á myndinni. Þar er brú fram undan yfir rás og bæði á henni og öllum flóðgarðinum er háski að ganga í dimmu, því alt er ógirt. Ég man einu sinni að við Páll Snorrason vörubjóður gengum þar um í hlákumyrkri og vórum að tala saman. Veit ég þá ekki fyr til en Páll fer alt í einu að anza mér, eins og neðan úr undirdjúpunum. Hann hafði þá stigið út af brautinni í myrkrinu og niður á Leiru, hæð sína, en sakaði ekki, því fjara var, en mjukt undir. Líklega hefir Jóhann Mattíasson, faðir Einars, bygt bæinn.

Fyrir vestan lónið sést eitt hús með stalli á. Það er

Eyjólfshús Jónssonar ljósmyndara og skraddara, bróður Stefáns. Það hús reisti Gestur beykir Sigurðsson eftir snjóflóðið. Það er neðan götu, en ofan götu er Hrólfshús, yngra en myndin; það létu þeir svilar byggja sér, hann og Þorst. Jónsson kaupm. í Borgarfirði. Þar syðst við ána sést Sólvangur, hús Johansens kaupmanns og útihús norðan við. Þetta hús stendur fegurst í bænum og lét Johansen byggja sér það. Það stendur á fögrum túnbletti og um hann fallegur spalagarður, og hallar öllu

Fjarðarárfoss.

jafnt niður að lóninu og ánni. Johansen á það tún og góða spildu vestur og norður frá sér. Honum einum og O. Wathne seldu eigendur Fjarðarsels land undir hús sín, en allir aðrir hafa að leigu tún sín og hússtæði. En af því land Johansens nær alt á árbakkann, getur bærinn ekki látið gera veg með ánni, en þar gæti verið fegursti skemtivegur inn eftir báðumegin árinnar og myndi vafalaust koma bráðum, ef bærinn stæði þar ekki með bundnar hendur.[1]

---

[1] Nú, 1903, eru komin 4 hús ný vestan lóns: Skófélagshúsið ofan götu sunnar en Eyjólfur, bygt 1901; Læknishúsið milli þess og Hrólfshúss, og syðst Bókaverzlun Lárusar Tómassonar andspænis Sólvangi norðan vegar, en hús Jónasar Stephensens fyrir sunnan Eyjólf neðan götu.

Við komumst nú ekki með ánni og verðum því að krækja veginn upp fyrir Johansen inn bakkann. Þar bak við Johansen göngum við lítinn stíg frá veginum niður að ánni, því þar úti í sjálfri ánni stendur Sútunarhúsið, fyrsta á landinu síðan verksmiðjur Skúla fógeta liðu undir lok. Sútarinn heitir Berg, Norðmaður frá Stafangri, ötull maður og starfsmaður mesti og hefir brotist í gegnum þetta efnalítill með lánum, en trúir fastlega, að þetta geti verið hér góð atvinna og arðvænleg. — Þar innar á bakkanum eiga bæi og hús þeir Teitur Andrésson, Jón Gunnsteinsson, Böðvar og Ólafur ræðumaður, skrítinn karl og orðheppinn.

BÚÐAREYRI. Þá er Aldan búin og höldum við þá út yfir brúna út á Búðareyri. Brúin er neðst á ánni niður við Leiruna. Hún er sýnd á myndinni á bls. 198 (Eimr. VIII). Hér á Fjarðará var fyrst gerð brú eftir 1880. Það gerði Otto Wathne eftir að hann bygði á Búðareyri; það var aðeins gangbrú bygð á staurum, og mun það hafa verið nál. 1890, að ísrek tók hana og fór með sprekin út á fjörð. Þá var brúarlaust með öllu um stund og ferjaði Einar gamli á Ósi menn þá yfir ána, og Ernst lyfsali segist þá hafa reitt gesti sína yfir á sjálfum sér. Þessu mun hafa gengið 2 ár eða 3. Þá skoraði almannafundur á sveitarstjórnina. að brúa ána og varð það úr, að brúarbygging var ákveðin; skyldi það traust brú og tekið lán til. O. Wathne bauð að byggja brúna fyrir 4000 kr. en kvaðst síðan hafa skaðast á byggingunni og fékk 1000 kr. uppbót, án þess hann sýndi þó nokkra reikninga. Það eru því tilhæfulaus munnmæli, sem þó hafa heyrst. að Wathne hafi bygt brúna að nokkru eða öllu fyrir sitt fé.

Á sömu mynd sést gaflinn á næsta húsi á bakkanum. Það er Lyfjabúðin. Hana bygði Ernst lyfsali nál. 1890. Það hus er að því leyti einstakt í bænum, að ekkert er lagað í kring um það, og vaða menn að því aurinn og forina vetur og sumar. Það er og glampaskjótt og hefir verið hálfmálað árum saman. Á Fjarðarmyndinni á bls. 197 (Eimr. VIII) sést á hlið hússins næst ánni. Að baki því norðan við sér á húsgafl. Það er Bjarki, sem kallaður hefir verið, því húsið var bygt handa Bjarka og ritstjóra hans 1897, en austurendann á Árni Jóhannsson, sýsluskrifari. Þar bjuggum við saman um stund Kristján læknir og ég. En bak við þessi bæði sést hús með girðing umhverfis. Það hefir Lars Imsland látið byggja og býr þar. Það er laglegt hús og vel

hirt. Fyrir norðan þessi hús öll sést lítil rák hvít. Það er vegurinn út eftir, en fyrir neðan hann nær sjónum sjást tvö lítil þil saman: Það er Ós, bærinn, þar sem Einar gamli var, en bak við ber við sjóinn hús Jóhanns Jónssonar kaupm. neðan götu. Það bygði Bjarni verzlunarm. Siggeirsson hér á árunum. Þar eru nú komin fleiri hús neðan götu bygð 1900, hús Páls frá Bræðraborg sonar Jóns, og utar hús Guðjóns frá Fornastekk. Smáhýsi fleiri eru komin þar út með víkinni og yzt sunnan götu lítið hús með torfveggjum, sem Guðm. Björnsson á. Ekkert þessara húsa er á myndinni.[1]

Milli Lyfjabúðarinnar og Bjarka liggur akvegur upp að spítalanum. Hann stendur uppi undir brekkunni og sést ekki á myndinni, fallegt hús og rúmar um 20 sjúklinga, en hefir aðeins aðbúnað handa 10. Húsið og vegurinn vóru gerð 1899 af samskotum og ríflegum styrk úr sýslu- og bæjarsjóði.

Spítalinn.

Staka húsið, sem yzt er á myndinni til hægri handar, á Jóhann Sigurðsson verzlunarm. og hefir víst látið byggja. Þar yfir mýrina inn með fjallinu gerði Garðarsfélagið akveg inn að íshúsum, sem það reisti við Dagmálalæk árið 1900. Þau vóru afarstór, tóku mörg þúsund smálestir, en ístjarnir við húsin vóru áætlaðar að geta gefið 30,000 smálestir í flestum vetrum. Það var fyrsta tilraun hér á landi til að flytja út ís, en félagið hætti og sú tilraun líka og húsin verða vafalaust rifin.[2] Þar innar við Hádegisá ætlaði Guðm. Hávarðsson að setja þófaramyllu árið 1897, en skorti efni. Þar stendur lítið hús til minningar um Guðmund. Niðri á árbakkanum litlu utar stendur Álfhóll, lítill torfbær, og hús Árna Sigurðssonar, nýtt. Alt þetta er innar en sést á myndinni.

---

[1] Þar fyrir utan kvað nú, 1903, vera komið dálítið Goodtemplarahús.

[2] Nú, 1903, er búið að selja þau og rífa.

Þá höldum við út á Búðareyri. Þar rennur ofan lækur utanvert við víkina. Það er Búðará. Inst grámatar þar í lítið hús. Það bygði Garðar og er kallað járnhúsið. Því grindin er úr járni og dýrast hús á Íslandi eftir stærð. Á því ætlaði Hermann hinn alræmdi að kenna okkur félögum sínum að byggja hús hér á landi. En hvítu þilin þar framar í brekkunni nær sjónum er Fremstibærinn, torfbær með ágætum túnbletti umhverfis, sem allir vilja eiga. Sá bær hefir staðið nokkuð lengi. Bak við hann grillir í gamla hús Sigurðar múrara, sem Hansen konsúll á nú. og hús Ólafs smiðs, sem selur nú alt sitt og fer til Rvíkur. Þá hefir Sig. múrari reist sér nýtt hús úr steypu og segir hana reynast vel. Öll eru þessi hús í brekkuhallanum ofan götu. En fyrir neðan götuna og úti í sjónum sést löng þakhlið. Það hús er Þórshamar. Þar gátu forðum lagt að stórskip, en af framburði árinnar er-það nú lítt fært. Stórhýsi þetta bygði danskt síldarveiðafélag undir forustu V. T. Thostrups o. fl. 1882. Þetta félag hætti störfum nál. 1890 og keypti þá O. Wathne húsið og hafði fyrir síld og tunnur og eins erfingjar hans nú. Það er afarmikið hús, og mest þakið, áþekt Barónsfjósinu í Rvík.

Þá kemur Garðarsfélagið með hús sín og bryggju. Á þeim stað bygði fyrst Svendsen, Norðmaður, 2 hús 1880. Annað brann '84 en Pöntunarfél. Fljótsdæla keypti hitt '85. Það lamdist í aurskriðu og rytjuna notaði það í hina gömlu búð sína utar á Eyrinni. En hús Garðars, sem Hansen býr í nú, bygði Pöntunarfél. úr viði, sem Bindindisfél. Seyðisfj. pantaði og ætlaði sér í hús, og verzlaði þar um stund til þess er það færði sig út eftir. en Hansen keypti húsið 1897 og seldi síðan Garðari. Það fél. bygði þar utan við íshús og tvö vöruhús og öll stór og bryggju fram undan öllum, þá mestu hér á landi. Hún kostaði milli 30 og 40 þús. kr.[1] Ekkert af þessu er komið þegar myndin er tekin. aðeins sést Hansenshús yfir Þórshamar ofan til.

Næsta stórbyggingin sem sést, líka að nokkru úti í sjónum. er kölluð í daglegu tali »Angróin«. Það var aðalbryggja O. Wathne's. Þar bygði O. W. fyrst fyrir félag eitt í Björgvin 1880 og áttu þar mest í Jens Gram o. fl. Wathne keypti svo húsin og bygði bryggju 1885. Þar hafði hann stórverzlun sína '95 og þaðan er nafnið. Þar eru afarmikil stakkstæði með járnbrautar-

---

[1] Alt þetta hefir nú bærinn keypt 1903, og leigir gufuskipafél. hús og bryg-

teinum á og ná neðan götu alt út að Wathne'sbúð, sem nú er. Þak hennar ber yfir Angróhúsin á myndinni. Fram af búðinni er lítil bryggja og bryggjuhöfuðið barkskip, sem þar er fest við og geymd í kol. Húsið og bryggjuna mun O. W. hafa látið gera um 1894, og eru þau merkileg að því leyti, að þau ein mannvirki mun Otto Wathne hafa gert hér fyrir eigið fé auk íbúðarhúss síns og viðbótarinnar við Angróna og Madsenshús. Verzlun hans hefir alt af verið lítil og mest við vinnulið sitt og Færeyinga og gengið á tréfótum þangað til nú síðustu árin. Þar upp undan sjást á myndinni tvö hús og hið neðra með kvisti og garði um kring. Það er Wathne'shús, myndað á bls. 198 (Eimr. VIII). Það er myndarlegt hús með öllum þægindum, t. d. vatnsleiðslu í eins og járnhús Garðars og spítalinn. Það lét O. W. byggja nál. 1890 og bjó þar síðan og Fr. Wathne eftir hann og Guðrún ekkja O. W., þegar hún dvelur hér. Efra húsið er hús Carls Wathne, nýtt hús.

Þá sjást næst tvær burstir lágar fast saman. Þau hús kallast Gamla kompaníið. Þar hefir aurskriða runnið fram hvað eftir annað og húsin nær sokkin að þökum, en nafnið stafar af því, að þau hús bygði Jacobsen & Co frá Mandal 1868 að því er segir í skýrslu Trolle's kapteins, sem hann gaf stjórninni um félög á Sf. og prentuð er í stj.t. Jacobsen og þeir fél. vóru frumherjar og frömuðir síldarveiða hér á Austfjörðum, og það gaf svo Otto Wathne og öðrum dugandi Norðmönnum og Íslendingum áræði til að feta í þau spor, sem það hafði gengið á undan þeim, því þetta fél. hefir verið hér þrautseigast allra manna að síldarveiði og selur loks O. Wathne hús og bryggju 1895. Jacobsen verzlaði líka með timbur.

Þá sést einstakur húsgafl utar og nær sjónum. Það er gamla Pöntunarfélagsbúðin og bryggja fram af og alt saman kallað vanalega Pöntunin, bæði húsið og félagið, en lyfsalinn (Ernst) kallar það »Punteselskabet« á sínu máli. Þar upp af fyrir neðan götuna hefir Jón í Múla látið byggja nýtt hús fyrir verzlunina og kallað í Múla og svo ætlar hann að kalla, hvar sem hann býr. Það er fallegt hús, en sést ekki á myndinni, líklega ekki til þá, bygt '99? En gömlu húsin og bryggjuna bygði Jacobsen & Lund, síldarveiðafélagið frá Mandal, sem fyr er nefnt, 1868, að því er Sigurður bóndi í Firði segir og afsals- og veðbréfabækur kaupstaðarins, en Pöntunin keypti alt saman 1892. Á þeirri bryggju

hefir margur félegur sauður skift um þjóðerni og hætt að vera Íslendingur. Þar upp af sést Steinholt. Það er gistihús og veitingar óáfengar. Þá er búin Búðareyri og þó ótalin fáein smáhýsi.

Þar fyrir utan kemur lítil vík, Forvaðavík, nú oft nefnd Vatnavík, því þar bygði O. Wathne lítið hús 1868 eða 9, til að stunda frá síldarveiði, en hætti svo við. Þar hjá bygði Hakon Madsen frá Stafangri síðar hús og er alt saman því oft kallað Madsenshús, en O. W. hefir aukið við hús og bryggjur og lét vinnulið sitt hafa þar aðsetur. Þetta sést á myndinni og ber bryggjubarkurinn í húsin. Yzt á Oddanum sést Köhlershús, sem áður er getið.

Húsin á Ströndinni hylur Strandartindsbungan. Þau flest bygðu Norðmenn um og eftir 1880. Nagelshús reisti Nagel frá Haugasundi. Þar er nú stórskipabryggja. Oanes bygði eitt. Það á nú Síldarfél. Seyðisfj. »Flísafélagið«. Eitt bygði Falk, annað Sömme. Þau eru rifin, en á hússtæði Falk's er nú Frosthús Imsland's, og þar sem Imsland'shús standa nú, bygði G. A. Jonassen frá Stafangri Síldarhús 1880, Þar bygðu og Thomsen og Berentzen 1880.

Þá er komið á hreppsendann hér, og fáum við okkur þá bat og bregðum okkur snöggvast yfir fjörðinn til Vestdalseyrar, því Einar Hallgrímsson verzlunarstjóra verðum við að sækja heim, hans líki heim að sækja er ekki á hverjum firði.

VESTDALSEYRI. Þar verður varla greint á myndinni nema kirkjan og búð Gránufélagsins. Það er stóra húsið niðri við sjóinn. Þar er fram af væn bátabryggja. Þar ríkir Einar Hallgrímsson og mun nú hafa einna mesta verzlun hér. Hann er drengur góður og höfðingi heim að sækja.

Þar á Eyrinni bygðu þeir Örum & Wulff fyrst verzlunarhus 1851, og kaupa þá landið undir húsin og Eyrina þar í kring um sig. Þeir vóru áður á Eskifirði. Á Eyrinni reka þeir verzlun til 1865. Þá kaupa húsin Thomas Roys og Liljendal, hvalfangarar frá Ameríku og veiða hér hvali um 2—3 ár. Af þeim kaupir þa Hammer, danskur hvalfangari, og ætlar að halda því áfram, en

varð lítið úr, og 1872 kaupir Gránufél. húsin og byrjar þar verzlun ári síðar og er þar enn við góðan þrifnað.

Af öðrum húsum má nefna kirkjuna og Glaðheim. Kirkjan var færð frá Dvergasteini á hjallann yfir Eyrinni, en fauk þaðan og er nú hér komin, ekki ósnoturt hús. Glaðheimur veitir óáfenga drykki. Það er tvíloftað hús, gamalt og frægt. Þórarinn smiður var fyrsti gestgjafi á Vestdalseyri, en þetta hús mun Ól. timburm. Ásgeirsson hafa bygt nál. eða rétt eftir 1880 og veitti þar um mörg ár og síðan Einar »vert«. Nú eru þar Skafti og Austri.[1] Fyrir utan ána er hús Magn. kaupm. Einarssonar. Þar var verzlun hans og úrsmíðastofa. Hann er nú í Færeyjum. Þetta hús bygði Nikulás Jónsson smiður. Þar bjó O. W. Smith fyrsti sýslumaður, sem sat hér á Sf., og Böving eftir hann. Það er því bygt fyrir 1864. Hvorugt þessara húsa sést á myndinni og ekki heldur Grúðahús þar utar. Það bygði Sandnæs Olsen nál. 1880 og þar verzlaði I. K. Grude.

Þetta eru helztu hús og mannvirki á Seyðisfirði og sett hér til skýringar myndinni. Ártöl eru og færð til víðast, svo hver, sem vill, geti séð sögu bygðarinnar hér. Eins og menn sjá, hefja útlendir menn bygð hér eftir miðja öldina, en aðalinn allan byggja Norðmenn um 1880, en innlendir menn koma síðastir. Þetta nýja landnám er merkilegt og alveg einstakt hér á landi, síðan landnámunum fornu lauk. Skýrslan er höfð hér nokkuð ýtarleg með vilja, svo aðgangur væri að þessu á einum stað. En þetta er tínt saman úr skrifum og minni manna ekki síður en bókum, og menn því beðnir að afsaka það, sem missagt kann að vera. Mikið vona ég kveði ekki að því.

BÆJARLÍFIÐ. Lífið í þessum húsum og meðal þessara manna, sem nú hefir verið getið, er auðvitað svipað því, sem er í hinum bæjunum, sviplítið fremur og ekki fjölbreytilegt. Menn berjast mest hver í sínu horni fyrir sér og sínum hér sem annarstaðar og láta sem minst til sín taka í félagslífinu. En mannjöfnuður sá, sem getið var í inngangsorðum þessarar greinar, veldur því, að umgengni öll manna á milli er hér liðlegri og

[1] Síðar komnir í »Auroru« á Öldunni.

frjálsmannlegri en hún getur verið á þeim stöðum, þar sem bæjar- eða embættisaðall situr innan sinna múra og breiðir um sig hefðardaun, en hefir ekki öðru ágæti að treysta en aðalsgirðingunni, sem verndar þá fyrir augum borgaranna. Hér getur enginn neinu slíku treyst til vegs og virðingar, og það er aftur vafalaust ein af orsökunum til þess, að menn leita sér sæmdar í framkvæmdum og dugnaði meira hér en annarstaðar, þegar miðað er við efni manna. Öll er umgengni hér þó kurteis og gestrisni er meiri hér á Seyðisfirði en víða annarstaðar, því hér eru mörg hús, þar sem maður getur varla komið svo inn fyrir dyr að ekki sé eitthvað boðið, kaffi, bjór. eða vín, og það þó maðurinn sé alt annað en sjaldsénn gestur. Norðmýlingar eru í heild sinni gestrisnir menn bæði í Fjörðum og á Héraði, svo að ég hefi ekki þekt það betra annarstaðar og tæplega eins. En þetta sýnist þó vera hér á Seyðisfirði fremur bæjarbragur en arfur, þvi þeir eru engu síðri í þessu, sem hér eru ekki innbornir. Þessi gestrisni hér er með fullri alúð og hefir beztu áhrif á alla samvinnu. Menn tala þá saman um málefni og fyrirtæki kunninglega en einarðlega og úr þessu verður þó dálítið samlíf, sem aldrei næst með þurrum og stirðgengum fundarhöldum, því þangað koma Seyðfirðingar albrynjaðir eins og aðrir og skilja vanalega samvizkurnar eftir heima, þeir sem þær eiga.

Að öðru leyti er andlegt líf eða samlíf hér lítið og fræðitölur á kvöldum eða sunnudögum nær ókunnar, nema eitthvert aðskotadýr biðji um Bindindishúsið, sem þó sjaldan er. Á vetrum hafa menn sér það helzt til skemtunar að koma hver til annars og spila eða tefla; eru þá 4 og 4 saman t. d. um lomberspil og koma saman eitt kvöld í viku og sitt kvöldið hjá hverjum. Það er vel til fundið og tiltölulega kostnaðarlítið. Þetta munu flestir menn gera hér, bæði verzlunarmenn og verkmenn, og er góður siður og saklaust að fylgja honum til þess, er önnur öld finnur annan betri.

Hótellíf er hér fremur lítið og er það nokkuð að kenna bæði húsnæði og fyrirgreiðslu. Þó er töluvert leikið hér við hnattborð og gæti þar verið bezta samkunda, því þar sézt örsjaldan ölvaður maður. Þar hafa nú undanfarna vetur verið haldnir spila- og dansfundir og verið góð skemtan. Af félögum hafa leikfélagið og kvenfélagið verið þau einu, sem nokkuð hafa gert til þess að stytta mönnum veturinn. Leikfélagið hefir leikið hér um jólaleyt-

ið, oft mörg kvöld og tekist oftast mikið fremur vel og hefir það slitið vel í sundur skammdegið. Hæfileikar til leikmensku hafa þó ekki komið hér fram, sem sérstök ástæða sé til að nefna. Kvenfélagið »Kvik« hefir og haldið skemtanir tvo síðustu veturna og farist vel, verið fjörmeira og auðugra að tilbreytingum en aðrir hafa áður verið, og hefir það félag orðið vinsælt, að minsta kosti tala karlmennirnir vel um það.

Þá halda heldri konur bæjarins, giftar og ógiftar, hér barnahátíð hvern vetur og hafa lengi haldið. Er þangað boðið öllum börnum ríkra manna og óríkra og hefir þar oft verið saman komið um og yfir 100 barna, og hafa þau skemt sér vel við dans um jólatré, gjafir og veitingar, en fullorðna fólkið hefir horft þar á börnin og hvað á annað og gert sér hátíð úr. Blysgöngur og álfadans eru hér oft á Gamlárskvöld eða Þrettánda og oft kostað töluverðu fé til og er góð skemtun. Skautasvell er hér ekki til nema lítið og ilt á ánni og nota börn það eftir mætti. Árið sem leið léðu Garðarsmenn ístjarnir sínar til skautaleika, og getur þar orðið hinn bezti skautaís og verður vonandi notaður.

Kannske má telja það til skemtana að menn fara hér mjög á vetrum til rjúpnadráps og kalla »að fara á skyttirí«. Þær skemtanir sækja ýmsir rosknir menn og börn, sem úr byssu kunna að hleypa. Arðurinn er fremur lítill og því ber að telja þetta til skemtana. Vængskotnar og fótlamaðar eða sárar rjúpur verða því hér eins og annarstaðar árangurinn af því, að börn og viðvaningar fara með byssur.

Leikfimi hafa ungir menn töluvert æft hér suma vetur og hefir verið góð skemtan að horfa á þá leika listir sínar. Þar hafa þeir leikið liðlegast Friðrik Gíslason úrsmiður, Rolf Johansen og Sigurður Jónsson og leikið svo þróttmikið og fimlega að gott var í hvern stað, einkum leikur þeirra Friðriks og Hrólfs. Jörgensen bakari hefir kent hér leikfimi og að líkindum komið henni hér á gang. Hann er hraustmenni og fimur.

Bezt af öllum skemtir hér á vetrum sunnanáttin þegar hún kemur. Hún breytir á einu dægri 12—14 stiga frosti í 9 stiga hita, og menn ganga út snöggklæddir og berhöfðaðir til að fagna henni, eins og þar kæmi vor eða vinur. Norðanveðrin eru ekki eins skemtileg. Þau koma ýmist innan úr dalnum og sópa öllu lauslegu sem fyrir verður út á fjörð, eða þá úr landnorðri fyrir austan Bjólf niður Vestdal og Hrútahjallana, og eru það köll-

uð Hrútahjallaveður og eru hér óvinsælust veðra, því þau hafa það sér til gamans, að brjóta hús og hjalla og sýna mönnum hverninn Stafangurs- og Mandalstimbrið er í sárið. Af því fjöllin eru há og skörðótt er hér misvindi mikið og svipir oft æðimargir.

Það spillir mikið samgöngum hér manna á milli á vetrum, að hér er þá mjög illfært um bæinn. Götur hafa hér ekki verið ruddar hingað til, enda er það dýrt, þar sem vegir eru svo langir. Þó ríður um þverbak þegar dimt er á kvöldum, því hér eru enn þá ekki komin nein götuljós og má þó vel kalla vegi hér sumstaðar full hættulega bæði lífi og limum, og að þessu er því meiri ófögnuður hér en víða annarstaðar, að hér eru settir hlerar fyrir hvern glugga undir eins og dimma fer, og því ekki svo vel að ljósskíma þaðan sé til liðs á götunni. Hlerarnir eru nauðsynlegir vegna stormanna, því mölin dynur eins og hagl um húsin og rúðum því mjög hætt og dæmi til jafnvel, að menn hafa fengið bjálkaenda til sín inn í stofu gegnum veggina, þegar mest hefir gengið á; en af þessu leiðir að Seyðisfjarðarbær er oft nokkuð skuggalegur eftir dagsetur.[1]

Dansleika hefir og fólk til skemtunar sér stundum og í rauninni lítið meira á vetrum en á öðrum tímum, og er eins og sú leikfýsi komi i menn í hviðum eða hríðum, því stundum rekur hver dansleikurinn annan í Bindindishúsinu, en stundum líða langir tímar á milli. Thostrup hafði hér forðum dansskóla á hóteli sínu nál. 1883. Þar var A. Jörgensen kennari. Nú kennir víst hver öðrum einhvern veginn, því allir sýnast kunna. Þá lesa menn og heima sér til skemtunar og víst engu minna hér en annarstaðar. Alþýða er sér í útvegum um bækur, að því sem föng eru á, bæði fornar sögur og nýjar og annað, sem á íslenzku er til fræðslu og skemtunar. Margir skilja og dönsku, og hér hefir þessi árin verið tiltölulega fjölment lestrarfélag og kynt menn þo dálítið ýmsu, sem nýtt hefir birzt í sagnaskáldskap Dana og Norðmanna. Rímna- eða kvæðavini þekki ég hér ekki nema Teit Andrisson, verkmann; hann er mjög náttúraður fyrir slíkt og kann sjálfur gríðarmikið. Nokkrir menn hafa haft hug á að eiga hér málfundi sín á milli, en ýms atvik hafa hamlað framkvæmd þeirrar fyrirætlunar alt til þessa. Þegar svo nefnd er guðsþjónusta.

---

[1] Nú, 1903, eru komnir 3 lampar á göturnar, þar sem mest þurfti.

sem hér er oft í Bindindishúsinu á vetrum, þá mun vera talin helzta dægrastytting, sem menn hafa sér hér á vetrum nú um aldamótin.

Sumarskemtanir manna hér eru líka mjög fábreyttar og veldur því mest, að við erum hér í þröngnm fjallakvíum, og eigum að sækja yfir langa og erfiða fjallvegi, hvert sem út úr firðinnm er farið á landi. Hestaeign er hér afardýr og launar illa kostnaðinn, þar sem varla verður riðið annað en lítinn spotta inn í dalinn eða út með firði ógreiðan veg. Og þó eiga menn hér hesta vonum meira og þá góða suma. Sýslumaður, Jón í Múla og Jóhann Vigfússon eru hér reiðmenn fræknastir, síðan Snorri Wiium dó. Fleiri eiga hér hesta og ríða einstöku sinnum til gamans inn í annanhvorn dalinn eða út á Eyri. Oft fara menn hér fleiri eða færri saman einu sinni eða tvisvar á sumri upp yfir heiði skemtiferð upp í Hallormsstaðarskóg eða annað, og þjóðminningardagar á Egilsstöðum hafa verið fjölsóttir hér neðan að. Á sjó fara menn sér fátt til skemtunar og skemtisiglingar eru hér lítið æfðar, en fiskiveiðafélagið, sem Imsland veitir forstöðu, hefir látið gufuskip sín flytja bæjarmenn ókeypis smá gamanferðir á sumrin til næstu fjarðanna og er bezti greiði.

Kaffidag heldur kvenfólkið hér oftast á sumrin, fer þá með kaffi og mesta góðgæti hér upp í Botna og býður mönnum til. Þetta er víst sérstakleg skemtun á Seyðisfirði og oftast glöð stund og góð. Ekki hafa karlmennirnir enn þá fundið upp neinn slíkan dag handa kvenfólkinu, og er það merkilegur gáfnaskortur.

Sitthvað gera menn sér til gamans, sem er reyndar smátt, en fjörgar þó og lífgar daglega amstrið. Margir fara hér með öngla sína og færi út á fjörð við og við og er það meira til hressingar en hagsmuna. Síðara hluta sumars fer fjöldi manna með stengur sínar inn í Fjarðará og veiðir silunga og er góð hressing. Þar er inst foss í ánni og mikill hylur undir og veiðisæll. Sund hefir verið lítið tíðkað hér. Munu fáir hafa kunnað það og þeir þá numið það erlendis, svo sem Jörgensen bakari og Hrólfur Johansen. Þó var fyrir nokkrum, árum bygð hér tjörn uppi undir fjalli og skotið fé saman til, en í fyrra tók bæjarstjórnin að sér málið og lagði fé fram til sundkenslu, og er það mál því nú í bezta horfi og kennari ráðinn. Hjólhestar sjást hér á götunum og ríður Stefán Th. Jónsson mest, en Eyjólfur bróðir

hans og Friðrik Gíslason ríða og mikið og vel. Ekki hefi eg séð menn glíma hér og munu það fáir kunna, en að fóthnöttum hafa menn oft leikið hér á túninu á sumarkvöldin með kappi og fjöri og verið um það í félagsskap, og væri vert að hlúa að þeim leik. Glímur sýnast svo vandlærðar og vandasamar og svo mikið af þeim heimtað, að þær verða tæplega alþýðugagn, enda komin yfir þær einhver þjóðhelgi, sem gerir menn enn þá deigari við að láta sjá þær til sín, svo nú fást þroskaðir menn varla til að glíma og drengir vilja varla læra það, þrátt fyrir allar eggjanir og örvandi ræður um þjóðarsóma og þjóðlega list. Seyðisfjörður er hér víst ekkert einstakur að því leyti.

Þetta, sem nú er talið, mun vera það helzta, sem menn hafa sér hér til fjörgunar eða skemtunar vetur og sumar. Hér er nóg af félagslyndum mönnum, sem vel kunna að meta fjörugt samlíf og örvandi íþróttir, og gætu gert bæjarlífið fullskemtilegt, ef þeir gæti tekið höndum saman. Vegalengdirnar gera hér mikið til að skilja menn að og slíta samböndin, því fyrst er Vestdalseyrin að kalla má algjörlega einangruð á vetrum og þangað ófærur og öræfi, og vegakostnaðurinn hér hefir gert Seyðisfjörð einn af þeim fáu stöðum á þessari jörðu, þar sem mönnum þykir ódýrra að kaupa sér vatnsstígvél en að gera göturnar svo góðar að þær se færar stígvéla- eða skinnsokkalaust. Milli Búðareyrar og Öldu er og langt í vondu veðri, og þó það sé hlemmivegur á sumrum, þa getur hann verið viðsjáll á vetrum. Lítil saga getur sannað það. Ég var á göngu út til Búðareyrar eitt vetrarkvöld í skuggsýnu veðri með Ernst lyfsala og fleirum. Snjór var á allri jörð og sa hvorki vegi né brautir. Við vórum komnir út að graflækjunum fyrir utan Guðmund Björnsson og höfðum við, Ernst sökt okkur ofan í flókin vísindaleg efni, eins og okkur var lagið, og veit eg þá ekki fyrri til en Ernst hverfur okkur þar ofan í fanndjúpið með broddstaf og öllu saman, eins og margfætla niður í mjólkurtrog, og það var að þakka snarræði mannsins og hjálp minni, að Seyðfirðingar fengu ekki tíma til að gráta yfir því, að þeir áttu þá engan lyfsala ofan jarðar. Snjóarnir setja líka stundum svo háa skaflhryggi yfir göturnar, at Nielsen á nóg með að komast suður á apótek, og má þá nærri geta hvort ekki reynir á augnakarlana í okkur hinum. Guðmundur Hávarðsson hefir reyndar

boðist til að ryðja göturnar fyrir nokkra aura á dag, en bæjarstjórnin »hefir ekki séð sér fært að sinna því boði«, og þykir hentugra að láta hverjum degi nægja sína þjáningu og vinnukonurnar klofa eftir mjólk og brauði til dagsins, svo þær stirðni ekki í liðamótunum. Okkur hinum er þetta minna til baga, nema þegar svo ber undir, að afmælisdagar heldri borgaranna hitta á slík óþægindi, því það eru beztu dagar ársins. Seyðfirðingar hafa margir þann kostasið, að halda afmælisveizlur, og hafa menn því vakandi auga hér á öllum fæðingardögum. Þá koma karlmennirnir til afmælismannsins fyrst nálægt hádeginu og færa honum hamingjuóskir, en ekki neinar gjafir, og ætlast enginn til þess. Fá gestirnir þá vín eða öl og sitja menn 1 til 2 stundir yfir því, en að lokum býður »barnið« þeim til kvöldverðar, kannske öllum sem koma, og eru það oft ágætis veizlur og höfðinglegar, skemta menn sér þar ýmist með samræðum, spilum, skák, kotru eða jólaleikum og oft við músík. Þessi kvöld eru ein hin beztu og alúðlegustu, sem ég hefi nokkurstaðar kynst. Rausnarlegastar eru veizlurnar hjá þeim Imsland gamla, Þórarni kaupmanni og Johansen og vóru þær þó víða góðar og alstaðar frjálslegar og óbundnar. Þar eru bæði karlar og konur. Einhverja smágleði halda húsfreyjur líka hver annari, en það mun helzt vera kaffi, súkkulaði og sætabrauð. Þessi tízka Seyðfirðinga er að vísu nokkuð dýr, en hún er mannsleg og hefir margt gott af sér leitt.

BÓKMENTIR OG LISTIR eru hér fátæklegar sem von er, þar sem bærinn má heita með öllu bókalaus. Einstakir menn eiga lítið af bókum, ég veit ekki um Jón í Múla, og þeir Jóhannes sýslumaður og læknirinn eru eðlilega nú að byrja að afla sér bóka. Lárus bóksali á og dálítið, og eins Stefán Jónsson, en aðrir eiga lítið annað en það, sem slæðst hefir inn með Jóla-, fermingar- og afmælisgjöfum, og þekkja allir þær bókmentir. Bókasafnið (Austuramtsins) verður varla talið, því fyrst er það að eins fá hundruð bindi og margt af því eitt og eitt hefti á stangli úr verkum og tímaritum og sumt af lélegasta ruslinu úr bókagerð Dana, sem legið hefir hjá útgefendum og enginn keypt. Ein og ein bók hefir slæðst með eftir kunna menn, mest skáldrit, smárusl t. d. eftir Drachmann, en ekki ein lína eftir Georg Brandes né Björnsson og að eins 1 bók eftir Troels Lund, svo nefnd séu dæmi. Að vísindabókum eða öðrum fræðibókum almennum er til lítils að leita. Almenn bókmentasaga er þar eng-

in, almenn náttúrusaga heldur ekki og í veraldarsögu Cantu gamli einn, menningarsaga almenn engin heldur, og þá er ekki að spyrja um landafræði eða eðlisfræði, sem lið sé að, og svona má rekja á enda, og útlend tímarit engin nema »Historisk Arkiv« (Granzow og Thrige) og eitt og eitt ár. Úr »Tilskueren« er t. d. 8. árið eitt.

Af íslenzkum bókum eru þær helztar, sem Bókmentafél., Þjóðvinafél. og Árna Magnússonar-nefndin hafa gefið, og vantar þó í sumt. Hinna fáu nýtu bóka, sem þar eru, gætir lítið. Það svarar því kannske, sem tína mætti hér hálfskeppumál af smælki úr hálftunnupoka af skemdum kartöflum.[1] Þegar þess er gætt, að safnið á, samkvæmt reglugjörð sinni, að vera á húsgangi uppi um sveitir hjá þeim sem æskja, þá er ekki að ætlast til að það geti stutt að bókmentalífi hér í bæ eða annarstaðar, enda verða menn þess lítt varir, hvort það er heima eða ekki. 2 kr. kostar um árið að nota þetta. Bókasafnið var stofnað 1892 og var fyrsti vísir til þess bókadót, sem Skafti ritstjóri Jósefsson smálaði saman hjá fáeinum dönskum bókaverzlunum. Bindatölu nú hefi ég ekki spurt um, en langi einhvern til að vita hana, er ekki annað en skjótast inn og telja, um leið og fram hjá er gengið. Það tefur engan. Fjölfræðisorðabók (Konversat. lex.) er ekki á safninu, nema það sem út er komið af Salomonsen. Af þess kyns bók veit ég ekki hér, nema hjá Lárusi bóksala; hann á Nord. Konv. (það minna). Af útl. tímaritum kaupa nokkrir menn »Kringsjå« og einn »Tilskueren«; önnur hefi eg ekki séð. Útlend blöð eru keypt hér ekki svo fá, bæði dönsk og norsk, og í heild sinni eru bókakaup hér víst í fullu meðallagi, eftir því sem gerist, þó ekki fari meira fyrir þeim en hér er sagt.

Blöðin ættu að geta haldið hér uppi dálitlu menta- eða bókalífi í sambandi við prentsmiðjurnar, en af ýmsum orsökum gera þau það fremur lítið. Prentsmiðjur eru hér nú tvær, Bjarka og Austra og blöðin tvö. Framsókn, kvennablað, hefir og verið hér og flutti mest þýddar sögur, en það er nú selt til Reykjavíkur og kvað vera að deyja þar úr hor, mátti og víst lítið missa. Prentsmiðja Þorsteins Skaftasonar hefir hraðpressu, en fær ekki annað til prentunar en Austra, enda prentar hún ekki vel. Prent-

---

[1] Hér er farið bæði eftir eigin sjón og svo bókaskrársneplunum I—IV. Síðasti prentaður 1896. Síðan hefir eitthvað verið keypt.

smiðja Bjarka hefir að eins forna handpressu og ætluð einungis fyrir blaðið. Bókagerð er hér því engin. Það gerir og blöðin einhliða og aflminni, að það má heita undantekning að nokkur maður skrifi hér í blöðin nema ritstjórarnir einir, og þó Austri sé að merkja greinar sínar ýmsum nöfnum, þá villir hann víst ekki heimild á ritstjóra sínum, »þar« mál og setningaskipun eru jafnan sama seyðið, »þá« hann tekur þvöruna sjálfur. Útlendar fréttir er helzti styrkur blaðanna hér, því samgöngur eru hér beztar við útlönd, og á þeim halda þau mest kaupendum og Austri auk þess á sögum sínum. Blöðin hafa að mestu alið upp smekk alþýðu á sögum, því hún fær meginið af sögum sínum neðan máls úr þeim, og sögur þeirra flestra eru jafn-ótækar að efni og máli, en hafa þann kost, að við þær þarf lesarinn hvorki mikla hugsun né skilning, en getur tekið þær inn eins og Brama eða brennivín til að æsa tilfinningarnar, og því verða þær vinsælar. Þetta er Austra mesta happ, því skilningur og smekkur falla saman og gera blaðið vinsælt. Aftur var Bjarki svo skammsýnn, að fara að flytja góðar sögur eftir fræga höfunda og hefir til þessa setið með þrjózku við sinn keip, þrátt fyrir margar aðvaranir og hefir það, sem eðlilegt er, komið honum mjög í koll. Ýmsir góðir menn þökkuðu að vísu, og virtu t. d. »Snjó« eftir Kjelland, en þó merkilega fáir.

Í bænum er gildi blaðanna mikið metið eftir því, hve vel þau eru lagin á að ala á úlfúð og bæjarþvaðri og »svara fyrir sig«, ef á þau er leitað. Það lífgar alt af og fjörgar, að horfa á djarfa framgöngu. Þess vegna fá hundar svo marga áhorfendur, þegar þeir fljúgast á, og strákar, þegar þeir eru í skítkasti. Það eru leifar af fornri frægð, að meta það hugrekki, sem fórnar sjálfu sér fyrir hina, sem á horfðu, langaði, en þorðu ekki. Blöðin koma því dálítið við bæjarlífinu, þó það sé síður í menningar tilliti eða bókmenta.

Saga prentverks og blaða hér er stutt, en ekki alls ómerkileg. Jón Ólafsson hafði fengið prentsmiðju á Eskifjörð og stofnað þar Skuld í maí 1877. Þegar Jón fór þaðan og settist að í Reykjavík 1881, fengu nokkrir menn löngun til að stofna hér blað, keyptu prentsmiðjuna af Jóni 1883 og byrjuðu »Gamla Austra« 22. desember það ár. Ritstjóri var Páll Vigfússon, áhugamaður og góður drengur, en hann dó 16. maí 1885. Þá heldur Sigurður Jónsson frá Gautlöndum blaðinu áfram til enda, og er nr. 2, af

IV. árg. prentað þar síðast, 19. desember '87. En 22. númerið kemur út á Akureyri 28. maí 1888. Otto Wathne undi því nú illa, að steinhljóð væri um þau stórtíðindi, sem gerðust í konungsríkinu á Seyðisfirði, og lét því tveim árum síðar skinna upp gömlu prentsmiðjuna og stofna Austra hinn yngri og réð mann til, sem hann vissi nógu brjóstheilan. Hann neyddist þó til eftir því, sem hann sagði sjálfur, að losa nafn sitt frá blaðinu nokkru síðar. En þá varð blaðið ýmsum efnamönnum hér svo nærgöngult fjármunalega, að þeir Sig. kaupm. Johansen og Stefán Th. Jónsson keyptu prentmiðjuna af gamla félaginu og stofnuðu Bjarka 1896. Bæði blöðin koma út enn. Samkomulagið hefir verið dálítið kotótt, sem búast er við, þar sem menn og stefnur eru dálítið ólíkar, og hvor á sína vini. Norðmýlingar standa í heild sinni nær Austra en Bjarka, einkum Héraðsbændur og eins er um Sunnmýlinga. Aftur á Bjarki góða vini í fjörðunum, og er raunin þar ólygnust, því það sáu allir, að ritstjóri Austra fór einsamall með son sinn héðan á kjörfund síðast. Héraðsbændur una því ekki, sem von er, að geta ekki keypt ritstjóra eins og hvað annað, þegar þeir ríða á Seyðisfjörð. Þetta verða menn að vita, til þess að geta skilið blöðin til fulls og bæjarbraginn hér um þessar mundir.

Af listunum er sönglistin hér almennust eins og annarstaðar, en dálítið minna misbrúkuð, og er það að þakka Kristjáni lækni og Elínu fóstursystur hans Tómasdóttur og svo Jósefínu konu sýslumannsins. Hún er frá Kornsá. Lárus Tómasson er einn í því félagi og svo þolinmóður, að hann hefir stundum leikið fyrir mig gömlu kóralana langt fram á nótt. Honum þykir líka vænt um þá. Þessum mönnum er það að þakka, að sönglistin er hér fremur lítið misbrúkuð.

ATVINNA. Hún er hér mest starfið við verzlanirnar, sjávarútgerð og dálítið jarðrækt. Sig. Johansen, Þórarinn Guðmundsson, Stefán Jónsson og Einar Hallgrímsson veita hér allir mikla atvinnu, og eins Friðrik Wathne. En bróðir hans, Otto Wathne, hafði mest Færeyinga, karla og konur, við vinnu hjá sér, og því varð innlendum mönnum minna gagn að henni; samt hafa þar margir atvinnu.

Garðarsfélagið hefir veitt hér mikla atvinnu nú tvö síðustu árin og t. d. borgað hér á þeim tíma í verkkaup og viðskifti nálægt 60 þúsundir króna. Þá höfðu margir góða atvinnu og

efnahagur manna lagaðist mikið. Í heild sinni er æfi verkmanna hér ill. Þeir fá oft helzt atvinnu, sem skulda í búðunum, og verzlununum er aldrei ráðafátt, að halda þeim mönnum í skuldum, sem þær hafa hag á. Samtök milli verkmanna hafa verið reynd og stofnuð svo hóflega, að sumir vinnuveitendur sáu þar jafnvel hag sinn trygðan og hlúðu að samtökunum, en það varð þó ofan á, að þau slitnuðu, því þeir urðu fleiri, sem neyðin og náttúrufarið höfðu fastari tök á en félagarnir. Hingað koma og margir menn að leita sér atvinnu, helzt af Suðurlandi og er það mest til útvegsmanna bæði í bænum og einkum úti í firðinum. Hér hefir þessi árin verið mjög mannmargt á sumrum. Hér er og töluverður áhugi á jarðrækt og búið að gera að túnum og girða mest af mýrunum inn með ánni báðumegin. Kaupgjald hefir verið hér hátt þessi ár, eftir því sem annarstaðar gerist, alt að 45 aurum um tímann stundum, og oft mannskortur.

Verzlun er hér í heild sinni ekki slæm og ýmsar nauðsynjavörur hafa oft verið ódýrri hér en víðast annarstaðar á landinu. Kol hafa t. d. kostað hér eyri pundið, þegar þau hafa kostað 1¼ og 1½ í Reykjavík, en hér er oft vöruskortur, svo að nálega vantar alt stundum, sem menn þurfa sér til bjargar. Svo hefir það verið núna sum síðustu árin.

Annars er hér kostur á flestu því, sem siðaðir menn telja sér nauðsynlegt. Fötin fáum við hjá Eyjólfi Jónssyni og þykja þau fara vel hjá honum, en það, sem til þeirra er lagt, fer auðvitað eftir verðinu. Hann hefir og ljósmyndastofu, svo menn geta látið mynda sig í nýju fötunum. Skór fást hér laglegir í skósmíðaverkstofunni nýju, en traustir hafa þeir ekki reynst mér. Úr og aðgerð á þeim fæst á úrsmíðastofum þeirra Stefáns og Friðriks og svona mætti telja upp alt, sem manni dettur í hug, málafærslu og meðöl, spítala og legstað, því bærinn á sjálfur kirkjugarð hér inni á mýrunum. Íshús er hér og reykingahús. Það á Imsland gamli og reykir ágætavel. Hér þarf því enginn maður að éta úldinn mat fremur en hann vill.

Líðan manna er hér í heild sinni víst ekki slæm nú á þessum árum, og það segja kunnugir menn, að skortur og fátækt sé hér minni en sumstaðar annarstaðar, og þó er hvorttveggja ærið nóg. Samgöngur eru hér góðar við útlönd, svo að við fáum

útlend blöð hingað vikulega mikinn hluta árs, en milli landsfjórðunganna eru þær auðvitað jafnótækar hér sem annarstaðar.

Í stuttu máli mætti segja þetta um Seyðisfjörð nú um aldamótin: Húsin eru sett líkast því, sem þau hefði rekið af hafi og sjór og vindur ráðið landtöku. Þau eru skrautlítil flest og ófúnust þau elztu, en mennirnir þeim mun betri sem þeir eru nýrri. Yfir höfuð eru karlmennirnir ekki leiðinlegri og kvenfólkið ekki orðfleira hér en annarstaðar. Auðvitað vantar lýsingu á Akureyri og Ísafirði enn. Sumarmálin verða minnisstæðust héðan, þegar smáfossaniðurinn fer að halda vöku fyrir manni á kvöldin og minna mann á það á morgnana, að hann hafi ekki sofið. En sérstök aldamótaljóð orti hann ekki.

Söngkensla í skólum.

Eftir SIGFÚS EINARSSON.

(Framhald frá bls. 24).

Það mun vera allvíða á Íslandi, að söngur er ekki kendur að staðaldri, jafnvel í hærri skólum. Þannig hefir ekkert verið við söngfræði átt í Möðruvallaskóla síðustu 8 árin og söngkenslan mjög af skornum skamti[1]. Ég þekki ekki til þess, hvernig kenslunni er hagað í skólum um land alt, þar sem hann er kendur á annað borð, en ég hefi einhvern grun um, að hún muni vera hálfgert kák víða. Þess væri að vænta, að hún væri einna fullkomnust í lærða skólanum, en ég veit það af eigin reynslu, að hún er þar öðru vísi en hún ætti að vera. Mér þykir leitt að játa það, en mér er nauðugur einn kostur, af því ég vil segja satt frá: Ég lærði þar bókstaflega ekkert í söng, nema eina rödd í nokkrum fjórrödduðum lögum, sem mér hefði verið innanhandar að læra heima hjá mér, af því ég kunni öll meginatriði almennrar söngfræði, þegar ég kom í skóla, og gat bjargað mér að spila á hljóðfæri. Og ég þori að fullyrða það, að fyrir bekkjarbræðrum mínum og skólabræðrum fór ekki betur. — Ég tek lærða skólann sérstaklega fram, ekki af því að ég álíti hann í þessu efni allra skólakastan, heldur þvert á móti til þess, að enginn geti borið mér

[1] »Norðurland« I, 27.

á brýn, að ég ráðist á garðinn þar, sem hann er lægstur. — Ef þetta er rétt, sem ég veit að enginn af þeim, sem til þekkir, ber á móti, þá hlýtur eitthvað að vera bogið við kensluna, og geti menn ekkert lært í söng í lærða skólanum á 6 árum, þá er ekki við því að búast, að árangurinn sé stórvægilegur af eins eða tveggja ára námi í barnaskólum. Ég vona að enginn skilji orð mín svo, að ég vilji gera lítið úr þeim mönnum, sem kent hafa söng í lærða skólanum undanfarinn tíma; ég finn að eins að því kenslufyrirkomulagi, sem þar hefir verið notað og sem sjálfsagt er notað þar, sem söngur er kendur í skólum á Íslandi.

Það er auðvitað ekki ætlunarverk söngkennara í lærðum skólum, gagnfræðaskólum, kvennaskólum og barnaskólum að gera söngvara úr hverjum nemanda. Þar sem tilsögn er veitt í svo mörgum námsgreinum, eins og gert er í þessum skólum, þá er auðsætt, að um slíkt getur ekki verið að ræða. Það sem hægt er að gera og á að gera er, að kenna svo mikið í söngfræði og á þann hátt, að menn geti haft gagn af því, að lagfæra hljóð nemendanna, að svo miklu leyti sem tími og tækifæri er til, og að vekja smekk þeirra fyrir fögrum söng og tónlist.

Fullnægir nú söngkenslan, eins og hún hefir verið, þessum kröfum? Nei, það er svo langt frá því, að hún uppfyllir enga þeirra til nokkurs verulegs gagns. Ég skal færa sönnur á það. Að því er smekkinn snertir, þá má heita, að ekkert sé gert til að auka hann eða bæta. Aldrei er mönnum bent á eða athygli þeirra vakið á því, sem fallegt er eða vel gert í lagsmíði eða raddsetningu. Ef þeir taka ekki eftir því sjálfir, þá fer það alt fyrir ofan garð og neðan; sá heimur er þeim algjörlega lokaður. Um verulega lagfæringu á hljóðum hvers einstaks manns getur ekki verið að tala, þar sem öll áherzlan er lögð á kenslu margraddaðs söngs. Það er meira að segja hart á því, að kennarinn geti greint hverja mannsröddina frá annarri, af því hann heyrir þær aldrei sérstakar. Ég er sannfærður um, að hann hefir oft enga hugmynd um hvernig þeir syngja, sem hafa lítil hljóð, af því þau hverfa saman við hljóð hinna og heyrast aldrei sérstök. Og þá er söngfræðiskenslunni ekki betur farið. Menn læra að þekkja nótur og takt! Ekki er nú því að heilsa alstaðar. Og þó þeim væri kent að þekkja *c* frá *d* og heilnótu frá hálfnótu, hvað væri varið í það í rauninni? Jú, það væri nógu gaman að því, alveg

eins og að geta greint *α* frá *ω* í grísku stafrofi, en enga prakt-iska þýðingu hefir það.

Þegar menn læra að lesa, þá er þeim kent stafrofið, því næst að kveða að, og ekki fyr hætt en menn eru orðnir læsir. Beri maður nú söngfræðiskensluna saman við þetta, þá kemst maður að þessari niðurstöðu: Manni er kent stafrofið ɔ: að þekkja nóturnar hverja frá annarri, en hvorki að kveða að, né lesa; með öðrum orðum: manni er ekki kent að þekkja þær í sambandi hverja við aðra, með tilliti til tónhæðar og tóndýptar. Til þess að skýra betur, hvað ég á við, tek ég ljóst dæmi:

Þú veizt, að fyrsta nótan er kölluð *c* og er hálfnóta, önnur *e* og er fjórðungsnóta o. s. frv.; en nú er mér það ekki nóg. Eg bið þig að lofa mér að heyra hvernig lagið byrjar. — Þér er það jafnómögulegt eins og óvita, þó að þú kunnir nótnanöfnin utanað. Og hvar eru þá ávextirnir af söngfræðiskunnáttu þinni, að hverju gagni kemur þá þessi fróðleikur? Fyrir söngmanninn er hann einskisvirði. Ég legg þakkarorð á milli, ef söngkennarinn segir honum, að þá nótu, sem standi fyrir ofan aðrar á nótnastrengnum, eigi að syngja hærra (ekki sterkara) en þær, og þá, sem standi neðar, dýpra. Þá geta þær þó orðið honum til nokkurrar leiðbeiningar eins og *neumurnar* vóru mönnum á 9. og 10. öld.

Ég gat þess áðan, að í skólum væri öll áherzlan lögð á kenslu margraddaðra sönglaga, tvíraddaðra, þríraddaðra og fjórraddaðra. Og það er ekki að eins gert í hærri skólum, heldur einnig í barnaskólum og ekki að eins í efstu bekkjum skólanna: það er byrjað á því í neðstu bekkjunum. Kenslan fer fram á þann veg, að söngkennarinn spilar hverja einstaka rödd fyrir sig. þangað til nemendurnir eru búnir að læra hana, — þó ekki nema helmingurinn af þeim eða ekki það — utanað. Á annan hátt er það ekki og getur það ekki verið, þar sem hávaðinn af þeim hefir ekki önnur not af nótum en þau, að staða þeirra á nótnastrengjunum minnir þá á, hvar röddin á að hækka eða lækka. Á þessu er byrjað og á þessu er endað. Árangurinn af þessari söngkenslu hlýtur því hugsjónarrétt skoðað að vera sá, að þegar skólanáminu er lokið, hafa nemendurnir lært eina rödd í nokkrum lögum og lítið eða ekkert þar fram yfir og þeir standa engu nær því, að bæta nokkru við af eigin rammleik eftir en áður. Þeir

geta ekkert lag lært af sjálfum sér, því nótur eru þeim alt að því jafn-óskiljanlegar eins og helgirúnir; með öðrum orðum: þeir hafa engin veruleg not af nótnakunnáttu sinni. Eitt af aðalætlunarverkum allrar söngkenslu í öllum almennum mentaskólum er þó óneitanlega það, að opna mönnum aðgang að því, sem ritað er og samið á þessu eina alheimsmáli mannkynsins, alveg eins og önnur mál eru mönnum kend, til þess að þeir geti skilið málin í ræðu og riti og lesið sér til gagns og gamans bókmentir annarra þjóða. Með þessu er ekki sagt, að rétt sé að nema alla utanaðkenslu burt úr öllum skólum. Það er sjálfsagt að láta börn byrja á henni, sem ekki eru orðin nægilega þroskuð andlega, til að skilja þau undirstöðuatriði, sem önnur söngkensla byggist á; en það er jafn-sjálfsagt að hætta þeirri kensluaðferð, eins fljótt og fært er. Börnum eru kendar bænir og ljóð, áður en þau þekkja stafina, en engum kemur til hugar nú á tímum að láta þar við lenda. Þegar skilningurinn eykst, þá er þeim kent að lesa, til þess þau geti lært bænir, ljóð og annað af sjálfum sér. Og eins á að fara að, þegar um söngkenslu í skólum er að ræða. Það er nauðsynlegt og sjálfsagt í þessari grein eins og öðrum, að fylgt sé reglubundnum kensluaðferðum, sem eru í samræmi við, eða að minsta kosti ríða ekki í bága við, meginreglur allrar fræðslulistar.

Vér erum þá komnir að þessari niðurstöðu: Í barnaskólum og öðrum almennum mentastofnunum á söngfræðiskenslan að vera þannig, að nemendurnir læri ekki aðeins nöfnin á nótunum, heldur að syngja eftir þeim líka, svo að þeir geti af eigin rammleik, án nokkurs hljóðfæris, sungið meðal-sönglög frá blaðinu *(a prima vista)*, þegar náminu er lokið. Þess verður að krefjast í öllum skólum, þó að kröfurnar verði auðvitað að vera nokkuð mismunandi eftir námstíma og þroskastigi nemendanna í hverjum skóla.

Ég býst við því, að sumum þyki hér til of mikils ætlast og telji ógerning að kenna það á þeim tíma, sem söngkenslunni er ætlaður. Til allrar hamingju þarf ég hvorki að færa fram líkur né getgátur í þessu máli. Það er fengin reynsla fyrir því í Danmörku, Svíþjóð og víðar, að á 4 árum má kenna öllum þorra barna, hvað þá fullorðinna manna, að syngja hvert meðallagi vandasamt lag eftir nótum eða frá blaðinu, sem kallað er, með tveggja stunda kenslu á viku, jafnvel einnar stundar eða tveggja

8

hálfra. Hér er því ekki farið fram á fjarstæðu, heldur aðeins það, sem reynslan er búin að sýna, að er framkvæmanlegt.

E. J. M. Chevé hét maður, sem varði mestallri æfi sinni þarfir þess máls, sem hér er talað um. Hann fæddist í Douarnenez á Bretagne árið 1804, dó 1864. Hann var upphaflega læknir, en hætti þeim starfa og gaf sig síðan allan við söngkenslustörfum. Það var einkum þetta, sem hann hafði hugann á: að finna veg til þess, að kenna mönnum að syngja frá blaðinu á svo einfaldan og auðlærðan hátt, sem unt væri. Til þess vill hann afnema nótnamerki og í stað þeirra setja tölur og sérstök taktmerki. Þessi aðferð er kend við hann og kölluð Chevé-aðferð, þó að höfundur hennar sé í rauninni frakkneskur stærðfræðingur, sem hét *Pierre Gallin* (f. 1786, d. 1821), en Chevé er sá, sem mest hefir gert til þess, að koma henni á framfæri bæði á Frakklandi og víðar um lönd. Hér á Norðurlöndum hefir *Jörgen Malling*[1] reynt til þess, að koma henni á, en tilraunum hans í þá átt hefir verið heldur dauflega tekið.

Þó að ég fyrir mitt leyti geti ekki séð yfirburði þessarar kensluaðferðar, þá ætla ég samt að gera ofurlitla grein fyrir henni nánar. Fer ég þar að mestu eftir bækling, sem Jörgen Malling hefir ritað á sænsku »Um söng í alþýðuskólum«. Hugsun hans er á þessa leið. Í náttúrunni er enginn ákveðinn (absolut) tónn til, »af því að tónhæðafjöldinn er óendanlegur«: raunar geta menn myndað tóna með föstum, ákveðnum sveiflufjölda, en þeir eru ekki til í mannsbarkanum markaðir eða ákveðnir á þenna hátt. Þess vegna eru nóturnar óheppilegar við söngkenslu, því þær tákna og geta ekki annað táknað en tóna með ákveðinni tónhæð (vissum sveiflufjölda). Og þess vegna er réttara að nota tölur í nótna stað, af því að tölurnar gefa aðeins hlutfallið milli nótnanna innbyrðis til kynna, en það er aðeins þetta hlutfall, sem ekki má raskast, ef lagið á að haldast óbreytt. Það er sama hvort sá tón er kallaður *a*, *b* eða *c*, sem ég byrja á, ef hlutfallið milli hans og annarra tóna í laginu er rétt; það stendur með öðrum orðum á sama, hvort ég syng lagið hátt eða lágt; blærinn getur breyzt eftir því, hvort það er sungið hárri eða djúpri röddu, en lagið breytist ekki í sjálfu sér.

Sama er að segja um taktinn. Það er engin ákveðin (absolut

---

[1] Tónskáld og kennari í Kaupmannahöfn.

tímaeining til, af því tíminn er óendanlegt hugtak«. Menn ganga út frá varanlegleik einhvers tóns í hverju lagi sem einingu og mæla lengd hinna tónanna í hlutfalli við hann. Hvort sem lagið er sungið hratt eða hægt, þá breytist lagið ekki, ef hlutfallið milli einingarinnar og annarra tóna lagsins er rétt. Samt sem áður er einingin táknuð á ýmsa vegu; í einu laginu er hún heilnóta, í öðru hálfnóta, í þriðja fjórðungsnóta, o. s. frv. Þetta telur höf. villandi og óþarflega flókið. Hann vill tákna eininguna alt af og alstaðar á einn veg. Til skýringar því, sem að framan er ritað, set ég byrjunina á alkunnu lagi (1. rödd), eins og það er prentað í söngbók, sem Jörgen Malling gaf út »fyrir hið danska Chevé-félag:

Andante con moto. Sol-dur (M. 54=47").
mf.

S	o 3	3 2 1	1 2 3	3 2 1	7 . 2	2 7 1	2 . 1 3 . 1
	Þú	blá-fjalla	geimur með	heið-jökla	hring, um	há-sumar	flý ég þér að

6 .	5 o. s. frv.
hjart-	a

Hvað sem menn kunna að segja um öll þessi boðorð, þá verður því ekki neitað, að þessi aðferð hefir átt öflugan þátt í því að hrinda utanaðkenslunni fyrir ætternisstapa og koma söngfræðiskenslunni í skynsamlegt og praktiskt horf, og á þann hátt hefir hún orðið að miklu gagni; en að öðru leyti virðist mér hún hálfgerður gallagripur. Ég sé ekki betur en að það væri óðs manns æði, að slá striki yfir allar nótur, þegar um söngkenslu er að ræða. Í rauninni yrði það aðeins til þess, að menn neyddust til að læra tvö mál í staðinn fyrir eitt, því það væri til lítils, að kunna að syngja eftir tölum, á meðan öll sönglög og yfir höfuð að tala öll tónljóð eru skrásett með nótnaletri. Það væri vitlegt að hnappast saman undir nýjan Babelsturn og koma ringulreið á eina alheimsmálið, sem eftir er. Sá aðalkostur, sem talletrið á að hafa, að með því losni menn við alla dúra og molla, hann er í rauninni aðeins í orði kveðnu. Þeir, sem vilja halda í nótnaletrið, þekkja heldur ekki nema eins konar dúr og moll. D-dúr er nákvæmlega eins bygður eins og C-dúr, E-moll alveg eins og C-moll o. s. frv. Það eru sömu tóntegundirnar, aðeins með ýmsum nöfnum eftir því, við hvaða frumtón miðað er.

Og að því er taktmerkin snertir, sé ég heldur ekki að breytt

sé til batnaðar. Ég fyrir mitt leyti kýs þau gömlu ♪. ♪ ♪. ♪ heldur en hin 2 . 1 3 . 1. Takteininguna þarf ekki fremur í nótna-letri en talnaskrift að tákna með ýmsu móti; hún gæti t. d. alt að verið fjórðungsnóta. 𝅝 𝅗𝅥 𝅗𝅥 og 𝅗𝅥 ♩ ♩ mætti alveg eins rita þannig: ♩ ♪ ♪; en bæði er það, að einingarnar eru svo ljósar og hlutföllin milli þeirra og annarra nótna svo óbrotin, að það er engum heilvita manni ofætlun að læra þau, og í annan stað er. þær mönnum oft til gagns og leiðbeiningar um takthraðann (að 𝅗𝅥 ♩ ♩ eigi t. d. að syngja og spila hægara en ♪ ♪ ♪). — Ég get ekki verið að eltast við að rekja þessa Chevé-aðferð fet fyrir fet. Ég vildi aðeins gera nokkra grein fyrir því, hvers vegna ég greiði atkvæði mitt á móti henni.

Þó að menn hafi ekki getað felt sig við hana að öllu leyti eða fylgt henni út í æsar, þá vilja sumir halda ofurlítið í hana. Einn af þeim mönnum er *Christian Geisler*[1]. Hann vill láta kennarann byrja á því, að syngja C-dúrtónstigann fyrir börnum og sem sýnilegt tákn tónanna nota tölur en ekki nótur. Það má vel vera að börnum og byrjendum veiti hægra að syngja tónstiga og tónbil eftir tölum heldur en nótum; um það skal ég ekkert fullyrða, af því ég hefi enga reynslu fyrir mér í því efni. En komist menn að þeirri niðurstöðu, þá hygg ég, að það sé með-fram af því, að þeir fara rangt að, er þeir byrja að syngja eða kenna að syngja eftir nótum. Menn gæta þess ekki nógsamlega, að hver nóta hefir tvenns konar merkingu[2]: vissa tónhæð og þar með sérstakt nafn og vissan varanlegleik. Þegar syngja á eftir nótum, verður að hafa tvent í huga: hlutfallið milli tónanna með tilliti til hæðar og dýptar og taktinn. Það er því ekki nema eðli-legt, að byrjendum þyki það Þrándur í Götu. Það er skiljanlegt, að þeim virðist vandasamara að syngja: [nótur]

heldur en ef sama tónröð væri táknuð með tölum þannig: 1 2 3 4 5 6 því að í fyrra dæminu verða þeir að hafa hugann á tónbilunum og mismunandi tónhraða, en í hinu síðara aðeins á tónbilunum. Væri dæmið skrifað með nótum þannig: [nótur]

þá mundi verða mjótt á mununum.

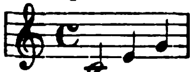
[1] Organisti í Kaupmannahöfn.

[2] Sbr. Viggo Holm: Praktisk Vejledning ved Sangundervisningen i Skolen, Kbh.

Galdurinn er sá, að það ætti að byrja á að kenna mönnum að þekkja nóturnar sem tónlengdartákn, áður en þeir læra nöfn þeirra og þýðingu sem tónhæðarmerkja, það ætti að byrja á taktinum, »lífinu í söngnum«, af því hann er að miklum mun auðveldari og auðlærðari en tónbilin. Þegar menn eru búnir að læra hann, bóklega og verklega, að minsta kosti einfaldar takttegundir, þá má byrja á hinu.

Það er engan veginn nóg, þó að menn viti, að hálfnótunni á að halda helmingi lengur en fjórðungsnótunni o. s. frv.; þeir verða að geta sungið hana þannig. Það lærist mönnum bezt með því, að þeir slái sjálfir taktinn, um leið og þeir lesa samstöfuna »la« undir taktliðunum t. d. C la, la, la, | la, la, | la, la, la, la, | la, la | o. s. frv. Seinna má setja orð undir og lesa þau eða syngja við alkunn lög t. d. C Hlíð-in mín | fríð - a | hjall-a með-ur | græn - a | o. s. frv. Menn læra þá að syngja eftir nótum, en þær gefa þeim enn sem komið er aðeins til kynna, hvernig takt lagsins er, en ekki hvernig hlutfallið er á milli tónanna innbyrðis með tilliti til tónhæðarinnar.

Þegar menn eru orðnir leiknir í þessu, þá má, eins og áður er á minst, fara að kenna þeim að þekkja og hafa gagn af hinum eiginleik nótnanna, að þær tákna mismunandi tónhæð eða tónbil, auk þess sem þær tákna mismunandi sönghraða. Dæmi:

Um fyrstu nótuna vitum vér það, að hún er dregin helmingi lengur en hinar hvor um sig. Nú fáum vér að vita það um hana frekar, að hún er kölluð *c* og er dýpri en hinar báðar. Um þær vitum vér það, að þær jafngilda báðar til samans þeirri fyrstu. Nú setjum vér það á oss í viðbót, að önnur nótan heitir *e* og er sungin hærra en sú fyrsta; sú þriðja heitir *g* og er sungin hæst. En til þess að hafa full not af þeim, þarf meira en þetta. Vér þurfum að vita nákvæmlega, hve miklu hærri önnur á að vera en sú fyrsta og þriðja heldur en önnur; vér þurfum að vita tónhæðarhlutföllin og geta gert réttan mun á tónbilunum með vorum eigin hljóðum. Þá og þá fyrst hefir söngmaðurinn full not af nótnakunnáttu sinni, þá fyrst kann hann málið svo, að hann getur bjargað sér upp á eigin spýtur. Til þess þarf auðvitað talsverða æfingu og ástundun, því »enginn verður óbarinn biskup«, en fyr en menn læra það til gagns í

skólum, er söngkenslan ófullnægjandi. — Það er augljós munurinn á því, að kenna mönnum utanað eina rödd í nokkrum kórlögum og á hinu, að gera þá svo úr garði, að þeir geti sjálfir hjálparlaust lært hverja rödd og hvert lag, sem þeim sýnist, því þegar menn geta það, þá gera nóturnar söngmanninum sama gagn eins og bókstafirnir í almennu ritmáli.

Til þess að kenna mönnum að syngja eftir nótum, er byrjað á að syngja dúr-tónstigann upp og ofan, læra nöfnin á nótunum og að greina þær hverja frá annarri á strengjum og millibilum. Þá er tekið til við stærri tónbil, þríundir fimmundir o. s. frv. og æfingar, sem eru gerðar til að æfa hljóðin við ýmis konar tónbil. Ef mönnum leiðast þær, þá má breyta til með einföldum lögum í C-dúr. Þessu er haldið áfram, þangað til þeir eru orðnir leiknir í öllum tónbilum *diatoniska* tónstigans. Að því búnu er byrjað á þeim *krómatiska*, og loks koma hinir dúr-tónstigarnir G-dúr, D-dúr o. s. frv. og moll-tónstiginn. Það er áríðandi, að menn læri C-dúrtónstigann vel og vandlega, því þá má heita, að hitt komi af sjálfu sér.

Árangurinn af þessu verður með samvizkusamlegri kenslu og ástundun nemendanna sá, að þeir geta lært af sjálfum sér lög, sem þá langar til, í hvaða tóntegund sem þau eru. Og þó að þeir lærðu ekkert annað í söng, þá yrði sú söngkensla þeim til tífalt meira gagns, heldur en sú, sem nú er »móðins«. Taktæfingar og nótnalestur eru þeir kaflar söngfræðinnar, sem ég álít að eigi að leggja mesta áherzlu á í skólum. Og ég tek það enn fram, það er gagnslaust að kenna mönnum nöfnin á nótunum, ef ekki fylgir meira með. Það á að kenna þeim að syngja eftir þeim svo, að þær komi þeim að fullum notum og verði þeim annað en krókar og klessur.

Söngkennarinn á að lagfæra hljóð nemendanna, að svo miklu leyti, sem hægt er eftir kringumstæðum. Það er ekki við því að búast, að það verði gert til hlítar, þar sem einn eða tveir tímar á viku eru ætlaðir mörgum mönnum, en talsvert má þó gera með góðum vilja. Hér er þó einn annmarki á. Ef kennarinn hefir ekkert lært í söng sjálfur, þá er honum vita-ómögulegt

að veita mönnum tilsögn í þessu atriði, svo að nokkur mynd sé á. Það er svo að sjá, sem menn haldi það alment, að ef menn kunni að spila á hljóðfæri, þá sé þar með sannað, að þeir geti kent söng; en þetta er bláber misskilningur, sprottinn af vanþekkingu á því, hvað söngkensla er. Það sýnist þó liggja í augum uppi, að það er sitt hvað að kenna mönnum að nota raddfærin vel og réttilega, styrkja hljóðin, bæta þau og temja og hitt að kenna mönnum að bera sig til við hljóðfæri með höndum og fótum. Þó að menn geti spilað »kóralbókina hans Jónasar« spjaldanna á milli og klöngrast fram úr nokkrum kvæðalögum, þá má vel vera, að þeir beri ekki skyn á söngkenslu í eiginlegum skilningi (tónmyndun) fremur en kötturinn á sjöstjörnuna, því hljóð og hljóðfæri eru sitt hvað. Söngkennarinn verður að kunna að syngja sjálfur, til þess að hann geti kent öðrum það. Það er engin leið hjá því að komast. Það væri undarlegt, ef söngurinn væri svo frábrugðinn öllum öðrum greinum, að menn gætu kent hann öðrum, þó að þeir kynnu ekkert í honum sjálfir.

Nú er svo ástatt á Íslandi, að þar hefir enginn maður lært neitt verulegt í söng nema einn prestur, svo að mér sé kunnugt um. Þarf því engum blöðum um það að fletta, hvernig kenslan muni vera í skólunum, að því er hinn hljóðlega (vokala) hluta hennar snertir. Í Svíþjóð verður hver sá, sem vill komast að söngkenslu í skólum, að taka próf við »Konunglega sönglistaskólann«. Og það er ekkert smáræði, sem heimtað er þar. Hver kennari verður að kunna á fiðlu, »violoncel« og eitt blásturhljóðfæri, er hann kýs sjálfur, orgel og fortepíanó. Þar að auki lærir hann söng og svo mikið í tónfræði, að hann geti raddsett lög fyrir fjórar raddir, gallalaust[1]. Það virðist því ekki farið fram á óhæfilega mikið, þó að kennarar heima yrðu að kunna almenna söngfræði, að spila á eitt hljóðfæri (t. d. harmóníum) og þektu meginreglur eiginlegrar sönglistar. Minna má það ekki vera. Það er ófært, að menn séu að böglast við þetta lengur upp á gamla mátann, hafandi enga hugmynd um byrjunaratriðin í þessum efnum, hvað þá meira. Enginn skilji orð mín svo, að ég segi þau núverandi kennurum til ófrægðar, því ég er sannfærður um, að þeir hafa flestir gert og gera eins og þeir hafa bezt vit á; en þar sem þeir hljóta að vera jafnfávísir nemendunum eða fram

[1] Viggo Sanne; Om Sangundervisning i Almueskolen, bls. 13.

undir það, að því er þetta snertir, sem hér er talað um, af því þeir hafa ekkert lært sjálfir og hvergi getað lært heima á Íslandi, þá er ekki við miklu að búast af þeim og ekki mikið af þeim heimtandi. Vér þurfum með einhverjum ráðum að fá mann, sem kann söng, til að kenna þeim, sem veita tilsögn í honum víðs vegar út um land, og það ætti ekki að vera ókleifir erfiðleikar á því með aðstoð þings eða góðra manna.

Setjum nú svo, að við hvern skóla á Íslandi væri spreng-lærður söngkennari, sem syngi eins og engill. Á meðan marg-raddaður söngur er kendur nær því eingöngu, þá mundi kennarinn ekki koma að hálfum notum. Það sé fjarri mér að amast við margrödduðum söng í sjálfu sér, en ég vil ekki, að honum sé gert svo hátt undir höfði, að alt annað verði að sitja á hakanum. Í fyrsta lagi er mönnum lítil ánægja að því til langframa, þó að þeir kunni nokkrar milliraddir eða bassa. Þeir hafa ef til vill ör-sjaldan eða aldrei gagn af þeirri kunnáttu, þegar skólanum slepp-ur. Í öðru lagi er það ætlunarverk skólanna að gera menn svo úr garði, að þeir geti sungið einir, rétt og laglega. Í margrödd-uðum söng styður hver annan; oft eru aðeins einn eða tveir menn í hverri rödd, sem halda henni saman, en hinir fleyta sér í þeirra kjölfari. Og það er ekki nema eðlilegt, þegar alt er kent utanað, því menn eru misnæmir á sönglög eða raddir eins og annað. Afleiðingin af þessu er sú, að helmingur allra nemendanna eða meira kann varla nokkra rödd rétta, ef hann á að bjarga sér án annarra hjálpar. Til þess að þroska og lagfæra hljóð manna. er þessi söngkensla óheppileg í frekara lagi. Þó að kennarinn væri allur af vilja gerður, þá gæti hann ekki tekið það tillit til raddsviðs hvers nemendanna, sem nauðsynlegt er, til þess að hljóðum hans sé ekki misboðið annaðhvort með því, að hann er píndur til að syngja hærra eða dýpra en hljóð hans leyfa, eða þá með því, að honum gefst aldrei eða örsjaldan tækifæri á að æfa alla tóna, háa og djúpa, sem hann getur sungið. Í þessu sam-bandi er ástæða til að minnast á og finna að því skeytingarleysi. sem á sér stað, þegar mönnum er skipað í raddir. Ég þekki mann, sem var látinn syngja 2. bassa heima, en hefði átt að syngja 2. tenór; ég þekki annan, sem söng 2. tenór, en hefir greinilega bassarödd, og svo er um fleiri. Sumpart er þetta af fáfræði söngkennarans og sumpart af því, að þegar ekki má minna gagn gera en fjórraddaður söngur, þá eru menn drifnir í þær

raddir, sem helzt vantar í, ef þeir geta með nokkru móti sungið þær, þó að þeir eigi að réttu lagi annarstaðar heima. Hvílíkt skaðræði það er fyrir hljóðin, hlýtur hver maður að sjá. Í margrödduðum söng er byrjað á að syngja texta. Það er alveg öfugt við það, sem reynslan sýnir að rétt er og gert er, þegar menn læra söng eftir reglum listarinnar. Þá er byrjað á æfingum, einstökum hljóðstöfum og samstöfum, og loks þegar festa er komin á hljóðin, sams konar hljómblær á háum og djúpum tónum og að öðru leyti allir stórgallar horfnir, þá fyrst er byrjað á lögum með texta. Loks tekur þessi kensla tvo mikinn tíma frá öðru, sem er margfalt gagnlegra og áður er á minst (nótnalestri), að það eitt ætti að vera nóg til þess, að menn takmörkuðu hana að mun. Ákjósanlegast væri ef til vill, að menn sleptu margrödduðum söng í skólum, en mynduðu sérstök söngfélög, sem æfðu hann utan skóla og kenslustunda undir umsjón söngkennarans. Þeim tíma, sem fer í allan þann utanaðlærdóm, er nú tíðkast, mætti þá verja til þess að leggja réttan grundvöll undir gagnlega söngfræðisþekkingu og söngkunnáttu nemendanna. Þar að auki gætu þessi félög látið almenning njóta góðs af söng sínum og á þann hátt vakið sönglíf, þar sem þeirra nyti við. Hver hefir orðið var við, að »söngprófin«, sem haldin eru í skólum einu sinni eða aldrei á ári, gerðu nokkurn skapaðan hlut í þá átt?

Það er altítt, að menn koma sér hjá söngtímum, ef hægt er, eða svo var það í lærða skólanum að minsta kosti. Þeir segjast vera raddlausir, og þá er látið þar við sitja. Það er auðvitað, að menn hafa að upplagi misgóð og mismikil hljóð, en ljót hljóð og lítil geta batnað og aukist með æfingu. Það hafa ekki allir jafngóða reikningsgáfu, og þó reyna flestir sig á samlagningu og frádrætti; menn eru misnæmir á kverið, og gugna þó fæstir á boðorðunnm fyr en í fulla hnefana. Í skólum á hver nemandi að taka þátt í söng þangað til reynslan sýnir, að hann getur ekki lært hann. Það ætti að vera undantekningarlaus skylda.

Með tilliti til tónlistarinnar má skifta mönnum í þrjá flokka: 1. tónskáld, 2. söngmenn og hljóðfæramenn, og 3. áheyrendur. Það er ekki öllum gefið að yrkja bögu, og ekki er stórum betra

að yrkja tónljóð. Fyrst er nú að láta sér koma eitthvað gott í hug, sem ekki er búið að skrásetja hundrað sinnum áður, því að öðrum kosti er manni brugðið um stelvísi. Þá er að koma því laglega fyrir, svo að það verði ekki alt að »sundurlausum þönkum«, og loks kemur tónfræðin eða raddskipunarfræðin með allar sínar fimmundir og áttundir o. fl., sem ekki má nota, nema undir vissum kringumstæðum, og hætt er við að þeir brenni sig á, sem ekki eru stæltir í boðorðunum. Til þess að yrkja tónljóð þarf sérstaku gáfu, alveg eins og ljóðskáldið skáldskapargáfu, og auk þess tónfræðislega þekkingu og hana töluverða, ef vel á að fara.

Eg veit dæmi til þess, að menn hafa orðið smáskamtalæknar á einni nóttu. Því er nú miður, að mönnum gengur ver að læra söng og hljóðfæraslátt. Til þess þarf bæði lærdóm og æfingu, jafnvel þó að menn geri sér að góðu það, sem minst verður komist af með »til heimilisbrúks«. Þetta veit ég að allir eru mér sammála um. Hitt býst ég við, að sumum þyki torskildara, að áheyrendurnir þurfi líka á tónfræðislegri mentun að halda. Ekki er það þó svo að skilja, að menn verði að vera lærðir til þess að heyra söng og hljóðfæraslátt, því hver sem eyru hefir að heyra, hann heyrir auðvitað; með öðrum orðum, hann heyrir hljóð, þegar sungið er eða spilað. Og víst er það, að hljóð eru hverjum manni nautn, ef þau eru falleg, en hitt er ekki síður áreiðanlegt, að menn hlýða hvorki á söng né hljóðfæraslátt aðeins til þess, að heyra hljóð; að minsta kosti eiga þeir ekki að gera það. Menn fara ekki á samsöng til þess eins að heyra háa og djúpa, sterka og veika tóna, heldur til þess að taka á móti opinberunum úr heimi tónlistarinnar, sem söngvarinn flytur þeim, til þess að lyfta, gleðja og hræra hug og hjarta. Hann er verkfæri í þjónustu tónlistarinnar, sem enginn bannar mönnum að njóta og dást að, ef þeir gera það ekki svo, að þeir gleymi þar með og missi af þeirri fegurð, sem felst í tónljóðunum sjálfum.

Hve nær njóta menn þeirrar fegurðar fullkomlega? Þegar menn verða það, sem kallað er »hrifnir« af söngnum, munu margir segja. Það er jafnvel talið órækt merki þess, að þeir menn séu tónnæmir (músíkalskir), sem það verða. Hvað kalla menn tónnæmi? Líklega einna helzt þann eiginleika, að skilja tónljóð eða hafa góða dómgreind í þeim efnum. Ef svo er, þá er ólíklegt að það sé tónnæmismerki að verða hrifinn, því engir menn eru

eins ósnortnir af söng og hljóðfæraslætti eins og tónfræðingar (tónfræðislega mentaðir menn, þar á meðal tónskáld), og á enga hefir hann eins sterk áhrif eins og á villiþjóðir. Það er þó varla ráð fyrir því gerandi, að þær standi söngfræðingum framar í þessum efnum. Og hvernig er sálarástandi mannsins háttað, þegar hann er hrifinn? Þá eru tilfinningarnar búnar að ná yfirtökum á skynsemi og dómgreind og það stundum svo, að það er eins og þeim (skynsemi og dómgreind) sé blásið á burt í bili. Því hrifnari sem maðurinn er, því óskynsamari og dómgreindarminni er hann í þann svipinn.

Einn tónn, einn samhljómur getur undir vissum kringumstæðum komið sorgar- eða gleðiblæ á hug manns, hvort sem tónninn er ljótur eða fagur. En þessi áhrif eru ekki á annan veg en allir hlutir geta haft. Ef svo ber undir, má vera, að þeir veki hjá oss endurminningar og hugsjónir og hafi á þann hátt óbeinar verkanir á tilfinningarnar. Áhrif eins tóns geta að vísu verið þægileg eða óþægileg, en þau eru svo svipul, að þau hafa enga eða að minsta kosti mjög litla breytingu á hug eða skap manns í för með sèr. Öðru máli er að gegna um tóna- og samhljómasambönd. Verkanir þeirra eru að miklum mun meiri og varanlegri. Þau geta vakið, örvað og jafnvel breytt lundarfarinu. Deyfð og tómlæti getur orðið að hugsun og hugsjón, lífi, sorg eða gleði, sorgin ýfst og gleðin orðið dýpri og innilegri, og loks geta fagrir hljómar mýkt hrygð og jafnvel breytt henni í sældarástand. Það er þessi eiginleiki tónlistarinnar, þessi tök hennar á skaplyndinu, sem fjöldinn festir sérstaklega hugann við. Hann vaggar sér í sælum eða sorglegum draumum, en gerir sér litla eða óljósa grein fyrir sambandi og samræmi tónanna, sjálfri listfegurðinni. Hann hefir í rauninni aðeins hugboð um hana. Hann verður fyrir áhrifum hljóms og hljóðfalls, jafnframt því sem fegurðin, samhengið og samræmið vekur aðdáun hans á sjálfu sér og á mannsandanum, sem myndaði það og yfirvann þá erfiðleika, er höfundi listaverksins mættu, jafnvel þó að honum séu þeir ekki fullkomlega ljósir.

Að því er tónfræðislega mentaðan mann snertir, þá verka tónljóð á hann nokkuð á annan veg. Hann spyr ekki að því, hvort á lagi sé sorgar- eða gleðiblær, heldur hvort það sé vel eða illa gert, frá sjónarmiði listamannsins skoðað. Honum sárleiðist ómerkilegt fjörlag eftir einhvern skussa, en fyllist einlægri

gleði af sorgarljóðum Beethowens. Þegar hann hlýðir á söng eða hljóðfæraslátt, þá hefir hann hugann á engu öðru en því, sem hann heyrir; hann fylgir laginu með eftirtekt og gerir sér far um að missa ekkert af þeirri listfegurð, sem í laginu felst; hann verður alls var, sem snertir fagra byggingu, smekklega raddfærslu, hljóðfall o. fl. Hann nýtur hugsjóna og listar tónskáldsins.

Af því, sem hér er sagt, sjáum vér, að sá maður, sem er sneyddur allri tónfræðislegri mentun, fer að meira eða minna leyti á mis við þá nautn, sem söngur og hljóðfærasláttur hefir í för með sér, skoðaður frá fagurfræðislegu sjónarmiði, hann skilur hann ekki til hlítar. Hve nær gera menn það? Þegar menn vita, hvað tónarnir merkja, kann einhver að segja. Því neita ég algjörlega, af þeirri einföldu ástæðu, að það veit enginn maður, eða þá allir og enginn öðrum fremur. Það er ómögulegt að tákna vissa hugsun, hugkvæmd eða tilfinningu með tónum. Þar sem einn þættist verða haturs var í tónum, mundi annar kenna karlmensku, vígamóðs og hver veit hvers, og báðir hefðu jafnmikið til síns máls. Þó að menn spreyti sig á þess konar dæmum, þá komast þeir aldrei að neinni áreiðanlegri niðurstöðu; lausnin verður til af þeirra eigin ímyndunarafli. Að ráða tónljóð er eins og að ráða drauma. Nei, ef menn verða þeirrar listar varir, sem fólgin er í sambandi og samræmi tóna og samhljóma, og geta gert sér ljósa grein fyrir þeirri fegurð, með tilliti til byggingar, raddsetningar o. s. frv., sem ber fyrir eyrun, þegar um söng og hljóðfæraslátt er að ræða, þá skilja þeir tónljóðin til fulls. En margs af því fara þeir á mis, sem enga mentun hafa hlotið í þessum efnum. Eins og þeir geta orðið hrifnir af lagi, sem er gjörsneytt allri listfegurð, eins má vel vera, að þeim þyki lítið eða ekkert til lags koma, sem hefir þó verulegt tónlistargildi, að minsta kosti þangað til þeir kynnast því betur. Þá er það oft, að eftirtekt manna vaknar á ýmsu, sem framan af fór fyrir ofan garð og neðan. Og því æfðaðri og mentaðri sem maðurinn er, því fljótari er hann að finna, hvar feitt er á stykkinu. Þegar menn heyra margraddaðan söng í fyrsta skifti, þá þykir mönnum lítið til hans koma. Það er auðvitað af því, að þeim heyrast raddirnar renna saman í einn óskiljanlegan graut. Smásaman fara menn að greina þær hverja frá annarri, og þá kemur annað hljóð í strokkinn. Því flóknari sem raddsetningin er, því erfiðara er að fylgja hverri rödd. Þá gera margir sér að góðu, að hanga við

efstu röddina með hug og sál og sleppa öllum tökum á hinum, þó að þær séu ef til vill engu lakari en sú efsta hver um sig eða í sambandi hver við aðra. Á þessu er engin furða, því til þess að heyra og njóta fullkomlega margra radda í einu, þarf æft og mentað söngeyra.

Það er ekki ætlun mín, að í skólum eigi að kenna tónfræði, en það er mitt álit, að kennarinn eigi að nota hvert tækifæri, sem gefst, til að vekja athygli nemendanna á því, sem fallegt er og vel gert í lagsmíði, raddsetningu (jafnvel þó að margraddaður söngur sé ekki beinlínis kendur) o. fl., og gera sitt til að bæta og skerpa smekk þeirra og dómgreind í þessu efni. Ég á hér sérstaklega við hærri skóla, því þar, sem nemendurnir eru á lágu þroskastigi, verður því tæplega komið við. Ef lögð væri meiri álúð við þessa kenslu, þá er ég sannfærður um, að menn hætta að gleypa við hverjum húsgangi, sem gengur mann frá manni, og þætti meiri ánægja að listmætum ljóðum.

Það var ekki ætlun mín með þessum línum, að semja fullnægjandi reglur eða gera ýtarlega grein fyrir því, hvernig ég hugsa mér söngkenslu í skólum háttað í öllum smáatriðum. Ég vildi aðeins gera mitt til að leiða athygli manna, sem um kenslu og kenslumál eiga að sjá, að gagnsemi sönglistarinnar og tónlistarinnar yfir höfuð að tala, benda á aðalókosti núverandi kensluaðferða og leiðir til að koma betra skipulagi á þær, til leiðbeiningar þeim mönnum, sem hafa átt enn þá minni kost á að kynnast þessum málum heldur en ég.

Sprengisandur.

Höfuðsmaður *Daniel Bruun* hefir í »Geografisk Tidsskrift« ritað langa ritgerð um rannsóknir þær á Sprengisandsveginum, sem hann gerði sumarið 1902 eftir tilmælum amtmanns Páls Briems, sem ásett hafði sér að láta varða þennan veg, eins og áður var gert við Kjalveg (1898—99). Herra Bruun hefir farið þess á leit við Eimreiðina, að hún flytti útdrátt úr þessari ritgerð, og viljum vér verða við þeim tilmælum, þar sem ætla má, að slíkt mundi geta komið ýmsum að liði, sem kynnu að vilja nota þennan veg. En rúmsins vegna verðum vér

að hafa útdrátt þennan mjög stuttan og sleppa miklu af því, sem er í dönsku ritgerðinni, enda hefir margt af því fremur litla þýðingu fyrir íslenzka lesendur, þótt fróðlegt geti verið fyrir Dani, sem minna þekkja til íslenzkra staðhátta og ferðalags.

FERÐASAGA.

Herra Bruun kom 8. ágúst til Akureyrar, til þess að ráðgast við amtmanninn um ferð sína og lagði af stað þaðan aftur 12. s. m. Hafði hann sem fylgdarmann Sigurð Sumarliðason, en í Bárðardalnum fékk hann sér auk hans til fylgdar Jón Oddsson, sem áður hafði fylgt honum yfir Sprengisand (1897) og sem amtmaður hafði falið að varða hinn nyrðri hluta þessa vegar, sem byrjað var á árið 1901, en ekki var unt að halda áfram, fyr en búið var að ákveða hvar vegurinn skyldi liggja milli jöklanna.

JÓN ODDSSON og SIGURÐUR SUMARLIÐASON.

Þann 21. ágúst lögðu þeir nú þrír saman upp frá Bjarnastöðum í Bárðardal og höfðu alls 12 hesta, 7 til reiðar og 5 klyfjahesta. Þegar kom að Mýri, efsta bæ í Bárðardal, mátti sjá Öskju, Dyngjufjöll og Herðubreið teygja toppa sína snæþakta upp yfir Ódáðahraun. Frá Mýri héldu þeir að Íshóli, sem liggur 1½ mílu sunnar og nú er eyðijörð, en þó skamt síðan að hún lagðist í eyði. Þar áðu þeir nokkra stund á túninu, en héldu þaðan vestur yfir fjallið, sem er stutt leið, niður í Mjófadal og riðu hann, unz þeir komu að áningarstaðnum Ytrimosum. Þar lágu þeir um nóttina í tjöldum, en máttu þó áður heyja orustu við nautahjörð, sem ráðast vildi á tjöldin, og gátu ekki fengið náðir fyr en Jón Oddsson var búinn að reka nautin hálfa mílu vegar á brott.

Daginn eftir (22. ág.) lögðu þeir af stað kl. 8½ og fóru nú fram hjá næsta áningarstaðnum í Mjófadal, Innrimosum og því næst upp á hinn grýtta og eyðilega Kiðagilshnúk. Mátti þaðan greina snæhettur Vatnajökuls og Tungnafellsjökuls. Við Kiðagil slógu þeir tjöldum. Kiðagil er um ¾ mílu á lengd og liggja falleg basaltfjöll að gilinu báðumegin, en eftir gilinu rennur á út í Skjálfandafljót. Að norðanverðu við ána, gegnt gilinu, er ofurlítil grasbrekka eða grastó, sem fengið hefir nafn eftir gilinu. En þar er ekki beit fyrir nema 2—3 hesta náttlangt. En beint á móti fyrir sunnan gilið er annar

hagi nokkru stærri, sem heitir Áfangatorfur. Þó er þar ekki heldur um auðugan garð að gresja, beit fyrir 6—8 hesta náttlangt. Frá þessum högum er um 20 mínútna gangur að Skjálfandafljóti. 1897 hafði Bruun tjaldað dálítið sunnar og var þar þá allgóð beit, en nú var hún eyðilögð af sandfoki. Að fyr meir hafi verið langt um meiri gróður á þessu svæði, má sjá af 3—4 húsatóftum, sem liggja fyrir sunnan ármótin, þar sem Kiðagilsá fellur í Skjálfandafljót. Þar hefir annaðhvort staðið bær eða sel.

Næsta dag komust þeir sökum þoku ekki af stað fyr en um hádegi og riðu nú rúma hálfa klukkustund vestur með Kiðagili yfir sendið og grýtt svæði, unz þeir komust á Sprengisandsveginn. Þar byrjuðu vörðurnar, sem Jón Oddsson hafði reist árið áður og sem nú sýndu vegarstefnuna alllanga hríð í suður, yfir norðurhluta sandsins.

Á SPRENGISANDI (á bak við Fjórðungsöldu, í norðri).

1897 hafði Bruun haldið beint frá Kiðagili og að Eyvindarkofaveri við suðurendann á Hofsjökli, og farið það á $9^1/_2$ klukkustund. En nú vildi hann ekki strax halda svo langt, heldur bregða sér fyrst austur undir Tungnafellsjökul, þar sem Jón kvað góða haga vera í dalverpi einu, Jökuldal. Með því að nota þessa haga sem áningarstað, varð Sprengisandsleiðin miklu skemmri, og mætti þá framvegis ríða beint þangað frá Mjófadal, án þess að nota hina lélegu haga við Kiðagil.

Frá Kiðagili liggur leiðin í útsuður, fyrst fram með lækjum, sem renna í Kiðagilsá, og því næst yfir lægðir, þar sem dálítið er af mosa og grassnöp fyrir fé. Þaðan liggur leiðin upp á sandinn, þar sem hann er hæstur. Í fjarska sést Fjórðungsalda og er nú stefnt á vesturhlið hennar. Eftir hjerumbil $2^1/_2$ stundar reið eru menn komnir gegnt henni, og vestan við hana liggur alllangt vatn, Fjórðungsvatn. Kringum vatnið sást enginn gróður og ekki sáust heldur neinir fuglar á því. Við suðurendann á vatninu sveigðu þeir nú til landsuðurs yfir

að Tungnafellsjökli og fóru fram hjá Tómasarhaga, sem er gulgræn, mosavaxin dæld fyrir vestan jökulinn, þar sem nokkrar kindur vóru á beit Síðan héldu þeir fram með Fjórðungakvísl og inn í Jökuldal og náðu þangað eftir $2^1/_2$ stundar harða reið frá Fjórðungsöldu. Þangað komu þeir síðla kvelds og sáu þá gæsahópa fljúga yfir dalinn. Þar tjölduðu þeir og reyndist þar góð beit fyrir hestana. Þar uxu og hvannir.

Næsta dag (24. ág.) urðu þeir að halda kyrru fyrir sökum þoku, en notuðu þó tímann til að skygnast þar um og sáu nokkrar kindur, sumar lifandi, en sumar dauðar, og sýndi eyrnamarkið, að þær vóru norðan úr Bárðardal. Hinn 25. ágúst héldu þeir aftur af stað yfir sandinn yfir undir Hofsjökul og vörðuðu nú veginn fram með honum suður á bóginn, fram með Þjórsá niður að Eyvindarkofaveri, og slógu tjöldum við kofarústir Fjalla-Eyvindar, er þar bjó fyrir rúmum 100 árum í útlegð sinni. Í rústunum fundu þeir seðil frá Ólafi bónda Bergssyni á Skriðufelli, þar sem hann skýrði frá, að hann hefði komið þar 24. ág. á heimleið úr Bárðardalnum, en þangað hafði hann fylgt 4 þýzkum ferðamönnum ásamt 2 mönnum úr Reykjavík.

Daginn eftir héldu þeir áfram suður á við til Hvannagils, norðan við Búðarháls, því þar eru hagar. En á þeirri leið mættu þeir ýmsum örðugleikum, einkum sandbleytu, í Þúfuverskvísl og víðar. Við Þúfuver áðu þeir, því þar eru ágætir hagar, sem Sunnlendingar eru vanir að nota í gangnaferðum á haustin og hafa þeir bygt þar dálitla rétt. Þaðan fóru þeir fram hjá Sóleyjarhöfða og komust um kveldið í hagana við Hvannagil. Um daginn hafði verið ljómandi veður og mikill hiti, en eftir sólarlagið tók skjótt að kólna, svo að þeir nötruðu af kulda um nóttina í tjöldunum.

Daginn eftir var gott veður og brugðu þeir sér þá suður á bóginn, til þess að vita, hvort ekki mundi hægt að halda veginum áfram alla leið suður að Tungnaá, og reyndist það svo. Sáu þeir þá, að Klifshagavellir eru settir alt of austarlega á uppdrætti Íslands. Þeir héldu svo fram með Köldukvísl og komust svo langt austur á bóginn, að þeir sáu Illugaver og svæðið fyrir sunnan Vonarskarð, útsuður af Vatnajökli. Um kveldið héldu þeir aftur til Hvannagils því þeim þótti ekki ráðlegt að halda lengra suður, með því veður var ískyggilegt, en leiðin löng norður aftur.

28. ág héldu þeir tilbaka norður á bóginn og lögðu nú leiðina nokkru austar, um $^1/_4$ mílu frá Þjórsá, og sluppu þá hjá hinni miklu sandbleytu í ánum við ármótin. Jafnframt settu þeir upp vörður fyrir góðan veg Við Sóleyjarhöfða, sem er hið vanalega vað á Þjórsá, fóru þeir yfir hana og áðu svo nokkra stund við kofa fyrir vestan ána. Síðan héldu þeir áfram norður á bóginn, til þess að ná fyrir sólarlagið upp undir Hofsjökul, að Nauthaga, riðu fram með Blautukvísl í stórum boga vestur á við og komu þangað kl. 6. Urðu þeir mjög forviða að sjá þar iðgræna grasflöt fast við rætur hins kalda og hvíta jökuls. Upp frá flötinni hóf sig gufustrókur, frá laug einni, og fram með afrensli hennar var furðu mikill og fagur jurtagróður, meðal annars risavaxnar hvannir. Hitinn í lauginni var á að gizka 35° C. en tæpar 50 álnir þaðan, þar sem hið heita vatn féll í álmu af

Miklukvísl, sem kom úr jöklinum, var vatnið helkalt, og lá ísskán á því við bakkana. Bæði kringum tjaldstaðinn og lengra burtu sáu þeir ýmsa fugla, hópa af svönum, grágæsum, endur og rjúpur. Þótti þeim þar fögur fjallasýn um sólarlagið: Rétt við þá mót norðri Hofsjökull, hinumegin Þjórsár mót austri Vatnajökull og hin einkennilegu höfðafjöll Hágöngur, í suðri Hekla og í vestri Kerlingarfjöll.

29. ág. riðu þeir fram með jökulröndinni, yfir Miklukvísl og hinar mörgu Múlakvíslir, sem koma úr jöklinum. Þar sáust hingað og þangað eldgamlar reiðgötur, sem liðuðust milli flata með frábærum jurtagróðri. Múlakvíslarnar renna saman fyrir vestan hæðina Arnarfellsöldu og falla síðan í Þjórsá. Undir Arnarfelli inu mikla tjölduðu þeir í brekku, sem var alþakin grasi, blómsturplöntum, hvönn-

NAUTHAGI (við Hofsjökul).

um o. s. frv. og hin furðulegasta mótsetning við jökulinn, melana og urðirnar umhverfis.

30. ág. skildu þeir við þennan fegurðarreit og riðu yfir Þjórsárkvíslar upp á aðalveginn yfir Sprengisand, þar sem þeir höfðu nokkrum dögum áður hlaðið vörður við þann stað, er Arnarfellsvegurinn skyldi liggja frá honum. Vegurinn fram með jöklinum hafði reynst dágóður, og enginn vafi á, að hann megi vel nota, einkum þegar vatnavextir eru miklir, svo menn geta ekki búist við að geta komist yfir Þjórsá við Sóleyjarhöfða. Þá er það unnið við að nota Arnarfellsveginn, að fara má yfir kvíslarnar, eina og eina í senn, áður þær renna saman í eitt. Þeir héldu nú til Jökuldals og slógu þar nátttjöldum.

Það hafði nú sýnt sig, að hægt var að halda Sprengisandsveginum áfram bæði ofan í Rangárvallasýslu (austan Þjórsár) og niður í Árnessýslu (vestan Þjórsár, fyrir neðan Sóleyjarhöfða). Vegurinn fram með Hofsjökli, eða Arnarfellsvegurinn, hafði og reynst góður. Og þá

var að eins eftir að finna beinni leið ofan í Eyjafjörð. Og til þess gengu síðustu dagarnir af þessari fjallferð.

Frá Jökuldal héldu þeir nú næsta dag í útnorður til Laugafells, sem stendur einstakt norður af Hofsjökli og sést langt að. Fyrir austan það stendur annað flatara fell, sem heitir Laugaalda. Eftir að þeir höfðu hlaðið vörður á aðalveginum, þar sem fara átti út af honum, fóru þeir yfir Bergvatnskvísl eða Bergkvísl (sem rennur í Þjórsá) og því næst yfir mela og sanda, unz þeir komu á hæðirnar suðaustan við Laugafell, og sáu á þeirri leið uppsprettur Þjórsárkvísla koma undan jöklinum skamt frá Arnarfelli inu litla. Bergvatnskvísl greinist efst í tvo arma, og er frá öðrum þeirra ekki nema 10 mínútna gangur til Laugakvíslar, sem, eins og Þjórsárkvíslar, kemur undan jöklinum skamt frá Litla Arnarfelli.

FE Í SUMARHAGA (í Eyjafirði).

rennur í útnorður á millum Laugafells og Laugaöldu. Þeir fylgdu þeirri kvísl og riðu síðan upp á Laugaöldu og nutu þaðan útsýnis í allar áttir. Í vestri sást Mælifellshnúkur, í suðri Hofsjökull, í landsuðri Vatnajökull, Hágöngur og Tungnafellsjökull og í austri Ódáðahraun, Dyngjufjöll, Kistufell og Trölladyngja, en í landnorðri lokuðu hæðirnar við Kiðagil sjóndeildarhringnum og í norðri Vatnahjalli.

Við upptök Laugakvíslar fundu þeir 3 laugar, en með því að þar var ekki nægileg beit fyrir hestana, urðu þeir að halda áfram og komu eftir $1^1/_2$ stundar reið að Eystripollum og tjölduðu þar. Vóru þeir þá komnir á hinn svo nefnda Vatnahjallaveg, sem liggur af Kjalvegi niður í Eyjafjörð og fyr meir var farinn töluvert.

Frá Eystripollum héldu þeir 1. sept. yfir Geldingsá norður undir Vatnahjalla og komu um hádegisbil að Ullarvötnum og átu þar dögurð. Þaðan héldu þeir í þokuveðri fram með Vatnahjalla niður í Eyjafjörð og var þar þá sól og sumar. Þeir komu fyrst að bænum Tjörnum og

varð fólkið þar hissa að sjá þá koma ofan úr óbygðunum. Þaðan riðu þeir svo sem leið liggur til Akureyrar. Á Tjörnum hittu þeir Kristin Jónsson, sem 1893 (22 ára gamall) viltist úr eftirleit suður fjöll og komst loks til bygða suður í Árnessýslu nær dauða en lífi, og svo skaðkalinn á fótum, að höggva varð af honum allar tærnar. Segir herra Bruun alla sögu hans í alllöngu máli, en henni er hér slept, þótt fróðleg sé, með því hún hefir áður staðið í íslenzkum blöðum.

KRISTINN JÓNSSON.

Þá kemur í ritgerð Bruuns alllöng náttúrulýsing á Sprengisandssvæðinu, bæði landslagi, jurtagróðri (sá kafli er eftir Stefán kennara Stefánsson á Möðruvöllum) og dýralífi, og að lokum er lýsing á afréttum þeim, sem liggja upp í óbygðirnar bæði að norðan og sunnan, fjallgöngum o. fl. En öllu þessu verðum vér að sleppa rúmsins vegna, til þess að geta tekið síðasta kaflann orðréttan, með því oss virðist hann hafa mesta þýðingu fyrir íslenzka lesendur.

LEIÐIR AÐ OG FRÁ SPRENGISANDI.

I. Aðalleiðin yfir Sprengisand liggur úr Suðurþingeyjarsýslu, frá efsta bœnum í Bárðardal, Mýri (vestan Skjálfandafljóts), í útsuður yfir sandinn og að vaðinu við Sóleyjarhöfða; en þar skiftist vegurinn í tvent, og liggur önnur leiðin austan Þjórsár, en hin vestan.

Frá Mýri er riðið í suður, að Íshólsvatni ($1^1/_4$ stundar reið), og er þar góð beit sunnanvert við vatnið, þar sem eyðijörðin Íshóll liggur.

Frá Íshóli er riðið í vestur yfir fjallið niður í Mjófadal og eftir honum í útsuður til áningarstaðanna Fremri- eða Ytrimosa (2 stunda reið) Þaðan er $^1/_2$ stundar reið til annars góðs áningarstaðar, Innrimosa. Þaðan er enn haldið í sömu átt fram með ánni yfir hrjóstrugt hæðaland suður undir Kiðagilshnúk (2 st. reið). Svo er farið yfir Kiðagil hérumbil $^1/_2$ mílu fyrir vestan ármót Kiðagilsár og Skjálfandafljóts, og stöðugt haldið í útsuður. (Þaðan og niður að ármótunum verður ekki komist yfir gilið, en við ármótin má komast yfir það).

KIÐAGILSHNÚKUR (1). í suðri.
Á bak við hann Tungnafellsjökull (3).
Vegurinn liggur fyrir vestan hnúkinn (2).

Vilji menn nota annanhvorn hinna lélegu áningarstaða við Kiðagil, verða menn að sveigja út af aðalleiðinni í austur, annaðhvort í grastó norðan gilsins eða í Áfangatorfur sunnan þess, og er til hvorttveggja $^1/_2$ stundar reið. Nota má og áningarstaðinn Fljótsdal (við Skjálfandafljót) nokkru sunnar, en á öllum þessum þremur stöðum er léleg beit.

Frá vesturhluta Kiðagils, þar sem aðalleiðin liggur yfir það, er

haldið áfram í útsuður. Þar hefst hinn eiginlegi Sprengisandur og nær alla leið suður að Eyvindarkofaveri. Er þá stefnt vestan við mikinn hæðaklasa, Fjórðungsöldu. Á svæðinu millum Kiðagils og Fjórðungsöldu er hingað og þangað dálítið af mosa og í dældum ofurlítil grassnöp (fyrir fé). Fyrst er riðið fram með einni af uppsprettum Kiðagilsár, síðan er farið yfir Kiðagilsdrag, þá Heildrag, svo fram með Kvíslarbotnum og yfir Klyfberadrag, sem alt eru dældir, er stundum fyllast af vatni, en úr þeim er afrensli austur í Fljótið. Því næst er haldið upp á við og komast menn þá brátt á móts við Fjórðungsöldu. Hafa menn þá nokkra hríð getað greint landnorðurhornið á Hofsjökli, en nú sést það greinilega; og nú má og eygja Tungnafellsjökul og útnorðurhornið á Vatnajökli.

FJÓRÐUNGSALDA (1), í suðri. Á bak við hana Tungnafellsjökull (2).

Enn er stefnt í útsuður og riðið fram með Fjórðungsvatni, sem er aflangt vatn fyrir vestan Fjórðungsöldu, sem stundum þornar upp á sumrin.

Frá Kiðagili að Fjórðungsöldu er 3 st. reið, fram með Fjórðungsvatni 1 st. reið

Vegurinn liggur enn í útsuður (frá suðurendanum á Fjórðungsvatni liggur leiðin til Jökuldals út af aðalleiðinni — 3 st. reið) yfir það svæði, er vötn deilast og falla bæði suður og norður. Brátt fer sandinum að halla suður á bóginn. Þjórsá sést ekki. Hofsjökull er á hægri hönd, en Tungnafellsjökull fram undan til vinstri handar. Svo er farið yfir Fjórðungakvísl, sem kemur úr Tungnafellsjökli. Hún er slæm yfirferðar á vorin.

Frá Fjórðungsöldu að Fjórðungakvísl 2—3 st. reið.

(1/2 st. síðar liggur Arnarfellsvegurinn út úr vestur yfir Þjórsá; þar eru hlaðnar vörður) — Nú er farið yfir Hafurmýrardrag og -kvísl. —

VIÐ NORÐURRÖND VATNAJÖKULS (séð frá svæðinu fyrir sunnan Kiðagil). 1. Dyngjufjöll. 2. Þríhyrningur. 3. Trölladyngja. 4. Kistufell. 5. Vatnajökull.

(Þar liggur út úr leiðin til Jökuldals fyrir þá, sem koma að sunnan). — Arnarfell it mikla er beint í vestur. — Hér má nú líka koma auga á Þjórsá. — Þá er farið yfir Hreysikvísl.

Frá Fjórðungakvísl að Hreysikvísl 4 st. reið.

Frá Hreysikvísl að Eyvindarkofaveri 3/4 st. reið.

Eyvindarver eða -kofaver er stórt, mýrlent og grösugt láglendi, sem gengur eins og flói inn úr Þjórsárdalnum. Þar er ágæt beit. Menn tjalda sunnantil á mýrunum við rústirnar af Eyvindarkofa. Frá Eyvindarveri er riðið í útsuður fram með Þjórsá að Sóleyjarhöfða.

Rétt fyrir neðan Eyvindarver er farið yfir Eyvindarkvísl með nokkuð blautum sandbotni. Síðan er riðið vestur fyrir Sandvatn, sem er lítið stöðuvatn, og jafnharðan á eftir austur fyrir Eyvindarvatn, sem er nokkru stærra. Þá er farið austanvert við stóra grasflá, hið svo nefnda Þúfuver, og eru útjaðrar þess blautir og hættulegir. Gegnum flána

rennur Þúfuverskvísl frá austri og út í Þjórsá. Er sú kvísl töluvert athugaverð, með því bakkar hennar er mjög blautir. Er þá haldið í austur fram með henni, unz komið er að dálitlum fossi, sem fellur niður basaltkletta. Er bezt að fara yfir hana á grýttu vaði rétt fyrir neðan fossinn. Skömmu síðar koma menn að tjaldstað, þar sem sjá má fjárrétt, sem gangnamenn úr Rangárvallasýslu nota í fjallgöngum á haustin. Þar er gras og víðir. Hálfri stundu síðar koma menn að Sóleyjarhöfða, sem er löng hæð eða höfði fram með Þjórsá.

Frá Eyvindarveri að Sóleyjarhöfða 2 st. reið.

Suðvestan við höfðann er vaðið, eina vaðið á Þjórsá áður en kemur niður í bygð fyrir sunnan. Er þar riðið frá eystri bakkanum út í lítinn hólma og þaðan yfir að vestri bakkanum. Á öllum þrem stöðum eru vörður, sem sýna hvar ríða skal. Austurállinn er mjórri, en dýpri. Í leysingum á vorin og þegar miklir hitar ganga er vaðið ófært. Fyrir vestan vaðið er graslendi og kofi.

Sé Sprengisandur farinn í gagnstæða átt (frá suðri til norðurs), er farið fram með Þjórsá að austan, milli Hofs- og Tungnafellsjökuls. Miðja vegu milli jöklanna sést Fjórðungsalda eins og flöt hæð, sem rís upp úr sléttunni. Menn ríða vestan við hana. Frá Fjórðungsöldu halda menn í landnorður að Kiðagili o. s. frv.

II. Leiðin vestan Þjórsár ofan í Árnessýslu.

Frá Sóleyjarhöfða er haldið áfram í útsuður, stöðugt fram með Þjórsá. Þá er farið yfir þessar ár: Knífá, sem stundum er ill yfirferðar (1 st. reið); Kisá, sem kemur undan Kerlingarfjöllum og ber fram jökulvatn og hefir því blautan og kvikan leirbotn (2 st. reið); Miklalæk (1/2 st. reið; svæðið milli hans og Kisár er kallað Kjálkaver og eru þar hagar); Dalsá (1 1/2 st. reið; svæðið milli hennar og Miklalækjar heitir Loðnaver og eru þar góðir hagar). —

Frá Sóleyjarhöfða að Dalsá 5 st. reið.

Frá Dalsá er haldið áfram að Geldingsá (1 1/2 st. reið), þaðan að Gljúfurá (1 1/2 st. reið), Blautukvísl (1 1/2 st, reið, — á milli Gljúfurár og Blautukvíslar heitir Starkaðsver), efri Skúmstungnaá (1 1/2 st. reið), neðri Skúmstungnaá (1 st. reið, — milli þeirra heitir Skúmstungur og er þar kofi og góðir hagar).

Frá Dalsá í Skúmstungur 7 st. reið.

Héðan er sveigt frá Þjórsá meir til útsuðurs yfir fell eitt, Sandafell, að Rauðá (1 st. reið); síðan er farið fram hjá gili með fossi, högum og fjárrétt (1 st. reið). Þá kemur Fossá (1/2 st. reið) og er þá komið inn í Þjórsárdal með mörgum eyðijörðum og bæjarrústum, sem Bruun rannsakaði 1896. Þá er haldið að Sandá (1 st. reið). Vestan árinnar sjást aftur brekkur, vaxnar skógi, og eftir 1/2 stundar reið koma menn að endastöð leiðarinnar, bænum Skriðufelli.

Frá Skúmstungum að Skriðufelli 4 st. reið.

III. Leiðin austan Þjórsár ofan í Rangárvallasýslu.

Frá Sóleyjarhöfða að Tungnaá 2 daga ferð.

Leiðin liggur yfir sanda svipaða Sprengisandi, ef til vill nokkru öldóttari. Það er riðið fram með Þjórsá að austan, en þó fyrst um

HOFSJÖKULL Í NORÐRI (svæðið milli Sóleyjarhöfða og Hvannagils).
1. Kerlingarfjöll. 2. Hofsjökull. 3. Nauthagi. 4. Arnarfell it mikla. 5. Sóleyjarhöfði við Þjórsá. 6. Eyvindarkofaver.
7. Tungnafellsjökull. 8.—8. Hágöngur. 9. Vatnajökull. — Milli 8 og 9 Vonarskarð.

sinn hérumbil $^1/_4$ mílu frá henni, til þess að forðast sandbleytu við bakkana í nokkrum smáám. Eftir $3^1/_2$ st. reið nálgast menn aftur Þjórsá og koma þá eftir $^1/_2$ st. reið áfram í góða haga, við Hvannagil. Litlu norðar eru aðrir hagar rétt við Þjórsá; er hægt að finna þá, því þar er fallegur foss í ánni milli hólma og eyja. Er sá foss ýmist kallaður Hvannagilsfoss eða Kjálkaversfoss, og er seinna nafnið dregið af Kjálkaveri, sem liggur þar beint á móti.

Frá Sóleyjarhöfða að Hvannagili 4 st. reið

Frá Hvannagili er haldið áfram í suður og riðið burt frá Þjórsá austur fyrir Búðarháls. Er þá fyrst farið yfir Svartá og síðan riðið niður undir Köldukvísl, straumharða jökulkvísl, sem vart er fær svo sunnarlega (ef til vill við Illugaver, í landnorðri. Við Köldukvísl eru lélegir hagar, Klifshagavellir, og er þar bygður kofi.

Frá Hvannagili að Klifshagavöllum 2 st. reið.

Frá Klifshagavöllum er riðið fram með Köldukvísl í útsuður með Búðarháls á hægri hönd til ármótanna, þar sem Kaldakvísl fellur í Tungnaá, og þaðan fram með henni, unz hún fellur í Þjórsá, og eru þar hagar. Yfir Tungnaá er farið á ferju. Þar eru sem stendur tveir bátar, sem notaðir eru af smölum á vorin og haustin. En þeir eru vanalega báðir við syðri bakkann, svo ekki verður komist yfir að norðan. Annar þeirra ætti að vera við nyrðri bakkann.

Frá Tungná er haldið áfram til næsta bæjar fyrir sunnan, Galtarlæk.

IV. Arnarfellsleiðin. Geti menn, þegar komið er að sunnan, ekki komist yfir Þjórsá við Sóleyjarhöfða, eða þykist menn, þegar komið er að norðan, sjá, að það sé ómögulegt, ættu menn að leggja leið sína fram með röndinni á Hofsjökli, því þá geta menn farið yfir jökulkvíslarnar eina og eina í senn, áður en vatnsmegn þeirra allra kemur saman í Þjórsá.

Þegar menn koma að norðan, sveigja menn þegar komið er yfir Fjórðungakvísl, lengra vestur á bóginn yfir að aðaluppsprettu Þjórsár (vörður sýna, hvar leiðin liggur út úr), og er þá fyrst farið yfir nokkrar hæðir, sem lengi vel skyggja á Þjórsá. Er þá aðallega stefnt dálítið fyrir norðan Arnarfell it mikla, sem nú ber mest á. Síðan er farið yfir Þjórsá og því næst allar hinar

svo nefndu Þjórsárkvíslar, hverja eftir aðra. Sumar þeirra geta verið talsvert straumharðar, og menn verða vel að gæta sín við sandbleytu í botni og við bakka. Vanalega mun þó varla við neina sérlega örðugleika að stríða. Eftir hérumbil 2 st. hæga reið yfir grýtta sanda, þar sem árnar stöðugt breyta farveg sínum, koma menn í útjaðarinn á stórum sand- og melafláka og urðaröldum, sem mynda breitt belti fram með jökulröndinni. Er þá riðið í útsuður fram með urðaröldunum og stefnt á Arnarfell it mikla. Menn verða að ríða fót fyrir fót, því þar er ákaflega grýtt. Arnarfell it mikla er eiginlega tvö fell, og ganga armar úr jöklinum fram á milli þeirra og kringum þau. Frá þeim koma hinar svo nefndu Arnarfellskvíslar. Nú er farið yfir hina nyrztu af þeim og riðið fram hjá nyrðra fellinu, sem er umkringt af tveimur jökulörmum, fram hjá hæsta tindinum á syðra fellinu, en við rætur þess er frábær jurtagróður, og er þá komið í ágæta haga sunnan undir fellinu í skjóli þess.

HOFSJÖKULL Í ÚTSUÐRI (svæðið suðaustur af Laugafelli).
1.—1. Arnarfell it mikla. 2. Fjall fyrir framan jökulinn. 3. Arnarfell it litla. 4. Hofsjökull. 5. Randfell. 6. Laugafell.

Frá Sprengisandsveginum (fyrir sunnan Fjórðungakvísl) að Arnarfelli 4 st. reið.

Frá Arnarfelli inu mikla er fyrst farið yfir Arnarfellskvísl og því næst fram með landsuðurhorni jökulsins, og er þá fylgt útjaðri urðarflákans, en þar vex víðir, hvannir og gras. Þá er fyrst farið yfir hinar svo nefndu Múlakvíslar, og frá hinni síðustu þeirra er skamt til Miklukvíslar, og rétt á eftir koma menn í áningarstaðinn Nauthaga við laugarnar undir fjallabelti í jökulröndinni.

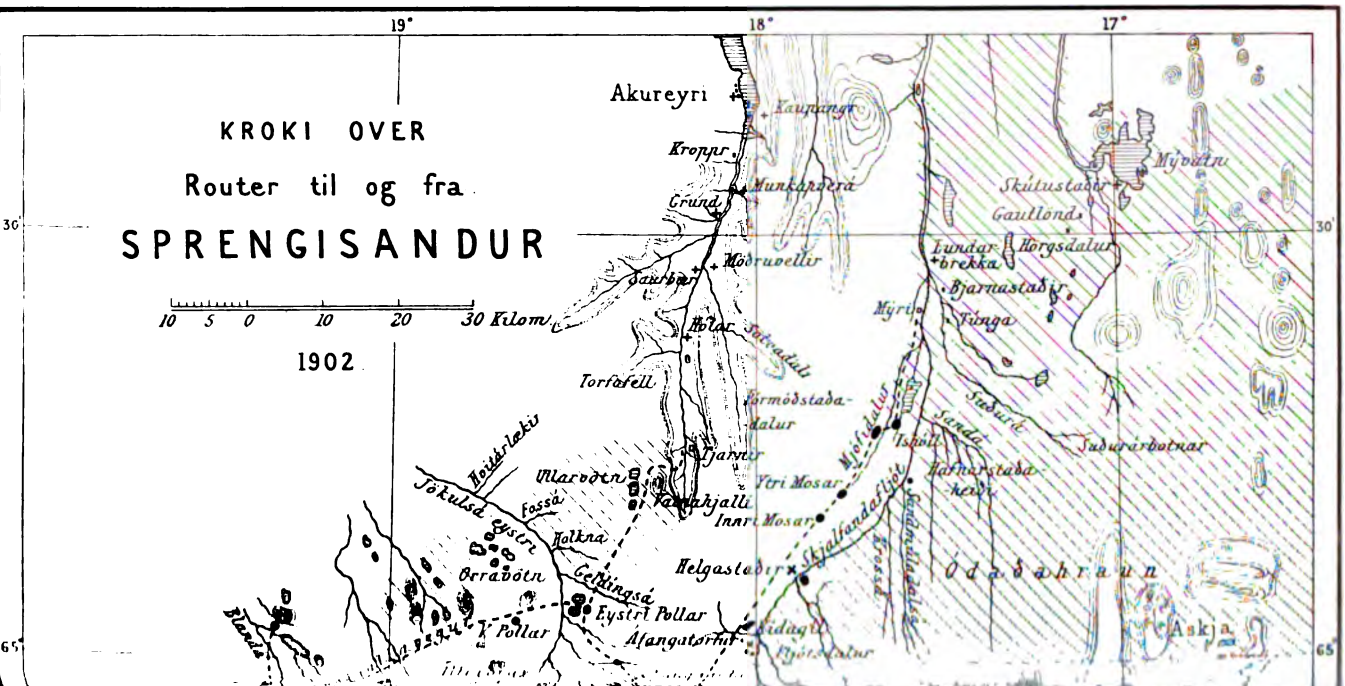
Frá Arnarfelli inu mikla að Nauthaga $2^1/_2$—3 st. reið.

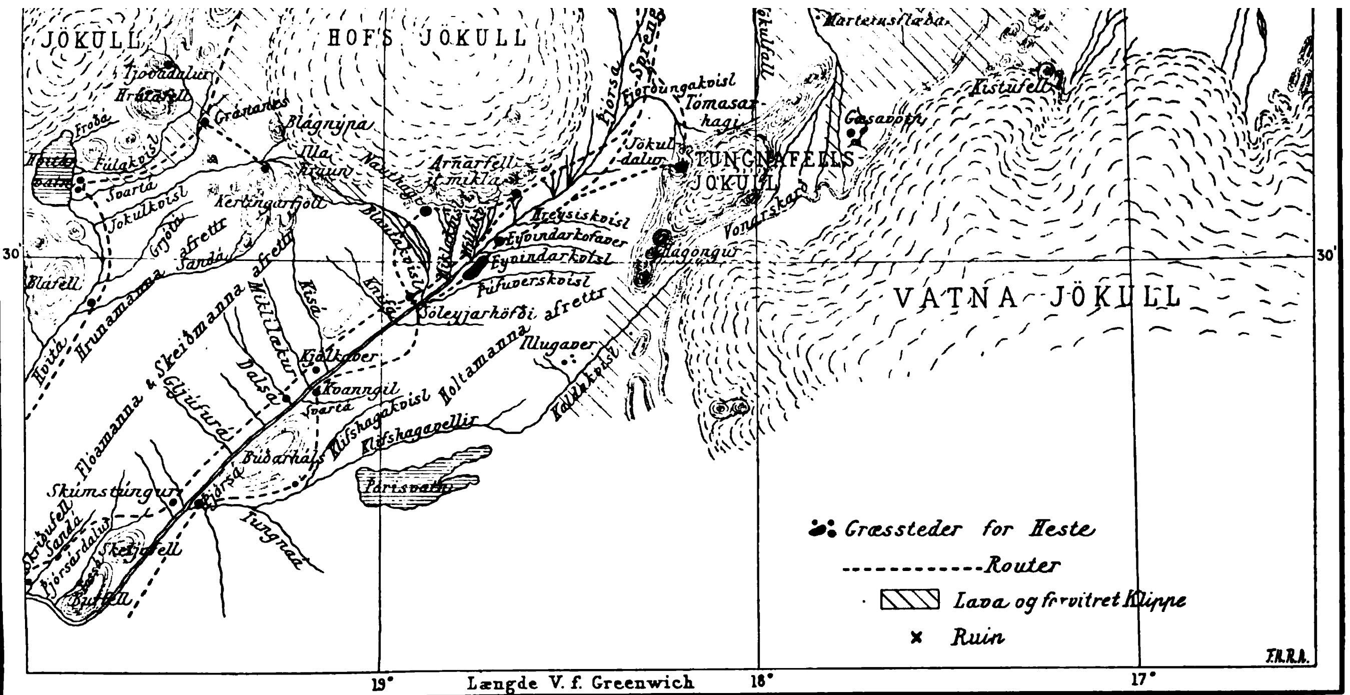
Frá Nauthaga er fyrst riðið í útsuður yfir hina mörgu arma Blautukvíslar og stefnt sunnanvert við Kerlingarfjöll. Til þess gengur tæp $^1/_2$ st. og er farið yfir þar sem breiðast er. Botninn er ekki neitt sérlega slæmur. Þegar komið er alveg yfir um, geta menn haldið í boga fram með Blautukvísl, í landsuður að Sóleyjarhöfða.

Frá Nauthaga að Sóleyjarhöfða 2 st. reið.

Nú liggur leiðin suður á við fram með Þjórsá, sem fyr er lýst. Þó má einnig ríða beint frá Nauthaga suður að Dalsá yfir hið flata hálendi, og er sú leið auðrötuð í góðu veðri. Annars skal þess getið, að, þegar vel stendur á og enginn vöxtur er í ánum, má fara beina leið frá Arnarfelli inu mikla að Sóleyjarhöfða á 3—4 stundum. En það er naumast mikið unnið við að hætta á slíkt, og ættu menn heldur að ríða hinn lengri og tryggari veg yfir Nauthaga.

Loks skal þess getið, að bæði frá Nauthaga og frá Sóleyjarhöfða

KROKI OVER
Router til og fra
SPRENGISANDUR
10 5 0 10 20 30 Kilom.
1902
19°
18°
17°
30'
65°
Akureyri
Kaupangr
Kroppr
Munkaþverá
Grund
Möðruvellir
Saurbær
Hólar
Torfafell
Jökulsá
Eystri
Fossá
Hólkna
Orravötn
Geldingsá
Eystri Pollar
Pollar
Álangatorfur
Helgastaðir
Skjálfandafljót
Innri Mosar
Ytri Mosar
Mjóidalur
Ishóll
Sandá
Suðurá
Suðurárbotnar
Myri
Tunga
Bjarnastaðir
Lundarbrekka
Hörgsdalur
Gautlönd
Skútustaðir
Mývatn
Krossá
Sandmúladalsá
Ódáðahraun
Askja
Blandá

UPPDRÁTTUR YFIR LEIÐIR Á OG AF SPRENGISANDI.

má ríða á fám klukkustundum til Kerlingarfjalla. Frá Sóleyjarhöfða að Áskarðsá, sem er lélegur áningarstaður norðan við miðbik Kerlingarfjalla, er varla meir en 5 st. reið. Er þá stefnt milli Kerlingarfjalla og Hofsjökuls. Frá Áskarðsá að Gránanesi á Kjalvegi er 3 st. reið.

V. Útúrleiðin til Jökuldals (= Nýjadals) í Tungnafellsjökli. Hafi menn ekki notað hinn lélega áningarstað við Kiðagil, verður dagleiðin milli áningarstaðanna Innrimosa í Mjófadal og Eyvindarkofavers nokkuð löng, t. d. fyrir hesta undir þungum klyfjum. Það getur þá komið til greina að stytta dagleiðina með því, að gera þriggja stunda útúrdúr til Jökuldals (= Nýjadals) í útsuðurhorninu á Tungnafellsjökli, því þar eru hagar. Þegar komið er að norðan, sveigja menn þá út af leiðinni í landsuður, annaðhvort jafnskjótt og menn eru komnir fram hjá Fjórðungsvatni og stefna á suðurhornið á Tungnafellsjökli, eða, þegar þoka er, draga það, unz komið er að Fjórðungakvísl og halda þá fram með henni. Þegar komið er að sunnan, sveigja menn út af leiðinni nokkru fyrir sunnan Fjórðungakvísl.

Frá Mjófadal og í Jökuldal 9½—10 st. reið, frá Jökuldal að Eyvindarkofaveri 5 st reið, og loks má fara frá Jökuldal beint til Arnarfells ins mikla á 6—7 stundum.

Alt hið framantalda stundatal er miðað við nokkurnveginn meðalreið. En geti menn farið með meiri hraða, hafi góða hesta og ekki of marga klyfjahesta, má fara þetta á töluvert skemmri tíma. Til dæmis skal tilfært, hve lengi 6 alþingismenn, sem síðastliðið sumar fóru úr Suðurþingeyjarsýslu til Reykjavíkur og riðu mjög hart, vóru á leiðinni:

Frá Mýri að Mosum 2½ klukkustund.
Frá Mosum að Kiðagili 1½ kl.st.
Frá Kiðagili að Arnarfelli inu mikla 9¼ kl.st.
Frá Arnarfelli inu mikla að Nauthaga 2 kl.st.
Frá Nauthaga að Dalsá 5¼ kl.st.
Frá Dalsá í Skúmstungur 4 kl.st.
Úr Skúmstungum að Skriðufelli 2 kl.st.

Hér er viðstaða á endastöðvunum ekki talin með.

Þeir fóru frá Mýri 18. júlí kl. 1½ e. h. og komu að Skriðufelli 20. júlí kl. 8 um kveldið. Þeir höfðu þannig riðið millum bygða á 54½ kl.st. og sýnir það, að þeir hafa haft ágætishesta og sjálfir verið þolnir reiðmenn. Enn hraðari ferð hafði þó Jón Oddsson eitt sinn, er hann kom að sunnan. Hann fór þá þessa leið á 36 kl.st, en hann áði þá bæði sjaldan og stutt. Fyrst áði hann við Kisá 5 st. að degi til; í annað sinn við Eyvindarkofaver og ætlaði að hafa þar náttstað. En er hestar hans þrír fældust við ólætin í álftunum og ætluðu að strjúka burt, þá hélt hann áfram eftir 3 st. bið. Síðan áði hann svolítið við Kiðagil. Þessa ferð fór hann 7.—8. sept. 1897 heimleiðis, er hann hafði fylgt D. Bruun yfir Sprengisand.

VI. Leiðin frá Sprengisandi ofan í Eyjafjörð. Vilji menn fara beina leið af Sprengisandi ofan í Eyjafjörð, þá er bezt að fara út af veginum hérumbil 1½ st. reið fyrir sunnan Fjórðungsvatn. Liggur þá

leiðin í boga fyrst í útnorður að Laugafelli, síðan að Eystripollum og þaðan í norður með ofurlítlum halla til landnorðurs að Ullarvötnum og þaðan í austur niður í fjörðinn.

Menn stefna beint á Laugafell, sem sést eins og einstakur hringmyndaður kollur góðan kipp fyrir norðan Hofsjökul. Menn fara yfir Bergvatnskvísl (= Bergkvísl) og fara svo upp á móti með hana á hægri hönd. Þegar hana þrýtur er 10 mínútna reið yfir vörpin, unz menn koma að upptökum Laugakvíslar, sem er ein af uppsprettum Jökulsár hinnar eystri. Er þá riðið fram með hægri bakka hennar, með Laugafell á vinstri hönd og Laugaöldu á hægri. Við ræturnar á Laugaöldu vestanverðri koma menn að laugum við eina af uppsprettum Laugakvíslar, sem kemur frá norðurrótunum á Laugaöldu. Þar eru allviðunanlegir hagar.

Frá Sprengisandsveginum að Laugafelli $3^1/_2$—4 st. reið.

Frá Jökuldal að Laugafelli $6^1/_2$—7 st. reið.

Frá Arnarfelli inu mikla yfir Þjórsárkvíslar í landnorður og téða leið að Laugafelli 9—10 st. reið.

Frá Laugafelli er riðið yfir grýtt svæði í útnorður og farið yfir litla á á leiðinni að Eystripollum — skamt frá Jökulsá hinni eystri — $1^1/_2$ st. reið. Við Eystripolla eru góðir hagar. Menn finna þá, ef ekki er farið of norðarlega. Annars er ekkert til að miða stefnuna við á þessari leið. Í dimmviðri eða þoku ættu menn helzt að halda sér við hina eystri uppsprettu Laugakvíslar, síðan hana sjálfa að Jökulsá og svo þaðan áfram að Eystripollum. Er þá komið á hinn svo nefnda Vatnahjallaveg, sem liggur af Kjalvegi beint að fjallinu Vatnahjalla inn af Eyjafirði. Er það fremur ógreiður og grýttur vegur, einkum síðasti kaflinn.

Frá Eystripollum er haldið í norður og ögn til landnorðurs og er þá farið yfir eintómar urðir upp á móti að Ullarvötnum, sem eru 3 smávötn í auðn fyrir vestan Vatnahjalla, einkennilegt fjall, sem vegurinn dregur nafn sitt af. Menn koma að suðurenda vatnanna, fara fram með þeim að austan og stefna í norður með Hjallahnúk, einstakan hnúk, á hægri hönd, unz menn koma á brúnina fyrir ofan Eyjafjörð. Á síðasta kaflanum eru gamlar vörður, sem þó ekki ætíð eru á sem hentugustum stað. Leiðin niður í fjörðinn er örðug og svo er riðið í norður að bænum Tjörnum, sem liggur þar inst, austan árinnar. En þar fyrir vestan og nokkru sunnar liggur dálítið kot.

HOFSJÖKULL Í SUÐRI (svæðið við Eystripolla).
1. Hofsjökull. 2. Arnarfell it litla. 3. Laugafell. 4. Hágöngur. 5. Vatnajökull. 6. Randfell við Hofsjökul. 7. Illviðrahnúkur. 8. Eystripollar. 9. Mælifellshnúkur.

Frá Eystripollum að Ullarvötnum	2	st. reið
Frá Ullarvötnum á fjarðarbrúnina	$1^1/_2$	—
Af fjarðarbrúninni niður í botn hans	$^1/_2$	—

Þaðan að Tjörnum .... ½ st. reið
Frá Eystripollum að Tjörnum .... 4½ —
Frá Tjörnum til Akureyrar .... 8—10 —

Þess skal enn fremur getið, að úr Eyjafirði má ríða til Laugafells gegnum Sölvadal og Þormóðsdal upp á hálendið. En í sjálfum dölunum er þó vegurinn ógreiðfær; aftur kvað hann ekki vera neitt afleitur, þegar komið er upp á hálendið, og þar eru að sögn fáeinar vörður. Einkum er brattinn ekki eins mikill og örðugur eins og upp frá Tjörnum.

Sprengisandsvegurinn og þær leiðir er að honum liggja, eru engan veginn eins óttalegar og menn hafa haldið. Og hvergi þurfa menn að ríða meira en 8—10 stundir milli áningarstaða.

V. G.

Ný rit um náttúru Íslands.

Á hverju ári birtast nú nýjar ritgjörðir um ýmsar greinir af náttúrufræði Íslands eftir Íslendinga sjálfa og er það gleðilegur vottur um vaknandi áhuga og framkvæmdir. Rit þessi standa í vísindalegri nákvæmni fullkomlega jafnfætis erlendum ritum um náttúru annarra landa í sömu greinum. Hér skulum vér stuttlega geta þriggja rita um grasafræði og dýrafræði Íslands. Stefán Stefánsson hefir í samfélagi við sænskan náttúrufræðing H. G. Söderbaum gefið út ritgjörð um íslenzkar fóðurjurtir: »Isländska foder- och betesväxter« (Meddelanden från kongl. Landbruks-Akademiens Experimentalfält, Stockholm 1902, No: 74, 50 bls. 8⁰). Stefán hefir safnað hinum íslenzku fóðurgrösum og ritað um þau alment, en Söderbaum hefir rannsakað efni þeirra á efnafræðisstofnun sænskra búnaðarvísinda í Stokkhólmi. Það liggur í augum uppi, hve afar-þýðingarmikið það er fyrir framfarir íslenzks búnaðar að fá fulla vitneskju um efnasamsetningu íslenzkra fóðurjurta og næringargildi þeirra fyrir fénaðinn. Ísland er svo sérstaklegt í mörgum greinum, að verulegar framfarir í búnaði verða að byggjast á innlendum tilraunum og reynslu. Slíkt er nú enn hjá oss alt í byrjun og bernsku. Í rannsókn jurtanna virðist oss Stefán hafa farið rétta leið, hina einu, sem fær var eftir kringumstæðum; hann hefir sjálfur safnað og athugað, en sent síðan fóðurjurtirnar til ágætrar erlendrar stofnunar og látið rannsaka þær þar. Þetta mun um langan aldur verða hentugasti og langódýrasti vegurinn fyrir oss, því innlend efnafræðisstofnun mundi verða mjög dýr, ef hún ætti að vera í nokkru lagi; þó hentugur maður fengist, yrðu rannsóknirnar alt af miklu ófullkomnari en hjá erlendum stofnunum, sem hafa öll hugsanleg hjálparmeðul, langa reynslu, marga vísindamenn og mikið fé til umráða. Í byrjun ritgjörðarinnar er stutt landslagslýsing og yfirlit yfir jarðvegsefni samkvæmt rannsóknum þeim, sem P. Feilberg hefir látið gjöra, þá er getið um loftslag og almennan jurtagróður og svo um graslendi og mýrar; þá er yfirlit yfir efnasamsetningu íslenzkra grasa og skýrt frá rannsókn hinna einstöku tegunda. Þar er ýtarlega lýst sex tegundum túngrasa, sjö tegundum hálfgrasa, einni seftegund, einum sauðlauk, einni víðirtegund og

enn fremur tveim tegundum elftinga. Að lokum er skýrt frá efnum í heyi frá Möðruvöllum.

Þaragróður í sjó og vötnum á Íslandi hefir hingað til verið lítt rannsakaður, miklu minna en aðrar deildir grasaríkisins. Helgi Jónsson hefir með miklum dugnaði og vísindalegri nákvæmni fengist við rannsókn þessa jurtaflokks, hann hefir sjálfur safnað afarmiklu víðs vegar við strendur Íslands og rannsakað söfn annarra. Þessum rannsóknum sínum er Helgi nú búinn að koma í eina heild og er farinn að gefa út nákvæma skrá yfir íslenzka sæþara og hefir hinn fyrsti þáttur verið prentaður í hinu danska grasafræðistímariti: »The marine Algæ of Iceland« I, Rhodophyceæ (Botanisk Tidsskrift 24. Bd., bls. 127—155. Með fjórum myndum). Ritgjörð þessi er stórmikil framför í vísindalegri þekkingu um grasaríki Íslands. Í þeim þætti, sem út er kominn, eru taldar 70 tegundir og af þeim 2 nýjar fyrir vísindin, sem Helgi hefir fyrstur fundið og lýst. Væri óskandi að höf. gæti haldið áfram þessu þarfa og þýðingarmikla fyrirtæki og svo einnig auðgað vísindin með lýsingu á íslenzkum vatnaþörum, sem mjög lítið hefir verið ritað um, en hann er manna færastur að fást við.

Þá hefir Bjarni Sæmundsson aukið vísindi Íslands með ágætri ritgjörð um íslenzka hveljupolýpa: »Bidrag til Kundskaben om de islandske Hydroider« (Videnskabelige Meddelelser fra Naturhistorisk Forening i Kjöbenhavn 1902, bls. 47—74, með tveim myndaspjöldum). Dýrafræði Íslands hefir í heild sinni miklu minna verið rannsökuð en jarðfræði og grasafræði og er þar mikið verkefni fyrir íslenzka náttúrufræðinga. Hinir lægri dýraflokkar í sjó og á landi eru þó minst kunnir og um suma hefir ekkert verið ritað. Áður en Bjarni kom til sögunnar þektust frá Islandi 21 tegund hveljupolýpa, en Bjarni hefir fundið og lýst 60 tegundum og þannig bætt 39 tegundum við hin íslenzku dýr af þessum flokki; ein af þessum tegundum var ný fyrir vísindin og hefir hennar áður verið getið í þessu tímariti. Má þetta heita stórmikil framför í ekki stærri dýradeild og væri óskandi að jafngóð þekking fengist bráðum um aðra hina lægri sædýraflokka.

Þ. Th.

Ritsjá.

ÍSLENDINGASÖGUR 30.—38. Rvík 1901—1902 (Sigurður Kristjánsson). Í þessum 9 heftum eru þessar sögur: *Bandamanna saga, Hallfreðar saga, Þorsteins saga hvíta, Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Eiríks saga rauða ok Grænlendingaþáttr, Þorfinns saga karlsefnis, Kjalnesinga saga, Bárðar saga Snæfellsáss* og *Víglundar saga.* Sex hinar fyrst töldu af sögum þessum eru sannar sögur, en þrjár hinar síðast töldu eru hreinar skáldsögur, og þó engu síður merkilegar en hinar á sinn hátt. — Íslendingasögur ættu framar öllum öðrum bókum að vera í hvers manns húsi og það ætti því ekki að þurfa annað, en að skýrt væri frá því, að þær væru út komnar í handhægri og mjög ódýrri útgáfu, til þess að hver maður keptist eftir að ná í þær sem fyrst. Vér

höfum svo margsinnis áður í riti voru bent á, hvílíkan andlegan fjársjóð sögur þessar hafa að geyma, að það væri að bera í bakkafullan lækinn at rita nokkur frekari meðmæli með þeim.

GUÐM. GUÐMUNDSSON: GUÐBJÖRG Í DAL (kvæði). Rvík 1902. Kvæði þetta segir frá ungri upprennandi blómarós, sem verður sullaveik, þegar hún er orðin hálfþrítug. Foreldrar hennar leita læknis og hann segir, að meðul komi að engu haldi; það eina, sem dugi, sé holskurður. En hann vilja foreldrarnir með engu móti leyfa og láta lækninn eiga sig, en senda til »hómópata« og fá hjá honum óskötpin öll af meðalagutli, sem hann selur dýrum dómum. En henni batnar ekkert, heldur veikist æ meira og meira, þó hómópatinn sitji yfir henni í marga mánuði. Þegar hún er kominn í andlátið, er læknirinn aftur sóttur, en þá er alt um seinan og stúlkan deyr.

Tilgangur kvæðisins er að opna auga almennings fyrir réttari skoðun á sullaveikinni og þeirri aðferð, sem beita verði gegn henni, og er það vel til fallið, að skáld hefir tekið sér það fyrir hendur, því skáldið á miklu hægra með að ná eyra alþýðunnar en vísindamaðurinn. En því miður er hætt við, að áhrif þessa kvæðis verði þó ekki mikil, jafnlauslega og hér er farið með efnið. Kvæðið er að vísu ákaflega lipurt og smellið. En til þess að það hefði fyllilega átt að ná tilgangi sínum, hefði það þurft að koma margfalt átakanlegar við tilfinningalíf manna, vera miklu lengra og útmála með skáldlegu afli bæði þjáningar stúlkunnar og sálarangist foreldranna, þegar þau sáu, hve hraparlega þau höfðu látið leiðast af villuljósi vanþekkingarinnar í stað þess að hlíta þegar sannleiksljósi vísindanna, sem afl dauðans eitt gat knúið þau til.

STEFÁN STEFÁNSSON: NORÐLENZKIR SKÓLAR. (Sérpr. úr »Norðurl.« 1902). Í ritgerð þessari er mjög fróðlegt yfirlit yfir sögu norðlenzku skólanna og settar fram skynsamlegar tillögur um framtíðarfyrirkomuleg þeirra Vill höf. hafa einn öflugan menningarskóla á Akureyri, sameiginlegan fyrir karla og konur, og sé hann jafnframt hússtjórnarskóli. Það er enginn efi á því, að skólamálum Norðlendinga mundi miklu betur borgið með þessu móti, og hefðu menn átt að taka þetta til rækilegrar íhugunar, áður en menn afréðu nokkuð um endurreisn Möðruvallaskólans og framtíðarfyrirkomulag hans. Það var ófyrirgefanlegt bráðlæti af aukaþinginu síðastliðið sumar, að taka nú þegar ákvörðun um þann skóla, rétt áður en farið er að taka öll mentamál vor til rækilegrar íhugunar og endurskoðunar.

TÍÐINDI FRÁ KIRKJUÞINGI. 18. ársþing hins evang.-luth. kirkjufélags Íslendinga í Vesturheimi, haldið að Garðar, N. D., 21.—27. júní 1902. Í bæklingi þessum, sem er 42 bls. að stærð, er glögt yfirlit yfir gjörðir þingsins og skýrsla um hag og starfsemi kirkjufélagsins. Í því eru nú 34 söfnuðir með rúmum 6000 manna og eignum, er nema rúmlega 41000 dollurum. Kirkjufélagið hefir nú fengið skipaðan íslenzkan kennara í íslenzku við Wesley College í Winnipeg, og komið því til leiðar, að íslenzka er nú viðurkend sem prófnámsgrein

við Manítóba-háskóla og gert þar jafnhátt undir höfði sem þýzku og frönsku.

V. G.

AXEL. Kvæði eftir *Esaias Tegnér*. *Steingrímur Thorsteinsson* þýddi. Önnur útgáfa. Reykjavík. Prentsmiðja Ísafoldar 1902. Þegar mér barst í hendur þessi nýja útgáfa Axels, varð mér hugsað til þess, hve mikið einn unglingur sem ég þekki varð að hafa fyrir því að eignast eldri útgáfuna. Vinnukona ein sagði honum fyrst frá kvæðinu og kendi honum það, sem hún kunni af því. Hann óskaði sér einskis fremur en að fá kverið í hendur og helzt að eignast það. Eftir margar fyrirspurnir hitti hann bónda, sem átti Axel og það tvö eintök; en annað þeirra var skrifað. Það fékk hann og þóttist ríkur. Mörgum árum seinna, þegar pilturinn var að læra undir skóla, fékk hann gamlan mann, sem átti prentað eintak, til að skifta við sig, með því skilyrði að lofa honum í milligjöf fyrstu bókinni, sem hann skrifaði sjálfur! Gamli maðurinn er dáinn og bókin er ekki komin út enn þá. — Það er gott að sá æskulýður, sem nú vex upp, þarf ekki að hafa eins mikið fyrir að eignast Axel, því hann á eflaust erindi við hverja óspilta unglingssál.

Sagan sjálf er yndislega einföld og átakanleg, og Tegnér hefir búið hana í gull og skart skáldlegrar íþróttar og leiftrandi hugsjóna. En svo fagurt sem kvæðið er á sænsku, þá virðist íslenzka þýðingin engu síðri. Þýðandinn hefir með sinni alkunnu snild þrætt frumritið nálega orði til orðs, og þó er málið alstaðar þýtt og yndislegt. Flestir mundu hafa ætlað, að fyrri útgáfunni yrði naumast breytt til bóta, en þó hefir þýðandinn ekki sparað sér ómakið — og tekist það. Sem dæmi skal ég nefna:

Fyrsta útgáfa:

Hann stóð sem turninn hvelfdur undir
hrynjandi báli í brendum stað,
eins og marmara mynd á gröf,
sem meginbjarg er stöðvar höf.

Önnur útgáfa:

Hann stóð sem skotheld hvelfing undir
bálhnattahríð í brendum stað,
sem meginbjarg, er heftir höf,
sem hugþreks mynd á dáins gröf.

Síðari þýðingin kemst nær frumtekstanum og lýsingin sjálf er snjallari.

Sumstaðar finst mér þýðingin betri en frumkvæðið. Þegar ég var í Svíþjóð, flaug mér oft í hug lýsingin á Axel:

Vænn var hann sýnum sem á foldu
Norðurheims stundum alast enn
hávaxnir, grannir glæsimenn
sem grenitrén á Svíamoldu.

Ég sló svo upp sænska tekstanum. Þar stóð:

Det var en skön gestalt, som Norden
dem föder ännu någon gång,
frisk som en ros, men smärt och lång
som tallar i den svenska jorden.

Og ekki gat ég að því gert, að mér fanst íslenzka lýsingin hlyti að vera snjallari og sannari.

Þýðandinn hefir aukið mikið æfiágrip það, er stóð í fyrri útgáfunni, og auk þess bætt við þýðingu á hinum fagra Sólaróði.

Allur ytri frágangur kvæðisins er vandaður. Af vangá hefir það líklega verið, að tvær línur, sem stóðu í fyrri útg. og ættu að koma efst á 18. bls., hafa fallið burt:

Horfðu ei blítt á bjarta mund,
er batt svo viðkvæmt þína und.

Ég get ekki lokið þessum línum án þess að senda þýðanda Axels hlýja þökk fyrir hinar mörgu yndisstundir, sem Axel hefir veitt mér frá barnæsku, því margt fagurt vísuorðið lýsir enn og lifir í huga mínum, og ég þekki marga yngri og eldri, sem hafa sömu söguna að segja. *Guðm. Finnbogason.*

JÓHANNESAR GUÐSPJALL, í nýrri þýðingu eftir frumtextanum. Rvík 1902. (Verð: 12 au.)

Flestir þeirra manna, sem vinna að íslenzku þýðingunni á ritningunni, hafa öðrum störfum að gegna. Engu að síður miðar þýðingunni allfljótt áfram. Í því lýsir sér áhugi þeirra og starfsþrek.

Þýðingin er að orðunum til mjög nákvæm. Málið á henni er mjög hrein íslenzka bæði að orðum og orðaskipan. En orðanákvæmni hennar kemur því stundum til leiðar, að hljómfegurð og hljómblær íslenzkunnar nýtur sín eigi.

Þýðingin er eftir texta þeim, sem fylgt er í ensku biblíunni nýju. En á stöku stað er vikið frá ensku þýðingunni, þótt hún sé samhljóða frumtextanum. Einkum kemur þetta fram í þýðingunni á gamla testamentinu: Frumtextinn virðist stundum vera lítil eitt teygður til hags fyrir »hærri biblíurannsóknirnar«. Sakir þess verður þýðingin eigi alveg samhljóða frumtextanum að efni til. T. d. má nefna: Við 1. Mós. 12,8 er sett neðan máls þýðing, sem er eigi alveg rétt. Í ensku biblíunni er hennar alls eigi getið. Enn fremur má nefna 1. Mós. 49,10. Þar er þýðingarmikill efnismunur á ensku og íslenzku þýðingunni. Auðvitað er vandi að þýða 1. Mós. 49,10. Og íslenzka þýðingin nýja fylgir þar að mestu leyti eldri þýðingunni frá 1866.

Í þýðingunni á nýja testamentinu ber auðvitað miklu minna á þessu. Engu að síður er þar á einstaka stað vikið frá ensku þýðingunni, þótt hún sé nákvæmlega samhljóða frumtextanum. Í íslenzku þýðingunni er Símon Pétur nefndur ýmist Jónasson (Mt. 16,17) eða Jóhannesson (Jóh. 1,42 og 21,15-17). Verið getur, að »hærri biblíurannsóknir« finni í nöfnum þessum sterka mótsögn milli guðspjallamannanna. En eitt er víst: Hér er alls engin mótsögn í frumtextanum. Þess hefði átt að geta neðan máls í íslenzku þýðingunni, að bæði nöfnin væru eftir frumtextanum eitt og hið sama Enska þýðingin er nákvæmari. Hún bendir á, að hér sé aðeins að ræða um sama nafnið á tveimur málum (Bar-Jonah, son of John). Þýðingin á Jóh. 2,4: »hvað skiftir þú þér af mér« er ekki alveg rétt. Þar er enska þýðingin: »what have I to do with thee?« nákvæmari og réttari eftir frumtextanum. Auðvitað mætti benda á þess konar ónákvæmni á fleiri stöð-

um. En þetta eru alt smámunir. Þýðingin er, eins og ég hefi áður tekið fram, yfirleitt einkar-nákvæm og vönduð að öllum frágangi.

Með Jóhannesar guðspjalli er lokið þýðingunni á öllum guðspjöllunum. Þau eru seld sérstök, og verð hvers þeirra er aðeins 10—15 aurar. Hvert heimili á Íslandi ætti auðvitað að kaupa smákver þessi. Því nokkur ár hljóta að líða, áður en öll ritningin kemur út í nýja íslenzka búningnum sínum.

Þeir menn, sem vinna að íslenzku þýðingunni á gamla og nýja testamentinu, eiga beztu þakkir skildar fyrir allan starfa sinn. Það væri óskandi, að alþingi í sumar sæi sér fært að veita íslenzka biblíufélaginu ríflegan fjárstyrk til þýðingarinnar, og vonandi, að það verði.

SKÝRSLA UM PRESTASKÓLA ÍSLANDS skólaárin 1897—1898, 1898—1899, 1899—1900, 1900—1901, 1901—1902. Reykjavík 1902.

Skýrsla þessi, sem nær yfir 5 skólaár, er 20 blaðsíður að stærð. Hún er í 8 köflum.

Í 1. kaflanum er getið um 50 ára afmæli prestaskólans og hátíðahald, sem þá fór fram í skólanum (1. okt. 1897). Í 2. kaflanum eru stúdentar á skólanum taldir upp. Þeir hafa verið 7—9 á ári hverju.

3. kaflinn er um kennara skólans og kensluna. Aðalkennarar skólans eru aðeins þrír: lect. theol. síra *Þórhallur Bjarnarson* (forstöðumaður skólans), síra *Jón Helgason* og síra *Eiríkur Briem*. Kenslunni er svo raðað niður, að á hverjum 3 árum er farið yfir alt það sem á að lesa, samkvæmt reglugjörð skólans. Að vöxtunum til er það miklu meira verkefni, en guðfræðiskennarar við háskólann í Höfn leysa af hendi á jafnlöngum tíma. Prestaskólinn hefir yfirleitt aldrei átt betri og kostgæfnari kennara en um þessar mundir. Þeir leysa rösklega og vel af hendi margbrotin og yfirgripsmikil störf.

Í 4. og 5. kaflanum er skýrt frá fjárstyrk þeim, sem veittur er nemendum skólans, og sjóðum, sem eru í sambandi við skólann. Á þessum 5 árum hafa allir nemendurnir fengið húsaleigustyrk (80 kr.) og annan námsstyrk (upp að 200 kr.). Auk þess hafa sumir þeirra fengið styrk af vöxtum prestaskólasjóðanna. Styrkur sá, sem hver nemandi hefir fengið á ári, er frá 140 kr. til 330 kr. — Minningarsjóður lectors Helga Hálfdánarsonar var í árslok (1901) 613 kr. 3 a. Verðlaunabækur, keyptar fyrir vexti þess sjóðs, hafa 4 stúdentar fengið.

6. og 7. kaflinn er um próf þau, sem haldin hafa verið við skólann á þessum 5 árum. Tala þeirra stúdenta, sem tekið hafa próf í »forspjallsheimspeki«, er 21. Við þau próf virðast stúdentar frá prestaskólanum að hafa fengið yfirleitt hærri einkunnir en stúdentar frá læknaskólanum. — Á sama tíma hafa 11 kandídatar tekið embættispróf í guðfræði við prestaskólann. 1 þeirra hefir fengið ágætis-einkunn, 4 fyrstu einkunn og 6 aðra einkunn.

Í 8. kaflanum er skrá yfir bækur þær, sem bókasafn skólans hefir fengið að kaupum eða gjöf 1897—1902. Safnið hefir aðeins 300 kr. til bókakaupa á ári. Fé það er eigi mikið, en vonandi verða þeir menn ávalt fleiri og fleiri, sem senda safninu bækur að gjöf. *H. P.*

Merkileg draugasaga.

Í Sunnanfara XI, 4 (apríl 1901) er merkileg draugasaga, sem ég gæti ímyndað mér að ýmsum hefði orðið til styrkingar hjátrúnni á þessum afturgöngutímum. Aðalinnihald sögunnar er sem nú segir.

Tveir menn, Guðfinnur og Hafliði, koma á vetrardag að Mýrartungu, þar sem Gestur Pálsson er; Guðfinnur er vaskleikamaður, Hafliði táplítill. Næsta morgun lítur út fyrir byl, og Hafliði vill helzt hvergi fara, en lætur þó tilleiðast fyrir eggjanir Guðfinns að leggja á stað með honum. Þegar þeir eru farnir, brestur á svarta hríð og styttir ekki upp fyr en á þriðja degi; þá sjá menn til Guðfinns frá Mýrartungu. Er hann færður þangað heim og verið yfir honum dag og nótt í þilhúsi frammi í bænum, þar eð hann var mjög kalinn. G. P. býðst til að vaka yfir honum. Guðfinnur kvartaði undan því, að Hafliði sækti að sér. G. P. fær síðan að vita, með hverjum hætti þeir félagar hafi skilið.

Verð ég hér að láta koma orðrétta söguna eins og hún stendur í Snf.

»...... Þeir lögðust fyrir undir stórum steini og létu skefla yfir sig. Meðan þeir höfðust við þarna í skaflinum, fór Hafliði að ámæla Guðfinni harðlega, kvaðst nú mundu týna lífinu, og það væri honum að kenna — jafnframt hét hann Guðfinni því, að hann skyldi ekkert til spara að ónáða hann, þegar hann væri dauður. En brátt fór að draga af Hafliða og seig á hann mók. Þegar hann hafði sofið um hríð, virðist Guðfinni hann rísa upp, hvessa augun á sig voðalega og hníga svo útaf aftur. Þá fanst Guðfinni sem hann mundi vera örendur. Og í sama bili kom að honum svo mikill ótti, að hann hélzt ekki lengur við í snjóhúsinu, heldur reif sig út úr því og lagði á stað út í bylinn«.

»Þegar sjúklingurinn hafði lokið sögu sinni, seig í brjóstið á honum. G. P. notaði þá færið til þess að fara inn í bæ og fá sér kaffi .

Þegar hann kom fram aftur, var sjúklingurinn risinn upp og var þá afar-felmtsfullur. Sagði að Hafliði hefði þá verið þar inni í húsinu og sótt að sér«.

»Rétt í því bili var rekið roknahögg í þilið milli skálans, sem þeir vóru í, og bæjardyra«.

»G. P. snarast þegar út í bæjardyrnar og út á hlað. Tungl-

skin var og bjart veður. Hann sér þá Hafliða standa öðrumegin við skálagluggann og leggja eyrað við glugganum eins og hann væri að hlera eftir, hvað gerðist þar inni. G. P. færir sig þá nær honum, en Hafliði fer undan, og svona halda þeir fram með bæjarkömpunum. En við bæjarhornið hverfur Hafliði alt í einu.

G. P. hugkvæmdist að gæta í snjóinn, þar sem Hafliði hafði farið. Hann sá engin spor eftir hann. Svo fór G. P. að hugsa um, hvernig honum hafði sýnst Hafliði búinn — í síðri úlpu í stað stutttreyjunnar, sem hann hafði verið í, þegar hann lagði á stað frá Mýrartungu«.

G. P. fær síðan að vita hjá Guðfinni að Hafliði hafði fengið lánaða síða úlpu utan yfir sig á bæ, sem þeir komu við á undir fjallinu.

»G. P. leit æfinlega svo á, sem úlpan væri aðalatriðið í sögunni. »Ef þessi sjón hefir ekkert verið annað en hugarburður«, sagði hann við mig, »þá hefði ég ekki farið að ímynda mér, að ég hefði séð manninn öðru vísi klæddan en ég sá hann áður. Ímyndunaraflið gat naumast klætt hann í úlpuna, sem hann var í, þegar hann lézt, en ég hafði enga hugmynd um««.

Sannleikurinn í þessari sögu mundi nú ef til vill geta verið eitthvað á þessa leið og virðist sagan ekki að neinu leyti geta styrkt trúna á afturgöngur, heldur þvert á móti: Þegar Hafliði er sofnaður, sígur líka blundur á Guðfinn og er geigur í honum út af orðum Hafliða. Þá dreymir hann, að Hafliði rísi upp o. s. frv. eins og áður er sagt. Hann hrekkur upp með andfælum og rýkur út í bylinn örvita af skelfingu. — Hér mætti ef til vill geta þess, að draumar hafa einatt verið hinn mesti frömuður allrar trúar og hjátrúar; draumar hafa t. a. m. verið teknir fyrir vitranir frá guði um heilagleik manna, og vitrir menn hafa jafnvel talið svo, að öll trú á sjálfstæða sál ætti rót sína að rekja til drauma. Menn hefir dreymt ættingja sína og vini, sem vóru löngu dánir, og af því hefir æxlast sú trú, að þeir lifðu enn einhvers konar lífi; eins hefir þá dreymt, að þeir færu sjálfir láð og lög, þar sem aðrir gátu sagt þeim, að þeir á sama tíma hefðu legið grafkyrrir. Af því hefir risið sú trú, að menn væru tvöfaldir í roðinu og sálin gæti farið um víða veröld, þó að líkaminn væri kyr á sama stað. En þar að auk ber þess að gæta, að

menn hafa ekki alt af kunnað að greina milli svefns og vöku — eins og mun hafa verið í sögu þeirri, sem hér er um að ræða. Í þessu sambandi er það eftirtektarvert, að orðið svefn mun ekki vera búið til af manni, sem hefir sofið og verið að hugsa um þetta ástand eftirá, heldur af þeim, sem hefir horft á eða öllu heldur heyrt menn sofa, því að orðið er leitt af því, hvernig andardráttur manna breytist í svefni af linun vöðvanna, (sofna f. somna; svefn á lat. somnus, grísku hypnos).

Til þess að betur skiljist, hvað ég á við, má nefna orðið þreyta, sem eiginlega mun þýða stöðug þrá (eftir hvíld). Það orð er óefað búið til af manni, sem sjálfur hefir verið þreyttur; mætti segja að það orð hefði skapast innanað, en orðið svefn utanað, og er það að vonum, þar sem fyrra orðið táknar óþægilegt ástand, en síðara orðið þægilegt, en maðurinn hefir miklu skýrari vitund þess, sem ilt er en gott. —

En ég vík aftur að þar sem fyr var frá horfið.

Guðfinnur kvartar undan að Hafliði sæki að sér, þ. e. þegar hann sofnar sækir í sama horfið, hann dreymir Hafliða. Þetta minnir mig á sögu, sem ég sá í læknisfræðistímariti einu, um frakkneska konu, sem mist hafði barn sitt, og hélt við sturlun af því að alt af, þegar hún sofnaði, dreymdi hana, að hún sæi kistuna barnsins síns vera að síga ofan í gröfina, og hrökk hún þá upp með andfælum. —

Svo er það, að roknahögg er rekið í þilið. Þetta högg er talsvert þýðingarmikið, því að ætla má, að það hafi hrifið allmikið á hinar næmu taugar Gests Pálssonar og undirbúið hann undir það, sem seinna varð; en ekki virðist svo torvelt að gera grein fyrir högginu, því að margt heyrist um nótt og brestur getur t. a. m. auðveldlega orðið að höggi í eyrum þess, sem þætti ekkert ólíklegt, að hann mundi heyra högg.

Eftir höggið er það sem G. P. sér Hafliða, eins og áður er sagt, og sér hann í úlpunni, sem hann vissi ekki að hann hafði verið í.

Ég er alveg samþykkur því, að úlpan sé aðalatriðið í sögunni, en lít þó nokkuð öðru vísi á það mál, en G. P. gerði.

Að það, sem Gestur sá, hafi verið það, sem nefnt er svipur, er varla nokkurt efamál, og meira að segja, var þetta afbragðssvipur og frábærlega vel lagaður til að skýra, hvernig liggur í mörgum þess háttar fyrirburðum.

Enginn, sem ekki er barn að hugsun, mun láta sér detta í hug, að Hafliði hafi verið þarna á ferðinni dauður, en þó má segja að hann hafi verið á bænum og það ekki lítið magnaður, nefnilega í hinni sjúku meðvitund Guðfinns, sem var þess fulltrúa samkvæmt gamalli hjátrú, að einhver vera af Hafliða væri þarna á bænum og vildi gera sér ilt, og hefir hann að lokum líklega þózt sjá Hafliða, jafnvel þó að hann vekti.

Þessi hugmynd Guðfinns hefir það nú verið, sem Gestur sá, það er að segja, Guðfinnur hefir — óafvitandi þó og óviljandi — blásið honum í brjóst því, sem Guðfinni sjálfum var þá svo afarríkt í huga, og líklega hefir einmitt höggið sem Gestur heyrði, ef svo mætti að orði kveða, orðið til þess, að brjóta niður vegginn milli þessara tveggja meðvitunda, svo að það, sem var ríkast í annarri, komst snöggvast yfir í hina, en þó raunar ekki alveg óbreytt; væri ef til vill réttast að segja, að áhrifin frá Guðfinni hafi fært í úlpuna hugarburð Gests, — sem að vísu var getinn af æsingi hins sjúka manns — nokkuð líkt eins og áhrifin frá Skeibrok í augum Hans Ross steypa gerfi Henriks Jægers yfir honum alls ólíkan mann, sbr. söguna hér á eftir. Þegar svona er litið á, verður skiljanlegra, að Gestur sá Hafliða í úlpunni, eins og Guðfinnur sá hann, en ekki virðist mér hægt að skilja neitt í sögunni með öðru móti; líklegt er þó að sagan sé sönn í aðalatriðunum.

Að Gestur hafi orðið þarna fyrir nokkurs konar innblæstri[1], virðist enn þá líklegra þegar þess er gætt, að ímyndunarafl hans — eða það, sem réttnefndara væri hugsjónaraflið — var, eins og kunnugt er, mjög auðugt, en lundin viðkvæm og víst heldur klökk.

Innblástur *(suggestion)* er annars jafnalgengur í daglegu lífi og hann er þýðingarmikill, og ber ekki minst á ýmsu, sem þar að lýtur, þegar kosningar til alþingis fara í hönd.

Til þess að rita vel um innblástur (suggestion) þyrfti langt mál, og verður það ekki gert hér; ég skal aðeins nefna tvö dæmi og er hið síðara þó skyldara sögu þeirri, sem rætt hefir verið um hér að framan.

Goethe kvaðst eitt sinn, er hann ræddi við Eckermann,[2]

[1] Því miður hugkvæmist mér ekki neitt betra orð yfir »suggestion«.

[2] Eckermanns Gespräche mit Goethe.

hafa veitt því eftirtekt, að menn, sem hann hafi verið með, hafi iðulega orðið til þess að vekja máls á því, sem sjálfum honum var fastast í hug það augnablikið, og hann ef til vill einmitt ætlaði að fara að hefja máls á sjálfur; mætti segja að það sé eins og straumþunginn í huga Goethes hafi verið svo mikill, að hann hafi hrifið hina með sér þeim óafvitandi og ósjálfrátt, og er þa raunar litlu nær en áður.

Hin sagan er í aðalatriðunum þannig:

Hans Ross sér á götu M. Skeibrok og ætlar að tala við hann; við hliðina á honum þykist hann sjá Henrik Jæger og horfir hann á Ross; R. verður þá litið af þeim, en þegar hann lítur til þeirra aftur, sér hann að við hliðina á Skeibrok stendur ekki Henrik Jæger, heldur annar maður, sem »er Henrik Jæger eins ólíkur og orðið getur«. En einmitt þegar Ross þóttist sjá Henrik Jæger þarna, hafði Skeibrok hugsað til hans ákaflega fast og óskað, að hann sæi hann á götunni, því að hann þyrfti að finna hann. Hélt Skeibrok, að hugmynd hans af Henrik Jæger hefði haft þau áhrif á heilann í Ross, að hann þóttist sjá þarna H. J., sem hann þó þekti lítið, í stað þess manns, sem raunar stóð þar og var honum miklu kunnugri.[1]

Eins og menn sjá, er þessi síðari saga í eðli sínu ekki alls ólík sögu Gests Pálssonar og er þó saga Gests miklu betri.

Svipurinn, sem Gestur sá, er niðji hinna gömlu, áhrifamiklu drauga, sem segir frá í Þjóðsögunum. Hefði Guðfinnur ekki verið trúmaður á afturgöngur, þá hefði hann aldrei orðið svona afsalega hræddur, Hafliði hefði ekki »sótt að honum« og Gestur Pálsson ekki séð neinn svip; en svona sögulegur varð svipurinn, af því að Gestur var skáld.

Gestur sá þarna hörmulegt dæmi þess, að hjátrúin varð manni að bana, og hver veit nema þetta atvik sé ein rótin undir sögunni af Sigurði formanni?

HELGI PJETURSSON.

---

[1] Sjá nákvæmar um þetta: »Ringeren«. Kria 1898 nr. 11, bls. 11—12 (Hans Ross: Overförelse af Tankebillede?)

Sveitin mín.

Hlógu við mér hlíðar
hýrra blómalunda
í mætum morgunroða
minna æfistunda
þar, sem bernsku býli
bygt á grænu leiti
sást í sumarfagri
sveit með ljótu heiti.

Sá ég hvergi svífa
svani' á vængjum fegri,
himinfugla hljóma
hvergi yndislegri;
sást á blómasafni
sunnuglit í hvammi;
ljósálfar sér léku
í lækjadrögum frammi.

Sumargræni salur,
sé ég þig í anda;
þínir fast á foldu
fjallaveggir standa,
heiðblár himinn yfir,
hlið er stórt á salnum
út að vesturægi,
op á fjalladalnum.

Máluð mjallahvítu
mín er höll á vetur,
ritar máni á mjöllu
margbreytt hulduletur,
norðurblossar nætur
niður þeyta gliti,
himinblámi breytist
boga regns í liti.

Sól á vesturvegum
varpar aftanljóma,
inn um hallarhliðið
hrindir geislablóma,
dýfir svo í djúpið
dýrum ljósafaldi,
hægt þá hliði lokar
húm með rökkurtjaldi.

Sífelt svanir kveði,
sveit, við þína voga,
vaggi sér á vængjum
vors í sunnu loga;
blómsturrósa blöðum
blær í hita svali,
röðull ljósaröðum
rinda liti og dali.

L. Th.

„Hinn þröngi vegur“.

Hugsanir minar eru eins og sandur á sjávarströnd: Þegar ég tek þær i lófa minn, rennur hið fínasta burtu. — — — Fjötrað óp eru hugsanir minar. Til hvers ætti ég að leysa þær? — Er þá nokkurstaðar til klettur, sem bergmáli kall sálar minnar? — (1893).

Ég hefi beðið mörg ár með sára, sterka þrá eftir meiri þroska, meiri fagnaði og meira ljósi. Nú er hnignunin fyrir dyrum og ég get ekki beðið lengur. (1902).

»Ég hefi fundið það!«

I.

Hvers vegna grætur þú vinur minn! Andlitsvöðvar þínir titra fyrir ofurvaldi sorgarinnar, og brjóst þitt rís og hnígur í öldum hins þunga harms. — ?

Að vísu er saga þín þung. Skarpleiki anda þíns var fyrirlitinn og innileiki sálar þinnar fékk ekkert svar. En þetta er alt náttúrlegt. Og — hví grætur þú svo?

— — Ég skal svara þér. — Í æsku minni kom til mín maður, lagði hönd á herðar mér og sagði: Fylg þú mér. Síðan fór ég víða um lönd; en ég losnaði aldrei við hönd hins stóra manns.

Ég losnaði aldrei við hönd hins stóra manns — því ég elskaði hann; — of mikið til að kasta henni af mér, of lítið til að finna, hve hún var létt og mjúk.

Og ég leitaði hjálpar annarra manna.

En þar var enga hjálp að fá. Mennirnir gengu í tvo flokka, og annar þeirra sagði: Ger þú sem ég. Og hinn flokkurinn sagði: — hin sömu orð. Þó fór sína leiðina hvor og ég var ver staddur en áður.

Og ég gætti betur að, og sjá: Í rauninni lutu báðir flokkarnir hönd hins stóra manns: Annar í þrælsótta og uppreistaranda og hinn — í uppreistaranda og þrælsótta. Það var allur munurinn. — —

Ég skal tala ljósar: Hinn stóri maður var: Jesús Jósefsson; og flokkarnir vóru: kirkjan og frjálshyggjendur.

Og kirkjan sagði: Jesús er guð. Og hún færði honum fórnir — alvarleg andlit og játningu varanna. En þegar til hagsmuna einstaklingsins kom, þá dró hann fyrir gluggann og fór sína leið.

Og frjálshyggjandinn sagði: Skynsemin er leiðtogi minn.

Og hann talaði margt um yfirdrepsskap kirkjunnar og hræsni og um hvað væri rétt og satt. En í breytni sinni fylgdi hann lenzkunni — og hvötum sínum; og hafði hvorki kjark né þrótt til að brjóta bág við strauminn. — —

Svo vóru fáir menn, er dreymdi ljós í fjarska. — Og hjörtu þeirra vóru ung og hlý og þrá þeirra stefndi út fyrir girðingar hins viðtekna lífs. Og þeir réttu fram hendur sínar og sögðu: Leitum sannleikans í samvinnu — eins og bræður. Og annar flokkurinn sneri sér undan fyrirlitlega og sagði: Vér þekkjum sannleikann. Og hinn flokkurinn endurtók hin sömu orð — með sama svip. Þá bliknaði kærleikur hinna fáu og von þeirra fölnaði og dó.

Og enn spyr þú mig: Hvers vegna grætur þú! —

Og ég sá lengra fram í tímann. Í misskilningi og hatri fjarlægðust flokkarnir hvor annan. Annar þeirra smíðaði skó að fótum sínum, sem kyrktu allan vöxt og heftu alla för; en hinn stefndi berfættur beina leið á eyðimörkina — þangað, sem allur gróður skrælnar og framtíðin á enga von. — — —

Lát þú eigi hugfallast vinur minn! Ég sá fram í tímann eins eins og þú, og ég sá margt hið sama. En ég sá líka ýmislegt fleira. —

Lít þú á fyrsta gróður vorsins. Lít þú á þegar hann breiðir faðminn við móðurbrosi ljóssins — æskuléttur og vonarhýr —, og lít þú á þegar hann bliknar í heljargreipum norðankyljunnar og vefst inn í sjálfan sig. Og þó á sumarið eftir að koma. — Hvers vegna grætur þú svo?

II.

Nú skal ég segja þér sögu, vinur minn.

Ég var einu sinni þyrstur eins og þú, og eins og þú leitaði ég að svölun handa sálu minni.

Ég fór til ýmsra af heimsins vitrustu mönnum og spurði þá: Hvað er sannleikur? Þeir svöruðu mér allir og það bar engum þeirra saman. Þeir höfðu allir áhangendur, en enginn gat safnað öllum við merki sitt.

Var þá enginn algildur sannleiki til? — Enginn vegur til að safna mönnunum öllum að einu merki? — Ómögulegt að þeir yrðu allir bræður? — —

Og hugur minn varð þreyttur og sála mín varð sjúk — mjög sjúk. Mér fanst þekking þessara tíma verða afarlítils virði og framfarir þeirra hafa gert afarlítið að því, að létta byrði mannkynsins.

Og lífið misti birtu sína og yl, og hvíldin flýði mig. En ég hætti þó ekki að leita; hvíldarlaust leitaði ég. Því inst í sálu minni — innar allri gleði og öllum vonum — heyrði ég rödd hins mikla höfundar — í sjálfs mín rómi: Eg skal! — —

Svo fann ég einu sinni lítið blóm. Það var ekki uppi á fjöllum og ekki heldur á eyðimörku. Það óx skamt frá veginum í þéttum gróðri. — Það var blómið: Gleym — mér — ei.

Og ég settist niður og fór að hugsa: Hvað var það, sem maðurinn átti allra sízt að gleyma?

Þá varð mér ósjálfrátt að minnast hinna fylstu fagnaðarstunda, sem ég hafði lifað — minnast þess, er hugur minn faðmaði hina víðu veröld og rann í eitt við alt hið lifandi líf.

Hverju skyldi maðurinn eiga síður að gleyma en lífinu sjalfu — hinu fylsta og fegursta lífi? — —

Og ég fór aftur að hugsa um lífið, en á annan hátt. Og ég fann, að vissulega er þekkingin mikils virði; en ég fann það líka, að gildi hennar er afarmismunandi.

Og ég fann, að »eitt er nauðsynlegt« — að þekkja sjálfan sig og lögmál síns eigin lífs.

Og ég fann, að það er önnur þekking næst hinni fyrstu — þekkingin á hinu samþýðanlegasta í sálarlífi mannanna; því þar verða þeir að rétta hver öðrum bróðurhönd. — — —

— — Þú ert þreyttur, vinur minn. Komdu með mér út í lundinn og hvíldu þig stundarkorn. En dagurinn er þegar nærri. — —

III.

»Eitt er nauðsynlegt« — að þekkja sjálfan sig og lögmál síns eigin lífs.

Þegar þú hefir lært að þekkja sjálfan þig og komist til fullrar viðurkenningar á þinni eigin smædd — þá roðar fyrir degi hins sanna lífs. — — —

Hver ert þú, sem ert fullur af hroka og reigingi? — Hver ert þú, sem telur orð og gerðir meðbræðra þinna sprottin af

óhreinum hvötum og illum vilja? — Hefir þú aldrei vilst? — Eða — hafir þú vilst — var það þá sökum óhreinna hvata og ills vilja? —

Hver ert þú, sem lætur sannleiksástina rýma fyrir metnaði þínum og sjálfsáliti — þú, sem felur þína eigin dýrmætu persónu í skúmaskotum útúrsnúninga og yfirdreps? — Er það málefnisins vegna, að þú kannast aldrei við að þú hafir rangt fyrir þér? — Hvar er tryggingin fyrir því, að þú sért á réttri leið? — — —

— — Auðmýktin er eðlilegur ávöxtur sannrar þekkingar: Því víðar sem þú sér yfir, því meira, sem þú veizt, þess fleira grunar þig að hitt muni vera, sem þú sér ekki og skilur ekki.

Auðmýktin er fyrsta skilyrði sannrar dómgreindar: Þegar þú kannast við það af fullri alvöru, að þér hefir skjátlast, og að þér getur skjátlast, þá muntu leita lengi að sannleiksneista andstæðingsins og flytja rök þín af hógværð og lítillæti.

Auðmýktin er upphaf vizkunnar: Þegar þú ert kominn til viðurkenningar á því, hvað þú sér skamt og getur lítið, þá — og einungis þá — skoðar þú náungann í réttu ljósi; þá — og einungis þá — vorkennir þú veikleika bróður þíns.

Þess vegna er auðmýktin líka grundvöllur kærleikans og fyrsti bjarmi hins sanna lífs. — — —

— — Ef til vill hungrar þig og þyrstir eftir velvilja bróður þíns.

Og þú hugsar sem svo: Ef hann elskar mig, þá skal ég elska hann. Ef hann sýnir mér réttlæti, þá skal ég breyta rétt.

En — vegna hvers á hann að ganga á undan? Hví gerir þú meiri kröfur til hans en þín? — —

Ég segi þér: Krefst þú hins minsta af öðrum og hins mesta af sjálfum þér. — Hinumegin við afneitun og sorg eru hlið hins sanna lífs. —

IV.

— — Ég sá unga stúlku. Hún sat á hægindi og naut morgunroðans í heiðskírri sumardögun. En faðir hennar stóð álengdar og hafði hugann á einhverju öðru — ef til vill því, hve það er oft að morgunroða fylgir engin sól.

Og hin unga mær leit upp og sagði: »Faðir minn!« Og faðir hennar snerist við; og augu þeirra mættust og sálir þeirra

mættust — eins og náskyldar sálir einar geta mæzt; og sjá: Þá rann sólin upp. — —

V.

Kærleikurinn er eilíft vor. Hann lífgar og græðir — annast bæði heilt og sjúkt. — Kærleikurinn elskar alt; ekkert er honum viðurstygð. — Hann megnar ekki að halda uppi virðingu mannsins fyrir sjálfum sér — kann ekki að gera hinn glögga greinarmun góðs og ills. — —

»Guð er heilagur«. — Af öllum eiginleikum guðs finst þér mest til um þenna: að hann er laus við synd. Og þetta er viðurkenning — ósjálfráð viðurkenning þess, að réttlætið sé hin æðsta dygð. —

Réttlætistilfinningin stefnir beint á sól. Hún hatar alt, sem horfir frá uppsprettu lífsins; dæmir alt, sem fúið er og dautt. — Hún er manninum hið sama og stofninn trénu: — megnar ein að gera andann styrkan og beinvaxinn. — — —

— — Þér er sagt, að lífið sé efnabreyting, barátta, starfsemi og ýmislegt fleira og enn þá fráleitara. En ég segi þér: Lífið er ekkert af þessu; þetta eru undirstöður lífsins, en ekki lífið sjálft. Hið sanna líf er: innilegur fagnaður og gleði. — —

Þú vinnur öllum stundum fyrir þínu líkamlega lífi og hygst að öðlast hið andlega líf baráttulaust eða baráttulítið fyrir »guðlega náð«. En ég segi þér: Af öllum gæðum er hið sanna líf allra dýrkeyptast.

Auðmýkt — gagnvart hinum mikla höfundi, vandlætingasemi gagnvart sjálfum þér, starfsaman kærleika — gagnvart meðbræðrum þínum, — alt þetta kostar hið sanna líf.

»Þröngur er sá vegur, sem til lífsins leiðir, og fáir þeir, sem hann rata«. Vita skaltu það, að hann verður breiður. En þá, sem brautina ryðja, kostar það mikla baráttu, mörg mistök og mikla sorg. — — —

— — Þráin eftir hinu sanna lífi er undiraldan í allri framsóknarviðleitni mannkynsins. — Þegar réttlætistilfinningin hreinsar þessa þrá og stælir, þegar kærleikurinn frjóvgar hana og vizkan leiðir hana, þá — og einungis þá — framleiðir hún hinn stóra mann — — — — — — — — — — — — — — —

— — — Þú ert þreyttur, vinur minn. Rís þú þá á fætur, og sjá: Dagurinn er þegar runninn.

Og hann kemur ekki eins og »þjófur á nóttu«. — Hann vex hægt og seint — eins og allir dagar vaxa hægt og seint.

Og upprás sólarinnar fáum við ekki að sjá — nema í hillingum og draumi.

Lát þá ekki hugfallast, vinur minn. Því sannarlega mun hún koma hin fagra tíð —: Í krafti þrárinnar eftir hinu sanna lífi og í krafti þeirra möguleg leika, sem lagðir eru í mannssálina til að fullnægja henni, kemur hin nýja tíð. — — —

SIGURJÓN FRIÐJÓNSSON.

„Gunnarshólmi".

Hvergi mun víðari útsjón yfir sveitir landsins en af Þríhyrningi; þar blasir við alt hið væna Suðurland, eins vítt og það breiðir faðminn við suðrinu, frá Seljalandsmúla, þar sem fossinn stafar niður »á hengiflugi undir jökulrótum« og alt þangað, sem Reykjanes hverfur yzt í hafið og himinblámann. Sá, sem hefði arnaraugu, gæti séð menn ganga út og inn á bæjunum alt vestur að Hellisheiði[1], og víst eru það engar ýkjur, að brennumenn hafi úr Flosadal forðum mátt sjá »allra manna ferðir um héraðit«.

Og þegar maður horfir á Markarfljótsaurana, sem teygja blásvarta malarfingur niður í graslendið og lykja um Gunnarshólma, og á hafborðann blikandi fyrir Eyjasandi, þá kemur ósjálfrátt fram í huga manns hið fræga kvæði; hendingarnar líða fram eins og glampandi lognöldur, þrjár og þrjár og svolítið hlé á milli.

Það er eitt til marks um, hvað afbragðs-góð eru náttúrukvæði Jónasar, að þau þykja aldrei betri en þegar maður hefir fyrir augum það hérað, sem hann yrkir um. Á eina röndina horfir svo við, sem allar framfarir séu helzt vottur um mannlega heimsku; og líkt er það að sínu leyti, að menn bera ekki fult skyn á fegurð þess, sem þeir sjá ekki blettina á, (en jafnvel sjálf sólin er blettótt).

---

[1] Þetta mun nú raunar vera ofætlun, jafnvel arnaraugum, og væri réttara að segja: sá sem sæi hundrað rasta frá sér eins og Heimdallur.

Er þetta sagt til að skýra það, að ég vík einmitt að þeim stöðum, sem miður eru fagrir á þessu skrautlega kvæði Jónasar.

Það er að vísu góður skáldskapur þetta:

»Sá eg ei fyr svo fagran jarðar gróða«

o. s. frv., en sé litið til frásögunnar í Njálu, kemur þó í hug. að jafnvel mestu snillingar bæta sig ekki á því »að gylla rauðagull eða glita liljur« (to gild refined gold or paint the lily.« Shakespeare).

Og mjög undarleg eru þessi orð í munni Gunnars:

»Hèr vil ég una æfi minnar daga
alla, sem guð mér sendir.«

Jónas virðist alveg hafa gleymt því, að Gunnar á Hlíðarenda var heiðingi.

Hér kemur nú einkum tvennt til greina.

Annað er það, að fyrir Jónasi mun hafa runnið of mjög saman Ísland hið forna í heiðni og í kristni.

En hitt er þó fremur, að það liggur við, að Jónas tali þarna í sínu eigin nafni, en ekki Gunnar, og lýtir það dálítið listaverkið.

En hvernig á því stendur, er auðskilið.

Það, sem kemur honum til að yrkja þetta kvæði, er — auk fegurðar náttúrunnar — ekki sízt það, að hann finnur ýmsan skyldleika með sér og Gunnari: báðum fluttu forlögin útlegðardóm, og báðum einmitt fyrir sakir atgjörvis þeirra, þó að því og öllum atvikum væri allmjög sinn veg farið hjá hvorum.

HELGI PJETURSSON.

Íslenzk hringsjá.

UM ÍSLENZKAR KONUR og hlutdeild þeirra í þjóðmenning og bókmentum Íslendinga (»Islands Frauen und ihr Antheil an der heimischen Cultur und Literatur«) hélt dr. Hans Krticzka, barón v. Jaden, í desember 1901 alllangan fyrirlestur i »Verein für erveiterte Frauenbildung« í Vínarborg, og er sá fyrirlestur prentaður i Árbók félagsins fyrir árið 1900—1901 (XIII, bls. 53—61). Þó flest meginatriðin í fyrirlestri þessum séu tekin úr hinum ágætu bókum J. C. Poestions um Ísland, munu þau þó hafa verið flestum félagsmönnum hreinasta nýjung. En auk þess kryddaði baróninn líka fyrirlesturinn með því að lesa upp nokkrar þýðingar á íslenzkum kvæðum eftir Poestion. Af grein einni í Vínarblaðinu »Neue Freie Presse« (15. des. 1901) má sjá, að áheyrendunum þótti mjög mikið varið í bæði fyrirlesturinn og kvæðin. En þó kastaði fyrst tólfunum, þegar hann að lokum sýndi þeim

hina íslenzku konu sína, barónessu Ástu, í skautbúningnum íslenzka, því þá urðu allir stórkostlega hrifnir bæði af fegurð hennar sjálfrar og búningi hennar. Um þetta fer blaðið svofeldum orðum:

»Þegar fyrirlestrinum var lokið, leiddi baróninn hina ungu frú sína, sem er innborin íslenzk kona, inn í salinn, til þess að sýna áheyrendunum hinn íslenzka þjóðbúning. Hún gekk að ræðustólnum og las upp kvæði á íslenzku, og á einu augabragði urðu allir viðstaddir sem frá sér numdir. Þóttust menn á pallinum í hátíðasalnum alt í einu sjá eina af hinum þjóðkunnu kóngsdætrum æfintýranna í lifanda líki. Það var ekki hinn fallegi búningur einn, sem hafði þessi áhrif, hinn dökki kyrtill, prýddur fögru saumskrauti, sem lét hálsinn skína óhulinn, og haldið var saman með silfurbelti einu, hið ljómandi höfuðdjásn: breitt gullhlað, sem hinn hvíti skautfaldur hóf sig upp frá, og frá toppi hans féll aftur fíngerður motur eða slæða til beggja handa niður á herðarnar. Það var hin álfkenda vera sjálf, sem vakti aðdáun allra, sem við vóru, — hárið, eins og það væri spunnið úr gullþráðum, hin óviðjafnanlega fínu litbrigði í andlitinu og þar á ofan augun, sem eru blá eins og heiðavötn. Menn spurðu sjálfa sig undrandi, hvort slíkar æfintýramyndir væru virkilega enn þá til í heiminum, og gleymdu því, að þessi fagra íslenzka kona mælti á tungu, sem öllum var svo gagnókunn, að menn gátu ekki einu sinni ráðið í þýðingu á einu einasta orði. Hve innilegum tilfinningum þessi ókunna tunga getur lýst, sýna kvæði þau, sem í gærkveldi vóru gripin af handahófi úr hinum auðuga ljóðmælasjóði Íslendinga, og sem ekki höfðu mist neitt af frumleik sínum og andríki í þýðingu Poestions. Að lokum söng söngflokkur söngskólans margraddað lofsöng eftir Matth. Jochumsson (»Ó, guð vors lands«), sem íslenzka tónskáldið Sveinbjörn Sveinbjörnsson hefir samið lagið við, og sem krónaði þá mynd, er menn höfðu fengið af ástandi hinna fögru lista á Íslandi«.

ERAMFARIR ÍSLANDS Á 19. ÖLDINNI, ritgerð dr. Valtýs Guðmundssonar í Eimr. VI., hefir í hinni þýzku þýðingu eftir yfirkennara R. Palleske vakið mikla eftirtekt og margir ritdómar verið um hana ritaðir í þýzkum blöðum og tímaritum, og eru sumir þeirra alllangir með yfirgripsmiklum útdrætti úr ritgerðinni. Til dæmis má nefna þessi blöð og tímarit: »Deutsche Zeitung« (Berlín), nr. 222 (21. sept. 1902); »Vossische Zeitung« (Berlín), nr. 391 (22. ág. 1902); »Neue Freie Presse« (Vín), 11. sept. 1902; »Globus« (Braunschweig), LXXXI, 16 (24. apr. 1902); »Allgemeines Litteraturblatt« (Vín), XI, 12 (15. júní 1902; »Literarisches Centralblatt fur Deutschland« LIII, 39 (27. sept. 1902).

Það er vonandi að þetta leiði til þess, að menn fari nú í útlöndum að fá dálítið réttari hugmyndir um Ísland og þjóðmenning þess en hingað til.

FREGNBRÉF FRÁ ÍSLANDI hefir Þjóðverji nokkur, *Karl Eugen Schmidt*, sem ferðaðist heima á Íslandi síðastliðið sumar, ritað í blaðið »Berliner Lokal-Anzeiger« fyrir júlí, ágúst og september, og er það allmikill bréfabálkur, enda ber þar margt á góma Lætur hann mjög illa af landbúnaði Íslendinga og segir, að þar megi með lítilli fyrirhöfn kippa mörgu í liðinn, með betri ræktun og fleiru. Lýsing hans á hýbýlaháttum og þrifnaði er og alt annað en glæsileg, og verst er, að margt af því, sem hann segir í því efni, er satt, þó sumt sé mjög orðum aukið og ekki fært á betra veg. Ýmsar allgóðar athugasemdir eru í bréfum þessum, en aftur er þar líka eigi allfátt, sem er beinlínis rangt og líklega að nokkru leyti lapið upp úr gömlum ferðabókum. Einna skemtilegust er frásaga hans um fund hans og nokkurra alþingismanna við Geysi, þegar hann hélt að Klemens sýslumaður Jónsson vær·

voldugur ræningjahöfðingi, sem hann var hræddur við, og varð því næsta forviða, er hann nokkrum dögum seinna sá hann sem forseta neðri deildar á alþingi. En þá var hann annán veg búinn en við Geysi — og »mikið er skraddarans pund« segir hann.

UM STEINDYSJAR EINKUM Á ÍSLANDI (»Ueber Steinhaufen insbesondere auf Island«) hefir prófessor *B. Kahle* ritað í »Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. in Berlin« (1902), einkum um það, hvernig sá siður sé til kominn, að hver sá, sem fer eða ríður fram hjá þeim, eigi að kasta einum eða fleirum steinum í þær, einkum dysjar yfir sjálfsmorðingjum eða glæpamönnum. Hann álítur að upprunalega hafi þetta steinkast verið eins konar fórn til hins dauða af ótta við hann, til þess að hafa hann góðan og verja sjálfan sig aðsókn frá hans hálfu, og styður þá skoðun með mörgum dæmum og samanburði við líkar skoðanir hjá öðrum þjóðum. En seinna, þegar hin upprunalega þýðing steinkastsins var fallin í gleymsku, hafi menn farið að skoða það ýmist sem fyrirlitningar- eða virðingarmerki við hinn dauða. Að því er aftur þann sið snertir, að hrúga slíkum dysjum upp yfir hina dauðu frá upphafi, þá muni menn upprunalega hafa gert það í því skyni að halda þeim niðri með þeim þunga, sem hvíldi á þeim, eða varna því, að þeir gengju aftur. Þó kveðst hann ekki þekkja nema eitt einasta greinilegt dæmi þessa í þjóðtrúnni, og það sé frá Afríku. En mundi þó ekki einmitt þessi hugsun koma fram í orðunum í Eyrbyggju (k. 33): »dysjuðu þeir Þórólf þar ramliga«, þar sem talað er um greftrun Þórólfs bægifóts. Hvers vegna skyldi vera talað um að þeir hefðu dysjað hann »ramliga«, ef ekki væri átt við, að það hefði verið gert til að hindra að hann gengi aftur, til þess, að hann kæmist síður upp úr dysinni sökum hins mikla þunga, sem á honum hvíldi. En það dugði nú samt ekki við Þórólf karlinn, þó ramliga væri búið um dys hans.

UM BÚNAÐARHÆTTI ÍSLENDINGA AÐ FORNU (»Altisländische Wirtschaft«) hefir háskólakennari dr. *Aug. Gebhardt* ritað alllanga grein í »Beilage zur Allegemeinen Zeitung« (nr. 256, 7. nóv. 1902), þar sem hann gefur yfirlit yfir það, sem ritað hefir verið um þetta efni. en þó einkum skýrir frá innihaldinu í nýútkominni bók eftir dr. E. Dagobert Schoenfeld um búskap Íslendinga á söguöldinni (»Der isländische Bauernhof und sein Betrieb zur Sagazeit nach den Quellen dargestellt«, Strassburg 1902). Þó nefnir hann hvorki ritgerð síra Þorkels Bjarnasonar »um nokkra búnaðarhætti Íslendinga í fornöld« í Tímariti bókmentafélagsins VI (1885 né kaflann »Wirtschaft« (búnaðarhættir) í hinni nýju (2.) útgáfu af »Grundriss der germanischen Philologie« (XII. Abschnitt), sem virðist þó hafa eins mikið eða meira að innihalda um búnaðarhættina en þessi bók dr. Schoenfelds, eftir skýrslu dr Gebhardts um hana að dæma. Því bókina sjálfa höfum vér ekki séð.

V. G.

Leiðréttingar.

Þessar villur eru menn beðnir að leiðrétta í þessu hefti Eimreiðarinnar:

Á bls. 110 á nafn *Þorsteins Erlingssonar* að standa undir ritgerð hans um Seyðisfjörð. — Undir myndinni á bls. 127 stendur Fjórðungsöldu, en á að vera Fjórðungsalda.

EFNISYFIRLIT.

EIMREIÐIN.

RITSTJÓRI:

DR. VALTÝR GUÐMUNDSSON.

EIGENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR.

IX. ÁR. 3. HEFTI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MØLLER.

1903.

Jens Hansen,

Vestergade 15, Kjøbenhavn K.

Stærstu og ódýrustu birgðir i Kaupmhöfn af steypumunum

við hæfi Islendinga.

GEYSISOFN (síbrennandi) á 20 kr. og þar yfir.

Eldavél á 20 kr.

Sérstaklega mæli ég með *ofnum* með magazínbrenslu, með ... hólfi og hristirist eða án þeirra, á **18 kr.** og þar yfir, er ... en 100 mismunandi stærðum. Ennfremur má nefna eldavélar ... steikarofni og vatnskatli, 3—5 mjög stórum suðuholum, á **20 kr.** og þar yfir ... og fá þannig lagaðar, að þær megi setja niður lausar á mitt gólf með eða án ... Skipseldavélar í þilskip. Skipsofna og eldakompuvélar án múrhleðslu í skip og ... má fá með eldunarholum og magazínbrenslu. Ennfremur birgðir af steinolíu...

GEYSISOFN (síbrennandi) á 35 kr. og þar yfir.

úr járni, kopar og messing, af nýjustu og beztu gerð, sem til er. *Ofnpípur* ... steypujárni af ýmsri stærð. Járnglugga í húsþök og byggingar af alls konar ... Galvaniseraðar fötur og þvottabalar. Gleraðar og ómeltar steikarpönnur ... pottar. Gleraðar járnkaffikönnur, tepottar, diskar, bollar o. fl.

Yfir alt þetta er til verðskrá með myndum, sem send verður ókeypis ... þeim, sem lætur mig vita nafn sitt og heimili.

Nokkur kvæði.

Eftir STEINGRÍM THORSTEINSSON.

I. BLÓM OG FIÐRILDI.

Blómið:
»Var það blærinn, er blakti,
Sem blund mínum sleit?«

Fiðrildið:
»Nei, vinur þig vakti
Og vorsólin heit.

Ég kom og þig kysti,
Nú kveð ég og fer«.

Blómið:
»Það vildi' eg þig lysti
Að vera hjá mér!«

Fiðrildið:
»Svo fögrum á degi
Til fleiri ég líð«.

Blómið:
»En eftir þér þreyi
Ég árla og síð«.

Fiðrildið:
»Ei ógleðjast áttu,
Þú augnabliks njót!«

Blómið:
»Æ, frjálst fljúga máttu,
Mig fast bindur rót«.

Fiðrildið:
»Ei fiðrildi bíður,
Það fylgir æ því«.

Blómið:
»Ó, hvað sem því líður,
Mig hittu á ný«.

Fiðrildið:
»Á morgun með blíðu
Þig, blóm mitt! ég finn«.

Blómið:
»Mót fiðrildi fríðu
Þá faðm breiði' eg minn«.

Fiðrildið:
»Þá geislar sjást fyrstu,
Þú faðm við mér snú!«

Blómið:
»Og blóm þitt þá kystu
Eins blítt eins og nú!«

II. Á FERÐ FRAM HJÁ GRÍMSSTÖÐUM.[1]

Rennur hér að flæði fram hin fríða og hreina,
Létt um sand og litla steina,
Lágum niði Sleggjubeina.

Fram úr grænum hvilftum hún í hægðum líður;
Gætir kots sá götu ríður,
Grímsstaði það nefnir lýður.

Ekki er nú sem áður var á æskuskeiði;
Grímsstaðina gengna í eyði
Götu frá eg sjónum leiði.

Blasti efra bæjarkornið býsna-smáa
Viður Hnausa-hraunið gráa;
Hver spyr nú um innið lága?

Fyrrum hér, sem hugstætt vera helzt mér kynni,
Breiðfirðingur Braga-sinni
Bjó í fyrstu æsku minni.

Þangað, skáld í basli' er bjó á bala grónum,
Yfrum rendi' eg einatt sjónum
Ósjálfrátt af berjamónum.

Barn ég var og eitthvað inst mér ólst í laumi;
Upp nú rís úr ára straumi
Áður hvað ég lifði' í draumi.

Þarna telgdi' hann, söngva samdi, sló og reri;
Vansæld mörg á veg hans greri,
Við honum heimur baki sneri.

Orti hann við orfið hér, er austan sunna
Broshýr skein, hin bjart-upprunna,
Bögu þá, er margir kunna?

»Sólin ekki sinna verka sakna lætur;
Jörðin undan grímu grætur,
Grasabani, komdu' á fætur«.

[1] Sigurður Breiðfjörð bjó á Grímsstöðum í Breiðuvík á árunum 1837—41.

Sorann tíðrætt ef að um kann öðrum vera;
Það er hverra girnd sem gera,
Gulli eg helzt skal vitni bera.

Hans á tungu ljóðið lék svo létt og glaðan;
Auðug ríkir yndis laðan
Í því bezta, sem að kvað 'hann.

Orðróm sumir eru verri, en aðrir betri;
Spor að hyggju- og hjartasetri
Hittast skálds í kvæðaletri.

Hvaðan mundu gumar gefa gull í óði,
Utan hjarta og anda' úr sjóði?
Ann eg því og sinni' ei hnjóði.

Oft með hug við óðinn skálds og æfimeinin
Viknaði ég viður steininn,
Víkur strönd þar geymir beinin.

Fram á leið mig blakkur ber um bjarga lendur;
Bærinn þarna í brot féll endur
Breiðfirðings, en nafn hans stendur.

III. HELLENZKUR DRAUMUR.

Það var núna í vetur, um niðsvarta nótt
Mig nokkuð réð dreyma,
Og það var um sumar og sælunnar gnótt
Og suðræna heima.

Þá úti var rosi og útsynnings él,
Sem á dundu tíðum,
En svefninn ég fest hafði vært þó og vel
Og vissi ekki af hríðum.

Frá bók hafði eg sofnað; um Saffó var hún
Og söng-gullöld forna,
Þá guðdómleg óðsnild med geislandi brún
Um Grikkland réð morgna.

Og ljúft mundi hugurinn hneigjast á leið
Til hellenzkrar sælu
Frá »ultima Thule« um skammdegis skeið
Og skakviðra fælu.

Til munaðar-eyjar þá Morfevs[1] mig bar
Í mjúklegum faðmi, —
Til skrúðgrænnar eyjar í skínandi mar
Með skuggsælum baðmi.

Og fyrri ég varð ekki var en ég lá
Þar vaxið var rósum,
Og hóp þar á blómgrund ég svífandi sá
Af svarteygum drósum.

Um hrafnsvarta lokka — því gaf ég vel gaum, —
Með glitfagra kranza
Um blómstrandi völlinn við gígjunnar glaum
Ég glatt sá þær dansa.

Og ein kom með blómkerfi broshýr til mín
Með blíðlátum örum,
Og gullbikar önnur með glóskært bar vín
Mér góðlát að vörum.

Og vinalegt krýndi mig vífið með sveig
Svo vart ég mér réði;
Úr bikarnum hinnar ég vínsins drakk veig
Með velsældar gleði.

Og enn kom hin þriðja og leika tók lag
Á lýrunnar strengi,
Og ástar um sæluna söng hún mer brag,
Svo sætt kvað mér engi.

Hve sælt væri' að vefja það vífið sér að
Og vera þess sjafni,
Því neita skal eigi: sú niftin, sem kvað,
Var Násíku jafni.

---

[1] Draumguðinn

En hvikul er draumsæld, mér þrjár hurfu þær,
Og því ég verst undi,
Og alt varð svo dauflegt, mér engin var nær,
Ég einn kúrði í lundi.

Og umhverfis dimdi, ég ekkert fekk séð
Og alllangt mér virtist,
Unz aftur sér draumurinn umbreyta réð
Og annað mér birtist.

Þá blysa-gang sé ég og birtir fyr sýn
Og blíðtónar óma,
Og Kypría[1] glatt yfir grænmeiðum skín
Með gullskærum ljóma.

Og þá hófst upp fegursti flokksöngur þar
Af fljóðum og sveinum,
Og vaxandi hreiminn að hlustum mér bar
Þar hvíldi' eg und greinum.

Hann lét mér í eyrum svo ástsælu-ríkt
Með inndæli stöku
Og hreif mig, — því aldreigi hygg ég neitt slíkt
Mig heyrt hafa í vöku.

Og svo hugði' eg kæmi það syngjandi lið
Með söknuðu sprundi,
Því hljómur barst nær, — en þá hnykti mér við,
Ég hrökk upp af blundi.

Ég hrökk upp með andfælum húsa við brak
Frá hálfnuðum draumi,
Þá bylurinn snarpasta ringinn á rak
Í rokviðris flaumi.

Og veðrið var hamslaust og húm ríkti svart,
Það hrikti í súðum
Og haglhríðin geysandi gnúði svo hart
Á glamrandi rúðum.

---

[1] Ástarstjarnan.

Svo vatt mér úr draumsæld til veruleiks aums
Það veðrið hið ljóta;
Sá útsynnings hrottinn þess hellenzka draums
Mig hindraði' að njóta.

IV. EFTIR SÓLARLAGIÐ.

Ó hve ljómið þér
Á lofti bláu
Eftir röðul runninn,
Hafsbrún viður
Í heiðlogni,
Roða-skýin skæru!

Geislið þér sem draumar
Gullvængjaðir
Vesturloft um vega;
Svo skín fegurð
Á sannleiks himni
Í heimi hugsjóna.

Leikið ljósbrigðum,
Þér hin logabjörtu
Enn um stutta stund,
Unz bregður yður
Í bjarma stiltan
Dýpra sigin sunna.

Er þá sem æðri
Andaheims blær
Á vesturfjöllin færist,
Sem þau í draumsjón
Sveipin væru
Litfá Ódáins landa.

Bjartskírð, bláfáin
Benda þau úr fjarlægð
Guðvefs blæju gegnum
Lognmarar flöt
Ljósan yfir
Hingað hafs að strönd.

Enn sit eg hér
Hjá unnar steinum
Viður flæði fram
Og sannsæll þessa
Sjóndýrð teyga
Augum með og anda.

Ó þá undurkyrð,
Aftanblíða,
Himinfegurð hreina,
Líkt sem úr eilífð
Legði birtu
Æðri á okkar fold!

Bregða fer liti,
En bjarminn dags
Vakir enn í vestri,
Og enn með unun
Mín augu hvíla
Á þeim fögru fjöllum.

Og dvínandi
Degi fylgir
Sál mín sæl í leiðslu
Og sjálf með honum
Í svalrar nætur
Himneskt faðmlag hnígur.

V. UPPSTYTTAN.

Lengi svarta þyknið þrátt
Þreytti sjónarbauga;
Ljósar núna loks í blátt
Lítið stærra en auga.

Díllinn blár hins blakka ranns
Bendir vinalega;
Svo skín von hins mædda manns
Mótlætis á vega.

Sírigningar flóði fár,
Fögnuð gerði' að smækka;
Sé ég nú hve blettur blár
Ber sig ótt að stækka.

Auðið hefir orðið mér
Óskastund að hitta;
Bláminn sigrar, augljóst er:
Upp fer nú að stytta.

Bólstrar dökkir svífa á sveim,
Sig þeir fá ei varið;
Efra kulið ýtir þeim,
Austan er á farið.

Veðurkuli vænu því
Vil ég þakkir kunna;
Hvítna þarna á himni ský,
Hýr er bak við sunna.

Þykn, sem loftsins þakti ból,
Þynnist, leysist, hjaðnar;
Frjáls að nýju fram brýzt sól,
Fold og himinn glaðnar.

VI. UXINN OG SLEÐINN.

Grjóti á sleða álmtýr ók,
Uxa fyrir hafði,
Sem að móður svitna tók,
Svo að hvíldar krafði.

»Alt af draga eg verð þig«,
Inti hann við sleðann;
»Heyrðu! dragðu í hægðum mig,
Svo hvílist ég á meðan«.

Brakar sleðinn býsna-þver:
»Bölvuð sé sú hugsan;
Sláðu' hann, bóndi! slíkt fer ver,
Að sleðinn dragi uxann«

Þýðing góðs og ills.

Eftir dr. PAUL CARUS.

(Þýtt úr tímaritinu »THE MONIST«, júlí 1896).

---

1. Súbjektívisminn.[1]

Langhelzta rannsóknarefnið fyrir djúpsæismenn, trúarfræðinga og siðaspekinga er hið mikla spursmál: Hvað er hið illa? Böl og kvöl er hvarvetna í og með eins og aðaleinkunn á ásýnd tilverunnar og yfirbragði, en er þó undir eins rótin til hinna blessunarríkustu heilla, er gjöra lífið þess vert, að við það sé unað. Það er tilkenningin, sem knýr hugann til að hugsa; sífelt sæluástand mundi gjöra alla íhugan, eftirgrenslan og uppgötvanir einskisvirði. Dauðinn er það og ekki annað, sem kveikt hefir eftirlöngun mannsins eftir tilveru hinumegin grafarinnar. Væri enginn dauði, væri og enginn átrúnaður. Það er syndin, sem gjörir dygðina að nauðsyn. Væri engar hrasanir til, mundi enginn spyrja eftir réttum vegi; sjálfur góðleikinn hefði þá ekkert gildi; last og lof hefði þá og enga þýðing. Væri engin vöntun til, ófullkomleiki eða andstreymi, þá væri hvorki til fyrirmynd né framsókn, né þróun til æðra endimarks.

Goðafræðin hefir frá aldaöðli verið hin æðsta djúpspeki (metafysik), og hefir hún ætíð gjört hið illa að persónu, (ɔ: hugsað það svo). Enginn átrúnaður er til í víðri veröld, er ekki hefir nógum árum á að skipa, sem tákna tjón og meinsemdir. Trúmenn Búdda kalla persónu hins illa Mara, freistara, föður syndar og dauða. Persar kalla djöfulinn Ahriman (eða Angra-Mænju), myrkrahöfðingja og höfund allra ófara; Gyðingar kalla hann Satan, óvininn, en kristnir menn djöful (úr grískunni: διάβολος þ. e. rógberi, rægikarl eða rækall). Norðurlandamenn kölluðu hann Loka. Enn þá auðugri er djöflafræði eða dæmonologia Kínverja og Japana.

Saga hugsjónanna um hið illa sem persónu myndar einhvern fróðlegasta kaflann í sögu heimsins, og væri undir eins einhver

---

[1] Súbjektívismi kallast sú lífs- og trúarskoðun, sem (líkt og indívídúalisminn) byggir mest á »súbjekti« (sjáfleik?) mannsins, veru hans, vitsmunum, samvizku, trú, skoðunum og skyldum. Er sú stefna gagnstæð objektívisma, sem mest byggir á andlaginu, hinu objektíva.

hinn kýmilegasta, væri hún eigi að sama skapi sorgleg — ekki sízt um töframanna ofsóknirnar. Ættartala myrkrahöfðingjans nær miklu lengra fram en langfeðgatal hinna ríkustu þjóðhöfðingja Norðurálfunnar; hún nær lengra en biblían og er eldri en pýramýðar Egiptalands. En hér viljum vér fyrst eingöngu skoða eðlisumgrip hins illa eða hversu það beri að skoðast í sjálfu sér. Mætir oss þá fyrst þess hlutlæga eða objektíva tilvera.

Fyrst má spyrja: Er hið illa eigi hugarburður? Er það eigi huglæg eða súbjektív orðmynd og miðuð við hlutföll tilverunnar (ɔ: relatív)? Ætti eigi að sleppa þeirri hugmynd, sem væri hún eintóm sérvizka? Er eigi þessi hugmynd sprottin af því, að vér skoðum lífið frá sjónarmiði sjálfra vor, og hlýtur hún eigi að hverfa óðara en vér lærum að skynja heiminn samkvæmt hinu hlutlæga eðli hans? Stefnan, að skoða hið illa sem neikvætt, er mjög rík á vorum dögum, enda er það í samræmi við lífsskoðun flestra manna nú á tímum, og er mjög vinsæl orðin.

Á fyrri öldum hneigðust menn mjög að hinu, að íklæða hinar andlegu eftirlanganir sínar og hugsjónir búningi hlutlægrar tilveru. Til þess að skilja fegurðina mynduðu Forngrikkir Afrodýtu (Venus); var hún og þeirra æðsta fyrirmynd (ídeal), og hið heilaga vald siðgæðis og réttlætis birtist Gyðingum í Jehóva, drotni þeirra og löggjafa. Trúarhugsjónir kristinnar kirkju fengu sýnilegan búning í helgisiðum, sakramentum og ýmsum stofnunum.

En stórar breytingar urðu þegar það tímabil hófst, er kallað er nýja sagan, og sem einkum leiddi af fundi púðursins, áttavitans og prentlistarinnar, en þó hvað mest af fundi Ameríku og byrjun siðabótarinnar, ásamt endurlífgun lærdóms og lista. Því stærri sem sjónhringur hins þekta heims gjörðist, því meir óx gildi manna í augum sjálfra þeirra. Stefna heimspekinnar frá dögum Kartesíuss, og stefna trúarfræðanna frá dögum Lúthers hefir æ verið sú, að festa miðpunkt allra hluta í meðvitund mannsins. Það eitt gat haft gildi, sem orðið var liður eða partur af sál hans. Menn þóttust skilja, að trúin gæti eigi verið neinn útvortis hlutur, heldur hlyti að vera innvortis gjörandi í manninum. Meðvitundin varð veröld hans, og af því leiddi að samvizkan varð síðasta og öruggasta undirstaða breytninnar. Þá hófst umburðarlyndið, þótt hægt færi fyrst lengi, og sú skoðun, að maðurinn sjálfur (súbjektleiki hans) væri hyrningarsteinninn í framferði allra sem einstakra. Þannig kom siða-

bótin fram eins og allsherjar hreyfing, sú er boðaði rétt hins einstaka, en hratt um koll hinu arfgenga valdi utan frá, »átóritetinu«.

Stofnendur þeirrar byltingar ætluðu sér aldrei að kollvarpa öllu útvortis valdi, en huglægisstefnan (númenalisminn), sem stýrði þeim, leiddi hreyfinguna lengra. Hin síðasta afleiðing hins súbjektíva anda, sem byrjaði í hinni alkunnu setning Kartesíuss *Cogito, ergo sum* (ɔ: ég hugsa, og þess vegna hlýt ég að vera til), hún var þeim speking hulin. Hann sannar sem sé hlutlæga tilveru, en með bernskulegri ályktun. Lúther hefði og aldrei með sinni einkennilegu mentun og þrálynda einræni — sem prýðisvel gat orðið samferða hans miklu yfirburðum — hann hefði aldrei undirskrifað hinar seinni kenningar manna, bygðar á samvizku hins einstaka, en engu öðru; en hitt er víst og satt, að síðasta afleiðingin af viðurkenningunni á yfirráðum og sannleik sérveruprincípsins er afneitun allra útvortis yfirráða, hvort heldur er í heimspeki, stjórnfræði, trúarbrögðum eða siðafræði; í stjórnfræði leiðir það til stjórnneitunar (anarchismi), þar sem súbjektívisminn nær hæstu tröppu; í heimspeki leiðir stefnan til hins svo nefnda vissuleysis (agnosticismi), sem er neitun þess að umheimurinn sé skiljanlegs eðlis, og hefir Kant í sinni númenalisku rökfærslu bezt framsett þá stefnu. Í siðafræði leiðir sérverukenningin til neitunar á öllu útvortis siðgæðisvaldi, og er þá komið að skoðunum Benthams og fræða hans um grundvallarreglu (princíp) hagnaðar og sjálfselsku (útilitarismi), eða til intúitíónalismans, sem kennir, að menn finni af sjálfum sér hvað rétt sé; að öðru leyti hvílir vor núverandi siðmenning á þeirri sérveruhugsjón Prótestanta, sem kallast indívídúalismi, og enginn maður, sem lifir og hrærist á þessum dögum, getur annað en fundið og skilið, hve mikil blessun af því princípi leiðir. Alt um það hljótum vér að læra að vara oss á einræni hins svo nefnda sérveruleiks. Objektívisminn, mótsetning súbjektívismans, er alls eigi eins algjörlega rangur í rót sinni eins og sérveruskoðun nútímans sýnist hann vera: Hið ytra stjórnarfar kaþólsku kirkjunnar fer skakt að; harðstjórn klerkavaldsins, sem setur sitt vald í guðs sæti, og hið »óskeikandi« páfaríki er gjörsamlega rangt; enda var aðalafrek Prótestantanna fólgið í afneitun þessa valds, er, þrátt fyrir svo nefnt algildi sitt, byggist á valdrétti veikra og dauðlegra manna, enda þótt þeir oftar misbyði því af trúarvandlæti og fá-

vizku heldur en af illvilja og eigingirni. Til eru Prótestantar, sem mundu svara, að trú þeirra sé alls eigi eingöngu neikvæð, heldur líka jákvæð; að hún eigi einungis prótesteri (mótmæli), heldur og fullyrði. Þetta er satt. En flestar fullyrðingar Prótestanta eru eigi annað en leifar páfatrúarinnar gömlu, sem batt samvizkur manna og lagði skynsemi þeirra í dróma. Ofsatrúmenn Prótestanta eru fjarri því að vera vinveittir frelsi eða óháðum rannsóknum; en hið jákvæða vald, þessi nýi gjörandi sögunnar, er reisa skyldi nýja siðmenning, var ekkert annað en vísindin. Fyrir þá sök er siðabótin alls eigi hið síðastkveðna Urðar-orð í trúarsögu mannkynsins. Vér hljótum að hyggja á hærri markmið og beinni framfarir, og endurbót kirkjunnar fær því líka fram komið einungis með því skilyrði, að hún rannsaki aftur og endurskoði gildi og eðlisþýðing objektívismans (ɔ: umheimsins).

Mannkynið lætur eigi aftur binda sig við trúarfræðakerfi klerka og helgivaldsboðorða, er einungis mundi færa það á nýjan leik í fjötra andlegrar ánauðar, en á þá skynsemd hljóta menn að fallast, að sannleikurinn er ekki námshugmynd mannsins eða hans sérveru eingöngu; sannleikurinn er rétt lýsing eða ummerking staðhátta og hluta, og felur því í sér objekt-efni, eða efni fyrir utan oss, og það efni er verulegur partur hins viðurkenda eða þekta sannleika.

Þegar objektíva (ɔ: annarsleika-) skoðunin var hin ráðandi, álitu menn að hið æðsta vald væri hjá miklu mönnunum, svo sem spámönnum, siðameisturum og prestum, og þessir vóru látnir setja reglur og ráða fyrirkomulagi, lögum og lofum kirkjunnar — öllu samt niðurraðað eftir þörfum og kröfum höfðingjanna. En hinn nýi objektívismi hafnar öllu nauðungarvaldi frá hálfu mannsins; hann hvílir að síðustu á vísindum, en þeirra lögrétta heitir sannreyndir *(facta)*. Sannleikur er eigi lengur það eitt, sem kirkjan kennir, eða »óskeikandi« menn boða og bjóða, né heldur það, sem mér virðist rétt vera eða þér virðist rétt vera, heldur það, sem vísindaleg rannsóknarmeðferð hefir sýnt og sannað að væri objektívt, þ. e. væri í sjálfu sér satt og rétt, svo að hver, sem það prófar, hljóti að sjá, að svo eða svo sé því varið.

Hinn objektívi sannleikur, sem prófa má með sönnunum og sem má endurprófa, eða í einu orði vísindin, er hin æðsta, áreiðanlegasta og dýrmætasta opinberun. Guð opinberar sig í tilurðum og tilburðum lífsins, og með þeim teljum vér þjáningar

vorar og alla reynslu; hann talar í samvizku vorri, sem er eða má kalla eðlishvöt til hins góða, arð og árangur vorrar erfðu og öfluðu reynslu, og fyrir því er það, að rödd samvizkunnar segir til í sálum vorum með þessu ósjálfráða afli, sem er einkunn allra næmra og rótfastra viðbrigða (reaktíóna) vors flókna vitundarkerfis, eða sem nú kallast subconscia (c: viðbrigði með bundinni eða óljósri meðvitund). Guð birtist einnig í ylhvötum vorum, eftirþrám, ígrundun, háleitum vonum og hjartnæmri guðrækni. Allar slíkar vitranir eru afar-mikilvægar og þeim má aldrei gleyma, en ofar þeim öllum er sá umheimur hins sanna og góða, sem birtist fyrir vísindin.

Eigi er það allra, að vera vísindamenn, en fyrir þá sök er þess engin þörf að binda hugi manna og hjörtu við blinda trú. Trú sérhvers manns ætti að vera traustið til sannleikans; ekki trú á skröksögur, sem sagðar eru sannar, heldur á sannleikann — þann sannleika, sem sýnir svo ljósa aðaldrætti, að allir mega skynja hann, — þann sannleika, að þessi veröld sé öll í settri samhljóðun, svo að ekkert rangt verði gjört án þess það valdi illum afleiðingum í allar áttir.

Trúin á hið objektíva (hlutlæga) sannleiksvald er næsta stigið í trúarframför mannkynsins. Nú stöndum vér á þröskuldi hins þriðja tímabils, sem koma mun, þ. e. a. s. tímabils hins vísindalega objektívisma. Stefna annars tímabilsins var neikvæð, niðurbrotsgjörn og fór eftir lausri rökfræði; stefna hins þriðja verður jákvæð, hagspök, uppbyggjandi.

Hinar neikvæðu og súbjektívu skoðanir sýnast frá sjónarmiði hinnar játandi og objektívu stefnu hins fyrsta tímabils verk eyðandans, afneitunarandans, djöfulsins. Það er viðhvarfsstefna, reaktíón. Það sýnir hvers vegna Satan hjá Milton varð goðmögnuð hetja (heros). Milton var byltingamaður, súbjektívisti og Satani óviljandi hliðhollur. Hann lætur Satan tala eins og heimspeking síns tíma:

»Hver sál á heim í sjálfri sér og má
í himin breyta helju, helju í himin.
Hvað þýðir *hvar*, ef sjálfur er ég samur,
ef sjálfur er ég ég og breytist ekki?«

Hin neikvæða stefna annars tímabilsins er ekki röng; hún hlaut svo að vera vegna hins þriðja tímabils. Hún bjó henni í hendur

verkefnið í hærri og betri stefnu, hina jákvæðu-rannsóknarstefnuna. En rannsókn er ónóg til pósitívrar byggingar; vér verðum að sjá árangur, sem er verulegur, læra sannar vísindameðferðir, sjá og finna skýlausan arð og afkomu; fyrir því mun sjáari 20. aldarinnar telja óhjákvæmilegt að leggja áherzluna á gildi hins hlutlæga (objektíva).

2. Er hið illa jákvætt (pósitívt)?

Eftir þessar inngangs-athugasemdir getum vér betur skilið hvernig á því stóð, að súbjektívisminn varð undirrót þeirrar setningar, að hið illa sé neikvæð hugmynd, en enginn jákvæður gjörandi (faktor) í tilverunni. Og ef vér viljum finna nútíma-höfund, er einna skýrast tekur fram neikvæði hins illa, má benda á söguna »Brotin vopn« eftir Berthu von Suttner, einhvern helzta verjara allsherjar-friðarins. Hún veit, engu síður en Schopenhauer vissi það, að böl lífsins er jákvætt, með því að hún lýsir svo vel ógnum ófriðarins í öllum hans algleymingi. Samt sem áður hefir hún varið heilum kafla af bók sinni, þeim er hún kallar: »Máldagaskrá sálarinnar«, til sönnunar þeirri setning, að princíp hins illa sé sjónhverfing ein. Hún segir: »Ég trúi eigi sjónhverfingum ilsku, böls og dauða, það eru skuggar einir, en ekkert í sjálfu sér. Myrkur er = vöntun ljóss. Það eru neikvæðir hlutir, vantanir þess, sem verulega er til. Ljós er til, en eigi myrkur; líf er til, en dauði er eigi annað en að lífsfyrirburðurinn (fenómenið) hverfur.... Vér játum að Ozmuzd og Ahriman, eða guð og djöfullinn, séu að m. k. hugsanlegar verur, en til eru aðrir gagnstæðir hlutir, sem bersýnilega eru ekki annað en vöntun hins gagnstæða. Hugsum oss þögn, sem svo sé rík, að hún niðurbæli hávaða! Myrkur hefir engin stig, en það hefir ljósið. Til er meira ljós og minna, en ýmislegar aðgreiningar á myrkri geta eigi annað þýtt en lítið ljós eða minna. Þannig er um lífið, það er stærð, en dauðinn er núll. Nokkuð og ekkert getur eigi átt í höggi saman. Ekkert er allsvana, ekkert, eins og sjálfstæð hugmynd, er örverpi mannlegs breyskleika. Tveir verða að vera um hverja deilu. Sé ég í herberginu, er ég hér; fari ég burt, er ég hér eigi framar. Það getur enginn ágreiningur orðið um mína hér-nálægð og þar-nálægð í senn«.

Þetta er hin hugvitsamasta og fullkomnasta afneitun á tilveru

hins illa, og framsett með miklu afli. Þar er framsett neikvæðisspekin frá Kartesíusi til Spencers. Það sýnist vera fullgildur monismi. Og þó getum vér eigi á þessa skoðun fallist.

Það er satt, að hugmyndin persónulegur djöfull er tómur tilbúningur, alveg eins og huldumaður, álfur og afturganga; einnig er það satt, að eigi er til ilt í sjálfu sér, eigi heldur gott í sjálfu sér; dúalismi maníkeanna er óhafandi. Princíp hins illa verður eigi skoðað eins og sjálfstætt frumeðli, efni eða verund. En þrátt fyrir þær röksemdir megum vér eigi loka augunum fyrir þess verulegu og jákvæðu tilveru. Játum að þögn sé vöntun hávaða; samt er hávaði eigi góðleiki né þögn illindi. Meðan ég les eða rita er hávaði mér illur, en þögn góð; þar sem menn vænta hróss, getur lygin verið meir en meinleg, og hún er ekki eintóm vöntun sannleika. Vöntun fæðu er neikvæð, en skoðuð í réttu sambandi við ástæðurnar, eins og tómur magi, er hún hungur, en hungur er jákvæður gjörandi í mannlífinu. Sjúkleik má kalla vöntun heilsu, en sjúkleikann framleiðir annaðhvort óregla í lífkerfunum eða skaðvænleg áhrif utan frá, en hvorttveggja er óneitanlega jákvætt. Skuld er neikvæð tala í reikningum hins skulduga, en það, sem fyrir hann er neikvætt, er jákvætt hjá lánardrotni hans.

Væri neikvæðar hugmyndir »eintóm örverpi mannlegs breyskleika«, eins og B. von Suttner fullyrðir, hví mundu þá stærðfræðingarnir nota mínus-merkið? Og væri hugmynd hins illa eintóm hjátrú, hvernig gat hún þá haft svo langvarandi áhrif á mannkynið? Annars vegar er það satt, að öll tilveran sé jákvæð, en á hina hliðina ættum vér að vita, að tilveran er huglæg, abstrakt (eftirmynduð af hugsaninni), en hvorki góð né ill. Góðleiki og illleiki er komið undir þeim hlutföllum, sem mætast í umheiminum. Þessi hlutföll geta ýmist heitið góð eða ill. Sumar verundir eyða öðrum verundum. Sumar þvenglur (bacilli) eru skaðsamar lífi manns, en gagnlyf eru til, sem þvenglunum lóga. Hvarvetna lifa sníkjudýr á öðrum dýrum, og það, sem er jákvætt og nærandi einu dýri, er hinu neikvætt og skaðlegt, en sérhvert því um líkt neikvæði verður hlutkent (realt), þegar áhrif þess eyða eða breyta áhrifum annarrar veru.

Huggripið góðleiki er eigi jafn-gilt verund, né illleiki jafnt verandleysi. Tilveran er — alverundin, hin ódeililega alheild eða alheimskerfi. Gott og ilt eru skoðanir, gjörðar frá tilteknu sjónarmiði, og frá því sjónarmiði er gott og ilt draglínur, sem mynda

gagnstæði, en þær línur hafa æfinlega starfssvið, svo hvorug þeirra getur verið tóm eða ekki neitt. Spurningin er eingöngu um það, hvort vér höfum réttindi til að skoða vort eigið sjónarmið eins og jákvætt og sýnandi hvað sé gott, en öll þau öfl, sem angra mannlífið, eins og neikvæð og ill.

Svar þessarar spurningar virðist vera það, að sérhverri veru sýnist eðlilega að hennar sjónarmið sé jákvætt og gefinn hlutur, en sérhver gjörandi, sem er, að hennar áliti, til skaða, hann sé neikvæður; ánægjan virðist henni vera góðleikans mælikvarði.

Og vér játum að sérhverjum beri þau réttindi að velja sitt sjónarmið, og að súbjektívisminn myndi það sjálfsagða frumstig í mati alls góðleiks. En hins vegar megum vér eigi nema staðar við princíp sjálfslöggjafarinnar, eins og hver sem vill megi leysa úr spurningunni, hvað sé gott eða ilt.

Ef vér ætluðum að gott væri eigi annað en það, sem veitir mér ánægju eða eflir mína hagsmuni, og ilt það, sem veitir mér sársauka eða ógnar mínu lífi, þá yrði mælikvarðinn eintómur súbjektívismi. Villimannahöfðingi sá, er Spencer segir frá, mundi þá hafa leyst gátu góðs og ills, þegar hann fullyrti, að »ilt væri, ef einhver tæki konu hans, en tæki hann sjálfur konu einhvers annars, væri það gott«. Gott yrði þá það, sem mér líkaði vel, en hið góða, sem hlutlæg verund, væri eigi til. Til yrði eitthvað gott fyrir mig, fyrir þig og fyrir marga aðra, en það, sem mér væri gott, gæti verið öðrum ilt. Góðleiki og illleiki yrðu eintómar súbjektívar einkunnir, er ekkert objektívt gildi hefðu.

Sú skoðun, sem grundvallar siðafræðina á ályktunum um ánægju og tilkenning og ummerkir góðleikann svo, að hann sé það, sem veitir í hæsta mæli þægilegar tilfinningar, er kölluð hedónismi. Grófgerðasta tegund hans, kend við Bentham, setur ánægju hins einstaka í hásætið, byggir siðalögmálið á síngirninni og sér eigi annað í allsherjar-góðvildinni, sem kallast altrúismi, en næma sjálfselsku. Altrúistinn ann — segja menn þá — sjálfum sér í öðrum.

Því má bæta við hér, að intúitíónalistinn, sem byggir siðafræðina á samvizkunni, er, ef vel er skoðað, líka hedónisti eða að m. k. súbjektívisti, því æðsta stjórnara breytni sinnar finnur hann í sjálfum sér, sem sé í ánægju þeirra vilhvata, sem hann kallar samvizku: Það sem honum þóknast að kalla siðlegt, það hugsar hann að hljóti að vera það. Hans siðgæðismælir er

sá súbjektívismi sannfæringar hans, sem hann hvorki kann að sundurgreina né rekja til uppruna hans. Hann greinir á við hedónisma Benthams með sjálfselsku-siðalögmálið einungis í því, að ánægja samvizku hans ræður meira en ánægja skilningarvita hans. Hagsmunafræði (útilitarismi) nútímans, sem Spencer kennir, er og verður eintómur súbjektívismi, því hún gjörir »mestu hagsæld hinna flestu« að frumreglu (maxími) siðafræðinnar; og þegar hun það gjörir, setur hún hvergi objektívt princíp, heldur ræður til. að setja »summu allra súbjektleika í stað hvers einstaks«; en súbjektívar siðareglur verða fyrir það alls eigi alsiðlegar, heldur fylgja þær mælikvarða þeirrar lífsskoðunar, sem villimaðurinn hjá Spencer tók fram. Öll súbjektív siðakenning gleymir þeim möndulasi. sem öll siðaspeki veltur á; eðli þeirrar vísindagreinar er objektívt. Sé ekkert objektívt alræðisvald til fyrir siðgæði, gjörðum vér réttara í að gjöra heyrin-kunnugt, að siðafræði sé misskilningur, og að það, sem vér köllum svo, sé eigi annað en reikningur, sem reyni til að vega unaðsemdir og þjáningar hvað í móti öðru, og siðgæði sé einungis, þegar bezt lætur, heilsubætir fyrir sálina. En það er sannreynd fyrir hinu, að hver, sem vill hafa augu sín opin, hlýtur að sjá, að til er objektívt vald yfir lífsfærslu vorri. Lífið og gjörendur lífsins er eigi að öllu leyti vort afrek. Vér erum hér a skeiðvelli, og hlaup hvers einstaks manns og alls mannkynsins og hverrar lifandi veru er fyrirsett á mjög ákvarðaðan hátt og auðsæjan í þeim dráttlínum, er vér frá dögum Darwíns höfum vanið oss á að kalla evólútíón. Vér hljótum að læra að viðurkenna nauðsyn þeirrar framþróunarstefnu, sem ber oss áfram á beinum en þröngum vegi. Þeir, sem fúslega hlýða lögum þróunarinnar, komast lengra og lengra og finna fögnuð og gleði þrátt fyrir þyrna og þistla á veginum. Hinir, sem hika, eru knúðir áfram. og kenna sáran til af svipu náttúrunnar; og sá, sem þrjóskast og þverneitar hlýðni við lög hins reglubundna umheims (kosmos), hann bíður beinar ófarir.

Náttúran tekur ekki tillit til tilfinninga vorra, hvorki unaðs né sársauka. Sæll er sá, sem fagnandi hlýðir lögmáli hennar. Hinn sem leitar annarra unaðsemda, er dæmdur. Horfum á heimsfyrirkomulagið hvaðan sem vill: Dómurinn um rétt og rangt, gott og ilt, satt og ósatt byggist ekki á meiri eða minni unaðssemdum og þjáningum, heldur á samhljóðun breytni vorrar við lögmál umheimsins, og siðgæði er það, sem er í samræmi við lögmál

þróunarinnar. Siðafræðin á að kenna oss að gjöra fúslega og vitandi vits það, sem vér hljótum að gjöra, hvort heldur sem oss líkar betur eða miður. Í einu orði að segja, er siðafræðin óhugsandi án skyldu, og hinn verulegasti partur hennar er hennar objektíva verund, hennar ósveigjanlegi strangleiki og harða alræði (autoritas).

Vér segjum við hedónistann: Góð athöfn er eigi siðleg af því að henni fylgir ánægja, heldur af því, að hún er samkvæm skyldunni. Vér megum eigi fara eftir því, sem heitir oss ánægju, heldur ber oss að leita vorrar æðstu unaðssemdar í því að gjöra það, sem tilverunnar allsherjar-lögmál (eða trúarfræðislega sagt: guð) heimtar af oss.

Þeim, sem neita því að til sé objektív regla fyrir réttu og röngu í tilverunni, hættir við að framfylgja hinu sama og Huxley, að maðurinn hafi eigi komist af í lífsstríðinu sökum siðgæðis síns, heldur þvert á móti sakir siðleysis síns. Sagt hefir verið, að maðurinn væri rángefnari, síngjarnari og ranglátari en dýrin. Vér neitum því eigi, að siðlaus maður kunni ástundum að sýnast dýrslegri en dýr, en hitt sjáum vér eigi, að maðurinn sé eins siðlaus eða siðlausari en dýrin. En þetta þarf íhugunar við. Í dæmisögu Æsóps segir úlfurinn: »Því mundir þú hafa rétt, er þú etur lambið, þar sem það er talið órétt gjört af mér?« Er maðurinn eigi líkum lögum háður og úlfurinn? Eða slátrar eigi maðurinn fleiri skepnum en allir úlfar á jörðunni eta? En þó nú úlfurinn hafi mikið til síns máls, þá sjáum vér þó, að maðurinn lifir en úlfum er eytt, sem er gild sönnun þess, að maðurinn er í meira samræmi við skipulag og lög alheimsins. Og þó virðast athafnir beggja, úlfs og manns, vera sviplíkar, eða öllu heldur hitt, að sé sökin því þyngri sem hún er meiri að vöxtunum þá er saman er borið, yrði málstaður úlfsins öllu vænlegri; því að maðurinn nú á dögum lógar fleiri sauðum, svínum og öðrum skepnum á einu ári, en úlfar fá gleypt á heilli öld. Hvað afsakar nú þennan slátursköst annars vegar, og ásakar sama hlut hins vegar?

Vér viljum ekki svara þessari spurningu með því að vegsama þann sið manna, að þeir lifa á holdi meðskepna sinna. Frá siðlegu sjónarmiði sæmdi manninum betur að viðhalda lífi sínu á öðru en á slátri af lömbum, kálfum, fuglum og fiskum. Vér skulum eigi skoða málið frá huglægu eða háleitu sjónarmiði, heldur bera blátt áfram saman breytni úlfa og manna; og þá sjáum vér,

að því fleiri sauði, sem hann etur, því fleiri elur hann upp. Úlfurinn etur þá, en hann elur enga upp. Úlfurinn myrðir lambið Hins vegar myrðir maður ekki lamb, þótt því sé slátrað, því það er notað til að efla og viðhalda sálum manna, og sálir manna geyma meiri sannindi og dýpri þekking á eðli náttúrunnar. Lambið deyr sem fórn á altari siðmenningarinnar, og þessi fórn er réttlát, og góð er hún einnig að því leyti, sem hún breytir óæðra lífi í æðra. Súbjektívt skoðað hefir úlfurinn sama rétt til að deyða lamb eins og maðurinn; og eins hinn sama rétt eins og lambið hefði til að deyða úlfa eða menn. Mismunurinn á athöfnum úlfs og manns sést eigi fyr en vér lítum á hið objektíva ásigkomulag á yfirburðum mannsins, þeim er veita honum meiri og víðtækari völd fyrir það, að sál hans er betri spegill og leiðari sannleikans en skynfæri úlfsins.

Hér verðum vér að taka fram, að þroski hins æðra lífs, fólginn í fyllri þekking sannleikans og meiri getu og yfirráðum, er eitthvert verulegasta máttaratriði siðgæðisins. Siðgæði er eigi neikvæður eiginlegleiki, heldur mjög svo jákvæð viðleitni. Vér hljotum að hafna hinni fornu neikvæðisskoðun, að góðleiki sé fólginn í því, að láta ógjörða vissa bannaða hluti. Sannur góðleiki er fólginn í áræði og afreki, og í því að efla réttvísi. Sönn og jákvæð dygð friðþægir fyrir margar syndir, sem fólgnar eru í tómri vanrækt.

Sauðurinn er alls eigi betri (móralskari) en úlfurinn (sem þó margir ætla). Úlfurinn er slæmur, að vísu, en hann er þó a. m. k. bæði hugaður og harðgjör; sauðurinn er gunga, og með öllum sínum bleyðiskap er hann heimskingi. Það er tími til kominn að kasta fyrir borð jafn-sauðheimskri siðgæðisfyrirmynd og sauðurinn er, þeirri skoðun, sem vegsamar alla vöntun á kjarki og kunnáttugáfum, eins og væri slíkt einkenni alls siðgæðis. Það, sem vér þurfum, er jákvæð hugsjón dygðar, bygð á nákvæmri yfirvegun á kröfum tilverunnar.

Hvað sé æðra líf eða lægra, verður eigi úr skorið á þann hátt, sem hverjum gott þykir. Það er eigi eingöngu súbjektívt, heldur verður að ákveða það eftir objektívum mælikvarða. Gott í augum villimannsins er það, sem honum þóknast, en ilt það, sem meiðir hann eða skaðar. Gott í augum þess, sem lært hefir stafróf hinna trúarlegu leyndardóma alheimsins og skynjar veru

guðs, er það, sem framleiðir æðra líf, og ilt það, sem hindrar, skemmir eða myrðir það.

3. Hugmyndin guð.

Guð er trúarfræðislegt orð, og það heyrist oftlega fullyrt, að þekking á guði liggi fyrir utan vébönd vísindanna, og hugmyndin guð og öll önnur trúar-umgrip eru kölluð yfir þau hafin. Þannig eru til tveir flokkar, og báðir háðir áhrifum hins númenalska súbjektívisma ɔ: skoðun þeirri, sem frá miðöldum metur alt frá mannsins hálfu. Þessir flokkar eru trúar-agnostíkar og vantrúar-agnostíkar. Trú hinna fyrnefndu er jafn-óskynsamleg eins og vantrú hinna síðarnefndu. Sé til útvortis alræðisvald yfir breytni vorri, hljótum vér að vera færir um að þekkja það, enda er oss því aðeins auðið að hlýða því. Nú kennir einmitt reynslan, að slíkt vald sé yfir oss, og þróunarfræðin heitir oss því, að sanna það með jákvæðri sönnun. Drotnunarvaldið yfir breytni mannsins heitir á tungu guðfræðinganna: guð. En vísindamennirnir ummerkja með orðinu »náttúrulög« sérhvað það, sem óumbreytanlegt er í hinum ýmsu fyrirburðum lífsins, það sem hvarvetna er eins í margbreytni hluta og viðburða, eða: Það sem er ævarandi í hinu hverfanda. Sérhver eðlislög eru á þeirra skoðanarsvæði ósveigjanlegt siðavaldsboð, sem þá að því leyti er partur eða eðlistegund guðs veru. Það náttúrulögmál, sem mestu varðar á svæði siðafræðinnar er það, sem niðurraðar og stýrir hinum margvíslegu og einatt næmu hlutföllum milli manns og manns, sem vefa lífskjör vor og gjöra sálir vorar samtengdar og skuldbundnar sín á milli.

Tilveran er ein samhljóða heild. Enginn hlutur í heiminum er sá til, er eigi sé við heildina bundinn eins og partur hennar. Hið eina, hið gjörvalla, er því skilyrði tilveru allra skapaðra hluta; það er andardráttur anda vors, kennan tilfinninga vorra, kraftur krafta vorra. Ekkert er til af sjálfu sér eða fyrir sjálft sig. Allir hlutir eru hverir öðrum háðir; og eins og allar þungastærðir eru í sífeldum samdrætti fyrir þunganum, eins er á botni allra kennana (tilfinninga) hulin löngun eða þrá eftir fylling heildarinnar, alkennan, (panpaþía), sem öfluglega birtist í sálmaljóðum allra trúarbragða heimsins. Engin skepna stendur stök, því heild tilverunnar verkar á alla parta hennar, og í þeim skilningi eru orð

biblíunnar: »Guð er kærleikur« sannanleg með náttúruvísindunum.

Vísindin sýna og sanna, að heild tilverunnar birti sig hvarvetna sem lögum bundna, að hún sé eigi óskapnaður (kaos), eigi óræð gáta, heldur skipulagsheild (kosmos). Sem kosmos er hún skiljanleg, og skynjandi verur geta lært að skilja eðlislög hennar, og að hegða sér eftir þeim. Guð er það eðlisfar tilverunnar, sem veldur skynsemi og framleiðir hana; og skynsemi er eigi annað en endurskin niðurröðunar eða laga heimsins. Röð og regla tilverunnar, samhljóðan laga hennar, fastbundin flokkaskipan hennar gjörir mannvitið mögulegt, og fyrir því þróast skynjandi verur eðlilega og gjörast hugsandi sálir. Guð er það, sem gjörir einstakling að persónu, því að skynsemi og skynsamlegur vilji eru aðaleinkunnir persónunnar.

Þegar vér svo byggjum á þessari skoðun, segjum vér (og viðhöfum til skilningsauka trúarorðið guð): Þeir hlutir eru góðir, sem hafa guðs mynd og líking. Eðli framfara er eigi (eins og Spencer kennir) vöxtur tegundar-fjölda, heldur vöxtur sálar. Evólútíónin er ekki breyting tegundar eftir efnum og ástæðum (adaption to surroundings), heldur æ fullkomnari móttaka sannleikans. Breyting eftir kringumstæðum er, frá siðafræðinnar sjónarmiði, einungis aukagæði, fengin fyrir þann kraft, er fylgir réttri breytni.

Allar staðhafnir reynslunnar eru opinberanir; en þær staðhafnir, er kenna oss siðgæði eða rétta breytni við aðra, geyma sannindi sérstaklega áríðandi. Þær valda mjög svo heilnæmum áhrifum á sálir vorar, eins fyrir það, þótt maðurinn á frumstigum sínum geti eigi skilið hvers vegna og hvernig. Sakir skorts á nægilegum skilningi á tilurðunum (facta) klæðir hugsmíðagáfa mannsins þær í búning goðsagna og skáldskapar. Á dögum sjálfra vor eru hinir mestu siðaspekingar skoðaðir sviplíkt og Indíánar skoða töframenn sína, og sakramenti kirkjunnar er oftlega farið með á líkan hátt og villimenn fara með töfragripi sína (fetisj, tabú). Þó er nú átrúnaður manna smátt og smátt að þokast upp á hærra svæði hins beina skilnings hlutanna. Goðsagan verður að þekking, og þýðing dæmisögunnar fer að verða auðskilin.

Eins og stjörnuþýðingin (astrológían) varð að stjörnufræði

(astronómíu), eins mun kraftaverkaátrúnaðurinn þoka fyrir trúarsjón vísindanna.

Vér heyrum einatt talað um guð sem góðan, og stundum er hann kallaður góðleikinn sjálfur í æðsta skilningi. En guð er meira en góðleikur. Guð er hið objektíva í tilverunni, skoðaðri, sem æðsta alræði breytninnar. Guð er þannig allsherjar-regla góðleikans; að kalla guð góðan er mannkenning (anþrópómorfismi). Skepnur hans eru meir og minna góðar, alt eftir því, sem þær eru meir eða minna eftirmyndanir hans, og eftir því, hvernig þær hlýðnast vilja hans. Á máli vísindanna er guð hvorki góður né illur, því að hann er yfir alt hafinn, en þó er eðli hans eða vera æðsti dómur alls góðleiks og siðgæðis. Og guðs vilja má nema af þeim opinberunum hans, sem vér á tungumáli vísindanna köllum staðreynd, sem vér ummerkjum svo nákvæmlega sem unt er og köllum »náttúrulög«. Guð er eigi sjálf tilveran; hann er eigi (hvorki í einstaklegum né sameiginlegum skilningi) sama sem tilurðir heimsins (facta), hann er eigi allsherjar-summa allra hluta, verunda og tilurða. Hann er það alstaðar-nálæga eðlisfar í tilverunni, sem krefst hlýðni; vilji guðs birtist eins og það í tilverunni, er vér hljótum eftir að fara. Í einu orði: Guð er allsherjar-regla siðferðis og alræðisvald allrar breytni. Þetta heitir ígyðistrú *(enþeismi)*, en eigi algyði *(panþeismi)*, því það (enþeisminn) viðurkennir mismun guðs og alls, þ. e. summu allra hluta. Það er eingyði (monoþeismi), en eigi hið gamla eingyði, því að sú trú skoðar guð eigi sem églega veru. Þó heldur þessi trúarskoðun kjarna hinnar elztu hugsjónar um guð og samþykkir um leið alt það, sem rétt er í algyðistrúnni. Guð hefir ávalt verið hugsjón með siðlegri þýðing. Guð var og verður (meðan orðið er viðhaft) allsherjar-vald allrar breytni. En fyrir því að niðurröðun heimsins í aðal-eðlisdráttum hans er í sjálfri sér bundin nauðsyn, sem þýðir, að hún getur með engu móti verið öðru vísi, né hugsast öðru vísi, þá er guð eðlisrök heimsins (raison d' ètre) og eigi einungis þessa, heldur sérhvers hugsanlegs heims. Í þessum skilningi kennir ígyðistrúin að guð sé yfirnáttúrlegur (supranaturalis), Og þó speki hins yfirnáttúrlega, eða súpranatúralisminn, kunni að vera miður merk eins og hún hefir verið kend af hinum dogmatisku spekingum, býr í henni sannleikur sem æfinlega heldur gildi.

Þeir, sem sjá í náttúrunni ekki annað en efni í hreyfing, undrast

að vonum þá tilurð eða staðreynd, að skipulegur heimur (kosmos) með lifandi og siðlega batnandi verum skuli framþróast úr þvílíku frumefni. En dýpri kensl á hlutföllum náttúrunnar birtir oss, að heimurinn er kosmos, sem hefir sín ákveðnu og óbreytilegu lög, og að þau lög eru alveg eins verulegir (real) frumpartar náttúrunnar eins og hinir áþreifanlegu. Þeir eru eigi til út af fyrir sig, eða koncret, en þó verulega (realt) til, og enda meiri þýðingar en virkileiki námskynjaðra hluta. Kosmos er eigi einungis ein ógnar-heild ótölulegra atóma (frumagna) og heilla sólna og hnatta, heldur birta hinir smágjörvari vefir hans, að niður að hinu allra smæsta nær samfeld heild dásamrar niðurröðunar, sem full er lífs og staðfestu og gædd er glöggum og skynjanlegum einkunnum. Heimurinn hefir objektleik, þ. e.: hann hefir sjálfstæða tilveru, óháða því, sem vér hugsum hann sé. Hann er eigi eins og vér myndum oss hann í huga vorum, heldur hljótum vér að hugsa oss hann — læra að hugsa oss hann, eins og hann er, og hegða oss þar eftir.[1]

Þessar eru meginstaðhafnir vísindanna, sem jafnvel hver maður ætti að þekkja, sem eigi hefir minstu vísindaþekkingu. Einungis þær verur standast þróunar framrásina til lengdar, sem samkvæmt þeim sannleik breyta. Þannig gróðursettu menn og bundu sannleikann í siðareglum, þegar áður en vísindin kunnu að rök-

---

[1] Höfundurinn bendir stundum í ritum sínum á stærðfræðina sem ljósasta dæmi þess, hversu eðlislög tilverunnar hljóti að vera allsherjar-nauðsyn háð, ɔ: eilíf; t. d. margföldunartaflan, eða líkingin $(a-b)^2$, o. s. frv.

Ígyði (enþeismi) kennir alstaðar-íbúð guðs, en í heiminum (ekki fyrir utan hann). Algyði (panþeismi) kennir, að guð sé sama sem heimurinn. Polyþeismi er = marggyði, eins og hjá Rómv. og Grikkjum. Löggyði (nomoþeismi) kennir, að lög náttúrunnar og eðli sé bæði opinberanir guðs og partar hans veru. Eingyð. (monoþeismi) er sú fræði, að til sé einn guð, bæði yfir heiminum og í honum, og er hann venjulega hugsaður sem persóna með mannkenningu — eiginleikum (í æðsta skilningi). Þó gilda engar þessar ummerkingar um hin fornu, afar-dulu trúarbrögð Austurasíumanna, sízt Búddatrúna. Þeirra hugsjónir um guðdóminn skilja nálega engir fræðimenn hinna vestlægu landa, þ. e. þeim ber aldrei saman um þær.

Pósitívistar og margir yngri fræðimenn eru hættir við ídealisma eða súbjektívisma Kants, sem áleit, að enda þótt menn hlyti að trúa objektívri tilveru heims og hluta, þá gæti menn eigi þekt fyrir víst meira en sínar eigin reyndir og hugmyndir um hlutina. »Das Ding an sich« (hlutinn í sjálfu sér) gæti enginn þekt né sannað. Það er númmalismi. Nú hafa menn þótzt sjá, að súbjektið (maður sjálfur) er líka objekt, og kemst að eðli allra hluta fyrir lögmál formsins, sem skapar hlutina, og er þeirra raison d' ètre. *(Þýð.).*

styðja þær og skýra. Trúin er opinberun að svo miklu leyti sem hún sér og skynjar fyrirfram viss sannindi, sem á þeim tíma, þegar hún myndaðist, vóru enn þá ókunn. Trúarhugsjónir hlutu fyrir þá sök að verða fyrirmyndanir (sýmból), og urðu eigi kendar nema í dæmisögum. En eftir því sem vísindunum fer betur fram, eftir því lærum vér betur að skilja þýðing eftirlíkinganna.

Guð er í öllum hlutum, en bezt er hann auglýstur í manninum, einkanlega þeim, sem siðgæðisins leitar. Og þessi er meining hinnar guðmannlegu fyrirmyndar, eða Krists — frelsarans, hvers kenning er »vegurinn, sannleikurinn og lífið«.

Jesús frá Nazaret var, samkvæmt nýjustu og nákvæmustu rannsóknum, sögulega sönn persóna, en engin goðsögu-vera eða hugsjónarsmíði, hversu mjög sem ýkjur og öfgar trúarskáldskaparins hafa umbreytt honum og ummyndað hann, eins og gjört hefir verið við aðra æðstu fræðifeður vors kyns, svo sem Zóróaster og Búdda. En hvort Jesús hafi verið sögulegur maður eða eigi, hefir minni þýðing, því að spurningin er eigi um það, hvort Jesús frá Nazaret lifði fyrir 2000 árum, heldur það, hvort Kristur, guðmannshugsjónin, sá kraftur frá guði, sem framknýr vort kyn á siðgæðisveginum, sé nú lifandi og nálægur. Það eru til kristnir menn, sem eigi hafa annan kristindóm en Jesúisma. En kristnir menn skyldu læra að aðgreina Jesúm og Krist. Jesús kendi veginn, sannleikann og lífið eins og hann skildi það, en Kristur er vegurinn, sannleikurinn og lífið. Hann er fyrirmynd góðleikans og hinnar lifandi eftirþrár eftir siðgæði, mannelsku og kærleik, eins og þvílíkt má í manni holdgun taka. Sá, sem trúir á Jesúm frá Nazaret, er eigi enn laus við heiðindóm. Hann hefir trú hjátrúarmannsins, sem trúir á kraft töfranna; sem sé, hinna kristnu. Sá einn, sem trúir á Krist og breytir eins og Kristur, hefir tekið algjörlega kristna trú, lausa við allar heiðnar leifar.

4. Djöfullinn.

Hið illa gjört að persónu virðist í fyrstu hryllilegt. En því betur sem vér íhugum persónugervi djöfulsins, því fremur er eins og ljósi bregði yfir myndina. Djöfullinn er frá upphafi vega sinna talinn íbúð alls, sem er óyndislegt, og því næst allrar ilsku og ranglætis. Hann er hatrið íklætt holdi og blóði, eyðilegging og tortíming; og í þeirri veru sinni er hann fjandi tilverunnar, skap-

arans, guðs. Djöfullinn er óeirðarseggurinn í kosmos heimsins, landráðafjandinn í ríki drottins, andskoti allrar einingar, hjáræmi allrar samhljóðunar í tilverunni, undantekning reglunnar, undanvillingur hins almenna, hin óvænta tilviljun, sem brýtur lögmálið; hann er stefna sérleikans, kepnin eftir frumleik og sjálfstæði, sú er situr um að rjúfa tilskipanir guðs, þær sem ákvarða vissa breytni; hann kollvarpar því einræmi (monotóníu), sem mundi streyma gegnum hinar lögbundnu veraldir, ef sérhver atómu-ögn þræddi með bundinni hlýðni og ósjálfráðri samvizkusemi sína ákveðnu allsherjar-braut. Hin meinlega villimanns-spurning: »Hví deyðir guð eigi djöfulinn?« þykir heldur en eigi kýmileg, af því vér ósjálfrátt skynjum, að slíkt er ómögulegt. Ég þekki gamla og góða konu, sem daglega bað drottinn sinn með mestu alvöru og innileik hjartans, að hann fyrir sakir sinnar miskunnar vildi gjöra djöfulinn sáluhólpinn. Athugum vel það dæmi; er það ekki eftirtektarvert? Hve margir miklir guðfræðingar hafa eigi alvarlega þráttað um það, hvort fjandinn gæti farið vel? Eins og gamla konan vóru þeir svo bundnir við bókstaf guðfræði sinnar, að þeir sáu eigi, hver mótsögn lá í því máli.

Guð og djöfullinn eru tilsvarandi huggrip, relatívt hvort öðru háð, svo guð mundi hætta að vera guð, ef enginn djöfull væri til. Alheimurinn er þannig gjörður, að þróun hins hærra lfs er ómöguleg án sterkrar áherzlu. Varmaglóð sálarinnar, framleidd úr hinum kalda leir jarðarinnar, stefna þróunarandans eftir góðleik og framför, framleidd úr ilsku þeirri og ofstopa, sem drotnar í frumlífsins tilverustríði, vitið, hugsunin, fyrirhyggjan, framleitt úr kuldadoða þess efnis, er vér köllum »materíu í hreyfing« — alt þetta framkemur fyrir feykilega áherzlu; það eru afurðir eftir stríð og starf, sem orðið hefir fram að leggja ógnar-áreynslu, og sífelda fyrirhöfn hefir viðþurft til varðveizlu þeirra fjársjóða, sem smásaman urðu unnir. Erfiðleikar, sem sigra þarf, heita á máli aflfræðinnar »mótstöðu-kraftur«, og þessi mótstöðu-kraftur er, ef rétt er skoðað, mikilvægur, og jafnvel blessunarríkur gjörandi í alheimsbyggingunni. Væri enginn mótstöðukraftur, þyrfti engrar áreynslu við til að ná eftiræsktu marki, væri veröldin eintóm sæla og siðprýði, væri engin þróun til, engar framfarir, engar fyrirmyndir (ídeöl); öll verksvæði lífsins flytu þá á allsherjar-úthafi yndis og friðar, og allir hlutir yrðu hreifir og hrifnir af himneskri sælu.

Sársauki framleiðir ósk eftir einhverju betra, og vantanir vekja

eftirþrá umbóta. Fengi kennanarfæri þvenglanna allar þarfir þeirra bættar án frekari áreynslu, þá hefði maðurinn aldrei risið upp úr leðjudjúpi lindýrsins, og lifði hann í dag í Eden iðjuleysingjanna, mundi hann eigi ónáða sig með uppgötvunum, umbótum og framförum; hann mundi eigi öðru sinna en hugsunarlausri nautn eða munaði. Ekkert mundi eftirreka ef engin væri barátta við böl og þraut, engin þörf dygðar og engin hugsun um endurlausn og sáluhjálp. Þar væru og engin illindi, en eigi heldur nokkur góðleiki. Öll tilveran yrði gagnsýrð af siðferðislegu kæruleysi.

Gott er gott einungis fyrir það að ilt er annars vegar, og guð er guð af því að hins vegar er djöfull.

Eins og hið illa er eigi alveg neikvætt, eins er mynd Satans í trúarfræðunum meir en ímyndun ein.

Goethe segir:

»Því illa má ei alveg glata,
Og árinn gamli er meir en hró;
Því hann, sem allir — allir hata,
Er eitthvað þó«.

Lítum nú á hvernig Satan er úr garði gjörður í guðfræði, þjóðsögnum og skáldskap. Er hann eigi einkar-fróðlegur karl? Þrátt fyrir það, að hann er frömuður og forkólfur allra glæpa, hefir hann ófáar fegri og skárri hliðar, eins og göfgum og gildum stórhöfðingja sæmir. Eftir frásögunni í 3. kap. Genesisbókar er Satan faðir vísinda, því að hann ginnir Evu til að smakka á eplinu skilningstrésins, og hinir svo nefndu Ofítar (gnóstiskur trúarflokkur) dýrkuðu höggorminn fyrir þá sök. Satan kemur óróa af stað í mannfélaginu, sem aftur kemur hreyfing á heiminn áfram og upp á við, þrátt fyrir öll óþægindi; hann er frömuður rannsókna, uppgötvana og framsóknar. Þeir *Giordanó Brunó* og aðrir vísindamenn vóru álitnir afsprengi hans og hans vegna ofsóttir og á bál bornir af kirkjunni. Og þegar vér lítum til samninga manna við djöfsa, verður oss ósjálfrátt að bera virðing fyrir þessum forna höfðingja. Satan hjá Milton er hinn mesti stórbokki og hinn harðvígasti landráðaseggur og fullhugi, sá er heldur kýs að þola eilífar píslir, en að láta undan. Athugum eingöngu það atriði, að samkvæmt samhljóða vitnisburði mótstöðumanna hans, getur enginn verið áreiðanlegri viðskiftamaður en hann. Hann hefir verið prettaður og svikinn af ótölulegum syndurum, dýrðlingum,

englum og (samkvæmt ýmsum helgisögum) af guði sjálfum; og alt um það hefir aldrei á því staðið, að hann efndi eigi nákvæmlega öll sín heit og loforð; og öll þau vandræða-óskil, sem yfir hann hafa gengið gegnum allar aldanna raðir, hafa enn þá eigi linað eða lamað staðfestu hans og stórhuga. Eintómt orð hans er metið á við helgustu handsöl og særi, á við eiðfestar undirskriftir með innsiglum og vottum. Fá munu þau dæmin, að menn vissi til, að þeir, sem við hann bundu viðskifti, hafi heimtað nafn hans undir gjörðarbréf, ellegar veðfé og aðra trygging þess, að hann efndi orð sín; ráðvendni hans að því leyti hefir enginn enn þá efast um. Gætum og þess, að það er eigi djöfsi, sem grobbar af ráðsvinnu sinni, heldur er þetta sú ályktun, sem vitnisburðir óvina hans bera fram óbeðnir fyrir oss.

Hluttekning vor gagnvart þessum píslarvott ráðvendninnar í viðskiftum, gagnvart þessu ginningarfífli guðs og manna, eykst og margfaldast, þegar vér athugum eigið eðlisfar vort og afstöðu við þessa illa ræmdu hátign. Ef vér legðum hönd á hjartastað, yrðum vér að játa, að hver einasti af oss hefir, þrátt fyrir guðs eftirmynd vora, eina eða aðra lyndiseinkunn, sem eitthvað er í ætt við djöfulinn. Ég tek ekki tillit til nokkurra stórsynda eða boðorðabrota, heldur til smámuna, sem oss varla kemur til hugar að iðrast eftir. Varð oss aldrei, þá er oss var glatt í geði, að brosa að náunga vorum? Gjörðum vér aldrei gabb að manni, svo honum væri stríð í? Höfum vér aldrei ergt eða blekt náunga vorn? Eða var oss aldrei skemt, þegar einhver meinleysinginn lenti í ráðaþroti einfeldninnar? Og hví þá eigi? Ef vér úthýstum úr mannlegu félagi öllum glettum, skopi og smábrellum, mundi það missa eitt af sínu bezta kryddi, og gjörðum vér einhvern mann svo úr garði, að í fari hans fyndist ekkert nema eintómar dygðir, mundi sá sami þegn þykja manna leiðastur. Þessir smákeipar og smábrestir manna eru það, sem gjöra mikilmennin sjálf mannleg og viðkunnanleg. Maður með eintóma siðarellu yrði hvorki aðlaðandi né þess eðlis, að hann vekti hluttekning vora. Djöfullinn er fóstri allra misskilinna snillinga. Það er hann, sem kennir oss að hætta á nýjar brautir; hann veldur frumleik í hugsunum og athöfnum. Hann eggjar oss til að leggja út á ókunn höf og leita uppi hina ókunnu, auðsælu Indlands strönd. Hann lætur oss dreyma fyrir hærri hamingju og meiri hagsæld. Hann er andi eirðarleysis, sem etur innri mann vorn, en sem þó leiðir einatt að

lokum til einhverra umbóta á hagskjörum vorum. Í raun réttri er hann einn hinna þörfustu þjóna hins almáttuga, og allar hans herfilegustu skapseinkunnir hverfa, þegar vér athugum, hversu nauðsynlegur hann er í fyrirkomulagi náttúrunnar — eins og heilsusamlegt eggjunarbrýni til framkvæmda, og sem mótstöðuafl til að vekja manndáð og rögg hverrar sálar. Að réttu lagi er djöfullinn ómissandi hjástoð drottins og útvalið verkfæri. Og svo vér tölum heimspekilega eða á mýstiskan hátt, þá er jafnvel tilvera djöfulsins full guðs nálægðar.

Guð, sem alt í öllu, skoðaður eins og alræðisvald breytninnar, er í sjálfu sér hvorki hið illa né góða; en alt fyrir það er hann í hinu góða, en einnig í hinu illa. Hann yfirtekur bæði ilt og gott. Guð er í vextinum og í hnignuninni; hann opinberar sig í lífinu og hann birtist í dauðanum. Hann má finna í ógnum stormsins og í blíðu góðviðrisins. Hann býr í háleitum eftirlöngunum, og í sælumeðvitund góðrar viðleitni. En hann vitjar vor líka í afleiðingum illra athafna. Það er rödd hans, sem fylgir vondri meðvitund, og hann er með í bölvun ranglætisins, og í þeim skilningi er hann nálægur í sjálfu hinu illa. Jafnvel hið illa, freisting og synd, verkar til góðs: Kennir oss. Og hann, sem eyru hefir að heyra, augu til að sjá og hugsun til að skilja, getur lært að lesa sér lærdóm til uppbyggingar út úr sjálfri tilveru hins illa — lærdóm, að það þrátt fyrir allar ógnir, sem það vekur, er vissulega eigi àhrifaminna eða guði ósamboðnara en háleitar fyrirmyndir fullkominnar breytni.

M. J.

Sögur frá Indlandi.

Eftir RUDYARD KIPLING.

Uppreisn fílsins.

Einu sinni fyrir mörgum árum var bóndi á Indlandi, sem vildi ryðja skóglendi allmikið til kaffiræktunar. Þegar hann nú hafði látið höggva öll trjen og brenna burtu alt kjarrið, stóðu þó trjástubbarnir eftir með rótunum. Dýnamit er dýrt og seinlegt að

brenna hvern stubbinn fyrir sig. Bezta ráðið til að ná stubbunum burt er að nota konung allra dýranna, fílinn. Annaðhvort rífur hann stubbinn upp með tönnunum, ef hann hefir nokkrar tennur, eða hann dregur hann upp með reipum. Kaffibóndinn leigði því fíla, einn og tvo og þrjá í einu, og svo byrjaði vinnan. Þann langbezta af öllum fílunum átti sá langversti af öllum fílrekunum eða »mahátunum«, sem þeir eru þar nefndir. Þetta ágæta dýr hét Moti Guj. Fíllinn var réttmæt eign mahátsins og mundi slíkt ekki hafa átt sér stað undir innlendri stjórn, því Moti Guj var skepna, sem hver konungur mundi hafa girnst, og nafn hans þýddi líka »perla«. Af því Bretar stjórnuðu landinu, hélt Deesa, svo hét fílrekinn, eign sinni í friði. — Deesa var drykkfeldur. Þegar hann hafði unnið sér inn talsvert af peningum á afli fílsins, var hann vanur að drekka sig augafullan og lemja Moti Guj með tjaldhæl yfir viðkvæmu neglurnar á framfótunum. Moti Guj sparkaði aldrei lífið úr Deesa, þegar þetta kom fyrir, því hann vissi, að þegar barsmíðinu létti, mundi Deesa faðma á sjer ranann, gráta og kalla sig elskuna sína, lífið sitt og lifrina í sálinni sinni og gefa sjer dálítið í staupinu. Moti Guj þótti mjög gott í staupinu, einkum romm, en hann gat líka drukkið pálmavínstoddy, ef ekki bauðst betra. Svo var Deesa vanur að leggjast til svefns milli framlappanna á Moti Guj, og þar sem Deesa vanalega valdi miðjan þjóðveginn og Moti Guj hélt vörð yfir honum og leyfði hvorki ríðandi, fótgangandi eða akandi mönnum að komast áfram, var öll umferð hindruð, þangað til Deesa þóknaðist að rísa úr rotinu.

Það var ekki að tala um svefn á daginn í vinnunni hjá bóndanum; launin vóru of há til að verða af þeim. Deesa sat á hálsinum á Moti Guj og sagði honum fyrir vinnunni, meðan hann reif upp stubbana, því hann hafði tvær fyrirtakstennur. eða dró þá upp með reipum, því hann hafði tvo fyrirtaksbóga, og á meðan klappaði Deesa honum bak við eyrun og kallaði hann konung fílanna. Á kveldin var Moti Guj vanur að hirða 300 pd. af fóðri og þriggja marka skál af rommi, og Deesa fekk sér þá hressingu um leið; svo söng hann kvæði sín milli lappanna á Moti Guj til háttatíma. Einu sinni á viku teymdi Deesa fílinn niður að ánni, og þar lá Moti Guj makindalega á hliðinni á einhverjum grunnum stað meðan Deesa þvoði hann með grófum bursta og tígulsteini. Moti Guj viltist aldrei á þungu tígulsteinshöggunum og á létta

burstahögginu, sem þýddi að nú átti hann að snúa sér á hina hliðina. Svo skoðaði Deesa á honum fæturna, rannsakaði augun og sneri við stóru eyrunum, til að gæta að, hvort ekkert væri að. Að loknu baði gengu svo báðir heim, Moti Guj, svartur og gljáandi, veifandi 12 feta langri grein í rananum, og Deesa hnýtandi upp sitt eigið langa, vota hár.

Lífið gekk rólega og vinnan var vel borguð, þangað til Deesa fór aftur að langa til að taka sér duglega neðan í því. Hann langaði á túr. Honum fanst þessir smásopar, sem ekkert gagn gerðu, taka úr sér alla dáð og dug.

Hann fór því til bónda og sagði grátandi: »Móðir mín er dáin«.

»Hún dó meðan við vórum að rækta síðasta blettinn á undan þessum, og hún dó einu sinni áður, síðastliðið ár, meðan þú varst í vinnu hjá mér», sagði bóndinn, sem kunni lagið á þarlendum mönnum.

»Þá er það móðursystir mín, en hún var mér eins góð og hún hefði verið móðir mín«, sagði Deesa, og grét nú að meir. «Hún hefir eptirlátið sér átján smábörn, sem alls ekkert hafa að lifa af, og það er ég, sem verð að seðja litlu magana þeirra«, sagði Deesa og lamdi höfðinu við gólfið.

»Hver færði þér fréttina?« spurði bóndi.

»Pósturinn«, sagði Deesa.

»Hér hefir ekki komið póstur alla vikuna«, sagði bóndi, »farðu aftur til vinnu þinnar«.

»Voðaleg drepsótt er komin upp í þorpi mínu og allar konur mínar eru dauðveikar«, hrópaði Deesa, og tárin streymdu nú af augum hans.

»Kallið þið á hann Chihun, sem kom frá þorpinu hans Deesa«, sagði bóndinn. »Chihun, á þessi maður konu?«

»Hann Deesa!« svaraði Chihun, »nei, það mundi ekki ein einasta kona í þorpinu okkar vilja líta við honum, þær mundu fyr giftast fílnum«, og Chihun fussaði. Deesa grét og öskraði.

»Hættu þessu eða þú hefir verra af«, sagði bóndi, »og farðu nú til vinnu þinnar«.

»Nú skal ég segja heilagan sannleikann«, orgaði Deesa alt í einu. «Ég hefi ekki verið fullur í tvo mánuði. Mig langar til að fá frí nokkra daga til þess að geta drukkið mig fullan í næði,

langt burtu frá þessum blessaða búgarði. Á þann hátt kem ég engu illu til leiðar«.

Bóndi brosti í kampinn. »Deesa«, sagði hann svo, »nú hefir þú sagt sannleikann og ég skyldi gefa þér frí á augabragði, ef nokkur ráð væru með að nota fílinn meðan þú ert burtu. Þú veizt að hann hlýðir engum nema þér«.

»Megi Ljós Himinsins lifa fjörutíu þúsund ár. Ég skal ekki vera burtu nema tíu daga. Eftir þann tíma skal ég koma aftur, upp á æru, sál og samvizku. Má ég með tilliti til þessa örstutta tíma með náðarfylsta leyfi hins Himinborna kalla á hann Moti Guj?«

Leyfið var veitt, og Deesa kallaði með hvellum rómi á hinn stórvaxna fíl, er óðar vatt sér fram úr skugga trjánna, þar sem hann hafði staðið og verið að ausa yfir sig ryki og mold, þangað til húsbóndi hans kæmi aftur.

»Ljós hjarta míns, Verndari hins drukna, Fjall máttar og megins, hlustaðu nú«, sagði Deesa, standandi fyrir framan hann. Moti Guj hlustaði og heilsaði með rananum.

«Ég ætla að fara burtu«, sagði Deesa.

Augun á Moti Guj tindruðu. Honum þótti eins gaman að lystitúrum og eiganda hans; þá gat maður krækt sér í alls konar góðgæti, sem óx meðfram veginum.

»En þú, klunnalega gamla svín, þú verður að vera eftir og vinna«. Gleðibragðið hvarf, þó Moti Guj reyndi að sýnast ánægður. Honum var meinilla við að rífa stubbana upp úr skóglendinu, það meiddi hann í tennurnar.

«Ég ætla að vera burtu í tíu daga, Uppspretta ánægjunnar. haltu upp þessum framfæti ég ætla að skrifa það á hann, vörtótta paddan þín, skriðin úr þornuðum forarpolli«, og Deesa tók tjaldhæl og sló Moti Guj tíu sinnum á neglurnar. Moti Guj orgaði og stóð ókyr.

»Tíu daga«, sagði Deesa, »verður þú að vinna og strita og rífa upp tré og Chihun hérna á að stýra þér. Taktu Chihun upp og settu hann á háls þér!« Moti Guj hringaði endann af rananum, Chihun sté í hringinn og var sveiflað upp á háls fílnum. Deesa rétti Chihun hinn þunga »Ancus«, járngaddinn, sem notaður er við fíla, og Chihun lamdi í sköllótta kollinn á Moti Guj, eins og væri hann tilfinningarlaus steinn.

Moti Guj grenjaði hátt.

»Vertu rólegur, Skógarsvínið þitt, Chihun, er húsbóndi þinn í tíu daga. Og kveddu mig nú, allra bezta dýrið mitt, Gimsteinn allra skapaðra fíla, Perla hjarðanna, haltu hinni dýrmætu heilsu þinni; vertu dygðugur; og vertu nú sæll!«

Moti Guj vafði rananum utan um Deesa og sveiflaði honum tvisvar upp í loftið. Þannig fór hann nú að því að kveðja mennina.

»Nú mun hann vinna«, sagði Deesa við bóndann. »Má ég svo fara?« Bóndi kinkaði kolli og Deesa hvarf inn í skógana. Moti Guj hélt af stað til að rífa upp stubba.

Chihun var mjög góður við hann, en þrátt fyrir það var hann leiðindafullur og hryggur. Chihun gaf honum alls konar góðgæti og klóraði honum og kjassaði hann; og á kveldin lék litli drengurinn hans sér við fílinn og kona hans kjassaði hann og kallaði hann augasteininn sinn, en Moti Guj var piparsveinn að náttúrufari eins og Deesa, og hann skildi ekki í ánægju heimilislífsins. Hann þráði ljósið í sínum heimi — fyllitúrana og svefninn á eftir, harðýðgislega barsmíðið og ofsalegu blíðulætin á eftir.

Eigi að síður vann hann dyggilega og bónda furðaði. Deesa hafði farið víða og loks mætti hann brúðfylgð úr þorpi sínu; hann slóst í förina og drakk og dansaði og dublaði þangað til hann gleymdi öllu um tíð og tíma.

Morgunn hins ellefta dags rann upp og enginn Deesa kom. Moti Guj var leystur, til að fara til vinnu eins og vant var. Hann fullvissaði sig um að hann væri laus, leit í kringum sig, ypti öxlum og labbaði svo af stað í makindum, eins og hann ætti erindi annarstaðar.

»Nei, nei, komdu tilbaka«, hrópaði Chihun, »komdu tilbaka og settu mig á hálsinn á þér, Ógæfuborna fjall, komdu tilbaka Ljómi hlíðanna. Prýði alls Indlands komdu til vinnu, eða ég skal lemja hverja einustu tá burt af feitu framlöppinni þinni!«

Moti Guj rumdi ofur-spaklega, en hlýddi ekki. Chihun hljóp því á eftir honum með reipi og náði honum. Moti Guj lagði kollhúfur og Chihun vissi vel hvað það þýddi, þó hann reyndi að afstýra því með því að setja hart á móti hörðu.

»Láttu mig ekki sjá neitt af heimskupörum þínum«, sagði hann. »Til jötunnar þinnar Tindabikkjan þín!«

»Hrrump!« sagði Moti Guj, og það var alt og sumt—það og kollhúfurnar.

Moti Guj stakk höndunum í vasana, tugði grein til að hreinsa á sér tennurnar, spásseraði fram og aftur um skóglendið og skopaðist að hinum fílunum, sem vóru nýkomnir að vinnu.

Chihun sagði nú bónda hvernig komið var. Fór bóndi því af stað með svipu og lamdi henni kringum sig reiðulega mjög, en Moti Guj auðsýndi hvíta manninum þann heiður að bera hann næstum fjórðung mílu, kringum skóglendið og »hrrumpa« honum svo niður á loptsvalirnar. Svo stóð hann fyrir utan húsið og hlo með sjálfum sér, svo að hann hristist allur af ánægjunni, eins og fíla er siður.

»Við skulum lemja hann«, sagði bóndinn, »hann skal fá þá rækilegustu barsmíð, sem nokkur fíll hefir fengið. Fáðu honum Kala Nag og honum Nazim 12 feta langa hlekkjafesti hvorum og segðu þeim að lemja hann 20 högg«.

Kala Nag, sem þýðir svartur höggormur, og Nasim vóru tveir langstærstu fílarnir í nýlendunni, og meðal annars vóru þeir stundum notaðir sem böðlar, því enginn maður getur barið fíl svo dugi.

Þeir tóku keðjurnar og hringluðu þeim í rönunum, er þeir nálguðust Moti Guj sinn frá hvorri hlið, til að ná honum milli sín. Moti Guj hafði aldrei, í öll sín 34 ár, verið laminn með hlekkjafestum, og hann langaði ekkert til að vita, hvernig það væri. Svo hann beið við og hallaði sitt undir hvorn, um leið og hann að gætti hvar í feitu hliðinni á Kala Nag höggtönn mundi ganga lengst inn. Kala Nag hafði enga höggtönn, keðjan var veldismerki hans; en honum leizt ráðlegast að fara langt á svig við Moti Guj á síðasta augnabliki og láta, sem hann hefði tekið keðjuna með að gamni sínu. Nazim sneri við og flýtti sér heim. hann var ekki upplagður til að slást morguninn þann, og Moti Guj var þannig látinn einn með spert eyru.

Bóndi sá nú að hann fékk ekki að gjört, og Moti Guj labbaði aftur á stað til að líta eftir, hvernig stallbræðrum sínum gengi vinnan. Fíll, sem ekki vill vinna og gengur laus, er ekki eins þægur meðferðar eins og laus 2600 punda fallbyssa í miklum sjógangi. — Hann klappaði á herðarnar á gömlum kunningjum og spurði þá, hvernig gengi að draga út stubbana; hann rausaði heilmikið um vinnu og um sjálfsagðan rétt fílanna til langrar middagshvíldar; svona gekk hann um kring og gjörspilti öllum hinum fíl-

unum, þangað til sólarlag kom og hann sneri aftur heim til jötu sinnar.

»Ef þú vilt ekki vinna, skaltu ekki heldur fá mat«, sagði Chihun reiðulega. »Þú ert viltur fíll og hreint ekki tamið dýr, farðu aftur til heimkynna þinna í frumskógunum«. Litli, móleiti drengurinn hans Chihuns var að skríða á kofagólfinu, og rjetti nú feita handlegginn móti stóra skugganum í dyrunum. Moti Guj vissi vel að Chihun þótti ekki eins vænt um nokkurn hlut í heiminum. Hann teygði út ranann með allra fallegasta krók á endanum og litli drengurinn fleygði sér yfir hann með fagnaðarópi. Moti Guj hélt honum föstum og smáteygði nú ranann upp, þangað til litli drengurinn spriklaði uppi í háa lofti, 12 fet yfir höfði föður síns.

»Voldugi höfðingi«, hrópaði Chihun, »hveitikökur af beztu tegund, 12 að tölu, 2 fet að þvermáli og vættar í rommi, skaltu fá á augabragði og 200 pd. af nýslegnum sykurreyr með. Láttu aðeins svo lítið að setja niður ómeiddan þennan litla orm, sem er augasteinninn minn.

Moti Guj lagði barnið gætilega milli framlappanna á sér, sem hefðu getað mulið sundur allan kofann hans Chihuns, og beið svo eftir mat sínum. Síðan át hann og barnið skreið burtu. Svo blundaði Moti Guj og hugsaði um Deesa. Meðal annarra óskiljanlegra eiginlegleika fílsins er það, að þessi stóri skrokkur þarf minni svefn en nokkur önnur lifandi vera. Fjórir eða fimm tímar á nóttu er nægilegt — tveir fyrir miðnætti á annarri hliðinni og tveir eftir kl. 1 á hinni hliðinni. Hinn tíma næturinnar notar hann til að eta, hreyfa sig og halda hrókaræður við sjálfan sig.

Um miðnætti lagði Moti Guj af stað frá jötu sinni, því honum hafði komið til hugar, að Deesa kynni að liggja drukkinn einhverstaðar í skóginum og enginn til að líta eftir honum. Hann leitaði því alla nóttina um skóginn, blásandi, öskrandi og hristandi eyru sín. Hann fór niður til árinnar og sendi drynjandi öskur út yfir grynningarnar, þar sem Deesa var vanur að baða hann, en enginn svaraði. Hann gat ekki fundið Deesa, en hann raskaði ró allra fílanna á búgarðinum og skelkaði ýmsa Zigeunaflokka í skóginum, svo þeir vóru nær dauða en lífi.

Í dögun kom Deesa til búgarðsins. Hann hafði farið á ærlegan túr og bjóst nú við hegningu fyrir að hafa verið lengur, en hann hafði fengið leyfi til. Það létti steini af honum, þegar hann

sá að kofinn og íbúðarhúsið vóru enn ósködduð, því honum var kunnugt um, að Moti Guj gat skift skapi sínu; og hann afsakaði nú sjálfan sig með ótal ósannindum. Moti Guj var farinn til jötu sinnar, til morgunverðar, því næturferðalagið hafði gjört hann svangan.

»Kallaðu á dýrið þitt«, sagði bóndi, og Deesa kallaði á þessu dularfulla fílamáli, sem sumir »mahátar« ætla að komið hafi frá Kína í byrjun veraldar, þegar fílarnir en ekki mennirnir drotnuðu á jörðunni. Moti Guj heyrði og kom.

Fílar fara aldrei á stökki, en gangurinn er misjafnlega fljótur. Þó fíl langaði til að ná í hraðlest, gæti hann ekki farið á stökki, en hann mundi ná lestinni. Þannig var Moti Guj við dyr bónda næstum áður en Chihun tók eftir að hann væri farinn frá jötunni. Hann féll í faðm Deesa rymjandi af gleði, og maðurinn og skepnan grétu og kjössuðust og þukluðu hvor annan frá hvirfli til ilja, til að fullvissa sig um að báðir væru ómeiddir.

»Nú skulum við fara til vinnu«, sagði Deesa, »lyftu mér upp, sonur minn og yndi mitt!«

Moti Guj sveiflaði honum upp á háls sér, og svo héldu báðir til skóglendisins til að leita að þreytandi stubbum.

Bóndi var of hissa til að geta verið mjög reiður.

Tobra litli.

»Höfuð fangans náði ekki upp fyrir dómgrindurnar«, eins og ensku blöðin segja. Það var nú samt ekki sagt frá þessu máli af því, að nokkur lifandi maður kærði sig minstu vitund um líf eða dauða Tobra litla. Dómararnir í rauða þinghúsinu sátu yfir honum allan liðlangan seinni part dagsins, þó heitt væri, og í hvert skifti sem þeir spurðu hann einhvers, hneigði hann sig og beygði og skældi hástöfum. Úrskurður þeirra hljóðaði svo, að vitnin væru ófullnægjandi og yfirdómarinn var þeim samþykkur. Það var að vísu satt, að líkið af litlu systur Tobra hafði fundist í brunninum, og Tobra litli var einasta mannlega veran í hálfrar mílu fjarlægð, þegar það skeði; en hugsanlegt var það að barnið hefði dottið ofan í af tilviljun.

Þess vegna var Tobra litla slept og leyft að fara hvert sem

hann vildi. Þetta leyfi var nú ekki eins göfugmannlegt og það kann að virðast í fyrsta bragði, því Tobra litli átti hvergi hæli, og eiginlega ekkert til að eta og hreint ekkert að klæða sig í.

Hann labbaði inn á milli húsanna og settist á brunnþróna og fór að hugsa um, hvort hann mundi neyðast til að fara yfir »svarta vatnið stóra«,[1] ef hann nú dytti ofan í svarta vatnið í brunninum. Þar kom hestasveinn og fleygði stórum múlpoka á steinana, og þar eð Tobra litli var svangur, fór hann að snapa saman fáein bleytt grjón, sem hestinum hafði sézt yfir.

»Já, já, þjófur — og nýsloppinn undan hendi laganna! — Komdu hérna«, sagði hestasveinninn, og Tobra litli var teymdur á öðru eyranu fram fyrir stóran og feitan Englending, sem fékk svo að heyra söguna um þjófnaðinn.

«Hvað þá!« sagði Englendingurinn þrisvar sinnum (hann notaði bara kjarnbetra orð). »Láttu hann í vagninn og farðu heim með hann«. Svo var Tobra litla fleygt í vagn og ekið með hann heim til Englendingsins, þar sem hann efaðist ekki um, að sér mundi verða slátrað eins og grís. »Hvað þá!« sagði Englendingurinn eins og fyr. »Bleytt grjón! Guð sé oss næstur! Gefið þið litla anganum að borða, einhver ykkar, og við skulum gera úr honum hestadreng. Bleytt grjón, guð minn góður!«

»Segðu okkur sögu þína«, sagði yfir-hestasveinninn við Tobra eftir máltíð, er þjónarnir hvíldu sig í herbergjum sínum, bak við íveruhúsið. Þú ert ekki af hestasveina-flokkinum[2] kominn, nema ef það skyldi vera vömbin í þér. Hvernig komstu fyrir réttinn, og hvers vegna? Svaraðu, skollans litli ormurinn þinn«.

»Við höfðum ekki nóg að borða«, svaraði Tobra litli rólega, »þetta er góður staður«.

»Talaðu blátt áfram«, sagði yfir-hestasveinninn, »eða ég skal láta þig moka hesthúsið hans stóra Rauðs, sem bítur eins og úlfaldi«.

»Við erum »telí-ar«, olíupressarar«, sagði Tobra litli og krafsaði upp rykið með tánum. »Við vórum telí-ar, faðir minn, móðir mín, bróðir minn, sem var 4 árum eldri, ég og systir mín«.

»Hún sem fanst dauð í brunninum?« spurði einhver, sem hafði heyrt um málið.

[1] Sbr. ána Gjöll í hinni norrænu goðafræði.

[2] Hjá mörgum indverskum þjóðum gengur atvinna í arf, og skiftast þeir í flokka eftir því.

»Jú, rétt«, sagði Tobra litli alvarlega, »hún, sem fanst dauð í brunninum. Það skeði einhvern tíma, ég man ekki hve nær það var, að veiki kom til þorpsins okkar, þar sem olíupressan okkar var, og fyrst veiktist systir mín í augunum og varð sjónlaus, því það var mata, barnabólan. Þar á eftir dó faðir minn og móðir mín úr sömu veikinni, og þá vórum við alein, bróðir minn, sem var 12 ára, ég, sem var 8, og systirin, sem gat ekki séð. Enn þá höfðum við samt uxann og olíupressuna og við skiftumst til að pressa olíu eins og áður.

En Surjun Dass, kornsalinn, féfletti okkur í viðskiftum sínum, og uxinn var alt af óþægur að vinna með. Við hengdum gullblóm handa guðunum á hálsinn á uxanum og á stóru kvarnarstöngina, sem gekk upp úr þakinu, en það hjálpaði ekki hót, og Surjun Dass var harður maður«.

»Bapri-bab!« mumluðu konur þjónanna, »að fara svo með börnin! en við þekkjum þessa bunnia-menn«.

»Pressan var gömul og við vórum ekki sterkir menn, bróðir minn og ég; við gátum ekki einu sinni fest stöngina almennilega í hringnum«.

»Því get ég trúað«, sagði hin skrautklædda kona yfir-hestasveinsins, er kom að í þessu. »Það þarf sterkan mann til þess. Þegar ég var ung stúlka hjá föður mínum .... «

»Lofaðu honum að tala kona«, sagði maður hennar. »Haltu áfram drengur«.

»Ó, það er ekki neitt«, sagði Tobra litli. »Stóra stöngin reif niður þakið einu sinni, ég man ekki hve nær, og með þakinu hrundi mestur hluti afturveggsins, og alt saman ofan á uxann, svo hann hryggbrotnaði. Þannig áttum við nú hvorki heimili, pressu eða uxa, bróðir minn, ég og systirin, sem var blind. Við gengum grátandi burt þaðan og leiddumst yfir akra og engjar, og alt sem við áttum af peningum vóru 7 anna og 6 pie (anna = 12 aurar og pie = 1 eyrir). Það var hungursneyð í landinu.

Ég veit ekki hvað það land heitir. Svo eina nótt, þegar við sváfum, þá tók bróðir minn þær 5 anna, sem við áttum eftir, og strauk burtu. Ég veit ekki hvert hann fór. Bölvun föður míns sé yfir honum. En ég og systirin snýktum okkur mat í þorpunum, en enginn hafði neitt til að gefa. Þeir sögðu bara allir við okkur: »Farið þið til Englendinganna, þeir munu gefa ykkur«. Ég vissi ekki hvað þessir Englendingar vóru; en mér var sagt,

að þeir væru hvítir og byggju í tjöldum. Ég hélt áfram; en ég get ekki sagt hvert ég fór, og nú fékst enginn matur framar handa mér eða systurinni. Og eina nótt í hitaveðri var hún að gráta og biðja um mat, þá komum við að brunni og ég lét hana setjast á brunnbarminn og hrinti henni svo niður, því hún gat hreint ekkert séð, og það er betra að deyja en svelta«.

»Ó, hvaða skelfing!« sögðu konurnar sem með einum munni. »Hann hrinti henni niður af því það væri betra að deyja en svelta.«

»Ég ætlaði að fleygja mér í brunninn líka, það var bara af því hún var ekki dáin, en hrópaði til mín frá botninum á brunninum, svo að ég varð hræddur og hljóp burtu. Og svo kom einhver út úr ökrunum og sagði, að ég hefði fyrirfarið henni og saurgað brunninn, og hann fór með mig til Englendings, sem var hvítur og hræðilegur og bjó í tjaldi, og hann sendi mig hingað. En það vóru engin vitni, og það er betra að deyja en svelta. Hún var þar að auki blind á báðum augum og bara svolítið barn«.

»Bara svolítið barn«, tók kona yfir-hestasveinsins upp eftir honum, »en hver ert þú, veikbygður sem smáfugl og eins lítill og nýfætt folald, hvað ert *þú?*«

»Ég, sem var svangur, er nú saddur«, sagði Tobra litli og lagðist endilangur út af. »Og ég ætla að sofna«.

Konan breiddi ofan á hann og Tobra litli sofnaði svefni hinna réttlátu.

Þýtt hefir

Björg Þorláksdóttir Blöndal.

Tímon eða Mannhatarinn.

Samtal eftir LÚKÍAN.[1]

Tímon, Sevs, Hermes, Plútos (Auður), *Penía* (Örbirgð), *Gnaþónídas, Filiades, Demeas, Þrasýkles.*

Tímon hinn aþenski, sem fyrrum var stórríkur borgari, er orðinn fátækur daglaunamaður, sem gengur að akur-vinnu á landsbygðinni í Attíku og er að pæla þar í harðbala jörð nálægt Hýmettosfjalli. Hann

---

[1] Lúkían *(Lukianos)*, höfundur samtals þessa, var frá borg þeirri, er Samosata hét, nálægt Evfrat, í þeim hluta Sýrlands, er Kommagene nefndist; hann mun

átelur himnaguðinn Sevs harðlega fyrir það, að hann láti ekki ilsku og rangsleitni mannanna til sín taka. Sevs segir að hinar háværu kappræður og hörku rifrildi manna í Attíku hafi komið inn hjá sér óbeit og leiða, svo hann hafi ekki skift sér þar af neinu um lengri tíma. Hann býður sendiguðinum Hermesi að fara með þá Auð *(Plútos)* og Sjóð *(Þesáros)* og sjá svo til, hvað gera megi fyrir Tímon. Auður afsegir fyrst að fara, en lætur þó til leiðast af fortölum Hermesar.

---

hafa fæðzt nálægt 120 e. Kr. Foreldrar hans vóru fátækir og komu honum því fyrir hjá móðurbróður hans, sem var steinhöggvari (myndasmiður), og átti drengurinn að læra hjá honum þá iðn. En einhvern af fyrstu dögunum tókst svo illa til fyrir honum, að hann mölvaði sundur marmaraplötu, svo að móðurbróðir hans reiddist og lúbarði hann; hljóp hann þá grátandi heim til móður sinnar, en hún tók svari hans, og varð það nú úr að hann fékk að ganga mentaveginn. Stundaði hann mælskulist við hina frægu mælskuskóla (hretor-skóla) í Antíokkíu, Smyrnu og Efesos, og þótt hann væri hálfgerður útlendingur, þá náði hann þó frábærri fullkomnun í grískri tungu eins og snillingarnir attisku höfðu fegurst talað hana og ritað, því þá tók hann sér til fyrirmyndar. Mælskufræðin og mælskulistin miðaði um þessar mundir eigi aðeins að réttarfarslegu ræðuhaldi, heldur einnig, og það miklu meira, að fimleika og snild í því að ræða og rita um hvaða efni sem var og frambera mælskuverk sín í heyrisölum og afla sér þar með fjár og frægðar. Slíkir mælskugarpar nefndust í þá daga »sófistar«, og ferðuðust þeir víða um lönd og vóru í mesta áhaldi. Efnið í fyrirlestrum þeirra var einatt ómerkilegt, en snildin lá í efnismeðferðinni. Þetta gerði og Lúkían og ferðaðist hann mjög víða, en um það leyti sem hann var fertugur hætti hann því, settist að í Aþenuborg og tók að iðka heimspeki. En ekki geðjaðist honum til lengdar heimspekin, eins og hún var þá; hinir ýmsu heimspeki-skólar lágu í rifrildi hver við annan og lifnaður heimspekinganna var einatt síður en ekki í samræmi við kenningar þeirra. Lúkían hætti því við heimspekina, en hóf sjálfur nýja stefnu í bókmentunum með nýrri tegund rita: háðslegum heimsádeilum í samtalsformi (»satíriskum díalógum«). Eru þau samtöl Lúkíans að ytra sniði allskyld samtölum Platons, en að efninu til hinum forna kómedíu-skáldskap Aþeninga (Aristófanes) með því að þau eru meinfyndin og full af mergjaðri »kómik«. Í ritum þessum ræðst Lúkían óþyrmilega á aldarháttinn yfirleitt; hann dregur dár að alþjóðlegri goðatrú og goðadýrkun og slíkt hið sama að hjátrú, hindurvitni og dultrúarvingli, sem þá var að fara í vöxt og mikinn part var af útlendum rótum runnið. Þá spottar hann ekki síður heimspekinga samaldar sinnar, hártoganir þeirra, kreddu-vitringsskap og þras þeirra og þjark sín í milli; en á hinn bóginn virðir hann að maklegleikum hina fornu heimspekinga. Við margt kemur hann og fleira, sem öfugt var í uppeldi, bókmentum og siðferðisástandinu yfirhöfuð. Að Lúkían hafi verið stækur fjandmaður kristindómsins, er á engu bygt; hann hlaut frá sínu sjónarmiði að gera honum viðlíka hátt undir höfði eins og hverri annarri trú eða hjátrú; en óafvitandi hefir hann gagnað framgangi kristindómsins með því að ganga svo vel fram í því að rífa niður heiðnu goðatrúna. Menn hafa kallað Lúkían Voltaire fornaldarinnar, báðir vóru neitilegir (negativ) og niðurrífandi, báðir vóru hinir frjálsustu og ljósustu í skoðunum og báðir höfðu háðið og fyndnina að vopni.

Seint á æfi sinni tók Lúkían aftur að fást við mælskulistina og ferðast um að sófistahætti, en að lokum fékk hann embætti nokkurt á Egiptalandi og hefir að líkindum dáið um 200 e. Kr.

Tímon hinn aþenski, mannhatara fyrirmyndin, sem Lúkían hefir gert að höfuð-

Þeir koma til Tímons þar sem hann er að pæla. Örbirgð *(Penía)* vill ekki með neinu móti að Tímon, sem nú er orðinn hennar dyggur dýrkandi, skuli aftur hverfa til auðs og velsældar og sjálfur vill Tímon ekki heldur verða auðkýfingur í annað sinn, því nú er hann orðinn rammur mannhatari; er það með naumindum að hann fæst til að taka við hinum mikla fjársjóð (keri fullu af gullpeningum), sem Sevs sendir honum upp úr jörðinni. Nú þegar hann er aftur orðinn ríkur, koma þeir, sem smjaðrað höfðu fyrir honum í velgengninni, en síðan yfirgefið hann, og færa honum hamingjuóskir sínar með auðmýktar fleðuskap, en Tímon rekur þá burt með barsmíð og grjótkasti.

---

1. Tímon. Sevs, vináttu vörður, gesta verndari og bræðralags frömuður, þú eldingaslöngvir, svardaga gætir, skýsafnari, háþrumari og hvað annað, sem hin tryltu skáld kalla þig, einkanlega þegar þau eru í vandræðum með stuðlana, því þá færðu svo mörg nöfnin hjá þeim til þess þú styðjir það, sem ætlar að detta sundur í kveðskapnum, og fyllir út það, sem gapir í hendingunum; hvar er nú þín hvínandi elding og þín öskrandi þruma, þitt bálandi, blossandi, ógurlega reiðarslag? Alt þetta er auðsjáanlega tóm hégilja og einber skáldareykur og ekkert nema nafnaglamur. Þinn marg-lofsungni, fjarljóstandi, síreiðubúni þrumufleinn er einhvernveginn útsloknaður og kulnaður, svo ekki lifir eftir í honum minsti reiðineisti, sem gæti slegið niður í koll hinum ranglátu.

2 Margur einn, sem kominn er á flugstig með að sverja meinsæri, mundi fyr hræðast hálfslöktan lampakveik en blossann af þínum alvolduga þrumufleini; þeim þykir það því líkast sem þú sveiflaðir yfir þeim eldiskíði og þurfi þeir hvorki að óttast af því eld né reyk; komi það í þá, getur ekki meira að orðið en að þeir fyllist af kolaryki. Þess vegna var það líka, að hann

---

persónu í samtali þessu, hefir til verið í raun og veru, en ekki vitum vér með vissu um hann nema það, að hann var uppi á tímum Polopseyjarófriðarins, samtíða Sókratesi og Alkibíadesi, og hafði reist sér turnmyndað hús fjærri manna vegum; enn fremur að hann var jarðaður á bröttum kletti við sjó fram og braut brimgangur klettinn frá landi skömmu eftir, svo lítt fært varð að komast að legstaðnum. Á Tímon þenna hefir verið minst í leikritum hinna fornu kómedíu-skálda og Plútark getur hans einnig í æfisögu Markúsar Antóníusar. Út af sama efninu hefir og Shakespeare gert leikritið »Timon of Athens«.

Í þýðingu þessari hefir aðallega verið farið eftir textanum í útgáfu J. Sommerbrodts (Weidm. útg. Berlín). Hliðsjón hefir verið höfð af þýðingu eftir Sveinbjörn Egilsson, sem piltar á Bessastöðum hafa skrifað upp eftir honum, og nú er til í handritasafni Landsbókasafnins, og hafa einstaka orðatiltæki verið notuð úr henni.

Salmónevs[1] dirfði sig til að þruma móti þér, enda var það ekki ólíklegt af honum, stórbokkanum og fantinum, við jafn-rolulegan og óreiðigjarnan Sevs. Var það ekki von? Því þú sefur, viti menn, eins og þú hefðir etið af svefnrót og hvorki heyrirðu til þeirra, sem rangt sverja, né horfir á þá, sem rangt gera, heldur ertu augndapur og sljóskygn við alt, sem fram fer, og heyrnardaufur eins og útlifað gamalmenni.

3. Því meðan þú varst enn þá ungur og ákaflyndur og fólskan mögnuð, þá gekstu skörulega fram móti ranglætismönnum og ribböldum og gafst þeim aldrei grið, heldur var þrumufleinninn alt af á lofti, ægiskjöldurinn hristist, þruman drundi og eldingaskotin gengu jafnt og þétt eins og örvadrífa í skotbardaga; jörðin skalf eins og skekið sáld, snjónum kingdi niður og haglið dundi sem grjótflug og svo ég taki munninn duglega fullan við þig — þá var rigningin grenjandi og ofsaleg, hver dropi var vatnsfall, svo að á Devkalíons dögum varð hinn minnilegasti skiptapi rétt á svipstundu og sukku öll skip í kaf nema ein dálítil örk; hún komst af með naumindum og kendi grunns á Lýkorevs[2] og hafði hún að geyma lífkveikju mannlegs sæðis, til þess að þar af skyldi æxlast enn verri kynslóð en sú fyrri.

4. Þess vegna færðu líka hjá þeim rétt mátuleg laun fyrir kæruleysi þitt, því enginn færir þér framar fórnir eða kranza, nema einhverjum skyldi verða það að vegi við olympisku leikana svona hinseiginn, og ekki af því honum þyki nein nauðsyn til bera, heldur einungis af því hann vill fylgja gamalli venju. Þess verður ekki langt að bíða, að þeir fara með þig eins og annan Kronos, þú mæringur guðanna! og steypa þér úr tigninni. Ég fæ mér nú ekki til orða hvað oft þeir hafa ruplað musteri þitt; já, þeir hafa enda lagt hendur á þig í Olympíu[3] og þú sjálfur, háþrumarinn, varst ekki einu sinni svo hugaður, að þú þyrðir að vekja hundana eða kalla á nágrannana, að þeir kæmu í skyndi til hjálpar og gripu þjófana, meðan þeir vóru að taka saman þýfið til þess að flýja burt með það. Nei, nei, þarna situr þú, ágæti Gíganta bani

---

[1] Salmónevs Eólosarson (bróðir Sisýfosar) ofmetnaðist svo mjög, að hann taldi sig jafnsnjallan Sevs; líkti eftir þrumugnýnum, með því að aka vagni sínum eftir glymjandi koparbrú en eftir eldingunum með blysum. Fyrir þá óhæfu steypti Sevs honum niður í Tartaros (Myrkheim).

[2] Lýkorevs var forn borg sunnan til í fjallinu Parnassos.

[3] Í Olympíu í Elis var Sevshof og í því hin fræga líkneskja hans eftir Fidias.

og Títana[1] sigrari með tíu álna langan reiðarflein í hendinni og lætur stýfa af þér lokkana.[2] Hve nær ætlarðu þá, undarlegi guð! að hætta að vera skeytingarlaus um þvílíkt athæfi? eða hve nær muntu refsa fyrir svo gífurleg rangindi? hvað margar Faeþons brennur eða Devkalíons flóð[3] skyldu þurfa að koma til þess að þú hegnir heiminum fyrir slíkt ofurmegn ilskunnar?

5. En ég sleppi nú hinu almenna og fer að tala um sjálfan mig, sem hefi tekið svo marga Aþeninga upp af götu minni, komið þeim til upphefðar og gert þá auðmenn úr öreigum, — um mig, sem hefi hjálpað öllum bágstöddum og hreint að segja ausið út auðæfum mínum í góðgjörðum til vina minna. Þegar ég nú fyrir hið sama er orðinn fátækur, þá kannast enginn við mig af þeim, sem annars lutu mér og hneigðu sig fyrir mér ofan í duftið og hlýddu hverri minni bendingu; þvert á móti, ef ég mæti einhverjum þeirra á strætunum, þá víkur hann af vegi fyrir mér eins og menn ganga fram hjá grafstyttu, sem hrunin er af tímalengdinni, yfir moldum einhvers löngu dáins manns og virða sig ekki einu sinni til að lesa á henni letrið. Sumir fara á svig inn í annað stræti þegar þeir sjá mig, eins og þeim þætti andstygð og ills viti að líta þann mann augum, sem fyrir skemstu var bjargvættur þeirra og velgjörðamaður.

6. Þannig hafa þá bágindin flæmt mig á þennan útskækil og hér er ég nú í skinnstakki mínum að pæla jörðina fyrir fjögra obola[4] dagkaup, um leið og ég sökkvi mér niður í heimspekilegar hugleiðingar yfir grefinu mínu og einverunni. Ég þykist þó að

---

[1] Títanar, afkvæmi Úranosar og Gaju (Jarðar), hófu hernað gegn Sevs, en hann varpaði þeim niður í Tartaros með hjálp Hekatonkíra (hinna hundraðhendu risa) og Kyklópa (Hringeyginga), Gígantar vóru áþekkir Títönum og fjandsamlegir Olympsgoðum, synir Gaju. Þeir hlóðu upp fjöllum og réðu til áhlaups á Olymp, en Sevs laust þá til bana með eldingum sínum eða keyrði þá niður í jarðdjúp undir eldfjalla-eyjar.

[2] Hár, skegg, skikkja og fótabúnaður Sevs-líkneskjunnar í Olympíu var af skíra gulli.

[3] Faeþon, sonur Sólarguðs (Helíosar) og Klýmene, fékk leyfi hjá föður sínum til að aka sólarvagninum einn dag, en kunni ekki stjórn á því, svo hann fór ýmist of hátt eða of lágt og kviknaði við það í himni og jörð; laust Sevs hann þá með reiðarslagi og steypti honum niður í fljótið Erídanos. Flóðið mikla, sem kent er við Devkalíon, lét Sevs koma yfir jörðina sakir óhæfuverka mannanna og engan af komast nema Devkalíon (Prómeþevsson) og Pyrru frænku hans, og urðu þau frumforeldrar nýs mannkyns.

[4] Obolos (obol) grísk smámynt, um tíu aura virði.

minsta kosti hafa það gott af þessu að ég kemst hjá að sjá hina mörgu, sem lifa í velgengni fram yfir verðleika, því það er sárgrætilegast af öllu. Hana nú! upp með þig, Kronosar og Hreu son! og hristu af þér þennan djúpa værðardvala, — því þú ert búinn að sofa lengur en hann *Epimenides*;[1] blástu upp eldinn aftur í þrumufleininum eða kveiktu á honum við Etnu og hleyptu svo upp stóreflis báli og láttu okkur sjá hinn manndómlega, æskufjöruga Sevs í bræði sinni, nema ef það skyldi satt vera, sem Kríteyingar hafa í frásögnum um þig og legstað þinn þar í eynni.[2]

7. Sevs. Hver er þessi, Hermes! sem er að garga þarna í Attíku undir Hýmettosfjalli, allur saman útataður og ótótlegur og klæddur geitskinnsstakki? hann er, held ég, að pæla upp jörðina og bograr; hann er óðamála og frekjufullur; mun að líkindum vera heimspekingur, því ella talaði hann ekki í gegn oss svo guðlausum orðum.

Hermes. Hvað ertu að segja, faðir! þekkirðu ekki hann Tímon Ekkekratídesarson frá Kólýttos.[3] Það er hann, sem fyrir skemstu var svo ríkur og gæddi okkur svo margsinnis með dýrðlegum blótum og enda heilum hundraðsblótum. Það var hann, sem við sátum hjá Sevsblótin í svo ljómandi yfirlæti.

Sevs. Æ, hvílík umskifti! þetta er þá ágætismaðurinn, ríkismaðurinn, sem alténd var umkringdur af svo mörgum vinum. Hvað hefir þá hent hann, að hann skuli vera orðinn svona ódámslegur og vesaldarlegur, enda daglaunamaður, eins og ætla mætti af grefinu stóra, sem hann er að pæla með niðri í moldinni?

8. Hermes. Svo mætti að orði kveða, að góðsemi hans hafi farið með hann, mannástin og hjartagæzkan við alla þurfandi; en ef satt skal segja, þá var það óskynsemi hans, einfeldni og greindarskortur í því að þekkja vini sína, þar sem hann varð ekki var við að það vóru hrafnar og úlfar, sem hann veitti velgerðir sínar. Hann ímyndaði sér, veslings einfeldningurinn, að hrægammarnir, sem slitu lifur hans, væru alúðar vinir sínir, og að þeim gengi ekki annað til en velvild, þegar þeir vóru að gæða sér á ætinu.

---

[1] Epímenídes í Krít var prestur Sevs og er margt kynjalegt frá honum sagt, þar á meðal að hann hafi lagt sig fyrir í helli nokkrum í Diktefjalli (í Krít) og sofið þar í hálfa öld.

[2] Það vóru munnmæli í Krít, að Sevs væri jarðaður þar í eynni.

[3] Kólýttos var »demos« (sveit) í Attíku.

En þegar þeir höfðu vandlega etið inn í skinin beinin og nagað þau og gjörsogið út merginn, ef nokkur var, þá flugu þeir leiðar sinnar og skildu manninn eftir skrældan og skorinn frá rótum, létust svo ekki þekkja hann né litu við honum — því skyldu þeir líka hafa gert það? — auk heldur að þeir hjálpuðu honum eða létu síns vegar neitt af hendi rakna við hann. Þess vegna hefir hann tekið gref í hönd, búist geitskinnsstakki og farið burt úr borginni fyrir óvirðingar sakir, og fæst nú við jarðyrkju sem daglaunamaður; er hann svartur í geði af gremjunni við fanta þá, sem auðgast hafa á honum, en reigsa nú fram hjá honum með dramdi og muna ekki einu sinni eftir, að hann heitir Tímon.

9. Sevs. Þann mann ættum vér sannarlega sízt að láta oss sjást yfir eða láta óhirt um; það var öll von á því að honum sárnaði ógæfa sín, því við sjálft liggur, að oss farist ekki betur en bannsettum smjöðrurunum, þar sem vér gleymdum þeim manni, sem hefir brent svo mörg bráðfeit nauta- og geitalæri á blótstöllum vorum. Ég hefi ilmkenningu af því enn þá í nösum mínum. En sakir míns mikla annríkis og hávaða, sem stendur af meinsærismönnum, ribböldum og ræningjum, og með fram af ótta fyrir musterisþjófunum — því þeir eru margir og ilt að sjá við þeim svo þeir lofa mér ekki einu sinni að dotta eitt augnablik — af öllu þessu var það, að ég hefi ekki langa lengi litið niður á Attíku, einkum síðan heimspekin og kappræðurnar fóru þar svo jarskalega í vöxt, því þar er það rifrildi og óhljóð, að það heyrist ekki einu sinni til þeirra, sem eru að biðjast fyrir. Annaðhvort verð ég því að sitja með troðin eyrun eða ég seigdrepst á því að heyra þeirra endalausa ræðuglamur um eitthvað, sem þeir kalla dygð, um líkamslausar verur og annað þess konar þvogl. Svona stóð nú á því, að vér gáfum þessum manni engan gaum, og er hann þó ekki slakur.

10. Hvað um það, flýttu þér nú til hans, Hermes minn! og taktu hann Auð *(Plútos)* með þér. En Auður hafi með sér hann Sjóð *(Þesdros)* og skulu báðir dvelja hjá Tímoni og skilja sig ekki frá honum svo léttilega og það ekki, þó hann að nýju hreki þá á dyr með öðlingsskap sínum. En hvað smjaðrarana snertir og vanþakklætið, sem þeir hafa sýnt honum, þá mun ég finna þá í fjöru og skulu þeir fá sín makleg málagjöld, þegar ég hefi látið gera að þrumufleininum mínum, því það brotnuðu og sljóvguðust á honum tveir stærstu tindarnir þegar ég skaut í bræði minni

hèrna um daginn með heldur miklum ákafa á vitringinn hann Anaxagoras,[1] sem ætlaði að telja lærisveinum sínum trú um, að engin hæfa væri í því, að við guðirnir værum til. En ég misti hans nú samt, því Períkles hélt hendi yfir honum, en þrumufleinninn skall niður í Anakeion[2] og brendi það upp; vantaði minna á að fleinninn mölbrotnaði á klettinum. En það verður í bráðina nægileg hegning fyrir þá að sjá hann Tímon aftur vellríkan.

11. Hermes. (Við sjálfan sig um leið og hann sækir Auð.) Nú, það var ekki ónýtt fyrir manninn að hann grenjaði svo hátt og var svona áleitinn og ósvífinn. Það er nokkuð sem gagn gerir ekki einungis þeim, sem í málaferlum eiga, heldur einnig þeim, sem biðja til guðanna. Sko til! þarna verður hann Tímon stórríkur upp úr bláfátækt aðeins fyrir það, að hann með ópi sínu og einurð í bæninni fékk leitt að sér athygli Sevs. Hefði hann bograð þegjandi yfir grefinu og pælt svo áfram, þá væri hann að pæla enn og enginn hefði skift sér af honum.

Auður. Mér er ekki um að fara til hans, Sevs!

Sevs. Því þá ekki, Auður minn góður! Þegar ég vil nu svo vera láta?

12. Auður. Jú, því viti það Sevs, að hann hefir farið illa með mig, borið mig út og tvístrað mér í sundur, og það þó ég væri í vinfengi við hann frá tíð föður hans? Liggur ekki við að hann hafi lamið mig með lurkum út úr húsum sínum og farið með mig eins og þeir, sem hrista logandi eldinn af höndum sér. Á ég nú að fara aftur og seljast í hendur sníkjugesta, smjaðrara og lausakvenna? Sendu mig, Sevs! til þeirra, sem kunna að meta gjöf þína, sem leggja rækt við mig, sem virða mig mikils og hafa mig kæran. En þessir heimskingjar eiga að vera hjá henni Örbirgð *(Peníu)* sinni, sem þeir meta meira en mig, og láta hana gefa sér geitskinnsstakk og gref, og þakki þeir fyrir að fá fjögra obola kaup, þessir garmar, sem kærulaust hafa útsóað tíu talentum.

13. Sevs. Upp frá þessu mun Tímon ekki gera þér neitt þvílíkt, því svo framarlega sem hann er ekki alveg tilfinningarlaus

---

[1] Anaxagoras heimspekingur var uppi samtíðis Períklesi; hann var kærður fyrir guðleysi, þ. e. að hann tryði ekki á guði þá, er þjóðin trúði á. Períkles kom honum undan dauðarefsingu.

[2] Svo nefndist hof þeirra Sevs-sona, Kastors og Pollux (Polýdevkesar) á háborginni (Akropolis).

í mjöðmunum þá mun grefið hafa kent honum fyllilega, að hann eigi að meta þig meira en hana Örbirgð. Mér þykir þú annars vera heldur en ekki vandfýsinn, þar sem þú ásakar hann Tímon fyrir það að hann lauk upp fyrir þér og lofaði þér að fara allra þinna ferða frjálslega, en var ekki svo meinsamur að læsa þig niður. Aftur hitt slagið kvartarðu undan hinum ríku, segir, að þeir byrgi þig undir slagbröndum, lásum og innsiglum svo þér sé ómögulegt að reka höfuðið upp í dagsbirtuna. Yfir þessu hefirðu barmað þér við mig og sagt að þú ætlaðir að kafna í kolniðamyrkri. Af þessu sýndist oss þú vera svo litverpur og áhyggjufullur í bragði, fingurnir á þér vóru kreptir af endalausri peningatalningu og í hótum hafðirðu, að hlaupa frá öllu saman nær sem færi gæfi. Í stuttu máli, þér þótti það óþolandi að vera svona innibyrgður, ósnortinn manns hendi, í kopar- eða járnskemmu eins og hún Danae[1] og vera undir gæzlu og aga tveggja naumra og afarillra fræðifóstra: Okursins og Reikningsins.

14. Þú sagðir að þeir væru allir heimskingjar, sem elskuðu þig yfir hóf fram, en tímdu ekki að njóta þín og ástar þinnar í náðum, þó þeir gætu og hefðu þig fullkomlega í valdi sínu, en í þess stað héldu yfir þér vakandi vörð og síblíndu augunum, án þess að depla þeim nokkurn tíma, á innsiglið og slagbrandana, með því að þeir álitu það vera nægilega nautn, ekki að þeir nytu sjálfir, heldur hitt, að láta engan njóta þín með sér, alveg eins og hundurinn í jötunni, sem hvorki át fóðurbyggið sjálfur né heldur leyfði hestinum svöngum að neyta þess. Þú hlóst líka að hinum aðgætnu körlum, sem, þótt undarlegt þyki, draga við sjálfa sig, en verða samt ekki varir við, að einhver hansvítis þrællinn eða einhver vinnuharður ráðsmaður skýzt inn í laumi og fyllir sig á víninu, en lofar húsbónda-skömminni að sitja á meðan við einhvern dapran, nefmjóan týrulampa með þornuðum kveik og vaka yfir því að leggja saman renturnar. Er það nú ekki rangt gert, fyrst þú lagðir hinum ríku þetta til ámælis, að vera að brigzla honum Tímoni um hið gagnstæða?

15. Auður. Þú munt nú samt komast að raun um, ef þú leitar sannleikans, að ég hefi góðar og gildar ástæður til hvors

---

[1] Danae var dóttir Akrisíosar konungs í Argos. Sakir spádóms nokkurs byrgði hann hana í læstu jarðhúsi, svo engir biðlar gætu til hennar komist, en Sevs feldi ástarhug til hennar og rendi sér niður til hennar í gullregni og hafði samfarir við hana.

þessa um sig. Ég má með öllum rétti álíta, að Tímon hafi sóað mér svo ógegndarlega og kærulaust, einmitt þess vegna, að hann hafði engan vinarþokka á mér. En þá, sem varðveita mig innan dyra og í myrkri, til þess ég gildni og verði feitur og digur, en snerta mig ekki og lofa mér ekki að komast í dagsbirtuna, til þess að enginn maður sjái mig, þá álít ég vera heimskingja og saka þá um misþyrmingu, þar sem þeir láta mig saklausan drafna í slíkum fjötrum, en gæta þess ekki, að þeir verða sjálfir að fara innan skamms og eftirláta mig einhverjum lánsmanninum.

16. Ég lofa því hvorki þessa né þá, sem eru of fljótt búnir með mig, heldur þá, sem hafa hóf á hlutunum, eins og jafnan er fyrir beztu, og hvorki halda sér alveg frá mér né fullkomlega varpa mér á glæ. Því í Sevs nafni, hugsaðu nú eftir því, Sevs! ef einhver gengi að eiga unga konu og fagra á löglegan hátt, en gætti hennar ekki síðan og væri svo afbrýðislaus, að hann lofaði henni að fara hvert sem hún vildi bæði dag og nótt og hafa sambúð við hvern, sem hún vildi, já, meira að segja, leiddi hana sjálfur til legorðs með öðrum, lyki upp fyrir henni annarra dyrum, kæmi henni saman við aðra til saurlífis og byði öllum mönnum til hennar, ætli þá svo mundi þykja sem sá maður væri réttur elskari? að minsta kosti mundir þú, Sevs! víst aldrei fallast á það, þú sem ert svo margreyndur í ástarefnum.

17. En ef nú hins vegar einhver maður leiddi frjálsborna, blómlega og fríða yngismey heim í hús sitt til þess að geta við henni lögmætt afkvæmi, en hvorki snerti hana sjálfur né leyfði öðrum svo mikið sem að horfa á hana, heldur héldi henni innilokaðri í ungfrúrstandi sem afkvæmislausri óbyrju, og segðist þó engu að síður hafa ást á henni og sýndi enda utan á sér merki þess með litverpu hörundi, megruðu holdafari og holum augum, mundi ekki sá maður þykja viti sínu fjær, þar sem hann, í stað þess að geta börn og njóta yndis af hjúskapnum, lætur hina fríðu og elskuverðu meyju morna og þorna og heldur hana æfilangt, sem væri hún hofmey Demetru?[1] Þetta er nú það, sem mér mislíkar, að sumir troða mig háðulega undir fótum, tæta mig í sundur og tæma mig, en sumir hefta mig í fótjárnum eins og brennimerktan strokþræl.

18. Sevs. Því ertu nú svo gramur við þá? hvorum tveggja

---

[1] Demetra (Demeter), gyðjan sem réð fyrir akuryrkju og félagslegri skipun.

kemur, sem sé, makleg hefnd, þar sem aðrir gína aðeins bergingarlausir með þurrum gómi yfir gullinu, eins og hann Tantalos, en fyrir hinum fer eins og honum Fínevs,[1] að Harpýjurnar hrifsa matinn frá munninum á þeim. En komstu nú einhvern tíma af stað og muntu þá reyna, að Tímon verður miklu skynsamari.

Auður. Það er nú rétt svo sem! eins og hann muni nokkurn tíma hætta að ausa mér út af ásettu ráði, eins og úr götóttri körfu, — og það áður en ég get runnið allur inn, því hann vill verða fyrri til með útausturinn en ég með innrenslið, svo ég ekki kæfi hann. Mér virðist þetta engu líkara en að bera vatn í ker Danaíðanna.[2] Ég mun til einskis ausa í ílátið með því að það engu heldur, svo við liggur að það, sem í það streymir, hellist út áður en það er runnið inn; því sökum þess, að gatið er of vítt á kerinu, þá er alt óðara runnið úr því, og útrásin óstöðvandi.

19. Sevs. Nú, nú, ef hann ekki treður upp í þetta gat, sem ekki þurfti að opnast nema einu sinni, og ef þú rennur út á svipstundu, þá mun hann hæglega finna aftur skinnkuflinn og grefið í dreggjum kersins. En farið þið nú og gerið hann ríkan. Og mundu það, Hermes! að koma í heimleiðinni með Kyklópana[3] frá Etnu, svo þeir geri við reiðarfleininn minn og skerpi hann, því mér mun öll þörf á því bráðum að hafa hann hvassan.

20. Hermes. Við skulum þá fara, Auður minn! En hvað er þetta? Þú ert haltur. Þetta vissi ég ekki áður, góðurinn minn! að þú ert haltur í tilbót, auk þess að þú ert blindur.

Auður. Ekki er ég það altént, Hermes! heldur einungis þegar ég er sendur af Sevs og á að fara til einhvers; þá er ég einhvernveginn svo seinn á mér og haltur á báðum fótum, svo ég kemst með naumindum þangað sem ég á að fara, þegar sá, sem bíður mín, eins og stundum ber við, er kominn á gamals

---

[1] Fínevs var spáfróður konungur á Þraklandi; hann var að boði guðanna hrjáður af meinvættum þeim, er Harpýjur nefndust; þær vóru meyjar fyrir ofan brjóst, en hinn kroppurinn í fugls líki; rændu þær frá honum matnum eða útbýjuðu hann til skemda með óhreinindum sínum.

[2] Danaíður, dætur Danaosar konungs í Argos, 50 að tölu, drápu að boði föður síns menn sína á brúðkaupsnóttinni (allar nema ein) og fengu fyrir það þá refsingu í undirheimum, að þær skyldu að eilífu og án afláts ausa vatni í sáld eða marggötótt ker.

[3] Kyklóparnir (Hringeygingar) vóru eineygðir risar; eftir seinni sögnum vóru þeir smíðasveinar Hefestosar (eldguðs og smíðaguðs) í Etnu.

aldur. En þegar ég á að fara burt, þá skyldirðu sjá hvað vel ég er fleygur, enda miklu hraðfleygari en draumur. Væri ég veðhlaupsmaður, þá mundi ég óðara en skeiðreipið fellur, vera þotinn yfir endilangt skeiðið, stundum svo hratt að áhorfendurnir fengju ei augu á fest, og þá þegar úthrópaður sem sigurvegari.

Hermes. Þetta segirðu ekki satt, því ég gæti nefnt þér marga, sem seinast í gærdag áttu ekki svo mikið sem einn obol í eigu sinni til að kaupa sér hengingaról, en eru í dag orðnir ríkismenn, berast mikið á og aka með hvítum hestum fyrir, en höfðu áður aldrei átt svo mikið sem áburðarasna. Og er mér nær að halda, þegar þeir ganga svona purpuraklæddir um kring með gullhring á hverjum fingri, að þeir eigi sjálfir bágt með að trúa, að auðlegð þeirra sé annað en draumur.

21. Auður. Það er nú alt annað, Hermes! Til þessara manna hefi ég ekki arkað á mínum eigin fótum og það er þá ekki Sevs, sem hefir sent mig til þeirra, heldur hann Plútón,[1] með því að hann er auðgjafi og stórgjöfull, eins og líka ráða má af nafni hans. Þegar ég nú á að flytja frá einum til annars, þá leggja menn mig á rittöflu, innsigla mig vandlega, taka mig upp í skyndi og bera mig út úr húsinu. Nú hvílir hinn framliðni einhverstaðar í húsinu, lagður til úti í skúmaskoti með einhverja fornfálega línvoð yfir hnjánum, þar sem kettirnir eru að rífast um hann, en þeir, sem gera sér vonir um mig, bíða mín á meðan á torginu með uppspertu gini, eins og þegar tístandi svöluungar þreyja eftir því að móðursvalan fljúgi heim í hreiðrið.

22. Nú er innsiglið tekið frá og skorið á þráðarbandið, rittaflan (erfðaskráin) opnuð og hrópað út nafn hins nýja húsbónda míns, sem þá er ýmist einhver frændi hins fyrra, stundum einhver smjaðrari eða sauruglegur þræll, sem hefir verið í metum fyrir þjónkun til líkamslosta, í tilbót smárakaður á kjálkunum og ber þessi sómamaður mikið verðkaup úr býtum fyrir þær mörgu og margvíslegu unaðsemdir, sem hann þegar roskinn að aldr hefir veitt herra sínum. Erfinginn, hver sem hann nú kann að vera, hramsar mig þá ásamt erfðaskránni og hleypur burt, heitir hann þá annaðhvort Megakles, Megabyzos eða Prótarkos í staðinn fyrir Pyrros, Dromón eða Tibíos; hina, sem árrangurslaust

---

[1] Plútón, undirheimaguð; hann var eigi aðeins draugaguð, heldur einn jarðguð, frjósemdarguð og eignardrottinn málma, og var það hin mildari hlið ve hans.

höfðu spert upp ginið, skilur hann eftir gapandi og gónandi hvern á annan og innilega sorgbitna út af því, að slíkur þúnfiskur,[1] sem búinn var að gleypa hjá þeim svo mikla beitu, skuli vera sloppinn út úr neðstu möskvum lagnetsins.

23. Þessi nýi eigandi rýkur þá í mig með ákafa, því hann er siðlaus ruddi og heimskingi og enn þá logandi hræddur við hlekkina, og vilji svo til að einhver gangi fram hjá og smelli með keyri, þá reisir hann eyrun og hugsar með mestu óbeit til mylnunnar og jafnframt húsbónda heimilisins, og er hann óþolandi maður öllum þeim, er verða á vegi hans. Frjálsum mönnum misbýður hann og sína fyrverandi samþræla húðstrýkir hann upp á reynslu, hvort einnig sér sé þess konar leyfilegt. Gengur svo á þessu, þangað til hann lendir hjá einhverri skækjunni eða kemur í hann löngun til að ala veðhlaupshesta, eða hann ofurselur sig smjöðrurum, sem leggja við dýran eið, að sannarlega sé hann fríðari en Nírevs,[2] ættgöfgari en Kekrops og Kódros, vitrari en Odyssevs og auðugri en sextán Krösosar til samans og rekur svo að því, að þessi aulagarmur eys út á svipstundu þeim fjármunum, sem smátt og smátt hefir verið nurlað saman með margs konar meinsærum, gripdeildum og hrekkjabrögðum.

24. Hermes. Þar segirðu hér um bil rétt frá, eins og það gengur til. En þegar þú nú gengur á þínum eigin fótum, hvernig ferðu þá að rata svona blindur? Og hvernig geturðu þekt þá úr, sem Sevs sendir þig til af því hann álítur þá auðsins maklega?

Auður. Heldurðu þá að ég geti fundið þá? Nei. það veit hamingjan, það er öðru nær. Ég hefði þá ekki yfirgefið annan eins mann og Aristídes og farið til Hipponíkosar og Kallíasar og margra annarra Aþeninga, sem ekki eru eins obols virði.

Hermes. En hvernig ferðu þá að, þegar þú ert sendur?

Auður. Ég ráfa þetta upp og ofan, fram og aftur, þangað til ég rekst á einhvern af handahófi og þessi, sem fyrst verður fyrir mér, hefir mig burt með sér og heldur mér hjá sér og færir þér, Hermes! þakkir fyrir þennan óvænta ávinning.

25. Hermes. Mundi þá ekki Sevs með þessu móti verða

[1] Þúnfiskur (thynnus) er stór fiskur, sem mikið veiðist af í Miðjarðarhafi.

[2] Í Ilíonskv. Hómers segir svo að Nírevs hafi verið sá af Grikkjum í Trójustríði, sem næst gekk Akkillesi að fríðleik.

prettaður, þar sem hann heldur að þú eftir hans vilja gerir alla þá ríka, sem hann álítur þess maklega?

Auður. Jú, og það er honum þá reyndar mátulegt, góðurinn minn! hann veit það að ég er blindur og sendir mig samt til að leita upp það, sem er svo torfundið og horfið burt úr heiminum fyrir löngu; þó ég væri eins skarpskygn og hann Lýnkevs[1], þá mundi það samt ekki vera hægfundið, svo óglögt er það og örsmátt. Og með því nú að fátt er til af góðum mönnum, en mesti fjöldi af hinum vondu, og þeir ráða öllu í borgunum, þa lendi ég öllu auðveldlegar innan um hina síðari og verð veiddur í netjum þeirra.

Hermes. En hvernig víkur því við, að þér veitir svo hægt að flýja, þegar þú yfirgefur þá, og sér þó ekki veginn?

Auður. Ég verð þá einhvernveginn svo skygn og fótfrár, en ekki nema rétt í þann svipinn, þegar ég flý.

26. Hermes. En svaraðu mér nú líka upp á þetta, hvernig á því stendur, þar sem þú — satt að segja — ert blindur, fölur yfirlits og þunglamalegur, að samt skuli svo margir vera ástfangnir í þér og allra augu mæna eftir þér? Þegar þeir fá þig, þykjast þeir sælir, en þegar þeir missa þig, þykir þeim sér ekki líft. Veit ég þá menn, sem elskuðu þig svo ólánlega að þeir, eins og skáldið segir, »steyptu sér ofan fyrir flughamra í hyldýpis haf«, einungis af því þeir héldu að þú litir þá fyrirlitningar augum, þar sem þú þó í rauninni hafðir alls ekki séð þá. Að öðru leyti þykist ég vita, að, ef þú annars þekkir sjálfan þig, þá munirðu vera mér samdóma um það, að það sé vitfirrings háttur að leggjast svo tryllingslega á ástarhugi við annan eins karl og þig.

27. Auður. Heldurðu þá að ég komi þeim fyrir sjónir eins og ég er, svona blindur og haltur og með þeim öðrum lýtum, sem á mér eru?

Hermes. Því ekki það? Þeir mættu þá líka sjálfir allir saman vera blindir eins og þú.

Auður. Ekki blindir, minn kæri! en hitt er það, að hugskot þeirra er þokuvafið af fávizkunni og villunni, sem nú ráða ríkast í heiminum. Svo hefi ég líka sjálfur, til þess að sýnast ekki með öllu ófrýnn, látið fyrir andlit mér hina yndislegustu grímu, sem

---

[1] Lýnkevs var einn af Argóarförum (Argónátum) og sá hann í gegnum holt og hæðir; er því til hans jafnað um skarpskygni.

ljómar af gulli og gimsteinum, og kem ekki fram fyrir þá öðru vísi en í ljómandi litklæðum. Þeir ímynda sér þá, að þeir sjái fegurð minnar eigin ásjónu, verða ástfangnir í mér og örvænta þegar þeir fá mig ekki. En væri ég afklæddur og sýndur þeim eins og ég er, þá mundu þeir vissulega naga sig í handarbökin, að þeir skyldu vera svo hraparlega glámskygnir og verða ástum heillaðir af þeim, sem svo er óelskuverður og afskræmislegur.

28. Hermes. En hvað kemur til, að þegar þeir eru orðnir ríkir og hafa sjálfir sett upp grímuna, þá láta þeir samt blekkjast, og ef einhver vildi taka frá andliti þeirra, þá mundu þeir fyr sleppa höfði sínu en grímunni? Það er þó ekki líklegt, þegar þeir sjá alt að innanverðu, að þeir ekki viti, að öll fegurðin er máluð utan á.

Auður. Í þessu líka, Hermes minn! er ekki heldur svo fátt, sem legst mér til liðs.

Hermes. Og hvað skyldi það vera?

Auður. Jú, því þegar einhver, sem ég hitti, er búinn að opna hurðina til að taka við mér, þá laumast annað inn með mér sem enginn sér, drambið, fávizkan, kveifarskapurinn, hrokinn og blekkingin og ótal þess konar verur. Þegar nú sál hans er fangin af öllu þessu, þá dáist hann að því, sem ekki er aðdáunarvert og fíkist eftir því, sem hann ætti að forðast, og mig, sem er faðir alls þessa illþýðis og umkringdur af því eins og varðliði, mig dásamar hann og mundi víst vinna til að þola alt ilt, heldur en að sleppa mér.

29. Hermes. En þú ert svo sleipur og háll og erfitt að halda í þig, Auður! Þú ert hlaupgjarn og gefur ekki á þér handfesti, heldur smýgurðu, ég veit ekki hvernig, út um greiparnar, eins og áll eða ormur; en þar á móti tollir hún Örbirgð vel við eins og fuglalím, enda eru og út úr líkama hennar vaxnir önglar, svo þúsundum skiftir, og krækjast þeir, sem koma henni of nærri, á þeim, og eiga ekki gott með að losast. En nú höfum við út úr öllu masi okkar gleymt nokkru, sem er næsta áríðandi.

Auður. Og hvað er það?

Hermes. Við höfum ekki tekið með okkur hann Sjóð (Þesáros) og hans er þó mest þörfin.

30. Auður. Vertu óhræddur þess vegna; ég skil hann ætíð eftir í jörðunni, í hvert skifti sem ég fer upp til ykkar, og

legg ég þá ríkt á við hann, að bíða kyrran með dyrnar læstar að sér og ljúka ekki upp fyrir neinum nema hann heyri mig kalla.

Hermes. Nú skulum við þá fara inn í Attíku; haltu í skikkju mína og fylgdu mér þangað til við komum í útberjuna hans Tímons.

Auður. Það er vel gert af þér, Hermes minn! að leiða mig, því ef þú yfirgæfir mig, þá gæti ég auðveldlega lent í fanginu á honum Hyperbolos eða honum Kleon.[1] En hvaða hljóð er þetta? Það er því líkast, sem járn stappi við stein.

31. Hermes. Það er hann Tímon, hann er þarna að pæla í grýttu fjalllendi skamt frá okkur. Hvað sé ég? hún er þá þarna hjá honum, hún Örbirgð (Penía), Erfiðið, Þolgæðið, Vizkan og Karlmenskan og allar þær verur, sem Hungrið hefir yfir að segja, og miklu eru betri en þitt lið.

Auður. Ætli það sé þá ekki bezt, Hermes! að við drögum okkur burt hið bráðasta? Það er þó ekki líklegt að okkur verði neitt verulegt ágengt við mann, sem umkringdur er af slíku liði.

Hermes. Annað vill þó Sevs vera láta. Við megum ekki láta okkur hugfallast.

32. Örbirgð. Hvert ertu að leiða blinda manninn þarna, herra Argus-bani![2]

Hermes. Til hans Tímons hérna, við erum sendir af Sevs.

Örbirgð. Hvað! er Auður nú sendur til hans Tímons, sem ég tók svo illa leikinn af Sællífinu og fékk í hendur Vizkunni og Erfiðinu og gerði með þeim hætti úr honum duglegan og mikilsverðan mann? Er hún þá svo lítilsverð í ykkar augum, hún Örbirgð, og þykir ykkur svo lítið fyrir að gera á hennar hluta, að þið viljið svifta hana þeim eina grip, sem hún á, — einum góðum manni, sem hún hefir unnið dygðinni til handa? verður svo þetta ekki til annars, en að Auður ofurselur hann aftur Drambinu og Hrokanum og fær mér hann að síðustu aftur eins og annan ræfil, þegar hann er búinn að gera úr honum ódreng og vitsljótt kveifarmenni.

Hermes. Hvað um gildir, Örbirgð! svona vill Sevs hafa það.

---

[1] Hyperbolos lampasali og Kleon sútari vóru nafntogaðir lýðæsingamenn á tímum Pelopseyjar-ófriðarins.

[2] Argus-bani er eitt af kenningarnöfnum Hermesar. Þegar Sevs lagði ást við Íó, fyltist Hera eiginkona hans afbrýði og setti Argos, (hinn hundraðeyga), til að gæta hennar. Drap Hermes Argos að boði Sevs.

33. Örbirgð. Ég fer þá; og þú, Erfiði! og þú, Vizka! og þið hin, verrið þið mér samferða. En þessi maður mun bráðum komast að raun um, hvað hann missir þar sem ég er, sem er svo góð samverkakona og fræðimóðir í öllu hinu bezta, því meðan hann bjó saman við mig, var hann heilbrigður á líkamanum og hraustur á sálinni og lifði karlmannlegu lífi og treysti á sjálfan sig, en allan hinn óþarfann áleit hann annarlegan og óviðkomandi eins og hann líka í raun réttri er.

34. Tímon. Hverjir eruð þið, bannsettir! eða því komið þið hingað til að tefja fyrir manni, sem er við vinnu sína og erfiðar fyrir daglaunum? snáfið þið burt, óhræsin ykkar öll, eða þið skuluð fá fyrir ferðina. Ég skal á augabragði fleygja í ykkur hnausum og steinum.

Hermes. Í hamingju bænum, Tímon! fleygðu ekki í okkur. Við erum, sem sé, ekki menn; ég er Hermes, en þessi hérna er hann Auður. Sevs hefir heyrt bænir þínar og sent okkur hingað. Taktu því góðu heilli við auðnum og hættu við stritvinnuna.

Tímon. Svei ykkur samt, þó þið séuð guðir, eins og þið segist vera, því alla hata ég, jafnt guði sem menn, og karlinn þarna blinda er mér næst skapi að rota, hver svo sem hann kann að vera.

Auður. Í guðanna bænum, Hermes! látum okkur fara; maðurinn er bandóður eins og þú sér. Ég er hræddur um að ég komist annars ekki burt með heilli há.

35. Hermes. Vertu ekki svona önugur, Tímon! og legðu niður þennan hrottaskap og stygglyndi. Taktu tveim höndum við hamingju þinni og vertu nú aftur ríkismaður, vertu fremstur meðal Aþeninga og velsældarmaður fyrir þig og horfðu niður á alla vanþakklætis seggina.

Tímon. Ég er ekkert upp á ykkur kominn; verið þið ekki að tefja mig. Grefið mitt er mér nægur auður. Að öðru leyti er ég svo sælastur að enginn komi nærri mér.

Hermes. Því ertu svona vondur á manninn kunningi?

Skal ég þá segja' honum Sevs þau ógnandi orðin þín hörðu?[1]

Það er nú að vísu öll von á að þú hatir mennina, þar sem þú hefir mátt reyna svo ilt af þeim, en alls ekki að þú hatir guðina, sem bera svona mikla umhyggju fyrir þér.

---

[1] Vers þetta er úr Ilíonsk. Hómers (XV. 202).

36. Tímon. Jæja, þá; haf þú, Hermes! og hafi Sevs mínar beztu þakkir fyrir umhyggjuna, en við þessum Auði mun ég aldrei taka.

Hermes. Því ekki?

Tímon. Af því að hann hefir áður gert mér óteljandi margt ilt, hefir ofurselt mig smjöðrurum, bakað mér fjandsamlegar vélar, hatur og öfund og spilt mér með munaðarlífi og að síðustu í skyndi strokið frá mér trygðalaust og sviksamlega. En gæðakonan hún Örbirgð hefir vanið mig við karlmannleg störf, sagt mér einarðlega hreinan sannleikann og veitt mér með erfiðinu nauðsynjar mínar. Og með því að hún lét mig eiga allar lífsvonir mínar undir sjálfum mér, þá kendi hún mér að fyrirlíta alt óviðkomandi og óþarft, og sýndi mér í hverju minn sanni auður væri fólginn, sem enginn getur frá mér tekið, — ekki smjaðrarinn með kjassmælum né falskærudólgurinn með ógnunum, ekki fólksmúgurinn í bræði sinni, ekki lýðmótsmaðurinn með atkvæði sínu né harðstjórinn með svikráðum sínum.

37. Og þróttmeiri orðinn af erfiðinu yrki ég nú með alúð þennan akurteig, sjáandi ekkert af því illa, sem fram fer í borginni, og aflandi mér nægilegs neyzlukorns með grefinu mínu. Farðu því aftur í þann stað, Hermes! sem þú komst frá, og færðu Sevs aftur hann Auð. En ég skyldi vera ánægður ef ég gæti murkað alt, sem manns nafni nefnist, smátt og stórt.

Hermes. Láttu ekki svona, góðurinn minn! því ekki eru allir svo ills verðir. Hættu þessum reiðiofsa, sem er heldur en ekki ungæðislegur, og taktu við honum Auði, því ekki sæmir að drepa hendi við gjöfum Sevs.

Auður. Viltu lofa mér, Tímon! að réttlæta mig fyrir þér; eða þykir þér fyrir ef ég tek til máls.

Tímon. Tala þú, en hafðu það ekki langt og ekki langan inngang eins og hansvítis lýðræðumennirnir. Ég geri það bara fyrir hann Hermes að lofa þér að tala fáein orð.

38. Auður. Að réttu lagi ætti ég að verða langorður, svo margar sakir hefirðu borið á mig. En gáðu nú að, hvort ég eins og þú segir hefi gert þér nokkuð rangt til, ég, sem hefi útvegað þér öll hin þægilegustu hnoss, mannvirðingu, forsæti, sæmdarsveiga og annað yfirlæti; mér áttu að þakka að menn hafa horft á þig, lofsungið þig og leitað vinfengis þíns. En hafi smjaðrararnir farið illa með þig, þá er það ekki mér að kenna. Miklu

fremur hefir þú gert á minn hluta með því að þú kastaðir mér svo óvirðulega fyrir hrakmenni, sem hældu þér, glöptu þér sjónir og sátu á svikráðum við mig. Og á endanum segirðu að ég hafi svikið þig. Ég gæti þá þvert á móti borið þér á brýn, að þú hefir með öllu móti rekið mig frá þér og hrundið mér á höfuðið út úr húsum þínum. Þess vegna hefir þín margheiðraða Örbirgð fært þig úr skikkjunni þinni voðfeldu og steypt yfir þig þessum geitstakk í staðinn. Hann Hermes þarna getur borið það með mér, að ég þrábændi Sevs að senda mig ekki oftar til þess manns, sem færi svo óvinsamlega með mig.

39. Hermes. Þarna sérðu, Auður! hvort hann hefir ekki tekið sinnaskiftum. Þú getur nú alveg óhræddur lagt lag þitt við hann. Graf þú nú, Tímon minn! strax í stað, en sjá þú, Auður! fyrir því að hann Sjóður leggi sig undir grefið hans; hann mun gegna þér þegar þú kallar á hann.

Tímon. Jæja, Hermes! ég skal þá láta að orðum þínum og verða ríkismaður í annað sinn. Því hvað er það, sem menn ekki verða að sætta sig við, þegar guðirnir neyða mann? En hugsaðu nú eftir, í hvaða ástand þú kemur mér ógæfusömum manni, þar sem ég alt til þessa lifði ánægjusamasta lífi, en verð nú, þó ég hafi ekkert afbrotið, að taka við slíku ógrynni gulls og svo ótal mörgum áhyggjum.

40. Hermes. Gerðu það fyrir mín orð, góði Tímon! að gangast undir þetta, þó þér þyki það ilt og óbærilegt, gerðu það, þó ekki væri nema til þess, að þínir fyrri smjaðrarar rifni af öfund. En ég flýg nú aftur upp í himininn, yfir Etnu.

Auður. Farinn er hann, held ég; ég heyri það á vængjaslættinum, en bíddu við hérna, Tímon! því ég ætla að fara og senda þér hann Sjóð, eða þá öllu heldur, pjakkaðu hann upp sjálfur. Upp þú gullni Sjóður! gegndu honum Tímoni hérna og lofaðu honum að taka þig upp. Högg þú nú niður, Tímon! eins djúpt og þú getur. En ég fer nú frá ykkur.

41. Tímon. Hana þá, grefið mitt! taktu á því, sem þú hefir til, og náðu fyrir mig honum Sjóði neðan úr jörðunni og upp í birtuna. Ó, þú Sevs, stórmerkja guð! þér kæru Korýbantar![1]

---

[1] Korýbantar vóru prestar Hreu Kýbele og frömdu þeir dýrkun hennar með miklum hljóðfæraglaumi, dansi og æðigangi. Tímon tryllist í líkingu við Korýbanta af fögnuðinum yfir gullinu.

og þú Hermes, ábataguð! hvaðan eru þessi ógrynnin öll af gullinu! eða er mig að dreyma þetta? ég er hræddur um að ég finni ekki nema eintóm kol, þegar ég vakna. Nei, nei, það er þá mótað, skínandi gull, rautt og þungt og ljómandi fagurt á að líta.

Ó gull! sem dauðlegum ert hugljúfasta hnossið!

Því þú lýsir sem logandi eldur bæði á nóttu og degi. Kom þú, sem ert elskulegast og yndislegast af öllu, sem til er. Nú fer ég að trúa því, að Sevs hafi líka einhvern tíma orðið að gulli. Hver er sú yngismey, sem ekki mundi fúslega opna kjöltu sína fyrir svo fríðum elskara, þegar honum rigndi ofan í gegnum þakið?

42. Ó Mídas,[1] ó Krösos og þið helgu hofgjafir í Delfum, þið eruð svo sem ekkert í samanburði við Tímon og hans auðæfi. Jafnvel Persakonungur kemst ekki í samjöfnuð við hann. En þig, gref mitt og þig, minn kæri geitskinnsstakkur helga ég Pani[2] að gjöf eins og tilhlýðilegt er. En alt þetta akurlendi mun ég nú sjálfur kaupa og byggja mér turn yfir fjársjóðinn, mátulega rúmgóðan fyrir sjálfan mig einan. Og þegar ég er dauður, ætlast ég til að hann verði legstaður minn. En þetta skal gilda sem samþykt og órjúfandi lög fyrir alla mína komandi æfi: Ekkert samblendi að hafa við nokkurn mann, engan að þekkja og fyrirlíta alla; vinátta, gestfélagsskapur, kunningsskapur, meðaumkunarsemi, alt þetta metist sem einber hégilja; að aumkast yfir þann, sem grætur, og bjarga þeim, sem nauðstaddur er, skal teljast glæpur og kollvörpun góðra siða. Einn skal ég lifa fyrir mig eins og úlfarnir og ekki vinfengi hafa við nokkurn mann nema Tímon.

43. Allir aðrir eru óvinir mínir og svikræðismenn, og viðurstygð að koma nálægt nokkrum þeirra, og þó ekki sé meira en það, að ég sjái einhvern, þá sé dagurinn óheilladagur. Mennirnir skulu í mínum augum vera sem eirlíkneski eða steinstyttur. Hvorki mun ég taka á móti kallara frá þeim eða semja við þá nokkur grið. Þessi útberja skal vera landamerki milli mín og þeirra. Ættbræður, kynbræður, sveitungar, föðurland, alt þetta verði héðan af tóm og marklaus nöfn, sem heimskingjum einum þykir til koma. Tímon einn skal vera ríkismaður, hann einn skal fyrirlíta

---

[1] Mídas var konungur í Frygíu, honum veitti Díónýsos þá ósk hans að alt, sem hann snerti, varð að gulli.

[2] Pan er sveitaguð og hjarðguð.

alla og lifa í bílífi einn fyrir sig og langt frá öllum fagurgala og ógegndar-hólburði. Einn sér mun hann færa guðunum fórnir og gera sér til góða sem sinn eiginn granni og nábýlismaður, langt, langt frá öðrum mönnum. Í eitt skifti fyrir öll sé það lögtekið, að hann rétti engum hægri hönd nema sjálfum sér og þegar hann á að deyja, þá setji hann sjálfur á sig dánarkranzinn.

44. Mannhatara-nafnið skal vera honum allra nafna kærast og lyndismerki hans veri: önugleiki, þjösnaháttur, hrottaskapur, fólska og ómannblendni. Sjái Tímon einhvern vera að drepast í eldsvoða og heyri hann grátbæna, að slökt sé, þá skal hann slökkva með biki og olíu. Ef mann rekur eftir fljóti í vatnavöxtum og hann réttir upp hendur og biður hann að taka í sig, þá skal hann hrinda honum í kaf með hausinn niður, svo ómögulegt sé fyrir hann að komast upp aftur. Svo hljóðandi lagafrumvarp bar upp Tímon Ekkekratídesarson frá Kólýttos, og sá hinn sami Tímon hefir látið samþykkja það á þingi sínu með atkvæðagreiðslu. Sé svo! þetta er vor vilji og þetta skulum vér drengilega halda.

45. En þó vildi ég gefa mikið til að öllum yrði þetta kunnugt, að ég er orðinn svo vellríkur, því sú frétt mundi verða þeim hengingar efni. Nei, bitti nú! hvað er að tarna, skárri er það flýtirinn. Koma þeir ekki þarna hlaupandi úr öllum áttum moldroknir og másandi. Einhvernveginn, hamingjan veit hvernig, hafa þeir fengið nasaþefinn af gullinu mínu. Hvað er til ráða? hvort á ég heldur að fara upp á hólinn hérna og reka þá burt með grjótkasti ofan að úr hærri stað, eða á ég nú að gera lagabrot í fyrsta og síðasta sinn með því að tala við þá, svo þeir særist enn meira af fyrirlitningunni, sem ég sýni þeim; það held ég sé öllu betra. Ég ætla þá að standa hérna kyr og taka móti þeim. Nú, nú, sjáum til; hver er að tarna, sem hleypur fremstur af öllum? Á, það er hann Gnaþónides, smjaðrarinn; hann, sem fyrir skemstu bauð mér snöru þegar ég bað hann um féstyrk, og hefir hann þó ælt upp heilum tunnum heima hjá mér. Það var fallega gert af honum, að koma fyrstur. Hann skal líka fá sína ádrepu á undan öllum hinum.

46. Gnaþónídes. Sagði ég það ekki alténd, að guðirnir mundu ekki gleyma öðlingnum, honum Tímoni. Sæll og blessaður, Tímon! þú minn ljúfasti og elskulegasti drykkjufélagi!

Tímon. Já, já! sæll vertu líka, Gnaþónídes! allra hræfuglanna gráðugastur og allra manna bölvaðastur!

Gnaþónídes. Alténd ertu svo spaugsamur; en hvar a samdrykkjan að vera? ég er kominn að færa þér spánýjan söng. einn af diþýrömbunum,[1] sem búið er að æfa sig á að syngja.

Tímon. Komdu; nú skaltu syngja þá hjartnæmustu »elegiu«[2] undan grefinu mínu.

Gnaþónídes. Hvað er þetta? þú ber mig; ég kalla á vitni. Herakles! æ, æ! ég stefni þér fyrir Areópagos,[3] því þú hefir lamið mig til óbóta.

Tímon. Hinkraðu ögn við, svo þú getir stefnt mér fyrir manndráp.

Gnaþónídes. Nei, hættu í öllum bænum, en græddu nú sárið með því að bera á það ögn af gulli; gullið er svo afbragðsgott til að stöðva blóðrás.

Tímon. Bíðurðu þarna enn?

Gnaþónídes. Ég skal fara; en þú skalt fá að iðrast þess. að þú ert orðinn slíkur furtur; áður varstu þó almennilegur maður.

47. Tímon. En hver er hann, gljáskallinn, sem kemur þarna? Það er hann Filíades, sá viðbjóðslegasti af öllum smjöðrurunum. Þessi piltur fékk hjá mér heila jörð og tvær talentur[4] gulls til heimanfylgju handa dóttur sinni, og það að launum fyrir hól sitt; það stóð svo á því, að ég hafði sungið, og þögðu allir, en hann einn hældi söng mínum og lagði við dýran eið, að ég syngi hljómsætar en nokkur svanur. Og núna fyrir skemstu þegar ég kom til hans sjúkur og vesall og bað hann að hjálpa mér. þá bætti valmennið því ofan á, að hann lúbarði mig.

48. Filíades. Ó hvað mennirnir geta verið blygðunarlausir! Nú þekkið þið Tímon aftur; nú er Gnaþónídes vinur og drykkjubróðir. En fyrir það hefir hann líka fengið makleg málagjöld, sa óþakkláti fantur. Ég þar á móti, sem er gamall lagsbróðir og æskuvinur Tímons, ég er óframur, svo ekki sýnist að ég geri mér of dælt við hann. — Heill og sæll, góði herra! æ varaðu þig a

---

[1] Diþýrambar vóru upphaflega hátíðasöngvar vínguðinum Díónýsos til vegsemdar, seinna nefndust og því nafni lofsöngvar til annarra guða og enda aðrir söngvar í líkum guðmóðs anda og diþýrambar vanalega vóru kveðnir. Þeir vóru fyrrum sungnir af flokkum, en síðar einnig af einstökum mönnum.

[2] »Elegía« á þessum stað: harmasöngur.

[3] Vígsmálum og áverkamálum var stefnt fyrir dómþing það, er haldið var á Aresar hæð (Areópagus) nálægt Akropolis. Sá dómur nefndist eftir staðnum Areópagos

[4] Talenta var peningafúlga hjá Forngrikkjum, nálægt 4000 kr.

þessum bannsettum smjöðrurum, sem eru ekki lengur vinir en borðhaldið stendur yfir, en eru að öðru leyti engu betri en hrafnar. Nú orðið er engum manni trúandi, þeir eru vondir og vanþakklátir allir saman. Ég ætlaði einmitt núna að færa þér eina talentu, svo þú gætir varið henni til þinna bráðustu þarfa, en þá heyri ég á leiðinni hérna skamt frá, að þú hafir eignast geysimikinn auð. Ég er því hingað kominn til að ráða þér heilræði, þó þú raunar ekki þurfir minna ráða við, því þú ert svo vitur maður, að þú gætir enda sagt Nestor, hvað hann ætti að gera og ógert að láta.

Tímon. Það er nú gott og blessað, Filíades! en komdu hérna ögn nær, svo ég geti hugnast þér með grefinu mínu.

Filíades. Hjálp, hjálp! hann hefir hausbrotið mig, sá óþakkláti þrjótur, einungis af því ég réð honum það, sem honum var fyrir beztu.

49. Tímon. Sko, þarna kemur sá þriðji, mælskugarpurinn hann Demeas, sem telur sig í frændsemi við mig; hann heldur á frumvarpi til þjóðfundar-samþyktar í hendinni. Hann fékk á einum og sama degi hjá mér sextán talentur og galt þær til borgarinnar, því til svo mikilla útláta var hann dæmdur og settur í fangelsi af því hann gat ekki borgað; þá sá ég aumur á honum og leysti hann út. En nýlega féll honum til að úthluta sjónleikspeningunum til Erekteiska kynþáttarins, þá kom ég og heimtaði minn hlut, en hann svaraði mér, að hann vissi ekki til, að ég væri borgari.

50. Demeas. Heill þér, Tímon! þú mikla ættmenna stoð! þú máttarstólpi Aþeninga og varnarmúr alls Grikklands! allur lýðurinn og hvorttveggja ráðið[1] er saman komið og er lengi búið að bíða eftir þér. En hlustaðu nú fyrst á frumvarpið, sem ég hefi samið í þína þágu: »Sakir þess að Tímon Ekkekratídesarson frá Kólýttos, dándismaður og vitringur svo mikill að enginn á Grikklandi má við hann jafnast, hefir alla tíð starfað til alþjóðlegra heilla og í Olympíu unnið sigurlaun í hnefleik, glímu og kappakstri, bæði með tvíeyki og fereyki og það alt á einum og sama degi.«

Tímon. Ég sem aldrei hefi svo mikið sem horft á leikana í Olympíu.

---

[1] Areópagos og fimm hundraða ráðið.

Demeas. Gerir ekkert. Þú horfir á þá einhvern tíma seinna. Það er því betra sem meira er í það borið. — »Og með því að hann enn fremur árið sem leið hefir barist eins og hetja fyrir borgina í bardaganum við Akarnai[1] og höggið niður tvær hersveitir Pelopseyjar-manna« — —

51. Tímon. Hvernig ætti það að vera? ég hefi ekki einu sinni komist á liðsmanna skrána, af því ég hafði engin vopn.

Demeas. Þú lætur alténd svo lítið yfir þér, en við værum óþakklátir ef við mintumst ekki afreksverka þinna. — »Sömuleiðis hefir hann með lagafrumvörpum, ráða-tillögum og herforustu unnið borginni stórmikið gagn. Sakir alls þessa ályktar hér með ráðið, fólkið og dómþingið með vilja hvers einstaks og allra til samans, að reisa skuli Tímoni standmynd af gulli við hlið Aþenu á háborginni með þrumuflein í hendi og sjö geisla um höfuðið og sæma hann með gullkrönzum; skal með hárri röddu kunngjöra þetta í dag á Díónýsos-hátíðinni, er leiknar verða hinar nýju tragedíur — Díónýsos-hátíðin verður sem sé haldin þennan dag í virðingarskyni við Tímon.« Samþykt þessa bar upp Demeas mælskumaður, hans nánasti ættingi og lærisveinn, því Tímon er einnig afbragðs-mælskumaður eins og yfir höfuð hvað annað, ef hann að eins vill.

52. Svona hljóðar nú frumvarpið. En þá ætlaði ég sömuleiðis að sýna þér hann son minn, sem ég hefi látið heita Tímon í höfuðið á þér.

Tímon. Hvernig stendur á því, Demeas! þú hefir aldrei kvongast það ég til veit.

Demeas. En ég ætla, ef guð lofar, að kvongast að ári og eignast barn og barnið — því sveinbarn verður það — læt ég þegar í stað heita Tímon.

Tímon. Ég veit samt ekki nema giftingin farist fyrir, þegar þú fær hjá mér annað eins högg og að tarna.

Demeas. Æ, æ! hvað er þetta? Tímon ætlar að brjotast til valda og gerast harðstjóri; Tímon lemur frjálsa borgara og er þó hvorki borgari sjálfur né frjálsborinn. En þú skalt bráðum fá makleg málagjöld bæði fyrir annað og það sérstaklega, að þú hefir lagt eld í borgarkastalann.

---

[1] Akarnai, »demos« í Attíku.

53. Tímon. Borgarkastalinn er óbrunninn enn, óhræsis falskærudólgurinn þinn!

Demeas. En þú hefir brotist inn í ríkisféhirzluna og þaðan hefirðu auðinn.

Tímon. Óbrotin hefir hún verið hingað til, svo ekki færðu nokkurn mann til að trúa þessu.

Demeas. Hún verður þá brotin upp seinna; nokkuð er það, að alt hefirðu, sem í henni var.

Tímon. Hana, þarna hefirðu annað til.

Demeas. Æ, æ, bakið á mér.

Tímon. Vertu ekki að hljóða, annars færðu það þriðja. Það væri hlægilegt, ef ég hefði brytjað niður tvær hersveitir af Lakverjum og gæti ekki lúskrað einu hundspotti. Til lítils væri þá líka fyrir mig að hafa sigrað í Olympíu, bæði í hnefleik og glímu.

54. Tímon. Hvað er að tarna? kemur hann ekki þarna, hann Þrasýkles, heimspekingurinn? jú, það er hann og enginn annar. En að sjá hvernig hann teygir fram skeggið sjálfsþóttafullur og brettir upp brýrnar, þegar hann gengur og er að tala við sjálfan sig, hvernig hann gýtur augunum voðagautslega með hárið uppþeytt, eins og maður sjái Bóreas eða Tríton á málverkinu hans Zeuxisar.[1] Þessi maður er velsæmislegur hið ytra, ráðsettlegur í göngulagi og yfirlætislaus í klæðaburði og alt frá morgni þylur hann endalausar tölur um dygðina, áfellir þá, sem hneigjast að sællífi, og heldur fram nægjuseminni, en þegar hann er búinn að laugast og kominn í gestaboðið, þá lætur hann þjóninn rétta sér stóran vínbikar og slokar úr honum, en vínið þykir honum æ því betra sem það er áfengara. Nú er eins og hann hafi drukkið af óminniselfunni, svo þveröfugt er háttalag hans við það, sem hann kendi í morgunlestrum sínum. Hann hremmir borðréttina eins og fálki, rekur olbogana í sessunaut sinn með skeggið löðrugt af súpunni, rífur í sig eins og hundur og grúfir niðri diskinn eins og hann byggist við að finna þar dygðina, og naggar svo loksins það seinasta upp með sleikifingrinum, svo vandlega að ekki verði eftir minsta ögn af lauksósunni.

55. Meðan þessu fer fram er hann sínöldrandi um það, að hann hafi orðið afskiftur og það þó hann hafi náð fyrir sig einan

---

[1] Zeuxis frá Herakleu í Neðri Ítalíu var einn hinn frægasti málari Forn-Grikkja; var uppi um lok 5. aldar og eftir það.

heilli kökunni eða öllu svíninu, eða hverju því, sem kræsingagirni hans og græðgi fíkist eftir. Sýpur hann nú drjúgum á og er ekki nóg með það að hann syngur og dansar, heldur er hann uppi með skammir og illindi. Hann heldur hrókaræður yfir bikarnum og þá einna helzt um stillingu og siðsemi og er hann að þessu jafnvel þó honum á meðan sé orðið bumbult af ofdrykkjunni og þó hann sé farinn að drafa svo mikið að menn hlæja að honum. Endirinn á öllu þessu verður að hann ælir og seinast koma einhverjir, sem kippa honum upp og bera hann út úr samsætinu um leið og hann tekur báðum höndum utan um hljóðpípudrósina. En það þarf ekki til, því enda þó hann sé ódrukkinn, þá er hann einskis manns eftirbátur í lygi, frekju og ágirnd. Hann er fremstur í flokki smjaðraranna og fúsastur að sverja meinsæri. Hræsnin gengur á undan honum, en ósvífnin á eftir honum. Hann er í stuttu máli forkostulegt sýnishorn af heimspekingi og útmetinn kjörgripur. En hann skal bráðum fá sína vöru selda, heiðurskempan. — Hana! þarna kemur hann; það er langt síðan við höfum sézt, Þrasýkles!

56. Þrasýkles. Já, Tímon minn! ég kem til þín, en ekki eins og allir þessir hinir, sem flykkjast að þér, af því þeir dást að auðæfum þínum og gera sér von um gull og silfur og kostulegar máltíðir, og smjaðra svo óspart, til að ná í þetta, fyrir þér sem ert svo látlaus og góður á að gefa. Þú veizt að eitt byggbrauð er nægilegur málsverður fyrir mig, blóðberg eða karsi, eða ögn af salti, þegar ég vil gæða mér, það er mitt bezta krydd. Allur minn drykkur er úr Fögrulind, buran mín snjáða er mér betri en purpuri og gull met ég ekki meira en möl á sjávarströnd. Ég kom hingað einungis þín vegna, til þess að þú látir ekki spilla þér af auðnum, sem er sá versti og viðsjálasti hlutur og hefir einatt orðið mörgum manni að óbætanlegu tjóni. Ef þú vildir mínum ráðum fylgja, þá ættirðu helzt að fleygja öllum þínum auðæfum í sjóinn, því þau eru með öllu óþörf þeim manni, sem hefir tök á að finna alla vizkunnar auðlegð. En fleygðu þeim samt ekki þar, sem er mjög djúpt, vinur minn! heldur vaddu spölkorn út fyrir lágarðinn og fleygðu þeim þar, svo enginn sjái til þín nema ég einn.

57. En ef þér líkar ekki þetta, þá er annar vegur til að koma auðnum út úr húsum þínum og það svo, að þú þarft ekki að halda svo mikið sem einum obol eftir fyrir sjálfan þig. Skiftu

honum upp á milli allra þurfamanna; einum fimm drökmur, öðrum eina mínu, þeim þriðja hálfa talentu, nema heimspekingur sé, því það er maklegt að hann fái tvöfalt eða þrefalt. En ég — taktu nú vel eftir: Ég er ekki að biðja um það handa mér sjálfum, heldur til að útbýta því meðal minna þurfandi vina — ég er ánægður ef þú gefur mér fulla skreppuna mína hérna. Hún tekur reyndar ekki meira en tvær egínskar skeffur, en heimspekingi sæmir bezt, að vera nægjusamur og óska sér ekki meira en í skreppuna kemst.

Tímon. Fallega talað af þér, Þrasýkles! en áður en ég fylli skreppuna þína, ætla ég að gefa þér á skallann fullan mæli af höggum, með grefinu mínu.

Þrasýkles. Ó lýðfrelsi! ó lög! hann lemur mig í lýðfrjálsri borginni, bölvaður maðurinn.

Tímon. Því ertu svona vondur, góðurinn minn? hefi ég dregið af þér? ég skal þá bæta við þig tólf pottum fram yfir málið.

58. En hvað er þetta? þarna kemur mesti sægur hlaupandi, ómennið hann Blepsías, hann Lakkes og hann Gnífón, stutt að segja, allir þorpararnir í hóp; þeir skulu nú fá fyrir ferðina. Ég held það sé bezt, að ég fari hérna upp á kletthæðina og hvíli grefið mitt, sem hefir nú lengi haft nóg að gera, en sjálfur fer ég að bera saman grjót og læt það svo dynja yfir þá eins og haglhríð.

Blepsías. Æ, kastaðu ekki, Tímon! við förum undir eins.

Tímon. En um það skal ég sjá, að ekki farið þið héðan óblóðugir eða meiðslalausir.

Þýtt hefir

STGR. TH.

Ritsjá.

»GUÐMUNDUR GUÐMUNDSSON: LJÓÐMÆLI. Reykjavík 1900.« — Það þykir ef til vill nokkuð seint að minnast á þetta, sem nú er orðið meir en tveggja ára gamalt, og »úrelt« eftir skoðun þeirra manna, sem dæma alt úrelt og á eftir tímanum undir eins og það

kemur úr prentsmiðjunni. En samt sem áður verður að misbjóða þessum ritdómurum með því, að minnast lítið eitt á þessa ljóðabók, þótt hún hafi ekki fundið náð fyrir þeirra augum.

Guðmundur er einn af þeim, sem ekki hafa fundið náð hjá skálddómurum vorum og blaðamönnum. Jón Ólafsson er sá einasti, sem minst hefir á Guðmund (í Nýju Öldinni), stuttlega, en vel. Annars hefir enginn gefið honum gaum. Það er eins og með Magnús Grímsson, hann er aldrei nefndur, ekki einu sinni talinn með íslenzkum skáldum, en þótt söngmenn vorir hafi látið svo lítið að syngja einstöku vísur eftir hann. Þó að lítið liggi eftir Magnús Grímsson, og þótt hann ekki væri stórskáld, þá eru smákvæði hans svo lipur og ljúf bæði að formi og efni, að þau jafnast fullkomlega við margt hvað, sem allir hafa í hávegum. Andinn í kvæðum Magnúsar er rómantiskur, eins og hjá Bjarna Thórarensen, Jónasi Hallgrímssyni og Steingrími Thorsteinsson, og það er einmitt þetta, sem gefur kvæðum þessara skálda sitt eiginlega skáldlega gildi. Og Guðmundur er hárómantiskt skáld. Annars er ekki auðvelt að segja í hverju þessi rómantiski andi sé innifalinn, eða hvað hann sé — þessi »rómantík« hófst fyrst hjá Þjóðverjum, og var þá eins og ljósglæta eða hrævareldur úr dularfullu miðaldamyrkri, og var þá misbrúkuð, svo skáldskapurinn varð einmitt óskáldlegur. Þó að dönsku skáldin fengi keim af þessu, þá komust þau aldrei í annað eins moldviðri eins og Þjóðverjar eftir Goethe. Íslendingar heldur ekki. Skáldskapur Eggerts er langt frá því að vera »rómantiskur«, hann er þvert á móti »prósaiskur« — málfræðislegt og »patríótiskt« »rímerí«, en glætt og lífgað af þeirri ættjarðarást, sem gekk í gegnum alt líf og alla tilveru Eggerts. Seinni skáldin hafa lagt út á alt annan veg. Það hefir farið fyrir »rómantíkinni« eins og fyrir rímunum. Ef eitthvað var ort sem hét »rímur«, þá var það fyrirlitið: öllu þess konar átti að útrýma og það var (og er enn af mörgum skoðað sem þjóðarskömm — þeir hlökkuðu yfir að nú væri þetta dautt og grafið — en þeim hefir ekki orðið kápan úr því klæðinu, því rímur lifa enn. Ég er ekki að verja allar rímur; allir vita að þær eru fullar af smekkleysum, en það er skáldunum að kenna, en ekki rímunum. Eins hefir farið með »rómantíkina«: Af því hún var misbrúkuð komst svo mikið óorð á hana sem kunnugt er. En »rómantík« er í öllum verulegum skáldskap, því að í öllu lífi er eitthvað dularfult, eitthvað sem menn ekki skilja og aldrei fá skilið; en af því tíminn hefir orðið meira og meira verklegur (materíalistiskur), þá hefir alt hneigst að því, og hér um bil allur skáldskapur orðið verklegur og pólitiskur, eða með öðrum orðum: Lækkað úr hinu eiginlega skáldlega veldi. Því fór sem fór, þegar Holgeir Drachmann þoldi ekki lengur við, þá varð hann »renegat« og fór aftur inn á rómantiska veginn. En nú er hér ýmislegt, sem stendur hvað á móti öðru. Því hefir verið haldið fram, að í skáldskapnum eigi hugsjónaflug og hugmyndaríki (fantasi) ekki að eiga sér stað, menn eigi ekki að yrkja um annað en »það sem *er*«; en samt er ekki unt að útrýma »rómantíkinni« alveg, því að þótt nú sé einna mest (og ekki sízt í söguformi ort um sálarástand manna, þá liggur í því dularfult eðli, sem alt af er verið að fást við, og þar af leiðir, að þessir menn eru í rauninni »ró-

mantiskir,« þótt þeir ekki kannist við það. Með útlendum orðum mundi þessi skáldskapur geta heitið »psychologisk Anatomi« eða »anatomisk Psychologi« — þeir eru alt af að kryfja sálina, og er ekki sérlega skáldlegt. Grikkir höfðu orðtak sem frægt er orðið: Γνῶθι σεαυτὸν (þektu sjálfan þig), en Goethe segir á einum stað, að hann biður guð að forða sér frá því;[1] Lamartine segir að ekkert sé eins lítið kunnugt og manns-andinn:[2] Og er auðfundið af þessu, að menn geta aldrei algerlega losast við hið dularfulla, eða »rómantíkina.«

Því mun ekki verða mótmælt með rökum, að meginhluti núverandi skáldskapar fæst við verklega hluti, en ekki við hugsjónir eða ímyndaðan heim. Ættjarðarkvæðin, sem nú eru ort, rugla alt af um framfarir, búskap, jarðyrkju og þess konar, svo maður verður að taka skáldskapinn í víðustu merkingu til þess að geta troðið þessu inn í helgidóminn.

Það var ekki óhnittilega sagt af Jóni Ólafssyni um Guðmund, að hann væri »skáld frá hvirfli til ilja«. Það verður ekki sagt um marga. En þeir, sem ekki hugsa um annað en járnbrautir, rafmagn, gufuafl, smjörgerð og matinn, þeir munu trauðlega nenna að fylgja Guðmundi. Fyrst er að minnast lítið eitt á kvæðasafnið, sem hann kallar »Hafsins börn.« Vera má að einhver geti gruflað upp, að skáldið hafi haft hugmynd sína einhverstaðar frá, en þetta má segja um alt eða flest. Það er ekki óvenjulegt að heyra þetta. Finni menn eitthvað svipað, þá á alt að vera eftirstæling. Margir munu þekkja það, sem Shakespeare segir í Hamlet, um að skýin breytist í ýmsar myndir; sama hugmynd er hjá Aristófanes (Νεφελαι 340 etc.) og hjá Lucretíusi (IV, 135—143); skyldi nú þessir menn hafa vitað hvor af öðrum? Ég held ekki. Þetta má segja um margt.[3] En hvað sem um þetta er, þá er gaman að sleppa sér um stund og losa sig við þetta sífelda gróðajarm, sem suðar fyrir eyrunum upp aftur og aftur; það er gaman að líða með Gvendi inn í þennan töfraheim, þar sem hamarshögg og sagarhljóð ekki kemst að og trufla ímyndanina. Í þessum kvæðum er Guðmundur sjóarskáld og töfraskáld, hann er alveg laus við mannheim. Hómer og Byron hafa kveðið um hafið, svo að minnum er haft. En hvorugur þeirra hefir séð það eiginlega, stóra haf; þeir sáu ekki annað en Miðjarðarhafið og Grikklandshaf (ég tel ekki þó Byron færi yfir spánska sjóinn, þegar hann fór fyrst frá Englandi) — þar sem Hómer segir:

— ἀμφὶ δὲ κῦμα
στείρῃ πορφύρεον μεγάλ' ἴαχε, νηὸς ἰούσης —

[1] »Uebrigens aber ist der Mensch ein dunkles Wesen, er weiss nicht woher er kommt noch wohin er geth; er weiss wenig von der Welt und am wenigsten von sich selber. Ich kenne mich auch nicht, und Gott soll mich auch davor behüten«.

[2] »L'homme n'a rien de plus inconnu autour de lui que l'homme même«.

[3] Til eru kvæði eða eitthvað þess konar eftir aðra (t. a. m. Ibsen og Drachmann) með svipaðri fyrirsögn, en ég hefi ekki lesið þau, og ég hefi enga lyst á að eltast við slíkar samlíkingar. — Þennan eltingarleik út um alt eftir líkingum, lánum og stælingum má einkum sjá í bók Bugges, sem hann kallar »Studier« — eitthvert kátlegasta ritbarn sem ég þekki.

hver finnur ekki lýsinguna (menn verða að þekkja frummálin, því á þeim er þó annar blær en á þýðingunum)? En bæði þessi miklu skáld hafa samt kveðið svo, að lýsingarnar geta átt við hvar sem er. En hversu öðru vísi er ekki alt þetta í kvæðakerfinu »Hafsins börn«! Eitthvað hefir vakað fyrir hinu hómeriska skáldi, þegar hann kallar sjóinn »πολύφλοισβος,« marghljóðandi, margþjótandi — það er eitt orð, en það innibindur mikið. Hjá Guðmundi er það hvorki Miðjarðarhafið né Grikklandshaf, þessi innilokuðu höf eru of þröng, og þó að þar komi stormar og bárur, þá er það ekki eins stórkostlegt eins og úthafið eða reginhafið; það er einmitt þetta haf, okkar haf, sem Guðmundur sér; þetta haf verður að töfrahafi, leikandi, hvínandi, beljandi, öskrandi, syngjandi með öllum röddum og öllum tónum, óhemjulegt og indælt um leið, og í þessu hafi hljóma indæl ástarljóð — óþrotleg löngun og ástarþrá — löngun eftir einhverju sem ekki er unt að ná, og því sterkari og því meira kveljandi — maður veit ekki hvað maður á að gera af sér. En skáldleg nautn er í því. Og hvað er svo þetta töfrahaf? Er það ekki djúp sálarinnar — er ekki hafmærin sú vera, sem maðurinn þráir og þreyir eftir en ekki nær? Þetta verður hver að skilja eins og hann vill eða getur. »Fagurfræðingarnir«[1] geta kannske liðað þetta í sundur og spreytt sig á því, eins og grasafræðingarnir liða blómin sundur, en ég hefi enga lyst á því; maður veit hvað mikið verður úr skáldskapnum, þegar þannig er farið að. Ég fer þess vegna ekkert út í hið einstaka, en ég skal samt gera fáeinar athugasemdir. Mér finst ekki rétt að láta hafmeyjuna hafa líkamseðli, því hún er andi eða svipur, hugsjónarleg vera, en ekki líkami. Þess vegna á ekki við að segja að hún sé vot; »titrandi mardögg draup af augnahárum;« »hann margkysti af hafseltu döggvotan hvarm;« en sama kemur fyrir hjá Goethe: »aus dem bewegten Wasser rauscht — ein feuchtes Veib hervor;« og hjá Jónasi Hallgrímssyni (»Sæunn hafkona«): »vel skal strjúka vota lokka« — »hárið er því vott með öllu« (smekkleysa); sama er að segja um þetta: »Hve brá honum nú við fótatakið« — ekkert »fótatak« getur hugsast hjá öndum eða svipum. Þess vegna lætur Dante svipina í öðru lífi vera skuggalausa: Þeir finna að Dante er ekki einn af þeim, heldur maður með líkamseðli, af því skugga ber af honum. (Grikkir sögðu ψυχή og εἴδωλον. Rómverjar »umbra« — þeir blönduðu aldrei líkamlegu eðli þar við; norræn og íslenzk draugatrú er alt öðru vísi og grófari). Þá kann ég heldur ekki við, að Auðunn dregur barnið upp á öngulinn — í öllum þessum dæmum fellur hið andlega eðli úr sjálfu sér og verður það, sem það ekki átti að vera

Þá er »Sigrún í Hvammi.« Jón Ólafsson hefir ritað stuttlega um þetta í Nýju Öldinni. Sumir hafa hneykslast á þessum ljóðum; ég heyrði Guðmund einhverju sinni lesa þau upp, en ég fylgdi þá ekki vel með; ég heyrði þá að tóninn í fólkinu var ekki sérlega hlýr. En þegar ég les þau, þá finst mér ekki eins mikil ástæða til að hneykslast á þeim, eins og mörgu öðru, sem enginn hneykslast á. Það fór álíka og með Þorstein Erlíngsson, þegar hann orti »örlög guðanna«—

[1] Mér er ekki vandara um en öðrum að nota þetta ljóta orð!

margir þykjast ekkert mega heyra nema (ó)siðferðilegt skinhelgiraul. Þeim skilst ekki að það eru einmitt sjálfra þeirra hræsniskreddur, sem eru fram settar »fígúrulega« og svo átakanlega að þeim sárnar það, því »sannleikanum verður hver sárreiðastur« — en þeir hneykslast ekki á rógburðinum, slettirekuskapnum, níði um náungann og fleiru þess konar: Það er alt tekið gott og gilt, eða að minsta kosti hneykslast enginn á því. Ég get nú ekki neitað því, að mér finst ekki jafnmikið koma til þessara »Sigrúnarljóða« eins og hins á undan, en það getur komið til af því að slíkt á ekki eins við mitt skap; mörg af kvæðunum eru ljómandi falleg, en þar sem »tímans andi« er nú einu sinni þannig, að flestir vilja hafa þessa sorg og eymd, og þykir nautn í henni, þá er ekkert um að tala — en fyrstu kvæðin! Við gömlu karlarnir verðum ungir aftur af að lesa þessa fjörkippi — þar sem alt lífið leikur dansandi og syngjandi »yfir dal, yfir grund« — Gvendur er ekki að »kókettera« við kvæðadísina og fá hana nauðuga til að líta við sér; hún kemur sjálfkrafa og kallar, og sama er að segja um smákvæðin sem eru aftar í bókinni; þar er hann eins og Róbert Burns eða þess konar náttúruskáld, þeim verður skáldskapur úr öllu, eða úr mörgu sem aðrir ekki líta við. Ég gæti hugsað mér að Sigrúnar-kvæðin mundu hafa einnig getað framleiðst sem skáldsaga, en þá hefði höfundurinn ekki haft tækifæri til að segja margt, sem ekki verður sagt nema í kvæði. »Ich ehre den Rhythmus wie den Reim, wodurch Poesie erst zur Poesie wird,« segir Goethe, en hvað sem um þetta er, þá eru þessi ljóðmæli vel ort og tilkomumikil, og ég verð að leyfa mér að setja hér það sem Jón Ólafsson hefir sagt um þau í Nýju Öldinni (III, 234), því Jón er frjálslyndur í skoðunum og ekki fjötraður í vanakreddum[1] — hann segir svo: »Það hefir verið fundið skáldinu til foráttu, að hann í »Sigrúnu í Hvammi« kvæði um »ást í meinum«. En er ekki fult svo mikið til af henni í heiminum eins og af ævarandi ást í meinlausum hjúskap? Og eru ekki þær tilfinningar, sem ást í meinum eru samfara, bæði sælan og bölið, eins sterkar og nokkrar aðrar tilfinningar í mannlegri sál? Og sé svo, er þá ekki ást í meinum eins réttmætt og skáldlegt yrkisefni, eins og hverjar aðrar mannlegar tilfinningar? Í kvæði þessu er hvorki verið að lofa né fegra ástríðurnar, sem lýst er, né heldur að ámæla þeim beinlínis; það er aðeins verið að lýsa, skýra. Og það er hverju skáldi réttmætt viðfangsefni. Vilji skáldið endilega vera siðalögmálspostuli um leið, er sízt út á það að setja, ef hann gerir það ekki á kostnað skáldskaparins. En engin nauðsyn er á því, til þess að verk hans sé skáldskapur. Skáldskapurinn er hagleg endurspeglun mynda og tilfinninga mannlífsins. Mannlegar ástríður eru stórveldi, sem hafa margt fyrir stafni, stórvaxin menningar-fyrirtæki, hrikalegar styrjaldir, ýmist við ofurefli, ýmist við lítilmagna, ýmist við jafningja; stundum réttlátar styrjaldir, stundum ranglátar, stundum beggja blands. En snild og skilningsgáfa sögu-

---

[1] Nýja Öldin varð að hætta eins og fleira hjá okkur. Það er skömm fyrir alla að nenna ekki að njóta þess sem þar er ritað, t. a. m. um »breytiþróunina« (Darwin) og margt fleira. Sama er að segja um ritgerðir dr. Þ. Thoroddsens um þessa hluti (í Tímariti Bmfél.).

meistarans, sem skrásetur viðburðina, getur komið jafnt í ljós, hverjum viðburðum sem hann lýsir, ef hann hefir þá kosti til að bera. Og hvað er skáldið annað en söguritari mannlegra ástríðna og tilfinninga?« Ég get ekki ímyndað mér betur ritað um þetta efni, og því hefi ég sett þennan langa kafla úr riti Jóns Ólafssonar, en það á ekkert við að eltast við hvað eina sérstaklega, sumt það sem manni finst fallegt, sumt það sem miður þykir fara — einn vill þetta, og annar vill hitt, en sjaldnast kannast menn við, að skáldið sjálft á að ráða sínu verki, hvað sem öðrum líður. Yfir höfuð að tala verður Guðmundi ekki brigzlað um smekkleysur; málið er með því bezta sem sézt hefir — til þess samt að finna að einhverju, þá skal ég nefna orðið »basaltgöng« (bls. 85), sem mér finst of »geologiskt« í stúlkumunni; og »gnauða gjálpir« (bls. 158) er óþolandi — »gjálp« er tröllkonuheiti og aldrei haft um báru né sjó, en þótt til sé sögnin »gjálpa« og ef til vill »gjálp« (hvorugkyns) um vatns- eða sjávar-gutl.

Ég segi ekki annað en það sem mér finst. Bók Guðmundar er eiguleg að útliti, en eigulegri að efni og innihaldi; ekki er það heldur neitt merkilegt, þótt blaðamenn ekki hafi gefið Guðmundi gaum, því allir vita, að þess konar fer oft eftir tilviljan eða einhverjum sérstökum ástæðum, sem sumar eru kunnar en sumar ókunnar.

Reykjavík í júlí 1903. *Ben. Gr.*

JÓN JÓNSSON: ÍSLENZKT ÞJÓÐERNI. Alþýðufyrirlestrar. Rvík 1903 (Sig. Kristjánsson). — Þetta er að mörgu leyti nýstárleg bók. Hún er sem sé fyrsta yfirlitið yfir sögu Íslands, sem skilið á að bera það nafn. Menn hafa áður (t. d. séra Þorkell Bjarnason og að nokkru leyti Bogi Melsteð) reynt að semja ágrip af sögu lands vors með því að skýra stuttlega frá hinum helztu viðburðum í lífi þjóðarinnar. En yfirlitið hefir vantað. Þessi ágrip hafa verið sviplík því sem mönnum væri sýnd beinagrind með meira eða minna holdi utan á hnútunum, en án þess að menn fengju nokkra hugmynd um sjálft taugakerfið, æðarnar og blóðrásina, sem þó hefir mestu þýðinguna fyrir sjálft lífið.

En þessu yfirliti, sem hér birtist, er alt öðru vísi farið. Þar er að eins lauslega drepið á sjálfa viðburðina, en því meiri áherzla lögð á að skýra frá orsökum þeirra og afleiðingum, enda verður það jafnan aðalkjarni sögunnar og það sem mest má af læra fyrir komandi kynslóðir. Það getur verið nógu fróðlegt að lesa um viðburðina eina, en verulega lærdómsríkt verður það fyrst þá, þegar þeir eru settir í innra samband hver við annan og skoðaðir sem liðir í einni óslitinni heild. En það er til ofmikils ætlast af hverjum almennum lesanda, að hann geti gert það sjálfur. Þess vegna er nauðsynlegt fyrir hann að hafa sér til stuðnings glögt yfirlit, þar sem þetta er gert. Og einmitt slíkt yfirlit er í þessum fyrirlestrum. Þar eru það aðalstraumarnir í sögu landsins, örlagaþættirnir í lífi þjóðarinnar, sem reynt er að einkenna og rekja. Þar er bent á aðaleinkenni hins íslenzka þjóðernis á söguöldinni og sýnt fram á, hvernig ættjarðarástin og þjóðernistilfinningin vaknar með stofnun allsherjar-ríkis á Íslandi, hvernig þær þroskast

og dafna við sjálfstjórnina og sporna á móti öllum tilraunum Noregskonunga til að ná yfirráðum yfir landinu, unz persónuleg valdafíkn einstakra manna og taumlausar ástríður bera þær að lokum ofurliði og knýja Íslendinga til að ofurselja sjálfa sig og frelsi sitt útlendu stjórnarvaldi. En um leið er bent á, hvernig enn lifir þó eftir sjálfsstæðisneisti í brjósti þjóðarinnar, sem hamlar henni frá að ofurselja sig skilyrðislaust og örvar hana til að halda fast við og vernda í lengstu lög hin fornu landsréttindi, að svo miklu leyti sem unt var með hinu nýja stjórnarfyrirkomulagi. Þessi sjálfsstæðisneisti sloknar aldrei til fulls. Hann blossar upp öðru hvoru og knýr þjóðina til að streytast á móti kúgun og valdboði hinna útlendu höfðingja öld eftir öld. Þjóðernistilfinningin deyr aldrei út. Hún rénar að vísu og dofnar annað veifið og lætur aðeins örlítið á sér bera, en reisir þó stöðugt höfuðið á milli og lætur heyra sína gjallandi viðvörunarraust, þegar sem mestur voði vofir yfir þjóðinni. Þá er og sýnt, hvernig mesta niðurlægingartímabilið í lífi þjóðarinnar einmitt um leið er það tímabilið, þegar þjóðernistilfinningin er daufust og lætur minst á sér bera, — og svo aftur hitt, hvernig þá fyrst tekur að marki að rofa fyrir sól og sumri í lífi hennar, þegar sú tilfinning raknar við, minnist uppruna vorrar fornu frægðar og knýr þjóðina til að rækja tungu sína og bókmentir. Þá hættir hún að reika á villigötum og víkur inn á þá braut, sem liggur til framsóknar og farsældar.

Framsetningin er einkar ljós, fjörleg og alþýðleg, og myndirnar, sem sýndar eru, gerðar með svo skýrum dráttum og einkendar svo vel oft og tíðum, að mönnum hlýtur að verða það minnisstætt. Vér skulum sem dæmi benda á, hvernig höfundurinn í örfáum orðum einkennir muninn á söguöldinni og Sturlungaöldinni:

»Á söguöldinni er þjóðernistilfinningin ástríðum einstaklingsins yfirsterkari, en á Sturlungaöldinni eru ástríður einstaklingsins þjóðernistilfinningunni yfirsterkari, — eins og allir sjá að eins ofurlítið öfugstreymi í tilfinningalífi einnar kynslóðar, en þó í afleiðingum sínum nóg til að ráða örlögum heillar þjóðar.«

En þó bókin sé yfirleitt vel samin og mikil nautn í að lesa hana, þá er hún eðlilega ekki gallalaus heldur en annað, enda er fátt svo, að ekkert megi að því finna.

Þar sem höf. er að lýsa þjóðerni Íslendinga og einkennum þess, leitast hann við að sanna, að það hafi orðið fyrir miklum keltneskum áhrifum, sumpart af langvarandi umgengni við Kelta og sumpart af blóðblöndun við þá. Um þetta erum vér höf. í rauninni sammála, en oss virðist hann þó ganga lengra í þessu efni en fullar sannanir eru fyrir og gera meira úr áhrifunum en ástæða er til. Hann virðist þar byggja ofmikið á ritgerðum þeirra feðganna próf. S. Bugges og dr. Al. Bugges, því sannanir þeirra eru oft og tíðum ekki annað en meira eða minna líklegar getgátur. Annað mál er það, að nokkur sannleikskjarni felst vafalaust í þeim.

Höf. telur það aðalhlutverk sitt að skýra frá orsökum og afleiðingum viðburðanna. En stundum verður þó brestur á því, svo að menn fá ekkert að vita um orsakirnar. Þannig skýrir hann frá hinni

miklu siðaspilling, sem átti sér stað á Sturlungaöldinni, og í hverja niðurlæging heimilis- og hjúskaparlífið þá var komið, en þegar spurt er að orsökunum til þessa, þá gefst höf. alveg upp og segist ekki treysta sér til að skýra frá þeim, nema að svo miklu leyti sem þetta kunni að stafa frá umbrotum heiðninnar og kristninnar. Viðkunnanlegra hefði það verið að láta það eitthvað heita, þó skýringin hefði máske ekki orðið fullnægjandi.

Það er lítil sönnun fyrir ættjarðarástinni hjá skógarmönnum sögualdarinnar, að þeir lifðu árum saman í sekt án þess að forða sér til útlanda (bls. 67—8). Þetta var blátt áfram af því þeir gátu það ekki. Þeir vóru »óferjandi», enginn mátti né þorði að flytja þá, enda minnumst vér ekki að þess sé nokkurstaðar getið í sögunum, að þeir hafi átt kost á því, en ekki þegið boðið. Öðru máli var að gegna með fjörbaugsmenn eins og Gunnar á Hlíðarenda.

Einna ófullkomnast í allri bókinni er yfirlitið yfir stjórnarskipun þjóðveldisins. Vér eigum þar auðvitað ekki við, hvað það er stutt og lauslegt, því við öðru er ekki að búast eftir öllu sniði bókarinnar. En hins hefðum vér getað vænst, að það litla, sem sagt væri, væri rétt og bygt á hinum beztu heimildum. En því miður vill út af því bregða. Þegar litið er á heimildarskrána, sést að höf. byggir eingöngu á ritum Maurers, sem að vísu vóru ágætisrit á sinni tíð, en eru nú engan veginn einhlít. Oss er óskiljanlegt, að nokkur geti gengið fram hjá ritgerð Vilhjálms Finsens »Om den oprindelige Ordning af den islandske Fristats Institutioner«, þegar hann ætlar að fara að skýra frá stjórnarskipun þjóðveldisins. En þó sést ekki að höf. hafi notað hana. Afleiðingin er líka ýmsar villur og ónákvæmni, sem hjá hefði mátt komast, enda eru sumar þeirra fremur sprotnar af fljótfærni en vöntun á góðum heimildarritum.

Á bls. 56 segir að »goðavaldið hafi í upphafi verið sjálftekið vald« og að »blótstörfin hafi verið tengd héraðsstjórninni frá fornu fari«. En hvorugt er rétt. Á Norðurlöndum yfirleitt vóru goðarnir sérstök prestastétt, sem höfðu ekkert veraldlegt vald. En á Íslandi einu skipaðist þetta á annan hátt. Þar fengu goðarnir líka verzlegt vald, sem þó var engan veginn «sjálftekið í upphafi«, heldur veitt með lögum (Úlfljótslögum). Það vóru heldur ekki allir íslenzkir goðar, sem fengu þetta vald, heldur vóru það eingöngu goðarnir við höfuðhofin, hinir svonefndu forráðsgoðar (sem höfðu »mannaforráð«), upphaflega 36 að tölu, en síðar 39. En auk þeirra var í heiðni til fjöldi af hofgoðum (og vóru sumir þeirra konur), líklega töluvert fleiri en nú eru prestar á landinu. Hlutfallið var því svipað eins og ef menn hugsuðu sér, að allir prófastar landsins nú á dögum væru jafnframt sýslumenn.

Á bls. 58 segir að alþingisdómurinn hafi tekið mál manna og réttarþrætur til úrskurðar »undir forsæti lögsögumannsins«. En þetta er ekki rétt. Lögsögumaðurinn sat ekki dóminn og hafði það eitt með dómana að sýsla, að ákveða fyrir þá stund og stað. Það er heldur ekki rétt (bls. 62), að dómarnir eða »réttarstörfin« hafi farið fram í lögréttunni. Þá er það og býsna-ónákvæmt og ofsagt, að hver einasti frjálsborinn maður hafi getað átt von á því að verða kvaddur

til að gegna löggjafar- eða dómsstörfum (bls. 59 og 62). Þetta má til sanns vegar færa um dómstörfin, þó líklega hafi þar ekki verið valið af handahófi einu; en því fór fjarri um löggjafarstarfið. Í lögréttunni áttu goðarnir einir atkvæðisrétt. Og að því leyti sem átt gæti verið við ráðunauta þeirra þar, þá munu það hafa verið vissir ákveðnir, lögfróðir menn, og auk þess komst sú skipun að vorri skoðun ekki á fyr en í byrjun 11. aldar.

Höf. brýnir mjög fyrir mönnum, hve það sé áríðandi að menn leggi rækt við tungu sína og er það í alla staði satt. Vér vonum að hann láti sér því framvegis ant um að skipa eignarföllum og eignarfornöfnum sjaldnar á undan þeim nafnorðum, sem þau eiga við, en hann hefir gert í þessari bók sinni, því slíkt er dönsk orðaskipun, en ekki íslenzk (t. d. bls. 256: »fullnægja þjóðernislögmálsins fyrsta og æðsta boðorði« f. fullnægja fyrsta og æðsta boðorði þjóðernislögmálsins; »þekkja sitt gildi og sínar kröfur« f. þekkja gildi sitt og kröfur; »byggja sína trú og sína von« f. byggja trú sína og von; »lífsins fegurstu gæði« f. fegurstu gæði lífsins o. s. frv.).

Þá er loks komið svo að farið er að halda fyrirlestra yfir sögu landsins í sjálfum höfuðstaðnum, enda var mál til þess komið. Og byrjunin hefir tekist vel, hvort sem litið er á fyrirlestrana sjálfa eða hvernig þeir vóru sóttir. Það var jafnan húsfyllir í stærsta samkomusal bæjarins meðan þeir vóru fluttir og mönnum þótti mikið til þeirra koma. Þeir, sem ekki hafa átt kost á að heyra þá, geta nú kynt sér þá í þessari bók, enda efumst vér ekki um, að hún verði mikið keypt og lesin, því hún er vel þess verð. Kostirnir eru yfirgnæfandi yfir gallana, enda stendur öll frumsmíð til bóta. Og það er vonandi að þessum fyrirlestrum verði haldið áfram, því þeir geta haft mikil og holl áhrif á þjóð vóra.

V. G.

ÍSLENZK SÖNGLÖG fyrir fjórar karlmannaraddir. Samið hefir *Sigfús Einarsson*. Khöfn 1903 (Sig. Kristjánsson). — Sönglög þessi eru 12 að tölu. Kvæðin, sem prentuð eru undir lögunum, eru þessi: 1. Ísland (Þú álfu vorrar yngsta land) eftir Hannes Hafstein; 2.—3. Haust (Alt fram streymir endalaust) og Gröfin (Hvar er í heimi hæli trygt) eftir Kristján Jónsson; 4. Á Sprengisandi (Ríðum, ríðum og rekum yfir sandinn) eftir Grím Thomsen; 5. Morgun-lofsöngur (Lofið guð! Nú ljómar dagur) eftir Valdimar Briem (þýtt úr dönsku); 6. Kvöldljóð (Kvölds í blíða blænum) eftir Birgittu Tómasdóttur; 7. Staka (Þó að kali heitur hver) eftir Vatnsenda-Rósu; 8. Hin dimma, grimma hamrahöll eftir Gísla Brynjúlfsson; 9. Ísland (Ó, fögur er vor fósturjörð) eftir Jón Thoroddsen; 10.—12. Er æðir stormur (þýtt úr norsku), Þektir hljómar (þýtt úr sænsku) og Nóttin er hnigin (þýtt úr sænsku) eftir Bjarna Jónsson frá Unnarholti.

Fröken Amélié Bjarnov, sem er mjög mikils metin kenslukona í sönglist og hljóðfæraslætti hér í Höfn, kemst svo að orði um sönglög þessi: »Ég hefi nákvæmlega athugað »Íslenzk sönglög« eftir Sigfús Einarsson (1. hefti). Skoðun mín er sú, að þau hafi að geyma mikla sanna fegurð og skáldskap í hljóðfalli og hljómi (ægte Skønhed og

Poesi i Rythme og Klang). Öll bera þau þjóðernis-einkenni frá byrjun til enda. Auk þess er létt að leika þau og skilja þau. Sönglög þessi eiga tilkall til, að þeim sé athygli sýnd á hverju heimili«.

Allur ytri búningur heftis þessa er í bezta lagi.

H. P.

FERÐ UM SNÆFELLSNESS- OG DALASÝSLU sumarið 1902. Höfundur *Þórhallur Bjarnarson*. Rvík (sérpr. úr »Búnaðarritinu« 1903). — Stjórnendur Búnaðarfélags Íslands vilja kynna sér af eigin heyrn og sjón hugi manna og háttu í sveitunum. Sakir þess fór forseti félagsins ferð þá, er hér er um að ræða. Ritgerð þessi er í 16 köflum og 54 bls. að stærð.

Ritgerð þessi er ágæt bæði að búningi og efni. Alstaðar lýsir sér í henni brennandi ættjarðarást og bjargföst trú á blómlegri framtíð lands og þjóðar. Efnið er margbrotið, því höf. víkur að ýmsu, sem »ekki beint snertir ferðina«, en honum »kom til hugar í og upp úr ferðinni«. Hér skal minst á nokkur einstök atriði.

Húsakynnin eru aum og endingarlaus víða um Snæfellsnes. Höf. leggur til, að grjótið sé notað meira til húsabyggingar en nú gerist. — Honum þykir ekkert efamál, að grunnskreiður hjólabátur gæti farið eftir Hvítá í Borgarfirði. — Nýja brautin frá Borgarnesi vestur í Hnappadalssýslu ætti að verða viðskiftalífæð milli sveitanna og Reykjavíkur Eftir brautinni er nú mesti fjöldi vagna stöðugt á gangi. — Við Rauðamelsölkeldu mætti reisa heilsubótarskála til sumarvistar.

Um Staðarsveit og Breiðuvíkurhrepp ritar höf. langt mál, og tekur hann upp í ritgerðina skýrslur um sveitir þessar frá 2 merkum og nákunnugum mönnum. Breiðavíkurhreppi er lýst á þessa leið: »Afbrigða slægjur, fengsæl fiskiver hvort út af öðru, sauðlönd afbragðsgoð og afréttarlönd afarvíð og kostagóð«. Þótt sveitir þessar séu einhver allra bezti bletturinn á öllu landinu, hefir þeim þó hnignað mjög síðustu árin sakir fólkseklu, og margar jarðir hafa lagst í eyði í Staðarsveit. Auðvitað er innflutningur nýtra framkvæmdarmanna eina ráðið til þess, að sveitir þessar rétti við. Innflutningurinn gæti verið úr öðrum landsfjórðungum og jafnvel frá útlöndum (t. d. Finnlandi). Sumstaðar mætti hafa stórbú t. d á Knerri. Á engjunum þar »sló 18 vetra unglingur á 18 þurrabandshesta á dag af kýrgæfu heyi«. Höf. vonar að stórbú rísi upp. Þau mundu bera sig bezt, því þar væri »vitið mest og minstu til kostað móts við afurðir«; hann skýrir nákvæmar hugmynd stórbúanna og færir rök fyrir kostum þeirra. Aðalorsökin »til úrkynjunar fólksins og hnignunar héraðanna« um Snæfellsnes er óefað sú, að þar komst á miklu meira ófrelsi en annarstaðar á landinu. Héruð þessi vóru »kongsland og kaupmanna«.

Móland er ágætt í Eyrarsveit og víða gott um Snæfellsnes. En mógæðunum í Kolgrafarlandi (austan Kolgrafarfjarðar) er alveg viðbrugðið. Gæti þar ef til vill orðið arðsöm mósala. Höf. leizt vel á »snæfelska móskerann« og lýsir honum. — Stykkishólmur getur orðið miðstöð allrar verzlunar við Breiðafjörð. Þar mætti koma upp stórskipabryggju, og innsiglinguna má bæta með leiðarljósum. Mótorbátar.

sem færu reglubundnar ferðir fram og aftur um Breiðafjörð, gætu komið að góðu haldi.

Höf. lýsir skemtilega ferð sinni um Dalasýslu. Margir Dalamenn eru sjálfseignarbændur. Þeir eru og flestum fremri í notkun jarðyrkjuverkfæra og hestakraftar. Í suðurhluta sýslunnar hefir verið unnið mjög mikið að landbúnaðarbótum síðustu árin. — Höf. minnist á Saurbæinn, sem er afargrasauðug sveit. — Um skólann í Ólafsdal ritar höf. mjög hlýlega og um áhrif þau, sem skólastjórinn (Torfi) hafi á lærisveina sína.

Í ritgerð þessari eru miklar upplýsingar um búnaðarfélög og búskap einstakra manna. Félagatalan í Búnaðarfélagi Íslands var — í byrjun aprílm. 1903 — orðin full 500, og eru 90 búnaðarfélög í þeirri tölu; um 180 félagar hafa bæzt við 2 síðustu árin.

Slíkar ferðir, sem þessi var, tengja saman Búnaðarfélag Íslands og búnaðarfélögin í sveitunum, svo góð kynning og samvinna kemst á milli þeirra. Óefað heldur forsetinn áfram ferðum þessum. Sakir áhuga, vitsmuna og lipurðar er hann ágætlega vel fallinn til þessa starfs.

H. P.

ÁRNI GARBORG: TÝNDI FAÐIRINN. *Árni Jóhannsson* þýddi. Seyðisfirði (D. Östlund) 1902. — Bók þessi er 106 bls. að stærð. Henni fylgir mynd af höf. Efnið virðist vera á þessa leið: Gamall bankamaður, Gunnar að nafni, hefir alið aldur sinn í fjarlægu landi og í félagi við annan mann, sem var »verri blóðsuga« en hann. Gunnar leitar nú heim, og frásöguna byrjar hann með orðum þessum: »Ég hafði lifað eins og tapaði sonurinn, og var eins og hann farinn að líða nauð; en þegar ég eins og hann leitaði heim aftur, var faðirinn á burtu«. Hvorki prestarnir, spekingarnir né þeir menn, er sjá undrasjónir, gátu vísað honum á föðurinn. Þá félst honum hugur og hann hætti leitinni. Gunnar var nú yfirgefinn og einmani og bugaður af sorg, vonbrigðum og hugsýki. Árangurslaust leitar hann á allan hátt huggunar og friðar. Gunnar átti einn bróður, Pál að nafni, er var einsetumaður úti á eyðiheiði. En Páll er kristinn að breytni, kristilegur í anda og fær smátt og smátt meiri og meiri áhrif á bróður sinn Gunnar lærir að síðustu að fyrirgefa, »skriftar fyrir bróður« sínum og fær hjá honum fyrirgefning í nafni guðs. Þá er þungri byrði létt af honum. Hann hefir von um að geta fundið föðurinn. Nokkru seinna dó hann í sátt við guð og menn. Við gröf hans var sungið kvæði (Þ. G. hefir þýtt það); í kvæðinu er hann látinn segja:

»En heilög sátt og sálarró
skal signa leiði þess sem dó.
Því sá mér fyrstur fyrirgefur,
sem fylsta refsikröfu hefur«....

»Nú látið kirkjuklukkur gjalla.
Ég kvaddi heim í sátt við alla«....

Aðaldrættirnir, sem skáldið hefir dregið í sögu þessari, eru lýsingarnar á sálarlífi bræðranna: hugsýki Gunnars og trúarlífi Páls. Lýs-

ingar þessar eru víða mjög góðar og athuganir höf. skarpar og skýrar. Búningur sögunnar er óefað fagur á frummálinu. Um það ber þýðingin vott. En um efni sögunnar mætti margt segja: Hvorki er Gunnar góður og gildur fulltrúi efans né Páll trúarinnar. En þeir eru sjálfum sér samkvæmir, og það er skáldinu auðvitað nóg.

Íslenzki búningur sögunnar er heldur góður. Málið er lipurt og létt. Þó eru nokkur orð í henni, sem ég kann eigi vel við, t. d. »krankleiki« og »virkilegleiki«.

Prentun og prófarkalestur hefði mátt vera betri. *H. P.*

Íslenzk hringsjá.

STÚDENTAFÖRIN TIL FÆREYJA OG ÍSLANDS (»Det danske Studentertog til Færøerne og Island«) heitir bók, sem tveir hinir snjöllustu foringjar fararinnar, skáldið *Mylius-Erichsen* og læknir *F. Fog*, hafa nýlega gefið út á kostnað Gyldendals bókaverzlunar. Er þar fyrst skýrt frá aðdraganda til fararinnar og tilgangi hennar og því næst allýtarleg ferðasaga eftir Fog lækni, og er hún aðalkjarni bókarinnar. En aftan við hana er sem viðbætir (bls. 77—131) fjöldi af smáritgerðum um hitt og þetta eftir ýmsa höfunda, og að lokum skrá yfir alla þá, er tóku þátt í förinni.

Bókin er fjörugt skrifuð og rituð í mjög hlýjum bróðuranda til Íslendinga og Færeyinga. Þegar nú þar við bætist, að hún er sérstaklega vönduð að öllum frágangi (ágæt prentun og pappír) og prýdd fjölda af góðum myndum, sem næstum allar eru teknar af stúdentunum sjálfum í þessum leiðangri, þá er ekki ólíklegt, að margan Íslending muni fýsa að sjá hana og lesa, enda ætti Íslendingum ekki að vera það síður kært en Dönum, að minningunni um þessa för sé haldið á lofti; því af einlægum vinaranda til þeirra var hún gerð, og hefir líka vafalaust haft meiri þýðingu fyrir vaxandi bræðraþel milli Íslendinga og Dana, en komið getur fram á yfirborðinu í fljótu bragði. Og þó áhrifin af þessari för reyndust ekki önnur en þau, sem þegar hafa komið í ljós í dönskum blöðum og hjá almenningi í Danmörku yfirleitt, þá má með sanni segja, að hún hafi ekki verið lítils virði fyrir oss.

V. G.

UM ÍSLENZK SKÁLD hefir *Helgi Valtýsson* ritað margar blaðagreinar á norsku sveitamáli (einkum í blaðinu »Den 17de Mai«). Helztu greinarnar eru um Bjarna Thorarensen, Jónas Hallgrímsson, Grím Thomsen, Benedikt Gröndal, Hannes Hafstein og Guðmund Friðjónsson. Greinum þessum fylgja nokkur íslenzk kvæði, sem höf. hefir þýtt á norsku. Af kvæðunum eru 2 eftir Bjarna (Sigrúnarljóð og Oddur Hjaltalín), 3 eftir Jónas (Ísland, Gunnarshólmi og Ég bið að heilsa), 1 eftir Grím (Á Glæsivöllum) og 2 eftir Hannes Hafstein (Stormur og Skarphéðinn í brennunni). Auk þess hefir höf. ritað greinar í sömu blöðum um Ísland og íslenzkar bókmentir. Hann hefir og þýtt sögubrotið »Vor« eftir Guðmund Friðjónsson (Eimr. V, 129). Þýðing sú, ásamt fleiri þýðingum höf., var prentað í blaðinu »Heimhug« 1899.

Greinar þessar, sem flestar eru frá árunum 1901—1902, eru liprar og vel samdar. Þýðingarnar á kvæðunum virðast vera vel gerðar, þótt þær auðvitað geti eigi jafnast við frumkvæðin. Kvæði Jónasar, Ísland, þýðir höf. á þessa leið:

Island! alsæle øy, fagre og fonnkvite mor vaar!
kor er no fornfrægdi di med fridom og daadsterke tid?
Skiftande alt er i verdi, for dine fagraste stunder
lyser som ljoneld um nott langt inn i tidi som kvarv.
— Landet var lokkande vænt og ljossveipte jøkul tindar,
himmelen blaanande høg, havet var skinande bjart o. s. frv.

MYNDUN MÓBERGSINS Á ÍSLANDI. Í sænska tímaritinu »Geol. Fören. i Stockholm Förhandl.« Bd. 24 (1902) hefir *Helgi Pjetursson* ritað grein um myndun móbergsins á Íslandi. Í grein þessari svarar hann ritdómi, sem próf. Þorv. Thoroddsen hafði ritað í tímariti þessu um sama efni (sbr. Eimr. VII, 159).

H. P.

UM GRÍMSEY (»Et Besøg paa Grimsø«) hefir prófessor *Þorvaldur Thoroddsen* ritað mjög skemtilega og fróðlega grein í »Geografisk Tidsskrift« (1901—1902), þar sem hann segir frá ferð sinni þangað í júní 1884. En jafnframt er í greininni fullkomin lýsing á eynni, bæði landslagi, loftslagi, jurta- og dýralífi, og ennfremur á atvinnuvegum og lifnaðarháttum eyjarskeggja. Þar er og saga Grímseyjar rakin frá elztu tímum og til vorra daga.

SAGAN OKKAR (»Vor Historie«) heitir bók, sem vér finnum ástæðu til að benda lesendum Eimreiðarinnar á. Hún er eftir sagnfræðinginn, ríkisþingmann *Johan Ottosen* og hefir smámsaman komið í hinu fjölkeypta og ágæta vikublaði »Frem«, en er líka gefin út sem sérstök bók. Það er saga allra Norðurlanda frá elztu tímum og er stutt yfirlit yfir hina helztu viðburði í sögu Íslands þar einnig með. Af sögu þessari eru nú út komin tvö bindi og endar hið fyrra á Kalmarsambandinu (1397), en hið síðara á falli Karls tólfta (1718). Framsetningin er einkar ljós og meðferðin á efninu öll hin bezta. Auk þess er bókin prýdd fjölda af myndum og landsuppdráttum til skýringar (um 200 myndir í hvoru bindi). Oft er og skygnst langt út fyrir Norðurlönd til skýringar eða samanburðar, svo bókin kemur allvíða við. Fyrir þá, sem vilja fá sér handhægt og glögt yfirlit yfir sögu Norðurlanda, mun tæpast völ á heppilegri bók en einmitt þessari, sem líka hefir þann kost, að hún er ekki eingöngu viðburðasaga, heldur einnig þjóðhátta, bókmenta og lista.

UM VÍSURNAR Í HALLFREÐARSÖGU hefir prófessor *Finnur Jónsson* skrifað ritgerð í »Arkiv f. nord. Filologi« og sýnir þar fram á, að margt í þeim sé úr lagi fært, en að oftast megi finna hið rétta með nákvæmum samanburði á handritunum. En sumstaðar neyðist maður til að ætla að vísupartar séu aflagaðir í öllum handritum, og þá verði ekki komist hjá getgátum. Allar skýringar prófessors Finns virðast mjög sennilegar og eru vísurnar nú mun aðgengilegri eftir en áður.

V. G.

UM FÆREYJAR, ÍSLAND OG GRÆNLAND (DET HÖJE NORD: Færöernes, Islands og Grönlands Udforskning ved Daniel Bruun. Köbenhavn 1902) hefir höfuðsmaður *Daniel Bruun* ritað mikla og merkilega bók, 256 bls. að stærð (í stóru broti). Bókin er auðvitað í 3 köflum: Færeyjar, Ísland og Grænland. En höf. hefði átt að rita þrjár sérstakar bækur um þetta efni, því það er að sumu leyti

mjög sundurleitt (t. d. Íslendingar og Færeyingar annars vegar og Grænlendingar hins vegar). Kaflinn um Ísland er 114 bls. og skiftist í 5 greinar: Fundur Íslands og bygging með uppdrætti yfir landið á þjóðveldistímunum (874—1264) og 16 myndum, landafræðisrannsóknir á Íslandi með uppdrætti yfir landið (um aldamótin 1900) og 17 myndum, sjórinn kringum Ísland með 23 myndum, eldfjöll og jarðskjálftasvæði með 15 myndum og óbygðir Íslands með 18 myndum.

Bókin er vel og skemtilega rituð; hún gefur gott og greinilegt yfirlit yfir efni það, sem um er að ræða. Höf. fylgir beztu heimildarmönnum (t. d. prót. Þorv. Thoroddsen) og ritum þeirra. Auk þess hefir hann sjálfur, eins og kunnugt er, ferðast fram og aftur um Ísland og kynt sér land og þjóð af eigin sjón og heyrn. Sakir þess eru rit hans miklu áreiðanlegri og skilríkari, en rit flestra annarra útlendinga.

Höf. hefir aflað sér meiri og betri forða af íslenzkum myndum (kliché-myndum) en nokkur annar maður, Íslendingur eða útlendingur. — Það var honum að þakka, að myndirnar í »Þjóðmenning Íslendinga« (Eimr. IX, 73) gátu orðið bæði margar og góðar. — Í kaflanum um Ísland í bók þessari eru 89 myndir og 2 uppdrættir. Flestar eru myndirnar mjög vel gerðar, þó er einstaka mynd eigi vel glögg (t. d. á bls. 73 og 74).

Kaflinn um Færeyjar er 38 bls. með 24 ágætum myndum og uppdrætti af eyjunum. Kaflinn um Grænland, sem ef til vill er bezti hluti bókarinnar, er 104 bls. með 4 uppdráttum og 80—90 mjög góðum myndum.

Bók þessi er einkum rituð handa Dönum. Þeir mega vera höf. þakklátir fyrir hana, enda hefir henni verið vel tekið í Danmörku. Allur frágangur og búningur hennar er í bezta lagi.

STURLUNGA SAGA Á DÖNSKU. Bókavörður við safn Árna Magnússonar, dr. *Kr. Kålund*, er að þýða Sturlunga sögu á dönsku, og skáldið *Olaf Hansen* snýr vísunum, sem koma fyrir í henni, í dönsk ljóð. Þýðingin verður gefin út í heftum (15—20 hefti) á kostnað »Hins kgl. norræna fornritafélags«. Eimreiðinni hefir borist 1. heftið (48 bls. að stærð). Þýðingunni fylgja (neðan máls) skýringar eftir dr. Kålund, og ber hvorttveggja vott um alkunna vandvirkni og vísindalega nákvæmni höfundarins. Þýðingin á vísunum er og mjög góð: létt, lipur og nákvæm. — Dr. Kålund og Olaf Hansen eiga beztu þakkir skildar fyrir þennan starfa sinn.

H. P.

UM ÍSLAND AÐ FORNU OG NÝJU hefir mag. phil. *Rolf Nordenstreng* (Finni) ritað fjölda greina í hið afarfjöllesna sænska alþýðublað »Ljus« (nr. 43, 44, 47, 48, 50, 51, 52, Stokkhólmi 1902). Er þar fyrst um bygging landsins og landnám og því næst lýsing á landinu. Þá er og rakin saga landsins frá elztu tímum og alt til síðustu ára og jafnframt lýst ýmsum þjóðháttum, húsaskipun og atvinnuvegum. Greinarnar eru mjög vel ritaðar og rétt skýrt frá öllu, sem mikils er um vert. Þeim fylgir og uppdráttur af Íslandi og nokkrar myndir af merkum stöðum.

V. G.

Athugasemd. Í næsta hefti Eimreiðarinnar koma meðal annars ritdómar um kvæði *Guðmundar Friðjónssonar* og síra *Matth. Jochumssonar.*

EFNISYFIRLIT.

Widener Library
3 2044 105 202 501